SAVAŞ VE BARIŞ

CİLT 2

TOLSTOY

DÜNYA KLASİKLERİ

SAVAŞ ve BARIŞ

Cilt 2

LEV TOLSTOY

İngilizceden Çeviren:

Sıla YILMAZ

SAVAŞ ve BARIŞ 2
LEV TOLSTOY

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni: Zana HOCAOĞLU
Yayın Koordinatörü: Mehmet DEMİRKAYA
İngilizceden Çeviren: Sıla YILMAZ
Tasarım: Özgür YURTTAŞ

SİS YAYINCILIK - 143
SİS YAYINCILIK
Merkez: İSTOÇ 35. Ada No:29
Mahmutbey - İstanbul
Şube: Yerebatan Cd. Salkımsöğüt Sk.
Keskinler İş Merkezi
No:8/304 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (212) 511 95 69 - 70
Fax: (212) 511 95 97
www.sisyayincilik.com
e-mail: info@sisyayincilik.com

BİRİNCİ BÖLÜM

I

1811 yılı sonundan başlayarak Batı Avrupa'da sıkı bir silahlanma ve güç yığma başladı; 1812 yılında bu güçler, milyonlarca insan (ordunun ulaşım işlerini görenler ve beslenmesini sağlayanlarla birlikte) Batı'dan Doğu'ya, 1811 yılından beri Rus güçlerinin de aynı biçimde yığıldıkları Rus sınırına doğru ilerlemeye başladılar. Haziranın on ikisinde Batı Avrupa güçleri Rus sınırını aştı, savaş başladı, yani insanın akıl ve algısına, bütün insan doğasına aykırı olan olay patlak verdi. Milyonlarca insan birbirlerine karşı dünya mahkemeleri arşivlerinin yüz yıllarca toplayamayacağı ve bu dönem içinde bu insanların cinayet saymadıkları sayısız kötülüklerle, hainliklerle, hırsızlıklarla ortaya atıldılar, birbirlerini aldattılar, sahte paralar basıp sürdüler, sayısız soygunculuk, kundakçılık yaptılar, insan öldürdüler.

Bu müthiş olayı doğuran neydi? Nedenleri nelerdi? Tarihçiler katıksızca bir güvenle, bunu doğuran nedenlerin Oldenburg Dükü'ne hakaret edilmesi, kara kuşatmasına uyulmaması, Napolyon'un saltanat hırsı, Aleksandr'ın soğukkanlılığı, diplomatların yanlışları vb. olduğunu söylerler.

Şu halde savaşın olmaması için Metternich'in, Rumyantsev'in ya çabalayıp daha iyi bir nota yazmaları ya da Napolyon'un Alksandr'a, "Sayın kardeşim, dukalığı Oldenburg Dükü'ne geri vermeyi uygun buluyorum," diye yazması yeterlidir.

Çağdaşlarca sorunun böyle görülmesi anlaşılır bir şeydir; Napolyon'un (Saint Helene Adası'nda söylediği gibi) savaşın nedenini İngilizlerin entrikasında bulması anlaşılır bir şeydir; İngiliz kamarası üyelerinin, savaş nedenlerini Napolyon'un saltanat hırsında, Oldenburg Prensi'ne karşı kullanılan zorda, tüccarların Avrupa'yı mahveden kara kuşatmasında bulmaları, eski erler ile generallerin, başlıca nedeni kendilerini kullanmak zorunluluğu olduğunu sanmaları; zamanın Lejitimistler'i iyi ilkeleri yeniden kurmak gerektiğini, zamanın diplomatlarıysa her şeyin, 1809 yılında Rusya Avusturya bağlaşıklığının Napolyon'dan yeter derecede beceriyle gizlenememesinden, 178 numaralı memorandumun beceriksizce yazılmış olmasından doğduğunu ileri sürmeleri anlaşılır bir şeydir. Bu nedenlerin, sonradan sayısız, sonsuz görüş ayrılıklarına bağlı daha başka ölçüsüz hesapsız nedenlerin çağdaşlarca düşünülmüş olması anlaşılır bir şeydir. Ama olayı bütün büyüklüğü içinde seyreden, onun sıradan ve korkunç ruhunu kavrayan, sonraki kuşaklar için, bizim için, bu nedenler yeterli sayılmaz. Napolyon'da saltanat hırsı olduğu için, Aleksandr soğukkanlı olduğu için, İngiliz siyaseti kurnaz olduğu için Oldenburg Dükü hakarete uğradığı için milyonlarca Hıristiyanın birbirlerini öldürmeleri, birbirlerine işkence etmeleri bizce anlaşılır bir şey değildir. Bu durumların öldürme ve gaz kullanma olayıyla ne ilişkisi olduğunu, dükün hakarete uğraması yüzünden Avrupa'nın ta öbür ucundan binlerce insanın Smolensk ve Moskova illerindeki insanları niçin öldürdüklerini, mahvettiklerini ve onlarca öldürüldüklerini anlamak olanaklı değildir.

Bizim gibi, tarihçi olmayan, araştırma albenisine kapılmayan ve bunun için olayı gölgelenmemiş bir

sağduyuyla gören kuşaklar için nedenler sayısız denecek kadar çoktur. Bu nedenleri araştırmakta ne kadar çok derine gidersek bize o kadar açık görünürler; ayrı ve tek olarak alınan her neden ya da bir dizi neden, bize başlı başına aynı derecede doğru, olayın büyüklüğüne oranla önemsizliği bakımından aynı derecede temelsiz; ortaya çıkan olayı doğurmaktaki yetersizliği bakımından (bütün öteki nedenler bir yana) aynı derecede saçma gelirler. Napolyon'un ordusunu Vistül'ün ötesine çekmeyi, Oldenburg Dükalığı'nı geri vermek istememesi gibi bir neden bize, ilk Fransız onbaşısının yeniden hizmete girmeyi isteyip istememesi kadar önemlidir; çünkü o, hizmete girmek istemeseydi öteki, üçüncüsü ve binlerce onbaşı ile er de istemeyecekti. Napolyon ordusunda o kadar az asker bulunacak, savaş olmayacaktı.

Ordusunu Vistül'ün ötesine çekme önerisini Napolyon, hakaret saymamış olsaydı, askerlerine saldırı buyruğunu vermemiş olsaydı savaş olmazdı; ama eğer bütün çavuşlar, yeniden hizmete girmek istemeselerdi savaş gene olmazdı. İngiltere'nin kurnazlıkları olmasa, Oldenburg Prensi olmasa, Aleksandr'ın onuru olmasa, Rusya'da çarlık yönetimi olmasa, Fransız Devrimi'yle ondan sonra gelen diktatörlük ve imparatorluk olmasa Fransız Devrimi'nin bütün getirdikleri ve mutlakiyet olmasaydı gene savaş olmazdı. Bu nedenlerden biri olmaksızın bir şey olamazdı. Demek ki bu nedenler -milyonlarca neden- ortaya çıkan şeyi etkilemek için bir araya gelmiştir. Demek ki hiçbir şey olayın tek nedeni olmamıştır. Yalanın patlak vermesi gerektiğinden, olayın patlat vermesi gerekti. İnsanca duygularından, akıl ve algıdan ayrılmış milyonlarca insanın Batı'dan Doğu'ya gelmeleri ve kendileri gibi insanları öldürmeleri gerekti. Tıpkı birkaç yüzyıl önce aynı biçimde akın ederek kendi soydaşlarını öldüren insan yığınları gibi.

Napolyon ile Aleksandr'ın hareketleri -olayın çıkıp çıkmaması, görünüşe göre, bunların bir tek sözlerine bağlıydı- her kur'a ya da toplama erinin eylemleri kadar ağırlıklı değildi. Bu başka türlü olamazdı, çünkü Napolyon'un ve Aleksandr'ın (görünüşe göre olayın bağlı olduğu kimselerin) istekleri yerine getirilsin diye sayısız konumların bir araya gelmesi gerekirdi ki, bunlardan biri olmasa olay patlak vermezdi. Gerçek gücü ellerinde tutan milyonlarca insanın, ateş eden, besin ve top taşıyan erlerin, tek ve zayıf kalan insanların bu istencini yerine getirmeye hazır olmaları, bunu da son derece karışık ve türlü nedenlerden ötürü yapmaları gerekti.

Akla yakın olmayan belirtilerin (yani bizim akla yatkınlıklarını anlamadığımız olayların açıklaması için tarihte kadercilik zorunludur.) tarihte bu belirtileri biz ne kadar akla yakın biçimde açıklamaya çalışırsak, onlar bizim için daha akla aykırı, anlaşılmaz bir biçim alırlar.

Her insan kendisi için yaşar, kendi amaçlarına erişmek için özgürlükten yararlanır, bu ya da şu eylemi şimdi yapıp yapmayacağını bütün varlığıyla duyar; ama onu yapar yapmaz belli bir an içinde yapılan bu eylem geri alınamaz olur, tarihin malı olur ki burada özgür bir anlamı değil önceden belirlenmiş bir anlamı vardır. Her insanda yaşamın iki yanı var; birincisi kişisel yaşam ki, ilgileri ne değin soyutsa o kadar özgürdür; ikincisi içgüdüsel yaşam, topluluk yaşamı ki, insan burada zorunlu olarak yasaların ona buyurduğunu yerine getirir.

İnsan bilinçli olarak kendisi için yaşar, ama tarihsel, toplumsal amaçlara ulaşmak için bilinçsiz bir araç olarak hizmet eder. Yapılan eylem geri alınamaz; insanın eylem ve davranışı milyonlarca başka insanın eylem ve davranışlarıyla aynı zaman içinde bir araya gelerek tarihsel bir önem kazanır, insan toplumsal merdivende ne kadar yüksekte durursa, büyük insanlarla ne kadar ilişkideyse başka insanlar üzerinde o kadar sözü geçer, her eylemin önceden belirlenişi, zorunluluğu o değin açıktır.

"Kral yüreği Tanrı'nın elindedir."

Kral, tarihin tutsağıdır.

Tarih, yani insanlığın bilinçsiz, genel toplu yaşamı, amacına ulaşmak için kralların yaşamındaki her dakikayı, kendisi için bir araç olarak kullanır.

Napolyon (son mektubunda Aleksandr'ın ona yazdığı gibi) halkının kanını akıtmak ya da akıtmamanın kendi elinde olduğuna şimdi 1812 yılında her zamankinden çok inanmasına karşın, gerçekleşmesi zorunlu olan genel dava için, tarih için, çalışmaya zorlayan (kendine karşı, sanısına göre, canı istediği gibi davranmakla) zorunlu yasalara hiçbir zaman şimdiki kadar boyun eğmemişti.

Batı'nın insanları birbirlerini öldürmek için Doğu'ya yollandılar. Nedenlerin bir araya gelmesi yasasına göre kendi kendilerini öykündüler. Bu eylem için, savaş için, bu olayla binlerce neden bir araya geldi; kara kuşatmasına uyulmaması yüzünden azarlanmalar, Oldenburg Dükü, yalnız (Napolyon öyle sanıyordu.) silahlı bir barış elde etmek için ordunun Rusya üzerine yürümesi; Fransa İmparatoru'nun, ulusun isteğiyle bir araya gelen savaş sevgisi ve savaş alışkanlığı, hazırlığın büyüklüğü karşısında duyulan heyecan; hazırlık giderleri, bu giderleri karşılayacak çıkarları elde etme ihtiyacı, Dresden'deki baş döndürücü saygı gösterileri; çağdaşların görüşüne göre, barışı elde etmek için içten bir istekle yapılan ve yalnız iki yanın da onurunu yaralayan diplomat görüşmeleri; olayın doğmasına yol açan ve onunla aynı zamana rastlayan milyonlarca başka neden.

Elma olgunlaşınca düşer; niçin düşer? Ağırlığı onu yere doğru çektiği için mi? Sapı kuruduğu için mi, güneşten kızardığı, ağırlaştığı, rüzgâr onu sarstığı için mi, aşağıda duran erkek çocuk onu yemek istediği için mi?

Neden hiçbiri değil. Bütün bunlar yalnızca her türlü yaşamsal, organik, içgüdüsel olayı doğuran koşulların bir araya gelmesidir. Hücre dokusunun çürümesinden ötürü elmanın düştüğünü söyleyen bitkibilimci, elma ağacının altında duran ve elmayı yemek istediği ve bunu Tanrı'dan dilediği için meyvenin düştüğünü söyleyen çocuk kadar haklıdır ancak. Napolyon'un istediği için Moskova üzerine yürüdüğünü ve Aleksandr'ın istediği için orada mahvolduğunu söyleyen kimse de, milyonlarca ton ağırlığı olan ve altı oyulmuş bir dağın, son işçinin vurduğu kazma darbesiyle yıkıldığını söyleyen kimse kadar, haklı ya da haksızdır. Büyük dediğimiz adamlar, tarihsel olaylarda, bu olaylara adlarını veren birer yaftadır yalnızca ve tıpkı yaftalar gibi, olayla pek az ilintileri vardır.

Kendilerine özgür görünen eylemlerin her biri, tarihsel anlamda irade dışıdır. Tarihin genel akışına bağlıdır ve öncesiz bir belirlenimdir.

II

Napolyon, yirmi dokuz martta, prenslerden, düklerden, krallardan ve dahası bir imparatordan oluşma bir saray halkıyla çevrili olarak üç hafta kaldığı Dresden'den ayrıldı. Yola çıkmadan önce övgüye hak kazanan prenslere, krallara, imparatora övgüler sundu. Kendilerinden hoşnut kalmadığı kralları, prensleri azarladı. Avusturya İmparatoriçesi'ne kendi özel inci ve pırlantalarını, yani başka krallardan el koyduğu incileri, pırlantaları armağan etti, İmparatoriçe Marie-Louise'i sevecenlikle kucakladı. Tarihçinin dediği, onu, görünüşe göre dayanamayacağı bir ayrılık (Paris'te başka bir eşi olmasına karşın, bu Marie-Louise onun eşi sayılıyordu.) acısı içinde bıraktı. Diplomatların barış olanağına daha güçle inanmalarına, bu amaçla canla başla çalışmalarına, İmparator Napolyon, Çar Aleksandr'a sayın kardeşim diye başlayan bir mektup yazarak, savaş istemediğini, onu her zaman seveceğini, ona saygı duyacağını içtenlikle dile getirmesine karşın cepheye gidiyordu. Her menzilde ordunun Batı'dan Doğu'ya gidişini hızlandırmak amacını güden yeni buyruklar veriyordu. Çevresinde pajlar, yaverler, muhafız müfrezesi olduğu halde altı beygirli bir yol arabasıyla Posen, Thorn, Danzig, Köningsberg yolu üzerinde gidiyordu. Bu kentlerin her birinde binlerce insan onu korkuyla karışık bir heyecanla karşılıyorlardı.

Ordu Batı'dan Doğu'ya ilerliyordu; her menzilde değiştirilen altı at da onu Doğu'ya götürüyordu. On haziranda orduya yetişti ve geceyi Vilkoviski ormanında bir Polonya kontunun malikânesinde kendisine hazırlanan dairede geçirdi.

Ertesi gün orduyu geride bırakarak arabayla Niemen'e vardı ve bir geçit yeri saptamak üzere Polonya üniforması giyerek ırmağın kıyısına gitti.

Öteki kıyıda Kazaklar'ı ve ortasında, Makedonyalı İskender'in gittiği İskit devletinin başkentine benzeyen Moskova kutsal kenti bulunan geniş stepleri görerek, hiç beklenmedik bir biçimde stratejik düşüncelere olduğu kadar diplomatik düşüncelere de aykırı olarak saldırı buyruğunu verdi. Ertesi gün kıtaları Niemen'i geçmeye başladılar.

Ayın on ikisinde sabahleyin erkenden, Niemen'in sarp arazili sol kıyısında o gün kurulmuş olan çadırından çıktı. Tek borulu uzun dürbünüyle Vilkoviski ormanından dalga dalga, sel gibi çıkıp Niemen üzerinde kurulu üç köprüye doğru akan askerlerine baktı. Askerler imparatorun orada bulunduğunu biliyor, gözleriyle onu arıyorlardı. Tepede, çadırın önünde yaverlerinden ayrı duran redingotlu, şapkalı bir heykel gibi görünce, şapkalarını havaya fırlatıp bağırdılar, 'Yaşasın İmparator!' O ana değin içinde gizlendikleri kocaman ormandan birbiri ardınca bitip tükenmeden akın akın çıkıyor, üç köprüye doğru ayrılarak karşıki kıyıya geçiyorlardı.

"Eh, işte Asya stepleri! Amma da berbat ülke. Hoşça kal Blanche, sana Moskova'nın en güzel sarayını ayıracağım. Hoşça kal! Talihin açık olsun... imparatoru gördün mü? Yaşasın İmparator!.. Beni Hindistan'a vali yaparlarsa, Gerard, seni Keşmir Bakanı atarım, söz... Yaşasın İmparator! Şa! Şa! Şa! Alçak Kazaklar, nasıl koşuyorlar. Yaşasın İmparator! İşte o! Görüyor musun onu? Ben onu iki kez böyle seni gördüğüm gibi gördüm. Küçük onbaşı... Ben onun yaşlılardan birine haç nişanı verişini gördüm... Yaşasın İmparator!.."

Toplumun her kesiminden gelen, genç, yaşlı her insan bunları söylüyordu. Bütün bu insanların yüzünde, çoktandır beklenen seferin başlamasından gelen genel bir sevinç, heyecan ve tepede duran

bay redingotlu adama karşı bağlılık ifadesi vardı.

On üç haziranda Napolyon'a küçük, safkan bir Arap atı getirdiler; bindi, görünüşe göre, yalnız, ona karşı sevgilerini anlatmaya engel olmaya olanak olmadığı için dayandığı ardı arası kesilmeyen coşkun bağırışlar arasında Niemen üzerindeki köprülerden birine doğru dörtnala ilerledi; ama kendisini her yerde izleyen bu bağırışlar onu rahatsız ediyor, orduya katılalı beri onu sarmış olan askeri düşüncelerden ayırıyordu. Kayıklar üstünde sallanan köprülerin birinden karşı kıyıya geçti. Atını birdenbire sola çevirdi. Önünde askerler arasından ona yol açan, sevinçten çılgına dönen atını dörtnala sürdü. Geniş Vilia Irmağı'na gelince kıyıda duran Polonya Uhlan Alayı'nın yanında durdu.

Polonyalılarda, onu görmek için diziyi bozup birbirlerini sıkıştırarak, aynı coşkuyla:

"Yaşa," diye bağırıyorlardı.

Napolyon, ırmağı gözden geçirdi, attan indi, kıyıda duran bir kütüğün üstüne oturdu. Sessiz bir el işareti üzerine tek borulu uzun dürbününü getirdiler. Dürbünü, koşup gelen mutlu yüzlü bir pajın omzuna dayadı, karşılara bakmaya başladı. Sonra kütüklerin üzerine yayılan bir haritayı incelemeye daldı. Başını kaldırmadan bir şeyler söyledi, iki yaveri, mızraklı askerlere dörtnala at sürdüler.

Yaverlerden biri mızraklı birliğine varınca askerler mırıldanmaya başladı:

"Ne söyledi? Ne söyledi?" diye sesler duyuldu.

Bir geçit yeri bulunup öbür yakaya geçme buyruğu verildi. Yaşlı, yakışıklı Polonyalıların albayı kızarıp heyecandan kekeleyerek, geçit yeri aramadan askerleriyle birlikte ırmağı yüzerek geçmesine izin verilip verilmeyeceğini yaverden sordu. Ata binmeye izin isteyen bir çocuk gibi belli bir korkuyla imparatorun gözü önünde ırmağı yüzerek geçmesine izin verilmesini rica etti. Yaver, imparatorun bu özverili çabadan, hoşnut kalacağını söyledi.

Yaver bunu söyler söylemez, yaşlı, uzun bıyıklı subay, mutlu bir yüzle, parlayan gözlerle kılıcını yukarı kaldırdı, "Yaşa!" diye bağırdı, mızraklılara kendisini izlemelerini buyurdu, atını mahmuzladı, dörtnala ırmağa sürdü. Altında huysuzlanan atını öfkeyle dürttü, akıntılı yere doğru yönelerek suya gömüldü. Peşinden yüzlerce mızraklı, atlarını sürdüler. Irmağın ortası ve akıntılı yeri soğuk ve korkunçtu. askerler birbirine yapışıyor, atlarından düşüyorlardı. Birkaç at birkaç asker boğuldu, geri kalanların kimi eyer üzerinde, kimi yeleye sarılarak yüzmeye çabalıyordu. Karşı kıyıya doğru gitmeye uğraşıyorlar, uzaklığın altı yüz metre olmasına karşın kütük üzerinde oturan, ne yaptıklarına bile bakmayan adamın gözü önünde bu ırmakta yüzmekten ve boğulmaktan gurur duyuyorlardı. Yaver dönüp de uygun bir an seçerek imparatorun dikkatini Polonyalıların ona bağlılıkları üzerine çekmeyi göze alınca boz redingotlu, ufak tefek adam ayağa kalktı, Berthier'i yanına çağırttı, ona can sıkıntısıyla bakarak ırmak kıyısında onunla bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Afrika'dan Moskova steplerine kadar dünyanın her yanında insanları kendisine hayran bıraktığı, çılgınca fedakârlıklarda bulunulması onun için yeni bir şey değildi. Atının getirilmesini buyurdu, konak yerine yollandı.

Yardım için kayıklar gönderildiği halde ırmakta kırk kişi boğulmuştu. Askerlerin çoğu gerisingeriye, ayrıldıkları kıyıya döndüler. Albay ve birkaç kişi ırmağı yüzerek geçtiler, güçlükle karşı kıyıya çıktılar. Sırılsıklam giysileriyle kıyıya çıkar çıkmaz, Napolyon'un önceden durduğu ama artık ayrıldığı yere heyecanla bakarak, "Yaşa," diye bağırdılar; o anda kendilerini mutlu sayıyorlardı.

O akşam Napolyon verdiği iki buyruktan sonra -biri Rusya'ya sokmak için hazırlanan sahte Rus paralarının olabildiğince çabuk getirilmesi, öbürü de, ele geçirilen mektubunda Fransız ordusunun düzenine ilişkin bilgi bulunan bir Saksonyalı'nın kurşuna dizilmesi içindi.- üçüncü bir emir verdi: Bu da gereksiz yere kendini ırmağa atan Polonyalı albayın, kendisinin başkanlık ettiği Legion d'honneuf'e katılmasına ilişkindi.

Tanrı kimi mahvetmek isterse akıldan yoksun eder.

III

Rus Çarı, bu sıralarda bir aydan fazla bir zamandan beri Vilno'da bulunuyor, törenlere, manevralara katılıyordu. Herkesin beklediği ve Çar'ın Petersburg'dan hazırlığını yapmak amacıyla geldiği savaş için hiçbir şey hazır değildi. Genel savaş planı yoktu. Önerilen bütün planlardan hangisinin kabul edilmesi gerektiği üzerindeki duraksama, Çar'ın genel karargâhta bulunduğu bir aydan sonra daha da güçlenmişti. Üç ordunun her birinde ayrı ayrı başkomutanlar vardı, bütün orduların başında tek bir komutan yoktu. Çar da bu görevi üstlenmemişti.

Çar'ın Vilno'da kalışı uzadıkça savaş hazırlığı da gevşiyordu; savaşı beklemekten herkes yorulmuştu. Çar'ın çevresindeki insanların bütün amaçları sanki, yalnız, ona hoş vakit geçirtmeye, yaklaşan savaşı unutturmaya yöneltilmişti.

Polonya soylularının, saraylıların ve Çar'ın kendisinin verdiği birçok balo ve yaptığı şenlikten sonra haziran ayında Polonyalı general yaverlerden birinin aklına, kendi meslektaşları adına Çar'a bir şölen ve balo verme düşüncesi geldi. Herkes bu düşünceyi sevinçle karşıladı. Çar da onayladı. General yaverler imzayla para toplamaya başladılar. Seçilmesinden Çar'ın en çok hoşnut kalacağı bayan, ev sahipliği yapmaya çağrıldı. Vilno ilinde toprakları olan Kont Benniqsen, Zakrest'teki yazlık konağını şenliğin yapılması için verdi ve balonun, şölenin, kayık gezintisinin ve donanma şenliğinin on üç haziranda yapılması kararlaştırıldı.

Napolyon'un Niemen'i aşmak buyruğunu verdiği, öncü kıtalar, Kazaklar'ı geriye sürerek Rus sınırını aştıkları gün Aleksandr, geceyi Benniqsen'in yazlık evinde, general yaverlerin verdiği baloda geçiriyordu.

Şenlik neşeli ve parlak oldu; işten anlayanlar bu denli güzel kadının bir araya seyrek toplandığını söylüyorlardı. Çar'ın peşinden Petersburg'dan Vilno'ya gelen başka bayanlar arasında Kontes Bezuhova da vardı. Ruslara özgü denen biraz kaba güzelliğiyle ince Polonyalı bayanları gölgede bırakarak göze çarpıyordu. Çar, onu dansa kaldırmakla onurlandırdı.

Boris Drubetskoy, karısını Moskova'da bırakıp kendisinin dediği gibi, bekâr olarak bu baloya gelmişti. General yaver olmadığı halde balo için toplanan paraya büyük bir miktarla katılmıştı. Boris şimdi, onur ve itibar yolunda ilerlemiş, artık koruma aramayan, kendi yüksek akranlarıyla aynı düzeyde olan zengin bir adamdı.

Gecenin saat on ikisinde daha dans ediyorlardı. Kendine uygun bir kavalyesi olmayan Helen, Boris'e mazurka dansı yapmayı önerdi. Onlar üçüncü çifti oluşturacaklardı. Boris, Helen'in sırma işlemeli koyu renk tül tuvaletinden taşan göz kamaştırıcı çıplak omuzlarına aldırmazcasına bakarak eski, ortak tanıdıklarından söz ediyor ve ne kendisi, ne de hiç kimse farkına varmadan, aynı salonda bulunan Çar'ı gözlemekten de geri kalmıyordu. Çar, dans etmiyordu; bir kapının yanında duruyor ve kendisinden başkasının söyleyemeyeceği tatlı sözlerle kimi kişileri durduruyor ve konuşmaya dalıyordu.

Boris, mazurka başladığında, Çar'ın en yakınlarından biri olan General Yaver Balaşef'in genç bir Polonyalı bayanla konuşan Çar'a yaklaştığını ve görgüye uymayan biçimde yakınında durduğunu gördü. Bayanla birkaç sözcük konuşan Çar, 'Ne var?' der gibi Balaşef'e baktı ve kuşkusuz, ciddi bir neden olmasa böyle davranmayacağını düşünerek, bayanı başıyla usulca selamlayarak yavere döndü.

Balaşef, konuşmaya başlar başlamaz, Çar'ın yüzünde bir şaşkınlık belirdi. Yaverin koluna girip, kendisine geniş bir yol açan davetlilere bakmadan salondan geçti. Çar, Balaşef'le birlikte giderken Arakçeyef'in yüzünde beliren heyecan, Balaşef'in gözünden kaçmamıştı. Arakçeyef, Çar'a göz altından bakarak ve kırmızı burnundan soluyarak, kendisine bir şeyler söylemesini bekliyormuş gibi kalabalıktan sıyrıldı (Boris, Arakçeyef'in Balaşef'i kıskandığını ve önemli olduğu apaçık bir haberin, kendisinden başka biri tarafından Çar'a iletilmesinden hoşnut olmadığını anlamıştı).

Ama Çar, Arakçeyefi ayrımsamaksızın Balaşef'le birlikte büyük kapıdan, aydınlık bahçeye çıktı. Arakçeyef, kılıcını tutarak ve öfkeyle çevresine bakarak yirmi adım geriden onları izliyordu.

Mazurka figürüne devam ederken, Balaşef'in nasıl bir haber getirdiği, başkalarından önce bunu nasıl öğrenebileceği düşüncesi, Boris'e azap veriyordu.

Dansın, kendine dam seçmesi gereken bir yerinde Boris, Kontes Polotskaya'yı almak istediğini ve aldanmıyorsa balkona çıktığını Helen'e fısıldadı, parke üzerinde kayarak çıkış kapısından bahçeye koştu, Balaşef'le birlikte taraçaya giren çarı görerek durdu. Çar ile Balaşef, kapıya doğruldular. Boris, telaşlanarak yoldan çekilmeye vakit bulamamış gibi saygıyla kapı kenarına çekildi ve başını eğdi.

Çar, hakarete uğramış bir adam gibi şu sözleri söylüyordu:

"Savaş ilan etmeden Rusya'ya girmek! Ben ancak toprağımda bir tek silahlı düşman kalmayınca barışırım."

Boris'e öyle gelmişti ki, bu sözleri söylemek Çar'ın hoşuna gidiyordu. Düşüncesini anlatış biçiminden memnundu, ama Boris'in bu sözleri duymasına canı sıkılmıştı.

Çar, kaşlarını çatarak:

"Kimse bilmesin!" diye ekledi. Boris, bu sözün kendisine söylendiğini anlamıştı, gözlerini kapayarak başını hafifçe eğdi. Çar, gene salona girdi, baloda aşağı yukarı yarım saat daha kaldı.

Fransız ordusunun Niemen'i aştığı haberini ilk olarak Boris öğrenmişti, bu sayede de kimi önemli kişilere, başkalarından gizli olan birçok şey bildiğini göstermek, böylece bu kişilerin gözünde büyümek fırsatını elde etti.

Fransızların Niemen'i aştıklarının ani haberi, bir aylık boşuna beklemeden sonra gerçekleşmişti. Tam balonun ortasında daha da şaşırtıcı olmuştu! Çar, öfke ve kızgınlık duygularının etkisinde ilk anda, daha sonra ün kazanan, kendisinin çok hoşuna giden ve duygularını tastamam dile getiren özdeyişi bulmuştu. Balodan dönünce, sabahın ikisinde, sekreter Şişkof'a adam yolladı ve birliklere günlük bir buyruk, Feldmareşal Prens Saltikof'a bir ferman yazmasını buyurdu. Rus topraklarında bir tek silahlı Fransız kalsa bile barış yapmayacağı sözünün fermana konulmasını kesinlikle istedi.

Ertesi gün Napolyon'a şu mektup yazıldı:

Aziz kardeşim

Majestelerine karşı yükümlülüklerime dürüstçe uymama karşın, birliklerinizin, Rusya sınırını dün aştıklarını öğrendim. Petersburg'dan şimdi aldığım bir notta, Kont Lauriston, bu saldırıya neden olarak, majestelerinin, Prens Kuragin, pasaportlarını istediği için benimle savaş durumuna girdiğinizi

düşündüğünü bildirdi. Dük Bassano'nun ona pasaportları vermek istemeyişinin dayandığı nedenlerin, böyle bir girişimin saldırıya bir gerekçe oluşturacağı aklıma hiç gelmezdi. Gerçekten de, bu elçi, sözünü ettiği yetkilere sahip değildi ve bu konuda bilgi edinir edinmez kendisini onaylamadığımı bildirdim ve görevinde kalması emrini verdim. Majesteleri, böyle bir anlaşmazlık nedeniyle, halkımızın kanını dökmek tasarısında değillerse, bütün bunlara olmamış gözüyle bakacağız ve aramızda bir uzlaşma olanağı doğacak. Ama böyle olmazsa, hiçbir biçimde sorumlu olmadığım bir saldırıyı püskürtmek zorunda kalacağım. İnsanlığı, yeni bir savaşın felaketlerinden korumak, gene de majestelerine kalıyor.

Aleksandr.

IV

13 haziran gece saat ikide Çar, Balaşef'i yanına çağırdı. Napolyon'a yazdırdığı mektubu ona okudu, götürüp kendi eliyle Fransa İmparatoru'na vermesini buyurdu. Balaşef, yola çıkarken Çar, Rus toprağında tek bir silahlı düşman bile kalsa barışmayacağı yolundaki sözünü ona gene yineledi ve bunu kesinlikle Napolyon'a söylemesini buyurdu. Çar, bu sözü Napolyon'a yazdırdığı mektuba koymamıştı, çünkü bu sözün uzlaşma için son bir girişim anında yersiz olacağını kendine özgü sezgisiyle anlıyordu; ama bunu kendisinin Napolyon'a söylemesini Balaşefe buyurdu.

On üçü on dörde bağlayan gece Balaşef, bir borazancı, iki Kazak'la yola çıkarak şafakla birlikte Niemen'in beri yakasındaki Fransız ileri karakolu Rikonti köyüne geldi. Fransız süvari nöbetçilerince durduruldu.

Koyu kırmızı üniformalı ve kalpağı tüylü bir süvari eri, yaklaşan Balaşefe bağırarak durmasını buyurdu. Balaşef, hemen durmadı, normal adımlarla yoluna devam etti.

Er, kaşlarını çatıp bir sövgü savurarak atını Balaşef'e doğru sürdü, kılıcına davrandı, sağır mıdır da söyleneni duymuyor diye sorarak Rus generaline kaba kaba bağırdı. Balaşef, adını bildirdi; er, subaya birini gönderdi.

Er, Balaşef'e aldırış etmeyerek arkadaşlarıyla kendi alayının işlerinden konuşmaya başladı, Rus generaline bakmıyordu.

Yüksek bir nüfuz ve güce yatkınlıktan, Çar'la üç saat önceki konuşmadan sonra ve genellikle görevde saygı görmeye alışık bir adam olarak burada, Rus toprağında kaba güçlerin kendisine karşı bu düşmanca, daha kötüsü saygısızca tutumunu görmek Balaşef'e çok tuhaf geliyordu.

Güneş, bulutların arkasından daha yeni doğmaya başlamıştı; hava serin ve nemliydi. Köyden çıkan bir sürü yolda ilerliyordu. Tarlalarda çayırkuşları, su kabarcıkları gibi, peş peşe cıvıltılarla birdenbire fırlıyorlardı.

Balaşef, köyden gelecek subayı bekleyerek çevresine bakmıyordu. Borazancı ve Kazaklar ile Fransız süvarileri ara sıra birbirlerine sessizce bakıyorlardı.

Besbelli yataktan yeni kalkmış Fransız süvari albayı, yanında iki süvari olduğu halde, güzel, besili, kır bir atla, köyden çıktı. Subayda, askerlerde, atlarında kıvançlı ve çalımlı bir tavır vardı.

Seferin henüz başlangıcıydı ve birlikler törendeymiş gibi alımlıydılar; savaşçı bir çalım ve savaş başlangıcında her zaman görülen neşe ve dinçlik vardı üzerlerinde.

Fransız albayı, esnemesini güçlükle önlüyordu ama kibar davrandı ve Balaşef in görevinin tüm önemini kavramış gibi göründü. Onu, ileri karakol çizgisinin ötesine geçirdi ve isteği üzerine, gelişini hemen imparatora duyuracağını, genel karargâhın pek yakında olduğundan kuşku duymadığını söyledi.

Fransız süvarilerinin atlarını bağladıkları kazıkların, albaylarını selamlayan ve Rus üniformalarına merakla bakan nöbetçilerin ve erlerin arasından geçip Rikonti köyünden çıktılar. Albay, Balaşef'i kabul edecek ve istediği yere ulaştıracak tümen komutanının iki kilometre uzakta olduğunu söyledi.

Güneş yükselmişti ve göz kamaştırıcı yeşillikler üzerinde neşeyle parıldıyordu.

Tepe üzerindeki bir hanı ancak geçmişlerdi ki, karşı bayırdan bir grup atlının kendilerine doğru geldiğini gördüler. Başlarında, koşumları güneşte parlayan siyah bir atın üzerinde, kırmızı pelerinli, sorguçlu şapkalı, uzun boylu bir adam vardı. Siyah saçları kıvrım kıvrım omuzlarına dökülüyordu ve uzun bacaklarını Fransızların ata binme biçimine uygun olarak ileri doğru uzatmıştı. Sorguçları, mücevherleri, sırmaları, parlak haziran güneşinde kıvılcımlar saçarak, dörtnala Balaşef'e yaklaştı adam.

Balaşef ile bilezikli, sorguçlu, gerdanlıklı ve sırmalı bu görkemli ve gösterişli süvari arasında iki at boyu uzaklık kalınca, Fransız Albayı Uner, saygıyla fısıldadı: "Napoli Kralı!" Gerçekten de bu süvari, artık 'Napoli Kralı' diye adlandırılan Müra'ydı. Napoli Kralı olmasının nedenini anlamak olanaksız olduğu halde böyle deniyordu ve Napoli Kralı olduğuna o kadar inanmıştı ki, eskisinden çok daha görkemli ve kasıntılı bir hal almıştı. Bu konuda o kadar emindi ki ayrılmasından bir gün önce karısıyla Napoli sokaklarında dolaşırken, birkaç İtalyan, "Yaşasın Kral!.." diye bağırınca, hüzünlü bir gülümsemeyle eşine dönerek, "Yarın kendilerini terk edeceğimi bilmiyor zavallılar!" demişti.

Ne var ki Napoli Kralı olduğundan kuşku duymadığı ve geride bıraktığı uyruklarının acısını yürekten paylaştığı halde, orduya katılma buyruğunu almasından ve özellikle: "Kendinize göre değil, bana göre saltanat sürün diye kral yaptım sizi," diye yüce kaynı Napolyon'la Danzig'de görüşmesinden bu yana, alışık olduğu işine neşeyle koyulmuş ve besili ama hantallaşmış bir beygir gibi, arabaya koşulur koşulmaz yerinde duramaz olmuş, cafcaflı ve şatafatlı bir biçimde süslenerek, neşe ve mutlulukla, nereye ve niçin gittiğini bilmeden Polonya yollarında at koşturmaya koyulmuştu.

Müra, Rus generalini görünce, bukleli uzun saçlarının süslediği başını krallara yaraşır görkemli bir hareketle geriye atarak, Fransız albayına 'Ne var?' der gibi baktı. Albay da adını bir türlü söyleyemediği Balaşef'i saygıyla tanıttı majestelerine.

Müra, albayın ad söylemekte çektiği güçlüğü hemen anlayarak kırık dökük sözlerini 'de Balmacheve!' diye yorumladı ve krallara yaraşır bir alçakgönüllülükle:

"Sizinle tanıştığıma çok sevindim, general!" diye ekledi.

Yüksek sesle ve hızlı konuşmaya başlayınca, bütün krallık yüceliği, kendisi farkına bile varmadan, kralı bırakıp gitmiş ve üzerine asıl benliğindeki babacan tavır gelmişti. Elini, Balaşef'in atının omuz başına dayadı. Gücünü aşan bir duruma üzülüyormuş gibi:

"Evet general, duruma bakılırsa, her şey savaşın patlayacağını gösteriyor!" dedi.

Balaşef, yanıt verdi:

"Sör, imparatorumuz efendimiz savaş istemiyor, majestelerinin gördüğü gibi." Majeste unvanı kendisi için henüz bir yenilik olan bir kimseyle konuşurken kaçınılmaz olduğu gibi, bu unvandan sonuna değin yararlanmıştı.

Bay Balaşef'i dinlerken Müra'nın yüzü aptalca bir hoşnutlukla parlıyordu. Ama, krallık zorluyor, Aleksandr'ın gönderdiği elçiyle bir kral ve bir müttefik olarak devlet işlerine ilişkin konuşmak zorunluluğunu duyuyordu. Attan indi, Balaşef'in koluna girip saygıyla beklerken, çevresinden birkaç adım uzaklaştı, anlamlı bir tavırla konuşmaya çalışarak onunla bir aşağı bir yukarı dolaşmaya

başladı. Orduyu Prusya'dan çekmek istediğini, özellikle bu isteğin açığa vurulmasını İmparator Napolyon'un hakaret saydığını, Fransız onurunun bundan incindiğini anımsattı. Balaşef, bu istekte bir hakaret olmadığını, çünkü... Müra sözünü kesti:

"Demek sizce neden İmparator Aleksandr değil?" diye birdenbire aptalca ve içten bir gülümsemeyle sordu.

Balaşef, Napolyon'u niçin savaşın nedeni saydığını anlattı.

"Ah, azizim general, imparatorların aralarında uzlaşmalarını, benim isteğimle başlamış olmayan savaşın olabildiğince çabuk bitmesini bütün yüreğimle isterim."

Müra, efendileri arasındaki kavgaya karşın iyi dost olmak isteyen uşakların tavrıyla konuşuyordu. Büyük prensi, sağlığını sordu; Napoli'de onunla birlikte geçirdiği neşeli, eğlenceli günleri andı. Sonra krallık gururunu anımsamış gibi birdenbire görkemle doğruldu, taç giyme törenindeki duruşunu aldı, sağ elini sallayarak:

"Sizi fazla alıkoymayayım, general; elçiliğinize başarı dilerim," dedi ve sırma işlemeli kırmızı pelerinini, sorgucunu dalgalandırıp, mücevherlerini ışıldatarak saygıyla kendisini bekleyen topluluğa doğru yürüdü.

Balaşef, Müra'nın sözü üzerine hemen Napolyon'a çıkarılacağını umarak yoluna devam etti. Ama Napolyon'la hemen karşılaşmak isterken Davout'un piyade kolordusuna bağlı nöbetçiler onu, ileri çizgilerde olduğu gibi, ilerideki köyde gene durdurdular, çağrılan kolordu komutanının yaveri onu köye, mareşal Davout'un yanına götürdü.

V

Davout, imparator Napolyon'un Arakçeyef'iydi, onun gibi korkak olmayan, ama onun gibi görev düşkünü, acımasız, bağlılığını ancak acımasızlığıyla gösterebilen bir adamdı.

Doğanın diriliğinde kurt nasıl gerekliyse devlet mekanizmasının diriliğinde bu adamlar da böyle gereklidirler, her zaman vardırlar, her zaman ortaya çıkarlar; varlıkları ve devlet başkanına yakınlıkları ne kadar anlamsız görünürse görünsün tutunurlar. Aleksandr'ın şövalyece, soylu ve yumuşak karakteri yanında, kendi elleriyle humbaracıların bıyıklarını yolan, sinirlerinin zayıflığı yüzünden tehlikeleri göze alamayan acımasız, kültürsüz, nezaketten uzak Arakçeyef'in, böyle sağlam tutunabilmesi ancak bu zorunlulukla açıklanabilir.

Balaşef, Davout'u bir köylü kulübesinin samanlığında küçük bir fıçının üstüne oturmuş, yazı işleriyle uğraşırken buldu (Hesapları denetliyordu). Yaveri, yanında ayakta duruyordu. Daha iyi bir bina bulmak olanaklıydı, ama Mareşal Davout, sert ve somurtkan olmaya hak kazanmak için bilerek kendilerini en zor yaşama koşulları içine sokan insanlardandı. Gene bunun içindir ki bu insanlar her zaman durmadan dinlenmeden didinirler. Yüz ifadeleri 'Yaşamın mutlu yanını düşünmek nerede? Görüyorsunuz ki pis bir samanlıkta, bir fıçının üstüne oturmuş çalışıyorum!' diyordu. Bu adamların başlıca zevki ve arzusu, neşeli insanlarla karşılaşınca kendi hüzünlü, devamlı eylemlerini onların gözüne çarptırmaktır. Balaşef'i yanına getirdikleri zaman Davout, bu zevki duydu. Rus generali içeri girince işine daha çok daldı, gözlüklerinin üstünden Balaşef'in yüzüne baktı yalnız, kalkmadı, kımıldamadı bile, kaşlarını daha çok çattı, öfkeyle gülümsedi.

Bu karşılayışın yaptığı kötü etkiyi Balaşef'in yüzünde fark ederek başını kaldırdı, soğuk bir tavırla ne istediğini sordu.

Balaşef, böyle bir karşılayışa ancak, Aleksandr'ın yaveri, dahası Napolyon'un önünde temsilcisi olduğunu Davout'un bilmemesi yüzünden ortaya çıkabileceğini düşünerek kim olduğunu, görevini söyledi. Beklediğinin tersi olarak Davout, daha çok sertleşti ve kabalaştı.

"Zarfınız nerde?" dedi. "Veriniz bana onu, imparatora göndereyim."

Balaşef, kendi eliyle imparatora vermek buyruğunu aldığını söyledi.

Davout:

"İmparatorunuzun buyrukları kendi ordunuzda geçer," dedi. "Burada size ne denirse onu yapmak zorundasınız!"

Sanki kaba bir gücün egemenliği altında olduğunu Rus generaline daha iyi hissettirmek için yaverini, nöbetçiyi çağırmaya gönderdi.

Balaşef, içinde Çar'ın mektubu bulunan zarfı çıkardı, masanın üstüne koydu. (Masa, sökülmüş rezeleri sarkan iki fıçı üzerine yerleştirilmiş bir kapıdan başka bir şey değildi.) Davout, zarfı aldı, üstünü okudu.

Balaşef:

"Bana saygı gösterip göstermemek size kalmış," dedi. "Ama izninizle şunu anımsatayım ki majeste

imparatorun general yaveri olma sıfatını ve onurunu taşıyorum."

Davout, bir şey söylemeden ona baktı; belli ki Balaşef'in yüzünde beliren heyecan ve şaşkınlık ifadesi ona zevk veriyordu.

"Gereken saygı gösterilecektir," dedi. Zarfı cebine yerleştirerek samanlıktan çıktı.

Bir dakika sonra mareşalin yaveri Bay Castris içeri girdi, Balaşef'i kendisine hazırlanan eve götürdü.

O gün Balaşef, samanlıkta mareşalle birlikte fıçılar üstüne yerleştirilmiş tahtada yemek yedi.

Ertesi gün Davout, erkenden yola çıktı, gitmeden önce Balaşef'i yanına çağırarak, orada kalmasını, buyruk verilirse buradan yükleriyle ayrılmasını, Bay Castrist'ten başka kimseyle konuşmamasını buyuran bir tavırla sözüm ona ricada bulundu.

Dört günlük bir yalnızlıktan, can sıkıntısından, az önce ayrıldığı güçlü çevrenin arkasından daha çok duyulan doğallık ve yetersizlik duygusundan, mareşalin bagajlarıyla ve bütün bölgeyi işgal etmiş olan Fransız kışlalarıyla birlikte aşılan birkaç menzilden sonra Balaşef, şimdi Fransızlarca işgal edilen Vilno'ya aktarılmış, dört gün önce çıktığı karakola getirilmişti.

Ertesi gün İmparatorun mabeyincisi Bay Tourenne, Balâşef'in yanına geldi, imparator Napolyon'un onu huzuruna kabulle onurlandırmak istediğini bildirdi.

Balaşef'i götürdükleri evin önünde dört gün önce Preobrejenski Alayı'nın nöbetçileri duruyordu; şimdi orada önleri açık mavi üniformalı, kalpakları tüylü iki humbaracı, bir süvari ve Uhlan muhafız müfrezesi ve peronda Napolyon'un binek atıyla Memlûklu Roustan'ın çevresinde onun çıkışını bekleyen parlak üniformalı yaverlerden, pajlardan, generallerden oluşan bir topluluk vardı. Napolyon, Balaşef'i, Aleksandr'ın onu göreve gönderdiği konakta kabul ediyordu.

VI

Saray görkemine alışık olmasına karşın Napolyon'un debdebe ve albenisi Balaşef'i şaşırtmıştı.

Kont Tourenne, onu büyük bekleme salonuna götürdü, burada birçok general, mabeyinciler ve Balâşef'in birçoğunu Rus Çar'ının sarayında gördüğü Polonyalı soylular bekliyordu. Duroc, İmparator Napolyon'un Rus generalini gezintiden önce kabul edeceğini söyledi.

Birkaç dakikalık bir beklemeden sonra nöbetçi mabeyinci, büyük bekleme salonuna geldi, önünde saygıyla eğilerek Balaşef'i kendisini izlemeye çağırdı.

Balaşef, bir kapısı çalışma odasına açılan küçük bir salona alındı. Ayakta iki dakika bekledi. Kapının öte yanından telaşlı ayak sesleri duyuldu. Kapının iki kanadı da hızla açıldı, ses soluk kesildi. Çalışma odasından tok, azimli adımlar, başka ayak sesleri gelmeye başladı. Gelen Napolyon'du. At gezintisi için tuvaletini yeni bitirmişti. Yuvarlak karnına inen beyaz bir yelek üstüne önü açık mavi bir üniforma, kısa bacaklarına, dolgun kaba etine yapışmış beyaz sığır derisinden bir pantolon, konçları geniş çizmeler giymişti. Kısa saçları belli ki yeni taranmış, ama bir tutam saç geniş alnının ortasına doğru düşmüştü. Beyaz, kalın boynu üniformasının siyah yakasıyla keskin bir karşıtlık oluşturuyordu; kolonya kokuyordu. Onu genç gösteren çenesi sivri, dolgun yüzünde imparatorca bir kabulün hoşgörülü, görkemli bir ifadesi vardı.

Hızla, her adımda titreyerek, başını biraz arkaya atmış ilerliyordu. Geniş, iri omuzları, elinde olmayarak öne çıkardığı karnı ve göğsüyle biraz şişmanlamış olan kısa bedeninin bütününde kırkına yaklaşan insanların gösterişli, heybetli görünümü vardı. Bundan başka, o gün çok keyifli olduğu belliydi.

Balâşef'in saygıyla yerlere eğilmesine başıyla karşılık verdi ve ona yaklaşarak, zamanının her dakikasına değer veren, söyleyeceği sözü önceden hazırlamaya gerek görmeyen her zaman iyi, gerekeni söyleyeceğine güvenen bir adam gibi hemen söze başladı:

"Merhaba, general!" dedi. "İmparator Aleksandr'dan getirdiğiniz mektubu aldım, sizi gördüğüme de çok sevindim."

İri gözleriyle Balâşef'in yüzüne baktı, sonra birden yana doğru bakmaya başladı.

Balâşef'in kişiliğinin onu hiç ilgilendirmediği belliydi. Görüyordu ki yalnız kendi ruhunda olup bitenlerle ilgileniyordu. Bunun dışında hiçbir şeyin onun için önemi yoktu, çünkü ona öyle geliyordu ki, dünyada her şey yalnız onun istencine bağlıydı.

"Ben savaş istemiyorum ve istemedim," dedi, "ama beni zorladılar. Bana yapacağınız bütün açıklamayı şimdi de (bu sözcüğü üzerine basarak söylemişti), dinlemeye hazırım."

Rus hükümetine karşı olan hoşnutsuzluğunun nedenlerini, açık açık ve kısaca anlatmaya başladı.

Balaşef, Fransa İmparatoru'nun ölçülü, sakin ve dostça bir dil kullanmasından, onun barış istediğine, görüşmeye oturmaya eğilimli olduğuna iyice inanmıştı.

Balaşef:

"Sör! İmparator, hükümdarım," diyerek Napolyon sözünü bitirip sorarcasına kendisine bakınca çoktandır hazırladığı söyleve başladı; ama gözlerine dikilen imparatorun bakışları onu şaşırttı. Napolyon, Balaşef'in üniformasını, kılıcını süzerek güç ayırt edilir bir gülümsemeyle sanki 'şaşırdınız, kendinize gelin' diyordu. Balaşef, kendini toparladı ve konuşmaya başladı. Kuragin'in pasaportları istemesini savaş için yeterli bir neden saymadığını, Kuragin'in kendi başına, Çar'ın izni olmadan davrandığını, Çar Aleksandr'ın savaş istemediğini, İngiltere'yle hiçbir anlaşma yapılmadığını söyledi.

Napolyon:

"Henüz yok," diye ekledi ve duygularına kapılmaktan korkuyormuş gibi kaşlarını çattı, usulca başını sallayarak konuşmasına devam edebileceğini Balaşef'e anlattı.

Balaşef, söylenmesi buyrulanların hepsini bitirdikten sonra İmparator Aleksandr'ın barışı istediğini, ama görüşmeye... Burada Balaşef, ne söyleyeceğini şaşırmıştı; imparator Aleksandr'ın mektupta yazmadığını, ama Saltikof'u fermana kesinlikle konmasını ve Balaşef'e Napolyon'a söylemesini buyurduğu sözü hatırladı. "Rus toprağında tek bir silahlı düşman kaldıkça" görüşmeye oturmayacağı yolundaki sözleri anımsadı. Ama karışık bir duygu onları söylemekten alıkoydu. Bu sözleri söylemek istediği halde söyleyemedi. Ne diyeceğini şaşırdı. Fransız kıtaları Niemen Irmağı'nın ötesine çekilmek koşuluyla anlaşma masasına oturabileceğini ekledi.

Napolyon, Balaşef'in bu sözleri söylerken gösterdiği şaşkınlığı fark etmişti. Yüzü titredi, sol baldırı ölçülü bir hareketle oynamaya başladı. Yerinden ayrılmadan eskisinden daha yüksek ve telaşlı bir sesle konuşmaya başladı. Devam eden konuşmalar sırasında Balaşef gözlerini birkaç kez yere indirerek Napolyon'un, sesini yükselttikçe sol baldırının artan titreyişini elinde olmayarak seyretti.

"Ben barışı, İmparator Aleksandr'dan daha az istemiyorum," diye başladı. "On sekiz aydır onu sağlamak için her şeyi yapan ben değil miyim? On sekiz aydır açıklama bekliyorum. Ama görüşmeye başlamak için benden istedikleri nedir?" diye kaşlarını çatıp küçük, beyaz ve tombul eliyle jestler yaparak devam etti.

Baleşef:

"Niemen'in ötesine çekilmeniz isteniyor haşmetlim." dedi.

Napolyon:

"Niemen'in ötesine mi?" diye yineledi. "Demek siz şimdi Nie-men'in ötesine, yalnız Niemen'in ötesine çekilmemi mi istiyorsunuz?" Balaşef'in gözlerinin içine bakarak yineliyordu.

Balaşef, saygıyla başını eğdi.

Dört ay önce Pomeronya'dan çekilmesi istenirken şimdi yalnız Niemen'in ötesine çekilmesi isteniyordu. Napolyon, hızla döndü, odada gezinmeye başladı.

"Görüşmelere başlamak için Niemen'in ötesine çekilmem istendiğini söylüyorsunuz; ama iki ay önce de gene aynı biçimde Oder'in, Vistül'ün ötesine çekilmem istenmişti; buna karşın görüşmeye hazırsınız."

Sessizce bir köşeden öbür köşeye gidip geldi, gene Balaşef'in karşısında durdu. Yüzü, sert bir

ifadeyle gene taş kesilmişti, sol bacağı eskisinden daha hızlı oynuyordu. Napolyon, kendisinin bu alışkanlığını bilirdi. Sonraları, "Sol ayağımın titremesi benim için önemli bir belirtidir," derdi.

Napolyon, kendisinin de hiç ummadığı bir sesle bağırır gibi:

"Oder'in, Vistül'ün ötesine çekilmek gibi bir öneri Bade Prensi'ne yapılabilir, bana değil," dedi. "Bana Petersburg'u da, Moskova'yı da verseniz gene bu koşulları kabul etmem. Bu savaşa benim başladığımı söylüyorsunuz; ilk olarak orduya katılan kim? İmparator Aleksandr, ben değil. Milyonlar harcadığım bir zamanda ve siz İngiltere'yle müttefik durumundayken bana görüşme öneriyorsunuz, durumunuz kötüyken öneriyorsunuz! Peki İngiltere'yle müttefikliğinin amacı ne? Size ne verdi o?"

Hızlı hızlı konuşuyordu. Sözlerini artık barış yapmanın yararlarını anlatmak ve bu olanakları değerlendirmek değil, yalnız kendi haklılığını, gücünü, Aleksandr'ın haksızlığını, yanlışını göstermek eğilimiyle söylüyordu.

Söylevinin başında kendi konumunun üstünlüğünü anlatmak ve buna karşın görüşme açmayı kabul ettiğini göstermek amacını güttüğü belliydi. Ama artık söylenmeye başlamıştı ve söylendikçe sözüne daha az egemen bir duruma geliyordu.

Söylevinin bütün amacı, yalnız kendini yüceltmek, Aleksandr'ı alçaltmak, yani tam görüşmelerin başlangıcında istemediği şeyi yapmaktı.

"Türkler'le barış yaptınız diyorlar, doğru mu?"

Balaşef, başını onaylar yollu eğdi:

"Barış yapıldı," diye başladı. Ama Napolyon onu konuşturmadı. Yalnız kendisi konuşmak istiyordu; şımarık insanların sinirli konuşması ve aldırmazlığıyla sürdürdü.

"Evet, anlıyorum, Moldova'yı, Valaşi'yi almadan Türkler'le barış yaptınız. Finlandiya'yı verdiğim gibi bu eyaletleri de çarınıza verebilirim. Evet..." devam ediyordu. "Moldova'ya, Valaşi'yi İmparator Aleksandr'a vaat etmiştim, verecektim de, ama şimdi o, bu güzel eyaletlere sahip olmayacaktı. Oysa onları imparatorluğuna katabilir, Rusya'yı Botni körfezinden Tuna ağzına değin genişletebilirdi. Büyük Katerina daha fazlasını yapamazdı." Napolyon gittikçe ateşlenerek odada geziniyor, aşağı yukarı Tipsitt'te kendisinin Aleksandr'a söylediği sözleri Balaşef'e yineliyordu. "Bütün bunları benim dostluğuma borçlu olacaktı. Ah ne saltanat, ne saltanat!" diye birkaç kez yineledi durdu, cebinden bir altın enfiye kutusu çıkardı, içinden bir tutam alıp hırsla burnuna götürdü.

"İmparator Aleksandr'ın saltanatı ne güzel bir saltanat olurdu."

Üzüntüyle Balaşef'e baktı; tam Balaşef bir şey söylemeye davranırken hemen gene sözünü kesti.

Napolyon:

"İstediği, aradığı ne olabilir ki benim dostluğumda bunu bulmuş olmasın?" diyerek şaşkınlıkla omuzlarını silkti. "Hayır, çevresinin düşmanlarımla çevrilmesini daha yararlı saydı. Hem kiminle?" diye devam ediyordu. "Stein'leri, Armfeld'leri, Benninqsen'leri, Wintzengerode'ları yanına çağırdı. Stein, yurdundan kovulmuş bir hain, Armfeld, bir düşkün, bir entrikacı, Wintzenqerode, Fransa'nın kaçak bir uyruğu, Benninqsen, ötekilerden biraz daha asker, böyle olmakla birlikte o da 1807 yılında hiçbir şey yapmayan, İmparator Aleksandr'da korkunç anılar uyandırması gereken kof biri. Güçlü

olsalar onları kullanmak olasıydı diyelim..." Napolyon, ona haklılığını, gücünü gösteren (onun görüşüne göre bunlar aynı şeylerdi) ardı arkası kesilmeden doğan düşüncelerine güçlükle söz yetiştirerek devam ediyordu. "Ama o da yok; ne savaşta ne de barışta bir işe yararlar! Barclay hepsinden becerikli diyorlar, ama ben onun ilk eylemlerini bakarak bunu kabul etmeyeceğim. Peki, ne yapıyorlar, bütün bu saray tayfası ne yapıyor! Pfuhl, öneriyor, Armfeld tartışıyor, Benninqsen gözden geçiriyor, harekete geçmeye çağrılan Barclay'se neye karar vereceğini bilmiyor, zaman da geçiyor. Asker yalnız Baqration, kalın kafalıdır, ama deneyimi, sezgisi, kararlılığı var. Genç çarınızın bu renksiz kalabalık içinde yeri ne? Onu lekeliyorlar, bütün olup bitenlerin sorumluluğunu onun üzerine yüklüyorlar. Bu hükümdar ancak generalse orduda bulunmalıdır."

Bu sözleri, bir kafa tutma gibi, doğrudan doğruya hükümdara yönelttiği belliydi. Napolyon, İmparator Aleksandr'ın bir lider olmayı ne kadar istediğini bilirdi.

"Bu sefer başlayalı bir hafta oldu, Vilno'yu savunmadınız. İkiye ayrılmış. Polonya eyaletinden de atılmış bulunuyorsunuz. Ordunuz sızlanıyor."

Kendisine söylenenleri kavramada güçlük çeken ve bu söz oklarını güçlükle göğüsleyen Balaşef:

"Tersine, sör!" dedi. "Ordumuz yerinde duramıyor."

Napolyon, sözünü kesti:

"Her şeyi biliyorum, her şeyi biliyorum; taburlarınızın sayısını da benimkiler değin doğru biliyorum. İki yüz bin askeriniz yok, oysa benim ordum üç katı. Onurum üzerine söylüyorum." Napolyon, onuru üzerine verdiği bu sözün hiçbir önemi olmayacağını unutarak söylüyordu. "Size, onurum üzerine söylüyorum ki Vistül'ün bu yanında beş yüz otuz bin kişilik gücüm var. Türkler'den size bir yarar yok; bir şeye yaramazlar, bunu sizinle barışmakla gösterdiler. Çılgın krallarca yönetilmek İsveçlilerin yazgısıdır. Onların kralları deliydi; onu değiştirip başkasını, Berdanotte'u getirdiler, o da hemen çıldırdı, çünkü bir İsveçli ancak deli olmalı ki Rusya'yla müttefik olabilsin."

Napolyon, öfkeli öfkeli gülümsedi, gene enfiye kutusunu burnuna götürdü.

Balaşef, Napolyon'un her tümcesine karşı çıkmak istiyordu; bir şey söylemek isteyen bir adam gibi durmadan hareketler yapıyor, ama Napolyon, konuşmasına fırsat vermiyordu. İsveçliler'in deli olduğu sözüne karşı Balaşef, İsveç'in arkasında Rusya olduğu zaman bir ada olduğunu söylemek istedi; ama Napolyon, onun sözünü gürültüye boğmak için öfkeyle bağırdı. Napolyon'da, yalnızca haklı olduğunu kendi kendine kanıtlamak için konuşmak, durmadan konuşmak arzusunda olan bir insanın sinirli hali vardı. Balaşef, zor durumdaydı; bir elçi olarak onuruna zarar getirmekten korkuyor, karşı çıkma gereği duyuyordu; ama insan olarak Napolyon'un nedensiz öfkesinin taşkınlığı karşısında ruhça üzülüyordu. Napolyon'un şimdi söylediği hiçbir sözün önemi olmadığını, yatışınca bunlardan utanacağını biliyordu. Başı öne eğik, Napolyon'un kımıldayıp duran tombul bacaklarına bakıyor ve onunla göz göze gelmekten kaçınıyordu.

Napolyon:

"Sizin bu müttefiklerinizin benim için ne önemi var?" dedi. "Benim müttefiklerim Polonyalılardır, seksen bin kişi; aslanlar gibi dövüşüyorlar. İki yüz bin olacaklar."

Olası ki bunu söylemekle açık bir yalan söylemiş olmaktan ve Balaşef'in, hep o yazgıya boyun

eğmiş konumda sessizce karşısında durmasından bir kat daha öfkelenerek birdenbire geri döndü, Balaşef'in yüzüne sokuldu, beyaz elleriyle canlı, hızlı hareketler yaparak adeta bağırdı:

"Biliniz ki Prusya'yı bana karşı kışkırtırsanız onu Avrupa haritasından silerim." Sararmış, biçimsizleşmiş, öfkeli bir yüzle ve küçücük ellerinin birini öbürünün üstüne vurarak konuşuyordu. "Evet, sizi Duina'nın, Dinyeper'in ötesine atacağım ve Avrupa'nın canicesine, körcesine ezilmesine izin verdiği engeli size karşı yeniden kuracağım, evet, işte başınıza gelecek olanlar, işte benden uzaklaşmakla kazandığınız şey." Kalın omuzlarını sarsarak sessizce odada birkaç adım yürüdü. Enfiye kutusunu yeleğinin cebine soktu, gene çıkardı, birkaç kez burnuna götürdü. Balaşef'in karşısında durdu. Susuyordu, alaycı bir tavırla Balaşef'in gözlerinin içine bakıyordu. Yavaşça:

"Oysa çarınızın devri ne güzel bir devir olabilirdi!" Balaşef, karşı çıkma gereğini duyarak Rusya'dan bakınca işin böyle karanlık görünmediğini söyledi. Napolyon bir şey söylemeden alaycı bir tavırla ona bakmayı sürdürüyordu, ama belli ki onu dinlemiyordu. Balaşef, Rusya'da savaştan iyi sonuçlar beklendiğini söyledi. Napolyon, hoşgören bir tavırla, 'biliyorum, göreviniz böyle söylemek, ama buna siz de inanmıyorsunuz, sizi inandırdım' der gibi başını salladı.

Balaşef sözünü bitirince Napolyon, gene enfiye kutusunu çıkardı, içinden bir tutam aldı, bir işaret olarak ayağını iki kez yere vurdu. Kapı açıldı; saygıyla eğilen bir mabeyinci, şapkasını ve eldivenlerini Napolyon'a verdi, bir başkası el mendilini verdi. Napolyon, onlara bakmıyordu, Balaşef'e döndü:

"İmparator Aleksandr'a benim adıma söyleyiniz ki..." Şapkasını aldı. "Ben ona eskisi gibi sadığım; onu çok iyi tanırım, yüksek değerini bilirim. Sizi daha fazla alıkoymayacağım, general, imparatora mektubumu alacaksınız."

Napolyon, hızla kapıya doğru yürüdü. Bekleme salonundakiler ileri atıldılar. Merdivenlerden aşağı koştular.

VII

Napolyon'un ona bütün bu söylediklerinden, parlamalarından ve soğuk bir tavırla söylenen, "Sizi daha fazla alıkoymayacağım, general, mektubum size verilecektir," yollu son sözlerinden sonra Balaşef, onun kendisini artık görmek istemesinden başka hakarete uğramış elçiyi ve en önemlisi onun uygunsuz öfkesinin tanığını görmemeye de çabaladığına inanıyordu. Ama o gün Duroc gelip de kendisini imparatorun sofrasına davet edince şaşkınlık içinde kaldı.

Yemekte Bessieres, Couiancorust ve Berthier vardı.

Napolyon, Balaşef'i neşeli ve gönül alır bir tavırla karşıladı.

Sabahki öfkesinden ötürü, bir utangaçlık ya da pişmanlık göstermek şöyle dursun tersine, Balaşef'i yüreklendirmeye çabalıyordu. Napolyon yanlış yapma olanağının kendisi için geçerli olmadığına çoktan inanmıştı ve ona göre yaptığı her şey iyiydi; iyi-kötü anlayışına uyduğundan değil, onu kendisi yaptığı için iyiydi.

Vilno'da yaptığı atlı gezintiden sonra imparator çok neşeliydi, kalabalık onu heyecanla karşılamış, izlemişti. Geçtiği bütün caddelerde pencerelere halılar, bayraklar ve onun arması asılmıştı, Polonya kadınları mendil sallayarak onu selamlıyorlardı.

Yemekte Balaşef'i yanına oturttu, ona karşı yalnız gönül alıcı değil, sanki onu da kendi sarayının halkından, onun planlarına sevgi besleyen, başarılarına sevinmesi gereken insanlardan sayıyormuş gibi davrandı. Söz arasında Moskova'ya değindi, Rus başkenti üzerine yalnız meraklı bir gezginin ziyaret etmek tasarısında olduğu yeni bir yere ilişkin sorular soruşu gibi değil de, Balaşef'in bir Rus olarak bu meraktan koltukları kabarması gerektiğine inanıyormuş gibi sorular sormaya başladı.

"Moskova'nın nüfusu ne kadar? Moskova'ya kutsal Moskova dedikleri doğru mu?" diye sordu.

Kiliselerin iki yüzden fazla olduğu yanıtını alması üzerine:

"Niçin bu kadar kilise var?" dedi.

Balaşef:

"Ruslar dine çok düşkündürler," diye yanıt verdi.

Napolyon:

"Ama manastırların, kiliselerin çokluğu halkın geriliğine işarettir," dedi, bu düşüncesine onay bekleyen bir bakışla Coulancorust'a baktı.

Balaşef, saygıyla Fransa İmparatoru'nun düşüncesine katılmama yürekliliğini gösterdi.

"Her ülkenin kendine göre töreleri var," dedi.

"Ama artık Avrupa'da hiçbir yerde bunun benzeri yok," dedi Napolyon.

Balaşef:

"Majestelerinin hoşgörüsüne sığınırım," dedi. "Rusya'dan başka bir de İspanya var ki orada da manastırlar ve kiliseler bu kadar çoktur."

Fransızların bir süre önceki İspanya bozgununa hatırlatan Balaşef'in bu yanıtı, kendisinin anlattığına göre, İmparator Alek-sandr'ın sarayında çok övülmüş, ama Napolyon'un sofrasında çok az etki uyandırmış, dikkati çekmemişti.

Balaşef'in sesindeki tavrın içerdiği inceliği kavrayamadıkları sayın mareşallerin ilgisiz ve biraz şaşkın yüzlerinden belliydi. Yüzlerindeki ifade, 'Bu sözde bir incelik varsa biz anlayamadık ya da hiçbir inceliği yok,' anlamına geliyordu. Bu yanıt o kadar az anlaşıldı ki Napolyon ona hiç dikkat etmedi, oradan Moskova'ya giden doğru yolun hangi kentlerden geçtiğini Balaşef'e safça sordu. Yemek sırasında hep tetikte olan Balaşef, yanıt olarak, 'Bütün yollar Roma'ya çıktığı gibi bütün yollar Moskova'ya da çıkar' dedi, birçok yollar olduğunu bu çeşitli yollar arasında XII. Charles'in seçtiği Poltava'ya giden yolun da olduğunu ekledi ve taşı gediğine koymuş olmanın verdiği sevinçle elinde olmayarak kızardı. 'Poltava' sözünü Balaşef daha bitirmeden Coulancorust, Petersburg'dan Moskova'ya giden yolların kötülüğünden ve kendisinin Petersburg anılarından söz açtı.

Yemekten sonra, kahvelerini içmek üzere dört gün önce İmparator Aleksandr'ın çalışma odası olan Napolyon'un çalışma odasına geçtiler. Napolyon, Sevres fincanındaki kahvesini sarsarak oturdu, Balaşef'e yanında yer gösterdi.

İnsanda bilinen bir öğle yemeği sonrası keyfi vardır ki, onu kendinden memnun olmaya, herkesi dost saymaya bütün akla yakın nedenlerden daha çok zorlar. Napolyon keyifli durumdaydı. Çevresini kendisine tapan insanlarla çevrili sanıyordu. Balaşef'in de yemekten sonra kendisinin dostu, tapanı olduğuna inanıyordu. Napolyon, onunla hoş, ama biraz alaylı bir gülümsemeyle konuşuyordu.

"Bu oda, duyduğuma göre, İmparator Aleksandr'ın odasıymış, tuhaf değil mi, general?"

Belli ki bu sözü, onun -Napolyon'un- Aleksandr'a üstünlüğünü kanıtladığına göre, karşısındakinin hoşuna gitmemezlik edemeyeceğini söylüyordu.

Balaşef, buna bir yanıt veremedi, sessizce başını eğdi.

Napolyon, aynı alaylı gülümsemeyle devam ediyordu.

"Evet, bu odada dört gün önce Wintzengerode ve Stein görüşmüşlerdi. Anlayamadığım şey İmparator Aleksandr'ın benim bütün kişisel düşmanlarımı kendine yaklaştırmış olmasıdır. Bunu anlamıyorum. Benim de aynı şeyi yapabileceğimi düşünmedi mi?" diye sorarak Balaşef'e döndü, belli ki bu anımsatma onu gene henüz silinmemiş olan sabahki öfkenin üzerine atmıştı.

Eliyle fincanı itip kalkarak:

"Bunu yapabileceğimi bilsin," dedi. "Bütün yakınlarını, Wurlem-berg'leri, Bade'leri, Weimaz'ları Almanya'dan kovacağım. Evet kovacağım. Onlar için Rusya'da sığınacak yer hazırlasın!"

Balaşef, veda edip ayrılmak istediğini, yalnız söylenenleri dinlememezlik edemeyeceği için dinlediğini anlatan bir tavırla başını eğdi. Napolyon, bu ifadeyi fark etmemişti; Balaşef'e, düşmanının gönderdiği bir elçiye karşı davranır gibi değil, şimdi kendisine büsbütün bağlı, eski çarının azaltılmasından kıvanması gereken bir insana karşı davranır gibi davranıyordu.

"Hem İmparator Aleksandr, orduların komutasını niçin üzerine aldı? Niçin? Savaş benim sanatımdır, onun işi yönetmek, ordulara komuta etmek değil. Niçin böyle bir sorumluluğu üzerine aldı?"

Napolyon, enfiye kutusunu gene çıkardı, odada sessizce birkaç kez gezindi, ansızın Balaşef'e yaklaştı, hafif bir gülümsemeyle ve onun için yalnız önemli değil aynı zamanda hoş bir iş yapıyormuş gibi güvenli, çabuk ve yalın bir hareketle elini bu kırklık Rus generalinin yüzüne doğru kaldırdı, kulağını tuttu, yalnız dudaklarıyla gülümseyerek usulca çekti.

Hükümdarın kulağı çekmesi Fransa sarayında çok büyük bir onur ve gönül alma sayılırdı.

"E, İmparator Aleksandr'ın hayranı, nedimi, bir şey söylemiyorsunuz?"

Huzurunda kendisinden başkasının hayranı ve övücüsü olmak gülünç bir şeymiş gibi söylüyordu.

"General için atlar hazır mı?" dedi. Balaşef'in saygıyla eğilmesine karşılık başını usulca eğerek ekledi:

"Benimkilerden verin, yolu uzak."

Balaşef'in getirdiği mektup Napolyon'un Aleksandr'a son mektubuydu. Konuşma bütün ayrıntılarıyla Rusya İmparatoru'na bildirildi, savaş başladı.

VIII

Piyer'le Moskova'da yaptığı görüşmeden sonra Prens Andrey, ailesine söylediğine göre, iş için, ama gerçekte kendisiyle görüşmeyi gerekli saydığı Prens Anatol Kuragin'i soruşturmak için Petersburg'a gitti, ama o artık orada değildi. Prens Andrey'in kendisini görmek için yola çıktığını Piyer, kaynına haber vermişti. Anatol, Savunma Bakanı'ndan hemen bir görev almış ve Moldova ordusuna gitmişti. Bu sırada Prens Andrey, Petersburg'da, ona her zaman ilgi gösteren eski generali Kutuzof'la karşılaştı; yaşlı general kendisiyle birlikte, başkomutan atandığı Moldova ordusuna gelmesini önerdi. Prens Andrey, genel karargâh kurmaylığında bir göreve atamasını alıp Türkiye'ye yollandı.

Prens Andrey, Kuragin'e yazıp onu düelloya çağırmayı doğru bulmuyordu. Yeni bir neden bulmadan düelloya çağırmayı Kontes Rostova'yı lekeleyici bir tutum sayıyordu. Bunun için yeni bir düello nedeni bulmak eğilimiyle Kuragin'le doğrudan doğruya karşılaşmak fırsatını kolluyordu. Ama onunla Türk ordusunda da karşılaşmayı başaramadı, Prens Andrey, Türk ordusuna gelince o hemen Rusya'ya dönmüştü. Prens Andrey için bu yeni ülkede, yeni yaşam koşulları içinde yaşamak daha kolay oldu. Nişanlısının, üzerindeki etkisini büyük bir dikkatle herkesten sakladıkça ona o kadar fazla dokunan ihanetinden sonra içinde mutluluk duyduğu yaşam koşulları ona ağır geliyordu. Eskiden o kadar değer verdiği özgürlük, daha çekilmez geliyordu. Austrelitz savaş alanında gökyüzüne baktığı zaman içine ilk kez doğan, Boguçarovo'daki, sonra İsviçre'de, Roma'daki yalnızlığını dolduran, Piyer'le birlikte sözünü ettiği eski fikirleri düşünmek değil, sonsuz ışıklı ufuklar açan bu fikirleri hatırlamaktan bile korkuyordu. Şimdi onu yalnız, eski ilgilerinden uzaklaştıkça daha büyük bir hırsla sarıldığı, eskileriyle ilintisi olmayan, pratik konular uğraştırıyordu. Bir zamanlar tepesinde sonsuz uzaklıklara açılmış duran o gökyüzü sanki birdenbire her şeyi apaçık olan ama hiçbir şeyi sonsuz ve gizemli olmayan alçak, sınırlı, onu ezen bir kubbeye dönüşüvermişti.

Askerlik, gözünün önüne gelen işler arasında en kolayı ve en çok bildiğiydi. Kutuzof'un karargâhında, nöbetçi generalliği görevinde, işe hevesi ve çalışkanlığıyla komutanını şaşırtarak durmadan canla başla çalışıyordu. Prens Andrey, Kuragin'i Türkiye'de bulamayınca arkasından gene Rusya'ya koşmayı gerekli görmedi; bununla birlikte aradan ne kadar zaman geçerse geçsin Kuragin'le karşılaşması halinde, kendisiyle çarpışmaya değmeyeceğini söylemesine rağmen üstüne saldırmaktan kendini alamayacağını biliyordu. Bu aşağılanma duygusunun doğurduğu öfke içinde kaldıkça Türkiye'de kurduğu hayatın zehir olacağının da farkındaydı.

1812 yılında Napolyon'la savaş haberi Bükreş'e (İki aydır Kutuzof'un geceyi gündüzü Balaşka'sının yanında geçirerek yaşadığı yere) ulaşınca Prens Andrey, Batı ordusuna atanmasını Kutuzof'tan rica etti. Kutuzof, kendi tembelliğine karşı bir sitem anlamına gelen çalışkanlığından bıktığı Bolkonski'ye seve seve izin verdi, ona Barclay de Tolly'nin yanında görev verdi.

Mayıs'ta Drissa karargâhında bulunan Prens Andrey, orduya katılmadan önce, Büyük Smolensk yoluna dört buçuk kilometre uzakta olduğu için tam yolunun üstünde sayılan Lisi Gori'ye uğradı. Prens Andrey'in son üç yıllık yaşamında o kadar çok değişiklikler olmuş, düşünceleri, duyguları kadar değişmiş, o kadar çok şeyler görmüştü ki (Batı'yı da Doğu'yu da dolaşmıştı.) Lisi Gori'ye gelince en küçük ayrıntılara varıncaya kadar hep aynı olan yaşamın hep aynı olan akışı onu birdenbire tuhaf bir şaşkınlığa düşürdü. Gizemli ve uykuya dalmış bir şatoya girer gibi ağaçlı yoldan, Lisi Gori konağının

taş avlu kapısından içeri girdi. Bu evde hep aynı gurur, aynı temizlik, aynı sessizlik vardı; aynı mobilya, aynı duvarlar, aynı sesler, aynı koku, aynı ürkek ama biraz yaşlanmış yüzler vardı. Prenses Maria, yaşamının en iyi yıllarını korku ve sürekli ruh acıları içinde boşu boşuna ve neşesiz geçiren hep aynı ürkek, çirkin, yaşlanmaya yüz tutmuş kızdı. Bourienne, yaşamının her dakikasının neşeyle tadını çıkaran kendisi için en sevinçli umutlarla dolu, kendinden memnun aynı cilveli kızdı. Yalnız, Prens Andrey'e öyle geliyordu ki, kendisine olan güveni artmıştı. İsviçre'den getirttiği eğitmen Dessallez, Rus biçimi bir redingot giymiş, Rusça'nın başını gözünü yararak hizmetçilerle konuşuyordu. Hep aynı dar kafalı, okumuş, erdemli ve biraz ukala eğitmendi. Yaşlı prenste bedence değişen yalnız bir şey vardı; ağzının yan duruşunda bir dişinin eksik olduğu göze çarpıyordu, ruhça eskiden nasılsa öyleydi. Dünyada olup biten şeylere karşı ise daha öfkeli, daha güvensiz olmuştu. Yalnız Nikoluşka büyümüş, değişmiş, pembeleşmiş, kıvırcık kumral saçları uzamıştı; nedenini bilmeksizin gülüp neşelenirken tıpkı ölen küçük prenses gibi güzel ağzının üst dudağını yukarı kaldırıyordu. Bu gizemli, uyuyan şatoya egemen olan değişmezlik yasasını dinlemeyen yalnızca oydu. Dış görünüşe göre her şey eskisi gibiydi, ama bütün bu kişilerin iç ilintileri, Prens Andrey görmeyeli beri değişmişti. Aile üyeleri, ancak şimdi, onun için her zamanki yaşam biçimlerini değiştirerek yanında birbirlerine yaklaşan, ama aslında birbirine yabancı ve düşman iki cepheye ayrılmışlardı. Bir yanda yaşlı prens, Bourienne ve kalfa, öbür yanda Prenses Maria, Dessallez, Nikoluşka ve bütün dadılar ve sütanneler vardı.

Lisi Gori'de bulunduğu sürece bütün ev halkı birlikte yemek yediler, ama herkes sıkıntı içindeydi; Prens Andrey de bir konuk olduğunu, onun için bir ayrıcalık yapıldığını, varlığıyla herkesi sıktığını anlıyordu. İlk gün öğle yemeğinde Prens Andrey bunu birdenbire hissederek sessiz durdu, yaşlı prens de onun doğal olmayan bu durumunu fark ederek sustu. Yemekten sonra hemen odasına çekildi. Akşam üstü Prens Andrey yanına gelip onu neşelendirmek için genç Kont Kamenski'nin seferinden söz etmeye başlayınca, yaşlı prens, birden sözü Prenses Maria'ya getirdi, onu hurafelere inanmakla, kendisine gerçekten bağlı olan Bayan Bourienne'e karşı sevgisizlikle suçladı.

Yaşlı prens, hastaysa bunun Prens Maria yüzünden olduğunu; onun kendisini bilerek üzdüğünü, kızdırdığını, küçük Prens Nikolay'ı şımartıp budalaca sözlerle kafasını doldurduğunu anlatıyordu. Yaşlı prens, kızına azap çektirdiğini, yaşamın onun için çok ağır olduğunu biliyordu; ama ona azap çektirmeden duramayacağını, bunu hak ettiğini de biliyordu. Yaşlı prens, 'Niçin Prens Andrey bunu görüyor da kız kardeşi için bana bir şey söylemiyor?' diye düşünüyordu. 'Ben bir kötü kişi ya da yaşlı bir budalayım, kızımdan nedensiz yere uzaklaşıp Fransız kızını kendime yaklaştırdım mı sanıyor? Anlamıyor, bu bakımdan ona anlatmam gerek, dinlemesi gerek!' diye düşünüyordu. Kızının anlamsız huyuna dayanamamasının nedenlerini açıklamaya başladı.

Prens Andrey, babasına bakmadan (Onu ömründe ilk kez kınıyordu):

"Bana sorarsanız," dedi, "söylemek istemiyordum; ama bana sorarsanız bütün bunlar üzerine düşüncelerimi söyleyeceğim. Maria'yla aranızda anlaşmazlık, geçimsizlik varsa onu ben hiçbir suretle suçlu bulamam, onun sizi ne kadar sevdiğini, saydığını bilirim. Şimdi bana sorarsanız," diye Prens Andrey öfkelenerek devam etti, çünkü son zamanlarda hep öfkelenmeye hazırdı. "Tek bir şey söyleyebilirim, ortada anlaşmazlık varsa, nedeni, kız kardeşimin arkadaşı olacak o değersiz kadındır."

Yaşlı prens, önce donuk gözlerle oğluna baktı ve doğal olmayan bir gülümsemeyle Prens Andrey'in bir türlü alışamadığı yeni diş çukurunu gösterdi.

"Hangi arkadaş, kuzum? Ha? Konuşmuşsun bakıyorum! Ha?"

Prens Andrey, hırçın ve sert bir tavırla:

"Babacığım, hakem olmak istemezdim," dedi, "ama siz açtınız da söyledim, her zaman da söylerim ki, Prenses Maria suçlu değildir, suçlular... Suçlu şu Fransız kızıdır..."

Yaşlı prens, sakin bir sesle ve Prens Andrey'in sıkıldığını düşünerek,

"Vay, ağzımı bağladın benim!.. Bağladın!" dedi, ama sonra yerinden sıçradı ve bağırdı: "Defol, defol! Gözüm görmesin seni!"

Prens Andrey, hemen gitmek istemişti, ama Prenses Maria, bir gün daha kalmasını rica etti. O gün Prenses Andrey, odasından dışarı çıkmayan, yanına Bayan Bourienne'den ve Tihon'dan başka kimseyi sokmayan, birkaç kez onun gidip gitmediğini soran babasıyla görüşmedi. Ertesi gün Prens Andrey, yola çıkmadan oğlunun dairesine gitti. Sağlıklı, anası gibi kıvırcık saçlı oğlan kucağına oturdu. Prens Andrey, ona 'Yeşil Sakal' masalını anlatmaya başladı, ama daha bitirmeden düşünceye daldı. Kucağında tuttuğu sevimli çocuğunu, oğlunu değil, kendisini düşünüyordu. Korkuyla kendini yokladı, ama içinde ne babasını kızdırdığı için bir pişmanlık, ne de ondan (ömründe ilk kez araları açık olarak) ayrılacağı için bir üzüntü buldu. En önemlisi, oğlunu okşayarak, dizinde oturtarak içinde ona karşı uyanacağını umduğu eski sevgisini arıyor, bulamıyordu.

"Hadi anlatsana," dedi oğlu.

Prens Andrey, yanıt vermeden onu dizinden indirdi, odadan çıktı.

Prens Andrey, günlük uğraşlarını bırakır bırakmaz, hele henüz mutlu olduğu zamanlardaki yaşam koşulları içine girer girmez yaşamın hüznü onu gene olanca şiddetiyle sarmıştı; bu anlardan bir an önce uzaklaşmak, bir an önce bir işe sarılmak için telaşlanıyordu.

Kız kardeşi:

"Gerçekten gidiyor musun, Andrey?" diye sordu.

Prens Andrey:

"İyi ki gidebiliyorum," dedi, "gidemediğin için sana çok acıyorum."

"Niçin böyle söylüyorsun?" dedi Prenses Maria. "Şimdi korkunç bir savaşa gidiyorsun, babam da artık pek yaşlı; niçin böyle söylüyorsun! Bayan Bourienne, seni sorduğunu söyledi."

Bunu söylerken dudakları titremeye başladı, gözyaşları boşandı. Prens Andrey, geriye döndü, odada bir gezinme tutturdu.

"Ah Tanrım! Tanrım!" dedi ve Prens Maria'yı korkutan bir öfkeyle ekledi: "Böyle değersiz bir yaratığın insanların felaketine neden olabileceğini nasıl düşünmezsin!"

Prenses Maria, değersiz diye adlandırdığı kimselerden kardeşinin yalnız onu mutsuz eden Bayan Bourienne'i değil kendi mutluluğunu yıkan adamı da kast ettiğini anlamıştı.

Kardeşinin dirseğine dokundu, gözyaşları arasında ışıldayan gözleriyle ona bakarak:

"Andrey, bir ricam var, yalvarırım sana!" dedi. "Haklısın (Prens Maria, gözlerini indirdi). Azabı insanların verdiğini sanma, insanlar onun aracıdır." Bir resmin bilinen bir yerine bakar gibi güvenli, alışkın bir bakışla Prens Andrey'in başından biraz yukarıya doğru baktı. "Azabı gönderen O'dur, insanlar değil. İnsanlar O'nun aracıdırlar, suçları yok. Eğer birinin sana karşı suçlu olduğunu sanıyorsan bunu unut, bağışla. Cezalandırmaya hakkımız yok bizim. Bağışlamanın mutluluğunu anlayacaksın."

Prens Andrey:

"Kadın olsaydım bunu yapardım, Mari! Bağışlamak bir kadın erdemidir. Ama erkek unutmamalı, unutamaz, bağışlamaz, bağışlamamalıdır da," dedi; o ana kadar Kuragin'i düşünmediği halde yatışmamış olan bütün öfkesi birdenbire şahlandı. 'Prenses Maria, bağışlamak için beni kandırmaya çalışıyorsa demek çoktan cezalandırmam gerekirdi,' diye düşündü. Prenses Maria'ya yanıt vermeyerek orduda bulunan (bunu biliyordu) Kuragin'le karşılaşacağı mutlu hınç anını düşünmeye başladı.

Prenses Maria, bir gün daha kalması için kardeşine yalvardı, barışmadan giderse babasının ne kadar mutsuz olacağını bildiğini söyledi; ama Prens Andrey, ordudan belki de çabuk döneceğini, babasına kesinlikle mektup yazacağını, şimdi ne kadar fazla kalırsa bu geçimsizliği o kadar artıracağını yanıt olarak ileri sürdü.

"Hoşça kal, Andrey! Unutmayınız ki felaket Tanrı'dan gelir, insanlar hiçbir zaman suçlu değillerdir." Bu sözler, kız kardeşiyle vedalaşırken ondan işittiği son sözlerdi.

'Herhalde bu işin böyle olması gerekiyordu!' Lisi Gori konağının, ağaçlı yolunda ilerlerken Prens Andrey böyle düşünüyordu. 'O, zavallı, masum kız, yaşlı bunağın pençesinde kalıyor. Yaşlı, suçlu olduğunu biliyor, ama kendini değiştiremiyor. Benim oğlan büyüyor, herkes gibi aldatılan ya da aldatan bir kimse olarak yaşayacağı bu yaşama gülüyor. Ben orduya gidiyorum, niçin? Ben de bilmiyorum; beni öldürmek ve benimle alay etmek fırsatını vermek için horgördüğüm o insanla karşılaşmak istiyorum!' Yaşam koşulları eskiden de hep aynıydı, ama eskiden hepsi birbirine bağlı, birbirine uygundu, şimdi hepsi dağıldı, Prens Andrey'in gözleri önünde, aralarında hiçbir bağ olmayan anlamsız şeyler birbiri ardınca gelip geçiyordu.

IX

Prens Andrey, ordu genel karargâhına haziranın sonunda geldi. Çar'ın da bulunduğu Birinci Ordu Birlikleri, Drissa'daki berkitilmiş karargâhtaydılar; İkinci Ordu Birlikleri Birinci Ordu'yla -söylendiğine göre büyük Fransız güçlerince iletişimleri kesilmişti- birleşmeye çalışarak çekiliyorlardı. Rus ordusunda savaş işlerinin genel gidişinden herkes yakınıyordu; ama illerinin işgale uğraması tehlikesini kimse düşünmüyor, savaşın Polonya'nın batı illerinden daha ötelere geçebileceğine kimse olasılık tanımıyordu.

Prens Andrey, yanında görev aldığı Barclay de Tolly'yi Drissa Irmağı kıyısında buldu. Karargâh yakınında büyük bir yerleşim birimi olduğu için generaller, orduda bulunan saraylılar on beş kilometrelik bir çember içinde ırmağın karşı ve beri yanlarındaki en iyi evlere yerleşmişlerdi. Barclay de Tolly, Çar'dan altı kilometre uzaktaydı. Bolkonski'yi soğuk karşıladı ve Alman şivesiyle, görevini belirlemesi için sorunu Çar'a açacağını söyledi, şimdilik kendi karargâhında kalmasını diledi. Prens Andrey'in orduda bulacağını umduğu Anatol Kuragin burada yoktu, Petersburg'daydı. Bu haber Bolkonski'nin hoşuna gitmedi değil. Büyük bir savaşın merkezinde olmanın uyandırdığı ilgi onu sarmış; Kuragin saplantısının etkisinden bir an için kurtulduğuna sevinmişti. İlk dört gün hiçbir yerden istenmedi. Bu süre içinde berkitilmiş karargâhın her yerini gezdi. Bilgisinin ve yetkili kişilerle yaptığı konuşmaların yardımıyla karargâh üzerine açık bir düşünce edinmeye çalıştı. Ama karargâhın iyi düzenlenmiş olup olmadığı sorunu Prens Andrey için çözülmeden kalıyordu. Askerlik deneyimleri ona en ince düşünülmüş planların (Austerlitz seferinde bunu görmüştü) hiçbir şey anlatmadığını, her şeyin düşmanın beklenmedik, kestirilmesi olanaksız hareketine verilecek yanıta, savaşı yönetene, savaşın yönetiliş biçimine bağlı olduğunu öğretmişti. Bu son sorunu kendi kendine açıklamak için Prens Andrey, durumundan ve tanıdıklarından yararlanarak ordu yönetiminin, içindeki insanların içyüzlerine nüfuz etmeye çalıştı ve durum üzerine şu kanıya vardı.

Çar daha Vilno'dayken ordu üçe ayrılmıştı: Birinci Ordu Barclay de Tolly'nin komutasında, İkinci Ordu Bagration'un komutasında, Üçüncü Ordu Tormasof'un komutasındaydı. Çar, Birinci Ordu'daydı, ama başkomutan olarak değil. Günlük buyruklarda Çar için komuta edecek denmiyor, yalnız orduda bulunacak deniyordu. Bundan başka, Çar'ın özel bir başkomutanlık kurmayı yoktu, imparatorluk genel karargâhı kurmayı vardı. Yanında imparatorluk kurmayı başkanı, karargâh komutanlığı generali Prens Volkonski, generaller, yaverler, diplomatlar, çok sayıda yabancı vardı. Ama ordu kurmayı yoktu. Bundan başka, çarın yanında görevsiz olarak eski Savunma Bakanı Arakçeyef, rütbe bakımından generallerin en kıdemlisi olan Kont Beningsen, Sezareviç, büyük Prens Konstantin Pavloviç, Başbakan Kont Rumyantsef, eski Prusya Başkanı Stein, İsveç Generali Armfeld, sefer planının başdüzenleyicisi Pfuhl, Prusyalı General Yaver Paulucci Woltzugen ve daha birçokları bulunuyordu. Bu kişilerin orduda askeri bir görevleri yoktu, ama durumları dolayısıyla nüfuzları vardı ve çoğu kez kolordu komutanı, dahası başkomutan, Beningsen'in ya da büyük prensin ya da Arakçeyef'in ya da Volkonski'nin şu ya da bu soruyu ne sıfatla sorduğunu ya da bir düşünceyi salık verdiğini bilmezdi; böyle salık verme biçiminde bir buyruğun kişisel olarak kendisinden mi, yoksa Çar'dan mı geldiğini, onu yerine getirmek mi, yoksa getirmemek mi gerektiğini de bilmezdi. Ama bu dış görünüşü, Çar'ın ve bütün saraya bağlı adamların (Çar'ın yanında herkes saraya bağlı olur) orada bulunmalarının asıl anlamı herkesçe bilinirdi. Şöyle ki: Çar, başkomutanlık unvanını üzerine almamıştı, ama bütün ordu buyruğundaydı; çevresindeki insanlar onun yardımcılarıydı. Arakçeyef, sadık bir düzen yürütücü koruyucuydu, Çar'ın muhafızıydı; Beningsen, Vilon ilinin, ülkeyi adeta onurlandırmış bir arazi

sahibiydi, gerçekteyse sırasında kendisine danışılan ve Barclay'in yerine geçmek için hazır bulundurulan iyi bir generaldi. Büyük prens, canı istediği için oradaydı. Armfeld, Napolyon'un can düşmanıydı, kendine güvenen bir generaldi ve bu durumun Aleksandr üzerinde her zaman etkisi vardı. Paulucci, sözlerinde hep yürekli ve kararlı olduğu için oradaydı; sonunda en önemlisi Pfuhl oradaydı, çünkü Napolyon'a karşı savaş planını o düzenlemiş ve bu planın uygun olduğuna Aleksandr'ı inandırmıştı; bütün savaş işlerini yöneten oydu. Sert, herkesi horgörecek derecede kendine güvenli bir kabine kuramcısı olan Pfuhl'un yanında düşüncelerini ondan daha kılgısal biçimde dile getiren Woltzogen vardı.

Adları geçen bu kişilerden, Ruslardan, yabancılardan (özellikle yabancı bir çevrede çalışan insanlara özgü bir yüreklilikle her gün yeni, beklenmedik düşünceler öneren yabancılardan) başka, şefleri orduda olduğu için orada bulunan ikinci derecede daha birçok kişi vardı.

Prens Andrey, bu dev, coşkulu, parlak ve gururlu dünyadaki bütün düşünceler ve sesler arasında en keskin biçimde ayrılan aşağıdaki akımları ve partileri fark etmişti;

Birinci parti, Pfuhl'un ve onun yandaşlarının, bir savaş bilimi olduğuna, bu bilimin kendi yasaları, çevirme, yan saldırılar vb. gibi değişmez yasaları olduğuna inanan savaş kuramcıları partisiydi. Pfuhl ve yandaşları, sözde savaş kuramının dayattığı olumlu yasalara uygun olarak ülkenin içlerine çekilmeyi istiyorlar; bu kuramdan herhangi bir biçimde ayrılmayı ancak bir barbarlık, bilgisizlik ya da kör, kaba bir tutum sayıyorlardı. Bu partide özellikle Almanlar, Alman prensleri, Woltzogen, Wintzengerode ve daha başkaları vardı.

İkinci parti birincinin karşıtıydı. Her zaman olduğu gibi, biri ne denli aşırıya gidiyorsa öteki de o kadar kendi görüşlerinde aşırıya gidiyordu. Bu partinin önde gelenleri ve Vilno'dan beri Polonya'ya saldırmayı ve önceden hazırlanmış olan her türlü plandan uzakta kalmayı istiyorlardı. Bundan başka, bu partinin temsilcileri, atılgan tutumların temsilcileriydi, aynı zamanda ulusçuluğu da temsil ediyor ve bu yüzden tartışmada daha da tek yanlı kalıyorlardı. Bunlar Ruslar'dı, Bagration, sivrilmeye başlayan Yermolof ve başkaları o sıralarda, sözde, Çar'dan tek destek, olarak Almanlığa yükseltilmesini dileyen Yermolof'un ünlü şakası ağızlarda dolaşıyordu. Bu partinin adamları Suvarof'u anarak, düşünmek, haritaya iğneler saplamak değil, dövüşmek, düşmanı vurmak, onu Rusya'ya sokmamak, ordunun kendine güvenini bozmamak gerek diyorlardı.

Çar'ın en çok güvendiği üçüncü partide, her iki akımın arasını bulan saraylılar vardı. Aralarında Arakçeyef'in de bulunduğu bu adamların asker olmayan büyük bir kısmı, hiçbir fikir taşımayan ama öyle görünmek isteyen sıradan insanların düşündükleri ve söyledikleri şeyleri söylüyorlardı. Onların savaşın, özellikle Bonapart gibi (ona gene Bonaparte diyorlardı.) bir savaş dehasıyla yapılacak savaşın, kuşku yok ki, çok derin hesaplar ve geniş bir bilgi istediğini, bu işte Pfuhl'un bir deha olduğunu, bununla birlikte kuramcıların çoğu zaman tek yanlı düşündüklerini kabul etmek gerektiğini, bunun için onlara büsbütün güvenmemek, Pfuhl'un karşıtlarını, kılgısal düşünen, savaş işinde deneyimi olanları da dinlemek ve hepsinin ortasını bulmak gerektiğini ileri sürüyorlardı. Bu partinin ileri gelenleri, Drissa karargâhını Pfuhl'un planı gereğince elde tutarak öteki orduların konumlarını değiştirmekte üsteliyorlardı. Gerçi bu suretle varılması düşünülen hedeflerden hiçbirine varılmış olmayacaktı, ama bu partinin adamlarına bu daha iyi geliyordu.

Dördüncü akım, en önde olan temsilcisi, Austerlitz'te Fransızları yiğitçe ezmek tasarısıyla törendeymiş gibi başında miğferi, sırtında süvari muhafız ceketiyle muhafız kıtası önünde giderken

ansızın savaş cephesinin en önlerine düşerek karmakarışık bir durumda kaçıp güçlükle kurtulduğu zamanki umut karışıklığını unutmayan büyük prens veliaht olan akımdı. Bu partiden olanların düşüncelerinde içtenlik özelliği kadar içtenlik eksikliği de vardı. Bunlar Napolyon'dan korkuyorlar, onda bir güç, kendilerinde bir zayıflık görüyor ve bunu açıkça söylüyorlardı. 'Bütün bunlardan, acıdan, yüz karasından, yıkımdan başka bir şey çıkmayacak! İşte Vilno'yu boşalttık, Vitebsk'i boşalttık, Drissa'yı da boşaltacağız. Yapacağımız akıllıca bir tek şey kalıyor; barış yapmak, olabildiğince çabuk, Petersburg'dan kovulmadan barış yapmak!' diyorlardı.

Ordunun yüksek çevrelerinden yayılmış olan bu görüş Petersburg'da da, devletle ilgili başka nedenlerle gene barıştan yana olan Başbakan Rumyantsef tarafından da tutuluyordu.

Beşinciler, kişisel nitelik sahibi biri olmaktan çok Savunma Bakanı ve başkomutan olduğu için Barcley de Tolly'nin yandaşları olanlardı. Onlar şu görüşü savunuyorlardı: 'Ne olursa olsun (her zaman böyle başlarlardı.) namuslu, becerikli adamdır; ondan iyisi de yok, ona tam yetki verin o zaman o, Finlandiya'da olduğu gibi, neler yapabileceğini gösterecektir. Ordumuz düzenliyse, güçlüyse, hiçbir bozguna uğramadan Drissa'ya değin çekilmişse bunu ancak Barcley'e borçluyuz. Eğer şimdi Barcley'in yerine Beningsen'i getirirlerse her şey mahvolur; çünkü Beningsen, yetersizliğini 1807'de gösterdi.'

Altıncılar, Beningsen'ciler, tersine olarak, Beningsen'den daha becerikli, deneyimli kimse olmadığını, ne kadar dönüp dolaşılsa gene ona gelineceğini söylüyorlardı. Bu partinin önde gelenleri ve kesintisiz bir dizi yanlış sonucu olduğunu kanıtlıyorlardı. 'Ne kadar yanlış yaparlarsa böyle gidemeyeceklerini o kadar iyi, hiç olmazsa o kadar çabuk anlarlar,' diyorlardı. 'Bir Barcley değil, 1807 yılında kendini göstermiş olan, Napolyon'un hak verdiği bir adam gerek; kendisine seve seve komutanlık teslim edilecek bir adam varsa işte o Beningsen'dir.

Yedinciler, hükümdarların, özellikle genç hükümdarların yanında hep bulunan, Çar Aleksandr'ın yanında, ona yürekten bağlı ve bir imparator gibi değil, 1805 yılında Rostof gibi içten, kişisel çıkarlarını düşünmeden ona tapan, onda yalnız bütün erdemleri değil, bütün insani özellikleri gören kimseler, generaller, Çar yaverleri vardı. Bu kişiler, ordunun komutasını üzerine almayan Çar'ın alçakgönüllülüğünü pek beğeniyor, ama gene de eleştiriyorlardı; yalnız bir tek şey istiyorlar, çok sevilen Çar'ın kendine olan yersiz güvensizliğini bırakıp ordunun başına geçerek yanında başkomutanlık genel karargâhı kurmay kurulu oluşturmasında, gerektiği yerde deneyimli kuramcıların, eylemcilerin düşüncelerini alarak yalnız bununla bile büyük bir coşku ve heyecana salacağı ordusunu kendisinin yönetmesinde direniyorlardı.

Sekizinci grup, büyüklüğü bakımından ötekilere oranla doksan dokuzun bire oranı gibi olan en kalabalık gruptu. Ne barış, ne savaş, ne saldırıya geçmek, ne Drissa'da, ne başka bir yerde savunma, ne Barcley'i, ne Çar'ı, ne Pfuhl'u, ne Beningsen'i isteyen, yalnız bir şeyi, kendileri için en çok yarar ve zevk gibi en temel şeyi isteyen insanlarla sınırlıydı. Çar'ın genel karargâhında kaynaşan, birbirine karışmış entrikaların bulanık suyunda pek çok işler kotarmak olanaklıydı ki, başka zaman bu düşünülemezdi. Biri yalnız kendi elverişli durumunu elinden kaçırmamak için bir gün Pfuhl'la, öteki gün onun karşıtıyla uyuşur, öbür gün, yalnız sorumluluktan kaçınmak ve çara yaranmak için belli bir madde üzerinde hiçbir düşüncesi olmadığını ileri sürer. Öteki, göze girmek isteğiyle çarın bir gün önce çıtlattığı şeyi yüksek sesle uluorta söyleyerek onun dikkatini üzerine çeker, konseyde göğsüne vurarak ve kendisiyle aynı düşüncede olmayanı düelloya çağırarak, bu suretle de genel yarar için kendisini ortaya atmaya hazır olduğunu göstererek tartışır, bağırır. Bir üçüncüsü iki konsey arasında

ve karşıtları yokken, isteğinin geri çevrilmesine vakit olmadığını bilerek, özverilice hizmetine karşılık kendine bir kezlik yardım edilmesi için bayağı yalvarır. Bir dördüncüsü, her zaman, işi başından aşkın olan çarın gözüne rastlantıyla çarpar. Bir beşincisi, çoktandır istediği bir amaca, Çar'ın sofrasında bir öğle yemeğine kavuşmak için yeni çıkan bir düşüncenin doğruluğunu ya da yanlışlığını şiddetle kanıtlamaya kalkışır ve bunun için az ya da çok inandırıcı kanıtlar sergiliyordu.

Bu grubun bütün adamları para, nişan, rütbe avlıyorlar ve bu avlanmada yalnız çarın eliaçıklığı ve boş vermişliğinin yelkovanını izliyorlardı; yelkovanının bir yana döndüğünü fark eder etmez bütün bu arı kovanı o yana akın etmeye başlardı. Öyle ki, onu başka yana çevirmek Çar için güçleşirdi. Durumun belirsizliği ortasında, her şeye acil bir mahiyet veren, tehdit edici, ciddi tehlike karşısında, bu entrika, onu, çatışma, çeşitli görüş ve duygu kasırgası içinde ve bütün bu ayrı ayrı uluslardan insanlar arasında kişisel çıkarlarıyla uğraşan bu sekizinci ve en büyük parti kişileri genel davaya büyük bir karışıklık, bulanıklık veriyorlardı. Ortaya nasıl bir sorun atılırsa atılsın bu kovan, önceki konuyu bitirmeden yenisinin üstüne konuyor, vızıltısıylâ, tartışan içten sesleri boğuyordu.

Prens Andrey, orduya geldiği sırada bütün bu gruplardan, sesini duyurmaya başlayan bir grup daha, dokuzuncu bir grup doğuyordu. Bu grup, yaşlı, aklı başında, devlet işlerinde deneyimli, birbirine karşıt düşüncelerden hiçbirine yaklaşmadan, genelkurmayda olup biten her şeye tarafsız bir gözle bakabilen; belirsizliğe, kararsızlığa, karışıklığa ve zayıflığa bir çıkış yolu düşünebilen insanların grubuydu.

Bu grubun adamları, bütün kötülüklerin her şeyden önce Çar'ın askeri saray adamlarıyla birlikte orduda bulunmasından kaynaklandığını, saraya yaraşan ama ordu için zararlı olan belirsiz koşullu, kararsız, dönek ilişkilerin orduya getirildiğini; Çar'ın orduyu yönetmesi değil, çarlık etmesi gerektiğini, bu durumdan biricik çıkış yolunun, Çar'ın saray adamlarıyla birlikte ordudan ayrılması olduğunu; yalnız Çar'ın orduda bulunmasının, güvenliği için gerekli elli bin askeri felce uğrattığını en kötü bir başkomutan, ama bağımsız olan bir başkomutanın, Çar'ın huzur ve istenciyle bağlı en iyi bir başkomutandan daha yararlı olacağını söylüyor ve böyle düşünüyorlardı.

Prens Andrey, Drissa'da işsiz güçsüz durduğu sırada, bu grubun başlıca temsilcilerinden biri olan Devlet Sekreteri Şişkof, Çar'a bir mektup yazmış, Balaşef ile Arakçeyef de bunu imzalamayı üstlenmişlerdi. Bu mektupta o, işlerin genel gidişi üzerine görüş bildirmek için çarın kendisine verdiği izinden yararlanarak ve başkent halkının güvenini yükseltmek gereğini bahane ederek onun ordudan ayrılmasını öneriyordu.

Çar'ın yurt savunması için doğrudan halka seslenmenin gereğini çok iyi anladı ve bu nedeni öne sürerek ordudan ayrıldı. Onun Moskova'da bulunduğu süre içinde beliren ulusal çoşku sonuçta zaferin temel etkeni oldu.

Türkiye konusunda sorular sormak için Çar'ın kendisini görmek istediğini ve akşam saat altıda Beningsen'in konutunda bulunması gerektiğini, Barcley, sofrada Bolkonski'ye bildirdiği zaman mektup Çar'a henüz verilmemişti.

Aynı gün Çar'ın karargâhında Napolyon'un yeni bir saldırısı üzerine, sonradan doğru olmadığı anlaşılan, ordu için tehlikeli olabilecek bir haber alınmıştı. Aynı sabah Albay Michaut, Çar'la birlikte Drissa savaş cephelerini dolaşmış, Pfuhl'ca kurulan ve şimdiye değin Napolyon'u mahvedecek bir tabya şaheseri sayılan bu berkitilmiş ordugâhın anlamsız bir şey olduğunu, Rus ordusunu yenilgiye uğratacağını kanıtlamıştı.

Prens Andrey, tam ırmağın kıyısında küçük bir konağa yerleşmiş olan Beningsen'in yerine geldi. Beningsen de, Çar da orada değildi; Çar'ın yaveri Çernişef, Bolkonski'yi kabul etti, Çar'ın, General Beningsen ve Marki Paulucci'yle birlikte bugün ikinci kez olarak elverişli olduğundan kuşkulanmaya başlanılan Brissa ordugâhı berkitilişini denetlemeye çıktığını bildirdi.

Çernişef, elinde bir Fransız romanıyla birinci odanın penceresinin yanında oturuyordu. Bu oda eskiden büyük olasılıkla bir temsil salonuydu; üstüne birtakım halılar yığılmış bir org hâlâ orada duruyordu. Bir köşede Beningsen'in yaverinin portatif bir karyolası vardı. Bu yaver de oradaydı; besbelli fazla yemekten ve işten bitkin düşmüş, dürülü yatağın üstünde oturuyor, mırıldanıyordu. Salonda iki kapı vardı; biri doğrudan doğruya eski konuk salonuna, öteki sağa, çalışma odasına açılıyordu. Birinci kapıdan Almanca, ara sıra da Fransızca sesler geliyordu. Orada, eski konuk salonunda çarın isteğiyle, bir savaş konseyi değil de (Çar, belirsizliği severdi.) ilerdeki zorluklar üzerine düşüncelerini öğrenmek üzere kimi kişiler toplanmışlardı. Bu bir savaş konseyi değildi, ama Çar için kimi sorunları aydınlatmak amacıyla seçilmiş konsey gibi bir şeydi. Bu yarı konseye, İsveç Generali Armfeld, General Yaver Woltzgen, Napolyon'un kaçak Fransız uyruğu dediği Wintzengerode Michaut, Toll, askerlikle hiçbir ilgisi olmayan Kont Stein ve sonunda Prens Andrey'in bütün işin ana dinamosu olduğunu duyduğu Pfuhl çağrılmıştı. Prens Andrey, Pfuhl'u iyice incelemek fırsatını buluyordu, çünkü kendisinden sonra hemen gelmiş, bir dakika durup Çernişef'le konuşarak konuk odasına geçmişti.

Pfuhl, kılık değiştirmiş gibi içinde rahat edemediği bir Rus generalinin dikişi kötü üniformasıyla ilk bakışta Prens Andrey'e, onu hiç görmediği halde, sanki tanıdık gibi geldi. Onda Weirother'lerden, Machler'den, Schmit'lerden ve Prens Andrey'in 1805 yılında görmek fırsatını bulduğu daha bir sürü Alman kuramcı generallerinden bir şeyler vardı; onların hepsinden tipikti. Öteki Almanlar'da ne varsa hepsini kendinde toplayan böyle bir kuramcı Alman'ı Prens Anrdrey hiç görmemişti.

Pfuhl, kısa boylu, çok zayıf, ama iri kemikli, sağlam yapılı, kürek kemikleri kalın bir adamdı. Yüzü çok buruşuk, gözleri derine batıktı. Saçları önden, şakaklardan belli ki çabucak fırçayla düzeltilmiş, saçının arkada kalan kısmı ise kötü bir biçimde sarkıyordu. Kaygılı ve öfkeli bakışlarla bu büyük odada her şeyden korkuyormuş gibi, içeri girdi. Beceriksiz bir hareketle kılıcını tutarak Çernişef'e döndü. Çar'ın nerede olduğunu Almanca sordu. Odadan olabildiğince çabuk geçmek, boş konuşmaları, selamlaşmaları çabuk bitirmek, harita başına geçip işe başlamak istiyordu. Çernişef'in sözü üzerine hemen başını salladı, onun -Pfuhl'un- kendi görüşüne göre kurduğu berkitilişi Çar'ın denetlemekte olduğu yolunda sözlerini dinleyerek alaylıca gülümsedi. Kendine güvenli Almanlar gibi sert, bas bir sesle kendi kendine homurdandı: 'Budala...' ya da, 'Cehennemin dibine... Bu işin sonu kötü gibi birtakım sözlerdi bunlar. Prens Andrey, iyi işitemedi, öteye geçmek istedi, ama Çernişef, savaşın böyle mutlu sonla bittiği yerden, Türkiye'den geldiğini söyleyerek Prens Andrey'i Pfuhl'a tanıttı. Pfuhl, Prens Andrey'den çok onun başının üstünden öteye bir göz attı, gülerek: "Herhalde bu savaş tabyanın bütün cephelerine göre yapılmıştır," dedi ve önemsiz bulan bir tavırla gülerek seslerin geldiği odaya geçti.

Alaycı öfkesi zaten her zaman hazır olan Pfuhl'un, bugün kendisi bulunmadan ordugâhın denetlenmesine kalkışılması ve eleştiriye uğramasından özellikle kızgın olduğu belliydi. Prens Andrey, bu bir seferlik kısa görüşmeyle Austrelitz anıları sayesinde bu adam üzerine açık bir düşünce edinmişti. Soyut düşüncelerde, bilimde, yani tüm gerçeği kavrama bilgisinde kendine güven duygusu taşıyanlar yalnız Almanlar olduğu için Pfuhl, yalnız onlarda rastlanan değişmez bir biçimde, dayanılmaz derecede kendine güvenen insanlardan biriydi. Fransızlar, kadınlar kadar erkekler için de

kendini hem akılca, hem bedence pek çekici saydığı için kendine güvenir. İngilizler, dünyada en iyi örgütlü bir devletin uyruğu olduğu için kendine güvenir ve bunun için de bir İngiliz olarak ne yapmak gerektiğini her zaman bilir. Bir İngiliz olarak her yaptığı şeyin kesinlikle iyi olduğunu bilir. İtalyanlar, kendine güvenir, çünkü heyecanlıdır. Kendini de başkalarını da kolay unutur. Ruslar, özellikle şunun için kendine güvenir: Bir şey bilmez, bilmek de istemez, çünkü bir şeyin tamamen bilinebileceğine inanmaz. Alman'ın kendine güveni hepsinden güçlü, hepsinden kötü, hepsinden berbattır. Çünkü gerçeği kendisinin uydurduğu, ama kendisi için saltık bir gerçek olan bilimi bildiğini düşünür. Pfuhl besbelli böyle biriydi. Onun kendi bilimi, yani büyük Frederik'in savaşlarından çıkarılmış bir yan eylemler kuramı vardı; yeni savaş tarihinde rastladığı şeyler, ona saçma, barbarca, karşıt güçlerce işlenmiş hatalarla dolu, savaş adı verilemeyecek karmakarışık çarpışmalar gibi geliyordu: Kurama uymuyorlardı, bilim konusu olamazlardı.

1806 yılında Pfuhl, Jena ile Auerstaedt yörelerinden sona erdirilen savaş planının düzenleyicilerinden biriydi; ama bu savaşın sonunda kuramının yanlışlığını gösteren en küçük bir belirti görmemişti. Tersine, onun kuramından ayrılmalar, ona göre bütün başarısızlıkların biricik nedeniydi. Kendine özgü neşeli alaycılığıyla: "Bütün bu işin berbat olacağını söylemiştim ya!" derdi. Pfuhl, kuramını, kuramının amacını yani eyleme geçirileceğini unutacak derecede seven kuramcılardan biriydi, kurama sevgisi yüzünden her türlü eylemden nefret eder, onu tanımak istemezdi. Dahası başarısızlığına sevindi bile, çünkü kuramın uygulamaya kurban edilmesi yüzünden doğan başarısızlık ona ancak kendi kuramının doğruluğunu kanıtlardı.

Prens Andrey'le, Çernişef'le, her şeyin kötüye gideceğini önceden bilen ve buna üzülmekten başka bir şey yapamayan bir adam tavrıyla şimdiki savaş üzerine birkaç şey konuştu. Ensesine sarkan iyi taranmamış saç püskülleri ve hızlıca taranmış şakakları bunu çok güzel anlatıyordu.

Öteki odaya geçti. Az sonra, oradan bas, homurtulu sesi duyuldu.

X

Prens Andrey, Pfuhl'u gözleriyle izlemeye vakit bulamadan içeriye Kont Beningsen girdi, Bolkonski'yi başıyla selamladı; yaverine durmadan buyruklar vererek çalışma odasına geçti. Çar, arkadan geliyordu; kimi şeyler hazırlamak ve Çar'ı karşılamaya vakit bulmak için Beningsen aceleyle önden gelmişti. Çernişef ile Prens Andrey, perona çıktılar. Çar, yorgun bir tavırla attan indi. Marki Paulucci, Çar'a bir şeyler söyledi. Çar, hoşnutsuzluk belirten bir tavırla başını sola eğmiş, büyük bir heyecanla konuşan Paulucci'yi dinliyordu. Çar, anlaşılan, konuşmaya son vermek isteyerek ileri yürüdü, ama kızarmış, heyecanlanmış olan italyan, görgü kurallarını unutup arkasından yürüyerek sözüne devam etti. Çar, basamakları çıkıp Prens Andrey'i fark ederek tanımadığı yüzüne bakarken:

"Drissa ordugâhını öneren kişiye gelince..." diye anlatıyordu. "Drisse ordugâhını öneren kişiye bana kalırsa onu ya tımarhane, ya da darağacına göndermek gerekir."

Çar, İtalyan'ın sözlerini sonuna kadar dinlemeden ve onu hiç duymamış gibi, Bolkonski'yi anımsayarak güler yüzle ona:

"Seni gördüğüme çok sevindim, onların toplandıkları yere git ve beni bekle," dedi.

Çar, çalışma odasına girdi, arkasından Prens Piotr Mihayloviç Volkonski, Baron Stein girdiler, sonra da kapılar kapandı.

Prens Andrey, Çar'ın izninden yararlanarak Türkiye'den tanıdığı Paulucci'yle konseyin toplandığı konuk salonuna girdi.

Prens Piotr Mihayloviç Volkonski, Çar'ın kurmay başkanı gibi bir şeydi. Volkonski, çalışma odasından çıktı, konuk odasına girip masanın üzerine haritaları yayarak üzerine düşünce yürütülmesini istediği sorunları toplanan baylara anlattı. Sorun şuydu ki, Fransızların Drissa ordugâhına karşı bir çevirme harekâtı yapacaklarına ilişkin gece (sonradan yalan olduğu anlaşılan) bir haber gelmişti.

Söze ilk olarak General Armfeld, kendini gösteren güçlüklerden kaçınmak için Moskova ve Petersburg yolları dışında büsbütün yeni ve (kendisinin de bir düşüncesi olduğunu göstermek isteğinden başka) hiçbir şeyle açıklanmayan bir cephe tutulmasını önererek başladı, ki onun düşüncesine göre ordu bu cephe üzerinde toplanıp düşmanı beklemeliydi. Bu planı Armfeld çok önceden hazırlamıştı, şimdi o, bu planın ortaya atılan sorulara yanıt vermekten çok planını ileri sürmek fırsatından yararlanmak amacıyla açıklıyordu. Bu öneri, savaşın nasıl bir biçim alabileceğini bilmeden yapılabilecek binlerce öneri içinde diğerleri kadar iyiydi. Kimileri ona karşı çıktı, kimileri onu savundu. Genç Albay Toll, İsveç generalinin düşüncesine herkesten çok karşı çıkıyordu, tartışma sırasında yan cebinden yazılı bir defter çıkardı, onu okumak için izin istedi. Bu uzun uzadıya açıklamada Toll, Armfeld'in de Pfuhl'un da planına taban tabana zıt, başka bir sefer planı önerdi. Paulucci, Toll'e karşı çıkarak bir ileri harekat ve saldırı planı öneriyordu ki ona göre bizi içinde bulunduğumuz kapandan (Drissa karargâhına böyle diyordu.) ancak bu kurtarabilirdi. Bu tartışmalar sırasında Pfuhl ve saray ilişkilerinde onun eli kolu olan çevirmeni Woltzogen susuyorlardı. Pfuhl, yalnızca karşı çıkmaya hiçbir zaman önem vermediğini göstererek yüzünü öteye çeviriyordu, ama tartışmayı yöneten Volkonski onu düşüncesini açıklamaya davet edince şunu söyledi:

"Bana niçin soruluyor? General Armfeld, cephe gerisi açık, iyi bir savaş durumu önerdi. Ya da bu italyan bayın saldın planı çok güzel ya da çekilme o da iyi. Bana niçin soruluyor?" dedi. "Siz her şeyi benden daha iyi bilirsiniz."

Volkonski, kaşlarını çatarak kendisinden düşüncesini Çar adına sorduğunu söyleyince Pfuhl kalktı, birdenbire canlanarak konuşmaya başladı:

"Her şey bozuldu, her şey birbirine karıştırıldı; herkes benden çok bilgiçlik tasladı, şimdi de bana döndüler, nasıl mı düzeltmeli? Düzeltilecek bir şey yok, saptadığım esasları noktası noktasına uygulamak gerek." Kemikli parmaklarıyla masayı tıkırdatarak devam etti. "Güçlük nerede? Saçma, çocuk oyuncağı." Haritaya yaklaştı, kuru parmağını haritaya dayayıp çabuk çabuk anlatarak Drissa karargâhının elverişli konumunu hiçbir rastlantının değiştiremeyeceğini, her şeyin hesaba katılmış olduğunu, eğer düşman çevirme hareketine gerçekten karar verirse kesinlikle yok edilmesi gerektiğini kanıtlamaya koyuldu.

Almanca bilmeyen Paulucci, ona, Fransızca sorular sormaya başladı. Woltzogen, Fransızca'yı yetersiz konuşan şefinin yardımına yetişti, her şeyin yalnız olup biten değil, olabilecek her şeyin planında hesaba katıldığını, şimdi ortaya güçlükler çıkmışsa kabahatin her şeyin noktası noktasına yerine getirilmemesinde olduğunu kolaylıkla kanıtlayan Pfuhl'un sözlerini, güçlükle yetiştirerek çevirmeye başladı. Pfuhl, durmadan alaylı alaylı gülümsüyor, anlatıyordu. Sonunda küçümseyen bir tavırla, türlü yöntemlerle bir kez kanıtlanmış bir sorunu alaya vurmaktan vazgeçen bir matematikçi gibi bundan vazgeçti. Woltzogen onun yerine geçerek, "Öyle değil mi, Ekselans?" diyerek düşüncesini Fransızca anlatmaya devam etti. Pfuhl, savaşta öfkelenmiş bir adamın kendi yandaşlarına kızması gibi, Woltzogen'e de öfkeyle bağırdı.

"Elbette, bunda açıklanacak ne var?"

Paulucci ve Michaut, ikisi birden Fransızca olarak Woltzogen'e saldırıyorlardı. Armfeld, Pfuhl'a Almanca konuşuyordu. Toll, Prens Volkonski'ye Rusça açıklıyordu. Prens Andrey, sessizce dinliyor, seyrediyordu.

Prens Andrey'e göre bütün yüksek kişilikler içinde en çok ilgi uyandıran öfkeli, kararlı ve delicesine kendine güvenen Pfuhl olmuştu. Burada bulunanlar içinde kendisi için hiçbir şey istemeyen, kimseye düşmanlık beslemeyen yalnız oydu. Yıllarca emek vererek oluşturduğu kurama göre düzenlenen planın uygulanması tek isteğiydi. Gülünçtü, alaycı tavrıyla hoş değildi, bununla birlikte düşüncelerine olan sonsuz bağlılığıyla insana farkında olmadan saygı aşılıyordu. Bundan başka Pfuhl'dan gayri bütün konuşanların sözlerinde 1805 yılındaki savaş konseyinde bulunmayan tek ortak bir özellik vardı: Şimdi Napolyon'un dehası karşısında, gizli olmakla birlikte, dehşet uyandırıcı bir korku hüküm sürüyordu. Napolyon için her şey gerçekleştirilebilir sayılıyordu; onu her yandan bekliyorlar, onun korkunç adıyla birbirlerinin varsayımlarını çürütüyorlardı. Yalnız Pfuhl, öyle görünüyordu ki, kuramın, bütün öteki karşı çıkıcıları gibi Napolyon'u da bir barbar sayıyordu. Saygı duygusundan başka Pfuhl, Prens Andrey'de bir de acıma duygusu uyandırmıştı. Düşmesinin yakın olduğu, saray adamlarının ona karşı takındıkları tavırdan, Paulucci'nin çara söylemeyi göze aldığı sözden, özellikle kendisinin de biraz umutsuzca olan durumundan belliydi; başkaları bunu biliyor, kendisi de anlıyordu. Almanlar'a özgü homurtulu, alaycı tavrına karşın şakaklarına yapışmış saçları, ensesine sarkan saç püskülleriyle acınacak bir durumu vardı. Bunu, görünüşe göre, kızgın ve horgören bir tavırla gizliyordu ama kuramını dev bir deneyle sınamak ve doğruluğunu bütün dünyaya

kanıtlamak için biricik fırsatı şimdiden kaçırdığından ötürü üzüntülüydü.

Tartışmalar uzun sürdü; sürdükçe de bağırma biçimini alan ve kişiselliğe dökülen çıkışlar ateşlendi; bütün söylenenlerden genel bir sonucu varmak olanağı da o kadar azaldı. Prens Andrey, bu çeşitli dilleri, varsayımları, planları, yalanlamaları ve bağırmaları dinlerken şaşırdığı şey yalnızca hep birden konuşulmasıydı. Hiçbir savaş bilimi olmadığı, olamayacağı, bunun için askeri deha denilen şeyin de kabul edilemeyeceği yolunda, askerliği zamanında sık sık aklına gelen düşünceler şimdi onun için büsbütün açık bir gerçek olmuşlardı. 'Koşulları, durumu belli olmayan, belirlenemeyen, yapıcılarının gücü daha az belirlenebilen bir işte kuram ve bilim nasıl olur? Ordumuzda ve düşman ordusunda durumun bir gün sonra nasıl olacağını kimse bilemezdi. Bu ya da şu müfrezenin gücü nedir kimse bilemez. Cephede, 'iletişimimiz kesildi!' diye bağırıp kaçacak bir korkak değil, 'Hurra!' diye bağıracak neşeli, yürekli bir adam olduğu zaman, kimi vakit o beş bin kişilik bir müfreze, Schöngraben'de olduğu gibi otuz bin kişiye bedeldir, ama kimi vakit elli bin kişi Austerlitz'de olduğu gibi sekiz bin kişinin önünden kaçar. Bütün kılgısal işler gibi hiçbir şeyi kestirilemeyen, önemlerini, ne zaman geleceğini kimsenin bilmediği bir anda belli olan sayısız koşullara bağlı böyle bir işte bilim nasıl olur? Armfeld, ordumuzun iletişimi kesilmiştir diyor; Paulucci'yse Fransız ordusunu iki ateş arasına aldık diyor; Michaut, Drissa karargâhının işe yaramaz oluşu ırmağı arkada bırakmış olmasındandır diyor; oysa Pfuhl, onun gücünün burada olduğunu söylüyor. Toll, bir plan; Armfeld, başka bir plan öneriyor; hepsi iyi, hepsi kötü, her önerinin geçerliliği ancak olay ortaya çıktığı zaman belli olabilir. Peki, niçin herkes askeri deha deyip duruyor? Dâhi, vaktinde peksimet yetiştirilmesini, kimine sağa, kimine sola gitmesini buyuran adam mıdır? Generaller yalnız şatafat ve iktidara bürünmüş olduklarından ve bir alçaklar kalabalığı, onlara içi boş sıfatlar yakıştırarak iktidara dalkavukluk ettiği için kendilerine dâhi diyor. Tersine, tanıdığım en iyi generaller kalın kafalı ya da dalgın insanlardır. En iyisi Bagration, ki bunu Napolyon da kabul etmiştir. Ya Bonapart'ın kendisi! Onun Austerlitz savaş alanındaki kendinden memnun, aldırmaz yüzünü anımsarım, iyi bir komutana yalnız deha değil herhangi ayrıksı niteliklerden de hiçbirinin gereği yok; ama tersine olarak ondan yüksek, en iyi insani niteliklerin, sevginin, şiir duygusunun, sevecenliğin, felsefi ve araştırıcı kuşkunun bulunmaması gerek. O, dar görüşlü ve yaptığı işin önemli bir iş olduğuna çok emindir (yoksa sabrı yetmez), ancak o zaman yürekli bir komutan olur. Eğer birini seven, acıyan, doğruyu eğriyi düşünen bir adamsa Tanrı esirgesin! Onlar için ta eskiden bir deha kuramı uydurulmuş olması anlaşılır bir şeydir, çünkü onlarda güç vardır. Bir savaş işinde başarı onlara değil, dizilerde 'Mahvolduk!' ya da 'Hurra!' diye bağıran adama bağlıdır. İnsan da ancak bu dizilerde yararlı olduğuna inanarak hizmet edebilir!

Prens Andrey, tartışmaları dinlerken bunları düşünüyordu; ancak, Paulucci, herkes dağılıp da ona seslendiği vakit kendisine geldi.

Ertesi gün denetimde Çar, Prens Andrey'e nerede hizmet etmek istediğini sordu. Çar'ın yanında kalmak ricasında bulunmayarak orduda hizmet izni istemekle Prens Andrey, saray adamları gözünde itibarını tümden yitirdi.

XI

Sefer başlamadan önce Rostof, Nataşa'nın hastalığını ve Prens Andrey'le nişanlarının bozulduğunu (bu bozulma, ona Nataşa'nın vazgeçtiği biçiminde anlatılmıştı) bildiren bir mektup almıştı. Ondan gene istifa edip eve dönmesi isteniyordu. Nikolay, mektubu alınca izin ya da istifa dileğinde bulunmaya girişmedi, Nataşa'nın hastalığına, nişanlısından ayrıldığına çok üzüldüğünü ve isteklerini yerine getirmek için mümkün olan her şeyi yapacağını eve yazdı. Sonya'ya da ayrı bir mektup yazdı.

Ruhumun tapındığı yoldaş diye yazıyordu. Onurdan başka hiçbir şey beni köye dönmekten alıkoyamazdı, ama şimdi, sefere çıkılacağı bir sırada, eğer mutluluğumu görevime, yurduma olan sevgime yeğlesedim, kendimi yalnız bütün arkadaşlarıma karşı değil, kendi kendime karşı da onursuz sayardım. Ama bu son ayrılıktır. İnan ki savaştan sonra hemen, eğer sağlam kalırsam ve beni hâlâ seviyorsan, her şeyi bırakıp seni, artık sonsuz olarak, ateşli göğsüme basmak için oraya uçacağım.

Rostof'u, Sonya'yla -söz verdiği gibi- evlenmekten gerçekten de yalnız seferin açılması alıkoyuyordu. Otradnoye'nin sürek avlarıyla sonbaharı, Noel eğlenceleriyle kışı ve Sonya'nın aşkıyla eskiden bilmediği, şimdi onu kendine çeken sessiz, neşeli ve rahat köy hayatının zevkini tatmıştı. 'İyi bir eş, çocuklar, iyi bir av köpeği sürüsü, güçlü on, on ikilik bir tazı sürüsü, çiftlik, komşular, soylular meclisinde görev!' diye düşündü. Ama şimdi savaş vardı; alayda kalmak gerekti. Nikolay Rostof, alayda sürdüğü yaşamdan da karakteri dolayısıyla memnundu, hatta bu yaşamı hoş kılmasını başarmıştı.

İzinden gelince arkadaşlarınca sevinçle karşılanan Nikolay, ikmal işi için gönderilmiş, Ukrayna'dan pek beğendiği ve ona üstünün takdirini kazandıran olağanüstü atlar getirmişti. Ayrıca da yokluğunda yüzbaşılığa yükseltilmiş, alay sefer konumuna geçirilince eski bölüğü sayıca artırılmış olarak gene ona verilmişti.

Savaş başladı, alay, Polonya'ya çıktı, aylıklar çift verildi, yeni subaylar, yeni askerler, atlar geldi. Asıl önemlisi, savaş başlangıcını izleyen o heyecanlı, neşeli ruh hali yayıldı; Rostof, alaydaki elverişli durumunu takdir ederek kendini büsbütün, er geç bu yaşamdan ayrılacağını bildiği halde, askerliğin zevklerine, çekiciliğine kaptırdı.

Kıtalar karışık bir durumda devletle ilgili, siyasal, taktik birçok nedenlerle Vilno'dan ayrıldılar. Çekilişin her adımını genelkurmayda karışık bir çıkar oyunu, bir usavurum, bir ihtiras izledi. Pavlograd süvarileri içinse, yazın en iyi bir zamanında yeterli erzakla yapılan bütün çekilme yürüyüşü çok sıradan ve neşeli bir işti. Umutsuzlanmak, kaygıya kapılmak, entrika çevirmek ancak genel karargâhta olabilirdi. Ordunun içindeyse nereye ve ne için gidildiğini kimse kendi kendine sormuyordu bile. Çekildiklerine yalnız alıştıkları konaklarından, güzel Polonya bayanlarından ayrıldıkları için üzülüyorlardı. Birisine işlerin kötüye gittiği düşüncesi gelse bile, aklına böyle bir düşünce gelen kimse, iyi bir askere yaraştığı gibi, neşeli olmaya, işin genel gidişini düşünmemeye çalışıyordu. Başlangıçta Polonya çiftlik sahipleriyle dostluk ederek, çarın ve öteki büyük komutanların denetimini bekleyip atlatarak Vilno dolaylarında neşeli bir şekilde konaklamışlardı. Sonra Sventsyanı'ya çekilmek, taşınamayacak ağırlıkları yok etmek buyruğu çıktı. Sventsyanı, yalnız, bütün ordunun dediği gibi bir sarhoş ordugâhı olduğu için ve burada erzak toplamak buyruğundan yararlanarak erzakla birlikte Polonya çiftliklerinden at, araba, inek alıyorlar diye askerlerden çok yakınıldığı içindir ki süvarilerce unutulmazdı. Rosto, Sventsyanı'yı, buraya ilk geldiği gün bölük

eminini değiştirdiği ve kendisinin haberi olmadan beş fıçı eski birayı götüren körkütük sarhoş olmuş bütün bir bölüğün üstesinden gelemediği için anımsadı. Sventsyanı'dan ta Drissa'ya değin çekildiler; Drissa'dan da gene çekildiler, Rus sınırına yaklaştılar.

On üç temmuzda Pavlogradlılar ilk olarak ciddi bir savaşa giriyorlardı.

On iki temmuzda gece, savaştan bir gün önce yağmur ve doluyla karışık şiddetli bir fırtına oldu, 1812 yazı genellikle fırtınasının bolluğuyla ünlüdür.

İki Pavlograd süvari bölüğü büyükbaş hayvanların ve atların çiğneyip yerle bir ettiği başaklanmış bir tarlada açık ordugâh kurmuşlardı.

Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu; Rostof, koruması altında bulunan genç subay İlin'le derme çatma bir barakada oturuyordu, alaylarından, bıyıkları kulaklarına uzanan ve kurmaylıktan dönerken yağmura tutulan bir subay, Rostof'un yanına girdi.

"Kurmaydan geliyorum, kont. Rayevski'nin gösterdiği kahramanlığı duydunuz mu?"

Subay, Saltanof Savaşı üzerine kurmayda dinlediği ayrıntıları anlattı.

Rostof, içine yağmur sızan boynunu kısmış, pipo içiyor, arada bir genç subay İlin'e bakarak aldırmazca dinliyordu. Alaya yeni gelmiş on altı yaşında bir çocuk olan bu subayın şimdi Nikolay'a karşı durumu, yedi yıl önce Nikolay'ın Denisof'a karşı olan durumuydu. İlin, her şeyde Rostof'a öykünmeye çalışıyordu, ona bir kadın gibi vurgundu.

Uzun bıyıklı subay Zdrjinski, Saltanof bendinin Rusların Termo-fil'i durumuna geldiğini ve bu bentte General Rayevski'nin antik çağa yaraşır, göz kamaştırıcı bir başarıyı nasıl gerçekleştirdiğini üzerine basa basa anlatıyordu. Zdrjinski, korkunç bir ateş altında iki oğlunu bende süren ve onlarla omuz omuza saldırıya geçen Rayevski'nin kahramanlık söylencesini dile getiriyordu. Rostof, öyküyü dinledi. Zdrjinski'nin heyecanına katılır yollu bir şey söylemek şöyle dursun, tersine, yadsımayı düşünmemekle birlikte, anlatılan öyküden utanmış bir adam tavrı takındı. Rostof, Austertlitz'den ve 1807 seferinden sonra kendisinin deneyimiyle biliyordu ki savaş olayları anlatılırken her zaman abartılırdı. O da anlatırken böyle yapardı. İkincisi, savaşta her şeyin hiç de bizim düşünebildiğimiz ve anladığımız gibi geçmediğini bilecek kadar deneyimi vardı. Bunun için Zdrjinski'nin öyküsü hoşuna gitmemişti; yanaklarından uzanan bıyıklarıyla alışkanlığı dolayısıyla öykü anlatırken, adamın üstüne doğru eğilip daracık barakada onu sıkıştıran Zdrjinski'nin kendisi de hoşuna gitmemişti. Rostof, sessizce ona bakarken içinden, 'İlkin saldırılan bentte, herhalde öyle bir karışıklık, sıkışıklık olmuştur ki Rayevski oğullarıyla ileri atılmışsa bu, yanındaki on kişiden başka hiç kimseyi etkilememiştir,' diye düşünüyordu. 'Geri kalanlar Rayevski'nin bende nasıl ve kiminle gittiğini görememişlerdir bile. Ama bunu görenler de heyecana gelemezlerdi, orada kendi canları söz konusu olurken Rayevski'nin ince, baba duygularını mı düşüneceklerdi? Sonra, yurdun yazgısı, Termofil'de olduğu gibi Saltanof bendinin alınıp alınmamasına bağlı değildir. O halde bu özveriye niçin katlanıldı? Hem sonra burada, savaşta çocukları ne diye işe karıştırmalı? Ben yalnız kardeşim Petya'yı değil dahası İlin'i, o bana yabancı ama iyi yürekli çocuğu bile tehlikeye atmaz, korunacağı bir yere sokmaya çalışırdım.' Rostof, Zdrjinski'yi dinleyerek düşünmeye devam ediyordu. Ama düşüncelerini söylemiyordu; bunda artık deneyimi vardı. Bu öykünün silahlarımızın onurunu yükseltmeye yarayacağını biliyordu; bunun için bundan kuşkulanmıyormuş gibi görünmek gerekti. Öyle de yaptı.

Zdrjinski'nin konuşmasını Rostof'un beğenmediğini ayırt eden İlin:

"Dayanılmaz," dedi, "çoraplar da, gömlek de, içimde ne varsa su içinde, gidip sığınacak doğru dürüst bir yer arayacağım. Herhalde yağmur biraz hafifledi."

İlin çıktı, Zdrjinski de gitti.

Beş dakika sonra İlin, ayaklarını çamurda şaplatarak barakaya koştu.

"Hurra! Rostof, çabuk gidelim, buldum! Şurada, iki yüz adım ötede bir han var, bizimkiler oraya girdiler. Hiç olmazsa kurunuruz, Maria Gernihovna da orada."

Maria Gernihovna, alay doktorunun karısıydı; doktor, bu genç ve güzel Alman kadınıyla Polonya'da evlenmişti. Doktor, ya başka çaresi olmadığı ya da ilk evlilik anlarında genç karısından ayrılmak istemediği için kendisi süvari alayıyla nereye giderse onu da yanında götürüyordu; doktorun kıskançlığı süvari subayları arasında alışılan bir şaka konusu olmuştu.

Rostof, pelerinini attı, eşyaları alması için Lavruşka'ya arkadan seslendi. İlinle birlikte bir çamurda kayarak, bir hafifleyen yağmurun altında sulara batıp çıkarak gecenin ara sıra uzak şimşeklerle yırtılan karanlığı içinde uzaklaştılar.

"Rostof, neredesin?"

"Buradayım, ama ne şimşek!" diye konuşuyorlardı.

XII

Önünde doktorun üstü kapalı iki tekerlekli arabasının durduğu handa beş subay vardı. Sarışın, dolgun bedenli bir Alman kadını olan Maria Gernihovna, sırtında bluzu, başında gece takkesiyle baş köşede geniş bir kanepede oturuyordu. Kocası arkasında uyuyordu. Neşeli bağırışlar ve kahkahalarla karşılaşan Rostof ile İlin odaya girdiler.

Rostof, gülerek:

"Bak hele! Ne güzel eğleniyorsunuz burada!" dedi.

"Siz niçin esniyorsunuz?"

"Aman dikkat, sucuk gibiler! Salonumuzu ıslatmayın."

"Maria Gernihovna'nın giysisini kirletmeyin!" diye yanıtlar verildi.

Rostof ile İlin, Maria Gernihovna'nın kadınlık utancını incitmeden hemen giysilerini değiştirebilecekleri bir yer aradılar, giysi değiştirmek için bölmenin arkasına gideceklerdi; ama küçük kilerde üç subay her yeri kaplayarak, boş bir sandığın üstüne bir mumla, oturmuş, kâğıt oynuyor, yerlerini bırakmak istemiyorlardı. Maria Gernihovna, perde yerine kullanmak için etekliğini bir süre için verdi. Rostof ile İlin, yükleri getiren Lavruşka'nın yardımıyla bu perdenin arkasında ıslak giysilerini çıkarıp kurularını giydiler.

Kırık dökük bir sobada ateş yaktılar, tahta sağladılar, onu iki eyerin üstüne yerleştirip bir çulla örttüler, bir semaver, bir yiyecek sandığı ve yarım şişe rom buldular, Maria Gernihovna'dan ev sahibi olmasını rica ederek hep onun yanına toplandılar. Kimi, güzel ellerini silmek için ona temiz bir mendil öneriyor, kimi, onu rutubetten korumak için ayaklarının altına kendi süvari gömleğini seriyor, kimi, rüzgâr gelmesin diye pelerinini pencereye geriyor, kimi, uyanmasın diye kocasının yüzünden sinekleri kovuyordu.

Maria Gernihovna, ürkek ürkek, neşeli neşeli gülümseyerek:

"Bırakın onu," dedi, "uykusuz geçen bir geceden sonra öyle de uyur elbet."

Bir subay:

"Olmaz, Maria Gernihovna," diye yanıt verdi, "doktora hizmet etmek gerek. Belki ayağımı ya da kolumu keseceği zaman, o da bana acır."

Yalnız üç bardak vardı; su o kadar bulanıktı ki çayın koyu ya açık olduğunu kestirmek olanaksızdı; semaverde ancak, altı bardaklık su vardı, ama bardağı kıdem sırasıyla Maria Gernihovna'nın kısa tırnakları o denli temiz olmayan tombul ellerinden almak da o kadar hoştu. Bütün subaylar, o gece Maria Gernihovna'ya vurulmuşa benziyorlardı. Bölmenin arkasında kâğıt oynayan subaylar bile çok geçmeden oyunu bıraktılar. Maria Gernihovna'ya kur yapmakta birleşen genel ruh haline uyarak semavere sokuldular. Maria Gernihovna, kendisini böyle parlak ve görgülü gençlerle çevrili görerek mutluluk ışıkları saçıyordu. Ne kadar gizlemeye çalışsa da, arkasında uyuyan kocasının her hareketinden ne kadar ürkse de bu durumu belliydi.

Yalnız bir tek kaşık vardı, şeker pek boldu, ama kaşığı yetiştirip karıştırmıyorlardı, onun için Maria Gernihovna'nın sırayla herkesin şekerini karıştırması kararlaştırıldı. Rostof, bardağını alıp içine rom koyarak Maria Gernihovna'dan karıştırmasını rica etti.

Maria Gernihovna, kendisinin de, başkalarının da bütün söyledikleri çok gülünecek şeylermiş, başka anlamları da varmış gibi durmadan gülümseyerek:

"Ay, şekersiz mi içiyorsunuz?" dedi.

"Bana şeker gerekmez, ben yalnızca bardağımı güzel elinizle sizin karıştırmanızı istiyorum."

Maria Gernihovna uygun buldu, kaşığı aramaya başladı, onu birisi aşırmıştı.

Rostof:

"Küçücük parmağınızla, Maria Gernihovna!" dedi. "Daha iyi olur."

Maria Gernihovna, hoşlanıp kızararak:

"Sıcak ama!" dedi.

İlin, su dolu kovayı aldı, içine rom damlattı. Maria Gernihovna'nın yanına geldi, parmağıyla karıştırmasını rica etti.

"Bu benim fincanım," dedi, "yalnız parmağınızı içine sokun, hepsini içeceğim."

Semaver boşalınca, Rostof, iskambil kâğıtlarını aldı, Maria Gerni-hovna'ya kral oyunu oynamayı önerdi. Onunla oynamak için kura çektiler. Rostof'un önerisiyle koşulan şarta göre kral olan, Maria Gernihovna'nın elini öpmeye hak kazanacak, ardından doktor uyanınca onun için yeniden semaver hazırlayacaktı.

"Peki, ya Maria Gernihovna kral olursa?" diye sordu İlin.

"O zaten kraliçe! Onun buyrukları yasadır."

Tam oyuna başladıkları sırada Maria Gernihovna'nın arkasından birdenbire doktorun şaşkın başı yükseldi. Çoktandır uyumuyor, söylenenleri dinliyordu. Anlaşılan söylenenlerin, yapılanların hiçbirinde hoş, gülünecek ya da eğlenceli bir şey görmemişti. Yüzü üzgündü. Subaylarla selamlaşmadı, kaşındı, yolu kapalı olduğundan çıkmak için izin istedi. O çıkar çıkmaz bütün subaylar gürültülü bir kahkaha koyverdiler; Maria Gernihovna kıpkırmızı kesildi, neredeyse ağlayacaktı. Bu onu bütün subayların gözünde daha çekici yapmıştı. Dışarıdan dönen doktor (böyle neşeyle gülmeyi artık bırakan ve korkuyla yazgısını bekleyerek kendisine bakan) karısına yağmurun dindiğini, geceyi geçirmek için arabada uyumaları gerektiğini, yoksa her şeyi aşıracaklarını söyledi.

Rostof:

"Hizmet eri gönderirim... İki hizmet eri!" dedi. "Bırakınız doktor!"

İlin:

"Ben kendim nöbet beklerim!" dedi.

Doktor:

"Hayır baylar, siz uykunuzu aldınız, ama ben iki gecedir uyumadım," dedi ve kös kös karısının yanına oturdu, oyunun sonucunu bekledi.

Subaylar yan gözle karısını süzen doktorun somurtkan yüzüne bakarak daha çok neşelendiler; birçokları, salıvermek için uygun bahaneler bulmaya çabaladıkları kahkahalarını tutamadılar. Doktor karısını alıp çıkarak onunla arabaya yerleşince subaylar handa ıslak kaputlarıyla örtünüp yattılar; ama bazen doktorun korkusunu ve karısının neşesini anımsayıp konuşarak, bazen perona koşup arabada olup bitenleri anlatarak uzun zaman uyumadılar. Rostof, birkaç kez başını örterek uyumak istedi; ama gene birinin düşüncesi onu ilgilendirdi, konuşma gene başladı; nedensiz, neşeli ve çocukça kahkahalar gene yükseldi.

XIII

Saat üçte başçavuş, Ostrovna mevkiine yola çıkmak buyruğuyla geldiği sırada kimse uyanmamıştı.

Subaylar gene hep aynı konuşmalar ve gülüşmelerle, çabuk çabuk toplanmaya başladılar; semaveri bulanık suyla kaynattılar. Ama Rostof, çayı beklemeden bölüğe gitti. Ortalık ağarmıştı; yağmur dinmiş, bulutlar dağılmıştı. Hava rutubetliydi, hele iyice kurumamış giysiler içinde insan üşüyordu. Handan çıkarken Rostof ile İlin, ikisi birden sabahın alacakaranlığında doktorun yağmurda parıldayan meşin kaplı arabasına göz attılar; önlüğünden doktorun ayakları sarkıyor, ortasında karısının takkesi görünüyor, uykulu soluk alışlar duyuluyordu.

Rostof, yanındaki ilin'e:

"Çok sevimli bir kadın doğrusu," dedi.

İlin, on altı yaşının verdiği ciddilikle;

"Ne güzel kadın!" diye yanıt verdi.

Yarım saat sonra, süvari bölüğü sıraya dizilmiş, yolda duruyordu. "At bin!" komutu duyuldu. Askerler haç çıkardılar, binmeye başladılar. Rostof, öne geçip, "Marş!" komutu verdi, süvariler dörderli diziler durumunda çamurda şapırtılı nal sesleri, kılıç şakırtılarıyla ve yavaşça konuşarak, iki yanında kayınlar dikili büyük yolda ilerden giden piyadenin ve topçunun arkasından yolu tuttular.

Yırtık pırtık mavi leylak rengi bulutlar tanyeri karşısında kızarmış ve rüzgâra kapılmış hızla ilerliyordu. Ortalık giderek aydınlanıyordu. Köy yollarını her zaman örten ve dünkü yağmurdan hâlâ ıslak duran kıvrık otlar iyice görünüyordu. Kayınların sarkık ve ıslak dalları rüzgârdan sallanıyor, yanlarına ışıklı damlalar döküyorlardı. Askerlerin yüzleri gittikçe daha iyi seçiliyordu.

Rostof, yanından ayrılmayan İlin'le birlikte yolun kıyısındaki çift sıra kayınların arasından gidiyordu. Rostof, seferde cephe atına değil, bir Kazak atına binmekte sakınca görmemişti. Hayvandan anlayan ve meraklı bir kimse olarak bir süre önce sert, büyük, ak yeleli bir Don atı edinmişti ki, onu bu atla kimse geçemiyordu. Bu ata binmek Rostof için bir zevkti. Atını, sabahı, doktorun karısını düşünüyor, kendilerini bekleyen tehlikeyi bir an bile, aklına getirmiyordu.

Rostof, eskiden savaşa giderken korkardı; şimdi küçücük bir korku duygusu bile ondan uzaktı. Korkmamasının nedeni, savaşa alışmış olması değil (tehlikeye alışılmaz), tehlike karşısında kendine egemen olmayı öğrenmesiydi. Savaşa giderken onu en çok ilgilendirmesi gereken öndeki tehlikeden gayri her şeyi düşünmeye alışmıştı. Bütün çabalarına, askerliğinin ilk yıllarında kendini korkaklıkla suçlamasına karşın bunu yapamamıştı, ama yıllar geçince şimdi bu kendiliğinden oluvermişti. Şimdi o, ara sıra dallardan eline gelen yaprakları koparak, ayağıyla hayvanın kasığına dokunarak, içip bitirdiği pipoyu, geri dönmeden, arkadan gelen süvariye vererek İlin'le birlikte kayın ağaçlarının arasından gezmeye gider gibi sakin ve kaygısız bir tavırla ilerliyordu. Kaygılı bir tavırla çok konuşan İlin'in telaşlı yüzü onda acıma duygusu uyandırıyordu; Kornet'in çektiği azabı, korkuyu ve ölümü beklemenin azabını kendi deneyimiyle biliyordu, ona zamandan başka hiçbir şeyin yaramayacağını da biliyordu.

Güneş, bulutun arasından lekesiz bir alana çıkar çıkmaz rüzgâr, fırtınadan sonraki bu güzel yaz

sabahını bozmayı göze alamıyor gibi dinmişti; damlalar hâlâ şıpırdıyordu, ama artık dikine damlıyordu, her şey suskunlaştı. Güneş büsbütün ortaya çıktı, ufka yükseldi, sonra üstündeki dar ve uzun bulutun içinde kayboldu. Birkaç dakika sonra bulutun kıyısını yırtarak üst ucundan, daha parlak olarak çıktı. Her yan ışıldamaya, parlamaya başladı. Bu ışıkla birlikte uzaktan, ona yanıt verir gibi, top sesleri duyuldu.

Rostof, düşünmeye, bu top seslerinin uzaklığını belirlemeye vakit bulamadan Viîebsk'ten Osterman Tolstoy'un bir yaveri dörtnala gelerek tırısa kalkılması buyruğunu getirdi.

Süvari bölüğü, çabuk gitmek için kendisi gibi acele eden piyadeyi ve topçuyu geçti, sırtı aştı, boş, ıssız bir köyden geçti, gene bir sırta tırmandı, atlar köpürmeye başladılar, askerlerin yüzleri kızardı.

Uzaktan tümen komutanının sesi duyuldu:

"Dur, hizaya gel!"

"Sol omuz ileri, adımla marş!" diye bir komut yükseldi.

Süvariler, kıtalar boyunca mevzinin sol kanadına geçtiler, ilk hatta duran Uhlanlar'ın arkasında kaldılar. Sağda sık bir kol durumunda piyademiz duruyordu, bunlar yedeklerdi; daha yukarıda tepede temiz, tertemiz havada, sabahın eğri ve parlak ışıkları içinde, tam ufukta toplarımız vardı. İlerdeki derede düşman kolları ve topları görünüyordu. İleri hattımız derede savaşa tutuşmuş, düşmanla coşkulu coşkulu çarpışıyordu.

Rostof'u, uzun zamandır duymadığı bu sesler oynak bir müzik gibi neşelendirmişti. Trap-ta-ta-tap! diye bazen birden, bazen birbiri ardından hızlı birkaç tüfek sesi duyuluyordu. Gene hepsi susuyor, sonra gene üstüne basılmış kestanefişekleri gibi patlıyordu.

Süvariler bir saat kadar oldukları yerde durdular. Top ateşi başladı, Kont Osterman, yaverleriyle süvari bölüğünün arkasından geçiyordu, durup alay komutanıyla konuştu, sonra tepeye, topların olduğu yere yollandı.

Osterman gidince arkadan Uhlanlar'ın arasından bir komut yükseldi:

"Kol durumunda saldırıya hazır ol!"

Önlerinde piyade, süvariye yol vermek için çift diziye geçti. Uhlanlar, kargılarındaki küçük bayrakları dalgalandırarak ileri atıldılar. Sırtın sağ eteğinde görünen Fransız süvarilerine doğru harekete kalktılar.

Uhlanlar sırtın eteğine iner inmez, topçuyu perdelemek üzere süvarilere tepeye ilerleme buyruğu verildi. Süvariler, Uhlanlar'ın yerini aldığı sırada ateş hattından boşa gitmiş kurşunlar vızıldayıp ıslık çalarak gelip geçmeye başladı.

Ses Rostof'un üzerinde eskisinden daha neşeli, daha coşturucu bir etki yapmıştı. Doğruldu, sırttan başlayarak açılan savaş alanına baktı, bütün ruhuyla Uhlanlar'ın saldırısına katıldı. Uhlanlar, Fransız dragonlarına yakından saldırıyorlardı. Orada bir karışıklık oldu, beş dakika sonra Uhlanlar geri, eskiden durdukları yere değil de, daha sola çekildiler. Al atlara binmiş turuncu üniformalı Uhlanlar arasında ve arkalarında kır atlara binmiş mavi Fransız dragonları kalabalık bir kütle durumunda görünüyordu.

XIV

Rostof, keskin avcı gözleriyle, bizim Uhlanlar'ı kovalayan bu mavi Fransız dragonlarını ilk görenlerden biriydi. Bozgun durumundaki Uhlanlar ve onları kovalayan Fransız dragonları gittikçe yaklaşıyorlardı. Sırtın eteğinde küçücük görünen bu insanların nasıl çarpıştıkları, birbirini kovaladıkları, kollarını ya da kılıçlarını salladıkları artık görülebilirdi. Rostof, karşısında olup bitenleri bir sürek avı gibi seyrediyordu. Süvarilerin şimdi indirecekleri bir darbeye Fransız dragonlarının karşı duramayacaklarını kendine özgü sezişiyle hissediyordu. Ama darbenin hemen o anda indirilmesi gerekirdi, yoksa geç kalınacaktı. Çevresine baktı, yüzbaşı yanı başında duruyor, o da gözlerini aşağıdaki süvarilerden ayırmıyordu.

Rostof:

"Andrey Sevastiyaniç, onları perişan ederiz be yahu!" dedi.

Yüzbaşı:

"Doğrusu yaman iş olurdu," dedi.

Rostof, onu sonuna kadar dinlemedi, atını mahmuzladı, dörtnala süvari bölüğünün önüne fırladı, komut vermeye vakit kalmadan onunla aynı duyguları paylaşan bütün bölük arkasından harekete geçti. Rostof, bu saldırıyı, nasıl ve niçin yaptığını kendisi de bilmiyordu. Dragonların çok yakında olduklarını, dağınık bir durumda dörtnala geldiklerini görünce, tutunamayacaklarını sezerek, bunun anlık bir sorun olduğunu, bu anı kaçırırsa bir daha hiçbir zaman elde edemeyeceğini anlıyordu. Kurşunların ıslık sesleri öylesine azdırıcı, atı ileri atılmak için öylesine sabırsızdı ki kendini tutamamıştı. Atını mahmuzlayıp bağırarak komut verdi ve aynı anda, arkasından gelen bölüğün nal seslerini duyarak tam harekete geçip sırttan aşağı dragonlara doğru süzüldü. Sırtın eteğine varınca atlar kendiliğinden dörtnala geçti. Uhlanlarımıza ve peşlerindeki Fransız dragonlarına yaklaştıkça daha hızlı koşmaya başladılar. Dragonlar çok yakındaydı şimdi. Süvarileri görünce öndekiler geri döndü, arkadakiler de durdu.

Rostof, bir kurdun yolunu kesmek için at sürdüğü zamanki aynı duyguyla Don atını doludizgin koyverip dragonların dağınık dizilerine dümdüz daldı. Bir Uhlan durdu, bir piyade çiğnenmemek için yere yattı, binicisiz bir at süvarilerin arasına karıştı. Hemen bütün Fransız dragonları atlarını geri çevirmişlerdi. Rostof, kırata binmiş birini gözüne kestirip peşine düştü. Önüne bir fundalık çıktı, cins atı sıçrayarak engeli aştı ve eyerin üstünde güçlükle tutunan Rostof, seçtiği düşmana nerdeyse yetiştiğini gördü. Üniformasına bakılırsa subay olması gereken bu Fransız, eyere kapanmış, kılıcıyla vurarak atını dörtnala sürüyordu. Bir an sonra Rostof'un atı, göğsüyle, subayın atının arkasına bindirdi. Subay nerdeyse düşüyordu ve aynı anda Rostof, nedenini bilmeden kılıcını kaldırıp Fransız'a indirdi.

Rostof'un bütün heyecanı o anda kayboldu. Subay, kolunu dirseğinin yukarısından hafifçe kesen kılıcın darbesinden çok atın sarsıntısından ve korkudan düşmüştü. Rostof, atını durdurarak kimi tepelediğini görmek için düşmanını gözleriyle aradı. Fransız dragon subayı bir ayağıyla yere atlamış, öteki ayağı üzengiyle takılmıştı. Her an yeni bir darbe bekliyormuş gibi, korkuyla gözlerini kırpıştırıyor, yüzünü buruşturarak aşağıdan yukarıya dehşetle Rostof'a bakıyordu. Çenesi çukurlu, parlak mavi gözlü, sararmış, çamura bulanmış, sarışın bir gencin yüzü değil, basbayağı bir ana kuzusu

yüzüydü. Rostof, ona ne yapacağına karar vermeden subay bağırdı:

"Teslim oluyorum!"

Aceleyle ayağını üzengiden kurtarmak için boşuna çabalıyor, kurtaramıyor, ürkmüş mavi gözlerini indirmeden Rostof'a bakıyordu. Sıçrayıp yetişen süvariler ayağını kurtardılar, onu eyere oturttular. Süvariler her yandan dragonlarla didişiyorlardı. Bir dragon yaralanmış, kan içindeydi, ama atını vermiyordu. Başka biri bir süvariyi kucaklayıp atının sağrısına oturmuştu; bir üçüncüsü bir süvarinin yardımıyla onun atına tırmanıyordu. Önde Fransız piyadesi ateş ederek kaçıyor, süvariler tutsaklarıyla dörtnala çabucak geri dönüyorlardı. Rostof, yüreğini ezen kötü bir duyguyla, başkalarıyla birlikte, atını dörtnala geriye sürdü. Bu Fransız'ı tutsak aldığından beri, ona indirdiği kılıç darbesinden sonra onda, hiçbir biçimde açıklayamadığı, belirsiz, karışık bir duygu uyanmıştı.

Kont Osterman Tolstoy, geri dönen süvarileri karşılıyordu, Rostof'u çağırdı, ona teşekkür etti. Yiğitçe davranışını çara bildireceğini, onun için Georgiyef haçı dileyeceğini söyledi. Rostof(u Kont Osterman'ın yanına çağırdıkları zaman, saldırıya emir verilmeden geçtiğini anımsayarak başına buyruk davranışından ötürü üstünün onu kesinlikle cezalandırmak isteyeceğine inanıyordu. Osterman'ın koltuk kabartıcı sözlerinin ve ödülden söz etmesinin Rostof'u daha sevinçli bir şaşkınlığa düşürmesi gerekti; oysa hep aynı kötü, belirsiz duygu ona içsel bir bulantı veriyordu. 'Peki ama bana acı veren ne?' diye generalden ayrılırken kendi kendine soruyordu. 'İlin mi? Hayır, o sağ salim. Kötü bir davranışta mı bulundum? Hayır, hiçbiri değil!' Ona acı veren pişmanlık gibi bir şeydi. 'Evet, evet, bu çenesi çukurlu Fransız subayı. Elimi kaldırırken, nasıl durduğunu anımsıyorum.'

Rostof, götürülen tutsakları gördü, çenesi çukurlu Fransız'ı görmek için arkalarından atını dörtnala kaldırdı, Fransız subayı tuhaf üniformasıyla iyi bir süvari atının üstünde duruyor, kaygıyla çevresine bakınıyordu. Kolundaki yara, yara denmeyecek kadar hafifti. Yapmacıklı bir tavırla Rostof'a gülümsedi, elini sallayarak onu selamladı. Rostof, daha bir sıkılganlık, bir utanç içindeydi.

Rostof'un dostları ve arkadaşları o gün, bütün gün ve ertesi gün onun sıkıntılı, öfkeli olmadığını, ama sessiz, dalgın ve düşünceli olduğunun hep farkındaydılar. İsteksiz içiyor, yalnız kalmaya çalışıyor, bir şeyler düşünüyordu.

Rostof hep, kendisine Georgiyef haçı kazandıran (bu, onu şaşırtmıştı) dahası yiğitlik ünü sağlayan o parlak başarısını düşünüyor, bir şey anlayamıyordu. 'Onlar bizden daha çok korkuyorlar demek!' diye düşünüyordu. 'E, kahramanlık dedikleri bu mu? Ben bunu yurdum için mi yaptım sanki? Çenesinin çukuru ve mavi gözleriyle onun suçu ne? Ne denli korktu! Onu öldüreceğimi sandı! Ne diye öldüreyim? Elim titredi. Oysa bana Georgiyef haçı veriyorlar. Hiç, hiçbir şey anlamıyorum!'

Nikolay, bu soruları ilerletti, ama onu şaşırtan şey üzerine açık seçik bir düşünce edinemedi, ama bu sırada görevinde geleceğin tekerleği, çoğu zaman olduğu gibi, onun yararına dönüyordu. Ostrovna Savaşı'ndan sonra rütbesini yükseltmişler, kendisine bir süvari taburu vermişlerdi. Yiğit bir subay gerekince hep ona görev verilirdi.

XV

Nataşa'nın hastalığını haber alınca, henüz zayıf ve büsbütün iyileşmemiş olan kontes, Petya'yla ve bütün hizmetçilerle birlikte Moskova'ya geldi; Rostof ailesi Maria Dimitriyevna'dan kendi evlerine taşındı ve büsbütün Moskova'ya yerleşti.

Nataşa'nın hastalığı çok ciddiydi, bereket versin hastalığının, tutumunun ve nişanlısından ayrılışının nedeni üzerine bütün düşünceler ikincil konuma düşmüştü. O kadar hastaydı ki bütün olup bitenlerden ne derece kabahatli olduğu düşünülemezdi; yemiyor, uyumuyor, göze batar ölçüde zayıflıyor, öksürüyordu. Doktorların davranışından anlaşıldığına göre tehlikeli bir durumdaydı. Yardımına koşmak gerekti. Doktorlar, Nataşa'ya hem tek tek, hem konsültasyona geliyorlardı, pek çok Fransızca, Almanca, Latince konuşuyorlar, birbirlerini eleştiriyorlar, bildikleri bütün hastaların tedavisine yarar türlü türlü ilaçlar veriyorlardı; ama canlı insanı yenen hiçbir hastalık nasıl bilinemezse, Nataşa'nın çektiği hastalığın da onlarca bilinemeyeceği, zira her canlı insanın kendi özellikleri olduğu ve her zaman, ciğer, böbrek, deri, yürek, sinir vb. gibi tıbbın kaydettiği bir hastalık değil, bu organlara tebelleş olan dertlerin sayısız oluşumlarından birinin doğurduğu yeni, karışık, tıbben bilinmeyen bir hastalık olacağı biçiminde sıradan bir düşünce hiçbirinin aklına gelmiyordu. Bu basit şeyi kimse düşünemiyordu (Büyücünün, büyü yapamayacağını düşünemeyeceği gibi), çünkü onların işi iyileştirmekti. Çünkü bunun için para alıyorlar, çünkü bu iş için yaşamlarının en iyi yıllarını harcamışlardı. Ama doktorların bunu düşünememelerinin başlıca nedeni kesinlikle yararlı olduklarını görmeleriydi. Rostoflar'da bütün ev halkı için gerçekten yararlı olmalarıydı.

Yararlı olmaları hastayı çoğu zaman zararlı maddeler (bu zararın etkisi az hissediliyordu, çünkü zararlı maddeler az tutarda verilirdi.) yutmaya zorladıklarından değildi. Yararlı, gerekli ve zorunluydular. Çünkü hastanın ve hastayı sevenlerin ruhsal ihtiyacını dindiriyorlardı. Bu nedenledir ki yalancı doktorlar, üfürükçüler, şarlatanlar her zaman vardı ve her zaman olacaklardı. Onlar, insanın acı çektiği anda hissettiği rahatlama umudunu, sevecenlik arzusunu kendisiyle ilgilenildiğini görme ihtiyacını dindiriyorlardı. Onlar insanın -çocukta en ilkel biçimde görünen- öncesiz bir ihtiyacı, berelenen bir yeri ovuşturmak ihtiyacını dindiriyorlardı. Çocuk bir yerini incitince orasını öpsünler, ovuştursunlar diye hemen annesinin ya da dadısının kollarına koşar; acıyan yeri ovuşturulunca, öpülünce rahatlar. Çocuk kendisinden daha güçlülerde, daha akıllılarda ağrısına bir çare bulunmayacağına inanmaz. Rahatlama umudu ve şişen yeri ovuştururken annesinin sevecenlik göstermesi onu yatıştırır. Nataşa için doktorlar, acısını öpüp okşayarak, arabacı, Arbat eczanesine gidip bir ruble yetmiş kapiğe bir toz ve güzel bir kutu içinde haplar getirir ve bu tozu -o hiç daha erken ya da geç olmamak koşuluyla- iki saatte bir, kaynatılmış suyla alırsa, acısının hemen geçeceğini söylemeye yarayan insanlardı.

Saatte bir bu haplar, bu ilk ilaçlar, tavuklu köfteler, uyulması çevredekilerin işi gücü ve avuntusu olan doktorun daha bir sürü tavsiyesi olmasa, Sonya, kont ve kontes ne yaparlar, hiçbir önlem almadan nasıl durup bakarlardı. Eğer kont, Nataşa'nın hastalığının kendisine binlerce rubleye mal olduğunu, iyileşmesi için daha binlerce rubleyi esirgemeyeceğini bilmese, burada iyileşmeyince, gene binlerce ruble daha harcayıp onu yabancı ülkelere götürerek doktorlara göstermeyi düşünmese, eğer Metivier ile Feller'in hastalığını anlamadıklarını, Frise'in anladığını, Mudof'un daha iyi tanı koyduğunu ayrıntılarıyla anlatmak firsatını bulmasa, sevgili kızının hastalığına nasıl dayanabilirdi? Eğer kontes, doktorun tavsiyelerini büsbütün tutmuyor diye hasta Nataşa'yla ara sıra kavga etmese ne

yapardı?

Acısını unutarak öfkeyle:

"Sen doktoru dinlemez, zamanında ilaç almazsan nasıl iyileşebilirsin ki!" derdi. "Şakaya gelmez bu, zatürreye çevirir sonra!" Anlamını bilmemekte yalnız olmadığı bu sözcüğü söyleyince büyük bir avuntu duyardı. Eğer Sonya, doktorun bütün tavsiyelerini harfiyen yerine getirmeye hazır olmak için ilk zamanlar üç gece soyunmadığını, yaldızlı kutudaki az zararlı hapları vereceği saatleri kaçırmamak için şimdi geceleri uyumadığını düşünerek sevinmese ne yapardı? Kendisini hiçbir ilacın iyileştirmeyeceğini bütün bunların anlamsız olduğunu söylemesine karşın Nataşa, kendisi bile, kendisi için bu kadar özveride bulunulduğunu, belli saatlerde ilaç alması gerektiğini görünce seviniyordu. Dahası doktorun tavsiyelerine uymayarak tedaviye inanmadığını, yaşamına değer vermediğini görebildiğine de seviniyordu.

Doktor her gün gelir, nabzını yoklar, diline bakar, bitkin yüzüne aldırış etmeyerek onunla şakalaşırdı. Ama öteki odaya geçince kontes hemen arkasından gider, doktor ciddi bir tavır takınıp başını düşünceli düşünceli sallayarak, tehlike olmakla birlikte bu son ilacın etkisine güvendiğini, beklemek, görmek gerektiğini söylerken, bu hastalığın özellikle ruhsal, bir hastalık olduğunu "ama..." diyerek ekliyordu.

Kontes, bu açıklamayı kendi kendisinden de, doktordan da saklamaya çalışarak onun eline bir altın sıkıştırır ve her seferinde içi rahatlayarak hastanın yanına dönerdi.

Nataşa'nın hastalığının belirtileri az yemesi, az uyuması, öksürmesi ve hiç neşelenmemesiydi. Doktorlar, hastanın tıbbi özenden uzakta bırakılamayacağını söylüyorlardı, bunun için onu kentin boğucu havası içinde tutuyorlardı. 1812 yazında Rostoflar köye gitmediler.

Pek çok hap, damla, toz yutulmasına -ilaç şişelerinden ve ilaç kutularından bu gibi nesnelerin meraklısı olan Bayan Schoss, koleksiyon yapmıştı.- ve alışılmış bir köy yaşamından uzak kalınmasına karşın gençlik üstün geldi. Nataşa'nın acısı sürdüğü yaşamın izlenimleriyle giderek azalmaya başladı, şiddetini yitirdi, sönmeye yüz tuttu ve Nataşa, bedence iyileşmeye başladı.

XVI

Nataşa, daha dingindi ama daha neşeli değildi. Yalnız neşenin bütün dış koşullarından; balolardan, gezintilerden, konserlerden, tiyatrolardan kaçınmakla kalmıyordu. Şarkı söylemiyordu artık. Kahkaha atmaya ya da sesini denemeye kalktığı zamanlar hemen gözyaşlarına boğuluyordu. Pişmanlıktan gelen gözyaşları, o geri dönmez, masum zamanları anımsamaktan gelen gözyaşları, o kadar mutlu geçireceği genç yaşamını böyle yok yere mahvedişinden gelen öfkenin verdiği gözyaşları onu boğuyordu. Gülme ve şarkı söyleme, üzüntüsüne karşı ona bir saygısızlık gibi geliyordu. Beğenilmek de istemiyordu; içinde bastırması gereken bir gösteriş eğilimi de yoktu. Bütün erkeklerin onun gözünde soytarı Nastasya İvanovna'dan ayrımı olmadığını düşünüyor ve bunu söylüyordu. Yüreğinin derinliklerindeki bir şey, her çeşit zevki ona yasaklıyordu. Genç kızlık çağının bütün o eski, tasasız, umut dolu yaşama ilgileri yitip gitmişti. En sık ve en çok acı duyarak, güz aylarını, avları, yaşlı amcayı ve Nikolay'la Otradnoye'de geçirdikleri Noel yortularını anımsıyordu. O zamanların bir tek gününü geri getirmek için neler vermezdi! Ama geri dönmemecesine geçip gitmişti bunlar. Ne var ki gene de yaşamak zorundaydı.

Eskiden sandığı gibi dünyadaki insanların hepsinden daha iyi değil, daha kötü bir kimse olduğunu düşünmekten haz duyuyordu. Ama bu, onun için büyük bir anlam taşımıyordu. Buna inanıyordu, ama 'Peki sonra?' diye de soruyordu. Sonrası hiçti. Hiçbir çekiciliği yoktu yaşamın ve geçip gidiyordu. Kimseye yük olmamaya çalışıyor gibiydi. Kendisi için bir şey istemiyor, evdeki herkesten kaçıyordu. Yalnız, kardeşi Petya'nın yanında bir iç rahatlığı duyuyordu, hepsi bu. Onunla birlikte olmayı, başkalarının yanında olmaktan çok daha fazla seviyordu. Baş başa kaldıklarında güldüğü bile oluyordu. Evden dışarı hemen hemen çıkmıyor ve gelen konuklar arasında da yalnız bir kişiden, Piyer'den hoşlanıyordu. Kimse Kont Bezuhof kadar sevecenlikle, özenle, ciddiyetle davranamazdı ona. Nataşa, bu sevecenliği yarım yamalak seziyordu ve bundan ötürü onunla birlikte olmaktan hoşlanıyordu. Ama bu sevecenlikten ötürü ona karşı sorumluluk duymuyordu. Çaba harcamadan iyi olan bir kimseydi Piyer. Herkese iyi davranmak onun için öyle doğaldı ki üstün bir nitelik olarak görünmezdi. Piyer'in onun yanında konuştuğu sırada, Nataşa'nın acı anılarını tazelemekten çekinerek kimi vakit şaşırdığını, sıkıldığını anlıyordu. Bunu, onun iyi yürekliliğine, kendisine karşı olduğu gibi herkese karşı duyduğu utangaçlığa veriyordu.

Nataşa, büyük heyecan duyduğu bir anda, serbest bir erkek olsa, diz çöküp onun elini ve gönlünü isteyeceği konusunda ağzından kaçırdığı sözlerden sonra Piyer, ona hislerinden hiç söz etmemişti. O zaman Nataşa'yı bunca avutmuş olan bu sözler, ağlayan bir çocuğu avutmak için söylenmiş anlamsız sözler gibiydi kuşkusuz. Piyer evli olduğu için değil, aralarında ahlaksal engellerden ötürü -ki bunların yokluğunu Kuragin'in yanında derinden duyumsamıştı.- onunla olan ilişkisinde, kendisinde ve çok daha az bir olasılıkla Piyer'de bir aşk duygusu uyanması şöyle dursun, birkaç örneğini bildiği ve şairce bir dostluğun doğabileceği bile aklından geçmemişti.

Büyük perhizin sonunda Rostoflar'ın Otradnoye'den komşusu Agrafena İvanovna Belova, Moskova'nın kutsal yerlerini ziyarete gelmişti. Nataşa'ya, kendini bir zaman için dine vermesini önermiş ve Nataşa da sevinçle bunu benimsemişti. Sabahleyin erkenden dışarı çıkması doktorlarca yasaklanmasına karşın, Nataşa ibadet etmek için Rostoflar'da her zaman yapıldığı gibi evde üç dua dinlemek değil, Agrafena İvanovna gibi, yani hiçbir akşam, öğle, sabah ayinini kaçırmadan bütün bir hafta ibadet etmek için ayak diriyordu.

Nataşa'nın bu çabası kontesin hoşuna gidiyordu. Başarısız bir tedaviden sonra ibadetin ona ilaçtan daha iyi geleceğini umuyordu; çekinerek ve doktordan gizleyerek de olsa Nataşa'nın isteğine uydu, onu Belova'ya teslim etti. Agrafena İvanovna, gece saat üçte Nataşa'yı uyandırmaya geliyor ve çoğu zaman onu uyanmış buluyordu. Nataşa, sabah duası zamanı uyuyakalmaktan korkardı. Çabucak elini yüzünü yıkayıp en kötü giysisini ve eski mantosunu giyer, sabahın serinliğiyle titreyerek tanyerinin berrak kızıllığıyla aydınlanan sokaklara çıkardı. Agrafena İvanovna'nın önerisiyle Nataşa, kendi kutsal yönetim çevresinde değil, sofu Belova'nın anlattığına göre papayı çok saygın bulan ve perhiz yapan bir kilisede ibadet ederdi. Kilisede hep az kişi olurdu; Nataşa, Belova'yla sol kilirozun arkasına yerleştirilmiş Meryem Ana tasvirinin önünde her zamanki yerlerinde dururlardı. Sabahın bu alışılmamış saatinde, önünde yanan mumlarla ve pencereden giren sabah aydınlığıyla aydınlanan Meryem Ana'nın siyah yüzüne bakarken ve anlayarak izlemeye çalıştığı ayini dinlerken yüce ve ulaşılmaz bir şey karşısında Nataşa'yı yeni bir huşu duygusu kuşatırdı. Duanın sözlerini anladığı zaman kişisel duyguları ince ayrımlarıyla duasına karışırdı; anlamadığı zaman her şeyi anlamak isteğinin bir gurur olduğunu, her şeyi anlamanın doğru olmadığını, yalnız bu dakikalarda ruhuna egemen olan -bunu hissediyordu- Tanrı'ya inanma, kendini ona vermek gerektiğini düşünmek onun için daha tatlıydı. Haç çıkarır, secde eder, anlamadığı zaman, yalnız kendi bayağılığı karşısında dehşete düşerek her şeyi, her şeyi bağışlaması için Tanrı'ya yakarırdı. Kendini en çok verdiği dualar tövbe dualarıydı. Sabahın erken saatinde eve dönerlerken, yalnız işe giden duvarcılara, sokakları süpüren kapıcılara rastladıkları ve evlerde herkes daha uykuda olduğu zaman Nataşa, içinde yeni bir duygu; kusurlarını düzeltme, yeni, temiz bir yaşam ve mutluluğa kavuşma olanağı duygusuyla dolardı.

Bu yaşamın sürdüğü bütün bir hafta bu duygu her gün yükseldi. Kuddas ayinine katılmak ya da Agrafena İvanovna'nın ona söylediği gibi, Tanrı'ya ulaşmak mutluluğu gözüne o denli büyük görünüyordu ki o kutsal pazara kadar yaşamayacak diye korkuyordu.

Ama mutlu gün geldi çattı; Nataşa, kendisi için unutulmaz olan o pazar günü beyaz giysileriyle kuddas ayininden döndüğü zaman uzun aylardan sonra ilk kez kendini huzurlu ve ilerdeki yaşamını kendisine bir yük olmaktan uzak hissetti.

O gün gelen doktor, Nataşa'yı muayeneden sonra, iki hafta önce verdiği ilaca devam etmesini söyledi.

Görünüşe göre, başarısından içten bir memnunluk duyarak:

"Sabah ve akşam kesinlikle devam etmelisiniz," dedi. "Yalnız lütfen daha dikkatli olun. İnanınız kontes," diye doktor elinin ayasıyla altını beceriyle yakalayarak şaka yollu ekledi: "Yakında gene şarkı söylemeye, gülüp oynamaya başlar; son ilaç ona çok, çok yaradı, rengi iyice düzeldi."

Kontes, tırnaklarına bakıp tükürdü. Neşe saçan bir yüzle konuk salonuna döndü.

XVII

Temmuzun başında savaşın gidişi üzerine Moskova'da gittikçe daha çok telaş uyandıran söylentiler yayılmıştı; Çar'ın, halka bildirisinden, onun kendisinin orduyu bırakıp Moskova'ya gelişinden söz ediliyordu. On bir temmuza kadar bildiri ve halka çağrı gelmediği için bu konu ve Rusya'nın durumu üzerine abartılı söylentiler dolaşıyordu. Çar'ın, ordu tehlikede olduğu için ayrıldığı, Smolensk'in boşaltıldığı, Napolyon'un bir milyonluk ordusu bulunduğu ve Rusya'yı ancak bir mucizenin kurtarabileceği söyleniyordu.

On bir temmuz cumartesi günü bildiri geldi, ama daha basılmış değildi; Rostoflar'da olan Piyer de, ertesi gün, yani pazar günü öğle yemeğine gelmeye, Kont Rostopçin'den sağlayacağı bildiri ile çağrıyı getirmeye söz verdi.

Pazar günü Rostoflar, alışkanlıkları üzere, Razumovskiler'in özel kiliselerine ayine gittiler. Sıcak bir temmuz günüydü. Sabah saat onda Rostoflar kilisenin önünde arabadan indikleri zaman sıcak havada, işportacıların bağırmalarında, açık renkli yazlık giysilerde, bulvardaki ağaçların tozlu yapraklarında, çalgı seslerinde, geçit törenine giden bir taburdaki beyaz pantolonlarda, kaldırımdaki gürültüde, kızgın güneşin parlak ışığında berrak ve günlük, memnuniyet ve tedirginlik vardı. Bütün Moskova ileri gelenleri, Rostoflar'ın bütün tanıdıkları (her zaman köye giden pek çok zengin aileler, bir şey bekliyorlarmış gibi bu yıl kentte kalmışlardı.) Razumovskiler'in kilisesindeydi. Annesinin yanında, kalabalığı açan özel kılıklı bir uşağın arkasında ilerlerken Nataşa, yüksekten bir fısıltıyla kendisinden söz eden bir delikanlının sesini duydu:

"Bu Rostova, o Rostova mı?"

"O kadar zayıflamış, ama gene de güzel!"

Nataşa, Kuragin ve Bolkonski adlarının anıldığını duydu, ya da ona öyle geldi. Zaten ona her zaman öyle gelirdi. Ona bakarken herkesin hep o başından geçenleri düşündüğünü sanırdı. Nataşa, kalabalıkta her zaman olduğu gibi içinden acı çekerek, içi titreyerek, leylak rengi, siyah oyalı ipek giysileriyle, ruhunda acı ve utanç duyduğu oranda sakin ve görkemli yürümesini bilen kadınlar gibi ilerliyordu. Güzel olduğunu biliyor ve bunda yanılmıyordu, ama bu, onu şimdi eskiden olduğu gibi sevindirmiyordu. Tersine son zamanlarda özellikle bu parlak, sıcak yaz gününde, kentte bu onu çok üzüyordu. 'Bir pazar daha, bir hafta daha, -önceki pazar günü orada bulunduğunu anımsayarak kendi kendine söyleniyordu.- hep aynı ruhsuz yaşam koşulları, eskiden daha iyi olan koşullar. Güzel ve gencim, biliyorum ki şimdi iyi yürekliyim, eskiden kötüydüm, ama şimdi iyiyim, biliyorum,' diye düşünüyordu. 'Yaşamın en iyi, en iyi yılları boşuna ve kimseye yaramadan geçip gidiyor.' Annesinin yanında durdu, yakınındaki bir tanıdıkla başıyla selamlaştı. Nataşa, alışkanlıkla bayanların tuvaletlerini gözden geçirdi, yakınında duran bir bayanın tavrını, daracık yerde eliyle nezakete uymayan bir biçimde haç çıkarmasını kınadı, gene canı sıkılarak, onun başkalarını kınadığı gibi başkalarının da onu kınadığını düşündü. Birdenbire ayin başlayınca basitliğinden utandı. Eski iç temizliğini yitireceğini düşünerek dehşete kapıldı.

İyi yüzlü, temiz bir yaşlıcağız, öyle yumuşak bir tantanayla ayin yapıyordu ki, ibadet edenler üzerinde güçlü, sükûn verici bir etki yapıyordu. Çar kapısı açıldı, perde ağır ağır çekildi, oradan gizemli, usul bir ses duyuldu. Nedenini bilmediği gözyaşları Nataşa'nın boğazını tıkadı. Sevinçli,

dayanılmaz bir duygu onu sarsıyordu.

'Ne yapacağımı, yaşamımda nasıl davranacağımı, kendimi sonsuz olarak nasıl düzelteceğimi bana öğret,' diye düşünüyordu.

Diyakos kürsüye çıktı, baş parmağını genişçe açıp, cüppesinin altından uzun saçlarını kurtardı; haçı göğsüne dayayarak yüksek sesle ve tantanayla dua okumaya başladı.

"Bütün insanlarla Tanrı'ya dua ediyoruz."

'Bütün insanlarla hep birlikte, sınıf ayrılığı gözetmeksizin, kinsiz, kardeş sevgisiyle birleşmiş olarak dua edeceğiz,' diye düşündü Nataşa.

"Yüce evren için, ruhlarımızın kurtuluşu için!"

'Üstümüzde yaşayan melekler için ve bütün cisimsiz ruhların evreni için,' diye dua etti Nataşa.

Ordu için dua edilirken Nataşa, kardeşini ve Denisof'u anımsadı. Denizde ve karada yolculuk edenler için dua edilirken Prens Andrey'i anımsadı, onun için dua etti, ona yaptığı kötülükten ötürü Tanrı'nın kendisini bağışlaması için de dua etti. Bizi sevenler için dua edilirken kendi ev halkı için, babası için, annesi için, Sonya için, onlara karşı işlediği bütün suçları ilk kez o anda anlayarak dua etti. Bizden nefret edenler için dua edilirken kendilerine dua etmek için düşmanlar ve kendisinden nefret eden insanlar uydurdu. Babasına ödünç para verenleri, onunla işi olan herkesi düşmandan saydı; düşmanları, kendisinden nefret edenleri her düşünüşünde ona bu kadar kötülük etmiş olan Anatol'ü anımsadı; gerçi o nefret edenlerden değildi ama ona hoşnutlukla bir düşman gibi dua etti. Prens Andrey'i ve Anatol'ü ancak duada açıkça ve sakince anımsamaya kendinde güç buluyordu, çünkü o zaman onlara karşı olan hisleri Tanrı korkusu ve Tanrı sevgisi yanında yok oluyordu. Çar ailesi için, Sinoto için dua edilirken anlamasa da kuşku duyamayacağını, yönlendirici Sinot'u gene de sevdiğini, onun için dua ettiğini kendi kendine söyleyerek daha çok eğiliyor, haç çıkarıyordu.

Dua okuma bitince, diyakos ayin atkısını göğsünde çaprazlayıp konuştu:

'Kendimizi Tanrı'ya teslim ediyoruz,' diye Nataşa, içinden yineledi. Tanrım, kendimi senin istencine veriyorum. Hiçbir şey istemiyorum, ne yapacağımı, istencimi nasıl kullanacağımı bana öğret! Ve beni al, beni al!' diye duygulu bir sabırsızlıkla yakarıyordu. Haç çıkarmıyor, incecik kollarını bırakmış, sanki görünmez bir gücün onu hemen almasını, bedeninden, yakınmalarından, isteklerinden, vicdan azabından, düşlerinden ve kusurlarından kurtarmasını bekliyordu.

Kontes, ayin sırasında birkaç kez kızının duyarlılık anlatan yüzüne, parlak gözlerine baktı, ona yardım etmesi için Tanrı'ya dua etti.

Ayinin ortasında birdenbire, Nataşa'nın iyi bildiği ayin kurallarına uymayan, diyakos yamağı, Üç Orkün Günü üzerinde dizüstü dua okunan iskemleyi getirdi, çar kapısının önüne koydu. Papaz, leylak renginde, sivri kadife başlığıyla çıktı, saçlarını düzeltti, güçlükle diz çöktü. Herkes de diz çöktü, şaşkın şaşkın birbirlerine bakıyorlardı. Rusya'nın düşman işgalinden kurtulması için Sinot'tan yeni gelen bir dua okunacaktı.

"Ey güç sahibi Tanrım, kurtuluş Tanrımız," diye papaz, Rus yüreğine çok güçlü bir etki yapan Slav ruhanilerine özgü o berrak, tumturaksız ve tatlı sesle okumaya başladı.

"Ey güç sahibi Tanrım, kurtuluş Tanrımız! Değersiz yaratıklarını lütuf ve kereminle bugün koru; bizi sevecenlikle dinle, esirge ve bağışla. Dünyanı altüst eden, bütün cihanı çöle çevirmek isteyen bir düşman bize saldırdı; bu caniler, senin mülkünü, sevgili Rusya'yı mahvetmek, mabetlerini kirletmek, mihraplarını yıkmak, bizim kutsallığımızı aşağılamak için toplandılar. Ne zamana kadar, Tanrım, günahkârlar ne zamana kadar övünecekler? Canice güçlerini ne zamana kadar kullanacaklar?

"Ey güçlü Tanrım, sana dua eden bizleri dinle, iyi yürekli, büyük çarımız İmparator Aleksandr Pavloviç'in kılıcını keskin eyle; onun ne denli doğru, ne denli yumuşak olduğunu anımsa, iyiliği için onu ödüllendir, bizi, senin sevgili Kudüs'ünü bununla koruyor. Onun tasarılarını, girişimlerini, işlerini kutsa; her şeye gücü yeten sağ elinle saltanatını güçlendir, düşmana karşı onu utkun eyle; Musa'yı, Amalekt'e, Gedeon'u Madian'e, Davut'u Golyat'a karşı utkun kıldığın gibi. Ordularını koru, senin adına savaşanların koltuğuna Medes'lerin yayını yerleştir, savaş için onlara güç ver, silahını ve kalkanını al, bizimkilere yardıma davran, bizim kötülüğümüzü isteyenler utansın, perişan olsunlar, senin güçlü meleğin onları rezil etsin, önüne katıp kovalasın; haberleri olmadan ağa düşsünler, onları saklayan tuzaklar çevrelerini çevirsin. Kullarının ayaklarına kapansınlar, ordularımıza çiğnensinler. Tanrım! Büyükleri ve küçükleri kurtarmaya gücün yeter, Tanrısın, insan sana karşı duramaz.

"Babalarımızın Tanrısı! Sonsuz olan lütfûnu, esirgemeni anımsa; bizi kendinden uzaklaştırma, eksikliklerimize yüz çevirme, ama rahmetinin büyüklüğü ve esirgeyiciliğinin sonsuzluğuna göre suçlarımızı ve günahlarımızı küçük gör. Yüreğimizi temiz kıl, sinemizde temiz bir ruh tazele; hepimizi sana imanla güçlendir, umutla sertleştir, birbirimize karşı gerçek bir sevgiyle canlandır, bize, babalarımıza verdiğin mal ve mülkümüzün özsavunması için bizi birlikte silahlandır; onursuzların çarlık asası kutsal ulusumuzun üzerine kalkmasın.

"İman beslediğimiz, umut bağladığımız Ulu Tanrı, esirgeyiciliğine olan umudumuzda bizi utandırma, bir lütuf işareti ver, bizden ve Ortodoks mezhebimizden nefret edenler mahvolsun, yok olsunlar; adının Tanrı olduğunu, bizim senin kulların olduğumuzu bütün ülkeler bilsinler. Bugün esirgeyiciliğini göster bize Tanrım, bizi kurtuluşa ulaştır, kullarının ruhunu esirgeyiciliğinle esenlendir; düşmanlarımızı yere vur ve yakın bir zamanda onları sana iman edenlerin ayakları altına ser. Zira sen onların dayanağı, yardımcısısın. Zafer sana umut bağlayanlarındır; Baba, Oğul, Kutsal Ruh; sana şimdi ve her zaman, sonsuz şükürler, amin."

O duygulu durumunda bu dua Nataşa'da güçlü bir etki yaptı. Musa'nın Amelekt'e, Gedeon'un Madian'a, Davut'un Golyat'a karşı zaferi ve Kudüs'ün yıkılması üzerine sözleri dinledi; yüreğini dolduran bir duyarlılık ve sevecenlikle Tanrı'ya yakardı; ama bu duada Tanrı'dan ne istediğini iyice bilmiyordu. Temiz bir ruha, yüreklerin imanla, umutla güçlendirilmesine, sevgiyle canlandırılmasına ilişkin isteğe bütün yüreğiyle katılmıştı. Ama daha bundan birkaç dakika önce düşmanlarını sevmek, onlar için dua etmek için çok olmalarını isterken şimdi ayaklarının altına serilip çiğnenmeleri için dua edemiyordu. Ama diz üstü okunan duanın doğruluğundan da kuşku duyamazdı. İnsanların günahları yüzünden uğrayacakları cezayı ve özellikle kendi günahlarını düşünerek ruhunun derinliklerinde dindarca ve titretici bir korku hissetti. Herkesi de, kendisini de bağışlaması, esenlik ve mutluluk vermesi için Tanrı'ya yakardı. Ona öyle gelmişti ki Tanrı sesini duymuştu.

XVIII

Piyer, Rostoflar'dan ayrıldığı, Nataşa'nın minnetli bakışlarını anımsayarak gökyüzünde duran kuyruklu yıldıza baktığı, önünde yeni bir ufkun açıldığını sezdiği günden beri, ona hep acı veren sorunu, dünyevi olan her şeyin boş ve anlamsız olduğu sorununu düşünmeyi bırakmıştı. Eskiden her iş arasında düşündüğü bu korkunç soru, 'Niçin? Neden?' sorusu yerine şimdi başka bir soru ve önceki sorunun yanında değil, onun düşüncesi geçmişti. Dinlediği zaman ya da kendisi anlamsız bir söz söyleyince, insanların alçaklığına, anlamsızlığına ilişkin bir şey okuyunca ya da öğrenince eskiden olduğu gibi dehşete düşmüyordu. Her şey böyle kısa ömürlü ve bilinmez olduğu halde bütün insanların niçin bu kadar uğraştıklarını kendi kendine sormuyordu. Ama son kez gördüğü biçimiyle onu anımsıyordu; bütün kuşkuları siliniyordu, aklına takılan bütün sorulara yanıt verdiği için değil, onun suçlusu olmayan başka, ışıklı bir alanına, yaşamaya değen güzellik ve aşk alanına götürdüğü için siliniyordu. Nasıl bir bayağılık aklına gelirse gelsin kendi kendine şöyle diyordu:

'Bırak falanca kişi devleti ve çarı soysun, devlet ve çarsa onu ödüllendirsin; dün o bana gülümsedi, ona gitmemi diledi, onu seviyorum, bunu hiç kimse bilmeyecek,' diye düşünürdü.

Piyer, gene kibar toplantılarına devam ediyor, gene öyle çok içiyor, aynı başıboş ve dağınık yaşamı sürdürüyordu, çünkü Rostoflar'da geçirdiği saatlerden başka geriye kalan vakti de geçirmek gerekti; alışkanlık, Moskova'da edindiği dostlar onu kapıldığı bu yaşama direnilmez biçimde sürüklemişlerdi. Savaş alanlarından gittikçe daha çok telaşlandırıcı söylentiler geldiği, Nataşa'nın sağlığının düzeldiği, onda artık eski özenli acıma duygusunu uyandırmaz olduğu bu son zamanlarda, giderek onun için daha çok anlaşılmaz biçimde bir kaygı duymaya başladı. İçinde bulunduğu durumun uzun süremeyeceğini, bütün yaşamını değiştirecek felaketin yaklaştığını seziyor ve sabırsızlıkla her şeyde, yaklaşan bu felaketin belirtilerini arıyordu. Piyer'in Mason kardeşlerinden biri ona Napolyon üzerine, Yuhanna'nın Apokalips'inden (İnsanlıgın geleceğinden sembolik anlatımlarla söz eden metin) çıkarılan aşağıdaki kehaneti keşfetmişti.

Apokalips'in on üçüncü bölümünün on sekizinci ayetinde şöyle deniyor:

"Burada hikmet var; akıl ve zekâ sahibi kişi canavar sayısını saysın; bu insanca bir sayıdır ve bu sayı altı yüz altmış altıdır." Aynı hükmün beşinci ayetinde: "Ve onun bir ağzı var ki büyük ve bayağı sözler söyler; ve ona bir saltanat verilmiştir ki kırk iki aylıktır."

Fransız harflerinde on harf, İbrani temsili sayıları gibi biri anlatır, diğer harflerse şöyle bir görünüm sergiler: ABCDEFGHİKLMNOPQRSTUVWXYZ

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140 150 160

Bu abeceye göre sayıyla İmparator Napoleon sözü yazılınca elde edilen sayıların toplamı altı yüz altmış altı olur, böylece Napolyon'un Apokalips'te bildirilen canavar olduğu ortaya çıkar. Gene aynı işlem yapılınca canavarın egemenlik süresi olan kırk ikinin toplamı da altı yüz altmış altı oluyor. Bundan da Napolyon'un iktidarının kırk iki yaşına geleceği 1812 yılında sona ereceği sonucu çıkarılıyor. Bu kehanet Piyer'i çok etkilemişti. Canavarın, yani Napolyon'un iktidarına neyin son vereceğini kendisine sık sık soruyor ve harfleri sayılara çevirme yöntemiyle bu soruya bir yanıt bulmaya çalışıyor, İmparator Aleksandr, Rus ulusu yazıyor, bunların sayılarını topluyor, ama sonuç altı yüz altmış altıdan ya fazla, ya eksik çıkıyordu. Bu hesaplarla uğraşırken, bir kez kendi adını da

yazdı. Kont Piyer Bezuhof. Sayıların toplamı gene tutmadı. Yazıyı değiştirerek 's' yerine 'z' yazdı; bir 'de' ve artık olarak 'le' ekledi, ama istediği sonucu gene elde edemedi. Aranılan yanıt kendi adında bulunuyorsa ulusunun da kesinlikle yazılması gerektiğini düşündü. Rus Bezuhof yazdı, sayıları topladı ama altı yüz yetmiş bir çıktı. Beş sayı fazlaydı bu ve beş 'e' harfine, İmparator Napoleon deyimindeki artikelde bulunan ama düşmüş olan 'e'ye karşılık geliyordu. 'E' harfini aynı biçimde ama kurallara aykırı olarak düşürerek, aradığı yanıtı, toplamı altı yüz altmış altı eden Rus Bezuhofla buldu. Bu buluşla heyecanlandı. Apokalips'te bildirilen olayla nasıl ve ne gibi bir ilintiyle kendisi arasında bağ kurulmuş olduğunu bilmiyordu. Ama bu ilintiden de hiç kuşku duymuyordu. Nataşa'ya duyduğu aşk, Deccal, Napolyon saldırısı, kuyrukluyıldız, altı yüz altmış altı, İmparator Napolyon ve Rus Bezuhof un, evet bütün bunların olgunlaşarak birleşmesi, patlaması ve kendisini, tutsağı gibi duyduğu gizemli ama bayağı Moskova kibarlar dünyasından çekip çıkarması, büyük bir sınanmaya, bir mutluluğa götürmesi gerekiyordu.

Ayinin yapıldığı pazardan bir gün önce Piyer, halka bildiriyi ve ordudan gelen son haberleri yakın dostu Kont Rostopçin'den alıp, Rostoflar'a getirme konusunda söz vermişti. Sabah, Kont Rostopçin'e gittiğinde, ordudan yeni gelmiş bir kuryeyle karşılaştı. Piyer'in tanıdığı ve Moskova balolarında sık sık rastladığı birisiydi bu kurye.

"N'olur bana yardım edin," dedi. "Çantam yakınlarınızın mektuplarıyla dolu."

Bu mektupların arasında Nikolay'ın babasına yazdığı da vardı. Piyer, bunu aldı, Kont Rostopçin de imparatorun, Moskova halkına çağrısının (yeni basılmıştı) bir kopyasını, son günlük buyrukları gözden geçiren Piyer, bunlardan birinde, ölülere, yaralılara ve ödüllendirilenlere ilişkin haberleri okurken, Ostrovna Savaşı'nda gösterdiği yararlılık dolayısıyla dördüncü dereceden Georgiyef nişanıyla ödüllendirilen Nikolay Rostof'un ve aynı günlük buyrukta nişancı alayı komutanlığına atanan Andrey Bolkonski'nin adlarını gördü. Piyer, Bolkonski'yi Rostoflar'a anımsatmak istemezdi, ama oğullarının ödüllendirilmiş olduğunu onlara bildirme isteğinin önüne geçemedi ve öğle yemeğinde kendisi götürmek üzere Çar'ın çağrısını, Rostopçin'in duvar resmini ve öteki buyrukları yanına alarak o buyruğu ve mektubu Rostoflar'a gönderdi.

Kont Rostopçin'le yaptığı konuşma, kontun telaşlı ve tedirgin durumu, ordudaki kötü durumdan aldırmazca söz eden kuryeyle karşılaşması, Moskova'da casusların yakalandığı ve Napolyon'un ağustostan önce her iki başkente de gireceğini açıklayan bir kâğıdın kentte elden ele dolaşması konusundaki söylentiler, ertesi gün Çar'ın beklenen gelişi; evet bütün bunlar, kuyruklu yıldızın ortaya çıkışından ve özellikle savaşın başlarından beri Piyer'in yakasını bırakmayan heyecanı ve bekleyiş duygusunu daha da güçlendirmişti.

Orduya katılma düşüncesi çoktandır kafasındaydı ve böyle yapacaktı, ama önce, evrensel barışı sağlamak ve savaşın ortadan kaldırılmasını gerçekleştirmek isteyen Mason derneğine bağlıydı ve ayrıca, üniforma giyen ve yurtseverlik gösterisi yapan çok sayıda Moskovalı bayları görünce, aynı adımı atmaktan utanç duyuyordu. Orduya katılmamasında en çok etkisi olan şeyse, kendisinin yani Rus Bezuhofun, canavarın gizemli sayısı olan altı yüz altmış altıya sahip olduğu ve 'iri sözler, sövgü dolu sözler söyleyen' canavarın iktidarını sona erdirmek konusunda kendine verilen görevin ezelden belirlenmiş olduğu ve bundan ötürü herhangi bir girişimde bulunmanın kendisine düşmediği, olacak olanları beklemesi gerektiği yolundaki belli belirsiz düşüncesiydi.

XIX

Rostoflar'da her pazar olduğu gibi, yakın tanıdıkları olan kimileri öğle yemeği yiyorlardı. Piyer, onları yalnız bulmak için önceden gelmişti.

Piyer, bu yıl o kadar şişmanlamıştı ki, eğer böyle uzun boylu geniş omuzlu, güçlü gövdeli olmasa biçimsiz görünürdü; ağırlığını kolaylıkla taşıdığı belliydi.

Merdivenleri soluyarak ve kendi kendine bir şeyler mırıldanarak çıktı. Arabacısı, bekleyip beklemeyeceğini artık sormamıştı. Kont Rostoflar'a geldi mi on ikiye kadar kalacağını bilirdi. Rostoflar'ın uşakları pelerinini çıkarmak, bastonunu, şapkasını almak için sevinçle atıldılar. Piyer, kulüp alışkanlığıyla bastonunu da, şapkasını da sofada bırakırdı.

Rostoflar'da ilk gördüğü Nataşa oldu. Daha onu görmeden sofada pelerinini çıkarırken onun sesini duymuştu, salonda solfej yapıyordu. Piyer, hastalığından beri onun şarkı söylemediğini biliyordu. Bunun için sesinin uyumu onu sevindirmişti. Kapıyı yavaşça açtı. Nataşa'yı, ayinde giydiği leylak rengi giysiyle odada gezinerek şarkı söyler buldu. Kapıyı açtığında Nataşa'nın arkası dönüktü, ama birdenbire geri dönüp de Piyer'in ablak, şaşalamış yüzünü görünce kızardı, hızla ona yaklaştı.

"Gene şarkı söylemeyi denemek istiyorum," dedi. "Ne de olsa bir iştir!" diye özür diler gibi ekledi.

"Çok güzel..."

Piyer'in çoktan beri onda görmediği bir canlılıkla:

"Geldiğinize çok sevindim! Bugün o kadar mutluyum ki!" dedi. "Biliyorsunuz, Nikolay, Sen Jorj nişanı aldı. Onun adına öyle gurur duyuyorum ki..."

"Biliyorum, günlük buyruğu ben gönderdim, hadi, ben size engel olmak istemem," diye ekledi ve konuk salonuna geçmek istedi.

Nataşa, onu durdurdu.

"Kont, şarkı söylemem kötü mü?" dedi; kızararak ama gözlerini indirmeksizin sorar gibi Piyer'e bakıyordu.

"Hayır, niçin? Tersine... Ama niçin bunu bana soruyorsunuz?"

Nataşa:

"Ben de bilmiyorum," diye hemen yanıt verdi, "ama sizin hoşunuza gitmeyecek hiçbir şey yapmak istemem, size her konuda inanırım, benim için ne kadar değerli olduğunuzu, benim için neler yaptığınızı bilemezsiniz!" Hızlı konuşuyordu, bu sözler üzerine Piyer'in nasıl kızardığını fark etmemişti. "Gene bu günlük buyrukta onun, Bolkonski'nin (bu sözcüğü sesini alçaltarak çabuk çabuk söyledi), Rusya'da olduğunu, gene orduda hizmet ettiğini gördüm. Ne dersiniz?" diye çabuk çabuk ekledi. Anlaşılan söylemek için acele ediyordu. Çünkü sözünü bitirmeye gücü yetmeyecek diye korkuyordu, "beni bir gün bağışlarlar mı acaba? Bana karşı kötü duygular beslemeyecek mi? Ne dersiniz? Düşünceniz nedir?"

Piyer:

"Ben o düşüncedeyim ki..." dedi, "onun bağışlayacağı bir şey yok... Ben onun yerinde olsam..."

Ansızın bir çağrışımla, bir başkası ve dünyanın en iyi ve özgür erkeği olsaydı, karşısında diz çöküp kendisiyle evlenmesini istediğini Nataşa'ya söylediği anı anımsadı Piyer. Aynı sevecenlik, acıma ve aşk duyguları sardı benliğini, dilinin ucuna aynı sözler geldi. Ama Nataşa, onları söylemesine fırsat bırakmadı.

"A, siz... siz..." bu siz sözcüğünü heyecanla söylüyordu. "Siz başkasınız. Sizin gibi yürekli, sevecen, iyi insan tanımıyorum, olamaz da. Eğer o zaman, dahası şimdi siz olmasaydınız durumum ne olurdu bilmem, çünkü..."

Birdenbire gözleri doldu, arkaya döndü; notayı gözlerine yaklaştırdı, okumaya başladı, gene salonda dolaşmak üzere yürüdü.

Bu sırada Petya, koşarak konuk odasına geldi.

Petya şimdi, güzel, pembebeyaz, on beş yaşında kalın ve kırmızı dudaklı, Nataşa'ya benzeyen bir gençti. Üniversiteye hazırlanıyordu, ama son zamanlarda arkadaşı Obolenski'yle, gizlice süvari olmaya karar vermişlerdi.

Petya, bu konuyu konuşmak üzere adaşına koşmuştu.

Süvariliğe kabul edilip edilmeyeceğini öğrenmesini Piyer'den istedi.

Piyer, Petya'yı dinlemeden salonda dolaşıyordu.

Petya, kendisini dinlemesi için elini çekiştiriyordu.

"Ya benim işim, Piotr Kiriliç, Tanrı aşkına! Bir umudum sizde," diyordu.

"A, evet, senin işin. Süvari mi olmak istiyorsun? Söylerim, söylerim, bugün kesinlikle söylerim."

Yaşlı kont:

"Eh, dostum, eh, bildiriyi buldunuz mu?" diye sordu. "Kontes, Razumovskiler'de ayindeydi, yeni bir dua dinledi, çok güzeldi diyor."

Piyer:

"Buldum," diye yanıt verdi, "yarın Çar geliyor... Olağanüstü bir soylular toplantısı yapılacak, binde onluk bir kuradan söz ediliyor. Ha, sizi kutlarım."

"Evet, evet, çok şükür. Eh, ordudan ne haber?"

"Bizimkiler gene geri çekildiler. Smolensk dolaylarındalar, diyorlar," diye yanıt verdi.

"Aman Tanrım! Aman Tanrım!" dedi. "Bildiri nerede?"

"Bildiri! Ah evet!"

Piyer, cebinde kâğıtları aramaya başladı, bulamadı. Ceplerini karıştırmayı sürdürürken içeri giren

kontesin elini öptü, besbelli artık şarkı söylemeyen, ama konuk salonuna da gelmeyen Nataşa'yı bekleyerek kaygılı kaygılı bakmıyordu.

"İnanın, onu nereye soktum bilmiyorum," dedi.

Kontes:

"Ah, hep her şeyi yitirir," dedi.

Nataşa, duyarlı, heyecanlı bir yüzle geldi, sessizce Piyer'e bakarak oturdu. O içeri girer girmez Piyer'in hüzünlü yüzü parladı: Kâğıtları aramayı sürdürürken birkaç kez ona baktı.

"İnanın gidip getireceğim, evde unuttum. Kesinlikle..."

"Ama, yemeğe geç kalırsınız."

"Ah, arabacı da gitti."

Ama kâğıtları aramak için sofaya giden Sonya, onları Piyer'in şapkasının içinde buldu. Piyer, onları özenle astarın arasına yerleştirmişti. Piyer, hemen okumak istedi, ama, anlaşılan bu okumadan büyük bir zevk bekleyen yaşlı kont:

"Hayır, yemekten sonra," dedi.

Yemekte yeni Sen Jorj şövalyesinin sağlığına şampanya içildiği sırada, Şinşin, yaşlı Gürcü prensesinin hastalığına, Metivier'in Moskova'dan kaybolduğuna, Rostopçin'e bir Alman getirildiğine ona, bunun bir şampiyon olduğu bildirildiğine (Kont Rostopçin'in kendisi böyle anlatıyordu.) ve Kont Rostopçin'in halka bunun bir şampiyon değil, basbayağı eski bir mantar Alman olduğunu söyleyerek şampiyonun serbest bırakılmasını buyurduğuna ilişkin kent haberlerini anlattı.

"Boyuna da yakalıyorlar," dedi kont. "Ben de Fransızca'yı az konuşmasını kontese her zaman söylerim. Zamanı değil şimdi."

Şinşin:

"Duydunuz mu?" dedi, "Prens Golitsin bir Rus öğretmen tuttu, Rusça öğreniyor, sokaklarda Fransızca konuşmak tehlikeli olmaya başladı."

"E, ne dersiniz, Kont Piotr Kiriliç, milis toplamaya başlanınca sizin de ata binmeniz gerekiyor, değil mi?" dedi.

Piyer, yemekte hep sessiz ve düşünceliydi. Bu söz üzerine, bir şey anlamamış gibi konta baktı.

"Evet, evet, savaşa," dedi, "hayır! Askerlik nerde ben nerde! Bununla birlikte her şey öyle tuhaf, öyle tuhaf ki! Ben de bir şey anlamıyorum. Bilmem, savaşın zevklerinden öyle uzağım ki; ama bu zamanlarda kimse bir şey söyleyemez."

Yemekten sonra kont rahatça koltuğa yerleşti, iyi bir okur olarak bilinen Sonya'nın, okumasını ciddi bir yüzle istedi.

"Birinci başkentimiz Moskova'ya,

Düşman büyük güçlerle Rusya'nın sınırlarını aştı. Sevgili yurdumuzu yakıp yıkmaya geliyor."

Sonya, incecik sesiyle dikkatli dikkatli okuyordu. Kont gözlerini kapamış, kimi yerlerde kesik kesik içini çekerek dinliyordu.

Nataşa, dimdik oturuyor, dikkatle bir babasına, bir Piyer'e bakıyordu.

Piyer, onun bakışlarını üzerinde hissediyor, ona bakmamaya çalışıyordu. Kontes, bildirinin her tumturaklı söylemine karşı hoşnutsuzluk anlatan bir tavırla ve öfkeyle başını sallıyordu. Bütün bu sözlerde o yalnız oğlunu tehdit eden tehlikenin henüz ortadan kalkacağa benzemediğini biliyordu. Şinşin, dudaklarında alaycı bir gülümsemeyle belli ki ilk gülünç bulduğu şeye, Sonya'nın okuyuşuna, kontun söyleyeceği söze, dahası daha iyi bir bahane bulamazsa bildirinin kendisine gülmeye hazırlanmıştı.

Rusya'yı tehdit eden tehlikelere, Çar'ın Moskova'ya, özellikle ünlü soylulara bağladığını umutlara ilişkin kısımları okuduktan sonra, Sonya, sesinin, daha çok dikkati üzerine çekmiş olmaktan gelen titreyişiyle son sözleri okudu:

"Başkentimizde ve ülkemizin başka yerlerinde bugün düşmanı önleyen ve göründüğü her yerde bozguna uğratması için yeni kurulan bütün milislerimizle görüşmek, onları yönetmek için halkımızın arasına katılmakta gecikmeyeceğiz. Bizi içine yuvarlamayı umduğu felaket düşmanın kendi başına çöksün, kölelikten kurtulan Avrupa, Rusya'nın şanını yükseltsin!"

Kont, yaşlı gözlerini açtı, burnuna güçlü bir sirketuzu çekmiş gibi şiddetle soluyup birkaç kez duralayarak:

"İşte bu iyi," dedi. "Sen yalnız emret, çarım, biz her türlü özveriye hazırız, hiçbir şeyi esirgemeyiz."

Şinşin, kontun yurtseverliği üzerine hazırladığı şakayı daha söylemeye vakit bulamadan, Nataşa, yerinden fırladı, babasına koştu, onu öperek:

"Ne şeker babadır bu!" dedi. Neşesiyle birlikte geri gelen o bilinçsizce işvesiyle gene Piyer'e baktı.

Şinşin:

"Bakın yurtsever kıza," dedi.

Nataşa, alınganlıkla:

"Hiç de yurtseverlik değil, basbayağı," dedi. "Size her şey şaka geliyor ama hiç de şaka değil bu!"

Kont:

"Ne şakası!" diye yineledi. "Yalnız o bir tek söz söylesin, hepimiz gideriz. Biz Alman değiliz öyle."

Piyer:

"Dikkat ettiniz mi," dedi, "görüşmek için deniyor."

"Artık niçin olursa olsun."

Bu sırada hiç kimsenin dikkat etmediği Petya, babasına yaklaştı, kıpkırmızı kesilmişti, bir

kalınlaşan, bir incelen sesiyle dedi ki:

"Eh, şimdi babacığım size, isterseniz anneme de, kesin olarak söylüyorum ki askerlik hizmetine girmek için bana izin vereceksiniz, çünkü artık duramam... İşte hepsi bu."

Kontes, dehşetle gözlerini yukarı kaldırdı, ellerini çırptı ve öfkeyle kocasına döndü:

"Buyurun bakalım!" dedi.

Ama kont, hemen heyecanını bastırıp kendini topladı.

"Hadi hadi," dedi. "Askere bak hele! Budalalığı bırak, öğrenim görmek gerek; öğrenim görmek."

"Budalalık değil bu, babacığım. Obolenski Fedya benden küçük, o da gidiyor, sorun şurada ki, gitsem de, gitmesem de okuyamam. Yurdumuz..." Petya durdu, kulaklarına değin kızardı ve sözünü şöyle bitirdi:

"Yurdumuz, tehkikedeyken ben okuyamam."

"Yeter, yeter, budalalık..."

"Ama her türlü özveriye hazırız diye kendiniz söylediniz."

Sararan, durgun gözlerle oğluna bakan karısına bir göz atarak bağırdı kont:

"Petya, sana söylüyorum, kes sesini!"

"Size diyorum ki... İşte Piotr Kiriliç söylesin..."

"Sana saçmalıyorsun diyorum. Daha ağzın süt kokuyor, askere gidecekmiş! Hadi hadi, sana söylüyorum."

Kont, olası dinlenmeden önce çalışma odasında bir kez de kendisi okumak üzere kâğıtları yanına alarak odadan çıkarken:

"Piotr Kiriloviç" dedi. "Haydi tütün içmeye gidelim."

Piyer, şaşkın ve kararsız durumdaydı. Nataşa'nın sevecenlikten daha derin bir duyguyla durmadan ona bakan her zamankinden daha parlak ve canlı gözleri onu bu duruma sokmuştu.

"Yok, ben herhalde eve gideceğim."

"Nasıl eve gideceksiniz, geceyi bizde geçirmek istiyordunuz hani. Hem bize seyrek gelmeye başladınız, sonra bu benimki..." Kont, Nataşa'yı göstererek safça ekledi: "Yalnız sizin yanınızda neşelidir..."

Piyer, çabuk çabuk:

"Evet, ama unutmuşum. Kesinlikle eve dönmem gerek... İşim var," dedi.

Kont, odadan tamamen çıkarak:

"Peki, öyleyse güle güle," dedi.

"Niçin gidiyorsunuz? Niçin neşesizsiniz? Niçin?.." diye Nataşa, kafa tutucu bir tavırla Piyer'in gözlerine bakarak sordu.

Piyer, 'çünkü seni seviyorum!' demek istedi, ama bunu söyleyemedi, kıpkırmızı kesildi, gözlerini yere indirdi.

"Çünkü size seyrek gelmem daha iyi... Çünkü... Hayır, yalnız işim var..."

"Niçin, hayır, söyleyiniz," diye Nataşa söze başladı ama birdenbire sustu.

İkisi de korka korka ve utanarak bakıyorlardı. Piyer, gülümsemeye çalıştı, ama yüzü acıyla buruşmaktan öteye geçemedi. Susarak Nataşa'nın elini öptü ve çıktı.

Piyer, içinden, Rostoflar'a bir daha gitmemeye karar vermişti.

XX

Petya, isteğinin kesinlikle geri çevrilmesinden sonra, odasına kapandı, acı acı ağladı. Sessiz, yüzü asık ve ağlamaktan kızarmış gözlerle çaya geldiği zaman herkes bir şey anlamamış gibi davrandı.

Ertesi gün Çar geldi. Rostoflar'ın hizmetçilerinden birkaç kişi onu görmek için izin aldılar. O sabah Petya, uzun süre giyindi, tarandı, büyüklerinki gibi bir yaka taktı. Aynanın karşısında kaşlarını çatıyor, jestler yapıyor, omuzlarını silkiyordu; sonunda kimseye bir şey söylemeden, kasketini giydi, görünmemeye çalışarak arka kapıdan çıktı. Petya, doğruca Çar'ın olduğu yere gitmeye, bir mabeyinciye (Petya, Çar'ı her zaman mabeyincilerle çevrili sanırdı), kendisinin Kont Rostof olduğunu, yaşının küçük olmasına karşın yurda hizmet etmek istediğini, genç olmanın candan bağlılığa engel olmayacağını doğrudan doğruya anlatmaya karar verdi; ona kendisinin her şeye hazır olduğunu anlatacaktı. Bu sırada Petya, mabeyinciye söylemek için birçok güzel sözler hazırlamıştı.

Çara tanıtılmasında özellikle çocuk olduğu için başarı umuyordu (dahası yaşının küçüklüğüne herkesin nasıl şaşacağını bile düşünüyordu), bununla birlikte yakasının takılış biçimi, taranışı, gururlu, ağır yürüyüşüyle, yaşlı bir adam gibi görünmek istiyordu. Ama ilerledikçe ve kendini akın akın Kremlin'e gelen kalabalığa kaptırdıkça yaşlı insanlara özgü ağırbaşlılığı, yavaşlığı unutuyordu. Kremlin'e yaklaşırken itip kakacaklar diye kaygılanmaya başladı, tehdit edici bir tavırla dirseklerini yana verdi. Ama Troytski kapısında, bütün enerjisine karşın yurtseverce bir amaçla Kremlin'e geldiğini bilmeyen insanlar onu duvara öylesine sıkıştırdılar ki, boyun eğmek ve kapıda arabalar kemerlerin altından gürüldeyerek geçinceye kadar durmak zorunda kaldı. Petya'nın yanında uşaklı bir kadın, iki tüccar ve bir emekli asker vardı. Kapıda bir süre durduktan sonra Petya, bütün arabaların geçmesini beklemeyerek başkalarından önce ilerlemek istedi, böylece dirseklerini çalıştırmaya başladı; ama ondan ilk dirseği yiyen karşısındaki kadın öfkeyle bağırdı:

"Ne itekliyorsun, küçükbey, görmüyor musun ki herkes duruyor, ne sokuluyorsun!"

Uşak:

"Böyle herkes de sokulur," dedi ve o da dirsek vurmaya başladı.Petya'yı, kapının kötü kokan bir köşesine sıkıştırdı.

Petya, yüzünü kaplayan teri elleriyle sildi, büyüklerinki gibi özenle evde taktığı, terden ıslanmış yakasını düzeltti.

Huzura çıkılmaz bir görünümü olduğunu anlıyor; bu durumuyla mabeyincilerin karşısına çıkarsa onu çarın yanına bırakmayacaklar diye korkuyordu. Ama kalabalıktan üstüne başına çekidüzen vermeye ve başka bir yere geçmeye olanak yoktu. Geçen generallerden biri Rostoflar'ın tanıdığıydı. Petya, ondan yardım dilemek istedi, ama bunun erkekliğe aykırı bir şey olacağını düşündü. Bütün arabalar geçince kalabalık akın etti, Petya'yı da, halkın her yanını tuttuğu alana sürükleyip götürdü. Yalnız alanda değil yamaçlarda, damlarda, her yerde kalabalık vardı. Petya, kendini alanda bulur bulmaz, bütün Kremlin'i kaplayan çan seslerini ve halkın neşeli konuşmalarını açık açık duydu.

Bir anda alan genişledi, birdenbire bütün başlar açıldı, herkes ileriye atıldı. Petya, öyle sıkışmıştı ki soluk alamıyordu; hep 'hurra! hurra! hurra!' diye çağırıyorlardı. Petya, ayaklarının ucuna kalkıyor, yanındakilerle itişiyor, ama çevresinde kalabalıktan başka bir şey görmüyordu.

Bütün yüzlerde tek bir duyarlılık ve heyecan ifadesi vardı. Pet-ya'nın yanında duran bir tüccar karısı hıçkırıyor, gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

"Babamız, meleğimiz," diyerek gözyaşlarını siliyordu.

Her yandan:

"Hurra!" diye çağırıyorlardı.

Kalabalık bir dakika durakladı, sonra gene ileri atıldı.

Petya, ne yaptığını bilmeyerek dişlerini sıktı, gözlerini canavar gibi döndürdü, dirseklerini çalıştırıp, bu dakikada kendini de, herkesi de öldürmeye hazırmış gibi, "Hurra!" diye bağırarak ileri atıldı; ama yanlarından da tıpkı onunki gibi canavar yüzleri, aynı, "Hurra!" bağırtılarıyla ileri sokuluyorlardı.

Petya, içinden:

'Çar neymiş bir bak!' dedi. 'Hayır, kendi başıma ona dilekçe sunmam doğru değil, bu çok kendini bilmezce olur!' Buna karşın hep öyle umutsuzca ileri atılmakta devam etti; öndekilerin omuzları arasından, kırmızı çuha serili bir yolun uzandığı boş bir alan görünüp kayboldu. Bu sırada kalabalık geriye doğru dalgalandı. (önde polisler alaya çok sokulan halkı geriye itiyordu. Çar, saraydan Uspenski Katedrali'ne geçiyordu) Petya, ansızın göğsüne öyle bir darbe yedi ve öyle sıkıştırıldı ki birdenbire gözleri karardı, bilincini yitirdi, kendine geldiği zaman, arkasında bir tutam beyaz saçıyla mavi cüppeli bir din adamı, olası ki bir diyakos yamağı, bir eliyle onu koltuğunun altından tutuyor, öbür eliyle kalabalığın baskısından onu koruyordu.

"Ezdiler sizi, küçükbey!" dedi. "Nedir bu böyle!.. Biraz kendinize geldiniz mi? Ezdiler, ezdiler!"

Çar, Uspenski Katedrali'ne geçti. Kalabalık gene topladı; diyakos yamağı, sararan, soluk alamayan Petya'yı "topların şahına" doğru sürükledi. Birkaç kişi Petya'ya acımıştı, birden bütün kalabalık ona doğru döndü, onun çevresinde bir baskıdır başladı. Yakında duranlar ona hizmet ediyor, redingotunun düğmelerini çözüyor, onu topun kaidesine oturtuyor, onu ezenlerden birini azarlıyorlardı.

"İnsan böyle ezerek adamın canını çıkarabilir. Nedir bu! Katil mi olacaksınız? Bakın, zavallıcık sofra örtüsü gibi bembeyaz oldu," diye sesler duyuldu.

Petya, çok geçmeden kendine geldi, yüzünün kırmızılığı geri geldi, acısı geçti, bu geçici acıya karşılık topun üzerinde yer aldı ki buradan geri dönmesi gereken çarı görebileceğini umuyordu. Petya, artık dilekçe sunmayı düşünmüyordu. Yalnız onu bir görebilseydi; bununla da kendini mutlu sayacaktı!

Uspenski Katedrali'nde, biri, çarın gelişi dolayısıyla, öbürü Türkler'le yapılan barış için düzenlenen iki birleşik şükran ayini sırasında kalabalık biraz dağıldı; kuas, çörek ve Petya'nın çok sevdiği ayçiçeği tohumu satıcıları bağırarak alana çıktılar; sıradan konuşmalar duyuldu. Bir tüccar kadın yırtılan şalını gösteriyor, onu ne kadar pahalıya satın aldığını anlatıyordu. Başka biri ipekli kumaşların şimdi çok zamlandığını söylüyordu. Petya'nın kurtarıcısı, diyakos yamağı, bir memurla, bugün hangi saygın piskoposun ayin yaptığını konuşuyordu. Diyakos yamağı, Petya'nın anlamadığı görkemli, ayin sözünü birkaç kez yineledi, iki genç esnaf, fındıkçı bir hizmetçi kızla gırgır geçiyorlardı. Bütün bu konuşmalar, özellikle hizmetçi kızla yapılan ve Petya için o yaşta çok çekici

olması gereken alay, şimdi onu ilgilendirmiyordu. O hep çarı ve ona karşı sevgisini düşünerek heyecanlanıp yüksekte, topun üstünde oturuyordu. Onu ezdikleri zaman duyduğu acı ve korku duygusu ile coşkunluk duygusunun birleşmesi bu dakikaların önemini kavrayışını bir kat daha güçlendiriyordu.

Birdenbire rıhtım boyundan top sesleri duyuldu (bunlar Türkler'le yapılan barışı kutlamak içindi); kalabalık, topun nasıl atıldığını görmek için şiddetle rıhtıma doğru saldırdı. Petya da oraya koşmak istiyordu, ama onu koruması altına alan diyakos yamağı bırakmadı. Top sesleri henüz sürerken Uspenski Katedrali'nden subaylar, generaller, mabeyinciler dışarı fırladılar, sonradan o değin hızlı davranmayan başkaları çıktı, gene başlardan şapkalar çıkarıldı; topları görmeye gidenler koşup geldiler. Sonunda katedralin kapısından üniformalı, kordonlu dört kişi daha çıktı. Kalabalık gene, "Hurra! Hurra!" diye bağırmaya başladı.

"Hangisi? Hangisi?" diye Petya, ağlamaklı bir sesle çevresindekilere sordu, ama ona kimse yanıt vermedi; herkes heyecan içindeydi; Petya, bu dört kişiden, gözlerinden fışkıran sevinç yaşları arasında iyice göremediği birini seçerek bütün heyecanını, bu her ne değin çar değilse de, onun üzerine topladı, coşkun bir sesle, "Hurra!" diye bağırdı, ne pahasına olursa olsun ertesi gün asker olmak kararını verdi.

Kalabalık, çarın arkasından koştu, onu saraya kadar izledi, sonra dağılmaya başladı. Vakit epeyce geçmiş, Petya, bir şey yememişti; buram buram ter döküyordu; ama eve gitmiyor, azalan, gene de oldukça kalabalık olan halkla birlikte sarayın önünde duruyor, çarın öğle yemeği zamanında sarayın pencerelerine bakarak daha bir şeyler olacak diye bekliyor, perona çarın sofrasına gelen büyük rütbe sahiplerine de, sofraya hizmet eden ve pencerelerde görünüp yiten saray uşaklarına da aynı ölçüde imreniyordu.

Yemek sırasında Valuyef, pencereden dışarı bakarak, Çar'a:

"Halk hâlâ majestelerini görmeyi umuyor," dedi.

Yemek bitmişti, Çar, elinde bitirmeye çalıştığı bir bisküviyle kalktı, balkona çıktı. Halk, Petya ortalarında olduğu halde balkona doğru atıldı.

"Meleğimiz, babamız! Hurra! Babamız!" diye halk ve onunla birlikte Petya, bağırıyordu; kadınlar, kimi yufka yürekli erkekler, bu arada Petya, heyecandan gene ağlıyorlardı.

Çarın, elinde tuttuğu oldukça büyük bir bisküvi parçası kırılarak balkonun korkuluğuna, korkuluktan yere düştü. Herkesten daha ileride duran önlüklü bir arabacı bu bisküvi parçasının üstüne atıldı, onu kaptı, kalabalıktan birkaç kişi arabacıya doğru atıldı. Çar bunu fark ederek bisküvi tabağının getirilmesini buyurdu. Balkondan bisküvi atmaya başladı. Petya'nın gözleri kızardı, ezilmek tehlikesi onu daha çok kışkırttı, bisküvilerin üzerine atıldı. Niçin bilmiyordu, ama çarın elinden bir bisküvi almak ve bu işte kimseye boyun eğmemek gerekti. İleri atıldı, bir bisküviyi ele geçirmeye çalışan yaşlı bir kadını yere düşürdü. Ama yaşlı kadın, yerde yatmasına karşın kendini yenilmiş saymıyordu (bisküvilere uzandı ama eli yetişmedi). Petya, diziyle onun kolunu yana iterek bisküviyi yakaladı, geç kalmaktan korkar gibi, "Hurra!" diye bağırdı. Ama sesi artık kısık çıkıyordu.

Çar gitti, bundan sonra halkın büyük bir kısmı dağıldı.

"Bak, daha beklemek gerek demedim mi ben, dediğim çıktı işte," diye bir yandan sevinçli sesler geliyordu.

Ne kadar mutlu olursa olsun eve gitmek ve bugünün bütün zevkini sona ermiş görmek Petya'ya gene hüzün veriyordu. Petya, Kremlin'den eve değil kendisi gibi askere yazılmaya uğraşan on beş yaşındaki arkadaş Oboloski'ye gitti. Eve dönünce, izin verilmezse kaçacağını kesin olarak ve kararlı biçimde bildirdi. Ertesi gün Kont İlya Andreyeviç, büsbütün boyun eğmemekle birlikte, Petya'yı şöyle tehlikesizce bir yere yerleştirmenin yolunu araştırmaya gitti.

XXI

Bundan üç gün sonra, ayın on beşinde sabahleyin Slobodski sarayının önünde sayısız araba duruyordu.

Salonlar doluydu. Birincisinde üniformalı soylular, ikincisinde sakallı, mavi kaftanlı ve göğüsleri madalyalı tüccarlar vardı. Soyluların toplandığı salondan uğultu ve hareketlenmeler oluyordu. Çarın resmi altında duran bir masada, yüksek arkalıklı sandalyelerde en önemli büyükler oturuyor, ama soyluların çoğu salonda dolaşıyorlardı.

Piyer'in kimi vakit kulüpte, kimi vakit evlerinde her gün gördüğü bütün bu soyluların kimi Katerina devri, kimi Pavlof devri, kimi yeni Aleksandr devri üniforması, kimi de genellikle soyluların giydiği üniformayı giyiyor, üniformalardaki bu ortak karakter, bu yaşlı, genç, çok değişik ve bildik kişiliklerle tuhaf ve fantastik bir biçim veriyordu. Gözleri zayıf, dişsiz, dazlak, sarı bir yağ bağlayıp şişmiş ya da buruşmuş, zayıf yaşlılar özellikle şaşkınlık vericiydiler. Büyük bir kısmı yerlerinde oturuyordu; gezecekleri, konuşacakları zaman gençlere yaklaşıyorlardı, bütün bu yüzlerde şaşkınlık verici olan şey, Petya'nın ortalıkta, kalabalıktaki gördüğü yüzler gibi birbirine karşıt çizgilerdi. Genel, olağanüstü bir olayı bekleyişle, bir gün önceki olağan bir Boston oyununu, ahçı Petraşka'yı ve Zinayda Dimitriyevna'nın sağlığını ve buna benzer şeyleri anımsayış gibi.

Piyer, bedenini sıkan, darlaştıran soylu üniformasıyla sabah erkenden beri salonlardaydı. Heyecan içindeydi; bu olağanüstü toplantı, yalnız soyluların değil, tüccarların, çeşitli sınıfların toplantısı, hepsinin birden, onda Toplumsal Sözleşme ve Fransız Devrimi üzerindeki çoktan beri unutulan ama ruhunda derin bir yer etmiş olan bir dizi düşünce uyandırdı. Ulusla görüşmek için çarın başkente geleceğine ilişkin yayımlanan bildiride dikkatini çeken söz bu görüşünü güçlendirmişti. Bu anlamda, çoktan beri beklediği önemli bir şeyin yaklaşmakta olduğunu sanarak dolaşıyor, dikkatle bakınıyor, konuşmalara kulak kabartıyor, ama hiçbir yerde onu uğraştıran düşüncelere bir ifade bulamıyordu.

Çarın heyecan uyandıran bildirisi okundu, sonra küme küme toplanıp konuşmaya başladılar; Piyer, belli konuşma konularından başka yalnız çar içeriye girince önderlerin nerede duracakları, çarın onuruna ne zaman balo verileceği, ilçe ilçe mi ayrılacakları, yoksa bütün illerin birlikte mi bulunacakları vb. üzerinde konuşmalar duyuyordu, ama sorun savaşa, soyluların toplanması nedenine dokunur dokunmaz konuşmalar kararsız ve belirsiz bir biçim aldı. Herkes konuşmaktan çok dinlemek istiyordu.

Emekli deniz subayı üniforması giymiş orta yaşlı, mert tavırlı bir adam salonlardan birinde konuşuyordu. Başına bir kalabalık toplanmıştı. Piyer, bu söz kumkumasının çevresinde oluşan halkaya yaklaştı, dinlemeye koyuldu. Katerina devrine özgü vali kaftanıyla ve tatlı bir gülümsemeyle içinde herkesi tanıdığı bir kalabalığın arasında dolaşan Kont İlya Andreyeviç de bu gruba yaklaştı, her zaman dinlediği gibi, iyi yürekli insanlara özgü gülümsemesiyle, konuşan kişinin düşüncesini doğru bulduğuna işaret olmak üzere başını onaylar yollu sallayarak dinlemeye başladı. Emekli denizci çok yüreklice konuşuyordu. Bu onu dinleyenlerin yüzlerinden ve Piyer'in uysal ve sessiz bildiği kimselerin hoşnutsuzlukla ondan uzaklaşmasından ya da ona karşı çıkmalarından belliydi. Piyer, kendine yol açarak grubun ortasına kadar sokuldu, kulak kabarttı. Konuşanın gerçekten bir liberal olduğuna kanı getirdi. Denizci, çok berrak, sessiz harfleri yutarak, kimilerinin 'gason pipo!' falan diye bağırdıkları sesle konuşuyordu. Gece yaşamına ve egemen olmaya alışkın adamların sesiyle

söylüyordu:

"Eh, Smelenskli soylular çara milis önermişler. Smolenskliler'in her yaptıkları yasa mı bizim için? Şanlı Moskova ili soyluları gerek görürse bağlılığını çara başka dolayımlarla gösterebilir. 1807 yılındaki milisi unuttuk mu! Ancak hırsızlar, yağmacılar zengin oldular."

Kont İlya Andreyeviç, tatlı tatlı gülümseyerek onaylar gibi başını salladı.

"E, peki, bizim milislerin devlete bir yararı oldu mu? Hiç de yararı olmadı! Yalnız çiftliklerimizi talan ettiler. Asker toplama daha iyi. Yoksa size geri dönecek olan ne bir asker, ne bir köylü olacak, bir düşkün olacak hepsi bu. Soylular yaşamlarını esirgemiyorlar, biz hepimiz gideriz, kur'a askeri getiririz; bir işaret versin yeter, onun için hepimiz ölürüz," diye konuşan heyecanlanarak ekledi.

İlya Andreyeviç, sevincinden yutkundu. Piyer'i dürttü, ama Piyer de bir şeyler söylemek istiyordu. Nedenini bilmediği bir heyecan duyarak ve ne söyleyeceğini bilmeksizin ilerledi, tam konuşmak için ağzını açmıştı ki yakınında duran büsbütün dişsiz, zeki ve sert yüzlü bir meclis üyesi Piyer'in sözünü kesti. Belli bir tartışma alışkanlığıyla, yavaş ama duyulur bir sesle:

"Sanırım ki, sayın bay," diyerek dişsiz ağzını oynatmaya başladı, "biz buraya, şu anda devlet için en elverişli olan şeyin toplama asker mi, milis mi olduğunu tartışmaya çağrılmadık. Çarın, bize onur veren bildirisine yanıt vermeye çağrıldık. Asker toplama mı, milis mi tartışmasını yüksek kata bırakalım."

Piyer, birdenbire heyecanına bir çıkış yolu buldu. Soyluluğun önünde duran iş üzerinde bu formül ve dar görüşü ileri süren meclis üyesine kızmıştı. Piyer, ilerledi ve onun sözünü kesti, ne söyleyeceğini kendisi de bilmiyordu, ama heyecanla söze başladı. Kimi vakit araya Fransızca sözler karıştırıyor, Rusça'yı bir kitap diliyle konuşuyordu.

"Bağışlayınız Ekselans," diye başladı, (bu meclis üyesiyle iyi tanışırdı, ama burada ona karşı resmi davranmayı gerekli görmüştü) "her ne kadar bayla aynı düşüncede değilsem de... (Piyer, ne söyleyeceğini şaşırdı. 'Çok sayın bayım,' demek istedi. Bayla... ki tanışmak onurundan yoksun bulunuyorum, ama öyle sanıyorum ki soylular sınıfi, kendi sevgisini, heyecanını anlatmaktan başka yurda yararlı olabilecek önlemleri de görüşmek için buraya çağrılmış bulunuyor. Öyle sanıyorum ki - heyecanlanarak devam ediyordu.- eğer çar bizleri ö... ö... öğüt verecek kimseler olarak değil de yalnız, hizmetine vereceğimiz köylülerin sahibi ve ... ve kendimizi kurbanlık olmaya hazır kimseler olarak bulsaydı buna sevinmezdi."

Birçokları, meclis üyesinin alaylı gülümseyişini ve Piyer'in çok özgür konuştuğunu görerek gruptan uzaklaştılar; Piyer'in söylevinden yalnız İlya Andreyeviç memnundu; denizcilerin, meclis üyesinin söylevinden ve genellikle son olarak dinlediği her sözden hep memnun olduğu gibi.

Piyer, devam ediyordu:

"Ben öyle sanıyorum ki, bu sorunları tartışmadan önce," dedi, "çara sormalı, askerlerimizin ne kadar olduğunu, ordumuzun ne durumda bulunduğunu bize bildirmesini majestelerinden saygıyla dilemeliyiz, o zaman..."

Ama Piyer, sözünü bitiremedi, birdenbire üç yandan ona saldırdılar. Eskiden beri tanıdığı, arası her zaman onunla iyi olan Boston meraklısı Stepan Stepanoviç üniformalıydı; üniformadan mı, başka

nedenden mi nedense Piyer'in karşısında büsbütün başka bir adam gibi görünüyordu. Stepan Stepanoviç, yüzünde birdenbire beliren bir yaşlı öfkesiyle Piyer'e bağırdı:

"İlkin şunu haber vereyim ki, bunu çara sormaya hakkımız yok, İkincisi, Rus soylularının buna hakkı olmuş olsa bile, çar bize yanıt veremez. Ordu, düşmanının hareketine göre konum alıyor; azalıyor ve çoğalıyor."

Piyer'in, eskiden Çingeneler'de gördüğü, kötü bir kumarcı olarak tanıdığı gene üniformayla değişen ve ona yaklaşan orta boylu, kırk yaşlarında bir adamın sesi, Adraksin'in sözünü kesti:

"Tartışmanın zamanı değil iş görmek gerek," dedi. "Savaş Rusya'da oluyor, düşman Rusya'yı yıkmak, babalarımızın mezarlarını çiğnemek, karılarımızı, çocuklarımızı götürmek için geliyor. Soylu, göğsüne vurdu. Çar babamız için hepimiz ayaklanırız, hepimiz birden gideriz!" Kızaran gözlerini döndürerek bağırdı, kalabalığın içinden onaylar gibi birkaç ses duyuldu. "Biz Rus'uz, dinimizi, başkentimizi korumalıyız, eğer bu yurdun çocuklarıysak gevezeliği bırakmak gerek, Rusya'nın Rusya için nasıl ayağa kalkacağını Avrupa'ya göstereceğiz," diye bağırdı.

Piyer, karşı çıkmak istiyordu, ama tek bir söz söyleyemedi. Sözlerinin, taşıdıkları anlam ne olursa olsun, heyecanlanan soylunun sözlerinden daha az duyulacağını biliyordu.

İlya Andreyeviç, arkada baş sallıyordu; kimileri tümcenin sonunda hızla konuşmacıya dönerek:

"Evet, bu böyledir! Bu böyle!" diyorlardı.

Piyer, ne paradan, ne köylüden yana, ne de kendi canından yana özveriden çekinmediğini, ama duruma yardım etmek için bu durumu bilmek gerektiğini söylemek istiyor, ama söyleyemiyordu. Birçok sözler birden yükseliyor, bağırarak konuşuyorlardı, öyle ki İlya Andreyeviç herkese baş sallamaya yetişemiyordu; grup büyüdü, dağıldı, yeniden birleşti, konuşmalarla uğuldayarak hep birden büyük salonda, büyük masaya doğru ilerledi. Piyer, konuşamıyor, sözünü kabaca kesiyorlar, onu itiyorlar, ortak bir düşmandan yüz çevirir gibi ondan yüz çeviriyorlardı. Bu, onun sözünden memnun olmamalarından doğmuyordu, ardından söylenen birçok sözden sonra onu unutmuşlardı bile; ama kalabalığı heyecana getirmek için hissedilir bir sevgi ve nefret konusuna gerek vardı. Piyer, bunun yerini tutuyordu. Heyecanlı soyludan sonra birçok kişi hepsi de aynı tonda konuşmuşlardı. Birçokları güzel ve özgün sözler söylemişlerdi.

Rus Habercisi yayımlayan ve orada tanınan Glinka (yazar, yazar! diye kalabalıktan sesler duyuluyordu.) cehennemin cehennemi kovması gerektiğini, şimşek çakınca, gök gürleyince gülümseyen bir çocuk gördüğünü ama bizim bu çocuk gibi olmayacağımızı söylüyordu.

Arka sıralardan:

"Evet, evet, gök gürleyince!" diye onaylarcasına yinelendi.

Kalabalık, Piyer'in evlerinde soytarılarıyla ya da kulüpte Boston oynarken gördüğü üniformalı, kordonlu, saçı sakalı ağarmış, dazlak, yetmişlik yaşlı kodamanların oturduğu büyük masaya yaklaştı. Kalabalık da uğultuyu kesmeden masaya yaklaştı. Kalabalığın dayandığı sandalyelerin yüksek arkalıklarına yaslanan konuşmacılar birbirlerinin arkasından, bazen de ikisi birden konuşuyorlardı. Arkada duranlar konuşanın söylemediklerini kaydediyor ve atlanan bu noktaları söylemek için telaşlanıyordu. Öbürleri, söylenecek bir düşünce bulunur diye bu sıcakta ve bu sıkışıklıkta kafalarını

çeviriyor, bir şey bulunca hemen söylemek istiyorlardı. Piyer'in tanıdığı yaşlı kodamanlar oturuyor, bir şuna, bir buna bakıyor, içlerinden büyük bir kısmının durumu, sıcaktan çok bunaldıklarını anlatıyordu. Bununla birlikte Piyer, kendini çok heyecanlı buluyordu. Sözlerin anlamından çok seslerde ve yüzlerdeki anlatımlarda beliren genel duygu, zafer için her şeyin vız geldiğini göstermek isteği ona da bulaşmıştı. Düşüncelerini değiştirmiş değildi; ama kendini bir şeyde suçlu gibi görüyor, temize çıkmak istiyordu.

Sesini başkalarından daha çok yükseltmeye çalışarak:

"Ben yalnız, ihtiyaçlarını bilirsek özveride bulunmanın bizim için daha kolay olacağını söyledim," dedi.

Yanında duran bir yaşlı dönüp ona baktı, ama masanın öbür yanından gelen bir ses hemen onu kendine çekti.

Birisi:

"Evet, Moskova teslim olacak; ama bizi kurtaran da o olacak!" diye bağırdı.

Başka birisi:

"O, insanlığın düşmanıdır," diye bağırdı. "İzin verin de konuşayım, baylar, beni eziyorsunuz!"

XXII

Bu sırada general üniforması giymiş, omuzdan aşırma bir kordonla sivri çeneli, keskin bakışlı Kont Rostopçin, iki yana açılan soylu kalabalığın önünde hızlı adımlarla içeri girdi.

"Çar şimdi gelecek," dedi. "Şimdi oradan geliyorum, öyle sanıyorum ki içinde bulunduğumuz durumda fazla tartışmaya gerek yok.Çar, bizi ve tüccarları toplamak lütfûnda bulundu. Oradan milyonlar akın edip gelecek (tüccarların salonunu işaret etti), yapacağımız şey milisi hazırlamak ve kendimizi esirgememektir. Bu yapabileceğimizin en azıdır."

Yalnız masada oturan büyükler arasında bir fiskos başladı. Bu konuşmalar çok daha sessiz geçti. Bütün o önceki gürültülerden sonra görüşlere katılanlar değişiklik olsun diye "Ben de aynı düşüncedeyim" vb. gibi yaşlı sesleri tek tek duyulmaya başlayınca, görüşme, daha hüzün verici bir durum aldı.

Moskovalıların da Smolenskliler gibi binde tam donanımlı on adam vereceklerine ilişkin Moskova soylularının kararını yazması kâtibe buyuruldu. Toplantı yapan baylar küçümsemiş gibi kalktılar. Sandalyeleri takırdatıp kol kola girerek ve konuşarak ayakları açılsın diye salonda gezinmeye başladılar.

"Çar! Çar!" diye birdenbire salonları bir ses dolaştı ve bütün herkes kapıya saldırdı.

Çar, soyluların oluşturduğu iki sıra arasındaki geniş geçitten salona girdi. Bütün yüzlerde saygılı, ürkek bir merak ifadesi belirdi. Piyer, oldukça uzaktaydı, Çar'ın sözlerini iyice duyamıyordu. Duyduklarından yalnız şunu anlamıştı ki, devletin içinde bulunduğu tehlikeden, Moskova soylularına bağladığı umuttan söz ediyordu. Soyluların şimdi aldığı kararı bildiren başka bir ses ona yanıt verdi.

Çarın titreyen sesi duyuldu:

"Baylar!.."

Kalabalık hafif dalgalandı ve gene yatıştı; Piyer, Çar'ın o hoş, insanca ve dokunaklı sesini iyice duydu; şöyle diyordu:

"Rus soylularının yüce gönüllülüklerinden hiçbir zaman kuşkulanmamıştım. Ama bugün o benim umudumun üstüne çıkmış bulunuyor. Yurdumuz adına size teşekkür ederim. Baylar, harekete geçelim, zaman her şeyden değerlidir."

Çar sustu, kalabalık onun çevresinde sıkışmaya başladı; her yandan coşkun bağrışlar duyuldu.

Hiçbir şey duymamış olan, ama her şeyi kendine göre anlayan İlya Andreyeviç, hıçkırarak arkadan:

"Evet, her şeyden değerli... Çar sözüdür..." dedi.

Çar, soylular salonundan tüccarlar salonuna geçti. Orada aşağı yukarı on dakika kaldı. Başkaları gibi Piyer de, Çar'ı, tüccarlar salonundan gözlerinde duyarlık yaşlarıyla çıkarken gördü. Sonradan öğrenildi ki, Çar, tüccarlara söyleve başlar başlamaz gözleri dolmuş, sözünü titreyen bir sesle bitirmişti. Piyer, Çar'ı gördüğü zaman, o, yanında iki tüccarla birlikte çıkıyordu. Biri, Piyer'in tanıdığı şişman bir kesici, öbürü zayıf, sivri sakallı, uçuk benizli bir belediye başkanıydı. İkisi de

ağlıyorlardı. Zayıf olanın gözleri yaşlıydı, ama şişman kesici, bir çocuk gibi hıçkırıyor ve durmadan yineliyordu:

"Yaşamımı da, malımı mülkümü de al, Majeste!"

Bu anda Piyer, artık gözünde hiçbir şeyin değeri olmadığını, her şeyi vermeye hazır olduğunu göstermek isteğinden başka bir şey hissetmiyordu. 'Meşrutiyetçi eğilimli' sözü ona şimdi çok ayıp geliyordu. Bunu düzeltmek için fırsat arıyordu. Kont Mamonof'un bir alay verdiğini öğrenince bütün yiyecek ve giyim giderleriyle birlikte bin kişi vereceğini hemen orada Kont Rostopçin'e bildirdi.

Yaşlı Rostof, olup bitenleri gözyaşı dökmeden karısına anlatamadı; hemen o anda Petya'nın dileğini kabul etti ve onu yazdırmaya kendisi gitti.

Ertesi gün Çar, Moskova'dan ayrıldı. Bütün soylular üniformalarını çıkardılar, gene evlerde, kulüplerde yerlerini aldılar; homurdanarak milis için kâhyalarına buyruklar verdiler ve yaptıkları şeye kendileri de şaştılar.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Napolyon, Rusya'yla savaşa başladı, çünkü Dresden'e gelmeden, kendisine gösterilen saygı ve yüceltmeden başı dönmeden, Polonya üniforması giymeden, kendini bir haziran sabahının canlı izlenimlerine kaptırmadan edememişti; Kuragin'in, sonra Balaşef'in yanında öfkeyle parlamaktan kendini alıkoyamamıştı.

Aleksandr, bütün görüşme önerilerini geri çevirmişti, çünkü kendisini hakaret görmüş gibi görüyordu. Barcley de Tolly, ödevini yerine getirmek ve büyük komutan diye ün salmak için orduyu çok iyi yönetmeye çabalıyordu. Rostof, atını Fransızların üzerine sürdü, çünkü düz ovada at koşturmak isteğini bastıramamıştı. Bu savaşa katılan sayısız insan da, kendi kişisel niteliklerine, koşullarına ve amaçlarına göre tıpkı böyle davranıyorlardı. Ne iş gördüklerini, kendileri için ne yaptıklarını biliyorlarmış gibi korkuyor, övünüyor, seviniyor, öfkeleniyor, yargı veriyordu. Oysa hepsi de ellerinde olmadan tarihin aracıydılar, kendilerinden saklı ve bizce anlaşılır bir iş görüyorlardı. Bütün iş yapan adamların değişmez olarak payına düşen budur ve onlar toplum içinde ne kadar yükselirlerse o kadar özgürdürler.

1812'de iktidarı ellerinde tutanlar artık yerlerini çoktan bırakmışlardı, onları ilgilendiren şeyler iz bırakmadan yok olup gitti. Elimizde yalnız o zamanın tarihsel sonuçları var.

Ama Avrupa'daki insanların Napolyon'un önderliği altında Rusya'nın ta derinliklerine kadar dalmaları ve orada mahvolmaları gerekti diyelim; o zaman bu savaşa katılan insanların birbirine aykırı düşen bütün anlamsız ve acımasız tutumları bizce anlaşılır olur.

Yazgı, bütün bu insanları, kendi kişisel amaçlarına ulaşmaya çabalarken hiç kimsenin (ne Napolyon'un, ne Aleksandr'ın, ne de savaşa katılanlardan daha küçük herhangi birinin) hiç ummadığı dev bir sonucun doğmasına yardım etmeye zorladı.

1812 yılında Fransa ordusunun mahvolmasının nedeni şimdi bizce apaçıktır. Napolyon ordularının mahvolmasına bir yandan geç kalması, kış seferine hazırlanmadan Rusya'nın ta içlerine dalmış olması, öbür yandan Rus kentlerinin yakılması üzerine savaşın aldığı biçim ve Rus halkında düşmana karşı uyanan kin ve nefretin neden olduğu üzerinde kimse tartışmaz. Ama o zaman, en iyi komutanların sevk ve yönetimi altındaki sekiz yüz bin kişilik dünyanın en iyi ordusunun iki kat zayıf ve deneyimsiz komutanların sevk ve yönetimi altındaki bir Rus ordusuyla çarpışmada ancak böylelikle mahvolabileceğini (bu gerçek şimdi açık açık görünüyor.) kimse kestirememişti; bunu kimsenin kestirememesinden başka Rusların bütün çabaları hep, Rusya'yı kurtarabilecek olan bir tek şeye engel olmaya, Fransızların bütün çabaları da deneyimlerine ve Napolyon'un sözde dehasına karşın yaz sonunda Moskova'ya kadar uzanmalarına, yani onları mahvedecek olan şeyi yapmalarına yönelmişti.

1812'ye ilişkin yazılmış tarihsel yapıtlarda Fransız yazarları, cephenin uzamasındaki tehlikeyi

Napolyon'un sezdiğinden, savaşa girmek istemiş ama mareşallerinin ona Smolensk'te kalmayı öğütlediklerini ve sözde seferin tehlikeleri artık o zaman anlaşılmış olduğunu kanıtlayan birtakım kanıtlar ileri sürmeyi çok severler; Rus yazarlarıysa daha çok Napolyon'u Rusya'nın içerilerine çekmek için seferin başından beri bir İskit savaşı planı var olduğundan söz etmeyi daha çok severler ve bu planı, kimi Pfyel'e, kimi Fransız'a, kimi Tolly'ye, kimi Çar Aleksandr'ın kendisine bağlarlar. Gerçekten de bu biçimde davranılması üzerinde kimi anıştırmalar taşıyan notlara, projelere, mektuplara işaret ederler. Ama olup bitenin önceden kestirilmesine ilişkin olan bütün bu anıştırmalar şimdi, Fransızlarca olduğu gibi Ruslar'ca da yalnızca olay onları haklı çıkardığı için ileri sürülüyor. Eğer olay olmasaydı, şimdi bu anıştırmalar, o zaman gözde olan ama doğru çıkmayan, bunun için de unutulan binlerce ve milyonlarca anıştırma ve varsayım gibi unutulacaklardı. Yürüyen her olayın sonucu üzerinde hep o kadar çok varsayım yürütülür ki nasıl sona ererse ersin sayısız sanal görüşler arasında büsbütün tersine yürütülmüş olanları da bulunduğunu büsbütün unutarak 'bunun böyle olacağını ben daha o zaman söylemiştim' diyecek insanlar her zaman bulunur.

Cephenin uzamasındaki tehlikenin Napolyon tarafından anlaşılmış olma varsayımı ile Rusların düşmanı Rusya'nın içerlerine çekme varsayımları herhalde bu çeşit varsayımlardandır. Tarihçiler Napolyon'a, mareşallerine bu gibi düşünceleri ve Rus asker yöneticilerine bu çeşit planları yüklemekte büyük güçlük çekerler. Bütün olaylar gibi varsayımlarla büsbütün karşıtlık oluşturmaktadır. Bütün savaş süresince Ruslar, Fransızları Rusya'nın içerlerine çekme isteğini beslemedikleri gibi Rusya'ya ilk saldırılarından beri onları durdurmak için her şey yapılmıştı. Napolyon, cephenin uzamasından korkmak şöyle dursun, her ileri adımına, bir zafer gibi sevinmiş, savaşı, eski seferlerinde olduğu gibi değil, isteksiz davranmıştır.

Seferin daha ilk başlangıcında ordularımız ikiye ayrılmıştı; ulaşmaya çalıştığımız biricik amaç, geri çekilmek ve düşmanı ülkenin içerlerine çekmek için orduların birleşmesinde bir yarar olmamakla birlikte, onları birleştirmekti. Çar, orduda, Rus toprağının her adımını savunmada onun ruhsal gücünü yükseltmek için bulunuyordu, geri çekilmek için değil. Pfuel'in planı üzerine dev bir Drissa ordugâhı kuruluyor, daha öteye çekilmek düşünülmüyor, Çar, geriye çekilişte her adım için başkomutanı azarlıyordu. Yalnız Moskova'nın yakılması değil, düşmana Smolensk'e değin izin verilmesini bile aklına sığdıramıyor; ordular birleştirilince, çar, Smolensk'in işgal edilmesine, yakılmasına, surları önünde bir meydan savaşı verilmemesine sinirleniyor.

Çar, böyle düşünüyor, Rus asker yöneticileri ve bütün Ruslar'sa bizimkilerin ülke içerlerine doğru çekildiklerini düşündükçe daha çok kızıyorlar.

Napolyon, ordularımızı ikiye ayırdı, ülkenin içlerine doğru ilerliyor, birçok çarpışma fırsatı kaçırıyor. Bizim şimdi gördüğümüz gibi bu ileri yürüyüş onun için apaçık bir felaket olduğu halde, ağustos ayında Smqlensk'te düşündüğü yalnız ne yapıp edip ilerlemektir.

Olaylar şunu açık olarak gösteriyor ki, ne Napolyon, Moskova'ya doğru ilerlemenin tehlikesini görmüş, ne de Aleksandr ve Rus asker yöneticileri o zaman Napolyon'u içeri çekmeyi düşünmüşlerdi, belki bunun tersi olmuştu. Napolyon'u ülke içerlerine çekme işi bir plana göre yürümemiş (bunun olabileceğine kimse inanmıyordu), ama ne olması gerektiğini ve Rusya'nın biricik kurtuluş yolunun ne olduğunu kestiremeyen savaşa katılanların karışık entrika oyunlarından, amaçlarından ve isteklerinden doğmuştu. Her şey birden oluvermişti. Seferin başlangıcında ordu ikiye bölünmüştü. Savaş vermek ve düşmanın saldırısını durdurmak gibi açık bir amaçla onu birleştirmeye çabalıyoruz, ama bu birleşme çabası sırasında düşmanın çok üstün güçleriyle çarpışmaktan kaçınarak ve

istemeden keskin açılarla çekilerek Fransızları Smolensk'e değin getiriyoruz Ama keskin açılarla çekildiğimizi söylemek yetmez, çünkü her iki ordunun arasında ilerliyorlar, bu açı daha çok keskinleşiyor ve biz daha geriye çekiliyoruz.

Çünkü Barclay de Tolly, bu sevilmeyen Alman (komutası altına girmesi gereken) Bagration'un tiksindiği birisiydi; Bagration da ikinci orduya komuta ederken, komutası altına girmemek için Barclay'le olabildiğince uzun zaman birleşmemeye çabalıyordu. Bagration, (birleşme, bütün komutanların başlıca hedefi olmasına karşın) birleşmiyor, çünkü böylece ordusunu tehlikeye sokacağını ve düşmanı yandan ve arkadan hırpalayıp ordusunu Ukrayna'da tamamlayarak daha sola, daha güneye çekilmenin kendisi için en elverişli bir devinim olacağını sanıyordu. Öyle görünüyordu ki bunu o, nefret ettiği, rütbece kendisinden aşağı bir Alman'a, Barclay'e, onun buyruğuna girmek istemediği için düşünmüştü.

Çar, moral gücünü yükseltmek için orduda bulunuyor, oysa onun bulunması, neye karar verileceğinin bilinmemesi, ortada çok sayıda danışman ve plan olması Birinci Ordu'nun enerjisini kırıyor ve ordu geri çekiliyor.

Drissa ordugâhında direnmeyi tasarladılar, ama başkomutanlığa göz diken Paulucci, enerjisiyle Aleksandr'ı etkiliyor. Pfuhl'un planı büsbütün göz ardı ediliyor, bütün iş Barclay'ye bırakılıyor. Ama Barclay, güven vermediği için yetkisi sınırlandırılıyor.

Ordular parçalanmış, tek komuta yok, Barclay, sevilmiyor, ama bu karışıklık, parçalanma ve Alman başkomutanın sevilmemesi, bir yandan kararsızlığı, (ordular birleşse, komutan Barclay olmasa, kaçınılması olanaksız olan) savaştan çekinmeyi, öbür yandan Almanlar'a karşı gittikçe artan hoşnutsuzluğun, yurtseverlik ruhunun uyanmasını doğuruyor.

Sonunda Çar, ordudan ayrılıyor; ayrılması için biricik ve en uygun neden olarak da bir ulus savaşı hazırlamak için başkentlerde halkı coşturması gerektiği düşüncesi ileri sürülüyor. Çarın, Moskova'ya bu gidişi de Rus ordusunun gücünü üç kat artırıyor.

Çar, ordudan, başkomutanın yalnız komuta egemenliğine engel olmamak için ayrılıyor; çok daha kesin önlemler alınacağı umuluyor; ama ordu yöneticilerinin durumu daha karışık bir biçim alıyor ve zayıflıyor. Beningsen, büyük prens ve bir sürü general yaver, başkomutanın eylemlerini kollamak, onda enerji uyandırmak için orduda kalıyorlar; Barclay, bütün bunların gözleri altında kendini daha az özgür hissederek keskin hareketler için daha önemli oluyor, savaştan çekiniyor.

Barclay, önlemlilik yanlısıdır. Büyük prens, onun ihanet ettiğini üstü kapalı da olsa ileri sürmekten kaçınmıyor. Lubomirski, Branitski, Vlotski ve başkaları da bu gürültüleri öylesine körüklüyorlar ki, Barclay, imparatora belge götürmeleri bahanesiyle Polonyalı general yaverleri Petersburg'a sepetliyor; Beningsen ve büyük prensle açık açık bir çatışmaya giriyor.

En sonunda Bagration'un istememesine karşın ordular Smo-lensk'te birleşiyorlar.

Bagration, Barclay'in bulunduğu binaya arabasıyla geliyor; Barclay, resmi fularını takıp onu karşılamaya çıkıyor; kendisinden rütbece büyük olan Bagration'a tekmil veriyor. Bagration, istemeye istemeye ve rütbece yüksekliğine karşın Barclay'in komutasına giriyor, ama bundan sonra onunla daha az anlaşıyor. Çarın buyruğu gereği ona kişisel raporlar gönderen Bagration şöyle yazıyor:

Çarımın isteklerine karşın Nazır'la (Barclay'a böyle diyordu.) birlikte yapamıyorum. Bir alay

komutanlığına da olsa, buradan bir yere atayın beni lütfen. Burada kalamam, bütün karargâh Almanlar'la dolu; burada bir Rus'un yaşaması olanaksız ve bu bir işe de yaramaz. Çara ve yurda hizmet ettiğimi düşünüyordum, ama aslında Barclay'e hizmet ediyorum. Doğrusu bunu yapmak istemiyorum.

Branitski'ler, Wintzengerode'ler ve benzerleri başkomutanların arasını daha çok bozuyorlar, birlik daha da zayıflıyor. Fransızlar, Smolensk önlerinde saldırıya hazırlanıyorlar. Mevzileri denetlemek için bir general gönderiliyor. Barclay'den nefret eden bu general kolordu komutanı olan bir dostunun yanına gidiyor, orada bir gün kaldıktan sonra Barclay'in yanına dönüyor, görmediği gelecek savaş alanını nokta nokta eleştiriyor.

Gelecek savaş alanı üzerine tartışmalar olup, entrikalar dönerken ve biz, yerlerini belirlemekte aldandığımız Fransızları ararken onlar Neverovski tümeniyle karşılaşıyor, Smolensk surlarına yaklaşıyorlar.

Ulaşım yollarını kurtarmak için Smolensk'te beklenmedik bir savaşı kabul etmek gerek. Savaş veriliyor. İki cepheden binlerce kişi ölüyor.

Smolensk, Çar'ın ve bütün halkın isteğine karşın terk ediliyor. Ama kenti, valilerince aldatılan kendi halkı yakıyor; perişan kent halkı, yalnız kendi kayıplarını düşünüp diğer Rus kentlerine örnek olarak ve düşmana karşı yüreklerde kin ateşi yakarak Moskova'ya gidiyor; Napolyon ilerliyor, biz çekiliyoruz; Napolyon'a üstün gelecek olan şey de elde ediliyor.

II

Oğlu gittikten bir gün sonra Prens Nikolay Andreyeviç, Prenses Maria'yı yanına çağırdı:

"Eh, yüreğin yağ bağladı mı şimdi?" dedi. "Oğlumla aramı bozdun; memnun oldun mu? İstediğin de yalnız buydu. Gönlün oldu mu? Benim için bu ne acı bir şey. Yaşlı ve zayıfım; gönlün buna elverdi demek. Eh, sevin artık, sevin."

Bundan sonra Prenses Maria bir hafta babasını görmedi. Yaşlı prens hastaydı, çalışma odasından çıkmıyordu.

Babasının, bu hastalığı sırasında Bayan Bourienne'i de yanına sokmadığını, Prenses Maria şaşkınlıkla fark etmişti. Ona yalnızca Tihon bakıyordu.

Bir hafta sonra prens odasından çıktı, gene eski yaşamına başladı, özel bir çaba harcayarak yapı ve bahçe işleriyle uğraşıyordu, Bayan Bourienne'le bütün eski ilişkilerini kesmişti. Durumu ve Prenses Maria'ya karşı takındığı soğuk tavrı ona sanki, 'İşte görüyor musun, günahıma girdin, şu Fransız kızıyla ilişkim üzerine Prens Andrey'e yalan söyledin, oğlumla aramı bozdun; görüyorsun ki bana ne sen gereklisin, ne de Fransız kızı,' diyordu.

Prenses Maria, gününün yarısını Nikoluşka'yla geçiriyor, derslerini izliyor; ona Rusça ve müzik dersleri veriyor, Dessalez'le konuşuyordu. Günün diğer yarısını kitaplarla, yaşlı dadıyla ve kimi vakit de arka kapıdan ona gelen Tanrı adamlarıyla geçiyordu.

Prenses Maria, savaş üzerine bütün kadınların düşündüğü gibi düşünüyordu. Savaşta bulunan kardeşi için korkuyor, onu anlayamıyor, insanların, onlara birbirlerini öldürten acımasızlıkları karşısında dehşete düşüyor, ama ona bütün eski savaşlar gibi görünen bu savaşın önemini anlamıyordu. Savaşın gidişiyle çok ilgilenen her zaman konuştuğu Dessalez düşüncelerini ona anlatmaya çalışmasına gelen Tanrı kullarının, Deccal'in kuşatması üzerine halk söylentilerinden ona dehşetle söz etmelerine, onunla yeniden savaşa girişen ve şimdi Prenses Drubetskaya olan Juli'nin Moskova'dan ona yurtseverce mektuplar yazmasına karşın bu savaşın önemini anlamıyordu.

Juli, bir mektubunda:

"Size Rusça yazıyorum, aziz dostum," diyordu. "Çünkü bütün Fransızlardan olduğu gibi işitmeye dayanamadığım dillerinden de nefret ediyorum. Moskova'da hepimiz sevgili çarımızın getirdiği heyecan ve coşkunlukla tutuşmuş haldeyiz. Zavallı kocam Yahudi lokantalarında acı ve açlık çekiyor; ama aldığım haberler beni daha çok yüreklendiriyor. 'İki oğlumu kucaklayarak onlarla öleceğim ama yılmayacağım!' diyen Rayevski'nin gösterdiği kahramanlığı duymuşunuzdur kuşkusuz. Gerçekten de düşmanın bizden iki kat fazla olmasına karşın sarsılmadık. Nasıl olabilirse öyle vakit geçiriyoruz; ama savaşta da savaşta olması gerektiği gibiyiz. Prenses Alina ve Sofi, bütün gün benimle birlikteler. Biz, yaşayan kocalarımızın mutsuz dulları sargı bezi yaparken çok güzel konuşmalar yapıyoruz, yalnız sizin yokluğunuzu duyuyoruz, sevgili kardeşim..."

Prenses Maria'nın, bu savaşın bütün önemini anlamamasının başlıca nedeni, yaşlı prensin savaştan söz etmesi, savaşa önem vermemesi, savaştan söz eden Dessalez'le sofrada alay etmesiydi. Prensin tavrı o kadar sakin ve güvenliydi ki, Prenses Maria, hiç düşünmeden ona inanıyordu.

Bütün temmuz ayı içinde yaşlı prens olağanüstü hamarat, dahası heyecanlıydı. Yeni bir bahçe ve hizmetçiler için yeni bir bina yaptırmıştı. Prenses Maria'yı kaygılandıran tek şey, babasının az uyuması, her gün çalışma odasında uyumak alışkanlığını bırakması, yattığı yeri her gün değiştirmesiydi. Bir portatif karyolasının galeride kurulmasını buyuruyor; bir konuk salonundaki kanepede ya da Voltaire koltuğunda kalıyor, giysileriyle uyukluyor, bu sırada Bayan Bourienne'in yerine genç Petruşa, ona kitap okuyordu; kimi vakit geceyi yemek salonunda geçirirdi.

1 Ağustosta Prens Andrey'den ikinci mektup geldi. Ayrılışından az sonra alınan ilk mektupta Prens Andrey, babasına söylemeyi göze aldığı şeyden ötürü ondan uysalca bağışlanma dilemiş, kendisine gene eski sevgisiyle bakmasını istemişti. Bu mektuba yaşlı prens, okşayıcı bir mektupla yanıt verdi; bu mektuptan sonra da Fransız kızını kendisinden uzaklaştırdı. Vitebsk yakınından Fransızların kenti işgalinden sonra yazdığı ikinci mektup, çizilen bir planla birlikte, seferin kısaca bir betimlemesinden ve ilerdeki gelişimi üzerine düşünceleriyle sınırlıydı. Bu mektupta Prens Andrey, babasına, savaş alanına yakın kıtaların tam cephe çizgisi üzerindeki uygunsuz durumunu göstererek, Moskova'ya gitmeyi salık veriyordu.

O gün yemekte Dessalez'in, Fransızların Vitebsk'e girdikleri sözünün dolaştığını söylemesi üzerine yaşlı prens, oğlunun mektubunu anımsadı.

Prenses Maria'ya:

"Prens Andrey'den bugün mektup aldım, okumadın mı?" dedi.

Prenses:

"Hayır, babacığım," diye ürkerek yanıt verdi. Geldiğini bile duymadığı mektubu okumuş olamazdı.

Prens, alışkın olduğu ve bu savaştan söz ederken her zaman takındığı o küçümseyici gülümsemeyle:

"Savaştan söz ediyor, hani şu savaştan," dedi.

Dessalez:

"Çok ilginç herhalde," dedi, "prens bilecek durumdadır."

Bayan Bourienne:

"Ah, çok ilginç!" dedi.

Yaşlı prens:

"Gidin, getirin," diyerek Bayan Bourienne'e döndü. "Biliyorsunuz, büyük masanın üstünde, tamponun altında."

Bayan Bourienne, sevinçle fırladı.

"Ah, hayır," diye kaşlarını çatarak bağırdı. "Sen git, Mihail İvaniç!"

Mihail İvaniç kalktı, çalışma odasına gitti. Ama o çıkar çıkmaz yaşlı prens kaygılı kaygılı bakındı, peçeteyi attı ve kendisi gitti.

"Bir şey beceremezler, her şeyi yüzlerine bulaştırırlar."

O çıkarken Prenses Maria, Dessalez, Bayan Bourienne, dahası Nikoluşka sessizce bakıştılar. Yaşlı prens elinde mektup ve plan olduğu halde, Mihail İvaniç'le birlikte hızlı adımlarla döndü, yemekte onları yanına koydu, kimseye okutmadı.

Konuk salonuna geçilince mektubu Prenses Maria'ya verdi. Yeni binanın planını önüne yaydı, gözlerini ona dikti. Prenses Maria'ya sesli okumasını buyurdu. Prenses Maria mektubu okuyup bitirerek sorar gibi babasına baktı. O ise plana bakarken, kendi düşüncelerine dalmış görünüyordu.

Dessalez:

"Bu hususta ne düşünüyorsunuz, prens?" diye sordu.

Prens, tatsızca, uykudan uyanır gibi, gözlerini yapı planından ayırmaksızın:

"Ben mi? Ben mi?" dedi.

"Savaş alanının böyle bize yaklaşması çok olası..."

"Ha ha ha, savaş alanı!" dedi prens. "Ben söyledim ve söylüyorum ki savaş alanı Polonya'dır, düşman kesinlikle Niemen'den ileri geçemez."

Dessalez, şaşkınlıkla, düşman Dinyeper'de bulunduğu halde hâlâ Niemen'den söz eden prense baktı; Niemen'in coğrafi durumunu unutan Prenses Maria, babasının söylediklerini doğru sanıyordu.

Prens, ona besbelli daha geçende olmuş gibi gelen 1807 seferini düşünerek:

"Karlar eriyince Polonya bataklıklarına gömülürler. Ama bunu göremezler," dedi. "Beningsen daha önce Prusya'ya gitmeliydi, o zaman durum değişirdi."

Dessalez, korkakça:

"Ama prens!" dedi. "Mektupta Vitebsk'ten söz ediliyor."

Prens, hoşnutsuzlukla:

"Ha, mektupta mı? Evet..." dedi. "Evet... Evet..." Yüzünde birdenbire hüzünlü bir ifade belirdi, sustu. "Evet, Fransızların bilmem hangi ırmakta bozguna uğradıklarını yazıyor."

Dessalez, gözlerini indirdi, yavaş sesle:

"Prens, bu konuda bir şey yazmıyor," dedi.

"Yazmıyor mu? E, kendim uydurmadım ya!"

Uzun süre sustular.

Yaşlı prens, başını kaldırıp yapı planını işaret ederek birdenbire:

"Evet... Evet... E, Mihail İvaniç!" dedi. "Anlat bakalım, bunu nasıl değiştirmek istiyorsun?"

Mihail İvaniç, plana yaklaştı. Prens, onunla yeni yapının planı üzerinde konuştuktan sonra Prenses Maria'ya ve Dessalez'e bir göz atarak odasına çekildi.

Prenses Maria, babasına dikilen Dessalez'in şaşkın, sıkılgan bakışlarını görmüş, sustuğunu

ayrımsamış ve babasının, oğlundan gelen mektubu konuk salonundaki masanın üzerinde unutmuş olmasına şaşmıştı; ama Dessalez'ten sıkılmasının, susmasının nedenini sormak şöyle dursun, bunu düşünmekten bile korkuyordu.

Akşam üstü, prensin gönderdiği Mihail İvaniç, Prens Andrey'in konuk salonunda unutulan mektubunu almak için Prenses Maria'ya geldi, Prenses Maria, mektubu verdi. Hoş, kaçamak bir biçimde babasının ne yaptığını Mihail İvaniç'e sordu.

Mihail İvaniç, saygılı, alaylı bir gülümsemeyle gülümsedi; bu gülümseyiş Prenses Maria'yı sararttı.

"Uğraşıp duruyorlar," dedi, "yeni yapıdan yana çok kaygıları var. Biraz okudular, şimdi de," sesini alçaltarak ekledi, "yazı masasının başındalar, herhalde vasiyetnameyle ilgileniyor olacaklar." (Son zamanlarda prensin en sevdiği işlerden biri de, öldükten sonra bırakacağı ve kendisinin vasiyetname diye adlandırdığı kâğıtlarla uğraşmaktı.)

Prenses Maria sordu:

"Alpatiç'i Smolensk'e gönderiyorlar mı?"

"Elbette efendim, o çoktandır bekliyor."

III

Mihail İvaniç, mektupla yazı odasına döndüğü zaman, prens, gözlerinde gözlükleri, abajur mumların altında, açık masasının başında, kendinden uzak tuttuğu kâğıtlarla birlikte gösterişli bir tavırla oturmuş, öldükten sonra çara verilmesi gereken kâğıtlarını (kendi deyimiyle Remaque'larını) okuyordu.

Mihail İvaniç içeri girdiği sırada, şimdi okuduğu şeyleri yazdığı zamanın anısıyla gözleri dolmuştu. Mihail İvaniç'in elinden mektubu aldı, cebine koydu. Kâğıtları yerleştirdi, sonra da çoktan beri bekleyen Alpatiç'i çağırttı.

Elindeki küçük kâğıtta Smolensk'te alacağı şeyler yazılıydı; odada kapının yanında bekleyen Alpatiç'in yanında gezinerek buyruklar sıralamaya başladı.

"İlk olarak mektup kâğıdı, işitiyor musun, sekiz deste, işte şu örneğe göre; kenarı yaldızlı... Örnek, kesinlikle ona göre olsun. Bir de vernik ve mühür mumu..."

Odada gezindi, notuna baktı:

"Sonra mektubu valinin kendisine vereceksin."

Yeni yapıya, kesinlikle, kendi düşündüğü biçimde, kapı sürgüleri gerekti. Sonra vasiyetnameyi koymak için bir ciltli dosya ısmarlamak gerekti.

Alpatiç'e buyruklar vermek iki saatten fazla sürdü. Prens, onu bırakmıyordu. Oturdu, düşünceye daldı, gözlerini kapayıp uyukladı. Alpatiç, kımıldandı.

"Hadi git, git; bir şey gerekirse ben seni çağırtırım."

Alpatiç, çıktı, prens gene yazı masasına yaklaştı, bir göz attı, eliyle kâğıtlarına dokundu, gene kapadı, valiye mektup yazmak için masanın başına geçti.

Mektubu kapayıp kalktığı zaman vakit artık geçmişti. Uyumak istiyordu, ama uyku tutmayacağını, en kötü düşüncelerin yatakta geldiğini biliyordu. Thon'a seslendi, bu gece yatağı nereye sereceğini göstermek için onunla odaları gezdiler. Her köşeyi ölçerek dolaşıyordu.

Hiçbir yeri beğenmiyordu, ama alışık olduğu çalışma odasındaki divan her yerden kötüydü. Bu divan, olası ki üzerinde yatarken sıkıntılı şeyler düşündüğü için ona korkunç geliyordu. İyi bir yer yoktu, hepsinden iyisi gene bu duvarla piyanonun arkasındaki köşeydi, orada hiç uyumamıştı.

Tihon, sofracıbaşı ile yatağı taşıdı, yerleştirmeye başladı.

Prens:

"Öyle değil, öyle değil!" diye bağırdı ve karyolayı köşeden geri çekti. Sonra gene ileri dayadı.

Prens, 'Eh sonunda hepsi tamam oldu, şimdi dinlenirim,' diye düşündü, giysilerini çıkarmasını Tihon'a buyurdu.

Prens, kaftanını ve pantolonunu çıkarmak için çabayla yüzünü buruşturup gözlerini kırpıştırarak

soyundu. Kendini bütün ağırlığıyla karyolaya bıraktı. Küçümseyen bir tavırla sararmış, kuru bacaklarına bakarak düşünceye dalar gibi oldu. Bacaklarını kaldırmak ve karyolada ileri gitmek için harcayacağı çaba karşısında duralamıştı. 'Ah, ne ağır! Ah, bu acılar çabuk bitse de siz de beni bıraksanız!' diye düşündü. Dudaklarını kısıp bu hamleyi yirmi birinci kez yaptı ve yattı. Yatar yatmaz bütün yatak altında düzenli hareketlerle sanki soluyarak, yaylanarak ileri geri gidip gelmeye başladı. Ona hemen her gece böyle olurdu. Kapamış olduğu gözlerini açtı.

'Rahatlık yok ki, budalalar!' Öfkeyle birine homurdandı. 'Evet, evet, önemli bir şey daha vardı, gece yatakta düşünmek için çok önemli bir şeye mim koymuştum. Sürgüler mi? Hayır, bunu söyledim. Hayır, neydi o, salonda geçen bir şeydi. Prenses Maria bir şey saçmalamıştı. Dessalez, bu aptala bir şey söylemişti. Cebimde bir şey var mı anımsamıyorum.'

"Tişka! Yemekte ne konuşulmuştu?"

"Prens Mihail'den..."

"Sus, sus!.." Prens elini masaya vurdu. "Ha, anımsadım, Prens Andrey'in mektubunu Prenses Maria okudu. Dessalez, Vitebsk üzerine bir şey söyledi, şimdi okurum."

Cebindeki mektubun getirilmesini, üstünde limonata ve burmalı bir mum bulunan küçük masanın karyolaya yaklaştırılmasını buyurdu. Gözlüklerini takıp okumaya başladı. Ancak arada, gecenin sessizliği içinde, yeşil abajurun altından gelen hafif bir ışıkta mektubu okuyunca ilk kez olarak önemini bir anda anladı.

Fransızlar Vitebsk'te, dört menzil aşarak Smolensk'te olabilirler, belki de şimdiden oradadırlar.

"Tişka!.." Tihon sıçradı. "Hayır istemez, istemez!" diye bağırdı.

Mektubu şamdanın altına gizledi, gözlerini kapadı. Tuna, parlak bir öğle vakti, kamışlar, Rus karargâhı gözlerinin önünde canlandı: Yüzünde tek bir kırışık olmayan, dinç, dingin, pembe-beyaz genç bir generaldir. Potemkin'in sırmalı çadırına giriyor; gözdeye karşı ateşli bir kıskançlık duygusu o zamanki şiddetiyle içinde uyanıyor. O zaman Potemkin'le ilk görüşmelerinde konuşulanları şimdi anımsıyor. Tombul ve sarı yüzlü, kısa boylu, şişman Ana Çariçe ilk kez gönül alarak onu kabul ettiği zamanki gülümsemesi ve sözleriyle gözünün önüne geliyor, katafalktaki yüzünü ve o zaman elini öpmek hakkı dolayısıyla tabutun yanında Zuhofla çıkan kavgayı anımsıyor.

'Ah, bir an önce, bir an önce o zamanlara dönebilsem, şimdiki her şey, çabuk, daha çabuk sona erse, beni rahat bıraksalar!'

IV

Lisi Gori, Prens Andrey Nikolay Bolkonski'ni malikânesi Sıno-lensk'ten yüz kilometre uzaklıkta yer alıyordu. Moskova yoluna uzaklığı ise beş kilometreydi.

Prensin, Alpatiç'e buyruklar verdiği gece Dessalez, Prenses Maria'yla görüşmek istemiş, prensin sağlığının yerinde olmadığından, güvenliği için hiçbir önlem almadığına oysa Prens anlaşıldığına göre, gerçek durum ve Lisi Gori'nin karşı karşıya bulunduğu tehlikenin derecesi üzerine bilgi verilmesini dileyen bir mektup yazarak, Alpatiç'le Smolensk valisine göndermesini saygıyla salık vermişti. Prenses Maria, kendi ağzından Dessalez'in yazdığı mektubu imzaladı, onu valiye göndermesini ve tehlike varsa olabildiğince çabuk dönmesini buyurarak Alpatiç'e verdi.

Alpatiç, bütün buyrukları aldıktan sonra kendisini uğurlayan ev halkıyla birlikte başında beyaz tüylü kalpağı (prensin armağını), elinde tıpkı prens gibi, bir bastonla, üç besili kırat koşulmuş meşin körüklü arabaya binmek üzere çıktı.

Büyük çıngırak bağlıydı, küçük çıngıraklar kâğıtlarla tıkalıydı. Prens, Lisi Gori'de kimseye çıngırakla gezmeye izin vermezdi.

Ama Alpatiç uzun yolculuklarda büyük ve küçük çıngırakları severdi. Bütün ev halkı, zaptiye komiseri, hesap memuru, iki kocakarı, bir Kazak çocuk, arabacılar çeşitli hizmetçiler onu uğurluyorlardı.

Kızı, arkasına ve altına basma örtülü kuştüyü yastıklar, minderler yerleştirdi. Yaşlı baldızı, arabaya gizlice bir paket soktu. Adcılardan biri onu koltuklayarak arabaya bindirdi.

Alpatiç, soluyarak, tıpkı prens gibi, çabuk çabuk:

"Ah şu kadınların hazırlıkları! Şu kadınlar, şu kadınlar!" dedi ve arabaya oturdu, işler için zaptiye komiserine son buyrukları verdi ve burada artık prensi öykünmeyerek dazlak başından kalpağını aldı, üç kez haç çıkardı.

Savaşa, düşmana ilişkin birtakım söylentileri anıştırarak karısı ona bağırdı:

"Siz, eğer bir şey olursa... Geri dönün, Yakof Alpatiç; Tanrı aşkına, bize acıyın."

"Şu kadınar, şu kadınlar, kadınların hazırlıkları!" diye Alpatiç kendi kendine mırıldandı; kimi yeri sararmış çavdar, kimi yeri sık ve henüz yeşil yulaf, kimi yeri yeni yeşillenmeye başlamış, siyah tarlada çevreyi süzerek ilerlemeye başladı.

Alpatiç, bu yılın yeni yaz ürününü seyrederek yer yer biçilmiş çavdar tarlalarının çizgilerine bakarak gidiyor, ekim ve hasat için yönetim programını ve prensin unutulmuş bir buyruğu olup olmadığını düşünüyordu.

Yolda hayvanları iki kez yemledikten sonra Alpatiç, dört ağustosta akşama doğru kente ulaştı.

Yolda yüklere ve asker kıtalarına rastlayınca onları geçmişti. Smolensk'e yaklaşırken uzaktan top sesleri duydu, ama bu sesler onu şaşırtmadı. Onu en çok şaşırtan şey, Smolensk'e yaklaşırken birtakım askerlerin; besbelli, yem için biçtikleri, üzerinde ordugâh kurulmuş çok iyi bir yulaf tarlası görmüş

olmasıydı. Bu durum Alpatiç'i şaşırttı, ama kendi işini düşünerek bunu çabuk unuttu.

Otuz yıldan fazla oluyordu ki Alpatiç'in bütün yaşam ilgileri, yalnız prensin yönlendirmesiyle sınırlıydı; hiçbir zaman o, bu sınırı aşmamıştı. Prensin buyruğunu yerine getirmekle ilgili olmayan hiçbir şeye ilgi göstermediği gibi onun için bu buyruğun dışında hiçbir şey de var sayılamazdı.

Alpatiç, dört ağustos akşamı Smolensk'e gelerek Dinyeper'in ötesinde Gaça varoşunda bir hanın önünde, otuz yıldır alıştığı Ferapontof'un hanında durdu. Ferapontof, on iki yıl önce Alpatiç'in uğurlu aracılığıyla prensten bir koru satın almış, ticarete başlamıştı; şimdi ilde bir evi, bir hanı, bir uncu dükkânı vardı. Ferapontof, kalın dudaklı, iri burnunda, siyah, çatık kaşlarının üstünde urlar olan şişman, siyah saçlı, kırmızı yüzlü, göbekli, kırk yaşlarında bir köylüydü.

Ferapontof, sırtında yelek ve basma bir gömlekle sokağa bakan dükkânının önünde duruyordu. Alpatiç'i görerek ona doğru yaklaştı.

"Hoş geldin, Yakof Alpatiç, halk kentten kaçıyor, sen kente geliyorsun."

Alpatiç:

"Nasıl şey bu, kentten mi kaçıyorlar?" dedi.

"Ben söylüyorum, halk aptal, Fransız'dan hep korkuyor."

Alpatiç:

"Kadın masalları, kadın masalları!" dedi.

"Ben de böyle düşünüyorum, Yakof Alpatiç. Ben diyorum, onu kentte bırakmamak için buyruk var, iş güvenlikte demek. Köylüler de araba başına üç ruble istiyorlar, insaf kalmamış!"

Yakof Alpatiç, dikkatsizce dinliyordu. Semaver, hayvanlar için kuru ot istedi, çay istedikten sonra yattı.

Hanın önünden bütün gece asker kıtaları geçti. Ertesi gün Alpatiç, yalnız kentte giyindiği giysisini giydi, işlerini yürütmek için çıktı. Sabah güneşliydi, daha saat sekizde ortalık sıcaktı. Alpatiç, 'hasat için bulunmaz bir gün,' diye düşündü. Kentin ötesinden sabah erkenden beri tüfek sesleri duyuluyordu.

Saat sekizden sonra tüfek seslerine top sesleri eklendi. Sokaklarda hızlı hızlı bir yana doğru giden bir topluluk, birçok asker vardı, ama her zamanki gibi arabacılar arabalarıyla geziyor, tüccarlar dükkânlarının önünde duruyor, kiliselerde ayin yapılıyordu. Alpatiç, dükkânlara, hükümet dairelerine, postaneye, valiye gitti. Hükümet dairelerinde, dükkânlarda, postanede herkes ordudan ve artık kente saldırmaya başlayan düşmandan söz ediyordu; herkes birbirine ne yapmak gerektiğini soruyor, birbirini yatıştırmaya çalışıyordu.

Alpatiç, vali konağının önünde bir topluluk, Kazaklar ve valinin bir yol arabasını gördü. Peronda iki soylu baya rastladı ki birini tanıyordu. İlçenin eski polis komiseri olan tanıdığı soylu, heyecanla konuşuyordu:

"Bu şakaya gelmez yahu, yalnız olan için iyi. Tek başın derdi de tek olur. Ama on üç kişilik bir aile, sonra da bütün malı mülkü her şeyi mahvettiler. Bu yönetim ne duruyor artık? Ah, bu haydutları

asardım."

Öteki:

"Hadi yeter," dedi.

Eski komiser:

"Ne olacakmış, varsın duysunlar! E, biz köpek değiliz!" dedi ve bakınarak Alpatiç'i gördü. "Ay, Yakof Alpatiç, burada ne işin var senin?"

Alpatiç, prensi andığı zaman hep yaptığı gibi başını gururla kaldırıp elini yakasının arasına sokarak:

"Ekselanslarının buyruğuyla valiye geldim," diye yanıt verdi ve "Durum üzerine bilgi almamı buyurdular," diye ekledi.

Derebeyi:

"İşte gör, öğren," diye bağırdı. "İşi o duruma soktular ki ne araba var, ne bir şey! Bak, duyuyor musun?" diyerek tüfek seslerinin geldiği yönü işaret etti:

"İşi o duruma soktular ki hep kayıbız... Haydutlar!" diye yineledi ve perondan indi.

Alpatiç, başını salladı ve merdivenleri çıktı, kabul salonunda sessizce birbirleriyle bakışan tüccarlar, kadınlar, memurlar vardı. Çalışma odasının kapısı açıldı, hepsi ayağa kalktılar, ileri doğru yürüdüler. Kapıdan bir memur koştu, bir tüccarla bir şeyler konuştu, boynundan haç sarkan şişman bir memura arkadan seslendi ve besbelli kendisine çevrilen bakışlardan, sorulardan kaçınarak kapıda gene kayboldu. Alpatiç, ileri yürüdü, memurun ikinci çıkışında elini redingotun yakasına soktu, memura iki mektup vererek:

"Prens Bolkonski'den Sayın Baron Aş.'a..." dedi kurumlu bir biçimde.

Öyle bir kurumla söylemişti ki bunu, memur hemen dönüp mektupları aldı. Birkaç dakika sonra valinin huzurundaydı. Vali, telaşla şöyle diyordu:

"Prense ve prensese hiçbir şey bilmediğini söyle. Ben, aldığım yüksek buyruklara göre davranıyorum. Al işte!"

Alpatiç'e bir kâğıt uzattı.

"Ama prens rahatsız olduğuna göre Moskova'ya gitmelerini salık veririm onlara," dedi vali. "Ben de gidiyorum şimdi; bilgilerine sun bunları."

Vali sözünü bitirmeden toz toprak ve ter içinde bir subay koşarak kapıdan içeri girdi, Fransızca bir şeyler söylemeye başladı, valinin yüzünde dehşet ifadesi belirdi.

Alpatiç'e başıyla işaret ederek:

"Git!.." dedi ve subaya bir şeyler sormaya başladı, Alpatiç, valinin odasından çıkınca açgözlü, korkak, bakışlar ona çevrildi. Yakından gelen ve gittikçe şiddetlenen tüfek seslerine elinde olmayarak kulak kabartan Alpatiç, hızlı hızlı hana gitti.

Valinin Alpatiç'e verdiği kâğıtta şöyle yazıyordu:

Sizi temin ederim ki Smolensk kenti hiçbir tehlike karşısında değildir; hiçbir tehlike olasılığı da yoktur. Bir yandan ben, öbür yandan Prens Bagration ayın yirmi ikisinde Smolensk önlerinde gerçekleşecek olan birleşme için hareket halindeyiz; her iki ordu birleşik güçlerle, yurdun düşmanlarını kovalayınca ya da saflarında son ere varıncaya dek kahramanca ölünceye kadar sizin korumanıza bırakılmış yurttaşlarını koruyacaklardır. Görüyorsunuz ki Smolensk halkını yatıştırmada yerden göğe kadar haklısınız. Zira böyle kahraman iki orduyla savunulan kimse zafere inanabilir" (Barclay de Tolly'nin Smolensk sivil valisi Baron Aş'...a günlük buyruğu, 1812 yılı.)

Halk sokaklarda kaygıyla mekik dokuyordu.

Ağzına kadar kap kaçakla, sandalyelerle, küçük dolaplarla yüklü arabalar, evlerin avlu kapılarından boyuna çıkıp sokaklarda ilerliyorlardı. Ferapontof'a komşu olan evin önünde arabalar duruyor, kadınlar vedalaşarak ağlaşıyorlardı. Bir ev köpeği havlayarak koşulu hayvanların önünde dört dönüyordu.

Alpatiç, her zamanki adımlarından çok daha hızlı adımlarla avluya girdi ve doğru odunluğa, atlarının, arabasının yanına gitti. Arabacı uyuyordu; onu uyandırdı, atları arabaya koşmasını buyurarak evin sofasına girdi. Ev sahibinin odasından çocuk ağlaması, yürek paralayıcı kadın çığlıkları, hıçkırıkları ve Ferapontof'un öfkeli, boğuk sesi duyuluyordu. Alpatiç içeri girince ahçı kadın, ürken bir tavuk gibi çırpınarak kaçtı.

"Öldüresiye dövdü, karısını dövdü!.. Öyle dövdü, öyle çekip sürükledi ki!.."

Alpatiç sordu:

"Ne için?"

"Kadın onu da götürmesi için yalvarıyordu da ondan. Götür beni, dedi, küçük çocuklarımla beni mahvetme; bütün halk gitti, dedi, biz ne duruyoruz? Bir dövmeye başladı, öyle yerlerde sürükledi ki!"

Alpatiç, bu sözler üzerine başını doğru der gibi salladı, başka bir şey öğrenmek istemeyerek satın aldığı şeylerin olduğu yere; ev sahibinin odasının karşısındaki odaya yaklaştı.

Bu sırada kollarının arasında bir çocuk, başında parçalanmış başörtüsüyle zayıf, sapsarı bir kadın kapıdan fırladı, merdivenlerden avluya kaçarak bağırdı:

"Alçak!.. Katil!.."

Ferapontof, arkasından çıktı, Alpatiç'i görünce yeleğini, saçlarını düzeltti, esnedi ve Alpatiç'in ardından odaya girdi.

"Ne o gidiyor musun?" diye sordu.

Alpatiç, soruya yanıt vermedi, ev sahibine bakmadan, satın aldığı şeyleri toplayarak oda için ne kadar borcu olduğunu sordu.

"Hesaplarız! E, valinin yanında ne oldu? Neye karar verildi?" diye Ferapontof sordu.

Alpatiç, valinin kesin bir şey söylemediği yanıtını verdi.

Ferapontof:

"Bizim iş yürür mü ki?" dedi. "Dorogobuj'a değin her yük arabası için yedi ruble ver, diyorum ya, insaf kalmamış."

"Silvanof'un perşembe günü işi yolundaydı; orduya çuvalı dokuz rubleden un sattı. E, çay içecek misiniz?" diye ekledi.

Ferapontof, üç bardak çay içtikten sonra kalkarak:

"Ama sesler kesildi, herhalde bizimkiler düşmanı savuşturdular. Kente bırakmayacaklar, dendi ya, demek gücümüz yerinde. Geçende anlatıyorlardı, Matvey İvaniç Platof, onları Marin Irmağı'na dökmüş, on sekiz binini bir günde boğmuş."

Alpatiç, satın aldığı şeyleri topladı, onları içeriye giren arabacıya verdi, ev sahibiyle hesabını gördü. Avlu kapısından, giden arabaların tekerlek gürültüleri, nal ve çıngırak sesleri duyuluyordu.

Öğleyi çok geçmemişti; sokağın yarısı gölgede, öbür yarısı güneşin parlak ışığı altındaydı. Alpatiç, pencereden baktı, sonra kapıya doğru yürüdü. Birdenbire uzaktan tuhaf bir ıslık ve çarpan bir cismin sesi duyuldu, ardından pencereleri zangırdatan top sesleri peş peşe yükseldi.

Alpatiç, sokağa çıktı; iki adam köprüye doğru koşuyorlardı. Her yanda ıslıklar, kente düşen güllelerin çatırtısı, humbaraların patlaması duyuluyordu. Ama bu sesler, kentin ötesinden gelen top seslerinin yanında hemen hemen işitilmiyor, kent halkının dikkatini çekmiyordu. Bu, Napolyon'un yüz otuz topla saat beşte başlamasını buyurduğu bombardımandı. Halk ilkin bu bombardımanın nedenini kavramamıştı.

Düşen humbaraların, güllelerin sesleri ilk önce yalnız bir merak uyandırdı. O ana kadar odunluğun önünde sesli sesli ağlayan Ferapontof'un karısı sustu, kollarında çocuğuyla avlu kapısına çıktı, sessizce halka bakıyor, gürültülere kulak kabartıyordu.

Ahçı kadın ve bir esnaf kadın da kapıya çıktılar, hepsi de neşeli bir merakla başlarının üstünden geçen gülleleri görmeye çalışıyordu. Köşe başından birkaç kişi ateşli ateşli konuşarak çıktı.

Biri:

"Amma güç ha! Damı da, tavanı da yongaya çevirdi."

Başka biri:

"Yeri de domuz gibi eşeledi."

Gülerek:

"Bak bunu anlarım, cesaret verir bu!" dedi.

"Bereket versin yana kaçtın, yoksa seni benzetirdi."

Halk, bu adamlara doğru döndü. Onlar durdular. Tam yanlarında güllenin bir eve nasıl düştüğünü anlatıyorlardı. Bu sırada başka mermiler, hızlı ve hazin ıslıklarla gülleler, hoş iniltilerle humbaralar halkın başının üstünde uçuyordu; ama hiçbir mermi yakına düşmüyor, hepsi geçip gidiyordu. Alpatiç, arabaya bindi. Ev sahibi kapıda duruyordu. Anlatılanları dinlemek için çıplak dirseklerini oynatarak

köşeye yaklaşan kolları sıvalı, kırmızı eteklikti ahçı kadına bağırdı:

"Görmediğin neymiş orada sanki!"

"Ay, ne tuhaf şey!" diye ahçı kadın mırıldandı, ama ev sahibinin sesini duyunca yukarı kalkık eteğini düzelterek geri döndü.

Gene, ama bu kez çok yakından bir ıslık duyuldu, bir ateş yukarıdan aşağıya bir kuş gibi süzülerek sokağın ortasında parıldadı, bir patlama oldu, sokağı duman kapladı.

Ev sahibi ahçı kadına doğru koşarak:

"Alçak, ne yapıyorsun orada?" diye bağırdı.

O anda her yandan kadın çığlıkları yükseldi, küçük bir çocuk korkudan ağlamaya başladı, halk sararmış yüzlerle ahçı kadının çevresine toplandı. Bu kalabalığın içinden en çok duyulan ahçı kadının iniltileri ve bağırtılarıydı.

"Ah, ah, kardeşlerim! Canım kardeşlerim! Ölmeye bırakmayın beni! Canım kardeşlerim!"

Beş dakika sonra sokakta kimse kalmamıştı. Bir şarapnel parçasıyla kalçası parçalanan ahçı kadını mutfağa götürmüşlerdi. Alpatiç, arabacısı, Ferapontof'un karısıyla çocukları ve kapıcı bodrumda oturmuşlar, çevreyi dinliyorlardı. Top uğultusu, mermi vızıltısı ve bütün sesleri bastıran ahçı kadının acıklı iniltisi bir an dinmiyordu. Hancının karısı bazen çocuğu sallıyor, avutuyor, bazen, bodruma giren herkese sokakta kalan kocasının nerede olduğunu acıklı bir fısıltıyla soruyordu. Bodruma giren esnaf ona kocasının halkla birlikte mucizevi Smolensk kutsal tasvirinin kaldırıldığı katedrale gittiğini söyledi.

Ortalık kararınca top sesleri kesilmeye başladı. Alpatiç, bodrumdan çıktı, kapının eşiğinde durdu, eskiden berrak olan gökyüzü dumanla kaplıydı. Yüksekte duran yeni ayın hilali bu dumanın arasından tuhaf bir biçimde parlıyordu. Önceki korkunç top gürlemelerinden sonra, kentin üzerine, yalnız bütün kente yayılmış gibi olan ayak seslerinin, uzaktan gelen bağırtılarının ve yangın çıtırtılarının bozduğu bir sessizlik çökmüş gibiydi. Ahçı kadının iniltileri artık dinmişti. Sağdan soldan siyah yangın dumanı sütunları yükseliyor ve dağılıyordu. Sokakta türlü üniformalar giymiş askerler, sıra sıra değil, bozulan bir yuvanın karıncaları gibi, türlü yönlere gidiyor, koşuyorlardı. Alpatiç'in gözü önünde bunların birkaçı Ferapontof'un avlusuna kaçıp girdi. Alpatiç, kapıya çıktı, bir alay, sıkışıp itişerek hızlı hızlı geriye doğru gidiyor, yolu kapatıyordu.

Alpatiç'i fark eden bir subay:

"Kent teslim ediliyor, kaçın, kaçın," dedi ve hemen askerlere dönerek bağırdı:

"Evlere girmeyi ben size gösteririm!"

Alpatiç eve döndü, arabacıya seslenerek yola çıkmasını buyurdu. Alpatiç'in ve arabacının arkasından Ferapontof'un evindekilerin hepsi de dışarı çıktı. Çöken alacakaranlıkla şimdi iyice belirginleşen yangın dumanlarını, dahası alevleri görünce o zamana kadar ses çıkarmayan kadınlar yangına bakarak birdenbire çığlıklar atmaya başladılar. Sokağın öbür uçlarından aynı ağlamaların, onlara yanıt verir gibi, yinelendiği duyuldu.

Alpatiç, arabacıyla, çatı saçağı altında, dolaşan dizginleri ve atların koşum kayışlarını titreyen elleriyle düzeltiyordu.

Alpatiç, avlu kapısından yola çıkarken Ferapontof'un açık dükkânında on kadar askerin yüksek sesle konuşarak torbalarını, çantalarını buğday unu ve ayçiçeği tohumuyla doldurduklarını gördü. O sırada sokaktan dönen Ferapontof, dükkâna giriyordu. Askerleri görünce bağırmak istedi, ama birdenbire durdu, saçlarını elleriyle tutarak ağlar gibi bir kahkaha koyverdi.

"Hepsini götürün çocuklar! İblislere bir şey bırakmayın," diye bağırdı, çuvalları kucaklayarak sokağa fırlattı.

Kimi askerler korkup kaçtılar, kimileri torbalarını, çantalarını doldurmayı sürdürdüler, Ferapontof, Alpatiç'i görerek ona döndü:

"Rusya mahvoldu," diye bağırdı. "Alpatiç! Mahvoldu! Kendimi yakarım, mahvoldu."

Ferapontof, dışarı fırladı.

Ardı arkası kesilmeyen askerler, sokağın her yanını tutmuşlardı. Alpatiç geçemedi, beklemek zorunda kaldı. Ferapontof'un karısı da çocuklarıyla bir talikaya oturmuş yola çıkmak için fırsat kolluyordu.

Artık büsbütün gece olmuştu. Gökte yıldızlar vardı, dumanla örtülü yeni ay ara sıra parlıyordu. Askerlerle ve diğer arabalarla yan yana ilerleyen Alpatiç ve hancının karısının arabaları Dinyeper'in inişinde durmak zorunda kaldılar. Arabaların durduğu dörtyol ağzının biraz ötesinde sokakta bir ev ve kimi dükkânlar yanıyordu. Yangın artık sona eriyordu. Alev bir sönüyor, bir siyah dumanların içinde yitiyor, bir ansızın parlak bir ışıkla tutuşarak dörtyol ağzında biriken insanların yüzlerini şaşılacak derecede parlak bir biçimde aydınlatıyordu. Yangının önünden siyah insan biçimleri gelip geçiyordu; kesilmeyen ateş çatırtıları arasından konuşmalar ve bağırtılar işitiliyordu. Yere inmiş olan Alpatiç, arabasına öyle çabuk yol verilemeyeceğini görünce yangını seyretmek için dönerek sokağa girdi. Askerler durmadan alevlerin yanından ileri geri gidip geliyorlardı; Alpatiç, iki asker ve çuha kaputlu bir adamın yanan kütükleri yangından çıkarıp sokaktan yandaki avluya sürüklediklerini, birilerinin kucak kucak kuru ot taşıdıklarını gördü.

Alpatiç, her yanını alev sarmış bir ambarın karşısında duran büyük bir kalabalığa yaklaştı. Duvarlar ateş içindeydi, arka duvar yıkılmıştı, ince tahtadan çatı çökmek üzereydi, direkler alev almıştı. Belli ki halk çatının çökeceği anı bekliyordu. Alpatiç de bunu bekliyordu.

Ansızın tanıdık bir ses duyuldu:

"Alpatiç!"

Alpatiç, genç prensin sesini hemen tanıdı:

"Tanrım! Ekselans," diye yanıt verdi.

Prens Andrey, pelerinli, yağız bir at üstünde kalabalığın ortasında duruyor, Alpatiç'e bakıyordu.

"Burada ne arıyorsun?" diye sordu.

Alpatiç:

"Eks... Ekselans!.." dedi ve hüngür hüngür ağlamaya başladı. "Eks... Eks... Mahvolduk mu yoksa? Baba..."

Prens Andrey:

"Ne arıyorsun burada?" diye yineledi.

Bu sırada alev şiddetle parladı, genç prensin sararmış, bitkin yüzünü Alpatiç'e aydınlattı. Alpatiç, niçin gönderildiğini ve nasıl güçlükle yola çıkabildiğini anlattı.

"Nasıl, Ekselans, mahvolduk mu yoksa?" diye gene sordu.

Prens Andrey, yanıt vermeyerek cep defterini çıkardı, dizini kaldırıp kopardığı bir kâğıt üzerine kurşunkalemiyle yazmaya başladı. Kız kardeşine şunları yazdı:

Smolensk teslim ediliyor. Bir hafta içinde düşman Lisi Gori'ye ulaşacak. Hemen Moskova'ya gidin. Yola çıkar çıkmaz Usviyaj'a bir adam gönderip bana bilgi verin.

Kağıdı yazıp, Alpatiç'e vererek prensin, prensesin ve eğitmeniyle birlikte oğlunun yola çıkışıyla nasıl ilgileneceğine, ona hemen nasıl ve nereye yanıt verileceğine ilişkin sözlü buyruklar verdi. Bu buyrukları henüz bitirmemişti ki kurmaybaşkanı atlı olarak, yaverleriyle birlikte dörtnala ona doğru ilerledi.

Kurmaybaşkanı, Alman şivesiyle ve Prens Andrey'e yabancı gelmeyen bir sesle:

"Siz albay mısınız?" diye bağırdı. "Yanınızda evleri yakıyorlar da siz duruyorsunuz, bu ne demek? Siz sorumlusunuz." Bu bağıran, şimdi Birinci Ordu piyade kıtaları sol kanat kurmaybaşkanı yardımcısı olan Berg'di. Kendisinin de belirttiği gibi hoş ve gösterişli bir mevkiydi bu.

Prens Andrey, ona baktı, yanıt vermeyerek Alpatiç'e buyruk vermeyi sürdürdü.

"Ayın sonuna değin yanıt beklediğimi söyle, eğer ayın sonunda hepsinin gittiğinin haberini alamazsam, her şeyi bırakıp kendim Lisi Gori'ye gelmek zorunda kalacağım."

Berg, Prens Andrey'i tanıyarak:

"Prens, ben yalnız buyrukları yerine getirmek zorunda olduğum için böyle söylüyorum," dedi, "çünkü aldığım buyrukları ben hep harfiyen yerine getiririm... Beni bağışlamanızı dilerim..." diye özür diledi.

Ateşin içinde bir çatırtı oldu. Ateş bir an içinde söndü; çatının altından siyah duman sütunları devrildi. Ama ateşte daha korkunç bir çatırtı oldu ve dev bir şey çöktü.

Halk, içindeki yanmış tahıldan, çörek kokusu gelen ambarın çöküşüyle bir anda:

"Hurra!" diye gürledi. Bir alev parladı, yangının çevresindeki insanların heyecanlı, neşeli ve yorgun yüzlerini aydınlattı.

Çuha kaputlu adam, elini yukarı kaldırarak bağırdı:

"Çok güzel, iyi iş! Çocuklar çok güzel!"

Prens Andrey, Alpatiç'e dönerek:

"Evet, sana bütün söylediklerimi söyle," dedi.

"Bu mal sahibinin kendisi," diye sesler duyuldu. Yanı başında sessizce duran Berg'e hiçbir yanıt vermeksizin atını sürdü, sokağa doğru ilerledi.

V

Kıtalar, Smolensk'ten çekilmeyi sürdürüyorlardı. Düşman peşlerindeydi. On ağustosta Prens Andrey'in komuta ettiği alay Lisi Gori'ye giden caddenin yanındaki büyük yoldan geçiyordu. Sıcaklık ve kuraklık, geçen üç haftadan fazla bir zamandan beri devam ediyordu. Gökyüzünde her gün kıvırcık bulutlar, ara sıra güneşi kapatarak dolaşıyorlardı; ama akşama doğru gene dağılıyor, güneş esmerce kırmızı bir buğunun arasına giriyordu. Ancak gece yağan bol bir çiy toprağı serinletiyordu. Biçilmemiş ekinler yanmış, taneler dökülmüştü. Bataklıklar kurumuştu. Hayvanlar güneşten kavrulmuş çayırlarda yem bulamayarak açlıktan doğuruyorlardı. Yalnız akşamları ve çiyler durduğu sürece ormanlar serindi. Ama yollarda, kıtaların geçtiği büyük yolda, gece ve ormanlarda bile bu serinlik yoktu. Çiy, on beş santimden fazla yükselen yoldaki kum tozları üzerinde ayırt edilmiyordu. Ortalık ağarır ağarmaz hareket başlıyordu. Ağırlık kolları, top arabaları dingil başlıklarına kadar, piyadeyse topuk kemiklerine kadar bu yumuşak, bunaltıcı, geceleri bile soğumayan kızgın kum tozlarına gömülmüş sessizce ilerliyorlardı. Bu kum tozlarının bir kısmı ayaklar ve tekerleklerle yoğruluyor, öbür kısmı havaya kalkıp askerlerin üstünde bir bulut oluşturuyor, gözlere, saçlara, kulaklara, burun deliklerine ve özellikle bu yolda ilerleyen insanların ve hayvanların ciğerlerine doluyordu. Güneş yükseldikçe toz bulutu da yükseliyordu, bu ince, kızgın tozun arasından bulutlarla kaplı olmayan güneşe çıplak gözle bakılabilirdi. Güneş kocaman, kıpkırmızı bir yuvarlak gibi görünüyordu, rüzgâr yoktu; insanlar durgun hava içinde bunalıyorlardı, burunlarını, ağızlarını mendille bağlayarak gidiyorlardı. Bir köye gelince hepsi kuyulara saldırıyordu; su için boğuşuyor ve onu çamuruna varıncaya kadar içiyorlardı.

Prens Andrey, bir alayı komuta ediyordu; alayın yönetimi, askerlerinin rahatı, buyruk alıp verme bütün vaktini alıyordu. Smolensk yangını ve kentin bırakılması Prens Andrey'in yaşamında bir devir açtı. Düşmana karşı duyduğu yeni bir kin ona derdini unutturmuştu. Kendini büsbütün alayının işlerine vermişti. Askerlerine, subaylarına karşı ilgi gösteriyor, gönül alıcı davranıyordu. Alayda ona bizim prens derlerdi, onunla övünürler, onu severlerdi. Ama o yalnız kendi alayının adamlarına karşı, Timohin ve benzeri gibi büsbütün yeni ve yabancı bir çevreden, onun geçmişini bilmesi, anlaması olanaksız olan kimselere karşı iyi ve yumuşaktı; ama eskiden, kurmaydan tanıdığı kimselerden biriyle yüz yüze gelir gelmez, hemen gene tüyleri diken diken olurdu; somurtkan, alaycı, horgören bir adam olurdu. Anılarını geçmişe bağlayan her şey onu geriye tepiyordu. Bunun için o, bu eski yaşantısına karşın haksız bir duruma düşmemeye, görevini yerine getirmeye çalışıyordu.

Gerçekten de, altı ağustostan, Smolensk'in bırakılmasından (oysa ona göre bu kent savunulabilirdi ve savunulmalıydı) ve özellikle, hasta babasının Moskova'ya kaçmak ve çok sevdiği, kendisinin kurup yaşanır duruma getirdiği Lisi Gori'yi talancılara bırakmak zorunda kalışından beri her şey kapkara görünüyordu gözüne. Ama alayı, bu tür genel düşüncelerden kurtulmasını sağlıyordu. On ağustos günü, alayının bulunduğu kol, Lisi Gori hizasına ulaşmıştı. Babasının, oğlunun, kız kardeşinin Moskova'ya gittiklerini bildiren mektubu iki gün önce almıştı. Lisi Gori'de yapacağı bir şey yoktu ama kendisine özgü dert tazeleme ihtiyacına uyarak oraya gitmesi gerektiğine karar verdi.

Atının eyerlenmesini buyurdu ve menzilden, doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği köye, babasının köyüne yollandı. Her zaman bir sürü kadının konuşarak çamaşırlarını tokaçlarla dövüp yıkadıkları gölün yanından geçerken orada kimse olmadığını, kıyıdan ayrılmış, yarısı suya batmış olan salın göl ortasında yan yan yüzdüğünü gördü. Prens Andrey, bekçi kulübesine yaklaştı. Taş avlu kapısında

kimse yoktu; kapı açıktı. Bahçenin yolunda otlar büyümüştü, danalar ve atlar İngiliz bahçesinde dolaşıyorlardı. Prens Andrey, limonluğa yaklaştı, camlar kırıktı; kasalardaki fidanların kimi devrilmiş, kimi kurumuştu. Bahçıvan Taras'a seslendi. Sesine kimse yanıt vermedi, taraçanın üstünden limonluğu dolaştı, oymalı parmaklığın yıkıldığını, eriklerin dallarıyla koparıldığını gördü. Yaşlı bir köylü (Prens Andrey çocukluğunda onu kapıda görürdü), yeşil bir sırada oturmuş lapti örüyordu.

Sağırdı; Prens Andrey'in geldiğini duymamıştı. Yaşlı prensin oturmayı sevdiği sırada oturuyordu, yanında kırık ve uzun bir manolya budağına lif çilesi asılıydı.

Prens Andrey, eve yaklaştı, eski bahçede birkaç ıhlamur ağacı kesilmişti; alaca bir at, yavrusuyla evin önünde, güller arasında dolaşıyordu. Evin panjurları çiviliydi. Aşağıda bir pencere açıktı, bir hizmetçi çocuğu Prens Andrey'i görerek eve kaçtı,

Alpatiç, ailesini yollamış, Lisi Gori'de yalnız kalmıştı; evde oturuyor, Azizlerin Hayatı'nı okuyordu. Prens Andrey'in geldiğini duyunca, gözlükleri burnunun üstünde olduğu halde düğmelerini ilikleyerek evden çıktı, hızlı hızlı Prens Andrey'e yaklaştı, eteğini öptü, bir şey söylemeden ağlamaya başladı.

Sonra, böyle çocuklar gibi davrandığına kızıp, kendini toparlayarak olup bitenleri anlatmaya girişti. Değerli ne varsa Boguçarovo'ya gönderilmişti. İki yüz elli kental tutan buğday da oraya iletilmişti. Alpatiç'in dediğine göre bu yıl olağanüstü olan ot ve ekin yeşilken askerler onları biçmişti. Köylüler çok kötü duruma düşmüştü. Bir kısmı Boguçarovo'ya gitmiş, geriye az sayıda insan kalmıştı.

Alpatiç sözünü bitirmeden Prens Andrey, sordu:

"Babam ve kız kardeşim ne zaman gittiler?"

Prens Andrey, Moskova'ya ne zaman gittiler demek istiyordu. Ama Alpatiç, Boguçarovo'ya ne zaman gittiklerinin sorulduğunu sanarak ayın yedisinde ayrıldıklarını bildirdi ve yeniden evdeki işlerden söz ederek buyruk bekledi.

"Makbuz karşılığı orduya yulaf vermemi buyurur musunuz? Bizde daha bir yüz kental kadar var," dedi.

Sorularının yersizliğini bilen ama çektiği acıyı dindirmek için sorup duran yaşlının güneşte parıldayan başına bakan Prens Andrey, 'ona ne yanıt vermeli?' diye düşündü.

"Peki, düşman buraya gelirse sen ne yapacaksın?"

"Bahçenin durumu gözünüzden kaçmamıştır. Önleyemediğimiz için böyle oldu. Üç alay geceledi burada; hele dragonları sormayın! Şikâyette bulunmak için komutanın rütbesini ve adını aldım."

Prens Andrey, gene:

"Peki sen ne yapacaksın? Düşman buraya gelirse kalacak mısın?" diye sordu.

Alpatiç, yüzünü çevirerek ona baktı ve gösterişli bir hareketle elini gökyüzüne doğru kaldırarak:

"O, benim koruyucumdur, ne isterse o olur!" dedi.

Başları açık bir köylü ve hizmetçi kalabalığı çimlerin üzerinde ilerleyerek Prens Andrey'e

yaklaşıyordu.

Prens, Alpatiç'e doğru eğilerek:

"Eh öyleyse görüşmek üzere," dedi. "Sen de git, ne götürebilirsen yanına al götür! Köylülere de Riyazan'daki ya da Moskova yakınındaki malikâneye gitmelerini söyle."

Alpatiç, onun ayaklarına sarıldı ve ağladı. Prens Andrey, özenle onu kendinden uzaklaştırdı; atına yol vererek ağaçlı yoldan aşağıya doğru dörtnala sürdü. Taraçada yaşlı köylü, değerli bir ölünün yüzünde bir sinek gibi hep öyle ilgisiz oturuyor, laptinin kalıbına vuruyordu; iki küçük kız eteklerinde limonluktaki ağaçlardan kopardıkları eriklerle öteden koşarak geliyorlardı; Prens Andrey'le karşı karşıya geldiler. Genç prenslerini görünce büyüğü, korku ifadesi bir yüzle küçük arkadaşının elini yakaladı, dökülen yeşil erikleri toplamaya vakit bulamayarak, kayın ağacının arkasına saklandılar.

Prens Andrey, onları gördüğünü fark edecekler korkusuyla ürkekçe ve hızla başını öteye çevirdi. Bu sevimli, korkmuş küçük kıza acımıştı, ona bakmaya korkuyordu, ama içinde de bakmak için yenilmez bir istek vardı. Bu kızcağızlara bakınca onu yeni, sevinçli, huzur verici bir duygu kapladı. Yaşamda, ona büsbütün yabancı, onu ilgilendirenler kadar doğal, başka insanca ilgilerin var olduğunu anladı. Bu kızcağızların belli ki bir tek istekleri vardı; bu yeşil erikleri götürüp yemek ve yakalanmamak; Prens Andrey, bu girişimde onlara başarı diliyordu. Onlara bir kez daha bakmaktan kendini alamadı. Onlar kendilerini artık güvende sanarak pusudan çıktılar; incecik sesleriyle bir şey konuşup cıvıldaşarak etekleri kalkık, güneşten yanmış küçücük çıplak ayaklarıyla çayırın otları arasından neşeli neşeli ve hızla kaçıp gittiler.

Prens Andrey, kıtalarla ilerlediği büyük yoldaki tozlu bölgeden çıkınca biraz rahatladı. Ama Lisi Gori'ye yakın bir yerde gene yola çıktı. Küçük bir gölün yanında mola vermiş olan alayına yetişti. Gündüz saat ikiydi. Güneş, tozlar içinde kızıl bir top gibi, siyah ceketinin arasından sırtını dayanılmız bir ısıyla yakıyor, kavuruyordu. Toz kımıltısız duruyordu. Rüzgâr yoktu, Prens Andrey, su bendi boyunca ilerlerken çamur kokusu ve gölün serinliğini duyuyordu. Bağırmaların, kahkahaların geldiği göle baktı. Bu küçük, bulanık sazlı göl, görünüşe göre biraz yükselmiş, bendi basmıştı, çünkü kolları, yüzleri ve boyunları kırmızı kiremit rengi, çırpınan, çıplak, beyaz insan bedenleriyle, asker bedenleriyle doluydu. Bütün bu çıplak, beyaz etleri kahkahalar, bağırmalarla bu pis su birikintisinde bahçıvan kovasına doldurulmuş balıklar gibi çırpınıyorlardı. Bu çırpınma neşeli yankılar yapıyor ve bu yüzden insana çok hüzünlü geliyordu.

Baldırı kayışlı genç, sarışın bir asker, (Prens Andrey, onu daha üçüncü bölükten tanırdı) haç çıkararak hız alıp suya dalmak için geri geri çekiliyordu; esmer ve her zaman saçları dağınık başka biri, bir er, yarı beline kadar suya girmiş, adaleli gövdesini keyifle oynatıp, bileklerine değin esmer olan elleriyle başını ıslatarak neşeyle soluyordu. Şamar sesleri, çığlıklar, bağırtılar duyuluyordu.

Kıyılarda, bentte, gölde, her yerde beyaz, sağlıklı, adaleli insan bedenleri vardı. Küçük, kırmızı burnuyla subay Timohin bendin üstünde havluyla kurulanıyordu, prensi görünce utandı, bununla birlikte ona durumu açıklamaya karar verdi:

"Ama iyi oluyor, Ekselans, siz de buyursanız!"

Prens Andrey, alnını kırıştırarak:

"Su pis," dedi.

"Şimdi temizleriz."

Daha giyinmemiş olan Timohin, suyu temizlemeye koştu.

"Prens istiyor."

"Hangi prens? Bizim prens mi?" diye sesler yükseldi, herkes atıldı, öyle ki Prens Andrey, onları zor yatıştırabildi. Savaşta su dökünmeyi daha uygun buluyordu.

Kendi çıplak bedenine bakarak:

'Et, beden, kurbanlık,' diye düşündü. Soğuktan ve çok kirli suya dalıp çıkan bu çok sayıdaki insan bedeni karşısında duyduğu ve nedenini bilemediği tiksintinin, dehşetin etkisiyle titredi.

Yedi ağustosta Prens Bagration, Smolensk yolu üzerindeki Mihaylovka karargâhında aşağıdaki mektubu yazdı:

Sayın bay Kont Aleksey Alekseyeviç,

(Arakçeyef'e yazıyordu, ama mektubunu Çar'ın da okuyacağını biliyor, bunun için de elinden geldiğince her sözcük üzerinde düşünüyordu.)

Smolensk'in düşmana bırakılması üzerine raporunu bakanın verdiğini sanıyorum. Çok önemli bir yerin yok yere bırakılması acı ve hazin bir şeydir, bütün ordu acı içindedir, ben kendi hesabıma, ona üsteleyerek ricada bulundum, sonunda yazdım da, ama onu hiçbir şey yola getirmedi. Size onurum üzerine yemin ederim ki Napolyon şimdiye kadar hiç girmediği bir torbaya düşmüştü; ordusunun yarısını yitirebilirdi de Smolensk'i gene alamazdı. Askerlerimiz öyle dövüştüler ve öyle dövüşüyorlar ki, hiçbir zaman böyle dövüşmemişlerdir. Ben on beş bin kişiyle otuz beş saatten fazla dayandım ve onları tepeledim; ama o, on dört saat bile kalmak istemedi. Bu ayıptır, ordumuz için bir lekedir ve ben öyle sanıyorum ki o kendisi de bu dünyada yaşamamalıdır. Eğer yitiğin büyük olduğunu bildirdilerse yalandır; belki dört bin kişiye yakın, fazla değil, dahası o kadar da yok; isterse on bin olsun, ne yapacaksın, savaş bu; buna karşılık düşmanın kaybı sayısız.

İki gün daha kalırsa ne olurdu? Kesin ki kendiliklerinden giderlerdi; çünkü askerlere ve hayvanlara içirecek suları yoktu. Geri çekilmeyeceği üzerine bana söz vermişti ama birdenbire gece hareketi için buyruk çıkardı. Bu suretle savaşmaya olanak yok, bu gidişle düşmanı yakında Moskova'ya götürebiliriz.

Barışı düşündüğünüze ilişkin söylentiler dolaşıyor. Barışmak mı, Tanrı korusun! Bütün bu özverilerden, böyle çılgınca bir geri çekilişten sonra barışmak: Bütün Rusya'yı karşınıza alırsınız, üniforma taşımak da bizler için utanılacak bir şey olur. Mademki böyle oldu, Rusya dayandıkça, insanlar ayakta durdukça dövüşmek gerek.

Orduya bir kişinin komuta etmesi gerek, iki kişinin değil. Bakanınız bakanlıkta iyi olabilir; ama general olarak yalnız kötü değil, çok kötüdür; oysa yurdumuzun bütün yazgısı ona teslim edildi. Ben doğrusu öfkemden çıldıracağım; açık konuşmamı bağışlayınız. Besbelli ki barış yapmayı ve bakanın orduya komuta etmesini salık veren, Çar'ı sevmiyor, hepimizin mahvolmasını istiyor. Böylece size gerçeği yazıyorum; milisi hazırlayınız. Zira bakan çok ustaca konuğu arkasından başkente götürecektir. Bay yaver Woltzogen bütün orduda kuşku uyandırıyor. O, bizden çok Napolyon'un adamı diyorlar, bakana da hep o akıl veriyor. Bana gelince, ona karşı yalnız nazik davranmakla

kalmıyorum, rütbece daha üstte olmama karşın ona bir onbaşı gibi de boyun eğiyorum, bu acıdır; ama koruyucularımı ve Çar'ımı sevdiğim için boyun eğiyorum. Yalnız Çar'a acıyorum ki şanlı orduyu böyle adamlara emanet ediyor. Düşününüz ki geri çekilişimizde yorgunluktan ve hastanelerde on beş binden fazla insan yitirdik; saldırsaydık bu olmazdı. Söyleyiniz Tanrı aşkına, Rusya'mız, anamız, böyle korkmamıza, bu iyi, onurlu yurdumuzu alçaklara teslim etmemize, her yurttaşta bir hınç ve utanç uyandırmamıza ne der? Niçin ve kimden korkuyoruz? Bakanın kararsız, korkak, beyinsiz, sağır olması, bütün kötü şeyleri kendinde toplaması benim suçum değil. Bütün ordu kan ağlıyor, ona müthiş sövgüler savuruyorlar.

VI

Yaşam olayını içine sokabileceğimiz sayısız kategorileri, içeriğin ağır bastıkları ve biçimin ağır bastıkları olmak üzere iki ana bölümde toplayabiliriz. Bu sonuncular arasında Petersburg yaşamı da yer alabilir. Kır, taşra, bölge yaşamına ve dahası Moskova'daki yaşama ters düşmesi bakımından böyledir bu. Değişmez bir yaşam biçimi vardır bu kentte.

1805 yılından bu yana, Bonapart'la barışmış, bozuşmuş, anayasalar yapmış, bunları bozup yenilerini hazırlamıştık. Ama Anna Pavlovna ile Helen'in salonları, birincisi yedi, ikincisi beş yıl önce nasılsa öyle kalmışlardı. Anna Pavlovna'nın salonunda, Bonapart'ın başarılarından gene şaşkınlık ve hayranlıkla söz ediliyordu. Bu başarılar ve Avrupalı hükümdarların ona büyük bir uysallıkla boyun eğmeleri, Anna Pavlovna'nın temsilcisi olduğu saray çevresine üzüntü ve tedirginlik vermesinden başka amaç taşımayan kalleşçe bir komplo olarak görülüyordu. Rumyantsef'in bile ziyaret ederek onurlandırdığı ve çok zeki bir kadın olarak kabul ettiği Helen'in çevresindeyse 'büyük ulustan' ve 'büyük adamdan', 1812'de de tıpkı 1808'de olduğu gibi heyecanla söz ediliyor; ve hemen bir barışla giderilmesi gereken Fransa'yla düşmanlık durumu üzüntüyle ele alınıyordu.

Son zamanlarda, Çar, ordudan geldikten sonra bu birbirine karşıt çevrelerde, salonlarda kimi çalkalanmalar olmuş, birbirine karşı birtakım gösteriler yapmışlar, ama çevrelerin eğilimleri aynı kalmıştı. Anna Pavlovna'nın salonuna Fransızlardan yalnız kaşarlanmış kralcılar kabul ediliyordu; burada Fransız tiyatrosuna gitmemek gerektiği ve tiyatro kurulunun geçinme gideri bütün bir kolordunun geçinme gideri tutarında olduğu yolunda yurtseverce bir düşünce ileri sürülüyordu. Askeri olaylar heyecanla izleniyordu; bizim ordu için çok elverişli söylentiler çıkarılıyordu. Helen'in, Rumyantsef'in, yani Fransızseverlerin çevresindeyse, savaşın sertliği ve düşmanın acımasızlığı konusunda çıkarılan söylentiler yalanlanıyor; Napolyon'un anlaşma yolundaki bütün girişimleri üzerinde duruluyordu. Sarayın ve ana çariçenin gözetimi altında bulunan kız öğretim kurumlarının Kazan'a götürülmesi konusunda zamansız önerilerde bulunanlar eleştiriliyorlardı. Bütün savaş olayları Helen'in çevresinde, genellikle, barışla bitecek boşuna gösteriler olarak ele alınıyor; şimdi Petersburg'da bulunan ve Helen'in evine sık sık gelen Bilibin'in (zaten, her akıllı insanın bu eve gelmesi gerekiyordu), sorunu, barutun değil onu keşfedenlerin çözeceği yolundaki düşüncesi benimseniyordu. Çarın Petersburg'a dönüşüyle birlikte duyulan Moskova'daki coşku konusundaysa, bu salonda, sıkılganlık da elden bırakılmadan ince ince dalga geçiliyordu.

Oysa Anna Pavlovna'nın çevresinde bu coşkudan hayranlıkla ve Plutarkhos'un eski Romalılar'dan söz ettiği gibi söz ediliyordu. Hep aynı önemli görevde bulunan Prens Vasili, iki çevre arasında birleştirici halka gibiydi. Aziz dostu Anna Pavlovna'ya gider, kızının diplomatik salonuna uğrar ve birbiri ardınca çok sık yaptığı bu ziyaretlerden aklı karışıp bir salonda söylemesi gerekeni ötekinde söylerdi.

Çarın gelişinden az sonra Prens Vasili, Anna Pavlovna'da savaştan söz ederken Barclay de Tolly'yi şiddetli eleştirdi, kimin başkomutan atanacağında kararsızdı. Konuklardan, çok değerli bir adam adıyla tanınmış biri, Petersburg milis şefi seçilen ve gönüllü yazımı için hazine salonunda toplantıya gelen Kutuzof'u o gün gördüğünü anlatarak onun bütün istekleri karşılayacak adam olduğu düşüncesini önlemli bir dille ileri sürme yürekliliğini gösterdi.

Anna Pavlovna, hüzünle gülümsedi, Kutuzof'un Çar'a dertten başka bir şey getirmediğini söyledi.

"Ben söylemiştim, soylular toplantısında da söyledim," diyerek Prens Vasili sözünü kesti. "Ama beni dinlemediler. Onun milis şefi seçilmesi Çar'ın hoşuna gitmez dedim, beni dinlemediler."

"Hep aynı yemek hastalığı," diye devam etti, "hem de kime karşı? Hep Moskova'nın budalaca coşkunluklarını öykünmek istediğimizden." Prens Vasili, Helen'de Moskova'nın heyecanlarıyla alay etmek, Anna Pavlovna'daysa onlara hayranlık göstermek gerektiğini unutarak bir an şaşırdı. Ama hemen kendini toparladı. "Peki, Kont Kutuzof gibi, Rusya'nın en yaşlı generalinin orada toplantı yapması yakışık alır mı? Zaten bu işten de bir şey çıkmaz. Atına binemeyen, konseyde uyuklayan, öyle kötü alışkanlıkları olan bir adam nasıl olur da başkomutan atanır? Bükreş'te kendini iyi gösterdi! Daha onun askerlik niteliklerinden de söz etmiyorum, ama şu anda böyle çökmüş, kör, bayağı kör bir adam başkomutan atanabilir mi? Kör general de yaman olur doğrusu! Hiç görmez o, körebe oynamalı. Hiçbir şey görmez!"

Bu sözlere kimse karşı çıkmamıştı. Yirmi dört temmuzda bu söylenenler çok doğruydu. Ama yirmi dokuz temmuzda Kutuzof'a prens sanı verildi. Prenslik sanı onu atlatmak istediklerinin kanıtıydı. Bunun için Prens Vasili'nin düşüncesi, şimdi dile getirilmiyordu ama daha doğruydu. Ama sekiz ağustosta savaş sorunlarını görüşmek üzere General Feldmareşal Saltikof, Arakçeyef, Vyazmitinof, Lopubin ve Koçubey'den oluşan bir kurul toplandı. Kurul, başarısızlıkların tek bir komutanın var olmamasından ileri geldiğine karar verdi. Kurulu oluşturan kişiler, Çar'ın Kutuzof'tan hoşlanmadığını bildikleri halde, kurul kısa bir görüşmeden sonra Kutuzof'un başkomutanlığa getirilmesini önerdi. Aynı günde Kutuzof, ordulara ve orduların işgali altında bulunan ülkelere tam yetkili başkomutan atandı.

Dokuz ağustosta Prens Vasili, gene Anna Pavlovna'da çok değerli bir adamla karşılaştı. Çok değerli adam, kız öğretim kuruluşlarına bakan atanmak istediği için Anna Pavlona'ya yaranmaya çabalıyordu. Prens Vasili, mutlu ve utkun, isteğine ermiş bir adam tavrıyla odaya girdi.

"E, önemli haberi biliyor musunuz. Prens Kutuzof mareşal oldu. Bütün anlaşmazlıklar sona erdi. Öyle mutluyum, öyle sevinçliyim ki!" diye Prens Vasili devam ediyordu. "Sonunda işte bir adam," diye salonda bulunanları sert bir bakışla süzerek anlamlı anlamlı ekledi. Çok değerli adam, bir makam alma isteği beslemesine karşın önceki düşüncesini Prens Vasili'ye anımsatmak için kendini tutamadı (Bu, Anna Pavlovna'nın salonunda Prens Vasili'ye karşı da, bu haberi sevinçle karşılayan Anna Pavlovna'ya karşı da bir kabalıktı; ama kendini tutamamıştı).

Prens Vasili'ye sözünü anımsatarak:

"Ama kördür diyorlar, prens?" dedi.

Prens Vasili, bas sesiyle, çabuk çabuk ve öksürerek (bütün güçlükleri çözdüğü sesi ve öksürüğüyle):

"Yok canım yetecek kadar görüyor," dedi. "Beni sevindiren şey," diye devam etti. "Çarın ona bütün ordular, bütün ülkeler üzerinde, hiçbir zaman, hiçbir başkomutanda olmayan tam bir yetki vermiş olmasıdır, ikinci bir otokrat oldu," diye sözünü bitirdi.

Anna Pavlovna:

"İnşallah, inşallah," dedi.

Saray görgüsünün henüz yabancısı olan çok değerli adam, Anna Pavlovna'ya yaranmak için önceki düşüncesinde onu haklı göstermeye çalışarak:

"Çar bu yetkiyi istemeyerek verdi diyorlar. Kendisine Joconde okunan bir kız gibi kızardı ve ona, çar ve yurt sizi bu onurla ödüllendirdi, dedi diyorlar."

Anna Pavlovna:

"Belki de bu işi istemeden yapmıştır," dedi.

"A, hayır, hayır," diye Prens Vasili ateşli ateşli savundu. Şimdi o artık Kutuzof'u kimseye bırakmıyordu. Prens Vasili'nin düşüncesine göre Kutuzof, yalnız iyi değildi, herkes ona tapıyordu da.

"Hayır, bu olası değil, çünkü Çar onu önceleri de takdir etmeyi bilmişti," dedi.

Anna Pavlovna:

"Tanrı vere de, gerçek iktidarı Kutuzof ele alıp, kimsenin tekerleğe çomak sokmasına izin vermese," dedi.

Prens Vasili, bu kişinin kim olduğunu hemen anlamıştı. Yavaşça dedi ki:

"Ben iyice biliyorum ki Kutuzof, büyük prensin orduda kalmamasını kesinlikle bir koşul olarak ileri sürmüştür. Çara ne söyledi biliyor musunuz?"

Prens Vasili, Kutuzof un Çara söylemiş olduğu söylenilen 'kötü bir şey yapıyorsa ben onu cezalandıramam, iyi bir şey yaparsa ödüllendiremem' sözünü yineledi.

"Oo, Prens Kutuzof çok zeki bir adamdır, ben onu çok eskiden tanırım."

Saray görgüsünden henüz yoksun olan çok değerli adam:

"Dahası diyorlar ki," dedi. "Prensin kendisi Çar'ın da orduya gelmemesini kesin bir koşul olarak ileri sürmüş."

Bunu söyler söylemez, Prens Vasili ile Anna Pavlovna hemen yüzlerini çevirdiler, onun saflığı karşısında hüzünlü hüzünlü iç çekerek birbirlerine baktılar.

VII

Petersburg'da bunlar olurken Fransızlar Smolensk'i aşmışlar, Moskova'ya gittikçe, daha çok yaklaşarak ilerliyorlardı. Napolyon'un tarihçisi Thiers, başka tarihçiler gibi, kahramanını mazur göstermek çabasıyla onun Moskova varoşlarına, elinde olmayarak, çekilip götürüldüğünü söyler. O da tarihsel olayların açıklamasını bir adamın istencinde arayan bütün diğer tarihçiler gibi haklıdır. Napolyon'un Moskova'ya Rus komutanların becerisiyle çekilip götürüldüğünü söyleyen Rus tarihçileri gibi o da haklıdır. Burada bütün geçmişin olup bittiye bir ortam oluşturduğu kanısını veren 'geri dönüşlülük' yasasının yanı sıra karşılıklı etki de işin içine girmekte ve konuyu bulandırmaktadır. Satrançta oyunu yitiren iyi bir oyuncu, yitirmesinin kendi yanlışından ileri geldiğine içten inanır. Bu yanlışı oyunun başlangıcında arar ama bir hamlesinde, oyunun bütün devamı sırasında böyle yanlışlar işlediğini, hiçbir oyununun ustaca olmadığını unutur. Dikkatini çeken yanlışı, ancak düşman bundan yararlandığı için fark eder. Oysa belli bir zamanın koşulları içinde yürüyen bu savaş oyunu oldukça karmaşıktır. Burda cansız nesneleri yöneten bir tek istenç değildir, her şey türlü keyfi hareketlerin sayısız çarpışmalarından doğmaktadır.

Napolyon, Smolensk'ten sonra Vyazma'ya yakın Dorobuj'un ötesinde, sonra Tsarevo-Zaymişçe önlerinde savaş vermek için fırsat kolladı; ama öyle oldu ki, sayısız nedenler dolayısıyla, Ruslar, Moskova'dan iki yüz kilometre uzakta bulunan Borodino'ya kadar savaşı kabul etmediler. Vyazma'dan sonra Napolyon, doğrudan doğruya Moskova üzerine yürüme buyruğunu verdi. Moskova, bu büyük imparatorluğun Asya başkenti, Aleksandr'ın halklarının kutsal kenti, Çin pagotları biçimindeki sayısız kiliseleriyle Moskova!

Bu Moskova, Napolyon'un düş gücünü tedirgin ediyordu. Vyazma'dan Tsarevo-Zaymişçe'ye geçerken Napolyon, İngiliz safkan atı üstünde, muhafızları, nöbetçileri, pajları ve yaverleriyle ilerliyordu. Kurmay başkanı Berthier, süvarilerce tutsak edilen Rusları sorguya çekmek için geride kalmıştı. Yanında çevirmen Lelorme d'İdeville olduğu halde dörtnala Napolyon'a yetişerek neşeli bir yüzle atını durdurdu.

Napolyon:

"Ee?" diye sordu.

"Bir Palatof Kazak'ı... Platof kolordusunun büyük orduyla birleşmek üzere olduğunu, Kutuzof'un başkomutan atandığını söylüyor. Çok zeki ve geveze."

Napolyon gülümsedi, bu Kazak'a bir at verilmesini ve yanına getirilmesini buyurdu. Onunla kendisi konuşmak istiyordu. Birkaç yaver atlarını dörtnala kaldırdılar, bir saat sonra Denisof'un Rostof'a bıraktığı toprak kölesi Lavruşka hizmet eri mintanıyla Fransız süvari eyeri üstünde, hileci, sarhoşça bir tavırla, neşeli bir yüzle Napolyon'a yaklaştı. Napolyon kendi yanında at sürmesini buyurdu ve sormaya başladı;

"Kazak mısınız?"

"Kazak'ım efendim."

Thiers, bu olayı anlatırken:

"Kimlerin arasında olduğunu bilmeyen Kazak (çünkü Napol-yon'un sade görünüşünde bir Doğulu düş gücü için, bir çar halini ele veren bir belirti yoktu.) büyük bir senli benlilikle bu savaşın olayları üzerine konuşuyor," diyordu. Aslında kör kütük oluncaya değin içerek efendisini yemeksiz bırakabilen Lavruşka bir gün önce kırbaçlanmış ve tavuk çapullamak için köye gönderilmişti; burada kendini hepten çapulculuğa kaptırmış, Fransızlara tutsak düşmüştü. Lavruşka, çok şeyler görmüş, her şeyi alçakça, hilecilikle yapmayı ödev sayan, efendilerine her türlü hizmete hazır, onların kötü düşüncelerini sezen, zayıf ve bayağı yanlarını bilen terbiyesiz, küstah uşaklardan biriydi.

Lavruşka, kim olduğunu çok iyi ve kolaylıkla anladığı adamın karşısında hiç şaşırmadı, yalnız bütün ruhuyla yeni efendilerine hizmet etmeye çalıştı.

Karşısındakinin Napolyon'un kendisi olduğunu çok iyi biliyordu. Onun yanında Rostof'un ya da eli sopalı başçavuşun yanında olduğundan daha çok sıkılmıyordu. Çünkü onu, ne başçavuşu, ne de Napolyon, hiçbir şeyden yoksun bırakabilirdi.

Hizmet erleri arasında neler konuşulmuşsa anlattı. Bunların birçoğu doğruydu. Ama Napolyon, Rusların Bonapart'ı yenip yenemeyecekleri üzerine ne düşünüldüğünü sorunca, Lavruşka, gözlerini kırpıştırdı ve düşündü.

Burada o, Lavruşka gibilerin her şeyde hep hile sezdikleri gibi, ince bir hile seziyordu.

Dalgınca:

"Yani sizin anlayacağınız, eğer hemen savaş olursa ne iyi," dedi. "Ne iyi, ama, eğer üç gün geçerse o zaman iş uzar."

Lelorma d'İdeville, gülümseyerek, Napolyon'a bunu şöyle çevirdi:

"Savaş üç gün önce verilirse Fransızlar kazanır, ama daha geç verilirse ne olacağını Tanrı bilir."

Napolyon, görünüşte çok keyifli olmasına karşın, gülümsemedi, bu sözlerin kendisine yinelenmesini buyurdu.

Lavruşka bunu fark etti, onu keyiflendirmek için, kim olduğunu bilmiyormuş gibi davranarak konuştu.

"Biliyoruz sizde bir Bonapart var ki bütün dünyayı altetmiştir, ama bizimle iş başka." Bu övünçlü yurtseverliğin ağzından nasıl ve niçin çıktığını kendisi de bilmiyordu. Çevirmen bu sözleri Napolyon'a son kısmını çıkararak çevirdi. Bonapart, gülümsedi. Thiers, 'Genç Kazak Napolyon'u güldürdü,' diyor. Napolyon, sessizce ilerleyerek Berthier'e döndü ve konuştuğu adamın imparatorun kendisi, ölümsüz ve zaferin adını piramitlere yazan imparatorun bizzat kendisi olduğunu söylemenin bu Don çocuğunun üzerinde yapacağı etkiyi görmek istediğini söyledi.

Lavruşka, (bunun onu şaşırtmak için yapıldığını, Napolyon'un, onun korkacağını sandığını anlayarak) yeni efendilerine yaranmak için birdenbire şaşkınlığa düşmüş, şaşalamış gibi yaptı, gözlerini açtı, yüzüne, kırbaçlanmaya götürüldüğü zamanlar vermeye alışmış olduğu hali verdi. Napolyon'un çevirmeni bunu Kazak'a söyler söylemez, şaşıran Kazak, bir şey söyleyemedi. Adı Doğu'nun bozkırlarını aşarak ona kadar gelen fatihten gözlerini ayırmadan ilerledi. Bütün konuşkanlığı birdenbire kesilmiş, yerini sade ve sessiz bir hayranlık almıştı. Napolyon onu ödüllendirdikten sonra kırlara salıverilen bir kuş gibi özgür bırakıldı.

Napolyon, düş gücünü çok ilgilendiren Moskova'ya ilişkin hayaller kurarak yoluna devam etti. Kırlarına salıverilen kuşsa arkadaşlarına anlatacağı yalanları önceden düşünerek atını dörtnala ileri karakollara sürdü. Başından gerçekten geçenleriyse anlatılmaya değer görmediği için anlatmak istemiyordu. Kazaklar'a yetişti, Platof kolordusuna bağlı alayının nerede olduğunu soruşturup öğrendi. Akşama doğruysa Yankof'ta bulunan ve İlin'le birlikte yakın köylere gezinti yapmak için atına daha yeni binen efendisi Nikolay Rostof'u buldu. Rostof, Lavruşka'ya başka bir at verdirerek onu da yanına aldı.

VIII

Prenses Maria, Prens Andrey'in sandığı gibi Moskova'da ve tehlike dışında değildi.

Alpatiç, Smolensk'ten döndükten sonra yaşlı prens birdenbire uykudan uyanır gibi oldu. Köylerden milis toplanmasını, silahlandırılmalarını buyurdu. Başkomutana bir mektup yazdı, en eski Rus generallerinden birinin tutsak düşeceği ya da öldürüleceği yeri, Lisi Gori'yi savunmak için önlem alıp almamayı onun takdirine bırakarak son ana kadar orada kalmak ve kendisini savunmak yolundaki tasarısını ona iletti. Ev halkına Lisi Gori'de kalacağını bildirdi.

Prens, kendisi Lisi Gori'de kalmakla birlikte prensesin ve Dessalez ile küçük prensin Boguçarovo'ya, oradan Moskova'ya geçmelerini buyurdu. Babasının, eski aldırmazlığının yerini alan hummalı, geceli gündüzlü çalışmasından ürken Prenses Maria onu bırakmaya karar veremedi ve yaşamında ilk kez olarak ona boyun eğmemeye kalkıştı, gitmeyeceğini bildirdi; yaşlının müthiş öfke fırtınasını üstüne çekti. Yaşlı prens ona karşı olan bütün haksız suçlamalarını yineledi. Onu üzdüğünü, oğluyla arasını bozduğunu, kendisine karşı iğrenç kuşkular beslediğini, yaşamını zehirlemeyi görev edindiğini söyleyerek onu suçlamaya çalıştı; gitmezse umurunda olmadığını ekledi ve onu çalışma odasından kovdu. Onun varlığını yokluğunu bilmek istemediğini söyledi, ama gözüne görünmeye yeltenmemesini önceden uyardı. Korktuğunun tersine, babasının onu zorla göndermeyerek yalnız gözüne görünmemesini buyurması, Prenses Maria'yı sevindirmişti, biliyordu ki, evde kalmasına, gitmemesine içinden sevindiğini bu kanıtlamaktadır.

Nikoluşka'nın gittiği günün ertesi sabahı, erkenden, yaşlı prens resmi üniformasını giydi, başkomutana gitmeye hazırlandı. Kaleska hazır bekliyordu. Prenses Maria, üniformayla ve bütün nişanlarıyla onun evden çıktığını, silahlı köylüleri, hizmetçileri denetlemek için bahçeye doğru gittiğini gördü. Pencerenin önünde oturdu, onun bahçeden gelen sesine kulak kabarttı. Birdenbire ağaçlı yoldan birkaç kişi korku anlatan yüzlerle koşarak çıktı.

Prenses Maria, oradan çiçek bahçesine ve ağaçlı yola koştu. Karşıdan ona doğru bir milis ve hizmetçi kalabalığı geliyordu. Bu kalabalığın ortasında birkaç kişi, üniformalı göğsü nişanlarla dolu yaşlı prensi, koltuğuna girmiş sürüklüyordu, Prenses Maria, onlara doğru koştu; ıhlamur ağaçlarının gölgeleri arasından düşen ışık dairreciklerinin titreyişleri içinde onun yüzünde nasıl bir değişme oluştuğunu anlayamadı. Gördüğü tek şey yüzünün önceki sert ve kararlı anlatımının bir ürkeklik ve aldırmazlık anlatımıyla değişmiş olmasıydı. Kızını görünce cansız dudaklarını kımıldattı, hırıltılı sesler çıkardı, ne istediğini anlamak olanaksızdı. Onu kaldırıp el üstünde çalışma odasına götürdüler, son zamanlarda o çok korktuğu divana yerleştirdiler.

Getirilen doktor o gece prensten kan aldı, sağ yanına inme indiğini söyledi.

Lisi Gori'de kalmak gittikçe daha tehlikeli bir durum alıyordu. İnmeden bir gün sonra prensi Boguçarovo'ya taşıdılar, doktor da onunla birlikte gitti.

Boguçarovo'ya geldikleri zaman küçük prens, Dessalez'le Mosko-va'ya gitmişti.

Hep aynı durumda, ne iyiye, ne kötüye doğru bir gidiş göstermeden yaşlı Prens Boguçarovo'da, Prens Andrey'in yaptırdığı yeni evde üç hafta yattı. Yaşlı prens, kendini bilmez bir durumdaydı; büzülmüş bir ceset gibi yatıyordu. Kaşlarını, dudaklarını oynatarak durmadan bir şey mırıldanıyordu;

çevresinde olanları bilip bilmediğini anlamak olanaksızdı. Kesin olarak bilinen yalnız onun acı çektiği ve bir şey söylemek istediğini duyumsamasıydı. Ama bunun ne olduğunu kimse anlamıyordu; hastanın, yarı delinin bir kaprisi miydi bu, olayların genel gidişiyle mi, yoksa aile işleriyle mi ilgiliydi?

Doktor, hastanın bu durumunun bir şey anlatmadığını, bunun fiziki bir nedeni olduğunu söylüyordu; ama Prenses Maria, kendisine bir şey söyleyecek sanıyordu (Yanında huzursuzluğunun her zaman artması bu varsayımı güçlendiriyordu).

Belli ki bedence de, ruhça da acı çekiyordu. İyileşme umudu yoktu, Moskova'ya götürülemezdi. Ya yolda ölürse ne yaparlardı? Prenses Maria, kimi vakit, 'son, büsbütün son daha iyi değil mi?' diye düşünüyordu. Gece ve gündüz, hemen hemen hiç uyumayarak onu kollar, söylemesi korkunç ama, çoğu zaman iyileşme belirtileri bulmak umuduyla değil de sona yaklaşma belirtileri bulmak isteğiyle onu kollardı.

İçinde böyle bir duygu olduğunu kabul etmek Prenses Maria için tuhaf olsa da bu duygu onda vardı. Onun için daha korkunç olan, babasının hastalığından beri (dahası belki de daha da önceleri bir şey bekleyerek onunla birlikte kaldığı zamandan beri), içinde uyuyan bütün unutulmuş kişisel istekleri, beklentileri uyanmışlardı. Yıllardan beri aklına gelmeyen baba korkusu olmayan özgür bir yaşam düşüncesi, dahası aşk olanağı ve aile mutluluğu düşünceleri bir şeytan kandırması gibi durmadan sanrısında dolaşıyorlardı. Şimdi bundan sonra yaşamını nasıl kuracağına ilişkin sorular, kendinden onları ne oranda uzaklaştırırsa uzaklaştırsın, durmadan belliğine yükleniyorlardı. Bunlar şeytan kandırmalarıydı ve Prenses Maria bunu biliyordu. Biliyordu ki ona karşı biricik savunma ibadetti; ibadet etmeye çalıştı. Duaya kalktı, kutsal resme baktı, dua okudu, ama okuyamıyordu. Şimdi o, önceleri içinde tutsak olduğu, en iyi teselliyi ibadette bulduğu ruhsal dünyanın büsbütün karşıtı, bayağı, zor ve özgür bir eylem dünyasının kendisini kavradığını biliyordu.

Boguçarovo'da kalmak tehlikeli bir durum aldı. Her yanda Fransızların yaklaştığı haberi dolaşıyordu; Boguçarovo'ya yirmi kilometre uzaktaki bir köyde bir çiftliği Fransız talancıları yağma etmişlerdi.

Doktor, prensin daha geriye götürülmesinde üsteliyordu; soylular önderi, Prenses Maria'ya bir memur göndererek olabildiğince çabuk gitmesi için onu kandırmaya çalıştı. Zaptiye komiseri Boguçarovo'ya geldi, Fransızların elli kilometre uzakta bulunduklarını, köylerde Fransız bildirileri dolaştığını, prenses babasıyla ayın on beşine kadar gitmezse hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini söyleyerek o da üsteledi.

Prenses, ayın on beşinde gitmeye karar verdi. Hazırlıklar, buyruklar vermek -şimdi herkes ona başvuruyordu- bütün gününü alıyordu.

On dördü on beşe bağlayan geceyi prensin yattığı odanın yanındaki odada her zamanki gibi soyunmadan geçirdi. Birkaç kez uyanarak iniltisini, sayıklamasını, karyolanın gıcırtısını, yatakta onu çeviren Tihon ile doktorun ayak seslerini duydu. Birkaç kez kapıdan dinledi. Ona, bu gece her zamandan daha fazla inliyor, yatakta daha sık dönüyor gibi geldi. Uyuyamıyordu, birkaç kez kapıya yaklaştı, dinledi, içeri girmek istedi, göze alamadı. Gerçi o konuşmuyordu, ama korku anlatan bir yüzün ona nasıl etki edeceğini görüyor, biliyordu. Kimi vakit, elinde olmayarak kendisine diktiği bakışlarını isteksizlikle ondan nasıl ayırdığını görebiliyordu. Gece uygunsuz bir zamanda gelişinin onu kızdırdığını biliyordu.

Ama onu yitirmek Prenses Maria'ya hiçbir zaman bu derece acıklı ve korkunç gelmemişti. Onunla geçen bütün yaşamını anımsadı; onun her sözünde, her hareketinde kendisine karşı bir sevgi ifadesi buluyordu. Arada bir bu anıların arasından, şeytan kandırmaları, bu ölümden sonra ne olacağına, yeni ve özgür yaşamını nasıl kuracağına ilişkin düşünceler zihnine sokuluyordu. Ama o, bu düşünceleri nefretle kendinden uzaklaştırıyordu. Sabaha karşı babası sakinleşti, o da uyudu.

Geç vakit uyandı, uyanma anının açık yürekliliği babasının hastalığında onu en çok uğraştıran şeyi belirgin olarak ona gösterdi. Uyandı, kapının öbür yanında olup bitenlere kulak kabarttı, onun iniltisini duyunca, içini çekerek hep aynı durumda olduğunu kendi kendine söyledi.

"Peki ne olacak? Ne istiyorum ben? Onun ölümünü mü istiyorum?" diye kendi kendinden tiksinerek bağırdı.

Giyindi, elini yüzünü yıkadı, duasını okudu, perona çıktı. Orada içine eşya yerleştirilen atsız bir araba duruyordu.

Sıcak ve sisli bir sabahtı, Prenses Maria ruhsal düşkünlüğü karşısında hâlâ dehşet içindeydi. Babasının yanına girmeden önceleri düşüncelerini düzene koymaya çalışarak peronda durdu.

Doktor, merdiveni indi, ona yaklaştı.

"Bugün biraz daha iyi," dedi. "Sizi arıyordum. Söylediklerinden bir şeyler anlamak olası, zihni hâlâ açık gidelim. Sizi çağırıyor."

Bu haber karşısında, Prenses Maria'nın yüreği şiddetle çarpmaya başladı. Düşmemek için duvara dayandı. Şimdi, bütün ruhu bu müthiş ve canice kandırmalarla doluyken onu görmek, onunla konuşmak, bakışlarının altına düşmek Prenses Maria için hem bir sevinç, hem de korkunç bir azaptı.

"Gidelim," dedi doktor.

Prenses Maria, babasının yanına girdi, karyolaya yaklaştı. Hasta, sırtüstü, başı yüksekte, küçücük, kemikli, mor ve şişkin damarlı elleri yorganın üzerinde, sol gözü ileriye dikilmiş sağ gözü yana kaymış, kaşları ve dudakları kımıltısız bir durumda yatıyordu. Zayıflamış, küçülmüş, acınacak bir duruma gelmişti. Yüzü sanki kurumuş, erimiş, çizgileri incelmişti. Prenses Maria, yaklaştı, elini öptü. Sol el, Prenses Maria'nın elini sıktı, belli ki prens onu çoktandır bekliyordu. Elini sarsmaya başladı, kaşları, dudakları öfkeli öfkeli kımıldıyordu.

Kendisinden ne istediğini anlamak için Prenses Maria korkuyla ona bakıyordu. Kımıldanarak sol gözü kendisini görecek biçimde konumunu değiştirince yaşlı prens suskunlaştı, gözünü birkaç saniye ondan ayırmadı. Sonra dudakları ve dili kımıldandı, sesler duyuldu; kendisini anlamayacak diye korkuyormuş gibi duraksak ve yalvaran bir tavırla kızına bakarak konuşmaya başladı.

Prenses Maria, bütün dikkatini vermiş ona bakıyordu. Dilini oynatmak için babasının harcadığı komikçe çaba onu gözlerini yere indirmeye ve boğazını tıkayan hıçkırıkları güçlükle bastırmaya zorladı. Hasta, sözlerini birkaç kez yineleyerek bir şeyler söyledi. Prenses Maria, onları anlayamıyordu; ama ne söylediğini kestirmeye çalışıyor, onun söylediklerini soru biçimine sokuyordu.

"Ca, ca... yor..." diye hasta birkaç kez yineledi.

Bu sözleri anlamak olanaksızdı. Doktor, anladığını sandı, onun sözlerini yineleyerek:

"Prenses mi korkuyor?" diye sordu. Hasta, başıyla olumsuz bir işaret yaptı ve gene aynı sözleri yineledi:

Prenses Maria, birdenbire çözerek:

"Canım, canım acıyor," dedi.

O, onaylar yollu inledi; kızının elini aldı ve onu asıl yerini anlıyormuş gibi, göğsünün şurasına burasına bastırmaya başladı.

Şimdi, sözünün anlaşıldığına kanı getirince öncekinden çok daha anlaşılır bir sesle:

"Bütün düşüncem sensin... düşüncem..." dedi.

Prenses Maria, hıçkırıklarını ve gözyaşlarını göstermemek için başını onun eline yapıştırdı. O, elini kızının saçlarında gezdirdi.

"Bütün gece seni çağırdım," dedi.

Prenses Maria, gözyaşları arasından,

"Eğer bilseydim... İçeri girmeye korkuyordum!" dedi.

Kızının elini sıktı.

"Uyumadın mı?"

Prenses Maria, başıyla olumsuz bir işaret yaparak:

"Hayır uyumadım," dedi.

Elinde olmadan babasına uyarak, şimdi onun gibi konuşuyor, daha çok, işaretlerle anlatmaya çalışıyor, sanki o da dilini zorla oynatıyordu.

"Ruhum... Canımın içi..." Prenses Maria anlayamıyordu; ama babasının bakışlarındaki ifadeye bakılırsa söyledikleri herhalde hiçbir zaman söylemediği yumuşak, tatlı sözlerdi. "Niçin uyumadın?" Prenses Maria:

'Ya ben, onun ölümünü istiyordum, ölümünü!' diye düşündü. Yaşlı prens, bir süre sustu.

"Teşekkür ederim... kızım, dostum... her şey için, her şey için... bağışla... teşekkür ederim... bağışla... teşekkür ederim!" Gözlerinden yaşlar akıyordu. "Andreyuşka'yı çağır," diye birdenbire ekledi ve bunu söylerken yüzünde çocukça bir ürkeklik ve güvensizlik havası belirdi. İsteğinin hiçbir anlamı olmadığını sanki kendisi de biliyordu ya da Prenses Maria'ya öyle göründü. "Ondan mektup aldım," diye yanıt verdi. Babası şaşkınlık ve korkuyla ona bakıyordu. "O nerede?"

"Orduda, babacağım, Smolensk'te." Yaşlı prens, gözlerini kapayarak uzun süre sustu; sonra kendi kuşkularına yanıtmış gibi ve şimdi her şeyi anladığını, anımsadığını onaylarcasına başını salladı, gözlerini açtı. Açık olarak yavaşça:

"Evet, Rusya mahvoldu, mahvoldu!" dedi, gene ağladı, gözlerinden yaşlar akıyordu. Prenses Maria,

kendini fazla tutamadı, babasının yüzüne bakarak o da ağladı.

Hasta, gözlerini kapadı, ağlaması kesildi, eliyle gözlerini işaret etti, Tihon, bunu anlayarak yaşlarını sildi.

Sonra hasta, gözlerini açtı, uzun süre kimsenin anlayamadığı bir şeyler söyledi, sonunda bunları Tihon anlayarak açıkladı; Prenses Maria söylediklerinin anlamını bir dakika önceki sözlerine de egemen olan ruh durumunda arıyordu. Onun bazen Rusya'dan, bazen Prens Andrey'den, kendisinden, torunundan, ölümünden konuştuğunu sanıyordu. Bu yüzden sözlerinin anlamını bütünüyle çıkaramıyordu. Yaşlı prens: "Beyaz giysini giy, hoşuma gidiyor benim," dedi.

Prenses Maria, bu sözleri anlayarak daha güçlü hıçkırmaya başladı. Doktor, onun koluna girdi, sakin olmasını, gitmek için hazırlıklarla ilgilenmesini söyleyerek onu odadan taraçaya götürdü. Prenses Maria odasından çıktıktan sonra prens gene oğlundan, savaştan, çardan konuştu, kaşlarını öfkeyle oynatmaya, kısık sesini yükseltmeye başladı, ikinci ve sonuncu kriz geldi.

Prenses Maria, taraçada durdu. Hava açmıştı; güneş ve sıcak vardı. Babasına karşı beslediği derin sevgiden, o ana kadar bilmediğini sandığı sevgiden başka bir şey anlayamıyor, bir şey düşünemiyor, duyumsayamıyordu bahçeye koştu; hıçkırarak Prens Andrey'in diktiği ıhlamur fidanları arasındaki yoldan aşağıya, göle doğru koştu.

'Evet... ben... ben... ben onun ölmesini istedim! Evet, çabuk ölmesini istedim... Özgür olmak istedim... Peki ben ne yapacağım? O olmadıktan sonra özgürlük neye yarar!'

Prenses Maria, hızlı adımlarla bahçede dolaşarak ve heyecanlı hıçkırıklarının kopup geldiği göğsünü elleriyle sıkıştırarak yüksek sesle mırıldanıyordu.

Bahçenin çevresinde onu gene eve götüren bir daire çizdikten sonra karşıdan ona doğru gelen (Boguçarovo'da kalan, gitmek istemeyen) Bayan Bourienne'i ve tanımadığı bir erkek gördü. Bu hemen yola çıkmak için zorunlu her şeyi sağlamak için Prenses Maria'ya gelen ilçenin soylular önderiydi. Prenses Maria, onu dinledi ama anlamadı. Onu eve götürdü, kahvaltı önerdi ve yanına oturdu, sonra önderden özür dileyerek yaşlı prensin kapısına yaklaştı. Doktor, telaşlı bir yüzle dışarı çıktı, girilemeyeceğini söyledi.

"Gidiniz, prenses, gidiniz, gidiniz!"

Prenses Maria, gene bahçeye çıktı, gölün kıyısındaki sırtın eteğinde kimsenin göremeyeceği bir yerde otların üstüne oturdu. Orada ne kadar kaldığını bilmiyordu. Yoldan koşan bir kadının ayak sesleri onu kendine getirdi. Kalktı, besbelli onu arayan oda hizmetçisi Dunyaşa'nın, onu görünce birdenbire korkmuş gibi durduğunu gördü.

Dunyaşa, titreyen bir sesle mırıldandı:

"Geliniz lütfen, prenses... prens..."

"Şimdi geliyorum, geliyorum," diyerek prenses, Dunyaşa'nın sözünü bitirmesine vakit bırakmadan hemen söze başladı ve Dunyaşa'yı görmemeye çalışarak eve doğru koştu.

Önder, evin kapısında onu karşılayarak:

"Prenses, Tanrı'nın isteği yerine geliyor, her şeye hazır olmalısınız!" dedi.

"Bırakınız beni, bu olamaz!" diye prenses öfkeyle bağırdı.

Doktor, onu durdurmak istedi, doktoru iterek kapıya koştu. 'Bu korkmuş yüzlü insanlar niçin beni durduruyorlar? Kimseye ihtiyacım yok! Orada ne yapıyorlar!' Kapıyı açtı. Önceden loş olan bu odadaki parlak gün ışığı onu dehşete düşürdü. Orada kadınlar ve dadı vardı. Karyolanın yanından çekilerek ona yol açtılar, karyolada o hep aynı biçimde yatıyordu; ama donuk yüzünün sert biçimi Prenses Maria'yı kapının eşiğinde durdurdu.

"Hayır, o ölmedi, bu olamaz!" diye söylendi, ona yaklaştı; üzerine çöken dehşeti yenerek dudaklarını onun yanağına yapıştırdı. Ama hemen kendini ondan ayırdı. Ona karşı içinde duyduğu sevecenlik bir an içinde yok oldu, yerini önündeki görünüm karşısında bir korku duygusu aldı. 'O artık yaşamıyor! O artık yok, orada onun durduğu yerde yabancı, düşman, korkunç, insanı dehşete düşüren, kendisinden uzaklaştıran bir giz var!' Prenses Maria, yüzünü elleriyle kapatarak kendisini tutan doktorun kolları arasına yığıldı.

Kadınlar, Tihon ile doktorun yanında onu yıkadılar, açık ağzının sertleşmemesi için çenesini mendille bağladılar; başka bir mendille de birbirinden ayrılan ayaklarını bağladılar. Sonra üniformasını giydirdiler, nişanlarını taktılar, ufacık, büzülüp küçülmüş bedenini masanın üstüne yatırdılar. Bu işlerle kimin ve ne zaman ilgilendiğini Tanrı bilir, ama her şey adeta kendiliğinden oluverdi. Gece yarısına doğru tabutun çevresinde mumlar yakıldı, üstünde bir örtü vardı, yere ardıç çalıları serpildi, ölünün, büzülüp küçülen başının altına basılı bir dua konmuştu, köşede diyakos yamağı oturmuş, 'Mezamir' okuyordu.

Atlar nasıl ölü bir atın çevresine toplanıp arsızlanır, ürküp solurlarsa, tabutun çevresinde de yabancılar ve ev halkı, önder, muhtar, kadınlar toplanmışlar, durgun gözlerle, korkak tavırlarla haç çıkararak eğiliyor, yaşlı prensin soğuk, katılaşmış elini öpüyorlardı.

IX

Boguçarovo, Prens Andrey oraya yerleşmeden önce terk edilmiş bir malikâneydi; Boguçarovo köylüleri Lisi Gori köylülerinden büsbütün ayrı bir yapıdaydılar. Onlardan şive bakımından da, giyim bakımından da, töre bakımından da ayrılıyorlardı. Onlara bozkır adamları derlerdi. Hasada yardım etmek ya da göletler ve hendek kazmak için Lisi Gori'ye geldikleri zaman yaşlı prens, işe dayanıklı oluşlarından ötürü onları över ama yabanıllıkları yüzünden de onları sevmezdi.

Prens Andrey, Boguçarovo'da son kalışında uyguladığı yeniliklerle -hastanelerle, okullarla, vergi indirimiyle- onların huylarını yabanıllık dediği yanını güçlendirmişti. Aralarında her zaman kapalı dedikodular dolaşırdı. Bazen hepsinin birden Kazak olacağından, bazen benimsemeyi düşündükleri yeni bir mezhepten, bazen çarın birtakım kâğıtlarından, bazen Pavel Petroviç'in 1797 yılında ettiği yeminden (köylünün daha o zaman özgürleştirildiği ama beylerin bu kararı geri aldıkları söylenirdi), bazen Piyotr Feodoroviç'in yedi yıl içinde tahta çıkacağından, o gelince herkesin özgür bırakılacağından ve her şeyin yasaya gerek göstermeyecek derecede yaklaştırılacağından söz edilirdi. Savaşa, Bonapart'a ve onun işgaline ilişkin söylentiler onlarda, Deccal'a, dünyanın sonuna, tüm özgürlüğe ilişkin olan kapalı düşüncelerle birleşirdi.

Boguçarovo'nın yakınlarında devletin ve derebeylerin büyük köyleri vardı. Buralarda oturan derebeyleri azdı; hizmetçiler ve okuryazarlar da azdı. Köylülerin yaşamında, Rus halk yaşamının, neden ve önemleri çağdaşlarca açıklanamayan gizemli akımları başka yerlerdekinden daha göze batıcı ve daha güçlüydü. Bu olaylardan biri, bu bölgenin köylüleri arasında yirmi yıl önce kimi sıcak ırmaklara doğru baş gösteren göç hareketidir. Yüzlerce köylü, bu arada Boguçarovo köylüleri, ansızın hayvanlarını satmaya ve aileleriyle birlikte güneydoğuya doğru gitmeye başladılar. Denizin ötesinde bir yere doğru uçan göçmen kuşlar gibi bu insanlar, karıları ve çocuklarıyla, içlerinden hiçbirinin bilmediği bir yere doğru, güneydoğu yolunu tuttular. Kafileler oluşturup kalktılar, tek tek fidye ödeyip özgürlüklerini satın alarak ya da kaçarak, arabalarla ya da yaya olarak ovalara, sıcak ırmaklara yollandılar. Birçokları cezalandırıldı, Sibirya'ya sürüldü, birçokları yollarda soğuktan ve açlıktan öldü, birçokları kendiliklerinden geri döndü ve görünür bir neden olmadan hareket, başladığı gibi kendiliğinden yatıştı. Ama halkta bu örtülü akımlar durmadı. Tuhaf, beklenmedik, aynı zamanda yalın, doğal ve güçlü bir biçimde yeniden ortaya çıkmak için biriktiler; şimdi 1812 yılında, halka yakın yaşayan bir adam, bu örtülü akımların içten içe büyük bir hareketlenme gösterdiklerini, dışa vurmaya yakın olduklarını görebilirdi.

Alpatiç, yaşlı prens ölmeden bir süre önce Boguçarovo'ya gelince halk arasında kaynaşma olduğunu bütün köylüleri bozkır bölgesine giden (köyleri, yağmacı Kazaklar'a bırakarak) Lisi Gori bölgesinde seksen kilometrelik bir alanda olup bitenlerin tersine olarak burada köylülerin Fransızlarla ilişkide oldukları söylentisinin dolaştığını, elden ele gezen birtakım bildiriler aldıklarını, yerlerinden ayrılmadıklarını gördü. Geçenlerde bir beylik arabayla gitmiş olan, halk arasında büyük nüfuz sahibi köylü Krap'ın, halkın terk ettiği köyleri Kazaklar'ın yağmaladıkları, ama Fransızların bunlara dokunmadıkları haberleriyle döndüğünü, kendisine sadık yaşamalarından öğrendi. Başka bir köylünün bir gün önce -Fransızların bulunduğu- Vislouhova köyünden köylülere hiçbir zarar verilemeyeceğini, kalırlarsa onlardan alınan her şeyin bedelinin ödeneceğini köylülere duyuran Fransız generalinin bir duyurusunu getirdiğini bile biliyordu. Buna kanıt olarak, köylü, Vislouhova'dan at için peşin olarak kendisine verilen yüz ruble değerinde paralar (bunun sahte

olduğunu bilmiyordu.) getirmişti.

Sonunda, en önemlisi, Alpatiç biliyordu ki prensesin eşyalarını Boguçarovo'dan taşıtmak için muhtara arabaları hazırlatması buyruğunu verdiği gün, sabahleyin köyde bir toplantı yapılmış, burada, köyden çıkmamaya, beklemeye karar verilmişti. Bununla birlikte zamanın dayancı yoktu. Önder, prensin öldüğü gün, on beş ağustosta gitmesi için Prenses Maria'ya üsteliyordu, çünkü tehlike başgöstermişti. Ayın on altısından sonra hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini söylüyordu. Prensin öldüğü gün akşam üstü gitti, ertesi gün cenaze törenine gelmeye söz verdi. Ancak Fransızların ansızın ilerledikleri haberini alınca ertesi gün gelemedi, kendi malikânesinden ailesini ve bütün değerli eşyalarını taşıtmaya vakit bularak ayrıldı.

Yaşlı prensin Dronuşka diye çağırdığı Dron, Boguçarovo'yu otuz yıl önce yönetmişti.

Dron, yaşlandıkça sakalını daha çok uzatan, böylece altmış, yetmiş yaşa kadar saçına tek bir ak düşmeden ve bir tek dişi eksilmeden yaşayan, altmış yaşında da otuzunda olduğu gibi dik, güçlü, bedence ve ruhça sağlam köylülerdendi.

Dron, sıcak ırmaklara doğru göç akınındaki gibi onun da katıldığı akından biraz sonra buraya muhtar olmuş, o zamandan beri, yani yirmi üç yıl kusursuz olarak bu görevde kalmıştı. Köylüler efendiden daha çok ondan korkarlardı. Baylar, yaşlı ve genç prens, idare müdürü, ona saygı gösterir, şaka olarak onu, bakan diye çağırırlardı. Bütün hizmeti süresince Dron, hiç sarhoş olarak görülmemiş, hasta olmamıştı; hiçbir zaman ne uykusuz geçen gecelerden, ne de, nasıl olursa olsun, herhangi bir işten sonra küçücük bir yorgunluk eseri göstermez, okuryazar olmamakla birlikte hiçbir para hesabını ve kocaman yük arabalarıyla sattığı unların kilogramını unutmaz, Boguçarovo tarlalarında her hektardaki tınazı bilirdi.

İşte bu Dron'u, yağmalanmış olan Lisi Gori'den gelen Alpatiç, prensin cenaze gününde yanına çağırdı. Prensin arabaları için on iki, eşyaları taşıyacak araba için de on sekiz atın buradan yola çıkmak üzere hazırlanmasını buyurdu. Gerçi köylüler derebeyine vergiyle bağlı köylülerdi, ama Alpatiç'e göre, bu buyruğun yerine getirilmesi zorlukla karşılaşamazdı, çünkü burada iki yüz otuz aile vardı, köylüler varlıklıydılar; ama muhtar Dron, buyruğu dinledikten sonra sessizce gözlerini indirdi. Alpatiç, tanıdığı ve kendilerinden at alınmasını buyurduğu köylülerin adlarını ona saydı.

Dron, bu köylülerin hayvanlarının işte olduklarını söyledi, Alpatiç, başka köylülerin adlarını verdi. Dron'a göre bunların da atları yoktu; bir kısmı hükümetin arabalarında işliyordu, bir kısmı yorgundu, kimilerinin atlarıysa yemsizlikten ölmüştü. Dron'a göre yalnız binek arabaları için değil, yük arabaları için de at bulmak olanaksızdı.

Alpatiç, dikkatle Dron'a baktı, kaşlarını çattı. Dron, nasıl köylülerin örnek bir muhtarıysa, Alpatiç de prensin malikânesini yirmi yıl boşuna yönetmemiş olan örnek bir kâhyaydı. İlişkide bulunduğu halkın ihtiyaçlarını, içgüdülerini sezerek anlamakta olağanüstü bir yeteneği vardı; böyle iyi bir yöneticiydi. Dron'a bakınca yanıtlarının kendi düşüncelerini değil, bura halkının, onu da kavrayan genel ruh halini anlattığını hemen anlamıştı. Ama bununla birlikte Alpatiç biliyordu ki, zenginleşmiş olan ve halkça sevilmeyen Dron, iki karargâh arasında, sallanmak zorundaydı. Bu sallanmayı onun bakışlarında görmüştü; bunun için, Alpatiç, kaşlarını çatarak Dron'a yaklaştı:

"Dinle Dronuşka," dedi. "Bana boş söz etme, bütün halkın boşaltılmasını, düşmanla kimsenin kalmamasını, Ekselans Prens Andrey Nikolayeviç bana kendileri buyurdular, çarın da bu konuda bir

buyruğu var. Kim kalırsa çara karşı gelmiş olur, duyuyor musun?"

Dron, gözlerini kaldırmadan:

"Evet efendim," diye yanıt verdi.

Alpatiç, bu yanıta kanmamıştı.

Başını sallayarak:

"Bana bak Dron, sonra kötü olur!" dedi.

Dron, üzüntülü bir tavırla:

"İrade sizin," dedi.

Alpatiç, elini koynundan çıkarıp çarpıcı bir hareketle Dron'un ayak ucuna doğru uzatıp yeri işaret ederek:

"Bana bak Dron, kes!" diye yineledi. "Ben senin yalnız içindekileri değil, iki metre altındakileri bile görürüm," diyerek Dron'un ayak ucuna, yere bakarak ekledi.

Dron, şaşırdı, kaçamaklı bir bakışla Alpatiç'e baktı, sonra gene gözlerini indirdi.

"Boş sözü bırak; herkese söyle: Moskova'ya gitmek üzere evlerinde hazırlansınlar, prensesin eşyaları için yarın sabah arabaları hazırlasınlar, hem sen de toplantıya gitme. Dinliyor musun?"

Dron, birdenbire onun ayaklarına kapandı:

"Yakof Alpatiç, bu görevden beni bağışla! Anahtarları al, bana yol ver, Tanrı aşkına!"

Alpatiç, sert bir tavırla:

"Kes, kes!.." dedi. "Senin içini iki metre aşağıya değin görüyorum," diye yineledi.

Arılara bakmaktaki becerisinin, yulaf ekme zamanını bilmesinin, yaşlı prensi yirmi yıl memnun etmesinin ona çoktan büyücü diye ün kazandırdığını ve insanın iki metre aşağısını görmenin büyücülere özgü olduğunu biliyordu.

Dron, kalktı, bir şey söylemek istiyordu, ama Alpatiç, sözünü kesti:

"Aklınızdan geçirdiğiniz şey ne? Ha? Ne düşündünüz? Ha?"

Dron:

"Halkla ne yapacağım?" dedi. "Büsbütün başına buyruk oldular... Ben de onlara söylüyorum..."

Alpatiç:

"İşte söylüyorum ya," dedi. "İçiyorlar mı?" diye kısaca sordu.

"Hep baştan çıktılar, Yakof Alpatiç. İkinci bir fıçı getirdiler."

"Bak dinle, ben zaptiye komiserine gidiyorum, sen de onlara söyle, bütün bunları bıraksınlar,

arabalar hazır olsun!"

"Başüstüne," diye yanıt verdi Dron.

Yakof Alpatiç, fazla üstelemedi. O halkı, uzun zaman yönetmişti. İnsanları uysallaştırmanın başlıca çaresi, onlarda boyun eğmezlik edebilecekleri kuşkusunu uyandırmamak olduğunu bilirdi. Dron'dan boyun eğerce bir 'başüstüne' koparan Yakof Alpatiç, -her ne değin bir asker müfrezesinin yardımı olmadan tek bir araba sağlanamayacağından kuşku duymuyor, dahası buna hemen hemen inanmış bulunuyorsa da- bununla yetindi.

Gerçekten de akşam üstü arabalar toplanmadı, köyde meyhanenin önünde gene köylü toplantısı yapıldı, bu toplantıda atları ormana sürmek, araba vermemek kararı alındı. Alpatiç, prensese bu hususta bir şey söylemeyerek Lisi Gori'den gelen kendi eşyasının boşaltılmasını, bu atların prensesin kupa arabası için hazırlanmasını buyurdu, kendisi de hükümete yollandı.

X

Babasının cenaze töreninden sonra Prenses Maria, odasına kapandı, yanına kimseyi sokmuyordu. Bir hizmetçi kız, Alpatiç'in yola çıkmak için buyruk sormaya geldiğini söylemek üzere kapıya yaklaştı (Bu, daha Alpatiç ile Dron, konuşmadan önce oluyordu). Prenses Maria, yattığı divandan kalktı; kapalı kapının arasından, hiçbir yere gitmeyeceğini söyledi, rahat bırakılmasını istedi.

Prenses Maria'nın yattığı odanın pencereleri batıya bakıyordu, divanda yüzü duvara doğru yatıyor, meşin yastığın düğmelerini parmaklarıyla yokluyor ve yalnız bu yastığı görüyordu; belirsiz düşünceleri tek bir şey üzerinde yoğunlaşmıştı. Ölümün geri alınmazlığını ve o ana kadar hiç bilmediği, babasının hastalığı sırasında ortaya çıkan kendi ruh bayağılığını düşünüyordu. Dua etmek istiyor, ama bunu göze alamıyordu, bu ruh durumu içinde Tanrı'ya dönmeye yüreği yetmiyordu. Prenses Maria, uzun süre bu durumda yattı.

Güneş, evin öte yanına geçmiş, akşamın eğri ışıklarıyla açık pencerelerden odayı ve Prenses Maria'nın baktığı deri yastığın bir kısmını aydınlatıyordu. Düşüncelerinin akışı birdenbire durdu, bilinçsizce doğruldu, saçlarını düzeltti, kalktı, akşamın berrak ama yağmurlu serinliğini elinde olmadan içine çekerek pencereye yaklaştı.

"Evet, şimdi akşamı seyredebilirsin! O artık yok, sana kimse engel olamaz!" diye kendi kendine söylendi, kendini bir sandalyeye bıraktı, başı pencerenin kenarına düştü.

Birisi yavaş ve tatlı bir sesle bahçe yönünden onun adını çağırdı, başının öpüldüğünü duydu, dönüp baktı. Bu, karalar giyen ve yas işareti taşıyan Bayan Bourienne'di. Yavaşça, Prenses Maria'ya yaklaştı, içini çekerek onu öptü, hemen ağlamaya başladı. Prenses Maria, dönüp ona baktı. Onunla bütün çekişmeleri, ona karşı duyduğu kıskançlığı hatırladı. Son zamanlarda onun Bayan Bourienne'e karşı nasıl değiştiğini, onu nasıl görmek istemediğini ve bundan ötürü içinden ona ettiği sitemlerin ne denli haksız olduğunu anımsadı. 'Ben onun ölümünü isteyen ben, başkasını kınıyorum ha!' diye düşündü.

Son zamanlarda ondan uzak duran, ona bağlı olmakla birlikte yabancı bir evde gibi oturan Bayan Bourienne'in durumu açıkça Prenses Maria'nın gözünün önüne geldi. Ona acıdı, yumuşak ve soran bakışlarla ona baktı, elini uzattı, Bayan Bourienne, hemen ağlamaya, onun elini öpmeye, uğradığı ve acısına kendisinin ortak olduğu felaketten söz etmeye başladı. Üzüntüsünün biricik avuntusunun, bu üzüntüyü prensesin kendisiyle paylaşmaya izin vermesi olduğunu söyledi. Büyük üzüntüsünün karşısında bütün eski anlaşmazlıkların silinip gitmesi gerektiğini, kendisini her şey önünde temiz hissettiğini, sevgisini, duyduğu minnettarlığı onun gördüğünü söyledi. Prenses onu, sözlerini anlamadan, ama ara sıra ona bakarak, sesinin uyumuna kapılarak dinliyordu.

Bayan Bourienne, bir süre sustuktan sonra:

"Sizin durumunuz iki kat korkunç, sevgili prenses," dedi. "Anlıyorum ki siz kendinizi düşünemediniz ve düşünemiyorsunuz; ama size karşı olan sevgim sizin için bunu yapmaya beni zorluyor. Alpatiç size geldi mi? Sizinle yola çıkmak için konuştu mu?" diye sordu.

Prenses Maria, yanıt vermedi, kimin nereye gitmesi gerektiğini anlamıyordu. 'Şimdi bir şey yapılabilir mi, bir şey düşünülebilir mi? Hepsi bir değil mi?' diye düşünüyor, yanıt vermiyordu.

Bayan Bourienne:

"Biliyor musunuz, dostum Mari," dedi. "Tehlikede olduğumuzu, Fransızlarca sarıldığımızı biliyor musunuz; gitmek tehlikeli şimdi. Gidersek herhalde yolda tutsak düşeriz; belki de Tanrı bilir ya..."

Prenses Maria, dostuna bakıyor, ne dediğini anlamıyordu.

"Ah, benim için şimdi her şeyin, her şeyin bir olduğunu bilen olsa," dedi. "Elbette ondan hiçbir biçimde uzaklaşmak istemezdim. Alpatiç, gitmek için bana bir şeyler söyledi. Onunla konuşun, ben hiçbir şey, hiçbir şey yapamam ve istemem."

Bayan Bourienne:

"Onunla konuştum. Yarın gidebileceğimizi umuyor; ama ben şimdi burada kalmamızın daha iyi olacağını sanıyorum," dedi. "Çünkü kabul ediniz ki dostum Mari, askerlerin, yolda başkaldıran köylülerin eline düşmek çok korkunç bir şey olur."

Bayan Bourienne, çantasından, halkın evlerini terk etmesine; Fransız makamlarınca korunacaklarına ilişkin, Fransız generali Rameau'nun bir duyurusunu çıkardı (duyuru, sıradan bir Rus kâğıdına yazılmıştı), prensese verdi.

"Bence en iyisi bu generale başvurmak," dedi, "inanıyorum ki, size, gereken saygı gösterilecektir."

Prenses Maria, kâğıdı okudu, yüzü hıçkırıkla kasıldı.

"Kimden aldınız bunu?" diye sordu.

Bayan Bourienne, kızararak:

"Olası ki adımdan Fransız olduğumu anladılar da," dedi.

Prenses Maria, elinde kâğıtla pencereden çekildi, sararmış bir yüzle odadan çıktı, Prens Andrey'in büyük çalışma odasına gitti.

"Dunyaşa, Alpatiç'i, Dronuşka'yı birini bana çağırın!" dedi. "Ameliya Karlovna'ya da söyleyin yanıma gelmesin," diye Bayan Bourienne'in sesini duyarak ekledi. "Çabuk gitmek gerek! Olabildiğince çabuk!"

Fransızların eline düşme düşüncesi onu dehşete düşürmüştü.

'Ya eğer Prens Andrey, Fransızların eline düştüğümü öğrenirse! Kendisinin, yani Prens Nikolay Andreyiç Bolkonski'nin kızının Bay General Rameau'nun korumasına sığındığını, onun iyiliğinden yararlandığını duyarsa!' Bu düşünce onu dehşete düşürdü, titretti, kızarttı. O ana kadar hiç bilmediği bir şeyi, hiddet nöbeti ve gurur duymaya zorladı. Durumda zor, özellikle insanı küçük düşürücü ne varsa açıkça gözünün önüne geldi. 'Onlar, Fransızlar, bu eve yerleşecekler, Bay General Rameau, Prens Andrey'in çalışma odasına yerleşecek, eğlence olsun diye onun mektuplarını, kâğıtlarını karıştıracak, okuyacak, Bayan Bourienne, Boguçarovo'nun sahibi gibi onu ağırlayacak. Bana lütfedip bir oda verecekler; askerler, haçlarını, nişanlarını sökmek için babasının daha yeni olan mezarını bozacaklar; Ruslara karşı kazandıkları zaferleri bana anlatacaklar, yapmacıktan; acıma katılacaklar,' diye Prenses Maria kendi düşünceleriyle başbaşa kalıyordu. Nerede kalırsa kalsın, başına ne gelirse gelsin onun için hepsi birdi, ama bununla birlikte o, kendisini rahmetli babası ve Prens Andrey'in

temsilcisi olarak görüyordu. Elinde olmayarak onların düşünceleriyle düşünüyor, onların duygularıyla doluyordu. Prens Andrey'in çalışma odasına gitti, onun düşüncelerine nüfuz etmeye çalışarak durumunu kapsamlıca düşündü.

Babasının ölümüyle yok olmuş saydığı yaşam istekleri birdenbire yeni ve henüz bilinmeyen bir güçle Prenses Maria'nın karşısına çıktı, onu kavradı. Bir Alpatiç'i, bir Mihail İvanoviç'i, bir Tihon'u ve Dron'u isteyerek heyecanlı ve kızarmış bir durumda odada dolaşıyordu. Dunyaşa, dadı ve bütün hizmetçi kızlar, Bayan Bourienne'nin anlattıklarının ne derece doğru olduğu üzerine bir şey söylemiyorlardı. Alpatiç, malikânede yoktu, eyalet merkezine gitmişti. Çağrılan ve uykulu gözlerle Prenses Maria'nın karşısına çıkan kalfa Mihail İvanoviç de bir şey söylemedi. On beş yıldan beri kendi düşüncelerini söylemeden yaşlı prense yanıt vermeye alışkın olduğu o uysal gülümsemeyle Prenses Maria'nın sorularına öyle yanıtlar verdi ki, bunlardan belirli bir şey çıkarmak olanaklı değildi. Çağrılan yaşlı oda hizmetçisi Tihon, onulmaz bir acının izlerini taşıyan zayıflamış, bitkin bir yüzle Prenses Maria'nın bütün sorularına "başüstüne" diye yanıt verdi, ona bakarken ağlamamak için kendini zor tuttu.

Sonunda odaya muhtar Dron girdi, prensesi yerlere eğilip selamlayarak eşiğin önünde durdu.

Prenses Maria, odada birkaç adım yürüdü ve onun karşısına dikildi.

Karşısında, her yıl Vyazma'ya, panayıra gidişinde her sefer kendi özel bademli çöreklerini gülümseyerek ona veren o sadık dostunu görerek:

"Dronuşka!" dedi. "Dronuşka, felaketimizden sonra şimdi," diye başladı, ama devam etmeye kendinde güç bulamayarak sustu.

Dron, içini çekerek:

"Hepimiz Tanrı'nın koruması altındayız," dedi, bir süre sustular.

"Dronuşka, Alpatiç bir yere gitmiş, başvuracağım kimse yok, gidemeyeceğimi söylüyorlar, doğru mu?"

Dron:

"Niçin gidemeyecekmişsin, Ekselans, gidilebilir," dedi.

"Bana, düşman tehlikesi var dediler, kuzum, bir şey yapamıyorum, bir şey anlamıyorum, benimle gelecek kimse yok, gece ya da yarın sabah erkenden kesinlikle gitmek istiyorum."

Dron, susuyordu. Kaşlarının altından Prenses Maria'ya baktı:

"At yok," dedi, "Yakof Alpatiç'e de söyledim."

"Niçin yok?" diye prenses sordu.

"Tanrı'nın cezası bu bize," dedi Dron. "Olan atların bir kısmını askerler aldılar, bir kısmı öldü, bu yıl böyle bir yıl, kendimiz açlıktan ölmeyelim diye hayvanları beslemekten vazgeçtik. Üç gündür aç oturanlar var, bir şey kalmadı, her şey büsbütün harap edildi."

Prenses Maria, onun sözlerini dikkatle dinliyordu.

"Köylüler perişan oldu, öyle mi? Tahılları yok mu?" diye sordu.

"Açlıktan ölüyorlar," dedi, "araba derdinde değiller."

"Peki, niçin söylemedin, Dronuşka? Yardım edilemez mi? Ben elimden gelen her şeyi yapacağım."

Şimdi, ruhunu böyle bir üzüntünün doldurduğu bir zamanda insanların zengin ve yoksul olabileceklerini ve zenginlerin yoksullara yardım etmeyeceklerini düşünmek Prenses Maria'ya tuhaf geliyordu. Efendilerin elinde tahıl bulunduğunu ve köylülere dağıttıklarını belli belirsiz bilir ve duyardı. Ne kardeşinin, ne de babasının, köylülerin yardımına koşmaktan onu alıkoyamayacaklarını da bilirdi; o yalnız köylülere dağıtılmasına buyruk vermek istediği buğdayın üleşimi işinde bir yanlışlık yapmaktan korkuyordu. Vicdan azabı duymadan üzüntüsünü ona unutturacak bir kaygı bahanesi bulduğuna memnundu. Köylülerin ihtiyaçlarına ve Boguçarovo'da kendilerinin nesi bulunduğuna ilişkin Dronuşka'dan ayrıntı sormaya başladı.

"Bizde, malikânede kardeşimin buğdayı var değil mi?" diye sordu.

Dron grurla:

"Malikânenin buğdayı hiç dokunulmamış bir halde duruyor," dedi, "prensimiz satılmasına izin vermedi."

Prenses Maria:

"Ver köylülere, ne gerekliyse hepsini ver. Kardeşim adına size izin veriyorum," dedi.

Dron bir şey söylemedi, derin bir soluk aldı.

"Eğer yeterse onlara bu buğdayı dağıt, hepsini dağıt, kardeşim adına buyuruyorum. Onlara söyle, bizim demek, onların demektir. Onlardan hiçbir şey esirgemiyoruz, böyle söyle onlara."

Prenses konuşurken, Dron, dikkatle ona bakıyordu.

"Görevden bağışla beni, anacağım, Tanrı aşkına, buyur da anahtarları alsınlar benden," dedi. "Yirmi üç yıl hizmet ettim, kötü bir şey yapmadım, görevden bağışla, Tanrı aşkına."

Prenses Maria, onun kendisinden ne istediğini, niçin görevden bağışlanmak istediğini anlayamamıştı. Ona, bağlılığından hiçbir zaman kuşku duymadığı, onun için, köylüler için her şeyi yapmaya hazır olduğu yanıtını verdi.

XI

Bir saat sonra Dunyaşa, prensesin yanına giderek Dron'un geldiğini ve bütün köylülerin, buyruğu üzere, ambarın önünde toplandıklarını, kendisiyle konuşmak istediklerini bildirdi.

Prenses Maria:

"Ama ben onları hiç de çağırmadım," dedi. "Ben yalnız Dronuşka'ya onlara buğday dağıtmasını söyledim."

Dunyaşa:

"Aman, Tanrı aşkına, prensesciğim, buyurun da onları kovsunlar, oraya gitmeyin. Bütün bunlar yalnız bir hile," dedi. "Yakof Alpatiç gelince gideriz. Sakın çıkmayınız."

"Ne hilesi?" diye prenses sordu.

"Sormayın, biliyorum ben, beni dinleyiniz. Tanrı aşkına. İşte dadıya da sorunuz. Buyruğunuzun tersine olarak gitmek istemedikleri söyleniyor."

Prenses Maria:

"Sen ne dediğini bilmiyorsun, ben hiçbir zaman gitmeleri için buyruk vermedim ki," dedi. "Dronuşka'yı çağır."

İçeri giren Dron, Dunyaşa'nın sözlerini doğruladı. Köylüler prensesin buyruğuyla gelmişlerdi.

Prenses:

"Ama ben onları hiçbir zaman çağırmadım," dedi. "Sen herhalde buyruklarımı onlara yanlış bildirdin, ben yalnız onlara buğday vermeni söyledim."

Dron, yanıt vermeyerek içini çekti:

"Buyurursanız giderler," dedi.

"Hayır hayır, onları göreceğim."

Dunyaşa ile dadının yalvarmalarına karşın Prenses Maria, perona çıktı. Dronuşka, Dunyaşa, dadı ve Mihail İvanoviç onu izliyorlardı.

Prenses Maria, içinden:

'Olası ki ben onlara, yerlerinde kalsınlar diye buğday öneriyorum, kendim onları Fransızların eline bırakıp gideceğim diye düşünüyorlar,' diye iç geçirdi. 'Moskova yakınındaki malikânede aylık tahıl ve konut vaat edeceğim; inanıyorum ki Andrey benim yerimde olsa daha çok şey yapardı.'

Prenses Maria, karanlıkta ambarın önündeki çimenlikte toplanan kalabalığa yaklaşırken böyle düşünüyordu.

Kalabalık sıkışarak dalgalandı, şapkalar hızlı hızlı çıkarıldı, Prenses Maria, gözlerini indirip

ayaklarını eteklerine dolaştırarak onlara yaklaştı. Çok sayıda yaşlı ve genç göz ona dikilmişti ve karşısında o kadar çok yüz vardı ki bir tek bile yüz görmüyor, hepsiyle birden konuşmak gereğini duyumsayarak ne yapacağını bilmiyordu. Ama babasının ve kardeşinin temsilcisi olduğunu düşünmesi ona güç kattı, gözü peklilikle söylevine başladı:

"Geldiğinize çok sevindim," diye gözlerini kaldırmaksızın, yüreğinin nasıl hızla ve şiddetle çarptığını duyarak söze başladı. "Dronuşka, bana savaşın sizi perişan ettiğini söyledi, bu bizim ortak felaketimizdir; size yardım etmek için hiçbir şey esirgemeyeceğim. Kendim de gideceğim, çünkü burada kalmak tehlikeli. Düşman yakındadır... çünkü... size her şeyi vereceğim, dostlarım; her şeyi, yoksulluk çekmemek için bütün buğdayımızı alın, buğdayı burada kalın diye veriyorum demişlerse size, bu doğru değil. Ben tersine olarak bütün mallarınızla Moskova yakınındaki malikânemize gitmenizi istiyorum; orada, size söz veriyorum ve üzerime alıyorum ki yoksulluk çekmeyeceksiniz. Size ev de, buğday da verilecek."

Prenses, durdu, kalabalıktan yalnız derin soluklar duyuluyordu.

"Bunu kendiliğimden yapmıyorum," diye prenses devam etti.

"Bunu, size iyi bir efendi olan rahmetli babam, kardeşim adına yapıyorum."

Gene durdu, sessizliği kimse bozmadı.

"Felaketimiz ortaktır, her şeyi yarı yarıya bölüşeceğiz, benim neyim varsa sizindir," diyerek karşısındakilere baktı.

Bütün gözler anlamını anlayamadığı tek bir sözünü çözemediği ona bakıyorlardı. Bu bir merak, bağlılık, minnettarlık ya da korku ve güvensizlik anlatımı mıydı, anlaşılmıyordu; ama bütün yüzlerdeki ifadeler aynıydı.

Arkadan bir ses:

"Lütûflarınıza teşekkür ederiz, ama efendilerin buğdayını almak işimize gelmez."

"Peki niçin?" diye prenses sordu.

Kimse yanıt vermedi. Prenses Maria, kalabalığa baktı, karşılaştığı bütün gözlerin şimdi hemen yere indiğini fark etti.

"Peki niçin istemiyorsunuz?" diye gene sordu, kimse yanıt vermedi. Bu susuş Prenses Maria'nın ağırına gitti, birisiyle göz göze gelmeye çalışıyordu.

Karşısında, değneğine dayanmış duran bir yaşlıya:

"Niçin konuşmuyorsunuz?" diye sordu, "daha başka bir şeyler gerek diye düşünüyorsan söyle. Her şeyi yaparım," diye onun bakışlarını yakalayarak ekledi. Ama yaşlı, buna kızmış gibi başını büsbütün yere eğerek mırıldandı:

"Niçin evet diyeceğiz, buğdayın gereği yok bize."

"Niçin hepimiz bırakıp gidelim, istemiyoruz... Rızamız yok. Sana acıyoruz; rızamız yok. Kendin yalnız git," diye kalabalığın her yerinden sesler yükseldi. Yüzlerde gene tek bir ifade belirdi; şimdi

bu artık, kesinlikle bir merak ve minettarlık ifadesi değil, öfkeli bir kararlılık ifadesiydi.

Prenses Maria, hüzünlü bir gülümsemeyle:

"Anlamadınız herhalde," dedi, "niçin gitmek istemiyorsunuz? Sizi yerleştirmeye, beslemeye söz veriyorum. Oysa burada düşman sizi perişan eder."

Ama kalabalık sesini gürültüye boğdu.

"Rızamız yok, varsın perişan etsin! Buğdayını alamayacağız, rızamız yok!"

Prenses Maria, gene kalabalıktan biriyle göz göze gelmeye çalıştı, ama hiç kimse ona bakmıyordu; gözler, besbelli ki ondan kaçırıyorlardı. Tuhafına gitti, kendini güç bir durumda duyumsuyordu.

Kalabalığın içinden:

"Bak hele, yaman söylüyormuş, arkasından kaleye gideceğiz! Evlerimiz harap olsun, boyunduruk peşine git. Bak sen, bize buğday verecekmiş!" diye sesler duyuldu.

Prenses Maria, başını yere indirerek halkadan çıktı, eve girdi. Ertesi gün için atların hazır olması yolundaki buyruğunu Dron'a yineleyerek odasına çekildi, düşünceleriyle baş başa kaldı.

XII

Prenses Maria, o gece uzun süre odasının açık penceresi önünde oturup, köylülerin köyden gelen seslerini dinledi, ama onları düşünmüyordu. Bir tek şey, -kaygılarını ortaya çıkardığı bir aradan sonra şimdi kendisi için artık bir geçmiş olan yasını- düşünüyordu. Şimdi artık anımsayabilir, ağlayabilir, dua edebilirdi. Güneşin batmasından sonra rüzgâr dinmişti, gece sessiz ve serindi. Saat on ikide sesler kesilmeye başladı; horozlar ötüyordu. Ihlamurların arkasından bir bütün ay çıkmaya başladı; taze, beyaz bir çiy sisi yükseliyor, köyün ve evlerin üzerinde bir sessizlik egemen oluyordu.

Yakın geçmişin tabloları, babasının hastalığı ve son dakikaları birbiri ardından gözünün önüne geldi. Şimdi o, acılı bir sevinçle bu tablolar üzerinde duruyor, yalnız onun, gecenin bu ıssız ve gizemli saatinde sanrısında bile görmeye dayanamadığı son ölüm sahnesini dehşetle kendinden uzaklaştırıyordu. Bu tablolar öyle açık bir biçimde, öyle ince ayrıntılarıyla gözlerinin önüne geliyordu ki, onları bazen gerçek, bazen geçmiş, bazen gelecek sanıyordu.

Ona inme indiği, Lisi Gori'de bahçede koltuklarına girip onu sürükledikleri, güçsüz diliyle bir şeyler mırıldandığı, ağarmış kaşlarını oynattığı, kaygılı ve ürkek gözlerle kendisine baktığı anlar kimi vakit açıkça gözlerinin önüne geliyordu.

"Öldüğü gün bana söylediklerini daha o zaman söylemek istiyordu," diye düşündü, "bana söylediklerini her zaman aklından geçirirdi." İşte o, Lisi Gori'de son bunalımdan bir gün önce felaketi önceden sezerek babasının isteğine karşın yanında kaldığı geceyi bütün ayrıntılarıyla anımsıyordu. Uyuyamadı, ayaklarının ucuna basarak aşağıya indi, babasının o geceyi geçirdiği çiçekliğin kapısına yaklaşarak onun sesine kulak verdi, bitkin, yorgun bir sesle Tihon'a bir şeyler söylüyordu. Belli ki konuşmak istiyordu. "Beni niçin çağırmadı? Niçin orada Tihon'un yerine benim bulunmama izin vermedi?" diye Prenses Maria şimdi o zamanki gibi düşünüyordu. "Bundan böyle o artık içindekileri hiçbir zaman kimseye söylemeyecek. Bütün söylemek istediklerini söyleyebileceği bu an benim için de, onun için de artık bir daha geri gelmeyecek, oysa ben Tihon değilim, onu anlardım. Niçin o zaman odaya girmedim?" diye düşünüyordu. "Öldüğü gün söylediklerini belki de bana o zaman söyleyecekti. Daha o zaman Tihon'la konuşurken iki kez beni sordu, beni görmek istiyordu, oysa ben orada, kapının arkasında duruyordum. Kendisini anlamayan Tihon'la konuşmak onun için üzücü ve zor bir işti. Onunla Liza'dan, yaşıyormuş gibi nasıl söz ettiğini anımsıyorum. Öldüğünü unutmuştu; Tihon, ona artık yaşamadığını anımsatınca 'aptal' diye bağırmıştı, kötü olmuştu. Nasıl inleyerek karyolaya yattığını ve yüksek sesle, Tanrım!' diye bağırdığını kapının arkasından duydum. Niçin o zaman içeri girmedim? Ne yapardı bana? Ne yitirirdim? Belki o zaman yatıştırdı da bu sözü bana söylerdi." Prenses Maria, babasının, öldüğü gün kendisine söylediği okşayıcı sözü yüksek sesle yineledi, 'canımın içi!' diye. Ruhu yatıştıran gözyaşlarıyla ağlamaya başladı.

Şimdi karşısında onun yüzünü görüyordu. Kendini bildi bileli tanıdığı ve her zaman gördüğü yüzü değil, son gün onun ne söylediğini işitmek için ağzına doğru eğilerek ilk kez olarak bütün buruşukları ve ayrıntılarıyla yakından gördüğü o ürkek ve zayıf yüzü görüyordu.

"Canımın içi," diye prenses yineledi.

Aklına birdenbire 'bu sözü söylediği zaman ne düşünüyordu? Şimdi ne düşünüyor?' diye bir soru geldi; buna yanıt olarak karşısında onu tabuttaki beyaz mendille bağlı yüz ifadesiyle gördü. Ona temas

ettiği, bunun, gizemli ve itici bir şey olduğuna kanı getirdiği zaman kendisini kavramış olan dehşet onu bir kez daha kavradı. Başka bir şey düşünmek, dua etmek istiyordu, ama bir şey yapamıyordu. Büyümüş, kocaman gözlerle ayışığına ve gölgelere bakıyor, her saniye onun ölü yüzünü görecek diye bekliyordu; evin üzerine ve içine çöken sessizliğin elini kolunu bağladığını duyumsuyordu.

"Dunyaşa!" diye fısıldadı. "Dunyaşa!" diye yabanıl bir sesle bağırdı ve sessizliğin içinden fırlayıp hizmetçi odasına, karşıdan ona doğru koşup gelen dadıya ve hizmetçilere doğru koştu.

XIII

On yedi ağustosta Rostof ile İlin, yanlarında tutsaklıktan daha yeni dönen Lavruşka ve bir süvari hizmeteri olduğu halde Boguçarovo'dan yirmi kilometre uzakta bulunan Yankova'daki ordugâhlarından at gezintisine çıkmışlardı. İlin'in yeni satın aldığı atı deneyecek, köylerde at olup olmadığını da öğreneceklerdi.

Boguçarovo üç gündür iki düşman ordu arasında bulunuyordu. Öyle ki Rus artçıları da, Fransız öncüleri de buraya kolaylıkla girebilirlerdi; bunun için Rostof, önlemli bir süvari bölüğü komutanı olarak, Boguçarovo'daki erzaktan Fransızlardan önce yararlanmak istiyordu.

Rostof ve İlin, çok keyifliydi. Boguçarovo'ya, büyük bir hizmetçi kalabalığı ve güzel kızlar bulacaklarını umdukları prens malikânesine doğru yol alırken bazen Napolyon'a ilişkin Lavruşka'ya sorular soruyor, onun anlattıklarına gülüyorlar, bazen İlin'in atını sınamak için yarışıyorlardı.

Rostof, gittikleri köyün, kız kardeşinin eski nişanlısı Bolkonski'nin mülkü olduğunu ne biliyor, ne de aklından geçiriyordu.

Rostof ile İlin, Boguçarovo'nun ilerisindeki yokuşta atlarını son kez yarışa sürdüler; İlin'i geçen Rostof, ilk kez dörtnala Boguçarovo köyünün sokağına girdi.

Kızaran İlin:

"Beni geçtin," dedi.

Rostof, köpüren Don atını eliyle okşayarak:

"Evet, hep geçiyorum, çayırda da, burada da," dedi.

Lavruşka, kendi lagar koşum beygirini kast ederek arkadan:

"Ben de, Ekselans, benim Fransız'la geçerdim. Ama utandırmak istemedim!" dedi.

Adi adımla önünde belli bir köylü kalabalığı duran ambara yaklaştılar.

Köylülerden kimileri şapkalarını çıkarmışlar, kimileri de şapka çıkarmadan gelenlere bakıyorlardı. Meyhaneden, yüzleri buruşuk, sakalları seyrek iki yaşlıyla uzun boylu bir köylü çıktı, gülümseyerek, sallanarak ve saçma bir şarkı tutturarak subaylara yaklaştılar.

Rostof, gülerek:

"Bak, aferin!" dedi. "Ee, ot var mı?"

"Nasıl da birbirine benziyorlar," dedi İlin.

Köylülerden biri, neşeli bir gülümsemeyle:

"Eğ...len...ce...li me... meç... lis..." diye bir şarkı tutturdu.

Kalabalığın içinden bir köylü çıkarak Rostof'a yaklaştı:

"Siz hangi yandansınız?" diye sordu.

İlin, gülerek:

"Fransızlardan," diye yanıt verdi, Lavruşka'yı göstererek,

"İşte Napolyon'un kendisi," dedi.

Köylü gene sordu:

"Herhalde Rus'sunuz değil mi?"

Başka, ufak tefek bir köylü onlara yaklaşarak sordu:

"Burada çok gücünüz var mı?"

"Çok, çok," diye Rostof yanıt verdi. "Ee, siz niçin buraya toplandınız?" diye ekledi. "Bayram mıdır nedir?"

Köylü, ondan uzaklaşarak:

"Yaşlılar cemaat işleri için toplanmışlardı," diye yanıt verdi.

Bu sırada yolda, efendilerin konağı yönünden subaylara doğru gelen iki kadın ile beyaz şapkalı bir adam göründü.

İlin, kararlılıkla kendisine doğru koşan Dunyaşa'yı görerek:

"Pembelisi benim, göz koymak yok!" dedi.

Lavruşka, göz kırparak İlin'e:

"O bizim!" dedi.

İlin, gülümseyerek sordu:

"Ne istiyorsunuz, güzelim?"

"Prenses, hangi alaydan olduğunuzu ve adlarınızı sormamı buyurdu."

"O, Süvari Bölüğü Komutanı Rostof, bense uysal hizmetçiniz."

Sarhoş köylü neşeli neşeli gülümseyip genç kızla konuşan İlin'e bakarak:

"Me... meç... li... a!.." diye şarkısına devam etti. Dunyaşa'dan sonra Alpatiç, şapkasını daha uzakta çıkararak Rostof'a yaklaştı. Saygılı ama subayın gençliğini biraz küçümseyen bir tavırla ve elini yakasına sokarak:

"Sizi rahatsız ediyorum, Ekselans," dedi. "Bayan, bu ayın on beşinde ölen General Anşef Prens Nikolay Andreyiç Bolkonski'nin kızı, bu adamların..." köylüleri gösterdi. "Cahilliği yüzünden zor durumda bulunuyor, eve gelmenizi diliyor... Lütfen biraz ayrılamaz mısınız?" diye hüzünle ekledi. "Bu adamların yanında uygun olmaz," diyerek peşinde at sinekleri gibi dolaşan iki köylüyü gösterdi.

Köylüler ona bakıp neşeli neşeli gülümseyerek:

"Ah, Alpatiç!... Ah! Yakof Alpatiç!.. Peki, bağışla, Tanrı aşkına, peki! Ha?" diye söyleniyorlardı.

Rostof, sarhoş köylülere bakarak gülümsedi.

Alpatiç, yakasının altında olmayan eliyle yaşlıları göstererek ağırbaşlı bir tavırla:

"Belki bu ekselansınızı eğlendiriyor!" dedi.

Rostof:

"Hayır, bunda eğlenecek bir şey yok," dedi ve atını yana sürdü. "Ne var?" diye sordu.

"Ekselansınıza şunu bildirmeyi ödev bilirim ki, buranın kaba halkı bayanı malikâneden bırakmak istemiyor, hayvanları koşumdan çıkarmak gözdağını savuruyor; öyle ki sabahtan beri her şey arabalara yerleştirilmiş olduğu halde prenses yola çıkamıyor."

Rostof:

"Yok canım!" diye bağırdı.

Alpatiç:

"Size gerçeği olduğu gibi sunmakla mutluyum," diye yineledi.

Rostof, atından indi, onu hizmet erine teslim edip, durumun ayrıntıları üzerine sorular sorarak Alpatiç'le eve doğru yollandı.

Gerçekten, prensesin köylülere dün buğday önermesi, Dron'la ve cemaatle konuşması işi o denli bozmuştu ki Dron anahtarları kesin olarak teslim etti, köylülere katıldı, Apatiç, kendisini çağırttığı halde gitmedi; sabahleyin prenses, yola çıkmak için atların arabaya koşulmasını buyurunca, köylüler kalabalık bir kitle olarak ambarın önüne yığıldılar, prensesin köyden ayrılmasına izin vermeyeceklerini, göç etmemek için buyruk çıktığını, atları çözeceklerini söylemek üzere bir sözcü gönderdiler. Alpatiç, onları yola getirmek için yanlarına gitti, ama ona, prensesin bırakılamayacağını, ona hizmet edeceklerini, her buyruğa uyacaklarını söylediler (En çok Karp konuşuyordu, Dron, kalabalığın arasında görünmüyordu).

Rostof ile İlin, dörtnala yolda ilerlerken Prenses Maria, Alpatiç'in dadının ve hizmetçi kızların vazgeçirme çabalarına karşın atların koşulmasını buyurdu. Gitmek istiyordu. Ama arabacılar yaklaşan süvarileri görünce onları Fransız sanarak kaçtılar, evde kadınlar ağlaşmaya başladılar.

Rostof, sofayı geçerken yalvaran sesler duyuluyordu:

"Aziz baba! Özbaba! Tanrı seni gönderdi."

Rostof'u yanına götürdükleri zaman Prenses Maria, perişan ve bitkin bir durumda salonda oturuyordu. Rostof'un kim olduğunu, oraya niçin geldiğini ne olacağını bilmiyordu. Ruslara özgü yüzünü görüp içeri girişinden ve söylediği ilk sözden kendi çevresinden biri olduğunu anlayarak derin ve ışıklı gözleriyle baktı, heyecandan kısılan ve titreyen bir sesle söze başladı. Bu karşılaşma o anda Rostof'a bir roman sayfası gibi geldi. 'Başkaldıran kaba köylülerin eline bırakılmış, kederden bitkin bir duruma gelmiş, yalnız, kimsesiz genç bir kız! Ne tuhaf bir rastlantı beni buraya sürükledi!' diye Rostof, onu dinleyerek ve süzerek düşünüyordu. 'Yüzünün çizgilerinde, ifadesiyle ne tatlılık, ne

soyluluk var!' Rostof, onun ürkek ürkek anlattığı öyküyü dinlerken böyle düşünüyordu.

Prenses, bütün bunların babası gömüldükten bir gün sonra olduğunu söylediği zaman sesi titredi, yüzünü öteye çevirdi; sonra Rostof, kendisini duyarlılaştırmak istediğini düşünecek diye korkuyormuş gibi sorguyla, ürkek ürkek ona baktı. Rostof'un gözleri dolmuştu. Prenses Maria, bunu fark etti, yüzünün çirkinliğini unutarak o ışıklı bakışıyla ve minnetle Rostof'a baktı.

Rostof, kalkarak:

"Bir rastlantıyla buraya geldiğimden, hizmetinize hazır bir durumda olacağımdan ötürü ne kadar mutlu olduğumu anlatamam, prenses," dedi. "Buyurunuz yola çıkınız, onurumla söz veriyorum ki, hiç kimse size dokunmaya kalkışamaz, ancak size muhafızlık etmeme izin verirseniz elbet." Hanedan soyundan bir bayan karşısındaymış gibi saygıyla eğilerek kapıya yöneldi.

Prenses Maria, bu tavrı anladı, takdir etti.

Ona Fransızca:

"Size çok, çok minnettarım," dedi, "ama umarım ki bütün bunlar yalnızca bir anlaşmazlıktır, bunda kimsenin bir suçu yok." Birdenbire ağlamaya başladı. "Beni bağışlayınız!" dedi.

Rostof, kaşlarını çatarak bir kez daha yerlere dek eğildi ve odadan çıktı.

XIV

"Ee, nasıl, hoş mu! Yok kardeş, benim pembeli enfes, adı da Dunyaşa."

İlin, Rostof'un yüzüne bakarak sustu, kahramanı ve komutanının aklının büsbütün başka yerlerde olduğunu gördü.

Rostof, öfkeyle İlin'e baktı, ona yanıt vermeyerek hızlı adımlarla köye doğru yollandı.

"Onlara göstereceğim, ağızlarının payını vereceğim haydutların," diye söylendi.

Alpatiç, hızlı adımlarla koşar gibi Rostof'a yetişmeye çalışıyordu.

Ona yetişerek:

"Neye karar verdiniz, efendim?" dedi.

Rostof, durdu, yumruklarını sıkarak birdenbire gözdağı verici bir tavırla Alpatiç'in üstüne yürüdü.

"Karar ha? Neye karar verdik ha? Yaşlı bunak!" diye bağırdı. "Sen ne diye durup baktın? Ha? Köylüler başkaldırıyor da sen ne yapacağını bilmiyorsun ha? Sen de hainsin! Sizi bilirim ben, derinizi yüzeceğim hepinizin." dedi ve biriken öfkesini boşa harcamaktan korkarcasına, Alpatiç'i orada bırakıp ileri atıldı. Alpatiç kendisine yapılan hakarete aldırmadan Rostof'u izlemeyi sürdürüyor, görüşünü açıklamaktan geri durmuyordu.

Köylülerin taşkın bir durumda olduklarını, o anda bir asker müfrezesi olmadan onlara karşı koymanın önlemli bir tutum olmayacağını, önce bir müfreze getirtmenin daha doğru olacağını söyledi.

Nikolay, ne söylediğini düşünmeden bilinçsiz, yabanıl bir öfkeyle ve öfkesini çıkarma isteğiyle soluyarak:

"Bir müfreze askeri onlara gösteririm... Ben onlara karşı duruyorum işte," dedi.

Ne yapacağını düşünmeden, bilinçsizce, hızlı, kararlı adımlarla kalabalığa yaklaştıkça Alpatiç, onun bu önlemsiz davranışının iyi sonuçlar verdiğini daha çok anlıyordu. Kalabalığın içindeki köylüler de, onun hızlı, kararlı yürüyüşüne, çatık kaşlı yüzüne bakarak aynı şeyi sezmişlerdi.

Süvariler köye girdikten ve Rostof, prensesin yanına gittikten sonra kalabalıkta şaşkınlık ve bozgun başgöstermişti, kimi köylüler, gelenlerin Rus olduklarını, prensesi bırakmadıkları için elbette kızacaklarını ileri sürmeye başladılar. Dron da bu düşüncedeydi; ama düşüncesini söyler söylemez, Krap ve öbür köylüler eski muhtara amansızca saldırdılar.

"Kaç yıldır cemaati sömürdün!" diye Krap, ona bağırdı. "Sana vız gelir, gömülü küpünü çıkarır götürürsün, sana ne olur, bizim evlerimiz harap olacak."

Başka birisi:

"Dedik ya, düzeni korumalı, kimse evinden çıkmamalı, tek bir iğne çıkmamalı, işte bu!" diye bağırdı.

Ufak tefek bir yaşlı, Dron'a saldırıya geçerek:

"Sıra senin oğlundaydı, anlaşılan kendi çocuğuna acıdın," diye çabuk çabuk konuşmaya başladı. "Ama benim Vanka'mı askere gönderdin. Ah, öleceğiz, öleceğiz!"

"Öyle, evet, öleceğiz!"

"Ben cemaatin vekili değilim," dedi Dron.

"Öyle, evet, vekili değilsin ama göbek saldın..."

Uzun boylu iki köylü de kendi düşüncelerini söylediler. Rostof, yanında İlin, Lavruşka ve Alpatiç olduğu halde kalabalığa yaklaşınca Krap, parmaklarını kuşağının arasına sokup hafifçe gülümseyerek öne doğru çıktı. Dron, tersine olarak, arkadaki sıraya çekildi; kalabalık daha çok sıklaştı.

Rostof, hızlı adımlarla kalabalığı yararak bağırdı:

"Hey, muhtarınız kim burada?"

"Muhtar mı? Ne yapacaksınız?" diye Krap sordu.

Ama sözünü bitiremedi, şapkası havaya uçtu, başı yaman bir darbeyle yana düştü.

Rostof, bütün sesiyle bağırdı:

"Şapkalar aşağı, hainler! Nerede muhtar?" diye müthiş bir sesle ekledi.

"Muhtarı çağırıyor, muhtarı... Dron Zahariç, sizi çağırıyor," diye yer yer aceleci ve uysal sesler duyuldu, şapkalar çıkarılmaya başlandı.

Krap:

"Düzeni bozmak olmaz bizim için, düzeni korumalıyız," dedi.

O anda arkadan birkaç ses birden duyuldu:

"Yaşlıların karar verdiği gibi, sizde rütbeliler çok."

"Karşı gelmek ha!.. Bu bir ayaklanma!.. Dağılın! Haydutlar! Hainler!" diye Rostof, Krap'ın yakasına sarılarak düşünmeden, tanınmaz bir sesle bağırıp çağırmaya başladı. "Bağla onu, bağla!" diye onu bağlamak için Lavruşka ile Alpatiç'ten başka kimse olmadığı halde bağırıyordu.

Bununla birlikte Lavruşka, Krap'ın yanına koştu, arkadan ellerini yakaladı. "Buyurursanız sırtın ötesinden bizimkileri çağırayım?" dedi.

Alpatiç, köylülere döndü, Krap'ı bağlamaları için iki kişiyi adlarıyla çağırdı. Köylüler uysal uysal kalabalıktan ayrılıp öne çıktılar, kuşaklarını çözmeye koyuldular.

Rostof:

"Nerede muhtar?" diye bağırdı.

Dron, yüzü asık, benzi uçuk bir halde kalabalıktan ayrılıp öne çıktı.

"Sen muhtar mısın? Bağla Lavruşka!" diyen Rostof, bu buyruğu da bir engelle karşılaşamazmış gibi bağırdı, gerçekten, iki köylü daha, yardım olsun diye kuşaklarını çıkarıp onlara vererek Dron'u bağladılar.

"Siz de, hepiniz beni dinleyin," diyerek, köylülere döndü Rostof "Şimdi evlere, marş! Sesinizi duymayayım."

"Eh, biz bir kötülük yapmadık. Yalnız, nasıl derler, bir akılsızlıktır ettik, bir aptallıktır ettik... Bunun bozgunculuk olduğunu söylemiştim ben..." diye birbirlerine sitem eden sesler duyuldu.

Alpatiç, yetkisini ele alarak:

"İşte ben size söylemiştim," dedi. "Bu yol çıkmaz çocuklar!"

"Akılsızlığımıza ver, Yakof Alpatiç," diye sesler yükseldi; kalabalık hemen köyün içine dağılmaya, uzaklaşmaya başladı.

Bağlı iki köylü, konağın avlusuna götürüldü. İki sarhoş köylü de arkalarından geldi.

Bunlardan biri, Krap'a seslenerek:

"Vah, vah bakıyorum da sana!" dedi.

"Efendilerle böyle konuşulur mu hiç? Ne sandın, aptal," diye öbürü onayladı. "Gerçekten aptal!"

İki saat sonra arabalar Boguçarovo konağının avlusunda duruyordu, köylüler neşeyle efendilerinin eşyalarını taşıyıp yerleştiriyorlardı; Dron, prensesin isteğiyle, kapatıldığı odunluktan çıkarılmış, avluda duruyor, köylülere buyruklar veriyordu.

Köylülerden, uzun boylu, ablak, gülümser yüzlü biri, bir oda hizmetçisinin elindeki kutuyu alarak:

"Öyle biçimsiz koyma onu," dedi, "Ona para verildi. Niçin onu böyle fırlatıyorsun, sicimle bağlasana, düşer sonra. Böyle şeyi sevmem, her şey namusluca, düzenli biçimde yapılmalı, hah şöyle, hasırla ya da ot demetiyle örtüver, işte böyle."

Prens Andrey'in, kitap dolaplarını taşıyan başka bir köylü:

"Amma da çok kitap ha," dedi. "Değmesin! Ağır be çocuklar! Adamakıllı kitap!"

Uzun boylu, ablak yüzlü köylü, dikine duran sözlükleri gösterip, anlamlı anlamlı göz kırptı:

"Evet, herifler yazmışlar, boşuna gezmemişler!" dedi.

Rostof, Prenses Maria'yla dostluğu ilerletmek istemediğinden yanına gitmedi, köyde kalarak gitmesini bekledi. Prenses Maria yola çıkınca atına bindi, kıtalarımızın konakladığı Boguçarovo'ya on beş kilometre uzaktaki yola kadar onu atlı olarak geçirdi. Yankova'da, handa, ona saygıyla veda etti; ilk kez elini öpmek yürekliliğini gösterdi.

Kendisini (onun söyleyişiyle) kurtardığı için teşekkür eden Prenses Maria'ya:

"Beni utandırıyorsunuz," diye yanıt verdi. "Bir zaptiye komiserinin yapacağı şey de buydu. Eğer yalnız köylülerle savaşmamız gerekseydi, düşmanın ilerlemesine izin vermezdik," diye bir şeyden

utanarak ve sözü değiştirmeye çalışarak ekledi. "Ama sizinle tanışma fırsatını bulduğuma seviniyorum. Hoşça kalın, prenses, size mutluluklar, avuntular dilerim; sizinle daha uygun koşullar içinde karşılaşmak isterim. Eğer beni üzmek istemezseniz, lütfen teşekkür etmeyiniz."

Ama prenses artık sözle etmiyorsa, yüzünün, minnettarlık ve sevecenlikle ışıldayan bütün ifadesiyle teşekkür ediyordu. Rosof'un teşekkür edecek bir şey olmadığı yolundaki sözüne inanamıyordu. Tersine, eğer o olmasaydı ayaklananların ve Fransızların elinde kesinlikle mahvolacağına inanıyordu. Onu kurtarmak için o, kendisini çok açık ve korkunç bir tehlikeye atmıştı; kendisinin durumunu ve acısını anlayabilen yüksek ve soylu ruhlu bir insan olduğu da kesindi. Ağlayarak ona babasının ölümünü söylediği zaman yaşla dolan onun iyi ve temiz gözleri zihninden çıkmıyordu.

Onunla vedalaşarak yalnız kalınca Prenses Maria, birdenbire gözlerinin yaşardığını anladı ve orada ilk kez aklına tuhaf bir soru geldi: Acaba onu seviyor muydu?

Moskova'ya doğru ilerlerken, arabada prensesle birlikte giden Dunyaşa, onun sevinecek durumda olmamasına karşın, birkaç kez arabanın penceresinden başını uzatıp, neşeyle, hüzünle gülümsediğini fark etti.

Prenses Maria:

'Ee, onu sevsem, ne olur sanki?' diye düşündü.

Belki de hiçbir zaman kendisini sevmeyecek olan bir adamı ilk olarak sevdiğini kendi kendine açıklamaktan utanç duymakla birlikte, bunu hiçbir zaman kimsenin bilmeyeceği, ilk ve son olarak sevdiği bir adamın yaşamının sonuna kadar kimseye söylemeden severse suçlu olmayacağı düşüncesiyle avunuyordu.

Kimi vakit onun bakışlarını, ilgisini, sözlerini anımsar, mutluluk ona olanaksız görünmez ve o zaman Dunyaşa, onun gülümseyerek arabanın penceresinden baktığını fark ederdi.

Prenses Maria, içinden:

'Boguçarovo'ya gelmesi gerekmiş, hem de tam bu anda!' diyordu. 'Kız kardeşinin de Prenses Andrey'den yüz çevirmesi gerekmiş!' ve bütün bunlarda, Prenses Maria, yazgının parmağını görüyordu. Prenses Maria da Rostof'un üzerinde çok iyi bir etki bırakmıştı. Onu anımsadığı zaman neşeleniyordu; arkadaşları, Boguçarovo'da başından geçenleri öğrenince ot için gidip, Rusya'nın en zengin kısmetlerinden birine yapıştığını söyleyerek onunla şakalaştığı zaman kızıyordu. Kızıyordu, çünkü dev bir serveti olan bu hoş, yumuşak prensesle evlenmek düşüncesi, istencine karşın, birçok kez aklından geçmişti. O, kendi adına Prenses Maria'dan daha iyi bir eş isteyemezdi. Onunla evlenmesi kontesi -annesini mutlu kılar, babasının işini düzeltirdi. Daha da ötesi Prenses Maria'yı da mutlu edebileceğini hissediyordu.

Ama ya Sonya? Ya verdiği söz? İşte bunun içindir ki Rostof, Prenses Bolkonski'den söz ederek onunla şakalaştıkları zaman kızıyordu.

XV

Kutuzof, orduların komutasını ele alınca Prens Andrey'i anımsadı, genel karargâha gelmesi için ona haber saldı.

Prens Andrey, Tsarevo-Zaymişçe'ye tam Kutuzof, kıtaların ilk denetimini yaptığı gün ve saatte geldi. Prens Andrey, köyde başkomutanın arabasının bulunduğu yerde, papazın evinin önünde durdu; şimdi herkesin Başkomutanım dediği Kutuzof'u beklemek için avlu kapısının yanındaki sıraya oturdu.

Köyün arkasındaki alanlarda bazen alay orkestrasının sesi, bazen yeni başkomutan için 'hurra!' diye yükselen dev sesli kalabalığın uğultusu duyuluyordu. Orada, Prens Andrey'den on adım ötede iki süvari hizmet eri, bir kurye, bir metrdotel duruyor, Kutuzof'un yokluğundan ve havanın güzelliğinden yararlanıyorlardı. Esmerimsi, bıyıkları ve favorileri birbirine karışmış ufak tefek bir bir süvari yarbayı atla kapıya yaklaştı, Prenses Andrey'e bakarak başkomutanın orada mı kaldığını, çabuk gelip gelmeyeceğini sordu.

Prens Andrey, başkomutanın kurmaylarından olmadığını, kendisinin de şimdi geldiğini söyledi, süvari yarbayı iyi giyinmiş bir hizmeterine sordu, başkomutanın hizmeteri, başkomutan hizmeterlerinin subaylarla konuşurken takındıkları o küçümseyen tavırla ona:

"Ne? Başkomutan mı? Belki şimdi gelir, ne istiyorsunuz?"

Süvari yarbayı, hizmeterinin bu tavrına bıyıkaltından gülümsedi; atından indi, onu kendi hizmeterine teslim etti. Bolkonski'ye yaklaşarak usulca eğildi. Bolkonski, yana çekilerek sırada ona yer açtı, süvari yarbayı, yanına oturdu.

"Siz de başkomutanı mı bekliyorsunuz?" diye sordu. "Yanına herkes girebiliyor, diyorlar, Tanrı'ya şükür, yoksa sucukçularla başımız dertteydi. Yermolof, boşuna Almanlığa yükseltilmesini istemedi. Şimdi belki Ruslar da seslerini çıkarabilecekler. Yoksa neydi o? Hep geri çekiliyor, geri çekiliyorduk. Savaşta bulundunuz mu siz?" diye sordu.

Prens Andrey:

"O zevki tattım," diye yanıt verdi. "Yalnızca geri çekilmeye katılmakla kalmadım, bu çekilmede değerli neyim varsa hepsini, mülkleri, özevimi bir yana bırakalım. Üzüntüsünden ölen babamı da yitirdim. Ben Smolenskli'yim."

"Aha? siz Prens Bolkonski misiniz? Sevindim, ben Yarbay Denisof, daha çok Vaski adıyla tanınırım." Denisof, çok sevecen bir bakışla Prens Andrey'i süzerek elini sıktı ve kederle, "Evet, bütün bunlar iyi, ama acıyı çekenler için değil. Siz Prens Andrey Bolkonski'siniz demek?" Başını salladı. "Çok sevindim, prens tanıştığımıza çok sevindim," diye elini sıkarak hüzünlü bir gülümsemeyle gene ekledi.

Prens Andrey, Denisof'u Nataşa'nın, ilk göz ağrısı üzerine anlattığı öykülerden bilirdi. Bu anı onun için hem tatlı, hem acıydı ve onu son zamanlarda artık hiç düşünmediği, ama ne de olsa gene ruhunda taşıdığı o marazi duygulara götürmüştü. Son zamanda Smolensk'in bırakılması, Lisi Gori'yi ziyareti, babasının ölüm haberi gibi çok sayıda ciddi izlenimler almış, öyle duygularla dolmuştu ki, bu anılar uzun zamandır aklına gelmiyor, gelseler de eski, güçlü etkiyi yapmaktan uzaktı. Bolkonski adının

Denisof'ta uyandırdığı bir dizi anı, bir akşam yemeğinden ve Nataşa'nın şarkı söylemesinden sonra, nasıl olduğunu kendisi de bilmeksizin bu on beş yaşındaki kıza evlenme önerisi yaptığı günün, uzak şairce bir geçmişin anılarıydı. O zamanı, Nataşa'ya aşkını anımsayarak gülümsedi ve hemen, onun çılgınca, aşırı derecede uğraştıran şeye geçti. Bu, çekilme sırasında ileri karakolda görevdeyken düşündüğü savaş planıydı.

Bu planı Barclay de Tolly'e sunmuştu; şimdi de Kutuzof'a sunmayı tasarlıyordu. Plan şu temele dayanıyordu. Fransızların hareket çizgisi fazla açılmıştı, cepheden harekete geçip yollarını kapamak, hareketi ulaşımları üzerine yöneltmek gerekti. Planını Prens Andrey'e açıklamaya koyuldu.

"Bu çizgi üzerinde tutunamazlar. Buna olanak yok, onları yarmayı üzerime alırım; beş yüz kişi verin, onları bozguna uğratırım kesinlikle! Bir tek yöntem var, çete savaşı."

Denisof, ayağa kalkmış, el kol işaretleri yaparak planını Bolkonski'ye anlatıyordu. Anlatırken denetim yerinden bağrışlar daha belirsiz, daha yayılmış, müzik ve şarkılarla karışmış geliyordu. Köyden ayak sesleri ve bağırtılar duyuluyordu.

Kapıda duran Kazak:

"Geliyor!" diye bağırdı. "Geliyor!" Bolkonski ile Denisof, önünde bir küme asker (tören mangası) duran kapıya yaklaştılar. Sokaktan küçük, doru bir at üstünde ilerleyen Kutuzof'u gördüler, arkasında kalabalık bir yaverler alayı, generaller ilerliyordu. Barclay, hemen hemen yanı sıra geliyordu; arkalarından ve yanlarından kalabalık bir subay alayı at koşturuyor, "Hurra!" diye bağırıyorlardı.

Yaverler ondan önce avluya girmek için atlarını ileri sürdüler. Kutuzof, ağırlığı altında ezilmiş gibi, ağır bir yürüyüşle ilerleyen atını sabırsızlıkla sürerek durmadan başını sallıyor, elini, giydiği (kırmızı kenarlı ve güneşliksiz) beyaz süvari muhafızı şapkasına götürüyordu. Ona selam duran ve büyük bir kısmı madalyalı olan yiğit humbaracıların tören mangasına yaklaşınca komutanlara özgü keskin bir bakışla sessizce ve dikkatle onları süzdü, çevresinde duran general ve subay kalabalığına döndü. Yüzünde birdenbire kurnaz bir ifade belirdi; şaşkınlık yaratan bir hareketle omuzlarını kaldırdı:

"Böyle yiğitlerle geri çekilmek, durmadan çekilmek ha!" dedi. "Hadi hoşça kal, general!" diye ekledi ve atını kapıya, Prens Andrey ile Denisof'un önlerine doğru sürdü.

"Hurra! Hurra! Hurra!" diye arkasından bağırıyorlardı.

Prens Andrey görmeyeli Kutuzof daha çok şişmanlamış, şişmiş, yağ bağlamıştı. Ama bildiği ak gözü, yara izi ve yüzündeki yorgunluk ifadesi aynıydı. Bir üniforma redingotu giyiyor (ince kayışlı kırbacı omzundan sarkıyordu), kendini olduğu gibi koyvermiş, sallanarak küçük, dinç atının üstünde oturuyordu.

"Fü... fü... fü..." diye hafifçe ıslık çalarak avluya girdi. Yüzünde angaryadan sonra dinlenmeyi tasarlayan bir adamın uysal sevinci vardı. Sol ayağını üzengiden çıkardı, kendini olduğu yere koyverip ahlaya puflaya alnını buruşturarak ayağını güçlükle eyerin üstüne getirdi, diziyle dayandı, inledi, ona yardım eden Kazaklar'ın ve yaverlerin kollarına kendini bıraktı.

Yere basınca kendini toparladı, gözlerini kırpıştırarak çevresini süzdü, Prens Andrey'e baktı, anlaşılan onu tanımadı, dalar gibi bir yürüyüşle perona doğru yürüdü.

"Fü... fü... fü..." diye ıslık çaldı, bir kez daha Prens Andrey'e dönüp baktı. Yüzünün ilk izlenimi, (yaşlılarda sık sık görüldüğü gibi), onun kişiliğiyle ilgili anıya ancak birkaç saniye sonra bağlandı.

Çevresine bakınarak yorgun bir tavırla:

"Vay, merhaba, prens, merhaba, yavrum, gidelim," dedi ve ağırlığı altında gıcırdayan perona güçlükle girdi. Redingotunun düğmelerini çözdü, perondaki sıraya oturdu.

"Ee, baban nasıl?"

Prens Andrey, kısaca:

"Dün ölüm haberini aldım," dedi.

Kutuzof, dehşetle açılan gözlerle Prens Andrey'e baktı, sonra başını açtı, haç çıkardı, "Mekânı cennet olsun, Tanrı'nın istenci hepimizin üzerinde gerçekleşsin!" Bütün göğsüyle derin bir soluk aldı, bir süre sustu. "Onu sever, sayardım, bütün ruhumla acına katılıyorum." Prens Andrey'i kucakladı, etli göğsünde onu sıktı, uzun süre bırakmadı. Onu bıraktığı zaman Prens Andrey, Kutuzof'un sarkan dudaklarının titrediğini, gözlerinin yaşardığını gördü. Kutuzof, içini çekti, kalkmak için iki eliyle sırayı tuttu.

"Gidelim, bana gidelim, konuşalım," dedi, ama bu sırada, üstleri karşısında da düşman karşısında olduğu gibi az korku duyan Denisof, peronun yanında yaverlerin öfkeli fısıltılarla kendisini durdurmak istemelerine karşın, mahmuzlarını yüreklilikle basamaklarda şakırdatarak perona çıktı. Kutuzof, sıraya dayadığı ellerini kaldırmaksızın, isteksizlik anlatan bir bakışla Denisof'a baktı.

Denisof, kendini tanıtarak, yurdun iyiliği için altese çok önemli bir sorun sunacağını söyledi. Kutuzof, yorgun bir bakışla Denisof'a bakıyordu; can sıkıntısı içinde ellerini çekip karnının üzerinde birleştirerek yineledi. "Yurdun iyiliği için mi? Peki, neymiş bakalım? Söyle!" Denisof, bir kız gibi kızardı (Bu bıyıklı, geçkin ve sarhoş yüzü kızarmış görmek pek tuhaftı). Smolensk ile Vyazma arasında düşmanın hareket çizgisini kesme planını anlatmaya başladı. Denisof, bu bölgelerde yaşamıştı, oraları iyi bilirdi. Planı, sözlerindeki güvenliğe bakılırsa iyi olabilirdi. Kutuzof, ayaklarına bakıyor, ara sıra komşu evin kapısına göz atıyordu, oradan hoşa gitmeyecek bir şey bekliyor gibiydi. Gerçekten de, baktığı kapıdan, Denisof konuşurken, koltuğunda çantayla bir general göründü.

Kutuzof:

"Nasıl?" diye Denisof anlatırken sordu. "Hazır mı?"

"Hazır, Altes," dedi general. 'Bir adam bunlara nasıl yetişir,' der gibi başını salladı Kutuzof; Denisof'u dinlemeye döndü.

Denisof:

"Bir Rus subayı olarak namusum, onurum üzerine söz veriyorum ki," dedi. "Napolyon'un iletişim düzenini altüst edeceğim."

Kutuzof, sözünü kesti:

"Başlevazımcı Kiril Andreyiç Denisof neyin olur senin?"

"Öz amcam olur, Altes."

Kutuzof:

"Yaa, dosttuk onunla," dedi. "Peki peki, kuzum, burada karargâhta kal, yarın konuşuruz."

Denisof'u başıyla uğurlayarak döndü, elini Konevnitsin'in ona getirdiği kâğıtlara uzattı.

Nöbetçi general, hoşnutsuz bir sesle:

"Odaya buyursanız olmaz mı, Altes?" dedi. "Planları gözden geçirmek, kimi belgeleri imzalamak gerek."

Kapıdan giren bir yaver, dairede her şeyin hazır olduğunu bildirdi, ama öyle görünüyordu ki Kutuzof, her şeyi bitirmeden odaya girmek istemiyordu, alnını kırıştırdı.

"Hayır, söyle de buraya küçük bir masa getirsinler, kuzum, burada bakayım," dedi, "sen gitme," diye Prens Andrey'e dönerek ekledi. Prens Andrey, peronda kaldı, nöbetçi generali dinledi.

Nöbetçi general rapor verirken giriş kapısının öte yanından Prens Andrey'in kulağına kadın fısıltıları, ipekli kadın giysisi hışırtıları geliyordu. Birkaç kez dönüp o yana baktı; kapının ötesinde elinde bir tabakla, başkomutanın yanına girmek için bekleyen pembe giysili, başına leylak rengi ipek bir başörtüsü sarılı, etine dolgun, pembebeyaz, güzel bir kadın gördü. Kutuzof'un yaveri, usulca bunun Altes'e tuz ekmek sunmayı tasarlayan ev sahibi, bir papaz karısı olduğunu Prens Andrey'e anlattı. Kocası altesi kilisede haçla karşılamıştı, o da evde karşılayacaktı. "Çok hoş bir şey," diye gülümseyerek ekledi. Bu sözler üzerine Kutuzof, dönüp baktı. Nöbetçi generalin (başlıca maddesi Tsarevo-Zaymişçe'deki mevziyi eleştiren) raporunu da tıpkı Denisof'u ve yedi yıl önce Austerlitz Savaş Kurultayı'nın tartışmalarını dinlediği gibi dinliyordu. Kulaklarından bir tanesi pamukla tıkalı olmasına karşın dikkatle dinliyordu; ama nöbetçi generalin kendisine söyleyebileceklerinden hiçbiri onu şaşırtmıyordu. Söylenecek her şeyi o zaten biliyor ve bütün bunları yalnızca papazın duası gibi, dinlemek gerektiği için dinliyordu. Denisof'un bütün söyledikleri uygulanabilir ve makul şeylerdi. Nöbetçi generalin söylediği şeyler daha uygulanabilir, daha akla uygundu. Ama belli ki Kutuzof, bilgiyi de zekâyı da küçümsüyor, sorunu çözecek başka bir şey biliyordu. Prens Andrey, başkomutanın yüzündeki ifadeyi dikkatle izliyordu; fark edebildiği tek şey can sıkıntısı, kapının öte yanındaki kadın fısıltısının ne olduğunu bilme merakı ve inceliği koruma isteğiydi. Anlaşılan Kutuzof, bilgiyi, zekâyı ve dahası Denisof'un gösterdiği yurtseverce duyguları küçümsüyordu; ama bilgisiyle, zekâsıyla, duygusuyla değil (çünkü bunları göstermeye çabalamıyordu bile), başka bir şeyle, yaşlılığıyla, yaşam deneyimiyle küçümsüyordu. Bu rapor üzerine Kutuzof'un verdiği tek buyruk Rus kıtalarının çapulculuğu üzerineydi. Raporu sona erince nöbetçi general, yeşil yulafların biçilmesinden ötürü bir toprak sahibinin yakınması üzerine, bunu buyuranların cezalandırılması istemini içeren bir kâğıdı imza için altese sundu.

Kutuzof, sorunu dinledikten sonra ağzını şapırdattı, başını salladı.

"Ocağa... ateşe! Her zaman söylüyorum sana, kuzum," dedi. "Bütün bu gibi şeyler ateşe. Bırak isterlerse sağlıkları için ekinleri biçsin, odunları yaksınlar. Ben bunu onaylamam, buna izin de vermem, ama cezalandırmam da. Bunsuz olmaz, yumurtaları kırmadan omlet yapılmaz." Günlük emre yeniden göz gezdirdi. "Ah, bu Alman düzenliliği," diyerek başını salladı.

XVI

"Tamam, işte hepsi bitti," dedi Kutuzof, son belgeyi de imzalayarak.

Tombul çenesini yukarı doğru kaldırarak güçlükle yerinden doğruldu. Neşeli bir yüzle kapıya yöneldi.

Yüzü iyice kızarmış olan papazın karısı, bütün hazırlıklarına karşın zamanında sunamadığı tabağa sarıldı, saygıyla eğilerek Kutuzof'a uzattı.

Kutuzof, gözlerini kırpıştırıp gülümsedi ve kadının çenesini tuttu.

"Ne güzel bir yüz, teşekkür ederim, yavrum!" dedi.

Cebinden çıkardığı birkaç altını tabağa bıraktı.

Pembe yüzünde gamzeler oluşturan gülümsemesiyle papazın karısı arkasından geliyordu. Peronda Prens Andrey'in yanına gelen yaver onu yemeğe çağırdı. Yarım saat sonra, yeniden Kutuzof'un kendisini çağırdığını bildirdiler Prens Andrey'e. Düğmeleri çözülüp redingotuyla bir koltuğa yerleşmiş olan Kutuzof, Fransızca bir kitap okuyordu. Prens Andrey içeri girince okuduğu sayfanın arasına kâğıt keseceğini koyup kitabı kapattı. Prens Andrey, kapağındaki yazıyı görmüştü. Bayan Genlis'in Kuğu Şövalyeleri adlı kitabıydı bu.

"Gel bakalım, gel otur şuraya, biraz çene çalalım," dedi Kutuzof. "Senin baban yerinde olduğumu, bir ikinci baban olduğumu unutma dostum."

Prens Andrey, babasının son anlarına kadar bütün bildiğini ve Lisi Gori'ye gittiği zaman gördüklerini anlattı.

Prens Andrey'i dinledikten sonra, Rusya'nın durumunu düşündüğü belli olan Kutuzof, heyecanlandı:

"Şu ülkeyi ne hale soktular, ah ne hale soktular!" dedi.

Sonra öfkelenerek ve hiç kuşkusuz heyecanlanmasına yol açan bu konu üzerinde daha fazla durmak istemeyerek ekledi:

"Ama sabredelim biraz, sabredelim... Yanımda alıkoymak için çağırdım seni."

"Alteslerine çok teşekkür ederim, ama genelkurmayda bir işe yarayacağımı sanmıyorum," dedi. Prens Andrey.

Kutuzof, prensin hafifçe gülümsediğinin farkına varmıştı. Sorar gibi baktı onun yüzüne.

Prens Andrey:

"Özellikle alayıma alıştıktan, subaylarımı sevdikten sonra, böyle düşünüyorum," dedi. "Onların da beni sevdiklerini sanıyorum. Onlardan ayrılmak zor gelir bana. Bana uygun gördüğünüz onuru geri çevirmemin..."

Kutuzof'un yüzünde, zekâ, iyilik ve aynı zamanda ince bir alaycılık belirmişti. Bolkonski'nin sözünü

kesti:

"Çok yazık, bana gerekliydin, ama haklısın. Burada adama ihtiyaç yok. Danışman her zaman bulunur, ama adam yok. Danışman denilenler, birliklerde senin gibi hizmet etselerdi, güçlerimiz böyle olmazdı. Ben seni Austerlitz'den anımsarım; hem de elinde sancakla anımsarım."

Bu anımsama Prens Andrey'in yüzünün kızarmasına yol açtı. Kutuzof, onu kolundan çekip yanağını uzattı. Prens Andrey, yaşlı başkomutanın gözlerinin yaşardığını gördü. Kutuzof'un yüreğinin yufka olduğunu, kendisinin gereğinden çok gönlünü aldığını, babasının ölümü dolayısıyla acısını paylaşmak ve ilgi göstermek istediğini bildiği halde Austerlitz'i anımsatması Prens Andrey'in hoşuna gitmişti, koltukları kabarmıştı.

"Kendi çizdiğin yolda yürü ve Tanrı yardımcın olsun. Bunun onur dolu bir yol olduğunu biliyorum!" dedi Kutuzof.

Bir süre sustu.

"Bükreş'te de yokluğunu hissettim. Sana kimi görevler verecektim."

Konuyu değiştirerek Türkiye'yle yapılan savaştan ve imzalanan barıştan söz etti.

"Evet, bana hem savaş, hem barış için çok sitem ettiler," dedi. "Oysa hepsi de zamanında oldu. Beklemesini bilen için her şey zamanında gerçekleşir. Orada da en az buradaki kadar danışman vardı. Ah şu danışmanlar, ah! Herkesi dinleyecek olsaydık, orada, Türkiye'yle barış yapmazdık, savaşı da bitirmezdik. Her şeyi çabuk gerçekleştirmeli. Ölmeseydi Kamenski'nin durumu haraptı. Kaleye otuz bin kişiyle saldırdı. Kale almak kolay ama savaşı sona erdirmek zordu. Gerekli olan saldırma değildir, sabır ve zamandır. Kamenski, Rusçuk'a saldırmak üzere asker gönderdi ama ben yalnız onlara, sabır ve zamana güvendim ve ondan daha fazla kale alıp Türkler'e at eti yedirdim."

Kutuzof, başını sallıyordu.

"Fransızlara da at eti yedireceğim, inan bana!" dedi heyecanlanarak ve göğsünü döverek.

Gözlerinde yeniden yaşlar parıldıyordu.

"Ama çarpışmayı gene de kabul etmek..." dedi Prens Andrey.

"Herkes isterse kabul etmek gerekecek. Elden bir şey gelmez... Ama sözlerimi unutma sevgili yavrum. En güçlü savaşçılar bu ikisidir, yani sabır ve zamandır. Onlar her şeyi alteder. Ama bizim danışmanlar, böyle düşünmezler ve işin kötüsü de budur. Kimileri istiyor, kimileri istemiyor bunu. Peki ne yapmalı?"

Bir yanıt bekliyor gibiydi.

"Evet, sence ne yapmalı?" diye yineledi.

Gözlerinde derin ve zekâ dolu bir parıltı belirmişti. Prens Andrey yanıt vermeyince:

"Öyleyse ben sana söyleyeyim," dedi. "Ne yapmak gerektiğini ve ne yaptığımı söyleyeceğim. Durum kuşkulu olunca, dostum (bir an duraksadı ve yavaşça konuştu.) karar verme."

Sonra:

"Haydi, güle güle, yavrum," diye ekledi. "Acını derinden paylaştığımı; senin prensin ya da başkomutanın değil, baban olduğumu unutma. Bir şeye ihtiyacın olursa, doğrudan doğruya bana gel. Güle güle, dostum!"

Prens Andrey daha dışarı çıkmadan, Kutuzof içini çekerek güzelce yerine yerleşti ve Bayan Genlis'in yarıda bıraktığı romanı, Kuğu Şövalyeleri'ni yeniden okumaya koyuldu.

Prens Andrey, Kutuzof'la yaptığı bu konuşmadan sonra, işlerin gidişinden hoşnutluk duymuş, başkomutanlığın istenen adamı bulduğuna inanmıştı. Bunun niçin böyle olduğunu bilmiyordu. Bu yaşlı başkomutanın, kendi benliğinden, geriye yalnız tutkulu alışkanlıkları kalmış ve kişisel yanlarından arınmış olduğunu ve ayrıca; nedenleri kavrayıp sonuçlar çıkaran bir zekâ yerine, olayların akışını sakin bir tavırla seyretme yeteneğine sahip olduğunu gördükçe, her şeyin yolunda gideceğine daha fazla güveniyordu. Prens Andrey, "kendiliğinden bir şey yapmıyor, bir önlem almıyor," diye düşünüyordu. "Ama her şeyi dinliyor, anımsıyor, yerli yerine koyuyor, yararlı şeyleri engellemiyor, zararlılara da izin vermiyor; kendi istencinden daha güçlü bir şeyin, yani olayların önüne geçilmez akışının varolduğunu biliyordu. Onları görüyor ve anlamlarını kavrıyor, anlayınca da kendisi işin içine karışmıyor, istencini uygulayıp başka bir şey yapmak istemiyor. Ona inanılmasının başlıca nedeni de, Bayan Genlis'in romanını okumasına ve Fransız atasözlerini ağzından düşürmemesine karşın, Rus olmasıdır; 'şu ülkeyi ne hale soktular!' dediği zaman ağlamaklı olmasıdır," diyordu Prens Andrey, kendi kendine.

Gerçekten de saray dalaverelerine karşıt olarak, ulusal duyguya denk düşecek biçimde Kutuzof'un başkomutanlığa getirilmesinin genel olarak doğru bulunmasının temelinde, herkes tarafından şu ya da bu ölçüde bilinçli olarak benimsenmiş olan bu duygu yatıyordu.

XVII

Çar gittikten sonra Moskova yaşamı gene eski halini aldı; bu yaşam, her zamanki yaşamın aynısıydı ki eski yurtseverlik heyecanı ve coşku günlerini anımsamak zordu. Rusya'nın gerçekten tehlikede olduğuna ve İngiliz Kulübü üyelerinin aynı zamanda yurdun her türlü özveriye hazır çocukları olduklarına inanmak zordu. Çarın Moskova'da bulunduğu zamanki coşkun, yurtseverce ruh halini anımsatan şey, adam ve para bakımından özverilerde bulunma gereksinmesiydi. Rızalar alındıktan sonra bu etkinlik artık yasal bir biçim almıştı.

Düşmanın Moskova'ya yaklaşması, durumları ciddileşen Moskovalılar'ı kaygıya düşürmek şöyle dursun, tersine onları, yaklaşan büyük bir tehlike karşısında insanlarda hep görüldüğü gibi daha çok kaygısız yapmıştı. Tehlike yaklaşınca, insanın ruhunda hep aynı güçte iki ses yükselir. Biri, çok akla uygun bir biçimde, tehlikenin mahiyetini insanın inceden inceye düşünmesini, bundan kaçınmanın çaresini bulmasını söyler; öbürü, daha akla uygun bir biçimde tehlikeyi düşünmenin çok ağır ve acılı bir şey olduğunu her şeyi önceden görmek ve işin genel akışından kendini kurtarmanın insanın elinde olmadığına, bunun için en iyisi tehlike başgösterinceye kadar ondan yüz çevirmek ve iyi şeyler düşünmek olduğunu söyler. Yalnızlıkta insan birinci sese kapılır, toplulukta ikinciye. Şimdi Moskova halkında da görülen buydu. Çoktan beridir Moskova'da bu yıl olduğu kadar eğlenilmemişti.

Rostopçin afişlerinin baş yanında bir meyhane, bir meyhaneci ve Moskova burjuvası Karpuşka Çiğirin'in resmi vardı. Milis yazılmış olan Karpuşka, ayaküstü sonuncu bardağı çekiyor, Bonapart'ın sözde Moskova'ya gelmek istediğini duyarak kızıyor, afişin altında toplanan halka demeç veriyor; bu afişler okunuyor, Vasili Lvoviç Puşkin'in son yazdığı koşması gibi yorumlanıyordu.

Bu afişleri okumak için kulüpte, köşedeki odada toplanmışlardı; lahanadan şişeceklerini, kapuskadan çatlayacaklarını, lahana çorbasından boğulacaklarını, hepsinin cüce olduğunu, bir köylü karısının üçünü birden yabayla savurabileceğini söyleyerek Karpuşka'nın Fransızlarla alay etmesi kimilerinin hoşuna gidiyordu. Kimileri bu tavrı doğru bulmuyor, bunun bayağı ve kaba olduğunu söylüyorlardı. Rostopçin'in, Fransızları, bütün yabancıları Moskova'dan çıkardığını, aralarında casuslar, Napolyon'un adamları bulunduğunu söylüyorlardı; ama bunu daha çok gönderilirlerken, Rostopçin yaptığı nükteleri bu dolayımla aktarmak için söylüyorlardı. Yabancılar barkayla Nijni'ye gönderilirken Rostopçin, onlara şöyle demişti: 'Kendinize gelin, sandala binin, bu sandal bir ölüm sandalı olmasın.' Moskova'dan bütün hükümet dairelerinin taşınmış olduğunu söylüyorlar ve burada Şinşin'in, yalnız bunun için Moskova'nın Napolyon'a teşekkür etmesi gerektiği yolundaki nüktesini ekliyorlardı. Mamonof'un alayının ona sekiz yüz bin rubleye mal olacağını, Bezuhof'un kendi milislerine daha çok harcadığını, ama onun için en iyi tutum, kendisinin de üniforma giyip at üstünde alayının başına geçmesi, kendisine bakacak hiç kimseden de bir şey almaması olacağını söylüyorlardı.

Juli Drubetskaya, didik didik olmuş bir tiftik yığınını yüzük dolu ince parmaklarıyla toplayıp sıkıştırarak:

"Kimseye acımayın," dedi.

Juli, ertesi gün Moskova'dan ayrılmaya hazırlanıyor ve bir veda suaresi veriyordu.

"Bezuhof gülünçtür, ama o kadar iyi yürekli, o kadar sevimli ki böyle dokunaklı olmaktan ne zevk

alıyorsunuz?"

Juli'nin 'Şövalyem' dediği ve Nijni'ye birlikte geldiği milis üniforması giyen delikanlı:

"Ceza!" dedi.

Juli'nin salonunda Moskova'nın birçok salonlarında olduğu gibi yalnız Rusça konuşma kararı verilmişti, yanılarak Fransızca konuşanlar bağış kuruluna ceza veriyorlardı.

Salonda bulunan bir Rus Papazı:

"Galisizm için de aynı ceza kesilmeli," dedi. "Zevk almak Rusça değildir."

Papazın söylediklerine aldırış etmeyen Juli, milise dönerek:

"Kimseye acımayın," dedi. "Evet, Caustique'i yanlış kullandım, ödeyeceğim, ama 'zevk almak' için doğrusunu isterseniz sorumluluk kabul etmem; galisizmler için." Papaza döndü. "Sorumluluk kabul etmem; Prens Galitsin gibi bir öğretmen tutup Rusça öğrenmek için ne param, ne de vaktim var. A, işte o..." dedi Juli. "Ne zaman... yok yok," diyerek milise döndü. "Duymamış olun, güneşten söz edildiği zaman ışıkları görülür." Piyer'e dönerek nazikçe sosyete bayanlarına özgü bir kolaylıkla yalan söylüyordu. "Sizin alayınızın Mamonofun alayından kesinlikle daha iyi olacağını söylüyorduk."

Piyer, ev sahibi bayanın elini öpüp yanına oturarak:

"Ah, benim alaydan söz etmeyin," diye yanıt verdi. "O kadar usanç verdi ki!"

Juli, milisle kurnaz ve alaycı bir tavırla bakışarak:

"Ona herhalde kendiniz komuta edeceksiniz, değil mi?" dedi.

Milis, Piyer'in yanında artık öyle caustique değildi; yüzü, Juli'nin gülümsemesindeki anlamı kavrayamamaktan gelen bir şaşkınlık anlatıyordu. Piyer'in kişilği, dalgınlığına, iyi yürekliliğine karşın yanında her türlü alay girişimine hemen son vermişti.

Piyer, kendi kocaman, şişman gövdesini süzerek ve gülerek:

"Hayır," dedi. "Fransızlar bana çok kolay isabet ettirirler, hem sonra, korkarım ki ata da binemem."

Juli'nin salonunda birçok kimseler konu edinildikten sonra söz Rostoflar'a gelmişti.

Juli:

"İşleri çok kötü diyorlar," dedi. "Bu kont, o kadar düşüncesiz ki Razumovskiler, konağını ve Moskova yakınındaki malikânesini satın almak istiyorlardı, iş daha uzayıp gidiyor. Fazla istiyor."

Başka birisi:

"Hayır, herhalde satış bugünlerde olacak," dedi. "Şimdi Mosko-va'da bir şey satın almak delilik ama..."

"Niçin?" dedi Juli. "Moskova için bir tehlike mi var sanıyorsunuz?"

"Peki siz niçin gidiyorsunuz?"

"Ben mi? Amma da tuhaf. Ben gidiyorum, çünkü... şey, çünkü herkes gidiyor; hem sonra ben bir Jeanne d'Arc, bir Amazon değilim."

"E, peki peki bana daha bez verin."

Milis, sözüne devamla:

"İşi yürütebilirse bütün borçlarını ödeyebilir," dedi.

"İyi bir yaşlı, ama çok zavallı adam. Niçin burada uzun süre kalıyorlar? Ta ne zaman köye gitmek istiyorlardı. Natali, sanırım şimdi iyidir, değil mi?" diyerek Juli, kurnazca gülümseyerek Piyer'e sordu.

"Küçük oğullarını bekliyorlar," dedi Piyer. "Obolenski'ye Kazak yazılarak Belaya Tserkova'ya gitti. Orada bir alay oluşturuluyor. Şimdi onu benim alayıma verdiler, onu her gün bekliyorlar. Kont çok önce gitmek istiyordu, ama kontes, oğlu gelmeden Moskova'dan ayrılmaya eğilimli değil."

"Ertesi gün onları Arharovlar'da görmüştüm. Natali gene güzelleşmiş, neşelenmiş. Bir romans söyledi. Kimi insanlar için her şey ne kolay geçiyor!"

Piyer, hoşnutsuzlukla:

"Neymiş geçen?" diye sordu.

Juli, gülümsedi:

"Bilirsiniz ki, kont, sizin şövalyeler ancak Bayan Suza'nın romanlarında bulunur."

Piyer, kızarak:

"Ne şövalyesi? Bu da ne demek?" diye sordu.

"Ee, yeter, aziz kont, bütün Moskova'da dillere destan bu. Size hayranım doğrusu."

"Ceza! Ceza!" dedi milis.

"Aman peki. Konuşmak olanaksız, ne can sıkıcı şey!"

Piyer, ayağa kalkarak öfkeyle:

"Neymiş bütün Moskova'da dillere destan olan?" dedi.

"Yeter, kont, siz bilirsiniz!"

Piyer:

"Bir şey bilmiyorum," dedi.

"Biliyorum ki Natali'yle dostsunuz; bunun için... Hayır, ben Vera'yla hep dostum. Bu aziz Vera..."

Piyer, hoşnutsuz bir tavırla:

"Hayır bayan," diye devam etti. "Ben hiç de Rostova'nın şövalyesi rolünü üstlenmiş değilim; hemen hemen bir ay oluyor ki, onlara gitmedim. Ama bu acımasızlığı anlamıyorum."

Juli, gülümseyip tiftiği sallayarak:

"Bağışlanma dileyen kendi kendini suçlar," dedi ve son sözün kendisinde kalması için konuyu değiştirdi. "Bilir misiniz, zavallı Maria Bolkonskaya, dün Moskova'ya geldi. Babasını yitirmiş, duydunuz mu?"

Piyer:

"Ne diyorsunuz? Nerede o? Onu görmeyi çok isterdim," dedi.

"Dün geceyi onunla geçirdim. Bugün ya da yarın sabah yeğeniyle Moskova yakınındaki malikânelerine gidecek."

Piyer, sordu:

"Ee, ne yapıyorlar? Nasıldı?"

"Fena değil, üzüntülü. Onu kim kurtardı biliyor musunuz? Başlı başına bir roman bu. Nikolay Rostof. Prenses Maria'yı sarmışlar, öldürmek istiyorlarmış, adamlarını yaralamışlar. Rostof yetişmiş, onu kurtarmış."

Milis:

"Bir roman daha," dedi. "Kesin ki bu genel kaçış, bütün yaşlı kızlar kocaya varsınlar diye düzenlendi. Önce Catiche, sonra da Prenses Bolkonskaya."

"Biliyor musunuz, ben gerçekten öyle sanıyorum ki, delikanlıya biraz âşık."

"Ceza! Ceza! Ceza!"

"Ama bunu Rusça nasıl söylersin, canım."

XVIII

Piyer, eve dönünce ona Rostopçin'in o gün getirilen iki afişini verdiler.

Birincisinde, Moskova'dan ayrılmanın sözde Kont Rostopçin'ce yasak edildiğine ilişkin dolaşan söylentilerin doğru olmadığından, tersine, bayanların ve tüccar eşlerinin Moskova'dan ayrılmalarını Kont Rostopçin'in uygun bulduğundan söz ediliyordu. 'Az korku, az haber' afişinde böyle yazıyordu. 'Ama ben yaşamımı ortaya koyarım ki haydut, Moskova'ya giremeyecektir!' Bu sözler Fransızların Moskova'ya gireceklerini ilk kez açıkça Piyer'e gösteriyordu. İkinci afişte, genel karargâhımızın Vyazma'da olduğu, Kont Witgenstein'in Fransızları yendiği ve halkın birçoğunu silahlandırmak istediğini, depoda onlar için hazırlanmış silah, kılıç, tabanca, tüfek bulunduğu, halkın bunları ucuz fiyatla satın alabileceği yazılıydı. Bu afişin havası artık öyle eski Çiğir'in afişlerinde olduğu gibi alaylı değildi. Piyer, bu afişler üzerine derin derin düşündü. Yüreğinin bütün gücüyle davet ettiği ve aynı zamanda içinde, elinde olmayan bir korku uyandıran fırtına bulutu yaklaşıyordu.

'Askeri bir hizmete mi girmeli, yoksa doğrudan orduya mı katılmalı, ya da beklemeli mi?' Piyer, bu soruyu yüzüncü kez kendi kendine sordu. Masasının üstünde duran iskambil destesini aldı, fal açmaya koyuldu.

Desteyi karıştırdıktan sonra elinde tutup yukarı bakarak kendi kendine:

"Bu fal çıkarsa..." dedi. "Çıkarsa demek ki... demek ki..."

Sözünü bitirmeye vakit bulamadı, kapının ötesinden, içeri girmek için izin isteyen büyük prensesin sesi duyuldu.

"Orduya katılmam gerek demek," diye Piyer, sözünü tamamladı ve prensese seslenerek, "Giriniz, giriniz," diye ekledi.

(Uzun belli, duygusuz yüzlü, yaşlı prenses hâlâ Piyer'in yanında kalıyordu; yaşça küçük diğer ikisi kocaya varmışlardı.)

Prenses, sert, heyecanlı bir sesle:

"Yanınıza girdiğim için beni bağışlayınız, kuzenim. Sonunda bir karar vermek gerek! Ne olacak böyle? Herkes Moskova'dan ayrıldı, halk da kaynaşıyor, biz kalacak mıyız?"

Prensese karşı koruyucu rolüne hep sıkılarak katlanan Piyer, onun yanında her zaman takındığı o şakacı alışkanlığıyla:

"Tersine, her şey yolunda sanıyorum, kuzenim," dedi.

"Evet yolunda, ama ne de yolunda! Kıtalarımızın nasıl kendini gösterdiklerini Varvara İvanovna bana bugün anlattı. Onlar hesabına bu onur anılabilir. Ama halk büsbütün başkaldırdı, artık söz dinlemiyor; kız hizmetçim bile kafa tutmaya başladı. Böyle giderse bizi dövmeye de kalkışacaklar. Sokaklardan geçilemiyor. İşin kötüsü bugün yarın Fransızlar gelecekler, biz ne bekliyoruz! Bir şey istiyorum, kuzenim, emredin de beni Petersburg'a götürsünler. Ne olursam olayım, Bonapart'ın egemenliği altında yaşayamam."

"Neler söylüyorsunuz, kuzenim, bu haberleri nereden alıyorsunuz? Tersine olarak..."

"Sizin Napolyon'unuza boyun eğmem ben, başkaları nasıl isterse öyle davransınlar... Eğer siz bunu yapmak istemezseniz..."

"Peki yapayım, şimdi buyruk vereyim."

Anlaşılan darılacak kimse olmadığı için prensesin canı sıkılıyordu. Bir şeyler mırıldanarak bir sandalyeye oturdu.

Piyer:

"Ama size yanlış bilgi veriyorlar," dedi. "Kont hiçbir tehlikenin olmadığını söylüyor." Afişleri prensese gösterdi. "Yaşamımı koyarım ki düşman Moskova'ya giremeyecektir diye yazıyor."

Prenses, kinli bir tavırla:

"Ah, sizin bu kont," dedi. "Halkı ayaklanma için kendisi kışkırtan bu ikiyüzlü, bu düşkün. Bu anlamsız afişlere de 'Kim olursa perçeminden yakalayıp karakola sürükle' diye yazan o değil mi? Ne sersemlik! Böyle yapanlara makam ve rütbe vaat ediyor. İşte bütün bu güler yüzlülüklerin sonucu. Varvara İvanovna, Fransızca konuştuğu için halkın az daha kendisini öldüreceğini söyledi."

Piyer:

"Evet bu böyle... Siz her şeyi sorun yapıyorsunuz," diyerek iskambilleri sıralamaya başladı.

Falı çıktığı halde Piyer, orduya katılmadı, boşalan Moskova'da hep öyle telaşlı, kararsız ve müthiş bir şey beklemenin sevinciyle karışık bir korku içinde kaldı.

Ertesi gün akşama doğru prenses yola çıktı. Piyer'in baş yönetim müdürü yanına geldi, bir malikâne satılmazsa alayın donanımı için gereken parayı bulmanın olanaksız olacağını bildirdi. Alay oluşturma düşüncesinin kesinlikle onu mahva sürükleyeceğini anlatmaya çalıştı. Piyer, yönetim müdürünün sözlerini dinlerken gülümsemesini zor gizliyordu.

"Eh, satın," dedi. "Ne yapalım, şimdi artık cayamam!"

Durum kötüye gittikçe, özellikle kendi işleri sarpa sardıkça Piyer keyifleniyordu. Beklediği felaketin gittikçe yaklaştığı belli oluyordu. Kentte artık Piyer'in tanıdıklarından hemen hemen kimse yoktu. Juli gitmiş, Prenses Maria gitmişti. Yakın tanıdıklarından yalnız Rostoflar kalmıştı; ama Piyer, onlara gitmiyordu.

O gün Piyer, biraz vakit geçirmek için Leppich'in düşmanı mahvetmek amacıyla yaptığı büyük bir balonu ve ertesi gün havaya salıverilecek bir deney balonunu görmek üzere Vorontsovo köyüne gitti. Bu balon hazır değildi, ama Piyer'in öğrendiğine göre çarın isteği üzerine yapılıyordu. Çar, bu balon üzerine Kont Rostopçin'e şunları yazmıştı:

"Leppich hazır olur olmaz teknesi için ona güvenilir ve zeki kimselerden bir tayfa oluşturunuz, Kutuzof'a haber vermek için bir kurye yollayınız, konuyu kendisine bildirdim.

İlk ineceği yere dikkat etmesini, yanılmamasını, düşmanın eline düşmemesini Leppich'e söyleyin lütfen. Eylemlerini başkomutanla işbirliği halinde yürütmelidir."

Piyer, Vorontsovo'dan dönüşte bataklık alandan geçerken Lobnoye Mesto'da bir kalabalık görerek durdu, arabadan indi. Casuslukla suçlanan bir Fransız ahçıya işkence ediliyordu. İşkence yeni bitmişti; cellat acıklı acıklı, sarı favorili, şişman, mavi çoraplı, yeşil gömlekli bir adamı işkence sandalyesinden çözüyordu. Zayıf, benzi uçuk diğer bir suçlu da orada sıra bekliyordu. Her ikisi de, yüzlerinden anlaşıldığına göre, Fransız'dı. Piyer, zayıf Fransız gibi ürkmüş, bitkin bir durumda kalabalığı yararak ilerledi.

"Ne bu? Kim? Niçin?" diye sordu.

Kalabalığın, memurların, esnafların, tüccarların, köylülerin, gocuklu ve mantolu bayanların dikkati Lobnoye Mesto'da olup bitenlere öyle saplanmıştı ki ona kimse yanıt vermedi. Şişman adam kalktı, kaşlarını çatarak omuzlarını silkti, aldırmazmış gibi görünmek isteyerek çevresine bakmaksızın gömleğini giymeye başladı; ama birdenbire dudakları titredi. Kendi kendine kızarak, kanlı canlı insanların yaptığı gibi ağlamaya başladı. Kalabalık yüksek sesle konuşmaya koyuldu. Piyer'e dudakları acıma duygusunu bastırmak istiyorlarmış gibi geldi.

"Bir prensin ahçısıymış bu."

Fransız ağlarken Piyer'in yanında duran buruşuk yüzlü bir küçük memur:

"Ee, efendim. Rus salçası, Fransız'a ekşi geldi besbelli, dişlerini kamaştırdı," dedi, sözüne çevreden bir övgü bekler gibi bakındı. Kimileri güldü, kimileri diğer suçluyu soyan cellada korkuyla bakmayı sürdürüyorlardı.

Piyer, burnundan solumaya başladı, yüzünü buruşturdu, hızla dönerek arabaya doğru yürüdü. Kendi kendine durmadan bir şeyler mırıldanarak arabaya bindi. Yolda birkaç kez ürpererek öyle yüksek sesle bağırdı ki, arabacı sordu:

"Emriniz nedir?"

Piyer, Lubyonka'ya giren arabacıya bağırdı:

"Nereye gidiyorsun?"

Arabacı:

"Başkomutana buyurmuştunuz," diye yanıt verdi.

Piyer:

"Sersem! Hayvan!" diye ağzından seyrek çıkan sözlerle arabacıya sövüp saydı. "Eve dedim ben; çabuk sür, aptal! Dahası bugünden yola çıkmak gerek!" diye kendi kendine mırıldandı.

Piyer, Lobnoye Mesto'da cezalandırılan Fransız'ı ve çevresini saran o kalabalığı görünce Moskova'da daha fazla kalamayacağını anladı, bugünden orduya katılmaya kesin olarak karar verdi, bunu arabacıya söylediğini sanıyordu ya da arabacının kendisi bunu düşünmeliydi.

Eve gelince Piyer, her şeyi bilen, her şeyi beceren bütün Mosko-va'nın tanıdığı arabacısı Evstafyeviç'e bu gece Mojaisk'te orduya katılacağını, binek atının oraya gönderilmesini buyurdu. Bütün bunlar hemen o gün yapılamazdı; bundan ötürü, Evstafyeviç'in düşüncesinde, menzil beygirlerini hazırlamaya vakit bırakmak için, Piyer'in yola çıkmasını geciktirmek gerekiyordu.

Ayın yirmi dördünde (bir gün önce bozuk olan) hava açmıştı, o gün öğle yemeğinden sonra Piyer, Moskova'dan yola çıktı. Gece Perhuşkovo'da atları değiştirilirken, o akşam büyük bir çarpışma olduğunu öğrendi. Orada, Perhuşkovo'da topların gümbürtüsünden yerlerin sarsıldığını söylüyorlardı. Piyer'in kimin kimi yendiği sorusuna kimse yanıt vermedi (Bu savaş, ayın yirmi dördündeki Şevardino Savaşı'ydı). Şafak sökerken Piyer, Mojaisk'e geldi.

Mojaisk'in bütün evleri asker kıtalarınca işgal edilmişti; seyis ve arabacısınca karşılandığı handa yer yoktu; bütün odalar subaylarla doluydu.

Mojaisk'te ve Mojaisk yakınlarında, her yerde askerler duruyor, gidip geliyorlardı. Her yerde Kazaklar, piyadeler, atlı askerler, furgonlar, sandıklar, toplar görülüyordu. Piyer, ilerlemek için hızlı davranıyordu. Moskova'dan uzaklaştıkça, bu asker denizinin derinliklerine gömüldükçe telaş ve o ana kadar hiç duymadığı yeni ve sevinçli bir duygu benliğini dolduruyordu. Bu duygu Slobodsk sarayında Çar geldiği zaman hissettiklerine benziyordu; bir şey yapmak, bir özveride bulunmak gereğinin doğurduğu bir duyguydu. Şimdi o, insanların mutluluğunu, yaşamın rahatlığını, zenginliği, dahası yaşamı oluşturan her şeyin, bir şeyle oranlanınca severek atılacak bir saçmalık olduğunu algılamaktan gelen tatlı bir duyguyla doluydu. Bu şey neydi, Piyer, bunu anlamıyordu; her şeyi gözden çıkarmakta kim için ve niçin özel bir güzellik bulunduğunu anlamaya çabalamıyordu da. Niçin özveride bulunmak istediği onu ilgilendirmiyor, ama özveri onun için yeni bir sevinç duygusu oluşturuyordu.

XIX

Yirmi dörtte Şevardino tabyasında savaş oldu, yirmi beşte her iki yandan tek bir silah atılmadı, yirmi altıda Borodino savaşı çıktı.

Şevardino ve Borodino savaşları niçin ve nasıl oldu? Borodino Savaşı niçin oldu? Ne Fransızlar için, ne Ruslar için bunun bir anlamı vardı. Onun en yakın sonucu, biz Ruslar için (dünyada da en korktuğumuz şey olan) Moskova'nın yıkımına doğru biraz daha yaklaşmak, Fransızlar içinse (onların da dünyada en çok korktukları şey olan) bütün ordularının yok olmaya doğru biraz daha yaklaşmak oldu, olacağı da buydu. Bu sonuç daha o zaman belliydi. Bununla birlikte Napolyon, bu savaşı verdi. Kutuzof da kabul etti.

Büyük komutanlar akla uygun davranmış olsalardı, herhalde, iki bin beş yüz kilometre gidip, ordusunun dörtte bir kayıp vermesi olasılığıyla savaşı kabul etmekle kesin ki bir yıkıma doğru sürüklendiği Napolyon için ne kadar açık olması gerekirse, savaşı kabul ederek aynı biçimde ordusunun dörtte birini tehlikeye atmakla Moskova'yı kesin olarak yitireceği de Kutuzof'a o kadar açık olması gerekirdi. Dama oyununda, bende bir eksik taş olduğuna göre, kırışırsam oyunu kesin yitireceğim için kırışmamam gerektiği nasıl açıksa, Kutuzof için de açık, matematik bir gerçekti.

Karşımdakinde on altı, bende on dört taş olunca ben ondan ancak sekizde bir zayıfım; ama eğer on üç taş kırışırsam benden iki kat güçlü olacaktır.

Borodino Savaşı'ndan önce güçlerimizin Fransız güçlerine oranı aşağı yukarı altının beşe oranı gibiydi. Savaştan sonraysa birin ikiye oranı gibi oldu, yani savaştan önce yüz bine karşı yüz yirmi bindi, savaştan sonra elliye karşı yüz oldu. Bununla birlikte akıllı ve deneyimli Kutuzof, savaşı kabul etti. Napolyon, yani dâhi komutansa savaş vererek ordusunun dörtte birini yitirdi, cephe çizgisini daha çok uzattı, Moskova'yı işgal ettiğinde savaşın sona ereceğine, tıpkı Viyana'yı alınca elde ettiği sonuca ulaşacağına inandığı öne sürülebilir. Ama bunun tersi içinde kanıtlar yok değildi. Napolyon'un tarihçileri onun hâlâ Smolensk'te durmak istediğini, cephe çizgisini uzatmanın tehlikesini ve Moskova'yı işgal etmekle savaşın bitmeyeceğini anladığını, çünkü Smolensk'ten başlayarak Rus kentlerinin kendisine ne durumda bırakıldıklarını gördüğünü, görüşmeye girişmek isteğinde olduğuna ilişkin verdiği birçok demeçlerde tek bir yanıt alamadığını öyküler.

Kutuzof ve Napolyon, biri Borodino Savaşı'nı verirken, öbürü kabul ederken istençsiz ve düşüncesiz davranmışlardı. Olup bittiden sonra tarihçiler, dünya olaylarının bütün istençsiz araçları içinde en istençsiz ve tutsaklığı olan komutanların basireti, dehası üzerine kurnazca hazırlanmış kanıtlar ileri sürdüler.

Eskilerin bize bıraktıkları kahramanlık söylencesi örneklerinde tarihin bütün anlamını kahramanlar oluşturur; bu çeşit tarihin zamanımız için anlamsız olduğu gerçeğine biz daha alışamıyoruz.

Diğer sorun da, Borodino ve ondan önceki Şevardino savaşlarının nasıl geçtiği sorunlarında da iyice belli, herkesçe bilinen, bütünüyle yanlış bir anlayış vardır. Bütün tarihçiler savaşı şöyle betimliyorlar:

Rus ordusu, sözde Smolensk'ten çekilirken meydan savaşı için kendisine en elverişli mevziyi aramış ve sözde bu mevziyi Borodino'da bulmuştu.

Ruslar bu mevziyi önceden, Moskova-Smolensk yolunun solunda ve yola hemen hemen koşut olarak Borodino'dan Utitsa'ya doğru savaşın olduğu yerde berkitmişlermiş.

Bu mevzinin ilerisinde Şevardino tepesine, sözde, düşmanı gözetlemek için berkitilmiş birileri karakol yerleştirmişti. Ayın yirmi dördünde sözde Napolyon, ileri karakola saldırmış, onu ele geçirmiş; yirmi altısında da Borodino ovasında mevzilenen bütün Rus ordusuna saldırmıştı.

Tarihçiler böyle diyor; işin özüne nüfuz etmek isteyen herkesin kolay inanacağı bütün bunlar olduğu gibi yanlıştır.

Ruslar daha iyi bir mevzi aramadılar; tersine, geri çekilirken Borodino'dan daha önemli birçok mevzileri geçtiler. Kutuzof, kendisinin seçmediği bir mevziyi tutmak istemediği için, bir halk savaşı isteği henüz büyük bir güçle ortaya çıkmadığı, Milaradoviç milisiyle henüz yakınlaşmadığı ve daha başka bir sürü neden dolayısıyla bu mevzilerin hiçbirinde durmadılar. Gerçek şu ki, önceki mevziler daha sağlamdı, Borodino mevzisi (savaşın geçtiği yer) sağlam olmak şöyle dursun, Rus İmparatorluğu'nun haritada topluiğnelerle gösterilebilecek gelişigüzel herhangi bir yerinden hiç ayrımı yoktu.

Ruslar, Borodino ovasında solda, yola koşut mevzilerini (yani savaşın geçtiği yeri) sağlamlaştırmak şöyle dursun 1812 yılının yirmi beş ağustosuna kadar hiçbir zaman savaşın burada olabileceğini de düşünmemişlerdi. Ayın yirmi beşinde başlayan takviye güç toplamanın yirmi altısında bitmemiş olması bunu kanıtlar; Şevardino tabyasının durumuda bunu kanıtlar. Savaşın kabul edildiği mevzinin ilerisinde bu tabyanın hiçbir anlamı yok, niçin bu tabya bütün diğer noktalardan daha güçlü hale getirilmişti. Niçin ayın yirmi dördünde gecenin geç vaktine kadar bu tabya savunularak bütün enerjiler tüketilmiş, altı bin kişi yitirilmişti? Düşmanı gözetlemek için bir Kazak devriyesi yeterdi. Üçüncüsü, Barclay de Tolly'nin ve Bagration'un ayın yirmi beşine kadar Şevardino tabyasının, mevzinin sol kanadı olduğunu sanmaları ve Kutuzof'un kendisinin savaştan sonra sıcağı sıcağına yazdığı raporunda Şevardino tabyasına mevzinin sol kanadı demesi, savaşın geçtiği mevzinin ileri noktası olmadığını kanıtlar. Çok sonraları Borodino Savaşı üzerine raporlar yazılınca (olası ki yanılmaz olması gereken başkomutanın yanlışını gözlerden kaçırmak) Şevardino tabyasının sözde ileri karakol hizmeti gördüğü (oysa yalnız sol kanadın berkitilmiş bir noktasıydı.) ve Borodino Savaşı'nı apansız ve hemen takviye edilemez bir yerde kabul ettiğimiz halde, tam tersine önceden seçilmiş bir yerde kabul ettiğimiz yolundaki yanlış ve tuhaf ifade uyduruldu.

Gerçekte sorun şöyleydi: Mevzi büyük yolu dikey değil yatay kesen Koloça Irmağı boyunca seçilmişti. Öyle ki sol kanat Şevardino'da, sağ kanat Novoye köyünün yakınında, merkez Borodino'da, Koloça ve Vayna ırmaklarının birleştiği yerdedir. Koloça Irmağı'nın koruyuculuğu altında bu mevzi, Smolensk yolundan Moskova'ya doğru ilerleyen düşmanı durdurmayı amaçlayan bir ordu için ve savaşın nasıl geçtiğini unutarak Borodino ovasını gözden geçiren herkes için apaçıktır.

Napolyon, ayın yirmi dördünde Valuyevno'ya hareket ederek (tarihlerin yazdığı gibi) Utitsa'dan Borodino'ya doğru olan Rus mevzisini görmedi (bunu göremezdi, çünkü böyle bir şey yoktu); Rus ordusunun ileri karakolunu da görmedi; Rus artçısını izlerken Rus mevzisinin sol yanıyla, Şevardino tabyasıyla karşılaştı, Ruslar için beklenmedik bir anda orduyu Koloça'dan geçirdi. Ruslar meydan savaşına girişmeye vakit bulamadan işgal etmeyi tasarladıkları mevziden sol kanatlarını çektiler, önceden görülmemiş, sağlam olmayan yeni bir mevzi tuttular. Napolyon, Koloça'nın sol kıyısına, yolun soluna geçince gelecek savaşı Ruslar'm sağ yanından sol yanına geçirdi. Utitsa,

Semyonovsko'ya ve Borodino arasındaki alana (mevzi için Rusya'nın herhangi bir alanından daha elverişli hiçbir yanı olmayan bu alana) kaydırdı ve ayın yirmi altısında bütün savaş bu alanda geçti. Tasarlanan ve yaşanan savaşın planı kaba biçimiyle şöyleydi:

Napolyon, yirmi dört ağustos akşamı Koloça'ya varmasaydı ve hemen saldırma buyruğu vermeyip tabyaya ertesi sabah saldırsaydı, kuşkusuz, Şevardino tabyası mevzimizin sol kanadı olacaktı. Savaş beklediğimiz gibi gerçekleşir ve bu durumda, sol kanadımızı, Şevardino tabyasını daha iyi savunurduk herhalde. Merkezden ya da sağdan Napolyon'a saldırabilirdik ve ayın yirmi dördünde, önceden belirlenmiş ve takviye edilmiş, güçlü bir mevzide meydan savaşı olurdu. Ama sol kanadımıza, artçılarımızın çekilişinden, yani Girniyevo çarpışmalarından hemen sonra saldırıldığına ve Rus komutanları yirmi dördün akşamı meydan savaşını kabul etmek istemediklerine ya da buna vakit bulamadıklarına göre, Borodino Savaşı'nın ilk ve en önemli evresi, daha ayın yirmi dördünde yitirilmiş ve ayın yirmi altısında verilen savaşın yitirilmesine kesinlikle yol açmıştı.

Şevardino tabyası elden çıkınca, ayın yirmi beşinde sabaha karşı sol kanatta mevzisiz kaldık ve bu kanadı düzenlemek; rastgele bir yerde hemen takviye etmek zorunda kaldık.

Yirmi altı ağustosta, Rus birliklerinin zayıf ve bitmemiş bir takviyeyle savunulmaları yetmiyormuş gibi, Rus komutanlarının gerçekleşmiş olan durumu (sol kanatta mevzinin yitirilmesi ve yapılacak savaşın mevzisinin sağdan sola aktarılmasını) göz önüne almayarak Novoye'den Utitsa'ya kadar uzanan bir alanda mevzilenmeleri ve bundan ötürü savaş sırasında birlikleri sağdan sola kaydırmaları, durumun elverişsizliğini daha da artırıyordu. Bundan ötürü, savaş boyunca, sol kanadımıza saldıran tüm Fransız ordusunu, onun yarısı bir güçle karşılamak zorunda kalmıştık (Ponyatovski'nin Utitsa'ya, Uvarof'un Fransızların sağ kanadına karşı giriştikleri saldırılar, savaşın genel gidişinden bağımsız girişimlerdi).

Böylece, Borodino Savaşı, komutanlarımızın yanlışlarını örtmek isteyen ve dolayısıyla Rus ordusunu da, halkını da küçük düşüren tarihçilerin anlattığı gibi gerçekleşmedi. Borodino Savaşı çok iyi belirlenmiş ve tahkim edilmiş, sağlamlaştırılmış bir yerde ve Fransızlardan daha zayıf Rus güçleriyle verilmedi. Şevardino tabyasının elden çıkmasından sonra, Ruslar, Fransızların yarısı bir güçle açık ve hemen hiç takviye güç almamış bir mevzide savaş verdiler. Öyle ki, bu durumda, on saat çarpışmak ve savaşı sonuçsuz bırakmak şöyle dursun, orduyu tam bir bozgundan ve kaçıştan üç saat alıkoymak bile olanaksızdı.

XX

Ayın yirmi altısında sabahleyin Piyer, Mojaisk'ten ayrıldı. Kocaman dağın, biraz sağdaki katedrale giden dik ve dolambaçlı yolunda, arabadan indi. Yokuş aşağı yaya yürümeye başladı. Katedralde ayin yapılıyor, çanlar çalınıyordu. Piyer'in arkasından önünden şarkıcılarıyla bir süvari alayı iniyordu. Karşıdan, bir gün önce savaşta yaralananlarla dolu bir dizi araba yokuş yukarı tırmanarak ona doğru ilerliyordu. Köylü arabacılar, atlara bağırarak, onları kamçılayarak bir yandan öbür yana koşuyorlardı. Üçer, dörder yaralı askerin yattığı ya da oturduğu arabalar dik yokuşta, kaldırımtaşı diye şuraya buraya atılmış taşların üstünde zıplıyorlardı. Yaralılar, yaraları bezlerle sarılı, benizleri sararmış, dudakları kısılı, kaşları çatılmış bir durumda, arabaların yanlarına tutunarak zıplıyor, arabalarda birbirlerine çarpıyorlardı. Hemen hepsi saf ve çocukça bir merakla Piyer'in beyaz şapkasına ve yaşil frakına bakıyordu.

Piyer'in arabacısı, bir yandan gitmeleri için yaralı arabalarına sinirlilikle bağırdı. Süvari alayı, şarkılarla dağdan inerek Piyer'in arabasına yaklaştı, yolu kapadı. Piyer, dağda oyulmuş yolun kenarına sıkışarak durdu. Dağ yamacı yüzünden güneş yolun derinliklerine giremiyordu, oralar serin ve rutubetliydi; çan sesleri havada neşeyle yayılıyordu. Yaralılarla dolu bir araba yolun kenarında, Piyer'in yanında durdu. Çarık giymiş bir arabacı soluyarak arabasının yanına koştu, çembersiz arka tekerleklerin altına bir taş soktu. Duran atının adımını düzeltmeye koyuldu.

Arabanın arkasından yürüyen kolu sargılı yaşlı bir yaralı asker sağlam eliyle arabaya tutundu, dönüp Piyer'e baktı:

"Ne dersin, hemşeri, burada yatıracaklar mı bizi? Yoksa Moskova'ya gidecek miyiz?" dedi.

Piyer, o kadar dalmıştı ki, soruyu duymadı. O, bazen şimdi yaralı kafilesiyle karşılaşan süvari alayına, bazen yanında durduğu içinde iki yaralı oturan, bir yaralı da yatan, talikaya bakıyordu. Talikada oturan askerlerden biri, yüzünden yaralıya benziyordu. Başı bezlerle olduğu gibi sarılıydı; yüzünün bir yanı bir çocuk başı gibi şişmişti. Ağzı ve burnu yana kaymıştı. Bu asker katedrale bakarak, haç çıkarıyordu. Genç bir çocuk, bir kur'a eri, ince yüzü büsbütün kansız gibi beyaz olan öbürü, yüzünde donakalmış saf bir gülümsemeyle Piyer'e bakıyordu; üçüncüsü yüzükoyun yatıyor, yüzü görünmüyordu. Şarkıcı süvariler talikanın tam önünden geçiyorlardı.

"Ah, hapı yuttu... Kirpi kafalı..."

'Başkalarının ülkesinde yaşayanlar...' diye hep bir ağızdan bir asker şarkısı, dans şarkısı söylüyorlardı. Onlara yanıt verir gibi, ama başka çeşit bir neşeyle tepeden çanların madeni sesi geliyordu. Daha başka çeşit bir neşeyle de güneşin kızgın ışınları karşıki tepenin yamaçlarını yıkıyordu. Ama yamacın eteği, yaralılar talikasının yanı, soluyan atların (Piyer, bunların yanındaydı,) olduğu yer rutubetli, loş ve bunaltıcıydı.

Yanağı şiş asker öfkeyle, şarkıcı süvarilere bakıyordu.

"Ah züppeler!" diye azarlayan bir tavırla mırıldandı.

Talikanın arkasında duran asker, hüzünlü bir gülümsemeyle:

"Bugün yalnız askerler değil köylüler de var! Köylüleri de cepheye sürüyorlar!" dedi ve Piyer'e

döndü: "Şimdi farkına varamıyorlar. Bütün halkla birlikte yüklenmek istiyorlar, bir tek söz var, Moskova: İşin sonunu getirmek istiyorlar."

Askerin üstü örtülü sözlerine karşın Piyer, onun söylemek istediğini anlamıştı; başını onaylar gibi salladı.

Yol açıldı, Piyer, dağın eteğine geldi ve yoluna devam etti.

Piyer, iki yanına bakıp tanıdık yüzler arayarak ilerliyor, her yerde onun beyaz şapkasına ve yeşil frakına aynı ölçüde şaşkınlıkla bakan, kendisine yabancı ve çeşitli sınıflardan askerler görüyordu.

Beş kilometre gittikten sonra ilk tanıdığına rastladı, onu sevinçle karşıladı. Bu tanıdık bir ordu başhekimiydi, yanında genç bir doktor olduğu halde üstü açık bir binek arabasıyla karşıdan Piyer'e doğru geliyordu; Piyer'i görünce, arabacı yerinde oturan Kazak'a durmasını söyedi.

"Kont, Ekselans, burada ne arıyorsunuz?" diye sordu.

"Eh, şöyle bir görmek istedim."

"Evet, evet, görülecek şeyler olacak."

Piyer, indi, durup doktorla konuştu, savaşa katılma kararında olduğunu ona anlattı.

Doktor, Bezuhof'a, doğrudan doğruya, başkomutana başvurmasını önerdi.

Genç arkadaşıyla bakışarak:

"Savaş zamanında nerede olacağınızı Tanrı bilir," dedi. "Başkomutan, sizi nerede olsa tanır ve güler yüzle karşılar. Böyle yapınız, dostum."

Doktor, yorgun ve aceleci görünüyordu.

"Siz bilebilirsiniz... Mevzinin nerede olduğunu da sormak istiyordum size," dedi Piyer.

Doktor:

"Mevzi mi?" dedi. "Bu benim işimle ilgili değil. Tatarinovo'ya gidiniz, orada bir şeyler kazıp duruyorlar. Tepeye çıkınız, oradan görülür."

"Oradan görünür öyle mi?.. Eğer siz..."

Ama doktor onun sözünü kesti, arabasına yöneldi.

"Sizinle gelirdim inanın, işte (doktor, boğazını gösterdi), acilen kolordu komutanına gidiyorum. Bizde nasıl?.. Biliyorsunuz ki, kont, yarın savaş var; yüz bin kişilik bir orduda en aşağı yirmi bin yaralı saymak gerek, oysa bizde altı bin kişi için bile ne sedye, ne yatak, ne sağlıkçı, ne doktor var. On bin talika var ama, başka şeyler de gerek; gel de çık işin içinden."

"Tuhaf bir düşünce!" Neşeli bir şaşkınlıkla şapkasına bakan canlı, sağlıklı, genç ve yaşlı binlerce insanın içinden kesinlikle yirmi binin (belki de onun gördüklerinin) yaralanmaya ve ölüme mahkûm olduğu düşüncesi Piyer'i şaşırttı.

"Belki yarın ölecekler, niçin ölümden başka bir şey düşünüyorlar?"

Birdenbire gizemli bir çağrışımla Mojaisk tepesinden iniş, yaralılarla dolu talikalar, çan sesleri, güneşin eğri ışınları, süvarilerin şarkıları zihninde canlandı.

Piyer, Tatarinovo'ya doğru yoluna devam ederek:

'Süvariler savaşa gidiyor, yaralılarla karşılaşıyorlar; kendilerini bekleyen sonu bir an düşünmüyorlar. Bunlardan yirmi bini ölüme mahkûmdur, oysa onlar benim şapkama gülüyor! Ne tuhaf şey diye düşünüyordu.

Yolun solundaki derebeyi konağının yanında arabalar, furgonlar, bir hizmeteri kalabalığı ve devriyeler duruyordu. Serenisin orada kalıyordu. Ama Piyer geldiği zaman o yoktu; kurmaydan da hemen kimse yoktu. Herkes ayindeydi. Piyer, Gorki'ye doğru yoluna devam etti.

Tepeye gelip köyün küçük sokağını geçince yolun sağ yanında, otları büyümüş bir sırtta, Piyer, ilk kez yüksek sesle konuşarak kahkahalarla gülerek çalışan, kalpakları haçlı, beyaz gömlekli, canlı, köylü milisleri gördü.

İki subay tepede duruyor, onlara buyruklar veriyorlardı. Piyer, anlaşılan yeni askeri durumları beğenen bu köylüleri görünce gene Mojaisk'teki yaralı askerleri anımsadı, bütün halkla yüklenmek istiyoruz, diyen askerin bu sözle anlatmak istediği şeyi anlamaya başlıyordu. Savaş alanında çalışan bu tuhaf, kaba çizmeli, boyunları terlemiş, kimilerinin gömleklerinde yan yaka düğmeleri çözülmüş, alttan, yanık köprücük kemikleri görünen bu sakallı köylülerin hali Piyer'de o anın görkemi ve önemi üzerine bütün gördükleri ve duyduklarından daha güçlü bir etki yaptı.

XXI

Piyer, arabadan indi; çalışan milislerin yanından, doktorun ona söylediğine göre, üzerinden savaş alanı görünen tepeye çıktı.

Saat sabahın on biriydi. Güneş, Piyer'in arkasında ve biraz solda duruyor, temiz ve berrak bir havanın arasından, önünde, açık hava tiyatrosu biçiminde açılan sarp arazinin dev görünümünü parlak ışıklarıyla aydınlatıyordu.

Tepenin elli adım ilerisinde ve aşağısındaki beyaz kiliseli köyden (burası Borodino'ydu) geçen büyük Smolensk yolu bu açık hava tiyatrosunu keserek yukarısında ve solda kıvrıla kıvrıla uzanıyordu. Yol, köyün sonunda bir köprüden geçiyor, inişlerden ve yokuşlardan kıvrılarak yedi kilometre uzakta görünen Voliyevna köyüne doğru yükseliyordu (Napolyon, şimdi oradaydı). Voliyevna'nın ötesinde yol, ufukta sararmış bir ormanda kayboluyordu. Bu kayın ağacı ve köknar ormanında yoldan başlayan sağda Kolots manastırının uzak haçı ve çan kulesi güneşten parlıyordu. Bütün bu mavi uzaklıklarda, ormanın ve yolun sağında ve solunda yer yer tüten ateşler, bizim ve düşman askerlerinin belirsiz yığınları görünüyordu. Sağda Koloça ve Moskova ırmakları boyunca arazi sarp ve dağlıktı. Boğazların arasında Bezuhovo, Zaharino köyleri uzaktan görünüyordu. Solda arazi düzdü, ekinler biçilmemişti; tüten, yanmış bir köy, Semyonovski görünüyordu.

Piyer'in gördükleri belirsizdi, hiçbir bölümü zihninde canlandırdığı görüntüye uymuyordu. Düşündüğü savaş alanını hiçbir yerde bulamıyor, yalnızca dereler, tarlalar, boş alanlar, ormanlar, dumanlar, köyler, tepeler görünüyordu. Bütün dikkatine karşın, bu görünümde de mevzi diyebileceği bir şey bulamıyordu. Bizim kıtaları bile düşman kıtalarından ayırt etmek olanaksızdı.

"Bir bilene sormalı," diyerek, iri gövdesine, sivil kılığına merakla bakan bir subaya döndü:

"Şu karşıdaki köyün adını söyler misiniz, lütfen?" dedi.

"Borodino. Öyle değil mi?" dedi subay arkadaşına dönerek.

"Evet, Borodino," dedi arkadaşı.

Subayın, bir söyleşi olanağı doğmasından hoşnut olduğu besbelliydi.

"Şu karşıdakiler bizimkiler mi?" dedi Piyer.

"Evet, biraz ötedekiler de Fransızlar. Bakın, görünüyorlar."

Piyer:

"Nerede? Nerede görünüyorlar?" dedi.

"Çıplak gözle görülebiliyorlar, işte!" Subay, ırmağın ötesinde yükselen dumanı gösteriyordu. Piyer, rastladığı birçok insanda gördüğü sert ve ciddi ifadenin subayın da yüzünde belirdiğini fark etti.

"Ha, evet... Fransızlar bunlar. Peki şuradakiler?.." diyerek solda, bir tepenin yakınında görünen birlikleri işaret etti.

"Onlar, bizimkiler."

"Ha, demek bizimkiler. Peki şuradakiler?"

Daha uzaktaki bir tepeyi gösterdi. Boğazdan görünen köyün yakınındaki bu tepenin üzerinde bir ağaç vardı; köyün yanından da dumanlar yükseliyordu ve kapkara bir şey seçiliyordu.

"Ah gene o!" dedi subay (Orası Şevardino tabyasıydı). "Dün bizimdi bugün onun."

"Peki, bizim mevziimiz nerede?"

"Mevziimiz mi?" dedi subay, hoşnutluk yüzüne yansıyordu. "Bunu çok iyi açıklayabilirim size, çünkü bütün siperlerimizi ben yaptım. Bakınız, bizim merkezimiz şurada, Borodino'dadır (Tam karşılarındaki beyaz kiliseli köşkü gösteriyordu). Şurada da Koloça Irmağı'nın geçidi var. Şurada, dizi dizi kesilmiş otların durduğu yerde de köprü var. Orası merkezimizdir. Sağ kanadımız şurada (boğazın derinliklerinde tam sağda bir nokta gösterdi); Moskova Irmağı oradan geçer; çok güçlü üç tabya kurduk orada. Sol kanat... (subay sustu) Doğrusu, bunu anlatmak güç... Dün sol kanadımız orada, Şevardino'daydı; işte şu meşe ağacının olduğu yerde, şimdi, sol kanadı arkaya aldık, şimdi bakın, şu dumanları ve köşkü, Semyonovski'yi görüyor musunuz, sol kanadımız işte orada ve şurada (Rayevski tepesini gösterdi). Ama orada savaş olacağını sanmam. Onun buraya asker yığması aldatmacadır. Kuşkusuz Moskova'nın sağından bir çevirme hareketi yapacaktır. Ama ne olursa olsun, yarın denetimde pek çok asker eksik olacak!"

Subay anlatırken ona yaklaşan yaşlı bir astsubay sessizce komutanın sözünü bitirmesini bekliyordu; ama subayın sözlerinden hoşlanmamış olacak ki burada sözünü kesti.

Sert bir tavırla:

"Gabiyon almaya gitmek gerek," dedi.

Subay bozuldu, yarın birçok kimsenin eksik olacağının düşünülebileceğini ama bunu dile getirmemek gerektiğini anlar gibi olmuştu.

Subay, çabuk çabuk:

"E, peki, üçüncü bölüğü gene gönder," dedi.

Piyer'e döndü:

"Ya siz kimsiniz, doktor musunuz?"

Piyer:

"Hayır, bir şey değilim," diye yanıt verdi. Gene milislerin arasından yokuş aşağı yürüdü.

Arkasından giden subay, çalışanların arasından geçerken burnunu tıkayarak:

"Ah, hayvanlar!" diye söylendi.

"İşte onlar, getiriyorlar, geliyorlar... İşte o... Şimdi geliyorlar," diye ansızın sesler duyuldu; subaylar, erler, milisler yolda ileri doğru koştular.

Borodino'dan gelen kilise alayı tepeye tırmanıyordu. Tozlu yolda en önde, miğferlerini çıkarmış, tüfek namlularını yere çevirmiş olarak piyadeler gidiyordu. Piyadelerin arkasından ilahiler

duyuluyordu.

Askerler ve milisler, açık başlarla, Piyer'e yetişip geçerek gelenlere doğru koştular.

"Meryem Ana'yı getiriyorlar! Koruyucumuzu!.. İversk Ana'yı"

"Smolensk Ana'yı," diye başka biri düzeltti.

Milisler, köyde bulunanlar, bataryada çalışanlar küreklerini bırakarak kilise alayına doğru koştular. Tozlu yolda ilerleyen taburun arkasından sırmalı göğüslükler takmış papazlar, kilise kurulu ve koro üyeleriyle birlikte külahlı bir yaşlıcağız geliyordu. Onların arkasından askerler ve subaylar, büyük siyah yüzlü, madeni çerçeveli bir kutsal resim taşıyorlardı. Bu kutsal resim Smolensk'ten çıkarılan ve o zamandan beri ordunun peşinden taşınan kutsal resimdi. Kutsal resmin arkasından, çevreden, ilerisinden, her yandan ordu adamları açık başlarla yürüyor, koşuyor, yerlere eğilerek secde ediyorlardı.

Tepeye çıkınca kutsal resim durdu; onu havlularla tutanlar nöbet değiştirdiler, diyakos yamakları buhurdanları yeniden yaktılar; ayin başladı. Güneşin kızgın ışınları tepeden dikine iniyordu; hafif, serin bir rüzgâr açık başlarda saçlarla ve kutsal resmi süsleyen kurdelelerle oynuyordu; ilahi, açık havada hafifçe yankılar yapıyordu. Açık başlı dev bir subay, asker ve milis kalabalığı kutsal resmin çevresini sarmıştı. Papazın ve diyakos yamağının arkasında açılan bir yerde yüksek rütbeli biri duruyordu. Dazlak bir general boynunda Saint Georges kordonuyla tam papazın arkasında duruyor, haç çıkarmadan (belli ki Alman'dı) Rus halkının yurtseverlik duygularını uyandırmak için dinlemeyi gerekli saydığı ayinin sonunu sabırla bekliyordu. Başka bir general, askerce bir konumda duruyor, çevresine bakınarak elini göğsünün önünde titretiyordu. Köylü kalabalığına karışan Piyer, bu yüksek rütbeli kişiler arasında kimi tanıdıklarını gördü; ama onlara bakmıyordu. Bütün dikkatini aynı biçimde, aynı tutkuyla kutsal ifade çekmişti. Yirmi dua okuyarak yorulan diyakos yamakları 'kullarını kötülüklerden koru, ya Meryem Ana,' diyerek gevşek gevşek, sıradan bir tavırla okumaya başlayıp da 'şefaatimiz için Booz ermişleri gibi ve sarsılmaz bir duvara koşar gibi sana koşuyoruz,' diye papaz ve diyakos onlara katılınca bütün yüzlerde, yaklaşmakta olan anın görkemini algılamaktan gelen bir ifade, Mojaisk'te dağın eteğinde ve o sabah şurada burada rastladığı birçok yüzde gördüğü ifade belirdi; başlar sık sık yere eğiliyor, saçlar dalgalanıyor, ahlar ve göğüslere çarpan haçların sesi duyuluyordu.

Kutsal resmin çevresini saran kalabalık birdenbire açıldı, Piyer'i sıkıştırdı, önünde herkesin yanlara çekilmesinden çok önemli bir kişi olduğu anlaşılan birisi kutsal resme yaklaştı.

Bu kişi, mevziyi dolaşan Kutuzof'tu. Tatarinovo'ya dönerken ayine uğramıştı. Piyer, herkesten ayrılan kendine özgü biçiminden Kutuzof'u hemen tanıdı.

Kocaman iri bedeninde uzun bir redingotla, kamburumsu sırtıyla, açık ve beyaz başıyla, porsumuş yüzündeki akmış beyaz gözüyle, salıntılı yürüyüşüyle Kutuzof, oradakilerin arasına girdi. Papazın yanında durdu. Alışkın bir hareketle haç çıkardı, elini yere dokundurdu, derin bir soluk alarak beyaz başını yere eğdi. Kutuzof'un arkasında Beningsen ve yaverleri vardı. Bütün yüksek rütbeli subayların dikkatini üzerine çeken başkomutanın orada bulunmasına karşın milisler ve askerler, duaya devam ediyorlar, ona bakmıyorlardı.

Ayin sona erince Kutuzof, kutsal resme yaklaştı, güçlükle diz çöktü, yere kapandı uzun zaman

kalkmaya uğraştı, ağırlığı, güçsüzlüğü yüzünden kalkamadı. Ağarmış başı zorlanmaktan sarsılıyordu. Sonunda kalktı, çocuklara özgü safça bir dudak uzatışıyla kutsal resmi öptü, gene eğilerek, elini yere dokundurdu. Bütün generaller onun yaptığı gibi yaptılar; sonra subaylar, arkalarından da, birbirlerini ezerek, askerler ve milisler sokuldu.

XXII

Piyer, kendini kavrayan baskıdan sarsılarak çevresine baktı.

Bir ses:

"Kont, Piyer Kiriliç! Burada ne arıyorsunuz?" diye sordu.

Piyer, dönüp baktı.

Boris Drubetskoy, (herhalde o da kutsal resme secde ederek) kirlettiği dizlerini eliyle silip gülümseyerek Piyer'e yaklaştı. Boris, seferdeki askerliğin özelliklerini taşıyan bir incelikle giyinmişti. Sırtında Kutuzof'ta olduğu gibi, uzun bir redingot, omzunda yamçı vardı.

Bu sırada Kutuzof, köye yaklaşmıştı, en yakın evin gölgeliğinde bir Kazak'ın koşarak getirdiği, başka bir Kazak'ın da hemen üstüne bir seccade koyduğu sıraya oturdu, düzgün, parlak bir yaver sürüsü başkomutanın çevresini sardı.

Kutsal resim, kalabalıkla birlikte yoluna devam etti. Piyer, Kutuzof'tan otuz adım kadar uzakta durarak Boris'le konuşuyordu.

Piyer, savaşa katılmak ve mevziyi görmek yolundaki tasarısını anlatıyordu.

"Bakın, nasıl yapın," dedi Boris. "Size karargâhı gezdireceğim. Her şeyi en iyi göreceğimiz yer Kont Beningsen'in yeridir. Ben onun yanındayım. Mevziyi dolaşmak isterseniz bizimle geliniz. Şimdi biz sol kanada gidiyoruz. Sonra döneceğiz, buyrun geceyi bizde geçirelim; bir parti çeviririz. Dimitri Sergeyeviç'le tanışırsınız değil mi? İşte şurada kalır," Gorki'deki üçüncü evi gösterdi.

Piyer:

"Ama ben sağ kanadı görmek isterdim; çok sağlamdır diyorlar," dedi. "Moskova Irmağı'ndan başlayarak bütün mevziyi gezmek isterdim."

"Eh, bunu sonra gezip görebilirsiniz, asıl sorun sol kanatta."

Piyer:

"Evet, evet. Ya Prens Bolkonski'nin alayı nerde, bana gösteremez misiniz!" diye sordu.

"Andrey Nikolayeviç'mi? Yanından geçeceğiz, sizi ona götürürüm."

Piyer sordu:

"Sol kanat nasıl?"

Boris, güven veren bir tavırla sesini alçaltarak:

"Doğrusunu söylemek gerekirse, laf aramızda, sol yanımızın durumu acıklıdır," dedi. "Kont Beningsen'in düşüncesi hiç de böyle değildi. İşte şu tepenin takviye edilmesini! o hiç de böyle düşünmemişti... Ama..." Boris, omuzlarını silkti. "Başkomutanım istemedi, ya da onu kandırdılar, bilirsiniz ki..." Boris, sözünü bitiremedi, çünkü bu sırada Kutuzof'un yaveri Kaysarof, Piyer'e

yaklaştı. "Ay, Paisiy Sergeyeviç" diye Boris rahat bir gülümsemeyle Kaysarof'a döndü. "Ben de konta mevziyi anlatmaya çalışıyordum. Fransızların tasarılarını, başkomutanımın bu kadar doğru bir biçimde kestirebilmesi şaşılacak şeydir!"

Kaysarof:

"Sol yandan mı söz ediyorsunuz?" dedi.

"Evet, evet, tamam. Sol yanımız şimdi, çok sağlam, çok!"

Kutuzof, bütün gereksiz kişileri kurmaydan kovduğu halde yapılan değişiklikten sonra Boris, genel karargâhta tutunmanın yolunu bulmuştu. Kont Beningsen'in yanına yerleşmişti. Kont Beningsen de, Boris'i yanında bulunan herkes gibi çok değerli bir adam sayardı.

Ordu yüksek komutanlığında birbirinden ayrı düşünen iki parti vardı. Kutuzof'un partisi ile Kurmaybaşkanı Beningsen'in partisi. Boris, bu sonuncu partideydi; Kutuzof'a kölece bir saygı gösterip de bu yaşlının iktidarsız olduğunu, her şeyi Beningsen'in yaptığını anlatmayı kimse onun gibi beceremezdi. Şimdi savaşın öyle kesin bir anı gelmişti ki, bunun ya Kutuzof'u ortadan kaldırması, iktidarı Beningsen'e vermesi ya da Kutuzof savaşı kazansa bile her şeyi Beningsen'in yaptığı duygusunu uyandırması gerekti. Herhalde yarın büyük ödüller dağıtılacak, yeni adamlar sivrilecekti. Bundan ötürü Boris, o gün heyecan içindeydi.

Kaysarof'tan, sonra Piyer'in yanına daha başka tanıdıkları geldi; Moskova'ya ilişkin sorulara yetiştirip yanıt veremiyor, anlatılan öyküleri dinlemeye vakit bulamıyordu. Bütün yüzlerde heyecan ve telaş anlatımı vardı. Ama Piyer'e öyle geliyordu ki bu yüzlerin kimilerinde beliren heyecanın nedeni daha çok kişisel değil de gene sorunların, yaşam ve ölüm sorunlarının uyandırdığı başka bir heyecan anlatımı aklından çıkmıyordu. Kutuzof, Piyer'i ve çevresinde toplanan grubu gördü.

"Çağırın onu bana," dedi. Yaver, başkomutanın isteğini bildirdi; Piyer, sıraya doğru yürüdü. Ama ondan önce Kutuzof'un yanına bir milis eri yaklaştı. Bu Dolohof'tu.

Piyer:

"Burada ne arıyor o?" diye sordu.

"O öyle bir it ki her yere sokulur!" diye yanıt verdiler. "Rütbesi geri alındı. Şimdi yeniden göze girmeye çalışıyor. Birtakım başarılar sundu ve geceleyin düşman mevzilerine sokuldu... Ama aşk olsun doğrusu..."

Piyer, şapkasını çıkardı. Kutuzof'un önünde saygıyla eğildi.

Dolohof:

"Altesinize sunarsam," dedi. "beni kovabileceğiniz ya da bütün anlattıklarımın sizce bilinen şey olduğunu söylebileceğinizi düşündüm ki, o zaman ben..."

"Evet, peki?"

"Haklıysam, uğrunda ölmeye hazır olduğum yurduma yararım dokunacak..."

"Evet... peki?.."

"Ve eğer canını esirgemeyecek bir adama ihtiyacınız olursa beni lütfen anımsayınız... Belki altesimize yararlı olurum."

Kutuzof, gülen ve süzen bir yüzle Piyer'e bakarak:

"Evet... Peki?.." diye yineledi.

Bu sırada Boris, saray adamlarına özgü bir çeviklikle, başkomutana yakın olmak için Piyer'e sokuldu ve çok doğal bir tavırla, başlanmış bir konuşmaya devam eder gibi yavaşça ona dedi ki:

"Milisler, adeta ölüme hazır olmak için beyaz gömlekler giymişler. Ne kahramanlık, kont!"

Boris, Piyer'e, bunu, başkomutan duysun diye söylemişti. Kutu-zof'un bu söze kulak kabartacağını biliyordu; gerçekten de başkomutan ona döndü:

"Milisler için ne söylüyorsun sen?" diye Boris'e sordu.

"Onlar, Altes, yarına, ölüme hazırlanarak beyaz gömlekler giydiler."

Kutuzof:

"Ah, olağanüstü, eşsiz bir halk," dedi, gözlerini kapayarak başını salladı, "eşsiz bir halk!" diye içini çekerek yineledi.

Piyer'e:

"Barut mu koklamak istiyorsunuz?" dedi. "Evet, hoş kokudur. Eşinize saygılarımı sunarım, sağlığı yerinde mi? Konak yerim buyruğunuzdadır."

Kutuzof, yaşlı adamlarda sık sık görüldüğü üzere söyleyeceği ya da yapacağı her şeyi unutmuş gibi dalgınca bakınmaya başladı.

Aradığını bulmuş gibi yaverinin kardeşi Andrey Sergeyeviç Kaysarof'u bir işaretle yanına çağırdı:

"Nasıl, nasıl, Marin'in şiirleri nasıl, şiirler nasıl? Gerekof ne yazmıştı 'kolorduda üstat olacaksın...' söyle, söyle," diye gülmeye hazırlandı.

Kaysarof, okumaya başladı. Kutuzof, gülümsüyor, şiirin uyumuna başıyla tempo tutuyordu.

Piyer, Kutuzof'un yanından ayrılınca, Dolohof, ona sokularak elini tuttu. Adeta bağırarak, yabancılara aldırış etmeksizin özel bir kararlılıkla ve heyecanla:

"Sizi burada gördüğüme çok sevindim, kont," dedi, "içimizden hangimizin hayatta kalacağını kimsenin bilmediği bir günün arifesinde, aramızda geçen anlaşmazlıklardan üzüntü duyduğumu size söylemek fırsatını bulduğum için mutluyum. Bana karşı kötü duygular beslememenizi isterdim. Beni bağışlamanızı dilerim."

Piyer, gülümseyerek Dolohof'a bakıyor, ona ne söyleyeceğini bilmiyordu. Dolohof, yaşaran gözlerle Piyer'i kucaklayıp öptü.

Boris, generaline bir şeyler söyledi; Kont Beningsen, Piyer'e döndü, kendisiyle birlikte cephe çizgisine gelmesini önerdi.

"Sizin için ilginç olur," dedi.

Piyer:

"Evet, çok ilginç olur," dedi.

Yarım saat sonra Kutuzof, Tatarinovo'ya gitti; Beningsen, aralarında Piyer'in de olduğu yaverleriyle cephe çizgisine yollandı.

XXIII

Beningsen, Gorki'den çıkıp büyük bir yoldan köprüye doğru indi. Tepedeyken Piyer'e cephenin merkezi olarak gösterdiği köprü buydu. Yan cephede, kıyıda yeni biçilmiş ve çevreye kokular saçan ot yığınları vardı. Köprüden geçerek Borodino köyüne girdiler. Oradan sola döndüler, bir dizi birliğin ve topun önünden geçerek milislerin toprağı kazdıkları yüksek bir tepeye çıktılar. Burası yeni ad verilmiş, sonradan da Rayevski Tabyası diye adlandırılan bir tabya, daha doğrusu tepeye kurulu bataryaydı.

Piyer, bu tabyaya pek önem vermedi. Bilmiyordu ki, burası zihninde Borodino Savaşı alanındaki tüm başka yerlerden çok daha derin bir iz bırakacaktı. Sonra dere yatağının üzerinden geçip erlerin son kalan izbelerden, samanlıklardan aldıkları kalasları sürükleye sürükleye oraya buraya götürdükleri Semyonovski köyüne girdiler. Ondan sonra yamaca doğru gittiler, oradan da tepeye çıkarak dolu yağmış bir buğday tarlasından, topçuların küme küme toprağın üzerine açtıkları yeni yoldan geçip hâlâ kazılan, ileri karakollara özgü takviye güçlere doğru ilerlediler.

Beningsen, ileri karakolda durmuş, önceki, (daha bir gün önce bizim elimizde olan) Şevardino tabyasına bakıyordu; tabyada birkaç atlı göze çarpıyordu. Subayların söylediğine göre, orada Napolyon, ya da Müra vardı ve herkes büyük bir dikkatle o bir avuç atlıya bakıyordu. Piyer de gözlerini oraya çevirmiş, belli belirsiz görünen insanlardan hangisinin Napolyon olduğunu kestirmeye çalışıyordu şimdi. Sonunda atlılar tepeden aşağıya inip gözden kayboldular.

Beningsen, kendisine yaklaşan generale doğru döndü ve ordularımızın genel durumunu anlatmaya başladı. Piyer, Beningsen'in sözlerini dinliyor, zihninin bütün yetilerini zorlayarak yapılacak savaşın ana çizgilerini kavramaya çalışıyordu; umutsuzlukla, zihninin yetilerinin bunun için yeterli olmadığını anlıyordu. Söylenenlerden hiçbir şey anlamıyordu. Beningsen sözünü bitirdi ve Piyer'in kulak verdiğini fark ederek ona döndü:

"Öyle sanıyorum ki, bunları ilginç bulmuyorsunuz, değil mi?" dedi.

Yalan söylediğini ele veren bir utangaçlıkla, Piyer:

"Yok canım, tam tersine, çok ilginç buluyorum!" diye yanıt verdi.

İleri karakolların bulunduğu yerden sonra, sık sık ve pek yüksek olmayan kayın ormanının arasından kıvrıla büküle giden yoldan, daha da sola gittiler. Bu ormanın ortasında birden önlerinde, yolun üzerine, ayakları beyaz, gövdesi kahverengi bir tavşan çıktı. Hayvan, atların nal seslerinden öyle ürkmüştü ki, ne yapacağını şaşırdı. Uzun bir süre herkesin dikkatini çekip gülüşmelere yol açarak, yolun üzerinden zıplaya zıplaya gitti. Ancak birkaç kişi bağırınca kendini bir yana attı ve sık ormanda gözden kayboldu. Ormanda üç kilometre yol aldıktan sonra sol kanadı savunmak görevini üstlenmiş olan Tuçkof'un komutasındaki birliklerin bulunduğu düzlüğe çıktılar.

Beningsen, orada sol kanadın en ucunda, uzun uzun, heyecanlı bir şeyler söyledi ve bir buyruk verdi. Piyer'e öyle geliyordu ki, verdiği bir buyruk askerlik bakımından büyük bir önem taşıyordu. Tuçkof'un birliklerinin yerleştiği yerin önlerinde yüksekçe bir yer vardı. Henüz ordu bu yüksek yere gelmemişti. Beningsen, bunun yanlış bir şey olduğunu yüksek sesle söylemişti. Her yere egemen, komuta edilebilecek yüksekçe bir yerin böyle boş bırakılmasının ve ordularının onun altına

bırakılmasının bir çılgınlık olduğunu ileri sürüyordu. Kimi generaller de onunla aynı düşüncede olduklarını belirtiyorlardı. Özellikle aralarından biri, askerlere özgü bir heyecanla birliklerinin göz göre göre ölüme bırakıldıklarını ileri sürüyordu. Beningsen, kendi adının da verilmesini söyleyerek, orduların o yüksek noktaya geçirilmesini buyurdu.

Sol kanattan verilen bu buyruk Piyer'de askerlikle ilgili işleri anlamak konusunda yeteneklerinin daha az olduğu kuşkusunu uyandırdı. Orduların tepenin altında bulunduğu yerde Beningsen ile generallerin sözlerini dinlerken, durumu tam anlamıyla kavramış ve onlarla aynı düşüncede olmuştu. Öyle olduğu için de, birlikleri tepenin altına yerleştirenin, göz göre göre büyük bir yanlış yaptığını bir türlü anlayamıyordu.

Bu birliklerin oraya Beningsen'in sandığı gibi mevziyi korumak için yerleştirilmemiş olduğunu bilmiyordu Piyer. Orası pusuda beklemelerini sağlayan gizli bir yer olduğu için, getirilmişlerdi. Böylece dikkati çekmeden bekleyecek, ilerleyen düşmanın üzerine beklenmedik bir anda saldırabileceklerdi. Bu amaçla oraya yerleştirilmişlerdi. Beningsen, bunu bilmiyordu, öyleyse orduları bambaşka bir düşünceyle, oradan oraya aktarmış, bunu da başkomutana bildirmemişti.

XXIV

Prens Andrey, ayın yirmi beşinci günü, o güzel ağustos akşamı Knyazkof köyünde kırık dökük bir samanlığın içinde dirseğini dayamış olarak uzanmış yatıyordu. Kendi alayının yerleştiği bölgenin uç kısmındaydı. Yıkık duvarın arasından, bahçe duvarı boyunca uzayıp giden, alt dalları kesilmiş, otuz yıllık kayınlara, üzerinde dizi dizi, demet demet buğdayların olduğu tarlaya, yer yer çoban ateşlerinin yandığı fundalığa bakıyordu; bu çoban ateşlerinin bulunduğu yerler erlerin mutfaklarıydı.

Yaşam, Prens Andrey'e şimdi dar bir çerçeve içine hapsedilmiş, öylesine ağır bir yük olarak görünüyordu ki, tıpkı yedi yıl önce Austerlitz Savaşı'nın başlayacağı sıralarda olduğu gibi heyecanlı ve sinirli hissediyordu kendisini.

Ertesi gün yapılacak savaş için buyruklar verilmiş, o da bu buyrukları uygulamıştı. Yapılacak başka bir şey yoktu. Ama gene de apaçık anlaşılan belirti, bu yüzden de içinde korku uyandıran düşünceler ona bir türlü rahat vermiyordu. Biliyordu ki, ertesi gün yapılacak savaş, o zamana kadar katıldığı savaşların en korkuncu olacaktı. Ölme olasılığı ömründe ilk kez olarak günlük yaşantısıyla ilgisi olmayan, dahası başkalarına nasıl bir etki yapacağı aklına gelmeyen, yalnız kendi varlığıyla, ruhuyla ilgili bir şey olarak, belirli bir biçimde, hemen hemen yüzde yüz kesin bir şeymiş gibi, tüm korkunçluğu içinde göründü birden. Ölümü böyle her şeyden sıyırarak düşününce, daha önce ona acı vermiş, içinde ilgi uyandırmış her şeye gözlerinin önünde birden, gölgesiz, çiğ beyaz, soğuk bir ışık altında ve hiçbir derinliği olmayan, sınırları kesin bir biçimde çizilmiş olarak canlandı. Bütün yaşamı uzun bir süre yapay bir lamba olarak görünüyordu şimdi ona. Zihninde yaşantısının, büyülü lambasındaki en önemli tablolarını sırayla canlandırırken ve onları soğuk gün ışığının, daha doğrusu zihninde kesin olarak beliren ölüm düşüncesinin ışığı altında seyrederken, 'Demek beni heyecanlandıran, içimde bir hayranlık uyandıran, bana bunca acı çektiren görüntüler bunlarmış! Demek bana olağanüstü güzel ve gizemli görünen, kabaca çizilmiş tipler bunlardı. Ün, toplumsal mutluluk, kadın aşkı, dahası yurt sevgisi... Bu tablolar bana ne kadar yüce ve derin bir anlamla görünüyorlardı! Oysa bunların hepsi şimdi benim için doğduğunu gördüğüm, bu sabahın soğuk, beyaz ışığında yakın ama solgun ve kaba görünüyorlar ki!' diyordu kendi kendine. Dikkati yaşamı boyunca uğradığı en büyük üç yıkım üzerine yöneliyordu özellikle: Aşkı, babasının ölümü ve neredeyse Rusya'nın yarısını ele geçirmiş olan Fransızların istilası. Yüksek sesle ve öfkeyle;

'Aşkmış! Bana tuhaf bir etkisi olan büyülü bir varlık olarak görünmüştü o kızcağız. Onu ne çok sevmiştim! Aşkı düşünerek zihnimde şiir dolu tasarılar kuruyordum, onunla mutlu olmayı düşünüyordum. Ne saf delikanlıymışım! Başka türlüsü nasıl olabilirdi? İdeal bir aşka inanıyorum. Bir aşk, bir yıllık yokluğum sırasında onun bana sadık kalmasını sağlayacaktı! Masaldaki duygulu güvercin gibi, o da benden ayrı kalınca sararıp solmalıydı! Oysa bütün bunlar çok daha sıradanmış... Korkunç denecek değin sıradan ve bayağıymış!' dedi.

'Babam da Lisi Gori'de binalar yaptırıyor, orasını kendisine ait sanıyordu. Toprağı da, havası da, köylüleri de onundu! Oysa Napolyon çıkageldi, babamın varlığından bile haberi olmadan yolda rastladığı bir çırpı gibi fırlatıp attı onu. O zaman Lisi Gori de, havası da yıkılıverdi. Ya Prenses Maria'ya ne demeli? Maria, bunun, Tanrı'nın verdiği bir ceza olduğunu söylüyor. Bir insan yok olacaksa, daha o anda silinip gitmişse cezanın ne anlamı var? O insan bir daha geri gelmez ki! Yok olmuştur! O zaman ceza kime verilmiş oluyor? Yurt, Moskova mahvolurmuş! İyi ama, yarın biri beni

öldürdü diyelim. Dahası bir Fransız değil, bizden biri. Dün erlerden biri, nasıl kulağımın dibinde tüfeğini boşalttıysa öyle işte! Sonra Fransızlar gelecek ve başımdan tutup bir hendeğe atacaklar. O zaman yepyeni yaşam koşulları ortaya çıkacak ve bunlar başkaları için tıpkı benim içimde yaşadığım yaşam koşulları gibi alışılmış şeyler olacak, ama ben onları bilemeyeceğim. Dünyadan silinmiş olacağım!'

Güneşin altında sarıya çalan yeşillikleri ve beyaz kabuklarıyla parlayan kayın dizisine baktı. 'Ölmek... Yarın beni öldürseler... Yok oluversem... Bütün bunlar gene eskisi gibi olsa da, ben olmasam,' diye düşündü. O yaşam koşulların içinde yokluğunu canlandırdı zihninde. O zaman aydınlıkları ve gölgeleriyle o kayın ağaçları da, kıvırcık bulutlar da, o çoban ateşlerinden yükselen dumanlar da, ortalıkta gördüğü her şey ona korkunç ve gözdağı verici göründü. Tüyleri ürperdi. Hemen kalktı, samanlıktan çıkıp dolaşmaya başladı. Sonra yerine döndü.

Samanların arkasından sesler duyuldu. Prens Andrey:

"Kim var orada?" diye seslendi.

Dolohof'un eski bölük komutanı, şimdi de subaylar eksildiği için birlik komutanı olan kırmızı burunlu yüzbaşı Timohin, çekingen bir tavırla samanlığa girdi. Onun arkasından yaver ve alayın mutemedi geldiler.

Prens Andrey, aceleyle kalktı, subaylarının görevleri gerektirdiği için kendisine bildirmek zorunda oldukları şeyleri dinledi, onlara birkaç buyruk daha verdi. Subayları serbest bırakmaya hazırlandı. Tam bu sırada samanlığın dışında, tanıdığı bir sesin fısıltısını işitti. Biri, ayağı bir yerlere takılarak:

"Hay Tanrı kahretsin!" diye söylenmişti.

Prens Andrey, başını uzattı ve ayağı oraya bırakılmış bir sırığa takılınca az kalsın düşecekmiş gibi olan Piyer'in, ona doğru geldiğini gördü. Prens Andrey, kendi çevresindeki insanlarla, özellikle de Moskova'ya son gelişinde yaşadığı tüm acılı günleri anımsatan Piyer'le karşılaşmaktan hoşlanmıyordu.

"Aa, hoş geldin. Seni buraya hangi razgâr attı? Hiç de beklemiyordum!" dedi.

Bunu söylediği sırada gözlerinde de, yüzünde de soğukluktan daha başka bir şey vardı. Bir düşmanlıktı bu. Bunu Piyer de hemen anlamıştı. Samanlığa büyük bir heyecan içinde yaklaşmıştı. Ama Prens Andrey'in yüzündeki ifadeyi görünce içinde bir çekingenlik ve yersiz bir davranışta bulunmuş gibi bir his duydu.

"Geldim... İşte böyle... Biliyor musunuz... Geldim... Benim için ilgi çekici," diye geveledi kızararak.

O gün, 'İlgi çekici' sözünü yineleyip durmuştu hep. Ekledi:

"Savaşı görmek istiyordum!"

Prens Andrey, alaylı alaylı:

"Demek öyle ha, demek öyle?" diye sordu. "Eh, Mason Kardeşler savaş için ne diyorlar? Onu önlemenin çaresi neymiş?"

Sonra ciddileşti:

"Moskova ne durumda? Bizimkiler ne yapıyorlar? Sonunda Moskova'ya vardılar değil mi?"

"Evet gelmişler. Bana Juli Drubetskaya söylemişti. Onlara uğradım, ama evde bulamadım. Meğer Moskova altındaki çiftliğe gitmişler."

XXV

Subaylar, selam vererek çıkmak istediler ama Prens Andrey, arkadaşıyla yalnız kalmak istemiyormuş gibi onlara oturup çay içmelerini önerdi. Banklar ve çay getirildi. Subaylar, şaşkınlıklarını gizlemeden Piyer'in kocaman, şişman gövdesine bakıyor, Moskova ve görmek fırsatını bulduğu birliklerin durumuna ilişkin izlenimlerini dinliyorlardı. Prens Andrey, susuyordu, ama yüzünde hoşnutsuz bir hava vardı. Bolkonski'den çok candan bir tavrı olan birlik komutanı Timohin'le konuşuyordu Piyer. Prens Andrey, sözünü kesti:

"Demek tüm orduların nasıl mevzilendiklerini anladın, öyle mi?"

Piyer:

"Yani nasıl söyleyeyim?" dedi. "Asker olmadığım için tam anlamıyla kavradığımı söyleyemem. Ama gene de genel olarak durumu anladım."

Prens Andrey:

"O halde herkesten daha bilgilisiniz demektir!" dedi.

Piyer gözlük camlarının arkasındaki gözlerinde şaşkın bir ifadeyle Prens Andrey'e bakarak:

"Ya! Peki, Kutuzof'un atanmasına ne dersiniz?" diye sordu.

Prens Andrey:

"Ben bu atamaya çok sevindim," dedi. "Benim bu konuda söyleyeceğim bu."

"Peki, Barclay de Tolly üzerine düşünceniz? Moskova'da onun için neler söylüyorlardı? Siz onun için ne düşünüyorsunuz?"

Prens Andrey, subaylarını göstererek:

"Onlara sor!" dedi.

Piyer, herkesin Timohin'le konuşurken yaptığı gibi dudaklarında hoş görünen, aynı zamanda bir şeyler soran bir gülümseyişle baktı ona. Timohin dönüp dönüp alay komutanına bakarak çekingen bir tavırla:

"Başkomutan hazretleri göreve başlayınca rahat bir soluk alabildik, efendim," dedi.

"Niçin öyle diyorsun?"

"Söyleyeyim. Hiç değilse odun ya da yem sıkıntısı diye bir sıkıntımız kalmadı, efendim. Daha Sventzyan'dan geri çekildiğimizde, kuru dallara bile el sürmeyin demişler. Geri çekildiğimize göre hepsi ona kalıyor, öyle değil mi sayın komutanım?"

Prense dönerek sormuştu bunu:

"Gelgelelim, 'sen elini süremezsin' dediler. Bizim alayda bu gibi işler için iki subayı savaş divanına verdiler ama başkomutan hazretleri göreve atanır atanmaz bu iş kolaylaştı. Yaşama

kavuştuk."

"Peki niçin yasak ediyordu öyleyse?"

Timohin, utançla arkasına bakıp duruyor, bu soruya nasıl ve ne karşılık vereceğini bilemiyordu. Piyer, aynı soruyu Prens Andrey'e sordu. Prens Andrey, alaylı bir öfkeyle:

"Düşmana bıraktığımız yurt yağma edilmesin diye!" dedi. "Bu çok önemli bir şeydir. Yurt yağma edilmemeli! Ordular soygunculuğa alıştırılmamalı! Smolensk'teyken de Fransızların ve çevirme hareket yaparak bizi geride bırakacaklarını ve elinde bizden daha çok güç olduğunu ileri sürdüğü vakit de doğru düşünmüştü. Ama şunu anlamıyordu ki..."

Prens Andrey, sanki birden boşalıyormuş gibi tiz bir sesle bağırdı:

"Ama şunu anlamıyordu. Biz orada Rus toprağı için savaşıyorduk ve orduda öyle bir ruh hali vardı ki, onu hiç böyle görmemiştim. Aynı ruh haliyle iki günde Fransızları geri püskürttük. Bu başarı, gücümüzü on katına çıkarıyordu. Oysa geri çekilmemizi buyurdu, bu yüzden tüm çabalar da, yitirilenlerin hepsi de boşa gitti. İhaneti aklından geçirmiyordu o. Her şeyi elinden geldiğince iyi yapmaya çabalıyordu. Her şeyi düşünüp tasarlamıştı, ama asıl bu yüzden işimize yaramaz! Şimdi de işimize yaramamasının asıl nedeni, her şeyi bir Alman'ın yaptığı gibi gizemli bir biçimde ve büyük bir titizlikle düşünüp tasarlamasıdır. Nasıl anlatayım sana? İşte babanın bir Alman uşağı var, çok iyi bir uşaktır ve babanın tüm ihtiyaçlarını senden daha iyi karşılar; varsın hizmet etsin dersiniz. Ama, eğer baban hastalanacak olursa... ölüm döşeğindeyse hemen uşağı kovar, o alışkın olmayan beceriksiz ellerinle, babana bakmaya başlar, acısını, heyecanını o usta, ama yabancı adamdan daha çabuk dindirirsiniz. Barclay'a da öyle yaptılar. Rusya'nın sağlık durumu iyi olduğu sürece, onun gibi yabancı bir insan Rusya'ya hizmet edebilirdi ve gerçekten çok iyi bir bakan olmuştur. Ama Rusya tehlikeye düşer düşmez yabancısı olmayan, yakın olan bizden bir insana gerek vardı. Oysa size kulüpte uydurulanlara bakılırsa, Barclay hainin biridir. Ama ona hain diyerek iftira etmeleri, yalnız sonradan, iftirada bulunulduğundan ötürü utanç uyandırmaktan başka hiçbir işe yaramaz. Bu durumda hainleri sonraları birden kahraman ya da dâhi yaparlar. Oysa, bu daha da büyük bir haksızlık olur. O yalnız çok dürüst, çok titiz bir Alman'dır."

Piyer:

"İyi ama dendiğine göre çok usta bir komutanmış!" dedi.

Prens Andrey, alaylı bir tavırla konuştu:

"Ben usta bir komutan ne demektir anlamıyorum."

Piyer:

"Usta bir komutan... Olabilecek her şeyi önceden varsayan, daha doğrusu düşmanın tasarladığını sezen adamdır!" dedi.

Prens Andrey, sanki bu çoktandır karara bağlanmış bir şeymişçesine:

"Ama bu olanaksız bir şeydir!" diye karşı çıktı.

Piyer, şaşkınlıkla ona baktı:

"Savaş satranç oyununa benzer, demezler mi?" diye sordu.

Prens Andrey:

"Öyledir," dedi. "Yalnız küçücük bir ayrımla. Satrançta oynayacağın oyun üzerinde istediğin kadar düşünebilirsin, zamanla sınırlandırılmış değilsin. Bundan başka satrançta at, her zaman basit bir taştan daha güçlüdür, iki taş da her zaman bir taştan daha güçlü sayılır. Oysa savaşta kimi vakit bir birlik, bir tümenden güçlü olur. Kimi vakit de bir mangadan bile daha zayıftır. Bu yüzden orduların savaş gücünü daha önceden hiç kimse bilemez, bana inan, eğer bir iş genelkurmayın buyruklarına bağlı olsaydı, ben de orada olur, buyruklar verirdim. Oysa burada bulunmayı, görev yapmayı onur sayıyorum, alayda, bu baylarla birlikte. Hem bence, yarın olup bitecekler kurmaydakilere değil bize bağlıdır. Bu başarı hiçbir zaman mevzi ile silahların durumuna, dahası askerlerin sayısına bile bağlı olmamıştır. Hiç bir zaman da olmayacaktır. Mevkinin durumunaysa çok daha az bağlıdır."

"Peki, neye bağlıdır ya?"

"Yüreğindeki duyguya, benim içimdeki, onun içindeki duyguya!"

Bunu söylerken Timohin'i işaret etmişti:

"Her erin taşıdığı duyguya."

Prens Andrey, ürkek ürkek, şaşkın şaşkın komutanına bakan Timohin'i işaret etmişti. Her zamanki ağırbaşlı durumunun tersine, heyecanlı görünüyordu şimdi. Birden aklına gelen düşünceleri ortaya dökmekten kendini alamıyordu.

"Savaşı, kesin olarak kazanmayı aklına koymuş olan kazanır! Biz Austerlitz Savaşı'nda niçin yenildik? Bizim kaybımız hemen hemen Fransızların kaybına eşitti. Ama biz, kendi kendimize, daha iş sona ermeden yenildiğimizi ileri sürdük ve gerçekten de yenildik. Bunu kendi kendimize söylememizin nedeni, ortada uğrunda savaşacağımız hiçbir şey olmamasıydı; bir an önce savaş alanından gitmek istiyorduk. 'Mademki yenildik o halde kaçalım!' diye düşündük ve kaçmaya başladık. Eğer bunu kendi kendimize sürekli söylemeseydik, Tanrı bilir, neler olurdu! Ama yarın öyle söylemeyeceğiz. Sen bana, 'Bizim mevzimiz, sol kanadımız zayıf, sağ kanadınız yaygın,' diyorsun. Bütün bunlar saçma! Bunlardan hiçbiri ortada yok! Peki, acaba yarın bizi ne bekliyor? Milyonlarca, çeşit çeşit rastlantı olabileceği ileri sürülebiliyor. Bunlardan her biri de hemen o anda, ortaya çıktıkları sırada çözüme bağlanacak! Bizimkiler mi, yoksa onlar mı kaçmaya başlayacaklar, bizimkiler mi öldürdüler, yoksa onlar mı öldürüyorlar? Her şey yalnız buna bağlı olacak. Şimdi olup bitenlerse çocuk oyuncağı! Senin anlayacağın, cepheyi birlikte dolaştığın kişiler işin genel gidişini etkilemek şöyle dursun, onu daha beter karıştırıyorlar. İşte burada. Çünkü yalnız kendi küçük çıkarlarıyla uğraşıyorlar."

Piyer, sitemle:

"Öyle bir anda öyle bir şey olur mu hiç?" dedi.

Prens Andrey:

"Öyle bir anda ya!" diye yineledi. "Onlar için bu an, yalnız düşmana sokulmalarına ve bir nişan ya da bir madalya kazanmalarına fırsat verecek bir andır. Bana göre durum şu: Yarın yüz binlik bir Rus ordusu ile yüz binlik bir Fransız ordusu savaşmak için karşı karşıya gelecektir ve doğrusunu istersen,

bu iki yüz bin insan dövüştükleri vakit, hangi yan daha müthiş bir öfkeyle dövüşürse, hangisi kendini daha az sakınırsa o kazancaktır. Hem sana söyleyeyim mi, o üst makamlarda ne olursa olsun; biz yarınki savaşı kazanacağız! Yarın ne olursa olsun savaşı biz kazanacağız!"

Timohin:

"Elbet doğru söylediler! Gerçeği olduğu gibi söylediler, efendim," dedi. "Kendimizi ne diye sakınalım şimdi! Benim birliğimde erler, inanır mısınız, votka içmekten bile vazgeçtiler. Böyle bir günde içilmez diyorlar!"

Herkes sustu. Subaylar yerlerinden kalktılar. Prens Andrey, yaverine son buyrukları vererek onlarla birlikte samanlığın arkasına gitmişti. Subaylar gittikten sonra Piyer, Prens Andrey'e yaklaştı. Tam söyleşiye başlayacağı sırada yolda samanlığın biraz ilerisinde nal sesleri duyuldu. Prens Andrey, o yöne bakınca Woltzeugen ile Clausecesity'i tanıdı. Arkalarından bir Kazak geliyordu. Konuşa konuşa ta yakından geçtiler ve Piyer ile Andrey, ellerinde olmayarak şu tümceleri duydular:

"Savaş tüm yüzeye yayılmalı! Bu görüşü ne kadar övsem azdır!" diyordu.

Öbürü de:

"Evet, elbette, amaç düşmanı zayıflatmaksa, artık bireylerin yaşamı üzerinde durulmaz," diye karşılık veriyordu.

İlk konuşan ses:

"Evet, elbette," diye yineledi.

Prens Andrey, onlar geçip gittikten sonra, öfkeyle burnundan soluyarak:

"Bireylerin yaşamı üzerinde durulmaz" diye yineledi! "Ama onun yaşamı üzerinde durulmaz dediği yerde babam, oğlum ve Lisi Gori'de kız kardeşim kaldı. Bütün bunlar ona vız gelir! İşte benim söylemek istediğim bu. Bu sayın Almanlar, yarın savaşı kazanamazlar! Yalnız işi berbat ederler. Ellerinden geldiğince her şeyi karıştırırırlar. Çünkü onların kafasında değeri beş para etmez düşünceler vardır. Yürekleri bomboştur. Yarın asıl gerekli olan yürektir oysa! O Alman, Timohin'in yüreğinde olan şeyden yoksundur. Tüm Avrupa'yı ona teslim ettiler, şimdi de gelmiş bize ders veriyorlar! Ne de iyi öğretmen seçmişiz, diyecek yok doğrusu!"

Bunu tiz bir sesle söylemişti Piyer:

"Demek sizin düşüncenize göre, yarın savaşı biz kazanacağız, öyle mi?" diye sordu

Prens Andrey, dalgın bir tavırla:

"Evet, evet." dedi. "Yalnız savaşı ben yönetseydim tutsak almazdım. Tutsak da neymiş? Bunlar şövalyelik! Fransızlar evimi mahvettiler. Şimdi de Moskova'yı mahvetmeye gidiyorlar. Benim onurumu çiğnediler. Daha da çiğneyip duruyorlar. Onlar benim düşmanımdır. Benim anlayışıma göre, hepsi de canidir! Timohin de tüm ordu da benim gibi düşünüyor. Onları cezaya çarptırmalı madem bana düşmandılar; o halde Tilsit'te yapılan konuşmalar ne olursa olsun, bana dost olamazlar!"

Piyer, pırıl pırıl gözleriyle Prens Andrey'e bakarak:

"Evet, evet," diye yineledi. "Sizinle aynı düşüncedeyim, tam anlamıyla aynı düşüncede!"

Mojaisk tepesinden ayrıldığından bu yana, bütün gün kafasını kurcalayan soru şimdi Piyer'e çok kesin ve tam anlamıyla çözülmüş görünüyordu. Bu savaşın ve yapılacak olan meydan savaşının tüm anlamını da, amacını da anlamıştı şimdi. O gün gördüğü her şey, rastgeldiği, tüm yüzlerde farkına vardığı o ciddi, özlü ifadeler, hepsi, ona yepyeni bir ışık altında görünüyordu. Gördüğü tüm insanlarda, fizikte söz edildiği gibi o 'gizli güç' yurtseverliğin sıcaklığını hissetmişti. Onlarda sezdiği bu duygu ona, tüm insanların bunu hiç düşünmüyormuş gibi sakin bir biçimde ölüme gittiklerini gösteriyordu.

Prens Andrey:

"Tutsak alınmamalı," diye devam ediyordu. "Yalnız bu bile, tüm savaşın gidişini değiştirmeye yeterlidir ve savaşın yabanıllığını azaltır. Şimdiye dek hep savaş oyunu oynadık! Kötü olan bu! Kendimizi yüksek ruhlu varlıklar sayıyor, ona göre davranıyoruz, falan filan! Bu yüksek ruhluluk, bu duygululuk tıpkı öldürülen bir danayı gördüğü vakit fenalık geçiren bir bayanın yufka yürekliliğine ve duygululuğuna benzer. Bayan o denli iyi yüreklidir ki, kan görmeye dayanamaz. Ama aynı dananın etini özel bir sosla afiyetle yer. Bize savaşta birtakım haklardan, şövalyelikten, çatışmaları siyasal konuşmalarla çözümlemekten, zavallı insanlara acımaktan, falan filandan söz ederler. Hepsi saçma! Şövalyeliğin ve siyasal konuşmaların ne olduğunu gördüm ben 1805 yılında. Bizi aldattılar, biz de aldattık. Başkalarının evlerini soyuyor, yurdumuza sahte para sokuyorlar, çocuklarımı, babamı öldürüyorlar! Sonra da savaşta birtakım haklardan, düşmana karşı vicdanlı davranmaktan söz ediyorlar! Tutsak almamalı, öldürmeli ve bile bile ölüme gitmeli! Bu sonuca benim çektiğim acıları çektikten sonra varan bir insan..."

Kısa bir süre önce, düşmanın Smolensk'i eline geçirip geçirmemesinin, Moskova'yı da işgal edip etmemesinin umurunda olmadığını sanan Prens Andrey, sözünün ortasında birden, beklenmedik bir heyecanla boğazının düğümlendiğini anlayarak sustu. Hiç konuşmadan birkaç kez bir aşağı bir yukarı dolaştı; ama gene konuşmaya başladığı vakit, gözleri heyecandan pırıl pırıl olmuştu ve dudakları titriyordu:

"Savaşta vicdanlı davranmak diye bir şey olduğu vakit savaşırdık. Pavel İvaniç, Mihail İvaniç'i gücendirdi diye savaş çıkmazdı o zaman. Savaşa tutuşuldu mu da, doğru dürüst dövüşülürdü. Orduların aynı noktaya yöneltilen gücü şimdiki gibi olmazdı o zaman ve Napolyon'un peşinden sürüklediği Vestfalyalılar ve Hersenler, onun arkasından öyle kolay kolay doluşmazlardı Rusya'ya. Biz de ne için olduğunu bilmeden Avusturya ve Prusya'ya savaşmaya koşmazdık. Savaş bir salon oyunu değildir, yaşamda karşılaşılabilecek en kötü, en pis şeydir. Bunu anlamalı ve savaşçılık oyunu oynamamalı. Bu ciddi ve kesin zorluğu anlamalı. Her şey buna bağlıdır. Sahte davranışları bir yana bırakmalı. Savaşsa savaş. Yoksa yapacak işi olmayan düşüncesiz insanların en çok sevdikleri bir eğlence durumunu alır savaş. Askerler en çok saygı gören gruptur. Oysa düşünülse savaş nedir? Askerlikte başarılı olmak için ne gereklidir? Asker çevresinin kuralları, töreleri nelerdir? Savaşın amacı nelerdir? Savaşın amacı öldürmektir. Aracı da casusluk, ihanet ve ihaneti kışkırtmaktır. Bir yerde oturan insanları mahvetmektir, onları soyup soğana çevirmektir ya da orduya besin sağlamak için hırsızlık yapmaktır; aldatmaya, yalana 'askeri kurnazlık'lar adı verilir savaşta. Askerliğin ana kuralları özgürlük, yani düşünce, boş oturma, cahillik, acımama, kendini kösnül duygulara kaptırma ve sarhoşluktur. Buna karşın birtakım insanlar herkesten saygı görür. Çin kralı bir yana, tüm çarlar, krallar, asker üniformaları giyerler ye kim daha çok insan öldürmüşse en büyük ödülü ona verirler.

İnsanlar yarın olacağı gibi birbirlerini öldürmek için karşı karşıya gelirler; binlerce, yüzlerce insanı öldürür, rahatlar, sonra da birçok kişiyi mahvettiler diye (üstelik bunu yapana daha çok saygı göstererek) Tanrı'ya şükretmek için törenler düzenlerler; zafer duyurusu verirler; bunu yaparken de ne çok insan öldürmüşlerse, başarının o oranda büyük olduğunu sanırlar. Bunları yaparken Tanrı onlara acaba nasıl bakıyor? Onların bu sözlerini nasıl dinliyor acaba?"

Prens Andrey, bunu söylerken tiz bir sesle bağırmıştı.

"Ah dostum! Son zamanlarda yaşamak daha ağır geliyor..." dedi. "Görüyorum ki, artık birçok şeyi aşırı derecede kavramaya başladım. Oysa iyilik ve kötülük ağacının meyvesini tatması, insan için yararlı bir şeydir. Her neyse, bu da çok zaman sürmeyecek ya!"

Prens Andrey, bunları söyledikten sonra birden:

"Bakıyorum uyuyorsun! Hem zaten benim de artık gitmem gerekiyor, sen Gorki'ye git!" dedi.

Prens Andrey'e ürkek, onun duyduğu acıyı paylaştığını belirtmek isteyen bir bakışla baktı Piyer:

"Yok canım!" dedi.

Andrey:

"Git, git," diye yineledi. "Bir meydan savaşından önce iyi bir uyku çekmeli."

Çevik adımlarla Piyer'e yaklaştı, onu kucaklayıp öptü:

"Haydi güle güle," diye bağırdı. "Bir daha görüşecek miyiz bilmiyorum."

Sonra sözünü bitirmeden çabucak arkasını dönerek samanlığa girdi.

Hava artık kararmıştı; ve Piyer, Prens Andrey'in yüzündeki ifadeyi anlayamamıştı. Öfkeli bir ifade miydi? Yoksa yumuşak mı? Bir süre hiç konuşmadan, olduğu yerde prensin arkasından gitmenin mi, yoksa geri dönmenin mi daha iyi olacağını düşündü. Sonra kendi kendine, 'Hayır, onun bir şeye ihtiyacı yok!' diye karar verdi. 'Hem biliyorum ki, bu bizim son görüşmemiz olacak!' Derin derin içini çekti ve Gorki'ye dönmek için yola koyuldu.

Prens Andrey, samanlığa dönünce halının üzerine uzandı, ama bir türlü uyuyamadı. Gözlerini kapamıştı. Zihninde sahneler birbirini izliyordu. Birinin üzerinde sevinçle durdu. Petersburg'da geçirdiği bir akşamı çok canlı olarak anımsamıştı. O akşam Nataşa, yüzünde büyük bir heyecanla ona, bir yıl önce, yazın mantar toplamaya giderken büyük ormanda yolunu nasıl yitirdiğini anlatıyordu. Bağlantısız sözlerle ormanın derinliklerinde, kendi duygularını, ormanda rastladığı, arı yetiştiren bir adamla olan konuşmayı anlatmaya çalışıyor ve durup durup öyküsünü yarıda keserek, 'Hayır, anlatamıyorum, gerektiği gibi anlatmasını bilemiyorum! Hayır! Ne demek istediğimi anlamıyorsunuz,' diyordu. Prens Andrey'se söylediklerini anladığını ve anlatmak istediklerini gerçekten kavradığını söyleyerek yatıştırmaya çalışıyordu onu. Nataşa, duyduklarından hoşnut değildi. Duyumsuyordu ki, o gün yaşadığı ve o sırada açıklamak istediği o romantik, heyecanlı, ateşli duyguyu bir türlü gereğince belirtemiyordu. Yanakları al al olmuş, heyecanla, 'O yaşlı öyle şeker şey ki... Hem orman öyle karanlık ki... Sonra o adam sevecen bir... Hayır, anlatamıyorum,' diyordu durmadan.

Prens Andrey, o zaman gözlerinin içine bakarak nasıl gülümsemişse, şimdi de aynı neşeyle gülümsüyordu. 'Ne demek istediğini anlamıyorum,' diye düşündü. 'Yalnız anlamamakla kalmıyorum, asıl ondaki bu ruhsal gücü, bu içtenliği, bu açık yürekliliği, daha doğrusu o gövdeye zorla bağlıymış duygusunu veren ruhunu, evet ruhunu seviyordu. Öylesine büyük bir güçle, öyle bir mutluluk duyarak seviyordum ki.'

Birden bu sevginin nasıl sona erdiğini anımsadı. 'O adamınsa bütün bunlara ihtiyacı yoktu, o adam bunların hiçbirini görmüyor; anlamıyordu. Onun kişiliğinde gördüğü şey, yalnız sevimli, körpe bir kızcağızdı! Ya ben? Ama o adam...' O hâlâ sağ ve neşe dolu bir insan olarak yaşıyordu.

Bedeni tutuşmuş gibi fırladı birden ve gene samanlığın önünde bir aşağı yukarı dolaşmaya başladı.

XXVI

Borodino Savaşı arifesinde, yani yirmi beş ağustos günü, imparator hazretlerinin Saray Bakanı Bay de Beausset ile Albay Fabvier geldiler Napolyon'un Valuyef'teki konak yerine. Birincisi Paris'ten, ikincisi Madrid'den geliyorlardı.

Beausset, yol kılığını değiştirip saray üniformasını giyip de huzura girmeden önce, imparatora getirmiş olduğu paketi götürmelerini buyurdu uşaklara. Sonra da Napolyon'un kaldığı çadırın ön kısmındaki birinci bölmeye girip, çevresini saran yaverlerle söyleşe söyleşe getirdiği sandığı açmaya koyuldu.

Fabvier'se çadıra girmemiş, dışarda kalmıştı. Orada, eski tanışı birkaç generalle çene çalıyordu.

Napolyon, yattığı bölmeden henüz çıkmamıştı, giyinmeye hazırlanıyordu. Uşağın, bedenini ovaladığı fırça bütün her yerinde gezinsin diye, bir o geniş sırtını, bir o etli kıllı göğsünü çeviriyordu. Bir yandan da ahlayıp ofluyordu. İçerde, imparatorun bakımlı bedenine elinde özenle tuttuğu şişeden kolonya püskürten bir başka uşak vardı. İşini, dünyada ondan başka hiç kimse nereye, nasıl kolonya püskürtmek gerektiğini bilemez inancıyla yapıyordu. İmparatorun kısa saçları ıslaktı ve alnının üzerinde karmakarışık bir durumdaydı. Buna karşılık, şişmiş solgun yüzünde fiziksel bir hoşnutluk havası dalgalanıyordu.

Nitekim gene ahlayıp oflayarak hafif büzüldü ve bedenini ovan uşağına kesin bir tonla buyurdu:

"Sakınmayın, var gücünüzle devam edin."

Bu arada, imparatorun yatak bölmesine, bir akşam önce kaç kişinin tutsak edildiğini bildirmek için girmiş olan yaver, görevini yerine getirmiş, kapının yanında, gitmesine izin verilmesini bekliyordu. Napolyon, yüzünü buruşturdu, yavere kaşlarının altından doğru baktı ve biraz önce söylemiş olduğu sözü yineledi:

"Demek ki hiç tutsak yok, kendilerini seve isteye öldürtüyorlar? Madem öyle, kendi düşen ağlamaz, varsın Rus ordusu mahvolsun!"

Sonra da kamburunu çıkarıp yağ bağlamış omuzlarını uşağa çevirerek yeniden buyurdu:

"Devam edin, var gücünüzle devam edin!"

Ardından yaverine dönüp başını sallayarak:

"Tamam! Bay de Beassuet'yi içeri alın şimdi. Fabvier'yi de."

Yaver:

"Başüstüne Majeste," diyerek koşaradım çıktı çadırdan.

Onların ne yaptıklarını hemen kavradı Napolyon ve henüz hazır olmadıklarını anladı. Adamlarını kendisine bir sürpriz yapma keyfinden yoksun kılmaya içi elvermedi. Dolayısıyla Bay de Beausset'yi görmemiş gibi bir tavır takındı ve Fabvier'yi çağırdı yanına.

Avrupa'nın öbür ucunda, İspanya ortalarında Salamanca'da çarpışan ve imparatorlarına

yakışmaktan başka amaçları, kendilerini ona beğendirememek kaygısından başka kaygıları olmayan ve ona ölüme dek bağlı olan ordularının kahramanları üzerine albayın söylediklerini sert bir havayla dinledi hiç konuşmaksızın.

Aslında savaşın sonucu üzüntü vericiydi. Nitekim Napolyon, Fabvier, olup bitenleri anlatırken, orduları kendisi yönetmeyince işin başka bir sonuca ulaşmayacağına inandığını vurgulayan alaycı birtakım sözler söyledikten sonra:

"Bu işi Moskova'ya gittikten sonra düzelteceğim," dedi.

Sonra da o iki iskemleye bir şeyler yerleştirip üzerine bir örtü çekerek sürprizini hazırlamış olan Bay de Beausset'yi çağırdı yanına.

Fransız saraylılarına özgü ve ancak Bourbonlar'a yıllarca hizmet etmiş soylular gibi eğilerek selam verip yaklaştı Napolyon'a ve bir zarf uzattı de Beausset.

İmparator, neşeyle kulağını çekti onun:

"Yoruldunuz," dedi.

Hemen ardından da sordu:

"Ee, söyleyin bakalım, Paris ne diyor bütün bunlara?"

Soruyu yöneltirken, yüzündeki sert ifadenin yerini düşünülebilecek en yumuşak ifade almıştı birden. Beausset de düşünülebilecek en gerekli yanıtı verdi:

"Bütün Paris, sizin yokluğunuzun üzüntüsünü çekiyor, Majeste!"

Napolyon, Beausset'nin bu biçimde bir yanıt vermesi gerektiğini çok iyi bildiği, böyle bir yanıtı beklediği ve kendi yazgısı üzerine düşündüğü suskun anlarda bu tür sözlerin büsbütün yapay şeyler olduğunu apaçık gördüğü halde Beausset'yi dinlemekten gene de zevk duydu. Nitekim saray bakanının kulağını çekmek lütfünda bulundu yeniden ve gülümseyerek:

"Sizi onca uzun yoldan getirttiğim için üzgünüm," dedi.

Beuasset:

"Sizi Moskova kapılarında göreceğime inanıyordum, Majeste," diye karşılık verdi bu övgüye.

İmparator gülümsedi ve dalgın dalgın başını kaldırıp baktı sağ yanına doğru. Orada hazır bekleyen yaver, ok gibi ama sessizce ilerleyip bir enfiye kutusu uzattı. Napolyon, kutuyu açtı ve öylece burnuna götürdü. Bir tutam çektikten sonra da:

"Sizin için gerçekten iyi oldu. Gezileri sevdiğinizi biliyorum çünkü. Üç gün sonra Moskova'yı göreceksiniz. Asya'nın büyük başkentlerinden birini görmeyi ummuyordunuz herhalde? Güzel bir gezi yapmış olacaksınız, dostum!"

Beausset, bu ilgi gösterisine eğilerek teşekkür etti. Oysa o güne kadar gezi meraklısı olduğunu kendisi de bilmiyordu!

Napolyon, herkesin örtülü bir şeye baktıklarını fark etmiş gibi:

"O da ne?" diye sordu.

Beausset, ancak saraylılarda rastlanan bir çeviklikle, imparatora arkasını dönmeksizin, hafif yan dönüp iki adım attı geriye doğru. Aynı zamanda da örtüyü çekti ve açıkladı:

"İmparatoriçe hazretlerinin majestelerine armağanı, efendim!"

Bu, Gerard'ın parlak renklerle yapmış olduğu ve Avusturya imparatorunun kızının Napolyon'dan olan oğlunun resmiydi. Bu çocuğa, nedense herkes 'Roma Kralı' diyordu.

Yüzü Sixtine Tapınağı'nda bulunan Madonna'nın kucağındaki yavru İsa'nın yüzüne benzeyen, tıpkı onun gibi bakan kıvırcık saçlı bu çocuk billebouqet[1] oynarken resmedilmişti. Çocuğun yanındaki yuvarlak, dünyayı, öbür elinde tuttuğu çubuksa hükümdarlık asasını canlandırıyordu.

Ressamın, 'Roma Kralının' elindeki çubukla yer yuvarlağını deldiğini gösterirken neyi kast ettiği pek öyle belli değildi. Gene de bu allegorik resim, Paris'teki bütün seyredenlerde olduğu gibi Napolyon'a da son derece açık bir anlam taşıyor gibi görünmüş ve pek hoşuna gitmişti. Nitekim zarif bir el hareketiyle tabloyu işaret etti ve:

"Roma Kralı! Hayranlık verici!" dedi.

Yüzündeki ifadeyi değiştirerek tabloya doğru ilerledi sonra; ve sonsuz bir sevecenlik içinde düşünceye dalmış gibi bir havaya büründü. O anda söyleyip yapacağı her şeyin tarihe geçeceğini düşünüyordu. Oğlunun dünyayla billeboquet oynaması karşısında onun büyüklüğünden beklenebilecek tek şey, olanca görkemini bir yana atıp sade bir baba sevecenliğini göstermekti.

Öyle yaptı, tabloya gözleri dolarak yaklaştı, arkasına bakıp bir iskemle bekledi. İskemle neredeyse kendiliğinden geldi altına. Böylece imparator, resmin tam karşısına oturmuş oluyordu.

Napolyon, küçük bir harekette bulundu; bunun üzerine oradaki bütün herkes o yüce insanı kendi kendisiyle ve derin duygularıyla baş başa bırakmak için ayaklarının ucuna basarak çıktı dışarı.

İmparator bir süre böylece oturdu. Sonra, bunu niçin yaptığını kendisi de bilmeksizin, resmin pürüzlü yüzeyine eliyle dokundu. Kalkıp yanına yeniden Beausset ile nöbetçi subayı çağırttı. Resmi, çadırın önüne koymalarını buyurdu. Çadırın hemen yanı başında konaklayan ve kendisine nice emeği geçmiş olan muhafız alayını, taparcasına sevdikleri hükümdarlarının oğlu ve de veliahtını, 'Roma Kralı'nı görmek mutluluğundan yoksun kılmamak için yapıyordu bunu.

Nitekim bütün her şey hesapladığı gibi oldu. O onura yakışır gördüğü Bay de Beuasset'le kahvaltı ettiği sırada, resmi görmek için çadırın önünde toplanan muhafız alayının subay ve erlerinin heyecan taşan bağırtıları yükselmişti birden:

"Yaşasın İmparator! Yaşasın Roma Kralı! Yaşasın imparator!" diye bağırıyorlardı zafer coşkunluğu taşan sesleriyle.

Napolyon, kahvaltıdan sonra, yanında gene Beausset olduğu halde, orduya verilecek günlük buyruğu yazdırdı. Hemen yazılan buyruğu okuyup da hiç yanlışsız olduğunu görünce de:

"Kısa ve canlı," dedi.

Askerler! Bunca zamandır beklediğiniz meydan savaşı gelip çattı işte. Zafer size bağlıdır. Bu zaferi

kazanmak zorunludur bizim için; çünkü bize gerek duyduğumuz bütün her şeyi o zafer sağlayacaktır! Rahat evler ve yakın bir gelecekte anayurda dönüş. Austerlitz'de, Fried'da, Vitebsk'te, Smolensk'e nasıl davrandıysanız gene öyle davranınız! Bizi izleyecek olan kuşaklar, göğüsleri kabararak anlatsınlar bugün göstereceğiniz yararlılıkları! Her biriniz için, Moskova önlerinde yapılan meydan savaşına o da katıldı denilsin!

Napolyon, yineledi:

"Moskova önlerinde!"

Sonra da, gezileri seven Bay de Beuasset'yi çıkmaya hazırlandığı geziye davet ederek eyerlenmiş atlara doğru yürüdü.

İmparatorun, kendisiyle bir gezi yapma çağrısına:

"Majesteleri lütfediyorlar," diye yanıt verdi.

Hem uykusu vardı, hem ata binmesini bilmiyordu; binmekten de korkuyordu. Ama imparator kendisine başını sallayıp da ilerleyince o da ister istemez yola koyulmak zorunda kaldı.

Napolyon, çadırdan çıkınca, oğlunun resmi önünde toplanmış olan muhafız alayından yükselen bağırtılar şiddetlenmişti. Kaşlarını çattı. Zarif ama bir o denli de görkemli bir el işaretiyle resmi göstererek:

"Kaldırın oradan onu!" dedi. "Savaş alanı görecek yaşta değil henüz!"

Beausset, gözlerini kapadı, derin derin içini çekti. İmparatorun sözlerinin nasıl değerlendirilmesi ve anlaşılması gerektiğini belirtmiş oluyordu böylece.

XXVII

Napolyon, tarihçilerinin ileri sürdüğüne göre o yirmi beş ağustos gününün tümünü at sırtında geçirmişti, bölgeyi inceliyor, mareşallerin kendisine önerdiği planları gözden geçiriyor, generallerine buyruklar veriyordu.

Rus ordularının Koloça boyundaki ilk güçleri bozulmuş ve cephenin bu bölümü, daha doğrusu Rusların sol kanadı yirmi dört ağustos günü Şevardino tabyasının düşmesiyle geriye alınmıştı. Cephenin bu bölümü takviye edilmiş değildi, artık onu ırmak da korumuyordu, önünde dümdüz bir açıklık vardı. Asker olsun olmasın herkes, Fransızların cephenin bu kısmına saldırmaları gerektiğini anlayabilirdi. Öyle uzun boylu kafa yormak gerekmezdi bu iş için. İmparator ve mareşallerinin çok çaba göstermelerine, uğraşmalarına da gerek yoktu. Hele Napolyon'da olduğunu ileri sürmekten hoşlandıkları o güzel yetenek, yani deha bu iş için hiç mi hiç gerekli değildi. Ama sonradan olayı anlatanlar da, o zaman Napolyon'un çevresinde bulunanlar da, kendisi de başka düşüncedeydiler.

Napolyon, alanı atla dolaşıyor, derin düşüncelere dalarak bölgeyi dikkatle gözden geçiriyordu, kendi kendine, memnun memnun, kimi vakit de güvensiz bir tavırla başını sallıyor, kararlarına yol gösteren derin düşünce akışını generallerine açıklamıyor, ancak sonuçlarını buyruklar biçiminde bildiriyordu. Eckmühl Prensi adı verilen Davout'un Rusların sol kanadını çevirme önerisini dinledikten sonra bunu yapmanın gereksiz olduğunu söyledi; ama nedenini açıklamadı. Ön güçlere saldıracak olan general Compans'ın kendi tümenini ormandan geçirme önerisiniyse, Elchingen Dükü adı verilen Ney'in, ormandan geçirilerek yapılacak bir eylemin tehlikeli olduğunu, tümeni bozguna uğratabileceğini belirtmesine karşın kabul etti.

Napolyon, Şevardino tabyasının karşısındaki bölgeyi gözden geçirdikten sonra bir süre hiç konuşmadan düşündü, sonra Rus mevzilerini ateş altına alacak olan iki bataryanın kurulacağı yerlerle, onlarla birlikte savaş alanını denetim altına alacak topçu birliklerinin dizileceği yerleri işaret etti.

Bu ve buna benzer buyrukları verdikten sonra karargâhına döndü ve meydan savaşı için alınan düzeni bildiren yazıyı yazdırdı.

Fransız tarihçilerinin coşkun bir heyecanla ve başka kimi tarihçilerin de saygıyla söz ettikleri bu düzen şöyleydi:

"Gün doğarken Eckmühl Prensi'nin bulunduğu düzlükte kurulan iki yeni batarya, karşılarında duran iki düşman bataryasını top ateşine tutacaklardır.

"Bu arada birinci ordudan General Partney, Compans'm tümenindeki otuz topla ve Desseix ile Friant'ın komutası altındaki tümenlerde bulunan tüm toplarla birlikte ilerleyecek, ateş açacak ve düşman bataryasını humbara yağmuruna tutacaktır. Bu düşman bataryasına karşı şu güçlerle saldırıya geçecektir:

Muhafız kıtasında..24 top

Compans tümeninde ....30 top

Friant ile Desseix tümenlerinde ....8 top

Toplam ....62 top

"Üçüncü ordunun topçu güçleri komutanı General Foucher, üçüncü ve sekizinci birlikteki tüm topları, yani on altı topu birden Rusların sol kanadındaki güçlendirilmiş topa tutacak olan bataryanın iki yanına dizdirecektir. Böylece o güçlendirilmiş mevzi karşısında tüm olarak kırk top birden ateşe geçecektir.

"General Sorbier, ilk verilecek buyruk üzerine, muhafız güçlerindeki tüm toplarla birlikte güçlendirilmiş mevzilerden birine ya da öbürüne karşı saldırıya geçecektir.

"Top atışı sürerken, Prens Ponvatovskiy köye doğru ilerleyecek, ormana girecek, düşman mevzisini çevirecektir.

"General Compans, birinci tabyayı ele geçirmek üzere ormanın içinden geçecektir. Böylece savaşa girerken, düşmanın durumuna uygun buyruklar verilmiş olacaktır.

"Sol kanattaki top ateşi, sağ kanattaki top atışının başladığı duyulur duyulmaz başlayacaktır. Morand ile kral naibinin komutasındaki tümenlerin nişancıları, sağ kanadın saldırıya geçtiğini görür görmez, şiddetli bir ateşe başlayacaklardır.

"Kral naibi köyü ele geçirecek, Morand ve Gerard'ın tümenleriyle aynı düzlemde üç noktadan karşıya geçecek, komutası altına giren Morand ile Gerard'ın tümenleri de tabyaya doğru yönelerek, ordunun öbür birlikleriyle aynı zamanda düşman mevzilerine gireceklerdir.

"Bütün bunlar bir düzen içinde yerine getirilecek (hepsi düzenli ve yöntemli biçimde yapılacaktır.) ve olanak varsa kimi birlikler yedeğe bırakılacaktır.

"Mojaisk yakınında imparatorun karargâhında 1812 yılı eylülünde kaleme alınmıştır."

Napolyon'un dehası ve verdiği buyruklar karşısında neredeyse dinsel bir korku duymamak gözükaralığı gösterilebilirse, denilebilir ki, oldukça belirsiz ve karışık biçimde hazırlanan bu harekât planında başlıca dört nokta, dört buyruk vardı. Ama bu dört buyruğun hiçbiri yerine getirilemezdi.

Hareket planında önce şöyle deniliyordu: Napolyon'un seçtiği yerde kurulacak olan bataryalarla bir düzeye getirilecek olan Partney ile Foucher'in topları, yüz iki top birden ateş açacak ve Rus öncü güçleriyle tabyalarını ateşe tutacaklardı. Bu kesinlikle olanaksızdı. Çünkü Napolyon'un işaret ettiği yerlerden atılan mermiler Rus takviye güçlerine kadar ulaşamıyorlardı. Nitekim bu yüz iki top onlara en yakın olan komutan, Napolyon'un buyruğuna karşı gelecek, onları daha ileri sürünceye kadar boşuna ateş edip durdular.

İkinci buyruk, Ponvatovskiy'in ormana girip köyün üzerine yürüyerek Rusların sol kanadını çevirmesi konusunda verilmişti.

Bu da kesinlikle olanaksızdı. Nitekim Ponvatovskiy, ormana ve köye doğru ilerleyince orada Tuçkof'un yolu kapayan güçlerine rastlamış ve bu yüzden Rus mevzisini çevirmek olanağını bulamamış, bunu yapamamıştı.

Üçüncü buyruk şöyleydi. General Compans, birinci mevkiyi ele geçirmek için ormana girecekti. Oysa Compans'ın tümeni bu birinci mevziyi alamamış, geri püskürtülmüştü. Çünkü ormandan çıkınca düzenli bir top ateşinin altında safa girmek zorunda kalmıştı. Napolyon'sa bunu aklına bile

getirmemişti.

Dördüncü noktaya göre, kral naibi, köyü ele geçirecek (buradaki köy Borodino'dur.) ve kendisine gösterilen üç yerden, Morand ile Friant'ın tümenleriyle aynı düzlemde ilerleyecekti (Oysa planda bu tümenlerin nereye, ne zaman harekete geçecekleri belirtilmemişti). Onun komutası altında bulunan bu tümenler tabyaya doğru yürüyecek ve öbür ordularla birleşerek onlarla aynı safa gireceklerdi.

Planın anlamsız yazılmış olan bu bölümünde, kral naibinin, kendisine verilen buyrukları yerine getirmek için gösterdiği çabalardan şunu anlamak olanaklıydı: Kral naibi, Borodino'nun üzerinde, soldan, tabyaya doğru ilerleyecek; Morand ile Friant'ın tümenleriyse aynı zamanda cepheden harekete geçeceklerdi.

Harekât planındaki öteki noktalar gibi bunlar da yerine getirilemezdi ve getirilemedi. Kral naibi, Borodino'yu geçtikten sonra Koloça'da geriye püskürtülmüş ve daha ileriye gidememişti; Morand ile Friant'ın tümenleriyse tabyayı ele geçirememiş, geriye çekilmişlerdi. Tabya, ancak savaşın sonunda süvari birliklerince ele geçirilmişti (Buysa herhalde Napolyon'un hiç varsaymadığı, aklından bile geçirmediği bir şeydi). Böylece hareket planında verilen buyrukların hiçbiri yerine getirilmemiş oluyordu! Zaten getirilemezdi de. Ama yazıda belirtildiğine göre, birlikler öngörüldüğü gibi savaşa girdikten sonra düşmanın hareketine bakılarak yeni buyruklar verilecekti. Bu bakımdan düşünülebilir ki Napolyon'a göre savaş sırasında buyruklar verilecekti. Oysa bu da olmadı ve olamazdı. Çünkü meydan savaşı devam ederken çarpışmaların yapıldığı yerden o kadar uzakta duruyordu ki Napolyon, (sonradan anlaşıldığı gibi) savaşın nasıl geliştiğini dakikası dakikasına bilemezdi, bu bakımdan savaş sürerken verdiği buyrukların hiçbirinin yerine getirilmesine olanak yoktu.

XXVIII

Çoğu tarihçiler, Borodino Savaşı'nın, Fransızlarca, Napolyon nezle olduğu için kazanılamadığını ileri sürüyorlar; eğer Napolyon nezle olmasaymış, savaştan önce ve savaş sırasında verdiği buyruklar, bir dâhiye yakışır olacak, Rusya çökecek ve dünyanın yüzü değişecekti. Rusya'nın, bir tek insanın, Büyük Petro'nun istenci sayesinde uygarlığa kavuştuğunu, Fransa'nın bir tek insanın istenciyle, Napolyon'un istenciyle cumhuriyetken bir imparatorluk haline geldiğini ve Fransız ordularının işte böylece Rusya üzerine yürüdüklerini kabul eden tarihçiler için, Rusya'nın güçlü bir devlet olarak kalmasının tek nedeninin, Napolyon'un ayın yirmi altısında amansız bir nezleye tutulması olduğu düşüncesi kaçınılmaz ve akla uygun bir şeydir.

Eğer Borodino Savaşı'nı yapmak ya da yapmamak buyruğu vermek salt Napolyon'un istencine bağlı olsaydı, elbet istencini belirtmesini etkileyebilecek olan nezle, Rusya'nın kurtuluş nedeni olabilirdi. Böyle düşünülürse, Rusya'nın asıl kurtarıcısı, Napolyon'un ayın yirmi dördünde ona su geçirmez çizmelerini giydirmeyi unutmuş olan uşağıdır. Bu düşünce akışından böyle bir sonuç çıkarılması kaçınılmaz bir şeydir. Voltaire'in alay olsun diye (hep kendisi de neyle alay ettiğini bilmiyordu ya) Saint Barthelemy gecesinin IX. Charles'in bağırsaklarının bozulmasından ileri geldiğini söylemesi gibi.

Rusya'nın bir tek insanın, yani I. Petro'nun istenciyle uygar bir duruma geldiğini, Fransa'nın da bir imparatorluk haline gelmesinin ve Rusya'yla savaşa tutuşmasının bir tek insanın, yani Napolyon'un istenciyle gerçekleştiğini kabul etmeyen insanlar için, böyle bir düşünce biçimi, yalnız yanlış ve saçma değil, aynı zamanda insan varlığına tümden aykırı bir şeydir. Tarihsel olayların nedenleri nelerdir sorusuna başka bir karşılık da verilebilir. Şu, evrensel olayların akışı, yukardakilerce önceden belirlenmiştir. Bu olaylara katılan tüm insanların istençlerinin bir araya gelip o doğrultuda işlemesine bağlıdır bu akış ve Napolyon'un bu akış üzerindeki etkisi yalnız dış ve görünürde bir etkidir.

Saint Barthelemy gecesinin, o gece için buyruk vermiş olan IX. Charles'in istenci sonucu olmadığı, yalnız kralın bu kıyım buyruğunu kendisinin verdiğini sandığı, seksen bin kişinin can verdiği Borodino boğazlaşmasının da Napolyon'un istencinden ileri gelmeyip (gerek savaşa başlamak, gerek savaşı sürdürmek için bir dizi buyruk verdiği halde) yalnız bu konuda kendisi buyruk vermiş olduğu için ona öyle geldiği varsayımı, ilk bakışta ne denli tuhaf görünürse görünsün, bizi insan kılan, en az büyük Napolyon kadar değerli birer insan kılan insanlık onuru, sorunun bu çözümünü kabule zorlamakta ve tarihsel araştırmalar da söz konusu çözüm biçiminin doğruluğunu kanıtlamaktadır.

Borodino Savaşı'nda Napolyon hiç kimseye ateş etmemiş, hiç kimseyi öldürmemişti. Bütün bunları erler yapmıştı. Demek ki, insanları öldüren o değildi.

Fransız ordusundaki erler Borodino'da Rus erlerini Napolyon'un buyrukları gereğince değil, kendi istekleriyle öldürdüler. Tüm Fransız ordusu, aç, perişan, üstü başı partal ve çıktıkları seferden bitkin bir duruma gelmiş tüm Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar, Polonyalılar, kendilerine Moskova yolunu kapayan ordunun karşısında, artık pilavdan dönenin kaşığı kırılsın diye düşünüyor, bunun böyle olduğunu duyumsuyorlardı. Eğer Napolyon o anda onlara Ruslarla dövüşmeyi yasak etmeye kalksa Napolyon'u da öldürür ve Ruslar'la dövüşmeye giderlerdi. Çünkü onlar için ok yaydan çıkmıştı artık.

Napolyon, sakat kalmalarına ya da ölmelerine karşılık avuntu olarak, sonraki kuşakların, Moskova önündeki savaşa katıldıklarını söyleyerek onları yücelteceklerini ileri sürerken 'Yaşasın İmparator!' diye bağırıyorlardı. Yeryuvarlağını billeboquet çubuğuyla delen çocuğun resmini gördükleri vakit 'Yaşasın İmparator!' diye bağırdıkları gibi tıpkı. Kendilerine söylenen her saçma söze gene aynı biçimde, 'Yaşasın imparator!' diye bağıracaklardı. Onların artık, 'Yaşasın İmparator!' diye bağırmaktan ve Moskova'da zafer kazanmış insanlar olarak hak ettikleri besine ve dinlenmeye kavuşmak için savaşmaktan başka hiçbir şeyleri kalmamıştı yapacak. Demek ki Napolyon'un buyruğuna uyarak öldürmüyorlardı insan kardeşlerini.

Savaşın gidişini yöneten de Napolyon değildi. Çünkü harekât planında buyurduklarından hiçbiri yerine getirilmemişti ve savaş sırasında önünde olup bitenleri bilmiyordu. Demek ki, insanların birbirlerini ne biçimde öldürdükleri de Napolyon'un istencine bağlı değil, onun istenci dışında ve savaşa katılan binlerce insanın istencine bağlı olarak olup bitiyormuş gibi görünüyordu. Bu açıdan bakılınca Napolyon'un nezle olup olmadığı, tarihsel bakımdan, besin kollarında görevli en sıradan erin nezle olmasından daha büyük bir önem taşıyamaz!

Hele Napolyon'un yirmi altı ağustos günü, nezle olduğu için hazırladığı eylem planının ve savaş sırasında verdiği buyruklarının etkilerine oranla pek o değin iyi olmadıklarını ileri süren yazarların savları da geçerli değildir kesinlikle.

Burada kopya ettiğimiz eylem planı, savaş kazandıran eski planlardan daha kötü değildi, hatta daha iyiydi. Savaş sırasında verilen sözlü buyrukların aynıydı. Yalnız eylem planıyla verilen buyruklar eskiden yapılanlara oranla daha kötü görünüyorlardı, çünkü Borodino Savaşı, Napolyon'un kazanamadığı ilk savaştı. Savaş kazanılmazsa, kusursuz, inceden inceye düşünülerek hazırlanmış devinim planı bile kötü görünür ve askerlik uzmanları onu ciddiyetle eleştirir, ama savaş kazanılırsa, en kötü plan ve en saçma buyruklar bile çok yerinde görünür. Dahası birçok ciddi insan da oturup bu kötü buyrukların doğru olduklarını kanıtlamak için ciltler dolusu kitap yazar.

Weitrother'in, Austerlitz Savaşı için hazırladığı plan bir kusursuzluk örneğiydi. Bu alanda hazırlanmış planların en yetkiniydi! Öyleyken bu planı kusursuzluğu yüzünden, daha doğrusu aşırı derecede ayrıntılara yer verdiği için eleştirmişlerdir. Napolyon, Borodino Savaşı'nda bir iktidar temsilcisi olarak görevini çok iyi, dahası başka savaşlarda olduğundan da çok daha iyi yapmıştır. Savaşın gidişine zarar verecek herhangi bir davranışta bulunmamış, mantığa daha uygun düşünceleri benimsemiş, karışıklık yaratmamış, kendi kendisiyle çelişkiye düşmemiş, korkmamış ve savaş alanından kaçmamıştır. Tersine, büyük olgunluk göstererek savaşta kazandığı deneylere dayanarak, sonunda her şeyi kendisi yönetiyormuş gibi ondan beklenen ağırbaşlılıkla heyecana kapılmadan davranmıştır.

XXIX

Napolyon, cephe boyunda yaptığı ikinci kaygılı gezisinden sonra:

"Satranç tahtası hazırlandı, oyun yarın başlayacak," dedi.

Sonra kendisine punç getirilmesini istedi ve yanına Beausset'yi çağırdıktan sonra onunla Paris konusunda, imparatorluğun evinde yapmak istediği değişiklikler üzerine konuştu. Saraydaki ilişkileri en küçük ayrıntılarına kadır anımsadığı için, başkanı şaşkınlık içinde bırakarak söyleşiye daldı.

Önemsiz şeylerle ilgileniyor, Beausset'in gezilere düşkünlüğüyle alay ediyor, tıpkı, hasta, ameliyat masasına bağlanırken gömleğini giyip kollarını sıvayarak, 'Artık bu iş benim elimde, yapacağımı apaçık ve kesin olarak biliyorum, işe girişme zamanı gelince de, bunu başka hiçbir kimsenin yapamayacağı biçimde yapacağım. Şimdi şaka edebilirim, dahası ne denli çok şaka edersem, ne denli sakin olursam, siz de o denli bana güvenebilir, sakin olabilir ve dehama şaşırabilirsiniz!' diye düşünen tanınmış bir operatör gibi aldırmaz bir tavırla söyleşiyordu.

İkinci punç bardağını bitirdikten sonra, düşüncesine göre ertesi gün kendisini bekleyen ciddi işten önce dinlenmeye gitti. Yapılacak savaşla o kadar ilgiliydi ki, uyuyamıyordu bile. Akşamın rutubetinden ötürü nezlesi şiddetlendiği halde, saat üçte, gürültüyle burnunu silerek çadırın önündeki büyük bölmeye çıktı:

"Ruslar geri çekildiler mi?" diye sordu.

Düşman ateşlerinin hep aynı yerlerde yandığını söylediler. Bundan hoşnut kaldığını belirten bir biçimde başını salladı.

Nöbetçi yaver çadıra girdi, Napolyon ona:

"Söyleyin Rapp, acaba bugün iyi bir iş yapacak mıyız dersiniz?" diye sordu.

Rapp:

"Kuşkusuz, Majeste," diye karşılık verdi.

Napolyon, ona baktı.

"Anımsar mısınız, majeste, Smelensk'te söyleme onurunu bana tanıdığınız bir söz vardı: Ok yaydan çıktı artık," dedi yaver.

Napolyon, kaşlarını çattı ve uzun süre başını eline dayamış olarak hiç konuşmadan oturdu. Birden:

"O zavallı ordu Smolensk'ten bu yana çok küçüldü. Yazgı düpedüz bir fahişedir, Rapp... Bunu hep söylemişimdir. Şimdi de bunun doğruluğunu duyumsamaya başladım. Ama muhafız alayı dimdik ayakta değil mi?" diye sordu.

Yaver:

"Evet, Majeste," diye karşılık verdi.

Napolyon, ağzına bir hap aldı ve saate baktı. Canı uyumak istemiyordu, sabaha daha çok vakit vardı. Zaman kazanmak için de hiçbir buyruk verilemezdi, çünkü verilecek tüm buyruklar verilmişti ve o sırada yerlerine getiriliyordu.

Napolyon, sert bir tavırla:

"Bisküvileri ve pirinci birliklere dağıttılar mı?" diye sordu.

"Evet, Majeste."

"Pirinci de mi?"

İmparatorun pirinç verdiği buyruğu bildirdiğini söyledi Rapp, ama Napolyon, buyruğunun yerine getirildiğine inanmıyormuş gibi başını salladı.

Uşak, elinde punçla içeri girmişti. Napolyon, ondan bir bardak da Rapp'a verilmesini istedi ve hiç konuşmadan kendi bardağını yudumlamaya koyuldu. Kadehi koklayarak:

"Ben ne tat alabiliyorum, ne de koku," dedi. "Bıktım bu nezleden! Bir de tıptan söz ederler! Bir nezleyi sağaltamadıklarına göre hangi tıptan söz ediyorlar? Bu hapları bana Coraviehart verdi. Ama hiçbir işe yaramıyorlar. Neyi sağaltabilirler? Bedenimiz bir yaşama makinesidir. Yaşamak için yapılmıştır. Bırakın yaşasın. Varsın o makine de kendi kendini savunsun. Bunu, onu ilaçlara boğarak yaptığınızdan daha iyi yapacaktır tek başına. Bedenimiz bir süre işlemesi gereken kusursuz bir saat gibidir. Saatçi onu açamaz. Ancak gözleri bağlı olarak el yordamıyla yoklayabilir onu. Bedenimiz bir yaşama makinesidir. Hepsi bu."

Sonra birden, her zaman yapmaktan hoşlandığı tanımlamalar ve belirtmeler yolundan sapmış gibi, hiç beklenmedik bir tanımlamada bulundu:

"Ustalık nedir biliyor musunuz, Rapp?" diye sordu. "Ustalık, belirli bir anda, düşmandan daha güçlü olmaktır. Hepsi bu."

Rapp, buna yanıt vermedi. Napolyon:

"Yarın Kutuzof'la karşılaşacağız!" dedi. "Bakalım ne olacak? Anımsar mısınız? Braunque'de orduya komuta eden o'ydu ve üç hafta boyunca bir kez olsun ata binip güçlerini gözden geçirmemişti. Bakalım ne olacak?"

Saatine baktı. Dörttü. Uyumak istemiyordu. Punç bitmişti, gene de yapılacak bir şey yoktu. Kalktı, bir aşağı bir yukarı dolaştı. Sıcak tutan bir ceket, başına şapka geçirip odadan çıktı. Gece karanlık ve nemliydi; gökten belli belirsiz bir nem yağıyordu. Fransız muhafız alayının çoban ateşleri donuk bir ışıkla parlıyor, Rus cepheleri boyunca yanan ateşte duman perdesi arasında uzaktan uzağa pırıl pırıl görünüyordu. Her yer sessizdi ve mevzi almak üzere harekete geçen Fransız ordularının hışırtısı ile nal sesleri duyuluyordu.

Napolyon, çadırın önünde bir aşağı bir yukarı dolaştı, ışıklara baktı, nal seslerine kulak kabarttı. Hemen orada başında tüylü bir kalpakla nöbet bekleyen ve imparatoru görünce siyah bir ip gibi gerilen muhafiz erinin yanından geçerken birden durakladı. Karşısında durup erlerle konuşurken her zaman yaptığı gibi, alışılmış yapmacık bir sertlikle:

"Sen hangi yıl göreve başladın?" diye sordu.

Er, karşılık vermedi.

"Yaaa, eskilerdensin demek! Alayda pirinç dağıtıldı mı?"

"Dağıtıldı, efendim."

Napolyon, başını sallayarak yanından uzaklaştı.

Saat beş buçukta at sırtında Şevardino köyünün içinden geçiyordu. Ortalık ağarıyordu. Gökyüzü temizlenmişti. Yalnız doğuda bir tek bulut vardı. Terk edilmiş çoban ateşleri sönmeye yüz tutmuştu, sabahın solgun ışığında tütüyorlardı.

Sağda bir tek top sesi duyuldu, çevrede yankılandı ve yeri göğü saran derin sessizliğe gömülüverdi. Birkaç dakika geçti. İkinci, üçüncü bir atış duyuldu, hava hafif ürperdi.

Daha ilk atışların sesi dinmemişti ki, birbirine karışarak ve birbirini bastırarak daha başka, onların arkasından da daha başka atış sesleri duyuldu.

Napolyon, yaverleriyle birlikte Şevardino tabyasına giderek attan indi. Oyun başlamıştı.

XXX

Piyer, Gorki'den, Prens Andrey'in yanından döndükten sonra, seyise at hazırlamasını, sabahın erken saatinde kendisini uyandırmasını buyurdu ve bölmenin öbür yanına geçip Boris'in ona bıraktığı köşede hemen uyudu.

Ertesi günü sabah, uyanıp da mahmurluğu büsbütün geçtiği vakit, köy evinde artık hiç kimse yoktu. Küçük pencerelerde camlar şangırdayıp duruyordu. Seyis, önünde dikilmiş onu sarsıyordu. Piyer'in yüzüne bakmadan inatla ve artık onu uyandırmaktan umudunu yitirmiş olarak, omzundan tutmuş, bedenini durmadan sarsıyordu.

Piyer, uyanır uyanmaz:

"Ne var? Başladı mı? Vakit geldi mi?" diye sordu.

Emekli bir er olan seyis:

"Top seslerini duyuyor musunuz efendim?" dedi. "Tüm efendiler çoktan dışarı çıktılar, başkomutan hazretleri de çoktan geçip gittiler."

Piyer, hızla giyindi ve bir koşuda kapının önüne çıktı. Dışarıda açık, serin, insana dinginlik veren bir hava vardı, çiy yağmıştı ortalığa. Bulutların arasından yeni sıyrılmış olan güneşin ortadan kesilen kırık ışınları karşı sokaktaki evlerin damları üzerinden çiy damlalarıyla tozu bastırılmış yola, evlerin duvarlarına, bahçe duvarlarının üzerindeki pencerelere ve Piyer'in köy evi önünde bekleyen atlarına dökülmekteydi. Toprağın uğultusu avluda daha da belirli olmuştu. Sokaktan dörtnala bir Kazak geçti.

Yaver:

"Vakit geldi, kontum, vakit geldi!" diye seslendi.

Piyer, atının arkasından getirilmesini buyurarak, sokaktan geçip, bir gün önce savaş alanını seyrettiği tepeye doğru gitti. Tepede kalabalık bir asker grubu vardı. Kalabalığın ortasında kurmayların Fransızca konuştuğu işitiliyordu. Kutuzof'un kırmızı şeritli beyaz şapkasıyla ak saçlı başı ve omuzlarına gömülmüş saçları ağarmış ensesi görünüyordu. Tek borulu dürbünle ileriye, yola doğru bakıyordu.

Piyer, subayların toplandığı yerin önündeki basamaklardan yukarı, tabyaya çıkınca, gözlerinin önüne serilen görünümün güzelliği karşısında öylesine büyük bir şaşkınlığa kapıldı ki, olduğu yerde bir an çakılıp kaldı. O akşam tepeden hayran hayran seyrettiği aynı yerdi burası; yalnız şimdi tüm o bölge ordularla ve topların fışkırttığı dumanlarla doluydu. Piyer'in arkasından, biraz daha sola yükselen parlak güneşin eğri ışınları, sabahın tertemiz havası içinde, tüm görünüm, her şeye sinen, pembeye çalan altın rengi bir aydınlığa bürünmüş, yer yer uzun gölgelerle sarılmıştı. Uzaklarda, ufkun başladığı yerde, tepeleri girintili çıkıntılı bir çizgi oluşturan ağaçlarıyla, sarımsı yeşil bir taştan oyulmuş duygusunu uyandıran ormanlar uzanıyordu. Ormanların arasından giden geniş Smolensk yolu baştan başa birliklerle doluydu. Daha yakınındaki altın rengi tarlalar ve korular pırıl pırıldı. Önde, sağda solda, her yerde ordular görülüyordu. Bütün her şeyde bir canlılık, bir yücelik ve afallatıcı bir hava vardı.

Piyer'i en çok şaşırtan şey, asıl savaş alanının Borodino ile Koloça Irmağı'nın yukarısında her iki yanında uzayıp giden düzlüklerdi. Koloça'nın, Borodino'nun üzerinde ve ırmağın iki kıyısında özellikle solda, Voyna Irmağı'nın bataklıklar içinden Koloça'ya döküldüğü yerde, parlak güneşin doğusuyla eriyen, dağılan, tülleşen ve arkasından görünen her şeye büyülü bir güzellik katarak kenarları daha belirli sınırlarla gösteren bir sis vardı. Bu sis, top atışlarının dumanlarına karışıyor ve o sisle duman karışımının içinde sabah güneşinin şimşek gibi parıldayan ışınları suda, kimi vakit otlardaki çiyde, kimi vakit Borodino'nun damlarında, kimi vakit Borodino'da ve kıyılarda toplanmış erlerin üzerinde, kimi vakit yeşil sandıklarda ve toplarda geziniyordu. Bütün bunlar da deviniyormuş gibi görünüyordu.

Ne tuhaftır ki görünümün asıl güzelliğini ortaya çıkaran da, bu dumanlarla top atışlarının sesleriydi:

"Pofff!"

Birden eflatuna, külrengine ve sütbeyazına çalan dolgun bir duman yuvarlağı görünüyor, arkasından da 'pat' diye duman çıkaran topun sesi yükseliyordu.

"Poff! Poff!"

İki duman birden, birbirine çarparak, birleşerek yükseliyor, 'pat, pat!' sesleri, görünenlerin gerçekten de var olduğunu belirtiyordu.

Piyer, henüz minik ve dolgun bir küçük topa benzerken gördüğü dumana gene bakınca, o deminki topun yerinde, bir yana doğru uzayan kocaman duman balonları görüyor, sonra, 'Pof!' (kısa bir duralama) 'Pof, poflarla üç, dahası dört top daha ateşleniyor ve her yükselen dumana, aynı duraklamalarla 'pat, pat, pat, pat!' diye kulağa hoş gelen kesin, diri ve tok sesler karşılık veriyordu.

Kimi vakit dumanlar konuşuyormuş, kimi vakit de onlar duruyormuş da yanlarında ormanlar, tarlalar, parlak süngüler kayıp gidiyormuş gibi geliyordu insana. Zafer çığlıklarını andıran sesleriyle o geniş dumanlar, tarlaların, fundalıkların üzerinden yükseliyor; daha yakınlarda, aşağılarda, ormanlardaysa tüfeklerin yuvarlaklaşmaya vakit bulamayan küçük küçük dumancıkları fışkırıyor, aynı biçimde hafif sesler çıkarıyorlardı. Tüfekler, 'pat, pat, pat!' diye, sık olmakla birlikte top ateşleriyle karşılaştırılırsa düzensiz ve gösterişsiz bir biçimde çatırdıyorlardı.

Piyer, dumanların, parlak süngülerin, topların, hareket ve seslerin bulunduğu yerde olmak isteğini duydu. Kendi izlenimleri ile başkalarının izlenimlerini karşılaştırmak için dönüp Kutuzof'a ve yaverlerine baktı. Ona öyle geldi ki, herkes, aynı duyguyla, ileriye, savaş alanına doğru bakıyordu. Şimdi bütün yüzleri, bir akşam önce fark ettiği ama ne olduğunu ancak Prens Andrey'le yaptığı konuşmadan sonra tam olarak kavradığı o gizli, o sıcak duygu aydınlatıyordu.

Kutuzof, gözlerini savaş alanından ayırmadan, yanında duran generale:

"Git, yavrum git. Tanrı seni korusun!" diyordu.

General, buyruğu aldıktan sonra, Piyer'in yanından geçip tepenin yamacına doğru gitti. Kurmaydakilerden birinin, nereye gittiği sorusuna, soğuk bir tavırla:

"Irmağın geçit yerine!" diye yanıt verdi.

'Ben de oraya, ben de oraya!' diye düşündü Piyer ve aynı yönde, generalin arkasından gitti.

General, bir Kazak'ın getirdiği ata biniyordu. Piyer, kendi seyisine yaklaştı. Atlardan hangisinin daha uslu olduğunu sorduktan sonra, getirilen ata bindi, yelesinden tuttu, dışarıya doğru çevrilmiş topuklarını hayvanın karnına yapıştırdı ve gözlüğünün kaydığını, ellerini atın yelesiyle dizginlerinden ayırmaya gücü yetmediğini anlayarak, dörtnala generalin arkasından ilerledi. Tepeden kurmaylar onu gülümseyerek seyrediyorlardı.

XXXI

Piyer'in dörtnala izlediği general, yamaçtan aşağı inince, sert bir dönüş yaparak sola saptı. Piyer de onu gözden yitirince, rüzgâr gibi önünde yürüyen erlerin saflarına daldı. Aralarından sıyrılınca sağa ya da sola gitmeye çabaladı. Her yerde, hepsi de kaygılı yüzlerle, ne olduğu anlaşılmayan ama herhalde önemli bir işle uğraşan erler vardı. Hepsi de üzerlerine atla gelen, beyaz şapkalı şişman adama nedense hoşnutsuz ve soran bakışlarla bakıyorlardı.

Biri, ona:

"Birliğin ortasında atla dolaşılır mı?" diye bağırdı.

Bir başkası, atını, dipçikle dürttü. Eyerin ucuna yapışarak, kendini yana atan atına güçlükle egemen oldu ve dörtnala erlerin önüne çıktı; orası daha genişti.

Önünde bir köprü vardı, köprünün yanı başındaysa başka erler duruyor, ateş ediyorlardı. Piyer, onlara yaklaştı. Farkında olmadan, Koloça'nın üzerinden geçen ve Gorki ile Borodino arasında bulunan köprüye gelmişti. Fransızlar, saldırının ilk evresinde (Borodino'yu ele geçirdikten sonra) bu köprüye saldırıyorlardı.

Önünde bir köprü olduğunu ve köprünün iki yanında, düzlükte bir akşam önce farkına vardığı yığın yığın saman dizilerinin arasında, dumanlar içinde erlerin bir şeyler yaptıklarını görüyordu. Ama bu noktada hiç durmayan top atışına karşın, asıl savaş alanının burası olduğunu aklına bile getirmiyordu. Islık çala çala geçen kurşunların, başının üzerinden uçan güllelerin sesini işitmiyor, ırmağın öbür yakasında bulunan düşmanı göremiyordu. Uzun bir süre yaralılar ile ölüleri de fark etmedi. Oysa birçokları hemen yanında yere düşüyorlardı. Dudaklarında silinmeyen bir gülümseyişle çevresine bakınıp duruyordu. Biri, gene ona bakarak:

"Bu da ne diye cephenin önünde dolaşıyor?" diye bağırdı.

Birkaç kişi de:

"Sağa geç, sağa geç!" diye seslendiler.

Piyer, atını sağa sürdü ve hiç beklenmedik bir anda general Rayevski'nin yaveriyle karşılaştı. O da Piyer'e öfkeyle baktı. Herhalde o da bağırmaya hazırlanıyordu. Ama Piyer'i tanıyınca başıyla selamladı:

"Buralarda ne arıyorsunuz?" dedi ve dörtnala uzaklaştı.

Piyer, buranın kendisine göre olmadığını, başıboş dolaştığını anlayarak ve başkalarına engel olmaktan korkarak dörtnala yaverin arkasından gitti.

"Demek burası, öyle mi? Ben de sizinle kalabilir miyim?" diye sordu.

Yaver:

"Bir dakika, bir dakika!" diye karşılık verdi.

Dörtnala, düzlükte duran şişman bir albaya doğru gitti; ona bir şeyler söyledi ve ancak ondan sonra

gene Piyer'in yanına döndü.

Gülümseyerek:

"Siz buralarda ne arıyorsunuz, kont?" diye sordu. "Hâlâ olup bitenleri merak mı ediyorsunuz?"

Piyer:

"Evet, evet," dedi.

Ama yaver, atını yana sürerek yoluna devam etti.

"Burada Tanrı'ya şükür bir şey yok, ama sol kanatta, Bagration'un orada ortalık mezbahaya dönmüş, görmeyin, çok kötü!" diye açıkladı.

Piyer, sordu:

"Ya, öyle mi? Peki ama nerede?"

Yaver:

"Şurada" dedi. "İsterseniz benimle tabyaya gelin. Bizim oradan görünür. Hem bizim batarya da tam anlamıyla dayanılmaz duruma gelmedi. Geliyor musunuz?"

Piyer, çevresine bakınarak seyisini aradı.

"Evet, ben de sizinle geliyorum," dedi.

Yollarını şaşırmış gibi yaya olarak dolaşan ya da sedyelerle taşınan yaralıları ilk kez işte o zaman gördü. Bir akşam önce geçtiği kokulu saman demetlerinin dizi dizi sıralandıkları aynı küçük düzlükte, o dizilere dik olarak, miğferi düşmüş, başını da rahatsız bir biçimde kıvırmış bir er kımıltısız yatıyordu.

"Peki bunu niçin kaldırmamışlar?" diye soracak oldu ama, aynı yöne dönüp bakan yaverin yüzündeki sertliği görünce sustu.

Kendi seyisini bulamamıştı; yaverle birlikte yamaçta, düzlükten geçip Rayevski'nin bulunduğu tabyaya doğru gitti. Atı hep yaverin atından geri kalıyor ve düzenli aralıklarla onu sarsıp duruyordu.

Yaver:

"Siz herhalde ata binmeye alışık değilsiniz, kont," dedi.

Piyer, şaşkın bir tavırla:

"Binerim, ama şöyle böyle; yalnız at nedense çok zıplıyor" dedi.

Yaver:

"Hay Tanrım, yaralanmış!" dedi. "Sağ dizinin üstünde yara var. Kurşunu yemiş. Sizi kutlarım, kont... Gazanız mübarek olsun!"

Dumanlar arasında Altıncı Kolordu'nun içinden, ileri çıkarılmış olan ve atışlarıyla kulakları sağır eden topçu birliklerinin arkasından dolaşıp, pek büyük olmayan bir ormana geldiler. Orman, serinlik,

sessizlik ve güç kokuları içindeydi. Piyer ile yaver, atlarından inip tepeye çıktılar. Yaver, tabyaya yaklaşarak:

"General burada mı?" diye sordu.

Sağı gösterilerek:

"Biraz önce buradaydılar, oraya gitti," diye karşılık verildi kendisine.

Yaver, sanki artık ne yapacağını bilmiyormuş gibi dönüp ona baktı. Piyer:

"Siz benim için üzülmeyin, canım," dedi. "Ben tabyaya giderim, izin verir misiniz?"

"Evet, oraya gidin, oradan her şey görünür. Hem o kadar da tehlikeli değildir. Ben gelip sizi alırım."

Piyer, bataryanın bulunduğu yere yöneldi, yaverse, gene ata binip ileriye doğru gitti. Ondan sonra bir daha görüşmediler. Çok daha sonra, o gün bir merminin o yaverin elini kopardığını öğrenecekti.

Girdiği tabya, sonradan Rusların 'tabyadaki batarya' ya da 'Ra-yevski'nin bataryası', Fransızlarınsa 'büyük çekiliş, uğursuz çekiliş, merkezin çekilişi' dedikleri tabyaydı. Çevresindeki yüzlerce insanın can verdiği ve Fransızların cephenin en önemli noktası saydıkları yerdi.

Tabyada, bir tepeyle aynı düzeyde her iki yönde ateş eden toplar duruyordu. Topların biraz arkasında piyade birlikleri vardı. Bu tabyaya girerken, dar çevresine hendekler kazılmış ve üzerinde ateş eden birkaç topun bulunduğu yerin savaşın en önemli noktası olduğunu aklına bile getirmiyordu Piyer.

Tam tersine, burası (kendisi orada bulunduğu için), savaş alanının en önemsiz noktalarından biriymiş gibi geliyordu ona.

Tabyaya girdikten sonra, gidip bataryayı kuşatan hendeğin ucuna oturdu ve dudaklarında bilinçsiz, memnun bir gülümseyişle çevresinde olup bitenlere baktı. Arada bir, gene aynı gülümseyişle yerinden kalkıyor, topları dolduran ya da topa sürülecek mermilerle oradan oraya koşuşan erlere engel olmamaya çalışarak bataryada dolaşıyordu. Bataryadaki toplar art arda ateş ediyor, sesleriyle kulakları sağır ediyor, tüm çevreyi barut dumanıyla dolduruyorlardı.

Bataryanın koruduğu piyade erlerinin arasında hissedilen korkunun tam tersine, burada, geri kalanlardan siperlerle ayrılmış ve hepsi bir işle uğraşan sayıları sınırlandırılmış insanların bulunduğu bataryada herkesin aynı derecede duyduğu sıcak bir aile yaşantısının heyecanı dalgalanıyordu.

Piyer gibi savaşla ilgili olmayan beyaz sarı şapkalı bir adamın durup dururken çıkagelmesi bu insanları şaşırtmış, önce içlerinde hoşnutsuzluk uyandırmıştı. Erler, yanından geçerken ona şaşkınlıkla, dahası korkuyla yan yan bakıyorlardı. Topçu subaylarının en yüksek rütbelisi, uzun boylu, uzun bacaklı, yüzü çiçek bozuğu bir adam, sözde en uçtaki topun durumunu gözden geçirmek içinmiş gibi Piyer'e yaklaştı ve ona merakla baktı.

Henüz daha çocuk denilebilecek ve herhalde daha yeni savaş okulundan çıkmış, gencecik, yuvarlak yüzlü bir subaycık, buyruğuna verilmiş iki topu büyük bir çaba harcayarak yönetmek için buyruklar verirken bir ara sert bir tavırla Piyer'e:

"Beyefendi, lütfen yoldan çekilin, burada durulmaz!" dedi.

Erler, Piyer'e bakarak, hoşnutsuz bir tavırla başlarını sallıyorlardı. Ama bu beyaz şapkalı adamın hiçbir zararı dokunmadığı kanısına varmakta gecikmediler. Adam, tabyanın yamaca bakan kenarında uslu uslu oturuyor ya da bataryada çekingen bir gülümseyişle erlerin önünde saygıyla bir yana çekilip kurşun yağmuru altında sanki bir bulvardaymış gibi rahatça dolaşıyordu. Bunu görünce, erlerin ona karşı duydukları hoşnutsuz şaşkınlığın yerini, yavaş yavaş başka bir duygu aldı. Orada besledikleri hayvanlara, köpeklere, horozlara, keçilere ve genel olarak ordudaki birliklerde barınan tüm hayvanlara karşı duydukları şakayla karışık bir sevgiydi bu. Onu hemen içlerinden, kendilerinden biri kabul etmiş, benimsemiş, dahası bir ad bile takmışlardı. 'Bizim beyefendi!' diyor ve ondan söz ederken kendi aralarında sevecenlikle gülüşüyorlardı.

Bir gülle Piyer'in iki adım ilerisinde yere saplandı. Genç adam, güllelerin püskürttüğü toprağı giysisinden temizlemeye çalışarak, dudaklarında bir gülümsemeyle çevresine bakındı. Kırmızı yüzlü, iri yapılı bir er sağlam beyaz dişlerini göstere göstere Piyer'e döndü:

"Tanrı aşkına, siz hiç korkmuyor musunuz, beyefendi?" diye sordu.

Piyer:

"Sen korkuyor musun?" diye karşılık verdi.

Er gülerek:

"Korkmaz olur muyum hiç?" dedi. "Gülle adama acır mı. Bir çarptı mı, bağırsaklar dışarı! Korku duyulmaz mı hiç?"

Birkaç er, yüzlerinde neşeli ve sevecen bir havayla Piyer'in yanında durdular. Onun bu konuşmasını hiç beklemiyorlardı ve Piyer'de gördükleri bu yüreklilik onları sevindirmişti.

"Biz askeriz, bu işimiz! Bir beyefendi böyle olsun, şaşılacak şey! Ama ne beyefendiymiş!"

Genç subay, Piyer'in çevresinde toplanmış olan erlere:

"Herkes yerine!" diye bağırdı.

Bu genç subay herhalde ilk ya da ikinci kez görev başında olduğu için erlerle olsun, komutanlarıyla olsun özel bir resmiyet ve kesinlikle konuşuyordu.

Topların ve tüfeklerin yankılar bırakan atışları tüm savaş alanında gittikçe şiddetleniyordu. Solda Bagration'un ileri karakollarının olduğu yerde, daha yoğun bir hal almıştı. Ama Piyer'in bulunduğu yerde, ateş eden topların dumanından ötürü, orada olup bitenlerin hemen hemen hiçbirini görme olasılığı yoktu. Ayrıca Piyer'in tüm dikkati bataryada, (başkalarından siperlerle ayrılmış) bir aile gibi duran bir avuç insan üzerinde toplanmıştı. İlk anlarda, savaş alanını görüp atışların sesini duyduğu vakit hissettiği o bilinçsiz neşeyle karışık heyecanın yerini şimdi, özellikle o düzlükte tek başına yatan eri gördükten sonra, bambaşka bir duygu almıştı. Hendeğin ucunda otururken çevresindeki kişileri gözlemliyordu şimdi.

Saat ona doğru bataryadan götürülen insanlar yirmiyi bulmuş; toplardan ikisi parçalanmış, mermiler bataryaya daha sık isabet etmeye başlamıştı. Uzaklardan gelen kurşunlar vızıldaya vızıldaya, ıslık

çala çala geliyor, ama bataryadakiler bunu önemsemiyor gibiydiler; her yönden neşeli konuşmalar, şakalar duyuluyordu.

Erlerden biri, ıslık çala çala gelen bir humbaraya:

"Tombu," diye bağırıyordu.

Bir merminin uçup bataryayı geçtiğini ve bataryanın koruduğu siperlere isabet ettiğini görerek kahkahalarla gülüyor ve:

"Buraya değil, piyadeye!" diye ekliyordu bir başkası.

Bir başka er, uçarak geçen bir merminin korkusundan çömelen bir köylüye:

"Ne o? Tanıdık mı yoksa?" diye gülerek soruyordu.

Birkaç er, tepenin kenarında toplanmış, ileride olup bitenlere bakıyorlardı.

"Bak, ileri cepheleri geriye çekiyorlar, görüyor musun? Geriye doğru gittiler," diyorlardı.

Yaşlı bir onbaşı:

"Siz kendi işinize bakın!" diye bağırdı onlara. "Madem geri gittiler, demek ki arkada çarpışma var."

Onbaşı, bunu söyledikten sonra, erlerden birinin omzundan yakaladı ve onu diziyle arkasından itti.

Gülüşmeler duyuluyor, bir yandan da:

"Beşinci topu çekin!" diye bağırıyorlardı.

Eski topun yerine yenisini getirenlerin neşeli sesleri işitiliyordu:

"Haydi çocuklar! Hep birden dayanın! Ha hoop!"

Kırmızı yüzlü, şakacı er, dişlerini ortaya seren bir gülüşle:

"Hay Tanrım! Nerdeyse bizim beyefendinin şapkasını yere düşürüyordu!" dedi.

Sonra erlerden birinin ayağına isabet eden gülleyi azarlar gibi:

"Seni gidi yaramaz!" diye söylendi.

Bir başkası, yaralıları almak için sakına sakına bataryaya giren gönüllülere gülerek:

"Hey tilkiler! Buraya baksanıza!" diye bağırıyordu.

Ayağı parçalanmış bir erin önünde bocalayan gönüllülere seslendi:

"Ne o? Yoksa bu çorba hoşunuza gitmedi mi? Ah sizi gidi kargalar, rahata alıştınız!"

Köylüler de:

"Biz yani şey... Böyle şeyleri ölüm gibi sevmeyiz!" diye alay ediyorlardı.

Piyer, her isabet eden mermiden, her yitikten sonra herkeste heyecanın gittikçe daha çok arttığını

görüyordu.

Yaklaşan bir fırtına bulutunun altından fışkıran ve gittikçe daha çok şiddetlenen bir ateşin şimşekleri (sanki olup bitenlere bir karşı tepki olarak ortaya çıkıyormuş gibi) bu insanların yüzleri gittikçe daha çok ve daha sık aydınlatır olmuştu şimdi.

Piyer, öndeki savaş alanına bakmıyor, orada olup bitenleri öğrenmeye çalışmıyordu. Tüm varlığı bu gittikçe daha çok şiddetlenen ve kendisinin de (bunu kesin olarak duyumsuyordu.) ruhunda alevlenmeye başlayan ateşe doğru çevrilmişti.

Saat onda, bataryanın önünde, fundalıkların arasında ve Komenka Irmağı boyunda mevzilenmiş olan piyade erleri geri çekildiler. Erlerin onun yanından yaralılar tüfeklerin üzerinde taşıyarak koşa koşa, geçtikleri görülüyordu bataryadan. Bir general, yaveriyle birlikte tabyaya girdi ve albayla konuştukça, Piyer'e de sert bir tavırla baktıktan sonra gene aşağıya inerek piyadeyi koruyan birliklerin atışlara daha az hedef olmaları için yere yatmalarını buyurdu. Hemen arkasından bataryanın daha sağında bulunan piyade saflarında trampet sesiyle komuta sesleri duyuldu. Bataryadan bakılınca piyade saflarının nasıl ileri doğru atıldıkları görülüyordu.

Piyer, aralıktan bakıyordu. Özellikle bir yüz gözüne çarptı. Kılıcını indirmiş olarak arka saflarda giden ve huzursuz bir tavırla çevresine bakan gencecik, solgun yüzlü bir subaydı bu.

Piyade saflarındaki erler duman içinde görünmez oldular; bir bağrışma dalgalandı uzun uzun ve aralıksız tüfek sesleri duyuldu. Birkaç dakika sonra oradan yığınla yaralı ve sedye döndü. Bataryaya daha sık mermi isabet etmeye başlamıştı. Birkaç ölü kaldırılmadan yatıyordu olduğu yerde. Topların yanında erler daha büyük bir heyecanla daha çok didinip duruyorlardı. Artık Piyer'e hiç kimse dikkat etmiyordu. Bir iki kez, ayağa dolaştığı için azarlandığı oldu. Üst rütbeli subaylar, kaşlarını çatmış olarak geniş, hızlı adımlarla bir toptan öbürüne gidiyorlardı. Gencecik subay, yanakları daha da kızarmış olarak, daha büyük bir çabayla erleri komuta ediyordu şimdi. Erler, toplara sıkıştırılacak patlayıcı maddeyi elden ele veriyor, oldukları yerde dönüp topları dolduruyor ve görevlerini gergin bir ruh haliyle, gösterişle yapıyorlardı. Yürürken bedenleri yaylıymış gibi oradan oraya zıplıyorlardı.

Fırtına bulutu, bataryanın üzerine çökmüştü ve Piyer'in gittikçe nasıl alevlendiğini izlediği tüm yüzlerde alev alev yanıyordu. Piyer, üst rütbeli bir subayın yanında duruyordu. Genç subay, eli şapkasının siperinde koşarak yaklaştı:

"Sayın albayım, elimde yalnız sekiz atımlık barutum kaldı. Ateşe devam edelim mi?" diye sordu.

Mazgaldan bakan üst rütbeli subay, ona yanıt vermeden:

"Seri ateş!" diye bağırdı.

Birden beklenmedik bir şey oldu:

"Ah!.." diye bağırdı genç subaycık ve kıvrılarak tıpkı havada uçarken vurulmuş bir kuş gibi yığılıverdi yere. Piyer'in bulanık gören gözleri önünde her şey tuhaf, belirsiz ve kapkara kesildi birden.

Mermiler birbiri arkasından ıslık çalarak geliyor ve yerlere, toplara çarpıyorlardı. Daha önce bu seslere kulak vermemiş olan Piyer, onları şimdi işitiyordu. Bataryanın yan yerinde, sağda erler, 'Hurra!' sesleriyle ileriye değil de, Piyer'in gördüğüne göre, geriye doğru koşuyorlardı.

Bir gülle, Piyer'in üzerinde durduğu yerin tam kenarına çarptı. Toprak döküldü, genç kontun gözlerinin önünde siyah bir yuvarlak belirdi ve aynı anda 'şap' diye bir şeyin içine girdi. O anda bataryaya giren gönüllüler geriye doğru koştular. Subay:

"Seri ateşe devam!" diye bağırıyordu.

Onbaşı, üst rütbeli subaya yaklaştı ve korku dolu, fısıldayan bir sesle (tıpkı sofracıbaşının, efendisine, istediği şaraptan artık kalmadığını bildirdiği gibi) artık toplara doldurulacak barut kalmadığını söyledi. Subay, Piyer'e doğru dönerek:

"Alçaklar, ne yapıyorlar!" diye bağırdı.

Yüzü kıpkırmızı ve terliydi. Çatık kaşlarının altında gözleri pırıl pırıldı. Öfkeyle tepeden tırnağa süzdü Piyer'i. Sonra erine dönerek:

"Koş, yedek barutu getir, sandıkları getir!" diye bağırdı.

Piyer:

"Ben giderim," dedi.

Subay, ona karşılık vermeden, geniş adımlarla öbür yana geçti.

"Ateş etme... bekle." diye bağırdı.

Yedek barutu getirmesi buyurulan er, Piyer'le çarpıştı.

"Ah beyefendi, senin yerin burası değil ki!" diyerek aşağıya doğru koştu.

Piyer, gencecik subayın yığıldığı yerin dolayından geçip koştu erin arkasından. Üzerinden bir, iki, üç gülle uçtu. Önde, yanda, arkada bir yerlere çarptı bunlar. Piyer, koşarak aşağı indi. Tam yeşil sandıklara koşarak yaklaşacağı sırada birden, 'Nereye gidiyorum ben diye düşündü, 'ileri mi, yoksa geri mi?' Kararsızlık içinde bir an durakladı. Sonra birden korkunç bir sarsıntıyla geriye, toprağın üzerine uçtu. Aynı anda müthiş bir parıltı onu tepeden tırnağa aydınlattı ve kulaklarında uğultu, çatırtı ve ıslıkla karışık sağır edici bir patlama oldu.

Kendine gelince, elleri iki yana dayalı olarak toprağın üzerinde oturduğunu fark etti. Yanında durduğu sazlık yok olmuştu. Yanmış, yeşil tahtalar ve bez parçaları, kavrulmuş otların üzerinde oraya buraya saçılmış duruyordu. Bir at, parçalanmış okunu sürükleye sürükleye dörtnala yanından geçti. Bir başka at da tıpkı onun gibi, toprağın üzerinde yatıyor, uzun ve tiz bir sesle kişniyordu.

XXXII

Piyer, korkudan kendini yitirerek fırladı ve çevresindeki tüm ürkünç şeylere karşı tek sığınak olarak gördüğü bataryada artık silah seslerinin duyulmadığını ama birilerinin orada bir şeyler yaptıklarını anladı. Bunların kim olduğunu anlamaya fırsat bulamadı. Albayın, sanki aşağıda olan bir şeye dikkatle bakıyormuş gibi yüzüstü yattığını gördü. Hemen ardından da bir erin, onu kollarından yakalamış olan insanlardan kurtarmaya çabalayarak:

"Kardeşler!" diye bağırdığını işitti.

Albayın öldürülmüş olduğunu, kardeşler diye bağıranın tutsak düştüğünü ve bir başka erin de, gözlerinin önünde, sırtından süngülendiğini anlamaya vakit bulmadan sipere koşarak girdiği anda, sıska, sarı, yüzü kan ter içinde lacivert üniformalı ve elinde kısa bir kılıç tutan adam, bir şeyler bağırarak üzerine atıldı. Piyer, birbirini görmeden koşarken onlarla çarpışacağını anlayarak, bir önseziyle, kendini korumak için ellerini ileriye uzattı ve o adamı (bu Fransız subayıydı.) bir eliyle omzundan, öbür eliyle de boğazından yakaladı. Subay, kılıcını bırakarak, Piyer'i yakasından kavramıştı.

Birkaç saniye ikisi de korku dolu gözlerle birbirlerinin onlara yabancı gelen yüzlerine baktılar ve ikisi de şimdi ne yapmak gerektiğini bilmeden kararsızlık içinde kaldılar. Her biri, 'şimdi ben mi onun tutsağı oldum, yoksa o mu benim tutsağım?' diye düşünüyordu. Ancak Fransız subayı, kendisinin tutsak olduğu düşüncesini daha akla yakın buluyordu; çünkü boğazına sarılan güçlü el, korkunun etkisi altında gittikçe onu daha çok sıkıyordu. Fransız, bir şey söylemek istiyordu. Ama tam başlarının üzerinden ve iyice alçaktan, korkunç bir ıslıkla bir gülle geçti o sırada birden. Fransız subayı o kadar çabuk eğildi ki, Piyer adamın başının koptuğunu sandı.

O da başını eğmiş, ellerini çekmişti. Artık kimin kimi tutsak ettiğini düşünmeden fırlayıp koşarak bataryaya girdi Fransız. Piyer'se ölülere ve yaralılara basıp tökezleye tökezleye tepeden aşağıya indi; ölüler ve yaralılar onu ayaklarından yakalayacaklardı sanki!

Aşağıya indiği anda karşıdan kalabalık bir halde koşarak gelen Rus erleri belirdi, düşe kalka, tökezleye tökezleye, bağıra çağıra, birbirleriyle şakalaşa şakalaşa bir fırtına gibi bataryanın üzerine geliyorlardı (Bu, sonradan Yermolof'un böylesine bir yararlılığın ancak yürekliliği ve şansı sayesinden olabildiğini söyleyrek, kendine mal ettiği saldırıydı; daha sonra, saldırıdan söz ederken, cebindeki bütün Georgi nişanlarını avuç avuç tabyaya fırlattığını ileri sürecekti).

Bataryayı ele geçirmiş olan Fransızlar kaçmaya başlamışlardı. Bizimkiler; 'Hurra!' çığlıklarıyla Fransızları bataryadan o kadar uzağa kovaladılar ki, onları durdurmak bile başlı başına bir sorun oldu!

Tutsakları arabalarla aşağıya indirdiler. Bu arada yaralı bir Fransız generali de vardı. Subaylar, hemen onun çevresini sarmışlardı. Piyer'in tanıdığı tanımadığı yığın yığın Rus ve Fransız yaralısı, yüzleri, çektikleri acıdan korkunçlaşmış halde yürüyor, yerlerde sürünüyor ya da eldeki birkaç sedyeyle bataryadan aşağıya götürülüyorlardı.

Piyer, tepeye çıktı; orada bir saatten daha uzun bir süre kaldığı halde onu benimsemiş olan o aile çevresinden hiç kimseyi bulamadı. Çoğunu hiç tanımadığı birçok ölü vardı yerde. Ancak kimilerini

tanıdı. O gencecik subay hep aynı biçimde, bir kan birikintisinin içinde büzülmüş oturuyordu. Kırmızı yüzlü er ise hâlâ çırpınıyordu. Onu götürmemişlerdi.

Piyer, koşarak aşağıya indi. Nereye gideceğini bilmeden, savaş alanı dışına yollanan binlerce sedyenin arkasından koşarken, 'Hayır, olamaz, vazgeçerler artık bundan: Bütün yaptıklarından dehşet duyacaklardır!' diye düşünüyordu.

Ama dumanla örtülen güneş hâlâ yükseklerdeydi; ve önde, özellikle Semyonovski köyünün solunda, dumanlar arasında bir kaynaşma oluyor ve topların, tüfeklerin atış uğultusu, zayıflamak şöyle dursun, insanı çıldırtacak derecede şiddetleniyordu; tıpkı can acısıyla bağıran bir insan gibi...

XXXIII

Borodino Savaşının en önemli çatışması Borodino ile Bag-ration'un ileri karakolu arasında on kilometrelik bir boşlukta oldu (Bu uzaklığın dışında öğleye kadar bir yanda Uvarof komutasındaki süvari güçlerinin hareketi, öte yanda Utitza'nın gerisinde, Ponyatovskiy ile Tuşkof'un arasında bir çatışma olmuştu). Savaşın en önemli çarpışması, Borodino ile Bagration'un ileri karakolları arasında, orman yakınında, iki yanı rahatça görülebilen açıklıktaki savaş alanında her çeşit kurnazlıktan uzak bir biçimde yapıldı.

Savaş, her iki yandan birkaç yüz topun atışlarıyla başladı. Ondan sonra duman tüm savaş alanını kaplayınca, dumanın içinde (Fransızlar yönünden) sağdan Desseix ile Compans komutasındaki iki tümen, Rusların ileri karakollarına doğru, soldan da kral naibinin alayları, Borodino üzerine doğru yürüdüler.

İleri karakollar, Napolyon'un üzerinde bulunduğu Şevardino tabyasından bir buçuk kilometre, Borodino'ysa düz bir çizgi üzerinden bakılırsa üç kilometre ilerideydi. Bu yüzden Napolyon, orada olup bitenleri göremiyordu. Kaldı ki alana gelen duman, sisle birleşerek tüm bölgeyi gözden saklıyordu. Desseix'in tümeninin ileri karakollara doğru yürüyen erleri, kendilerini ileri karakollardan ayıran vadiye inince görülebildi ancak. Vadiye iner inmez ileri karakollardaki toplardan, tüfeklerden yükselen dumanın yoğunluğu öyle bir hâl aldı ki, vadinin o ucu bütünüyle örtüldü. Dumanın arasında gene siyah karartılar belirip yitiyordu. Herhalde erlerdi bunlar. Kimi vakit de süngülerin parıltısı bir an için ışıldayıp sönüyordu. Ama Şevardino tabyasından bakılınca bunların ilerleyip ilerlemediklerini ve Fransız mı, yoksa Rus mu olduklarını anlamak olanaksızdı.

Güneş pırıl pırıl yükselmişti ve eğri elini siper ederek ileri karakollara bakan Napolyon'un tam yüzüne çarpıyordu şimdi. Duman, ileri karakolların önünden yayılıyor ve kimi vakit kayıyormuş, kimi vakit de ordular ilerliyormuş gibi görünüyordu. Ara sıra silah sesleri arasında insanların çığlıkları da duyuluyordu; ama orada ne yaptıklarını görmek olanaksızdı.

Napolyon, tepeden dürbünle bakıyordu; ucundaki yuvarlaktan, dumanı ve insanları görüyordu; bunlardan kimileri kendi adamlarıydı; kimileriyse Rus. Ama çıplak gözle baktığı vakit, daha biraz önce gördüğü insanların nerede olduğunu bilemiyordu.

Tepeden aşağıya indi, bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Duruyor, silah seslerine kulak veriyor, dikkatli bakışlarını yeniden savaş alanına çeviriyordu.

Değil öyle aşağıdan, Napolyon'un bulunduğu yerden, kimi generallerin şimdi durdukları tepedeki tabyadan, (şimdi ardı ardına kimi vakit Rus, kimi vakit Fransız erlerin yaralı, ölü canlı ya da korkudan çıldıracak duruma gelmişlerin olduğu) ileri karakollardan bile o noktada olup bitenleri anlamak olanaksızdı. Bu noktada hiç dinmeyen sürekli bir top ve tüfek atışı altında birkaç saat boyunca kimi vakit Ruslar, kimi vakit Fransızlar ortaya çıkıyor; kimi vakit piyade, kimi vakit süvari erleri ileri atılıyor, düşüyor, ateş ediyor, birbirleriyle savaşıyor, sonra da koşarak geri çekiliyorlardı.

Savaş alanından Napolyon'a hiç durmadan dörtnala yaverler ve mareşallerin gönderdikleri haberciler geliyordu. Savaşın gidişi üzerine bilgiler veriyorlardı; ama verdikleri tüm raporlar yanlıştı. Çünkü hem belirli bir anda savaşın en devingen noktasında ne olup bittiğini söylemek

olanaksızdı, hem de yaverlerin birçoğu asıl çarpışmaların yapıldığı noktaya gidemiyorlar, ancak başkalarından duyduklarını bildiriyorlardı. Ayrıca, herhangi bir yaver, Napolyon'a gitmek için o dört beş kilometrelik uzaklığı alıncaya kadar koşullar değişiyor ve gelen bilgi artık işe yaramaz oluveriyordu. Kral naibinden, Borodino'nun ellerine geçtiği ve Koloça üzerindeki köprünün Fransızların denetiminde olduğunu bildirmek için dörtnala gelen yaverin raporu da böyle oldu. Yaver, Napolyon'a orduların köprüden geçmesi için buyruk verip vermeyeceğini soruyordu. Napolyon; ırmağın öbür yanından güçlerin saflara girip buyruğunu beklemesini söyledi. Ama köprü, bu buyruğu verdiği sırada bile değil, daha yaver, Napolyon'a durumu bildirmek için Borodino'dan ayrıldığı sırada düşmüş, geri alınmış ve Ruslar bu köprüyü, Piyer'in de savaşın ta başında katıldığı çatışmada yakmıştı.

İleri karakollardan dörtnala gelen solgun yüzlü, korku içinde bir yaver, saldırının püskürtüldüğünü haber verdi Napolyon'a. Oysa ileri karakollar, ordunun başka birliklerince ele geçirilmişti ve Davout sağdı, ama başından hafifçe bir yara almıştı. Napolyon, kaçınılmaz biçimde yanlış olan bu raporlara göre buyruklar veriyordu; ama bu buyruklar ya o hiç buyruk vermeden yerine getirilmiş oluyor ya da koşullar değiştiği için yerine getirilemiyordu.

Savaş alanına daha yakın duran ama Napolyon gibi çarpışmada bulunmayan ve yalnız seyrek olarak kurşun yağmuru altında kalan bölgelerden geçen mareşaller, generaller, Napolyon'a sormadan, nereden nereye ateş edileceğini, süvarilerin dörtnala nereye gideceklerini, piyadenin de nereye koşacağını söyleyerek buyruklar veriyordu. Napolyon'un buyrukları gibi onların da buyruklarından pek azı yerine getiriliyordu. Buyruklarının tam tersi oluyordu çoğu zaman.

İleri atılmaları buyrulan erler, seri atış alanına girince, koşarak geri çekiliyorlardı; yerinde kalmaları buyrulan erler birden karşılarında beklenmedik bir biçimde Rusları görünce kimi vakit kaçıyor, kimi vakit saldırıyor ve süvariler buyruk beklemeden, kaçan Rusları dörtnala kovalıyorlardı. Süvari tümeninden iki alay işte böyle Semyonovski vadisinden dörtnala geçerek tepeye tırmanır tırmanmaz, oldukları yerde dönerek yıldırım gibi geriye çekilmişlerdi. Piyade erleri de aynı biçimde ilerliyor, kimi vakit kendilerine buyrulan yerlerden bambaşka bir yere gidiyorlardı koşarak. Topların ne zaman nereye geçirileceği, piyadenin ne zaman harekete geçeceği, ne zaman ateş edileceği, süvarilerin ne zaman Rus piyadesini çiğnemek için ileri atılacağı konusundaki tüm buyruklar, safların içinde olan en yakın birlik komutanlarınca, ne Davout, ne Müra, dahası Napolyon'a bile sorulmadan veriliyordu artık. Bu insanlar verilen bir buyruğu yerine getirmedikleri ya da keyiflerince buyruk verdikleri için haklarında işlem yapılmasından korkmuyorlardı; çünkü savaşta ortaya atılan, insanların en değerli şeyi kendi yaşamıdır. Kurtuluş kimi vakit geriye çekilmekte, kimi vakit de ileri atılmakta gibi görünür. Sözün kısası, savaşın en civcivli yerinde olanlar, içinde bulundukları ana uygun olarak davranıyorlardı.

Aslındaysa bütün ileri atılışlar ya da geriye çekilişler, orduların durumunu değiştirmiyordu. O, koşarak ileri ya da birbirinin üzerine atılışlar, hemen hemen hiç zarar vermiyordu onlara. Asıl zarar, yani ölüm ya da sakatlanma, bu insanların oradan oraya koşuştukları alanın her yerinde uçan mermilerden, kurşunlardan geliyordu. İnsanlar, mermileri ve kurşunların uçuştuğu bir alandan çıkar çıkmaz, geride duran komutanlar hemen onları gruplara sokuyor, disiplin altına alıyor; o insanlar da bunun etkisiyle yeniden atış alanına giriyor; girer girmez (ölüm korkusu altında) disiplini yeniden unutuyor ve kalabalığın bir rastlantı sonucu sürüklediği eylemlere uyarak oradan oraya savruluyorlardı.

XXXIV

Napolyon'un bu ateş çizgisine yakın duran, dahası kimi vakit ateşin ortasına giren yardımcıları Davout, Ney ve Müra, kitle durumunda düzenli büyük birlikler sürüyorlardı oraya. Ama başka savaşlarda olup bitenlerin tersine o düzenli, kalabalık asker birlikleri, düşmanı bozguna uğratacak yerde hep bozguna uğramış, korkmuş, düzensiz yığınlar durumunda geri dönüyorlardı bu bölgeden. Generaller onları yeniden düzene sokuyorlardı. Ama erlerin sayısı gittikçe azalıyordu. Öğle üzeri Müra, Napolyon'a yaverini göndererek destek istedi.

Müra'nın yaveri dörtnala gelip de majesteleri bir tümen daha gönderdikleri takdirde Rusların bozguna uğratılacağını bildirdiği sırada Napolyon, tabyanın altında oturmuş, punç içiyordu.

Sözlerini anlamıyormuş gibi, yapmacık bir şaşkınlıkla, uzun siyah saçları kıvrılmış (Müra'nın da saçları aynı biçimde kıvrılmıştı), yakışıklı gence bakarak:

"Destek mi?" diye yineledi.

Bunu sorarken, "Destek ha! Daha ne desteği istiyorlar? Ellerinde Rusların en zayıf, en az tahkim edilmiş kanadına yönelmiş ordunun yarısı var!" diye düşünüyordu. Sert bir tavırla:

"Napoli kralına söyleyin, daha öğlen olmadı, bu yüzden satranç tahtasını iyi göremiyorum. Hemen gidiniz!"

Uzun saçlı, yakışıklı delikanlı yaver, elini şapkasından ayırmadan derin derin içini çekerek ölüm alanına koştu gene.

Napolyon, ayağa kalktı ve Coulancorust ile Berthier'yi yanına çağırarak savaşla ilgisi olmayan konularda söyleşiye daldı.

Napolyon'un gittikçe daha büyük bir heyecanla sürdürdüğü konuşmasının ortasında terli bir at sırtında yaveriyle birlikte tabyaya doğru yaklaşan bir generale ilişti Berthier'nin gözleri. Bu, Belliard'dı. Atından inerek çevik adımlarla imparatora yaklaştı, çekinmez bir tavırla, yüksek sesle, destek gönderilmesinin zorunlu olduğunu kanıtlamaya girişti. Onuru üstüne yemin ederek, imparator bir tümen daha verirse Rusların mahvolacağını söylüyordu.

Napolyon, omuzlarını silkerek hiçbir karşılık vermeden gezintisini sürdürdü. Belliard, yüksek sesle ve heyecan içinde, çevresindeki yaver generallerle konuşmaya başladı. Napolyon, ona yaklaşarak:

"Siz çok heyecanlısınız, Belliard!" dedi. "Şiddetli ateş altında insan kolay yanılabilir. Gidin! Duruma bakın, o zaman gelip bana söylersiniz."

Belliard, daha gözden uzaklaşır uzaklaşmaz, başka yönden gönderilen bir haberci daha geldi dörtnala. Napolyon, ikide bir rahatsız edilmekten sinirlenen bir tavırla:

"Gene ne var?" diye sordu.

Yaver:

"Majesteleri... Prens..." diye başladı söze.

Napolyon, öfkeli bir hareketle atıldı:

"Destek mi istiyor?"

"Evet," anlamında başını eğdi yaver ve raporunu vermeye başladı. Ama imparator, ona arkasını döndü, iki adım attı, durakladı, gene geri döndü ve Berthier'yi çağırdı yanına. Ellerini iki yana açarak:

"Yaşlıları göndermeli oraya!" dedi.

Berthier'nin yüzüne baktı:

"Kimi göndersek acaba? O benim kartal durumuna getirdiğim yavru kuşa?" diye sordu (Sonradan ona 'Yavru Kuş' adını takacaktı).

Tüm tümenleri, alayları ve birlikleri ezbere anımsayan Berthier: "İmparatorum, oraya Ciaparede'in tümenini gönderelim mi?" diye sordu.

Napolyon, 'evet' anlamında başını salladı. Yaver, dörtnala Cia-parede'in tümenine gitti. Birkaç dakika sonra da tabyanın arkasında duran ve savaşta henüz yıpranmamış olan muhafız alayı harekete geçti. Napolyon, hiç konuşmadan o yöne bakıyordu. Birden Berthier'ye doğru döndü.

"Hayır, Claparede'i gönderemem," dedi. "Friant'ın tümenini gönder oraya!"

(Ciaparede'in yerine Friant'ın tümenini göndermekte hiçbir yararlı yön yoktu; dahası, belliydi ki Claparede'i şimdi durdurmak ve yerine Friant'ı göndermek rahatsızlık veren ve işi geciktiren bir şey olacaktı. Ama buyruk gene de yerine getirildi. Napolyon, anlamıyordu ki ordunun karşısında ilaçlarıyla işi karıştıran bir doktor rolündeydi; oysa bir doktorun böyle zararlı bir rol oynayabileceğini çok iyi bilir, böylelerini suçlardı.

Friant'ın tümeni başka tümenler gibi savaş alanının dumanı içinde kaybolmuştu. Çeşitli yönlerden yaverler dörtnala gelmeyi sürdürüyor ve hepsi sözbirliği etmiş gibi, hep aynı şeyleri söylüyorlardı. Hepsi destek istiyor, hepsi Rusların yerlerinde durduklarını, Fransız ordusunu eriten bir cehennem ateşi açtıklarını ileri sürüyordu.

Napolyon, açılır kapanır bir iskemlenin üzerinde, derin düşüncelere dalmıştı.

Gezilerden hoşlanan ve sabahtan beri acıkmış olan Bay de Beausset, saygıyla imparatora yaklaştı, majestelerine öğle yemeği yemesini önerme yürekliliğinde bulundu:

"Herhalde majestelerini artık zafer kazanmış olmakla kutlayabilirim!" dedi.

Napolyon, hiç konuşmadan başını 'hayır' anlamında salladı. Beausset, baş sallayışın zafer sözüyle ilgili olduğunu sanarak, saygılı olmakla birlikte, şakacı bir tavırla, dünyada, yemek varsa yenilmesine engel olabilecek hiçbir neden olamayacağını söyleme yürekliliği gösterdi.

Napolyon, birden somurtkan bir tavırla:

"Gidin," diyerek arkasını döndü.

Beausset'nin yüzü buna üzüldüğünü belli eden, pişmanlık dolu, aynı zamanda hayran bir gülümseyişle aydınlandı, sonra kayar gibi yürüyerek öbür generallere yaklaştı.

Napolyon, her zaman şanslı olan, kumara avuç avuç çılgınca para saçan ve asıl önem verdiği oyunun tüm olasılıklarını hesaba kattığı anda oyunu kesinlikle yitireceğini sezinleyen bir kumarcının duyduğu müthiş sıkıntıyı duyuyordu şimdi.

Ordular, generaller, hazırlıklar, hareket, kısa ve enerjik bildiriler aynıydı; kendisi de değişmemişti, aynıydı. Bunu biliyordu. Aynı zamanda biliyordu ki, şimdi eskisinden daha deneyimli, daha ustaydı; karşısındaki düşman bile Austerlitz ile Friedland'daki düşmanın aynısıydı; bir büyünün etkisindeymiş gibi gücünü yitirmiş olarak boşa gidiyordu.

Kullanılan savaş taktikleri hiç değişmeyen ve her zaman başarıyla kullanılan şeylerdi. Bataryaların hep aynı noktada yoğunlaşması da, cepheyi yarmak için yedeklerin yaptığı saldırıda, çelik adımlarıyla süvari güçlerinin saldırısı da, hepsi, hepsi denenmişti; öyleyken zafer şöyle dursun, her yönden hep generallerin öldüğü ya da yaralandığı, destek göndermenin zorunlu olduğu, Rusları yerlerinden püskürtmenin olanaksızlığı ve orduların bozguna uğradığı haberleri geliyordu.

Eskiden iki üç tümcelik buyruklardan sonra mareşaller, yaverler, neşeli yüzlerle dörtnala gelip imparatoru kutlar, alınan ganimetleri, tutsak birliklerini, yığınla düşman bayrak ve sancağını, ele geçirilen toprakların ve besin maddelerinin miktarını bildirir, Müra da yalnız konvoyları almak üzere süvari birliklerini göndermek için izin isterdi. Lodi'de, Marango'da, Arcole'de, Lend'da, Austerlitz'de, Wagram'da ve öbür savaş alanlarında hep böyle olmuştu bu. Şimdiyse tuhaf bir terslik çökmüş gibiydi orduların üzerine.

İleri karakolların ele geçirildiği haberine karşın, Napolyon, görüyordu ki, bu seferki savaş, hiç de eskiden yapmış olduğu savaşlara benzemiyor. İçinde uyanan bu duyguyu çevresinde bulunan tüm deneyimli insanlar da paylaşıyorlardı. Bütün yüzlerde hüzün vardı ve herkes gözlerini birbirinden kaçırıyordu. Yalnız Beausset, olup biteni kavrayamıyordu. Napolyon ise uzun savaş deneyimlerinden geçtikten sonra, elden gelen tüm çabaların gösterilmesine karşın, saldıran güçlerin bir türlü kazanamadığı bir meydan savaşının aralıksız sekiz saat sürmesinin ne demek olduğunu çok iyi biliyordu. Biliyordu ki bu, hemen hemen yenilgiyle sonuçlanan bir çarpışmadır ve meydan savaşının ulaştığı o gergin hava içinde şimdi artık en küçük bir terslik, en küçük bir kararsızlık, kendisini de, ordusunu da mahvedebilir.

Hiçbir savaşı kazanmadığı, iki aylık süre içinde hiçbir sancağı, hiçbir topu, hiçbir birliği ele geçiremediği bütün bu tuhaf Rusya seferini beyninde canlandırdığı, çevresindekilerin üzgün yüzlerine baktığı ve Rusların hâlâ dayandığını gösteren haberleri aldığı şu anda tıpkı karabasan görüyormuş gibi bir duyguyla doluydu ve kendisini mahvedebilecek ne kadar talihsizce rastlantı varsa, bir bir aklından geçiriyordu. Ruslar sol kanada saldırabilir, cephenin ortasını yarabilirlerdi; dahası serseri bir kurşun onu bile öldürebilirdi! Bütün bunlar olabilirdi! Bugüne kadar yaptığı savaşlarda yalnız başarı olasılıklarını tasarlamıştı hep. Şimdiyse aklına bir sürü talihsizce rastlantı geliyor ve hepsini de bekliyordu. Evet, tıpkı düş gören bir insanın, üzerine çullanan bir haydutu mahvetmek için son bir çabayla elini kaldırdığı ve tam ona vuracağı sırada elinin birden bütün gücünü yitirerek bayağı pelteleşip aşağı doğru sarktığını anlayarak duyduğu o müthiş korkuya benzer bir duygu içindeydi.

Ruslar, Fransızların sol kanadına saldırdıkları haberi onda böyle bir korku uyandırmıştı. Tabyanın altında, açılır kapanır iskemlesine oturmuş, dirseklerini dizlerine dayayarak başını eğmiş, hiç konuşmadan duruyordu. Berthier, yanına yaklaştı ve ona, işlerin durumunu kesin olarak öğrenmek için cephe boyunca dolaşmayı önerdi.

Napolyon:

"Ne? Ne dediniz?" dedi. "Ha... evet, söyleyin bana bir at getirsinler."

Ata binerek Semyonovski'ye gitti.

Geçtiği bütün her yerde ağır ağır dağılan barut dumanının arasında, kan birikintilerinin ortasında tek tek ya da kümeler halinde yatan atlar ve insanlar görünüyordu. Bu kadar küçük bir yerde böylesine feci bir görünümü, bir arada bu kadar çok ölüyü ne Napolyon, ne de generallerden biri görmüştü o güne kadar. Dokuz saattir durmadan süregelen ve kulakları sağır eden top uğultusu, bu görünüme özel bir anlam veriyordu (Tıpkı sahne oyunları oynandığı vakit çalınan müzik gibi).

Napolyon, Semyonovski'nin yüksek bir yerine çıktı ve barut dumanı arasında görmeye alışık olmadığı renklerde üniformalar giymiş insanların dizi dizi durduklarını gördü. Gördükleri Ruslar'dı. Ruslar, Semyonovski tabyasının arkasında yoğun saflar durumunda duruyor, topları durmadan uğulduyor ve konumlanışları boyunca duman çıkarıyordu. Artık buna çarpışma denemezdi. Rusları da, Fransızları da hiçbir sonuca götüremeyen bir karşılıklı öldürmeydi bu yalnızca.

Napolyon, atını durdurdu ve gene düşüncelere daldı; bu düşüncelerden Berthier ayıracaktı onu. Gözlerinin önünde ve çevresinde sürüp giden ve onun yanından yönetildiği, onun istencine bağlı olduğu sanılan bu işleri artık Napolyon durduramazdı. Başarısızlık da eklenince bütün bunlar, ona, ilk kez gereksiz ve korkunç görünüyordu.

Atını Napolyon'un yanına süren generallerden biri, eski muhafız alayını savaş alanına sürmeyi önermek gözükaralığında bulundu. Ney ile Berthier, bakıştılar ve generalin bu saçma önerisi üzerine birbirlerine alaylı alaylı gülümsediler.

Napolyon, başını eğerek, uzun süre hiç konuşmadı. Sonra:

"Muhafız alayını Fransa'dan bu kadar uzakta mahvettirmem," diyerek atını çevirdi ve gerisin geriye Şevardino'ya döndü.

XXXV

Kutuzof, ak saçlı başını eğmiş oturuyordu; ağır bedeniyle Piyer'in onu o sabah gördüğü yerde, halıyla örtülmüş bankın üzerindeydi. Hiçbir buyruk vermiyor, yalnız kendine yapılan önerileri ya kabul ediyor ya da geri çeviriyordu. Çeşitli öneriler karşısında:

"Evet, evet, yapın bunu!" diye karşılık veriyordu.

Zaman zaman çevresinde bulunanlardan birine ya da ötekine dönerek:

"Evet, evet, oraya gidiver yavrum. Bir bak bakalım," ya da "Hayır, istemez, bekleyelim daha iyi," diyordu.

Kendisine getirilen haberleri dinliyor ve komutasında olanlar buyruk istedikleri vakit buyruk veriyordu. Ama haberleri dinlerken söylenen sözlerin anlamıyla değil de, haberleri getirenlerin yüzlerinde ve seslerinde var olan bir başka şeyle ilgiliymiş gibiydi. Askerlik alanında yıllardır kazandığı ve deneyimlerden elde ettiği bilgi ve yaşlı insanlara özgü bir mantıkla anlıyordu ki ölümle pençeleşen yüz binlerce insanı yönetmek tek bir insanın üstesinden geleceği şey değildir ve gene biliyordu ki, meydan savaşının sonucunu verecek olan şey, ne başkomutanın buyrukları, ne orduların bulunduğu yer, ne topların, ne de öldürülen insanların sayısı değil, 'ordunun morali' adı verilen o karşı konulmaz güçtür. İşte o da bu gücün belirtilerini izliyor, onu elinden geldiğince yönetmeye çalışıyordu.

Kutuzof'un yüzünde, bir nokta üzerinde toplanmış heyecansız bir dikkat ve gücü tükenmiş yaşlı bir beden yorgunluğunu güçlükle bastıran bir gerginlik vardı.

Saat on birde, kendisine Fransızların ele geçirdiği ileri karakolların yeniden alındığı ama Prens Bagration'un yaralı olduğunu bildirdiler. Kutuzof:

"Ah!.." diye bağırarak başını salladı.

Yaverlerinden birine:

"Prens Piyotr İvanoviç'e git ve her şeyi ayrıntılı olarak öğren. Neymiş, nasıl olmuş?.." dedi.

Sonra, o gidince, arkasında duran Wurtenberg Prensi'ne doğru döndü:

"Altesleri, birinci ordunun komutasını lütfen üzerlerine alırlar mı?" diye sordu.

Prens gitti, ama daha kendisi Semyonovski'ye varmadan kısa bir süre sonra, yaveri, onun yanından geri dönüp, sayın başkomutana, prensin destek gücü istediğini bildirdi.

Kutuzof, yüzünü buruşturarak, Birinci Ordu'nun komutasının Dohturof'a verilmesini, prensin gene yanına dönmesini buyurdu. Bu zor dakikalarda onsuz yapamayacakmış gibilerden bir söz söyledi gerekçe olarak. Müra'nın tutsak edildiği haberi gelip de kurmaydakiler onu kutladıkları vakit, Kutuzof gülümsedi.

"Sabredin baylar!" dedi. "Meydan savaşı kazanılmıştır ve Müra'nın tutsak edilmesinde olağanüstü bir şey yoktur. Ama iyisi mi, sevinmeden önce biraz sabredelim."

Gene de bu haberin ordulara bildirilmesi için bir yaveri birlikleri dolaşmaya gönderdi.

Sol kanattan, Şerbin'in gelip, Semyonovski ileri karakollarının Fransızların eline geçtiğini bildirdi. Kutuzof, savaş alanından gelen seslerden ve Şerbin'in yüzünden durumun iyi olmadığını anlayarak yerinden kalktı, uyuşukluğunu gidermek istiyormuş gibi bacaklarını oynattı. Sonra Şerbin'in koluna girdi, onu bir köşeye çekti:

"Yavrum, Yermolof'a gidiver, bak bakalım bir şey yapılabilir mi, yapılamaz mı?" dedi.

Kutuzof, Gorki'de Rus ordusunun merkezindeydi. Napolyon'un sol kanadımıza yönelttiği saldırı, birkaç kez püskürtülmüştü. Merkezde, Fransızlar Borodino'dan daha ileri gidememişlerdi. Sol kanattan Uvarof'un süvarileri Fransızları geri çekilmek zorunda bırakmışlardı.

Saat üçe doğru, Fransızların saldırıları durdu. Kutuzof, savaş alanından gelen bütün insanların ve çevresinde bulunan herkesin yüzünde dayanılmaz dereceye gelmiş gergin bir hava görüyordu. Elde edilen başarıdan, beklenenden çok daha büyük kıvanç duyuyordu. Ama bedeninin direnci gittikçe azalıyordu. Başı birkaç kez sanki düşecekmiş gibi önüne sarkmıştı, dahası birkaç kez uykuya dalacak olmuştu. Kendisini sofraya çağırdılar.

Çarın yaveri Woltzeugen, (Prens Andrey'in yanından geçerken savaşın tüm yüzeyde olduğunu ileri süren ve Bagration'un nefret ettiği Woltzeugen) Kutuzof yemek yerken yanına gelmişti. Sol kanattaki durumu bildirmek üzere Barclay göndermişti onu. Her şeyi kendi mantık ölçüsüne vuran Barclay de Tolly, yüzlerce yaralının kaçıştığı, ordunun art güçlerinin bozulduğunu gördükten ve tüm koşulları gözden geçirip her şeyi aklınca tarttıktan sonra, meydan savaşının yitirildiği sonucuna varmış ve en gözde yaverini bu haberle başkomutana yollamıştı.

Kutuzof, tavuk kızartmasını güçlükle çiğniyor, kısılmış, alaylı gözleriyle Woltzeugen'e bakıyordu.

Woltzeugen, aldırmaz bir tavırla bacaklarını dizlerinden kıra kıra, dudaklarında biraz alaylı bir gülümseyişle Kutuzof'a yaklaşarak elini şapkasının siperine dokundurmuştu.

Başkomutan hazretlerine karşı yapmacık bir aldırmazlık içindeydi. Böylece, askerlik alanında çok bilgili bir insan olarak, o yaşlı ve yararsız adama bir kahraman gözüyle bakmayı Ruslara bıraktığını; kendisininse karşısındakinin ne değerde bir insan olduğunu çok iyi bildiğini göstermek istiyordu. Kutuzof'un önünde duran tabaklara sert bir tavırla baktı ve 'Der alte Herr (Almanlar kendi çevrelerinde Kutuzof'a öyle derlerdi.) yaşlı adam rahatına bakıyor' diye düşündü. Sonra da yaşlı adama, sol kanattaki durumu, Barclay'in kendisine buyurduğu ve kendisinin de görüp anladığı biçimde anlatmaya koyuldu.

"Mevzimizin tüm noktaları düşman eline geçmiştir ve güçlerini püskürtemeyiz, çünkü elimizde ordu yoktur. Birliklerimiz düşman önünden kaçıyorlar, onları durduramayız."

Kutuzof, çiğnemeyi bırakıp sanki kendisine söyleneni anlamıyormuş gibi bir tavırla, şaşkınlıkla gözlerini Woltzeugen'e dikmişti. Woltzeugen, yaşlı adamın heyecanını fark ederek gülümsedi:

"Gördüklerimi sizden saklama gücünü kendimde göremedim, başkomutan hazretleri," dedi. "Ordularımız tam bir bozgun içindedir."

Kutuzof, yerinden fırlayarak kaşlarını çattı ve Woltzeugen'in üzerine yürüyerek:

"Gördünüz ha? Gördünüz ha?" diye bağırdı. "Ne kendini bilmezlik bu, ne kendini bilmezlik!"

Soluğu tıkana tıkana bağırmayı sürdürerek, titrek elleriyle gözdağı verici işaretler yapıyordu.

"Ne kendini bilmezlikle böyle bir şeyi bana söylüyorsunuz, sayın bay? Sizin bir şey bildiğiniz yok. Benden, General Barclay'e şunu bildirin ki, bana gönderdiği haberler doğru değildir ve savaşın gerçek akışını başkomutan olan ben, ondan çok daha iyi biliyorum!"

Woltzeugen, karşı çıkarak bir şey söylemek istedi, ama Kutuzof, sözünü kesti:

"Düşman sol kanatta geriye püskürtülmüştür, sağ kanatta da yenilmiştir. Eğer gözünüz iyi görmüyorsa, bilmediğiniz bir şeyden söz etmeye kalkışmayın, sayın bay! Lütfen şimdi general Barclay'e gidiniz ve kendisine şunu bildiriniz ki, yarın kesin olarak düşmana saldırmak kararındayım!"

Kutuzof, bunları sert bir tavırla söylemişti. Herkes susuyordu. Yalnız yaşlı generalin güçlükle soluk aldığı duyuluyordu. Kutuzof, haç çıkararak:

"Her yerde geri püskürtüldüler! Bunun için de Tanrı'ya ve kahraman ordumuza şükrediyorum. Düşman yenilmiştir ve yarından tezi yok onu kutsal Rus toprağından kovacağız!" dedi.

Sonra birden, elinde olmayarak, gözlerinden yaşlar boşandı ve dudaklarından bir hıçkırık koptu.

Woltzeugen, omuzlarını silkip dudaklarını büzdü ve hiçbir şey söylemeden bir yana çekildi. Bu yaşlı adamın bu güveni karşısında şaşkınlık içinde kalmıştı.

Kutuzof, o sırada tabyaya giren toplu, yakışıklı, siyah saçlı bir generale dönerek:

"İşte benim kahramanım budur!" dedi.

Bu, bütün günü Borodino savaş alanında geçirmiş olan Rayevski'ydi.

Rayevski, orduların oldukları yerde kaya gibi direndiklerini, Fransızların da artık saldırmayı göze alamadıklarını söyledi. Kutuzof, onu dinledikten sonra Fransızca olarak:

"Siz ötekiler gibi geri çekilmemiz gerektiğini düşünmüyorsunuz demek?" dedi.

Rayevski:

"Tersine Altes, benim düşünceme göre, kararsızlık yaratan durumlarda tuttuğunu bırakmayan kimse, o kazanır," diye karşılık verdi.

Kutuzof, yaverine seslendi:

"Kaysarof, otur, yarına bir günlük buyruk yaz."

Bir başkasına doğru döndü:

"Sen de cephe boyunca dolaş ve yarın saldırıya geçeceğimizi bildir."

Rayevski'yle konuşma devam ederken ve bir yandan günlük buyruk yazılırken Woltzeugen, Barclay'in yanına dönerek, general Barclay de Tolly'nin, feldmareşalin verdiği buyruğun yazılı olarak kendisine bildirilmesini istediğini söyledi.

Kutuzof, Woltzeugen'in yüzüne bakmadan, eski başkomutanın çok yerinde olarak sorumluluktan kaçınmak için elinde bulundurmak istediği buyruğun yazdırılmasını buyurdu.

Kutuzof'un sözleri ve ertesi gün yapılacak savaş için verdiği buyruk, gizemli bir büyü gibi, tüm orduda aynı duyguları, aynı düşünceleri uyandıran ve savaş gücünü ayakta tutan o tanımlanması olanaksız ruhsal güç sayesinde, bir anda bütün orduya yayıldı.

Bu bağın son halkalarına ulaştırılan şey, Kutuzof'un asıl sözleri ve buyruğu değildi. Dahası ordunun çeşitli yerlerinde 'Kutuzof şöyle şöyle dedi' denilirken erlerin birbirlerine anlattıklarında, onun söylediklerine benzeyen hiçbir şey yoktu. Ama sözlerinin anlamı her yerde anlaşılmıştı. Çünkü Kutuzof'un söyledikleri, kurnazca yürütülmüş bir düşünce zincirinden değil, başkomutanın yüreğinde olduğu gibi her Rus'un yüreğinde yatan duygulardan doğup geliyordu.

Böylece ertesi günü düşmana saldıracağımızı öğrenen ordunun üst makamlarında da bu buyruğun doğrulandığını işiten yorgunluktan bitmiş, kararsızlık içinde bocalayan insanlar yatışıyor ve cesaret buluyorlardı.

XXXVI

Prens Andrey'in alayı Semyonovski'nın arkasında saat ikiye kadar amansız bir topçu ateşi altında hareketsiz duran yedek güçler arasındaydı. Saat ikiye doğru iki yüz kişi yitiren alay, Semyonovski ile tepedeki batarya arasında bulunan çiğnenmiş yulaf tarlasına sürüldü. O gün, binlerce insanın öldürüldüğü ve saat ikiye doğru, birkaç yüz düşman topunun şiddetli, yoğun ateşi altında kalan yerdi burası.

Alay, bu noktayı bırakmadan ve bir kez olsun ateş etmeden erlerden üçte birini daha yitirdi. Önde, özellikle sağda henüz dağılmamış olan dumanın içinde topların gümbürtüleri duyuluyor ve ilerde her yeri örten gizemli duman perdesinin içinden, hiç durmadan, hışırtıya benzeyen hızlı bir ıslıkla mermiler ya da daha ağır fısıltılı bir sesle humbaralar geliyordu uçarak. Kimi vakit sanki ara verir gibi, bir çeyrek saat geçiyor, bu arada tüm mermiler, tüm humbaralar alayın üstünden aşıp uzağa gidiyorlardı. Kimi vakit de bir an içinde, birkaç insan birden topraktan sökülür gibi havaya fırlıyor ve durmadan ölüler ve yaralılar geriye doğru götürülüyordu.

Her yeni patlayışla, henüz öldürülmemiş olanlar için sağ kalma şansı gittikçe azalıyordu. Alay, savaş düzeni içinde saflar arasında üç yüz adımlık aralıklarla duruyordu; ama safların birbirlerinden uzak olmalarına karşın, alayda ne herkes aynı duygunun etkisindeydi. Alaydaki tüm insanlar aynı biçimde susuyor, somurtuyordu. Saflar arasında kimi vakit konuşmalar işitiliyordu, ama isabetli bir atış olup da, "Sedyeler!" diye bağrılır bağrılmaz, konuşmalar birden kesiliyordu.

Alaydaki erler zamanın çoğunu, komutanlarının buyruğu üzerine, oturarak geçiriyorlardı. Kimi başındaki miğferini çıkarmış, kayışlarını dikkatle çözdükten sonra gene sıkıştırıyor, kimi eline kurumuş bir çamur parçası alıp onu avcunun içinde toz haline getirdikten sonra süngüsünü temizliyor, kimi omzundaki kayışı gevşetiyor ve tokasını sağlamlaştırıyordu. Kimi çorap yerine ayağına sardığı bezleri düzeltiyor, yeniden sarıyor ve postallarını yeniden giyiyordu. Kimileri sürülmüş tarlanın topraklarıyla küçük evler yapıyor ya da hasattan kalan saman çöplerini örüyorlardı.

Hepsi bu işlere dalmış görünüyordu. Biri yaralandığı ya da öldüğü, sedyeler uzatıldığı, bizimkiler geri döndükleri ya da dumanın arasından büyük kitleler halinde düşman belirdiği vakit, hiç kimse önem vermiyordu. Topçularımız ve süvarilerimiz ileriye doğru geçip piyadelerimizin hareketini göründüğünde her yönden yüreklendirici sözler yükseliyordu. Ama en çok savaşla hiçbir ilgisi olmayan bambaşka olaylar dikkati çekiyordu. Moral gücü bakımından bitkinleşmiş tüm bu insanlar, dikkatleri alışılmış günlük olaylar üzerinde toplanınca, bir an için dinleniyor gibi oluyorlardı. Alayın önünden topçu birliklerinin bir bataryası geçiyordu örneğin. Top arabalarından birinde, yandan koşulmuş atın ayaklarından biri, yan kayışların arasına sıkışmıştı. Alayın tüm saflarından:

"Hey! Baksanıza! Yandaki hayvana bakın! Düzeltsene şunu! Düşecek! Hey Tanrım! Görmüyorlar!" diye sesler yükseldi.

Bir başka sefer de, nereden çıktığı bilinmeyen, kuyruğunu yukarı dikmiş, küçük, kahverengi bir köpek herkesin dikkatini çekti; hayvan korku içinde koşarak safların önüne çıkmış, birden yanı başında yere çakılan bir gülleden ürkerek tiz bir sesle havlaya havlaya kuyruğunu kıstırarak öbür yana fırlamıştı. Alayda herkes kahkahalarla gülmeye başladı ve çığlıklar duyuldu. Ama bu çeşit eğlenceler, birkaç dakika sürüyordu; oysa bu insanlar sekiz saatten fazla bir zamandır yiyeceksiz ve

bir türlü dinmeyen bir ölüm korkusu içinde yaşıyor, solgun, somurtmuş yüzleri gittikçe daha da somurtkan oluyor, daha da sararıyordu.

Prens Andrey de alaydaki tüm insanlar gibi kaşlarını çatmış, yulaf tarlasının yanındaki çimenlikte bir aşağı bir yukarı, bir toprak çizgisinden öbürüne dolaşıp duruyordu. Ellerini arkasına kenetlemiş, başını öne eğmişti. Yapılacak bir şey, verilecek bir buyruk yoktu. Bütün her şey kendiliğinden oluyordu.

Ölüleri cephenin gerisine çekiyor, yaralıları götürüyorlardı; saflar tekrar sıklaştırılıyordu. Erler koşarak uzaklaşsalar bile, hemen çabucak yerlerine dönüyorlardı. Prens Andrey, başlangıçta erlerde cesaret uyandırmayı ve onlara örnek olmayı kendisine düşen bir görev bilerek safların önünde gezinmişti. Ama sonradan zaten onlara öğretilecek hiçbir şey bulunmadığı; dolayısıyla da hiçbir davranışının erlere hiçbir şey öğretemeyeceği kanısına varmıştı. Varlığının tüm gücünü orada bulunan her erdeki gibi bilinçsiz olarak yalnız içinde yüzdükleri bu feci durumu düşünmekten kendini alıkoymaya yöneltmişti. Ayaklarını sürüye sürüye, otları hışırdata hışırdata, çimenlikte, çimenlerini örten toza bakarak yürüyordu. Kimi vakit adımlarını sayarak, bir kilometrelik yol alabilmek için sürülmüş topraktaki saban izlerinin arasında birinden öbürüne kaç kez gidip gelmesi gerektiğini hesaplıyor, kimi vakit tarlada yetişen pelin çiçeklerini koparıp yoluyor, onları avuçlarının içinde eziyor ve genzi yakan keskin kokularını içine çekiyordu. Bir gün önceki çarpışmalardan aklında hiçbir şey kalmamıştı. Hiçbir şey düşünmüyordu.

Zihni yorulmuştu; hep aynı sesleri, uçan mermilerin ıslıklarını, topların uğultusundan ayırıyor, birinci taburdaki insanların yüzlerine bakıyor ve bekliyordu. Dumanla örtülü o görünmeyen yerde ıslıkla yaklaşan bir şeye kulak vererek, 'işte geliyor. Gene bize geliyor!' diye düşünüyordu. 'Bir, iki! Gene geliyor! İsabet etti!..' Bir an duraklayıp saflara bakıyor, 'hayır, geçip gitmiş. Hah! işte bu isabet etti!' diyordu kendi kendine.

Böyle düşünceler yürüterek yürümeye başlıyor, on altı adımda ilerdeki toprak çizgisine ulaşabilmek için geniş adımlar atmaya çalışıyordu.

Bir ıslık, arkasından bir vuruş! Prens Andrey'in ilk beş adım ilerisinde kuru toprak birden oyuluverdi ve bir gülle toprağın içinde kayboldu. Prens Andrey, elinde olmayarak sırtında bir ürpertinin gezindiğini hissetti. Gene saflara baktı. Herhalde gene birçok insan yok oluvermişti; ikinci taburun bulunduğu yerin çevresinde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Prens Andrey:

"Bay yaver! Orada toplananları saflarına sokun!" diye bağırdı.

Yaver, buyruğu yerine getirdikten sonra Prens Andrey'e doğru yürüyordu. Öbür yandan da tabur komutanı atla gelmişti. Bir erin korkuyla:

"Kendini sakın!" diye bağırdığı duyuldu ve bir humbara amansız bir ıslıkla tıpkı toprağa konan küçük bir kuş gibi, Prens Andrey'in iki adım berisine, tabur komutanının bindiği atın ayakları dibine, hafif bir şıpırtıyla düştü. Önce at, (korkusunu belli etmesi onun için önemli değildi.) kişneyerek şaha kalktı. Az kalsın, yaver albayı yere düşürecekti; kendini hemen yana attı. Atın kapıldığı müthiş korku insanlara da bulaştı.

Toprağa uzanmış olan yaverin sesi duyuldu:

"Yat!"

Prens Andrey, kararsızlık içinde duruyordu. Humbara duman çıkararak yerde yatan yaver ile prensin ortasında, sürülmüş tarla ile çimenliğin arasındaki yerde bir pelin kümesinin yanında topaç gibi dönüp duruyordu şimdi.

Prens Andrey, bir an otlara, peline ve dönüp duran siyah, küçük yuvarlaktan çıkıp kıvrıla büküle yükselen incecik dumana, kıskanç bir bakışla bakarak:

'Yoksa bu gerçekten ölüm mü? Ama benim ölmem olanaksız bir şey! Ölmek istemiyorum ben! Yaşamı seviyorum, bu otları, toprağı, havayı seviyorum,' diye geçirdi içinden. Bu düşünceler aklından geçerken de başkalarının kendisine baktıklarını unutmuyordu. Yavere:

"Ayıp, subay olacaksınız!" dedi. "Siz ne..."

Sözünü bitiremedi. Aynı anda bir patlama ve kırılan bir camın şangırtısına benzeyen tuhaf bir ıslık duyuldu, ortalığa insanın boğazını yakan bir barut kokusu yayıldı ve Prens Andrey, yana fırlayarak elini yukarı kaldırdı, sonra yüzüstü yere düştü.

Birkaç subay, ona doğru koştular. Karnının sağ yanından otların üzerine geniş bir kan lekesi yayılıyordu. Çağrılan gönüllüler, ellerinde sedyelerle subayların arkasında durmuşlardı. Prens Andrey, göğsü toprağa değerek, yüzü otlara gömülü yatıyor, horlar gibi bir ses çıkararak zorlukla soluk alıyordu.

"Ne duruyorsunuz? Yaklaşın!"

Köylüler yaklaşıp onu omuzlarından, ayaklarından tuttular. Prens Andrey, acı acı inlemeye başladı. Köylüler bakıştılar, sonra gene onu yere bıraktılar. Birinin:

"Tutun, canım, bırakın, artık hepsi bir!" diye bağırdığı duyuldu.

Prens Andrey'i gene koltukaltlarından tutup sedyeye koydular. Subaylar arasında:

"Aman Tanrım! Aman Tanrım! Nedir bu Tanrı aşkına? Karnından yedi! Artık kurtulamaz! Aman Tanrım!" diye konuşmalar oluyordu.

Yaver:

"Bir kıl payı kadar yakından, ta kulağımın dibinden geçti," diye anlatıyordu.

Köylüler, sedyeyi omuzlarına alıp iyice yerleştirdikten sonra çabucak otlara basa basa açtıkları patikadan ilkyardım çadırına doğru yola koyuldular.

Subaylardan biri, düzensiz yürüyen ve sedyeyi sarsan köylüleri omuzlarından tutup durdurdu:

"Uygun adım yürüyün bakalım... Ah, siz yok musunuz, köylüler!" diye öfkeyle bağırıyordu.

Öndeki köylü:

"Duydun ya! Bana uy, Hvedor! Sana söylüyorum, Hvedor!" diyordu.

Arkadaki, adımını ona uydurarak, hoşnutlukla:

"Tamam! Oldu işte," dedi.

Koşup gelen Timohin, sedyenin içindekini görmeye çalışarak:

"Altes, beni duyuyor musunuz? Ha? Prensim?" diye titrek bir sesle soruyordu ona.

Prens Andrey, gözlerini açarak başının gömüldüğü sedyenin üzerinden konuşana baktı, sonra gene gözlerini yumdu.

Gönüllüler, Prens Andrey'i ormanda besin kollarının ve yaraların sarıldığı ilkyardım yerine götürdüler. Dispanser, kayın ormanının kenarında, yanları kıvrılarak yukarı kaldırılmış üç çadırla sınırlıydı. Kayın ormanında besin konvoyları ve atlar vardı. Boyunlarına torbaları geçirilmiş atlar, arpa yiyor, serçeler de üzerine inerek düşen taneleri topluyorlardı. Kargalar kan kokusunu alarak sabırsızca, 'Gak gak!' diye gaklayarak kayın ağaçlarının arasında, oradan oraya uçuşuyorlardı.

Çadırların çevresindeki daha geniş bir alanda, açıkta, üzerlerinde çeşit çeşit giysiler bulunan, üstleri başları kan içinde insanlar yatıyor, oturuyor ya da ayakta duruyorlardı. Yaralıların çevresinde, somurtan ve dikkatli yüzlerle, kalabalık halde bir sürü sedyeci er toplanmıştı. Oranın düzenini sağlamakla görevli erleri, subaylar boşuna kovuyorlardı. Erler, subayları dinlemeden sedyelere yaslanarak, gördüklerinin kavranılması zor anlamını sökmeye çalışıyorlarmış gibi dikkatle gözlerinin önünde olup bitenlere bakıyorlardı. Çadırdan kimi vakit gür, öfkeli çığlıklar, kimi vakit azılı iniltiler duyuluyordu. İçerden seyrek olarak sağlık hizmeti erleri su almak için koşarak çıkıyor, içeriye getirilecek olanları işaret ediyorlardı. Yaralılar, çadırın önünde sıralarını beklerken hırıldıyor, inliyor, bağırıyor, sövüyor, votka istiyorlardı. Kimileri de sayıklıyordu.

Prens Andrey'i bir alay komutanı olduğu için henüz yaraları sarılmamış yaralıların üzerinden aşıra aşıra çadırlardan birine daha yakın olan bir yere getirmiş, buyruk bekleyerek duraklamışlardı. Prens Andrey, gözlerini açtı ve çevresinde olup bitenleri anlayamadı uzun bir süre. Çimenliği, pelini, sürülmüş tarlayı, fırıl fırıl dönen siyah gülleyi ve yaşama karşı duyduğu direngen sevgiyi anımsadı sonra. İki adım berisinde başı sarılı, uzun boylu, yakışıklı, siyah saçlı bir astsubay kütüğe dayanmış olarak duruyor, yüksek sesle konuşarak herkesin dikkatini çekiyordu. Kurşunla başından ve ayaklarından yaralanmıştı. Sözlerini büyük bir merakla dinleyen bir yaralı ve sedyeci kalabalığı toplanmıştı çevresinde. Er, pırıl pırıl parlayan ateşli siyah gözleriyle çevresine bakınarak:

"Öyle bir dayak attılar ki onlara, ellerinde ne varsa hepsini bırakıp kaçtılar! Krallarını bile ele geçirdik!" diye bağırıyordu. "Hele yedekler, zamanında gelseydi, kardeşim, herifin ne adı, ne sanı kalırdı ortada, inanın doğru söylüyorum."

Prens Andrey, çevresindeki herkes gibi gözleri parlayarak ona bakıyor, avunmuş gibi oluyordu. 'İyi ama artık hepsi bir değil mi? Peki orada ne olacak? Burada ne oldu ki? Hem yaşamdan ayrılmak bana niçin acı geliyordu sanki! İyi ama bu yaşantıda bir şey vardı... Ama ben onu anlamadım, anlayamıyorum da,' diye düşündü.

XXXVII

Doktorlardan biri, üzerinde kana bulanmış bir önlükle çadırdan dışarı çıkmıştı. Elleri de kanlıydı. Bir elindeki puroyu, onu kirletmemek için, küçük parmağı ile baş parmağı arasında tutuyordu. Başını kaldırıp bir süre çevresine bakındı. Ama yaralıların bulunduğu yere değil, daha yukarılara bakıyordu. Biraz dinlenmek istediği belliydi. Birkaç kez başını sağa sola çevirdikten sonra içini çekerek gözlerini indirdi. Kendisine Prens Andrey'i işaret edip bir şeyler söyleyen sağlıkerine:

"Peki, hemen getirin!" diye buyurdu.

Hemen, sırada bekleyen yaralılardan homurtular yükseldi.

Biri:

"Anlaşılan, öbür dünya yolunda da yalnız beylere öncelik var!" diye acı acı söylendi.

Çok geçmeden Prens Andrey'i çadırın içine taşıyıp biraz önce temizlenmiş olan ve sağlık erinin, üzerinden bir şeyler akıttığı masaya uzattılar.

Prens Andrey, çadırın içinde olup bitenleri ayrıntılı biçimde fark ediyordu. Dört bir yandan duyduğu iniltiler, kasığındaki dayanılmaz acı ve karnı ile sırtında duyduğu ağrılar dikkatini dağıtıyordu. Çevresinde gördüğü ne varsa onun için tek bir butünü; o alçacık tavanlı çadırın içini yalnız çıplak, kanlı insan eti dolduruyormuş gibi geliyordu ona. Birkaç hafta önce o sıcak ağustos günü geçtikleri Smolenks yolu üzerindeki pis gölde de aynı şey olmuştu. O göl de ona çıplak insan etiyle doluymuş gibi görünmüştü. Bu gördüğü aynı bedendi, evet, aynı kurbanlık etti ve daha o zaman o eti gördüğünde, şimdi olanları sanki önceden varsayıyormuş gibi müthiş bir duyguya kapılmıştı.

Çadırda üç masa vardı. İkisi doluydu. Prens Andrey'i üçüncü masaya yatırmışlardı. Orda bir süre yalnız bıraktılar. Böylece prens, öteki iki masada olup bitenleri elinde olmayarak gördü. Yattığı masaya daha yakın duran masada bir Tatar oturuyordu, yanına atılmış üniformasına bakılırsa bir Kazak olsa gerekti. Onu arada dört er kavramış sıkı sıkı tutuyordu. Gözlüklü bir doktor-cerrah, adamın kahverengine çalan sırtından bir şeyler kesiyordu.

Tatar, önce homurtuyu andıran bir ses çıkardı:

"Hı, hı, hı!"

Sonra birden, elmacık kemikleri çıkık, burnunun ucu yukarı kalkık esmer yüzünü tavana doğru kaldırıp çırpınmaya ve kendini oradan oraya savurmaya başladı. Bir yandan da bütün çadırı çınlatan tiz bir sesle bağırıyordu.

Birkaç kişinin, başına toplandığı öbür masanın üzerindeyse iriyarı şişmanca bir adam başını geriye atmış, sırtüstü yatıyordu (Adamın kıvırcık saçları, saçlarının rengi ve başının biçimi yakından tanıdık göründü Prens Andrey'e). Sağlık görevlisi birkaç er, göğsünün üstüne sımsıkı abanmış onu öyle tutuyorlardı. Adamın beyaz, iri ve kalın ayağı, sıtmaya tutulmuş gibi, hızlı hızlı ve durmadan çekilip bükülüyordu. Titreye titreye, tıkana tıkana, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. İki doktor cerrah, hiç konuşmaksızın (biri solgundu ve titriyordu), adamın kıpkırmızı kesilmiş öbür çıplak bacağına bir şeyler yapıyorlardı.

Bu arada, gözlüklü doktor, üzerine kaputu geçirilen Tatar'la işini bitirip ellerini silerek Prens Andrey'e yaklaştı.

Prens Andrey'in yüzüne şöyle bir göz attı ve başını öbür yana çevirip sağlık görevlisine:

"Soyun bunu," diye bağırdı öfkeyle. "Ne bekliyorsunuz!"

Hemen kolları sıvayan sağlık eri, çevik parmaklarıyla düğmelerini çözerek üzerinden giysisini çıkarırken Prens Andrey'in gözlerinin önünde çocukluk günlerinin en güzel anıları canlandı.

Doktor eğilerek eliyle yokladı onu ve derin derin içini çekti. Sonra birini işaret etti. Aynı anda da Prens Andrey, karnında müthiş bir acı duymuş ve dayanamayıp bayılmıştı.

Kendine geldiği vakit, yüzüne su serpiyorlardı. Kasığından kırık kemik parçaları çıkarılmış, et parçaları kesilmiş, yara da sarılmıştı. Prens Andrey, gözlerini açtığında, doktor, ona doğru eğildi, hiç konuşmadan onu öptü ve hızla dışarı çıktı.

Prens Andrey şimdi, yaşadığı acıdan sonra çoktandır duymadığı bir huzur içindeydi. Yaşamının en güzel, en mutlu anlarını anımsıyordu. Özellikle de onu soyduktan sonra küçük karyolasına yatırdıkları, dadısının onu uyutmak için ninni söylediği ve yüzünü yastıklara gömerek yalnızca yaşadığı için kendini mutlu duyumsadığı en geride kalmış çocukluk yılları geliyordu aklına. Bütün o yaşantıları, sanrısından geçirerek değil de o anda orada yaşadığı birer gerçek olarak kavrıyordu.

Prens Andrey'e tanıdık gibi gelen yaralının başında hâlâ didinip duruyordu doktorlar. Onu kaldırıyor ve yatıştırmaya çalışıyorlardı. Adamın korku taşan sesi hep hıçkırıklarla kesiliyordu. Acısını kaçınılmaz olarak kabul ettiğini belirten iniltili bir sesti ve yalvarıyordu:

"Gösterin bana onu, gösterin! Ah! Aaah!"

Prens Andrey, bu iniltili yalvarışı dinlerken ağlamak istiyordu. Nedenini kendisi de bilmiyordu. Üne kavuşmadan öldüğünden mi acaba, yaşamdan ayrılmak ağırına gittiğinden mi, artık geri dönülmesi olanaksız o çocukluk yılları birdenbire belleğinde canlandığından mı, başkaları acı çektiğinden ya da önündeki o adam inlediğinden miydi yoksa? Bilmiyordu, hayır; ama tıpkı bir çocuk gibi, tertemiz, dahası sevinçli gözyaşları dökmek istiyordu.

Çizmesinin içinde, üzerinde pıhtılaşmış kanıyla kesilmiş olarak duran ayağını gösterdiler yaralıya. Adam:

"Aman! Ay, ay, aman!" diye hıçkırarak ağlamaya koyuldu.

Tıpkı bir kadın gibi ağlıyordu.

O sırada, yaralının önünde iş gören ve bundan dolayı da Prens Andrey'in, adamın yüzünü görmesine engel olan doktor, yana çekildi. İşte o vakit prens:

"Aman Tanrım!" diye mırıldandı kendi kendine. "Bu da ne demek oluyor? Ne arıyor burada bu?"

Biraz önce ayağı kesilen o mutsuz, o gücünü yitirmiş ve hâlâ hıçkırarak ağlayan adamı tanımıştı. Anatol Kuragin'di bu!

Gönüllüler onu kucaklarına almış tutuyor ve ona titrek, şişmiş dudaklarıyla bir türlü uzanıp

yakalayamadığı bir bardaktan su içirmeye çalışıyorlardı.

Anatol, içi paralanırcasına ağlıyordu. Prens Andrey, gözlerinin önünde olup bitenleri henüz tam olarak kavrayamadan, 'Evet, evet, bu adam o!' diye geçiriyordu aklından. 'Evet, evet, bu adamla benim aramda yakın ve bana acı veren bir ilişki vardı!' Sonra da kendi kendine şunu sordu, 'Peki ama bu adamın benim çocukluğumla, benim yaşamıma ne ilişkisi var?'

Bunun yanıtını bir süre bulamadı. Sonra birden belleğinde tertemiz, aşk dolu gençlik çağından hiç beklenmedik bir anı canlandı fışkırarak.

1810 yılında ilk kez baloda gördüğü gibi anımsıyordu Nataşa'yı. Genç kız o incecik boynu, incecik kolları ve coşkun bir heyecana hazır bekleyen ürkek, mutlu yüzüyle, gözlerinin önünde canlanıvermişti. Ona duyduğu sevgi ve sevecenlik çok daha belirgin ve çok daha yoğun olarak yeniden uyandı içinde. Hiçbir zaman böyle olmamıştı!

Dolu dolu bulanık gözlerle ona bakan bu adamla kendisi arasında nasıl bir bağ olduğunu işte o zaman kavradı. Bütün her şey aklına geldi; ve birdenbire derin bir huzurla doldu içi. O adama karşı sınırsız bir acıma duygusu ve her türlü tatsız anıyı silip geçen bir sevecenlikle kabardı yüreği.

Prens Andrey, kendini daha fazla tutamadı. İnsanlara, kendi varlığına, insanların attığı yanlış adımlara acıyarak ve ruhu sevgiyle dolup taşarak ağlamaya koyuldu.

'İnsanların acısını paylaşmak, insan kardeşlerini sevmek, beni sevsin sevmesin ve dahası benden nefret etsin, bütün insanlara sevgi beslemek, düşmanlarımızı sevmek! Evet evet! Tanrı'nın biz insanlara öğrettiği ve Prenses Maria'nın benim içimde uyandırmaya çalıştığı, ama benim o zamanlar anlamadığım sevgi buymuş demek ki! Yaşamdan ayrılmak işte bu duygu yüzünden acı veriyordu bana. Yaşasaydım eğer, bütün her şey bittikten sonra bana bir bu kalacaktı. Ama artık çok geç. Biliyorum bunun için çok geç olduğunu!'

XXXVIII

Cesetlerle, yaralılarla dolu savaş alanının korkunç gürültüsü, başında duyumsadığı ağırlık, tanıdığı yirmi kadar generalin öldügünü ya da yaralandığını bildiren haberler ve eskiden güçlü olan elinin şimdiki güçsüzlüğünü kavramaması, her zaman yaralılar ve ölüleri gözden geçirmekten hoşlanan ve onlara bakmanın ruhundaki güce güç kattığını sanan Napolyon'un üzerinde beklenmedik bir etki yapmıştı. O gün, savaş alanının dehşet verici görüntüsü, asıl yüceliği ve en büyük başarısı olarak saydığı ruhundaki o gücü yok edivermişti.

Savaş alanından hızla uzaklaşıp Şevardin tepesine döndü. Sararmış, kof ve ağır bedeniyle açılır kapanır bir iskemleye oturmuştu; gözleri bulanık görüyordu; burnu kızarmış, sesi kısılmıştı. Öylece oturuyor, elinde olmayarak gözlerini kaldırmadan top seslerine kulak veriyordu. Kendi yüzünden ortaya çıkan ama sona ermesi onun elinde olmayan bu işin bitmesini müthiş bir acıyla bekliyordu şimdi. Kişisel bir duygu, ilk olarak bir an için uzun bir zaman gerçek bir yaşantı yerine koyduğu ama aslında kendi zihninin tutsağı olan yapmacık yaşantıya baskın gelmişti. Savaş alanında gördüğü o acıları, o ölümleri hep kendi üzerinde duyumsuyordu. Başında ve göğsünde hissettiği ağırlık kendisinin de acılar karşısında kalabileceğini anımsatıyordu ona. O anda artık kendisi için Moskova'yı almanın da, zafere ulaşmanın da, ün kazanmanın da bir anlamı kalmamıştı, istemiyordu bunları. (Daha nasıl bir üne ihtiyacı olabilirdi ki!) Şimdi artık bir tek şey istiyordu. Dinlenmek, huzura ve rahata kavuşmak.

Semyonovski tepesinde bulunduğu sırada, topçu güçlerinin komutanı, Kniyazovo'nun önünde toplanmış Rus ordularının üzerine açılan ateşi şiddetlendirmek için birkaç batarya daha çıkarmayı önerdi ona. Napolyon, kabul etti ve batarya ateşe başlayınca bunun Ruslar'da nasıl bir etki yapacağını kendisine bildirmek için haberci göndermelerini buyurdu.

Bir yaver gelip, imparatorun buyruğu üzerine iki yüz topun Rusların üzerine çevrildiğini ama Rusların hep aynı yerde durduklarını, mevzilerini bırakmadıklarını bildirdi.

Yaver:

"Bizim topların ateşi onları dizi dizi havaya uçuruyor! Öyleyken geri çekilmiyorlar!" dedi.

Napolyon, kısık sesle:

"Daha da istiyorlar!" dedi.

Ne dediğini iyice işitmeyen yaver, eğilerek sordu:

"Efendim?"

Napolyon, kaşlarını çatarak, kısık, boğuk bir sesle:

"Daha da istiyorlar, verin öyleyse!" diye yineledi.

İstediği zaten onun buyruğu olmadan da yapılıyordu ama o gene de, bu buyruğu ille ondan beklediklerini düşündüğü için buyuruyordu. Sonra kendisini yüce bir insan olarak hissettiği o hayal dünyasına daldı gene, ve gene (tıpkı eğri bir düzlem üzerinde çektiği bir tekerleği döndüren bir atın bunu kendisi için yaptığını sanması gibi) durumuna boyun eğerek, o insanlıkdışı, o ağır, o üzücü, o

acıma duygusuna yer vermeyen görevine devam etti.

Olup bitenlerin tüm ağırlığını, bu savaşa katılmış insanlardan çok daha fazla yüklenmiş olan bu adamın aklı ve vicdanı yalnız o gün, yalnız o saat için bulanmış değildi; o zaten ömrünün sonuna kadar, ne güzelliğin, ne gerçeğin, ne iyiliğin, ne doğruluğun, ne de her şeye tümden aykırı ve insanlıkla hiçbir ilgisi olmadıkları için anlamlarını bir türlü kavrayamadığı davranışlarının gerçek değerini anlayamazdı ki! Dünyadaki insanların yarısının göklere çıkardıkları bu davranışları benimsemek, kabul etmek zorundaydı; bu yüzden de, doğruluğu, iyiliği ve insanlıkla ilgili olan her şeyi yadsıması gerekiyordu.

Yalnız o gün, öldürülmüş ya da sakatlanmış insanlarla dolu savaş alanını dolaşırken (o insanların, kendi istenci sonucunda bu duruma düştüklerini sanıyordu), o insanlara bakarak, yalnız kendi kendini aldatıp bir Fransız'a karşılık beş Rus'un öldürüldüğünü hesaplayarak, sevinmek için birtakım nedenler bulmakla yetiniyordu. Yalnız o gün, Paris'e yazdığı bir mektupta, savaş alanında elli bin ölü yattığı için, 'savaş alanı pek görkemliydi,' diye yazmakla kaldı. Saint Helen Adası'ndaysa yalnızlığın o dipsiz sessizliği içinde, başardığı büyük işleri yazmakla geçireceğini söylediği son günlerinde şunları yazacaktı:

Ruslara karşı yapılan bu savaş modern çağın en popüler savaşı olmalıydı; sağduyunun ve gerçek çıkarların savaşıydı bu savaş. Hepimizin güvenliğini ve rahatını sağlayacak, yalnız barışı elde etmek ve elimizdekileri korumak için yapılan bir savaştı.

Bu çok büyük bir amaçtı, rastlantılara bel bağlamanın sonu ve güvenliğin başlangıcıydı. Yeni bir ufuk açılacak, yeni işler açılacak, hepsi de bolluk ve esenlik içinde yaşamamızı sağlayacaktı; artık tüm sorun yalnız onu düzenlemek olacaktı.

Bu önemli noktalarda beni gerçek anlamda doyuracak sonuçlara ulaştıktan sonra, aynı zamanda 'kongremi' de, 'kutsal birliğimi' de oluşturabilecektim. Bu düşünceler benden çalınmıştır. Büyük kralları bir araya getiren birlikte; aile çıkarlarımızı tartışacak ve halk topluluklarıyla bizim aramızda bir bey ile memur ilişkisi kurulacaktı.

Böylece Avrupa kısa bir süre sonra gerçekten tek bir ulus haline gelecek ve herkes her yeri gezebilecek, gittiği her yerde kendini gene aynı ortak yurtta bulacaktı. Bu düzen tüm ırmaklardan herkesin yararlanmasını, tüm denizlerin herkesin olmasını ve sürekli olarak bulundurulan tüm büyük orduların, bundan böyle yalnız hükümdarı korumakla görevli olmalarını gerektirecekti.

Fransa'ya dönünce, yüce, güçlü, görkemli, huzura kavuşmuş, onurlu yurdumuzun bağrında, bu yurdun sınırlarının artık değişmez olacağını bildirecektim, bundan sonra yapılacak olan her savaş, yalnızca savunma amacıyla yapılacaktı; toprakları genişletmek için yapılacak her yeni derleme ulusçuluğa aykırı olacaktı. Oğlumu, imparatorluğa ortak edecektim. Diktatörlüğüm sona erecek ve oğlumun Anayasa'ya dayalı egemenliği başlayacaktı.

Paris, dünyanın başkenti, Fransızlar da ulusların özendikleri bir ulus olacaklardı!

Sonra da oğlum krallığın gerektirdiği görevleri öğrenirken boş zamanlarımızı ve yaşlılık günlerimizi imparatoriçeyle birlikte gerçek bir köylü karı koca gibi, atlarımıza binip yavaş yavaş, imparatorluğun köşe bucağını gezip dolaşmak; yakınmaları dinlemek, haksızlığa uğramış olanlara haklarını geri vermek; her yerde, her yanda anıtlar yükseltmek ve nimetler dağıtmakla geçirecektik.

Yaradan'ın ona verdiği o acı, o kendi istencine bağlı olmayan görevi yerine getirir, ulusların celladı rolünü oynarken, davranışlarının yazgısını yönetebileceğine ve gittiği her yerde herkese nimet yağdırabileceğine inandırmıştı kendisini.

Daha sonra Rus savaşı üzerine şunları yazıyordu:

Vistül Irmağı'nı geçen dört yüz bin kişinin yarısı Avusturyalı, Prusyalı, Saksonyalı, Polonyalı, Bavyeralı, Wurtembergli, Neklembourglu, İspanyol, İtalyan, Napolili'ydi. İmparatorluk ordusunun üçte biri Hollandalı, Belçikalı, Renliler, Cenevreliler, Toscanalılar, Kanadalılar, Otuz İkinci Tümen'in olduğu yerlerden olanlar, Bremenliler, Hamburglular gibilerden oluşuyordu. İçinde Fransızca konuşanların sayısı ancak yüz kırk bindi. Rusya seferinde bugünün Fransası elli bin kişiden daha az insan yitirmiştir; Rus ordusuysa Wilno'dan Moskova'ya kadar geri çekilirken, çeşitli savaşlarda Fransa ordusundan dört kat daha fazla kayba uğramıştır. Moskova yangını yüz bin Rus'un ölümüne yol açmıştır, bunlar soğuktan, yoksulluktan, ormanlarda ölmüşlerdir, son olarak da Rus ordusu Moskova'dan Oder'e doğru ilerlerken, mevsimin şiddetine uğramıştır; Wilno'ya ulaştığı zaman tamamı ancak elli bindi, Kaliseh'teyse on sekiz bin kişiden daha azdı.

Ona öyle geliyordu ki Rusya'yla yapılan savaş, onun istenciyle olmuştu; bu yüzden olup bitenlerin dehşeti ruhunu sarsmıyordu. Yüreklilikle tüm savaşın sorumluluğunu üzerine alıyordu; ve bulanmış kafasıyla, ölen yüz binlerce insan arasında Fransızların Hessenliler'den, ya da Bavyeralılar'dan daha az oluşunda bir avuntu buluyordu.

XXXIX

Borodino, Gorkiy, Şevardin ve Semyonovski köylülerinin yüzyıllardan bu yana hem hasat yaptıkları, hem de sürülerini otlattıkları, soylu kişilerden Davidof'lara ve hükümete bağlı köylülerin, tarla ve otlakların üzerinde, binlerce üniformalı insan çeşitli pozlarda ölü yatıyordu. Yaralıların bakıldığı sahra dispanserlerinin bulunduğu yerlerin çevresinde otlar ve toprak kanla sulanmıştı. Yaralı olsun olmasın çeşitli birliklerden insanlar korkulu yüzlerle bir yandan Mojaisk'e dönüyor, öbür yandan Voluyef'e doğru geri gidiyorlardı. Açlıktan bitkin bir duruma gelmiş başka toplu birliklerse komutanlarının yönetimi altında ilerliyordu. Üçüncü bir grup insan yerinde duruyor ve ateş etmeyi sürdürüyordu.

Daha önce, sabah güneşi altında pırıl pırıl parlayan süngüleri ve barut dumanlarıyla neşe verici bir güzellik içinde görünen tüm savaş alanı üzerine, rutubetle duman karışımı bir loşluk yayılmıştı şimdi; ortalıkta da tuhaf, alçı ve kan kokusu vardı. Gökte bulutlar toplanmış, ölülerin, yaralıların, bitkin bir halde olan, kaygılı insanların üzerine yağmur yağmaya başlamıştı. Yağarken, 'İnsanlar! Yeter, yeter artık! Vazgeçin... Aklınızı başınıza toplayın! Ne yapıyorsunuz?' diyordu sanki.

Her iki yandan da bitkin bir duruma gelmiş, aç, dinlenme olanağı bulamamış insanlarının zihninde her şeye karşın birbirlerini öldürmeye devam etmelerinin yerinde olup olmadığı düşüncesi yer etmeye başlamıştı artık. İnsanların yüzünde kararsızlık okunuyor ve herkes içinden, 'Ne uğruna, kimin uğruna dövüşmeli ya da öldürmeliyim? Siz kimi isterseniz öldürün, ne isterseniz yapın, ama ben öldürmek istemiyorum!' demeye başlıyordu. Akşama doğru bütün insanların belleğinde aynı yönde olgunlaşmıştı bu düşünce. Hepsi her an yaptıklarının dehşetini duyarak her şeyi bırakıp, ilk akıllarına gelen yere doğru rastgele koşabilirlerdi. Ama artık savaş sona ererken yaptıklarının tüm dehşetini duydukları ve bundan vazgeçmeyi yürekten istedikleri halde, bilinmeyen, anlaşılmaz, gizli bir güç onları yönetmeyi sürdürüyordu hâlâ. Topçu gruplarında her üç kişiden yalnız biri sağ olarak, barut dumanı, kan ve ter içinde, yorgunluktan ayaklarını sürüye sürüye, soluk soluğa toplara doldurulacak maddeleri getiriyor; topları dolduruyor, nişan alıyor; fitilleri sokuyor, mermiler de aynı hızla, aynı acımak bilmez güçle her iki yönden uçup geliyor, insan bedenlerini parçalıyor ve bu korkunç iş insanların istencine göre değil de, insanlarla dünyaları yönetenin istencine uyarak sürüp gidiyordu.

Rus ordularının gerisinden bakan biri, Fransızlar küçük bir çaba gösterdikleri anda Rusların hemen yok olacağını söyleyebilirdi. Fransız ordularının gerisinden bakan biri de, gene aynı biçimde, Ruslar küçük bir çaba daha harcadıkları takdirde Fransızların mahvolacağını rahatça ileri sürebilirdi. Ama ne Fransızlar, ne de Ruslar o çabayı gösteriyor ve savaş ateşi ağır ağır sönmeye yüz tutuyordu.

Ruslar, bir çabada bulunmuyorlardı, çünkü Fransızlara saldıran onlar değildi. Savaşın başlangıcında, yaptıkları şey yalnız Moskova'ya giden yolun üzerinde durmaktı. Yolu kapıyorlardı.

Savaşın sonuna doğru da hâlâ başlangıçlardaki yerlerinde durmayı sürdürüyorlardı nitekim. Rusların amacı Fransızları bozguna uğratmak olsaydı, o son çabayı göstermeleri gene de olanaksızdı. Çünkü tüm orduları parçalanmıştı; savaştan zarar görmemiş bir tek birlik kalmamıştı; yerlerini bırakmadıkları için, ordularının yarısını yitirmişlerdi.

Daha önceden kazandıkları on beş zaferi anımsayan, Napol-yon'un yenilmezliğine güvenen, savaş alanının yarısını ellerine geçirdiklerini, ordularının dörtte birini yitirdiklerini anlayan ve geride daha

savaşa sürülmemiş yirmi bin kişilik bir muhafiz gücünün olduğunu bilen Fransızlar içinse bu çabayı göstermek çok kolaydı. Dahası onu mevzisinden çıkarmak amacıyla, Rus ordusuna saldıran Fransızlar göstermek zorundaydılar bu çabayı; çünkü Ruslar, Moskova yolunu kapadıkları sürece onlar amacına ulaşamamış, tüm çabaları boşa gitmiş olacaktı. Öyleyken, gene de bu çabayı göstermediler. Kimi tarihçilere göre, savaşın kazanılması için Napolyon'un çarpışmalara sokulmamış ve ona çok emeği geçmiş muhafiz alayını ileri sürmesi bile yeterliydi. Oysa, 'Napolyon, savaşçı muhafiz alayını da sürmüş olsaydı, ne olacaktı?' demekten ayrımsız bir şeydi; çünkü böyle bir şey zaten olamazdı. Napolyon'un, muhafiz alayını çarpışmaya sürmemesinin nedeni, böyle bir şeyi istememesi değildi; bunu yapmasının olanaksızlığıydı. Tüm generaller, subaylar ve Fransa ordusunun erleri bunun yapılamayacağını biliyorlardı; ordunun çöken morali olanak vermiyordu buna.

Tıpkı düşte olduğu gibi savurduğu korkunç vuruşun boşa gittiğini, o güçlü kolunun gücünü yitirmiş olarak birden aşağı sarktığını duyumsayan Napolyon değildi yalnız. Tüm generaller ve Fransa ordusunda savaşa katılmış ya da katılmamış tüm erler de, eskiden yaptıkları savaşlardan sonra (ki o savaşlarda düşman on kat daha güçsüz saldırılar karşısında bile kaçmıştı), ordusunun yarısını yitirdiği halde daha savaşın başında olduğu gibi gözdağı verircesine direnen bir düşman karşısında aynı dehşeti duyuyorlardı.

Saldıran Fransız ordusunun morali sıfira inmişti. Borodino'da Ruslar, sancak adı verilen değneklere takılı bez parçalarını ele geçirmekle ya da orduların savaştan önce ve sonra üzerinde durduğu alanın işgaliyle tanımlanan bir zafer değil, karşıdaki düşman ordusunu kendi gücüne inandırıp onun özgücünü yıkan bir ruhsal zafer kazanmışlardı. Fransız işgal ordusu, tıpkı ileri atıldığı sırada öldürücü yara almış azgın bir yabanıl hayvan gibi seziyordu mahvolacağını. Ama artık duramıyordu; ondan iki kat daha zayıf olan Rus ordusu da savaşmaktan geri kalmıyordu. Fransız ordusu ilk itici gücün tepişiyle gene de Moskova'ya değin ilerleyebilirdi; ama orada artık Rus ordusu yeni bir saldırıya geçmese bile, Borodino'da aldığı öldürücü yarasından kan yitire yitire mahvolmaya mahkûmdu.

Borodino Savaşı'nın ilk ve en kestirme sonucu, Napolyon'un Moskova'dan hiçbir nedene dayanmadan kaçıp eski Smolensk yoluna dönüşü, beş yüz bin kişilik Fransız işgal gücünün mahvoluşu ve ilk kez Borodino'da morali bakımından daha güçlü bir düşmanın darbesini yiyen Napolyon Fransası'nın yıkılışı oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

İnsan aklı, hareketin mutlak sürekliliğini kavrayamaz. İnsan, herhangi bir hareketin yasalarını ancak onu gelişigüzel seçilen birimlere bölünce kavrayabilir. Oysa insanların yanlış düşüncelerinin çoğu da, sürekli hareketin keyfi bir biçimde, kopuk birimlere ayrılmasından doğar.

Eskilerin o ünlü safsatasını herkes bilir: Akhilleus, önünde giden kaplumbağadan on kat hızlı gitse bile hiçbir zaman ona yetişemeyecektir. Çünkü Akhilleus kaplumbağa ile kendi arasındaki uzaklığı geçer geçmez, önündeki kaplumbağa o uzaklığın onda biri kadar bir uzaklık kat etmiş olacaktır; Akhilleus, bu 'onda bir'lik uzaklığı geçerken de kaplumbağa, o uzaklığın yüzde biri kadar ilerlemiş olacaktır... Bu böyle sonsuza kadar sürdürülebilir.

Eskilere bu sorun çözülmesi olanaksız bir şey olarak görünüyordu. Bu saçma sonuç (Akhilleus'un kaplumbağaya hiçbir zaman yetişemeyeceği sonucu), hareketin keyfi olarak ayrı ayrı birimlere bölünmesinden çıkarılıyordu. Oysa Akhilleus'un hareketi de, kaplumbağanın hareketi de süreklidir. Hareketi gittikçe daha küçük birimlere bölerken, sorunun çözümüne ancak yaklaşmış oluruz, ama onu hiçbir zaman çözümleyemeyiz. Ancak sonsuz derecede küçük bir kitleyi ve onun onda biri oranındaki dikey bir hareketi ele alıp, bu geometrik hareketin toplamını yaptığımız zaman, sorunu çözmüş oluruz. Modern matematiğin yeni bir dalı sonsuz derecede küçük kitlelerle iş görmenin rahatına ermiş ve hareketin daha başka, daha karışık sorunlarını çözmüş, böylece eskiden çözülmesi olanaksız görünen sorulara karşılık vermiştir.

Matematiğin bu yeni dalı, hareketin sorunlarını incelerken, sonsuz derecede küçük kitleler, yani hareketin asıl koşulu olan sürekliliği sağlayacak küçük kitleler ele almakla, insan aklının, sürekli bir hareketin yerine hareketi ayrı ayrı birimlere bölüp onları ele almakla işlediği kaçınılmaz yanlışı düzeltmiş oluyor.

Tarihsel olayların akışını yöneten yasaları incelerken de aynı şey ortaya çıkıyor.

Tarihin amacı, bu akışın yasalarını ortaya çıkarıyor. Ama insan aklı, tüm insanların istençleriyle ortaya çıkan davranışların yarattığı sürekli akışın yasalarını kavramak için, bireylerin istencine bağlı, ayrı ayrı birimlerin varlığını kabul eder. Tarihte araştırma yapmanın birinci yolu, birey istencine bağlı bir dizi sürekli olayı ele alıp, bu olay dizisini diğerlerinden ayrı olarak incelemektir; oysa hiçbir tarihsel olayın bir başlangıcı olamaz. Tarihsel olay sürekli olarak bir başka olaydan çıkar. İkinci yol, bir insanın, bir çadırın, bir komutanın davranışını, insan davranışlarının tümü olarak kabul edip ona göre incelemektir; oysa insanların istençlerine bağlı davranışlarının tümü, hiçbir zaman tek bir tarihsel kişinin eylemiyle gösterilemez. Tarih, bir bilim dalı olarak, kendi gelişimi içinde inceleme konusu olarak gittikçe daha küçük birimleri ele alıyor, böylece gerçeğe yaklaşıyordur. Ama tarihin ele aldığı birimler ne kadar küçük olursa olsun, anlıyoruz ki, varlığı kabul edilen bir olaydan

ayrı ayrı birimlerin çıkarılıp ele alınışı; herhangi bir tarihsel olayın bir 'başlangıcı' olduğu; tüm insanların istençlerine bağlı davranışlarının adı tarihe geçen tek bir kişinin eylemlerine yansıdığının kabul edilişi, temelden yanlış yaklaşımlardır.

Tarihin çıkardığı her sonuç, eleştirmenlerin hiç çaba göstermeleri gerekmeden, arkasında hiçbir iz bırakmadan toz gibi dağılıyor; bunun tek nedeni, eleştirinin kendisine konu olarak, büyük ya da küçük, süreksiz bir birimi ele almasıdır; buna da her zaman hakkı vardır, çünkü ele alınan tarihsel birim hep insanın istencine bağlı bir olaydır.

On dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nda ilk on beş yıl, milyonlarca insanın olağanüstü hareketleriyle dolu geçmiştir. İnsanlar, olağan işlerini bırakıp, Avrupa'nın bir ucundan öteki ucuna akın ediyor, soygunculuk yapıyor, birbirlerini öldürüyor, zaferler kazanıyor, umutsuzluklara kapılıyor, tüm yaşantısının akışını birkaç yıl içinde değiştiriveriyor, böylece başlangıçta şiddetlenen, sonra yavaş yavaş zayıflayan büyük bir hareket ortaya çıkıyordu. İnsanın aklında şu soru düğümleniyor: Tüm bu hareketin nedeni neydi? Ya da hangi kurallara göre ortaya çıkıyordu bu hareket?

Tarihçiler, bu soruya karşılık verirken bize, Paris denilen kentin binalarından birinde, bir avuç insanın eylemleri ile söylemlerini göstermekte, bunların her eylemine ve her sözüne 'devrim' adını veriyorlardı. Sonra Napolyon'un ve onun yandaşı olan ya da ona düşman kişilerin ayrıntılı biyografilerini sunarak bunların kimilerinin öbürleri üzerindeki etkilerini anlatıyor, 'işte hareket bu yüzden oldu ve yasaları bunlardır,' diyorlardı.

Ama insanın aklı, yalnız bu açıklamayı yadsımakla kalmıyor, doğrudan doğruya açıklamada kullanılan yöntemin yanlış olduğunu da çıkarıyor ortaya. Çünkü böyle bir açıklama, aslında önemsiz olan bu olayı, daha büyük bir olayın nedeni olarak gösteriyor. Devrimi de Napolyon'u da yaratan, insan istençlerinin toplamıdır; onlara dayanan, sonra onları yok eden de o toplamdır.

Tarih, 'Ama ne zaman fetihler olmuşsa, fatihler de olmuştur; bir ülkede devrimler yapıldığı vakit, devrimciler olmuştur; her seferin bir komutanı vardır,' der. İnsan aklı buna şöyle yanıt verir: Gerçekten de ne zaman fatihler ortaya çıkmışsa, savaşlar da olmuştur; ama bu, savaşlara fatihlerin yol açtığını ve savaş yasalarının bir tek insanın eyleminden çıkabileceğini kanıtlamaz. Saatime bakıp akrebin saat ona yaklaştığını her görüşümde, komşu kilisede çan sesleri duyarım. Ama çan seslerinin hep saat onu gösterince başlamasından, 'çanların hareketini ortaya çıkaran şey, saatimin akrebidir,' sonucunu çıkarmaya hakkım yoktur.

Lokomotifin hareket ettiğini her görüşümde, bir tren düdüğünü her işitişimde, vagon zincirlerinin gerildiğini ve tekerleklerin hareket ettiğini görüyorum; ama bundan, lokomotifle tekerlekleri hareket ettirenin düdük sesi olduğunu ileri sürmeye, bu sonucu çıkarmaya hakkım yoktur.

Köylüler, baharın son günlerinde, meşenin kabuğu çatladığı için soğuk rüzgârların esmeye başladığını söylerler; ve gerçekten de her bahar, meşelerin kabukları çatlayınca soğuk bir rüzgâr eser. Ama esen soğuk rüzgârın nedenini bilmesem de, köylülerin ileri sürdüğü gibi, soğuk rüzgârların meşenin kabuğu çatlayıp yarılınca çıktığı düşüncesini benimseyemem. Çünkü rüzgârın gücü, meşe kabuğunun etki alanı dışındadır.

Ben bu olaylarda yaşamdaki herhangi bir olayda olduğu gibi yalnız kimi rastlantılar görüyorum. Saatin göstergesine, vagon zincirlerine, lokomotifin tekerleğine ve meşenin kabuğuna ne kadar dikkatle bakarsam bakayım, kilisede çalan çanların, lokomotifin hareketinin ve meşe kabuğu

çatlayınca esen rüzgârın nedenini öğrenemeyeceğim! Bunları öğrenebilmem için bakış açımı tümden değiştirmem, bunların, çanların ve rüzgârın hangi doğa yasalarına göre hareket ettiğini öğrenmem gereklidir. Tarihi incelerken de aynı şeyi yapmak gerekir. Bu yolda birtakım denemeler daha önce de yapılmıştı zaten.

Tarih yasalarını incelemek için, gözlediğimiz konuyu dipten doruğa değiştirmeliyiz. Çarları, bakanları, generalleri rahat bırakmalı; aynı kaynaktan doğan, ama kitleleri yönlendiren sonsuz derecede küçük öğeleri incelemeye başlamalıyız. Hiç kimse, bu yönden incelenince insanın tarih yasalarını ne kerte öğrenebileceğini söyleyemez. Ama açıkça bellidir ki, bu yasaların belirsiz biçimde de olsa, ancak bu yolla ortaya çıkarılması olanaklıdır. Oysa insan zihni, bu yönde henüz, tarihçilerin sayısız çar, komutan ve bakanın eylemlerini anlatırken ve kendi düşüncelerini ileri sürerken harcadıkları çabanın milyonda birini bile harcamamış haldedir.

II

Avrupa'nın tam on iki ulusundan derlenmiş güçler Rusya'ya fırtına gibi dalmışlardı. Rus ordusu ve halk, düşmanla karşılaşmamak için Smolensk'e, oradan da Borodino'ya çekiliyordu. Fransa ordusu, hızla ileri atılarak gittikçe artan bir hızla seferin amacı olan Moskova'ya doğru ilerliyordu. Bu ilerleyişin hızı amaca yaklaştıkça, tıpkı yukarıdan düşen bir cismin toprağa yaklaşırken bir kat daha hızlanışı gibi, artıyordu. Binlerce kilometrelik aç ve düşman halkla dolu bir ülke vardı geride; ilerideyse orduyu amacına varmaktan alıkoyan yalnız yirmi otuz kilometre! Bunu Napolyon ordusundaki her er anlıyor ve işgal kendiliğinden yalnız o ilk atılıştaki hızın etkisiyle ilerlemeyi sürdürüyordu.

Rus ordusunda, birlikler geri çekildikçe, düşmana karşı beslenen öfke de alevleniyor, yoğunlaşıyor ve artıyordu. Borodino'da çarpıştılar. Ordulardan ne biri, ne de öbürü dağıldı. Ama Rus ordusu, tıpkı bir topun üzerine kendi hızından daha büyük bir hızla gelen başka bir topla karşılaşınca onunla çarpışıp geriye doğru yuvarlandığı gibi zorunlu bir biçimde geri çekiliyordu gene. İleriye doğru fırlatılmış olan top (çarpışmada tüm gücünü yitirdiği halde) küçük topla çarpıştıktan sonra, daha bir ileriye doğru yuvarlanmayı sürdürecekti.

Ruslar, Moskova'nın da gerisine, yüz elli kilometre geriye çekilmişlerdi. Fransızlar, Moskova'ya değin gelip durdular. Ondan sonra tam beş hafta hiçbir savaş yapılmadı. Fransızlar, yerlerinden kımıldamıyorlardı. Fransız ordusu, tıpkı yaralı yabanıl bir hayvan gibi kan yitirerek, yaralarını yalayıp temizlemeye çalışarak beş hafta kaldı Moskova'da. Hiçbir harekette bulunmaksızın... Sonra ortada hiçbir neden yokken, birden geri çekilmeye başladı. Önce Kaluga yoluna attı kendisini. (Hem de bir zaferden sonra, çünkü Maloyaroslavetz savaş alanında gene başarı kazanmışlardı.) Bir tek ciddi savaş vermeksizin, geldiğinden çok daha hızlı bir biçimde Smolensk'e, Smolensk'ten Vilno'ya, Vilno'dan Berezina'ya, dahası daha da, daha da geriye doğru çekilmeye başladı.

Yirmi altı ağustos akşamı Kutuzof da, tüm Rus ordusu da Borodino Savaşı'nın kazanıldığı kanısındaydılar. Kutuzof, bunu çara da böyle yazıyordu. Düşmana son darbeyi indirmek üzere savaşa hazırlanma buyruğunu verdiği vakit, bunu herhangi birini aldatmak için değil, düşmanın yenildiğini sandığı için yapmıştı; savaşa katılmış olan herkes de bunu böyle biliyordu.

Ama aynı akşam ve ertesi günü arka arkaya ordunun yarısının yitirilmiş olduğu konusunda o zamana kadar duyulmamış, haberler gelmeye başladı ve yeni bir savaşın olanaksızlığı ortaya çıktı.

Daha ayrıntılı bilgi toplanmadan, yaralılar kaldırılmadan, eksilen mermilerin yerine yenileri konmadan, ölenleri saymadan, öldürülmüş olan komutanların yerine yenileri atanmadan ve erler karınlarını doyurup uykularını almadan yeni bir savaşa girilemezdi.

Aynı zamanda, savaştan hemen sonra, daha ertesi sabah Fransa ordusu (kendisini ilk harekete geçiren, şimdi de o arada aştığı kilometrelerce uzaklıkla ters orantılı olarak artmış gibi görünen itki gücüyle) artık kendiliğinden Rus ordusunun üzerine geliyordu. Kutuzof, Borodino Savaşı'nın ertesi günü saldırıya geçmek istiyordu. Ordunun da isteği buydu. Ama yalnız bu isteği duymak saldırı için yeterli değildi; bunu yapabilecek güce sahip olmak gerekliydi. Oysa böyle bir olanak yoktu. Önce köprü başından, sonra aynı biçimde bir ikincisinden, sonra bir üçüncüsünden geri çekilmek zorunluluğu vardı. Böylece bir eylül günü (Fransız ordusu Moskova'ya yaklaştığı zaman) Rus

ordusunun saflarında birden alevlenen savaş isteğinin şiddetine karşın, durum, Moskova'nın gerisine çekilmeyi gerektirdi. Bu yüzden ordular bir köprü başından daha geri çekilip, son köprü başına geldiler, sonra oradan da ayrılarak Moskova'yı düşmana bıraktılar.

Komutanların savaş planları ile meydan savaşları planlarını, tıpkı her birimiz kendi çalışma odamızda otururken bir haritaya bakıp kendi kendimize, 'falanca savaşta olsaydım şöyle şöyle buyruklar verirdim,' diye düşündüğümüz gibi hazırladıklarını sanan insanların zihninde, 'Kutuzof geri çekilirken niçin böyle değil de şöyle davrandı? Niçin Fili mevzisini daha önce işgal etmedi? Niçin hemen Kaluga yoluna çekilmedi? Niçin Moskova'yı bıraktı?' gibi sorular uyanır. Böyle düşünmeye alışmış insanlar her komutanın, her zaman ne gibi kaçınılmaz koşullar için de eyleme geçtiğini ya bilmezler ya da bunu unutmuşlardır. Bir komutanın eyleminin, çalışma odamızda bir harita açıp herhangi bir seferi onun üzerinde rahatça belleğimizde canlandırarak her iki yandan belirli sayıda bir güçle belirli bir bölgede yapılmış bir meydan savaşını incelemek için belirli bir andan başlayarak yürüttüğümüz düşüncelerle hiçbir benzerliği yoktur. Başkomutan hiçbir zaman bizim herhangi bir savaşı incelerken 'başlangıç' dediğimiz koşullar içinde bulunmaz. Her zaman bir dizi olayın ortasında bulunur başkomutan. O hiçbir anda olayın tam ortasını inceleyebilecek durumda değildir. Her şey belirsizdir ve birbirini izleyen olaylar dizisi ayrı ayrı anlamlar taşır seferin her anında. Kendisine göre bir önem kazanan her anında, akıl almaz biçimde karışık bir düzen, kaygı, bağımlılık, güç, plan, öğüt, gözdağı ve aldatma örgüsünün tam ortasında bulunur başkomutan.

Her an kendisine sunulan ve birbiriyle çelişen sayısız soruya tek tek karşılık bulmak zorundadır.

Çok ciddi kimi bilgili askerler, Kutuzof'un daha Fili alınmadan önce orduları Kaluga yoluna doğru yöneltmesi gerektiğini söylüyorlar bize. Dahası söylediklerine göre, biri Kutuzof'a böyle bir plan sunmuş, ama bir başkomutana, özellikle zor bir anda yalnız bir plan değil, aynı zamanda birçok plan önerilir. Hepsi de stratejinin ve taktiğin kurallarına dayanan bu planlar birbirleriyle çelişir durumdadır. Başkomutanın görevi sanki bu planlardan birini seçmekmiş gibi görünür. Ama başkomutan bunu bile yapamaz. Çünkü olaylar ve zaman beklemez.

Diyelim ki, kendisine ayın yirmi sekizinde Kaluga yoluna doğru çekilmeyi öneriyorlar. Oysa aynı anda Milaradoviç'in yanından bir yaver gelir ve başkomutana, hemen o anda Fransızlarla savaşalım mı, yoksa geri mi çekilelim, diye sorar. Başkomutan hemen o anda buyruk vermek zorundadır. Geri çekilme buyruğu, bizi Kaluga yoluna dönen sokaktan uzaklaştırır. Yaverden hemen sonra, besin kolları komutanı, yiyeceklerin nereye götürüleceğini, sahra hastaneleri başdoktoru yaralıların nereye götürülmesi gerektiğini sorar. Petersburg'dan gelen bir kurye Moskova'dan çarın bir mektubunu getirmiştir ve çar, Moskova'nın düşmana bırakılmasını olmayacak bir şey olarak belirtmektedir. Ayrıca başkomutanın rakibi, daha doğrusu ayağını kaydırmaya çalışan biri (bu gibiler her zaman bulunur, dahası bir değil, birkaç kişi de olabilirler), yeni bir plan, Kaluga yoluna çıkışı sağlayacak olan karşıt bir plan önermektedir. Tüm bunlar olup biterken başkomutanın tükenen gücünü yenilemesi için dinlenmeye ve uyumaya ihtiyacı vardır. Oysa savaşlarda hakkı olduğu halde madalya almadığını ileri süren bir general yakınmaya gelmiştir; kentte oturan insanlar korunmaları için yalvarmaktadırlar. Bu sırada bölgeyi gözden geçirmesi için gönderilmiş olan subay geri dönmüştür ve kendisinden daha önce aynı görevle gönderilmiş subayın söylediklerinin tam tersini gösteren bir rapor vermektedir. Keşif kolundan bir er, bir tutsak ve keşif hareketine girişmiş olan general, her üçü, düşman ordusunun durumu konusunda birbirini hiç tutmayan şeyler söylemektedirler.

Her başkomutanın içinde bulunduğu bu kaçınılmaz koşulları anlamamaya ya da unutmaya alışmış

olan insanlar, bize örneğin Fili'de orduların durumunu göstererek, başkomutanın bir eylül günü Moskova'nın bırakılıp bırakılmaması konusunda ortaya çıkan sorunu rahatça çözebileceğini ileri sürüyorlar. Oysa Moskova'nın sekiz on kilometre berisinde olan Rus ordusunun o sıradaki durumu göz önünde bulundurulursa buna olanak yoktur. O halde bu soru ne zaman çözüme bağlanmıştı? Hem Drissa'da, hem Smolensk'te, hem ayın yirmi dördünde Şevardin'de, hem ayın yirmi altısında Borodino'da ve Borodino'dan Fili'ye doğru geri çekilirken... Sözün kısası 'her gün, her saat, her an' diye yanıt verilebilir ancak bu soruya.

III

Rus orduları Borodino'dan ayrıldıktan sonra Fili'de duraklamışlardı. Mevziyi gözden geçirmek için gidip gelmiş olan Yermolof, feldmareşale yaklaşarak:

"Bu mevzide savaşılamaz!" dedi.

Kutuzof, şaşkınlıkla ona baktı ve sözünü yineletti. Yermolof, sözlerini yineledikten sonra Kutuzof, elini uzattı:

"Versene elini!"

Nabzını yoklayabileceği biçimde çevirdi Yermolof'un elini:

"Sen hastasın, yavrum," dedi. "Ağzından çıkanı kulakların duymuyor herhalde!"

Kutuzof, Eğritepe'de, Dorogomilof Kalesi'nden sekiz kilometre beride arabasından inerek yolun kenarındaki banka oturdu. Çevresinde kalabalık bir halde generaller toplanmıştı. Moskova'dan gelmiş olan Kont Rostopçin de onlara katılmıştı. Bütün bu pırıl pırıl insanlar birkaç gruba ayrılarak kendi aralarında mevzinin elverişli olmadığını, orduların durumunu, önerilen planları, Moskova'nın durumunu ve genel olarak askeri sorunları tartışıyorlardı. Herkes biliyordu çağrıldıklarında böyle bir şey belirtilmediği halde, bu bir savaş konseyidir.

Konuşmalar hep, daha çok genel konular üzerineydi. Herhangi bir kişi kendisini ilgilendiren yeni bir haberi açıkladığı ya da işitmiş olduğu bir şeyi bildirdiği zaman bile, olup bitenler fısıltıyla anlatılıyor, hemen sonra genel konulara dönülüyordu.

Tüm bu insanların tavrında artık işin şaka götürmediğini belirten bir hava vardı. En küçük bir gülüş, dahası dudaklarında belirsiz bir gülümseyiş bile göze çarpmıyordu. Bütün herkesin durumun gerektirdiği yüksek düzeye yakışır bir tavır takındığı belliydi. Aynı zamanda tüm gruplar kendi aralarında konuşurken, başkomutana elden geldiğince yakın bir yerde bulunmaya çabalıyor (başkomutanın oturduğu bank, grupların ortasında duruyordu), ve onun işitebileceği yüksek sesle konuşuyorlardı.

Başkomutan dinliyor, kimi vakit çevresinde konuşulanlarla ilgili sorular soruyor, ama kendisi konuşmaktan sakınıyor ve hiçbir düşünce belirtmiyordu. Çoğu zaman herhangi bir grubun konuşmasını dinledikten sonra, sanki konuşulanlar öğrenmek istediği konulardan apayrı şeylermiş gibi düş kırıklığına uğramış bir tavırla öbür yana dönüyordu. Kimileri seçilen mevziden söz ediyor, mevzinin kendisinden çok, onu seçmiş olanların zekâ bakımından yeteneklerini eleştiriyorlardı; kimileri yanlışın daha önce yapıldığını, savaşa daha üç gün önce başlamak gerektiğini ileri sürerek bu düşüncelerini kanıtlamaya çalışıyorlardı; üçüncü gruptakiler sırtında bir İspanyol üniformasıyla gelmiş olan Fransız Crossard'ın anlattığı Salamca savaşlarını tartışıyorlardı (Bu, Fransız dedikleri Crossard, Rus ordusunda hizmet gören Alman prenslerinden biriydi ve Moskova'nın aynı biçimde savunulabileceğini varsayarak Saragossa kuşatmasını inceliyordu). Dördüncü grupta bulunan Kont Rostopçin, Moskova garnizonuyla birlikte başkentin duvarları dibinde can vermeye hazır olduğunu söylüyor ama kendisine hiçbir bilgi verilmediğini, dolayısıyla da üzülmemesine olanak olmadığını söyleyerek, 'böyle olacağını bilseydim, başka türlü olurdu,' diyordu. Beşinci gruptakiler, stratejik

bakımdan büyük bir ustalık isteyen düşünceler ileri sürerek orduların hangi yöne ilerletilmesi gerektiğini tartışıyorlardı. Altınca grupta olanlarsa tam anlamıyla saçmalamaya başlamışlardı.

Kutuzof'un yüzü giderek daha üzüntülü, daha düşünceli bir havaya bürünmüştü. Bütün bu konuşmalardan bir tek sonuç çıkarıyordu: Ortada, Moskova'yı savunacak bir güç yoktu! Evet, böyle bir güçten kesinlikle yoksundular. Daha doğrusu Moskova'yı savunmak öyle olanaksız bir şeydi ki, eğer başkomutan bir an aklını yitirerek başkenti korumak için savaş verilmesini buyursaydı bile, büyük bir karışıklık çıkacak ama savaş gene de yapılmayacaktı; çünkü bütün üst rütbeli komutanları yalnız bu mevziyi 'savaş için seçilmesi olanaksız bir mevzi' olarak kabul etmek şöyle dursun, yalnız bu mevzinin kaçınılmaz olarak terk edilmesinden sonra çıkacak olaylardan söz ediyorlardı. O halde bu komutanlar, dahası erler bile (onlar da olayları tartışırlar.) bu mevzinin savaş için elverişsiz olduğunu kabul ediyorlardı. Kesin olarak yenileceklerine inanarak savaşa nasıl girebilirlerdi? Beningsen, bu mevziyi savunuyor ama başkaları bu konuda hâlâ konuşmaya devam ediyorlarsa bunu yalnız bir tartışmaya neden olsun ya da entrikaya konu olsun diye yapıyorlardı, yoksa bu konu artık hiçbir önem taşımıyordu. Kutuzof, bunu anlamıştı.

Beningsen, mevziyi seçtikten sonra, heyecanla Rus yurtseverliğini (Kutuzof, onu böyle konuşurken gördüğü vakit yüzünü buruşturmaktan kendini alamıyordu.) sergiliyor ve Moskova'yı savunma konusunda üsteliyordu. Beningsen'in amacını gün gibi apaçık görüyordu Kutuzof. Başarısızlık olursa, suçu, orduları savaştırmadan Serçeler tepesine getirmiş olan Kutuzof'un sırtına yüklemek; başarı olursa, kendine mal etmek; yok eğer öneri kabul edilmezse Moskova'nın düşmana bırakılma cinayetinin sorumluluğundan sıyrılmak. Yaşlı adamı ilgilendiren şey, bu entrika değildi. Onu yalnız bir tek korkunç soru uğraştırıyordu. Ama bu soruya hiç kimseden karşılık alamamıştı. Kutuzof için asıl soru şuydu: 'Napolyon'un Moskova'ya gelmesine fırsat veren gerçekten ben miyim? Peki, bunu ne zaman yaptım! Bu iş ne zaman kararlaştırıldı? Dün Platof'a haber gönderip geri çekilmelerini buyurduğum vakit mi? Yoksa üç gün önce, komutayı Beningsen'e bırakıp uykuya daldığım vakit mi? Belki de daha önce olmuştur, kim bilir? Yalnız bu korkunç iş ne zaman olup bitti? Moskova bırakılmalı! Ordular da geri çekilmeli! Bu buyruğu vermek gerekiyor!' Bu korkunç buyruğu vermek ona, ordunun komutasını bırakmak gibi bir şey olarak görünüyordu. Oysa, güçlü bir insan olmaktan hoşlanıyordu; buna alışmıştı. (Türkiye'deyken buyruğunda bulunduğu Prens Prozorski'ye gösterilen büyük saygı, iktidar tutkusunu kamçılamıştı); ayrıca o kanıdaydı ki Rusya'nın kurtuluşu kendisine bağlıydı ve çar istemediği halde sadece halk istiyor diye başkomutanlığa atanmasının nedeni buydu. Kesin olarak inanıyordu ki, bu zor koşullar altında, ordunun başında bir tek o tutunabilir; bütün dünyada bir tek o, karşısındaki düşmanın 'Yenilmez Napolyon' olduğunu bile bile ürküye kapılmayabilirdi. Öyleyken vermek zorunda olduğu buyruğu düşündükçe dehşet duymaktan kendini alamıyordu. Ama ne yapıp edip bir karar almak gerekiyordu; çevresinde sürüp giden ve artık büsbütün konu dışı bir hal alan konuşmalara son vermeliydi.

En üst rütbeli generalleri yanına çağırdı:

"Benim aklım iyi de olsa kötü de olsa, kendi kendine yardım etmek zorundadır!" dedi.

Banktan kalkarak arabaların bulunduğu Fili'ye gitti.

IV

Savaş Konseyi, köyün en iyi evi olan Andrey Savotsyanof'un geniş evinde, saat ikide toplanmıştı. Köylünün kalabalık ailesinin erkekleri, kadınları ve çocukları sofanın öbür yanındaki karanlık, küçük odaya dolmuşlardı. Yalnız Andrey'in küçük torunu, 'başkomutan hazretlerinin' okşayıp, çay içerken bir tane şeker verdiği altı yaşındaki Malaşa, büyük odada kalmıştı. Büyük sobanın üzerinde oturduğu yerden, geniş sedirli süslü köşeye yerleşen generallerin yüzlerine, üniformalarına, nişanlarına, çekine çekine sevinçle bakıyordu. Malaşa'nın kendi kendine 'dede' diye adlandırdığı Kutuzof, onlardan ayrı bir yerde, sobanın arkasındaki karanlık köşede, küçük, açılır kapanır bir koltuğa gömülü olarak oturuyor, ikide bir içini çekerek, düğmeleri çözük olduğu halde, boynuna dar geliyormuş duygusunu veren ceketinin yakasını çekiştirip duruyordu. İçeriye girenler, arka arkaya feldmareşale yaklaşıyorlardı. Kutuzof, kimilerinin ellerini sıkıyor, kimilerine yalnız başını sallıyordu. Yaverlerden Kaysarof, Kutuzof'un karşısındaki pencerenin perdesini çekecek oldu, ama Kutuzof öfkeli bir tavırla ona elini salladı. Bunun üzerine Kaysarof, 'başkomutan hazretlerinin' o sırada yüzünün görünmesini istemediğini anladı.

Çam tahtasından yapılmış ve üzerinde haritalar, planlar, kalemler, kâğıtlar bulunan köy işi masanın çevresinde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Hizmetkarları bir bank daha getirmiş, masanın yanına koymuşlardı. Bu banka yeni gelen Yermolof, Kaysarof ve Tolly oturmuşlardı. Tasvirlerin tam altında, baş köşede, göğsünde Georgiy nişanıyla Barclay de Tolly yer almıştı; yüzünde hastalıklı bir solgunluk göze çarpıyor, geniş alnı çıplak başına doğru uzuyormuş gibi görünüyordu. İki gündür ateşi vardı, o sırada hem titriyor, hem bütün bedeninde kırıklık duyumsuyordu. Yanında Uvarof oturuyor ve alçak sesle (herkesin yaptığı gibi) elleriyle hızlı hızlı işaretler yaparak, Barclay'e bir şeyler anlatıyordu. Kısa boylu, şişman Dohturof, kaşlarını kaldırmış, etlerini göbeğinin üzerine kenetlemiş, konuşulanlara dikkatle kulak misafiri oluyordu. Öbür yanda Kont Osterman Tolstoy, dirseğini masaya, sert çizgili iri başıyla eline dayamış oturuyordu; derin düşüncelere dalmış görünüyordu.

Rayevski, her zaman yaptığı gibi, siyah saçlarını şakaklarında kıvıra kıvıra sabırsızlık içinde bir Kutuzof'a, bir kapıya bakıyordu. Konovitsin'in iyi yürekliliğini belli eden, kararlı, güzel yüzü, tatlı, kurnaz bir gülümseyişle aydınlanmıştı. Malaşa'yla göz göze geliyor, gözlerini sağa sola çevirerek küçük kızı eğlendiriyordu.

Herkes mevziyi gözden geçirmek bahanesiyle lezzetli yemeğini bir türlü yarıda bırakıp gelemeyen Beningsen'i bekliyordu. Onu, saat dörtten altıya kadar beklediler ve tüm bu süre içinde tartışmalara başlamadan, hep konu dışı şeylerden söz ettiler.

Beningsen köy odasına girer girmez, Kutuzof, oturduğu yerden ileri doğru uzanarak, koltuğunu masanın yanına çekti; ama masaya getirilen mumların ışığı yüzünün aydınlanmasını önleyecek kadar yaklaşmıştı.

Beningsen, tartışmayı şu sözle açtı:

"Rusya'nın eski ve kutsal başkentini savaşsız terk etmek mi, yoksa savunmak mı gerekiyor?"

Uzun süren genel bir sessizlik oldu. Herkes kaşlarını çatmıştı ve sessizlikte Kutuzof'un, öfkeli öfkeli içini çekerek hafifçe öksürdüğü duyuluyordu. Tüm gözler ona çevrilmişti. Malaşa da dedeye bakıyordu. Küçük kız, ona, herkesten daha yakın oturuyor, yüzünü nasıl buruşturduğunu görüyordu;

dede, nerdeyse ağlayacak gibiydi. Ama bu uzun sürmedi. Birden öfkeli bir sesle Beningsen'in sözlerini yineleyerek:

"Rusya'nın eski ve kutsal başkenti!" dedi.

Bu sözlerdeki yapmacıklığı belirtmek istiyormuş gibi konuşmuştu. Devam etti:

"İzin verirseniz size şunu söylemek isterim ki; Ekselans, bu sorunun bir Rus için hiçbir anlamı yoktur!"

Ağır bedeni tümüyle öne doğru eğilmişti:

"Böyle bir soru sorulmaz; böyle bir sorunun anlamı yoktur. Bu baylardan askeri bir sorunu tartışmak için burada toplanmalarını dilemiştim. Rusya'nın umudu Rus ordusunun kurtuluşundadır. Savaşı kabul ederek Rus ordusunun mahvoluşuyla Moskova'nın yitirilişini göze almak mı; yoksa, Moskova'yı savaşsız teslim etmek mi işimize gelir? İşte ben bu konudaki düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum."

Bunu söyledikten sonra sırtını koltuğun arkalığına dayadı.

Tartışmalar başladı. Beningsen, kendini hâlâ yenilmiş saymıyordu. Barclay de Tolly, başka komutanların, Fili çevresinde bir savunma savaşı yapılamayacağı konusundaki düşüncelerini kabul ediyor; ama tüm varlığını sarmış bir yurtseverliğin ve Moskova'ya karşı duyduğu sevginin etkisiyle, orduları, gece vakti, sağ kanattan sol kanada geçirmeyi, ertesi günü de Fransızların sağ kanadına saldırmayı öneriyordu. Düşünceler ikiye ayrılmış, önerinin doğruluğu ya da yanlışlığı konusunda çatışmalar olmuştu. Yermolof, Dohturof ve Rayevski, Beningsen'in düşüncesini benimsemişlerdi. Bu generaller başkentin bırakılışı karşısında bir özveride bulunmak gereğini duyduklarından mı nedir, o anda yapılan bu toplantının savaşın kaçınılmaz akışını değiştiremeyeceğini; Moskova'nın daha o sırada artık bırakılmış olduğunu anlamıyorlardı.

Öbür generallerse bunu anlıyor ve Moskova konusunu bir yana bırakarak, ordunun hangi yönde geri çekilmesi gerektiğinden söz ediyorlardı. Gözlerini hiç ayırmadan, önünde olup bitenlere bakan Malaşa'ya göreyse bu toplantının bambaşka bir anlamı vardı. Ona öyle geliyordu ki, asıl önemli olan, dede ile 'uzun etekli' dediği Beningsen arasındaki kişisel çatışmaydı. Birbirleriyle konuşurken, öfkelendiklerini görüyordu ve dedenin yanını tutuyordu. Konuşmanın ortasında dedenin kurnaz bir tavırla ona göz attığını, hemen sonrada o uzun etekliye bir şeyler söyleyerek onu bozduğunu fark etti ve buna sevindi. Beningsen, birden kızarak, öfkeli öfkeli köy odasında bir aşağı bir yukarı dolaştı. Beningsen'i bu denli etkilemiş olan sözler, Kutuzof'un sakin ve alçak sesle, onun yapmış olduğu önerinin çıkarlara uygun olup olmadığı konusunda, yani, Fransızların sağ kanadına saldırmak için orduların gece vakti sağ kanattan sol kanada geçirilişi konusunda söylediği sözlerdi.

"Ben, kontun önerdiği planı destekleyemeyeceğim, baylar!" demişti. "Orduların, düşmanla aramızda kısa bir ara kaldığı sırada bir yerden bir başka yere hareketi her zaman tehlikeli oluyor. Savaş tarihi de bunun böyle olduğunu doğrulamaktadır. Örneğin..."

Kutuzof, örnek bulmak için düşünüyormuş gibi bir tavırla saf, açık bir ifadeyle Beningsen'e bakıyordu.

"Friedland Savaşı'nı ele alalım," diye devam etti. "Biliyorsunuz bu savaş (öyle sanıyorum ki, kont bu savaşı iyi anımsar.) tam anlamıyla başarıyla sonuçlanmamıştır. Çünkü ordularımız, düşmana çok

yakın uzaklıkta, yeniden düzenlenmişti."

Bu konuşmadan sonra, herkese çok uzun görünen bir dakikalık bir sessizlik oldu. Sonra tartışmalar gene başladı. Ama konuşmalar artık sık sık kesiliyor ve geriye konuşulacak pek bir şey kalmamış gibi hissediyordu.

Tartışmalara yeniden ara verildiği bir sırada, Kutuzof, söz almaya hazırlanıyormuş gibi derin derin içini çekti. Herkes başını çevirip ona baktı. Kutuzof:

"Eh, baylar, görüyorum ki kabak benim başıma patlayacak!" dedi.

Sonra ağır ağır yerinden kalktı, masaya yaklaştı:

"Baylar, bu konudaki düşüncelerinizi dinledim. Kesin ki kimileriniz beni desteklemeyeceklerdir! Ama ben (sözün burasında durakladı)... Çarımın ve ulusumun bana vermiş oldukları yetkiye dayanarak, geri çekilmeyi buyuruyorum."

Generaller, tıpkı bir cenaze töreninden sonra olduğu gibi, resmi, önlemli bir sessizlik içinde dağılmaya başladılar.

Kimileri, hiç de toplantıda konuştukları tonda olduğu gibi değil, çok daha alçak sesle bir şeyler bildirdiler başkomutana.

Çoktandır akşam yemeğine beklenen Malaşa, oturduğu gibi koca sobanın üzerinden kaya kaya ve çıplak ayaklarıyla çıkıntılı yerlere tutuna tutuna üstteki tahtadan yere indi, generallerin ayaklarına dolaşarak, kendini kapıdan dışarı attı.

Kutuzof, generalleri serbest bıraktıktan sonra uzun bir süre, dirseklerini masaya dayamış olarak oturdu. Zihninde hep aynı korkunç soru düğümleniyordu: 'Moskova'nın bırakılmasına ne zaman, ne zaman karar verildi? Bu sorunun böyle çözülmesine yol açan şey, ne zaman oldu? Bunun sorumlusu kim?'

Gece geç vakit yanına gelen yaveri Schneider'e:

"Bunu... Bunu beklemiyordum!" dedi. "Bunu beklemiyordum. Bunu aklıma bile getirmedim!"

Schneider:

"Sizin dinlenmeye ihtiyacınız var, Ekselans!" dedi.

Kutuzof, ona karşılık vermeden, tombul yumruğunu masaya indirdi ve:

"Görecekler! Onlar da at eti yiyecekler, Türkler'in yediği gibi," diye bağırdı. "Onların da başına gelecek bu... Yeter ki..."

O sırada ordunun çarpışmadan geri çekilmesi olayından çok daha önemli bir olayda, Moskova'nın bırakılması ve yakılmasında, bize kendini bu işin başyöneticisi olarak tanıtan Rostopçin, Kutuzof'un tam tersine, bambaşka bir biçimde davranıyordu.

Bu olay, yani Moskova'nın bırakılması ve yakılması olayı da tıpkı orduların Borodino Savaşı'ndan sonra Moskova'nın gerisine çekilmesi gibi kaçınılmaz bir şeydi.

Her Rus, mantığa dayanan bir sonuçtan anlam çıkararak değil, içimizde kök salmış olan ve atalarımızın da yüreklerinde yaşayan duyguya dayanarak, olup bitecekleri önceden söyleyebilirdi. Smolensk'ten başlayarak, Rus kentlerinin, köylerinin tümünde, Kont Rostopçin'in katkıda bulunmasına ve afişlerin asılmasına hiç gerek kalmadan, Moskova'da olanlar oluyordu. Halk aldırmaz bir tavırla düşmanı bekliyor, başkaldırmıyor, heyecana kapılmıyor, kimseye ateş püskürmüyordu. Yalnız sakince yazgısını bekliyor, en zor dakikada, ne yapmak gerektiğini ona gösterecek olan gücü kendinde bulacağına inanıyordu. Gerçekten de düşman yaklaşır yaklaşmaz, halkın en zenginleri mallarını mülklerini bırakarak gidiyor, yoksullar kalıyor ve geride kalan ne varsa hepsini yakıyor, yok ediyorlardı.

Bunun böyle olacağı, her zaman da aynı biçimde yineleneceği bilinci her Rus'un yüreğinde vardı. Ruslar buna hep de inanmıştı. Bu bilinç, hatta daha önemlisi, Moskova'nın düşman eline geçeceği sezgisi, 1812 Moskovası'nın yüksek sosyetesinde de vardı. Daha temmuz ve ağustos ayının başlangıcında Moskova'yı terk etmeye başlayanlar, bunun böyle olacağını beklediklerini göstermiş oluyorlardı. Götürebildikleri eşyayı yanlarına alıp varlıklarının geri kalanını evlerinde bırakarak kentten gidenleri böyle davranmaya zorlayan şey, parlak tümcelerle, yurt uğruna çocukların katledilmesiyle ve bunlara benzer doğaya tümden aykırı eylemlerle değil, gösterişten uzak, yalın bir biçimde, insan varlığına uygun olarak içten gelen, bu yüzden de hep en şiddetli sonuçları yaratan bir yurtseverlikti.

Onlara, 'tehlikeden kaçmak ayıptır, Moskova'dan yalnız korkaklar kaçıyor!' deniliyordu. Rostopçin, halka afişlerinde, Moskova'dan gitmenin ayıp bir şey olacağını yazıyordu. Kendilerine 'korkak' denmesinden utanıyorlardı, yola koyulmak onlara ayıp geliyordu, öyleyken bunun böyle olması gerektiğini bilerek gidiyorlardı. Rostopçin'in, onları, Napolyon'un eline geçirdiği topraklarda dehşet verici hareketlerde bulunduğuna inandırarak korkuttuğunu ileri sürmesi de doğru olmadı. Kenti ilk terk eden ve yola koyulan, zengin ve öğrenimli insanlardı; Viyana ile Berlin'in, Napolyon'un eline geçtikten sonra hiç yakılıp yıkılmaksızın sağlam kaldığını, dahası düşman eline geçişleri sırasında kentlilerin, Rus erkeklerine hayran oldukları ve özellikle Rus bayanlarının da bayıldıkları büyüleyici Fransızlarla hoşça vakit geçirdiklerini biliyorlardı bunlar. Gidiyorlardı, çünkü Ruslara göre 'Moskova'da Fransızların egemenliği altında yaşamak iyi mi, kötü mü olur?' diye bir soru bile sorulamazdı. Fransızların egemenliği altında kalınamazdı! Bu, akla gelebilecek bütün her şeyden daha kötüydü çünkü. Borodino Savaşı'ndan önce başlamışlardı gitmeye, Borodino Savaşı'ndan sonraysa gidişleri daha da hızlandı; Moskova'yı korumak için yapılan çağrılara, başkomutanın İverska'daki Meryem Ana tasvirini kaldırıp, savaşa gideceğini bildirmesine, Fransızları mahvedecek olan balonların uçurulacağı haberlerine ve Rostopçin'in afişlerinde yer alan bütün öbür saçmalıklara bakmadan gidiyorlardı. Biliyorlardı ki, ordu savaşmak zorundadır. Eğer ordu bunu yapamıyorsa, genç kızları ve uşaklarıyla tüm aileler, Üçtepe'ye gidip Napolyon'la savaşa girişemezlerdi. Dolayısıyla da, malı mülkü mahvolmaya bırakmak ne kadar acı gelirse gelsin gitmek gerekiyordu.

Gidiyor, giderken de o kocaman, o zengin, o bırakılan ve herhalde yanacak olan başkentin (kendi başına bırakılan o koca ahşap kentin yanması kaçınılmaz bir şeydi.) taşıdığı yüce anlamı akıllarından bile geçirmiyorlardı. Her biri kendi isteğiyle gidiyordu. Bununla birlikte, gidişleriyle Rus ulusunun dillere destan bir ün kazanmasına yarayan o yüce olay kendiliğinden ortaya çıkmış oldu. Yani, 'Ben Bonapart'a uşak olamam, diye bilinçaltı bir düşünce ya da Kont Rostopçin'in, kendisini yoldan çevirir korkusuyla daha temmuz ayında evde hizmet eden Araplar'ı ve soytarılarıyla Moskova'dan çıkıp Saratof köyüne giden bir bayan, bu gösterişsiz, yalın davranışıyla Rusya'yı kurtaracak olan o

gerçekten yüce eylemi gerçekleştirdi.

Moskova'dan gidenleri ayıplayan Kont Rostopçin'se devlet dairelerinin kentten taşınmasını sağlıyor, hiçbir işe yaramayan silahları, sarhoş ayak takımına dağıtıyordu. Kiliselerden tasvirleri kaldırıyor, patriğin, kiliselerden kutsal eşyalar ile tasvirleri çıkarmasını yasak ediyordu. Moskova'da bulunan tüm özel arabalara el koyuyor, bir yandan Leppich'in yaptığı balonu yüz otuz arabayla yola çıkartıyor, bir yandan Moskova'yı yakacağını anıştırıyor, kendi evini nasıl yaktığını anlatıyor ve bir bildiri yazdırarak malikânesinde bulunan yetimhaneyi soydukları için Fransızlara şiddetle çatıyordu. Moskova'nın yakılması işinde kazandığı ünü yadsıyor, halka tüm casusları yakalayıp kendisine getirmelerini buyuruyordu. Bu işi yaptıkları için halka sitem ediyor, tüm Fransızları Moskova dışına sürüyordu. Kentteki tüm Fransızları çevresinde toplayan Bayan Ober-Schelm'i Moskova'da bırakıyor, bunu yaparken de önemli bir suçu olmadığı halde posta müdürü Kluyuçaref'in yakalanmasını, ve sürgün edilmesini buyuruyordu. Fransızları çevresinde toplayan Bayan Ober-Schelm'in dilinden kurtulmak için tutup bir adamı öldürsünler diye halkın eline bırakıyordu. Kendisi de bu arada kentin arka kapısına gidiyor, Moskova'nın felaketine dayanamayıp öleceğini ileri sürüyordu. Anı defterlerine bu savaşlara nasıl katıldığını anlatan Fransızca şiirler yazıyordu. Oysa kendisi ortaya çıkan olayların anlamını kavrayamayan bir işi başarmak isteyen bir adamdı ve Moskova'nın terkiyle yakılması gibi kaçınılmaz, ama aynı zamanda yüce bir anlam taşıyan tarihsel olaylar karşısında çocuksu bir çırpınış içinde oradan oraya atılıyor, güçsüz, küçük eliyle onu da kendisiyle birlikte sürükleyip götüren halkın karşı durulmaz coşkun selini kimi vakit hızlandırmaya, kimi vakit durdurmaya çalışıyordu.

V

Helen, saray halkıyla birlikte Vilno'dan Petersburg'a döndükten sonra zor durumda kalmıştı.

Petersburg'dayken, devlet yönetiminde en önemli görevlerden birinde bulunan bir soylu kişinin özel olarak ona karşı gösterdiği koruyucu ilgiden yararlanıyordu. Vilno'daysa, genç, yabancı bir prensle yakınlık kurmuştu. Petersburg'a döndüğü vakit, prens de, o soylu kişi de, oradaydı. İkisi de hak savındaydı ve Helen'in karşısına, sosyetede yükselme bakımından yepyeni bir sorun çıkmıştı. Hiçbirini gücendirmeden her ikisiyle de ilişkiyi sürdürmek!

Başka bir kadına zor, dahası olanaksız görünen şey, Kontes Bezuhova'yı bir an için olsun düşündürmedi; Petersburg'un en zeki kadını ününü kazanması boşuna değildi. Eğer kendi davranışlarını gizlemeye, zor bir durumda kurnazlıklar yaparak kurtulmaya çalışmış olsaydı, bu davranışıyla konumunu bozmuş, kendini de suçlu saymış olacaktı. Ama Helen, tam tersine, gerçekten büyük bir insan, istediği her şeyi yapabilecek bir büyük insan gibi, hemen kendisini haklı, başkalarını da haksız duruma soktu; haklı olduğuna gerçekten de inanıyordu çünkü.

Helen, genç yabancının ona sitem etme yürekliliğinde bulunarak yaptığı ilk çıkışta, o güzel, o gururlu başını kaldırdı; ve hafifçe dönerek, kesin bir tavırla şunları söyledi:

"İşte erkeklerin bencilliği, zalimliği böyledir. Zaten başka bir şey beklemiyordum. Kadın sizin için kendisini ortaya atıyor, acı çekiyor, ödülü de bu oluyor. Dostluklarımın, sevgilerimin hesabını ne hakla soruyorsunuz? Bu adam benim için bir babadan daha değerlidir!"

Karşısındaki bir şey söylemek istedi, ama Helen, sözünü kesti:

"Belki bana karşı bir babanın duyabileceği sevgiden daha başka bir duygu beslemektedir, evet. Ama bu, ona kapımı kapamak için bir neden değildir. Ben nankörlük edemem, çünkü erkek değilim. Şunu bilin ki, prensim, duygularımı, mahrem duygularımı ilgilendiren şeyler konusunda ancak Tanrı'ya ve vicdanıma hesap veririm ben!"

Sözünü bitirince elini, kabaran güzel göğsüne bastırıp gözlerini yukarı kaldırmıştı. Genç yabancı atıldı:

"Ama beni dinleyin, Tanrı aşkına, benimle evlenin, köleniz olayım!"

"Ama bu olanaksız bir şey!"

"Niçin?"

"Benim düzeyime inmek istemiyorsunuz," diyerek ağlamaya başladı.

Karşısındaki onu avutmaya koyuldu; Helen'se gözyaşları arasında (sanki kendini yitirmiş gibi), evlenmesine hiçbirşeyin engel olamayacağını, buna benzer örneklerin var olduğunu (o zamanlar daha bu konuda çok az örnek vardı; ama Helen, Napolyon'u ve başka yüksek kişileri anıştırıyordu), kocası için hiçbir zaman tam anlamıyla bir eş olamadığını, başının yandığını söylüyordu.

Karşısındaki, artık boyun eğmeye hazır bir durumda:

"İyi ama, yasalar, din," diye bir son çıkış yaptı.

Helen, adamın sözünü ağzına tıkarcasına:

"Yasalarmış, dinmiş... Tüm bunlar, eğer bunu bile sağlayamıyorlarsa niçin varlar? Sorarım size?"

O önemli kişi, bu kadar sıradan bir düşüncenin aklına bile gelmemiş olmasına şaşarak, yakın bir ilişkisi bulunan 'İsa'yı Sevenler Derneği'ndeki kutsal kardeşlerinden öğüt istedi.

Bu olaydan birkaç gün sonra, Helen'in Taşlık Ada'daki yazlık evinde düzenlediği ve büyüleyici bir hava içinde geçen eğlenceli toplantıların birinde, kendisine, artık iyice yaşlanmış, saçları kar gibi bembeyaz, siyah gözleri pırıl pırıl parlayan, insanı hemen etkisi altına alan, 'kısa giysili bir cizvit' dedikleri Bay Joubert'i tanıttılar. Bahçede eğlence nedeniyle yakılan ışıkların altında, müzik sesleri arasında, genç kadınla uzun uzun söyleşti Bay Joubert. Ona, Tanrı'ya, İsa'ya, Tanrı'nın annesi Hazreti Meryem'e duyulması gereken sevgiden, bu dünyada olsun, öbür dünyada olsun, yalnız bir tek mezhebin, Katolik mezhebinin sunduğu teselliden söz etti. Helen, bayağı duygulanmıştı. Birkaç kez onun da, Bay Joubert'in de gözleri doldu ve sesleri titredi. O sırada bir kavalye, Helen'i dansa davet ederek, genç kadının ileride 'vicdan yöneticisi' olacak kişiyle yaptığı söyleşiyi yarıda kesti. Ama ertesi günü Bay Joubert, akşam vakti tek başına Helen'i ziyaret etti. O günden sonra da sık sık evine gelmeye başladı.

Bir gün de, kontesi, Katolik kilisesine götürmüş ve genç kadın, mihrabın önünde diz çökmüştü. Artık yaşlı ama gene de insanı etkileyen Fransız, ellerini Helen'in başına koymuş, o zaman Helen, (sonradan anlattığına göre) serin bir yel esiyormuş gibi bir duygunun ruhuna dolduğunu duyumsamıştı. Kendisine bunun 'Tanrı'nın lütfü' olduğunu söylemişlerdi.

Sonra yanına uzun cüppeli bir papaz getirmişler, genç kadın, ona günahlarını çıkartmış, papaz da onları bağışlamıştı. Ertesi günü Helen'e içinde kutsal ekmek olan bir kutu getirerek, onu kullansın diye evine bırakmışlardı. Birkaç gün sonra da Helen artık Katolik mezhebine girmiş olduğunu, bunun birkaç gün içinde papaya bildirileceğini, papanın da ona belge göndereceğini sevinçle öğrendi.

O sırada çevresinde olup bitenler, kendisine yaptırılanlar, bunca akıllı insanın dikkatini onun üzerine çevirmiş olmaları, bunu bu kadar hoş, bu kadar büyük bir incelikle belirtmeleri, içinde bulunduğu o pürüzsüz, tertemiz hava (genç kadın tüm o süre içinde hep beyaz kurdelelerle süslü beyaz giysiler içinde dolaştı), hepsi büyük bir zevk veriyordu ona! Ama bu zevk bir an için olsun amacını unutturmuyordu. Kurnazlık gerektiren durumlarda budala bir insan nasıl her zaman kendisinden akıllı olanları atlatırsa Helen de tüm bu sözlerin ve uğraşmaların her şeyden önce ona Katolikliği kabul ettirip kendisinden cizvit kurumları yararına para sızdırmak amacını güttüğünü (ki bu konuda imaları olmuştu) anlayınca, parayı vermeden önce, kendisini kocasına bağlayan bağdan kurtaracak olan işlemlerin yapılması için üstelemeye başlamıştı. Onun anlayışına göre, her dinin anlamı, yalnız insanların isteklerini yerine getirebilmeleri için ahlaka uygun belirli kurallara göre davranmayı sağlamakla sınırlıydı. Bu amaçla 'vicdanını yönetmek' görevini verdiği kişiyle yaptığı söyleşilerden birinde, ondan, evlilik bağının kendisini ne oranda bağladığını sordu.

O sırada konuk odasında, pencerenin yanında oturuyorlardı. Hava kararıyordu. Dışardan çiçek kokuları geliyordu. Göğsünün ve omuzlarının çıplaklığını sergileyen beyaz bir giysi içindeydi. İyi beslendiği belli, tombul yüzlü, sinekkaydı tıraş olmuş, güzel, dolgun dudaklı papaz, beyaz ellerini uslu uslu dizlerinin üzerinde kenetlemiş, genç kadının yanında oturuyor, ara sıra ince bir

gülümseyişle, sakin, hayran, yüzüne bakıyor; ilgilendikleri konudaki görüşünü açıklıyordu. Helen, huzursuzlukla gülümseyerek, papazın dalgalı saçlarına, sinekkaydı tıraştan esmer görünen dolgun yanaklarına bakıyor, her an konuşmanın yeni bir yöne dökülmesini bekliyordu. Ama papaz, söyleşi arkadaşının yakınlığından ve güzelliğinden zevk aldığı açıkça belli olduğu halde, mesleğinde usta olduğunu gösterme heyecanına kaptırmıştı kendini.

Helen'in 'Vicdanını yönetmek' görevini üzerine alan kişinin düşünce akışı şöyleydi:

"Yaptığınız işin anlamını kavramadan bir erkeğe evlilikte sadık kalma yemini etmiş bulunuyorsunuz; oysa o erkek evliliğin dinsel anlamına inanmadan, bir evlilikte olması gereken iki yönlü anlam bu evlilikte yoktur. Buna karşın, ettiğiniz yemin sizi bağlamıştır. Siz ettiğiniz bu yemini çiğnediniz. Böyle davranmakla ne işlemiş oluyorsunuz? Az ceza gerektiren günah mı, yoksa insanı cehenneme götüren günah mı? Az ceza gerektiren günah işlemiş oluyorsunuz, çünkü bu davranışta bulunduğunuz vakit kötü bir tasarınız yoktu. Eğer şimdi çocuk sahibi olmak amacıyla yeniden bir evlilik yaparsanız, belki günahlarınız bağışlanabilir. Ama ortaya çıkan sorun gene ikiye ayrılacaktır. Birincisi..."

Canı sıkılan Helen, birden o insanı baştan çıkaran gülümseyişiyle:

"Ama ben öyle sanıyorum ki, gerçek dine girdikten sonra, sahte dinin bana yüklemiş olduğu sorumluluklar artık beni bağlayamaz!" dedi.

Vicdan yöneticisi, karşısında bu kadar sıradan bir biçimde konulmuş bir Kristof Kolomb yumurtası görünce şaşırmıştı. Öğrencisinin beklenmedik bir hızla gelişen başarısına hayran kalmıştı; ama bin bir kanıtı birleştirerek kurduğu yapıdan vazgeçemiyordu. Gülümseyerek:

"Şunda anlaşalım, kontes!" dedi, ve ruhsal kızının düşüncelerini çürütmeye girişti.

VI

Helen, dinsel bakımdan işin çok sıradan ve kolay olduğunu, ama kendisini yönetenlerin, yalnız, sosyetede sözü geçen kişiler bunu nasıl karşılar, diye korktukları için güçlük çıkardıklarını anlıyordu elbette.

Dolayısıyla da sosyeteyi bu işe hazırlamak gerektiğine karar verdi. Yaşlı, soylu kişiyi kışkırtarak kıskançlığını uyandırdı ve ona da, kendisine ilk talip olana söylediklerini yineledi, yani bu sorunu, 'üzerimde hak sahibi olmanın tek yolu benimle evlenmektir,' biçiminde ortaya attı. Yaşlı, önemli kişi, kocası sağ olan bir kadından evlenme önerisi alınca, tıpkı kendisinden önceki genç gibi ilkin şaşırıp kaldı. Ama Helen'in, bu işin aslında tıpkı genç bir kızın evlenmesi gibi sıradan ve olağan bir iş olduğuna sarsılmaz bir biçimde inanması onu da etkiledi.

Genç kadında en küçük bir kararsızlık, bir utanç ya da işi gizli tutma eğiliminin belirtileri görülseydi, kesin ki partiyi yitirmiş olacaktı. Ama davranışlarında işi gizli tutma ya da utanç belirtilerinin göze çarpması şöyle dursun, tam tersine genç kadın, içten gelen candan bir saflıkla yakınlarına (ki tüm Petersburg'u öyle sayıyordu.) bir prens ile bir devlet adamının kendisine evlenme önerdiklerini, her ikisini de sevdiğini ve her ikisini de gücendirmekten korktuğunu anlatıyordu.

Bunun üzerine Petersburg'da, Helen'in kocasından boşanmak istediği konusunda değil, (böyle bir söylenti çıkmış olsaydı, birçokları yasalara aykırı düşen bu tasarıya herhalde karşı çıkardı.) doğrudan doğruya, ilginç bir kadın olan Helen'in iki talibinden hangisine varacağını şaşırdığı konusunda söylentiler ağızdan ağıza yayıldı. Sorun artık bunun ne oranda önemli olduğu değildi. Yalnız hangi kısmetinin daha çok çıkarına uygun olduğundan ve sarayın bunu nasıl karşılayacağından başka bir şey değildi. Gerçi, bu düzeye yükselmeyen ve bunu evliliğin kutsallığına sövgü olarak kabul eden kimi gerçekten geri düşünceli insanlar vardı, ama bunlar azdı ve hepsi susuyorlardı; çoğunluksa Helen'e nasip olan büyük şansla ilgileniyor, hangi talibini seçmesinin daha iyi olacağını düşünüyordu. Kocası sağ olan bir kadının evlenmesinin iyi mi, yoksa kötü bir şey olduğu konusundaysa hiç kimse bir tek şey söylemiyordu; çünkü bu soruya sizden benden kat kat akıllı kişiler bir çözüm yolu bulmuşlardı (herkes öyle diyordu.) ve bu çözüm biçiminin doğruluğundan kuşku duymak, kendi budalalığını, kendi görgüsüzlüğünü ortaya koymayı göze almak demekti.

Yalnız o yaz, oğullarından biriyle görüşmek için Petersburg'a gelmiş olan Maria Dimitriyevna Ahrasimova, kamuoyuna aykırı da olsa, kendi düşüncesini açıklamak yürekliliğinde bulundu. Helen'e bir baloda rastlayan Maria Dimitriyevna, onu salonun ortasında durdurdu ve herkesin sustuğu bir sırada, kaba sesiyle:

"Sizin burada artık kocaları sağ olan kadınlar da evlenmeye kalkışıyormuş," dedi. "Belki de bir yenilik yaptığını sanıyorsun. Geç kaldın, kızım! Çoktandır yapıldı bu yenilik. Bunu yapanların tümü .... takımıdır."

Bunları söyledikten sonra da, hep yaptığı gibi, gözdağı verici bir tavırla, giysisinin geniş kollarını sıvayıp sert bir tavırla çevresine bakına bakına odanın öbür ucuna gitti.

Petersburg'da herkes Maria Dimitriyevna'dan korkuyordu, ama ona şakacı bir kadın gözüyle de bakıyorlardı. Bu yüzden yalnız o kaba sözü fark etmişlerdi; fısıldayarak onu birbirlerine yineliyor, söylenenler arasında asıl önemli olanın bu söz olduğunu sanıyorlardı.

Özellikle son zamanlarda söylediklerini sık sık unutan ve aynı şeyi yüz kez yineleyen Prens Vasili, kızını her görüşünde, kolunu tutup aşağı doğru çektikten sonra onu bir köşeye çekiyor:

"Helen, size bir şey söylemek istiyorum. Kulağıma kimi tasarılar çalındı... Şey konusunda... Yani şey konusunda. Biliyorsunuz. Sevgili kızım, bir baba olarak buna yürekten seviniyorum... O değin acı çektiniz ki... Sevgili kızım... Bu işte yalnız kendi yüreğinizin sesini dinleyin, o da size bu söylediklerimi söyleyecektir."

Her zaman aynı heyecanla yanağını kızının yanağına yapıştırıyor, sonra uzaklaşıyordu.

En zeki erkeklerden biri olarak ününü yitirmemiş olan ve Helen'in ondan hiçbir çıkar beklemeyen dostu Bilibin, (çok güzel kadınların böyle hiçbir vakit sevgili rolüne giremeyen erkek arkadaşları vardır hep), bir gün, baş başa, arkadaşına tüm bu iş konusunda ne düşündüğünü açıklamıştı. Helen:

"Dinleyin, Bilibin," diye başladı.

(Helen de Bilibin gibi, dostlarına hep soyadıyla seslenirdi.)

Bunu söyledikten sonra yüzüklü eliyle onu frakının kolundan tuttu ve şöyle devam etti:

"Bana bir kız kardeşe söyler gibi söyleyin. İkisinden hangisini?"

Bilibin alnını kırıştırdı, dudaklarında bir gülümseyişle düşünceye daldı.

"Beni gafil avladınız, boş bulunduğum bir sırada, biliyor musunuz?" dedi. "Gerçek bir dost olarak durumunuzu düşündüm. Bakın eğer prensle evlenirseniz..."

Sözünü ettiği genç adamdı. Bunu söylerken bir parmağını bükmüştü.

"Öbürüyle evlenmek şansını yitirmiş olursunuz. (Bildiğiniz gibi arada akrabalık gibi bir şey var.) Ama yaşlı kontla evlenirseniz, son günlerinde onu mutlu edebilirsiniz. Sonra ünlü... dul bir kadın olduğunuzda prens sizinle evlense de, toplumsal durumuna aykırı bir şey yapmış olmaz."

Bilibin, sözlerini bitirirken alnındaki kırışıkları düzeltmişti. Yüzü aydınlanan Helen, Bilibin'in koluna gene dokunarak:

"İşte gerçek dost böyle olur. Ama işin içinde başka bir şey var. Ben ikisini de aynı derecede seviyorum. İkisini de kırmak istemem. İkisinin de mutluluğu için canımı vermeye hazırım."

Bilibin, böyle bir derde, kendisinin bile bir çıkış bulamayacağını söyleyerek omuzlarını silkti. 'Ama ne kadın! Sorunu kesin olarak ortaya koymak buna derler! Bıraksalar üçüyle birden evlenecek!' diye düşündü.

Sahip olduğu ünün sahipsiz bir temele dayandığını bildiği için, böyle bir soruyla gözden düşeceğinden korkmadan:

"İyi ama, bana şunu söyleyin, kocanız bu işe ne diyecek?" diye sordu. "Bunu sineye çekecek mi?"

Nedense Piyer'in kendisini sevdiğini sanan Helen:

"Ah, beni o kadar çok seviyor ki!" dedi. "Benim için yapmayacağı şey yoktur!"

Bilibin, hazırladığı nükteye bir anlam katmak için alnını kırıştırarak:

"Boşanma da mı?" dedi.

Helen güldü.

Tasarlanan evliliğin yasallığından kuşkulanmak yürekliliğini gösteren kişiler arasında Helen'in annesi Kontes Kuragin de vardı. Zaten her zaman kızını kıskandığı için kendisini üzüp duruyordu; şimdiyse kıskançlık konusu yüreğine en yakın tuttuğu konulardan biri olunca, bir türlü bu düşünceyi benimseyemiyordu. Bir kadının kocası sağken boşanıp yeniden evlenmesinin ne derece olanaklı olduğu konusunda bir Rus papazına danışmış, papaz da bunun olanaksız bir şey olduğunu söylemiş, dahası İncil'de (kendisinin sandığına göre) kocası sağ olan bir kadının evlenmesinin kesin olarak olanaksız olduğunu açıkça belirten bir yazı göstererek onu sevindirmişti.

Kendisine karşı çıkılmaz görünen bu kanıtlarla donanan prenses, kızını tek başına olduğu bir sırada görebilmek için sabahleyin erkenden ona gitti.

Helen, annesinin karşı çıkışlarını dinledikten sonra yumuşak ve alaylı bir tavırla gülümsedi. Yaşlı kontes:

"Evet, açık açık, 'Her kim boşanmış kadınla evlenirse...' deniliyor..." diyordu.

Helen:

"Ah anne, saçmalamayın! Bir şeyden anladığınız yok. Benim durumumda olanların görevleri vardır!" dedi.

Kendisini ilgilendiren bir konuya girince düşünceleri yeterince açıklıkla belirtmiyormuş gibi görünen Rusça'yı bir yana bırakıp Fransızca konuşmaya başlardı hep.

"İyi ama yavrum..."

"Ah anne, nasıl anlamıyorsunuz ki, kutsal pederin izin vermek hakkı vardır."

Bu sırada Helen'in nedimesi olan kadın, odaya girerek, prens hazretlerinin salonda olduğunu ve Helen'i beklediğini bildirdi.

"Hayır, ona, kendisini görmek istemediğimi, verdiği sözü tutmadığı için çok kızdığımı söyleyin..." Aynı anda uzun yüzlü, uzun burunlu sarışın bir genç içeri girerek:

"Kontes, her günahın bir bağışlanması vardır," dedi.

Yaşlı kontes, saygıyla yerinden kalkarak diz kırdı, ama içeri giren genç, ona dikkat bile etmedi. Kontes, kızını başıyla selamladıktan sonra kayar gibi kapıya gitti.

Prens hazretlerinin gelişiyle tüm inancı yıkılan yaşlı kontes, 'Evet, haklı,' diye düşünüyordu. Arabasına binerken, 'Kızım haklı... Ama nasıl oluyor da, bize geri gelmesi olanaksız gençliğimizde bunu bilemedik? Meğer ne kolay bir şeymiş!'

Ağustosun başında, Helen'in işi kesinleşti ve genç kadın kocasına, (kendisini çok sevdiğini sandığı kocasına), N.N. ile evlenmek tasarısında olduğunu ve gerçek olan tek mezhebe girdiğini bildiren bir mektup yazdı. Aynı zamanda mektubu ona getirecek olanın kendisine açıklayacağı biçimde

boşanmayla ilgili tüm işlemleri yerine getirmesini istiyordu. Mektup şöyle bitiyordu:

Böylece sizi hep kutsal ve güçlü koruyuculuğu altında bulundurması için Tanrı'ya dualar ederim, dostum.

Arkadaşınız Helen.

Bu mektup, Piyer, Borodino Savaş alanındayken getirildi.

VII

Piyer, Borodino Savaşı'nın sonunda, ikinci kez olarak Rayev-ski'nin bataryasının bulunduğu yerden koşa koşa inerek, bir er kalabalığı içinde ve onlarla birlikte vadiye ulaşıp Knyazkov'a doğru gitmiş, gezici dispansere gelmiş, ama orada kanları gördükten, çığlıkları, iniltileri işittikten sonra başka bir er kalabalığına katılıp hızla daha ileriye doğru yürümüştü.

Şimdi varlığının tüm gücüyle istediği tek şey, o gün içinde yaşadığı korkunç izlenimlerden bir an önce kurtulup, alıştığı yaşam koşullarına dönmek ve odasında, kendi yatağının içinde huzurlu bir uykuya dalmaktı. Kendini ve görüp geçirdiği şeyleri ancak alıştığı yaşamın koşulları içinde anlayabileceğini düşünüyordu. Ama hiçbir yerde o alıştığı yaşamın koşullarını bulamıyordu.

Gerçi artık buradan, yürüdüğü yolun üzerinde mermiler, kurşunlar ıslık çalarak geçmiyorlardı; ama bunun dışında bütün her şey, savaş alanında olanların aynıydı. Aynı acı çeken, bitkin ve kimi vakit de tuhaf bir aldırmazlık içinde görünen yüzler, aynı kan, aynı er kaputları, uzak olmakla birlikte hâlâ insana dehşet veren top sesleri, bundan başka boğucu bir hava ve toz vardı.

Mojaisk'e giden geniş yolda beş kilometre ilerledikten sonra, Piyer, yolun kenarına oturdu.

Ortalığa alacakaranlık çökmüş, topların uğultusu dinmişti. Dirseğini yere dayayarak uzandı ve bir süre, karanlıkta önünden geçen gölgelere bakarak öylece yattı. Hep sanki bir gülle korkunç bir ıslık çalarak üzerine gelir gibi oluyor ve irkilerek doğruluyordu.

Orada ne kadar kaldığını anımsamıyordu. Gece yarısı, üç er kütüklerle yanına gelip yerleşerek ateş yakmaya koyuldular.

Piyer'e yan yan bakarak, ateş iyice alev aldıktan sonra üzerine bir çanak koydular, kuru ekmek parçalarını ufalayarak içine attılar, biraz domuz yağı eklediler. Duman kokusuna hoş bir yiyecek ve yağ kokusu karıştı. Genç adam, yerinden kalkarak içini çekti. Erler ona önem vermeden yiyor, kendi aralarında konuşuyorlardı.

İçlerinden biri:

"Sen kimlerdensin?" diyerek Piyer'e döndü.

Bunu sormakla Piyer'in de aklından geçen şeyi kast ediyor, yani, 'eğer karnın açsa, sana yemek veririz; yalnız söyle, bize dost musun?' demek istiyordu.

Erlere daha yakın, daha kolay anlaşabilecek bir insan olarak görünmek için, kendi toplumsal durumunu elinden geldiğince önemsiz göstermek zorunluluğunu duydu.

"Ben mi? Ben mi?" dedi. "Ben aslında gönüllü subayım. Yalnız taburum burada değil, savaşa katılmak için gelmiştim buraya. Ama bizimkileri yitirdim."

Erlerden biri:

"Bak hele!" dedi.

Bir başka er başını salladı, ilk konuşan, tahta bir kaşığı yakalayıp Piyer'e uzatarak:

"İstersen buyur," dedi. "Sen de biraz ye."

Piyer, ateşe yaklaşıp oturdu, ona ömründe yediği tüm yiyeceklerden çok daha lezzetli gelen bulamaçtan yemeye koyuldu. Çanağın üzerine doğru eğilerek, kaşığı ağzına değin doldurup lokmaları art arda çiğnerken, yüzü ateşin ışığında görünüyor, erler de hiç konuşmadan ona bakıyorlardı.

Aralarından biri gene:

"Senin nereye gitmen gerekiyor?" diye sordu. "Söylesene."

"Mojaisk'e gitmeliyim."

"Demek sen beylerdensin?"

"Öyle."

"Peki adın ne?"

"Piyotr Kiriloviç."

"İyi, Piyotr Kiriloviç, birlikte gidelim, biz seni götürürüz."

Erler, Piyer'le birlikte göz gözü görmeyecek zifiri bir karanlıkta Mojaisk'e doğru yola koyuldular.

Oraya horozlar öterken vardılar ve kentin sivri tepesine çıktılar. Piyer, indiği hanın tepenin altında bulunduğunu, onu çoktan geçtiklerini büsbütün aklından çıkarmış, erlerle birlikte yürüyordu. Tepenin yarısına çıktığı sırada onu bulmak için kente gittikten sonra yolcu hanına dönen at bakıcısıyla burun buruna gelmemiş olsaydı, (bulunduğu o derin şaşkınlık içinde) gene de anımsamayacaktı. At bakıcısı, karanlıkta bembeyaz görünen şapkasından tanımıştı Piyer'i.

"Ekselans," dedi. "Neredeyse artık umudumuzu kesmiştik. Niçin yaya gidiyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Buyrun."

Piyer:

"Ha... Evet..." dedi.

Erler durakladılar. Aralarından biri:

"Ne oldu? Kendi adamlarını buldun mu?" diye sordu.

Başkalarının da sesleri duyuldu:

"Haydi hakkını helal et; adın Piyotr Kiriloviç'ti herhalde, değil mi? Hakkını helal et, Piyotr Kiriloviç!"

Piyer:

"Siz de hakkınızı helal edin," dedi.

Sonra da at bakıcısıyla birlikte hana doğru yola koyuldu.

Elini cebine atarak, 'Onlara bir şey vermeli!' diye düşündü, içinden bir ses karşılık verdi, 'Hayır, olmaz!'

Handa boş yer yoktu; odaların hepsi tutulmuştu. Piyer, avluya gitti, arabasına bindi. Başını da örterek yattı.

VIII

Piyer, başını yastığa koyar koymaz, uykuya dalmak üzere olduğunu anladı. Ama birden hemen hemen gerçeğe uygun bir belirlilikle 'pat! pat! pat!' diye top sesleri, iniltiler, çığlıklar, yere çarpan mermilerin çatırdaması duyuldu; ortalığa kan ve barut kokusu yayıldı. Piyer'in tüm varlığını bir anda dehşet ve ölüm korkusu sardı. Ürkü içinde gözlerini açtı kaputun altından başını kaldırdı. Avluda her şey suskundu. Yalnız dış kapının önünden, kapıcıyla konuşa konuşa, çamurlu ayaklarını şapırdata şapırdata bir hizmeteri geçiyordu. Piyer'in uyanırken yaptığı hareketten ürken güvercinler, arabanın karanlık körüğü altından fırlayıp gittiler. Tüm avluya, o anda genç adama sevinç veren, sakinleştirici, keskin bir saman, gübre ve zift kokusu yayılmıştı. Çift körüğün arasından temiz, yıldızlı bir gök görünüyordu.

Gene başını örterek, 'iyi ki bunlar yok artık!' diye düşündü. 'Ah, korku ne müthiş şey? Hem kendimi ne kadar ayıplanacak bir biçimde kaptırdım bu korkuya! Oysa onlar... Tüm bu süre içinde, sonuna kadar soğukkanlı kaldılar, serinkanlılıklarını yitirmediler.' Zihninden 'onlar' diye geçirdiği erlerdi. Bataryadan onu besleyen ve tasvire bakarak dua eden erler... Onlar... O güne kadar tanımadığı, bilmediği o tuhaf varlıklar, zihninde başka insanlardan apaçık ve kesin biçimde ayrılıyorlardı.

Uykuya dalarken, 'Er olmalı, sıradan bir er!' diye düşünüyordu. 'Hepsini saran bu yaşantıya dalmak, onları bu tür varlıklar durumuna getiren şeylerin hepsini içime sindirmek... İyi ama tüm o fazlalıkları, o şeytanlıkları, bir insanın dış görünüşündeki o yükleri üstümden nasıl atmalı? Bir vakitler öyle olabilirdim. Babamdan istediğim gibi kaçabilirdim. Dolohof'la düello ettikten sonra bile er olarak gönderilebilirdim.'

Bunu düşününce, ilkin, kulüpte Dolohof'u düelloya çağırdığı yemek, sonra da koruyucusunun Torjok'taki huzur dolu evi canlandı zihninde. Daha sonra locanın masa başında yapılan törenli bir toplantısını görür gibi oldu. Bu toplantı İngiliz Kulübü'ndeydi. Masanın öbür ucunda da tanıdığı, yakınlık duyduğu, sevdiği birisi oturuyordu. Evet oydu. Koruyucusuydu. Piyer, 'iyi ama o öldü!' diye düşündü. Evet, ölmüştü, ama ben onun sağ olduğunu bilmiyordum. Öldüğüne ne çok üzülmüştüm, şimdi de sağ oluşuna ne çok seviniyorum!' Masanın bir yanında Anatol, Dolohof, Nesvitski, Denisof ve onlara benzeyen insanlar (düşte Piyer'in zihninde, bu tip insanların kategorisi, tıpkı 'onlar' dediği insanlarınki gibi belirliydi.) vardı ve bu insanlar, yani Anatol ve Dolohof gibiler, yüksek sesle bağırıyor, şarkı söylüyorlardı; ama bağrışlarının arkasından koruyucusunun, savaş alanındaki uğultu gibi hiç dinmeyen kesintisiz sesi duyuluyordu; hoş ve avutucuydu bu ses. Koruyucusunun neler söylediğini anlayamıyordu, ama biliyordu ki (düşüncelerinin akışı düşünde de uyanık olduğu zamanki gibi apaçıktı.) iyilikten, 'onlar' gibi olmanın olanaklılığından söz etmektedir. 'Onlar' da, o yapmacıktan arınmış iyilik dolu, kararlı yüzleriyle koruyucusunun çevresini almışlardı. Ama iyi yürekli olduğu halde, Piyer'e bakmıyor, onu tanımıyorlardı. Onların dikkatini kendi üzerine çevirmek ve konuşmak istedi Piyer. Yerinden kalkacak oldu; ama aynı anda ayaklarının üşüdüğünü ve yalın ayak olduğunu ayrımsadı.

İçinde bir utanma duygusu uyandı, elleriyle ayaklarını örtmeye çalıştı. Kaput gerçekten ayaklarının üzerinden kaymıştı. Kaputu düzeltirken bir an için gözlerini açtı ve üzerinde gene faytonun körüğünün dışındaki direkleri, avluyu gördü. Ama tüm bu gördükleri açık lacivert renkteydi şimdi. Artık ortalık aydınlanmıştı; yer yer çiy damlaları ya da kırağının parıltısı göze çarpıyordu.

'Ortalık ağarıyor,' diye düşündü. 'Ama istediğim bu değil. Ben, koruyucumun sözlerini dinlemeli, onları anlamalıyım.' Gene kaputu üzerine çekti. Artık ne koruyucusu, ne de masa başında toplanmış loca vardı. Var olan yalnız sözlerle açıkça belirtilen düşüncelerdi, bunları biri söylüyor ya da o bunları kendiliğinden zihninden geçiriyordu. Bu düşünceler o günün izlenimlerinin etkisiyle uyanmış olduğu halde, o bunları dışardan birinin söylemiş olduğuna kesinlikle inanacaktı sonradan anımsadığında. Ona öyle geliyordu ki, uyanık olduğu bir sırada, hiç de böyle düşünemez, düşüncelerini böyle açıklayamazdı.

O ses, 'Savaş, insan özgürlüğünün Tanrı yasalarına en zor boyun eğişidir!' diyordu. 'Yalınlık, Tanrı'ya teslim olmaktır; Tanrı'dan hiçbir yere kaçılamaz. Onlar sıradan insanlardır. Onlar konuşamazlar, yalnız eylemde bulunurlar; söylenmiş bir söz gümüştür ama söylenmemiş olan altındır, insan ölümden korktuğu sürece hiçbir şeye sahip olamaz. Kim ölümden korkmuyorsa her şey onundur. Eğer acı çekmek diye bir şey olmasaydı, insan kendi sınırlarını bilemez, kendi kendini tanıyamazdı. En zor olan (düşlerinde bu sözleri işitmeye ya da düşünmeye devam ediyordu), insanın dünyada var olan her şeyin anlamını kendi içinde birleştirmesi, bir bütün durumuna getirmesidir.'

Bunu düşününce kendi kendine, 'Her şeyi birleştirmek mi?' diye sordu, 'Hayır, birleştirmek değil. Düşünceler birleştirilemez. Ama bütün bu düşünceleri birleştirmeli, pekiştirmeli... Gereken bu işte! Evet birleştirmeli, onları. UYUMLU KILMALI!' İçten gelen bir coşkuyla yineliyordu bunu. Belirtmek istediği ancak bu sözlerle açıklanabilirdi ve ona acı çektiren sorun ancak böyle çözümlenebilirdi.

"Evet, birleştirmeli, birleştirmenin zamanı geldi!"

Bir ses:

"Arabayı koşmalı, arabayı koşmanın zamanı geldi, Ekselans! Ekselans! Arabayı koşmalı, vakit geldi!" diye yineliyordu.

Piyer'i uyandıran at bakıcısının sesiydi bu. Güneş yüzüne çarpıyordu. Ortasında erlerin sıska atlarına su verdikleri bir kuyu olan ve kapısından arabaların çıktığı avluya baktı. Tiksintiyle arkasını döndü, sonra gözlerini kapayarak gene kendini faytonun oturma yerine bıraktı. 'Hayır, bunları istemiyorum,' dedi kendi kendine. 'Düşte bana açıklanan şeyi anlamak istemiyorum. Bir saniye daha geçseydi, her şeyi anlayacaktım, iyi ama, ne yapmalıyım? Hepsini nasıl birleştirmeli, nasıl bütünlemeli?' Bunları düşünürken rüyasında gördüğü, düşündüğü her şeyin mahvolduğunu anladı.

At bakıcısı, arabacı ve kapıcı Piyer'e, bir subayın, Fransızların Mojaisk altına kadar geldiklerini bizimkilerin de geri çekildiklerini söylediler.

Genç adam, ayağa kalktı ve arabaya at koşulmasını, sonra da kendisine yetişmelerini buyurup yaya olarak kentin öbür ucuna doğru yola koyuldu.

Ordular Mojaisk'ten çıkıyor, geride hemen hemen on bin yaralı bırakarak gidiyorlardı. Yaralılar avlularda, evlerin pencerelerinde görünüyor ya da sokaklarda toplu olarak duruyorlardı. Yollarda yaralıları götürecek olan arabaların yanından çığlıklar, sövgüler, vuruşlar işitiliyordu. Kendisine yetişmiş olan faytonunu tanıdığı yaralı bir generalin buyruğuna verdi Piyer ve onunla birlikte Moskova'ya gitti. Yolda, kayın biraderinin ve Prens Andrey'in ölüm haberini bu generalden öğrendi.

IX

Piyer, ayın dokuzunda Moskova'ya döndü. Kentin hemen dış kapısında Kont Rostopçin'in yaveriyle karşılaştı.

"Biz de sizi her yerde arıyorduk!" dedi yaver. "Kont sizi kesinlikle görmek istiyor. Önemli bir şey görüşmek için hemen yanına gelmenizi istiyor."

Piyer, evine uğramadan bir araba kiraladı ve başkomutana gitti. Kont Rostopçin, Sokolniki'deki yazlık evinden daha o sabah kente gelmişti. Evinde sofa ile bekleme odası, buyruğuyla ya da kendiliklerinden ondan buyruk almak için gelmiş memurlarla doluydu. Vasilçikof ile Platof, daha önce kontla görüşmüş ve ona Moskova'yı savunmanın olanaksız bir şey olduğunu, kentin bırakılacağını söylemişlerdi. Gerçi bu haber Moskova halkından gizli tutuluyordu ama memurlar, çeşitli kurumların başkanları, tıpkı Kont Rostopçin gibi, Moskova'nın düşman eline düşeceğini biliyor ve hepsine verilmiş daireleri ne yapacaklarını sormak için başkomutana gelmişlerdi.

Piyer, bekleme odasına girerken, cepheden gelen bir kurye kontun yanından çıkıyordu. Kendisine sorulan sorulara, umutsuz bir tavırla elini sallayarak karşılık verdi ve salonun öbür ucuna gitti.

Beklerken, yorgun gözlerle, odada bulunan genç, yaşlı, asker, sivil kişileri, önemli ve önemsiz memurları süzüyordu. Hepsi hoşnutsuz, huzursuz görünüyorlardı. Aralarında bir tanıdığının bulunduğu memur gruplarından birine yaklaştı. Gruptakiler, Piyer'i selamladıktan sonra konuşmalarına devam ettiler. Biri:

"Dışarı gönderip sonra geri döndürürlerse başımıza bir felaket gelmez. Ama bu durumda insan hiçbir konuda gerekli yanıtı veremez!" diyordu.

Bir başkası, elinde tuttuğu basılı bir kâğıdı işaret ederek:

"İşte bakın, bunları yazıyor!" diye söyleniyordu.

"O başka sorun. O, halk için gerekli!"

Piyer:

"Nedir bu?" diye sordu.

"Şey... yani afiş işte!"

Piyer, ilanı alarak okumaya başladı:

Prens hazretleri, ona doğru yürüyen ordularla daha çabuk birleşmek için Mojaisk'i geçip, düşmanın apansız üzerine atılmayacağı sağlam bir yerde konuşlanmıştır. Kendisine buradan cephanesiyle birlikte kırk sekiz top gönderilmiştir. Prens hazretleri, Moskova'yı, kanının son damlasına savunacağını, sokaklarda dövüşmeye hazır olduğunu söylüyor. Siz, halka açık yerlerin kapatılmasına bakmayın, kardeşler; işleri toparlamak gerekli. O hayduta gelince, biz, onunla kendi bildiğimiz gibi hesaplaşacağız! İşte o noktaya gelince, kentli olsun, köylü olsun, kahraman delikanlılara ihtiyacım olacak. İki gün önce sizlere haber salacağım; ama şimdilik buna gerek yok, onun için susuyorum. Düşmanın üzerine baltayla yürümek iyi, süngüyle yürümek fena değil, ama en iyisi yaba; bir Fransız

demet demet biçilmiş buğdaydan daha ağır değildir! Yarın öğleden sonra İverskaya Kilisesi'ndeki Meryem Ana tasvirini törenle Katerina Hastanesi'ndeki yaralılara götüreceğim. Orada suyu kutsayacağız; böylece yaralılarımız daha çabuk iyileşirler. Benim de sağlık durumum iyi; daha önce gözüm ağrıyordu, şimdiyse gözümü dört açtım!

Piyer:

"Oysa asker kişiler, bana, kentte savaşmanın olanaksız olduğunu, mevzide..." diye söze başlayacak oldu. İlk konuşan memur, hemen sözünü kesti:

"İyi ya işte, biz de aynı şeyi konuşuyorduk,"

"Peki ama, bu, 'gözüm ağrıyordu, şimdiyse gözümü dört açtım' ne demek?"

Yaver, gülümseyerek:

"Kontun gözünde arpacık çıkmıştı," dedi. "Halkın, sağlık durumunu öğrenmeye geldiğini kendisine bildirdiğim vakit çok kaygılanmıştı."

Yaver, bunu söyledikten sonra dudaklarında bir gülümseyişle Piyer'e doğru dönerek:

"İşittiğimize göre ailenizde üzücü şeyler oluyormuş, doğru mu?" dedi. "Sözde eşiniz, kontes..."

Piyer, aldırmaz bir tavırla:

"Ben bir şey işitmedim," dedi. "Siz ne işittiniz ki?"

"Canım, siz de bilirsiniz, sık sık bir şeyler uydururlar. Ben size işittiğimi söyledim."

"Ama ne işittiniz?"

Yaver, aynı gülümseyişle açıkladı:

"Canım işte, diyorlar ki, eşiniz kontes, Avrupa'ya gitmeye hazırlanıyormuş, herhalde yalandır."

Piyer, dalgın dalgın çevresine bakarak:

"Belki de öyledir," dedi.

Sonra sırtında temiz lacivert bir kaftan olan, sakalı da, kaşları da kır gibi beyaz, al yanaklı, orta boylu yaşlı bir adamı gösterdi:

"Bu da kim?"

"Bu mu? Ticaretle uğraşan biri. Daha doğrusu meyhane sahibi. Adı Vereşyagin. Belki duymuşsunuzdur, hani bir bildiri sorunu vardı..."

Piyer, yaşlı tüccarın sakin, kararlı yüzüne dikkatle bakıp, bu yüzde vatan haini olduğunu ele verecek izler aradı.

"Demek Vereşyagin dedikleri bu?"

Yaver:

"Evet, ta kendisi," dedi. "Bildiriyi yazanın babası. Oğluysa zindanda yatıyor, dahası durumu kötü olacakmış, öyle diyorlar."

Nişanlar takınmış bir yaşlıyla boynunda haç taşıyan bir Alman memur, konuşanlara yaklaştılar. Yaver:

"Sizin anlayacağınız, bu karışık bir iş," diye anlatıyordu. "Bundan iki ay önceydi, bu bildiri ortaya çıktı. Durumu konta bildirdiler. Kont, bir kovuşturma açılmasını buyurdu. Gavrilo İvaniç'in anlattığına göre, bu bildiri tam altmış üç kişinin elinden geçmiş. Gavrilo İvaniç, birine gidiyor, 'Siz bu bildiriyi kimden aldınız?' diye soruyormuş. 'Falancadan aldım,' yanıtını alıyormuş. O, falancaya gidip 'Siz kimden aldınız?' diye soruyormuş... Böylece çorap söküğü gibi gitmiş. Sonunda iş Vereşyagin'e gelip dayanmış. Öğrenimi yarım kalmış bir tüccar... Hani biliyor musunuz? Şu ne suya ne sabuna dokunan tüccarlardan. Sormuşlar kendisine: 'Bu bildiriyi kimden aldın?' Asıl önemlisi, biz onu kimden aldığını biliyoruz. 'Bu bildiriyi bir kişiden, posta müdüründen başka kimseden alamazdı. Ama öyle anlaşılıyor ki, aralarında bir anlaşma vardı: 'Hiç kimseden almadım, kendim yazdım onu,' diyor da başka bir şey demiyordu. Sözlerini böylece konta bildirmişler. Kont, onu, yanına getirmelerini buyurmuş. 'Bildiriyi kimden aldın?' diye sormuş. 'Kendim yazdım,' demiş. Kontun nasıl bir insan olduğunu bilirsiniz!"

Yaver, bu sözü; gururla karışık neşeli bir gülümseyişle söylemişti. Devam etti:

"Müthiş öfkelenmiş. Ama düşünün, o ne kendini bilmezlik, ne yalan, ne inat!"

Piyer:

"Yaa..." dedi. "Elbet öyle olacak. Kont, Kilyuçarev'i suçlamayı gerekli buluyordu."

Yaver, korkuyla karşı çıktı:

"Hiç de gerekli değildi; bakın, Kilyuçarev'in zaten kimi suçları vardı, bu yüzden de sürgün edildi. Asıl sorun, kontun müthiş kızmış olmasıydı. 'Sen nasıl yazmış olabilirsin?' diye sormuş. Masanın üzerinden 'Hamburg Gazetesi'ni almış. 'İşte,' demiş. 'Sen bunu yazmadın, başka dilden çevirdin, hem de kötü bir biçimde çevirdin. Çünkü Fransızca bilmiyorsun. Budala!' Sonra ne oldu dersiniz? Adam, gene, 'Hayır, ben hiç gazete filan okumadım, kendim uydurdum onu!' demiş. 'Ya öyle mi, öyleyse sen bir vatan hainisin, seni mahkemeye vereceğim, o zaman seni asarlar. Söyle kimden aldın bunu?' Adamın inadı inat, 'Ben hiçbir gazeteyi okumadım, kendim uydurdum.' Öylece kaldı işte. Kont, babasını da çağırtmış, oğlan gene inadından vazgeçmemiş. Sonra da mahkemeye verdiler ve mahkûm ettiler onu; herhalde kürek cezası da vermişler. Şimdi de babası, onun için yalvarmaya geldi. Amma da kötü çocukmuş! Bu tipleri bilirsiniz, şu şımarık, kadınları baştan çıkaran züppe tüccar çocuklarından biri. Bir yerlerde konferans filan dinlemiş, sonra da kendini bir şey sanmaya başlamış, işte öyle bir çocuk! Babasının meyhanesi şurada, Taş köprünün yanındadır. Hem meyhanesinde de tüm evreni yöneten Tanrı'yı gösteren büyük bir resim var. Tanrı, bir elinde asa, öbür elinde devleti tutuyor. İşte adamın oğlu bu resmi alıp birkaç günlüğüne eve götürmüş ve ne yapmış biliyor musunuz? Bir ressam bulmuş... Alçağın biriymiş..."

X

Bu yeni öykünün ortasında Piyer'i başkomutanın yanına çağırdılar. Piyer, Rostopçin'in çalışma odasına girdi. O içeri girerken Rostopçin yüzünü buruşturarak, alnı ve gözlerini ovuşturuyor orta boylu bir adam da ona bir şeyler söylüyordu. Piyer girer girmez, adam sustu. Rostopçin:

"A, merhaba büyük savaşçı!" dedi. "Büyük başarılarınızı duydum. Ama sizi bunun için çağırmadım. Dostum, laf aramızda, siz Mason musunuz?"

Kont Rostopçin, bunu sanki sormak istediği şeyde bir kötülük varmış, ama kendisi bunu bağışlamayı tasarlıyormuş gibi sert bir tavırla sormuştu.

Piyer, susuyordu.

"Dostum, güvenilir bir yerden öğrendim. Ama biliyorum ki Mason'dan Mason'a fark var ve umarım ki siz, insanlığı kurtarmak uğruna Rusya'yı mahvetmek isteyenlerden değilsiniz!"

Piyer:

"Evet, Mason'um!" dedi.

"Gördünüz mü ya, dostum. Herhalde Bay Speranski ile Mag-nitskiy'nin gereken yerlere gönderildiklerini biliyorsunuz; Bay Kilyuçarev'in de, Hazreti Süleyman'ın hazinesini yüceltmek bahanesiyle kendi yurtlarını yıkmaya çalışan diğerlerinin de başına aynı şey gelmiştir. Herhalde anlıyorsunuz, bunun nedenleri vardı. Eğer buranın posta müdürü zararlı bir adam olmasaydı, onu sürgün etmezdim. Şimdi öğrendim ki, siz, kentten çıkması için ona kendi arabanızı göndermişsiniz. Dahası saklamak için ondan kimi belgeler almışsınız. Ben sizi severim, kötülüğünüzü istemem ve benden iki yaş küçük olduğunuz için, bir baba gibi, size bu gibi insanlarla ilişkinizi kesmenizi ve buradan da elinizden geldiğince çabuk çekip gitmenizi öğütlerim."

Piyer:

"İyi ama Kilyuçarev'in suçu ne?" diye sordu.

Rostopçin:

"Onu ben bilirim!" dedi. "Soru sormak sizin göreviniz değildir."

Piyer, Rostopçin'in yüzüne bakmadan:

"Eğer onu, Napolyon'un bir bildirisini yaydığı için suçluyorlarsa... Bu kanıtlanmış bir şey değil ki..." dedi. "Hem Vereşyagin..."

Rostopçin, birden kaşlarını çatarak eskisinden daha da yüksek sesle:

"İşte asıl noktaya parmak bastık," diye Piyer'in sözünü kesti. "Vereşyagin vatan hainidir, vatan gizlerini ele veren bir adamdır, bu yüzden hak ettiği cezayı alacaktır."

Rostopçin, bunu, yapılmış bir hakareti anımsayan insanlarla konuştuğu gibi müthiş bir öfkeyle söylemişti. Gene öfkeyle devam etti:

"Ama ben sizi buraya benim işlerimi görüşmeye çağırmadım. Size bir öğüt... İsterseniz şöyle diyeyim, bir buyruk vermek için çağırdım. Kilyuçarev gibi insanlarla ilişkinizi kesin ve buradan gidin. Kim saçmalık ederse, ona gereken dersi vermesini bilirim ben! Kim olursa olsun!"

Sonra herhalde hiçbir suçu olmayan Bezuhof'u azarlıyormuş gibi bağırdığını ayrımsayarak, dostça bir tavırla kolundan tuttu:

"Ulusal bir felaket arifesindeyiz. Bu bakımdan benimle her işi olana güler yüz gösterecek vaktim yok. Kimi vakit başım ağrıyor! Peki siz şimdi neyle uğraşıyorsunuz?"

Piyer, gene gözlerini kaldırmadan ve yüz ifadesini değiştirmeden:

"Hiç canım!" diye karşılık verdi.

Kont, kaşlarını çattı:

"Size bir dost öğüdü olsun, dostum. Bir an önce gidin buradan! Söz dinleyin! Güle güle dostum."

Piyer, kapıya yaklaşınca arkasından sordu:

"Ha sahi... Kontesin, İsa'yı Sevenler Derneği'nin ağına düştüğü doğru mu?"

Piyer, hiç karşılık vermedi ve Rostopçin'in yanından kaşları çatık, öfkeyle çıktı; onu hiç kimse böyle görmemişti.

Eve vardığında artık hava kararıyordu. O akşam sekiz kişi ziyaretine geldi. Kurulun sekreteri, tabur komutanı, kâhyası ve çeşit çeşit ziyaretçiler gelmişti. Hepsinin onunla görüşülecek işleri vardı. Ama o hiçbir şey anlamıyor, bu işlerle ilgilenmiyor, sorulan sorulara ancak kendisini bu insanlardan kurtaracak karşılığı veriyordu. En sonunda yalnız kaldı ve o zaman karısından gelen mektubu açıp okudu.

'Onlar... Bataryadaki erler... Prens Andrey öldü... Yaşlı... Yalınlık Tanrı'ya boyun eğmektir. Ah, acı çekmek gerekiyor... Her şeyin anlamı... Unutmak ve anlamak gerek...' diye düşündü. Yatağına yaklaştı, kendini soyunmadan üzerine attı ve hemen uyudu.

Ertesi sabah uyandığı zaman, kapıcı, Kont Rostopçin'in yanından, Kont Bezuhof'un gidip gitmediğini öğrenmek için bir polis memurunun geldiğini haber verdi.

Piyer'le işleri olan on kişi onu konuk odasında bekliyorlardı. Piyer, hızla giyindi; sonra kendisini bekleyenlerin yanına gidecek yerde arka kapıya, oradan da dış kapıya çıktı.

Ondan sonra da Moskova'nın yanışına kadar Bezuhof'un evinde hiç kimse bir daha Piyer'i göremedi. Onun nerede olduğunu hiç kimse bilmiyordu.

XI

Rostoflar bir eylül günü, daha doğrusu düşmanın Moskova'ya girişine bir gün kala, hâlâ Moskova'daydılar.

Petya'nın, Oblenski'nin Kazak alayına girmesinden ve bu alayın düzenlediği ayin için Beyaz Kilise'ye gidişinden sonra, kontes korkuya kapılmıştı. Her iki oğlunun cephede olduğu, ikisi de onun koruyucu kanatlarından uzak oldukları ve her birinin ya da her ikisinin (tanıdığı bir kadının oğullarından her üçü gibi) her an ölebilecekleri, ilk kez o yaz, yürek burkan bir biçimde apaçık olarak aklına takılıyordu.

Nikolay'ın yanına gönderilmesini sağlamak için girişimlerde bulunmuş; Petya'nın yanına gitmek, onu Petersburg'da bir yere yerleştirmek istemişti, ama her ikisinin de olanaksız olduğu anlaşılmıştı. Petya, ancak alayıyla birlikte ya da eyleme katılmış bir başka alaya geçmesi koşuluyla yanlarına dönebilirdi. Nikolay cephede bir yerdeydi ve Prenses Maria'yla karşılaşmasını ayrıntılı olarak anlattığı son mektubundan sonra, ondan ne ses ne soluk çıkmıştı.

Kontesin gözüne gecelerdir uyku girmiyor, uykuya dalacak olsa da düşünde oğullarının öldürülmüş olduğunu görüyordu. Sonunda kont, birçok öğüt ve konuşmadan sonra, kontesi yatıştırmak için bir çare bulmuştu. Petya'yı, Obolenski'nin alayından aldırmış, Moskova'nın altında mevzilenen Bezuhof'un alayına geçirmişti. Gerçi Petya, gene asker olarak görevde kalmıştı ama bir alaydan öbürüne geçişi sayesinde, kontes hiç olmazsa arada bir oğlunu görmek ve onu esirgeyici kanadının altına almak avuntusuna kavuşmuştu; dahası Petya'yı hiçbir yere bırakmak istemiyor ve onun hiçbir biçimde savaşlara katılamayacağı bir göreve atanması umudunu besliyordu. Yalnız Nikolay tehlikedeyken, kontese öyle geliyordu ki (bunu kendisi açıklıyordu), büyük oğlunu öbür çocuklarından daha çok seviyordu. Ama o yaramaz, ders çalışmayan, evde her şeyi kırıp döken, herkesi bıktırmış olan küçük oğlu Petya, o burnunun ucu kalkık, kara gözleri neşeli neşeli bakan, dipdiri, yanakları al al ve bıyığı yeni terlemiş Petya, oraya, o korkunç, acımak bilmeyen ve durup dururken savaşlara girişen, üstelik bunda sevinilecek bir şey bulan büyük adamların arasına düşünce, annesi aslında en çok, tüm çocukları arasında en çok onu seviyormuş gibi bir duygu yaşamaya başladı. Yolu gözlenen Petya'nın Moskova'ya geleceği yaklaştıkça, kontesin kaygısı artıyordu. Neredeyse o mutluluğa kavuşmayı bekleyemeyeceğini düşünüyordu. Yalnız Sonya'nın değil, çok sevdiği Nataşa'nın, dahası kocasının yakınlığı bile kontesi sinirlendiriyordu. 'Onlardan bana ne, ben Petya'dan başka hiç kimseyi sevmiyorum!' diye düşünüyordu.

Ağustosun son günlerde Rostoflar, Nikolay'dan ikinci bir mektup aldılar. Nikolay at almak için gittiği Vozonej ilinden yazmıştı. Mektup, kontesi yatıştırdı. Bir oğlunun tehlikeden uzak olduğunu öğrendikten sonra, Petya için daha fazla kaygılanmaya başladı.

Yirmi ağustosta, Rostoflar'ın hemen hemen tüm tanıdıkları Moskova'dan ayrılmış olmalarına ve herkesin elden geldiğince çabuk gitmesi için kontese yalvarmasına karşın o, biricik sevgili Petya'sı dönmeden Moskova'dan gitme sözünün edilmesini bile işitmek istemedi. Petya, yirmi sekiz ağustosta geldi. Annesinin, kendisini aşırı, romantikliğe varan bir tutku derecesinde bir sevgiyle karşılaması on altı yaşındaki subayın hoşuna gitmedi. Annesi, onu artık bir daha esirgeyici kanadının altından hiçbir yere bırakmamak tasarısında olduğunu saklamasına karşın, Petya, onun bu gizli düşüncesini sezmişti; ve annesinin yanında yumuşamaktan, kadınlar gibi duygulanmaktan (kendi kendine kaldığı zaman öyle

düşünüyordu.) korkarak, bir içgüdüyle ona karşı soğuk davrandı, yanında olmaktan adeta kaçındı. Moskova'da kaldığı sürece hep, aşka benzeyen kardeşçe bir sevgiyle bağlı olduğu Nataşa'yla vakit geçirdi.

Kontun her zamanki aldırmazlığı yüzünden yirmi sekiz ağustosta, daha yola çıkmak için hiçbir şey hazır değil ve evdeki tüm eşyaların yüklenmesi için Ryazan ile Moskova köylerinden beklenen arabalar ancak ayın otuzunda geldi.

Yirmi sekiz ağustostan otuz bir ağustosa kadar tüm Moskova bir kaynaşma, yoğun bir hareketlilik içindeydi. Her gün Dorogomilof kapısından içeriye Borodino Savaşı'nda yaralanmış binlerce askeri getiren arabalar giriyor, onları kente dağıtıyorlardı; öbür kapılardan da Moskovalıların bindikleri ve mallarını yükledikleri binlerce araba kentin dışına çıkıyordu. Rostopçin'in afişlerine karşın ya da onlarla hiç ilgisi olmayarak, dahası belki onların etkisiyle, kentte alabildiğine karşıt, alabildiğine tuhaf haberler dolaşıyordu. Kimi hiç kimsenin kentten çıkmaması için buyruk verildiğini ileri sürüyor, kimi tam tersine kiliselerden tüm tasvirlerin kaldırıldığını ve herkesin zorla kentten çıkarıldığını anlatıyordu. Kimi Borodino'dan sonra bir savaş daha yapıldığını ve Fransızların bu kez yenildiğini söylüyor, kimi tüm Rus ordusunun mahvolduğunu ileri sürüyor, kimi Moskova'da gönüllü toplandığını ve bu gönüllülerin din adamlarıyla birlikte en önde ilerleyerek Üç Tepe'ye gideceklerini belirtiyordu. Kimi de alçak sesle gizli gizli, patriğin çıkmaması için buyruk verildiğini, kimi vatan hainlerinin yakalandığını, köylülerin ayaklandığını, kentten kim çıkarsa hepsini soyduklarını ve buna benzer şeyleri anlatıyordu.

Ama bunları yalnız söylemekle kalıyorlardı; aslındaysa, yola koyulanlar da, kalanlar da (henüz Fili'de Moskova'nın bırakılmasına karar veren konseyin toplanmamış olmasına karşın), hepsi, bunu açıkça belli etmemelerine karşın, Moskova'nın kesin olarak düşmana teslim edileceğini, bunun kaçınılmaz bir şey olduğunu ve elde değerli ne varsa kurtararak kentten olabildiğince çabuk gitmek gerektiğini anlamaktaydılar. Herkeste her şeyin birden değişeceği duygusu vardı; ama, bir ağustosa kadar hiçbir şey değişmedi. Cezaya çarptırılmamak için götürülen, bir an sonra mahvolacağını bilen, öyleyken hâlâ çevresine bakınarak başına doğru dürüst giymediği şapkasını düzeltip duran bir suçlu gibi, Moskova halkı da alıştığı yaşantısını elinde olmayarak sürdürüyordu; oysa biliyordu ki yok oluşu, daha doğrusu herkesin uymaya alıştığı yaşantının tüm koşullarının parçalanacağı an yakındı.

Moskova'nın düşmesinden önceki o üç gün, tüm Rostof ailesi çeşitli günlük işlerle uğraştı. Ailenin başkanı Kont İlya Andreyeviç, durmadan kenti dolaşıyor, her yerde söylentilere kulak veriyor; evdeyse, yola koyulmak için yalnız yüzeyde kalan ve asıl yapılması gerekenle hiç ilgisi olmayan genel anlamda kimi buyruklar veriyordu.

Kontes, eşyaların kaldırılmasına bakıyor, her şeyden hoşnutsuzluk duyuyor, hep ondan kaçan ve tüm vaktini Nataşa'yla geçiren Petya'nın peşinde dolaşıyor, onu Nataşa'dan kıskanıyordu. İşin garip yönü ve eşyaların yerleştirilmesi işiyle bir tek Sonya uğraşıyordu. Ama Sonya, son zamanlarda bambaşka bir hüzün içindeydi ve hep susuyordu. Nikolay'ın Prenses Maria'dan söz ettiği mektubu için, kontes, sevinçle düşüncelerini açıklıyordu. Sonya'nın yanında, Maria ile Nikolay'ın karşılaşmasını Tanrı'nın bir lütfü olarak gördüğünü açıkça söylemişti.

Kontes:

"Bolkonski, Nataşa'yla nişanlıyken hiçbir vakit sevinmemişimdir; oysa Nikolay'ın prensesle evlenmesini her zaman istemişimdir!" demişti. "Hem içimde bunun gerçekleşeceğini belirten bir sezgi

vardı! Öyle bir şey olsa ne iyi olur!"

Sonya, bunun doğru olduğunu elbette biliyordu. Rostoflar'ın işlerinin düzelmesini sağlayacak tek şey, Nikolay'ın zengin biriyle evlenmesiydi; prensesse iyi bir kısmetti, ama bu Sonya'ya çok acı veriyordu. Acısına karşın ya da asıl acı duyduğu için eşyanın toplanması ve sandıklara yerleştirilmesinde en zor işleri üzerine almıştı. Gereken buyrukları veriyor, günleri uğraşmakla geçiyordu. Kont ile kontes, herhangi bir buyruk vermeleri gerektiği vakit hep ona danışıyorlardı. Petya ile Nataşa, anne ve babalarına yardım etmek şöyle dursun, çoğu zaman evde herkesi bastırıyor, herkesin işine köstek oluyorlardı. Hemen hemen tüm gün, evde koşuştukları, bağrıştıkları, nedensiz kahkahalarla güldükleri duyuluyordu.

Gülmeleri, neşelenmeleri hiçbir nedene dayanmıyordu. İçleri neşe ve sevinç doluydu, hepsi bu. Çevrelerinde olup biten her şey onlara neşelenmek, gülmek için yeterli görünüyordu. Petya, evden ayrıldığında henüz çocukken şimdi aslan gibi bir genç olarak (herkes ona öyle diyordu.) döndüğü için neşeliydi; hemen savaşa katılmak umudu olmadığı Beyaz Kilise'den, savaşın bir gün sorunu olduğu Moskova'ya gelmişti ve her zaman en çok uzlaştığı Nataşa'yla birlikteydi. Bu nedenle sevinçliydi.

Nataşa, aşırı derecede uzun bir süre hüzünlü kaldığı, şimdiyse hiçbir şey ona acısını anımsatmadığı ve sağlık durumu iyi olduğundan neşe içindeydi. Bundan başka, ona karşı hayranlık duyan (başkalarının hayranlığı, Nataşa'ya enerji veren, onu harekete geçiren tek güçtü.) biri olduğu için memnundu. Petya ona hayrandı. Asıl onlara neşe veren şeylerse şunlardı: Moskova kapılarında çarpışmalar olacaktı; herkese silah dağıtılıyordu, herkes kaçıyor ve bir yerlere gidiyordu. Olağanüstü bir şeyler oluyordu, sözün kısası. Böyle olaylarsa özellikle genç insanlara her zaman neşe verir.

XII

Otuz bir ağustos cumartesi günü, Rostoflar'ın evi altüst olmuştu. Kapılar ardına kadar açılmış, tüm eşya dışarı çıkarılmış ya da bulundukları yerden başka yere götürülmüş, aynalar, tablolar aşağı indirilmişti. Odalarda sandıklar duruyordu; yerlerde saman paket kâğıdı ve ipler vardı. Eşyaları taşıyan köylüler ile uşaklar, parkenin üzerinde ağır adımlarla yürüyorlardı. Avluda kimileri tepeleme yüklenmiş ve iplerle bağlanmış, kimileri de henüz boş olan köy arabaları, yan yana, sıkışık halde duruyorlardı.

Sayısız uşağın ve arabalarla gelmiş köylülerin ayak sesleriyle bağrışmaları avluda ve evin içinde birbirini yankılar gibi çınlıyordu. Gürültüden, patırtıdan başı ağrımaya başlayan kontes, yeni oturma odasında, alnında sirkeye batırılmış bezlerle yatıyordu. Petya, evde değildi (Birlikte, gönüllü olmaktan çıkıp orduya temelli olarak girmeyi tasarladığı bir arkadaşına gitmişti). Sonya, salonda, kristaller ve porselenlerin sandıklara yerleştirilmesi işiyle uğraşıyordu. Nataşa, altüst olmuş odasında, yerde, oraya buraya atılmış giysiler, kurdeleler, başörtüleri arasında oturuyor, hiç kımıldamadan yere bakıyor, elinde Petersburg'da ilk kez baloya gittiği (artık modası geçmiş) tuvaleti tutuyordu.

Herkes uğraşırken, evde hiçbir şey yapmadan oturmak Nataşa'ya ayıp görünüyordu, bu yüzden daha sabahtan birkaç kez işe el atmayı denemişti. Ama içinde bunlarla uğraşma isteği yoktu. Oysa Nataşa, herhangi bir işe canla başla sarılmadan, tüm gücüyle girişmeden yapamazdı. Bir süre, porselenler sandıklara yerleştirilirken Sonya'nın başında durmuş, ona yardım etmek istemiş, ama hemen sonra bu işten usanmış, kendi eşyalarını yerleştirmek için odasına gitmişti. Önce giysilerini, kurdelelerini, hizmetçilerine dağıtmak ona neşe vermişti. Ama sonradan eşyaları yerleştirmesi gerektiğini düşündü, buysa ona can sıkıcı göründü:

"Dunyaşa, şekerim, sen yerleştirirsin bunları değil mi? Ha?" dedi.

Dunyaşa, ona, seve seve her şeyi yapacağına söz verince, yere oturdu, eline tuvaletini aldı ve o sırada düşünmesi gereken şeylerle hiç ilgisi olmayan şeyleri aklına getirerek düşüncelere daldı. Yanda hizmetçi kızların odasından duyulan genç kız konuşmalarıyla arka kapıya doğru hızlı hızlı koşuşanların ayak sesleri bu düşünce dünyasından ayırdı onu. Yerinden kalkarak pencereden dışarı baktı. Sokakta uzun bir yaralı asker konvoyu vardı.

Hizmetçi kızlar, uşaklar, dadı, kâhya kadın, arabacılar, at bakıcıları, ahçı yamakları kapıda duruyor, yaralılara bakıyorlardı.

Nataşa, başına beyaz bir örtü alıp iki eliyle örtünün uçlarından tutarak sokağa çıktı.

Eski kâhya kadın, yaşlı Mavra Kuzminişna, kapıda toplanmış olan kalabalıktan ayrılarak üstü deriyle örtülmüş arabaya yaklaştı, içinde yatan solgun yüzlü genç subayla konuşmaya başladı. Nataşa, birkaç adım yaklaştı ve başındaki örtünün iki ucunu tutmaya devam ederek, çekingen bir tavırla durakladı; kâhya kadının sözlerini dinliyordu. Mavra Kuzminişna:

"Ya, demek Moskova'da kimseniz yok, öyle mi?" diyordu. "Hiç olmazsa evlerden birine girseydiniz. Dahası bizim evde de kalabilirdiniz. Bizimkiler gidiyorlar."

Subay, zayıf bir sesle:

"Bilmiyorum... İzin verirler mi?" dedi. "Komutanımız şurada, ona sorun."

Sonra, sokak boyunca araba dizisinin yanından geçerek geri dönen şişman albayı gösterdi.

Nataşa, korkulu gözlerle yaralı subayın yüzüne baktı ve hemen albaya doğru yürüdü:

"Yaralılar bizim evde kalabilirler mi?" diye sordu.

Albay, elini şapkasının siperliğine değdirdi, gözlerini kısarak gülümsedi:

"İstediğiniz nedir, küçükhanım?"

Nataşa, sorusunu yineledi. Örtünün iki ucunu tutmasına karşın, yüzü de, tavrı de o kadar ciddiydi ki, albay, gülümsemekten vazgeçti; kendi kendine, bu işin ne derecede olabileceğini soruyormuş gibi bir an düşündü, sonra olumlu karşılık verdi:

"A, elbet, niçin olmasın, hay hay!"

Nataşa, usulca başını eğerek onu selamladı, sonra hızlı adımlarla subayın başında duran ve ona üzgün bir ilgi göstererek konuşan Mavra Kuzminişna'nın yanına döndü. Fısıldayarak:

"İzin verdi," dedi. "İzin verdi."

Üstü örtülü subay arabasını Rostoflar'ın avlusuna saptırdı. Bunun üzerine içinde yaralılar olan birkaç araba, kentlilerin çağrılmasıyla avlulara sapmaya ve Povarskaya Sokağı'ndaki evlerin kapılarına yanaşmaya başladılar. Alışmış bir yaşantının koşulları dışında olan bu yeni insanlarla kurulan ilişkiler, Nataşa'nın hoşuna gitmişti. Mavra Kuzminişna'yla birlikte arabaları avlularına saptırarak, elden geldiğince çok sayıda yaralıyı konuk etmeye çalışıyordu. Mavra Kuzminişna:

"Ne olursa olsun, babanıza bildirmeli!" dedi. "Zararı yok, zararı yok, hepsi bir değil mi? Bir gün için konuk odasına geçeriz. Dahası bizim kaldığımız bölümü tam olarak onlara bırakabiliriz."

"Hiç olur mu, küçükhanım? Siz de neler düşünürsünüz! Canım, yalnız ek daireleri, bekârların ve dadının odasını versek gene yeter! Ama onlar için bile izin almalı." "İyi ya, ben izin alırım!"

Nataşa, eve koştu, parmaklarının ucuna basarak, oturma odasının yarı açık kapısından içeri girdi; odada sirke ve Hormarn damlası kokusu vardı.

"Uyuyor musunuz, anne?"

Biraz önce uykuya dalmış olan kontes:

"Ah, hiç bu durumda insanın gözüne uyku girer mi?" diye söylendi.

Nataşa, annesinin önünde diz çöküp yüzünü onun yüzüne iyice yaklaştırarak:

"Anneciğim, sevgili anneciğim," dedi. "Yanlış yaptım, özür dilerim, bir daha yapmam! Sizi uyandırdım! Beni buraya Mavra Kuzminişna gönderdi. Buraya yaralı getirmişler. Yaralı subaylar... İzin verirsiniz, değil mi? Gidecek yerleri yok. Biliyorum, izin vereceksiniz."

Soluk soluğa, hızlı hızlı konuşuyordu. Kontes:

"Ne subayı? Kimi getirmişler? Hiçbir şey anlamıyorum!" dedi.

Nataşa, güldü. Kontes de usulca güldü. Nataşa:

"Zaten izin vereceğinizi biliyordum... Öyle söylerim!" diye bağırdı.

Sonra annesini öperek ayağa kalktı, kapıya doğru yürüdü. Salonda, eve kötü haberlerle dönmüş olan babasıyla karşılaştı. Kont, elinde olmayarak, canı sıkılmış bir tavırla:

"Bu zamana kadar oturan böyle olur işte! Kulübü de kapatmışlar. Polis bile kenti terk ediyor."

Nataşa:

"Baba, yaralıları eve aldım, zararı yok değil mi?" diye sordu.

Kont, dalgın bir tavırla:

"Elbet zararı yok!" dedi. "İş orada değil ki! Hem senden rica ediyorum, artık saçma şeylerle uğraşma, eşyaların yerleştirilmesine yardım et! Bir an önce gidelim!"

Kont, ayak işlerine bakan uşağa da, tüm hizmet edenlere de, aynı buyruğu verdi. Petya, öğle vakti kentte oradan buradan topladığı haberleri getirdi.

Söylendiğine göre Kremlin'de hâlâ silah dağıtılıyordu, Rostop-çin'in afişine savaş başlamadan bir iki gün önce, bu çağrıda bulunacağı belirtilmiş olmasına karşın daha şimdiden tüm halkının elde silahla Üç Tepe'ye toplanması için, kesin bir buyruk verilmişti; orada büyük bir savaş yapılacaktı.

Kontes, oğlunun bunlardan söz ederken ışıl ışıl parlayan neşeli yüzüne büyük bir korkuyla bakıyordu. Biliyordu ki, eğer o sırada Petya'dan, bu savaşa katılmamasını isteyecek olsa (oğlunun, yapılacak olan bu savaşa katılacağına sevindiğini biliyordu.) Petya, erkeklerden, onurdan, yurttan söz edecek, saçma, erkekçe bir inat içinde öyle şeyler söyleyecekti ki, ona karşı hiçbir şey söylenemeyecek, iş berbat olacaktı. Bu yüzden savaş başlamadan önce gitmeyi, Petya'yı da bir savunucu, bir koruyucu olarak birlikte götürmeyi tasarlıyordu, ona hiçbir şey sezdirmedi. Ama yemekten sonra, yanına kontu çağırdı ve gözlerinde yaşlarla kendisini bir an önce götürmesi, dahası hemen o akşam yola koyulmaları için yalvardı. Elinde olmayarak sevgiye dayanan kadınca bir kurnazlıkla (tam anlamıyla korkusuzca davrandığı halde) şimdi eğer o gece yola koyulmazlarsa, korkudan öleceğini söylüyordu. O sırada rol yapıyor da değildi. Şimdi gerçekten her şeyden korkar olmuştu.

XIII

Kızını ziyarete gitmiş olan Bayan Schoss, Milyasnitskaya Caddesi'nde içki satışı yapan küçük bir dükkânın önünde gördüklerini anlatarak kontesi bir kat daha korkutmuştu. Dediğine göre, eve dönerken, sarhoş bir topluluğun yanından geçememiş; bu yüzden de araba tutmuş ve eve arka sokaklardan dolaşarak gitmişti. Arabacı da ona halkın o içki satılan yerdeki fıçıları parçaladığını, böyle yapmaları için buyruk verildiğini ayrıntılarıyla anlatmıştı.

Rostoflar, yemekten sonra büyük bir ciddiyetle, çabucak eşyaları toplayıp sandıklara yerleştirme ve yolculuğa hazırlanma işine giriştiler. Birden uğraşa koyulan yaşlı kont, öğleden akşama, hemen hiç durmaksızın, avludan eve, evden avluya dolaştı hep. Zaten, çabuk davranan uşaklara sürekli bağırıyor, ellerini daha çabuk tutmalarını buyuruyordu. Petya da avluda ona buna buyruk yağdırıyordu. Sonya, kontun birbirini tutmayan buyrukları karşısında ne yapacağını şaşırmış durumdaydı.

Birbirine bağıra çağıra, birbiriyle itişe kakışa, büyük bir gürültü patırtı içinde odalardan avluya, avludan odalara uşaklar koşuşup duruyordu.

Nataşa da her konuda kapıldığı o kendine özgü heyecanla işe sarılmıştı. Başlangıçta, eşyanın sandıklara yerleştirilmesine karışması bir tuhaf karşılanmıştı. Herkes genç kızın şaka yaptığını sanıyor; böylece beliren güvensizlik havası içinde de hiç kimse onu dinlemek istemiyordu. Gelgelelim o, her zamanki inat ve hırsıyla, sözünün dinlenmesini istiyor, öfkeleniyor ve nerdeyse kendisini dinlemedikleri için ağlayacak hale geliyordu. Sonunda da amacına ulaştı. Herkesi inandırdı ciddi olduğuna. Büyük çaba göstererek elde ettiği ve bütün herkese sözünü geçirmesini sağlayan ilk kesin başarısını, halıların sandıklara yerleştirilmesi konusunda kazandı. Kontun evinde pahalı gobelinler ile İran halıları vardı. Nataşa işe giriştiği vakit salonda iki açık sandık duruyordu. Biri porselenle, öbürü de halıyla doluydu. Masaların üzerine de daha bir alay porselen eşya yığılmıştı. Ama öyleyken sandık odasından hâlâ porselen taşıyorlardı. Bu durumda üçüncü bir sandık gerekiyordu ve uşaklar onu bulup getirmeye gitmişlerdi. Nataşa: "Dur, Sonya!" dedi. "Bak, her şeyi böyle yerleştirebiliriz."

Sofracıbaşı, söze karıştı:

"Onu daha önce denedik, küçükhanımcığım... Olmuyor!"

Nataşa, hemen atıldı:

"Ne demek olmuyor? Sen dur, lütfen!"

Sandıktan hepsi kâğıda sarılı irili ufaklı tabakları çıkarmaya başlamıştı bile.

"Tabakları işte buraya, halıların içine koymalı," dedi.

Sofracıbaşı, karşı çıktı:

"İyi güzel ama, küçükhanımcığım, daha en az üç sandık dolusu halı var!"

Nataşa:

"Canım, sen hele dur biraz, lütfen," diye susturdu onu.

Sonra da çevik hareketlerle tabakları ayırmaya başladı. Kiev yapımı tabaklar için:

"Bunlar hiç de gerekli değil!" dedi.

Saksonya işi porselenler içinse:

"Evet, bunları halılara sarabilirsiniz!" dedi.

Nataşa'nın sesindeki buyruk tonuna karşılık Sonya, serzenişli bir sesle konuştu:

"Nataşacığım, sen bırak artık lütfen! Yeter, ne olur! Biz yerleştiririz!"

Bu arada Sofracıbaşı da:

"Ah, küçükhanımcığım, ah!" diye söylenip duruyordu.

Nataşa, kesinlikle boyun eğmedi, bütün eşyayı çıkarttı sandıktan. Evde kullanılan kötü halılar ile fazla tabakları hiç almamak gerektiğine karar vermişti. Alınacak olanları yerleştirmeye başladı yeni baştan.

Bir süre sonra, çıkarılan her şey yerleştirilmişti. Görülmüştü ki birlikte götürülmeye değmeyen her şey çıkarılınca değerli olanların tümü birden iki sandığa sığıyor.

Halıları doldurdukları sandığın kapağı kapanmıyordu yalnız. Gerçi biraz daha eşya çıkarılabilirdi ama Nataşa da kendi kararını uygulamakta direniyordu. Nitekim eşyayı yerleştirdikten sonra yeniden çıkarıp bir başka yere koyuyor, bastırıyor, sofracıbaşı ile kendisi gibi işe sürüklediği Petya'yı da sandığın kapağının bastırılması için zorluyor, kendisi de var gücüyle uğraşıyordu.

Sonya, durmadan:

"Nataşa, yeter canım," diyordu. "Haklı olmasına haklısın ama hiç değilse şu üstteki halıyı çıkaralım."

Nataşa, bir eliyle de halıları bastırıyordu. Aynı zamanda da:

"Hayır, çıkarmak istemiyorum," diye bağırıyordu, "Bastırsana, Petya, bastırsana canım, ne bekliyorsun? Sen de bastır, Vasiliç!"

Halılar sıkıştırıldı ve sandığın kapağı kapandı sonunda. Nataşa, ellerini çırparak tiz bir sevinç çığlığı attı. Aynı anda da gözlerinden yaşlar fışkırmıştı. Yalnız bu, çok kısa sürdü. Hemen bir başka işe girişti.

Artık bütün herkes ona tam anlamıyla güveniyordu; kont da, verdiği buyruğun Natalya İlyinişna'ca değiştirildiğini öğrendiği zaman pek uzun boylu kızmamıştı.

Uşaklar, arabaya yeter derecede eşya yüklemiş olup olmadıklarını hep Nataşa'dan soruyorlardı şimdi. İş, Nataşa'nın verdiği buyruklar doğrultusunda ilerliyordu. Gereksiz şeyler bırakılıyor, en değerli olanlarsa elden geldiğince sıkı bir biçimde yerleştiriliyordu.

Ne var ki hem Nataşa'nın, hem uşakların tüm çabalarına karşın gece geç vakit bütün her şey

yerleştirilmiş değildi daha. Kontes çoktan uyumuştu. Kont da, yola çıkışı ertesi güne bırakarak yatmaya gitti.

Sonya ile Nataşa, hiç soyunmadan oturma odasında yatıyorlardı.

O gece, Povarskaya Sokağı'ndan yeni bir yaralı daha getirdiler: ve kapıda duran Mavra Kuzminişna, o yaralıyı getiren arabayı da Rostoflar'ın evine saptırdı.

Bu yeni getirilen yaralı, ona göre çok önemli bir kişi olmalıydı; çünkü bu yaralı, körüğü büsbütün indirilmiş ve önü sımsıkı örtülü bir faytonla getiriliyordu. Arabacının yanında da insanda saygı uyandıran yaşlı bir uşak oturuyordu. Arkadan gelen açık arabadaysa bir doktor ve iki er seçiliyordu.

Yaşlı kadın:

"Bize buyrun, efendim!" dedi arabadaki yaşlı uşağa. "Buyrun, buyrun, efendim! Beyefendi gidiyorlar, tüm ev boş."

Uşak, içini çekti:

"Gitsek de bir gitmesek de," dedi. "Zaten yerimize götürebileceğimizi hiç sanmıyorum onu. Bizim Moskova'da kendi evimiz var ama, uzak. Üstelik içinde de kimsecikler yok!"

Mavra Kuzminişna:

"Buyrun efendim, buyrun!" dedi yeniden. "Bizim evde bol bol yer var, buyrun."

Sonya, bu arada sordu:

"Ne var? Sizin bey çok mu hasta?"

Uşak, eliyle umutsuzca bir işaret yaptı:

"Bilmem, evimize kadar götürebilir miyiz!" dedi yeniden. "Doktora bir sorayım."

Arabacının yanından inip arkadaki arabaya yaklaştı. Doktor, burda kalmalarında yarar olduğunu söyledi.

Ne var ki yaralıyı merdivenden çıkarmamak gerekiyordu. Dolayısıyla da onu sarsmaktansa ek daireye götürüp daha önce Bayan Schoss'un kullandığı odaya yerleştirmeyi uygun buldular.

XIV

Moskova'nın son günü gelip çatmıştı artık. Açık ve insana neşe veren bir güz havası vardı. Günlerden pazardı. Her pazar olduğu gibi kilisede çanlar, insanları duaya çağırıyordu. Hiç kimse sanki Moskova'yı bekleyen sonu sezemiyordu.

O günlerde Moskova'da toplumun durumunu belirten iki şey vardı. Ayak takımının, daha doğrusu yoksul insanların durumu ve eşya fiyatları. Fabrika işçileri, kapıcılar, köylüler, memurlar, dini okul öğrencileri, kimi soylu kişilerin de katıldığı büyük bir kalabalık halinde o gün sabahleyin erkenden Üç Tepe'ye çıkmışlardı. Orada durup Rostopçin'i boşuna bekledikten ve Moskova'nın artık düşmana teslim edileceğini kesin olarak anladıktan sonra, tüm o kalabalık, kente dağılmış, meyhaneleri doldurmuştu. Eşyaların fiyatları da işlerin ne durumda olduğunu gösteriyordu. Silah, altın, araba ve at fiyatları gittikçe yükseliyor, hisse senetlerinin ve ev eşyalarının fiyatlarıysa gittikçe düşüyordu. O günlerde köylü atına beş yüz ruble ödendiği görüldü; mobilya, ayna, bronz eşya gibi şeylerse yok pahasına gidiyordu.

Rostoflar'ın ağırbaşlı bir hava taşıyan eski evlerinde, eski yaşantının altüst olduğu pek az belli oluyordu. Uşaklar arasında göze çarpan tek değişiklik, kalabalık sayıları arasında yalnız üç kişinin gece vakti ortadan kaybolmasaydı. Ama hiçbir şey çalınmamıştı.

Eşya fiyatları bakımından köylülerden gelmiş otuz araba, büyük bir servet, hem de birçoklarının kıskandıkları bir servet olmuştu ve onlara karşılık Rostoflar'a büyük paralar öneriliyordu. Yalnız büyük paralar önermekle de kalınmıyordu. Otuz bir ağustos akşamı ile bir eylül günü, sabahleyin erkenden Rostoflar'a yaralı subayların hizmeterleri ile uşakları gelmeye başlamış, dahası Rostoflar'ın evine olsun, komşu evlere olsun yerleşmiş olan yaralıların kendileri, ayaklarını sürüye sürüye gelerek Rostoflar'ın uşaklarına Moskova'dan çıkabilmeleri için kendilerine araba verilmesini sağlamalarını isteyerek yalvarmaya başlamışlardı. Kendisine bu tür ricalarla başvurulan kâhya, yaralılara acımakla birlikte kesin bir tavırla bu isteklerini geri çevirmiş, bu konuda konta bir şey söylemeyi göze bile alamayacağını belirtmişti üstelik. Moskova'da bırakılan yaralıların durumu ne kadar acıklı olursa olsun, bir tek araba verilecek olsa, ikincisini vermemek için ortada bir neden kalmayacak, o zaman hepsini, dahası beylerin binecekleri arabaları bile vermek gerekecekti. Otuz araba da verilse tüm yaralıların kurtarılmasını sağlayamazdı. Genel olarak hiçbir şeyin yapılmadığı bir ortamdaysa, kendisini ve ailesini düşünmemezlik edemezdi insan. İşte kâhya, efendisi adına böyle düşünüyordu.

Ayın birinci günü sabahı Kont İlya Andreyeviç, ancak sabaha karşı uyuyabilmiş olan kontesi uyandırmamak için usulca yatak odasından çıkarak üzerinde eflatun ipek ropdöşambrıyla dış kapıya uzandı. Arabalar bağlı olarak avluda duruyorlardı. Kapının önünde de yaşlı bir er, solgun yüzlü, eli sarılı, genç bir subayla konuşuyordu. Ama kontu görünce sert bir tavırla subaya ve hizmeterine uzaklaşmalarını işaret etti.

Kont, saçsız başını eliyle ovuşturarak, yumuşak bir tavırla subaya ve hizmeterine baktı, onları selamladı (Kont, yeni insanlar tanımaktan hoşlanırdı hep).

"Ee, her şey hazır mı, Vasiliç?" dedi.

"Gerekirse hemen yola çıkabiliriz, kont hazretleri!.."

"İyi öyleyse! Hele kontes uyansın, Tanrı'nın yardımıyla yola koyuluruz."

Kont, bunu söyledikten sonra subaya doğru döndü:

"Bir isteğiniz mi var? Siz, bizim evde mi kalıyorsunuz, baylar?" diye sordu.

Subay, biraz yaklaştı; solgun yüzü birden al al olmuştu.

"Kontum, izin vermenizi dilerim!" diye yalvardı. "Tanrı rızası için... Sizin arabaların birinde bir yere sıkışayım. Burada hiçbir şeyim yok... Yükün üstünde oturtsanız da olur... Olur elbet."

Subay bunu söyler söylemez, hizmeteri de kendi subayı adına aynı şeyi isteyerek konta yalvarmaya koyulmuştu. Kont:

"Peki, öyle olsun, öyle olsun," diye çabucak konuşmaya başladı. "Sevinirim, çok sevinirim. Vasiliç, sen gereken buyrukları ver. Bir iki araba boşaltıversinler. Yani... Gerekeni... Ne yapılacağını bilirsin sen."

Böyle belirsiz sözler söyleyerek buyruklar verdi. Ama daha o sözleri söylediği anda, subayın yüzündeki sıcak minnettarlık o sözlere bir kesinlik kazandırmıştı. Kont, çevresine bakındı. Avluda, kapılara, ek dairenin pencerelerinde yaralılar ve hizmeterleri görünüyordu. Hepsi de konta bakıyor, kapıya doğru ilerliyorlardı.

Kâhya:

"Galeriye gidelim, kont hazretleri! Tabloları nereye koymamızı buyurursunuz?" dedi.

Kont, onlarla gitmek isteyen yaralılara hayır yanıtı verilmemesi buyruğunu yineleyerek, kâhyayla birlikte eve girdi. Sanki birinin kendisini işitmesinden korkuyormuş ve gizli bir şey söylüyormuş gibi kısık sesle:

"Bu durumda ne yapalım yani?" dedi. "Bir iki parça eşyayı indirebiliriz."

Kontes, saat onda uyandı ve yanında her şeye karışan bir gözcü olarak görevlendirdiği eski hizmetçisi Matrona Timofeyna, hizmetine baktığı hanımına Maria Karlovna'nın çok güvendiğini bildirerek:

"Kücükhammın yazlık giysileri burada kalamaz!" dedi.

Kontes, ona, Bayan Schoss'un niçin gücendiğini sorunca, kadının sandığının arabadan indirildiğini, tüm arabaların iplerinin çözüldüğünü, eşyaların arabalarından alınıp yerlerine, yufka yürekli kontun, birlikte götürülmelerini buyurduğu yaralıların bindirildiğini öğrendi. Kontes, kocasını çağırmalarını buyurdu:

"Nedir bu kuzum? İşittiğime göre, eşyaları arabalardan gene indiriyorlarmış, öyle mi?" diye sordu sıkıntılı bir sesle.

"Biliyor musunuz, dostum... Sana bir şey söylemek istiyordum... Dostum... Kontesim... Subaylardan biri bana geldi. Yaralılar için birkaç araba verilmesini istiyorlar. Mal ne ki! Yeniden kazanılır! Oysa onlar için burada kalmak ne korkunç şey! Bir düşünsene... Ciddi söylüyorum. Bizim avludalar hepsi. Hem onları biz çağırdık. Aralarında subaylar da var... Biliyor musunuz, doğrusu... Dostum... şey, işte,

dostum... Varsın onları götürsünler... Ne diye telaşlanıyorsunuz sanki?"

Kont, bunları çekingen bir tavırla söylemişti; para söz konusu olduğu vakit hep böyle yapardı. Kontesse her zaman bir galerinin, bir kış bahçesinin, bir ev tiyatrosunun ya da bir konser salonunun yapımı gibi çocukların hakkı olan bir servetin yok edileceği vakit böyle değişik bir ton alan bu sese artık alışmıştı; bu yüzden, çekingen bir sesle açıklanan her şeye hemen karşı çıkmayı bir görev sayıyordu.

Nitekim o anda boynunu eğen kocasına, ağlamaklı bir tavır takınarak:

"Beni dinle, kont!" dedi. "İşi öyle bir duruma getirdin ki, artık evimize para bile vermiyorlar. Şimdi de üstelik, çocuklarımızı beş parasız bırakmak istiyorsun. Bana evde yüz bin rublelik mal olduğunu söylemedin mi? Ben buna razı değilim! Değilim, dostum! Sen bilirsin! Yaralılara bakmak hükümetin görevidir. Onlar bilir! Bak, karşımızda oturan Lopuhinler her şeylerini daha üç gün önce toplayıp götürdüler. Aklı başında olan öyle yapar işte. Biz aptallık ediyoruz! Bana acımıyorsan, hiç değilse çocuklarına acı!"

Kont, elini kolunu sallamaya başladı ve hiçbir şey söylemeden odadan çıktı. Onun arkasından annesinin odasına girmek üzere olan Nataşa:

"Baba! Niçin kızdınız öyle?" diye sordu.

Kont, öfkeyle:

"Hiç! Seni ilgilendirmez!" dedi.

Nataşa:

"Ama ben işittim!" dedi. "Annem niçin istemiyor sanki?"

Kont, bunun üzerine:

"Sen ne karışıyorsun?" diye bağırdı.

Nataşa, pencereye doğru yürüdü ve düşünceye daldı. Camdan dışarı bakıyordu. Birden bağırdı: "Baba, Berg geliyor!"

XV

Rostoflar'ın damadı Berg, göğsünde hem Vladimir, hem de Anna nişanı taşıyan bir albaydı artık. Gene aynı rahat, zevkli görevdeydi, kurmaybaşkanı yardımcısıydı; daha doğrusu ikinci ordu kurmaybaşkanlığının birinci dairesinde yardımcı görevindeydi.

Berg, bir eylül günü, ordudan izin alıp Moskova'ya gelmişti.

Moskova'da yapılacak bir şey yoktu; ama orduda herkes Moskova'ya gönderilmek için istekte bulunuyor, orada bir şeyler yapıyorlardı. Aynı zamanda ev ve aile işleriyle uğraşmak için izin almayı gerekli bulmuştu.

Kayınbabasının evine, benzeri yalnız tanıdığı bir prenste bulunan besili iki çift doru at koşulu, gösterişli bir arabayla gelmişti. Dikkatle, avluda bulunan arabalara baktı, temiz beyaz mendilini düğümledi.

Sofaya geçtikten sonra, sabırsız adımlarla, kayar gibi konuk odasına koştu, konta sarıldı, Nataşa ve Sonya'nın elini öptü ve kaynanasının sağlık durumunu sordu.

Kont:

"Bu durumda kim iyi olabilir ki?" dedi. "Sen anlatsana, ordu ne durumda? Geri mi çekiliyorlar, yoksa savaş mı yapılacak?"

Berg:

"Yurdun yazgısını ancak Tanrı çözebilir, babacığım," dedi. "Ordumuz, kahramanlık duygusuyla alevlenmiştir, sonra şunu da belirteyim. Komutanlar şu anda toplantıdalar. Artık ne olacak? Bunu kimse bilemez. Yalnız size bir şey söyleyeyim, babacığım. Rus ordularının ayın yirmi altısında gösterdikleri kahramanlık ruhunu, atalardan kalma gerçek yürekliliği yeterince anlatacak, bu kahramanlığın düzeyine varacak söz bulunamaz. (Bunu söylerken, tıpkı onun yanında konuşurken göğsünü yumruklayan bir generalin yaptığı gibi, o da göğsünü yumruklamıştı. Yalnız biraz geç kalmıştı. Çünkü, insan, 'Rus orduları' derken göğsüne vurmalıydı.) Biz generaller, biz komutanlar, erleri kışkırtmak ya da buna benzer bir şeyi yapmak şöyle dursun, onların bu... bu kahramanca davranışlarını, bu atalardan kalma coşkun akınlarını... güçlükle durdurabiliyorduk."

Bunu hızlıca söylemişti:

"Size şunu da söyleyeyim ki, General Barclay de Tolly, her yerde birliklerin en önünde durarak, yaşamını tehlikeye atıyordu!"

Sözün burasında, bu süre içinde duyduğu türlü türlü öykülerden aklında kalanları anlattı. Nataşa, Berg'de utanç uyandıran bakışını ondan ayırmadan sanki zihninde kıvrılan bir soruya onun yüzünde bir karşılık arıyormuş gibi dik dik bakıp duruyordu.

Berg, Nataşa'ya doğru dönerek kendisine karşı iyi duygular uyandırmak istiyormuş gibi, onun inatçı bakışlarına gülümseyişle karşılık verdi.

"Zaten Rus savaşçılarının gösterdiği kahramanlık, sanrıyı aşan, övülmeye değer bir şeydir!" dedi.

"Hem 'Rusya, Moskova demek değildir!' Onun yeri çocuklarının yüreğidir. Öyle değil mi, babacığım?"

Bu sırada kontes, oturma odasından, yorgun ve hoşnutsuz bir yüzle geldi. Berg hemen ayağa fırladı, kontesin elini öptü, sağlık durumunu sordu ve üzüntülerini paylaştığını belirtmek için başını sallayarak yanında durdu:

"Ya, anneciğim, doğrusu, her Rus için zor, üzüntülü günler yaşıyoruz! İyi ama niçin bu kadar kaygılanıyorsunuz? Gitmek için daha vakit var."

Kontes, kocasına doğru dönerek:

"Uşaklar ne yapıyorlar, anlamıyorum," dedi. "Bana söylediklerine göre, henüz, hiçbir şey hazır değilmiş. Birinin işleri yönetmesi gerekir; gel de Mityenka'yı arama! Böyle giderse bunun sonu gelmez!"

Kont, bir şey söylemek istedi; ama kendini tutuyordu. Yerinden kalkıp kapıya yaklaştı.

Bu arada Berg, burnunu temizlemek için mendilini çıkardı ve düğümüne bakarak düşünceye dalmış üzgün bir tavırla anlamlı anlamlı başını salladı:

"Benim sizden önemli bir ricam var!"

Kont, duraklayarak:

"Ya?" dedi.

Berg, gülerek:

"Demin Yusufov'un evinin önünden geçiyordum. Kâhyasını tanırım; 'Bir şey satın almak ister misiniz?' diye konuşarak dışarı çıktı. İçeri girdi. Şey... Biliyor musunuz? Yalnız merakımı gidermek için ve orada bir küçük şifonyer ile bir tuvalet masası gördüm. Veruşka'nın böyle bir tuvalet masası ile bir şifonyeri çok istediğini, bu yüzden nasıl tartıştığımızı siz de biliyorsunuz. (Berg, şifonyer ile tuvalet masasından söz etmeye başlayınca, elinde olmayarak, evin ne güzel döşendiğinden neşeli bir sesle söz ediyordu). O kadar güzel bir şey ki! Bir de gizli çekmecesi var... İngiliz tipi... Hani biliyorsunuz ya? Veruşka, çoktandır öyle bir şey istiyordu. Ben de ona sürpriz yapmak istedim. Gelirken gördüm, o köylülerden birçoğu sizin avluda... Bana onlardan birini verir misiniz? Ona iyi bir bahşiş veririm hem..."

Kont, yüzünü buruşturarak sinirli sinirli öksürdü:

"Kontese sorun! Bu gibi konularda o yetkilidir."

Berg:

"Eğer zahmet olacaksa, lütfen, istemez o zaman," dedi. "Ben yalnız Veruşka için çok isterdim onu."

Yaşlı kont:

"Hay Tanrı kahretsin hepinizi! Kahretsin! Kahretsin!" diye bağırdı. "Ne yapacağımı şaşırdım doğrusu!"

Bunu söyledikten sonra odadan çıktı; kontes, ağlamaya başladı.

Berg:

"Ya! Ya! İşte böyle anneciğim, çok kötü zamanda yaşıyoruz," dedi yeniden.

Nataşa, babasıyla birlikte dışarı çıktı ve bir şeyi anlamakta güçlük çekiyormuş gibi, önce onun arkasından gitti, sonra koşarak aşağı indi.

Kapıda, Moskova'dan gidecek olan uşaklara silah dağıtımı işiyle uğraşan Petya duruyordu. Avluda iplerle bağlı arabalar hâlâ oldukları gibi bekliyordu. İkisinin ipleri çözülmüştü, birinden hizmeterinin yardımıyla bir subay çıkıyordu.

Petya, Nataşa'ya:

"Neler oldu, biliyor musun?" diye sordu.

Nataşa, Petya'nın ne demek istediğini anladı. Petya, annesi ile babasının niçin darıldıklarını bilip bilmediğini soruyordu. Nataşa, yanıt vermedi. Petya:

"Babam, arabalara yaralıların bindirilmesine izin verdi de ondan!" dedi. "Vasiliç söyledi. Bana kalırsa..."

Nataşa, yüzünü öfkeyle Petya'ya doğru çevirerek, nerdeyse bağırarak:

"Bana kalırsa... Bana kalırsa bu öylesine alçakça... Öylesine bayağı... Öylesine... Artık ne söyleyeceğimi bilemiyorum!" dedi. "Biz Alman mıyız?"

Hıçkırıklar boğazında düğümlenmişti. Birden yumuşamaktan ve öfkesinin boşa gitmesinden korkarak arkasını döndü; merdivene doğru yöneldi.

Berg, kontesin yanında oturuyor, onu, akrabalığa yaraşan bir saygıyla avutuyordu. Bu sırada Nataşa, öfkeden karmakarışık olmuş bir yüzle, rüzgâr gibi içeri daldı ve hızla annesine yaklaştı:

"Bu alçaklıktır, bu bayağılıktır!" diye bağırdı. "Siz böyle bir buyruk vermiş olamazsınız!"

Berg ile kontes, korkuyla şaşkın şaşkın Nataşa'ya baktılar. Kont, pencerenin önünde duraklayarak kulak kabarttı. Nataşa, devam etti:

"Öyle bir şey olmaz, anne! Avluya bakın! Bakın neler oluyor! Gitmiyorlar! Burada kalıyorlar!"

"Ne oluyorsun? Kimden söz ediyorsun? İstediğin ne?"

"Yaralılardan söz ediyorum? Anlaşıldı mı? Öyle şey yapılmaz! Bu çirkin bir şey... Öyle demek istemedim, özür dilerim... Lütfen, sevgili anneciğim... Biricik anneciğim, onları da götürsek ne olur sanki? Avluya bir bakın, neler oluyor! Öyle şey yapılır mı, anneciğim?"

Kont, pencerenin önünde duruyor, arkasına bakmadan Nataşa'nın sözlerini dinliyordu. Birden burnundan solur gibi derin derin soluk almaya başladı ve yüzünü cama yapıştırdı.

Kontes, kızına baktı; yüzünden, annesi adına utanç duyduğunu ve başkaldırıyla dolu olduğunu anladı. O zaman kocasının şimdi niçin ona bakmadığını kavrayarak şaşkın şaşkın çevresine bakındı.

Gene de hemen boyun eğmedi:

"Peki, nasıl istiyorsanız öyle yapın, canım! Ben kime engel oldum ki!" dedi.

"Anneciğim, canım anneciğim! Bağışlayın beni!"

"Sen gereken buyrukları veriver, dostum," dedi. "Ben bu işlerden anlamam ki."

Bunu söylerken suçlu bir tavırla gözlerini yere indirmişti. Kontun gözlerinden mutluluk yaşları aktı:

"Ne günlere kaldık! Artık civcivler... Civcivler, ana tavuğa ders veriyorlar!" dedi. Ve utançtan yüzünü kocasının göğsüne saklamaya can atan eşini bağrına bastı.

Nataşa:

"Babacığım, anneciğim! Buyruk verebilir miyim? İzin veriyorsunuz değil mi?" diye soruyordu. "Merak etmeyin, gene de gerekli olan şeyleri götüreceğiz."

Kont, kızına, evet anlamında başını salladı. Nataşa da eskiden körebe oynarken olduğu gibi hızla salondan sofaya, oradan da merdivenlere ve avluya koştu.

Nataşa'nın çevresinde toplanan uşaklar, onların bildirdiği tuhaf buyruğa, kontun kendisi gelip de, eşi adına, verilen buyruğun doğru olduğunu, tüm arabaların yaralılara verileceğini, sandıkların da bodrumlara taşınacağını söyleyinceye dek inanmadılar. Sonunda bunu anlayınca, neşeyle, uğraşa didine, verilen bu buyruğu yerine getirmeye koyuldular. Şimdi bunu artık tuhaf görmüyor, tam tersine başka türlü olamayacağını düşünüyorlardı. Oysa daha bir çeyrek saat önce, yaralıların orada bırakılması ve arabalara eşya yüklenmesi hiçbirine tuhaf görünmemiş, başka türlü olabileceği akıllarına bile gelmemişti.

Tüm ev halkı, bu işe daha önce girişmemiş olmalarının cezasını ödemek istiyormuş gibi yaralıların yerleştirilmesi işine girişmişti. Yaralılar odalarından sürüne sürüne çıkmış, solgun ama sevinçli yüzlerle arabaların çevresinde toplanmışlardı. Yaralıları götürecek arabaların olması, komşu evlerde de kulaktan kulağa yayılmış ve Rostoflar'ın avlusuna başka evlerden de yaralılar gelmeye başlamıştı. Birçok yaralı, eşyaların indirilmemesini, yalnız denklerin üstüne oturmayı istiyorlardı. Ama eşyaların indirilmesi işi, bir kez başladıktan sonra artık durdurulamazdı. Her şeyi bırakmakla eşyanın yarısını almak aynı şey olarak görünüyordu. Avluda sofra takımları ile daha bir gece önce bu kadar çabayla yerleştirilmiş bulunan ve bronz eşya ile tablolarla, aynalarla dolu sandıklar kaldırılmamış olarak duruyor, falan ya da filan şeyleri indirmenin birkaç arabayı daha yaralılara verme olanağını arıyor, buluyorlardı da.

Kâhya:

"Daha dört kişiyi alabiliriz!" diyordu. "Ben kendi arabamı veriyorum, yoksa bunları nereye bırakırız?"

Kontes:

"Varsın benim gardrobumdaki eşyaların dolduruldukları sandıklar burada kalsın, canım!" dedi. "Dunyaşa, benimle birlikte faytona biner."

Gardroptaki eşyaların doldurulduğu sandıklarla dolu bir arabayı daha boşaltıp ileride bulunan

yaralıları almaya gönderdiler. Bütün ev halkı ve uşaklar neşeyle uğraşıp didiniyorlardı. Nataşa, çoktandır duymadığı coşkun, mutlu bir heyecan içindeydi. Uşaklar, bir sandığı faytonun dar aralığına sıkıştırmaya uğraşarak:

"Bunu nereye bağlamalı?" diyorlardı. "Hiç değilse bir araba kalmalı."

Nataşa:

"Ne var ki o arabada?" diye sordu.

"Kont hazretlerinin kitapları ve..."

"Bırakın onları! Vasiliç onları kaldırır. Onlara ihtiyacımız yok!"

Briçkada her yer insanla doluydu; Piyotr İlyiç'in nereye oturacağını merak ediyordu herkes.

Nataşa:

"Arabacının yanına oturur! Arabacının yanına oturursunuz değil mi, Petya?" diye bağırıyordu.

Sonya, hiç durmadan uğraşıp duruyordu; ama uğraşmalarının amacı Nataşa'nın tam tersiydi. O, bırakılan eşyaları yerleştiriyor, kontesin isteği üzerine listesini çıkarıyor ve yanlarına elinden geldiğince çok eşya almaya çalışıyordu.

XVI

Saat ikide Rostoflar'ın koşulmuş, yüklenmiş dört faytonu kapının önünde duruyordu. Yaralılarla dolu arabalar birbirlerini eyleyerek avludan dışarı çıkmaya başladılar.

Prens Andrey'in faytonu, kapının önünden geçerken dış kapıda duran kocaman, yüksek kupa arabasında kontes ve hizmetçisi için yer hazırlamaya çalışan Sonya'nın dikkatini çekti. Kupa arabasının penceresinden dışarı sarkarak:

"Bu kimin arabası?" diye sordu.

Hizmetçi:

"A, siz bilmiyor musunuz, küçükhanım? Yaralı prensin... Geceyi bizim evde geçirdi, şimdi de bizimle birlikte gidiyor," dedi.

"Hangi prens? Soyadı ne? Onu soruyorum."

Hizmetçi kız içini çekti:

"Küçükhanımın eski nişanlısı, Prens Bolkonski! Kim olacak?" diye yanıt verdi. "Söylediklerine göre ölüm döşeğindeymiş."

Sonya, kupa arabasından fırlayarak koşa koşa kontese gitti. Kontes, artık giysileri içinde, omuzlarında şal, başında da şapkasıyla yorgun argın, konuk odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, yola çıkmadan önce, evi kapayıp, birlikte oturup dua etmek için ev halkının yanına gelmesini bekliyordu. Odada Nataşa yoktu. Sonya:

"Anne... Prens Andrey burada!" dedi. "Yaralı olarak... Hem de ölüm döşeğinde. Bizimle birlikte yola çıkıyor!"

Kontes, korkuyla gözlerini açarak Sonya'yı kolundan yakaladı, arkasına bakınarak:

"Nataşa?" diyecek oldu.

Sonya da, kontes de ilk anda bu habere aynı anlamı vermişlerdi. Nataşa'nın karakterini biliyorlardı; haberi alınca ne hale geleceğini düşündükçe duydukları müthiş korku ikisinin de çok sevdikleri genç adamın durumundan ötürü duyabilecekleri acıyı bastırıyordu.

Sonya:

"Nataşa daha bilmiyor!" dedi. "Ama prens bizimle birlikte geliyor."

"Demek ölüm döşeğinde... Öyle dedin, değil mi?"

Sonya, başını salladı. Kontes, Sonya'ya sarılarak ağlamaya başladı. Şimdi olup biten her şeyde Tanrı'nın o zamana kadar insanların gözünden kaçan ve her şeyi yapabilen güçlü elinin etkisini duyumsuyordu. 'Tanrı'nın yolu bilinmez' diye düşündü.

Odaya koşarak, heyecanlı bir yüzle, Nataşa girdi.

"Haydi anne, her şey hazır! Siz neler konuşuyorsunuz burada böyle?"

"Hiç, madem hazır, hadi gidelim."

Sonya, yüzündeki acıyı belli etmemek için, büyük el çantasına doğru eğildi. Sonra Nataşa'ya sarılarak öptü.

Nataşa, ona sorar gibi baktı:

"Ne var?"

"Yok bir şey!"

"Benimle ilgili kötü bir şey mi? Söylesene ne oldu?" diye sordu yeniden.

Sonya, içini çekerek karşılık vermedi. Kont, Petya, Bayan Schoss, Kuzminişna, Vasiliç, konuk odasına girip kapıyı kapadılar. Herkes oturdu ve hiç konuşmadan, birbirlerine bakarak birkaç saniye öyle kaldılar.

Sonra, önce kont ayağa kalkarak, yüksek sesle içini çekti ve tasvirin karşısında haç çıkarmaya başladı. Herkes aynı şeyi yaptı. Kont, Moskova'da kalacak olan Kuzminişna ile Vasiliç'i kucakladı; onlarsa bu arada elini tutmaya çalışıyor, omzundan öpüyorlardı. Kont da sevgi dolu, yatıştırıcı belirsiz bir şeyler söyleyerek hafifçe sırtlarına vuruyordu. Kontes, tasvirlerin bulunduğu odaya gitti. Sonya, onu orada, Moskova'da bırakılan tasvirlerin ayrı ayrı asıldığı duvarın önünde diz çökmüş olarak buldu (Aileden kuşaktan kuşağa geçen inanışa göre, en değerli sayılan tasvirler birlikte götürülüyordu).

Gidecek olan uşaklar, Petya'nın onlara dağıttığı büyük küçük kılıçlarla, pantolon paçaları çizmelere sokulmuş, belleri kuşaklarla sımsıkı bağlanmış olarak avluda ve kapının önünde, Moskova'da kalanlarla vedalaşıyorlardı.

Yola çıkılacağı zaman, her vakit olduğu gibi birçok şey unutulmuş, gerektiği gibi yerleştirilmemişti ve kupa arabasının açık kalan kapısının önündeki basamağın iki yanında, kontesi arabaya bindirmeye hazırlanan iki güçlü gövdeli köylü, oldukça uzun bir süre beklediler. Bu arada hizmetçi kızlar kendilerine yastıklar, bohçalarla evden kupa arabasına, faytona ya da briçkaya, oradan da eve koşup duruyorlardı. Kontes:

"Her şeyi de unuturlar!" diye söyleniyordu. "Biliyorsun ki böyle oturamam ben!"

Bunun üzerine Dunyaşa, dişlerini sıkarak yanıt vermeden, kupa arabasının içine girip oturma yerini düzeltmeye koyuldu.

Kont, başını salladı:

"Ah, bizim şu insancıklarımız yok mu!"

Yaşlı arabacı Efim, (kontes, yalnız onunla yola çıkardı) yerinde dimdik oturuyor, başını çevirip de arkasında olup bitenlere bakmak bile istemiyordu. Otuz yıllık deneyimlerden biliyordu ki, ona, 'Haydi Tanrı yolunuzu açık etsin!' diyecekleri an henüz gelmemişti. O sözü söyledikten sonra bile bir iki kez birini göndereceklerdi; dahası, bundan sonra da durması gerekecek, bu sefer kontes başını pencereden çıkararak, 'Lütfen yokuş aşağı inerken daha dikkatli ol!' diye onu uyaracaktı. Bunu bildiği

için de atlarından (özellikle soldaki al attan, serbest koşulmuş ve dizgini kemirip duran Şahin'den) daha sabırlı davranıyor, olacakları bekliyordu.

Sonunda herkes yerleşti; kupa arabasının kapısı altındaki basamaklar kaldırılıp arka yana atıldı. Kapı kapandı. Son dakikada, bir kutu getirmek için içeriye birini daha gönderdiler. En sonunda kontes, pencereden başını çıkardı, gerekeni söyledi. O zaman Efim, ağır bir hareketle şapkasını başından çıkarıp haç çıkarmaya başladı. At bakıcısı ile öteki uşakların hepsi aynı şeyi yapmaya başlamışlardı. Efim, şapkasını giydi:

"Tanrı yolumuzu açık etsin! Çek bakalım!" dedi.

At sürücüsü dizginlere dokundu. Sağa koşulu olan at, koşumların içinde gerildi; arabanın yüksek yayları gıcırdadı, gövdesi sallandı. Bir uşak, araba hareket ettikten sonra zıplayarak arabacı yerine oturdu. Araba, avludan sokağa çıkarken şiddetle sarsıldı; öbür faytonlar da aynı biçimde sarsıldı; ve konvoy, sokaktan geçerek yokuş yukarı tırmanmaya başladı. Kupa arabalarında, faytonda ve briçkada herkes, karşıda bulunan kiliseye haç çıkarıyordu. Moskova'da kalan uşaklar, faytonların iki yanında yürüyerek gidenleri uğurluyorlardı.

Nataşa, kontesin yanında oturduğu yerden, gözlerinin önünde terk edilen, kederli Moskova'nın ağır ağır kayan duvarlarına bakarken duyduğu neşeyi seyrek duyumsardı. Arada bir, başını kupa arabasının penceresinden çıkararak önlerinden giden uzun yaralı konvoyuna ve arkaya bakıyordu. En önde Prens Andrey'in arabasının örtülü üstü görünüyordu. Nataşa, o arabada kimin yattığını bilmiyordu, ama her başını çıkarışta konvoylarının uzunluğunu düşünerek gözleriyle o faytonu arayıp buluyordu. Biliyordu ki o fayton en öndeydi.

Kadrin'den, Nikitskaya'dan, Presmi'den, Podnovinski'den, Rostoflar'ın konvoyuna benzer konvoylar çıktı; Sadovaya'dan geçerlerken artık faytonlar ve arabalar çift sıra gidiyorlardı.

Saharevna Kulesi'nin çevresinde dolandıkları sırada merakla, arabalarla ya da yaya giden halkı inceleyen Nataşa, birden sevinç ve şaşkınlıkla:

"Aman Tanrım!" diye bağırdı. "Anne, Sonya, bakın kim var orada!"

"Kim? Kimden söz ediyorsun?"

Nataşa, kupa arabasının penceresinden sarkarak, arabacı kaftanı giymiş, uzun boylu, şişman bir adama bakıyordu; adamın yürüyüşünden, tavrından, başka giysilere bürünmüş bir bey olduğu belliydi. Sırtında frize kumaştan bir kaput, sarı yüzlü, sakalsız bir yaşlıcıkla birlikte Saharevna Kulesi'nin kemeraltına yaklaşmıştı. Nataşa:

"Bezuhof'un ta kendisi!" diyordu. "Hem de kaftan giymiş. Yanında da çocuk gibi bir yaşlı var! Gerçekten! Bakın, bakın!" "Yok canım, o değil. Öyle saçma şeyler söylenir mi?" Nataşa:

"Anne, Tanrı canımı alsın ki o! İnanın o!" diye bağırdı. Arabacıya:

"Dur, dur," diye bağırdı sonra.

Ama arabacı artık duramazdı. Çünkü Maşenskaya Sokağı'ndan birçok araba ve fayton çıkmıştı ve herkes başkalarının yoluna engel olmayıp ilerlemeleri için Rostoflar'a bağırıyordu şimdi. Gerçekten de tüm Rostoflar Piyer'i ya da şaşılacak derecede ona benzeyen adamı görmüşlerdi; ama onu

gördükleri vakit arabaları epey ilerlemişti. Gördükleri adamın sırtında bir arabacı kaftanı vardı; sokakta ciddi bir yüzle başını eğmiş, uşağa benzeyen kısa boylu, sakalsız yaşlıcıkla birlikte yürüyorlardı. Yaşlıcık, kupa arabasının penceresinden sarkan, kendisine doğru çevrilmiş yüzü fark etti ve saygıyla Piyer'in dirseğine dokunarak ona bir şeyler söyleyip arabayı işaret etti. Piyer, onun ne söylediğini uzun süre anlayamadı; kendini düşüncelerine kaptırmıştı. Sonunda, ne dediğini anlayıp da işaret ettiği Nataşa'ya bakınca, onu tanır tanımaz, hemen o anda içinden gelen bir duyguya uyarak hızlı adımlarla faytona doğru yürüdü. Ama daha on adım atmamıştı ki, herhalde bir şey anımsayarak durakladı.

Nataşa'nın, kupa arabasının penceresinden uzanan sevgi dolu biraz alaylı yüzü ışıl ışıldı.

Genç kız, ona elini uzatarak:

"Piyotr Kiriliç, gelsenize! Tanıdık sizi! Ne şaşılacak şey," diye bağırıyordu. "Nedir bu haliniz! Niçin bu giysiler içindesiniz?"

Piyer, uzanan eli tuttu ve yürümeye devam ederek (çünkü araba da ilerliyordu.) beceriksiz bir tavırla öptü.

Kontes, şaşkınlıkla ve genç adamın durumuna üzüldüğünü belirten bir tavırla:

"Ne oldu size böyle, kont?" diye sordu.

Piyer:

"Efendim? Ne dediniz? Niçin bu durumda mıyım? Sormayın," dedi.

O ışıl ışıl, neşeli bakışını üzerinde duyumsadığı (genç kıza bakmadığı halde, onun kendisine böyle baktığını biliyordu.) güzelliğiyle onu büyüleyen Nataşa'ya doğru döndü.

Nataşa:

"Nedir bu haliniz? Yoksa Moskova'da mı kalıyorsunuz?" diye sordu.

Piyer, yanıt vermeden sorar gibi:

"Moskova'da mı kalacağım?" diye yineledi. "Evet, Moskova'da kalıyorum. Hakkınızı helal edin!"

Nataşa:

"Ah, erkek olmayı ne çok isterdim! Erkek olsaydım kesinlikle sizinle kalırdım. Ah, ne güzel bir şey! Anne, ne olur izin verin, ben de kalayım?"

Piyer, dalgın dalgın Nataşa'ya baktı, bir şey söylemek istedi, ama kontes sözünü kesti:

"Duyduğuma göre, savaş alanına siz de gitmişsiniz, öyle mi?"

Piyer:

"Evet, gittim oraya!" dedi.

Sonra:

"Yarın gene savaş olacak," diye başlayacak oldu.

Ama Nataşa, konuşmasına fırsat vermedi:

"Neyiniz var sizin, Tanrı aşkına, kont? Kendinizi şaşırmış gibisiniz."

Piyer:

"Ne olur, bana bir şey sormayın, bana bir şey sormayın, ben de hiçbir şey bilmiyorum. Yarın... Yok canım, neler söylüyorum!.. Haydi güle güle," diye söylendi. "Ne korkunç bir çağda yaşıyoruz!"

Kupa arabasının gerisinde kaldı ve sonra kaldırıma çıktı.

Nataşa, daha uzun bir süre arabanın penceresinden baktı; hep aynı neşeli, saygı dolu ve alaycı gülümseyiş aydınlatıyordu yüzünü.

XVII

Piyer, evinden çıkıp ortadan kaybolduktan sonra, iki gündür, ölmüş olan Bazdayef'in evinde oturuyordu. Bu da şöyle olmuştu:

Moskova'ya dönüşünün ve Rostopçin'le yaptığı görüşmenin ikinci günü, uyandığı vakit, uzun bir süre nerede olduğunu ve kendisinden ne istediklerini bir türlü anlayamamıştı. Kendisine onu sofada bekleyenlerin adlarını verip, bunların arasında Yelena Vasileyevna'dan mektup getirmiş olan bir Fransız'ın da olduğunu bildirdikleri vakit içinde her şey karmakarışık olmuş gibi bir umutsuzluk uyandı. Kendini tüm varlığıyla bu duygulara kaptırabilecek bir insandı. Birden her şey bitmiş, birbirine karışmış, yıkılmış, ortada ne haklı, ne haksız, ne de suçlu varmış bundan böyle de artık ileride hiçbir şey olamazmış ve kurtuluş çaresi yokmuş gibi bir duygu vardı. Kendini zorlayarak divanın üzerine atılıyor, kimi vakit de yerinden kalkıp kapıya yaklaşıyor, başını uzatıp aralıktan sofaya bakıyor ve 'Varsın olsun!' der gibi elini kolunu sallayarak gene geri dönüp eline bir kitap alıyordu. Baş uşak ikinci kez gelip, Piyer'e kontesten mektup getirmiş olan Fransız'ın, onunla hiç değilse bir dakikacık görüşmek istediğini, ayrıca İ. A. Bazdayef'in dul karısının yanından gelen adamların, Bayan Bazdayefa köye gittiği için, kocasından kalan kitapları kabul etmesini dilediklerini bildiriyordu.

Piyer, uşağa:

"Ha, evet... Şimdi... Biraz bekle... Ama, dur... Hayır hayır... Git, onlara şimdi geleceğimi söyle," dedi.

Ama uşak yanından çıkar çıkmaz, masanın üzerinde duran şapkayı aldı, çalışma odasının arka kapısından dışarı çıktı. Koridorda hiç kimse yoktu. Piyer, koridoru bir uçtan bir uca geçerek, merdivene kadar gitti ve yüzünü buruşturup, alnını eliyle ovarak birinci sahanlığa indi. Büyük dış kapının önünde üniformalı bir kapıcı bekliyordu. İndiği sahanlıktan arka kapıya ulaşan bir başka merdiven ayrılıyordu. Bu merdivenden inip avluya çıktı. Onu hiç kimse görmedi. Ama genç adam, dış kapıdan sokağa çıkar çıkmaz, faytonların başında duran arabacılar ile kapıcı, beylerini gördüler ve hemen şapkalarını çıkardılar. Piyer, kendisine doğru yönelen bakışları görünce, görünmemek için başını kuma gömen bir devekuşu gibi, önüne bakarak ve adımlarını hızlandırarak yürümeye başladı.

O sabah Piyer'i bekleyen tüm işler arasında ona en önemli görüneni, İosif Alekseyeviç'in kitapları ve belgelerini ayırma işiydi.

İlk karşısına çıkan arabacıyı tuttu ve Bazdayef'in evinin bulunduğu Patrikhane Gölleri'ne çekmesini söyledi.

Durmadan dönüp Moskova'dan çıkmak için her yönden akın eden yük arabalarına bakan ve sarsılıp duran küçük faytonların arasında o iri bedeniyle düşmemek için, hep kendine çekidüzen veren Piyer, okuldan kaçmış bir öğrenci gibi neşe içinde arabacıyla söyleşiye daldı.

Arabacı, o gün Kremlin'de silah dağıttıklarını, ertesi gün halkı zorla Üç Tepe'ye götüreceklerini, orada büyük bir savaş yapılacağını anlattı.

Patrikhane Gölleri'ne geldikleri vakit, Piyer, Bazdayef'in çoktandır uğramadığı evini arayıp buldu.

Bahçe kapısına yaklaştı. Kapıyı çaldığında içerden beş yıl önce Torjok'ta, İosif Alekseyeviç'in yanında gördüğü Gerasim adında, sarı benizli, sakalsız yaşlıcık dışarı çıktı.

Piyer:

"Evdeler mi?" diye sordu.

"Bugünkü durumdan ötürü, Sofya Danilovna, çocuklarla birlikte Torjok'taki köylerine gittiler, Ekselans!" dedi yaşlıcık.

Piyer:

"Olsun, kitapları ayırmam gerekiyor," dedi.

Yaşlı uşak:

"Hay hay, buyrun efendim," dedi. "Yeri cennet olsun, beyefendinin kardeşi, Makar Alekseyeviç buradalar! Ama sağlık durumu pek iyi değil."

Makar Alekseyeviç, Piyer'in de bildiği gibi, İosif Alekseyeviç'in gece gündüz içen yarı deli kardeşiydi.

Piyer:

"Evet, evet, biliyorum, içeri girelim, içeri girelim," diyerek eve girdi.

Sofada, sırtında bir ropdöşambrla, saçları dökülmüş, burnu kızarmış ve çıplak ayaklarına lastik geçirmiş yaşlı bir adam vardı. Piyer'i görünce öfkeyle mırıldandı, sonra koridora doğru gitti.

Gerasim:

"Kendileri eskiden çok akıllıydılar, şimdiyse gördüğünüz gibi akıl bakımından zayıf düştüler..." dedi. "Çalışma odasına mı gitmek istersiniz?"

Piyer, başını salladı.

"Çalışma odası kapatıldığı gibi kaldı. Sofya Danilovna, kitapları ancak sizlerden biri gelirse vermemi buyurdular."

Piyer, koruyucusunu daha önceden her zaman içi titreyerek ziyarete geldiği o kasvetli çalışma odasına girdi. Bu odaya, İosif Alekseyeviç'in ölümünden bu yana hiç el sürülmemişti, şimdi de toz içinde ve daha da kasvetli görünüyordu.

Gerasim, panjurlardan birini açtı, sonra ayaklarının ucuna basarak odadan çıktı. Piyer, çalışma odasının dört bir yanını dolaştıktan sonra el yazmalarının olduğu dolaba yaklaştı. Bir vakitler Masonluğun en kutsal, en önemli sayılan belgelerinden birini çıkardı dolaptan. Bu, İskoç ekolünün gerçek belgesiydi. Kenarlarında koruyucusunun onlara kattığı düşüncelerle yer yer yaptığı açıklamalar vardı.

Piyer, tozlu yazı masasının başına oturdu, el yazmalarını önüne çekti, bir süre onları açıp kapadı, sonra hepsini biraz ileri doğru iterek dirseklerini masaya dayadı, başını da ellerinin üzerine bırakarak derin derin düşünceye daldı.

Gerasim, birkaç kez yavaşça başını kapıdan uzatarak çalışma odasına bakmış, her seferinde de Piyer'in hep aynı durumda oturduğunu görmüştü. Böyle iki saatten fazla bir zaman geçmişti. Gerasim, Piyer'in dikkatini çekmek için kapının önünde gürültü etmeyi göze aldı. Ama Piyer, bu gürültüyü işitmedi.

Gerasim:

"Buyurursanız, arabacıyı gönderelim mi efendim?" diye sordu.

Piyer, kendine geldi:

"Ha, evet," diye çabucak yerinden kalktı.

Sonra:

"Beni dinle," dedi ve Gerasim'in ceketinin düğmesinden tutarak, yaşlı adamı parlak, önlemli, heyecanlı bir bakışla tepeden tırnağa süzdü.

"Beni dinle," diye yineledi. "Haberin var mı? Yarın savaş olacakmış."

Gerasim:

"Öyle diyorlar," diye karşılık verdi.

"Senden bir dileğim var, benim kim olduğumu kimseye söylemeyeceksin. Sonra, ben ne dersem onu yapacaksın."

Gerasim:

"Başüstüne," dedi. "Buyurursanız yemeği hazırlayayım mı?"

"Hayır, ben başka bir şey istiyorum. Bana bir köylü giysisi ve bir tabanca bul!"

Piyer, bunu söylerken, nedense biraz kızarmıştı. Gerasim, biraz düşündükten sonra:

"Peki, efendim," dedi.

Piyer, o günün tüm geri kalan saatlerini, koruyucusunun odasında tek başına, bir aşağı bir yukarı dolaşarak ve Gerasim'in işittiğine göre kendi kendine bir şeyler konuşarak geçirdi; gece de kendisi için aynı odada hazırlanan yatakta yattı.

Gerasim, ömrü boyunca türlü türlü tuhaf olaylar görüp geçirmiş bir uşak alışkanlığıyla, Piyer'in onların evine yerleşmesini bir şaşkınlık belirtisi göstermeden kabul etmiş, dahası hizmet edilecek birini bulduğuna sevinmişti. Daha o akşam, kendi kendine bile bunu niçin yaptığını sormayı gerekli görmeden, Piyer'e bir kaftan ve bir şapka bulmuş, ertesi günü de istediği tabancayı bulacağına söz vermişti. O akşam, Makar Alekseyeviç, ayağındaki lastikleri şaplata şaplata, bir iki kez çalışma odasının kapısına yaklaşmış, Piyer'e durup durup ilgi çekmeyi uman bir bakışla bakmıştı. Ama genç adam ona doğru döner dönmez, hemen utangaç ve öfkeli bir tavırla ropdöşambrına sarınmış, hızla oradan uzaklaşmıştı. Piyer, işte Gerasim'in ona bulup ütülediği kaftanı sırtına geçirdikten sonra, onunla birlikte, tabanca satın almak için, Saharevna Kulesi'ne giderken karşılaşmıştı Rostoflar'la.

XVIII

Kutuzof'un, Rus ordularının Moskova üzerinden Ryazan yoluna doğru çekilmeleri buyruğu eylülün ilk günü verilmişti.

Geri çekilen ilk birlikler gece harekete geçmişlerdi. Gece yola çıkan birlikler, ağır ağır ve karışıklığa düşmeden ilerlemişlerdi; ama gün doğarken harekete geçen birlikler, Dorozomilof köprüsüne yaklaşırken, önlerinde, hepsi bir noktada sıkışarak köprüden bir an önce geçmek için hızlanan birlikleri, karşı yanda da köprünün öbür ağzında, yokuş yukarı çıkarak tüm yollar ve yan sokakları sel gibi dolduran orduları, sonra arkalarından yetişip onları iten ve ucu bucağı görünmeyen yığın yığın birlikleri bir telaş sardı. Ne varsa, her şey, herkes köprüye doğru, sallara ve kayıklara doğru atıldı. Kutuzof, kendisini arka sokaklardan Moskova'nın öbür ucuna götürmelerini buyurdu.

İki eylül günü saat ona doğru, Dorozomilof köprüsünün önünde, düzlükte yalnız artçı güçlerin birlikleri kalmıştı. Tüm ordu artık Moskova'nın öbür yanında, Moskova'nın arkasındaydı.

İki eylül gününün aynı anlarında, saat ona doğru Napolyon, Eğri Tepe'de kendi ordularının ortasında duruyor, gözlerinin önüne serilen manzaraya bakıyordu. Yirmi ağustostan iki eylüle, daha doğrusu, Borodino Savaşı'ndan düşmanın Moskova'ya girişine kadar, tüm o huzursuz, o unutulmaz hafta boyunca her zaman insanı şaşırtan alışılmamış bir güz havası sürüp gitmişti. Güneş gökte yükselmeden, alçaktan, baharda olduğundan çok daha yakıcı ışınlar gönderiyor; tertemiz havada her şey gözleri kamaştırıyor; insan temiz havayı içine çekince yepyeni bir güç, bir dinginlik kazanıyor; geceler bile ılık geçiyor ve o karanlık, ılık gecelerde, göklerde insana hem korku, hem de sevinç veren altın yıldızlar kayıyordu.

İki eylül günü, saat onda işte böyle bir hava vardı. Pırıl pırıl, insanı büyüleyen bir sabahtı. Eğri Tepe'den bakılınca Moskova Irmağı'yla, bahçeleriyle, kiliseleriyle, bir baştan bir başa, tüm genişliğiyle gözler önüne seriliyor; güneşin ışınları altında parlayan kubbeleriyle, kırpışan yıldızlar gibi usul usul titriyormuş duygusunu veren kendine özgü bir yaşantı içinde görünüyordu.

Napolyon, alışılmamış çizgileriyle, bu narin kenti görünce insanların kendilerine yabancı ve varlıklarından haberi bile olmayarak bambaşka bir yaşam sürdüren bu canlılığın belirtileri karşısında duydukları o biraz da kıskançlıkla karışık, huzur bozucu merakı duymuştu. Karşısındaki bu kent, var gücüyle kendi yaşamını sürdürüyordu. Napolyon, epey bir uzaklıktan canlı bir bedeni ölü bir bedenden ayıran belirsiz işaretlere bakarak, Eğri Tepe'den kentte yaşam belirtileri görüyor, o büyük, o güzel bedenin soluk alışını hissediyormuş gibi oluyordu.

"O sayısız kiliseleriyle, bu ünlü Asya kenti 'kutsal Moskova, işte, eninde sonunda karşımda. Hani vakti gelmişti de," dedi.

Attan inerek bu 'Moscou' dedikleri kentin planını önüne sermelerini buyurdu, sonra yanına çevirmen l'Lozge d'İdeville'i çağırttı.

'Düşman işgali altındaki bir kent, el değmemişliğini yitirmiş bir kız gibidir,' diye düşünüyordu. (Smolensk'te de Tuçkov'a öyle söylemişti).

Karşısında uzanmış olan ve henüz görmediği bu Doğu güzeline bu açıdan bakıyordu. Çoktandır

içinde beslediği ve gerçekleşmesi olanaksız görünen bu isteğe nihayet kavuşması, ona bile tuhaf geliyordu. O sabah ışığında bir kente, bir plana bakıyor; tüm ayrıntıları planda denetliyor ve ona sahip olmanın kesin inancı içinde hem heyecan, hem de (yaptığı işin büyüklüğü karşısında) korkuyordu.

'Ama başka türlü olmasına olanak var mıydı?' diye düşünüyordu. 'İşte burada, o başkent burada, ayaklarımın dibinde yazgısını bekliyor. Acaba Aleksandr, şimdi nerede ve şu anda, evet, şu anda ne yapıyor? Ne tuhaf, ne güzel, ne görkemli kent! Şu an ne tuhaf, ne yüce anlamlı bir andır!'

Ordularını düşünerek içinden, 'Kim bilir beni şimdi nasıl bir ışık altında görüyorlar!' diye geçiriyor ve yakınında duran birliklere yaklaşarak, hizaya giren ordulara dönüp bakarak, 'İşte inancı olan tüm bu insanların ödülü bu!' diye düşünüyordu. 'Bir söz edeyim, elimle bir tek hareket yapayım yeter! O zaman, çarların, çağlardan kalma eski başkenti bir anda yok olur. Ama acıma duygumuz her zaman yenilenlere yönelmeye hazırdır! Cömert ve gerçekten yüce bir insan gibi davranmalıyım.'

Birden aklından, 'Bu olamaz, ben Moskova'ya gelmiş olamam!' diye bir düşünce geçti. 'İyi ama, işte Moskova olduğu gibi güneşin altında ışıldayan altın kubbeleri ve haçlarıyla titreyerek ayaklarımın dibinde yatıyor! Ne olursa olsun ona zarar vermeyeceğim. Eski çağlardan kalma barbarlık ve despotluk anıtlarının üzerine 'adalet' ve 'acıma' sözlerini yazacağım. Biliyorum ki, Aleksandr'ı en çok etkileyecek olan budur (Napolyon'a öyle geliyordu ki, olup bitenler kendisi ile Aleksandr arasında kişisel bir çatışmayla sınırlıdır). Kremlin'in tepesinden -evet, şu gördüğüm Kremlin'dir- onlara adalete dayanan yasaları öğreteceğim! 'Boyarlar'ı bundan sonra kuşaklar boyunca işgalcilerinin adını sevgiyle anmaya zorlayacağım. Gelecek olan temsilcilere savaşı istememiş olduğumu, şimdi de istemediğimi, savaşı yalnız kendi saraylarımın politikası yüzünden sürdürdüğümü, Aleksandr'a karşı sevgi ve saygı duyduğumu, bana ve benim yönetimim altındaki halklara yakışır bir barışın koşullarını Moskova'da kabul etmeye hazır olduğumu söyleyeceğim. Savaşın benim için mutlu bir biçimde bitmesinden yararlanarak, saygı duyduğum bir çarı küçük düşürmek istemem. Onlara, 'Boyarlar' diyeceğim. Ben savaşmak istemiyorum; istediğim barış ve tüm uyruklarımın huzur içinde yaşamasıdır! Zaten onları görünce, yeni bir güç kazanacağım ve her zamanki gibi yürekten gelen, zihinlerde yer edecek bir ciddiyetle ve yüce bir insana yaraşır biçimde konuşacağımı biliyorum. Yalnız... Moskova'da olduğum gerçekten doğru mu? Başka türlü olamaz! İşte karşımda duruyor!'

Yaverlerine doğru döndü:

"Bana Boyarlar'ı getirin!" dedi.

İki saat geçti. Napolyon, öğle yemeğini yedi. Sonra, Eğri Tepe'de aynı yerde, Temsilciler Kurulu'nun gelmesini beklemeye başladı. Boyarlar'a vereceği söylev artık kafasında kesin olarak hazırlanmıştı. Kendi değerini bilen bir insana yakışır ve Napolyon'un anladığı anlamda yüceliğini yansıtan bir söylevdi bu.

Moskova'da vicdanı yüksek bir insan olarak davranmak tasarısında olduğunu belirtecek olan sözlerin heyecanına kendi de kapılmıştı. Zihninde çarların sarayında toplantı günlerini kararlaştırdığını canlandırıyordu; bu toplantılarda Rus soyluları ile Fransız soyluları bir araya geleceklerdi. Kendi kendine bir valiyi görevlendiriyordu; bu öyle bir vali olacaktı ki, kent halkını kendi yanına çekmesini bilecekti. Moskova'da pek çok dinsel kurum bulunduğunu öğrenmişti. Hayalinde tüm bu kurumlara nasıl bağış yağdıracağını canlandırıyordu. Sanıyordu ki, Afrika'da nasıl cüppelere bürünüp camilere gitmek gerekiyorsa, Moskova'da da çarlar gibi bağış yağdırmak gerekir.

Sonra da, Rusları duygulandıracak en son davranış olarak, 'Ah, benim sevgili, benim iyi yürekli, benim zavallı anneciğim' demeden, dokunaklı herhangi bir şeyi söyleyemeyeceğini düşünen her Fransız gibi tüm o kurumların kapısı üzerine büyük harflerle 'Bu yapı sevgili anneme sunulmuştur,' derim, diye kendi kendine kararlaştırıyor, hemen sonra da 'demek Moskova'dayım, öyle mi? Evet, işte Moskova'nın karşısında duruyorum, iyi ama kentten gelecek olan Temsilciler Kurulu nerede kaldı?' diye düşünüyordu.

Bu arada, imparatorun yakınında bulunanların arkasında, Napolyon'un generalleri ile mareşalleri heyecanla fısıldaşarak tartışıyorlardı. Temsilciler Kurulu'nu getirmeye gidenler Moskova'nın boş olduğu, herkesin arabalarla olsun, yaya olsun kenti bırakıp gittiği haberiyle dönmüşlerdi. Tartışanların yüzleri solgun ve heyecanlıydı. Onları korkutan şey, (bu olayda ne kadar önemli görünürse görünsün) Moskova halkının kenti bırakıp gitmesi değildi. Asıl korktukları şey, majestelerine, Boyarlar'ı uzun bir süre boşuna beklediğini, kentte yalnız sarhoşların bulunduğunu, başka hiç kimsenin kalmadığını, onu o korkunç, o Fransızların gülünç dedikleri duruma düşürmeden nasıl bildireceklerydi. Kimileri, ne pahasına olursa olsun, rastgele herhangi bir kurul oluşturmak gerektiğini söylüyor, kimileri bu düşünceye karşı çıkıyor, önlemli, aynı zamanda akıllıca davranarak, imparatoru buna hazırlamak, sonra da doğrusunu bildirmek gerektiğinde üsteliyorlardı.

Yaverler:

"Ne olursa olsun, gerçeği ona söylemeli," diyorlardı. "Ama baylar..."

Bu durum gittikçe çetinleşiyordu. Kaldı ki, imparator cömert davranacağını kendi kendine tasarlarken, kentin planı önünde bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, arada bir de elini gözlerine siper ederek neşeyle ve gururlu bir gülümseyişle Moskova'ya giden yola bakıyordu.

Yanındaki sayın baylar omuzlarını kaldırarak:

"Ama bu olanaksız," diyor, herkesin içinden geçen o korkunç 'gülünç' sözünü söylemek yürekliliğini kendilerinde bulamıyorlardı.

Bu arada Napolyon, boşuna beklemekten yorulup, aktörlere özgü bir sezişle, yüce olması gereken bir anın, aşırı derecede uzadığı zaman tüm yüceliğini yitirmeye başladığını anlayarak bir işaret yaptı. Sinyal olarak atılan bir tek top atışı duyuldu ve Moskova'yı çeşitli yönlerden sarmış olan ordular, kentin içine Tverskaya, Kalujskaya ve Dorogomilskaya kapılarına doğru atıldılar. Gittikçe daha hızlı, daha hızlı gidiyor, birbirlerini geride bırakıyor, kimi dörtnala, kimi koşarak, zaman zaman kaldırdıkları toz içinde gözden yok oluvererek, dört bir yanı birbirine karışan çığlıkların uğultusuyla ortalığı inlete inlete ilerliyorlardı.

Kendini orduların coşkun heyecanına kaptıran Napolyon, onlarla birlikte Dorogomilskaya kapısına geldi, ama orada gene durdu ve attan inerek uzun bir süre, Kamer Koleji'nin duvarları önünde bir aşağı bir yukarı dolaşarak, Temsilciler Kurulu'nu bekledi.

XIX

Oysa o sırada Moskova boştu. Gerçi içinde daha insan vardı, halkın ellide biri hâlâ oradaydı; ama kent boştu. Tıpkı arıbeyini elden kaçırmış, ölmeye yüz tutmuş bir arı kovanı gibi boştu.

Arıbeyini kaçırmış bir kovanda artık canlılık yoktur; ama yüzeyden bakan birine, böyle bir kovan başka kovanlar gibi canlı görünür.

Arılar, beysiz kalmış bir kovanın çevresinde, öğle güneşinin sıcak ışınları altında, tıpkı başka yaşam dolu kovanların çevresinde olduğu gibi uçuşur dururlar ve kovandan çevreye çok uzaklardan duyulan bir koku yayılır. Arılar aynı biçimde kovana da girip çıkarlar. Ama o kovanda yaşam olmadığını anlamak için ona birazcık dikkatle bakmak yeterlidir. Arılar yaşam dolu öbür kovanlarda olduğundan başka türlü uçarlar, koku o koku değildir, kovandan çıkan ses de artık değişiktir ve arı yetiştireni şaşırtan bir sestir.

Arıcının bozulmaya yüz tutmuş kovanın duvarlarına indirdiği vuruşlara, eskiden olduğu gibi, arıların hemen hep birlikte çıkardığı sesin, binlerce arının bedenlerinin arkasını tehdit edici bir tavırla derleyip toparlayarak kanatlarını hızlı hızlı çarpmalarından oluşan o canlı; o havada dalgalanan uğultulu sesin yerine, boş kovanın çeşitli yerlerinden yankılar yaparak duyulan tek tek, ayrı ayrı vızıltılar karşılık verir. Balın genzi yakan hoş kokusuyla balmumu kokusu artık eskisi gibi kovanın ağzından yayılmaz. Kovanın dolu olduğunu belirten ılıklık da gelmez içerden. Tersine, bal kokusu bir boşluk ve kir kokusuna karışır. Bedenlerinin arka kısmını kaldırarak savunma durumuna geçebilmek için kendilerini fedaya hazır ve içerdekileri uyaran nöbetçiler yoktur kovanın ağzında artık, içerden hafif hafif, tekdüze sürüp giden ve fokurdamaya benzeyen titreyişi bir çalışmanın mırıltısı değil, birbirine uymayan, ayrı ayrı seslere bölünmüş bir karışıklığın uğultusu duyulur; uzun kara bedenleri bala bulanmış yağmacı arılardır bunlar; insanı sokmazlar, tehlikeden kaçarlar yalnızca.

Eskiden içeriye yalnız bir şeyler taşıyan arılar girer, dışarıya uçanlarsa hiçbir şey taşımayanlar olurdu; şimdiyse içerden bir şeyler taşıyan arılar çıkıyorlar. Arıcı, alttaki bölmeyi çekerek kovanın alt bölümüne bakar. Eskiden yukardan kovanın ta dibine, birbirlerinin ayaklarına tutunarak sarkan ve sürekli bir vızıltıyla balmumu çıkararak kendilerini büsbütün işlerine vermiş uslu, siyah tombul arılardan oluşmuş salkımlar yerine, şimdi yer yer dağılmış, dalgın dalgın dolaşan uykulu, kupkuru arılar vardır. Kovanın eskiden hep balmumuyla iyice yapılmış, arı kanatlarıyla tertemiz süprülmüş olan dibinde pislikler, balmumu kırıntıları, ayaklarını cansız cansız kımıldatan yarı ölü ya da büsbütün ölmüş ama bedenleri kaldırılmamış arılar görünür.

Arıcı, kovanın üst bölmesini açıp kovanın yukarısına bakar. Eskiden peteğin tüm aralıklarına yapışık yavruları ısıtan dizi dizi besleyici anların yerine, ustaca örülmüş peteğin karışık kapısını görür. Ama petek eskisi gibi el değmemiş durumda değildir artık. Her şey savsanmış ve pislik içindedir. Yağmacı siyah arılar, hırsızlama, hızlı hızlı, başka arıların yaptığı o yapı üzerinde oraya buraya sokulup duruyorlar. Kovanın, kurumuş, kısa, ölgün ve yaşlanmış görünen arıları, hiç kimseye engel olmadan, isteksiz isteksiz, yaşadıklarının bile bilincini yitirmiş olarak ağır aksak dolaşıyorlar.

Erkek arılar, yabanarıları, kelebekler, uçarken kendilerini aptalca kovanın kenarına çarparlar. Ölü yavrularla ve balla dolu peteğin bölmeleri arasında ara sıra, yer yer öfkeli bir vızıltı duyulur; kovanın

bir yerinde, yaşlı arılar eski alışkanlıklarına ve geçmişten kalma anılarına uyup, kovanın içini temizleyerek, güçlerini aşan bir çabayla ölü bir dişi arıyı ya da yabanarısını oradan oraya taşırlar; ama bunu niçin yaptıklarını bilmezler. Bir başka köşede yaşlı iki arı, tembel tembel düşünür, bedenlerini temizlemeye çalışır ya da birbirlerini beslerler. Üçüncü bir yerde, yığınlarla arı, birbirlerini eze çiğneye herhangi bir kurbanın üzerine atılır, onu döver ya da boğmaya çalışırlar; gücünü yitiren ya da öldürülen arı yukarıdan aşağı ağır ağır, bir tüy gibi dipteki ölü arı yığınının üzerine iner.

Arıcı, kovanın iç yanını görebilmek için orta bölümün iki yan bölmesini açar. Eskiden kovanı silme dolduran koza yuvarlakları, sırt sırta oturmuş ve doğanın kendilerine verdiği o gizemli, kutsal görevi, arıbeyini besleme görevini yerine getiren binlerce arının yerine, yüzlerce uyuşuk, yarı ölü ya da uyuyakalmış arı kümeleri görür. Hemen hepsi kendileri de bölmeden, beslemeye çalıştıkları kutsal varlığın eskiden bulunduğu yerde ölmüş kalmışlardır; oysa o kutsal varlık artık ortadan yok olmuştur. Bu arılardan bir küf ve ölüm kokusu yayılır. Aralarından ancak kimileri kımıldar, yukarı doğru yükselir, kanatlarını uyuşuk uyuşuk açarak düşmanlarının eline konarlar; ama artık onu sokarak kendilerini ölüme atmaya güçleri yetmez. Geri kalan ölü arılarsa, tıpkı balık pulu gibi aşağı doğru dökülürler. Arıcı bölmeyi kapar, kapağını tebeşirle işaretler ve onu ilk fırsatta söküp ateşe atar.

Huzursuzluk içindeki yorgun ve kaşları çatık Napolyon, Kamer Koleji'nin duvarı önünde, görünüşü kurtarmaktan başka bir şey olmasa da, kendi düşüncesine göre zorunlu olan bir görgü kuralının yerine getirilmesini, ona bir Temsilci Kurulu'nun gönderilmesini beklerken, Moskova böylesine boştu işte!

Kentin çeşitli köşelerinde, eski alışkanlıklarına uyarak ne yaptıklarını bile bilmeden, anlamsızca oradan oraya dolaşan insanlar vardı.

Gereken önlemliliği göstererek Moskova'nın boş olduğunu kendisine haber verdikleri vakit, Napolyon, bunu bildirene kızgın kızgın bakmış, sonra arkasını dönerek bir süre, bir aşağı bir yukarı dolaşmayı sürdürmüştü. Sonunda:

"Bir fayton hazırlasınlar," buyruğunu vermiş ve faytona binerek nöbetçi yaveriyle birlikte, Moskova'nın önüne gitmişti.

"Moskova ıssız. Ne inanılmaz olay!" demişti kendi kendine.

Kente girmemişti, Dorogomilof kapısındaki yolcu hanının önünde inmişti.

Tasarlanan görkemli sahne gerçekleşmemişti.

XX

Rus orduları, gecenin saat ikisinden öğleden sonra saat ikiye doğru Moskova'nın içinden geçmiş, yola koyulan son kentliler ve yaralıları da peşlerinden sürükleyerek gitmişlerdi.

Orduların hareketi sırasında en büyük itişip kakışma taş köprü, Moskova Irmağı köprüsü ve Yavuz köprüsü üzerinde olmuştu.

Ordular, Kremlin sarayının çevresinde iki kola ayrılınca birçok er, duraklamayı ve sıkışmayı fırsat bilerek, köprüden geriye dönmüş, Aziz Vasili Kilisesi ile Borovitzkiye kapısı önünde hiç ses çıkarmadan hırsızlama geçip, gerideki tepeye tuhaf bir sezgiyle başkalarının mallarına ceza görmeden el koyabileceklerini varsaydıkları Kızıl Alan'a doğru tırmanmışlardı. Kalabalık bir halk tıpkı onlar gibi, panayır varmışçasına Gostinniy Dvor'un her yerini, her köşesini doldurmuştu. Ama ortada insanları bir şeyler satın alması için kandıran, yapmacık tavırlı esnafların yumuşak sesleri duyulmuyor, gezici satıcılar ve renk renk giysileri içinde dolaşan kalabalık kadın alıcılar ve erlerin hiçbir şey söylemeden elleri boş olarak kalabalığa daldıkları ve dükkânların içinden bir şeyler taşıyarak çıktıkları göze çarpıyordu yalnız.

Dükkân sahipleri ile tezgâhtarlar, (sayıları pek azdı.) şaşkınlığa uğramış gibi erlerin arasında dolaşıyor, dükkânlarını açıp kilitliyor ve kendi elleriyle, erlerle birlikte mallarını bir yerlere taşıyorlardı. Gostinniy Dvor Alanı'nda trampetçiler, 'toplan' işareti veriyorlardı. Ama trampetlerin sesi eskisi gibi yağmacı erleri çağrıyı duyar duymaz koşup toplanmaya zorlayacak yerde, tam tersine o seslerden elden geldiğince uzağa kaçmaya zorluyordu onları. Erlerin arasında, dükkânlarda ve yollarda boz renkte kaftanlar giymiş, saçları sıfır numara tıraşlı insanlar görülüyordu. Biri üniformasının üzerine bir atkı atmış, öbürü de sırtına kaputunu geçirmiş kır renkli bir ata binmiş iki subay, İlyinka'nın köşesinde durmuş konuşuyorlardı. Üçüncü bir subay, atını dörtnala sürerek yanlarına yaklaştı.

"Generalin buyruğu, ne olursa olsun, şimdi herkes buradan kovalanacak," dedi. "Nedir bu yani? Nasıl olur böyle şey! Erlerin yarısı birliklerini bırakıp oraya buraya dağılmışlar."

Kaputlarının eteklerini toplamış olarak hiç belli etmeden kalabalığın arasına sokulup yanlarından geçmeye çalışan silahsız üç piyade erine:

"Hey nereye gidiyorsunuz? Nereye böyle? Durun köpekler!" diye bağırdı.

Öbür subay:

"Haydi bakalım! Buyurun bunları bir araya toplayın bakalım!" diye karşılık verdi. "Hiç onları toplayabilir miyiz? İyisi mi, son kalanlar da gitmesinler diye bir an önce yola koyulmalı. Benim bildiğim bu işte!"

"Nasıl gidersin? Orada, köprünün üstünde bütün birlikler öyle bir sıkışmışlar ki, bir adım bile ilerlemiyorlar. Yoksa geri kalanlar da kaçmasınlar diye artçı birlikleri kuşatmaya mı almalı?"

Üst rütbeli subay:

"Canım oraya gitsenize siz!" diye buyurdu. "Hepsini kovun oradan."

Boynu atkılı subay atından inerek trampetçiye seslendi ve onunla birlikte kemerin altından geçti. Birkaç er, hep birlikte kaçıştılar. Yanakları ve burnunun yanları sivilceli bir esnaf, besili yüzünde donuk bir anlatımla ve hiçbir şeyin kolay kolay sarsamayacağı aşırı bir güvenle, elini kolunu sallayarak subaya yaklaştı.

"Sayın komutanım, lütfedin, bizi koruyun!" dedi. "Biz öyle küçük şeylere bakacak insanlardan değiliz. Severek veririz! Buyurun, şimdi çuha getiririm size. Sizin gibi soylu kişilere iki parça bile verilir. Hem de canı gönülden! Çünkü biz yaşamı anlayan insanlardanız. Ama bu ne! Buna soygunculuk derler! Buyurun! Nöbetçi mi koydular nedir? Hiç değilse, kilitlemeye vakit bıraksalardı."

Subayın yanında birkaç dükkân sahibi toplanmıştı. Aralarından biri, zayıf, sert yüzlü bir adam:

"Boş konuşma!" diye söylendi. "Baş kesildikten sonra saça ağlanmaz. Kim ne isterse alsın!"

Bunu söyledikten sonra çevik bir hareketle kolunu yana doğru açarak subaya doğru dönmüştü. İlk konuşan dükkân sahibi, öfkeli öfkeli:

"Sana göre hava hoş, İvan Sidoriç!" dedi. "Siz buyrun, sayın komutanım."

Zayıf esnaf:

"Bana göre hava hoş! Lafa bak!" diye bağırdı. "Benim burda üç dükkânımda en az yüz bin rublelik mal var. Ordu gittikten sonra artık koruyabilir misin bunu? Ben halkımı tanımaz mıyım? 'Tanrı'nın dediğini kul bozamaz!' dedi mi iş biter."

İlk konuşan esnaf, eğilerek:

"Buyrun, sayın komutanım," diyordu.

Subay, şaşkınlık içinde duruyor, yüzünden, ne yapacağını bilemediği anlaşılıyordu.

"Canım bana ne!" diye bağırdı birdenbire ve hızlı adımlarla dizi dizi dükkânların önünden ileriye doğru yürüdü.

Açık dükkânlardan birinden dövüş ve sövgü sesleri işitiliyordu. Subay oraya yaklaşınca, dükkânın içinden itile kakıla dışarı çıkarılan boz kaftanlı, başı sıfır numara tıraşlı bir adam fırladı. İki büklüm bir durumda esnafın ve subayın önünden hızla geçti.

Subay, dükkândaki erlerin üzerine atıldı. Ama bu sırada Moskova Irmağı köprüsü önünde toplanmış müthiş kalabalıktan korkunç çığlıklar yükselmeye başlamıştı; o zaman subay, koşarak alana gitti. Arkadaşına:

"Ne var? Ne oluyor?" diye soruyordu.

Ama arkadaşı yanıt vermeden, atını dörtnala Aziz Vasiliy Kilisesi'nin önünden süzerek çığlıkların duyulduğu yöne doğru gitmişti.

O subay da atına binerek arkasından gitti. Köprüye vardığında yataklarından indirilmiş iki top, köprüden geçen piyade birlikleri, birkaç devrilmiş araba, yüzleri korkulu birkaç kişi ve kahkahalarla gülen erler gördü. Topların yanında, iki at koşulu bir araba duruyordu. Arabanın arkasında, arka

tekerleklerin gerisinde tasmalı dört tazı ürkek ürkek birbirlerine sokulmuş bekliyorlardı. Arabanın üzeri tepeleme eşya doluydu, en üstündeyse, tersine çevrilmiş bir çocuk iskemlesinin yanında, tiz bir sesle gücü yettiğince bağıran bir köylü kadın oturuyordu. Subaylar, halkın niçin bağırdığını, köylü kadının tiz bir sesle çığlıklar attığını anlattılar arkadaşlarına. Söylediklerine göre General Yermolof, arabayla gelirken yolunun üzerinde bu kalabalığa rastlayıp da erlerin dükkânlara dağıldıklarını, kentlilerin de köprünün üzerinde yığılıp yolu tıkadıklarını öğrenince, topların arabalardan indirilip, sözde köprü topa tutulacakmış gibi bir hareket yapılmasını buyurmuştu. Bunun üzerine halk, arabaları devirerek, birbirlerini ezerek, çılgınca çığlıklar ata ata, birbirlerini sıkıştıra köprüyü boşaltmış, orduları ancak o zaman ilerleyebilmişti.

XXI

Bu arada kent hep boştu. Gerçekten de sokaklarda hemen hemen hiç kimse yoktu. Kapıların, dükkânların hepsi kilitliydi. Meyhanelerin yanından tek tük bağırışlar ya da sarhoş ağzıyla söylenen şarkılar duyuluyordu. Povarskaya Caddesi derin bir sessizliğe gömülmüştü ve bomboştu! Rostoflar'ın kocaman avlusunda, yerlerde hayvanların yediği saman artıkları ile yola çıkmış olan konvoydan kalan pislikler vardı ve ortada bir tek insan görünmüyordu. Rostoflar'ın tüm eşyasının kaldığı bu evde, büyük konuk odasında yalnız iki kişi vardı. Onlar da, kapıcı İgnat ile Moskova'da dedesi Vasiliç'le birlikte kalan torunu Kazak delikanlısı Mişka'ydı.

Mişka, klavsenin kapağını açmış, tuşlara tek parmağıyla bastırarak bir şeyler çalmaya çalışıyordu. Kapıcı, iki büyük aynanın karşısında elini beline koymuş, neşeyle gülümsüyordu.

"Bak ne güzel oluyor! Öyle değil mi İgnat Amca?" diyerek tuşlara bastırmaya başladı birden Mişka.

İgnat, aynada kendisini seyrediyor, yüzündeki gülümseyişin gittikçe yayıldığını görerek buna şaşırmış gibi:

"Bak hele!" diye karşılık veriyordu.

Arkadan, içeriye yavaşça girmiş olan Mavra Kuzminişna'nın sesi duyuldu:

"Utanmazlar! Sizde utanmak diye bir şey yok anlaşılan! Şuna bak! Koca yüzlü, nasıl da sırıtıyor! Dalga geçmekten başka bir işe yaramazsınız! Daha orada her şey yerleşmedi! Vasiliç'in canı çıktı! Durun hele!"

İgnat, ince kemerini düzeltti; gülümsemeyi bırakarak, uslu uysal gözlerini yere indirdi ve odadan çıkıp gitti.

Çocuk:

"Teyzeciğim; ne olur, yavaşça çalacağım!" dedi.

Mavra Kuzminişna, ona vuracakmış gibi elini kaldırdı:

"Ben sana yavaşçayı gösteririm, kerata! Git semaveri yak!" diye bağırdı.

Sonra klavsenin tozunu aldı, kapağını kapadı ve derin derin içini çekerek konuk odasından çıkıp kapıyı kilitledi.

Avluya çıkınca önce nereye gideceğini şaşırdı, evin yanındaki dairede Vasiliç'le çay içmeye mi gitmeliydi? Yoksa kilere gidip daha yerleştirilmemiş olan eşyaları mı yerleştirmeliydi?

Sessiz sokakta hızlı adımlar duyuldu. Adamların sesleri avlunun küçük kapısı önündeydi. Sürgü, onu açmak isteyen birinin eli altında sakırdayıp duruyordu.

Mavra Kuzminişna, avlunun kapısına yaklaştı:

"Kimi istiyorsunuz?"

"Kontu, Kont İlya Andreyiç Rostof'u efendim!"

"İyi ama siz kimsiniz?"

Soylu olduğu anlaşılan birinin kulağa hoş gelen sesi duyuldu:

"Ben bir subayım. Kontu görmem gerekiyor!"

Mavra Kuzminişna, avlunun kapısını açtı. O zaman on sekiz yaşlarında, yuvarlak yüzlü, tip bakımından Rostoflar'a benzeyen bir subay girdi.

Marva Kuzminişna, yumuşak bir tavırla:

"Gittiler, oğlum!" dedi. "Dün kilisede akşam duası okunurken yola çıktılar."

İçeri girip girmemek için bir türlü karar veremeyen genç subay, kapıda dururken 'yazık' anlamında dilini şaplattı:

"Ah, çok kötü oldu!" dedi. "Dün gelmeliydim. O kadar kötü oldu ki!"

Bu ara Mavra Kuzminişna, genç adamın yüzünde ona yabancı gelmeyen çizgilerle, yırtık sökük kaputunu, yol yürümekten eskimiş çizmelerini, üzüntüsünü paylaştığını belli eden bir yakınlık ve dikkatle inceliyordu.

"Kontla niçin görüşmeniz gerekiyordu?" diye sordu.

Subay, gitmek istiyormuş gibi avlunun kapısını tutarak, üzüntüyle:

"Ne yapalım, yazgı böyleymiş," dedi.

Sonra gene kararsızlık içinde durakladı. Birden:

"Bakın, size söyleyeyim mi?" dedi. "Ben kontun yakınıyım. Kendisi bana karşı hep iyi davranırdı. Yani anlıyor musunuz (Cana yakın ve alaylı bir gülümseyişle yağmurluğunu ve çizmelerini süzdü). Giysilerim eskidi ve elimde beş para kalmadı. Bu bakımdan, konttan yardım isteyecektim."

Mavra Kuzminişna, sözünü bitirmesine fırsat vermedi:

"Bir dakikacık bekler misin, oğlum?" dedi. "Bir dakikacık."

Sonra, subay elini kapıdan çeker çekmez, arkasını döndü, yaşlılara özgü adımlarla, ama çabuk davranarak arka avludaki kendi dairesine gitti.

Mavra Kuzminişna, kendi dairesine vardığı sırada subay, başını eğip yırtılmış çizmelerine bakarak, dudaklarında bir gülümseyişle dolaştı durdu arkada. 'Amcamı evde bulamayışım kötü oldu. Ama yaşlıcık ne de sevimli kadınmış! Nereye koştu acaba? Her neyse, şimdi herhalde Rogojskaya'ya yaklaşan alayıma yetişmek için acaba en kestirme yol hangisi?' diye düşünüyordu.

Mavra Kuzminişna, korkulu, aynı zamanda kararlı bir yüzle, elinde katlanmış kareli bir mendille, köşeyi döndü. Subaya birkaç adım kala mendili açtı, içinden beyaz bir yirmi beş rublelik çıkarıp çabucak ona verdi.

"Eğer kont hazretleri evde olsalardı, kendileri... Elbet... Bir akraba olarak... Belki... Şimdi...

Ama..."

Birden utandı, ne söyleyeceğini bilemedi, ama subay paraya hayır demedi. Onu, olağanmış gibi aldı ve Mavra Kuzminişna'ya teşekkür etti.

Kadın daha:

"Eğer kont hazretleri evde olsalardı," diye özür diliyordu. "Tanrı korusun sizi, oğlum! Tanrı kurtarsın sizi!"

Yerlere eğile eğile genç adamı uğurladı.

Subay, kendi durumuyla alay ediyormuş gibi gülümseyerek, başını sallaya sallaya, Yavuz köprüsündeki alayına yetişmek için boş sokaklardan, deli gibi koşarak uzaklaştı.

Mavra Kuzminişna'ysa düşünceli bir tavırla başını sallayarak ve o kim olduğu bilinmeyen subaya karşı içinde birden bir acıma duygusu uyandığını hissederek, dolu dolu gözlerle, avlunun kapalı kapısı önünde durup kaldı daha uzunca bir süre.

XXII

Varvaka'da alt katında meyhane olan, yapımı bitirilmiş evin önünden bağrışlar ve şarkılar duyuluyordu. Çok büyük olmayan pis odada, masaların çevresindeki bankların üzerinde on civarında fabrika işçisi vardı. Hepsi de sarhoştu; terli terli, bulanık gözlerle, zorlana zorlana, ağızlarını bir karış açarak şarkı söylüyorlardı. Hepsinin tonu başka başkaydı. Ama büyük bir çaba gösteriyorlardı. Bunu şarkı söylemek istedikleri için değil, yalnızca sarhoş olduklarını ve eğlendiklerini kanıtlamak için yapıyorlardı. Uzun boylu, sarışın, sırtına temiz, lacivert bir gömlek giymiş bir genç duruyordu başlarında. İnce, kısılmış ve durmadan oynayan dudakları ile çatık kaşlarının altından bulanık bakan kımıltısız gözleri öyle bakmasa o dar ama düzgün burnuyla güzel sayılabilirdi yüzü. Zihninden bir şeyler geçirerek şarkı söyleyenlerin başında duruyor, kirli elinin parmaklarını geriyordu. Gömleğinin kolu durmadan iniyor, sanki damarları kabarık görünen kolunun çıplak görünmesi çok önemliymiş gibi, büyük bir dikkatle onu gene sıvıyordu. Şarkının ortasında, sofa ile kapının önünde çağrışmalar ve dövüş sesleri ve vuruşlar duyuldu. Uzun boylu genç elini salladı. Buyururcasına:

"Susun be!" diye bağırdı. "Kavga var, çocuklar!"

Sonra kolunu sıvaya sıvaya kapının önüne çıktı.

Fabrika işçileri onu izlediler. O sabah meyhanede uzun boylu gencin yönetimi altında içki içen bu işçiler, meyhaneciye fabrikadan deri getirmişlerdi. Bunun karşılığında kendilerine şarap verilmişti. Komşu demirhanelerden, demirciler, orada eğlence olduğunu duyunca meyhanenin yağmalandığını sanarak, zorla içeri girmek istiyorlardı. Kapının önünde dövüş başlamıştı.

Kapıda duran meyhaneci, bir demirciyle dövüşüyordu. İçerden fabrika işçileri çıktığı sırada, demirci, meyhanecinin elinden kurtularak, yüzüstü sokağa düştü.

Kapıdan içeri girmeye çalışan bir başka demirci, meyhaneciyi göğüsledi.

Kolunu sıvayan genç, daha yürürken, içeri girmeye çalışan demircinin yüzüne bir tokat yapıştırarak deli gibi:

"Çocuklar, bizimkileri dövüyorlar!" diye bağırdı.

Bu sırada, düşmüş olan demirci, yerden kalkıp yaralı yüzünü tırnaklayarak kanını her yere bulaştırdı, ağlamaklı bir sesle:

"İmdat! Öldürüyorlar! Adam öldürüyorlar! Yetişin kardeşler!" diye bağırdı.

Yandaki kapılardan çıkan bir kadın:

"Aman Tanrım! Mahvettiler! Adamı öldürüyorlar!" diye bağırmaya başladı tiz bir sesle.

Kan içindeki demircinin çevresine kalabalık toplandı. Biri, meyhaneciye:

"İnsanları soyup soğana çevirdiğin yetmedi mi?" dedi. "Şimdi de adam mı öldürüyorsun? Haydut!"

Kapıda duran uzun boylu genç, 'şimdi kiminle dövüşmesi gerekiyor,' diye anlamak istiyormuş gibi, bulanık gözleriyle bir meyhaneciye, bir demircilere bakıyordu. Birden meyhaneciye:

"Katil seni!" diye bağırdı. "Bağlayın şunu, çocuklar!"

Meyhaneci, elini kolunu sallayarak üzerine atılanlardan kurtulup, başından şapkasını çıkardı, yere attı:

"Beni bağlayacak adam daha anasının karnından doğmadı," diye bağırdı.

Meyhanecinin çevresini sarmış olan fabrika işçileri, bu olayın gizli, tehdit edici bir anlamı varmış gibi, kararsızlık içinde durakladılar.

Meyhaneci, şapkasını yerden aldı:

"Ben yasa ve düzen nedir çok iyi bilirim. Gidip komisere sizi şikâyet edeceğim! Ne sanıyorsunuz, gidemem mi? Kimsenin soygunculuk etmesine göz yummazlar!" diye bağırdı.

Meyhaneci ile uzun boylu genç, ikisi birden, birbirini izleyerek:

"Gidelim be! Şuna bak! Gidelim! Şuna bak!" diye yineleyerek yürüdüler.

Üstü başı kan içinde olan demirci de yanlarındaydı. Fabrika işçileri ile oraya toplanan yabancılar konuşa bağıra arkalarından gidiyorlardı.

Mozoseyk'nin köşesinde, eskiden ayakkabıcıların tabelasının bulunduğu, panjurları kapalı büyük evin karşısında, sırtlarında uzun, yırtık gömlekler olan zayıf, çelimsiz, yirmi civarında ayakkabıcı dertli bir tavırla duruyordu.

Kaşları çatık, seyrek, zayıf bir ayakkabıcı ustası:

"Hakkımızı vermeleri gerekir!" diyordu. "Oysa o ne yaptı? Bizim kanımızı canımızı emdi, şimdi borcunu ödemiş sayıyor. Tüm hafta bizi oyaladı. Şimdi de çekip gitti."

Bunları söyleyen ustabaşı, kalabalığı ve üstü başı kan içindeki adamı görünce sustu. Tam ayakkabıcılar, merak içinde, çabucak kalabalığa katıldılar.

"Nereye gidiyor bu halk acaba?"

"Nereye gidecek? Hükümete!"

"Bizimkiler gerçekten üstün gelmediler demek, öyle mi?"

"Ne sandın ya? Bak halk neler söylüyor."

Sorular yanıtlar duyuluyordu. Meyhaneci, halkın heyecanından yararlanarak geride kalıp meyhanesine döndü.

Uzun boylu genç, düşmanı saydığı meyhanecinin ortadan kayboluşunu fark etmeden, çıplak kolunu sallaya sallaya konuşmaya devam ediyor ve herkesin dikkatini çekiyordu. Halk, kendisini uğraştıran soruların yanıtını onda bulacağını sanarak sokuluyordu genç adama.

Uzun boylu genç, belirsiz bir gülümseyişle:

"Haydi bakalım, yasa ve düzen neymiş göstersin bakalım! Hükümet dediğinin görevi budur! Doğru söylemiyor muyum, dindaşlarım?" diyordu.

"Peki ne sanıyor yani? Burada hükümet yok mu? Hükümet olmadan olur mu? O olmazsa yağmacılık ederler. Az mı meraklısı vardır?"

Halk arasından kimileri:

"Boşuna ne konuşuyorsun?" diye karşılık veriyorlardı. "Hiç olur mu? Hiç Moskova'yı bırakırlar mı? Sana şaka söylemişlerdir! Sen de inanmışsındır! Ordumuz az mı? Düşman gelince öyle içeri bırakacaklar demek! Hükümetin işi bu!"

Uzun boylu genci göstererek:

"Bak, halk ne diyor!"

Kâtip Gorod duvarı dibinde bir başka topluluk, kaputu frize kumaştan yapılmış, elinde kâğıt tutan bir adamın çevresini almıştı. Halk arasından:

"Buyruk var! Buyruğu okuyorlar!" sesleri yükseldi.

Frize kaputlu adam, otuz bir ağustostan kalan afişi okuyordu. Halk, çevresinde toplanınca, önce biraz şaşırır gibi oldu, ama kalabalığın arasında ona sokulan, uzun boylu gencin üstelemesi üzerine, sesinde bir titreyişle afişi okumaya başladı.

"Yarın ekselansın, prens hazretlerinin yanına çıkacağım!" diye okuyordu (Uzun boylu genç, zafer kazanmış gibi bir tavırla, kaşlarını çatıp gülümseyerek, 'prens hazretlerinin yanına' sözünü yineledi). "Prens hazretleriyle işlerin nasıl yürütüleceğini ve canavarları ortadan kaldırmadan ordulara nasıl yardım edileceğini görüşeceğim, onların canını çıka..."

Afişi okumayı sürdürürken durakladı. Uzun boylu genç, zafer kazanmış gibi:

"Gördün mu?" diye bağırdı. "Analarını ağlatacak onların! Mahvedeceğiz. Bu çağrılmadan gelen konukların kökünü kazıyacağız! Canlarını cehenneme göndereceğiz, yarın öğlende yine döneceğim, o zaman işe sarılacağız, gerekeni yapacağız, yarım kalanları bitireceğiz, o haydutları buradan söküp atacağız!"

Adam, son sözleri tam bir sessizlik içinde okumuştu. Uzun boylu genç de, hüzünle başını eğmişti. Anlaşılan hiç kimse bu son sözlerin anlamını kavramamıştı. Dahası, özellikle, 'yarın öğlende geleceğim' sözleri okuyanı da, dinleyenleri de çok üzmüştü. Halk, ancak büyük, parlak sözleri anlayacak durumdaydı. Buralarsa son derece yalın ve gereksiz denecek, kolay anlaşılabilecek sözlerdi, aralarından herhangi biri de söyleyebilirdi bu sözleri. Yüksek görevdeki bir kişi, böyle bir günlük buyruk vermiş olamazdı.

Hepsi üzüntülü bir sessizlik içinde duruyorlardı. Uzun boylu genç dudaklarını kımıldatıyor, olduğu yerde sallanıyordu. Birden kalabalığın arkasından:

"Ona sormalı bu işi! İşte zaten kendisi de geliyor! Haydi bakalım, yüreğin yiyorsa sor bakalım! Ne gerekiyorsa... Ne yapılacaksa o söyler," diye sesler duyuldu.

Herkesin dikkati, iki süvari muhafızıyla birlikte gelen polis komiserinin alana sapan arabası üzerine çevrildi.

O sabah, Kont Rostopçin'in buyruğu üzerine, mavnaları yakma işini üstlenmiş, bu görev sayesinde

cebine önemli tutarda para indirmiş olan komiser, kendisine doğru ilerleyen kalabalığı görünce arabacıya durmasını buyurdu. Tek tek, çekingen bir tavırla arabaya yaklaşanlara:

"Bu ne kalabalık!" diye bağırdı.

Yanıt alamayınca da:

"Nedir bu kalabalık, size soruyorum!" diye yineledi.

Frize kaputlu memur:

"Şey, efendim, bu arkadaşlar..." dedi. "Bunlar, sayın şefim, kont hazretlerinin bildirisi üzerine, yaşamlarını vermeye hazırdırlar; dilekleri hizmet etmektir, yoksa başkaldırı filan yok, kont hazretlerinin bildirisinde açıklandığı gibi..."

Polis komiseri:

"Kont bir yere gitmedi, kendisi burada, sizin ne yapacağınız da buyrukla bildirilecek," dedi.

Arabacıya döndü:

"Haydi çek!"

Kalabalık durdu, uzaklaşan arabanın arkasından bakarak, hükümet adamının ne söylediğini işitmiş olanların çevresinde toplandı.

Polis komiseriyse o sırada arkasına dönüp baktıktan sonra arabacısına bir şeyler söylemiş, arabacı daha hızlı sürmeye başlamıştı.

Uzun boylu gencin bağırdığı duyuldu:

"Aldattılar bizi, çocuklar! Bizi valinin kendisine götürsün!"

Başkaları da bağırdı.

"Bırakmayın peşini, çocuklar! Hesap versin bize! Yakalayın onu!"

Halk, arabanın peşinden koştu. Kalabalık, polis komiserinin arkasından, gürültü patırtıyla konuşa konuşa Lubyanka'ya gidiyor ve kalabalıkta:

"Peki şimdi ne olacak, baylar? Canım, esnaflar çekilip gitmişler. Madem öyle biz niçin burada mahvoluyoruz? Biz köpek miyiz sanki?" sözleri daha sık duyuluyordu şimdi.

XXIII

Bir eylül akşamı Kont Rostopçin, Kutuzof'la görüştükten sonra, Savaş Konseyi'ne çağrılmadığı ve başkentin savunmasına katılmak üzere yaptığı öneriye hiç önem verilmediği için gururu yaralanmış ve gücenmişti. Genel karargâhta kendisine açıkladığı görüşe, yani başkent halkının huzur içinde, yurtseverlik duyguları içinde bulunmasının ikinci derecede önemli olması şöyle dursun, tüm olarak gereksiz, dahası hiçbir değeri olmayan bir şey olmadığı görüşüne şaşmış kalmıştı. Bütün bunlardan ötürü kızgınlık duyan ve kendisini hakarete uğramış sayan Kont Rostopçin, şaşkınlık içinde dönmüştü Moskova'ya. Yemek yedikten sonra, soyunmadan kanepeye uzanmış ve saat birde Kutuzof'tan mektup getiren bir kurye tarafından uyandırılmıştı. 'Ordular Moskova'nın arkasında bulunan Ryazan yoluna doğru geri çekildiklerine göre, acaba kont hazretleri, birliklerin kentin içinden geçirilmesi için, polis memurları göndermek lütfûnda bulunurlar mı?' diye soruluyordu mektupta.

Bu haber, Rostopçin için yeni bir şey değildi. Kutuzof'la Eğri Tepe'de bir gün önceki görüşme sırasında değil, daha Borodino Savaşı'ndan sonra, Moskova'ya gelen bütün generaller, hep bir ağızdan bir savaş daha yapmanın olanaksız bir şey olduğunu söylediklerinde ve kontun izniyle her gece hükümetin beylik mallarının kentten dışarı çıkarıldığında kentlilerin de yarısının burayı bırakıp gittiklerini görmüş; ve anlamıştı ki, Moskova, düşmana bırakılacaktır. Ama bunu bilmesine karşın, bunun ayrıca böyle Kutuzof'tan gelen bir buyrukla gece vakti, sıradan bir pusulayla, daha ilk derin uykusunu uyuduğu bir sırada uyandırılarak kendisine bildirilmesi onu şaşırtmış, sinirlendirmişti.

Sonradan, Kont Rostopçin, o sıradaki eylemlerini açıklarken, o vakitler iki önemli amaç güttüğünü notlarında birkaç kez belirtmiştir. Bunlar da Moskova'da sükûnu korumak ile kentlilerin oradan gitmesini sağlamaktı. Bu ikili amaç kabul edilecek olursa, Rostopçin tüm davranışları yanlışsız görünür. Moskova'daki kutsal eşyalar, silahlar, mermiler, barut ve ekmek stokları niçin götürülmemişti? Niçin binlerce kentli Moskova'nın bırakılmayacağına inandırılarak aldatılmış, bu yüzden her şeylerini yitirmişlerdi? Kont Rostopçin'in açıklamasına bakılırsa, bunun nedeni başkentte huzuru korumaktı. Niçin devlet kurumlarından yığınla gereksiz kâğıtla Leppich'in balonu ve daha bir sürü şey boşaltılmıştı? Buna, 'kenti boş bırakmak için' diye karşılık verilir. Herhangi bir şeyin halkın huzurunu bozduğu kabul edildi mi, her çeşit eylem haklı görünür.

Peki, Kont Rostopçin'in 1812'de Moskova'da halkın huzuru bozulacak diye korkması nereden kaynaklanıyordu? Kentte ayaklanmaya bir eğilim olduğunu gösteren bir belirti mi vardı? Kentliler gidiyor, buna karşılık ordular geri çekilerek Moskova'yı dolduruyorlardı. Burada, halkı başkaldırıya sürükleyecek bir şey mi vardı?

Düşmanın kente girişi sırasında yalnız Moskova'da değil, tüm Rusya'da bile ayaklanmaya benzer hiçbir şey olmamıştı. İki eylül günü Moskova'da on bin kişiden fazla insan vardı, oysa komutanın kendi buyruğuyla garnizonun avlusunda toplanan kalabalık dışında herhangi bir eylem olmamıştı. Şurası kesin ki, eğer Borodino Savaşı'ndan sonra, Moskova'nın düşmana bırakılacağı açıkça belli olduktan sonra, daha doğrusu kaçınılmaz bir durum aldığı sırada Rostopçin halka silah ve afiş dağıtılarak onu heyecanlandıracak yerde, açıkça kentin bırakılacağını bildirip tüm kutsal eşyaların, barutun, donanımın ve hazineden çıkarılması için gereken önlemleri almış olsaydı, daha da az karışıklık olacaktı.

Buluttan nem kapan, heyecanlı bir yapıya sahip olan ve hep devlet yönetiminin en yüksek

basamaklarında olan Rostopçin, gerçi yurtsever biriydi; yönettiğini sandığı halk konusunda en küçük fikri yoktu. Daha başlangıçta, düşmanın Smolensk'e girişinde, kendi zihninde, halkın duygularını ve Rusya'nın yüreğini yöneten bir insan rolüne girmişti. Yalnız Moskova'da oturan halkın tüm davranışlarını yönettiğini (ki her devlet adamına öyle görünür) sanmakla kalmıyordu, aynı zamanda ona öyle geliyordu ki, halkın kendi çevresinde bile bayağı gördüğü, hele üst makamlardan işittiği vakit hiç anlamadığı o avam ağzıyla yazılmış afiş ve bildirileriyle tüm ulusun duygularını da yönetiyordu.

Halkın duygularını yönetmek için güzel bir rol oynamak Ros-topçin'in hoşuna gitmişti, ona o kadar alışmıştı ki, bu rolü bırakmak ve hiç gösterişli ya da kahramanlıkta bulunmadan Moskova'yı bırakma zorunluluğu onu gafil avlamıştı. Üzerinde durduğu yer ayağının altından birden kayıvermişti. Bu yüzden kesin olarak ne yapacağını bilemiyordu. Moskova'nın bırakıldığını bile bile son dakikaya kadar bunun böyle olacağına yürekten inanmamış ve bu amacı gerçekleştirecek hiçbir şey yapmamıştı. Kentliler onun isteklerine karşı gelerek Moskova'dan gidiyorlardı. Devlet kurumlarına gelince, bunlar da yalnız memurların üstelemeli dilekleri yüzünden kentten çıkarılmıştı. Memurların bu konudaki dileklerini gönülsüzce kabul etmek zorunda kalmıştı kont. Kendisiyle yalnız üzerine aldığı, ama hayalini kurduğu rolü oynuyordu. Kentilerin Moskova'yı bırakacağını çoktandır biliyordu; ne var ki bu, hayal gücü geniş olan insanların başına sık sık gelen, yalnız düşünceye dayanan bir bilgiydi; ortaya çıkan bu yeni duruma tüm varlığı ve gücüyle henüz ayak uyduramamıştı.

Tüm eylemleri, tüm çabaları ve enerjisiyle (bunların halk için ne derece yararlı olduğu ve onun üzerinde nasıl bir etki yaptığı apayrı bir sorundu) yalnız, kendi için olan duyguları, yani Fransızlara karşı yurtseverce bir nefretle kendine duyduğu güveni kentlilere de aşılamaya yönelmişti.

Olay gerçek tarihsel çapına oturunca, artık Fransızlara karşı duyulan nefreti belirtmek için sözlerin, dahası savaşın bile yetmediği, yalnız Moskova'nın bırakılması konusunda bile o kendine olan güven duygusunun hiçbir işe yaramadığı ve tüm halk tek bir insan gibi varını yoğunu bırakarak sel gibi Moskova'nın dışına akıp, bu olumsuz eylemle ulusun içindeki duygu olanca şiddetiyle ortaya çıkınca, Rostopçin'in üzerine aldığı rol, tüm anlamını yitirdi. Kendisini birden yapayalnız, zayıf, gülünç hissediyor, artık hiç de sağlam bir zemine basmadığını anlıyordu.

Uykusundan uyandırılıp da, Kutuzof'un gönderdiği o soğuk bir dille yazılmış buyurucu pusula kendisine verildiği vakit, hem suçlu olduğunu anladı, hem de öfkelendi. Ona teslim edilen ne varsa devletin olup, Moskova'dan çıkarması gereken ne varsa hepsi kentte kalıyordu! Üstelik bunların hepsini götürmek de olanaksızdı!

Kendi kendine, 'iyi ama bunun suçu kimde? Bu işi kim bu kerteye getirdi? Ben getirmedim ya! Benim her şeyim hazırdı! Ben Moskova'yı işte böyle avcumun içinde tutuyordum! Oysa onlar işi ne hale soktular! Alçaklar! Hainler!' diye düşünüyor; bu alçaklar ve hainlerin kimler olduğunu açıkça, kesin olarak belirtemiyor, ama içinde bulunduğu bu gülünç, bu yakışık almaz durumdan ötürü o hainlere karşı nefret duymak zorunluluğunu seziyordu.

O gece, Kont Rostopçin, Moskova'nın her yönünden buyruk almak için kendisine gelenlere çeşitli buyruklar verdi. Yakınları, kontu hiçbir zaman bu denli asık yüzlü ve sinirli görmemişlerdi.

Bütün gece konta, 'Ekselans, malikâne işlerinden geldiler, müdür göndermiş, buyruklarınızı bekliyorlar. Başpiskoposluktan, senatodan, üniversiteden, ıslahevinden geldiler, piskoposluktan biri geldi, ne yapmak gerektiğini soruyor. İtfaiye örgütü için ne buyurursunuz? Cezaevi müdürü geldi.

Düşkünler yurdunun müdürü burada,' diye durmadan haber verdiler.

Kont, kendisine sorulan tüm sorulara artık buyruklarının gereksiz olduğunu, büyük bir çabayla başladığı hazırlıkları bilinmeyen birinin bozduğunu, şimdi artık olacak şeylerin tüm sorumluluğunun o kişiye yükleneceğini belirten kısa ve öfkeli yanıtlar veriyordu. Malikâneler makamından buyruk bekleyenler için:

"O aptala söyle, burada kalsın! O gereksiz kâğıtlara bekçilik etsin!" diyordu örneğin.

İtfaiye için:

"Ne diye saçma sapan şeyler soruyorsun? At varsa, Vlademir'e gitsinler, Fransızlara bırakacak değiliz ya onları!" diye yanıt veriyordu.

"Akıl hastanesinden geldiler, Ekselans, buyruğunuz nedir?"

"Buyruğum ne mi? Herkes çekilip gitsin. Bunu söyleyin işte... Delileri de kente salıversinler. Madem ordularımızı deliler yönetiyor! Bunların serbest dolaşmasını Tanrı bile hoşgörür!"

"Zindanda zincire vurulu olanlar için iki tabur mu vereyim? Elimde bir şey yokken? Bırak hepsini burada! İşte bu!" dedi.

"Siyasi tutuklular da var, Ekselans... Meşkof, Vereşyagin..."

Rostopçin:

"Vereşyagin mi? Onu daha asmadılar mı?" diye bağırdı. "Getirin onu bana!"

XXIV

Sabahleyin saat ona doğru, ordular Moskova'nın içinden geçmeye başladıkları vakti, artık konttan buyruk almak için hiç kimse gelmez oldu. Kentten çıkabilecek durumda olan herkes kendiliğinden çıkıp gidiyordu. Kalanlar da ne yapacaklarına kendiğinden karar veriyorlardı. Kont, Skolniki'ye gitmek için araba hazırlanmasını buyurdu. Sapsarı olmuş, kaşlarını çatmış, ellerini kenetlemiş, çalışma odasında hiç konuşmadan oturuyordu.

Her yönetici sakin, fırtınasız zamanlarda yönetimi altına verilen halkın, ancak kendi çabası sayesinde eylemde bulunduğunu sanır ve gösterdiği çabalarla yaptığı işlerin en önemli ödülü de, işte böyle vazgeçilmez, her bakımdan herkes için gerekli bir insan olduğunu kavramasıdır. Tarih denizi durgun olduğu sürece küçücük kayığını halkın gemisine dayamış olan ve herhangi bir eylemde bulunan bir yöneticinin, dayandığı geminin kendi çabasıyla yürüdüğünü sanması olağan bir şeydir. Ama bir fırtına koptu mu, deniz kabardı mı, gemi harekete geçti mi, böyle bir yanılgı olasılığı yoktur artık. Gemi, başka bir yere bağlı olmayan kocaman gövdesiyle ilerler. Harekete geçen bu gemiyi durdurmak isteyen her güç etkisiz kalır ve onu yöneten kişi asıl enerji kaynağı olmaktan çıkar; yalnız, hiçbir önemi olmayan, yararsız, güçsüz bir varlık durumuna girer birden.

İşte Rostopçin bunu duyuyor ve öfkeleniyordu.

Kalabalık halkın durdurduğu polis komiseri, yaverle birlikte, arabanın hazır olduğunu bildirmek için kontun yanına girmişti. Yaver de, kendisi de sapsarıydı. Polis komiseri, Rostopçin'e, görevini yerine getirdiğini söyledikten sonra, avluda kendisini görmek isteyen büyük bir kalabalığın olduğunu bildirdi.

Rostopçin, bir tek sözle olsun karşılık vermeden ayağa kalktı, hızlı adımlarla şık, aydınlık konuk odasına gitti, balkonun kapısına yaklaştı, tokmağını tutacak oldu, sonra vazgeçip kalabalığın daha iyi göründüğü pencereye doğru geçti. Uzun boylu bir genç, en önde duruyor, sert bir tavırla elini sallayarak bir şeyler söylüyordu. Yanı başında yüzü gözü kan içinde bir demirci, somurtuk bir yüzle bekliyordu. Pencerenin öbür yanından uğultulu sesler geliyordu.

Rostopçin, pencere önünde durarak:

"Fayton hazır mı?" diye sordu.

"Hazır, Ekselans!"

Rostopçin, gene balkon kapısına yaklaştı. Komisere döndü:

"Ne istiyor bunlar?"

"Söylediklerine göre, buyruğunuz üzerine Fransızlarla çarpışmak için toplanmışlar, Ekselans! İhanetten filan söz ediyorlardı. Ama öyle bir kaynaşıyorlar ki, Ekselans, ellerinden zor zoruna kurtuldum. İzin verirseniz, bir önerim var, Ekselans..."

Rostopçin, öfkeyle:

"Lütfen gidin, düşüncelerinize ihtiyacım yok, ne yapacağımı bilirim!" diye bağırdı.

Balkonun kapısında duruyor, kalabalığa bakıyordu. 'İşte Rusya'yı bu duruma getirdiler! İşte beni bu duruma soktular!' diye düşünüyor, olanların tümünü sırtına yükleyebileceği, bilinmeyen birine karşı içinde bastırılması olanaksız, müthiş bir öfke uyandığını duyumsuyordu.

Çabuk parlayan insanlarda sık sık görüldüğü gibi, kin artık tüm varlığını sarmıştı. Ama onu söndürebilecek birini arıyordu. 'İşte ayaktakımı, işte halkın en alt basamağı,' diye düşünüyordu. Birden, elini sallayan uzun boylu gence bakarak, 'Aptallıkları yüzünden ayağa kaldırdıkları bu insanlar bir kurban istiyor!' diye geçirdi aklından. Böyle bir şeyi düşünmesinin asıl nedeni, böyle bir kurbanın kendisi için gerekli olmasıydı; hırsını alabileceği birini bulmalıydı.

Gene:

"Fayton hazır mı?" diye sordu.

Yaver:

"Hazır, efendim," dedi. "Vereşyagin için ne buyurursunuz? Kendisi kapıda bekliyor."

Rostopçin, birden beklenmedik bir şey hatırlamış gibi şaşkınlıkla:

"Ya!" diye bağırdı.

Sonra hızla kapıyı açtı, kararlı adımlarla balkona çıktı. Konuşmalar birden kesildi. Şapkalar, kasketler, çıkarıldı, tüm gözler dışarı çıkmış olan konta doğru çevrildi. Kont, hızlı hızlı konuşarak, yüksek sesle:

"Merhaba, çocuklar," dedi. "Geldiğiniz için teşekkür ederim. Şimdi yanınıza ineceğim, ama daha önce bir haydutun hesabını görmeliyim. Onun cezasını vermeliyiz. Moskova onun yüzünden mahvoldu! Bekleyin, geliyorum."

Kont, bunu söyledikten sonra aynı biçimde çabucak içeri girip kapıyı sıkıca kapadı.

Kalabalıkta, sözlerini destekleyen memnun bir mırıltı dolaştı, 'Demek tüm haydutların hesabını görecek! Bir de sen Fransızlar falan diyorsun... Göreceksin her şey nasıl düzelecek!' diye söylenen insanlar, sanki birbirlerini buna inanmamakla suçluyor, birbirlerini azarlıyorlardı.

Birkaç dakika sonra ön kapıdan bir subay çıktı, bir şeyler söyledi, o zaman muhafız subayları hazırolda dimdik durdular. Kalabalık, balkonun önünden çekilerek, açık adımlarla kapıya çıkan Rostopçin, birini arıyormuş gibi çevresine bakındı:

"Nerede?" diye sordu.

Bunu sorduğu anda bir evin köşesinden iki muhafız arasında çıkan, uzun, ince boyunlu, başının yarısı tıraşlı bir genç göründü.

Gencin sırtında bir vakitler şık olduğu anlaşılan mavi, keçe kaplı, tüyleri dökülmüş, tilki kürkünden bir gocuk, ayağında da mahkûmların giydiği uçları ince, kirli çizmelere sokulmuş eski püskü, kirli bir şalvar vardı. İnce, gücünü yitirmiş ayaklarına, kararsız yürüyüşünü aksatan prangalar takılmıştı.

Rostopçin, gözlerini gocuğu tilki kürkünden yapılmış gençten ayırdı, kapının önündeki son basamağı işaret ederek:

"Buraya getirin onu," dedi.

Genç adam, prangalarını şakırdatarak, ağır ağır, gösterilen basamağa çıktı, gocuğunun boğazını sıkan yakasını parmağıyla tutarak gevşetti, uzun boynunu bir iki kez sağa sola çevirdi, sonra içini çekerek, yazgısına boyun eğmiş bir tavırla, hiç ağır iş görmediğini belli eden ince ellerini karnının üzerinde kavuşturdu.

Genç adam basamağın üzerine yerleşirken birkaç saniyelik bir sessizlik olmuştu. Yalnız iç çekişler, iniltiler, itişmeler ve yer değiştiren ayakların sesleri duyuluyordu.

Rostopçin, genç adamın gösterilen yere yerleşmesini beklerken, kaşlarını çatarak eliyle yüzünü ovuşturuyordu. Çevreyi çınlatan tiz bir sesle:

"Çocuklar," diye bağırdı. "Bu adam Vereşyagin'dir. Mosko-va'nın mahvolmasına yol açan alçak budur!"

Gocuğu tilki kürkünden olan genç, yazgısına boyun eğmiş bir tavırla ellerini önünde kavuşturmuş, biraz eğilmiş olarak duruyordu. Başının yarısı tıraş edildiği için çirkin ve mutsuz görünen genç yüzü yere doğru çevrilmişti. Kontun ilk sözlerini duyunca, ona bir şey söylemek ya da hiç değilse onunla göz göze gelmek istiyormuş gibi ağır ağır başını kaldırdı, aşağıdan konta baktı. Ama Rostopçin, ona bakmıyordu. Genç adamın birden uzun ince boynunda, kulağının arkasına giden damar gerilmiş, morarmış, yüzü de kızarmıştı.

Tüm gözler ona doğru çevrilmişti. Kalabalığa baktı ve karşısındaki insanların yüzlerindeki anlamdan yüreklenmiş gibi, çekingen, üzgün bir tavırla gülümsedi, sonra başını gene eğerek basamağın üzerinde, duruşunu düzeltti.

Rostopçin, hiç değişmeyen, madeni bir sesle:

"Çarına ve yurduna ihanet etmiştir. Bonapart'ın yanına geçmiştir. Aramızda yalnız o Rusların adını kirletmiştir! Moskova da şimdi onun yüzünden mahvoluyor!" diyordu.

Gözlerini bir an için indirdi ve o sırada aşağıda, boynu eğik bir tavırla duran Vereşyagin'i gördü. Gözü ona ilişince kanı beynine sıçramış gibi oldu. Elini kaldırdı ve halka dönerek bağırdı:

"Artık cezasını siz verin! Onu size bırakıyorum!"

İnsanlar susuyor, yalnız birbirlerini gittikçe daha çok sıkıştırıyorlardı. Birbirlerine yapışmış gibi durmak, bu her an patlamaya hazır, boğucu hava içinde soluk almak, kımıldamaya bile gücü yetmemek ve bilinmeyen, anlaşılmayan, korkunç bir olayı beklemek dayanılır şey değildi. Önde duran, karşılarında olup bitenlerin tümünü gören insanların hepsi, korkudan gözlerini ve ağızlarını açmış, var güçleriyle sırtlarını gererek, arkadan itenlere direnmeye çalışıyorlardı.

Rostopçin:

"Gebertin şunu! Kahrolsun hain ve artık Rusların adını kirletmesin!" diye bağırdı. "Vurun! Buyruğumdur!"

Halk, Rostopçin'in sözlerini anlamadan, yalnız öfkeli sesindeki anlamı sezerek, iniltilerle biraz ilerledi; ama, hemen sonra gene durakladı.

Gene egemen olan bir anlık sessizliğin ortasında Vereşyagin'in çekingen, ama aynı zamanda rol yapıyormuş duygusunu veren sesi duyuldu:

"Kontum! Kontum... Bizden büyük Tanrı var!" diye başını kaldırdı.

O ince boynundaki kalın damar gene kanla doldu, kırmızı yüzü de bir anda sarardı.

O daha sözünü bitirmeden, Rostopçin, ansızın tıpkı onun gibi sarararak:

"Gebertin şunu! Buyruğumdur!" diye bağırdı.

Subay, muhafız erlerine:

"Kılıç çek!" diye buyruk vererek kılıcını çekti.

Kalabalığın arkalarından daha güçlü bir dalga gelip ön sıralara doğru ilerledi ve bir anda öndekileri yerlerinden söküp sürükleyerek, kapının önündeki basamaklara yaklaştırdı. Uzun boylu genç taşlaşmış bir yüzle, elini kaldırmış olarak Vereşyagin'in yanında duruyordu.

Subay, muhafız erlerine, fısıldar gibi:

"Vur!" dedi.

Erlerden biri, yüzü kinden karmakarışık olmuş bir durumda, kılıcının küt yanıyla Vereşyagin'in başına bir darbe indirdi.

Vereşyagin, bunun kendisine niçin yapıldığını anlamıyormuş gibi korkuyla arkasına bakarak, şaşkınlıkla kısa bir çığlık attı:

"Ah!"

Kalabalıkta bir şaşkınlık ve korku iniltisi dolaştı. Birinin dertli dertli:

"Aman Tanrım!" diye bağırdığı duyuldu.

Ama Vefeşyagin, elinde olmayarak attığı bu şaşkın çığlıktan sonra, duyduğu acıdan sızlanır gibi bağırdı ve işte bu bağrış onu mahvetti. Halka engel olan o insanca duyguların dayanılmaz derecede gerilmiş teli birden kopuverdi. Cinayete bir kez girişilmişti; artık işin sonunu getirmek zorunluydu. Yakınış dolu iniltiyi, halkın tehdit dolu, öfkeli kükremesi bastırdı. Fırtınanın son yedinci dalgası nasıl gemileri parçalarsa, kalabalığın arka sıralarından yükselen bu son karşı konulmaz dalga ön sıralara kadar geldi, onları devirdi ve her şeyi kapladı. İlk vuruşu yapan muhafız eri, vuruşunu yinelemek istiyordu. Vereşyagin, kollarını başına siper ederek, dehşet içinde, kendini halka doğru attı. Uzun boylu gence çarptı, o da elleriyle Vereşyagin'in ince boynunu kavradı ve yabanıl bir çığlık atarak, onunla birlikte, üzerlerine sel gibi gelen ve her şeyi parçalayan halkın ayakları dibine düştü.

Kimi Vereşyagin'e, kimi uzun boylu gence vuruyor, onu parçalıyordu. Ezilen insanların çığlıkları da, uzun boylu genci kurtarmaya çalışanların bağrışları da, halkın içinde kin uyandırmaktan başka işe yaramıyordu. Muhafiz erleri uzun bir süre, kan içinde kalan, dayaktan yarı ölü bir duruma gelmiş fabrika işçisini kurtaramadılar. Bir kez başlanmış işi sona erdirmeye çalışan halkın kendini kaptırdığı o çılgınca telaşa karşın, Vereşyagin'i döven, boğan, parçalayan insanlar onu uzun bir süre öldürmediler; kalabalık her yönden bastırıyor ve ne son vuruşu indirmeye, ne de onu bırakmaya fırsat

veriyordu. Bağırıyordu halk:

"Baltayla mı gebertmeli, ne yapmalı? Ezdiler hain herifi! Dinimizi ele verdi! Sağmış... Herif yedi canlı... Hak eden cezasını bulur. Döverek gebertin be! Daha sağ mı yahu?"

Ancak kurban çırpınmayı bırakıp çığlıkların yerine de sürekli; hep aynı tonda duyulan bir hırıltı duyulmaya başlayınca herkes hemen geri çekildi ve yerde yatan, kan içindeki cesedin çevresinde itişe kakışa yer değiştirmeye başladı. Herkes yaklaşıyor, yapılmış olanlara bakıyor, dehşet ve şaşkınlık içinde söylene söylene geri çekiliyordu şimdi.

Kalabalıkta:

"Aman Tanrım! Halk canavar kesilmiş! Bundan sonra artık sağ kalabilir mi?" sesleri duyuluyordu.

Aynı insanları, yüzü toza ve kana bulanmış, mosmor olmuş, uzun ince boynu vurulmuş cesede kendi canları açıyormuş gibi bir acıma duygusu içinde bakıyorlardı.

"Gencecikmiş de," diyorlardı. "Herhalde tüccar falandı... Amma da azgın halk olduk! Diyorlar ki, suçlu olan bu değilmiş... Olmaz olur mu? Aman Tanrım! Öbürünü de dövmüşler, neredeyse ölecekmiş, öyle diyorlar... Ah şu halkımız yok mu? Günahtan hiç korkmayan halkımız!.."

Fazla çaba gösterme meraklısı polis memuru, kont hazretlerinin avlusunda bir cesedin bulunmasını yakışıksız sayarak muhafız erlerine, onu sokağa götürmelerini buyurdu. İki muhafız eri, her yanı sakatlanmış cesedi ayaklarından tutarak, sürüklemeye başladılar. Kana bulanmış, toz içinde kalmış, saçları yarı kesilmiş, kirli başı uzun boynunun ucunda sağa sola kıvrılarak toprakta sürükleniyordu kurbanın. Halk, cesetten geri çekilerek, birbirlerine sokuluyordu.

Vereşyagin'in yere düştüğü, halkın da yabanıl bir kükreyişle onun başında toplaşıp dalgalanmaya başladığı anda, Rostopçin, birden sapsarı kesilmiş ve arabasının kendisini beklediği arka kapıya gidecek yerde, nereye niçin gittiğini bilmeden, başını eğerek, hızlı adımlarla, alt kattaki odalara giden koridordan ileriye doğru yürümüştü. Çenesinin sıtmaya tutulmuş gibi titremesini bir türlü durduramıyordu.

Arkasından, korkulu, titrek bir ses duyuldu:

"Ekselans, buraya efendim... Nereye gidiyorsunuz, efendim? Buraya buyrun..."

Kont Rostopçin, yanıt verecek halde değildi; bu yüzden söz dinleyerek döndü, kendisine söylenen yere gitti. Arka kapıda fayton duruyordu. Halkın uzaktan uzağa duyulan uğultusu buradan da duyuluyordu. Kont Rostopçin, hemen faytona binerek Skolniki'ye, kentin dışındaki evine doğru sürmelerini buyurdu.

Miyasmitskaya'ya çıkıp da halkın artık sesini duymadığı yere gelince, pişmanlık kımıldadı içinde. Şimdi kendi memurlarının önünde açığa vurduğu heyecanı ve korkuyu hoşnutsuzca anımsıyordu. Fransızca olarak, 'Avam korkunçtur, iğrençtir!' diye düşünüyordu. 'Ancak insan eti yiyince yatışan kurtlar gibidirler!'

Birden Vereşyagin'in sözleri geldi aklına:

"Bizden büyük Tanrı var!"

O zaman sırtında, hoş olmayan bir ürperme hissetti. 'Benim başka görevlerim vardı,' diye düşündü. 'Halkı yatıştırmak gerekiyordu. Nice kurbanlar halkın iyiliği için mahvolmuşlardır ve oluyorlar,'

Sonra kendi ailesine, kendi (yani onun yönetimi atına verilen) başkentine ve kendi kendine karşı olan görevleri aklına geldi. Ama kendini Fiyodor Vasiliyeviç Rostopçin olarak değil, halkın uğruna kendisini ortaya atan bir kişi olarak görüyordu. Bir garnizon başkomutanı, bir devlet temsilcisi ve çarın tam yetkiyle görevlendirdiği biriydi o şimdi! 'Davranışlarımın çizgisi bambaşka olacaktı, ama bir başkomutan olarak yaşamımı ve onurumu korumak zorundayım,' diyordu.

Faytonun yumuşak yaylarının oluşturduğu sarsıntıyla ve artık kalabalığın o korkunç çığlıklarını duymadığından, Rostopçin'in sinirleri yatışmıştı. Sinirleri yatışınca da her zaman olduğu gibi, zihni kendine, ruh bakımından yatıştırmayı sağlayan nedenleri de uydurdu.

Rostopçin'i yatıştıran düşünce, yeni bir şey değildi. Dünya kuruldu kurulalı, insanlar birbirlerini öldürmeye başladı başlayalı, bir tek kişi, kendi kendini bu düşünceyle yatıştırmadan cinayet işlememiştir. Bu düşünce kamu yararıdır. Başka insanların iyiliğidir.

Bu tutkuya kapılmamış bir insan için bu 'insanların iyiliği' hiçbir zaman bilinen, kesin bir şey değildir; ama cinayet işleyen biri, bunun neyle sınırlı olduğunu kesin olarak bildiği kanısındadır. Rostopçin de işte bunu biliyordu.

Düşüncelerinde, kendi davranışı yüzünden kendini suçlamak şöyle dursun, bu tam yerinde ortaya çıkan fırsattan böylesine yerinde yararlandığı... Hem bir suçluyu cezalandırdığı, hem de halkı yatıştırdığı için bütün olup bitenleri kendisinden hoşnut olmak için bir neden olarak görüyordu.

'Vereşyagin yargılanmış, kendisine idam cezası verilmişti!' diye düşünüyordu. (Oysa Vereşyagin'e Senato yalnız kürek cezası vermişti). Bir yurt düşmanı, ulusuna ihanet etmiş biriydi. Onu cezasız bırakamazdım. Sonra bir taşla iki kuş vurmuş oluyordum! Hem halkı yatıştırmak için bir kurban veriyor, hem bir canavarı cezalandırmış oluyordum,'

Kentin dışındaki evine gelip de oradaki işlerle uğraşmaya başlayınca büsbütün yatıştı.

Yarım saat sonra, hızla giden atlıların koşulduğu arabasıyla Skolniki düzlüğünden geçiyor, artık olup bitenleri anımsamıyor, yalnız bundan sonra olacakları kavramaya ve düşünmeye çalışıyordu. Yavuz köprüsünden geçiyordu şimdi. Kendisine söylediklerine göre Kutuzof oradaydı. Kont Rostopçin, kendisini aldatmış olan Kutuzof'a söyleyeceği öfkeli ve sitem dolu sözleri geçiriyordu aklından. Başkentin bırakılmasından doğacak tüm felaketlerin sorumluluğunu yüklenmiş olduğunu o yaşlı tilkiye hatırlatacak (ki ona göre bunun sorumlusu oydu) o bunamış, o dar kafalı adama bunların hesabını soracaklarını söyleyecekti. Bunları daha önceden tasarlayarak, öfkeyle faytonda sağa sola dönüyor, kızgın kızgın çevresine bakınıyordu.

Skolniki düzlüğü ıssızdı. Yalnız öbür ucunda, manastır ile akıl hastanesi yanında, beyazlar giyinmiş, küme küme toplanmış insanlarla, onlara benzeyen ama düzlüğe tek tek dağılıp ellerini kollarını sallaya sallaya, bağıra çağıra yürüyen kişiler göze çarpıyordu.

Aralarından biri, Kont Rostopçin'in arabasının yolunu kesecek biçimde geliyordu. Kont Rostopçin'in kendisi de, arabacısı da, muhafızları da, serbest bırakılmış bu delilere, özellikle, onlara doğru koşana dehşet ve merakla bakıyorlardı.

Bu deli, uzun, zayıf bacaklarının üzerinde sallana sallana, sırtındaki uzun gömleğin eteklerini uçura uçura, gözlerini Rostopçin'den ayırmadan hızla üzerlerine doğru geliyor, konta boğuk bir sesle bir şeyler bağırıyor; durması için işaretler yapıyordu. Top top olmuş düzensiz sakalının bürüdüğü somurtuk, alımlı yüzü zayıf ve sarıydı. Simsiyah, pırıl pırıl gözbebekleri safran rengini andıran aklarının aşağısına kaymıştı. Tiz bir sesle, durup durup:

"Dur, gitme! Ben duyuruyorum!" diye çığlıklar atıyor, soluğu tıkanarak duruyor, sonra onları etkileyen bir sesle, gene çeşitli hareketlerle bir şeyler bağırmayı sürdürüyordu.

Fayton, atların var güçleriyle, ileri doğru fırladı. Ama Kont Rostopçin, hem daha uzun bir süre, gittikçe yaklaşan o çılgın, umutsuzluk dolu çığlıkları işitti; hem de kürk gocuklu yurt düşmanının şaşkın, korkulu ve kan içindeki yüzü gözlerinin önünden hiç gitmedi.

Yeni izlenimleri ne denli taze olursa olsun, biliyordu ki, öbür anı yüreğinde silinmeyen bir iz bırakmıştır. Şimdi kesin olarak anlıyordu ki, bu onun içinde açtığı kanlı yara, hiçbir zaman iyileşmeyecektir. Şimdi kendi sözlerini gene duyar gibi oluyordu:

"Parçalayın şunu! Hesabını sizden soracağım!"

'Bu sözleri niçin söyledim sanki? Ağzımdan kaçtı işte... Onları söylemeyebilirdim, o zaman hiçbir şey olmazdı.'

İlk darbeyi indiren muhafız erinin ilk anda korkulu ama sonradan birdenbire yabanıllaşan yüzüyle ona çekingen bir sitemle bakan o gocuğu tilki kürkünden yapılmış delikanlının gözleri canlanıyordu zihninde.

'İyi ama ben bunu kendim için yapmadım ki! Bunu böyle yapmam gerekiyordu. Ayak takımı, yurt düşmanı... Halkın iyiliği!' diye düşünüyordu.

Yavuz köprüsünde ordular hâlâ birbirlerini sıkıştırıyorlardı. Hava sıcaktı. Fayton, büyük bir gürültüyle dörtnala kendisine yaklaştığı zaman Kutuzof, kaşlarını çatmış, somurtkan bir tavırla, köprünün yanındaki bankta oturuyor, kırbacıyla kumların üzerine bir şeyler çiziktiriyordu. Sırtında general üniforması, başında tüylü bir şapkayla, öfkeden mi korkudan mı bilinmez, gözleri açılıp kapanan biri, Kutuzof'a yaklaştı ve ona Fransızca bir şeyler söylemeye başladı. Bu, Kont Rostopçin'di. Kutuzof'a artık ortada Moskova diye, 'başkent' diye bir şey kalmadığını, ayakta kalan tek şey ordu olduğu için oraya geldiğini söylüyordu.

Kutuzof, Rostopçin'e bakıyor, sanki kendine söylenen bu sözlerin anlamını kavramıyormuş gibi, o anda kendisiyle konuşanın yüzünde bir anlam bulabilmek için büyük bir çaba gösteriyordu. Rostopçin sözünü şaşırarak sustu. Kutuzof, başını salladı, sonra keskin bakışlarını Rostopçin'in yüzünden ayırmadan yavaşça:

"Evet, Moskova'yı savaşmadan teslim etmem!" dedi.

Kutuzof, bu sözleri söylerken bambaşka bir şeyi mi düşünüyordu? Yoksa saçmaladığını bile bile mi söylemişti bunları, kim bilir? Yalnız Rostopçin, hiçbir karşılık vermeden hemen Kutuzof'un yanından uzaklaştı. Ne tuhaf şeydir, Moskova'nın garnizon komutanı, o mağrur Kont Rostopçin, eline bir kırbaç aldı, köprüye yaklaşarak, bağıra bağıra orada toplanmış olan arabaları dağıtmaya başladı.

XXV

Müra'nın orduları öğleden sonra saat dörtte Moskova'ya giriyorlardı. En önde, Wurtembergli bir süvari birliği vardı; kalabalık yaverlerle Napoli Kralı geliyordu onun arkasından.

Müra, Arbat'ın ortasına yakın bir yerde, Aziz Nikola Kilisesi'nin yanında oturdu. Öndeki birlikten kendi kalesi 'Kremlin'in ne durumda olduğunu bildirecek haberi bekledi.

Müra'nın çevresinde, Moskova'da kalan insanlardan küçük bir kalabalık toplanmıştı. Bu, tüylerle süslenmiş, takılar takınmış, uzun saçlı tuhaf adama çekingen bir tavırla şaşkın şaşkın bakıyordu herkes.

Alçak sesle söylenen sözler duyuluyordu:

"Kimmiş bu? Çarları mıymış neymiş? Amma adam ha!.."

Çevirmen, atını, grup halinde birikmiş kalabalığa doğru sürdü. Kalabalıkta herkes birbirine:

"Şapkanı çıkar be... Şapkanı çıkar!" diye uyardı birden.

Çevirmen, yaşlı bir kapıcıya doğru dönerek ona, Kremlin'e daha çok olup olmadığını sordu. Kendisine yabancı ve Leh dilinin şivesini taşıyan adama şaşkınlıkla kulak veriyor, çevirmenin konuştuğu dilin Rusça olduğunu anlamıyor, kendisine söylenenleri anlamadan başkalarının arkasına saklanıyordu.

Müra, çevirmene yaklaştı, Rus ordularının nerede olduğunu sormasını buyurdu. Ruslardan biri, kendisine sordukları soruyu anladı. O zaman çevirmene birkaç ses birden karşılık verdi. Önce birlikten gelen bir subay, atını Müra'ya doğru sürdü, rapor vererek kalenin kapısının içerden sürgülendiğini ve herhalde içerde düzen kurulduğunu bildirdi.

Müra:

"Peki," diyerek yaver subaylardan birine doğru döndü, dört hafif top çıkarıp kapıyı dövmelerini buyurdu hemen.

Müra'nın arkasından gelen konvoydan dörtnala topçu birlikleri çıktı ve Arbat Alanı'nı geçmeye başladı. Vozvidjenka'nın öbür ucuna inen topçular arada durup saflara girdiler. Birkaç Fransız subayı topçulara buyruk verip topları gerektiği biçimde dizilmiş, uzun sahra dürbünüyle Kremlin'e bakıyordu.

Kremlin'de akşam duasının çanları çalıyor, bu ses de Fransızları şaşırtıyordu. Sanıyorlardı ki bu, silahbaşı çağrısıydı. Birkaç topçu eri, Kutafyef kapısına yaklaştı. Kapının önünde keresteler ile tomruktan yapılmış barikatlar vardı. Bir subay, birliğiyle birlikte kapıya doğru koşmaya başlar başlamaz, barikat altından iki tüfek ateşlendi. Topun başında duran general, subaya buyruk verdi; subay de erlerle birlikte geriye dönüp koştu.

Kapının öbür yanından üç atış sesi daha duyuldu. Kurşunlardan biri, bir Fransız erinin bacağını sıyırdı. Barikatın öbür yanından birkaç kişinin tuhaf seslerle bağırdıkları duyuldu. Fransız generalinin, subaylarının ve erlerinin yüzlerinde, aynı anda, sanki buyruk verilmiş gibi, o eski neşe

ile huzur anlamının yerine çatışmalara, acılara göğüs germeye hazır olduklarını belirten, inatçı, gergin bir hava belirmişti. Mareşallerinden başlayarak en son erine kadar hepsi artık aynı ruh hali içindeydi. Onlar için burası yalnız Vozvidjenka, Homovaya, Kutafyef ya da Trayitva kapısı değildi, yalnız kanlı bir çarpışmanın yapılacağı bir savaş alanıydı. Herkes bu savaşa hazırlanmıştı. Kapının öbür yanındaki bağrışmalar susmuştu. Toplar ileri doğru sürülmüştü. Topçular tutuşan fitilleri üflediler. Subay:

"Ateş!" diye komut verdi ve peş peşe ıslıklı, madeni iki ses duyuldu.

Ardından seri ateşin kurşunları kapıya, kerestelere ve tomruklardan yapılmış barikatlara yağmaya başladı; alanın üzerinde iki duman bulutu dalgalandı.

Kremlin'in taş duvarları üzerindeki kurşun seslerinin yankıları dindikten sonra, Fransızların başları üzerinde tuhaf bir ses duyuldu. Duvarların üzerinde kocaman bir alaca karga sürüsü, 'gak, gak' diye bağıra bağıra, binlerce kanadın çırpınışı içinde, havada döne döne yükseldi. Bu sesle aynı anda kapıda tek bir insan çığlığı duyuldu ve binanın arkasından, şapkasız, kaftanlı bir adam göründü. Elde tüfek, Fransızlara nişan alıyordu.

Topçu subayı gene:

"Ateş!" diye bağırdı.

Aynı anda bir tüfek ve iki top sesi duyuldu.

Kapı gene dumanla örtüldü. Barikatın arkasından hiçbir şey kımıldamıyordu, o zaman Fransız piyade erleri, subaylarıyla birlikte kapıya doğru yürüdüler. Kapıda üç yaralı ile dört ölü vardı. Kaftanlı iki adam, duvarların dibinden, aşağıya, Zemyoka'ya doğru kaçıyorlardı. Subay, keresteler ile cesetleri işaret ederek:

"Kaldırın şunları!" dedi.

Fransızlar yaralılara son birer kurşun sıkarak cesetleri aşağıya, parmaklığın öbür yanına attılar.

Bu insanların kim olduklarını kimse bilmiyordu. Onlar için yalnız kaldırın şunları denilmiş ve cesetleri kaldırılıp atılmış, sonradan da kokmasınlar diye gömülmüştü. Yalnız Thiers, onları anarak birkaç güzel tümce karalamıştır: 'Bu alçaklar kutsal kaleye dolmuş, cephanelikteki tüfekleri ele geçirmiş, Fransızlara (alçakça) ateş ediyorlardı. Bir kaçını kılıçtan geçirdiler ve Kremlin'i onlardan temizlediler.'

Müra'ya, yolun temizlenmiş olduğu bildirildi. Fransızlar kapıdan içeri girip Senato Alanı'nda karargâh kurarak yerleşmeye başladılar. Erler, şatonun penceresinden alana iskemleler atıyor, ateşler yakıyorlardı.

Başka birlikler Kremlin'den geçerek Maroseyko, Lubyanka ve Pakrovka'da yerleşiyorlardı. Bir üçüncü grup Vozvidjenka, Znamenka, Nikolskaya ve Tverskaya'da kendine yer arıyordu. Fransızlar her yerde, ev sahiplerini bulamayınca, geldikleri kentin evlerine kendi evlerine yerleşir gibi dağılıyorlardı.

Gerçi üstleri başları yırtık, aç, yorgun ve eski sayılarından üçte birini yitirmiş Fransız erleri, Moskova'ya düzenli bir durumda girmişlerdi; ama bu bitkin, aç ordu hâlâ dövüşebilecek, çevreye

korku salabilecek bir orduydu. Birlikler ancak erler ev ev dağıldığı âna değin, bir ordu bütünlüğünü korudu. Alaylardaki insanlar kimsenin bulunmadığı zengin evlere girmeye başladıktan sonra, ordu artık bir daha kendini toparlayamayacak duruma gelecekti. Ortada olan, kente yerleşmiş insanlar ya da erler değildi; ikisinin arası birer varlık, 'soyguncu' adı verilen birer varlık olmuşlardı. Aradan beş hafta geçtikten sonra, aynı insanlar Moskova'dan çıkarken bir ordu oluşturmuyorlardı artık. Yalnızca bir soyguncu kalabalığıydılar. Her biri, arabayla ya da elinde, kendisine çok gerekli olan ya da değerli görünen bir yığın eşya taşıyordu. Hiçbirinin amacı artık Moskova'ya girişte olduğu gibi fethetmek değildi; yalnızca ele geçirileni yitirmemekti. Bir maymun, dar boyunlu bir testinin dibinden bir avuç fındık aldığı vakit, avcuna aldığını elden kaçırmamak için nasıl yumruğunu bir türlü açmazsa, belliydi ki Fransızlar da Moskova'dan çıkarken aynı biçimde soyduklarını birlikte götürmeden yapamıyorlardı ve bu yüzden mahvolmaya mahkûmdular. Çaldıkları o eşyaları bırakmak onlara tıpkı maymuna o bir avuç fındığı bırakmak gibi olanaksız görünüyordu. Herhangi bir Fransız alayının Moskova'nın rastgele bir mahallesine girişinden on dakika sonra, ortada ne bir er, ne bir subay kalıyordu. Evlerin pencerelerinden, odadan odaya gülerek dolaşan kaputlu, postallı insanlar görünüyordu yalnız.

Mahzenlerde, kilerlerde aynı tip insanlar yiyeceklerle uğraşıyorlardı. Avlularda gene onlara benzeyen tipler, ahırların, samanlıkların kapılarını açıyor ya da kilitlerini kırıyorlardı. Mutfaklarda ateş yakılıyor, kollar sıvanarak fırınlarda bir şeyler pişiriliyor, yoğruluyor, kaynatılıyor ve kadınlar ile çocuklar korkutuluyor, güldürülüyor ya da okşanıyorlardı. Dükkânlarda, evlerde, her yerde bu insanlar pek çoktu; ama artık ordu diye bir şey yoktu.

Aynı gün, Fransız komutanlarınca, birliklerin kentte dağılmalarını, kentte yaşayan insanlara karşı zor kullanmalarını ve soygunculuk etmelerini önlemek ve hemen o akşam genel bir yoklama yapmak için buyruk üstüne buyruk verilmişti. Ama alınan tüm önlemlere karşın eskiden orduyu oluşturan insanlar zengin, her çeşit konforu olan, yiyeceği bol, boş kente dağılıyorlardı. Aç bir hayvan sürüsü çıplak bir tarladan geçerken nasıl hep birlikle gider, ama bitek bir otlağa rastlar rastlamaz karşı durulması olanaksız bir hızla dağılırsa, ordu da, aynı biçimde karşı durulamaz bir akışla zengin kente yayılıvermişti.

Eskiden Moskova'da oturan kentliler yok olmuştu; koca kent, birlikleri tıpkı suyu emen bir kum gibi içine alıyor, erler önce girdikleri Kremlin'den yıldız biçiminde her yönde dağılıyorlardı. Süvari erleri, tüm malı mülküyle bırakılmış bir tüccar evine girip de yalnız kendi atlarına yetecek kadar değil daha fazla atı da alabilecek geniş tavlalar buldukları halde, gene de kendilerine daha güzel görünen bir başka evi işgal etmeye gidiyorlardı. Birçokları birkaç evi birden işgal ediyor, duvarlarına tebeşirle oranın kimin adına işgal edildiğini yazıyor, bu konuda başka birliklerle tartışıyor, dahası dövüşüyorlardı. Erler daha yerleşir yerleşmez, kenti gezip görmek için sokağa koşuyor, her şeyin bırakılmış olduğu söylentileri kulaklarına çalınınca değerli eşyaları bedavadan ele geçirebilecekleri yerlere akın ediyorlardı. Komutanlar, erleri durdurmak istiyor ama kendileri de ellerinde olmadan aynı eyleme sürükleniyordu. Generaller oraya toplanmış, kendilerine kupa arabaları ile faytonlar seçiyorlardı. Kentte kalmış insanlar kendilerini soygundan korumak umuduyla, komutanları evlerine çağırıyorlardı. Zenginliğin, bolluğun sonu yoktu. Her yer, her şeyle doluydu; Fransızların işgal ettiği yerin çevresinde daha el değmemiş, işgale uğramamış birçok yer vardı;

Fransızlara öyle geliyordu ki, buralarda çok daha büyük hazineler gizlidir. Böylece, Moskova onları gittikçe daha çok içine almaya başlamıştı. Su, kupkuru bir toprağa dökülünce nasıl toprağın derinliklerinde yok oluverirse, aç bir ordu da, zengin ve boş bir kente girince aynı biçimde yok olur.

Her yer çamurlanmış, yangınlar patlak vermiş ve soygunculuk başlamıştı.

Fransızlar, Moskova yangınını Rostopçin'in yabanıl yurtseverliğinden bilirler. Ruslarda, Fransızların canavarlığına verir bunu. Aslında Moskova yangınının bir ya da birkaç kişiye sorumluluk yükleyecek nedenleri yoktu ve olamazdı. Moskova öyle koşullar içine sokulmuştu ki, yanmaya mahkûmdu. Kentin içinde oturanlar çıkıp gittiği için, tıpkı üzerine sürekli kıvılcımlar yağan bir yığın yonganın yanışı gibi kaçınılmaz bir şeydi bu yangın. Sahipleri evlerinde otururken kentte bir polis örgütü olduğu halde yazın hemen hemen her gün yangınların çıktığı tahtadan yapılmış bir kent içinde oturanlar gidip de, onların yerine çubuk tüttüren, Senato Alanı'nda gene Senato'dan alınmış iskemlelerle çoban ateşleri yakan ve kendilerine günde iki kez karavana pişiren birliklere gelince yangın çıkmaması olanaksız bir şeydir. Barış zamanı ordular bilinen bir yerde köy evlerine yerleşir yerleşmez, hemen o bölgede yangınların sayısı artar. Böyle olunca yabancı bir ordunun yerleştiği boş ahşap kentteki yangınların artması olasılığı ne oranda artmaz ki! Bu düşünülecek bir şeydir. Yani Rostopçin'in yabanıl yurtseverliği ile Fransızların canavarlığının bunda hiçbir suçu yoktu.

Moskova pipolardan, mutfaklardaki ocaklardan, çoban ateşlerinden, düşman erlerinin, yani evlerin sahibi olmadıkları halde orada oturanların düzensizliğinden yandı. Belki kundaklamalar da olmuştur (Bu oldukça kuşku götürür bir şeydir; çünkü kenti yakmak için ortada hiçbir neden yoktu; aynı zamanda, ne olursa olsun, uğraştırıcı ve tehlikeli bir işti). Ama bu, koca kentin yanması için bir neden olarak kabul edilmez, çünkü bu kundaklamalar olmasaydı, gene aynı şey olacaktı.

Fransızlar için Rostopçin'i barbarlıkla suçlamak, Ruslar için de canavar Bonapart'ı suçladıktan sonra kahramanlık meşalesini kendi ulusunun eline tutuşturmak ne denli gurur verici olursa olsun, olup bitenlerde yangına doğrudan doğruya yol açan bir neden bulmak olanaklı değildir. Tıpkı sahiplerinin bıraktığı ve içlerine yabancıların girip kendilerine karavana pişirilmesine izin verilen her köy, her fabrika, her ev gibi yanmaya mahkûmdu çünkü Moskova ve Moskova, içindekilerin eliyle yakıldı. Bu doğrudur. Ama yanmasına yol açan, orada kalanlar değil, içinden çıkıp gidenlerdir. Düşman işgaline giren Moskova, Berlin gibi, Viyana gibi ve başka kentler gibi sağlam kalmadı; bunun tek nedeni, kentlilerin Fransızlara sunularda bulunup kentin anahtarlarını verecek yerde, içinden çıkıp gitmiş olmalarıydı.

XXVI

Moskova'da yıldız biçiminde dağılan Fransızların kentin içine sızışı haberi iki eylül günü ancak akşama doğru ulaştı Piyer'in oturduğu eve.

Piyer, yalnızlık içinde ve hiç alışmadığı bir biçimde geçirdiği son iki günden sonra neredeyse deliliğe yakın bir ruh hali içindeydi. Tüm varlığını, bir türlü üzerinden atamadığı bir düşünce sarmıştı. Bu düşüncenin, ne zaman ve nasıl varlığını sardığını bilmiyordu; kendini o kadar kaptırmıştı ki, geçmişten hiçbir şey anımsamıyor, şimdi olup bitenlerden de hiçbir şey anlamıyordu ve gördüğü, duyduğu her şey, ona, bir düşte oluyormuş gibi görünüyordu.

Yalnızca varlığını kaptırdığı arapsaçına dönmüş yaşam sorunlarından kurtulmak için evinden ayrılmıştı; o sıradaki ruh haliyle bu sorunları çözecek gücü kendinde bulamıyordu. İosif Alekseyeviç'in evine, kitapları ile belgelerini dizmek bahanesiyle, aslında yalnız günlük kaygılardan sıyrılmak için gitmişti.

İosif Alekseyeviç'in anısı belleğinde canlanınca, gittikçe içine gömüldüğü kaygı verici karmaşaya tümden aykırı, ölümsüz, dingin bir yer arıyordu ve onu gerçekten İosif Alekseyeviç'in çalışma odasında bulmuştu.

Çalışma odasının ölü sessizliği içinde dirseklerini ölen üstadının tozlu masasına dayayıp oturduğu vakit, hafızasında son günlerin, özellikle Borodino Savaşı'nın anıları canlanmaya başladı bir bir. İçinden 'onlar' dediği insanların ruhunda bıraktığı izlenimin gücü ve yalınlığıyla karşılaştırdığında, kendi varlığının hiçliğini, yapmacıklığını nasıl hissettiğini anımsadı.

Gerasim, daldığı düşüncelerden onu ayırdığı vakit, aklına bir düşünce geldi. Yapılan öneriye uyup halkın Moskova'yı savunma eylemine katılacaktı. Gerasim'den hemen bir kaftan ve bir tabanca bulmasını bu amaçla istemişti. Bu yüzden de, kendi adını gizleyerek İosif Alekseyeviç'in evinde kalma tasarısında olduğunu ona bildirmişti.

Sonradan, hiçbir iş yapmadan yalnızlık içinde geçirdiği o ilk gün boyunca, (birkaç kez, dikkatini Mason'un el yazmaları üzerinde toplamaya çalışmış, ama bunu bir türlü başaramamıştı) daha önce de düşündüğü bir şey, kendi adı ile Bonapart'ın adı arasında gizemli bir bağ olduğu düşüncesi, birkaç kez aklına geldi. Ama Rus Bezuhof'a olarak kendisinin, canavarın egemenliğine son vermek üzere Tanrının gönderdiği düşüncesi bulanık bir düş olarak beliriyordu kafasında ve belirmesiyle kaybolması bir oluyordu.

Kaftanı satın alıp da (onu yalnız Moskova'yı savunacak olan halka katılmak amacıyla almıştı.) Rostoflar'a rastladığı ve Nataşa da ona, 'Siz kalıyor musunuz? Ah, ne kadar iyi!' dediği zaman, Moskova işgal edilse bile, kentte kalıp yazgının kendisine verdiği görevi yerine getirmesinin gerçekten iyi bir şey olacağını bir an için zihninden geçirmişti.

Ertesi günü de kendisini esirgememek ve 'onlardan' geri kalmamak düşüncesiyle halkın peşinden Üç Tepe karakoluna gitti. Ama eve dönüp de Moskova'yı savunamayacakları kanısına vardıktan sonra, eskiden kendisine yalnız olması olanaklı olarak görünen şey, şimdi bir zorunluluk, kaçınılmaz bir görev olarak göründü. Adını gizleyerek Moskova'da kalmalı, Napolyon'a rastlamalı ve onu öldürerek ya da kendini yok ederek (Piyer'in anlayışına göre) tüm Avrupa'nın yalnız Napolyon'dan

kaynaklanan felaketlerine son vermeliydi.

Piyer, 1809 yılında, Viyana'da bir Alman üniversite öğrencisinin Napolyon'u kundaklama girişimini tüm ayrıntılarıyla biliyordu; bu öğrencinin kurşuna dizildiğinden de haberi vardı. Bu yüzden, tasarısını gerçekleştirirken yaşamını tehdit edecek olan tehlike, ona daha da büyük bir heyecan veriyordu.

Piyer'i kaçınılmaz bir biçimde düşüncesini gerçekleştirmeye yönelten neden aynı derecede güçlü iki duyguydu. Bunlardan biri, bir özveride bulunmak ve tüm halkın başına gelen felaketi kavrayarak acılarını paylaşmaktı; ayın yirmi beşinde Mojaisk'e gidip savaşın kızıştığı yere sokulmuştu. Şimdi aynı duyguyla alıştığı lüksle konforlu yaşantısına aykırı olarak, sert divanın üzerinde soyunmadan yatıyor, Gerasim'le aynı yemekleri yiyordu. İkincisi koşullara bağlı olmaya, insan eliyle yapılan ve insanların çoğuna dünyanın en büyük nimetleri olarak görünen her şeye karşı Ruslara özgü, tipik, belirsiz bir küçümseme duygusuydu. Bu tuhaf ama büyüleyici duyguyu ilk kez Slobodo sarayında duymuştu. O zaman, bir anda insanların bunca çabayla kazandıkları ve korumaya çalıştıkları zenginliğin de, iktidarın da, yaşamın da, sözün kısası hepsinin herhangi bir değeri varsa, bu değerin yalnızca hepsinden vazgeçmek zevki olduğunu anlamıştı.

Piyer, o gün hep ilk kez Sloboda sarayında hissettiği bu duygunun etkisi altındaydı; ama bu duygusunu dindirmek yolunu ancak şimdi bulmuştu. Bundan ötürü de, o anda Piyer'e bu tasarısına güç veren ve ondan vazgeçmesini engelleyen şeyler, o zamana kadar bu uğurda yaptıklarıydı. Eğer tüm bunlardan sonra, herkes gibi o da Moskova'dan gitseydi, evinden kaçması da, kaftanı da, tabancası da, Rostoflar'a kentte kalacağını söyleyerek yaptığı açıklama da, bunların hepsi yalnız anlamını yitirmeyecek, aynı zamanda bayağı ve gülünç görünecekti (Oysa Piyer'e en çok dokunan buydu).

Piyer'in sağlık durumu da her zaman olduğu gibi ruh durumuna uygundu. Alışamadığı sıradan yiyecekler, o günlerde dadandığı nokta, istediği şarap ve puroları bulamayışı, değiştiremediği çamaşır, yarı uykusuz, yataksız, boyuna kısa gelen bir kanepenin üzerinde geçirdiği iki gece... Tüm bunlar Piyer'de deliliğe yakın bir sinirlilik yaratıyordu.

Saat öğleden sonra hemen hemen ikiye yakındı. Fransızlar artık Moskova'ya girmişlerdi. Piyer bunu biliyordu, ama eyleme geçecek yerde, yalnızca tasarladığı işi düşünüyor; ileride çıkabilecek olasılıkların tüm ayrıntılarını geçiriyordu zihninden. Gerçi yalnız kaldığı vakit, kendisinin de, Napolyon'un da ölümünü zihninde kesin ve belirgin olarak canlandıramıyordu. Ama kendi mahvoluşunu ve göstereceği kahramanca yürekliliği, olağanüstü bir kesinlik, aynı zamanda hüzünlü bir zevkle geçiriyordu içinden.

'Evet, bir ben bunu başarmalı ya da mahvolmalıyım!' diye düşünüyordu. 'Evet, gideceğim...' Sonra birden, 'tabancayla mı, yoksa kılıçla mı? Her neyse hepsi bir! Ona, 'Seni cezalandıran benim elim değil, Tanrı'nın elidir!' derim' (Böylece Napolyon'u öldürürken söyleyeceği sözleri bile aklından geçiriyordu). 'Eh, ne yapalım! Alın, cezalandırın beni!' diye yüzünde hüzünlü ama sert bir ifadeyle başını eğerek kendi kendine konuşuyordu.

Odanın ortasında durmuş kendi kendine söylenirken çalışma odasının kapısı açıldı ve eşikte, eskiden hep çekingen olan Makar Alekseyeviç'in bütünüyle değişmiş karartısı göründü. Ropdöşambarının düğmeleri çözüktü. Yüzü kızarmıştı, çekingenleşmişti. Sarhoş olduğu belliydi. Piyer'i görünce ilk anda şaşırdı ama yüzündeki şaşkınlığı görünce hemen yüreklendi, ince ayaklarının üzerinde sallana sallana odasının ortasına doğru yürüdü.

Karşısındakine güvendiğini belirten kısık bir sesle:

"Korktular!" dedi. "Ama ben teslim olmam diyorum! Ben diyorum... Öyle değil mi, sayın bay?"

Bir an düşündü, sonra gözleri masanın üzerindeki tabancaya ilişince, beklenmedik bir davranışla, onu kaptığı gibi, koşarak koridora çıktı.

Makar Alekseyeviç'in peşinden gelen Gerasim ile kapıcı, onu sofada durdurup, elinden tabancayı almaya çalıştılar. Piyer, sofaya çıktı; yarı deli yaşlıya hem acıma, hem de tiksintiyle bakıyordu. Makar Alekseyeviç, çırpınmaya çalışıyor, yüzünü buruşturarak tabancayı elinden kaptırmamaya çalışıyor, ona büyük bir etki yapacakmış gibi gelen bir şeyler söylüyordu kısık bir sesle:

"Silah başına! Alabanda! Dur, alamazsın!" diye bağırıyordu.

Gerasim:

"Yeter! Lütfen, yeter! Lütfen! Yalvarırım, bırakın şunu! Yalvarırım, beyefendi!" diyerek dirseğinden tutup Makar Alekseyeviç'i kapıya doğru döndürmeye çalışıyordu.

Makar Alekseyeviç:

"Sen kimsin? Bonapart!" diye bağırıyordu durmadan.

"Bu yaptığınız iyi bir şey değil, beyefendi! Lütfen odanıza gidin, siz dinlenin! Lütfen, tabancayı verin!"

XXVII

Tasarısı gerçekleşmeden adını da, Fransızca bildiğini de açıklamamaya karar vermiş olan Piyer, Fransızlar içeri girer girmez hemen ortadan yok olmayı düşünerek koridorun yarı açık kapısında duruyordu. Ama Fransızlar girerken, henüz uzaklaşamamıştı; onu orada yenemediği bir merak tutuyordu.

Fransızlar iki kişiydi. Biri uzun boylu, yakışıklı bir subaydı; öbürü herhalde er ya da hizmeteriydi. Yerden bitme, zayıf, yanık benizli; yanakları çukurdu, yüzünün donuk bir havası vardı. Subay, bastonuna dayanarak, topallaya topallaya önden gidiyordu. Birkaç adım attıktan sonra, herhalde bu evin kendine göre olduğuna karar vermiş olacak ki, durakladı, kapıda duran erlere doğru döndü ve komutan olduğunu belli eden gür bir sesle atları avluya getirmeleri için bağırdı.

Bu işi böylece karara bağladıktan sonra, canlı bir hareketle, kolunu dirseği görününceye kadar yukarı kaldırdı, bıyıklarını düzelterek, elini şapkasının siperine değdirdi. Gülümsedi, sonra çevresine bakınarak, neşeyle:

"Merhaba, dostlar!" dedi.

Hiç kimse karşılık vermedi. Subay, Gerasim'e doğru döndü:

"Siz buranın yerlisi misiniz?"

Gerasim, korkuyla subaya soru sorar gibi baktı. Subay, hoşgörü belirten, candan bir gülümseyişle kısa boylu adamı tepeden tırnağa süzüyordu.

"Quartire, quartiref lojman," dedi. "Fransızlar iyi yüreklidir, ne olacak canım!" diye devam etti. "Birbirimize kızmayalım, dostum."

Korku içinde susan Gerasim'in omzuna dokundu:

"Hay Tanrım! Bu Tanrı'nın belası yerde kimse Fransızca konuşmaz mı?" diye söylendi ve çevresine bakınırken Piyer'le göz göze geldi.

Piyer, kapının yanından uzaklaştı. Subay, gene Gerasim'e doğru döndü, ona evin odalarını gezdirmesini istiyordu.

Gerasim:

"Bey yok burada... Ben anlamaz... Benim sizin..." diye sözlerini, kasıtlı olarak, onların sözlerini tersine söyleyip, daha kolay anlaşılır bir duruma getirmeye çabalıyordu hep.

Fransız subayı, gülümseyerek, Gerasim'e kendisinin de onu anlamadığını belirtmek için karşısında kollarını iki yana açtı, sonra topallaya topallaya Piyer'in durduğu kapıya doğru gitti. Onunla karşılaşmamak için Piyer, oradan uzaklaşmak istedi. Ama o anda, mutfağın açık kapısında, başını dışarı doğru çıkarmış olarak elinde tabancayla duran Makar Alekseyeviç'i gördü.

Makar Alekseyeviç, delilere özgü bir kurnazlıkla Fransız'ı tepeden tırnağa süzdükten sonra, tabancayı doğrultup ona nişan aldı.

Sarhoş parmağını tabancanın tetiğine basmaya çalışıyordu.

"Alaborda!" diye bağırdı.

Fransız subayı, bağırtıyı duyunca arkasını döndü. Aynı anda, Piyer, sarhoşun üzerine atıldı. Tabancayı tutan elini yakaladı, hemen yukarı doğru kaldırdı. Ama Makar Alekseyeviç, sonunda parmağını tetiğin arkasına geçirmeyi başardı. Kulakları sağır eden ve herkesi barut dumanı içinde bırakan bir patlayış duyuldu. Fransız, sapsarı bir yüzle gerisingeriye kapıya doğru koştu.

Fransızca bildiğini saklamak tasarısında olduğunu unutan Piyer, tabancayı zorla alıp fırlatarak, subaya doğru koştu ve onunla Fransızca konuşmaya başladı.

"Yaralı değilsiniz ya?"

Subay, kendini yokladı:

"Sanmıyorum," diye karşılık verdi. "Ama bu sefer zor kurtuldum," diye ekledi hemen sonra.

Sonra duvardan dökülen sıvayı işaret ederek:

"Kimdir bu adam?" diye sordu ve sert bir tavırla Piyer'e baktı.

Piyer, oynamak istediği rolü büsbütün unutarak, çabucak:

"Ah, olanlardan ötürü öyle üzgünüm ki," dedi. "Delinin biri, ne yaptığını bilmeyen zavallının biridir."

Subay, Makar Alekseyeviç'e yaklaşıp onu arkasından tuttu. Makar Alekseyeviç, dudaklarını sarkıtmış, uykuya dalmak üzereymiş gibi bir tavırla duvara yaslanmış usulca sallanıyordu.

Subay, elini çekti.

"Haydut, bunu bana ödeyeceksin!" dedi.

Sonra yüzünde somurtkan, gururlu bir anlatımla ve gösterişli, enerjik bir hareketle tamamladı sözünü:

"Biz zaferden sonra acıma duygusu taşırız, ama düşmanlıkları bağışlamayız!"

Piyer, Fransızca yalvarmaya devam ederek, bu sarhoş ve deli adamın kusuruna bakmamasını söylüyordu. Fransız susuyor, somurtkan tavrını değiştirmeden dinliyordu. Sonra birden gülümseyerek, Piyer'e doğru döndü. Birkaç saniye ona baktı. Güzel yüzünde, dramatik, sevecen bir hava belirdi, elini uzattı:

"Yaşamımı kurtardınız!" dedi. "Fransız'sınız!"

Bir Fransız olarak bu sonucu çıkarmak kaçınılmaz bir şeydi. Büyük bir işi ancak bir Fransız başarabilirdi. Kendisinin, yani Bay Ramballe'in, On Üçüncü Süvari Alayı Yüzbaşısının yaşamını kurtarmaksa kuşkusuz çok büyük bir yararlılıktı.

Ama subayın kendi kanısına dayanan bu sonucu çıkarmak ne derece kaçınılmaz olursa olsun, Piyer, onu düş kırıklığına uğratmayı gerekli gördü:

"Ben Rus'um," dedi hemen.

Fransız, parmağını yüzüğünün önünde sallayarak gülümsedi:

"Haydi... Haydi... Haydi... Bunları bana sonra anlatırsınız. Peki ama bu adama ne yapacağız?"

Piyer'e, sanki kardeşiyle konuşuyormuş gibi söylemişti bunu. Sanki, Piyer Fransız olmasa bile, dünyada en üstün sayılan bu sıfat kendisine verildikten sonra, artık bunu geri çevirmesi olanaksızmış gibi bir tavırla konuşmuştu.

Piyer, subayın sorusu üzerine Makar Alekseyeviç'in kim olduğunu anlatarak, bu sarhoş ve deli adamın dolu bir tabanca ele geçirdiğini, onu almaya vakit bulamadıklarını söyledi ve bu davranışından ötürü cezalandırılmamasını istedi.

Fransız, göğsünü şişirdi ve çarlara yaraşır cömert bir davranışla elini kaldırarak;

"Yaşamımı kurtardınız, Fransız'sınız. Benden onu bağışlamamı istiyorsunuz. Bunu yerine getiriyorum. Götürsünler bu adamı," dedi.

Hızlı hızlı, enerjik bir tavırla konuşarak, yaşamının kurtulması onuruna Fransızlığa yükselttiği Piyer'in koluna girdi, onunla birlikte evin iç yanına doğru yürüdü.

Avludaki erler, tabanca sesini duyunca "Ne oldu?" diye sorarak ve suçluları cezalandırmaya hazır olduklarını belirten bir tavırla içeri girdiler; ama subay sert bir sesle durdurdu onları:

"Gerek duyulursa sizi çağırırlar!" dedi.

Erler dışarı çıktı. O sırada mutfağa girip çıkmış olan hizmeteri, subaya yaklaştı:

"Yüzbaşım, mutfaklarında çorba ve koyun budu var," dedi. "Getirelim mi?"

Yüzbaşı:

"Evet, şarabı da," diye yanıt verdi.

XXVIII

Fransız subayı, Piyer'le birlikte evin iç yanına girmişti. Piyer, yüzbaşıyı Fransız olmadığına inandırmaya çalışmayı ödev sayıyor ve oradan gitmek istiyordu aslında, ama Fransız, bunun sözünü bile etmiyordu. O derece saygılı, nazik ve candan bir tavrı vardı, yaşamını kurtardığı için gerçekten öyle bir minnet duyuyordu ki; Piyer, ona karşı çıkmak yürekliliğini kendinde bulamamış, girdikleri ilk odada, salonda, onunla karşı karşıya oturmuştu. Fransız olmadığını üsteleyerek ileri sürmesi üzerine, yüzbaşı, böyle gurur okşayıcı bir sıfatın nasıl geri çevrilebildiğine akıl erdiremiyormuş gibi omuzlarını silkmiş ve:

"Kesinlikle Rus olduğunuzu belirtmek istiyorsanız, varsın öyle olsun!" diyerek, öyle de olsa yaşamını kurtardığı için, ömrünün sonuna kadar ona borçluluk duyacağını söylemişti.

Bu adam eğer başkalarının duygularını biraz olsun anlayabilecek bir insan olsaydı, Piyer'in o andaki ruh halini sezebilirdi. Piyer, belki de onu bırakıp gidecekti. Ama onun, kendisiyle ilgisi olmayan her şeye karşı, Piyer'in tersine tam bir aldırmazlık göstermesi, aynı zamanda olup bitenleri heyecanlı bir merakla izlemesi tuhafına gitmişti.

Fransız, Piyer'in kirli ama ince kumaştan yapılmış gömleğine ve parmağındaki yüzüğe bakarak:

"Fransız'sınız ya da adını gizleyen bir Rus prensi," dedi. " Yaşamımı size borçluyum ve size dostluk elini uzatıyorum."

Bu seste, bu yüzün taşıdığı ifadede ve subayın davranışlarında o kadar candan bir ilgi, Fransızların anladıkları anlamda öyle bir soyluluk vardı ki Piyer, onun gülümseyişine elinde olmayarak gülümseyişle karşılık verip uzatılan eli sıktı. Subay, kendinden memnun olduğunu belirten ve bıyıklarının altında görünen dudaklarını buruşturan, candan bir gülüşle:

"On Üçüncü Alay'dan Yüzbaşı, Ramballe, Yedi Eylül Çarpışması onuruna nişan sahibi," diyerek kendini tanıttı. "Şimdi bana lütfen, bedeninde bir kurşunla cankurtaran arabasında yatacak yerde kiminle böyle bir söyleşi yapmak onuruna kavuştuğumu söyler misiniz?"

Piyer, adını vermeyeceğini söyledi ve kızarak içinden kendisine bir ad uydurmaya çalışırken, asıl adını niçin söylemeyeceğini açıklamaya çalıştı. Ama Fransız hemen sözünü kesti:

"Yalvarırım!" dedi. "Nedenlerinizi anlıyorum. Subaysınız... Belki de yüksek rütbeli bir subay. Bize karşı savaştınız. Ama bu beni ilgilendirmez. Size yaşamımı borçluyum. Bu bana yeter. Neyim varsa sizindir. Soylu kişilerdensiniz, değil mi?"

Bunu biraz değişik bir seste sormuştu. Piyer, "evet" anlamında başını eğdi.

"Lütfen küçük adınızı söyler misiniz? Daha fazlasını öğrenmek istemiyorum. Bay Piyer, diyorsunuz. İyi, benim tek öğrenmek istediğim şey bu."

Sofraya koyun kızartması, sahanda yumurta, semaver, votka, bir de Fransızların birlikte getirdikleri ve Rus mahzeninden çıkarılmış şarap konunca Ramballe, Piyer'den yemeğe onur vermesini dilemiş, kendisi de karnı acıkmış bir insan gibi, lokmaları o sağlam dişleriyle çiğneye çiğneye, dilini şaplatarak ikide bir nefis, güzel diye diye bir an önce doymak ister gibi çabuk çabuk yemeye

koyulmuştu. Yüzü kıpkırmızı olmuş, ter içinde kalmıştı. Piyer de acıkmıştı, bu yüzden seve seve yemeğe katıldı. Hizmeteri sıcak suyla bir kova getirdi, kırmızı şarabı da içine koydu.

Ayrıca tadına bakmak için, mutfaktan aldığı bir şişe kvası da getirmişti. Fransızlar artık bunun ne olduğunu öğrenmiş, dahası ona bir de ad vermişlerdi. Kısaca, 'domuz limonatası' diyorlardı ve Mozel, mutfakta bulduğu bu domuz limonatasının tadını övüp duruyordu. Ama yüzbaşının yanında, Moskova'dan geçerken eline geçirdiği şarap bulunduğu için Mozel'e bıraktı. Kendisiyse Bordo şişesini aldı. Şişenin ağzını peçeteyle sararak, Piyer'e ve kendisine şarap doldurdu. Açlığının bastırılmış olması ve şarabın etkisi Fransız'ı neşelendirmişti şimdi; durmadan konuşuyordu:

"Evet, Bay Piyer... Beni bu kuduzun elinden kurtardığınız için size borçluluk duyuyorum. Zaten bedenimde epey kurşun var. Bir tanesi..."

Belini gösterdi

"Vagram'dan, ikisi de Smolensk'ten..."

Yüzündeki yara ile bacağını işaret etti:

"Bir de şu gördüğünüz bir türlü yürümek istemeyen bacak var. Bu yarayı ayın yedisinde Moskova savaşında aldım. Hey Tanrım, ne güzeldi! Beni görmeliydiniz. Bir ateş deryasıydı. Bize epey iş çıkarttınız. Bundan ötürü övünebilirsiniz! Manen! Manen arada kazandığım bu avantaja karşın, gene aynı şeye baştan başlayabilirim. Bunu görmeyenlere acıyorum!"

Piyer:

"Ben orada bulundum," dedi.

"Ya! Öyle mi? Daha iyi ya!" diye devam etti. "Doğrusu saygıdeğer düşmanlarsınız. Büyük geri çekiliş, inanın, bayağı yoz oldu. Bize onu epey pahalıya oturttunuz. Oraya üç kez gittim, işte böyle! Üç kez de top ateşine tuttuk onları, onlar da bizi üç kez iskambil kâğıdından yapılmış kaleler gibi devirdiler. Ah, ne güzel şeydi, Bay Piyer! Humbaracılarınız olağanüstüydüler inanın! Tam altı kez saflarını sıklaştırdılar ve bir denetime çıkar gibi yürüdüler."

Bir an sustu, sonra gülümseyerek devam etti:

"Ne müthiş insanlar! Bizim 'Napoli Kralımız' bile (ki bu işten anlar) onlara 'bravo' diye bağırdı. Bizler gibi askersiniz sizler de!"

Göz kırptı:

"Daha iyi ya, daha iyi ya, Bay Piyer! Savaşlarda korkunç... Ama güzellerin yanında... Kibar bizim Fransızlar, öyledir değil mi? Denk gelmişken sorayım, bütün kadınların Moskova'dan ayrıldıkları doğru mu? Şey doğrusu! Niçin korktular sanki?"

Piyer:

"Ruslar Paris'e girselerdi Fransız bayanları gitmezler miydi?" dedi.

Fransız, Piyer'in omzuna vurarak, kanlı canlı insanlara özgü bir neşeyle:

"Hah hah ha!" diye kahkahalarla güldü. "Aman bu da çok hoş! Paris mi? Ama Paris... Paris..."

Piyer:

"Dünyanın başkenti Paris," diye sözünü bitirdi.

Yüzbaşı Piyer'in yüzüne baktı. Bir alışkanlığı vardı; konuşmasının ortasında birden duraklıyor, içi gülen, sevecen gözlerini karşısındakine dikiyordu.

"İnanın, eğer bana Rus olmadığınızı söylemiş olsaydınız, Parisli olduğunuza bahse girerdim. Sizde anlatılamayan bir şey var."

Bu gurur okşayan sözü söyledikten sonra gene hiç konuşmadan Piyer'in yüzüne bakmıştı.

Piyer:

"Paris'te bulundum. Orada yıllarım geçti," dedi.

Fransız, coşmuştu:

"Ah Paris'i görmemiş insan hemen belli olur... Paris'i görmemiş insan yabanıldır. Bir Parisli daha uzaktan seçilir. Hem sonra Paris demek... demek... Dusschenois demek... Sarbonne demek... Bulvarlar demek..."

Sonra bu sözün öncekilerden zayıf kaldığını fark ederek:

"Dünyada bir tek Paris var. Paris'te bulundunuz... Öyleyken Rus kaldınız. Gene de size karşı daha az saygı duyuyor değilim!"

Karanlık düşüncelerle baş başa geçirdiği günlerden sonra içtiği şarabın etkisiyle, bu neşeli açık yürekli adamla konuşmaktan zevk alıyordu Piyer.

'Şimdi gideceğim, artık onunla bir tek söz bile etmeyeceğim!' diye geçiriyordu aklından hep.

Böyle düşündüğü halde, hâlâ yerinde oturuyordu. Tuhaf bir güçsüzlük duygusu, onu sanki oraya mıhlamıştı; gitmek istiyor, ama bir türlü kalkıp gidemiyordu.

Yüzbaşıysa çok neşeli görünüyordu. Odada bir aşağı bir yukarı dolaştı. Gözleri pırıl pırıl parlıyor, bıyıkları da sanki aklından eğlenceli bir şey geçiyormuş gibi titreyip duruyordu birden:

"Güzel," dedi. "O Vurtenbergliler'in albayı! Alman'mış ama iyi insan doğrusu. Ama Alman'mış."

Karşısına oturdu:

"Laf aramızda, siz Almanca biliyor musunuz?"

Piyer, hiçbir şey söylemeden ona baktı.

"Almanca 'bakımevi' nasıl denir?"

Piyer:

"Bakımevi?" diye yineledi. "Bakımevinin Almancası Unter-kuntf'tur."

Yüzbaşı, inanmaz bir tavırla:

"Nasıl dediniz?" diye sordu.

Piyer:

"Unterkuntf," diye yineledi.

Yüzbaşı:

"Unterkoff," dedi ve gülen gözleriyle birkaç saniye Piyer'e baktı. Sonra da:

"Almanlar ne kibirli hayvanlardır, değil mi Bay Piyer?" diye bitirdi sözünü:

Sonra:

"Eh, o Moskova Bordosu'ndan bir şişe daha içeriz, değil mi? Morel, bize küçük bir şişe daha ısıtıp getirir," dedi.

Ve neşeyle:

"Morel!.." diye seslendi.

Morel, şamdanların yanı sıra bir şişe de şarap getirdi. Yüzbaşı, mumların ışığında Piyer'e baktı. Anlaşılan karşısındakinin yüzünde gördüğü üzgün anlam onu şaşırtmıştı. İçten gelen bir ilgi ve derdini paylaşmak isteğini belirten bir tavırla yaklaştı, eğildi, koluna dokunarak:

"Ne var? Dertli miyiz yoksa? Sizi üzecek bir şey mi yaptım? Doğru söyleyin. Bana kızdınız mı yoksa?" diye üsteleyerek sordu.

Piyer, hiç karşılık vermedi, ama Fransız'ın gözlerine yumuşak bir tavırla bakıyordu. Adamın, onun acısını paylaşmak istediğini belirtmesi hoşuna gitmişti.

Fransız, göğsünü yumruklayarak:

"Onurum üzerine yemin ederim; size duyduğum borçluluktan dolayı dostça da bağlıyım. Sizin için bir şey yapabilir miyim? Buyruğunuzdayım. Ölüm de olsa, dirim de... Size bunu elimi yüreğime koyarak söylüyorum!"

Piyer:

"Sağ ol," dedi.

Yüzbaşı, Piyer'in yüzüne, tıpkı bakımevinin Almancası'nı öğrendiği anda olduğu gibi dik dik baktı ve yüzü birden aydınlandı.

İki kadeh şarap doldurarak neşeyle.

"Ah, öyleyse dostluğumuzun onuruna içiyorum," diye bağırdı.

Piyer, dolu kadehi aldı şarabı içti. Ramballe, kendi kadehini içtikten sonra yeniden Piyer'in elini sıktı; sonra düşünceli bir tavırla dirseklerini masaya dayadı:

"İşte dostum, işte yazgının cilvesi diye buna derler," diye başladı. "Kim derdi ki, ben günün birinde Bonapart'ın (o zaman ona öyle derdik) erlerinden biri ve muhafız alayında yüzbaşı olacağım. Ama

işte onunla birlikte Moskova'dayım!"

Uzun bir öykü anlatmaya hazırlanan bir insanın üzgün ve ölçülü sesiyle:

"Şunu söylemek isterim ki, dostum, bizim soyumuz, Fransa'nın en eski soylarından biridir," diye devam etti.

Sonra Fransızlara özgü, derinlere inmeyen, saf bir açık yüreklilikle, atalarını, çocukluğunu, delikanlılık ve erginlik çağını, tüm akrabalık, mal mülk ve aile bağlarını anlattı Piyer'e. Elbet, zavallı anne bu öyküde önemli rol oynuyordu.

Heyecana kapılarak:

"Ama bütün bunlar yalnız yaşamın sahneye konuluşudur. Asıl, temel aşktır! Aşk! Aşk! Öyle değil mi, Bay Piyer? Bir kadeh daha!"

Piyer gene içti, ve kendisine üçüncü bir kadeh doldurdu.

Yüzbaşı:

"Ah kadınlar! Kadınlar!" diyerek pırıltılı gözlerle Piyer'e bakıp sevgiden ve gönül serüvenlerinden söz etmeye başlamıştı şimdi.

Bunların sayısı pek çoktu; subayın güvenli; güzel yüzüne ve kadınlardan söz ederken gösterdiği heyecana bakılırsa, söylediklerine kolayca inanılabilirdi. Tüm gönül serüvenleri, Fransızların özel bir güzellik buldukları ve sevginin şiir yönü saydıkları, bayağıca çapkınlık havası taşımalarına karşın yüzbaşı, bütün öykülerini, aşkın tüm güzelliklerini yalnız kendisinin tatmış olduğuna öylesine kesin bir inançla inanarak ve kadınları o kadar çekici bir biçimde tanımlayarak anlatıyordu ki, Piyer, elinde olmadan dinliyordu.

Fransızların bu kadar hoşlandığı aşk, ne Piyer'in bir vakitler karısına duyduğu ve yüce bir yönü olmayan sıradan aşk, ne de Nataşa'ya kendi kendine alevlendirdiği romantik aşktı (Ramballe'e bu her iki çeşit aşk aynı derecede bayağı görünüyordu; ona göre biri arabacı aşkı öbürü de budala aşkıydı). Onun yüce saydığı aşk, kadına karşı yapmacık ilişkilerden ve olmadık gönül oyunlarından başka bir şey değildi; duyguya asıl güzelliğini veren de onlardı.

Otuz beş yaşlarında gizemli bir güzelliği olan bir markiye karşı duyduğu aşkın dokunaklı öyküsüyle o kadın ile aynı zamanda âşık olduğu olağanüstü güzel tertemiz bir çocuğa, o büyüleyici markizin on yedi yaşındaki kızına karşı duyduğu aşkı işte böyle anlattı. Ana kız arasında, annenin kendisini hiçleyerek, dahası kendi âşığına kızıp da evlenmesini önermesiyle sonuçlanan bu özveri yarışı, artık geçmişe gömülen bir anı olduğu halde, yüzbaşıya hâlâ heyecan veriyordu. Sonra bir başka öykü anlattı; bunda koca, âşık rolünü; kendisi (yani kadının sevgilisi)yse koca rolünü oynuyordu; bundan başka Almanya anılarından birkaç bölüm anlattı, orada başkaldıranlara Unterkuntf deniliyordu ve orada kocalar lahana haşlaması yiyordu ve genç kızlar da fazla sarışındı.

Sonunda sıra Polonya'da geçen ama hâlâ yüzbaşının belleğinde taze bir anı olarak yaşayan aşka geldi; hızlı el hareketleriyle, yüzü ateş gibi yanarak anlattığı öyküye göre, kendisi bir Polonyalı'nın yaşamını kurtarmıştı (Zaten anlattığı tüm öykülerde, durmadan yaşamını kurtardığı insanların sözü geçiyordu). Bunun üzerine Polonyalı, o insanı baştan çıkaracak kadar güzel karısını (bu kadın ruhça Parisli'ydi.) ona teslim etmiş; kendisi de bu arada Fransız ordusunun hizmetine girmişti. Yüzbaşı

mutluydu; o olağanüstü güzel Polonyalı kadın, onunla birlikte kaçmak istemişti; ama yüzbaşı, vicdanının sesini dinleyerek, kadını kocasına geri vermiş; bunu yaparken de, 'Yaşamınızı kurtardım, onurunuzu da kurtarıyorum demişti. Bu sözü yineleyerek, bu dokunaklı anının etkisi altında varlığını saran gevşeklikten kurtulmak istiyormuş gibi gözlerini ovalayıp silkindi.

Piyer, gecenin geç saatlerinde içki içtiği vakitler sık sık olduğu gibi, yüzbaşı başından geçenleri anlatırken hem onun söylediklerini dinliyor, hem de nedense birden zihninde canlanan kendi anılarının akışını izliyordu. Bu aşk öykülerini dinlerken, birdenbire, Nataşa'ya beslediği aşkı anımsadı. Zihninde bir yandan bu aşkın sahnelerini canlandırıyordu, bir yandan da onları Ramballe'in öyküleriyle karşılaştırıyordu.

Görev duygusu ile sevginin çatışmasını anlatan öyküyü dinlerken sevdiği genç kızla Sahareva Kulesi'nin yanındaki son karşılaşmasını anımsadı. O zaman bu karşılaşma onda büyük bir etki yapmamıştı, sonradan onu bir kez olsun anımsamamıştı bile. Ama şimdi, bu rastlayışta çok önemli, şiirli bir anlam buluyordu.

Onun, 'Piyotr Kiriliç, buraya gelin, hemen tanıdım sizi!' dediğini işitir gibi oluyordu. Gözlerini, gülümseyişini, yol için giydiği başlığı, başlığın altından dışarı taşan bir tutam saçı yeniden görünürken bütün bunlar dokunaklı bir anlam kazanıyordu.

Yüzbaşı, o insanı baştan çıkaracak kadar güzel Polonyalı kadının öyküsünü bitirdikten sonra Piyer'e dönerek, yaşamında hiç böyle aşk uğruna bir özveri duygusuyla meşru bir kocaya karşı kıskançlık duyup duymadığını sordu.

Piyer, böyle bir soru karşısında kalınca başını kaldırdı ve o anda aklını kurcalayan düşünceleri açıklama zorunluluğunu duydu. Aşkı biraz başka türlü anladığını belirtmeye çalıştı. Bütün ömrü boyunca bir tek kadını sevebileceğini, bu kadının hiçbir zaman kendisinin olamayacağını, bile bile onu sevdiğini söyledi.

Yüzbaşı:

"Şaşılacak şey!" dedi.

Sonra Piyer, o kadını daha küçük yaştayken sevmeye başladığını, ama o zamanlar onu düşünmeyi göze bile alamadığını, çünkü o zamanlar onun daha çok küçük, kendisininse meşru sayılmayan bir çocuk durumunda olduğunu açıkladı. Meşru olarak bir soyadı aldıktan ve servete kavuştuktan sonra da onu aklından geçirmeyi göze alamadığını, çünkü ona karşı aşırı bir sevgi duyduğunu, onu bütün her şeyden ve hele kendisinden çok üstün saydığını anlattı. Öyküsünün burasına gelince yüzbaşıya:

"Siz böyle bir şeyi aklınıza sığdırabilir misiniz?" diye sordu.

Yüzbaşı, eliyle, bunu anlamasa bile, öyküsüne devam etmesini dilediğini belirten bir hareket yaparak:

"Platonik aşk... Bulutlar..." dedi.

İçtiği şarap mı, içini dökmek isteği mi? Bu adamın hiçbir zaman bu öyküde rol alanları tanıyamayacağı düşüncesi mi? Kim bilir, belki de bunların hepsi birden rahatça konuşmasına yol açmıştı. Peltekleşen diliyle ve nemli gözlerini uzaklarda bir noktaya dikerek bütün öyküsünü anlattı. Evlenmesini, Nataşa'nın en iyi arkadaşına duyduğu aşkı, ihanetini, onunla olan tüm yalın ilişkilerini,

hepsini açıkladı Ramballe'in soruları üzerine. Başlangıçta sakladığı şeyleri de. Sosyetedeki durumunu da, dahası adını da söyledi.

Piyer'in anlattıkları arasında yüzbaşıyı en çok şaşırtan, çok zengin olduğu ve Moskova'da iki tane sarayı bulunduğu halde bütün her şeyi bırakıp kaçmaksızın, yalnızca adını ve toplumsal durumunu gizleyerek kentte kalması oldu.

Birlikte bahçeye çıktıkları vakit artık çok geçti. Hava ılık, gece aydınlıktı. Moskova'da, Petroka'da patlak veren ilk yangının gündoğumunu andıran ışıkları görünüyordu evin salonundan. Sağda, yükseklerde incecik bir ay, ayın tam karşısında da Piyer'in için için kendisine aşkta uğur getireceğine inandığı o kuyrukluyıldız seçiliyordu. Kapıda Gerasim, ahçı kadın ve iki Fransız duruyorlardı. Gülüştükleri ve birbirlerinin dilini anlamadıkları halde konuştukları duyuluyordu. Gün doğuyormuş duygusunu uyandıran alevlere bakıyordu onlar da.

Kocaman kentte, uzaklarda görünen bu büyük yangın korku veriyordu nedense insana.

Piyer, uçsuz bucaksız göklere, aya, kuyrukluyıldıza, gün doğuyor duygusunu uyandıran alevlere baktıkça, içinde sevinçli bir heyecanın kabardığını duyumsuyordu. 'Her şey çok güzel! Bundan fazlasını niçin istemeli?' diye düşündü. Birden aklına asıl amacı geldi. O zaman başının döndüğünü anlayarak fenalık geçirdi. Öyle ki, bir bahçe duvarına tutundu düşmemek için.

Sonra, arkadaşıyla vedalaşmadan, sallana sallana önünde durduğu büyük kapıdan içeri girdi, odasına dönüp divanın üzerine uzandı ve hemen gözleri kapandı.

XXIX

İki eylül gecesi, Moskova'da çıkan ilk yangının gündoğumunu andıran ışıklarını, ayrı ayrı yollardan kaçan kentlilerle, geri çekilen birlikler aynı duygular içinde seyrediyorlardı.

Rostoflar'ın konvoyu o gece Mitişi'de, Moskova'dan otuz kilometre ilerdeydi. Bir eylül günü, yola çok geç çıkmışlardı ve yol arabalarla, ordu birlikleriyle tıkalıydı. Üstelik evde sık sık adam gönderip aldırmak zorunda kaldıkları çok sayıda eşya unutulmuştu. Moskova'dan yedi sekiz kilometre uzaklıkta konaklamaya karar verdiler o gece. Ertesi sabah geç vakit yola koyuldular ancak sık sık duraklamalardan sonra Mitişi'ye ulaşabilmişlerdi.

Saat onda Rostoflar ve onlarla birlikte giden yaralıların hepsi büyük bir köyde konakladılar. Rostoflar'ın uşakları ile yaralıların hizmeterleri, efendilerini ev ve avlulara yerleştirmiş, akşam yemeklerini yemiş, atlara yem vermiş, kapıların önüne çıkmışlardı.

Komşu köyevinde Rayevskiy'in eli kırılmış olan yaralı yaveri yatıyordu. Çektiği ağrı yüzünden hiç durmadan acı acı inliyor ve iniltiler, o güz gecesinin karanlığı içinde insana korkunç geliyordu. İlk gece, Rostoflar'ın konakladığı avluda yatmıştı yaver. Kontes, onun iniltileri yüzünden sabaha kadar gözünü kırpmadığını söylüyordu. Bu yüzden Mitişi'ye gelince, kontes, inleyen yaralıdan biraz uzak olmak için konakladıkları evden çıkıp daha kötü bir eve taşınmıştı.

Uşaklardan biri, kapının önünde durup kupa arabasının yüksek körüğü arkasında, gecenin karanlığında, gündoğumuna benzeyen ve pek yaygın olmayan bir başka yangının ışıklarını gördü. Alev kümelerinden biri artık iyice belli oluyordu ve herkes biliyordu ki bu yanan Mamonof'un Kazakları'nın yattıkları küçük Mitişi'ydi.

Hizmeteri:

"Yahu, kardeşler, bu başka bir yangın olacak!" dedi.

Herkes, gündoğumuna benzeyen ışıklara doğru döndü.

"Öyle ya, Mamonof'un Kazakları küçük Mitişi'yi yaktılar!"

"Onlar ya! Ama hayır! Mitişi olamaz! Bu daha uzaklarda bir yer!"

"Baksana şuraya, herhalde Moskova'da..."

Uşaklardan ikisi, kapının önündeki sahanlıktan aşağı inerek arabanın öbür yanına geçip basamağın üzerine oturdular.

"Orası daha solda kalıyor! Elbet ya! Mitişi'ye baksana ta nerede. Bu bambaşka bir yer,"

İlk konuşanlara birkaç kişi daha katıldı. Biri:

"Baksana alevler amma fışkırıyor," dedi. "Baylar, bana kalırsa, bu yangın Moskova'da. Ya Şumaşkaya'da ya da Rogojkaya'da."

Bu söze hiç kimse karşılık vermedi. Uzun bir süre hiç konuşmadan, ikinci yangının gittikçe şiddetlenen alevlerini seyretti herkes. Kontun uşağı Danilo Terentyeviç, kalabalığa yaklaşarak

Mişka'ya seslendi:

"Ne sallanıyorsun burada, kerata! Kont hazretleri birisini çağırıyorlar, ortada kimse yok. Git, giysilerini yerleştir."

"Ben su getirmek için buraya koştum."

Uşaklardan biri:

"Ne dersiniz, Danilo Terentyeviç, bu yangın Moskova'da herhalde, öyle değil mi?" diye sordu.

Danilo Terentyeviç, karşılık vermedi ve herkes gene uzunca bir süre sustu. Gündoğumunu andıran ışıklar gittikçe daha uzaklara doğru yayılmaya başlamıştı.

Bir ses gene:

"Tanrı korusun... Bir rüzgâr çıktı mı... Her şey kupkuru..." dedi.

"Bak, bak, nasıl yayıldı!" dedi bir başka ses. "Aman Tanrım! Alakargaların uçtuğu bile görülüyor. Tanrım, bize, günahkâr kullarına acı!"

"Söndürürler herhalde!"

O zamana kadar susan Danilo Terentyeviç'in sesi duyuldu:

"Söndürecek adam var mı ki?"

Sesi durgundu. Ağır ağır konuşuyordu:

"Gerçekten Moskova, çocuklar!" dedi. "Biricik Moskova'mız..."

Sesi kesildi ve birden yaşlılar gibi hıçkırarak ağlamaya başladı. Herkes sanki, gündoğumunu andıran bu ışıkların ne anlama geldiğini anlamak için, bunu bekliyordu. İç çekişleri, dualar yükseldi. Baş uşağın hıçkırıkları bu seslere karışıyordu.

XXX

Kontun uşağı, eve dönerek, efendisine Moskova'nın yandığını bildirdi. Kont, çıkıp bakmak için ropdöşambrını sırtına geçirdi. Onunla birlikte, henüz soyunmamış olan Sonya ile Bayan Schoss da çıktılar. Nataşa ile kontes, odada kalmışlardı. (Petya, ailesinin yanında değildi, arkadaşıyla birlikte Troitya'ya giden alaydaydı o).

Kontes, Moskova'nın yandığını duyunca ağlamaya başladı. Tasvirlerin altındaki bankta, solgun bir yüz ve hep aynı noktaya bakan gözlerle oturan Nataşa'ysa (oraya geldiklerinden beri hep aynı yerde oturmuş ve hiç kımıldamamıştı.) babasının sözlerine önem vermemişti. Yaverin üç ev öteden bile duyulan iniltilerine kulak kabartıyordu.

Avludan dönen Sonya, soğuktan ve korkudan titreyerek:

"Aman ne feci şey!" dedi. "Bütün Moskova yanıyor herhalde! Korkunç bir ışık yayılmış göklere! Gel bak, Nataşa, bu pencereden görebilirsin."

Bunu söylerken, Nataşa'nın dikkatini dağıtmak istediği hemen belli oluyordu. Ama Sonya, o sabah kontesin şaşkınlığına ve üzüntüsüne karşın, Nataşa'ya, Prens Andrey'in yaralı olduğunu ve onlarla aynı konvoyda olduğunu bildirmek gereğini duyarak açıkladığı andan bu yana, beyninden vurulmuş gibi, hep aynı duruşta duruyordu genç kız. Kontes, Sonya'ya öyle kızmıştı ki, onun bu duruma geldiği pek ender görülürdü. Sonya, ağlamış, bağışlanması için yalvarmıştı. Şimdi de suçunu örtbas etmek istiyormuş gibi bir tavırla yeğeninin çevresinde dönüp duruyordu.

Sonya:

"Bak, Nataşa, ne müthiş bir yangın!" dedi yeniden.

Nataşa:

"Neresi yanıyor?" diye sordu. "Ha! Sahi Moskova!"

Sonra da sözüne aldırmayarak Sonya'yı gücendirmemek ve üstelemelerinden kurtulmak içinmiş gibi başını pencereye yaklaştırıp baktı; ama böyle bakarak herhangi bir şey görmesi olası değildi. Nitekim çok geçmeden dönüp eski yerine oturdu.

Kontes de, Sonya da biliyorlardı ki Moskova da, Moskova'nın yanması da, herhangi başka bir şey de artık Nataşa'nın umurunda değildi.

Kont, bölmenin öbür yanına geçerek yattı. Kontes, Nataşa'nın yanına yaklaştı, kızı hasta olduğu vakit yaptığı gibi, elinin tersini alnına dokundurdu. Sonra dudaklarını ateşi var mı diye anlamak istiyormuş gibi alnına değdirerek onu öptü.

"Üşümüşsün, tiril tiril titriyorsun," dedi. "Yatsan iyi olur,"

"Yatmak mı? Ha, peki şimdi yatarım."

Nataşa, yalnız o sabah, kendisine Prens Andrey'in ağır yaralı olduğu ve onlarla birlikte yolculuk ettiği söylendiği vakit ilk anda 'Yarası neresinden? Nasıl yaralandı? Tehlikeli mi? Onu görebilir

miyim?' diye arka arkaya sorular sormuş; ama onu göremeyeceğini, yarasının ağır olduğunu, bununla birlikte yaşamının tehlikede olmadığını söyledikleri zaman, herhalde kendisine söylenenlere inanmadan, ne sorarsa sorsun aynı yanıtları alacağını düşünerek, soru sormaktan da konuşmaktan da vazgeçmişti. Bütün yol boyunca, öyle iri iri açılmış gözlerle kupa arabasının bir köşesine büzülüp oturmuştu. Bu bakışların ne anlama geldiğini bildiği için korkuyordu kontes. Nataşa, bankın üzerinde aynı duruşta oturuyor, bir şeyler düşünüyor, bir şeyler kararlaştırıyordu; ya da çoktan kararlaştırmıştı. Kontes, bunu biliyor; ama kararının ne olduğunu anlayamıyor, bu yüzden müthiş bir acı duyuyordu.

"Nataşa, yavrum, soyun, gel, benim yatağıma yat!"

Karyolanın üzerinde yalnız kontese yatak serilmişti; Bayan Schoss ile iki genç kız, yerde, samanların üzerinde yatmak zorundaydılar.

Nataşa, öfkeyle:

"Hayır, anne! Ben burada, yerde yatacağım," dedi ve gidip pencereyi açtı.

Pencere açılınca, yaverin iniltileri daha belirgin olarak duyuldu. Nataşa, gecenin serinliğinde başını dışarı çıkardı. Genç kızın ince omuzlarının hıçkırıklarla sarsılarak cama çarptığı görülüyordu. Biliyordu ki Prens Andrey, onların bulunduğu konvoyda, sofanın öbür yanında başka bir odadadır. Ama bu korkunç ve hiç dinmeyen inilti, içinde hıçkıra hıçkıra ağlamak isteği uyandırmıştı. Kontes, Sonya'yla bakıştı. Sonya, Nataşa'nın omzuna dokundu:

"Yat, yavrum! Yat, çocuğum!" diye yalvardı.

Nataşa:

"Ha, evet! Şimdi yatarım," diyerek eteklerinin bağlarını kopara kopara hemen soyundu.

Giysisini çıkarıp, hırkasını giydikten sonra, ayağını altına alıp yerde hazırlanmış olan yatağın üzerine oturdu ve uzun saç örgüsünü omuzlarının üzerinden aşırıp önüne aktararak çözdü, sonra yeniden örmeye koyuldu. Narin parmakları alışkın hareketlerle çabucak örgüyü çözüyor, yeniden örüyor, yeniden bağlıyorlardı. Nataşa'nın başı, her zamanki gibi bir sağa bir sola dönüyor, ama ateş gibi yanan gözleri iri iri açılmış, hep aynı noktaya bakıyordu. Akşam tuvaleti bittikten sonra kapının yanında kenarda, samanın üstüne yayılmış çarşafa uzandı.

Sonya:

"Sen oraya yat, Nataşa!" dedi.

Nataşa:

"Hayır, ben buraya yatacağım!" diye karşılık verdi.

Canı sıkılmıştı.

"Canım, siz yatsanıza!" diye söylendi öfkeyle.

Sonra yüzünü yastığa gömdü. Kontes, Bayan Schoss ve Sonya, hemen soyunup yattılar. Odada yalnız bir kandil yanıyordu. Ama avluda, üç kilometre ileride tutuşmuş olan Küçük Mitişi'deki yangından gelen aydınlık vardı ve sokakta Mamonof Kâzakları'nın talan ettikleri meyhaneden uğultu

biçiminde yükselen sarhoş bağırtılarıyla yaverin bir türlü dinmeyen iniltisi işitiliyordu.

Nataşa, yattığı yerde hiç kımıldamaksızın, içerden ve dışardan gelen seslere kulak veriyordu. Sırayla annesinin dua okuduğunu, içini çektiğini, altındaki karyolanın durmadan gıcırdadığını; Bayan Schoss'un o artık alıştığı ıslıkla karışık horlamasını ve Sonya'nın solumasını işitti. Sonra Kontes, Nataşa'ya seslendi. Nataşa, yanıt vermedi.

"Herhalde uyuyor, anne!" dedi Sonya.

Kontes, bir süre sustuktan sonra bir kez daha seslendi; ama bu sefer hiç kimse karşılık vermedi.

Kısa bir süre sonra, Nataşa, annesinin artık düzenli bir biçimde soluk aldığını işitti. Yorganın dışında kalan küçük çıplak ayağı döşemenin üzerinde buz gibi olduğu halde yerinden kımıldamıyordu.

Tahta aralığında sıkılmış bir cırcırböceği zafer kazanmış gibi cırcırlamaya başladı. Uzaklarda bir horoz öttü. Onun sesine daha yakındaki horozlar karşılık verdi. Meyhanedeki bağırtılar dinmişti; yalnız yaverin hep aynı biçimde inlediği duyuluyordu. Nataşa, yattığı yerde doğruldu:

"Sonya, uyuyor musun? Anne?" diye fısıldadı.

Kimse karşılık vermedi. Nataşa, ağır ağır kalktı. Haç çıkardı ve ince, çevik çıplak ayağının tabanıyla soğuk, pis döşemeye bastı. Tahtalardan biri gıcırdadı. Ayaklarını bir kedi yavrusu gibi hızlı hızlı hareket ettirerek koştu, kapının soğuk tokmağını tuttu.

Ona öyle geliyordu ki, ağır bir şey, köy evinin bütün duvarlarına, hep aynı düzen içinde vuruşlar indirip duruyordu. Korku dolu yüreğinin, içi parçalanıyormuş gibi olan yüreğinin hızlı vuruşlarıydı bunlar.

Kapıyı açtı, eşiğin öbür yanına geçti; sofanın rutubetli, soğuk tabanına bastı. Bedenini saran soğuk ona canlılık verdi. Çıplak ayağıyla yerde uyuyan birine dokundu; üzerinden aşıp ilerledi, Prens Andrey'in yattığı odanın kapısını açtı. Oda loştu. Arka köşelerden birinde, üzerinde bir karartı bulunan karyolanın baş ucunda, bankın üzerinde mantara benzeyen iki isli mum yanıyordu.

Nataşa, daha o sabah kendisine Prens Andrey'in yaralı olduğunu söyledikleri vakit, onu kesinlikle görmesi gerektiğine karar vermişti. Bu gerekliliğin neden ileri geldiğini bilmiyordu; tek bildiği, bu görüşmenin ona acı vereceği ama gene de kaçınılmaz olduğuydu.

Bütün gün boyunca, gece Prens Andrey'i görmek umuduyla yaşamıştı. Ama şimdi o an gelip çatınca, gözlerinin önüne serilen görüntünün dehşeti içinde kalmıştı birden. Acaba prensin bedeninde ne gibi bir sakatlık vardı? O eski Andrey'den geriye ne kalmıştı? Yoksa o da hep inleyip duran yaver gibi miydi? Evet, evet, öyle olmalıydı.

Hayalinde o dehşet veren iniltinin bir belirtisi olarak canlanıyordu Andrey. Köşede ne olduğu belli olmayan yığını görüp de, Andrey'in yukarı kaldırdığı dizlerinin omuzları olduğunu sanınca, karşısında korkunç ve tuhaf bir varlık göreceği düşüncesine kapılarak dehşet içinde, olduğu yerde donakaldı. Ama üstesinden gelemediği bir güç onu ileri doğru itiyordu. Ürkek bir adım attı, bir adım daha... Sonunda kendisini her yanı dolu, pek büyük olmayan köy odasının ortasında buldu. Bu odada tasvirlerin altındaki bankların üzerinde başka biri (bu Timohin'di), yatıyordu. Yerde iki kişi vardı. Bunlar, doktor ile Prens Andrey'in uşağıydı.

Uşak doğrularak bir şey fısıldadı. Timohin, yaralı ayağının ağrısından uyuyamamıştı. Karşısında beyaz gecelik, hırka ve gece başlığıyla beliren tuhaf genç kıza, gözlerini faltaşı gibi açmış bakıyordu. Uşağın, uykulu uykulu ve korkuyla:

"Ne istiyorsunuz? Niçin geldiniz?" diye fısıldaması, Nataşa'yı, köşede yatana daha çabuk ulaşmaya itti.

O beden ne denli korkunç olursa olsun, insan bedenine benzemezse de onu kesinlikle görmeliydi. Uşağın yanından geçti. Sönmeye yüz tutmuş mantar biçimindeki mum devrilmişti. Ellerini yorganın üzerine uzatmış olarak yatan Prens Andrey'i net olarak görüyordu şimdi.

Prens Andrey, görünüşte eskisi gibiydi; ama yüzünün ateşler içinde yandığını belli eden rengi, Nataşa'ya dikilen pırıl pırıl gözleri ve özellikle gömleğinin yakasından görünen çocuk boynu gibi incecik boynu, ona saf, çocuksu, bambaşka bir görünüm veriyordu. Onu daha önce hiç böyle görmemişti. Yaklaştı ve gençlere özgü çevik ve hızla yere diz çöktü.

Prens Andrey, gülümseyerek ona elini uzattı.

XXXI

Prens Andrey, Borodino savaş alanındaki gezici dispanserden ayrıldığından bu yana tam yedi gün geçmişti. Bütün bu süreyi yarı baygınlık içinde geçirmişti.

Yolda yaralı prense eşlik eden doktorun düşüncesine göre, ateşin yüksek oluşu ve zedelenmiş bağırsaklarının iltihaplanışı, her an ölümüne yol açabilirdi. Bununla birlikte prens, yedinci gün, zevkle çay içerek bir dilim ekmek yemiş; doktor da ateşin düştüğünü saptamıştı. İlk olarak o sabah sözcüğün tam anlamıyla kendine geliyordu.

Moskova'dan çıktıkları ilk gece hava epey sıcaktı. Dolayısıyla da prensin geceyi arabada geçirmesine izin vermişlerdi. Ama Mitişi'ye geldikleri zaman onu arabadan çıkarıp çay vermelerini kendisi istedi. Arabadan alınıp köy evine taşınması sırasında duyduğu acı sonucu, yüksek sesle inleyerek yeniden bayılmıştı.

Onu portatif karyolaya yatırdıkları vakit de, gözleri kapalı olarak ve hiç kımıldamaksızın yattı uzun bir süre. Sonra gözlerini açtı ve yavaşça fısıldadı:

"Getiriyorlar mı çayımı? Ne oldu?"

Birtakım önemsiz ayrıntıları iyi anımsaması doktoru şaşırtmıştı. Hemen prensin nabzını saydı, o zaman şaşkınlık ve biraz da hoşnutsuzluk içinde nabzın daha iyi olduğunu gördü. Hoşnutsuzluk duymasının nedeni meslek bilgisine ve deneyimine dayanarak, prensin yaşamda kalmasının olanaksız bir şey olduğunu düşünmesiydi. Şimdi ölmediği takdirde, bir süre sonra müthiş acılar çekerek öleceği kanısındaydı.

Onunla aynı alaydan olan ve konvoylarına Moskova'da katılan küçük, kırmızı burunlu Albay Timohin'i de götürüyorlardı. Timohin, Borodino'da ayağından yaralanmıştı. Doktorun yanı sıra prensin uşağı, arabacı, ve iki de hizmeteri bulunuyordu yanlarında.

Prens Andrey'e çay verdiler. Çaya çoktan beri susamış gibi içiyordu. Bir yandan da bir şey anlamaya ya da anımsamaya çalışıyormuş gibi, ateşli gözlerle kapıya bakıp duruyordu.

Sonra da:

"Başka çay istemem," dedi ve sordu:

"Timohin burada mı?"

Timohin, bankta sürünerek ona yaklaştı.

"Buradayım prensim," dedi.

"Yaran nasıl?"

"Benim yaram mı? Kötü sayılmaz! Ama siz nasılsınız? Asıl önemli olan sizsiniz!"

"Kitabı bulma olanağı yok mu hiç?"

"Kitabı? Hangi kitabı prensim?"

"İncil'i! Bende yok da."

Kutsal Kitap'ı bulacağına söz veren doktordu. Sırası gelmişken, prensin neler hissedeceği öğrenmek için birtakım sorular yöneltmişti ona. Prens Andrey, doktorun bütün bu sorularına isteksiz ama akıllıca yanıtlar verdikten sonra altına bir döşek koyarlarsa daha iyi olacağını, çünkü bu durumda çok rahatsız yattığını ve çok acı duyduğunu söyledi. Bunun üzerine doktor ile uşak, perensi örten kaputu kaldırıp yaradan yayılan ağır, çürümüş et kokusundan yüzlerini buruşturarak o korkunç yarayı incelemeye koyuldular.

Doktor, nedense, hoşnutsuzluk içindeydi. İlkin bir şeyler değiştirmeye koyuldu, sonra yaralıyı öyle bir biçimde çevirdi ki, prens gene bayıldı ve sayıklamaya başladı. Kendisine o kitabı bir an önce bulup yarasının altına yerleştirmelerini istiyordu hep.

"Ne var ki bunda!" diyordu ağlamaklı bir sesle. "Bende o kitap yok işte! Lütfen, yalvarırım, bulun bana o kitabı ve bir dakika için olsun şuraya koyverin!"

Doktor, bu arada, elini yıkamak için sofaya çıkmıştı. Kendisine su döken uşağı payladı:

"Sizi gidi arlanmazlar!" dedi. "Hiç mi acıma kalmadı sizde? Bir dakika bakamadım doğru dürüst, tam yarası yatağa değecek biçimde yatırmışsınız! Öyle bir yakar ki o, prensin nasıl dayandığına şaşıyorum doğrusu!"

Uşak:

"Herhalde şimdi gerektiği gibi yerleştirdik," dedi. "Tanrı yardımcısı olsun!"

Prens Andrey, başına gelenleri de, yaralı oluşunu da, araba Mitişi'de durduğu vakit kendisini eve götürmelerini istediğini de anımsamıştı. Taşınırken gene kendini yitirmiş; ancak ikinci kez, köy evinde, kendisine çay getirildiğinde gözünü açmıştı. İşte o vakit, bütün olup bitenleri yeniden hayalinde canlandırırken, çok çarpıcı bir biçimde, gezici dispanserde karşılaştığı o hiç sevmediği adamın çektiği acıyı görünce kendisine mutluluk getiren arıtıcı düşüncelerini anımsamıştı. Şimdi de aynı şey oluyordu işte. Aynı düşünceler belirli ve apaçık bir biçimde değil ama gene de tüm varlığını sararak canlanıyordu zihninde. Yepyeni bir mutluluğa erdiğini seziyordu. Bu mutluluğun İncil'le bir ilişkisi olacaktı. Kutsal Kitap'ı onun için istemişti.

Ama yaralı bedenini ters biçimde yerleştirmeleri, onu yeniden tutup çevirmeleri, düşüncelerini bir anda karıştırmıştı.

Üçüncü kez gözlerini gecenin derin sessizliği içinde açmıştı. Odada herkes uyuyordu. Cırcırböceği sofada ötüyor, masanın ve tasvirlerin üzerinde dolaşan karafatmalar hışırdıyor ve başucundaki büyük bir mantarı andıran isli mumun yanında bir güz sineği oradan oraya atlıyordu.

Prens Andrey, olağan bir ruh hali içinde değildi. Sağlam bir insan, olağan olarak aynı anda sayısız denecek çok şeyi anar, duyar ve düşünür. Ama bütün bunların arasında seçim yaparak bir dizi düşünce ya da olayı ayırıp dikkatini onların üstünde yoğunlaştırmak istenç ve gücüne sahiptir. Sağlam bir insan derin bir düşünceye daldığı bir sırada bile birden içeri giren bir kimseye nazik bir söz söylemek için dikkatini bir anlığına düşünce konusundan ayırıp sonra da gene aynı derin düşünceye dönebilir elbet.

Prens Andrey'in ruh hali işte bu bakımdan olağan değildi. Gerçi bütün duyguları daha keskin ve

daha belirgindi ama istencinin dışındaydı. Aynı anda o, çeşitli düşünceler ve çeşitli sanrıların etkisine kapılıyordu. Kimi vakit kafası birdenbire şaşkınlık verici bir açıklıkla çalışmaya başlıyordu. Düşüncelerinde öylesine bir güçlülük, öylesine bir belirginlik ve öylesine bir derinlik ortaya çıkıyordu ki, sağlamken böyle düşünebilmesi olası değildi. Ne var ki aklı işte böyle şaşmazlıkla çalışırken, düşünceleri birdenbire ortasından kopuyor, onun yerini hiç beklenmedik bir hayal alıyor ve ilk düşüncesine yeniden dönmek için kendinde artık güç bulamıyordu.

Yarı karanlık odada iri iri açılmış ateşli gözlerini karşıya dikmiş yatarken, 'Yeni bir mutluluk tattım, evet,' diye düşünüyordu.

'Böyle bir mutluluğu insanın elinden hangi güç alabilir? İnsanın maddi gücünü aşan, maddenin insan üzerinde oluşturduğu dış etkilerin üstünde kalan bir mutluluktu bu! Yalnız ve yalnız ruhu doyuran bir mutluluktu! Bir aşk mutluluğuydu! Her insan anlayabilir bu mutluluğu; ama ancak Tanrı varabilir onun derinliğine ve zaten onu insana bağışlayan da yalnız ve yalnız Tanrı'dır. Tanrı bu kuralı nasıl ortaya koydu peki? Niçin koydu? Niçin, evet niçin?'

Düşüncelerinin akışı burada birden kesiliverdi; ve Prens Andrey (bunu bir sanrı durumunda mı, yoksa gerçekten mi işittiğini kestiremeyerek), hafif, tuhaf, fısıltıyı andıran bir ses duydu. Hiç durmaksızın ve hep aynı tonda:

"Piti... piti... piti..." diyordu bu ses.

Sonra yalnızca:

"Ti... ti... ti..." biçimini aldı.

Hemen arkasından gene: "Piti... piti... piti..." oldu.

Sonra da yeniden:

"Ti... ti... ti..." biçimine girdi.

Bu hışırtılı müzikle birlikte, üzerinde ve yüzünün tam ortasına rastlayacak biçimde, incecik iğneler ile küçücük ışınlardan oluşan hayali bir varlığın yükseldiğini görür gibi oluyordu. Bu, kendisine alabildiğine zor geldiği halde, yükselen varlığın yıkılmaması için çaba gösterip dengesini koruması gerektiğini duyumsuyordu. Gelgelelim ne denli çabalasa, o yükselen yapı devrilip yıkılıyor; sonra da o hışırtıyı andıran müziğin sesiyle uyumlu bir biçimde yeniden oluşuyordu.

Prens Andrey:

"Uzuyor ve yayılıyor," diye mırıldandı. "Uzadıkça uzuyor, yayıldıkça yayılıyor."

Bir yandan, o iğnelerden oluşan ve durmaksızın yayılarak yükselen yapıyı (gözü arada bir mumun bir yuvarlak içine alınmış kırmızı ışığına takılarak) seyrediyor; bir yandan da karafatmaların hışırtısına ve yastığa ya da yüzüne konup duran sineğin vızıltısına kulak kabartıyordu. Sineğin, yüzüne her değişinde bir yanma duyar gibi oluyor; aynı zamanda da bu sineğin, yüzünün üzerinde yükselen o yapıyı nasıl olup da yıkmadığına şaşıyordu.

Bütün bunlardan başka önemli olan bir şey daha vardı. Kapıdaki beyazlık! Bir sfenks heykeliydi bu; ve prense dayanılmaz biçimde ağırlık veriyordu.

Prens Andrey:

"Belki de masanın üzerine bırakılmış bir gömlektir, kim bilir?" diye mırıldandı.

'Bunlar da ayaklarımdır,' diye geçirdi aklından. 'Oradaki de kapı işte! Peki ama niçin hep böyle uzayıp yayılıyorlar?'

O ses gene yükseldi:

"Bir de bu ses yok mu! Kesilmek bilmeyen bu ses! Bu piti... piti... piti... şimdi de ti... ti... ti... Ve işte yeniden piti... piti... piti..."

Prens Andrey, belli belirsiz düşünüyordu bunları. Sonra kim olduğu belirsiz birine yalvarırcasına:

"Yeter, ne olur, yeter," diye fısıldadı hafifçe. "Kes şunu, lütfen kes artık!"

Kısa aralıklarla birkaç kez yineledi bu isteği. Her aralıkta belirsizliklerden sıyrılmış bir düşünce doğuyordu ve içinde olağanüstü belirgin, şiddetli bir duygu uyanıyordu.

Zihni bulanıklıktan birdenbire ve tam anlamıyla kurtularak saydamlaşıyor ve:

'Sevgi, evet sevgi!' diye düşünüyordu. 'Ama birini bir şey karşılığında, herhangi bir itkiyle ya da bir amaçla sevmeye dayanan sevgi değil, hayır! Ölüm döşeğindeyken düşmanını görüp de bütün her şeye karşın ona karşı ilk olarak duyduğum sevgi!'

'İnsan ruhunun özü olan sevgiyi, herhangi birine yönelmesine gerek olmayan sevgiyi duydum işte ben! Bu mutluluk verici duyguyu şimdi de yaşıyorum. İnsan kardeşlerimizi sevmek, düşmanlarımızı sevmek! Değer verdiği bir varlık için insanca bir sevgi besleyebilir bütün herkes; ama düşmana duyulan sevgi ancak ilahi bir sevgi olabilir. Nitekim işte ben bundan ötürüdür ki o adamı sevdiğimi duyumsadığım vakit böyle bir sevince gömüldüm.'

'Ne oldu o adam? Sağ mıdır acaba?'

'Birine beslenen insanca sevgi nefrete dönüşebilir ama ilahi bir sevgi hiç değişmez! Ne ölüm yok edebilir onu, ne de herhangi başka bir şey! Ruhun özü bu sevgidir işte! Oysa ben ömrüm boyunca ne çok insandan nefret etmişimdir! Üstelik de bütün insanlar arasında hiç kimseyi ondan daha çok sevmemiş ve hiç kimseden de ondan nefret ettiğim kadar nefret etmemişimdir.'

Hayalinde birden Nataşa canlandı; ama onu eskiden olduğu gibi, yalnızca içinde zevk uyandıran iyi ve güzel yönleriyle görmüyordu; ilk kez ruhunda olup bitenleri anlamaya çalışıyordu. Böylece duygularını, çektiği acıyı, duyduğu utancı ve pişmanlığı anladı. İlk kez verdiği red cevabıyla zalimce davrandığını ve onunla ilişkisini kesmekle katı yüreklilik gösterdiğini kavrıyordu şimdi. 'Onu bir kez daha olsun görebilsem! Bir kez olsun o gözlere bakarak, demeliyim ki...'

Gene, "Piti... piti... piti... ti... ti... ti..." sesi duyuldu. Sonunda sinek kendini bir yere çarptı ve Prens Andrey, birden bambaşka gerçeklere dayanan sayıklamalar dünyasına gömülüverdi. Bu dünyada olağanüstü bir şey olmuştu. Gene bir yapı devrilmeden, parçalanmadan yükseliyor, gene bir şeyler yayılıyor, mum gene kırmızı bir yuvarlak oluşturarak yanıyor, kapının yanında gene aynı gömlek bir sfensk biçiminde duruyordu. Ama bütün bunlardan başka, bir gıcırtı duymuştu. İçeri serin bir rüzgâr, taze bir koku getirmiş; ve kapının önünde, ayakta duran başka bir sfensk belirmişti. Bu seferki

sfenksin bir yüzü vardı ve o solgun yüz, o pırıl pırıl gözler o sırada Prens Andrey'in düşündüğü Nataşa'nın yüzüydü ve onun gözleriydi!

Prens Andrey, 'Ah, bu bir türlü sona ermeyen sayıklamalar, bana ne çom ağır geliyor!' diye düşünerek bu yüzü hayalinden silmeye çalıştı. Ama o, karşısında gerçeğe özgü bir güçle sarsılmadan duruyor, üstelik yaklaşıyordu. Prens Andrey, o eski tertemiz düşünce dünyasına dönmek istedi, ama artık bunu yapamıyordu. Sayıklamalarında yaşadığı dünya onu içine çekiyordu. O hafif hışırtılı ses, tekdüze bir mırıltı durumunda sürüp gidiyordu. Bedeninde bir ağırlık vardı, bir şey uzayıp gidiyor ve o tuhaf yüz hep karşısında duruyordu. Prens Andrey, bütün gücüyle düşüncelerini toplamaya çalışarak yattığı yerde kımıldadı. Birden kulaklarında bir çınlama oldu, gözleri bulandı, suya dalan bir insan gibi bayılıverdi. Kendine geldiği vakit, Nataşa, o dünyada yaşayan bütün insanların arasında sırrı yalnız ona açıklanan o yepyeni, o tertemiz, o ilahi sevgiyle, herkesten fazla sevmek istediği Nataşa, diz çökmüş olarak karşısında duruyordu. Prens Andrey, gördüğünün gerçek, canlı Nataşa olduğunu anladı. Ama buna şaşmadı. Yalnızca sakin bir kıvanç duyuyordu. Nataşa, dizüstü duruyor, korkuyla, gözlerini hiç ayırmadan (kendinde kımıldayacak güç bulamayarak) prense bakıyor, hıçkırıklarını tutmaya çalışıyordu. Yüzü sapsarı ve kıpırtısızdı. Yalnız çenesinde bir titreme vardı.

Prens Andrey, esen bir gülümseyişle elini uzattı:

"Siz misiniz?" dedi. "Ne mutluluk!"

Nataşa, hızlı bir şekilde dizlerinin üzerinde ona doğru biraz daha sokuldu, yavaşça elini tuttu, eğildi, dudaklarını değdirerek öpmeye başladı.

"Bağışlayın beni!" diye fısıldayarak başını kaldırıyor, kesik kesik:

"Yap...tık...la...rım... için... beni bağışlayın!" dedi.

Dudaklarını prensin eline dokundurarak onu daha sık öpmeye başladı.

Prens Andrey, gözlerini görebilmek için Nataşa'nın yüzünü eliyle yukarı doğru kaldırdı:

"Seni eskisinden daha çok, eskisinden de kutsal bir sevgiyle seviyorum," dedi.

Mutlu gözyaşlarıyla dolu olan gözler ürkek ürkek, aynı zamanda acılarını paylaşma isteği ve sevinçle karışık bir sevgiyle bakıyordu ona. Dudakları şişmişti Nataşa'nın; zayıf ve solgun yüzü, güzel olmak şöyle dursun, korkunçtu. Ama Prens Andrey, bu yüzü görmüyordu; onun gördüğü Nataşa'nın pırıl pırıl gözleriydi ve bu gözler çok, çok güzeldi.

Prens Andrey ile Nataşa'nın arkasında bir konuşma duyuldu. Artık iyice uyanmış olan uşak Piyotr, doktoru uyandırıyordu. Ayağının ağrısından gözüne uyku girmeyen Timohin, çoktandır olup bitenleri fark etmişti ve çıplak bedenini çarşafla örtmeye çalışarak büzülüp duruyordu yattığı bankta.

Doktor, yattığı yerde doğruldu.

"Bu da ne demek?"

Gene sert bir sesle hemen ekledi:

"Lütfen gidin buradan, bayan! Lütfen!"

Aynı anda, Nataşa'nın yerinde olmadığını gören kontesin gönderdiği hizmetçinin kapıyı yavaşça vurduğu işitildi.

Uykusundan uyandırılmış bir uyurgezer gibi odadan çıkıp kendi odalarına gitti Nataşa. Hıçkıra hıçkıra ağlayarak yatağına kapandı.

O günden sonra, Rostoflar'ın ilerledikleri yol boyunca Nataşa, her konakladıkları, her dinlendikleri yerde, Bolkonski'nin başucundan hiç ayrılmadı. Doktor bile genç kızın bu derece dirençli olabileceğini, hastaya bakım konusunda beceriklilik gösterebileceğini hiç beklemediğini açıklamak zorunda kalmıştı. Prens Andrey'in, yolda kızın kucağında ölmesi olasılığı (ki doktora göre kesinlikle böyle olacaktı.) kontese ne kadar korkunç görünürse görünsün, kadıncağız, Nataşa'ya engel olamıyordu. Gerçi bir aradan sonra Prens Andrey ile Nataşa arasında yeniden canlanan bu yakınlaşmanın sonucu olarak eski nişanlılık bağının yenileneceği geliyordu aklına. Ama hiç kimse bundan söz etmiyordu. Ölüm kalım sorunu yalnız Bolkonski'nin başında değil, bütün Rusya'nın üzerinde çözümlenmemiş olarak havada asılı duruyor; başka bütün varsayım, tasarı ve düşünceleri dışlıyordu.

XXXII

Piyer, üç eylül günü geç uyandı. Başı ağrıyordu. Sırtından çıkarmadan yattığı giysisi ona ağırlık veriyordu; içinde bir gün önce utanılacak bir davranışı olduğunu sezdiren belirsiz bir duygu vardı. Bir gün önce yüzbaşı Ramballe'le yaptığı konuşmaydı bu.

Saat on birdi, ama dışarıda hava tuhaf bir biçimde karanlık görünüyordu. Piyer, yerinden kalktı, gözlerini ovaladı ve ancak, Gerasim'in çalışma masasının üzerine koyduğu kabzası oymalı tabancayı görünce anımsadı nerede olduğunu ve o gün ne yapması gerektiğini.

'Yoksa artık geç mi kaldım? diye düşündü bir an. 'Hayır, herhalde Moskova'ya on ikiden önce girmez!'

Üstünü başını düzeltip tabancayı aldı ve dışarı çıkmaya hazırlandı. O sırada, ilk kez aklına bir düşünce geldi: Bu silahı nasıl taşıyacaktı. Bunu elinde taşıyarak sokakta dolaşamazdı ya! Tabancayı geniş kaftanın içine bile saklamak zordu. Görünmeyecek biçimde kuşağın içine ya da koltuğunun altına da saklayamazdı. Üstelik tabanca boştu, onu doldurmaya vakit bulamamıştı.

"Zararı yok, kılıç kullanırım!" diye söylendi.

Oysa kendi kendine yapmak istediği işi ayrıntılarıyla düşünürken vardığı sonuca göre, 1809'daki o üniversite öğrencisinin asıl yanlışı, Napolyon'u kılıçla öldürmeye kalkışmasıydı. Ama sanki Piyer'in asıl amacı, tasarısını gerçekleştirmek değildi de, sanki kendi kendine, o karardan dönmediğini ve onu yerine getirmek için elinden gelen her şeyi yaptığını kanıtlamak istiyor gibiydi. Çabucak Sahareva Kulesi'nde tabanca ile birlikte satın aldığı kabzası yeşile çalan, demiri körlenmiş hançeri aldı ve yeleğinin içine sakladı.

Kaftanına kuşak bağladı, başına şapkasını geçirdi, sonra gürültü etmemeye ve yüzbaşıyla karşılaşmamaya çalışarak, koridordan geçip sokağa çıktı.

O akşam aldırmazlıkla seyrettiği yangın, gece iyice yayılmıştı. Moskova artık her yandan yanıyordu. Araba pazarı, Moskova arkası, ırmak boyu, 'Konuklar' yolcu hanı, Pavaroskaya Caddesi, Moskova Irmağı üzerindeki mavnalar ve Dorgomilof köprüsünün yanındaki tezgâhlar hep birden tutuşmuş yanıyorlardı.

Piyer, Povarskaya Caddesi'nin sokaklarından Arbat Alanı'na, Aziz Nikola Kilisesi'nin yanına gidecekti; çünkü çoktandır, yapacağı işin orada olmasına karar vermişti. Evlerin çoğunda dış kapılar kilitli, panjurlar kapalıydı. Caddeler, yan sokaklar boştu. Havada bir yangın ve duman kokusu vardı. Yolda tek tük kaygılı ve ürkek yüzlerle dolaşan Ruslar ile kentli olmadıklarını, yalnız karargâh kurduklarını belli eden bir tavırla caddelerin orta yerinden giden Fransızlara rastlıyordu. Ruslar da, Fransızlar da Piyer'e şaşkınlıkla bakıyorlardı, şişmanlığından ve bütün varlığından taşan tuhaf, somurtkan, kararlı tavrından değil, bu adamın hangi sınıftan olduğunu anlayamamalarından ileri geliyordu. Fransızlar da ona şaşkınlıkla bakıyorlardı. Çünkü kendilerine korku ve merakla bakan bütün öbür Rusların tersine, Piyer, onlara hiç mi hiç önem vermiyordu. Bir evin kapısı önünde, anlatmak istediklerini anlamayan Ruslar'la tartışan üç Fransız, Piyer'i durdurarak Fransızca bilip bilmediğini sordular.

Piyer, 'hayır' anlamına başını sallayarak oradan uzaklaştı. Bir başka yan sokakta yeşil bir sandığın yanında nöbette duran bir er, ona bağırdı; ve ancak bu buyurgan bağrış yenilenip de nöbetçi erin tüfeğini eline aldığı duyulunca, Piyer, sokağın öbür yanına geçmesi gerektiğini anladı. Çevresinde olup bitenlerden hiçbirini görmüyor, hiçbir şey anlamıyordu. Tasarısı sabırsızlık ve dehşetle, kendisine yabancı, korkunç bir şey olarak yaşıyordu içinde. Bir gece önceki denemeden ötürü herhangi bir etki altında kalıp kararlılığını yitirebileceğinden korkuyordu. Ama talih, içinde bulunduğu bu ruh halini, gitmek istediği yere varıncaya değin tam anlamıyla korumasına olanak vermeyecekti. Yolda herhangi bir şey ona engel olmasa bile, tasarısının yerine getirilmesi olanaksızdı; çünkü Napolyon dört saat önce Dorogomilof köprüsünden Arbat'a, oradan da Kremlin sarayına geçmişti. O sırada müthiş bir can sıkıntısı içinde, çarın saraydaki çalışma odasında oturuyor; yangınların söndürülmesi, soygunların önlenmesi ve kentte oturan insanların yatıştırılması için gereken önlemler konusunda ayrıntılı buyruklar veriyordu. Ama Piyer, bunu bilmiyordu; yaradılışlarına aykırı bir nitelikte olduğu için yerine getirilmesi olanaksız bir işi inatla yapmaya karar vermiş insanlar üzüntü çekerek kendini bütün varlığıyla onu bekleyen işe vermişti. Tam kararın uygulayacağı anda istencinin zayıflamasından ve bu yüzden kendisine olan saygısını yitirmesinden korkuyor ve buna önceden üzülüyordu.

Çevresinde olup biten şeylerden hiçbirini görmüyor, işitmiyordu; ama tuhaf bir sezişle, hangi yoldan gideceğini biliyor ve onu Povarskaya Caddesi'ne çıkaracak yan sokakları hiç şaşırmıyordu.

Povarskaya Caddesi'ne yaklaştıkça biraz daha yoğun, biraz daha yaygın bir durum aldı duman. Yangından ötürü hava ısınmaya bile başlamıştı. Ara sıra evlerin damlarından ateşten birer dil biçiminde alevler fışkırıyordu. Bir alay insan vardı sokaklarda; ve bu insanlar daha kuşkulu görünüyorlardı. Ama Piyer, çevresinde olağanüstü bir şeyler olup bittiğini sezdiği halde, yangına gittikçe daha çok yaklaştığını anlamıyordu. Bir ucu Povarskaya Caddesi'ne, öbür ucu Gürcü prensinin bahçelerine dayanan büyük ve yapımı bitirilmemiş köprünün üzerinden geçen daracık yoldan giderken, yanı başında bir kadının içi yana yana ağladığını işitti birden. Uykudan uyanmış gibi durarak başını kaldırdı.

Daracık yolun yanlarında, kurumuş tozlu otların üzerine, gelişigüzel, yığınla ev eşyası atılmıştı. Kuştüyü yastıklar, semaver, tasvirler ve bir de sandık. Toprağın üzerinde, sandığın yanında, geçkince, uzun üst dişleri alt dudağının üzerine gelen dişlek, zayıf bir kadın oturuyordu. Sırtında uzun siyah bir manto, başında bir başlık vardı. Oturduğu yerde sallana sallana, söylene söylene, içi yana yana ağlıyordu kadın. On, on iki yaşlarında kirli entariler ve mantolar giymiş iki küçük kız, solgun ürkek yüzlerinde şaşkın bir ifadeyle annelerine bakıyorlardı. Yedi yaşlarında, sırtında ceket, başına da babasının olduğu belli bir kasket giymiş küçük bir çocuk, yaşlı dadısının kucağında ağlıyordu. Yalınayak, üstü başı kirli bir hizmetçi kız, sandığın üzerine oturmuş; sarıya çalan saç örgüsünü çözmüş saçlarını toplayarak aralarında yanmış olanları topluyordu. Favorilerinin ucu dışarıya doğru yuvarlak bir biçimde kıvrılmış, dümdüz oturtulmuş kasketinin altında görünen saçları şakaklarına iyice yatırılmış, redingotlu, biraz kambur, orta boylu memur kılıklı bir adamdı kadının kocası. Yüzünde kıl kıpırdamadan, üst üste konmuş sandıkları oraya buraya itiyor, içlerinden giysiler çıkarıyordu.

Kadın, Piyer'i görür görmez ayaklarına kapandı.

"Beyefendiciğim, babacığım! Hıristiyan Ortodoks'sunuz değil mi? Kurtarın, yardım edin!"

Hep hıçkıra hıçkıra ağlayarak konuşuyordu.

"Kızım! Benim kızım! Küçük kızımı bıraktılar! Yandı! Ah, ah! Yavrum, seni bunun için mi büyüttüm? Yavrucuğum! Ah, ah!" Kocası, herhalde yabancı bir insanın karşısında kendisini temize çıkarmak için, kısık sesle karısına:

"Yeter, Maria Nikolayevna," dedi. "Herhalde kız kardeşi götürmüştür, başka nerede olabilir!"

Kadın, birden ağlamasını keserek, öfkeyle:

"Budala! Canavar!" diye bağırdı. "Sende vicdan yok ki! Kendi çocuğuna bile acımıyorsun! Başkası olsa, çocuğu ateşten kurtarırdı. Sanki baba değil, insan değil, taştan yapılmış! Lütfen bakar mısınız? Beyefendiciğim."

Kadın, böyle hızlı hızlı konuşarak, hıçkıra hıçkıra Piyer'e döndü:

"Yanı başımızda yangın çıkmıştı. Bize de sıçradı. Hizmetçi kız, 'Yangın var!' diye bağırdı. Her şeyi toplamak için atıldık. Üstümüzde ne varsa onunla dışarı çıktık. İşte toplayıp kaçırdıklarımız bunlar. Tasvirler, bir de çeyiz olarak getirdiğim yatak, gerisi mahvoldu. Çocukları aradım, bir de baktım ki Kaleçka yok. Aman Tanrım! Ay!"

Kadın, gene hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

"Yavrucuğum, sevgili yavrum, yandı kül oldu! Yandı!"

Piyer:

"Peki ama nerede, nerede kaldı?" diye sordu.

Karşısındakinin yüzündeki heyecanlı ifadeden onun kendisine yardım edebileceğini anlamıştı. Ayaklarına sarıldı:

"Ağabeyciğim! Beyefendiciğim!" diye bağırdı. "Koruyucum benim, hiç değilse beni avutacak bir söz söyleyin."

Sonra hışımla ağzını yayarak uzun dişlerini daha çok gösteren bir tavırla, hizmetçi kıza:

"Anişka, git göster yolu! Kaltak seni!" diye bağırdı.

Piyer, hemen tıkanırcasına:

"Yolu sen göster! Sen yolu göster, ben... ben... gerekeni yaparım," dedi.

Üstü başı kirli hizmetçi kız, sandığın öbür yanından çıktı, saç örgüsünü düzeltti ve içini çekerek nasırlı, çıplak ayaklarıyla daracık yoldan ileri doğru yürüdü. Piyer, büyük bir baygınlıktan sonra birden ayılarak gene yaşama dönmüş gibiydi. Başını daha dik tutarak gözlerinde bir canlılık parıltısıyla, hızlı adımlarla kızın peşinden gitti, önüne geçti ve Povarskaya Caddesi'ne çıktı. Bütün cadde yoğun bir duman bulutuyla örtülmüştü. Bu bulutun içinden yer yer, dil dil alevler fışkırıyordu. Yangının önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Caddenin ortasında bir Fransız generali duruyor, çevresinde toplananlara bir şeyler söylüyordu. Yanında kızla birlikte generale yaklaştı ama Fransız erleri onu durdurdular. Birisi, ona:

"Yasak! Geçilmez!" diye bağırdı.

Kız:

"Buradan gidelim, amcacığım!" dedi. "Yan sokaktan, Nikulin-ler'in evinden geçeriz."

Piyer, gerisingeri döndü ve kıza yetişebilmek için arada bir zıplayarak yürümeye başladı. Koşarak sokağın öbür yanına geçti, sola dönüp yan sokağa saptı, üç evin önünden geçti ve sağa dönerek büyük dış kapıdan içeri girdi kız. Avlunun öbür yanına koştu, tahta bir çitin küçük kapısını açtı ve durakladı. Her yanı ışığa ve sıcağa boğarak yanan küçük eklenti bir daireyi gösterdi Piyer'e. Yapının bir ucu yıkılmıştı; öbür ucu yanıyor, penceredeki aralıklardan ve damın altından fışkıran alevler gözleri kamaştırıyordu.

"Hangisi, eviniz hangisidir?" diye sordu. Kız, eklenti olarak yapılmış küçük daireyi göstererek: "Ah!" diye inledi. "İşte orası! Orasıydı bizim evimiz! Yavrucuğum, Kateşkam, sevgili küçükhanımım benim, yandı kül oldu! Ah, ah!"

Anişka, yangını görür görmez duygularını açığa vurma gereğini duymuş, inleyip duruyordu şimdi.

Piyer, ilkin, eklenti daireye sokuldu, ama öyle bir sıcak vardı ki, küçük evin yanından dolaşmak zorunda kaldı ve pek de büyük olmayan bir başka evin yanına çıktı. Bu ev yalnız damının bir ucundan tutuşmuş ve önünde bir sürü Fransız toplanmış, koşuşup duruyorlardı. Piyer, bir şeyler taşıyan Fransızların önce ne yaptığını anlayamadı. Ama tam önünde bir Fransız'ın kılıcının küt yanıyla bir köylüye vurduğunu ve adamın elindeki tilki kürkünü almaya çalıştığını görünce, belirsiz bir biçimde buranın soyulduğunu anladı. Ama şimdi bunun üzerinde duracak vakti yoktu.

Yıkılan duvarlar ve çöken tavanların çatırtısı, uğultusu, alevlerin ıslığa benzeyen hışırtısı, halkın heyecanlı çığlıkları, alev duvarlarının üzerinden yer yer ya da kesintisiz olarak yukarı tırmanan bu pul pul altın kıvılcımlarla dolu duman bulutlarının birden aydınlanarak yükselişi ya da yere doğru çökerek yoğun simsiyah bir bütün durumuna gelip dalgalanması, duyduğu sıcaklık ve is kokusu, sonra çevrede hızla olup bitenler, yangınların her zaman uyandırdığı heyecanı uyandırmıştı Piyer'de de. Olup bitenler ona özellikle büyük etki yapıyordu. Çünkü Piyer, bu yangını görünce, kendisine ağırlık veren düşüncelerden kurtulmuş olduğunu anlamıştı. Genç, neşeli, çevik ve kararlı bir insan oluvermişti birden. Evin bulunduğu yerden dolaşarak eklenti dairenin öbür yanına gitti. Daha ayakta duran bölüme girmek istedi. Ama o sırada tam başının üzerinde birkaç kişinin çığlık attığını, arkasından da ağır bir şeyin büyük bir çatırtı ve şangırtıyla hemen yanına düştüğünü işitti.

Arkasına baktı, evin pencerelerinde içi madeni eşyalarla dolu bir komodin çekmecesini dışarı fırlattıklarını gördü. Aşağıda duran Fransız erleri komodine yaklaştılar. Fransızlardan biri Piyer'i ayırt ederek:

"Peki bu adam ne istiyor?" diye bağırdı. "Bu evde bir çocuk var. Burada bir çocuk gördünüz mü?" dedi Piyer.

"Şaşılacak şey, ne diyor bu adam? Haydi git işine!" diye sesler duyuldu ve biri, Piyer'in herhalde çekmecenin içindeki gümüşlerle bronz eşyayı ellerinden almak istediğini sanarak gözdağı verici bir tavırla üzerine doğru yürüdü. Yukarıdan bir Fransız:

"Bir çocuk mu?" diye bağırdı. "Bahçede bir viyaklama duydum. Belki de onun çocuğudur. İnsanca

davranmalıyız ne de olsa!" Piyer:

"Nerede? Nerede?" diye sordu.

Fransız, pencereden evin arkasındaki bahçeyi işaret ederek: "Şurada, şurada," diye bağırıyordu. "Durun! İneceğim." Gerçekten de bir an sonra yanağında tuhaf bir leke olan Fransız delikanlısı, sırtında bir gömlekle alt katın penceresinden dışarı atladı. Piyer'in omzuna vurarak, onunla birlikte bahçeye koştu. Arkadaşlarına da:

"Çabuk olsanıza siz, burası gittikçe ısınıyor!" diye seslendi. Evin arkasındaki kumluk patikaya koşarak çıktığı vakit, Piyer'i elinden tutup yuvarlak bir şey gösterdi ona. Banklardan birinin altında pembe giysili üç yaşlarında bir küçük kız yatıyordu. Yanağında leke olan Fransız:

"İşte sizin çocuk orada. A! Kızmış! Daha iyi ya!" dedi. "Hoşça kal, dostum! İnsanca davranmalıyız. Hepimiz ölümlüyüz, öyle değil mi?"

Sonra arkadaşlarının yanına koştu. Piyer, sevinçten tıkanır gibi olarak küçük kızın yanına koştu, onu kucağına almak istedi. Ama annesine benzeyen, yüzü hastalıklı ve sarı ve hiç de cana yakın görünmeyen küçük kız, yabancı bir insanı görünce fırlamış, kaçmaya davranmıştı. Piyer, onu zorla kucağına aldı. Küçük kız, can zoruyla, öfkeli öfkeli sesi yettiğince bağırarak, minicik elleriyle Piyer'in kollarını bedeninden uzaklaştırmak için çırpınmaya ve üzerine sümükleri akan ağzıyla ellerini ısırmaya çalışıyordu. İçinde, tıpkı bir hayvan yavrusuna dokunuyormuş gibi korku ve tiksinti duydu Piyer.

Çocuğu kucağından atmamak için kendisini zorlayarak büyük eve doğru koştu. Ama oraya geldiği yoldan gitmesi olanaksızdı artık. Hizmetçi kız Anişka, ortalarda yoktu; ve Piyer, hem acıma, hem de tiksinti duyarak acı acı hıçkıran, üstü başı sırılsıklam küçük kızı elinden geldiğince sevecenlikle bağrına basıp bir başka çıkış yolu bulmak için bahçenin öbür ucuna koştu.

XXXIII

Piyer, kucağındaki yükle avluların arkasından ve ara sokaklardan dolaşarak Povarskaya'nın köşesindeki Gruzinski bahçesine döndüğünde, ilk anda, çocuğu bulmak için fırladığı yeri tanıyamadı. Ortalık öylesine kalabalık ve evlerden çıkarılmış eşyalarla öylesine doluydu ki!

Kendi mallarıyla birlikte yangından korunmak için bir araya gelmiş olan Rus ailelerinden her biri ayrı bir kılığa bürünmüş birkaç Fransız eri de vardı burada. Ama Piyer, onları önemsemedi; memurun ailesini bulmak için acele ediyordu; kızı annesine vermeli, sonra da bir an önce geri dönüp birini daha kurtarmalıydı. Piyer, daha birçok şeyi hem de hiç vakit yitirmeksizin yapması gerektiği inancındaydı. Çocuğu kurtarmak için koşarken varlığını saran gençlik heyecanını, enerji taşmasını ve kararlılığı, sıcağın ve koşuşup durmanın da etkisiyle şimdi bir kat daha duyumsuyordu. Kız, susmuştu artık, küçücük elleriyle Piyer'in kaftanına sımsıkı sarılmış, genç adamın kucağında kımıltısız oturuyor ve yabanıl bir hayvan gibi ürkek ürkek çevresine bakınıyordu. Piyer, arada bir ona bir göz atıp gülümsüyordu. Bu ürkek, hastalıklı, küçücük yüzde yalnızca meleklere özgü, insanı yüreğinden yaralayan bir suçsuzluk ifadesi vardı sanki.

Ne memur, ne karısı eski yerlerindeydi. Piyer, hızlı adımlarla halk arasında dolaşmaya, gözüne çarpan yüzlere dikkatle bakmaya koyuldu.

Çok geçmeden de Doğulu tipte, sırtına kapalı bir gocuk ve yeni çizmeler giymiş gösterişli yaşlı bir erkekle aynı tipte yaşlı bir kadın, bir de genç kız olan bir Gürcü ya da Ermeni ailesi ilişti gözüne.

Kadınlardan henüz genç olanı, o ay biçimindeki düzgün kaşları ve eşine az rastlanır hafif pembe uzun yüzüyle, Doğu güzelliğinin en kusursuz örneği olarak karşısındaydı. Oraya buraya dağıtılmış eşyaların ve alandaki kalabalığın ortasında, sırtındaki o zengin atlas entarinin içinde, başında o parlak mor örtüyle, karların üzerine atılmış incecik ve narin bir sıcak iklim bitkisini andırıyordu.

Yaşlı kadının biraz arkasında, bohçaların üzerinde, uzun kirpikli, kımıltısız ve iri badem gözlerini yere indirmiş olarak oturuyordu. Güzel olduğunun farkındaydı ve bu nedenle de korkuyordu. Piyer'i şaşırtmıştı bu yüz, nitekim hemen bahçe duvarının dikinden geçerken, dönüp birkaç kez ona baktı. Duvarın öbür ucuna varıp aradıklarını gene bulamayınca durdu, çevresine bakındı.

Kucağında bebek taşıyan görünümü şimdi daha da dikkat çekiyordu; ve yanında, erkekli kadınlı bir öbek Rus toplanmıştı. Ona bir dizi soru yönelttiler:

"Birini mi yitirdin, kardeş?"

"Yoksa siz soylu bir aileden misiniz?"

"O çocuk kimin peki?"

Piyer, küçük kızın, çocuklarıyla birlikte buralarda oturmuş siyah entarili bir kadının çocuğu olduğunu söyledi; ve o kadını tanıyıp tanımadıklarını, nereye gittiğini bilip bilmediklerini sordu.

Yaşlı bir papaz yardımcısı, yüzü çiçekbozuğu olan kıza baktıktan sonra:

"Anferoflar'ın çocuğudur herhalde!" dedi.

Sonra da bas sesiyle:

"Hay Tanrım! Hay Tanrım!" diye söylendi.

Kadın:

"Anferoflar'ın olur mu hiç!" dedi. "Onlar daha sabahtan gittiler. Bana kalırsa bu çocuk, ya Maria Nikolayevna'nın çocuğudur ya da Maria İvanovna'nın."

Bir uşak karıştı konuşmaya:

"Baksanıza, bu bey 'kadın' diyor; oysa Maria Nikolayevna tam bir hanımefendidir!"

Piyer:

"Canım, kocaman dişli, zayıf bir kadındı işte!" dedi.

Köylü kadın dediğim dedikti:

"Maria Nikolayevna'nın ta kendisi işte!"

Sonra Fransız erlerini işaret etti:

"Buraya kurtlar üşüşünce onlar da bahçeye gittiler."

Papaz yardımcısı:

"Tanrı yardımcımız olsun," diye ekledi.

Köylü kadın:

"Siz iyisi mi şuraya gidin," dedi. "Bakın, şuraya! Oradadır onlar, söylediğimiz kadın odur. Hep ağlıyor, parçalıyordu kendini. Anlattığınız odur kesinlikle! İşte şuraya gideceksiniz."

Ama Piyer, artık kadını dinlemiyordu. Birkaç saniyedir gözlerini hiç ayırmaksızın, ileride olup bitenlere bakıyordu. Biraz önceki Doğulu aile ile onlara yaklaşmış olan iki Fransız erine. Erlerden biri kısa boylu, tez canlı olduğu anlaşılan bir adamdı; lacivert kaputunu kuşak yerine iple sıkmıştı belinden, başında bir kalpak vardı; ayakları çıplaktı. Öbürü, yani Piyer'de şaşkınlık yaratansa, sırtı biraz kamburlaşmış, uzun boylu, sarışın, hareketleri ağır ve yüzünde ahmakça bir hava taşıyan zayıf bir adamdı; sırtında frize bir kumaştan bir kaput, ayağında da lacivert bir pantolon ve yırtık pırtık eski çizmeler vardı.

Erlerin kısa boylusu Doğulu aileye yaklaşıp bir şeyler söyleyerek yaşlıyı ayaklarından yakalamıştı. Yaşlı, hemen çizmelerini çıkarmaya koyulmuştu. Öbürü, kaputlusuysa, Ermeni dilberinin karşısına dikilmiş, hiç kımıldamadan bakıyordu kadına.

Piyer, hemen köylü kadına dönerek küçük kızı uzattı ve buyurgan bir tonla:

"Al, al çocuğu!" dedi.

Sonra da duraksayan kadını azarlar gibi:

"Onlara veriver!" diye bağırdı.

Sesi yettiğince bağırarak ağlayan küçük kızı yere oturttuktan sonra gene geriye dönüp Doğulu aileye baktı.

Yaşlı adam şimdi yalınayak oturuyordu. Kısa boylu Fransız, öbür çizmesini de çıkarmış, her iki çizmeyi birbirine vurup duruyordu. Yaşlı adam, usulca hıçkırarak bir şeyler söylüyordu. Ama Piyer, onları göz ucuyla görmüştü yalnız; asıl dikkati, sırtında kaputuyla ağır ağır sallanarak genç kadına yaklaşan ve ellerini ceplerinden çıkarıp birdenbire kadının boğazına sarılan Fransız'a çevirmişti.

Ermeni dilberi gene aynı biçimde hiç kımıldamadan, uzun kirpikli gözlerini yere indirmiş olarak oturmayı sürdürüyor ve erin kendisine yaptıklarını sanki görmüyordu.

Piyer, kendisiyle o Fransız arasındaki birkaç adımlık arayı koşarak geçtiği sırada, uzun boylu kaputlu soyguncu, kadının kolyesini boynundan koparmaya davranmış, genç kadın da sesi yettiğince bağırmaya başlamıştı.

Öfkeden deliye dönen Piyer, uzun boylu, biraz kambur eri omuzlarından kavrayıp geriye doğru fırlatarak: "Bırakın o kadını!" diye bağırdı kısık bir sesle. Er, yere düştü ama hemen doğrulup uzaklaştı oradan. Bu arada öteki Fransız, çizmeleri yere atmış ve kılıcını çekmeye davranırken gözdağı verici bir tavırla Piyer'in üzerine yürümüştü: "Uygunsuzluğun gereği yok!" dedi.

Piyer, öylesine derin bir öfkeye gömülmüştü ki, artık hiçbir şey görüp duyamayacak haldeydi. Gücü de on kat artmıştı. Nitekim Fransız daha kılıcını çekmeden üzerine atıldı ve adamı yere yuvarlayıp yumruklamaya başladı. Çevrede toplanan kalabalığın arasında bu davranışı onaylayanların bağırtıları kaplamıştı ortalığı.

Aynı anda bir Fransız süvari devriye kolu köşeyi dönmüştü. Süvariler dörtnala Piyer ile Fransız ere yaklaşıp çevrelerini sardılar. O andan sonra Piyer, olup bitenleri anımsamayacaktı artık. Aklında kalan, yalnız, durup durup birilerini dövdüğü, birilerinin sarıp ellerini bağladıklarını ve üstünü başını aramaya koyulduklarıydı sonunda.

Devriye kolunun erlerinden biri subayına dönerek:

"Üzerinde bir hançer var, teğmenim," dedi.

Piyer'in anlamını kavradığı ilk sözler bunlardı.

"Ya! Bir silah," dedi subay.

Sonra da ekledi:

"Güzel, bütün bunları savaş divanında anlatırsınız."

Piyer'e dönüp sordu:

"Fransızca biliyor musunuz siz?"

Piyer, kan çanağına dönmüş gözleriyle çevresine bakınıyor ve yanıt vermiyordu. Yüzü çok korkunç bir görünüm almış olsa gerekti. Zira subay, fısıldayarak bir şeyler söyledi. Bunun üzerine devriye kolundan dört süvari ayrılıp Piyer'in iki yanında durdular.

Subay, Piyer'den uzak durmaya çalışarak:

"Fransızca biliyor musunuz?" diye sordu yeniden. "Çevirmeni getirin."

Safların arasından, Rusların giyindikleri tipte sivil giysili, kısa boylu bir adam çıkıp ilerlemişti. Piyer, giyiminden ve konuşma biçiminden onu hemen tanıdı. Moskova'daki büyük mağazalardan birinde çalışan bir Fransız'dı.

Çevirmen, Piyer'i tepeden tırnağa süzdükten sonra subaya dönerek konuştu:

"Halktan bir adam durumu yok bunda."

Subay:

"Bana kalırsa, kundakçılardan biri!" dedi.

Sonrada ekledi:

"Sorun bakalım, kimin nesiymiş?"

Çevirmen, bozuk bir Rusça'yla sordu:

"Kimsin sen? Yetkililere yanıt vermek zorundasın."

"Kim olduğumu falan söyleyemem size. Sizin tutuklunuzum. Götürün beni haydi."

Subay, kaşlarını çattı:

"Vay vay vay! Yola koyulalım!"

Şimdi toplu halde, muhafız erlerinin çevresinde Moskovalılar duruyordu. Piyer'in hemen yakınında küçük kız ile köylü kadın vardı. Devriye kolu yürüyüşe geçtiğinde köylü kadın öne doğru çıkıp sordu:

"Seni nereye götürüyorlar böyle, oğlum?"

Sonra da küçük kıza bakarak yakınmaya koyuldu:

"İyi ama ben şimdi bu kızı ne yapacağım? Ya onların kızı değilse bu!"

Subay:

"Ne istiyor bu kadın?" diye sordu.

Piyer, sarhoş gibiydi. Gözü, yaşamını kurtardığı küçük kıza ilişince, içini saran sevinç daha da şiddetlendi:

"Ne mi diyor?" diye başladı konuşmaya. "Alevlerden çekip kurtardığım kızımı getiriyor bana. Haydi hoşça kal!"

Sonra bu gereksiz yalanın nasıl olup da ağzından çıktığını kendi de bilmeksizin, bir zafer kazanmışçasına kararlı, gururlu adımlarla Fransızların arasında yürümeye koyuldu.

Bu Fransız devriye kolu, Durosne'un buyruğuyla, soygunculuğun önünü almak ve özellikle de kundakçıları yakalamak için, Moskova'nın çeşitli sokaklarında göreve çıkarılmıştı. O gün üst rütbeli Fransız subayları arasında yaygın kanı, yangınların özellikle ve meslekten kundakçılar eliyle çıkarıldığıydı. Nitekim devriye kolu da bu kanıya uygun davranarak birkaç cadde dolaştıktan sonra

kuşkulu gördüğü birkaç kişiyi yakaladı. Bunlardan biri dükkân sahibi, ikisi din okulu öğrencisi, biri köylü, biri uşak, birkaçı da soyguncuydu. Ama bütün hepsinin içinde en çok kuşku uyandıranı Piyer oldu. Gerçekten de bütün tutuklananlar, geceyi geçirmek için Subovo Kalesi'ne getirildiklerinde, Piyer'i ötekilerden ayırıp sıkı bir göz hapsine aldılar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I

Rumyantsef'in, Fransızların, Feodorovna'nın ve Çareviç'in yandaşları arasındaki karmaşık çatışma, saraydaki ayakların uğultusuna da karışarak Petersburg'un yüksek çevrelerinde, her zamankinden daha sert bir biçimde sürüp gidiyordu. Ama yaşamın yalnızca aldatıcı yanlarıyla ilgilenen Petersburg'un sakin ve göz kamaştırıcı yaşantısı her zamanki akışını sürdürüyordu ve Rus halkına varmak için büyük bir çaba göstermek gerekiyordu. Kabul törenleri, balolar, Fransız tiyatrosu, saray, yüksek görev kapma eğilimi ve çevrilen dolaplar, eskiden nasılsa gene öyleydi. Yalnızca en yüksek çevrelerde, içinde bulunulan durumun zorluğunu anlatmak için ihtiyaç duyulan taban tabana karşıt tutumdan alçak sesle söz ediliyordu. Koruması altında bulunan hayır işleri ve eğitim kurumlarının durumundan kaygılanan Çariçe Maria Feodorovna, bunların hepsinin Kazan'a aktarılmasını buyurmuş ve eşyaların hepsi toplanmıştı. Buyruklarının neler olduğu kendisine sorulan Çariçe Elizavetta Alekseyevna'ysa, kendisine özgü yurtseverliğiyle buyruk veremeyeceğini, çünkü bunun bir devlet işi olduğunu ve çarı ilgilendirdiğini, ama kendisi söz konusu olduğunda, Petersburg'u en son terk edecek insan olduğunu açıklamıştı.

Yirmi altı ağustosta, tam Borodino Savaşı'nın yapıldığı gün, Anna Pavlovna, bir akşam toplantısı düzenlemişti. Metropolit'in Ermiş Sergey'in ikonası ile birlikte çara götürülmek üzere yazdığı mektup okunacaktı bu toplantıda. Mektup, yurtseverliğin ve dindarlığın en güzel bir üslup örneği olarak görülüyordu. Okumadaki yüksek yeteneğiyle tanınan Prens Vasili (çariçenin yanında da çoğunlukla o okurdu mektupları.) okuyacaktı mektubu. Bu yetenek, sözcüklerin, anlama hiç önem vermeden bağırtıdan fısıltıya değin değişiklikler göstererek, güçlü ve müzik dolu bir sesle okunmasından başka bir şey değildi. Öyle ki, şu ya da bu sözcüğün bağırtı ve fısıltıyla okunması büsbütün rastlantıya bağlıydı. Bu okuma, Anna Pavlovna'nın bütün akşam toplantılarında olduğu gibi, siyasal bir havanın esmesini sağlıyordu. Toplantıya, Fransız tiyatrosuna gittikleri için yüreklerinde yurtseverlik duygularının uyandırılması gereken birkaç yüksek görevli de gelecekti. Çağrılıların çoğu gelmişti. Ama Anna Pavlovna, beklediklerinin hepsinin gelmemiş olduğunu gördüğü için, mektubun okunmasını geciktirmiş ve genel bir konuşma açmıştı.

O gün Petersburg'daki en önemli haber, Kontes Bezuhova'nın hastalığıydı. Kontes, birkaç gün önce ansızın hastalanmış ve çağrılı olduğu toplantıların çoğuna katılamamıştı. Kimseyi kabul etmediği ve kendisini her zaman tedavi eden Petersburg'un ünlü doktorları yerine, yeni ve olağanüstü bir yöntem uygulayan bir İtalyan doktoruna başvurduğu söyleniyordu. Güzel kontesin hastalığının, iki adamla aynı zamanda evlenmek zorunda kalmasından doğan güçlükten kaynaklandığını ve İtalyan'ın da bu güçlüğü gidermeye çalıştığını herkes biliyordu. Ama Anna Pavlovna'nın yanında bunu hiç kimse düşünmeye kalkışmadığı gibi, biliyor gibi de görünemiyordu.

"Zavallı kontes çok hastaymış diyorlar. Doktor, göğüs anjini olduğunu söylemiş."

"Anjin mi? A, korkunç bir hastalıktır bu."

"Dediklerine göre, rakipler de anjin sayesinde barışmışlar."

Anjin sözcüğü büyük bir tat duyularak yineleniyordu.

"Yaşlı kont içler acısı durumdaymış diyorlar. Durumun tehlikeli olduğunu doktor söyleyince çocuklar gibi ağlamış," diye ekledi heyecanla gülümseyerek, "Oh! Çok korkunç bir kayıp olur bu. Alımlı bir kadındır. Zavallı kontesin nasıl olduğunu öğrenmek için adam gönderdim. Biraz daha iyi olduğunu söylediler. Kuşkusuz, kadınların en hoşudur o. Ayrı cephelerde yer alıyorduk, ama ona, hak ettiği değeri vermemi engellemez bu. Çok mutsuz."

Bu sözlerle, Anna Pavlovna'nın, kontesin hastalığını örten gizlerin aralandığını sanan ve sakıngan davranamayan bir genç adam, tanınmış doktorlara başvurmak yerine, kontesin, ona tehlikeli ilaçlar verebilecek bir şarlatanı doktor olarak seçmesi karşısında duyduğu şaşkınlığı belirtmekten kendini alamadı.

Anna Pavlovna, bu toy genç adama ansızın saldırarak zehir saçan bir dille:

"Aldığınız haberler, benimkilerden daha iyi olabilir. Ama bu doktorun çok bilgili ve becerikli olduğunu sağlam kaynaklardan biliyorum. İspanya kraliçesinin özel doktorudur," dedi.

Genç adamı böylece ezdikten sonra, bir başka grupta, Avusturyalılardan söz eden ve alnını kırıştırdıktan sonra hiç kuşkusuz bir nükte yaparak kaşlarını yeniden indirmeye hazırlanan Bilibin'e döndü. Bilibin, Petersburg'da Petropol kahramanı diye adlandırılan Wittgenstein'ın ele geçirdiği Avusturya bayraklarıyla birlikte Viyana'ya gönderilen bir diplomatik notadan söz ederek:

"Bana kalırsa çok hoş!" diyordu.

Daha önceden bildiği bu nüktenin duyulması için sessizliği sağlamak isteyen Anna Pavlovna:

"Nasıl, nasıl? Ne dediniz?" diye sordu Bilibin'e.

Bilibin, kendisinin yazdığı diplomatik notadaki sözcükleri yineleyerek:

"Çar, yolun dışında bulduğu dost ve yollarını şaşırmış bayrakları, Avusturya bayraklarını geri gönderiyor," dedi kaşlarını indirip.

"Hoş, çok hoş," dedi Prens Vasili.

Prens Ipolit, ansızın ve yüksek bir sesle:

"Varşova yolu mu bu?" dedi.

Ne söylemek istediğini anlamayarak herkes dönüp ona baktı. Prens İpolit de neşeli bir şaşkınlık içinde çevresine bakınıp duruyordu. Sözlerinin ne anlama geldiğini o da anlamamıştı. Diplomatik yaşamı boyunca, böyle apansız söylenmiş sözlerin çok nükteli sözler olarak kabul edildiğini çok görmüştü ve aklından şöyle bir geçip dudaklarının ucuna gelen ilk sözcükleri rastgele söylemişti. 'Denk düşer bu sözler, denk düşmezse onlar bozuntuya vermezler!' diye düşünmüştü hep. Gerçekten de sıkıcı bir sessizliğin başladığı sırada, Anna Pavlovna'nın beklediği yeterince yurtsever olmayan kişi içeri girdi ve Anna Pavlovna, gülerek parmağıyla İpolit'e gözdağı vererek Prens Vasili'yi masaya

çağırdı. İki mumla metni getirdi ve okumaya başlamasını istedi. Herkes susmuştu.

Prens Vasili, memnun olmayan var mı, der gibi çevresine göz gezdirdirerek:

"Ulu çar ve imparator!" diye sert bir tavırla okumaya başladı.

Hiç kimse sesini çıkarmamıştı.

"Birinci başkentimiz, Kudüs'ümüz Moskova kendi İsa'sını karşılıyor."

Prens Vasili, 'kendi' sözcüğünün üzerine basmıştı.

"Coşkulu çocuklarına kucağını açan bir ana gibi karşılıyor ve koyulaşan karanlıklar içinde, egemenliğinin göz kamaştırıcı şan ve onurunu seçerek kendinden geçip şu duayı okuyor: Geleni Tanrı korusun, hamdolsun!"

Bu son sözcükleri söylerken Prens Vasili'nin gözleri dolmuştu.

Bilibin, tırnaklarını dikkatle inceliyordu ve orada bulunanların çoğu da, suçlarının ne olduğunu kendilerine soruyorlarmış gibi suspus olmuşlardı. Anna Pavlovna, kuddas duası okuyan yaşlı kadınların yaptığı gibi daha önceden mırıldanarak yineliyordu:

"Varsın, azgın ve hayasız Câlut..."

Prens Vasili, onu izliyordu:

"Varsın, azgın ve hayasız Câlut, Fransa'nın sınırlarından gelerek ölüm dolu dehşetlerini Rus topraklarına yaysın! Alçakgönüllü inanç; Rus Davutu'nun elindeki bu sapan, onun kana susamış kibrinin başını ansızın parçalayacaktır. Ülkemizin mutluluğu için en eski çağlarda elinden gelen her şeyi yapan Ermiş Sergey'in bu ikonası majestelerine sunulacaktır. Gücü tükenmiş durumumuzun yüce yüzünüzü seyretmek mutluluğundan bizi yoksun kılmasına üzülüyoruz. Gücü her şeye yeten Tanrı, inananları yükselsin ve majestelerinin dileklerini gerçekleşirsin diye bütün varlığımızla dua ediyoruz."

Okuyana ve yazana hayranlığı belirten:

"Ne güçlü, ne güzel biçem!" diyen sesler yükseliyordu.

Metnin okunmasıyla coşkulanan Anna Pavlovna'nın konukları, yurdun içinde bulunduğu durum üzerine uzun bir süre konuştular ve çok yakından verilmesi gereken savaşın sonucu üzerine varsayımlarda bulundular.

"Göreceksiniz," dedi Anna Pavlovna. "Yarın, çarın doğum gününde birçok haber alacağız. Önsezim çok güçlüdür."

II

Anna Pavlovna'nın önsezisi gerçekleşmişti. Ertesi gün, çarın doğum günü dolayısıyla sarayda yapılan dinsel tören sırasında, Prens Volkonski, kiliseden çağrıldı ve kendisine Prens Kutuzof'un gönderdiği bir zarf verildi. Bu, Tatarinova Savaşı'nın olduğu gün yazılmış olan rapordu. Kutuzof, Rusların bir adım bile gerilemediklerini, Fransızız kayıplarının, bizimkilerden çok daha ağır olduğunu; raporunu savaş alanında ve aldığı son bilgileri henüz toparlayamamışken yazdığını bildiriyordu. Demek ki kesinlikle bir zaferdi bu. Bunun üzerine hemen, kiliseden çıkmadan, yardımı ve kazanılan zafer dolayısıyla Tanrı'ya şükranlar sunuldu.

Anna Pavlovna'nın önsezisi gerçeklemişti ve bütün sabah kentte bayram havası esti. Herkes, zaferin tamamlanmış olduğuna inanıyor ve kimileri, daha şimdiden, Napolyon'un tutsak alındığından, tahttan indirilmesinden ve Fransa'yı yönetecek yeni liderin seçilmesinden söz ediyordu.

Gerçekleştirdikleri yerlerden uzakta ve saray çevresi içinde, olayların bütün genişlikleri ve güçleriyle görülmeleri zordur. Genel olaylar istense de istenmese de tek bir olayın çevresinde kendiliklerinden toplaşırlar. Nitekim o anda saray çevresindekilerin neşesini doğuran başlıca neden, kazandığımız zafer kadar, bu haberin, aynı zamanda çarın doğum gününde gelmiş olmasıydı. Bu başarılı bir muştuya benziyordu. Kutuzof'un raporunda da Tuçkof'un, Bagration'un, Kutaysof'un adları geçiyordu. Olayın bütün acıklı yanı da, Petersburg'un kibarlar dünyasında, tek bir olayın çevresinde toplaşıyordu. Bu olay Kutaysof'un ölümüydü. Herkes tanıyordu onu. Çar seviyordu, gençti ve yakışıklıydı. O gün rastlaşan herkes birbirine şöyle diyordu:

"Ne rastlantı! Tam ayin yapılırken! Kutaysof, çok büyük bir yitik! Çok yazık oldu, çok!"

"Kutuzof için ne diyordum size! Napolyon'u ancak o yenebilir demiyor muydum?" diyordu Prens Vasili, peygamberce bir gururla.

Ama ertesi gün ordudan haber alınamadı ve ortalığı genel bir kaygı kapladı. Saray çevresi, kesin bilgi edinemeyen çarın üzüldüğünü görüp üzülüyordu.

"Çar çok güç durumda," diyorlardı şimdi ve önceki gün yaptıkları gibi Kutuzof'u göklere çıkarmıyorlar, çarı bu duruma soktuğu için kınıyorlardı onu. Başkomutanın adı geçtiği zaman Prens Vasili, koruduğu kişiyi, Kutuzof'u övmüyordu artık, susuyordu. Üstelik, aynı akşam, sanki her şey Petersburglular'ın şaşkınlığını ve kaygısını artırmak için sözbirliği etmiş gibi korkunç bir haber daha geldi. Kontes Yelena Bezuhova, adının söylenmesinden büyük bir tat alınan o hastalıktan apansız ölmüştü. Bezuhova'nın şiddetli bir göğüs anjini krizi sonunda öldüğü söyleniyordu genellikle, ama içten çevrelerde, İspanya kraliçesinin özel doktorunun, belli bir sonuç alabilmek için hafif dozda alınması gereken bir ilaç verdiği ama Helen'in, yaşlı kontun kendisinden kuşkulanmasına ve mektup yazdığı kocasından (şu zavallı düşkün Piyer'den yanıt alamamasına üzülüp verilen ilaçtan çok yüksek dozda alarak yardımına koşulmaya zaman kalmadan büyük acılar çekerek öldüğünden) ayrıntılı bir biçimde söz ediliyordu. Yaşlı kontun ve Prens Vasili'nin, İtalyan'ın yakasına yapıştıkları, ama İtalyan, mutsuz ölü kontese yazılmış korkunç mektuplar gösterince, onu hemen bıraktıkları da söyleniyordu.

Konuşmalar üç üzücü olay çevresinde toplanıyordu. Çarın kesin bilgiler alamaması, Kutaysof'un ölümü, Helen'in ölümü. Kutuzof'un raporundan iki gün sonra Moskova'dan Petersburg'a bir büyük toprak sahibi geldi ve Moskova'nın Fransızlara bırakıldığı haberi bütün kente yayıldı. Korkunç bir

şeydi bul Çar, çok kötü bir duruma düşmüştü! Kutuzof bir haindi ve Prens Vasili, kızının ölümü dolayısıyla kendisine yapılan başsağlığı ziyaretleri sırasında eskiden övdüğü Kutuzof'un adı geçerken (duyduğu üzüntüden ötürü, daha önce söylediklerini unutmuş olması bağışlanır bir şeydi), kör ve düşkün bir yaşlıdan bundan daha başka bir şey beklenemeyeceğini söylüyordu.

"Şaştığım bir şey varsa o da, Rusya'nın yazgısının böyle bir adamın eline teslim edilmesidir," diyordu.

Haber, resmi olmadıkça doğruluğundan kuşkulanılmaya devam edilebilirdi. Ama ertesi gün, Kont Rostopçin'den şu rapor geldi:

Prens Kutuzof'un yaveri bir mektup getirdi, ordunun Riyazan yoluna geçirilmesi için benden polis subayları istiyor. Moskova'yı üzülerek bırakacağını söylüyor. Efendimiz, Kutuzof'un davranışı başkentin ve imparatorluğunuzun yazgısını belirtiyor. Rusya'nın büyüklüğünü dile getiren ve atalarımızın mezarlarının bulunduğu kentin terk edildiğini öğrenince Rusya dehşetten titreyecektir. Ordunun ardından gideceğim. Her yeri boşaltırdım ve yurdumun içine düştüğü duruma ağlamaktan başka yapacak bir şey kalmıyor bana.

Bu rapor alınınca, çar, Prens Volkonski ile Kutuzof'a aşağıdaki yazıyı gönderdi:

Prens Mihail İlarinoviç, yirmi dokuz ağustostan beri sizden hiçbir rapor alamadım. Oysa, Moskova'yı orduyla terk etmeye karar verdiğiniz konusunda Moskova komutanından, Yaroslav aracılığıyla bir eylül tarihli acı bir haber aldım. Bu haberin bende yarattığı izlenimi varsayabilirsiniz ve sizden bir ses çıkmaması şaşkınlığımı bir kat daha artırıyor. Ordunun durumunu ve sizi üzücü bir karar almaya yönelten nedenleri öğrenmek için yaver Prens Volkonski'yle size bu yazıyı gönderiyorum.

III

Moskova'nın terk edilmesinden dokuz gün sonra Kutuzof'un gönderdiği bir görevli, resmi haberi Petersburg'a getirdi. Görevli; Rusça bilmeyen, yabancı olmasına karşın yürekçe ve ruhça Rus olduğunu söyleyen Fransız Michaux'ydu.

Çar, görevliyi, Kamenni Ostrov sarayında, çalışma odasında kabul etti. Savaştan önce Moskova'yı hiç görmemiş olan ve Rusça bilmeyen Michaux, alevleri yolunu aydınlatan Moskova yangını haberini getirerek çok nazik çarımızın (daha sonra böyle yazmıştı.) huzuruna çıktığı zaman gene de heyecanlıydı.

Bay Michaux'un duyduğu üzüntü Ruslarınkinden farklı olmalıydı kuşkusuz, ama gene de, çalışma odasına girdiği zaman Michaux'un yüzü öyle üzgündü ki, çar, hemen sordu:

"Bana üzücü haberler mi getirdiniz, albay?"

"Çok üzücü, efendimiz, Moskova'nın terk edilmesi haberini."

"Eski başkentim, savaşılmadan mı terk edildi yoksa?" dedi çar heyecanla.

Michaux, Kutuzof'un mesajını saygıyla ileterek, Moskova önünde dövüşmenin olanaksız olduğunu, orduyu da, Moskova'yı da yitirmekten ya da yalnız Moskova'yı yitirme durumlarından birini seçmek gerektiğini ve mareşalin, sonuncu çözüm yolunu seçtiğini açıkladı.

"Düşman kentte mi?" diye sordu.

"Evet, efendimiz, kent şimdi kül yığını durumunda. Alevler içinde bıraktım orayı!" dedi Michaux, kararlı bir tonla.

Ama çara bakınca, yaptığından korktu. Çar, güçlükle ve sık sık soluyordu, alt dudağı titremeye başlamıştı ve güzel mavi gözlerinde yaşlar belirmişti.

Ama bu pek az sürdü. Gösterdiği zayıflığa kızmış gibi hemen kaşlarını çattı. Başını kaldırarak, Michaux'ya tok bir sesle şöyle dedi:

"Bütün olup bitenlerden anladığıma göre, albay, Tanrı bizden büyük özveriler istiyor. Onun bütün isteklerine boyun eğmeye hazırım; ama söyleyin, Michaux, eski başkentimi tek kurşun atmadan terk eden orduyu ne durumda bıraktınız? Moral bozukluğu görmediniz mi?"

Çok nazik çarın yatıştığını gören Michaux da yatışmıştı ama çarın dolambaçsız ve kesin sorusuna verilmesi gereken dolambaçsız yanıtı hazırlamaya henüz zaman bulamamıştı.

"Efendimiz, namuslu bir asker olarak açıkça konuşmama izin verir misiniz?" dedi zaman kazanmak için.

"Her zaman bunu istedim, albay. Hiçbir şey saklamayın benden, durum nedir, kesinlikle öğrenmek istiyorum."

Yanıtını, neşelendirici ama saygılı bir sözcük oyunu olarak hazırlamayı başarmış olan Michaux, dudaklarında belli belirsiz bir gülümsemeyle konuştu:

"Efendimiz, komutanlardan son ere kadar bütün orduyu müthiş bir korku ve dehşet içinde bıraktım."

"Nasıl olur?" diye sözünü kesti çar, kaşlarını sert biçimde çatarak, "Benim Ruslarım mutsuzluk karşısında yıkılırlar mı hiç. Olmaz bu!"

Michaux, sözcük oyunu yapmak için, bundan başka bir şey beklemiyordu.

"Efendimiz," dedi kıvrak ve saygılı bir tavırla. "Onlar yalnızca, majestelerinin iyi yürekliliği dolayısıyla barış yapmayı düşünmesinden korkuyorlar. Çarpışmak için ve yaşamlarını ortaya koyarak size bağlı olduklarını göstermek için yanıp tutuşuyorlar."

"Ah!" dedi çar, gözlerinde sevgi dolu bir ifade belirerek.

Sonra Michaux'nun omzuna vurup devam etti:

"Ya, içimi rahatlatıyorsunuz, albay!"

Çar, başını önüne eğerek bir süre sustu.

Sonra, dimdik doğrularak ve hem sevgi dolu, hem de yüce bir hareketle şöyle konuştu:

"Peki öyleyse, orduya dönün ve yiğitlerimize, geçtiğiniz her yerde iyi yürekli uyruklarıma deyiniz ki, tek bir askerim kalmazsa, kendim, sevgili soylularımın, iyi yürekli köylülerimin başına geçeceğim ve imparatorluğumu son kaynağına kadar kullanacağım. İmparatorluğum, düşmanlarımın sandığından daha fazlasını veriyor bana."

Gittikçe coşuyordu. Heyecanla parlayan güzel gözlerini gökyüzüne kaldırarak devam etti:

"Atalarımın tahtında hanedanımın saltanatının sona ermesi Tanrı'nın buyruğuysa, o zaman elimdeki bütün olanakları kullanıp tükettikten sonra, şuraya kadar sakal bırakacağım ve yurdumun özverilerini takdir etmesini bildiğim ulusumun yüzkarasını imzalamaktansa, köylülerimin sonuncusuyla patates yemeğe gideceğim."

Bunları heyecanlı bir sesle söyledikten sonra, çar, geri dönüp çalışma odasının dip yanına yürüdü. Orada birkaç dakika durdu ve sonra uzun adımlar atarak Michaux'nun yanına geldi ve enerjik bir hareketle dirseğinin üzerinden kolunu sıktı. Güzel ve tatlı yüzü pembeleşmişti. Gözlerinde verdiği kararın ve duyduğu öfkenin yansıları görülüyordu.

"Albay Michaux, size burada söylediklerimi unutmayınız; belki bir gün zevkle anımsarız bunu. Ya Napolyon, ya ben. Birlikte saltanat süremeyiz. Tanıdım onu artık, beni aldatamaz."

Çar, kaşlarını çatarak sustu. Bu sözleri işiten ve çarın gözlerinde şaşmaz bir kararlılığın yansıdığını gören ve yabancı olmasına karşın yürekçe ve ruhça Rus olan Michaux, bu yüce anda, duyduklarından coşkuya kapılmış (daha sonra böyle söylemişti.) olarak ve hem kendi duygularını, hem de sözcüsü olduğu Rus halkının duygularını dile getirerek:

"Efendimiz! Majesteleri şu anda ulusunun yüceliğini ve Avru-pa'nın kurtuluşunu imzalıyor!" dedi.

Bir baş işaretiyle, Michaux'ya, gidebileceğini belirtti.

IV

Rusya'nın yarısının ele geçirilmiş olduğu, Moskova halkının uzak illere kaçtığı, yurdu savunmak için halk yığınlarının silahlandığı sırada, o dönemi yaşamamış olan bizler, elimizde olmadan, küçüğünden büyüğüne, bütün Rusların yaşamlarını yurt uğruna harcamaktan ve savaşın getirdiği felakete ağlamaktan başka bir şey yapmadığını sanırız. O çağla ilgili öykülerde, Rusların kahramanlığından, özverililiğinden, yurtseverliliğinden, umutsuzluğundan, acısından başka şeyden söz edilemez. Oysa gerçek hiç de böyle değildir. Buradaki yanılgımızın nedeni, geçmişte yalnızca tarihsel çıkarları görmemiz ve bireylerin kişisel çıkarlarını gözden kaçırmamızdır. Oysa, o andaki kişisel çıkarlar öylesine ağır basar ki, genel çıkar her zaman gözden kaybolur ve genel çıkarların farkına bile varılmaz. O çağın insanlarının çoğu, olayların genel akışına hemen hiç aldırmıyor, yalnız günlük çıkarları doğrultusunda davranıyorlardı. O çağın en yararlı aktörleri de işte bu kimselerdi.

Olayların akışını anlamaya çalışıp, özveri ve yiğitlikle ona katılmak isteyenlerse, toplumun en yararsız üyeleriydi ve her şeyi tersinden görüyorlardı; yaptıkları her iş, köylerini yağma etmekle vakit geçiren, Piyer'in ya da Mamonof'un alayları ya da bayanlarca hazırlanıp hiçbir zaman yaralılara ulaşmayan sargı bezleri gibi saçma ve boşuna bir şey durumuna geliyordu. Yüksek konularda konuşmaya düşkün olan ve duygularını belli eden kimseler bile, Rusya'nın durumunu tartışırken konuşmalarında biraz ikiyüzlülüğün ve yapaylığın ortaya çıkmasına engel olamıyorlar ya da kimsenin suçlu olmadığı işlerden kimi kişileri sorumlu tutarak yok yere suçluyorlar ve onlara kin duyuyorlardı. Bilgi ağacının meyvelerine dokunma yasağı, tarihsel olaylarda, her yerde olduğundan daha apaçık bir biçimde görülür. Yalnızca bilinçsiz etkinlikler ürün verir ve tarihsel bir olayda rol oynayan bir kimse olayın anlamını hiçbir zaman kavrayamaz. Anlamaya çalışırsa verimsizlik karşısında şaşırır kalır.

O sıralarda Rusya'da olup biten olayların anlamı, bir kimsenin onlara katıldığı oranda zor kavranabilir bir şeydi. Petersburg'da, Moskova'da ve uzak illerde, milis üniforması giymiş bayanlar ve baylar Rusya ve başkent için ağlıyorlar, özveriden söz ediyorlardı. Ama Moskova'nın gerisine çekilen orduda, bu kentten hemen hiç söz edilmiyor, bu kent akla bile gelmiyordu; yangına bakan hiç kimse Fransızlardan öc almaya ant içmiyordu. Aylıkların gelecek dörtte birini, daha sonraki konak yerini, kantinci kadın Matreşkaya'yı düşünüyordu herkes.

Nikolay Rostof, hiçbir özveri amacı beslemeden, savaş kendisini görev başında bulduğu için, yurt savunmasına yakından ve sürekli olarak rastlantı sonucu katılmıştı. Bundan ötürü o dönemde Rusya'da olup biten olaylara umutsuzlukla ve karamsarlıkla bakmıyordu. Rusya'nın o zamanki durumu konusunda ne düşündüğü sorulsa, kendisinin düşünmesine gerek olmadığını, bunun Kutuzof'un ve öteki sorumluların işi olduğunu, hiç kuşkusuz daha uzun zaman çarpışacağını ve bu koşullarda, iki yıl içinde alay komutanlığına getirilmesinin doğal olduğunu söylerdi.

Duruma böyle baktığı içindir ki, tümenin donanım işleriyle ilgili olarak Voronej'e gönderileceği haberini, son savaşa katılamayacağı için üzüntü duyarak değil, saklamadığı ve arkadaşlarının da çok iyi anladığı büyük bir sevinçle karşılamıştı.

Borodino Savaşı'ndan birkaç gün önce Nikolay, gerekli parayı ve belgeleri aldı ve süvarisini önden göndererek, posta arabasıyla Voronej'e yola çıktı.

Orduların, yem sağlamakla görevli olanlarla besin arabalarıyla, hastaneleriyle yayılarak

kapladıkları bölgeden çıkıp askersiz, yüksüz, karargâhların yerlerini belirten çirkinliklerden uzak, kadınlı erkekli köyleri, zengin köylülerin konaklarını, hayvanların yayıldıkları otlakları, görevlileri uyuklayan konaklama yerlerini gördüğü zaman Nikolay'ın aldığı tadı, ancak bunu yaşamış, yani savaş içinde ve ordugâhlarda sürekli olarak birkaç ay yaşamış bir kimse anlayabilirdi. En çok şaştığı ve sevinç duyduğu şeyse, peşlerinde düzinelerle subay olmayan ve yoldan geçen bir genç subayın kendileriyle şakalaşmasından hoşlanan ve gururlanan genç ve sağlıklı kadınlardı.

Nikolay, neşeli ve keyifli bir halde, geceleyin Voronej'deki bir otele indi. Orduda yoksun kaldığı her şeyi ısmarladı ve ertesi gün sinek kaydı tıraş oldu, uzun zamandır giymediği büyük üniformasını giydi ve komutanlığa yollandı.

Milis komutanı bir sivil generaldi; makamına ve rütbesine gönül vermiş bir yaşlıydı. Nikolay'ı sert bir tavırla (askerce davranmanın bu olduğunu sanıyordu.) karşıladı; büyük bir ciddiyetle, sanki buna hakkı varmış ve savaşın genel gidişi konusunda kendisinden düşüncesi isteniyormuş gibi kimi zaman doğru bulduğunu, kimi zaman da yanlış olduğunu belirterek Nikolay'ı ciddi bir biçimde sorgudan geçirip verdiği yanıtları dinledi. Nikolay, öylesine neşeliydi ki, bu duruma bakıp eğlenmekten başka bir şey yapmadı.

Milis komutanından sonra valiye gitti. Vali, ufak tefek, canlı, sevimli ve alçakgönüllü biriydi. Nikolay'a, beygir sağlayabileceği haraları söyledi, kentte bir at cambazını ve otuz kilometre uzakta bulunan ve en güzel atlara sahip olan bir toprak sahibini önerdi. Elinden gelen her yardıma hazır olduğunu da ekledi.

Nikolay'ın ayrılacağı sırada da:

"Demek Kont İlya Alekseyeviç'in oğlusunuz? Karım, annenizin çok yakın dostuydu. Perşembeleri bizde toplanılır. Bugün de perşembe, çekinmeden buyurun lütfen," dedi.

Validen ayrılınca hemen posta arabasına atladı. Süvari başçavuşunu da yanına alarak toprak sahibinin otuz kilometre uzaktaki harasına yollandı. Voronej'e gelişinin bu ilk günlerinde her şey kolay ve zevkli geliyordu. İnsanın keyfi yerindeyken her zaman olduğu gibi işleri yolunda gidiyor ve kolaylıkla yürüyordu.

Toprak sahibi, yaşlı bir süvari subayıydı, bekârdı, at meraklısıydı ve avcıydı. Değerli halıları, yüz yıllık konyakları, yıllanmış Macar şarapları ve çok güzel atları vardı.

Nikolay, hiç pazarlık etmeden, altı bin rubleye, kendisinin dediğine göre seçme on yedi tane aygır satın aldı. Bunlar alımın örnekliğini oluşturuyordu. Öğle yemeğini yedikten ve Macar şarabını biraz fazla kaçırdıktan sonra, senli benli oldukları toprak sahibini öpüp, neşe içinde bozuk bir yolda hızla ilerlemeye koyuldu. Valinin akşam davetine yetişmek için arabacıyı zorlayıp duruyordu. Giysilerini değiştirdikten ve kokular sürünüp saçlarını soğuk suyla ıslattıktan sonra, biraz geç kalarak ama önceden hazırladığı 'Geç olması hiç olmamasından iyidir' sözü dilinin ucunda, valinin evine geldi.

Davet bir balo değildi ve dans edileceği söylenmemişti. Ama herkes, Katerina Petrovna'nın klavsende valsler ve ekosezler çalacağını ve dans edileceğini düşündüğünden balo giysileriyle gelmişti.

1812 yılında taşra dahil yaşantı, eskisinden farksızdı. Ama Moskova'dan birçok zengin aile geldiği için büyük bir canlılık doğmuştu ve o zaman Rusya'da olup biten her şeyde görüldüğü gibi bir

aldırmazlık ve umursamazlık ağır basıyor, her şey herkese vız geliyordu. Yağmur ve güzel havalara ilişkin sıradan, ama zorunlu konuşmaların yerini Moskova ve Napolyon ordusuna ilişkin konuşmalar almıştı.

Valinin evinde toplananlar Voronej sosyetesinin en seçkin temsilcileriydi.

Bayanlar çoktu ve Nikolay, aralarında birkaçını Moskova'dan da tanıyordu; ama erkekler arasında, Ermiş Georgiyef nişanını kazanan, görevli süvari ve hem sevimli hem seçkin bir genç olan Kont Rostof'la rekabet edebilecek kimse yoktu. Erkekler arasında, Fransız ordusunda subaylık yapan bir İtalyan da vardı; ve Nikolay, bu adamın orada bulunuşunun kendisinin bir Rus kahramanı olarak önemini daha da artırdığını biliyordu. Bu, sanki canlı bir savaş ganimetiydi. Nikolay, bunu hissediyor ve ona, herkes İtalyan'a bu gözle bakıyor gibi geliyordu. Bundan ötürü Nikolay, İtalyan'a karşı ölçülü ve gururlu bir biçimde yakınlık gösterdi.

Nikolay, büyük üniformasıyla ve çevresine lavanta ve şarap kokuları saçarak içeri girip geç olması hiç olmamasından iyidir sözlerini söyleyince ve bu sözünü yinelediği duyulunca, başına hemen bir kalabalık toplandı. Bütün gözler üzerine çevrildi ve bir hayranlığın odağı olduğunu hissettirdi. Herhangi bir taşra kentinde kendisine uygun düşen bir durumdu bu ve hoşuna gidiyordu, ama uzun süren yoksunluklardan sonra onu bayağı sarhoş ediyordu şimdi. Konaklarda, hanlarda, toprak sahibinin evinde beğenilerden gurur duyan hizmetçi kızlar görmüştü, ama burada, valinin toplantısında, dikkatini çekmek için sabırsızlanan bir yığın genç kadın ve güzel genç kız var gibi geliyordu ona. Bayanlar ve genç kızlar onunla flört ediyorlardı; yaşlılar da bir şeyler yapıp bu kanı kaynayan genç süvariyi evlendirip uslandırmayı daha o gün kafalarına koymuşlardı. Bu sonuncular arasında Rostof'u bir yakını gibi kabul edip ona 'Nikola' ve 'sen' diyen valinin karısı da vardı.

Katerina Petrovna, gerçekten de valsler ve ekosezler çalıyordu. Dans başladı ve Nikolay, danstaki ustalığıyla bütün kent sosyetesini bir kez daha büyüledi. Çok rahat ve coşkulu dans edişi herkesi şaşırttı. O geceki dans ediş biçemine Nikolay'ın kendisi de biraz şaşırmıştı. Moskova'da hiç böyle dans etmemişti ve bunu yakışıksız ve çirkin bulurdu; ama burada herkesi, görülmedik bir şeyle şaşırtma arzusu duyuyordu. Bunu, başkentlerde olağan ama taşrada henüz bilinmeyen bir şey olarak kabul etmek zorunda kalacaklardı.

Nikolay, bütün gece, kent görevlilerinden birinin karısı olan mavi gözlü, etine dolgun, ufak tefek tatlı bir sarışına en büyük ilgiyi gösterdi. Coşkun gençlerin, başkalarının karılarının kendileri için yaratıldığı yolundaki çocuksu inancıyla Rostof, bu bayanın yanından ayrılmadı, kocasına yakınlık gösterdi ve ona, sanki Nikolay ile karısının ne iyi anlaşacağını gizliden biliyorlarmış gibi, yani bir suç ortağıymış gibi davrandı. Gelgelelim kadının kocası, bu inancı paylaşmıyor gibi görünüyor ve Rostof'a soğuk davranmaya çalışıyordu. Ama Nikolay'ın katıksız çocukluğu öylesine sınırsızdı ki, kadının kocası da kimi zaman, kendini onun neşesine kaptırıyordu. Gecenin sonlarına doğru, bayanın yüzü pembeleşip canlandıkça, kocasının yüzü ciddileşti. Sanki ikisine biraz neşe ve canlılık payı tanınmıştı ve hemen bu paydan fazla alınca kocanın payı azalıyordu.

Nikolay, dudaklarında sürekli bir gülümsemeyle, koltuğunda hafifçe yana kaykılmış, sarışın bayana iyice eğilmiş olarak oturuyor ve mitolojiden övgüler yağdırıyordu.

Daracık süvari külotunun içindeki bacaklarının duruşunu ustaca değiştirerek, güzel kokular saçarak ve yanındaki bayana, kendisine ve daracık giysisinin altındaki bacaklarının biçimli çizgilerine hayranlık duyarak, güzel sarışına, Voronej'den bir bayan kaçırmak istediğini söylüyordu.

"Peki hangi bayanı?"

"Büyüleyici ve tanrısal bir bayan! Masmavi gözleri var (Nikolay, bayanı süzüyordu), ağzı mercan gibi, bir beyazlık ki... (kadının omuzlarına baktı.) Bedeni Diana gibi."

Bayanın kocası yaklaşıp asık bir yüzle ne konuştuklarını sordu.

"A, Nikita İvaniç," dedi, incelikle ayağa kalkarak.

Nikita İvaniç'in, yaptığı şakalara katılmasını istiyormuş gibi, bir sarışını kaçırmayı tasarladığını anlattı ona.

Adam zoraki, karısıysa neşeyle güldüler. Valinin iyi yürekli karısı, olup biteni beğenmiyormuş gibi yanlarına yaklaştı.

"Anna İgnatyevna seni görmek istiyor, Nikolay," dedi.

Bu adı öyle bir sesle söylemişti ki, Rostof, Agna İgnatyevna'nın çok önemli biri olduğunu hemen kavradı. "Gidelim. Sana Nikolay dememe izin veriyorsun, değil mi?"

"Elbette, teyzeciğim, kim bu?"

"Anna İgnatyevna Malvintsevna. Senden ve kendisini nasıl kurtardığından yeğeni söz etmiş ona. Anladın mı kim olduğunu şimdi?"

"Kurtardığım kimseler çok," dedi Nikolay.

"Yeğeni Prenses Bolkonskaya. Teyzesiyle birlikte burada, Voronej'de. Ya, nasıl da kızarıyorsun! Yoksa?.."

"Yok canım, teyzeciğim"

"Anladık, anladık. Ah, sen yok musun!"

Valinin karısı Nikolay'ı, kentin önemli kişileriyle oynadığı kâğıt oyununu henüz bitirmiş mavi hotozlu, uzun boylu, yaşlı bir kadının yanına götürdü. Bu bayan, Prenses Maria'nın her zaman Voronej'de oturan zengin ve çocuksu dul teyzesi Malvintseva'ydı. Rostof kendisine yaklaştığında, oyundaki kaybını ayakta ödüyordu. Gözlerini sert bir biçimde kırpıştırarak görkemle Rostof'a baktı ve kendisini oyunda yenen generali paylamaya devam etti.

Elini uzatarak:

"Çok sevindim, dostum. Beni ziyaret ederseniz sevinirim," dedi.

Prenses Maria'dan ve Malvintsevna'nın pek sevmediği anlaşılan rahmetli babasından söz ettikten ve Prens Andrey (ondan da pek hoşlanmadığı belliydi.) konusunda bildiklerini sorduktan sonra çağrısını yineleyerek Nikolay'dan izin istedi önemli bayan.

Nikolay, geleceği konusunda söz verdi ve Malvintsevna'yı selamlayıp ayrılırken kızardı. Prenses Maria'dan söz edildiği zaman, kendisinin de anlayamadığı ve çekingenliğe, dahası korkuya benzeyen bir duyguya kapılıyordu.

Rostof, Malvintsevna'dan ayrıldıktan sonra dansa katılmak istedi. Ama valinin ufak tefek karısı, tombul eliyle bileğinden tutarak biraz konuşmak istediğini söyleyip, onu tütün içilen salona götürdü. Orada bulunanlar, valinin karısını rahatsız etmemek için hemen dışarıya çıktılar.

Valinin karısı, iyilik dolu küçücük yüzünde ciddi bir havayla:

"Biliyor musunuz, dostum, tam sana göre bir kız var. İster misiniz bu işi yapayım?" dedi.

Nikolay:

"Kimi, teyzeciğim?" diye sordu.

"Prenses Katerina Petrovna, Lili'yi öneriyor. Bence olmaz. Ben prensesi uygun görüyorum. İster misin, ilgileneyim mi? Annenin teşekkür edeceğini biliyorum. Gerçekten çok hoş bir kız bu! Pek çirkin de sayılmaz."

"Hiç de değil," dedi Nikolay, gücenmiş gibi ve ne söylediğini düşünmeye vakit bulamadan ekledi:

"Ben, teyzeciğim, bir askere uygun düşeceği gibi, ne bir şeyi üsteleyerek isterim, ne de bir şeyi geri çeviririm."

"Ama bu şaka değil, sakın unutma."

"Şaka olur mu hiç!"

"Evet, evet," dedi valinin karısı kendi kendine konuşur gibi. "Hem sonra, dostum, öbürüyle, şu sarışınla çok ilgileniyorsunuz. Kocasının durumu yürekler acısı doğrusu."

Nikolay, bütün saflığıyla:

"Yok canım, onunla dostuz," dedi.

Kendisinin neşeli geçirdiği zamanın bir başkası için kasvetli olabileceğini aklının ucundan bile geçirmiyordu.

Nikolay, yemekte, Valinin karısına gene ne sersemce sözler ettim' diye düşünüyordu. 'Gerçekten evlendirir bu beni. Peki Sonya ne olacak?' Vedalaştıkları sırada valinin karısı, gülümseyerek, "Sakın unutma!" dediği an, Nikolay, kadını bir köşeye çekip şöyle dedi:

"Dinleyin, teyzeciğim, doğrusunu isterseniz..."

"Ne var, dostum, gelin şurada oturalım."

Nikolay, ansızın, kendisi için büsbütün yabancı olan bu kadına, bütün gizli düşüncelerini (bunları ne annesine, ne kız kardeşine, ne de bir dostuna söyleyebilirdi.) açıklama isteğini duydu. Sonraları, kendisi için çok önemli sonuçlar doğuran bu nedensiz ve açıklanamaz açıksözlülük nöbetini düşündüğünde bilinçdışı bir itkiye kapıldığını sanmıştı (her zaman sanıldığı gibi). Ama bu açıksözlülük nöbeti, öteki küçük olaylarla birlikte, kendisi ve bütün ailesi için çok önemli sonuçlar doğurmuştu.

"Bakınız teyzeciğim, annem beni çoktandır zengin bir kızla evlendirmek istiyor. Ama bana, para için evlenmek iğrenç geliyor." "Evet, anlıyorum canım," dedi valinin karısı. "Ama Prenses

Bolkonskaya başka. Önce, açık söyleyeyim çok hoşuma gidiyor. Bana göre bir kız. Sonra onu, tuhaf bir biçimde o koşullar içinde gördükten sonra, bu benim alınyazım diye düşündüm. Annem, çoktandır tasarlıyordu bunu; ama onunla karşılaşmamı engelleyen bir şey vardı; her zaman karşılaşamıyorduk. Kız kardeşim Nataşa, kardeşiyle nişanlı olduğu sırada, onunla evlenmeyi düşünemezdim. Nataşa'nın nişanı bozulunca karşılaşmamamız gerekiyordu onunla ve işte daha sonra olanlar... Görüyorsunuz durumu. Bunu hiç kimseye söylemedim, söyleyemeyeceğim de. Yalnızca size açıklıyorum."

Valinin karısı, teşekkür eder gibi, Nikolay'ın dirseğini sıktı.

"Kuzenim Sofi'yi tanıyorsunuz değil mi? Onu seviyorum, sözüm var, evleneceğim onunla. Görüyorsunuz, bu iş olmaz," diyordu Nikolay şaşkınlıkla ve kızararak.

"Dostum, dostum, neler söylüyorsun? Sofi'nin bir çöpü yok, oysa babanın işlerinin çok kötü olduğunu kendin söylüyorsun. Ya annen? Ölür kadıncağız. Sonra Sofi, yürek taşıyan bir kızsa, nasıl böyle yaşayabilir? Annen umutsuzluk içinde, işleriniz bozuk. Hayır, dostum, sen ve Sofi bunu anlamalısınız."

Nikolay, bir şey söylemiyordu. Bu kanıtların bir bir sayılması içini ferahlatıyordu.

Kısa bir sessizlikten sonra ve içini çekerek:

"Gene de olmaz, teyzeciğim," dedi. Nikolay. "Sonra prenses beni ister mi bakalım? Üstelik yas tutuyor şimdi; böyle bir şey düşünülebilir mi?"

"Seni hemen evlendireceğimi mi sanıyorsun! Tavır var, tavırcık var."

"Ne çöpçatanmışsınız siz, teyzeciğim," dedi Nikolay, kadının tombul elini öperken.

V

Prenses Maria, Rostof'la karşılaşmasından sonra Moskova'ya vardığında, yeğeni ile eğitmenini ve Prens Andrey'in, teyzesi Malvitnsevna'yı görmek için Voronej'e giderken izleyeceği yolu açıklayan bir mektubunu buldu orada. Yolculuk kaygısı, kardeşini merak etmesi, yeni bir yere yerleşme, yeni insanlarla karşılaşma; evet bütün bunlar, babasının hastalığı ve daha sonra ölümü sırasında ve özellikle Rostof'la karşılaşmasından sonra yüreğini acıyla dolduran şeytana uyma duygusunu bastırmıştı. Babasının ölümünden kaynaklanan ve Rusya'nın başına çöken felaketle birlikte duyduğu acı, şimdi, bir aylık durgun yaşantıdan sonra kendini daha da güçlü duyuruyordu. Prenses Maria, kaygılıydı; kardeşinin (geriye kalan biricik yakınının) tehlike içinde olduğu düşüncesi, sürekli olarak onu tedirgin ediyordu. Yeğeninin yetiştirilmesiyle uğraşıyor, ama sürekli olarak, bu işi beceremediğini düşünüyordu. Ama ruhunun derinliklerinde kendisiyle uyuşma durumundaydı; Rostofla karşılaşmasının yüreğinde doğurduğu düşleri ve umutları örtbas ettiğinin bilincindeydi.

Valinin karısı, akşam toplantısının ertesi günü Bayan Malvint-sevna'ya gelip tasarısından ona söz açtıktan (bu koşullarda, resmen kız istemenin düşünülemeyeceğini, ama birbirlerini tanımaları gençleri bir araya getirmek gerektiğini söylüyordu.) ve teyzenin de onayını aldıktan sonra, Prenses Maria'nın yanında Rostoftan söz etmeye, onu göklere çıkarmaya, Prenses Maria'nın adını duyunca nasıl kızardığını anlatmaya koyulunca, prenses bundan tat almamış, acı duymuştu. İç uyumu yıkılmış; kuşkular, kendini suçlamalar ve umutlar yeniden başgöstermişti.

Bu haberden sonra ve Rostof'un ziyaretinden önceki iki gün içinde Prenses Maria, genç adama karşı nasıl davranacağını düşünüp durdu. Kimi zaman, Rostof ziyarete geldiğinde salona girmemeye; yas tutarken, konuk kabul etmenin yakışık almayacağına karar veriyor; kimi zaman, kendisine yaptığı iyilikten sonra Rostof'a böyle davranmasının kabalık olacağını düşünüyor; kimi zaman, teyzesinin ve valinin karısının, kendisini ve Rostof'u başka türlü görmelerini düşünüyor (bakışları ve sözleri bunu doğrular gibiydi), kimi zaman da yüreği fesat olduğu için onlar konusunda böyle düşündüğünü kendi kendisine söylüyor; onlar kendi yerinde olsalar, daha yas bitmeden, hem kendisi, hem babasının anısı için bir saygısızlık olacağını akıllarından çıkarmazlardı diye düşünüyordu. Rostof'un karşısına çıkarsa, onun ve kendisinin söyleyeceği sözleri aklından geçiriyor ve bunları, kimi zaman çok soğuk, kimi zaman da çok anlamlı buluyordu. Onu görür görmez, duyacağından ve kendisini ele vereceğinden emin olduğu şaşkınlıktan korkuyordu en çok.

Pazar günü ayinden sonra uşak salona girip Kont Rostof'un geldiğini bildirdiğinde, prenses hiçbir şaşkınlık göstermedi; yalnızca, yanakları biraz kızardı ve gözlerinde yepyeni bir ışıltı belirdi.

Sakin bir sesle ve dış görünüş bakımından heyecansız ve doğal olmasına kendisi de şaşarak:

"Onu gördünüz mü, teyzeciğim?" diye sordu.

Rostof odaya girince, prenses, Rostof'a teyzesini selamlama zamanı bırakmak için, başını önüne eğdi ve tam Nikolay kendisine dönünce, başını kaldırıp ışıldayan gözlerle onun bakışlarını karşıladı. Kibarca, zarif bir hareketle ve sevinçli bir gülümsemeyle doğruldu. İncecik narin elini ona uzattı ve ilk kez kadınca ve derin titreşimlerle dolu sesiyle söze başladı. Salonda olan Bayan Bourienne, prensese şaşkınlık dolu gözlerle bakıyordu. Usta bir kırıtkan olan Bayan Bourienne, kendisini beğendirmek istediği bir erkeğin karşısında bundan etkili davranamazdı.

'Siyah mı yakışıyor ona, yoksa ben ayırt etmeden gerçekten güzelleşmiş mi? Bu yerinde hareketler ve incelik şaşılacak şey!' diye geçiriyordu içinden.

Prenses Maria da, o anda düşünebilecek halde olsaydı, gerçekleşmiş olan bu değişikliğe ondan fazla şaşırırdı. Sevdiği bu yüzü görünce, yepyeni bir yaşam gücü benliğini eline geçirmiş, onu istenci dışında devindirtmeye ve konuşturmaya başlamıştı. Yüzü birden Rostof içeri girince başkalaşmıştı. Resimli ve oymalı bir fenerin içindeki ışık o ana kadar kaba, belirsiz ve anlamsız görünen usta sanatçı işini, beklenmeyen ve çarpıcı güzelliğini nasıl birden ortaya çıkarırsa, Prenses Maria'nın yüzü tıpkı öyle başkalaşmıştı. İçinde duyduğu saf, derin ve ruhsal değişim, ilk kez görünür duruma gelmişti. Kendisinden hoşnut olmasına yol açan bütün iç yaşantıları, çektiği acılar, iyiliğe duyduğu özlem, baş eğme, sevme, özveri eğilimleri, parlak gözlerinde, ince gülümseyişinde, yüzünün duygu taşan çizgilerinde parıldıyordu şimdi.

Rostof, bütün bunları, sanki yaşamını baştan aşağı biliyormuş gibi apaçık bir biçimde görüyordu. Karşısındaki varlığın, bambaşka bir varlık olduğunu, o güne kadar karşılaştıklarının hepsinden üstün ve özellikle kendisinden daha iyi bir varlık olduğunu düşünüyordu.

Konuşma çok sade ve sıradan oldu. Savaştan konuştular. Herkes gibi ellerinde olmadan abartarak, bu olayın onlara çektirdiği acılardan söz ettiler. Son karşılaşmalarından söz ettiler ve Nikolay, konuşmayı başka konulara kaydırmaya çalıştı. Valinin iyi yürekli karısından, Nikolay'ın ve Prenses Maria'nın yakınlarından söz ettiler.

Prenses Maria, teyzesi, Andrey'den söz etmeye kalkınca, konuşmayı başka yöne çevirerek kardeşini konu dışı bıraktı. Rusya'nın başına çöken felaketlerden, yüzeysel biçimde söz edebileceği; ama kardeşinin üzerine konuşamayacağı ya da konuşmak istemediği, kendisine yakın bir varlık olduğu belliydi. Nikolay, bunu fark etti. Tıpkı, Prenses Maria'nın karakterinin bütün inceliklerini, onun olağanüstü bir varlık olduğu inancını pekiştiren bütün incelikleri, kendisinde her zaman rastlanmayan bir gözlemleme keskinliğiyle fark ettiği gibi kavradı bunu. Nikolay, prensesten söz edildiği, dahası onu düşündüğü zaman kızarır ve sıkılırdı. Ama şimdi karşısındayken, kendini çok rahat hissediyor ve hazırladığı sözleri değil, aklına gelenleri söylüyor ve söyledikleri her zaman yerinde sözler oluyordu.

Nikolay, kısa ziyareti sırasında, bir sessizlik anında (çocuk olan her yerde görüldüğü gibi), Prens Andrey'in küçük oğluna yanaştı; onu okşayarak, süvari olmak isteyip istemediğini sordu. Oğlanı kucağına alıp neşeyle hoplatmaya başladı; Prenses Maria'ya bir göz attı. Duygulu, mutlu ve çekingen bakışlarıyla, sevdiği adamın kollarındaki o adeta tapındığı çocuğu izliyordu prenses. Nikolay, bu bakışı fark etti ve anlamını kavramış gibi hoşnutluktan kızardı; küçüğü neşeyle ve içtenlikle öptü.

Prenses Maria, yas tuttuğu için kimseye gitmiyor, Nikolay da onları görmeye gitmenin yakışık almayacağını düşünüyordu. Ama valinin karısı çöpçatanlığa devam ediyor, Nikolay'ın Prenses Maria, prensesin de Nikolay üzerine söylediği gönül okşayıcı sözleri birinden ötekine taşıyıp duruyor; Rostof'un Prenses Maria'yla görüşüp ona açılması konusunda üsteliyordu. Bu amaçla ayinden sonra başpapazın evinde gençler için bir buluşma düzenledi.

Rostof, Prenses Maria'ya açacağı bir şey olmadığını valinin karısına söylediği halde gitmeye de söz verdi.

Tilsit'te, nasıl, herkesin iyi dediği şeyin böyle olup olmadığı konusunda kuşku duymaya kalkışmamışsa, şimdi de, yaşamını kendi bildiğince düzenlemek ile koşullara ve durumlara boyun

eğme arasında kısa ama içtenlik dolu bir çatışmayı yaşadıktan sonra, sonuncuyu seçmiş ve kendisini karşı konulmaz bir biçimde çekip götürdüğünü hissettiği güce teslim olmuştu. Sonya'ya söz verdikten sonra, beslediği duyguları Prenses Maria'ya açmanın alçaklık diye adlandırdığı şey olacağını biliyordu. Hiçbir zaman, alçakça bir şey yapmayacağını da biliyordu. Ama şunu da biliyordu ki koşulların gücüne ve kendisine yol gösterenlere boyun eğmekle kötü bir şey yapmıyor; tam tersine, çok önemli bir şey, şimdiye değin yapmış olduğu şeylerin hepsinden daha önemli bir şey yapıyordu.

Prenses Maria'yı görmesinden sonra, yaşam biçimi, dış görünüşü bakımından değişikliğe uğramıştı, ama alışık olduğu bütün tatlar, çekiciliğini yitirmişti ve prensesi aklından çıkaramıyordu. Ama kibarlar dünyasında rastladığı genç kızları ya da uzun bir süre ve kimi zaman coşkuyla Sonya'yı düşündüğü gibi düşünmüyordu. Hemen bütün namuslu delikanlılar gibi, bir başka genç kızı düşündüğü zaman, gelecekteki karısı olarak düşünüyordu onu ve evlilik yaşamının durumları içinde tasarlıyordu. Beyaz bir sabahlık, karısı semaver başında, karısının arabası, çocuklar, ana ve baba, analarıyla ilişkileri, vb. Geleceğin bu görüntüleri onun hoşuna giderdi. Ama kendisiyle evlendirilmek istenen Prenses Maria'yı düşününce, gelecekteki evlilik yaşamlarından hiçbir şey gelmiyordu gözünün önüne. Bunu yapmak için çaba harcayınca, ipe sapa gelmez ve uydurma şeyler canlandırıyordu kafasında ve içini bir boğuntu kaplıyordu.

VI

Borodino Savaşı'nda ölü ve yaralı kaybımıza ilişkin korkunç haber ve ondan da daha korkunç olan Moskova'nın yitirilmesi haberi, Voronej'e eylülün ortalarında geldi. Kardeşinin yaralandığını yalnızca gazetelerden öğrenen ve ondan hiçbir haber alamayan Prenses Maria, Nikolay'a söylendiğine göre (Nikolay, onu yeniden görmemişti), onu aramaya gitme hazırlıkları yapıyordu.

Borodino Savaşı'nı ve Moskova'nın düşman eline geçtiğini öğrenen Rostof, umutsuzluk, öfke ve öç alma ya da benzer duygulara kapılmadı; ama birden Voronej'de sıkılmaya başladı, utandı ve tedirginliğe kapıldı. Duyduğu bütün konuşmalar ona yapmacık geliyordu, bütün bunlar konusunda ne düşüneceğini bilmiyordu ve ancak alayda açık seçik bir düşünceye yeniden ulaşacağını umuyordu. At alımı işinin sonuçlanması için acele ediyor; hizmeterine ve başçavuşa yok yere çıkışıp duruyordu.

Rostof'un yola çıkışından birkaç gün önce, Rus ordularının kazandığı zafer dolayısıyla katedralde ayin yapılıyordu. Ayine Nikolay da gitmişti. Valinin biraz gerisinde duruyor; yapmacık bir ciddilikle ve bin bir türlü şey düşünerek ayini izliyordu. Ayin sona erince, valinin karısı onu yanına çağırdı, ilahi söylenen yerin önünde duran siyahlar giyinmiş bir kadını göstererek:

"Prensesi gördünüz mü?" dedi.

Nikolay, Prenses Maria'yı, şapkasının altından görünen yüzünden değil de, o anda benliğini kavrayan çekinme, korku ve acıma duygusundan tanıdı. Kendi düşüncelerine dalmış görünen prenses, kiliseden ayrılmadan önce son kez haç çıkarıyordu.

Nikolay, şaşkınlıkla onun yüzüne baktı. Bu, daha önce gördüğü aynı yüzdü; aynı içsel, ince ve ruhsal işlenmişlik okunuyordu bu yüzde; ama bambaşka bir aydınlık da vardı. İç burkucu bir üzüntü, bir yakarış ve umut göze çarpıyordu. Daha önceleri karşısında bulunduğu gibi, valinin karısının gidip konuşmasını örgütlemesini beklemeden ve burada, kilisede konuşmanın yakışık alıp almayacağını düşünmeden prensese yaklaştı, felaketini duyduğunu, acısını bütün yüreğiyle paylaştığını söyledi.

Rostof'un sesini duyan prensesin yüzünde hem acısını, hem sevincini belirten bir ışık belirdi.

"Size şunu söylemek isterim, prenses," dedi Rostof. "Prens Andrey Nikolayeviç yaşıyor olsaydı, alay komutanı olduğu için gazetelerde kesinlikle haber olurdu."

Prenses, sözlerini anlamadan ama yüzündeki duygudaşlık ve acıdan hoşnutluk duyarak bakıyordu ona.

"Birçok örneğini bilirim. Mermi parçasının yarası (gazetelerde döne yarası diyorlar.) ya öldürücü olur ya da tam tersine çok hafif. Her şeyin yolunda gittiğini ummak gerekiyor ve öyle sanıyorum ki..."

Prenses Maria, onun sözünü kesti:

"Ah, bu çok korkunç olurdu," dedi.

Heyecandan sözünü bitiremedi, zarif bir hareketle (onun karşısındayken yaptığı bütün hareketler gibi) başını eğerek ona minnetle baktı ve teyzesini izledi.

O akşam, Nikolay, hiçbir yere konukluğa gitmedi. At cambazıyla olan kimi hesaplarını bitirmek için

evde kaldı. İşleri bitince, bir yere gitmek için vakit çok geç olmuştu. Yatmak içinse erkendi. Yaşamını düşünerek odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Bu, onun pek az yaptığı bir şeydi. Smolensk yakınlarında karşılaştıkları zaman, Prenses Maria, onun üzerinde hoş bir izlenim bırakmıştı. Karşılaşmalarının çok özel koşulları ve annesinin de zengin bir eş olarak tam onu göstermesi, ilgisini bir kat daha artırmıştı. Voronej'de onu görmeye gittiği zaman bu izlenim, hem hoş olmuş, hem de güçlenmişti. Bu sefer ondaki ahlaki güzelliğe hayran olmuştu. Ama buradan ayrılmaya hazırlanıyordu ve bunun, prensesi görme olanağını ortadan kaldırmasına üzülmek aklının ucundan bile geçmiyordu. Prenses Maria'yla o gün kilisede karşılaşması (bunu duyumsuyordu), yüreğinde, beklemediği ölçüde güçlü bir his yer etmişti. Bu soluk, ince ve acı dolu yüz; bu yavaş ve zarif davranışlar ve özellikle bütün çizgilerinde beliren bu derin ve duygulu acı, Nikolay'ı şaşkına çeviriyor ve derin bir yakınlık duygusuna kapılmasına yol açıyordu. Rostof, erkeklerde, yüksek bir ruhsal yaşamın kendini göstermesine dayanamazdı (Prens Andrey'i bunun için sevmezdi); bunu küçümser ve felsefe ham hayalcilik diye adlandırırdı. Ama Prenses Maria'da ve özellikle kendisine çok uzak ve yabancı bir içsel dünyanın derinliklerini dile getiren bu acıda, kendisini karşı konulmaz biçimde çeken bir güç vardı.

'Olağanüstü bir kız, tam bir melek!' diyordu içinden. 'Ah, niçin serbest değilim. Sonya için niçin acele ettim?' Sonra elinde olmadan ikisini karşılaştırıyordu. Nikolay'ın sahip olmadığı ve bundan ötürü çok değerli bulduğu ruhi nitelikler, birinde var, ötekinde yoktu. Serbest olsaydı ne durumda bulunacağını gözünün önüne getirmeye çalıştı. Nasıl evlenme önerirdi ona; o, nasıl karısı olurdu? Bunu gözünün önünde canlandıramıyordu. Yüreğine bir korku çöküyor, gözlerinin önüne belirsiz ve karmakarışık birtakım görüntüler geliyordu.

Kendisi ile Sonya'ya, çoktan beri, bir gelecek yaşam tablosu çizmişti. Çok sıradan ve açık bir tabloydu bu; çünkü her şey önceden düşünülmüştü. Sonya'nın her şeyini bilirdi, ama Prenses Maria'yla kendine bir gelecekteki yaşam tablosu çizmesi olanaksızdı; çünkü onu anlamıyor, yalnızca seviyordu.

Sonya üzerine hayallerinde her zaman neşeli ve eğlenceli bir yan vardı; ama Prenses Maria üzerine düşünmek, her zaman zordu ve biraz da tuhaflık taşıyordu.

'Nasıl da dua ediyordu,' diye düşündü. 'Bütün varlığını Tanrı'ya verdiği besbelliydi. Evet, bu dua, dağları harekete geçiren duadır ve hiç kuşkusuz kabul edilecektir. Kendime gerekli şeyler için niçin dua etmiyorum ben? Bana ne gerekli? Sonya'yla ilişiği kesmek. O, doğru söyledi,' Valinin karısının sözlerini anımsadı. 'Sonya'yla evlenmemiz, mutsuzluktan başka bir şey getirmez. İşler karmakarışık, annem için çok acı. Hem de onu gerektiği gibi sevmiyorum ki. Tanrım, beni bu korkunç, çaresiz durumdan kurtar!' diye dua etmeye başladı birden. 'Evet, dua dağları harekete geçirir. Ama inanmak gerek. Çocukluğumuzda Nataşa'yla yağan karın şeker olması için dua ettiğimiz ve şeker olup olmadığına bakmak için karı tattığımız gibi yapmamak gerek. Ben saçma şeyler için dua etmiyorum şimdi.' Piposunu bir yana koydu, ellerini kavuşturdu ve kutsal tasvirin önüne geçti. Lavruşka, elinde kimi kâğıtlarla kapıdan içeri girdiğinde gözleri yaşlarla dolmuş, boğazı hıçkırıklarla tıkanmıştı.

Nikolay, durumunu hemen değiştirip:

"Aptal, niçin çağırmadan içeri giriyorsun?" dedi.

"Validen kurye geldi," dedi Lavruşka uykulu bir sesle. "Size mektup var."

"Peki, teşekkür ederim. Hadi git bakayım!"

Nikolay'a biri annesinden, öbürü Sonya'dan iki mektup gelmişti. El yazılarından tanıyıp ilkin Sonya'nınkini açtı. Birkaç satır okur okumaz yüzü sapsarı kesildi; gözleri ürkek ve sevinçli bir ifadeyle açıldı.

"Hayır, böyle şey olmaz!" diye mırıldandı.

Yerinde duramıyordu, odada mektubu okuyarak dolaşıyordu. Önce şöyle bir üstünkörü göz gezdirmiş, sonra üst üste okumuştu bu mektubu. Omuzlarını kaldırıp kollarını sallayarak ağzı açık, gözleri bir noktaya dikili, odanın ortasında kalakalmıştı. Tanrı'nın kabul edeceğinden kuşku duymadığı biraz önceki duası yerine gelmişti. Ama, bu beklenmedik ve görülmedik bir şeymiş, dileğinin gerçekleşmesi onu yönelttiği Tanrı'nın değil de bir rastlantının sonucuymuş gibi şaşkınlık içindeydi.

Nikolay'ın özgürlüğüne kilit vuran ve açılmayacakmış gibi görünen durum, Sonya'nın beklenmedik ve nedensiz (Nikolay'a öyle geliyordu) mektubuyla ortadan kalkıyordu. Genç kız, son felaket dolu durum, Rostoflar'ın hemen bütün zenginliklerini Moskova'da yitirmesi, Nikolay'ın, Prenses Bolkonskaya'yla evlenmesi için kontesin sık sık gösterdiği istek, Nikolay'ın son zamanlardaki soğukluğu ve bir şeyler söylememesi dolayısıyla, ona, sözünün sorumluluğundan kurtarma iznini ve özgürlüğünü tam anlamıyla geri verme kararını aldığını yazıyordu.

Bana iyilik eden bir aile içinde acılara ya da geçimsizliğe neden olabileceğimi düşünmek bana çok acı verecektir, diye yazıyordu. Sevgimin biricik amacı, sevdiğimin mutluluğudur, onun için size yalvarırım, Nikolay, kendinizi özgür sayınız ve her şeye karşın, sizi, Sonya kadar hiç kimsenin sevemeyeceğine inanınız.

Mektupların ikisi de Troytsa'dan geliyordu. Kontesten gelen ikinci mektupta, Moskova'daki son günler, yola çıkış, yangın ve bütün servetlerinin mahvoluşu anlatılıyordu. Söz arasında, Prens Andrey'in yaralı olarak kendileriyle birlikte yolculuk ettiğini de yazmıştı. Durumu çok tehlikeliymiş, ama doktor, şimdi daha fazla umut olduğunu söylüyormuş. Sonya ile Nataşa, hastabakıcılık ediyorlarmış.

Nikolay, ertesi gün, mektubu alarak Prenses Maria'ya gitti. Ne Nikolay, ne de Maria, 'Nataşa ona bakıyor' sözünün anlamı üzerine bir şey söylediler. Ne var ki bu mektup, prenses ile Nikolay'ı, sanki birer akraba gibi birbirlerine yaklaştırmıştı.

Rostof, ertesi gün, Prenses Maria'yı Yaroslav'a uğurladı. Birkaç gün sonra da alayına döndü.

VII

Sonya'nın Rostof'a mektubu (bu gerçekleşen dua) Troytsa'dan yazılmıştı. Yazılma nedeni de şuydu. Yaşlı kontes, Nikolay'ın zengin bir kızla evlenme düşüncesine giderek daha fazla kapılmıştı. Buna başlıca engelin Sonya olduğunu da biliyordu. Nikolay'ın Boguçarovo'da Prenses Maria'yla karşılaşmasını anlatan mektubundan sonra, Sonya'nın, kontesin evindeki yaşamı gittikçe zorlaşmıştı. Sonya'yı, dokunaklı ve acı bir biçimde iğnelemek için kontes her fırsatı değerlendiriyordu.

Ama Moskova'dan ayrılmadan önce, olup bitenlerden sinirleri bozulan kontes, Sonya'yı yanına çağırıp buyruklar verecek, haşlayacak yerde, özveri göstermesini, Nikolay'la ilişkisini kesmesini ve böylece kendisine yapılan iyiliklere karşılık vermesini ağlayarak rica etti:

"Bu konuda bana söz vermezsen, rahat edemeyeceğim," dedi.

Sonya da hüngür hüngür ağlamaya koyuldu. Hıçkırıklar arasında, her şeyi yapacağını, her şeye hazır olduğunu söyledi. Ama açık bir söz vermedi ve kendisinden isteneni yapmaya karar veremedi.

Onu besleyen ve yetiştiren ailenin mutluluğu için kendini düşünmemesi gerekirdi. Evdeki durumu, değerini ancak özveriyle görmesine elveriyordu. Özverisini gösterirken, hem kendisinin, hem de başkalarının gözünde değerini yükselttiğini, dünyada herkesten çok sevdiği Nikolay'a daha fazla değdiğini düşünürdü. Ama şimdi bulunacağı özveri, yaşamının bütün ödülünü, bütün anlamını oluşturan şeyden vazgeçmek demekti. Ömründe ilk olarak, daha fazla çektirmek için kendisine yardım eden insanlara karşı acı bir duygu besliyordu. Hiçbir zaman böyle bir şey yapmak zorunda kalmayan, hiçbir özveride bulunmayan ve başkalarını böyle davranmaya zorlayan Nataşa'ya imreniyordu. Nikolay'a duyduğu temiz ve saf aşktan, kurallardan, erdemlerden, dinden de daha üstün, tutku dolu bir duygunun nasıl yükselmeye başladığını ilk olarak duydu Sonya. Bu duygunun etkisinde, bağımlı yaşamının kendisine ister istemez öğrettiği genel ve anlamları kesin olmayan sözcüklerle yanıt verdi kontese ve sözü uzatmadı. Nikolay'la görüşmeyi beklemeye, onu serbest bırakmak için değil, tam tersine, onu ölüme değin kendine bağlamak için beklemeye karar verdi.

Rostoflar'ın Moskova'daki son günlerinde içinde bulundukları telaş ve dehşet, Sonya'ya, yüreğini burkan acı düşünceleri unutturmuştu. Bu düşüncelerden sıyrılıp günlük işlerle avunduğu için hoşnutluk duyuyordu. Ama Andrey'in kendi evlerinde bulunduğunu öğrenince, ona ve Nataşa'ya karşı duyduğu içten acımaya karşın, Nikolay'la ayrılmasını Tanrı'nın istemediğini düşünerek sevinçli ve boş inançlara dayanan bir duyguya kapıldı. Nataşa'nın, yalnız Prens Andrey'i sevdiğini, onu her zaman ve daha çok sevdiğini biliyordu. Bu korkunç koşullarda birleştiklerinde, birbirlerini yeniden seveceklerini de biliyordu ve bu durumda aralarında kurulacak akrabalık dolayısıyla, Nikolay ile Prenses Maria, evlenemeyeceklerdi. Son günlerde ve yolculuğun ilk zamanlarında gerçekleşen korkunç olaylara karşın, kendi özel işlerine Tanrı'nın karıştığına inanmaktan gelen bu duygu onu sevindirmişti.

Rostoflar, yolculuklarının ilk gününde, Troytsa Manastırı'nda konakladılar.

Manastırın konuk evinde, onlara üç büyük oda ayrılmıştı. Birinde Prens Andrey bulunuyordu. Yaralı o gün çok iyiydi. Nataşa da yanındaydı. Bitişik odadaysa kontes ve kont, eski tanıdıkları ve koruyucuları oldukları baş rahiple saygılı saygılı konuşuyorlardı. Sonya da oradaydı, Prens Andrey ile Nataşa'nın neler konuştuklarını delicesine merak ediyordu. Kapının arkasından seslerini

duyuyordu. Prens Andrey'in yattığı odanın kapısı açıldı, Nataşa, yüzü allak bullak halde dışarı çıktı; kalkarak onu karşılayan ve geniş yenini sağ eliyle tutan papazı görmeden Sonya'ya yaklaştı, elini tuttu.

"Nataşa, neyin var? Gel buraya," dedi kontes.

Nataşa, rahibin hayır duasını aldı ve rahip ona, Tanrı'nın ve aziz kulunun yardımını dilemesi öğüdünü verdi.

Rahip çıkar çıkmaz Nataşa, arkadaşının koluna girdi, onu boş odaya götürdü.

"Sonya, ne diyorsun, yaşayacak değil mi?" dedi. "Hem çok mutlu, hem çok mutsuzum! Sonya'cığım, her şey eskisi gibi şimdi. Yeter ki o yaşasın, ama hayır, olmaz... Çünkü... çünkü..."

Nataşa, hıçkırarak ağlamaya başladı.

"Ah, biliyorum bunu! Tanrı'ya şükürler olsun, yaşayacak!" dedi Sonya.

Sonya, arkadaşının korkuları ve acıları yüzünden olduğu gibi, kimseye söyleyemediği düşünceleri dolayısıyla da ondan az telaşlı değildi. Hıçkırıklar içinde Nataşa'yı öptü. 'Yeter ki o yaşasın!' diye düşündü. İki arkadaş, biraz ağladıktan, konuştuktan ve gözyaşlarını sildikten sonra Prens Andrey'in kapısına yaklaştılar. Sakınarak kapıyı açıp içeri baktı Nataşa. Sonya, yarı açık kapının önünde, onun yanında duruyordu.

Prens Andrey, sırtını üç yastığa dayamış yatıyordu. Sapsarı yüzü sakindi. Gözleri kapalıydı ve düzenli soluduğu belli oluyordu.

Kuzenini ansızın kolundan tutan ve kapıdan çekilerek bağıran Sonya:

"A!.. Nataşa!" diye bağırdı.

"Ne var? Ne var?" diye sordu Nataşa.

Sonya, ürkmüştü. Ciddi bir yüzle:

"Hani o şey yok muydu, söylediğim?" dedi.

Kapıyı yavaşça kapayan Nataşa, kendisine söylenenleri anlamaksızın pencereye yaklaştı Sonya'yla birlikte.

"Anımsıyor musun?" dedi Sonya. "Senin için ayna falına baktığımı anımsıyor musun? Otradnoye'de, Noel yortusunda, ne gördüğümü anımsıyor musun?"

Nataşa, gözlerini iyice açtı. Sonya'nın o zaman, yatar durumda gördüğünü söylediği Prens Andrey konusundaki sözlerini belli belirsiz anımsamıştı.

"Evet, evet!" dedi.

"Anımsıyor musun?" diye devam etti Sonya. "O zaman görmüş, sana, Dunyaşa'ya, herkese söylemiştim. Yatakta yatar görmüştüm onu (ayrıntıları anlatırken işaret parmağı ileri uzanmış eliyle hareketler yapıyordu). Prens, gözlerini kapamıştı, üzerinde şimdiki gibi pembe bir yorgan vardı. Kollarını kavuşturmuştu."

Sonya, şimdi, gördüklerini anlatırken, bunları o zaman gördüğüne daha çok inanıyordu. O zaman bir şey görmemiş, aklına gelenleri, görmüş gibi anlatmıştı. Ama o zaman uydurduğu şeyler, yaşanmış gibi gerçek geliyordu ona. O zaman kendisine baktığını, gülümsediğini, üstünün kırmızı bir şeyle örtülü olduğunu söylemişti. Bunu anımsıyordu. Ama şimdi, üstünde pembe, evet, pembe bir yorgan olduğunu, gözlerinin kapalı olduğunu daha o zaman söylemiş ve görmüş olduğuna kesinlikle inanıyordu.

"Evet, evet, pembe bir yorgan demiştin," dedi Nataşa.

Şimdi o da Sonya'nın pembe bir yorgan dediğini anımsıyor ve bu kehanetin olağanüstü yanını, esrarengizliğini burada buluyordu.

"Peki, bunun anlamı ne?" diye sordu dalgınca.

"Ah, bilmiyorum, rastlanmadık, görülmedik şeyler bunlar," dedi Sonya, başını elleriyle kavrayarak.

Birkaç dakika sonra, Prens Andrey, zili çaldı. Nataşa, yanına girdi. Sonya, pek az duyduğu bir uyarılmışlık ve heyecan içinde, olup bitenin tuhaflığını düşünerek pencerenin yanında kaldı.

O gün, orduya mektup yollamak olanağı elde edilebilmişti. Kontes, oğluna mektup yazıyordu.

Yeğeni yanından geçerken başını kaldırıp: "Sonya!" dedi. "Nikolay'a mektup yazmıyor musun?" Bunları yavaş ve titreyen bir sesle söylemişti. Sonya, kontesin ne demek istediğini, gözlüklerinin ardından bakan yorgun gözlerinden okumuştu. Bu bakışlarda, hem yakarış, hem geri çevrilme korkusu, hem de rica vardı. Ama rica utancının yanı sıra, geri çevrildiği takdirde, amansız bir kin duyacağını belirten bir anlam da okunuyordu.

Sonya, kontese yaklaştı, önünde diz çöküp elini öptü: "Yazacağım, anneciğim," dedi.

Sonya, o gün olup bitenlerin ve özellikle inanılmaz bir biçimde gerçekleşen falın etkisiyle yumuşamış, heyecanlanmış, dokunsalar ağlayacak hale gelmişti. Şimdi Nataşa'nın Prens Andrey'le yeniden ilişki kurması dolayısıyla, Nikolay'ın Prenses Maria'yla evlenemeyeceğini düşünürken her zaman alışmış olduğu o özveri duygusunun benliğinde yeniden uyanmış olmasına seviniyordu. Gözleri yaşlarla dolu olarak ve yüce bir davranışta bulunduğunu kavramaktan gelen hoşnutlukla birkaç kez ağlayıp kalemi elinden bırakarak Nikolay'ı allak bullak eden o mektubu yazdı.

VIII

Piyer'in götürüldüğü askeri tutukevinde, kendisini teslim alan subaylar ve erler ona düşmanca, ama belli bir saygıyla davranıyorlardı. Ona karşı takındıkları tutumda, kim olduğu konusunda bir kuşku (belki de büyük bir adamdı.) ve bunun yanı sıra çok az önce kişisel bir çatışmaya girdikleri için de düşmanlık baş gösteriyordu.

Ama Piyer, ertesi gün nöbetçiler değişince yeni nöbetçilerin (subayların ve erlerin) gözünde, onu yakalayanların gözünde olduğu kadar önem taşımadığını sezinledi. Gerçekten de ertesi günkü nöbetçiler, köylü kaftanı giymiş olan bu uzun boylu, şişman adamı, yağmacı muhafız erleriyle dişe diş dövüşen ve çocuğu kurtarmak için okkalı sözler eden güçlü bir kimse olarak değil, yalnızca yüksek komutanlığın buyruğuyla, kim bilir niçin hapsedilen tutsak Rusların on yedincisi olarak görüyorlardı. Piyer'de gördükleri özellik, korkusuz, dalgın ve düşünceli tavırlarıyla Fransızları şaşkına çevirecek derecede iyi konuştuğu Fransızcası'ydı. Bütün bunlara karşın, bulunduğu oda bir subaya gerektiği için, Piyer, o gün yakalanan ve kuşkulanılan diğer kişilerin toplandığı bir yere kondu.

Piyer'in birlikte bulunduğu tutuklu Rusların hepsi de, toplumun aşağı katlarından gelenlerdi. Piyer'in bir soylu olduğunu ve Fransızca konuştuğunu da öğrenince, ondan bayağı çekinmeye başladılar. Piyer, kendisiyle nasıl alay ettiklerini üzülerek duyuyordu. Ertesi günün akşamı, bütün bu tutukluların (ve büyük bir olasılıkla kendisinin de) kundakçılık suçuyla yargılanacaklarını öğrenmişti. Üçüncü gün, ötekilerle birlikte Piyer'i de, ak bıyıklı bir Fransız generali ile iki albayın ve koluna pazubent takmış başka Fransızların bulunduğu bir eve götürdüler. Ona ve ötekilere, tutuklulara her zaman sorulduğu gibi, bütün insan zayıflıklarını aşmış gibi görünen bir kesinlik ve şaşmazlıkla, kim olduğu, nerede yakalandığı, vb. konusunda sorular sordular.

Bu sorular, mahkemelerde sorulan bütün öteki sorular gibi, işin özünü bir yana bırakarak ve ortaya çıkarılmasını olanaksız kılarak, yalnızca, yargıçların, sanığı istedikleri hedefe, yani suçlamaya götürecek yanıtların içinden akacağı oluğu oluşturma amacı güdüyordu. Sanık buna aykırı bir şey söylediğinde, oluğu çekip alıyorlar, su da istediği yere akıyordu. Üstelik Piyer bütün tutukluların mahkemelerde düştükleri bir duruma da düşmüştü, yani şaşırmıştı. Bütün bu soruların, kendisine niçin sorulduğunu anlayamıyordu. Oluk hilesinin, yalnız hoşgörünmek için ya da kibarlık olsun diye kullanıldığını sanıyordu. Bu insanların egemenliği altında bulunduğunu, ancak güç aracılığıyla buraya getirildiğini, sorulara yanıt isteme hakkını onlara ancak gücün verdiğini, bu duruşmanın biricik amacının da kendisini suçlamak olduğunu biliyordu. Güç ve suçlama isteğine sahip olduktan sonra, hileye ve yargılamaya ne gerek vardı! Yanıtların hepsini suçlandırma yoluyla vereceği belliydi. Onu yakaladıkları zaman ne iş yaptığı sorusuna yanıt veren Piyer, biraz da trajik bir havayla, 'bir çocuğu, ki onu yangından kurtarmıştı ana babasına götürmekte olduğunu' söylemişti. Yağmacıyla niçin kavga ettiği sorusuna da, 'bir kadını savunduğunu, tecavüze uğrayan bir kadını savunmanın her insanın ödevi (Burada sözünü kesmişler ve bunu tutanağa geçirmemişlerdi.) olduğunu' söyleyerek yanıt verdi. Tanıklar, alevler içindeki evin avlusunda görmüşlerdi kendisini; orada ne yapıyordu? Piyer, Moskova'da olup bitenleri görmeye gittiğini söyledi. Gene sözünü kestiler. Nereye gittiğini değil, yangın yerinde ne aradığı soruluyordu ona. Yanıt vermek istemediği ilk soru yinelendi ve kim olduğu soruldu. Verdiği yanıtta, söylemeyeceğini gene yineledi.

Ak bıyıklı, kırmızı yüzlü general, sert bir biçimde:

"Yazınız, bu çok kötü, çok kötü!" dedi.

Dördüncü gün yangınlar, Zubova tabyasında başlamıştı.

Piyer'i on üç kişiyle birlikte, Krimski Brod'a, bir tüccarın araba hangarına götürdüler. Sokaklardan geçerken, bütün kentin üstünü kaplamış gibi görünen duman yüzünden soluk alamıyordu. Her yanda yangın vardı. Piyer, o sırada, felaketin önemini henüz anlamıyor, bu görünümü dehşet içinde seyrediyordu.

Krimski Brod'da, bir evin arkasındaki araba hangarında dört gün daha kaldı. Bu dört gün içinde, burada bulunan bütün tutukluların her gün, mareşalin vereceği kararı beklediklerini, Fransız askerlerinin konuşmalarından öğrendi. Ama hangi mareşal olduğunu öğrenemedi. Askerler için bu mareşal, iktidarın en yüksek ve biraz da gizemli bir simgesiydi kuşkusuz.

Tutukluları ikinci kez sorgulamaya götürdükleri sekiz eylül gününe kadar geçen bu ilk günler, Piyer'in yaşadığı en acı günlerdi.

Sekiz eylülde, nöbetçilerin gösterdiği saygıdan anlaşıldığına göre, hangara, tutsakların yanına çok önemli bir subay geldi. Herhalde bir kurmay olan bu subay, elindeki listeden Rusların yoklamasını yaparken Piyer için "adını söylemeyen" diye okudu. Aldırmaz ve yorgun bir havayla bütün tutukluları süzerek, mareşalin karşısına çıkarılmadan önce hepsinin, uygun bir kılığa sokulmalarını nöbetçi subaya buyurdu. Aradan bir saat geçmeden bir bölük geldi. Piyer ve öteki on üç kişi, Bakireler Alanı'na götürüldü. Hava açıktı, yağmurdan sonra bulutlar sıyrılmıştı. Gökyüzünde olağanüstü bir saydamlık vardı. Duman, Piyer'in götürüldüğü zaman olduğu gibi, Zubova tabyasının askeri cezaevinden yere doğru yayılmıyor, açık havada sütun gibi yükseliyordu. Alevler de görünmüyordu. Ama her yanda duman sütunları vardı. Bütün Moskova, Piyer'in görebildiği her yer bir yangın yeriydi. Güzün, sobaların, bacaların göze çarptığı boş yerler, kagir binaların çevre duvarları yanmış kalıntılar durumundaydı her yerde. Piyer, yangın yerlerine dikkatle bakıyordu, ama kentin çok iyi bildiği mahallelerini tanıyamıyordu. Sağda solda, yangından kurtulmuş kiliseler vardı. Yıkılmamış olan Kremlin, kuleleri ve Büyük İvanı'yla uzakta yükseliyordu, Novodeviç Manastırı'nın kubbesi neşeli pırıltılar saçıyordu ve oradan gelen çan seslerinde değişik bir çınlama yardı.

Bu çan sesleri Piyer'e, pazar gününü, İsa'nın doğum yortusunu anımsattı. Ama ortalıkta bu bayramı kutlayacak kimseler görünmüyordu. Her yer yanmış yıkılmıştı, yangın yerine dönmüştü. Rus halkından, Fransızları görünce saklanan partallar içindeki tek tük insanlardan başka şey kalmamıştı geriye.

Rus yuvasının yıkıldığı apaçıktı; ama yok edilen eski Rus yaşayış düzeninin arkasında, bu harap yuvanın üstünde, bambaşka ve sert Fransız düzeninin kurulduğunu bilinçsiz olarak seziyordu Piyer. Safları bozmadan düzgün bir biçimde ilerleyerek kendisine ve öteki tutuklulara muhafızlık eden güleç yüzlü ve neşeli askerlerin durumundan anlıyordu bunu. Bir askerin yönettiği iki atlı bir arabayla karşıdan gelen önemli Fransız görevlisinin tavrından anlıyordu. Alanın sol yanından duyulan bir alay bandosunun neşeli ezgilerinden anlıyordu. Özellikle o sabah gelen Fransız subayının, tutukluların adlarını yüksek sesle okuduğu listeden duymuş ve kavramıştı bunu. Piyer, bildiğimiz erlerce yakalanmış, bir sürü insanın bulunduğu bir yere ve daha sonra bir başka yere götürülmüştü. Onu unutabilirler, başkalarıyla karıştırabilirlerdi. Ama hayır, olmazdı bu. Sorgulamada verdiği yanıtlar, adını söylemeyen biçiminde geri dönmüştü ona. Çok korkunç bulduğu bu ad altında şimdi bir yere götürülüyordu ve muhafızlarının yüzlerinden, kendisinin ve öteki tutukluların suçlu kimseler oldukları

ve götürülmeleri gereken yere götürüldükleri inancı apaçık bir biçimde okunuyordu. Piyer, bilinmeyen ama çok iyi işleyen bir makinenin çarkları arasına girmiş bir saman çöpü gibi hissediyordu kendini.

Onu da öteki tutuklularla birlikte Bakireler Alanı'nın sağ yanında, manastıra yakın, geniş bahçeli büyük ve beyaz bir eve götürdüler. Burada eskiden sık sık Mareşal Dük Ekmül'ün oturduğunu askerlerin konuşmalarından öğrenmişti Piyer.

Tutukluları dış kapıya doğru götürdükten sonra, birer birer içeri almaya başladılar. Altıncı olarak da Piyer'i içeri aldılar. Çok iyi bildiği camlı galeriden, sofadan, dış odadan geçirip, kapısında bir yaverin durduğu uzun bir çalışma odasına soktular.

Davout, burnunun üzerinde gözlükleri, odanın dibindeki bir masanın başında oturuyordu. Piyer, yaklaştı. Davout, önünde duran bir kâğıdı inceliyordu. Başını kaldırmadan yumuşak bir sesle sordu:

"Siz kimsiniz?"

Piyer, tek sözcük etmeden sessiz duruyordu. Piyer için, Davout herhangi bir Fransız generali değildi; acımasızlığıyla ün salmış bir adamdı. Bir süre sabredip beklemeye razı olmuş sert bir öğretmene benzeyen Davout'nun yüzüne bakarken Piyer, gecikmesinde her saniyenin yaşamına mal olabileceğini seziyordu; ama ne söyleyeceğini bilmiyordu. İlk sorguda verdiği yanıtı yinelemeyi göze alamıyordu. Adını sanını açıklaması tehlikeli olduğu gibi utanılacak bir şeydi de. Piyer, susuyordu. Ama karar vermesine zaman kalmadan, Davout, başını kaldırdı ve Piyer'e dikkatle baktı.

Hiç kuşkusuz Piyer'i korkutmak amacıyla, ölçülü ve soğuk bir sesle:

"Bu adamı tanıyorum," dedi.

Piyer'in sırtında dolaşan titretici soğukluk boynunu bir mengene gibi kavramıştı.

"Generalim, beni tanımış olamazsınız. Sizi hiç görmedim,"

"Bir Rus casusu bu!" diye sözünü kesti Davout.

Piyer'in farkına vardığı, orada bulunan bir başka generale söylemişti bunu. Davout, başını öte yana çevirdi. Tam bu sırada Piyer, sesinde beklenmedik bir toklukla söze başladı:

"Hayır, bayım," dedi, Davout'nun dük olduğunu birden anımsayarak. "Hayır, bayım, hayır bayım, beni tanımış olamazsınız. Ben bir milis subayıyım ve Moskova'dan ayrılmadım."

"Adınız?" diye yineledi Davout.

"Bezuhof."

"Yalan söylemediğinizi kim kanıtlayabilir bana?"

"Bayım," dedi Piyer yüksek sesle.

Sesinde, gücenmeden çok bir yakarış vardı.

Davout, gözlerini kaldırıp Piyer'e dikkatle baktı. Birkaç saniye bakıştılar ve Piyer, bu bakışma sayesinde kurtuldu. Bütün savaş ve yargılama koşullarına karşın, bu bakışma aracılığıyla iki insan

arasında insanca bir iletişim oluşmuştu. Kısa bir süre boyunca, ikisi de belli belirsiz bir şeyler sezinlemişlerdi ve ikisi de birer insan ve kardeş olduklarını anlamışlardı,

Yaptıkları işlerin numaralarla belirtildiği listeden başını kaldıran Davout için Piyer herhangi önemsiz biriydi. Vicdanı hiç rahatsız olmadan kurşuna dizdirebilirdi onu, ama şimdi bir insan olarak görüyordu karşısındakini. Bir an düşündü.

"Söylediklerinizin doğru olduğunu nasıl kanıtlarsınız?" dedi.

Sesi titreyen Piyer, söylediklerini destekleyen kanıtlar saydı.

Bu sırada, içeri bir yaver girip, Davout'ya bir şeyler söyledi.

Yaverin verdiği haber, Davout'nun yüzünün aydınlanıp parıldamasına yol açmıştı. Piyer'i büsbütün unutmuştu sanki. Ceketini iliklemeye koyuldu.

Yaver, tutukluyu anımsatınca, Davout, kaşlarını çattı ve bir baş işaretiyle götürmelerini belirtti. Ama nereye götürülecekti? Barakaya mı, yoksa Bakireler Alanı'ndan geçerlerken birlikte olduğu kimilerinin ona gösterdiği ve hazırlanmakta olan idam yerine mi? Piyer, bunu bilmiyordu.

Başını çevirince, yaverin bir şeyler sorduğunu gördü.

"Evet, kuşkusuz!" diye yanıt verdi Davout. Ama Piyer, bu 'evet'in ne anlama geldiğini bilmiyordu.

Ne kadar yürüdüğünü, nereye götürüldüğünü de bilmiyordu. Bilincini büsbütün yitirmiş, aptallaşmış bir durumda, çevresindeki hiçbir şeyi görmeden, ötekilerle birlikte o da ayaklarını sürüyor ve ötekiler durunca o da duruyordu. Bütün bu süre boyunca bir tek şey düşünüyordu. Kimdi onu idama mahkûm eden? Komisyonda onu sorguya çekenler değildi. Bunu hiçbiri istemezdi ve görünüşe bakılırsa yapamazdı da. İnsanca bakışlarını yüzüne diken Davout da olamazdı bu. Bir dakika daha geçseydi, kötü bir şey yaptığını anlayacaktı Davout. Ama yaver içeri girip engellemişti bunu. Kuşkusuz yaverin de kötü bir niyeti yoktu. Ama içeri girmeyebilirdi. Bütün anılarıyla, istekleriyle, özlemleriyle, düşünceleriyle birlikte idam etmek, öldürmek, yaşamdan yoksun kılmak isteyen kimdi onu? Bunu yapan kimdi? Hiç kimse olduğunu düşünüyordu Piyer.

Kurulu düzendi bu, koşulların bir araya gelişiydi.

Bu bilinmedik düzen öldürüyordu onu; Piyer'i yaşamdan yoksun bırakıyordu, yok ediyordu.

IX

Tutukluları, Prens Sçerbatof'un evinden ve doğruca Bakireler Alanı'ndan aşağıya yönelip Deviçi Manastırı'ndan sola doğru götürerek içinde dikili bir direk bulunan bir sebze bahçesine soktular. Direğin ötesinde, yeni kazılmış bir çukur vardı. Çukurun ve direğin yanında bir çember oluşturmuş büyük bir kalabalık vardı. Kalabalığın az bir kısmı Ruslardan, çoğu da Napolyon'un görevde olmayan askerlerinden, çeşitli üniformalar giymiş Almanlar'dan, Italyanlar'dan, Fransızlardan oluşuyordu. Mavi üniformalı, kırmızı apoletli, tozluklu ve tolgalı iki dizi Fransız askeri de direğin sağında ve solunda yer almıştı.

Tutukluları listedeki sıra uyarınca (Piyer altıncıydı) sıraya dizdiler ve direğin yanına götürdüler. Her iki yanda da, aynı zamanda bir trampet sesi duyuldu. Piyer'e bu trampet sesiyle, sanki ruhunun yarısı kopup gitti gibi geldi. Düşünme, akıl yürütme yeteneğini yitirmişti. Yalnızca görebiliyor ve işitebiliyordu. Her şeyin bir an önce olup bitmesinden başka isteği yoktu. Dönüp yanındakilere baktı; dikkatle süzdü onları.

En başta duran iki kişinin saçları dibinden kesilmişti. Biri uzun boylu ve zayıftı; öteki yağız, kıllı, kasları iyice gelişmiş, yassı burunluydu. Üçüncüsü, kırk beş yaşlarında, saçları ağarmaya başlamış, etine dolgun, iyice semirmiş bir hizmetçiydi. Ondan sonraki yelpaze gibi sarı sakallı, siyah gözlü, çok yakışıklı bir köylüydü. Beşincisi, hırka giymiş, ufak tefek, zayıf, on sekiz yaşlarında bir fabrika işçisiydi.

Piyer, Fransızların, 'birer birer mi, ikişer ikişer mi kurşuna dizsek?' diye tartıştıklarını duydu. Yüksek rütbeli bir subay, soğuk ve sakin bir sesle:

"İkişer ikişer," diye komut verdi. Askerler arasında bir kıpırdanma oldu; herkesin telaşlandığı belliydi. Ama, herkesin anlayabileceği bir işi yaparkenki gibi değil, yapılması zorunlu ama tatsız ve anlaşılmaz bir işi yaparkenki gibi davranıyorlardı.

Pazubentli bir Fransız görevlisi, tutukluların oluşturduğu dizinin sağ yanından yaklaştı ve kararı hem Rusça, hem Fransızca okudu.

Sonra dört Fransız, tutuklulara yaklaştı. Subay, işaret eder etmez, Fransızlar baştaki iki tutukluyu aldılar. Tutuklular, direğe yaklaşınca durdular; torbalar getirilirken, yaklaşan avcıya bakan bir yaralı hayvan gibi çevrelerine bakınıyorlardı. Biri, durmadan haç çıkarıyor, öteki sırtını kaşıyor, gülümser gibi dudaklarını oynatıp duruyordu. Askerler, çabucak, tutukluların gözlerini bağlamaya, torbaları boyunlarına geçirmeye koyuldular; sonra onları direğe bağladılar.

Silahlı on iki nişancı er, sert adımlarla saftan çıkıp direğe sekiz adım kala durdu. Piyer, olacak şeyi görmemek için başını çevirdi. Sonra kendisine korkunç, gök gürültüsünden daha güçlü gelen bir patlama ve çatırtı duydu; başını çevirip baktı. Çevreye bir duman yayılmıştı ve sararmış yüzlü Fransızlar, titreyen ellerle, çukurun yanında bir şeyler yapıyorlardı. Öteki iki kişiyi de götürdüler. Bu iki tutuklu da, boş yere, sessizce, yardım isteyerek, neler olduğunu anlayamadan ve buna inanamadan, herkese aynı biçimde, aynı gözlerle bakıyorlardı. Çünkü yaşamın kendileri için ne olduğunu yalnızca kendileri biliyorlardı ve bundan ötürü, onun kendilerinden alınabileceğini anlayamıyorlar, buna inanamıyorlardı.

Piyer, bakmaya çalıştı ve başını yeniden çevirdi; kulaklarında korkunç bir patlama daha çınladı; gürültüyle birlikte dumanı, kanı, direğin yanında birbirlerini iterek titrek elleriyle gene bir şeyler yapan Fransızların ürkmüş yüzlerini gördü. Zorlukla soluk alan Piyer, 'bu ne' der gibi çevresine baktı. Bakışlarıyla kesişen bütün gözlerde aynı soru okunuyordu.

Bütün Rusların, bütün Fransız subay ve askerlerinin, evet, herkesin yüzünde, kendi içindeki korkuyu, dehşeti, çatışmayı gördü Piyer. 'Peki, bunu kim yapıyor? Hepsi de benim gibi acı çekiyor. Kim yapıyor, kim?' diye bir soru yanıp söndü içinde.

"86. Alay nişancı erleri, ileri!" diye bağırdı biri.

Piyer'in yanında duran beşinciyi tek olarak götürdüler. Piyer, kurtulduğunu, kendisinin ve geri kalan bütün ötekilerin buraya yalnızca idamda bulunsunlar diye getirildiklerini anlamadı. Durmadan artan bir korkuyla ve herhangi bir sevinç ya da rahatlama duymaksızın çevresine ne oluyor diye bakıyordu. Beşinci, hırkalı fabrika işçisiydi. Kendisini tuttukları zaman irkildi; Piyer'e sarıldı (silkinerek kurtuldu Piyer); yürüyecek gücü yoktu, koltuklarına girip sürüklediler; bağırarak bir şeyler söylüyordu. Direğin yanına götürülünce birden sesi kesildi. Ansızın bir şeyler anlamıştı sanki. Belki bağırmanın işe yaramayacağını, belki de insanların kendisini öldürmesinin olanaksız olduğunu düşünmüştü. Direğin dibinde durdu, ötekiler gibi gözlerinin bağlanmasını beklemeye, yaralı bir hayvan gibi ateş saçan gözlerle çevresine bakınmaya başladı.

Piyer, başını öteye çevirmiyordu artık; gözlerini kapadı. Bu beşinci cinayette, kendisinin ve bütün kalabalığın merak ve heyecanı doruğa ulaşmıştı. Ötekiler gibi bu beşinci de sakin görünüyordu; hırkasına sarılmıştı ve çıplak ayaklarının biriyle ötekini kaşıyordu.

Gözleri bağlanırken, ensesini acıtan düğümü kendisi düzeltti. Gövdesini, kanlı direğe dayadıkları zaman kendini arkaya verdi; pek rahat edemediği için doğruldu, ayaklarını bir hizaya getirip arkasına rahatça yaslandı. Piyer, dikkatle ona bakıyor ve en küçük hareketini bile gözden kaçırmıyordu.

Komut verilmiş ve sekiz tüfek patlamış olmalıydı. Ama Piyer, daha sonraları büyük çaba harcamasına karşın, tüfek sesi duyduğunu, anımsayamamıştı. İşçi çocuğun birden gövdesini iplere bıraktığını, iki yerden kan sızdığını, sarkan gövdenin ağırlığıyla iplerin gevşediğini, işçinin doğal olmayan bir biçimde başını eğerek bir ayağını büküp çöktüğünü görmüştü. Piyer, direğe doğru koştu. Onu kimse tutmadı. Ürküye kapılmış, sararmış insanlar, işçinin çevresinde bir şeyler yapıyorlardı. İpleri çözerken, yaşlı, palabıyık bir Fransız'ın alt çenesi titriyordu. Ceset yere yığıldı. Askerler şaşkınlık ve telaşla direğin arkasına sürüklediler onu ve çukura ittiler.

İşledikleri cinayetin izlerini bir an önce ortadan kaldırmaları gereken caniler olduklarını kesinlikle ve apaçık biçimde hepsi biliyordu.

Piyer, çukura göz attı; işçinin, dizlerini başına yakın gelecek biçimde kalkmış olarak ve bir omzu ötekinden yukarıda, yattığını gördü. Bu omuz titriyordu ve ölçülü bir biçimde inip kalkıyordu. Ama küreklerle atılan toprak, gövdenin tümünü neredeyse örtmüştü. Askerlerden biri, geri çekilmesi için Piyer'e kızgınlıkla bağırdı. Ama Piyer, onun ne dediğini anlamadı, direğin dibinde durdu; kimse oradan kovamıyordu onu.

Çukur ağzına kadar dolunca bir komut yükseldi. Piyer'i yerine götürdüler. Direğin iki yanında sıralanan Fransız askerleri yarım dönüş yaparak direğin yanından geçmeye başladılar. Yuvarlağın

ortasında duran yirmi dört nişancı eri, bölükleri yanlarından geçerken koşaradım yerlerini aldılar.

Piyer, anlamsız gözlerle, yuvarlaktan çıkarak ikişer ikişer koşan bu erlere bakıyordu. Bir kişinin dışında hepsi bölüklerine katıldılar. Benzi sapsarı, tolgası arkaya kaymış genç bir asker, tüfeğini indirmiş, çukurun karşısında, ateş ettiği yerde hâlâ duruyordu. Dengesini koruyabilmek için, tıpkı bir sarhoş gibi, ileri geri sallanıyordu. Yaşlı bir asker, bir erbaş diziden çıkıp koştu; genç askeri omzundan kavrayıp bölüğe sürükledi. Rus ve Fransız kalabalığı dağılmaya başlamıştı. Hepsi, sessiz ve başları önlerine eğik olarak yürüyorlardı.

Fransızlardan biri:

"Bu, onlara, kundakçılık neymiş öğretir!" dedi.

Piyer, bunları söyleyene baktı. Yapılanlar karşısında kendini avutmaya çalışan ama bunu da başaramayan bir askerdi bu. Sözünü bitirmeden elini salladı ve uzaklaştı.

X

İdamdan sonra Piyer'i öteki tutuklulardan ayırdılar; harap edilmiş küçük ve pis bir kilisede yalnız bıraktılar.

Nöbetçi çavuşu, ikindi üzeri gelerek, Piyer'e, bağışlandığını, savaş tutsakları barakasına geçeceğini bildirdi. Söylenenleri anlamadan ayağa kalkan Piyer, askerlerin arkasından gitti. Alanın üst yanında, yanık tahtalardan, kütüklerden, paçavralardan yapılmış olan barakalardan birine soktular onu. Yirmi kadar insan, kalabalıkta Piyer'in çevresini sardı. Piyer, kim olduklarını, burada ne yaptıklarını, kendisinden ne istediklerini anlamadan onlara bakıyordu. Söylenen sözleri duyuyor, ama anlamlarını kavrayamıyordu. Sorulara yanıt veriyor, ama bu yanıtları kimin dinlediğini ve nasıl anladığını bilmiyordu. Yüzlere ve biçimlere bakıyor, hepsinde aynı anlamsızlığı buluyordu.

İnsanların istemeksizin işlediği bu cinayeti gördükten sonra Piyer'in ruhunda, her şeyi bir arada tutan ve canlı kılan zemberek sanki kopmuş ve içinde ne varsa yıkılarak bir döküntü yığını haline gelmişti. Farkında değildi ama, evrenin uyumuna, insanlığa, kendine ve Tanrı'ya duyduğu inanç silinip gitmişti. Bu durum daha önce de başına gelmişti Piyer'in, ama hiçbir zaman bu kadar güçlü olmamıştı. Daha önce, böyle kuşkular da duymuştu; ama onların kaynağı kendi suçuydu. Bu umutsuzluktan, bu kuşkudan kurtulabilmenin kendi elinde olduğunu hissederdi. Ama şimdi, gözleri önünde dünyanın yıkılıp gitmesinin ve geriye anlamlı bir şey kalmamasının kendi suçu olmadığını anlıyordu. Yaşama duyduğu inanca geri dönmenin artık kendi elinde olmadığını seziyordu.

Karanlıkta, çevresine insanlar toplanmıştı; onda, belki de eğlenceli bir yan bulmuşlardı. Bir şeyler anlattılar, sorular sordular ve sonra Piyer'i bir yere götürdüler. Çevresinde konuşan, gülüşen birtakım insanlarla, barakanın bir köşesinde buldu kendini.

Karşı köşeden bir ses yükseldi:

"İşte dostlarım, o aynı prens ki..."

Ki'yi üzerine basarak söylüyordu.

Piyer, duvarın dibine, samanların üstüne oturmuş sesini çıkarmadan ve kıpırdamadan, gözlerini bir açıp bir kapıyordu. Ama gözlerini kapar kapamaz, fabrika işçisinin korkunç ve özellikle saflığı dolayısıyla daha da korkunçlaşmış yüzü ve istençten yoksun katillerin duyduğu tedirginlikten dolayı daha da korkunçlaşmış yüzlerini görür gibi oldu. Gözlerini yeniden açıp karanlık ortamında anlamsız bakışlarını dolaştırdı.

Yanı başında, varlığını ilk önce gövdesinden yayılan keskin ter kokusundan ötürü fark ettiği ufak tefek bir adam, iki büklüm olmuş oturuyordu. Piyer, yüzünü görmediği halde, adamın kendisine baktığını sezinlemişti. Dikkatle bakınca, adamın, ayakkabılarını çıkarmakta olduğunu gördü. Piyer'i, onun bu işi yapma biçimi ilgilendirmişti.

Ufak tefek adam, bir bacağına sarılı sicimleri çözdü ve özenle küçük bir yumak yaptı ve Piyer'e bakarak hemen öteki ayağına el attı. Eliyle sicimin birini açarken, ötekiyle öbür ayağını çözmeye koyuldu. Hiç gecikmeden birbirini izleyen ölçülü ve yerinde hareketlerle ayakkabılarını çıkaran adam, onları bir takoza astı; çıkınını çıkarıp bir şeyler kesti, sonra kapayıp yastığının altına koydu,

oturduğu yerde iyice yerleşip kalkık dizlerini iki eliyle kucakladı ve gözlerini Piyer'e dikti.

Piyer, bu yerinde hareketlerle, çok iyi düzenlenmiş bu baraka köşesinde ve dahası adamın kokusunda, hoş, yatıştırıcı, tatlı bir şeyler duyumsuyordu. O da gözlerini ayırmadan adama bakıyordu.

Adam, birden sordu:

"Çok mu çektiniz, efendim?"

Uyumlu sesindeki içtenlik, Piyer'in yanıt verme isteğini kışkırttı. Ama çenesi titriyordu; gözlerinin yaşardığını da fark etmişti. Ufak tefek adam, Piyer'in şaşkınlık göstermesine fırsat vermeden devam etti:

"Dostum, aldırma!"

Eski Rus köylülerinin yakınlık dolu ve uyumlu sesiyle konuşuyordu.

"Aldırma aslanım! Sıkıntılar bir saat sürer, ama yaşanacak koskoca bir yaşam vardır. Böyledir, dostum. Tanrı'ya şükürler olsun, burada pek kötü yaşamıyoruz. İnsanların kötüsü de var, iyisi de."

Bunları söyleyerek çevik bir hareketle kalktı, öksürerek uzaklaştı. Piyer, barakanın öteki ucundan aynı uyumlu ve tatlı sesi duydu:

"Ah kerata, işte geldi! Geldi kerata, geldi! Unutmamış! Tamam, tamam, anladık!"

Asker, üzerine sıçrayan küçük köpeği iterek yerine dönüp oturdu. Elinde beze sarılı bir şey vardı.

Eski, saygılı durumunu alarak ve elindeki bezden, külde pişirilmiş birkaç patates çıkarıp Piyer'e uzatırken:

"Alın efendim, yiyin," dedi. "Öğle yemeğinde çorba vardı. Patatesler de çok güzel doğrusu!"

Piyer, bütün gün bir şey yememişti. Patateslerin kokusu çok hoşuna gitti. Askere teşekkür edip yemeye koyuldu.

Asker, gülerek patateslerden birini aldı.

"Böyle yapsanız daha iyi," dedi. "İşte bakın!"

Çakısını çıkardı, patatesi, avcunun içinde iki eşit parçaya böldü, bezden tuz alıp üzerine serperek Piyer'e uzattı.

"Bu patatesler çok güzel," diye yineledi. "İşte böyle yiyin!"

Piyer, bu kadar lezzetli bir şey yememişti sanki.

"Benim için hepsi bir," diye söze başladı. "Ama bu zavallıları niçin kurşuna dizdiler! Sonuncusu yirmi yaşlarında bile yoktu."

"Sus, sus," dedi ufak tefek adam. "Günah bu, günah," diye ekledi hızla.

Sonra, sanki söyleyecekleri ağzında hazırmış ve kendiliklerinden dökülüyorlarmış gibi devam etti:

"Böyle nasıl Moskova'da kaldınız, bayım?"

"Bu kadar çabuk geleceklerini sanmamıştım, bilmeyerek kaldım!" dedi Piyer.

"Peki şahinciğim, seni evinden mi aldılar?"

"Hayır, yangına gitmiştim, orada yakaladılar. Sonra da kundakçı diye yargıladılar."

"Nerede yargılama varsa orada adaletsizlik vardır," dedi ufak tefek adam.

"Sen çoktan beri mi buradasın?" dedi Piyer, son patatesi yiyip bitirerek.

"Ben mi? O pazar, Moskova'da hastaneden aldılar beni."

"Sen nesin? Er misin?"

"Apşeron Alayı erlerindenim. Sıtmadan bitkin durumdaydım. Bize hiçbir şey söylemediler. Bizimkilerden yirmisi de oradaydı. Aklımıza gelmedi bu."

"Peki, sıkılıyor musun burada?" diye sordu Piyer.

"Nasıl sıkılmam, şahinciğim. Adım Platon, lakabım Karatayef (Bu sözleri kendisine söylerken, Piyer'e kolaylık olsun diye söylemişti herhalde). Görev başında, 'şahincik' diye çağırırlar beni. Nasıl sıkılmam şahinciğim! Moskova kentlerin anasıdır. Olup biteni görüp de nasıl sıkılmaz, üzülmezsin! Kurt, lahanayı kemirir ama ondan önce ölür. Eskiler böyle söylemişler," diye ekledi çabucak.

"Nasıl dediniz? Nasıl dediniz?" diye sordu Piyer.

"Ben mi?" diye sordu Karatayef. "Bizim istediğimiz değil Tanrı'nın yazdığı olur (Bunu söylerken, kurt ve lahanaya ilişkin atasözünü yinelediğini sanıyordu). Peki, bayım, babadan kalma malınız, eviniz var mı?" diye sözüne devam etti. "Hiçbir şeyden yana sıkıntınız yok demek. Köroğlu vardır elbet. Yaşlı ana babanız sağ mı?"

Bunları sorarken, dudaklarının engellenilmeye çalışılmış sevecenlik dolu bir gülümsemeyle büzüldüğünü karanlık olduğundan göremedi Piyer. Ama karanlığa rağmen bunu hissetmişti. Piyer'in anası babası ve özellikle anası olmadığına üzüldüğü belliydi.

"Karı öğüt içindir, kaynana pohpohlamak için; insanın anası gibi yoktur," dedi. "Çocukların var mı?"

Piyer'in, 'yok' demesine de üzüldüğü belliydi:

"Aman, gençsiniz canım. Tanrı'nın izniyle o da olur," diye devam etti. "Yalnız geçim olsun."

"Evet ama, artık hepsi bir," dedi Piyer, elinde olmayarak.

"Ah, sevgili arkadaş," dedi Platon. "Dilenci torbasından da hapishanede kimse kurtulamaz (Yerine iyice yerleşti ve uzun bir öykü anlatmaya hazırlanır gibi öksürdü). Evet, sevgili dostum, evimde yaşardım, mülkümüz vardı, toprağımız boldu, köylüler iyi yaşardı; ev halkı da iyi yaşardı. Babam, yanında yedi kişiyle ekin biçmeye giderdi, iyi yaşardık. Tam bir Hıristiyan gibi. Ama bakın ne oldu şimdi."

Platon Karatayef, odun kesmek için nasıl yabancı bir koruya girdiğini, bekçiye yakalanışını, dayak yiyişini, yargılanışını ve askere alınışını uzun bir öykü olarak anlattı. Gülümsemenin değişikliğe

uğrattığı bir sesle:

"Ee, işte şahinciğim," dedi. "Bir felaket saydık bunu. Ama doğru değil. Beni yakalamasalar, kardeşim gidecekti. Küçük kardeşimin beş çocuğu vardır. Oysa benim bir tek karım kaldı evde. Bir kızım vardı, asker olmamdan önce Tanrı yanına aldı onu. Bir kez izinli gitmiştim, ne göreyim? Eskisinden iyi yaşıyorlar. Hayvan bol, iki kardeşim kazanç peşinde.Yalnız küçük kardeşim Mihaylo evde. Babam, 'Oğlum hepsi birdir,' diyordu; 'hangi parmağı ısırsan hepsi acır. Platon'u askere almasalar Mihaylo gidecekti.' Hepimizi önüne toplayıp, inanmazsın, kutsal tasvirin önüne dikti. 'Mihaylo, buraya gel,' dedi. 'Kapan ayaklarına bakayım; karı sen de kapan, siz de küçükler. Anladınız mı?' İşte böyle dostum. Her alınyazısının bir nedeni var. Ama biz yargılar verir dururuz; iyi değil bu, bize yakışmaz. Mutluluğumuz, dostum, ağın içindeki suya benzer; çekersen şişer, ama sudan çıkarırsan bomboştur. Bu da öyle işte."

Platon, samanların üstünde oturuşunu değiştirdi.

Bir süre sustuktan sonra da kalktı:

"Hadi bakalım, uykun geldi herhalde?" dedi ve haç çıkararak hızla mırıldandı:

"Ey Tanrım, ey Mesih, Ermiş Nikola, Frole ve Lavre! Ey Tanrım, Ermiş Nikola, Frole ve Lavre! Ey Tanrım, ey Mesih, bize acı, bizi kurtar!" diye duasını bitirdikten sonra secde etti, kalktı ve derin bir soluk alarak samanın üstüne oturdu.

"Şöyle bir taş gibi yatır, has ekmek gibi kaldır bizi Tanrım!" diye yeniden mırıldandı ve kaputunu üzerine çekip yattı.

"Hangi duayı okudun?" diye sordu Piyer.

"Ne?" dedi Platon (uyumuştu bile). "Hangi duayı mı okuyordum? Tanrı'ya dua ediyordum. Sen dua etmez misin?"

"Ben de ederim," dedi Piyer. "Ama ne diyordun? Frole ve Laure filan?"

"Elbette diyordum," dedi Platon. "Atların ermişleridir onlar, insan zavallı hayvanları da düşünmeli. Su kerataya bak hele, nasıl dertop olmuş itoğlu it!" diyerek ayaklarının dibinde yatan köpeği eliyle yokladı ve öbür yana dönerek hemen uykuya daldı.

Dışarda, uzaklarda ağlamalar, bağırtılar işitiliyordu; barakanın aralıklarından da bir ışık görünüyordu. Ama içerisi sessiz ve karanlıktı. Piyer, uzun süre uyuyamadı.Yanında yatan Platon'un horultularını dinleyerek, karanlıkta gözleri açık, yerinde yatıyor ve yıkılıp gitmiş olan ruhsal dünyasının şimdi, yeni bir güzellik edinerek, sarsılmaz ve yeni temeller üzerinde yeniden yükselmeye başladığını duyuyordu.

XI

Piyer'in getirildiği ve dört hafta kaldığı barakada, hepsi tutsak, yirmi üç er, üç subay ve iki memur vardı.

Daha sonraları, Piyer, bütün bu insanları bulanık bir biçimde anımsadı. Ama Platon Karatayef, belleğinde, güçlü ve değerli bir anı olarak, Rus olan her şeyin, iyi ve yusyuvarlak olan her şeyin tenleşmesi olarak kaldı. Ertesi gün tanyeri ağarırken komşusunu gördüğünde, bu ilk yusyuvarlak izlenimi büsbütün doğrulandı; belinden iple bağlı Fransız kaputuyla, şapkası ve çarıklarıyla bütün görünüşü yusyuvarlaktı Platon'un. Başı, sırtı, göğsü, omuzları, dahası her zaman birini kucaklayacakmış gibi tuttuğu kolları yusyuvarlaktı; tatlı gülümsemesi, kestane rengi, iyi ve sevecenlik dolu gözleri de yusyuvarlaktı.

Eski bir asker sıfatıyla katıldığı seferlere ilişkin olarak anlattığı öykülerden anlaşıldığına göre Platon Karatayef, elli yaşlarında olmalıydı. Kaç yaşında olduğunu kendisi kesinlikle bilmez, ve söyleyemezdi. Ama güldüğü zaman (sık sık gülerdi.) iki dizisi de ortaya çıkan bembeyaz ve güçlü dişlerinin hepsi tam ve sağlamdı; saçında ve sakalında tek beyaz yoktu, çok sağlam ve dayanıklı görünüyordu.

Yüzünde, küçücük ve yuvarlak kırışıklara karşın, masum ve genç bir anlam vardı; sesi hoş ve uyumluydu. Söz söyleyişinin başlıca özelliği, kolaylıkla ve hızlı konuşmasıydı.

Söylediklerini ve söyleyeceklerini hiç düşünmediği belliydi; şaşılacak derecede bir inandırıcılık vardı konuşma çabukluğunda ve sesindeki tonda.

Güçlü yapısı ve çevikliği öylesineydi ki, tutsaklığının ilk zamanlarında, yorgunluk, hastalık nedir bilmemişti. Tanrı'nın her günü, sabah akşam, şöyle derdi yatakta, "Tanrım! Bir taş gibi yatır, bir has ekmek gibi kaldır bizi!" Sabahleyin kalkınca da, aynı hareketle omuzlarını silkerek, 'Yattım kıvrıldım, kalktım silkindim!' derdi. Gerçekten de yatar yatmaz bir taş gibi uyuması ve kalkar kalkmaz, oyuncaklarına koşan bir çocuk gibi, herhangi bir işe sarılması, bir olurdu. Elinden her şey gelirdi; işi çok iyi yapmazdı, ama kötü de sayılmazdı. Ekmek ve yemek pişirir, dikiş diker, tahta rendeler, çizme dikerdi. Elinde her zaman bir iş olurdu. Çok sevdiği konuşma ve şarkı söyleme, ancak geceleri yaptığı şeylerdi. Başkalarının dinlediklerini bilenler gibi söylemezdi şarkıyı; kuşlar gibi söylerdi. Bu sesleri çıkarmak, hiç kuşkusuz, gerinmek ya da yürümek gibi zorunlu bir şeydi onun için. Bu sesler, her zaman, ince, yumuşak, kadın sesi gibi yanıktı ve şarkı söylerken yüzünde çok ciddi bir ifade belirirdi.

Tutsak düşüp sakal bıraktıktan sonra, kendisine zorla ve iğreti olarak yaptırılan ve askerliğe ilişkin olan her şeyi kaldırıp atmış, eski köylü alışkanlıklarına farkında olmadan geri dönmüştü.

"İrinli askerin gömleği pantolonundan dışarı çıkar!" derdi.

Asi erlik yaşayışından yakınmazdı, ama pek de severek söz etmezdi. Tüm askerlik hizmeti süresince hiç dayak yemediğini sık sık yinelerdi. En çok, eski ve onun için çok değerli olduğu anlaşılan eski köylülük yaşayışından; kendi deyimiyle 'Hıristiyanlık'tan söz etmeyi severdi. Sık sık kullandiği atasözleri, askerlerin genellikle kullandığı açık seçik sıradan atasözleri değil, bir başlarına alındıkları zaman anlamsız görünen, ama yerinde söylendiği zaman derin bir bilgeliği dile getiren

halk özdeyişleriydi.

Çoğu zaman, daha önce söylediğine ters düşen, şeyler söylerdi. Ama önce söyledikleri de, sonrakiler de doğruydu her zaman. Konuşmayı sever, düzgün konuşur; söylediklerini sevgi ile dile getiren küçültme ekleriyle, Piyer'e, kendisi uyduruyormuş gibi gelen atasözleriyle süslerdi. Ama öykülerin temel özelliği, farkına varılmamış olayların, onun sözlerinde olağanüstü bir nitelik kazanmasıydı. Geceleri, bir askerin anlattığı (hep yinelerdi bunları) öyküleri dinlemeyi severdi. Ama en çok, gerçek yaşayışa ilişkin öyküleri dinlemekten hoşlanırdı. Bu tür öyküleri dinlerken, neşeyle gülümser, araya girer, anlatılanın güzelliğini kavramaya çalışarak sorular sorardı. Piyer'in anladığı kadarıyla, Karatayef'in özel bağlılıkları, dostlukları, sevgileri yoktu; karşılaştığı her şeyi, her yaratığı ve özellikle insanları. Herhangi belli bir insanı değil, karşısındaki bütün insanları sever, onlarla kardeşçe geçinirdi. Köpeğini sever, arkadaşlarını, Fransızları, komşusu Piyer'i severdi. Ama Piyer, kendisine gösterdiği bütün sevecenliğe (bununla, Piyer'in ruhsal yaşamına elinde olmadan saygı gösteriyordu.) karşın, Karatayef, ondan ayrıldığında bir an bile üzülmeyecekti. Piyer de, Karatayef'e karşı aynı duyguyu beslemeye başlamıştı.

Platon Karatayef, bütün öteki tutsaklar için yalnızca bir askerdi; onu 'şahincik' ya da Platoşa diye çağırırlar, dostça şakalaşırlar ve öteberi almaya yollarlardı. Ama Piyer'e, ilk gece, içtenlik ve doğruluk ruhunun kavranmaz, cana yakın ve ölümsüz bir simgesi gibi nasıl görünmüşse, daha sonra da hep öyle kalmıştı.

Platon Karatayef, duasından başka hiçbir şeyi ezbere bilmezdi.

Konuşurken, başladığı bir tümceyi nasıl bitireceğini de bilmezdi.

Piyer, sözünün anlamı karşısında hayranlık duyup yinelemesini istediğinde söylediğini anımsayamazdı. Nitekim, sevdiği bir şarkının güftesini Piyer'e bir türlü söyleyememişti. Bu şarkıda şöyle sözler vardı, 'Sevgili kayın ağacı, canım sıkılıyor.' Ama şarkıdan bir anlam çıkmıyordu. Karatayef, tek başına ele alınan bir sözcüğün anlamını kavrayamıyordu ve kavrayamazdı. Her sözü, her davranışı, yaşamını düzenleyen anlaşılmaz bir gücün belirtileriydi. Ama onun yaşayışı, kendisi için, başkalarınınkinden ayrı olarak bir anlam taşımıyordu. Bu yaşayış onun her zaman bilincinde olduğu bütünün bir parçası olarak anlam taşıyordu. Çiçeklerden hoş kokuların yayılması gibi, sözleri ve davranışları, yavaşça ve kaçınılmaz bir biçimde yayılıyordu benliğinden. Tek başına ele alınan herhangi bir eylemin ya da sözcüğün değerini ve anlamını anlamıyordu.

XII

Kardeşinin Rostoflar'la birlikte Yaroslav'da bulunduğu konusunda Nikolay'dan mektup alan Prenses Maria, teyzesinin vazgeçirmeye çalışmasına aldırmayarak hemen yola çıkmak ve yeğenini de götürmek için hazırlıklara başladı. Bu zor mu kolay mı olacaktı, olanaklı mıydı olanaksız mıydı; prenses, bunları hiç düşünmüyordu. Onun ödevi, yalnızca can çekişen kardeşinin yanında olmak değil, oğlunu ona götürmek için her şeyi yapmaktı. Prenses, gitmeye karar vermişti, evet. Kardeşinin kendisine mektup yazmamasının, çok güçsüz olmasından ya da böyle bir yolculuğun oğlu için zor ve tehlikeli olacağını düşünmesinden kaynaklandığını varsayıyordu.

Prenses, birkaç gün yol hazırlığı yaptı. Arabaları, Voronej'e gelirken bindiği büyük prens kupasıyla, üstü açık binek arabalarından ve yük arabalarından oluşuyordu. Bayan Bourienne, Nikoluşka ile eğitmeni, yaşlı dadı, üç hizmetçi kız, Tihon, genç bir uşak ve teyzesinin yanlarına verdiği bir başka yol uşağı vardı yanında.

Moskova anayolundan gidilemezdi. Bu yüzden Prenses Maria, dolambaçlı olan Lipatsk, Riyazan, Vladmir, Suya yolunu izleyecekti. Bu yol çok uzundu ve her yerde posta arabası bulunmadığından yolculuk çok zordu. Üstelik, Fransızların göründüğünün söylendiği Riyazan yakınları da tehlikeliydi.

Bu zor yolculuk boyunca, Bayan Bourienne, Dessales ve hizmetçiler, prensesin gösterdiği tez canlılığa ve kendine güvene şaşırmışlardı. Herkesten geç yatıp herkesten erken kalkıyordu. Hiçbir zorluktan yılmıyordu. Yol arkadaşlarını yüreklendiren canlılığı ve tezliği sayesinde ikinci haftanın sonunda Yaroslav'a vardılar.

Voronej'de geçirdiği son günlerde, yaşamının en büyük mutluluğunu duymuştu Prenses Maria. Rostof'a duyduğu aşk, artık ona acı çektiriyordu; tedirginlik veriyordu. Bu duygu, tüm benliğini doldurmuş, artık onun bir parçası olmuştu; bu duyguyla savaşmıyordu. Açıkça kendisine böyle söylememiş olmasına karşın, sevildiğine ve sevdiğine inanmıştı. Kardeşinin Rostoflar'da olduğunu bildirmek üzere gelen Nikolay'la yaptığı son görüşmede inanmıştı buna. Nataşa ile Prens Andrey arasındaki ilişkinin, prens iyileşecek olursa, yeniden başlayabileceği konusunda hiçbir anıştırmada bulunmuyordu Nikolay. Ama Prenses Maria, bunu bildiğini ve düşündüğünü Nikolay'ın yüzünden okuyordu. Buna karşın, Nikolay'ın özenli, nazik, sevecen tavrı değişmemiş, belki de tam tersine, aralarındaki akrabalık hissi, sevgi dolu dostluğu daha özgürce dile getirebilme olanağını kendisine verdiği için Nikolay'ı sevindirmişti (Prenses Maria böyle düşünüyordu). Prenses, ömründe ilk ve son olarak sevdiğini duyuyordu ve bundan ötürü hem mutlu, hem de huzurluydu.

Ama benliğinin bir bölümünü kavrayan bu mutluluk, kardeşi için büyük bir acı duymasına engel değildi. Tam tersine bu iç rahatlığı, bir bakıma, bütün benliğini, kardeşi için duyduğu acıya bırakmasına olanak sağlıyordu ona. Bu duygu o kadar güçlüydü ki, Voronej'den onu uğurlayanlar, acı ve umutsuzlukla sararmış yüzüne bakarak, yolda hastalanacağını düşünmüşlerdi. Ama Prenses Maria'nın büyük bir dirençle göğüs gerdiği bu zorluklar ve yolculuk sıkıntıları, bir süre için acısından kurtarmış, onu güçlendirmişti.

Her yolculuğunda olduğu gibi, Prenses Maria, amacını unutup yalnızca yolculuğun kendisini düşünmeye başlamıştı. Ama Yaroslav'a yaklaşıp da, birkaç gün sonra değil, o akşam karşılaşacağı şeyi düşününce çok fazla heyecanlandı.

Rostoflar'ın Yaroslav'da nerede kaldıklarını ve Prens Andrey'in durumunu öğrenmek için önceden gönderilen yol uşağı, kent kapısında, içeri girmekte olan büyük kupa arabasına rastladığında, pencereden başını çıkarıp kendisine bakan prensesin sapsarı yüzünü görünce büyük bir korkuya kapıldı.

"Her şeyi öğrendim, prenses hazretleri; Rostoflar, alanda, tüccar Bronnikof'un evinde kalıyorlar. Volga kıyısına yakın," dedi.

Prenses Maria, kardeşinin sağlığıyla ilgili bir şey söylemediği ve asıl soruna değinmediği için, anlamayan, ürkek ve soran bakışlarla bakıyordu uşağa. Bayan Bourienne, soruyu, prensesin yerine sordu:

"Prens nasıl?"

"Ekselans onlarla birlikte, aynı evde kalıyor."

'Demek ki yaşıyor' diye düşündü prenses ve alçak sesle sordu:

"Sağlığı nasıl?"

"Hizmetçiler, hep aynı durumda olduğunu söylüyorlar."

Prenses Maria, 'hep aynı durumda'nın ne demek olduğunu sormadı; karşısında oturan ve kente geldikleri için sevinen yedi yaşındaki Nikoluşka'ya gizlice bir göz atarak başını eğdi; ağır kupa arabası, gıcırtılar ve gürültüler arasında sarsılıp bir yerde durana kadar da durumunu değiştirmedi.

Arabanın kapıları açıldı. Solda geniş bir su yüzeyi, yani ırmak uzanıyordu; sağda bir dış kapı vardı ve burada uşaklar, hizmetçiler ve Prenses Maria'yı görünce yapmacık ve tatsız bir tavırla gülümseyen iri ve siyah saç örgülü bembeyaz bir kız (Sonya'ydı bu) duruyordu. Prenses, merdivenlere koştu ve yapmacık gülüştü kız:

"Buradan, buradan!" dedi.

Prenses, heyecanlı bir tavırla onu karşılamak için telaşlanan ve Doğulular'a benzeyen yaşlı bir kadının karşısında, sofada buldu kendini. Bu kadın, yaşlı kontesti. Prenses Maria'yı kucaklayıp öpmeye başladı.

"Yavrum," dedi. "Sizi sever ve çoktandır ilgi duyarım."

Bütün heyecanına karşın, bunun kontes olduğunu anladı ve bir şeyler söylemek gerektiğini düşündü Prenses Maria. Nasıl olduğunu bilmeden, aynı hava içinde, Fransızca olarak birtakım nezaket sözleri söyledi ve sordu:

"Sağlığı nasıl?"

Kontes:

"Doktor, artık bir tehlike kalmadı diyor," diye yanıt verdi.

Ama bunu, içini çekerek ve gözlerini yukarı kaldırarak söylemişti. Sözleriyle bu hareketi arasında bir uyumsuzluk vardı.

"Nerede? Görebilir miyim? Görebilir miyim?" dedi prenses.

"Hemen prenses, hemen dostum! Bu, onun oğlu mu?" diye sordu. Dessales ile içeri giren Nikoluşka'ya dönerek ekledi: "Hepimiz sığarız. Ev çok büyük. Ah, ne şeker şey!"

Kontes, prensesi konuk odasına aldı. Sonya, Bayan Bourienne'yle konuşuyordu. Kontes, küçüğü okşuyordu. Yaşlı kont, prensesi selamlayarak içeri girdi. Prensesin son gördüğünden beri yaşlı kont çok değişmişti. O zaman, dinç, neşeli, kendine güvendiği belli olan bir adamdı, ama şimdi onun yerini zavallı, şaşkın bir adam almıştı. Prensesle konuşurken, bir yanlışlık yapıp yapmadığını sorar gibi, durmadan çevresine bakıyordu. Moskova'nın ve kendi mülklerinin yakılıp yıkılmasından sonra yaşamı doğal akışından çıkmış; o da kendisine olan güvenini yitirmişti. Yaşamda, artık bir yeri olmadığını düşünüyordu. Prenses, biricik isteğinin kardeşini bir an önce görmek olduğu ve bunu (kardeşini görmeyi) istediği sırada kendisini oyalamalarına, yapmacık tavırlarla yeğenini övmelerine canı sıkılmasına karşın, çevresinde olup bitenlerin hepsini gözlemliyor ve içine girdiği yeni koşullara, geçici bir zaman için de olsa, boyun eğmenin zorunlu olduğunu biliyordu. Evet, bunlar zorunluydu. Ama bu yüzden onlara hınç duymuyordu.

Kont, Sonya'yı tanıtırken:

"Benim yeğenimdir," dedi. "Onu tanıyor musunuz, prenses?"

Prenses, Sonya'ya döndü ve bu kıza karşı içinde kabaran düşmanlık duygusunu bastırıp onu öptü. Ama bütün çevresindekilerin ruhsal durumlarının, kendi ruhunda olup bitenlerden farklı olması acı geliyordu ona.

Herkese seslenerek yeniden sordu:

"Nerede o?"

"Aşağıda, Nataşa da yanında," diye kızararak yanıt verdi Sonya, "haber vermeye gittiler. Herhalde yorgunsunuzdur, prenses?"

Sonya'nın gözleri sabırsızlıktan ve sıkıntıdan nemlenmişti. Başını öteye çevirdi. Prenses, onun yanına nereden gidileceğini kontese sormak istediği sırada, kapıda, hafif, tezcanlı, ve bayağı uçarı ayak sesleri duyuldu.

Prenses, dönüp baktı ve koşar gibi gelen, eskiden Moskova'da görüştüklerinde hiç hoşuna gitmemiş olan Nataşa'yı gördü.

Ama prenses, daha Nataşa'nın yüzüne bakmadan, onun, kendisi için bir dert ortağı ve bundan ötürü de bir dost olduğunu sezinledi. Ona doğru koştu, kucaklaştı ve başını omzuna dayayıp ağladı.

Prens Andrey'in baş ucunda oturan Nataşa, prensesin geldiğini öğrenince, Maria'ya uçarı gibi gelen o adımlarla odadan çıkmış ve ona koşmuştu.

Koşarak odaya girdiği zaman, Nataşa'nın telaşlı yüzünde, yalnızca sevgiyi dile getiren bir ifade vardı. Prensese, sevdiği insana yakın herkese duyduğu sonsuz sevgi ve başkalarına sevecenlik gösterme, onlar için acı çekme konusunda duyduğu tutku okunuyordu yüzünde. O anda, kendisi ve prensle olan ilişkisi konusunda Nataşa'nın zihninde hiçbir düşünce olmadığı belliydi.

Duygulu bir insan olan Prenses Maria, Nataşa'nın yüzüne ilk bakışta anlamıştı bütün bunları. Başını eğip acı bir zevkle onun omzunda ağladı. Ondan her şeyi öğreneceğini düşünüyordu.

"Nasıl kendisi?" diye başladı ama sözünün gerisini getiremedi. Sözcüklerle sormanın da, yanıt almanın da olanaksız olduğunu anlamıştı. Nataşa'nın gözleri ve yüzü, her şeyi, çok daha derin bir biçimde dile getiriyordu.

Nataşa, ona bakıyordu, ama korkuya ve kuşkuya kapılmış gibi görünüyordu. Bütün bildiklerini söylemeli miydi, yoksa söylememeli miydi? Yüreğinin en derin yerlerine işleyen bu ışıklı bakışlar karşısında, bütün gerçeği, gördüğü biçimiyle gerçeğin tümünü söylemek olanaksızdı. Nataşa'nın dudağı birden titredi, ağzının çevresinde çirkin kırışıklar oluştu, hıçkırarak, yüzünü elleriyle kapadı.

Prenses Maria, her şeyi anlamıştı.

"Yarası nasıl? Genel sağlığı ne durumda?"

Nataşa:

"Göreceksiniz... Göreceksiniz..." diyebildi.

Aşağıda, odasının yanında, gözyaşlarını silmek ve yanına, yatışmış olarak gitmek için bir süre beklediler.

"Rahatsızlığı nasıl bir yol izledi? Kötüleşmesinden bu yana çok zaman geçti mi? Ne zaman ortaya çıktı bu?"

İlk zamanlarda, ateş ve ağrı yüzünden tehlikeli bir durumun ortaya çıktığını, ama Troytsa'da bunun geçtiğini, doktorun yalnız kangrenden korktuğunu anlattı. Ama bu tehlike de atlatılabilmişti. Yaroslav'a geldiklerinde yara irin tutmaya başlamış (Nataşa, hastalığıyla ilgili her ayrıntıyı biliyordu) ve doktor, irin tutmanın iyi bir gelişme olabileceğini söylemişti. Ama yeniden ateş yapmıştı. Doktor, bunun da öyle pek tehlikeli olduğunu söylememişti.

"Ama iki gün önce bu oldu apansızın," dedi Nataşa ve hıçkırıklarını tuttu. "Niçin oldu bilmiyorum, ama ne hale geldiğini kendiniz göreceksiniz."

"Güçsüz mü düştü? Zayıfladı mı?" diye sordu prenses.

"Hayır, öyle değil, daha kötüsü. Göreceksiniz. Ah, Mari, çok iyi bir insan, yaşayamaz o, yaşayamaz, çünkü..."

XIII

Nataşa, alışkın bir hareketle kapıyı açıp Prenses Maria'yı öne geçirdiğinde, hıçkırıkların boğazını tıkadığını duydu. Kendini iyice hazırlamış olmasına, yatışmaya çalışmasına karşın, onu gördüğü zaman ağlamadan edemeyeceğini biliyordu.

Prenses, Nataşa'nın, 'iki gün önce oldu' sözleriyle ne demek istediğini anlamıştı. Prensin birdenbire yumuşaması, sınırsız bir sevecenlik duyması ve bütün bunların bir ölüm işareti olması biçiminde yorumlamıştı bu sözü. Kapıya yaklaştı; Andruşa'nın, çocukluğundaki yumuşak, içli bir anlam taşıyan ve daha sonra çok seyrek gördüğü için, üzerinde büyük bir etki yapan yüzü canlandı hayalinde. Tıpkı babası gibi onun da, ölmeden önce kendisine yumuşak ve sevecen sözler söyleyeceğini, buna dayanamayacağını, baş ucunda hüngür hüngür ağlayacağını biliyordu. Er geç olacaktı bu. Odaya girdi. Miyop gözleriyle, gövdesinin çizgilerini seçtikçe boğazından hıçkırıklar yükseliyordu. İşte yüzünü görmüştü, işte bakışlarıyla karşılaşmıştı.

Yanlarına yastıklar dizilmiş bir divanda; sincap kürklü bir ropdöşambr giymiş olarak yatıyordu. Zayıflamıştı ve yüzü sapsarıydı. Kemikleşmiş saydam elinde bir mendil vardı ve öbür elini hafif parmak hareketleriyle uzamış ince bıyıklarına dokunduruyordu. Gözleri, içeri girenlere çevriliydi.

Yüzünü görüp, bakışlarıyla karşılaştığında, Prenses Maria, adımlarını yavaşlattı birden ve gözyaşlarının kuruduğunu, hıçkırıklarının durduğunu hissetti. Yüzünün ve bakışlarının anlamını kavrayınca birden korkuya kapıldı. Suç işlemiş gibi duydu kendini.

'Ama suçum ne?' diye sordu kendine. 'Yaşamı düşünmen; oysa ben,' diye yanıt verdi karşısındaki sert bakışlar.

Kız kardeşini ve Nataşa'yı süzerken, Prens Andrey'in dışarıya değil de kendi içine bakan bakışlarında sanki bir kin vardı.

Kendi töreleri üzre, birbirlerinin ellerini öptüler.

Bakışları gibi yabancı ve dümdüz bir sesle:

"Nasılsın, Mari? Nasıl geldin buralara?" diye sordu Prens Andrey.

Umutsuz bir çığlıkla bağırsaydı, Prenses Maria, bu ses karşısında düştüğü dehşetten daha azını duyardı.

Aynı ağır ve dümdüz sesle:

"Nikoluşka'yı da getirdin mi?" dedi prens.

Anımsamak için kendini zorladığı belliydi.

Prenses Maria, nasıl söylediğine kendisi de şaşırarak:

"Nasıl hissediyorsun kendini?" dedi.

"Bunu doktora sormalı, dostum!" diye yanıt verdi Prens Andrey.

Güler yüzlü görünmek için kendini zorladığı belliydi. Dudaklarının ucuyla ve kuşkusuz hiç düşünmeden:

"Geldiğin için teşekkür ederim, sevgili dost," diye ekledi.

Prenses Maria, onun elini sıktı. Prens, birazcık yüzünü buruşturarak yanıt verdi buna.

Prens susuyor, Maria da ne diyeceğini bilemiyordu. İki gün önce ne olduğunu şimdi anlamıştı. Sözlerinde, sesinin tonunda, özellikle bu bakışlarda, dünyevi olan her şeyden uzaklaşma, yaşayan insanın gözünde çok korkunç olan bir uzaklaşma seziliyordu. Yaşayanları zorlukla anlıyor gibiydi. Ama bunun, anlama gücünü yitirmiş olmasından değil, yaşayanların anlamadığı, anlayamadığı başka bir şey; tüm varlığını emip alan bir şeyi anlamasından ileri geldiği belli oluyordu.

Nataşa'yı göstererek:

"Evet, alınyazısı ne tuhaf bir biçimde birleştirdi bizi," dedi. "Başımdan ayrılmadan bana bakıyor."

Prenses Maria, dinliyor ama söylediklerini anlamıyordu. Duygulu ve içli Prens Andrey, kendisini seven ve sevdiği kimsenin yanında nasıl söyleyebilirdi bunu? Yaşamayı düşünseydi, böyle gönül kırıcı ve soğuk bir biçimde söylemezdi bunu. Öleceğini bilseydi, nasıl acımazdı ona, yüzüne karşı nasıl... Nasıl böyle konuşabilirdi? Bunun ancak tek bir açıklaması olabilirdi. Onun için her şey birdi artık. Çok daha başka ve önemli bir şeyi gördüğü için her şey birdi gözünde.

Konuşma soğuk ve tutarsızdı; kesintilere uğruyordu.

"Mari, Riyazan yoluyla gelmiş," dedi Nataşa.

Prens Andrey, onun, küçük kardeşine Mari dediğini fark edemedi. Nataşa ise, Prens Andrey'in adını kullandığını ilk kez fark ediyordu.

"Evet, peki," dedi Andrey.

"Moskova'nın yandığını, kül yığını durumuna geldiğini söylemişler ona ve üstelik..."

Nataşa, durdu. Konuşmak olanaksızdı. Prens Andrey'in dinlemek için kendini zorladığı, ama bunu başaramadığı belliydi.

"Evet, yandı diyorlar. Çok yazık," dedi prens ve bıyıklarını dalgınlık içinde yoklayarak ileriye baktı.

Ama onların hoşuna gitsin diye söylediği belli olarak ansızın:

"Kont Nikolay'la mı karşılaştın, Mari?" dedi. "Seni çok beğendiğini yazmış."

Söylediklerinin, yaşayan insanlar için taşıdığı karmaşık anlamı kavrayamıyormuş gibi doğal ve sakin bir biçimde konuşmaya devam ediyordu. "Sen de onu beğenseydin çok iyi olurdu. Evlenirdiniz," diye ekledi hemen.

Uzun zamandan beri aradığı sözcükleri en sonunda bulmuş gibi mutluydu. Ama onun için, kardeşinin yaşayanlar dünyasından artık çok uzak olduğundan başka bir anlam taşımıyordu bu sözler.

Sakin bir biçimde:

"Benden konuşmak gerekli mi?" dedi ve Nataşa'ya baktı.

Bakışlarını üzerinde hisseden Nataşa, ona bakmadı. Gene herkes susmuştu.

"Andrey," dedi prenses, titreyen bir sesle. "Nikoluşka'yı görmek ister misin? Hep senin sözünü ediyor."

Prens Andrey, usulca gülümsedi. Ama kardeşinin yüzünü çok iyi bilen Prenses Maria, bunun sevinmesinden, oğluna duyduğu sevecenlikten kaynaklanan bir gülümseme değil, kendisinin, onu duygulandırmak için aklınca bu son çareye başvurmasını, hafifçe ve tatlı bir biçimde alaya almasından kaynaklandığını kavradı dehşet içinde.

"Evet, Nikoluşka'yı getirmene çok sevindim. Sağlığı yerinde mi?" diye sordu birden.

Ürkek ürkek babasına bakan, ama kimse ağlamadığı için ağlamayan Nikoluşka yanına getirildiği zaman Prens Andrey, onu öptü; ona ne söyleyeceğini bilmediği belli oluyordu.

Prenses Maria, gene kardeşine yaklaştı ve onu öptü; kendini daha fazla tutamayarak ağlamaya başladı.

Prens, gözlerini ona dikmiş bakıyordu:

"Nikoluşka için mi ağlıyorsun?" diye sordu.

Ağlamasını kesmeyen prenses, başıyla, 'evet' işareti yaptı.

"Mari, biliyorsun ki, İncil..."

Ansızın sözünü yarım bıraktı.

"Ne diyorsun?"

"Hiçbir şey. Burada ağlamak doğru değil," diye yanıt verdi. Kız kardeşini aynı soğuk bakışlarla süzüyordu.

Prenses Maria'nın, Nikoluşka babasız kalacak diye ağladığını anlamıştı prens. Büyük bir çaba harcayarak geriye, yaşama dönmeye, onların bakış açısını benimsemeye çalışmıştı.

'Evet, hiç kuşkusuz, onlara çok acı gelir bu,' diye düşündü. 'Oysa ne sıradan şey!'

'Gökyüzü kuşları ne eker, ne de biçerler, ama kutsal babamız besler onları,' dedi içinden ve aynı şeyi prensese de söylemek istedi. 'Ama olmaz, onlar bunu, kendilerine göre anlarlar, yani anlamazlar! Önem verdikleri bütün duyguların, bize önemli görünen düşüncelerin gereksiz olduğunu anlamazlar, hayır anlamazlar. Birbirimizi anlayamayız biz!'

Prens Andrey'in oğlu yedi yaşındaydı. Yazıyı zorla sökebiliyordu, hiçbir şey öğrenmemişti. O günden sonra çok şey görüp geçirmiş birçok bilgi, gözlem, görgü edinmişti. Ama daha sonra edindiği bütün zihinsel yeteneklere o zaman sahip olsaydı, babası ile Maria ve Nataşa arasında geçen sahnenin bütün önemini, o anda anladığından daha iyi, daha derin anlayamazdı. Her şeyi anlamıştı; ağlamadan odadan çıktı, arkasından çıkan Nataşa'ya hiçbir şey demeden yaklaştı, dalgın ve güzel gözleriyle, utanmış gibi baktı ona; hafifçe yukarı kalkık pespembe üst dudağı titriyordu; başını Nataşa'ya dayadı ve ağlamaya başladı.

O günden sonra, Dessales'ten, kendisini okşayan kontesten kaçıyor; ya tek başına oturuyor ya da Maria'ya ve ondan da daha fazla sever göründüğü Nataşa'ya yanaşıyor, utanarak ve yavaşça onlara sokuluyor, okşanmak istiyordu.

Prenses Maria, Andrey'in yanından çıktığı zaman, Nataşa'nın yüzünde okuduğu her şeyi anlamıştı. Kardeşinin ölümden kurtulması konusunda, Nataşa'yla bir daha hiç konuşmadı. Yatağının başında sırayla nöbet bekliyorlardı ve prenses artık ağlamıyordu. Şimdi, ölmek üzere olan insanın üzerinde varlığı sanki elle tutulur duruma gelmiş olan öncesiz sonrasız varlığa, ulaşılmaza dua ediyordu yalnızca.

XIV

Prens Andrey, öleceğini bilmekle kalmıyor, can çekiştiğini, yarı yarıya ölmüş olduğunu da anlıyordu. Dünyevi olan her şeyden sıyrılmış, varlığını tuhaf ve neşeli bir hafiflik sarmıştı sanki. Sabırsızlanmadan ve şaşkınlığa düşmeden, olacağı bekliyordu. Bütün ömrü boyunca, varlığını duyduğu o gözdağı verici, öncesiz sonrasız, bilinmez ve uzak varlık, şimdi yakınındaydı ve varlığındaki tuhaf hafifliğinden ötürü, nerdeyse anlaşılabilir ve elle tutulabilir gibi geliyordu ona.

Eskiden ölümden korkardı. Bu korkunç ölüm korkusu hissini iki kez duymuştu, şimdiyse onun ne olduğunu anlamıyordu.

Mermi tanesi, önünde, bir topaç gibi döndüğü zaman bunu ilk kez duymuştu. Biçilmiş ekin tarlasına, çalılara, gökyüzüne bakıyor, ölümün kendi baş ucunda dolaştığını görüyordu. Yaralandıktan sonra ayıldığını ve sanki yaşam boyunduruğundan kurtulmuş gibi, ruhunda ansızın, ölümsüz, özgür ve bu yaşama bağlı olmayan sevgi çiçeği açıldığı zaman, ölümden korkusu kalmamış, artık onu düşünmez olmuştu.

Yaralandıktan sonra geçirdiği acı dolu yalnızlık ve yarı sayıklama saatlerinde, önünde açılan yeni ve ölümsüz sevgi dünyasına ne kadar dalmışsa, kendi de farkında olmadan, dünyevi yaşamdan da o kadar uzaklaşmıştı. Her şeyi, herkesi sevmek, sevgi için her zaman kendini aşmak; hiç kimseyi sevmemek, bu dünyada yaşamamak demekti. Bu sevgi dünyasına girdiği gibi yaşamdan da ayrılmıştı. Sevgi olmadığı zaman yaşamla ölüm arasında yükselen o engeli, çok etkili bir biçimde yıkmıştı. Bu ilk zamanlarda öleceğini anımsayınca kendi kendine şöyle derdi: 'Ne olur yani, çok daha iyi!'

Ama Mitişi'de, o gece, yarı sayıklama durumdayken, uzun zamandır istek duyduğu kadın önünde belirdiği ve dudaklarını kadının eline değdirerek mutluluk içinde tatlı tatlı ağladığı zaman, bir kadına duyduğu aşk, yüreğine gizlice girmiş, onu yeniden yaşama bağlamıştı. Artık hem hoşnutluk dolu, hem de rahatsızlık verici düşünceler geliyordu aklına. Sargı yerinde Kuragin'i gördüğü anı anımsadığında, o zaman yaşadığı duyguları artık hissetmiyordu. Yaşayıp yaşamadığını öğrenmek istiyor; içi içini yiyordu. Ama bunu sormayı göze alamıyordu.

Rahatsızlığı doğal akışını izliyordu. Ama Nataşa'nın "ona birşeyler oldu," diye dile getirdiği değişme, Prenses Maria'nın gelişinden iki gün önce ortaya çıkmıştı. Yaşam ile ölüm arasındaki bu savaş, ölümün üstün geldiği ruhsal bir savaştı. Andrey'in yaşama hâlâ değer vermesi, beklenmedik bir bilincin belirtisiydi. Nataşa'ya olan aşkının bir sonucuydu bu ve bu gerçek, bilinmeyene karşı onun tüm benliğiyle ortaya koyduğu son başkaldırıydı.

Bir akşamdı. Yemekten sonra, her zamanki gibi ateşi biraz yüksekti. Düşüncelerinde, olağanüstü bir açıklık ve saydamlık vardı. Masanın yanında oturuyordu Sonya. Hasta uyukluyordu.

Ansızın içini bir mutluluk kapladı.

'Ah, işte o geldi!' diye düşündü.

Gerçekten de, sessizce içeri giren Nataşa, Sonya'nın yerine oturmuştu.

Nataşa kendisine bakmaya başladığından beri Prens Andrey, onun yakınlığını her zaman elle tutulur bir şey gibi duyuyordu. Nataşa, onu yana alarak bir koltuğa oturtmuştu; mum ışığının gözüne

gelmemesine dikkat ederek çorap örüyordu (Andrey'in, çorap ören yaşlı dadılardan daha iyi hiç kimsenin hastalara bakmayı bilmediği ve bu işin insanı yatıştırdığını söylemesinden sonra Nataşa, çorap örmeyi öğrenmişti). İnce parmakları, ara sıra tokuşan tığları hızla değiştiriyor, eğik yüzünün düşünceli görünüşünü, Andrey, bütün belirginliğiyle görüyordu. Nataşa, kımıldandı ve yumak dizlerinden yere düştü. Nataşa, ürperip dönerek Prens Andrey'e baktı. Mumun ışığını eliyle kapayarak, sakıngan, çevik ve şaşmaz bir hareketle eğildi, yumağı aldı ve gene eskisi gibi oturdu.

Prens Andrey, kımıldamadan ona bakıyordu. Bu hareketinden sonra derin bir soluk almaya gerek duyduğunu, ama bunu göze alamayıp sakınganlıkla soluduğunu gördü.

Troytsa Manastırı'nda geçmişten söyleşmişlerdi; Prens Andrey, Nataşa'ya, sağ kalacak olursa birleşmelerini sağlayan yara için Tanrı'ya hep şükredeceğini söylemişti, ama ondan sonra gelecekten hiç söz etmemişlerdi.

Prens Andrey, şimdi ona bakıp, tığların çıkardığı madeni sesleri dinleyerek içinden:

'Bu olabilir mi acaba?' diyordu. 'Alınyazısı, salt öleyim diye mi böyle tuhaf bir biçimde beni ona kavuşturdu. Yaşamın gerçeğini, ömrümü yanlış bir biçimde harcayayım diye mi açıkladı bana? Onu her şeyden çok seviyorum. Ama seviyorsam ne olmuş?' dedi ve bir zamanlar ağrılar bütün bedenini sardığında edindiği bir alışkanlıkla inledi farkında olmadan.

İnlemeyi duyan Nataşa, örgüsünü bıraktı, başını ona doğru uzattı. Işıldayan gözlerini fark edince, uysal adımlarla ona yaklaştı:

"Uyuyor musunuz?" dedi.

"Hayır. Uzun süredir size bakıyorum. Odaya girişinizi duyumsadım. Bu tatlı huzuru, bu aydınlığı, sizin gibi hiç kimse veremez bana. Sevincimden ağlamak istiyorum."

Nataşa, ona daha fazla yaklaşmıştı. Yüzü yüce bir sevinçle parıldıyordu.

"Nataşa, sizi çok seviyorum. Dünyada herkesten fazla."

"Ya ben?" diyerek bir an öteye döndü Nataşa. "Niçin çok?"

"Niçin mi çok? Ee, ne düşünüyorsunuz bakalım, yüreğiniz ne diyor size? Yaşayacak mıyım? Ne diyorsunuz?"

Nataşa:

"Kuşkusuz, kuşkusuz!" diye adeta bağırdı ve iki elini tutkuyla yakaladı.

Andrey, bir an sustu.

"Ne kadar iyi olurdu!" diye söze başladı yeniden ve Nataşa'nın elini öptü.

Genç kız, heyecanlı ve mutluydu; ama bu hareketin doğru olmadığını, Andrey'in dinlenmesi gerektiğini düşünüyordu.

Sevincini bastırarak:

"Ama uyumadınız," dedi. "Uyumaya çalışın... Lütfen."

Prens Andrey, onun elini sıktı ve bıraktı. Mumun yanına gelen Nataşa gene eskisi gibi oturdu. İki kez dönüp baktı ona; parıldayan gözleri karşılaştı. Ördüğü çorabı bir ödev sayarak, bitirmeden ona bakmamaya karar verdi.

Gerçekten de Prens Andrey, biraz sonra gözlerini kapadı ve uyudu. Aradan çok geçmeden, soğuk terler dökerek tedirginlik içinde uyandı.

Uyurken, bu sıralarda aklından çıkmayan şeyi, yaşamı ve ölümü düşünüyordu, ama daha çok ölümdü düşündüğü. Ölümü yanıbaşında hissediyordu.

'Aşk mı? Aşk nedir?' diye düşünüyordu.

'Aşk ölümü engelliyor. Aşk yaşamdır. Yaşamdan anladığım her şeyi, sevdiğim için anlıyorum ancak. Her şey sevdiğim için yardır. Her şey yalnızca aşkla birbirine bağlanır. Aşk Tanrı'dır. Ölmek, benim için, aşkın bir parçası için, evrensel kaynağa dönmektir.' Bu düşünceler avutucu geliyordu ona. Ama yalnızca birer düşünceydi bunlar. Eksik bir şey vardı onlarda; tek yanlı, kişisel, düşünsel bir şey vardı onlarda; apaçık değillerdi. Yeniden, aynı tedirginlik ve kesinlik ortaya çıkmıştı. Uyuyakaldı.

Düşünde, bulunduğu odada görüyordu kendini; ama yaralı değildi, sağlıklıydı, karşısına çeşitli, önemsiz, aldırmaz insanlar çıkıyor, onlarla önemsiz bir konu üzerinde konuşuyor, tartışıyordu. Bir başka yere gitmeye hazırlanıyorlar, bütün bunların gereksiz olduğunu bulanık bir biçimde duyuyor Prens Andrey, ama onları şaşırtan nükteli ve sığ sözler söylemekten de kendini alamıyor. Bu kimseler farkına varılmadan ortadan yavaşça yitiyorlar. Hepsinin yerini, kapıyı kapama sorunu alıyor. Kalkıyor, kapamak ve sürgüsünü sürmek için kapıya doğru gidiyor. Her şey, kapıyı zamanında kapayıp kapamamasına bağlı. Gidiyor, telaşlanıyor, ama ayakları kımıldamıyor; yetişip kapıyı kapayamayacağını biliyor ama gene de bütün gücünü harcıyor. Acı verici bir korku çöküyor yüreğine. Ölüm korkusu bu. Kapının arkasında duruyor o. Ama bitkin ve şaşkın bir durumda kapıya doğru sürünürken korkunç bir şey öbür yandan dayanıyor. İnsani olmayan bir şey? Ölüm kapıyı zorluyor, durdurmak gerek onu. Kapıya dayanıyor, son gücünü harcıyor, kapamak olanaksız artık, hiç olmazsa tutmalı, ama gücü yetmiyor, dayanamıyor, korkunç şeyin zorladığı kapı açılıyor ama yeniden kapanıyor.

Bir kez daha o zorluyor kapıyı. İnsanüstü çabaları boşuna, kapının iki kanadı da sessizce açılıyor. O giriyor içeriye, yani ölüm. Ve Prens Andrey, ölüyor.

Ama ölür ölmez, uykuda olduğunu anımsıyor ve o an kendini zorlayarak uyanıyor.

'Evet, ölümdü bu. Öldüm ve uyandım. Evet, ölüm bir uyanıştır.' Bu düşünce Prens Andrey'in beyninde bir anda parlayıp sönmüş; şimdiye kadar bilinmezi örten perde gönül gözünün önünde açılmıştı. Daha önce kendisini bağlayan bir güçten kurtulur gibi olduğunu ve daha sonra sürekli olarak duyduğu o tuhaf hafifliği hissetti. Soğuk terler dökerek divan üzerinde kımıldamaya başlayınca, Nataşa, yanına yaklaştı ve ne olduğunu sordu. Prens Andrey, ona yanıt vermedi, ne sorduğunu anlamayarak tuhaf bir biçimde baktı.

Bu, Prenses Maria gelmeden iki gün önce olan şeydi. O günden sonra, güçsüzleştirici ateş, doktorun dediği gibi kötü bir niteliğe büründü. Ama Nataşa, doktorun söyledikleriyle ilgilenmiyordu. Kendisi için çok korkunç ve çok daha açık olan bu ruhsal belirtileri görüyordu o.

O gün uykudan uyanışıyla birlikte, Prens Andrey için yaşamdan uyanış da gerçekleşmiş oldu. Bu uyanış yaşamla arasında bulunan oran, uykudan uyanışla düşün süresi arasındaki oranla karşılaştırılacak olursa, daha uzun gelmiyordu Prens Andrey'e. Bu orantısal olarak yavaş uyanışta, şiddetli ve korkunç bir şey yoktu.

Son günleri ve saatleri, her zamanki gibi, alışılmış biçimde geçti. Yanından ayrılmayan Prenses Maria ile Nataşa da duyumsuyorlardı bunu. Ağlamıyor, telaşlanmıyorlardı ve son zamanlarda, kendileri de bu duyguyla, ona değil (o artık yoktu, onlardan uzaklaşmıştı), en yakın anısına, bedenine bakıyorlardı. İkisinin de duyguları, ölümün dış yüzünün, korkunç yanının onları etkileyemeyeceği kadar güçlüydü. Yanında da, onun uzağındayken de ağlamıyorlardı. Kavradıkları şeyi, sözcüklerle açıklayamayacaklarını duyuyorlardı.

Onun, yavaş yavaş ve sessizce kendilerinden uzaklaşarak daha derinlere, yokluğa gömülüp gittiğini ikisi de görüyor; bunun böyle olması gerektiğini, böyle olmasının daha iyi olduğunu biliyorlardı.

Sonunda Andrey'e günah çıkartıldı ve günahlarından arınma işlemi yapıldı. Helalleşmek için herkes yanına geldi. Oğlu yanına gelince, dudaklarını yüzüne dokundurdu; içinin sızladığı, dayanamadığı için değil (Prenses Maria da, Nataşa da anlıyordu bunu), yalnızca, kendisinden istenenin hepsinin bu olduğunu sandığı için başını öteye çevirdi. Ama çocuğu kutsaması istenince, bunu yaptı ve başka bir şey yapıp yapmayacağını sorar gibi çevresine baktı.

Ruhun terk ettiği bedeni, son kez titrerken, Prenses Maria ile Nataşa oradaydılar.

Bedeni birkaç dakika kımıltısız yattıktan ve soğumaya başladıktan sonra, Prenses Maria:

"Tamam!" dedi.

Nataşa, yaklaşıp cansız gözlere baktı ve onları hemen kapadı. Öpmedi, ama en yakın anısının üzerine eğildi.

"Nereye gitti? Şimdi nerededir?"

Yıkanmış ve giydirilmiş ceset tabuta konunca, herkes veda etmeye geldi ona ve ağladı.

Nikoluşka, yüreğini parçalayan şaşkınlık ve acı içinde ağlıyordu. Kontes ile Sonya, Nataşa'ya acıdıklarından, Prens Andrey artık yaşamıyor diye ağlıyorlardı. Yaşlı kont, kendisinin de aynı korkunç adımı atması kaçınılmaz olduğu (duyuyordu bunu) için ağlıyordu.

Prenses Maria ve Nataşa da ağlıyorlardı şimdi. Ama onlar kendi kişisel acıları dolayısıyla ağlamıyorlardı. Gözlerinin önünde kendisini gösteren ulu ve yalın ölüm sırrının yüreklerine saldığı korku ve heyecandan ötürü ağlıyordu onlar.

BEŞİNCİ BÖLÜM

I

İnsan zekâsı bir olayın nedenlerini bütünüyle kavramaya yetmez. Ama nedenleri arama güdüsü de insanoğlunda doğuştan vardır. Olayların koşullarının sonsuzluğunu ve karmaşıklığını kavramayan insan zekâsı, her biri tek başına alındığından gerçek neden gibi bu belirlenmelerden rastgele önüne ilk çıkanı alarak 'neden budur,' der. Gözlem konusunu insanların yapıp ettiklerinin oluşturduğu tarihsel olaylarda en ilkel nedensellik ilişkisi Tanrı'nın istencinde aranmış, daha sonra tarihin ön planında yer alan insanların, kahramanların istencinin, bu olayları belirlediği düşünülmüştür. Ama her tarihsel olayın temeline inmek, yani bu olaya katılan insanların oluşturduğu yığınların tüm olarak etkinliğini göz önüne almak, tarihteki kahramanların bu etkinliği yalnızca yönlendirmemekle kalmayıp, onun yönünden yönlendirildiğini de anlamamıza yeter. Tarihsel olayların, şu ya da bu biçimde yorumlanması arasında bir fark olmaması düşünülebilir. Ama Batı halklarının Doğu'ya yürümelerinin nedeninin, Napolyon'un bunu istemesi olduğunu söyleyen kimseyle, olayların, olması gerektiği için öyle olduklarını söyleyen insan arasında, yeryüzünün yerinde durduğunu ve gezegenlerin onun çevresinde döndüğünü söyleyen insan ile yeryüzünü neyin yerinde tuttuğunu bilmediğini ama onun ve gezegenlerin devinimlerini yöneten yasalar olduğunu bildiğini söyleyen kimse arasında aynı fark vardır. Bir tarihsel olayın, nedeninden başka bir nedeni yoktur ve olamaz. Ama olayları yöneten ve bir bölümünü bilemediğimiz, bir bölümünü de kavrayabildiğimiz yasalar vardır. Bu yasaların ortaya çıkarılabilmesi, nedeni bir adamın istencinde aramaktan vazgeçtiğimiz zaman olanaklıdır ancak. Nitekim, gezegenlerin devinimlerini yöneten yasaların ortaya çıkarılması da insanların, dünyanın yerinde durduğu görüşünü bir yana atmalarından sonra olanak kazanmıştır.

Tarihçiler, Borodino Savaşı'ndan, Moskova'yı düşmanın işgali ve yıkmasından sonra, 1812 savaşının en önemli olayı olarak, Rus ordusunun Riyazan yolundan Kaluga yoluna ve Parutino karargâhına doğru yürüyüşünü, Krasnaya Parha arkası kanat yürüyüşü denen şeyi kabul ederler. Tarihçiler, bu dâhice başarının onurunu, ayrı ayrı kimselere verirler ve bunun kim olduğu üzerine tartışırlar. Yabancı tarihçiler, Fransız tarihçileri bile, Rus komutanlarının dehasını kabul ederler; bu kanat yürüyüşü üzerinde dururlar. Ama askeri yazarların ve onları izleyen herkesin, bu kanat yürüyüşünün, niçin Rusya'yı kurtaran ve Napolyon'u mahveden tek bir kişinin derin görüş gücünün ürünü olduğunu sandıklarını anlamak zordur. Önce bu eylemdeki derin görüş gücünü, dehayı anlamak zor. Çünkü ordunun en iyi durumunun (kendisine saldırılmadığı zaman) en fazla erzak bulunan yerde olduğunu anlamak için fazla kafa yormak gerekmez. Herkes, dahası kalın kafalı on üç yaşında bir çocuk bile, 1812 yılında, Moskova'dan çekildikten sonra, Kaluga yolunda ordu için elverişli durumun ortaya çıktığını kolayca anlayabilir. Bundan ötürü, tarihçilerin, bu manevranın, derin bir düşüncenin ürünü olduğu sonucuna hangi kanıtlara dayanarak vardıklarını anlamak olanaksızdır. İkinci olarak tarihçilerin, Ruslar için kurtarıcı, Fransızlar için mahvedici bir şeyi bu manevranın neresinde gördüklerini de anlamak zor. Çünkü bu kanat yürüyüşü, daha önceki, o andaki ve daha sonraki koşullar içinde Rus ordusu için mahvedici, Fransız ordusu için de kurtarıcı olabilirdi. Bu hareketin,

gerçekleştiği andan başlayarak Rus ordusunun durumu da düzelmeye başladıysa, nedenin, bu hareket olması gerekmez.

Başka koşullar birleşmeseydi, bu hareket kurtarıcı olmak şöyle dursun, Rus ordusunu mahvedebilirdi. Moskova yanmasaydı ne olacaktı? Müra, Ruslarla ilintiyi yitirmese, Napolyon, ağır davranmasa, Krasnaya Parha önlerinde Rus ordusu, Beningsen ile Barclay'in önerilerine göre savaş verseydi, ne olacaktı? Napolyon, Tarutino'ya yaklaşarak Smolensk'e saldırırken harcadığı gücün onda birini harcayarak Ruslara saldırsaydı ne olacaktı? Fransızlar, Petersburg üzerine yürümeselerdi ne olacaktı? Bütün bu olasılıklar, yan hareketin kurtarıcı rolünü felakete dönüştürebilirdi.

Ayrıca, bu kanat hareketinin, kimseye mal edilemeyeceği, onu, hiç kimsenin hiçbir zaman önceden tasarlamadığı, Fili'deki çekilme gibi bu hareketi de kimsenin bütünlüğüyle önceden düzenlemediği; tarihi inceleyenlerin bilerek kabul etmedikleri bir şeydir ve bu davranış da anlaşılması olanaksız bir şeydir.

Fili'deki asker kurultayında Rus komutanlarının birleştiği kanı, en doğal hareket olarak düz bir çizgi yönünde, yani Nijni Novgorod yolu boyunca geri çekilmekti. Kurultay'da çoğunluğun bu görüşü savunması ve özellikle daha sonra başkomutanın erzak bölümü sorumlusu Lanskoy'la yaptığı ünlü konuşma bunun kanıtıdır. Lanskoy, ordu için erzakın, en bol olarak, Oka Irmağı boyunca Tula, Kaluga illerinden toplandığını, Nijeri'den geri çekilinirse, erzak stoklarının, kış başında üstünden taşıtların geçemeyeceği Oka Irmağı yüzünden ordudan ayrılacağını başkomutana bildirmişti. Nijni'ye giden ve daha önce en doğal dümdüz yol olarak görünen bu yönden sapma zorunluluğunun ilk belirtisiydi bu. Ordu daha güneyi, Riyazan yolunu, yani yedeklere yakın olan yolu tuttu. Sonraları, Rus ordusuyla ilintiyi yitiren Fransızların ağır davranması, Tula'daki atölyeleri savunma kaygısı ve özellikle besin üslerine yaklaşmanın daha elverişli olması, orduyu daha güneye, Tula yoluna yöneltti. Çok sıkı bir yürüyüşle, Parha'yı ele geçirmek için Tula yoluna geçtikten sonra Rus komutanları, Podolsk'ta durmayı tasarladılar. Tarutino mevzisini kimse düşünmüyordu; ama sayısız koşullar ve daha önce Ruslar'la ilintiyi yitirmiş Fransızların ortaya çıkması, savaş planları ve özellikle Kaluga'daki erzak bolluğu, ordumuzu, daha güneye sapmaya, kendi besin yolunun merkezine, Tula yolundan Kaluga yoluna ve Tarutino'ya geçmeye zorladı. Moskova'nın ne zaman terk edildiği sorusuna nasıl yanıt verilemezse Tarutino'ya ne zaman ve kimin geçmeye karar verdiğine de yanıt verilemez. Ordu, ayrı ayrı sayısız birlikle Tarutino'ya girdikten sonradır ki, herkes, bunun çoktandır istendiğine ve tasarlandığına inandı.

II

Ünlü kanat hareketinin, Rus ordusunun, her zaman, saldırının ters yönünde geriye çekilirken, Fransız ordusunun, saldırıyı durdurduktan sonra, ilk önce tuttuğu düz yönden sapmasından ve izlenmediğini görünce, doğal olarak erzak bolluğunun olduğu yere yönelmesinden başka bir şey değildi.

Rus ordusu, başında dâhi komutanların olmadığı bir ordu da olsaydı; dahası, komutansız sıradan bir ordu da olsaydı, bu ordu, erzakın bol olduğu yandan, her şeyi bol kesimden, bir eğri çizerek Moskova'ya doğru bir gerilemeden başka bir şey yapamazdı.

Nijni Novgorod yolundan Riyazan, Tula, Kaluga yollarına geçiş o kadar doğaldı ki, Rus ordusunun çapulcuları bu yönü izliyor; Petersburg'dan, Kutuzof'un, ordusunu bu yöne çevirmesi isteniyordu. Tarutino'da Kutuzof, orduyu Riyazan yolundan götürdüğü için Çar tarafından, suçlu bulundu. Çarın mektubu geldiği zaman Kaluga karşısında daha önceden almış olduğu mevziyi alması bildiriliyordu.

Bütün sefer boyunca ve Borodino Savaşı'nda, iteklendiği yönde bir top gibi yuvarlanan Rus ordusu, itiş gücü ortadan kalktığında bir başka güç olmadığından, kendisi için doğal olan yönü tuttu.

Kutuzof'un değeri, denildiği gibi askeri dehasında, gerçekleştirdiği stratejik manevrada değil, gerçekleşen olayın önemini yalnızca onun anlamış olmasındadır. Daha o zaman, Fransız ordusundaki ağır davranışın önemini yalnız o anlamış; Borodino Savaşı'nın bir utku olduğunu yalnız o vurgulamaktan vazgeçmemişti. Yalnız o, bir başkomutan olması dolayısıyla saldırıya eğilim göstermesi gerekirken, Rus ordusunu, gereksiz savaşlardan uzak tutmak için bütün gücünü harcamıştı.

Borodino'da yaralanan canavar, avcının kaçarak onu bıraktığı yerde yatıyordu; yaşıyor muydu, gücü yerinde miydi, yoksa yalnızca oyun mu ediyordu; avcı bunu bilmiyordu. Canavarın iniltisi ansızın duyuldu. Fransız ordusu canavarının yenilgisini açığa vuran bu inilti, Lauriston eliyle Kutuzof'un karargâhına getirilen barış önerisiydi.

İyi olan şeyin olduğuna değil de, aklına esen şeyin iyi olduğuna inanan Napolyon, Kutuzof'a, aklına gelen ilk sözcükleri, hiçbir anlamı olmayan sözcükleri yazıyordu:

Sayın Prens Kutuzof.

Birçok ilginç konu üzerinde görüşmek üzere general yaverlerimden birini yanınıza gönderiyorum. Söyleyiklerine ve özellikle kişiliğinize karşı eskiden beri beslediğim takdir ve özel saygı duygusuna ilişkin sözlerime alteslerinin inanmasını dilerim. Bu mektup başka bir amaçla yazılmadığından, Tanrı'nın sizi kutsal ve ulu koruyuculuğu altında tutmasını dilerim. Moskova, 3 Ekim 1812

İmza: Napolyon.

Kutuzaf; "Bana herhangi bir uzlaşmanın ilk kışkırtıcısı olarak bakılırsa gelecek kuşakların lanetine uğrarım. Ulusumun bugünkü düşüncesi budur," diye yanıt verdi ve orduyu saldırıdan uzak tutmak için elinden gelen her şeyi yaptı.

Fransız ordusunun Moskova'da yağmacılıkla uğraştığı, Rus ordusunun Tarutino'da dinlendiği sırada, iki ordunun karşılıklı gücünde (hem ruhsal bakımdan hem de sayıca) bir değişiklik oldu ve sonuçta üstünlük Rus ordusuna geçti. Fransız ordusunun durumu ve sayısı Ruslar'ca bilinmiyordu. Ama

aradaki oran değişince, saldırının zorunlu olduğunu gösteren belirtiler şunlardı: Lauriston'un gönderilmesi, Tarutino'da erzak bolluğu, Fransızların yerinde oturup durduklarına, düzensizliklerine ilişkin olarak her yandan gelen haberler; alaylarımızın yeni kura erleriyle tamamlanması, havaların iyi gitmesi, Rus askerinin sürekli olarak dinlenmesi, toplanmalarının nedeni olan işi yapmak için askerlerde dinlenme sonunda genellikle görülen sabırsızlık, çoktandır görmedikleri Fransız ordusunda ne olup bittiğinin merak edilmesi, Rus ileri karakollarının, Tarutino'daki Fransız ordugâhına ara sıra hiç korkmadan sızmaları, çetelerin ve köylülerin düşmana karşı kazandıkları kolay zaferlere ilişkin haberler, bunun uyandırdığı kıskançlık, Fransızlar Moskova'da kaldıkları sürece herkesin yüreğinden silinmeyecek olan öç duygusu ve özellikle, güç dengesinin ve üstünlüğünün şimdi bizde olduğunu, belli belirsiz de olsa, herkes tarafından hissedilmesi. Güç oranı değişmiş, saldırı bir zorunluluk olmuştu. Tıpkı, yelkovan çevrimini tamamlayınca çalar saatin çalması gibi, güçler arasındaki oranın değişmesi, yüksek çevrelerde gittikçe hızlanan bir kaynaşmaya yol açtı ve saatin zili çalmaya başladı.

III

Rus ordusunu, Kutuzof, onun kurmay kurulu ve Petersburg'dan çar yönetiyordu. Moskova'nın terk edilmesi haberi alınmadan önce, Petersburg'da savaş üzerine ayrıntılı bir plan düzenlenmiş ve yürütülüp yönetilmesi için Kutuzof'a gönderilmişti. Bu plan, Moskova'nın elimizde bulunduğu düşünülerek hazırlanmasına karşın, kurmay kurulunca onaylanmış ve uygulanması karar altına alınmıştı. Kutuzof, uzaktan yapılan savaş planlarının uygulanmasının zor olduğunu yazmakla yetiniyordu. Çıkabilecek yeni zorlukların üstesinden gelecek yeni yönerge gönderilmiş ve yeni görevliler de yollanmıştı. Bunların görevi, Kutuzof'un yaptıklarını öğrenip rapor etmekti.

Ayrıca, Rus ordusunun bütün genelkurmayı toptan değiştirilmişti. Vurulup ölen Bagration ile gücenip çekilen Barclay'in yerleri doldurulmuştu. A'yı B'nin yerine, B'yi D'nin yerine ya da tersi D'yi A'nın yerine, vb. getirmenin doğru olup olmayacağı sorunu üzerinde ciddi olarak durulmuştu. Sanki, A ve B'nin hoşnut kalmasından başka sorun yoktu.

Ordu karargâhında, Kutuzof ile kendi kurmaybaşkanı Beningsen arasındaki geçimsizlik, çarın güvenini kazanmış kişilerin bulunuşu ve bu yeni atamalar yüzünden her zamankinden daha karmaşık bir gruplar çatışması ortaya çıkıyor; yapılacak atamalar ve görevlendirmeler göz önünde tutularak, A, B'nin; D, C'nin kuyusunu kazıp duruyordu. Bu çatışan akımların hepsinde benimsenen amaç, savaşın yönetilmesiydi; bütün bu adamlar, savaşı yönlendirdiklerini, denetim altında tuttuklarını sanıyorlardı; oysa savaş işi, onlara bağlı olmadan, kendi gerçekleşeceği biçimde ve kitlelerin içindeki karşılıklı etkileşen güçlerin sonucu olarak kendini ortaya koyuyordu. Birbirleriyle çarpışıp içiçe geçişen bütün bu düzenler, yüksek çevrelerde, gerçekleşmesi gereken şeyin aslına uygun bir yansısı olarak kabul ediliyordu.

Çarın, Tarutino Savaşı'ndan sonra alınan iki ekim tarihli mektubunda şöyle yazılıydı:

Prens Mihail İlarionoviç!

Moskova, iki eylülden beri düşman elinde. Son raporunuz otuz eylül tarihli. Bu süre içinde, düşmana karşı harekete geçmek ve başkentimizi kurtarmak için önlemler almak şöyle dursun, son raporunuzdan anlaşıldığına göre, daha da geri çekilmiş bulunuyorsunuz. Serpuhof'u bir düşman birliği işgal etti. Ordu için çok önemli olan Tula, atölyeleriyle birlikte tehlike altında. General Wintzengorede'nin raporlarından öğrendiğime göre, on bin kişilik bir düşman kolordusu Petersburg yolu üzerinde ilerliyor. Birkaç bin kişilik bir başka ordu da, Dimitrof üzerine yürüyor. Üçüncüsü Vladimir yolunu tutmuş. Epey güçlü olan dördüncüsü Ruza ile Mojaisk arasında bulunuyor. Napolyon'un kendisi de ayın yirmisinden beri Moskova'da. Bütün bu bilgilere göre düşman güçleri bölünmüşken ve Napolyon, muhafızlarıyla Moskova'dayken, karşınızdaki birliklerin, saldırıya geçmenizi engelleyecek kadar güçlü olduğu söylenebilir mi? Tam tersine, peşinizden gelen düşmanın, elinizdeki ordudan çok daha zayıf bir birlik ya da kolordu olduğu söylenebilir. Bu koşullardan yararlanarak, zayıf düşmana başarılı bir saldırıda bulunabilir, onu yok edebilir ya da en azından, onu çekilmeye zorlayarak, şu anda düşman elinde bulunan ilin büyük bir bölümünü elinizde tutabilir ve böylelikle hem Tula'dan, hem de içerlerdeki öteki kentlerden tehlikeyi uzaklaştırabilirsiniz. Düşman, savunmasız kalan başkent Petersburg'u tehdit etmek için bir kolordu gönderirse bunun sorumlusu siz olacaksınız. Çünkü, komutanıza verilen orduyla, kesin ve kararlı davranacak olursanız, bu yeni tehlikeyi uzaklaştırabilirsiniz. Moskova'nın elden çıkması konusunda da, küçük düşürülmüş olan

yurdumuza hesap vermek zorunda olduğunuzu unutmayın. Sizi ödüllendirmeye hazır olduğumu daha önceki deneylerimizden bilirsiniz. Size karşı düşüncelerimde bir değişiklik olmamıştır. Zekânızın, büyük askerlik yeteneğinizin ve komuta ettiğiniz ordunun yiğitliğinin, bizi umutlandıran çabayı, dayanıklılığı ve başarıyı sizden beklemek Rusya'nın ve benim hakkımdır.

Ama, güçler oranındaki değişikliğin, Petersburg'da da duyulmuş olduğunu gösteren bu mektubu yoldayken alan Kutuzof, komutası altındaki orduyu saldırıya geçmekten artık alıkoyamamış ve savaş başlamış bulunuyordu. İki ekim günü Kazak Şapovalof, keşif görevindeyken tüfekle bir tavşan vurmuş, bir başkasını da yaralamıştı. Yaralı tavşanı kovalarken, ormanın derinliklerine dalmış ve Müra ordusunun hiçbir korunma önlemi almadan duran sol kanadının ortasına düşmüştü. Kazak, Fransızların, kendisini az kalsın nasıl yakalayacaklarını arkadaşlarına ürküntü içinde anlatmıştı. Bu öyküyü sancaktar duymuş ve hemen komutana iletmişti.

Bunun üzerine Kazak eri çağrılıp sorguya çekildi; Kazak komutanları, at kaçırmak için bu fırsattan yararlanmak istiyorlardı. Ne var ki, ordunun yüksek rütbeli subaylarıyla tanışan komutanlardan biri, bu olayı bir kurmay generale anlattı. Son günlerde kurmay kurulunda gergin bir hava esiyordu. Yermolof, birkaç gün önce Beningsen'le görüşerek, saldırıya geçilmesi için başkomutan üzerinde etkisini kullanmasını istemişti.

Beningsen:

"Sizi tanımasam, istediğiniz şeyi gerçekten istemediğinizi düşünürdüm. Başkomutanın benim bir önerimin tam tersini yapacağı kesindir," diye yanıt verdi.

Kazak erinin verdiği ve gönderilen keşif birliklerinin de doğruladığı haber, durumun iyice olgunlaştığını gösteriyordu. Sözde yetkisine, zekâsına, deneyimine, insanları tanımasına karşın, çara doğrudan doğruya rapor gönderen Beningsen'in notunun, çarın isteği olarak benimsenen ve generallerin hemen hepsince onaylanan isteği, Kazaklar'ın verdiği bilgiyi göz önünde tutan Kutuzof, kaçınılmaz anın gelişini önleyememiş, boşuna ve kötü olduğunu düşündüğü şeyin yapılması için buyruk vermişti ve aslında oldu bittiye boyun eğmişti.

IV

Beningsen'in saldırıya geçmek gerektiği konusundaki raporu, Fransıziar'ın sol kanadının korunma altında olmadığı konusunda Kazaklar'ın verdiği bilgiler, saldırı komutunun verilmesi zorunluluğunun son belirtileriydi. Beş ekim, saldırı günü olarak belirlendi.

Kutuzof, dört ekim sabahı savaş yönergesini imzaladı. Tolly, bunu Yermolof'a okuyarak daha sonraki önlemlerin alınması sorumluluğunu ona verdi.

Yermolof:

"Peki, peki, şimdi zamanım yok," diyerek kulübeden çıktı.

Tolly'nin hazırladığı savaş düzenlemesi kusursuzdu. Bu düzenleme, Almanca olmamakla birlikte, tıpkı Austerlitz'deki gibi, 'Birinci kol yürüyor, falan yere, ikinci kol yürüyor, filan yere,' vb. diye yazılmıştı ve bütün bu kollar, kâğıt üzerinde, belirlenen zamanda yerlerine geliyorlar ve düşmanı mahvediyorlardı. Her şey, bütün savaş düzenlemelerinde olduğu gibi çok iyi düşünülüp hazırlanmış ve gene bütün düzenlemelerde olduğu gibi hiçbir kol, belirlenen zamanda belirlenen yere gelmemişti.

Düzenlemenin kopyaları gerektiği kadar çoğaltılınca, bir subay çağrıldı ve uygulamaya koyması için Yermolofa bu kâğıtları iletmesi buyuruldu. Kutuzof'un hizmet subayı olan bu genç süvari subayı, kendine verilen görevin öneminden koltukları kabararak Yermolof'un karargâhına yollandı.

"Gitti," dedi hizmeteri, gelen bu subaya.

Muhafız süvari subayı, Yermolof'un sık sık yanında bulunduğu bir generale gitti.

"Hayır, burada değil; general de yok."

Muhafız süvari subayı, atına yeniden binip bir başkasının yanına gitti.

"Hayır, yok, gitti buradan."

Subay:

'Herhalde, gecikmeden beni sorumlu tutmazlar. Ne tatsız iş!' diye düşündü. Bütün ordugâhı dolaştı. Kimi Yermolof'u, başka generallerle birlikte bir yere giderken gördüğünü, kimi de evde olması gerektiğini söylüyordu. Subay, öğle yemeği yemeden akşamın altısına değin aranıp durdu. Yermolof, kayıplara karışmıştı. Nerede olduğunu da bilen yoktu. Subay, bir arkadaşının yanında birkaç lokma atıştırıp ileri karakola, Miloradoviç'in yanına gitti. Miloradoviç de evde yoktu. Ama orada, Miloradoviç'in, General Kikin'in verdiği baloda olduğunu, Yermolof'un da orada bulunabileceğini söylediler.

"Bu balo nerede peki?"

"Şurada, Yeçkino'da," dedi bir Kazak subayı.

Büyük bir toprak sahibinin konağını gösteriyordu.

"Orada mı? Mevzilerimizin ötesinde mi?"

"Bizim alaylardan ikisini oraya sürdüler. Orada tam bir cümbüş var şimdi. İki orkestra, üç koro!"

Subay, mevzilerin ötesine, Yeçkino'ya yollandı. Eve yaklaşırken, ta uzaklardan bir asker dans şarkısının neşeli ezgilerini duydu.

Çayırlarda... Çayırlarda...

Şarkı, ıslıklarla ve telli çalgıların sesleriyle karışarak ve kimi zaman bağrışlarla boğuklaşarak kulaklarına kadar geliyordu subayın. Subay, bu sesleri duyunca hem neşelendi, hem de kendisine verilen bu önemli görevi yerine getirmekte çok geç kaldığı için korku duydu. Saat dokuz olmuştu. Attan indi. Ruslar ile Fransızlar arasında nasılsa sağlam kalmış konağın kapısından girdi. Büfede ve sofrada uşaklar, yemeklerle ve şaraplarla koşuşturup duruyorlardı. Şarkıcılar, pencerelerin dibinde yerlerini almışlardı. Subayı içeri aldılar. Ordunun bütün önemli generallerini ve aralarında Yermolof'un iri, heybetli bedenini hep birlikte gördü. Generallerin ceket düğmeleri çözüktü, yüzleri kızarmıştı ve canlıydı; yarım daire oluşturacak biçimde ayakta durmuşlardı ve yüksek sesle gülüşüyorlardı. Salonun ortasında, orta boylu, kırmızı yüzlü bir general, çevik ve ustaca hareketlerle trepak oynuyordu.

"Hah hah ha! Bravo Nikolay İvanoviç! Hah hah..."

Subay, önemli bir görevle o anda içeri girdiği için iki kat suçlu olduğunu anladı. Ama generallerden biri onu gördü ve niçin geldiğini öğrenip Yermolof'a söyledi. Yermolof, yüzünü buruşturup subaya yaklaştı; söylediklerini dinledikten sonra kâğıtları aldı ve bir şey söylemedi.

O gece, muhafız süvari subayına, Yermolof'tan söz eden bir arkadaşı:

"Bilmeyerek mi baloya gitti sanıyorsun? Bunlar bilerek hazırlanmış dolaplar. Konovnitsin'e oyun oynanıyor. Yarın ne şenlik olacak, seyret sen!" dedi.

V

Yaşlı ve çökmüş Kutuzof, ertesi gün erkenden kalktı, dua etti, giyindi ve onaylamadığı bir savaşı yönetmek zorunluluğundan doğan hoşnutsuzluk duygusuyla arabaya bindi. Tarutino'dan yedi kilometre olan Letaşevka'dan saldırıya geçecek olan kolların toplanacağı yere yollandı. Kutuzof, uyuyup uyanarak, sağdan silah sesleri gelip gelmediğine kulak kabartarak ve savaşın başlayıp başlamadığını anlamaya çalışarak ilerliyordu. Ama çevrede ses yoktu. Nemli ve sisli bir güz gününün şafağı yeni sökmeye başlamıştı. Kutuzof, Tarutino'ya yaklaşırken atlarını arabanın geçtiği yoldan öte yana geçirerek su başına götüren süvariler gördü. Onları dikkatle süzdü ve arabayı durdurdu; hangi alaydan olduklarını sordu. Bu süvariler çok uzakta ve o anda pusuda olması gereken koldandılar. Yaşlı başkomutan, 'bir yanlışlık olmalı,' diye düşündü. Ama biraz ilerleyince, silah çatmış piyade alayları, odun toplayan ve aş pişiren uzun donlu askerler gördü. Bir subay çağırttı. Subay, hareket için hiçbir komut almadığını bildirdi.

Kutuzof:

"Nasıl olur," diye başladı.

Ama hemen susup bir üst rütbeli subayın çağrılmasını buyurdu. Arabadan indi ve güçlükle soluyarak bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Çağırttığı üst rütbeli subay olarak Kurmay General Eichen'ı görünce, bu subay yapılan yanlışın sorumlusu olduğu için değil, öfkesini dökebileceği kıratta bir kimse olduğu için, Kutuzof, kıpkırmızı kesildi. Titreyerek, soluk soluğa kalarak, kızgınlığından yerlere yatıp yuvarlanacak duruma geldiği zamanki öfkesiyle, elleriyle tehdit hareketleri yapıp bağırarak ve kaba sövgüler savurarak Eichen'ı adamakıllı haşladı. Oraya rastlantı sonucu gelen ve hiçbir suçu olmayan bir başka subay, Yüzbaşı Brogin de yedi bu sövgüleri.

"Bu rezil de nereden çıktı? Kurşuna dizmeli! Alçaklar!" diye bağırıyordu kalın sesiyle.

Ellerini sallıyor ve olduğu yerde sendeliyordu. Kutuzof, bedensel bir acı duyuyordu. Başkomutan olan o, Rusya'da kimsenin elde edemediği yetkilere sahip olan Başkomutan, bütün ordu karşısında gülünç duruma düşmüştü. 'Boşu boşuna bütün gece dua ettim, her şeyi hesap etmek için boşu boşuna gece uyumadım,' diye düşünüyordu. 'Genç bir subay olduğum zaman hiç kimse benimle böyle alay etmeye kalkışamazdı... Ama şimdi!' Dayak cezası çekiyormuş gibi acı duyuyor, öfkesi ve acı bağırtılarıyla bunu dile getirmekten kendini alamıyordu. Ama çok geçmeden eli ayağı kesildi, çevresine çok aşırı kötü sözler söylediğini anlayarak arabaya bindi, sesini çıkarmadan geriye döndü.

Bu öfke nöbeti bir daha gelmedi; dilenen özürleri, yapılan savunmaları (Yermolof, ona, ertesi güne kadar görünmemişti), ve Beningsen, Konovnitsin ile Tolly'nin gerçekleştirilemeyen bu hareketin, ertesi gün yapılması yolundaki üstelemeleri, gözlerini kırpıştırarak dinledi. Kutuzof da buna boyun eğdi.

VI

Ertesi akşam birlikler, belirlenen yerde toplandılar ve o gece yürüyüşe geçtiler. Koyu mor bulutlu, ama yağmursuz bir güz gecesiydi. Yerler ıslaktı ama çamur yoktu; birlikler sessizce ilerliyorlardı, ara sıra top sesleri duyuluyordu. Yüksek sesle konuşmak, pipo içmek, çakmak yakmak yasaklanmıştı; atların kişnemesi önlenilmeye çalışılıyordu. Bu girişim gizemliliği, çekiciliği artırıyordu. Askerler neşe içindeydi. Kimi kollar, durup silah çatmışlar; gereken yere geldiklerini sanarak, koşup bunları bütün gece yürüyüp, şaşmaz bir biçimde, gitmeleri gereken yerden başka bir yere ulaşmışlardı.

Yalnızca Kont Orlof-Denisof Kazaklar'ı (bütün birlikler arasında en az önemli olanı), belirlenen yerlerine zamanında varmışlardı. Bu birlik, ormanın en ucunda, Stromilovo'dan Dmitrovskaye'ye giden patika üzerinde durdu.

Uyuklamaya başlayan Kont Orlof'u, tanyeri ağarmadan uyandırdılar. Fransız ordugâhından gelen bir kaçağı getirdiler. Ponyatovski Kolordusu'ndan bir erbaştı bu. Erbaş, görev başında hakarete uğradığı için kaçtığını, çoktan subaylığa yükseltilmesi gerektiğini, herkesten daha yiğit olduğunu, bundan ötürü Fransızlardan ayrıldığını ve öç almak istediğini Polonya diliyle anlattı. Müra'nın, bulundukları yerden bir buçuk kilometre ilerde gecelediğini, kendisine yüz atlı verilirse, onu diri diri eline geçireceğini de ekledi.

Kont Orlof-Denisof, arkadaşlarıyla görüştü. Küçümsenmeyecek kadar çekici bir öneriydi bu. Gitmek için herkes ona katıldı ve herkes bu girişimi doğru buldu. Bir yığın tartışma ve görüşmeden sonra Tuğgeneral Grekof, erbaşı da alıp, iki Kazak alayıyla gitmeye karar verdi.

Erbaş, giderken, Kont Orlof-Denisof:

"Aklından çıkarma! Yalan söylediysen, köpek gibi astıracağım seni. Doğru söylediysen yüz duka var," dedi.

Erbaş, yanıt vermeden, kararlı bir tavırla ata bindi ve çabucak hazırlanmış olan Grekof'la birlikte yola çıktı. Ormanın derinliklerinde gözden kayboldular. Bastıran sabah ayazında titreyen, aldığı sorumluluktan ötürü heyecanlanan Kont Orlof, Grekof'u geçirdikten sonra ormandan çıktı; ağarmaya başlayan günün aydınlığında belli belirsiz seçilen düşman ordugâhını ve sönmeye yüz tutan ateşleri incelemeye koyuldu. Kont Orlof-Denisof'un sağında, açık bir bayır üzerinde, bizim kolların görünmesi gerekiyordu. Kont Orlof, oraya bakıyordu, ama bu kollar, uzaktan görünmeleri gerektiği halde görünmüyorlardı. Fransız karargâhında, Kont Orlof-Denisof'a göre ve özellikle çok keskin gözleri olan yaverinin sözlerine bakılırsa, kımıldamalar başlamıştı.

"Ah, belli ki geç kaldık," dedi Kont Orlof, ordugâha bakarken.

İnandığımız bir kimse ortalarda görünmez olunca çoğu zaman düşündüğümüz gibi, bu erbaşın bir hilekâr olduğunu, yalan söylediğini, nereye götüreceğini kimsenin bilmediğini, bu iki alayı uzaklaştırarak saldırı tasarısını altüst etmek istediğini düşündü ansızın ve buna kesin bir gerçekmiş gibi inandı. Böyle yığınla asker arasından başkomutanı ele geçirmek olacak iş miydi!

"Bu alçak, hiç kuşkusuz yalan söyledi!" dedi kont.

Yanında bulunan ve ordugâha bakarken Kont Orlof-Denisof gibi kuşkuya kapılmış olan biri:

"Geri çağırabiliriz onları," dedi.

"Doğru mu? Ne dersiniz? Bırakalım gitsinler mi? Yoksa bırakmayalım mı?"

"Buyurur musunuz? Geri çağıralım mı?"

Kont Orlof, saatine bakarak, birden, kararlı bir sesle:

"Geri çağıralım, dönsünler! Çok geç oldu. Ortalık iyice ağardı," dedi.

Yaver, Grekof'a yetişmek üzere, ormanın içine dörtnala daldı. Grekof geri dönünce, hem yarıda kalan bu girişimden, hem hâlâ görünmeyen piyade kollarını boşuna beklemekten, hem de düşmanın oldukça yakın olmasından kaygılanan Kont Orlof-Denisof (birliğindeki bütün askerler de aynı kaygıyı duyuyorlardı), saldırıya geçmeye karar verdi.

Yavaşça komut verdi:

"At bin!"

Herkes yerini alıp haç çıkardı.

"Tanrı yardımcımız olsun!"

Orman, birden, "Hurra!" sesleriyle inledi. Kazak bölükleri birbiri ardından sanki bir torbadan dökülüyorlarmış gibi, ırmağı aşarak, kargılarını indirip ileri uzatarak, neşe içinde ve bir yel gibi düşman ordugâhına aktılar.

Kazaklar'ı ilk gören Fransız, umutsuz ve korku dolu bir çığlık kopardı ve ordugâhta bulunan herkes, yarı giyinik ve uykulu bir halde, topları, tüfekleri, atları bırakarak çil yavrusu gibi dağılmaya başladılar. Kazaklar, artlarında ve çevrelerinde olup bitenlere aldırış etmeden Fransızları kovalasalardı, Müra'yı ve bütün orada bulunanları ele geçireceklerdi. Komutanları da bunu yapmaya çabalıyordu. Ama ganimetleri ve tutsakları gören Kazaklar'ı, oradan koparmak olanaksızdı. Kimsenin komutlara aldırdığı yoktu. Bin beş yüz tutsak, otuz sekiz top, birçok sancak ve Kazaklar için hepsinden daha önemli olan atlar, eyerler, battaniyeler ve birçok başka eşya ele geçirmişlerdi. Bunlarla uğraşmak, tutsakları ve topları toparlamak, ganimetleri paylaşmak, çekişmek, dahası kavga etmek gerekiyordu. Kazaklar, bundan başka bir şey düşünmüyorlardı.

Kovalanmadıklarını anlayan Fransızlar kendilerine geldiler, toplandılar ve ateş etmeye başladılar. Orlof-Denisof, hâlâ kolları bekliyor, saldırıyı sürdürmüyordu.

Oysa 'ikinci kol yürüyor,' vb. diye başlayan düzenlemeye göre, Beningsen'in ve Tolly'nin komutası altında olan gecikmiş kolların piyadeleri, gereken biçimde hareket etmemişler ve her zaman olduğu gibi bir yere gelmişler, ama kendileri için belirlenen yere ulaşmamışlardı. Gene her zaman olduğu gibi, neşeyle yola çıkan askerler durmaya başlamışlardı. Hoşnutsuzluk belirten sözler duyuluyor, saflarda düzensizlik görülüyor, birçoğu geriye dönüyordu. Atlarını dörtnala sağa sola süren yaverler, generaller bağırıp çağırıyor, kızıyor, çekişiyor, yanlış yol izlendiğini, geç kalındığını söylüyor, birine sövüyor, sonunda hepsi de, Tanrı cezasını versin' der gibi ellerini sallayarak tek bir yere gitmiş olmak için ilerliyorlardı. 'Bir yere varırız herhalde,' diyorlardı. Gerçekten de bir yere varıyorlardı, ama varmaları gereken yere varmıyorlardı. Kimileri de yerlerine varmışlardı, ama çok geciktikleri için, düşmanın ateşine hedef olmaktan başka işe yaramamışlardı. Bu savaşta Weitrother'in

Austerlitz'de oynadığı rolü oynayan Tolly, yılmadan sağa sola at sürüyor, işlerin her yerde ters gittiğini görüyordu. Gün artık iyice ağardığı ve Baggovut'un kolordusu, Orlof-Denisof la birlikte çoktan ormanda bulunması gerektiği sırada, gene koşuşturarak atını ormana, bu kolorduya sürmüştü. Başarısızlığa sinirlenen ve üzülen Tolly, bunun bir suçlusu olması gerektiğini düşünerek atını kolordu komutanına yöneltti; kurşuna dizdirme gözdağını savurarak onu iyice haşlamaya başladı. İşlerin ters gitmesine üzülen yaşlı, yiğit ve sakin general Baggovut, herkesi şaşırtan ve kişiliğine aykırı düşen biçimde öfkelenerek Tolly'ye ağır sözler söyledi:

"Kimseden ders almak istemiyorum ve askerlerimle birlikte ölmesini başkaları kadar iyi bilirim!" diyerek tümeniyle tek başına ileri atıldı.

Kapıldığı heyecan içinde, tek bir tümenle, o anda savaşa atılmanın yararlı olup olmadığını düşünmeyen ve Fransızların kurşunları altında açık araziye çıkan yiğit Baggovut, askerlerini dosdoğru ateş altına sürdü. Öfkeye kapıldığında ona gerekli olan, tehlike, gülle ve kurşundu. İlk kurşunlardan biriyle devrildi; öteki kurşunlar da, askerlerinden çoğunun canını aldı, ve tümeni, Fransızların ateşi altında, bir süre gereksiz yere kaldı.

VII

Bu sırada, başka bir kolun, Fransızlara cepheden saldırması gerekiyordu ve bu kolda Kutuzof vardı. İsteğine aykırı olarak başlamış olan bu savaştan, karmakarışıklıktan başka bir şey çıkmayacağını biliyor ve birliklerini elden geldiğince sakınıyordu.

Saldırıya geçme önerilerini gönülsüzce dinleyerek, küçük kır atının üzerinde ilerliyordu Kutuzof.

İleri atılmak istediğini açıklayan Milarodoviç'e:

"Saldırıdan başka laf bilmiyorsunuz. Karmaşık manevralar yapamadığımızı göremiyor musunuz?" diyordu.

Bir başkasına da:

"Sabahleyin, Müra'yı diri diri yakalamayı, belirlenen yere gelmeyi beceremediniz. Yapılacak bir şey kalmadı şimdi," diye yanıt veriyordu.

Fransızların gerilerinde, Kazaklar'ın verdiği bilgiye göre, daha önce hiçbir güç yokken, şimdi iki Polonya taburunun yer aldığı Kutuzof'a bildirilince, döndü ve göz ucuyla Yermolof'a (dünden beri tek sözcük söylememişti ona.) baktı.

"Saldıralım derler, çeşitli planlar yapıp sunarlar, ama uygulamaya gelince, hiçbir şey hazır değildir ve düşman işkillenerek önlemlerini alır."

Yermolof, bu sözleri duyunca, gözlerini kırpıştırarak gülümsedi. Tepesinde dolaşan öfkenin uzaklaştığını, Kutuzof'un bu iğneleyici sözlerle yetineceğini anlamıştı.

Yanında duran Rayevski'yi diziyle dürterek yavaşça:

"Bana taş atıyor," dedi.

Biraz sonra Kutuzof'a yaklaşarak büyük bir saygıyla şöyle dedi:

"Fırsat henüz kaçmadı, Altes! Düşman uzaklaşmadı. Saldırıya geçilmesini buyurur musunuz? Yoksa muhafız birliği savaş görmemiş olacak."

Kutuzof, hiçbir şey söylemedi. Ama Müra'nın birliklerinin çekilmeye başladıkları bildirilince saldırı komutunu verdi. Ancak her yüz adımda kırk beş dakika duraklıyordu.

Savaşın tümü, Orlof-Denisof Kazakları'nın yaptığı eylemlerden başka şey değildi. Öteki birlikler, hiçbir yararı olmadan, yalnızca birkaç yüz kişi yitirmişlerdi.

Bu savaş dolayısıyla Kutuzof bir elmas nişan, Beningsen, elmaslar ve yüz bin ruble, başkaları da rütbelerine göre değerli şeyler aldılar. Bu savaştan sonra kurmay kurulunda birçok yer değiştirme atamaları yapıldı.

"Bizde her şey böyle tersine yapılır!"

Tarutino Savaşı'ndan sonra, Rus subay ve generalleri böyle diyorlardı. Bugün de böyle denir ve

bununla, bir aptalın, her şeyi tersine yaptığı ama bizim böyle yapmayacağımız belirtilmek istenir. Ama böyle konuşanlar, bu konulardan hiç anlamayan ya da kendilerini aldatan kişilerdir. İster Tarutinov, ister Borodino ya da Austerlitz olsun, hiçbir savaş, düzenleyenlerin tasarladığı gibi gerçekleşmez. Şaşmaz bir olgudur bu.

Sayısız özgür güç (insan hiçbir yerde, ölüm kalımın söz konusu olduğu kadar özgür değildir), savaşın gidişini etkiler ve bu gidiş, önceden kesinlikle bilinemez ve tek bir gücün belirlediği yöne hiçbir zaman uymaz.

Herhangi bir nesne üzerinde, yönleri farklı güçler aynı anda etkili olursa, bu nesnenin hareket yönü, bu güçlerden herhangi birinin yönü olamaz; bu yön, mekanik biliminde eşkenar köşegeniyle belirtilen orta ve en kısa yön olacaktır.

Tarihçilerin ve özellikle Fransız tarihçilerinin kitaplarında, savaşların önceden düzenlenmiş bir plana uyacak biçimde yapıldığını okuyacak olursak, bundan çıkaracağımız biricik sonuç, yazılanların baştan aşağı yanlış olduğudur.

Tarutino Savaşı'nda, Tolly'nin göz önünde tuttuğu amaç, yani birlikleri, düzenleme uyarınca, sırayla savaşa sürmek, hiç kuşkusuz gerçekleşmemişti. Belki de, Müra'yı tutsak almayı düşünen Kont Orlof'un amacı da, bütün bir kolorduyu yok etmeyi düşününen Beningsen'in ve başkalarının amacı da, savaşa katılıp sivrilmek isteyen subayların amacı da, ele geçirdiğinden daha çok ganimet almak isteyen Kazaklar'ın amacı da, vb. gerçekleşmemişti. Ama asıl amaç gerçekte yapılan şey olsaydı, yani asıl hedef o sırada bütün Rusların genel olarak istediği Fransızları Rusya'dan kovmak ve ordularını yok etmek olsaydı, daha doğrusu asıl amacın bu olduğunu kabul edersek, apaçık görülür ki, Tarutino Savaşı o anlaşılmaz karmakarışıklığı ve tutarsızlığı içinde, seferin o döneminde tam anlamıyla gerekli olan şeydi. Bu savaşın amacına en uygun sonuç, gerçekte ulaştığı sonuçtu. En küçük çabayla, çok büyük bir karışıklık içinde ve çok az bir kayıpla, bütün savaşın en büyük sonuçları elde edilmiş, çekilmeden saldırıya geçilmiş, Fransızların güçsüzlüğü ortaya çıkmış ve Napolyon ordusunun kaçmak için beklediği dürtü sağlanmıştı.

VIII

Napolyon, Moskova'ya, o parlak Moskova zaferinden sonra giriyor. Bu kesin bir zaferdir, çünkü savaştan sonra Fransızlar, çatışmalara egemen olmuşlardır. Ruslar, geri çekiliyorlar ve başkenti bırakıyorlar. Erzaklar, silahlar, cephaneler, sayısız zenginliklerle dolu Moskova, böylece Napolyon'un eline geçiyor. Fransız ordusundan iki kat zayıf olan Rus ordusu, bir ay boyunca, tek bir baskın bile yapamıyor. Napolyon'un durumu çok parlak. Bu durumda, iki kat fazla bir güçle, geriye kalan Rus ordusuna yüklenip onu yok etmek, elverişli bir barış sağlamak ya da öneri kabul görmezse, Petersburg üzerine korkutucu bir yürüyüş yapmak, dahası başarısızlığa uğranılırsa Smolensk'e ya da Vilno'ya dönmek ya da Moskova'da kalmak; kısacası, Fransız ordusunun o zamanki parlak durumunu korumak için büyük bir dehaya herhalde gerek yoktu. Bunun için yapılması gereken çok yalın ve kolaydı. Askerin çapulculuğunu engellemek, tüm ordu için, Moskova'dan elde edilebilecek kış giysilerini sağlamak ve kentte bulunan ve Fransız tarihçilerinin yazdığına göre, orduya altı ay yetebilecek olan erzakı toplamak gerekiyordu yalnızca. Napolyon, bütün askeri dehaların bu en büyüğü ve tarihçilere bakılırsa ordu üzerinde sınırsız yetkesi olan bu komutan, bu yalın işi yapmadı.

Bunu yapmamakla kalmadı, tam tersine, aklına gelen önlemlerin en budalacasını, en kötü sonuç verecek olanını seçmek için kullandı bu yetkesini. Napolyon, Moskova'da kalabilirdi, Petersburg ve Nijni Novgorod üzerine yürüyebilirdi, geri dönebilir, daha kuzeye ya da sonraları Kutuzof'un gittiği yoldan daha güneye gidebilirdi. Ama bu olanakların hepsinden daha kötü bir yol tuttu. Askerlerini kenti yağma etmede özgür bıraktı ve ekime kadar Moskova'da kaldı, sonra kentte bir garnizon bırakma konusunda kesin karar vermeyerek Moskova'dan çıktı. Kutuzof'a yaklaştı, savaşı kabul etmedi, sağa kaydı, yeni bir yarma hareketi fırsatını kullanmayarak Maliy Yaroslavetz'e kadar yürüdü, Kutuzof'un gittiği yolu izlemeyip kötü Smolensk yolundan Mojaisk'e döndü. Sonuçların gösterdiği gibi, bundan daha aptalca, daha kötü sonuç verecek bir şey düşünülemezdi. En büyük strateji uzmanları, Napolyon'un amacının, kendi ordusunu mahvetmek olduğunu varsayarak bütün Fransız ordusunu kesin bir biçimde ve Rus ordusunun alacağı önlemlerden bağımsız olarak, Napolyon'un yaptığı gibi, toptan yok edecek başka bir sürü eylem tasarlamakta özgürdürler elbette!

Dâhi Napolyon, işte bunu yaptı. Ama Napolyon'un istediği ya da çok budala olduğu için ordusunu mahvettiğini söylemek; birliklerini, isteyerek ve çok akıllı ve dâhi bir komutan olduğu için Moskova'ya yönelttiğini söylemek yanlış olur.

Her iki durumda da, Napolyon'un kişisel etkinliği, erlerinin her birinin kişisel etkinliğinden daha etkili olmamıştır; etkinliği yalnızca, bu olayı yöneten yasalarla çakışmıştır.

Tarihçiler, büsbütün yanlış olarak (sonuçlar Napolyon'un eylemini haklı çıkarmadığı için), Napolyon'un güçlerinin Moskova'da zayıflamış olduğunu ileri sürerler. Daha önceleri ve sonraları 1813 yılında da olduğu gibi, Napolyon, ordusu ve kendisi için en iyi olanı yapmak amacıyla bütün bilgisini ve gücünü kullanmıştı. Napolyon'un o zamanki eylemi, Mısır'da, İtalya'da, Avusturya'da ve Prusya'daki etkinliklerinden daha az şaşırtıcı değildi. Dört bin yılın büyüklüğünü seyrettiği Mısır'daki dehasının ne derece gerçek olduğunu kestiremeyiz. Çünkü, bütün bu parlak başarılar bize Fransızlarca anlatılmıştır. Avusturya ve Prusya'da gösterdiği deha konusunda akıl yürütemeyiz; çünkü orada yaptıklarına ilişkin bilgileri de Fransız ya da Alman kaynaklarından almamız gerekiyor. Oysa, kolorduların çarpışmadan ve kalelerin kuşatılmadan teslim olması gibi akıl almaz bir davranış,

Almanlar'ı, Napolyon'un dehasını kabul etmeye zorluyor ve Almanya'da yapılan savaş bu dehayla açıklanıyor. Ama Tanrı'ya şükürler, biz, ayıbımızı saklamak için Napolyon'un dâhi olduğunu söylemek zorunda değiliz. Olup biteni, olduğu gibi ve dosdoğru görme hakkını edinmenin karşılığını ödedik biz ve bu haktan vazgeçmeyeceğiz.

Napolyon'un Moskova'da yaptıkları, her yerdeki gibi şaşırtıcı ve dâhicedir. Moskova'ya girişinden oradan ayrılışına kadar, buyruk üstüne buyruk çıkarmış, plan üstüne plan yapmıştı. Ama kent halkı diye bir şeyin olmaması, Temsilciler Kurulu'nun bulunmaması ve Moskova yangını ona tedirginlik vermiyordu. Ordusunun çıkarlarını, düşmanın eylemlerini, Rusya'daki halkın iyiliğini, Paris'teki işlerin gidişini, yapılacak barışın koşullarına ilişkin diplomatik görüşmeleri gözden geçirmiyordu.

IX

Napolyon, asker işi olarak şunları yapıyordu: Moskova'ya girer girmez, Rus ordusunun eylemlerini çok dikkatle izlemeyi General Sebastiani'ye buyuruyor, birlikleri çeşitli yönlere gönderiyor, Müra'ya, Kutuzof'un yerini belirlemesini buyuruyor ve Kremlin'in berkitilmesi işini ciddi olarak ele alıyor. Bir genel Rusya haritası üzerinde gelecek seferin dâhice bir planını çiziyor.

Diplomasi işleri olarak da, malından mülkünden yoksun edilmiş, üstü başı dökülen ve Moskova'yı nasıl terk edeceğini bilmeyen Yüzbaşı Yakovlef'i yanına çağırtıyor, bütün siyasasını ve yüksek ruhlu biri olduğunu söylüyor ona; Çar Aleksandr'a, Rostopçin'in Moskova'da çok kötü davrandığını 'dost ve kardeşine' bildirmeyi bir borç saydığını açıkladığı bir mektup yazarak eline verip Petersburg'a gönderiyor. Tutolmin'e de görüşlerini ve yüksek ruhlu biri olduğunu uzun uzadıya açıklıyor ve onu da Petersburg'a gönderiyordu.

Yaptığı hukuksal işler de şunlar: Yangınlardan sonra suçluların hemen yakalanıp idam edilmeleri buyruluyor. Aşağılık Rostopçin de evi yakılarak cezalandırılıyor.

Yönetim işleri arasında, Moskova'ya bir Anayasa bağışlandığını, bir belediye kurulduğunu ve aşağıdaki bildirinin yayımlandığını söyleyebiliriz:

Moskova halkı!

Başınıza korkunç felaketler geldi. Ama imparator ve kral hazretleri, çektiğiniz acılara son vermek istiyor. Kurallara uymamayı ve suç işlemeyi nasıl cezalandırdığını korkunç örnekler size göstermiştir. Düzensizliğe son vermek ve genel güvenliği sağlamak için sert önlemler alınmıştır. Aranızdan seçilecek bir yaşlılar kurulu, belediye ya da kent yönetimi görevini üstlenecek; sizinle, ihtiyaçlarınızla çıkarlarınızla ilgilenecek. Bu örgütün üyelerinin ayırt edici özelliği omuzdan aşırma kırmızı şerit takmalarıdır. Belediye başkanı, ayrıca beyaz bir kemer taşıyacak. Ama görev başında, yalnız sol kolunda kırmızı bir şerit bulunacak.

Kent polisi eski düzenine uygun olarak kurulmuştur ve çalışmaları sayesinde daha şimdiden düzen gerçekleşmiştir. Hükümet, iki genel komiser ya da polis müdürü ve kentin bütün bölümlerinde görev başına getirilen yirmi komiser ya da polis şefi atamıştır. Onları, sol kollarındaki beyaz şeritten tanıyacaksınız. Çeşitli mezhepler için kiliseler açıldı, buralarda dinsel tören yapabilirsiniz. Hemşehrileriniz her gün evlerine dönüyorlar. Felaketlerin gerektirdiği yardımı görmeleri ve korunmaları için buyruk verilmiştir. Düzenin yeniden kurulması ve durumun düzelmesi konusunda hükümetin aldığı önlemler bunlardır. Ne var ki, bu amaca ulaşmak için çabalarınızı onun çabalarıyla birleştirmeniz, elinizden geliyorsa, uğradığınız felaketi unutmanız, çok gaddar olmayan alınyazısına umut bağlamanız, yaşamanıza ve elinizde kalan mallarınıza kast edenleri, utanılacak ve kaçınılmaz bir ölümün beklediğinden kuşku duymamanız ve bunların çok iyi korunacağını bilmeniz gerekmektedir. Çünkü bütün hükümdarların en büyüğünün ve en adaletlisinin isteği budur. Erler ve kent halkı, hangi ulustan olursanız olun! Genel güveni, devletin bu mutluluk kaynağını yeniden kurun, kardeş gibi yaşayın, birbirinize yardımcı ve koruyucu olun, kötü düşüncelilerin tasarılarını boşa çıkarmak için birleşin, asker ve sivil yetkililere boyun eğin; gözyaşlarınızın kesildiğini göreceksiniz.

Ordunun beslenmesinin sağlanması konusunda, Napolyon, bütün birliklerin sırayla, erzak hırsızlığı yaparak Moskova'ya gelmelerini ve böylece kendilerine erzak bularak ordunun bir süre beslenmesini

söylemişti.

Din işlerinde de, papazları geri getirmek ve kiliselerde törenlerin başlaması buyruğunu verdi.

Ticaret işlerine ve ordunun erzakına ilişkin olarak her yere aşağıdaki bildiri asıldı:

Siz, Moskova'nın uysal halkı, felaketlerin kentten uzaklaştırdığı zanaatçılar ve işçiler; siz, yersiz bir korkunun hâlâ kırlarda tuttuğu, oraya buraya dağılmış çiftçiler, dinleyin! Başkentte huzur yeniden gerçekleşiyor, düzen yeniden kuruluyor; kendilerine saygı gösterildiğini anlayan hemşehrileriniz sığındıkları yerlerden çıkıyorlar. Onlara ve mallarına karşı girişilen her tür saldırı hemen cezalandırılıyor. İmparator ve kral hazretleri, onları koruyor ve içinizden, boyun eğmeyenler dışında kimseyi düşman olarak görmüyor. O, felaketlerinize son vermek istiyor. Evlerinize, ailelerinizin yanına dönmenizi istiyor. Onun iyiliksever düşüncelerine uygun davranın ve korkusuzca bize gelin. Moskova halkı! Oturacak yerlerinizin olacağına inanarak geri dönün; ihtiyaçlarınızı karşılayacak araçlar sizi bekliyor. Zanaatçılar ve çalışkan işçiler! Geriye, işlerinizin başına dönün! Evler, dükkânlar ve onları korumakla görevli olanlar sizi bekliyor; çalışmanızın karşılığı olan ücreti alacaksınız. Ve siz köylüler! Saklandığınız ormanlardan çıkın ve korunacağınızdan kuşkunuz olmadan kulübelerinize korkusuzca geri dönün. Kentte, köylülerin fazla ürünlerini getirebilecekleri pazarlar kuruldu. Serbest alım satımı sağlamak için hükümet, aşağıdaki önlemleri aldı:

1- Bugünden başlayarak, köylüler, çiftçiler ve Moskova yakınlarında oturanlar, her çeşit yiyecek maddelerini, belirlenen iki çarşıya, Mahova'ya, ve Ohatni'ye, hiçbir tehlikeyle karşılaşmadan getirebilirler.

2- Bu ürünler, alıcı ile satıcının anlaştığı bir fiyat üzerinden satılacaktır; insaflı bir fiyat isteyen satıcı malını satamazsa, köyüne geri götürmek özgürlüğüne sahiptir; bu konuda, ona hiç kimse, hiçbir biçimde engel olamaz.

3- Her hafta, pazar ve çarşamba günleri, büyük alışveriş günü olarak saptanmıştır; bundan ötürü, kente yakın anayollarda taşıtları korumak için, salı ve cumartesi günleri yeterince asker bulundurulacaktır.

4- Bu önlemler, arabaları ve atlarıyla geri dönüşlerinde, köylülerin hiçbir engelle karşılaşmamaları için alınacaktır. Her zamanki pazar yerlerinin kurulması için de en kısa zamanda önlemler alınacaktır. Kent ve köy halkı, zanaatçılar ve işçiler! Hangi ulustan olursanız olun, imparator ve kral hazretlerinin, babaca düşüncelerini gerçekleştirmeye ve genel bolluğun oluşmasına katkıda bulunmaya çağrılıyorsunuz. Onun eteklerine saygı ve güven duygularınızı dökün ve bizimle birleşmekte gecikmeyin!

Askerin ve halkın moralini yükseltmek için de bitip tükenmez geçit törenleri yapılıyor, ödüller dağıtılıyor, imparator at üstünde kentte dolaşıyor, halkı avutmaya çalışıyor, devlet işleri başından aşkın olduğu halde, kendi buyruğuyla kurulan tiyatroya gitmekten de geri kalmıyordu.

Napolyon, iyilikseverlik konusunda da elinden geleni yaptı. Yardım kurumlarının kapılarının üzerine, 'anamın evi' diye yazılmasını buyurarak, ana-babaya duyulan sevgi ile imparatorun erdemli büyüklüğünü kaynaştırdı. Eğitim kurumunu ziyaret etti; beyaz elini, kurtarmış olduğu yetimlere öptürerek, Tutolmin'e övgüler ederek konuştu. Sonra Thiers'in edebi anlatısına göre, bastırdığı sahte Rus paralarıyla askerlerine aylık dağıtılmasını buyurdu. Bu araçların kullanımını kendine ve Fransız

ordusuna yakışan bir biçimde geliştirerek, yangına uğramışlara yardım dağıttı. Ama erzak, çoğu düşman olan yabancılara verilemeyecek kadar değerli olduğundan, Napolyon, onlara başka yerden erzak sağlamaları için para vermeyi yeğledi ve kendilerine kâğıt ruble verdi. Ordudaki düzen konusundaysa, görevini iyi yapmayanların sert bir biçimde cezalandırılması ve yağmacılığa son vermek için, ardı ardına buyruklar çıkarıldı.

X

İşin tuhafı, benzer durumda görülenlerden hiç de aşağı kalmayan bu önlemler, titizlikler ve planlar, işin özünü etkilemiyor, bir saat kadranındaki zemberekle ilintisiz yelkovan ve akrep gibi, rastgele ve başıboş dönüyor, çarklarla ilişki kuramıyordu.

Savaş işine gelince, Thiers'in dehası, bundan daha derin, ustaca ve hayranlık verici bir şey bulmamıştı, dediği ve Bay Fain'le giriştiği tartışmada, Napolyon'un dört ekimde değil on beş ekimde düzenlenmiş olduğunu kanıtladığı dâhice plan, hiçbir zaman uygulanmadı ve uygulanamazdı; çünkü gerçeklikle hiçbir ilişkisi yoktu. Camiinin (Napolyon, Vasili Blajenniy Kilisesi'ni böyle adlandırıyordu), yıkılmasını gerektiren Kremlin'in güçlendirilmesi çalışmalarınınsa, hiçbir yarar sağlamadığı anlaşıldı. Kremlin'in altına lağım açılmasıysa, düşüp canını acıttığı döşemeyi döven çocuk gibi, Moskova'dan ayrılırken, Kremlin'i havaya uçurmak isteğinin yerine getirilmesinden başka bir işe yaramadı. Napolyon'u çok kaygılandıran Rus ordusunun izlenmesi işiyse başlı başına tuhaf bir olaydı. Fransız komutanları, altmış bin kişilik Rus ordusunu yitirmişlerdi ve Thiers'in dediğine göre, yalnızca Müra'nın ustalığı ve görünüşe bakılırsa dehası, bu altmış bin kişilik orduyu, sanki bir topluiğneymişçesine bulabilmeyi sağlamıştı.

Diplomatik işlere gelince, Napolyon'un yüksek ruhluluğunu ve adalet severliğini Tutolmin'in karşısında da, bir kaput ve bir araba elde etmeyi düşünen Yakovlef'in karşısında da açıklayıp durması hiçbir işe yaramadı. Aleksandr, bu elçileri kabul etmedi ve getirdikleri mektuplara yanıt vermedi.

Hukuk işlerine gelince, kundakçı oldukları ileri sürülenlerin idamından sonra, Moskova'nın öteki yarısı da yandı.

Yönetim bakımındansa, bir belediye kurulmasının yağmacılığı önlemediğini söylemeliyiz. Bu önlem, belediye yönetimine katılan, düzeni koruma bahanesiyle Moskova'yı yağmalayan ya da kendini yağmadan koruyan belli birtakım kimselere çıkar sağladı.

Napolyon'un Mısır'da camiyi ziyaret etmesiyle kolayca yoluna giren din işlerine, burada benzer önlemler alınmasına karşın bir çözüm getirilemedi. Bulunan birkaç papaz, Napolyon'un isteğini yerine getirmeye çalıştılar. Bunlardan biri, ayin sırasında, bir Fransız askerince tokatlandı. Öteki için de bir Fransız görevlisi şöyle rapor verdi: Bulduğum ve ayin yapmaya çağırdığım papaz, kiliseyi temizleyip kapattı. O gece, yeniden kapıyı ve kilidi kırmaya, başka kargaşalıklar çıkarmaya geldiler.

Ticaret bakımındansa, zanaatçılara ve bütün köylülere yapılan çağrı, hiçbir yankı uyandırmadı. Çalışkan zanaatçı diye bir şey yoktu ve köylülerse, bu bildiriyle fazla uzaklara gitme gafletinde bulunan komiserleri yakalayıp öldürüyorlardı.

Halkı ve askerleri tiyatrolarda eğlendirmek işi de başarı sağlamadı. Kremlin'de ve Poznyakof'un evinde açılan tiyatrolar hemen kapandı. Bunun nedeni, aktörlerin askerlerce soyulmasıydı.

İyiliksever çalışmaları da beklenen sonucu vermedi. Moskova, sahte ve sahte olmayan kâğıt paralarla doluydu ve bunların da değeri yoktu. Ganimet toplayan Fransızları, yalnızca altın ilgilendiriyordu. Napolyon'un, felakete uğrayanlara cömertçe dağıttığı paralar yalnızca değersiz değildi; gümüş bile değerinin çok altında, altınla değiştiriliyordu.

Yüksek rütbelilerin etkisizliğinin en belirgin örneği, Napolyon'un, yağmaları önleme ve disiplini sağlama konusunda aldığı önlemlerdi.

Ordu komutanlarının verdikleri raporlarda, şu sözlere rastlanıyordu:

"Bölgenin bir bölümü, bodrumlarda saklanan felakete uğramış halkın elinde kalan birkaç lokmayı gasp etmekle kalmayıp, gözlerimle örneklerini gördüğüm gibi, onları kılıç darbeleriyle yaralamak yabanıllığını gösteren üçüncü kolordu erlerinin yağması altında kalmaya devam ediyor."

"Çalmaya ve yağmacılığa devam eden askerlerden başka yeni bir şey yok. Dokuz ekim."

"Hırsızlık ve yağma devam ediyor. Güçlü kolluk güçleriyle hemen engellenmesi gereken bir hırsızlık çetesi var bölgemizde. On bir ekim."

"Durdurulması için verilen buyruğa karşın kentte yağmalar sürüp gidiyor. Düzen henüz sağlanamadı, yasalara uygun biçimde ticaret yapan bir tek tüccar yok. Yalnızca kantinciler satış yapmayı göze alıyor. Onların sattığı da yağma eşyası."

"Yağmayı önlemek konusunda sert buyruklar verildiği halde, muhafız birliklerinin çapulculuklarının da Kremlin'e sürdüğü görülüyor, imparator bu durumdan üzgündür. Eski muhafız birliğinde düzensizlik, yağmacılık, dün, dün akşam ve bugün, her zamandan daha yoğun olarak yeniden başladı, imparator, kendisini korumak için ayrılmış bulunan ve disiplin örneği olması gereken askerlerin, başıbozukluğu ordu için hazırlanmış mahzenleri, mağazaları yakıp yıkacak noktaya getirmiş oldukları üzüntüyle görülüyor. Aralarında, nöbetçi ve devriye subaylarını dinlemeyenler, şovenler ve el kaldıranlar bile var."

Yüksek saray mareşali, vali de şöyle yazıyordu: "Yinelenen yasaklara karşın askerlerin, imparatorun penceresinin altına kadar her yerde doğal tuvalet gereksinimlerini yapmalarından yakınıyor."

Başıboş bırakılmış bir sürü gibi, kendisini açlık yüzünden ölmekten kurtarabilecek yemi çiğneyen bu ordu, Moskova'da yok yere kalınan her gün çözülüyor ve kendini yıkıma uğratıyordu.

Ama yerinden kımıldamıyordu.

Smolensk yolunda ağırlık kollarının pusuya düşürülmesi ve Tarutino Savaşı'nın doğurduğu dehşet verici korku yüreğine işleyince tabanları yağlamaya başladı, ancak, Tarutino Savaşı'na ilişkin haberi bir geçit törenindeyken alan Napolyon, Thiers'in dediğine göre, Rusları cezalandırma eğilimine girdi ve tüm ordunun beklediği harekât komutunu verdi.

Moskova'dan kaçan bu ordudakiler, yağmada ele geçirdikleri her şeyi alıp götürdüler. Napolyon da, kendi özel hazinesini yanına aldı. Ordunun yolunu kapayan ağırlık kollarını görünce, Napolyon (Thiers'in dediğine göre), dehşete kapıldı. Ama Moskova'ya gelirken bir mareşalin arabalarına yaptığı gibi bunların hepsinin yakılması buyruğunu vermedi; askerlerin ganimetle doldurduğu bu kaleskalara ve kupa arabalarına bakarak, bunların erzak sağlanması için olduğu kadar yaralılar ve hastalar için de yararlı bir biçimde kullanılabileceğini söyledi.

Ordunun durumu, sonunun geldiğini duyumsayan ve ne yapacağını bilemeyen bir yaralı hayvanın durumuna benziyordu. Napolyon'un ve ordusunun Moskova'ya girişinden ortadan kaldırılışına kadar ki ustaca manevralarını ve güttüğü amaçları incelemek, öldürücü bir yara almış bir hayvanın

ölümünden önceki sıçramalarını ve çırpınışlarını incelemekten farksızdır. Yaralı hayvan, çoğunlukla, küçük bir hışırtıda, avcının ateş alanına girer, avcıya doğru koşar ve yeniden dönerek sonunun gelmesini çabuklaştırır. Napolyon da, tüm ordusunun baskısı altında aynı şeyi yapmıştı. Tarutino Savaşı'nın hışırtısı, canavarı ürküttü ve ateş altına girecek biçimde koşmasına, avcıya yaklaşmasına, yeniden geri dönmesine, her canavar gibi, en elverişsiz ve tehlikeli yoldan, ama bildiği eski izler üzerinden gerilere kaçmasına yol açtı.

Bütün bu olup bitenlerin yönlendiricisi gibi gördüğümüz Napolyon (bir teknenin başına oyulu bir kabartmayı, ilkel bir insanın, bunu tekneyi yürüten güç sanmasına benzer bu), bütün etkinliği boyunca, yalnızca arabanın içindeki kayışı tutan ama arabayı sürdüğünü sanan çocuğa benziyordu.

XI

Piyer, altı ekim sabahı, barakadan çıktı ve geri dönerek, kapının yanında durdu; çevresinde dört dönen kısa ve eğri bacaklı, boz renkli bir köpekle oynamaya başladı. Hayvancık onların barakasında kalıyordu. Karatayef'le birlikte yatıyor, ama kimi zaman kentte bir yerlere gidiyor ve sonra gene geri dönüyordu. Kuşkusuz, hiçbir zaman hiç kimsenin köpeği olmamıştı bu hayvancık. Şimdi de kimsenin değildi ve adı yoktu. Fransızlar, Agor, öyküler anlatan asker Femgolka, Karatayef ve başkaları Sieriy ya da Visliy diye çağırıyorlardı onu. Adının, sahibinin, cinsinin, dahası belirgin bir renginin olmamasından sıkıntı duymuyordu bu boz köpek. Sorguç biçimindeki tüylü kuyruğu her zaman sert ve yukarı kıvrılmış durumdaydı. Eğri bacakları görevini o değin iyi yerine getiriyordu ki, çoğu zaman, dört ayağını birden kullanmak gereği duymuyormuş gibi arka ayaklarından birini fiyakalı bir biçimde kaldırarak üç ayak üzerinde kolaylıkla ve hızla koşardı. Her şey onun neşelenmesine yol açardı. Kimi zaman, sevinç taşan ince sesler çıkararak sırtüstü yuvarlanır, kimi zaman, ciddi ve düşünceli bir tavırla güneşlenir, kimi zaman da bir yonga parçası ya da bir saman çöpüyle oynar dururdu.

Piyer'in giyecek eşyası olarak artık eski, kirli ve yırtık bir gömlekle, Karatayef'in önerisi üzerine, daha sıcak tutması için ayak bileklerinden bağladığı uzun asker donu, bir kaftan ve bir de köylü kalpağı vardı. Eski iriyarılığını ve gücünü korumakla birlikte şişman görünmüyordu. Uzayan sakal ve bıyıkları, yüzünün alt kısmını örtmüştü. Karmakarışık ve gümrah saçları, kalpağının altından kıvrılarak çıkıyordu. Bakışlarında, eskiden hiç görülmeyen bir sertlik, sükûnet ve kararlılık vardı. Eski gevşekliğinin yerini, savaşıma hazır bir gücün ve kararlılığın aldığı gözlerinden okunuyordu. Piyer yalınayaktı. Kimi zaman ovadan aşağı, sabahleyin yük arabalarının geçeceği yana, kimi zaman, ırmağın öte yanındaki uzaklıklara, kimi zaman, şakacıktan değil de gerçekten ısırmak istiyormuş gibi davranan köpeğe, kimi zaman da kir içindeki iri parmaklarına bakıyordu. Ayaklarına her bakışında, yüzünde bir kıvanma belirirdi. Bütün yaşadığı ve öğrendiği şeyleri anımsatırdı ona ve bundan hoşnutluk duyardı.

Birkaç gündür durgun ve açık bir hava vardı, sabahları biraz ayaz oluyordu. Pastırmayazı başlamıştı.

Açık havada, güneş ortalığı iyice ısıtıyordu. Bu sıcaklığın hâlâ hissedilen sabah ayazının dinçleştirici serinliğiyle karışması, insana çok hoş hisler veriyordu.

Her şeyde, uzaktaki ve yakındaki bütün eşyada, güzün ancak bu günlerinde görülen gizemli ve billurumsu bir pırıltı vardı. Uzakta, köyü, kilisesi ve beyaz büyük binasıyla Vorobiyev tepeleri görünüyordu. Çıplak ağaçlar, kumlar, taşlar, evlerin damları, kilisenin yeşil kubbesi, uzaktaki beyaz binanın köşeleri, bütün bunlar pek az rastlanan bir nitelikte ve zarif çizgilerle, saydam havada belirginleşiyordu. Daha yakında, Fransızların yerleşmiş olduğu yarı yanmış konağın o bildik yarı yıkık durumu hâlâ koyu yeşil leylaklarıyla dikkati çekiyordu. Sisli havada iç karartıcı olan bu binanın bile esenlik verici bir güzelliği vardı şimdi.

Ceket düğmeleri sanki evindeymiş gibi çözük, kalpaklı bir Fransız onbaşısı, ağzında bir pipo, barakadan çıkıp dostça göz kırparak yaklaştı Piyer'e:

"Ne güneş değil mi, Bay Kiril?" dedi (Fransızların hepsi Piyer'i bu adla çağırıyorlardı).

Onbaşı, kapıya yaslandı ve piposunu, her zaman geri çevirmesine karşın Piyer'e sunmak için uzattı.

"Böyle bir havada yürünseydi," diye söze başladı.

Piyer, harekât üzerine neler duyduğunu sordu ona. Onbaşı, hemen hemen bütün ordunun harekâta katılacağını, tutsaklar konusunda da bugün günlük bir buyruğun çıkması gerektiğini söyledi. Piyer'in bulunduğu barakada Sokolof adında bir asker ölüm derecesinde hastaydı. Piyer, bu askerle ilgilenmek gerektiğini söyledi. Onbaşı, gezici ve yerleşik hastaneler olduğunu, hastalar konusunda bilgi verileceğini, her şeyin komutanlıkça önceden düşünülmüş olduğunu ve bundan ötürü kaygılanmamasını söyledi.

"Biliyorsunuz, Bay Kiril, yüzbaşıya bir sözcük söylemeniz yeter. Ah, O... hiçbir şeyi unutmayan bir insandır. Denetim yaptığı sırada söyleyin yüzbaşıya, sizin için her şeyi yapar."

Onbaşının sözünü ettiği yüzbaşı, Piyer'le sık sık konuşur, her türlü yardımı ederdi ona.

"Bak, Saint-Thomas, geçen bana şöyle dedi: Kiril, eğitim görmüş ve Fransızca konuşan bir kimse, felaketlere uğramış bir Rus beyi, ama adam... Bilir o... Bir şey istiyorsa, bana söylesin, isteği geri çevrilmez. İnsan okuyunca, bilgiyi ve dürüst kimseleri sever. Bunu, sizin için söylüyorum, Bay Kiril. Siz araya girmeseydiniz, geçen günkü olayın sonu kötüye varacaktı."

Onbaşı, daha bir sürü gevezelik ettikten sonra gitti (Onbaşının sözünü ettiği olay, tutsaklar ile Fransızların birbirlerine girmesiydi. Piyer, bu olayda, arkadaşlarını yatıştırmıştı). Onun, onbaşıyla konuştuğunu gören birkaç kişi neler söyledi diye hemen sordular. Piyer, onbaşının harekât üzerine söylediklerini arkadaşlarına anlatırken, barakanın kapısına, yüzü sapsarı, zayıf ve partallar içinde bir Fransız eri yaklaştı. Çabuk ve ürkek bir hareketle parmaklarını alnına götürerek selam verdikten sonra, diksin diye gömleğini verdiği er Platoche'un barakada olup olmadığını sordu Piyer'e.

Fransızlar, bir hafta önce çizme malzemesi ve ketenbezi almışlar, dikilmek üzere tutsak askerlere dağıtmışlardı.

Karatayef, titizlikle katlanmış bir gömlekle barakadan çıkarak:

"Hayır, şahinciğim, hayır!" dedi.

Hava sıcak olduğu için, rahat çalışabilmek amacıyla, Karatayef, bir don ve yırtık siyah bir gömlek giyiyordu. Saçları, işçilerinki gibi bir sicimle tutturulmuştu ve yuvarlak yüzü, daha da yusyuvarlak ve sevimli görünüyordu.

Gülümsedi ve diktiği gömleği açtı:

"Sözümüzü yerine getirdik işte, cuma günü dedim, işte cuma verdim," dedi.

Fransız, çevresine kaygıyla bakındı, duraksamasını yenmiş gibi üniformasını çıkarıp gömleği giydi. Üniformasının altında başka bir gömlek yoktu. Sapsarı, sıska ve çıplak gövdesini yalnızca yağ içinde, uzun ve üzeri çiçekli bir yelek koruyordu. Kendisine bakan askerlerin gülmesinden çekindiği belliydi. Başını hemen gömleğin içine soktu. Tutsaklardan bir tek söz çıkmadı.

"Gördün mü, hokka gibi oturdu!" dedi Platon, gömleği çekiştirip düzelterek. Başını ve kollarını gömleğe sokmuş olan Fransız, başını kaldırmadan gömleğe bakıyor, dikişleri inceliyordu.

Yusyuvarlak gülümseyen ve eseri karşısında hoşnutluk duyduğu belli olan Platon:

"Ee, şahinim, burası terzi dükkânı değil, alet filan yok. Aletsiz bit bile yakalanmaz diye atasözü vardır," dedi.

"Çok güzel, çok güzel, teşekkürler, ama sizde artık parça kalması gerekir," dedi Fransız.

Karatayef, eseri karşısında hayranlık duymaya devam ediyordu:

"Giydikçe daha iyi olacak," dedi. "Çok iyi ve hoş olacak."

"Çok teşekkür ederim, çok teşekkür ederim, artık parça?" diye yineledi Fransız ve bir kâğıt para çıkarıp Karatayef'e verdi.

"Ama artık parça?"

Piyer, Karatayef'in Fransız'ın söylediğini anlamak istemediğini görüyor, söze karışmadan onlara bakıyordu. Karatayef, paraya teşekkür etti ve gözlerini eserinden ayırmadı. Fransız, artık parça konusunda üstelemiyordu. Söylediğini, çevirmesi için Piyer'den rica etti.

"Ne yapacakmış artık parçayı?" dedi Karatayef "Ne güzel ayak sargıları yapardık ondan. Eh, ne isterse yapsın bakalım."

Karatayef'in yüzünü ansızın bir hüzün kapladı. Kırpıntı paketini koynundan çıkarıp, bakmadan Fransız'a uzattı.

"Eyvahlar olsun!" dedi ve geri dönüp yürüdü. Fransız, artık parçaya bakıp düşündü, sonra bir soru sorar gibi Piyer'e baktı. Ondan bir yanıt almıştı sanki:

"Platon, baksanıza Platon, bu sizde kalsın," diyerek parçayı uzattı.

Karatayef, başını salladı:

"Şu işe bak," dedi. "Bunlara imansız derler, ama onların da yüreği var. Eskiler, terli el açık, kuru el sıkı olur, dememişler boşuna. Üstünde başında yok, ama gene bağışlıyor işte."

Dalgın dalgın gülümseyerek bir süre parçaya baktı.

"Çok iyi ayak sargısı olur bundan," dedi ve barakaya döndü.

XII

Piyer, tutsak düşeli dört hafta olmuştu. Fransızların, kendisini subay barakasına geçirmeleri konusundaki önerilerini kabul etmemiş, er barakasında kalmıştı.

Yanmış yıkılmış Moskova'da insanın dayanabileceği yoksunlukların en ağırını tattı. Ama o zamana kadar pek farkında olmadığı sağlam bünyesi ve güçlü sağlığı sayesinde bu korkunç duruma yalnızca kolaylıkla değil, aynı zamanda neşeyle katlandı. Eskiden boşuna aradığı huzura ve kendinden hoşnutluk duymaya, burada kavuşmuştu. Borodino Savaşı'nda erlerde görüp de hayran kaldığı iç huzurunu her yerde; iyilikseverlikte, Masonluk'ta, kibarlar dünyasının eğlencelerinde, şarapta, yiğitçe özverili davranışlarında, Nataşa'ya olan romantik aşkında arayıp durmuştu; düşünce yoluyla da varmak istemişti buna. Ama bütün bu girişimleri ve arayışları düş kırıklığıyla sonuçlanmıştı. Şimdiyse bu iç huzuru, ölüm korkusuyla, yoksunluklarla ve Karatayef'in ruhunu kavrayıp anlamaktan kaynaklanan derin düşüncelere dalmada bulmuştu. İdam sırasında yaşadığı korkunç anları, eskiden önem verdiği tedirgin edici düşünceleri, duyguları, hayal gücünden, anılarından geri gelmemecesine silmişti. Artık Rusya'yı da, Napolyon'u da, savaşı da, politikayı da düşünmüyordu. Bütün bunların kendisinin işi olmadığını, bunlar konusunda yargılara varamayacağını apaçık bir biçimde görüyordu. 'Rusya ile yaz, birlikte olmaz!' diyerek Karatayef'in sözünü yineliyor ve böylece kendini avutuyordu. Napolyon'u öldürme tasarısı, kabaca hesapları ve 'Apokalips' canavarı konusundaki hesapları şimdi anlaşılmaz ve dahası gülünç geliyordu ona. Karısına duyduğu kızgınlığı, onurunun lekelenmesi korkusunu, şimdi önemsiz değil, tuhaf bir şey olarak da görüyordu. Bu kadının oralarda başına buyruk yaşaması onu ne ilgilendirirdi? Tutsağın adının Kont Bezuhof olduğunu öğrenseler ne yararı olurdu?

Şimdi Prens Andrey'le konuşmasını sık sık anımsıyor, onun görüşlerini, tümüyle ama biraz farklı olarak benimsiyordu. Prens Andrey, mutluluğun her zaman olumsuz bir şey olduğunu düşünür ve söylerdi. Ama bunu söyleyişinde bir kırgınlık, bir alaycılık vardı. Bunu söylerken, olumlu mutluluğa duyduğumuz, bütün özlemlerini, bizi doyumsuz bırakarak acı çekmemize yol açmak için verilmiş olduğunu belirtmek ister gibiydi. Ama Piyer bir art düşüncesi olmadan benimsiyordu bu görüşü. Acıların bulunmayışı, ihtiyaçların giderilmesi ve bunun sonucu olarak uğraşların, yani yaşama biçimini seçme özgürlüğü, insanoğlunun en yüksek ve tartışılmaz mutluluğu gibi görünüyordu ona. Acıkınca yemenin, susayınca içmenin, uykusu gelince uyumanın, soğuk olunca sıcağın, konuşmak ve bir insan sesi duymak isteyince birisiyle konuşmanın tadını ilk olarak tam anlamıyla burada duyuyordu. İhtiyaçlarının giderilmesi (besin, temizlik, özgürlük), şimdi bütün bunlardan yoksun olduğu şu anda tam bir mutluluk olarak görünüyordu. Uğraşlarını, yani yaşamını seçmeyse, bu seçmenin çok kısıtlı olduğu şu anda, ona çok kolay bir şey gibi görünüyordu ve Piyer, yaşam kolaylıklarının, ihtiyaçları gidermenin bütün mutluluğunu yok ettiğini ve uğraşmaları seçme konusunda büyük bir özgürlüğün, yani öğrenimin, zenginliğin toplumdaki yerinin ona sağladığı bu özgürlüğün, uğraşları seçme işini olağanüstü zorlaştırdığını ve dahası uğraş arzusunu ve olanağını bile yok ettiğini unutuyordu.

Piyer'in bütün tasarıları, serbest kalacağı zamana kadardı şimdi. Ama daha sonraları ve bütün yaşamı boyunca, tutsaklıkta geçirdiği bu ayı, ancak o zaman duyduğu ve geri dönmeyen güçlü ve sevinçli duyguları ve özellikle o iç huzuru ve eksiksiz iç özgürlüğü anımsayacak ve bunlardan büyük bir coşkuyla söz edecekti.

İlk gün, erkenden kalkıp barakadan tanyerinin aydınlığına çıkınca, Norodeviçi Manastırı'nın kubbelerini, haçlarını, tozlu otlar üzerinde donmuş çiyi, Vorobiyev tepelerini, ırmağın yukarılarında kıvrılan ve mor uzaklıklarda kaybolan ağaçlıklı kıyıyı görünce ve taze havanın etkisini duyunca, ovayı aşarak Moskova'dan gelen alakargaların sesini işitince, sonra doğudan ansızın bir ışık fışkırınca, güneşin ucu bulutun ucundan bütün görkemiyle ortaya çıkınca, kubbelerde, haçlarda, çiyde, uzaklıklarda, ırmakta, her şeyde neşe dolu bir aydınlık parlayınca, hiç yaşamadığı bir sevinç ve varolma gücünün bütün benliğini kavradığını duydu.

Bu duygu bütün tutsaklığı süresince onu bırakmamış, tam tersine, durum ne kadar kötüleşirse, bu duygu da o kadar güçlenmişti.

Her şeye hazır olma duygusu, bu ruhsal uyanıklık, barakaya girdikten sonra arkadaşları üzerindeki iyi etkisiyle bir kat daha güçlenmişti. Birçok yabancı dil bilmesi, Fransızların kendisine saygı göstermeleri, istenen her şeyi gönülden vermesi (bir subay gibi haftada üç ruble alıyordu), barakanın duvarına çivi batırarak gösterdiği gücü, arkadaşlarına karşı her zaman güler yüzlü olması, bir şey yapmadan oturup düşündüğü zamanki anlaşılmaz durumu dolayısıyla askerlere, anlaşılmaz, gizemli ve yüksek bir varlık gibi görünüyordu. Daha önce yaşadığı kibarlar dünyasında, zararlı olmasa da sıkıcı olan nitelikleri, güçlü, rahata karşı duyduğu ilgisizlik, dalgınlığı, alçakgönüllülüğü, burada ve bu insanlar arasında, onu nerdeyse bir kahraman haline getiriyordu. Bu durumun, kendisine bir görev yüklediğini hissediyordu.

XIII

Fransızların geri çekilme harekâtı altı ekimi yediye bağlayan gece başladı. Mutfaklar, barakalar tahrip edildi, arabalar yüklendi ve birlikler ile ağırlıklar yola çıktı.

Sabahın saat yedisinde, tolgalı, tüfekli, çantalı ve kocaman torbalı bir Fransız muhafiz birliği savaş kılığıyla barakaların önünde duruyor, sövgülü Fransızca konuşmalar ve tartışmalar duyuluyordu.

Barakalardakilerin hepsi hazırlanmış, ayakkabılarını, giysilerini giymiş, kayışını takmış, yalnızca çıkış komutunu bekliyorlardı. Yalnız hasta Sokolof, sapsarı, zayıf, çevresi morarmış gözlerle, giyinmemiş, yalınayak oturuyor, kendisine aldırmayan arkadaşlarına, belermiş gözlerle bir şeyler sorar gibi bakıyor ve sürekli olarak hafif hafif inliyordu.

Piyer, bir Fransız'ın pençe yaptırmak için getirdiği bir çay kutusunun üzerindeki deriden Karatayef'in ona yaptığı yemenileri giymiş ve beline ip bağlamış olarak hastaya yaklaşıp çömeldi.

"Üzülme Sokolof, temelli gitmiyorlar ki!" dedi. "Burada bir hastaneleri var; senin durumun belki de bizden iyi olur."

"Hey Tanrım!" diye yüksek sesle inledi asker. "Ölüm nerdesin? Tanrım!"

Piyer:

"Yeniden sorayım onlara," dedi.

Kalkıp barakanın kapısına doğru yürüdü. Bir gün önce ona pipo sunan onbaşı da, iki erle birlikte kapıya yaklaştı. Onbaşı da, erler de, çantalarını yüklenmişlerdi; çeneden düğümlü olan ve yüzlerini tanınmaz duruma getiren tolgalarını ve savaş kılıklarını giyinmişlerdi.

"Hasta ne olacak?" diye söze başladı Piyer.

Ama karşısındaki insan, tanıdığı mı, yoksa bir başkası mı diye kuşkuya düştü; onbaşı, kendine o kadar benzemiyordu! Ayrıca, bu sözcükleri söylediği zaman iki yanda trampet sesleri duyuldu. Onbaşı, Piyer'in sözleri üzerine kaba bir sövgü savurarak kapıyı gürültüyle kapadı. Barakanın içi yarı karanlık olmuştu. Trampet gürültüleri hastanın iniltilerini boğuyordu.

Piyer, içinden, 'İşte o! Gene o!' dedi ve sırtının ansızın ürperdiğini hissetti. Onbaşının yüzünde, sesinin tonunda, trampetlerin sağır edici gürültüsünde, isteklerine aykırı olarak insanlara insanları öldürten duygusuz ve gizli gücü, idam sırasında etkisini duyduğu gücü tanımıştı. Bu güçten korkmanın, kaçmanın, onun aracı durumuna girmiş insanlara ricalarda bulunmanın ya da öğüt vermeye kalkışmanın yararsız olduğunu biliyordu. Piyer, bunu iyi biliyordu. Beklemek ve dayanmak gerekiyordu. Hastaya yaklaşıp bakmadı. Kaşlarını çatmış, hiçbir şey söylemeden barakanın kapısında dikilip beklemeye koyuldu.

Kapısı açılıp tutsaklar bir koyun sürüsü gibi sıkışıp birbirlerini ezdikleri sırada Piyer, aralarından sıyrılarak, onbaşının dediğine göre, her isteğini yapmaya hazır olan yüzbaşıya doğru ilerledi. Yüzbaşı da savaş kılığındaydı; onun soğuk yüzünde de, Piyer'in, onbaşının sözlerinde ve trampetlerin gürültüsünde görüp tanıdığı şey vardı.

Yüzbaşı, kaşlarını sertçe çatıp, yanında duran tutsaklara baktı:

"Geçin, geçin!" diye yineledi.

Piyer, girişiminin hiçbir yarar sağlamayacağını bildiği halde ona yaklaştı. Subay, tanımamış gibi soğuk soğuk bakarak:

"Ee, ne var?" dedi.

Piyer, hastadan söz etti.

"Yürüyebilir, Tanrı cezasını versin!" dedi yüzbaşı. "Geçin, geçin!" diye yineledi, Piyer'e bakmaksızın.

"Hayır, can çekişiyor," diye başladı Piyer yeniden.

"Lütfen," diye bağırdı yüzbaşı, kaşlarını kızgınlıkla çatarak.

Trampetler, "Dam da da dam, dam, dam," diye gümbürdüyordu.

Piyer, o gizli gücün, insanları eline geçirmiş olduğunu ve bir şey söylemenin yarar sağlamayacağını biliyordu.

Tutsak subayları erlerden ayırdılar ve öne geçmeleri için buyruk verdiler. Piyer'in de aralarında bulunduğu subaylar otuz, erlerse üç yüz civarındaydı.

Öteki barakalardan gelen subayların hepsi de Piyer'in yabancısıydı ve çok daha iyi giyinmişlerdi; ona ve yemenilerine yadırgayarak bakıyorlardı. Piyer'in biraz ötesinde, görünüşe bakılırsa arkadaşlarının saygısını kazanmış, beline havlu sarılı, tombul, sarı ve sert yüzlü bir binbaşı yürüyordu; sırtında bir Kazak hırkası vardı. Bir elini, tütün kesesiyle birlikte koynunda tutuyor, öteki eliyle de çubuğuna dayanıyordu. Binbaşı, oflayıp pufluyor, kendisini ittiklerini, telaş edilecek bir şey yokken telaşlandıklarını ve şaşılacak bir şey yokken şaştıklarını düşündüğü için homurdanarak herkesi haşlıyordu. Ufak tefek, sıska bir başka subay, götürüldükleri yer ve o gün ne kadar yol alacakları konusunda varsayımlar yürüterek herkesle konuşuyordu. Keçe çizme ve donanımcı giysisi giymiş bir memur da, dört bir yana koşuşuyor, yanan Moskova'ya bakıp, buralara ilişkin gözlemlerini açıklıyor ve gördükleri yerlerin, Moskova'nın neresi olduğunu yüksek sesle anlatıyordu. Şivesinden Polonyalı olduğu anlaşılan bir başka subay da, Moskova'nın mahallelerini saptama konusunda yanıldığını söyleyerek donanımcıyla tartışıyordu.

Binbaşı, öfkelenerek:

"Ne tartışıp duruyorsunuz!" dedi. "Ermiş Nikola olsa ne olur, Vlas olsa ne olur? Hepsi kül olmuş işte, hepsi bu!"

Bu sözleri söyledikten sonra, arkasından gelen ve kendisini ittiğini sandığı birine çıkıştı:

"Ne itiyorsunuz öyle? Yol dar mı geliyor?"

Yangın yerlerini seyreden tutsakların sağdan soldan sesleri duyuluyordu:

"Vah vah, çok yazık! Neler yapmışlar! Zamoskvoreçye de, Zubuko da, Kremlin de... Baksanıza yarısı kalmış. Bütün Zamoskvoreçye yandı demiştim, bakın söylediğim nasıl doğruymuş."

"Yahu yanmış, sözü ne uzatıp duruyorsun?" dedi binbaşı.

Moskova'nın yanmamış ender mahallelerinden biri olan Hamovniki'de, kilisenin yanından geçerken kalabalık birden yana kaydı ve nefret dolu bağırtılar yükseldi.

"Ah, alçaklar! Hıristiyan değil bunlar! Bak ölü, bir ölü... Yüzüne bir şeyler sürmüşler."

Piyer de bu bağırtıların nedenini anlamak için kiliseye doğru ilerledi. Kiliseye yaslanmış bir şey gördü. Bulanık olarak gördüğü şey, kendisinden daha iyi gören arkadaşlarının söylediklerine göre, parmaklığa dayatılmış ve yüzüne is sürülmüş bir insan cesediydi.

Muhafızlar:

"Yürüyün, Tanrı'nın cezası herifler! Yürüyün kör olasıcalar!" diye bağırdılar ve yeniden öfkeye kapılarak ölüyü seyreden tutsakları, kasaturalarla enlemesine vurarak dağıttılar.

XIV

Hamovniki'nin ara sokaklarında tutsaklar, yalnız kendi muhafızlarıyla ve onların arkasından gelen yük arabalarıyla ilerliyorlardı. Erzak mağazalarının bulunduğu yere çıkınca, özel arabalarla karışmış ve sıkışık bir durumda ilerleyen büyük bir topçu kolunun içine düştüler.

Köprünün yanında durup öndekilerin ilerlemesini beklediler. Önlerindeki ve arkalarındaki sonu gelmez araba konvoyunu gördüler köprüden. Sağda, Kaluga yolunun Neskuçni'nin yanından kıvrıldığı yerde, ucu sonu bitip tükenmeyecek biçimde uzayan asker kafileleri vardı. Bütün kolordulardan önce kentten çıkan Beauharnais'in kolordusuydu bu. Irmak kıyısı boyunda, Ney'in birlikleri ve ağırlıkları ilerliyordu onun arkasından.

Tutsakların bağlı olduğu birlikler, yani Davout'nun birlikleri, Kırım geçidini aşmış ve bir bölümü Kaluga yoluna girmişti. Ama ağırlıklar çok uzadığı için Beauharnais'nin son ağırlıkları henüz Kaluga yoluna çıkmamıştı. Ney'in birliklerinin başıysa daha şimdiden Bolşoy Ordinki'den görünmüştü.

Kırım geçidini aşan tutsaklar, birkaç adım ilerleyip durdular, sonra gene ilerlediler. Binek arabalarından ve atlardan, geçmek nerdeyse olanaksızdı. Köprüyü, Kaluga yolundan ayıran birkaç yüz metreyi bir saatten uzun bir sürede aşan tutsaklar, Zamoskvoreçye'nin Kaluga Caddesi'yle birleştiği yerde, sıkışık bir kitle durumunda durdular. Kavşakta birkaç saat beklediler. Her yandan ardı kesilmeyen tekerlek sesleri, ayak patırtıları, sonu gelmeyen öfkeli bağırışlar bir deniz uğultusu gibi duyuluyordu. Yanmış bir duvara sıkışır gibi dayanmış durumda, hayalinde trampet seslerine karışan bu gürültüleri dinliyordu Piyer.

Tutsaklardan birkaç subay, daha iyi görmek için, Piyer'in, yanında durduğu yanmış duvarın üzerine çıktılar.

Birisi:

"Ne kalabalık! Aman ne kalabalık!.. Topların üstü de dolu! Baksana, kürkler..." diyordu. "Bak, namussuzlar yağma etmişler... Şu arabada olanın arkasındakilere bak hele... İnanın kutsal resimler bunlar. Alman olacaklar. Biri de bizim köylülerden, vay anasına be... Ah, alçaklar!.. Bak yükünü tuttu, zorla sandıklara oturmuş, vay canına... Dövüşmeye başladılar!.."

"Vay, yüzüne bir indirdi ki! Böyle akşama kadar bekle istersen. Bak, bakın... Herhalde bu Napolyon'un kendisi. Görüyor musun ne atlar! Bu taşımalık bir ev, çuvalı düşürdü, görmüyor. Gene dövüştüler... Çocuklu bir kadın, fena da değil. Evet, bekle sana yol verecekler... Baksana, sonu gelmiyor. Rus kızları, inanın Rus kızları? Kaleskada ne de rahat oturmuşlar!"

Hamovniki Kilisesi'nin yanında olduğu gibi, gene genel bir merak dalgası, bütün tutsakları yola çekti; Piyer de tutsakların ilgisini çeken şeyi boyu sayesinde yanındakilerin başları üstünden bakarak görmüştü. Cephane sandıklarının arasına karışmış üç kaleskada, birbirlerine sıkışarak oturmuş, açık renk giysilerle süslenmiş, allıklı, acı acı bağırıp bir şeyler söyleyen kadınlar vardı.

Gizemli gücün belirtisini kabul ettiğinden beri hiçbir şey tuhaf ya da korkunç gelmiyordu Piyer'e. Ne eğlence olsun diye yüzüne is sürülmüş ceset, ne hızlı hızlı bir yere doğru uzaklaşan bu kadınlar, ne Moskova'nın yangın harabeleri! Bütün gördükleri şimdi onu hiç etkilemiyordu; çetin bir savaşa

hazırlanırken kendisini zayıflatabilecek etkileri yadsıyordu sanki ruhu.

Kadınlı arabalar gelip geçti. Onların arkasından gene talikalar, askerler, furgonlar, taşıt arabaları, kupa arabaları, askerler, sandıklar, askerler ve arada sırada da kadınlar uzayıp gidiyordu hep.

Piyer, insanları ayrı ayrı görmüyor, onların hareketini görüyordu.

Bütün bu insanları sanki görünmez bir güç kovalıyordu. Bütün bunlar Piyer'in onları seyrettiği bir saat boyunca ayrı ayrı sokaklardan, hep aynı istekle, bir an önce geçmek isteğiyle akın akın geçtiler; hep aynı biçimde birbiriyle itişip kakışarak kızmaya, dövüşmeye başladılar, beyaz dişlerini gösterdiler, kaşlarını çattılar, birbirlerine aynı sövgüleri savurdular; bütün yüzlerde, sabahleyin trampet sesleri duyulduğu zaman onbaşının yüzünde beliren ve Piyer'i şaşkına çeviren o yiğitçe, kararlı, sert ve soğuk ifade vardı.

Muhafız komutanı, akşama doğru birliğini topladı, bağırarak, tartışa tartışa ağırlıklar arasına sokuldu; her yandan çevrilmiş olan tutsaklar da Kaluga yoluna çıktılar.

Çok hızlı ve dinlenmeden gidiyorlardı; ancak güneş artık batmaya başladığı zaman durdular. Yük arabaları art arda peşinden yanaştı. Gece konaklamak için hazırlık yapmaya başladı askerler. Herkes öfkeli ve sıkıntılıydı. Uzun bir süre her yandan sövgüler, öfkeli bağırtılar, kavga sesleri duyuldu. Muhafızların peşinden gelen bir kupa arabası onların bir yük arabasına çarptı, onu okuyla deldi. Sağdan soldan askerler yük arabasına doğru koştular; bir kısmı, kupa arabasına koşulu atları başlarına vurarak çeviriyor, öbürleri de birbirleriyle dövüşüyordu; Piyer, bir Alman'ın kasaturayla başından yaralandığını gördü.

Öyle anlaşılıyordu ki, bütün bu insanlar şimdi, kırda, güz akşamının soğuk alacakaranlığı içinde durdukları zaman, hep aynı duyguya; telaşla yola çıkarken ve kararlılıkla ilerlerken, herkesi sarmış olan bir meraktan sıyrılmanın vermiş olduğu tatsız duyguya kapılmışlardı. Durunca, nereye gittiklerinin henüz belli olmadığını, bu yollarda onları çok kötü ve zor anlar beklediğini sanki herkes anlamıştı. Bu molada muhafızlar, tutsaklara, yürüyüşte olduğundan çok daha kötü davranıyorlardı. Bu molada tutsaklara ilk kez at etinden yapılmış yemek verildi.

Subaylardan, sonuncu sıra erine, herkeste, bütün tutsaklara karşı bayağı -eski dostça davranışların yerini apansız olarak alan- kişisel bir hınç görülüyordu.

Tutsakların yoklaması yapıldığı zaman, Moskova'dan çıkarken karnı ağrıyormuş gibi yapan bir Rus askerinin kaçtığı anlaşılınca hınç bir kat daha artmıştı. Piyer, bir Fransız'ın, yoldan uzaklaştığı için, bir Rus askerini dövdüğünü gördü; dostu olan yüzbaşının, Rus askerinin kaçması dolayısıyla bir eri azarladığını ve mahkemeye vermekle korkuttuğunu işitti. Erin, Rus askerinin hasta olduğu, yürüyemediği bahanesini ileri sürmesi üzerine subay, geriye kalacak olanların kurşuna dizilmesine buyruk verdiğini söyledi. Piyer, idam sırasında kendini ezen, tutsaklık sırasında duyumsanmayan o uğursuz gücün benliğini yeniden kavradığını duyuyordu şimdi. Dehşet içindeydi; ama uğursuz gücün onu ezmek için gösterdiği çaba oranında, ruhunda, kendisine bağlı olmayan bir yaşam tutkusunun yükseldiğini, sağlamlaştığını da duyuyordu.

Piyer, akşam yemeği diye çavdar unu ile at eti karışımı bir çorba yiyerek arkadaşlarıyla konuşuyordu.

O da, arkadaşları da, ne Moskova'da gördüklerinden, ne Fran-sızlar'ın kaba davranışlarından, ne de

onlara bildirilen kurşuna dizme buyruğundan söz ediyorlardı; hepsi de, kötüleşen durumu yadsır gibi, çok canlı ve neşeliydiler. Kendi özel anılarından, sefer sırasında yaşanılmış gülünç sahnelerden söz ediyorlardı; konuşmak, içinde bulunulan durumu unutturuyordu.

Güneş çoktan batmıştı. Gökyüzünde yer yer parlak yıldızlar ışıldıyordu; doğmakta olan dolunayın bir yangını andıran kızıllığı ufkun kıyısına akmıştı; kocaman ve kızıl yuvarlak, külrengine çalan buharın içinde tuhaf bir biçimde titriyordu. Ortalık aydınlanmıştı. Akşam artık sona ermiş, ama daha gece başlamamıştı. Yeni arkadaşlarının yanından kalktı, ateşlerin arasından tutsak askerlerin bulunduğunu duyduğu yere, yolun öbür yanına gitti Piyer. Onlarla konuşmak istiyordu. Yolda bir Fransız nöbetçi durdurdu onu, dönmesini buyurdu.

Piyer, geri döndü, ama ateşin başına, arkadaşlarının yanına değil, çevresinde kimse olmayan, koşumları çıkarılmış bir yük arabasının yanına gitti. Tekerleklerin dibinde soğuk toprağın üstüne bağdaş kurarak başını eğip oturdu ve uzun süre kımıltısız durup düşündü. Bir saatten fazla bir zaman geçti. Piyer'i kimse rahatsız etmemişti. Ansızın kaba, saf gülüşüyle öyle yüksekten bir kahkaha salıverdi ki, her yandan askerler şaşkınlık içinde dönüp bu tuhaf kahkahanın geldiği yöne baktılar.

Piyer, "Ha, ha, ha!" diye gülüyordu. Yüksek sesle de kendi kendine konuşuyordu:

"Asker bırakmadı beni. Yakalandım. Kapadılar beni. Tutsağım. Kimi, beni mi? Beni ha? Benim ölümsüz ruhumu! Hah ha ha... Hah ha ha!.." diye gülüyordu gözlerinden yaşlar fışkırarak.

Birisi kalktı, bu tuhaf, iriyarı adamın tek başına niçin güldüğünü görmek için yaklaştı. Piyer, gülmeyi kesti, kalktı, meraklı adamdan uzaklaşarak daha öteye gitti, çevresine bakındı.

Eskiden ateşlerin çatırtısı ve askerlerin sesleriyle inleyen kocaman, sonu görünmeyen ordugâhta tıs yoktu şimdi. Kızıl ateşler sönmüş, sararmışlardı. Gökyüzünde dolunay yüksekte duruyordu. Karargâh yerinin dışında eskiden görünmeyen ormanlar ve kırlar şimdi uzaklarda görünmeye başlamıştı. Bu ormanlardan ve kırlardan daha ilerde aydınlık titreşen, insanı kendine çağıran sonsuz uzaklıklar görünüyordu. Piyer, gökyüzüne, yıldızların titreştiği, kaybolduğu derinliklere baktı; 'Bütün bunlar benim, bütün bunlar bende, bütün bunlar ben!' diye düşünüyordu. 'Bütün bunları yakaladılar, tahtalarla sarılı bir barakaya kapadılar!' Gülümsedi ve yatmak üzere arkadaşlarının yanına doğru yürüdü.

XV

Ekim ayının ilk günlerinde Napolyon'un kendisi Kutuzof'un biraz ilerisinde, eski Kaluga yolunda bulunduğu halde yanıltmak için Moskova'dan yazılmış gibi işaretlenen bir mektubuyla ve barış önerisiyle Kutuzof'a bir görüşmeci daha geldi. Bu mektuba da Lauriston'la gönderilmiş olan ilk mektuba verdiği yanıtı verdi Kutuzof; barışın söz konusu olamayacağını söyledi.

Tarutino'nun solunda çete güçleriyle dolaşan Dolohof'tan, Fominskoye'de düşman askerlerinin görüldüğüne, bunların Brous-sier'in tümeniyle sınırlı olduğuna, öbür birliklerden ayrılmış olan bu tümenin yok edilebileceğine ilişkin bir haber geldi çok geçmeden. Askerler ve subaylar gene saldırı istiyorlardı. Taruta önlerindeki kolay zaferi anımsayarak heyecana gelen kurmay generalleri, Dolohof'un önerisinin uygulanması için Kutuzof'u sıkıştırıyorlardı. Kutuzof, hiçbir saldırıya gerek görmüyordu. İkisinin ortası, yani yapılması gereken şey yapıldı; Fominskoye'de Broussier'ye saldıracak küçük bir birlik gönderildi.

Tuhaf bir rastlantı sonucu olarak, sonraları anlaşıldığı gibi, bu en zor, en önemli görev Dohturof'a, hiç kimsenin bize, savaş planlarını düzenleyen, kıtalarının önünde saldırıya kalkan, bataryalara haçlar atan bir komutan olarak anlatmadığı, kararsız, görüşsüz sayılan, öyle anılan, ama Osterliç'ten 1813 yılına kadar bütün Fransız savaşlarında durumun zor olduğu her yerde komutayı eline aldığını gördüğümüz o küçücük, alçakgönüllü Dohturof'a verildi. Osterliç'te herkes kaçarken, perişan olurken, artçı güçte bir tek general yokken o, Augeza bendinde sonuncu olarak kalıp alayları toplayarak kurtarılması olanaklı her şeyi kurtarmıştı. Hasta, sıtmalı bir durumda yirmi bin kişiyle bütün Napolyon ordusu karşısında savunma yapmak için Smolensk'e koşmuştu. Smolensk'te Malahof kapısında, sıtma nöbetleri içinde tam gözleri kapanırken kenti döven topların sesiyle uyanmıştı ve Smolensk bütün gün dayanmıştı. Borodino Savaşı'nda, Bagration'un vurulduğu, sol kanadımızdaki askerlerin dokuzda biri kırıldığı ve Fransız topçusu bütün gücünü oraya yönelttiği zaman, bir başkası değil, işte o kararsız, dar görüşlü denilen Dohturof, oraya gönderilmişti; ilk önce başkasını gönderen Kutuzof, hemen yanlışını düzeltmişti. Küçücük, sessiz Dohturof, evet, işte Borodino: Rus ordusunun en büyük ün ve onurlarından biri. Şiirle, düzyazıyla bize birçok kahraman betimlenmiştir, ama Dohturof'u hemen hemen tek sözcükle anan olmamıştır.

Fominskoye'ye, oradan da Maliy Yaroslavlets'e, Fransızlarla son savaşın olduğu, Fransızlar için felaketin artık başladığı yere gene Dohturof gönderiliyor; bize seferin bu aşamasında gene birçok dâhi ve kahraman betimleniyor, ama Dohturof'tan hiç söz edilmiyor ya da çok az ve kuşku uyandıracak biçimde söz ediliyor. Dohturof konusundaki bu susuş, onun değerini her şeyden daha açık biçimde kanıtlar.

Makinenin nasıl işlediğini bilmeyen bir insanın, onun işleyişini görünce, rastgele içine düşen ve çırpınarak hareketine engel olan bir çöpü bu makinenin en önemli kısmı sanması doğaldır. Makinenin kuruluşunu bilmeyen insan, onun en temel bölümlerinden birinin, işleyişine engel olan bu çöp değil, sessizce dönen küçük dişli bir çark olduğunu anlayamaz.

On ekimde Dohturof, Fominskoye'nin yarı yoluna varıp Aristovo köyünde durarak verilen buyruğu harfiyen yerine getirmeye hazırlandığı sırada bütün Fransız ordusu zorunlu ve telaşlı bir yürüyüşle, herhalde savaşmak için Müra'nın mevzilerine ulaşarak birdenbire hiçbir neden yokken sola, yeni Kaluga yoluna döndü; önce yalnız Broussier'nin bulunduğu Fominskoye'ye girmeye başladı.

Dohturof'un komutası altında o sırada Dolohof'tan başka Figner ile Seslavin'in iki küçük birliği vardı.

On bir ekim akşamı Seslavin, yakalanmış bir Fransız muhafız eriyle Aristovo'ya, komutanlığa geldi. Tutsak, bugün Fominskoye'ye giren birliklerin bütün bir ordunun öncüsü olduklarını, Napolyon'un orada bulunduğunu, ordu Moskova'dan çıkalı beş gün geçtiğini söyledi. Aynı akşam, Brousk'tan gelen bir malikâne hizmetçisi, büyük bir ordunun kente girişini nasıl gördüğünü anlattı. Dolohof müfrezesinin Kazaklar'ı, yolda Brovsk'a doğru ilerleyen Fransız muhafız birliklerini gördüklerini bildirdiler. Bütün bu bilgilerden açıkça belli oluyordu ki bir tek tümen bulacaklarını sandıkları yerde, Moskova'dan eski Kaluga yolunu izleyerek beklenmedik bir yönde ilerleyen bütün Fransız ordusu vardı şimdi. Dohturof, hiçbir önlem almak istemiyordu. Çünkü görevinin ne olduğunu o anda pek iyi bilmiyordu. Fominskoye'ye saldırması buyrulmuştu. Ama Fominskoye'de ilkin yalnız Broussier vardı, şimdiyse bütün Fransız ordusu oradaydı. Yermolof, kendi bildiği gibi davranmak istiyordu, ama Dohturof, Serenesim'den yetki alması gerektiğinde üsteliyordu hep. Karargâha bir rapor gönderilmesine karar verildi.

Bu iş için zeki bir subay, rapordan başka bütün durumu sözle de anlatacak olan Bolhovitinof seçildi. Gece saat on ikide zarfı ve sözlü buyruğu alarak yanında bir Kazak ve yedek atlarla dörtnala genel karargâha yollandı.

XVI

Karanlık, ılık bir güz gecesiydi. Dört gündür yağmur yağıyordu. Atları iki kez değiştirip çamurlu ve yapışkan bir yoldan bir buçuk saatte kırk kilometre gittikten sonra Bolhovitinof, gece saat ikide Letaşavk'a geldi. Çit üzerinde 'Genel karargâh' yazısı asılı bir köy evinin önünde indi, atını bırakarak karanlık sofaya girdi.

Sofanın karanlığı içinde ayağa kalkan ve sık sık soluyan birine:

"Nöbetçi generalini, çabuk! Çok önemli!" dedi.

Bir hizmeteri sesini alçaltarak:

"Dünden beri çok hastadırlar, üçüncü gecedir uyumuyorlar," diye fısıldadı. "Önce yüzbaşıyı uyandırınız."

Bolhovitinof, el yordamıyla bulduğu açık kapıdan girdi.

"Çok önemlidir, general Dohturof'tan," dedi.

Hizmeteri önüne geçti, birisini uyandırmaya çabaladı.

"Ekselans, ekselans, bir kurye."

Uykulu bir ses:

"Ne? Ne? Kimden?" diye sordu.

"Dohturof'tan ve Alekseyev Petroviç'ten. Napolyon Fomins-koye'de."

Kendisiyle konuşanı karanlıkta görmüyor, ama sesinden bunun Konovnitsin olmadığını varsayıyordu.

Uyandıran adam, esnedi ve gerindi, eliyle yanını yoklayarak:

"Onu uyandırmak istemiyorum," dedi. "Oldukça hasta! Belki bir söylenti bu."

"İşte rapor," dedi Bolhovitinof. "Nöbetçi generale hemen iletilmesi buyruldu."

"Durun, ışığı yakayım. Her zaman nereye sokarsın onu, melun!" diyerek hizmeterine çıkıştı.

Bu, Konovnitsin'in yaveri Sçerbinin'di.

"Buldum," diye ekledi.

Hizmeteri çakmağını çaktı. Sçerbinin, el yordamıyla şamdanı arıyordu. Tiksinti taşıyan bir öfkeyle:

"Ah, alçaklar!" dedi.

Bolhovitinof, kıvılcım ışığında, elinde bir şamdan tutan Sçerbinin'in genç yüzünü ve karşıki köşede uyuyan bir adamı gördü. Bu, Konovnitsin'di.

Kükürtlü kibritler, önce mavi, sonra kızıl bir alevle kav üstünde tutuşunca Sçerbinin, altından mumu kemiren hamamböceklerinin kaçıştığı şamdanı yaktı ve haberciye baktı. Bolhovitinof, baştan aşağı çamur içindeydi, silinirken kolunu da çamura buladı.

Sçerbinin, zarfı alarak:

"Peki, raporu kim gönderiyor?" diye sordu.

Bolhovitinof:

"Haber doğrudur," dedi. "Tutsaklar da, Kazaklar da, casuslar da, hep bir ağızdan, aynı şeyi söylüyorlar."

Sçerbinin, kalktı:

"Çare yok, uyandırmak gerekiyor," diyerek gece takkesi giymiş, üstü kaputla örtülü adama yaklaştı.

Konovnitsin, kımıldamadı, Sçerbinin, gülümseyerek:

"Genel karargâh," diye ekledi.

Bu sözün onu kesinlikle uyandıracağını biliyordu. Gerçekten de gece takkesi içindeki baş hemen doğruldu. Elmacık kemikleri sıtma ateşiyle yanan Konovnitsin'in güzel yüzünde, uzak düşlerin izi bir an daha kaldı, ama sonra birdenbire silindi, her zamanki sakin, kararlı ifadeyi aldı yüzü.

"E, ne var? Kimden?" diye ışıktan kamaşan gözlerini kırpıştırarak telaşsızca ama hemen sordu.

Subayın raporunu dinledikten sonra, Konovnitsin, zarfı açtı, okudu. Bitirir bitirmez yün çoraplı ayaklarını toprak yere indirdi, ayakkabılarını giymeye başladı. Sonra takkesini çıkardı, şakaklarındaki saçlarını tarayıp şapkasını giydi.

"Çabuk mu geldin? Başkomutanın yanına gidelim."

Getirilen haberin büyük bir önemi olduğunu, vakit yitirmeye gelmeyeceğini hemen anlamıştı Konovnitsin. Bunun iyi mi, kötü mü olduğunu düşünmüyor, kendi kendine sormuyordu. Bu, onu ilgilendirmiyordu. Bütün savaş işlerini her şeyin iyi olacağı, ama buna inanmamak, özellikle bunu söylememek, yalnızca kendi işini yapmak gerektiği yolunda derin bir kanı... Hiçbir zaman açıklamadığı bir kanı vardı içinde. Kendi işini de bütün gücünü harcayarak yapardı.

Piotr Petroviç Konovnitsin de Dohturof gibi 1812 yılı kahramanları denen Barclayler'in, Rayevskiler'in, Yermoloflar'ın, Platoflar'ın, Miloradoviçler'in listesine sırf nezaket olsun diye sokulmuştu; Dohturof gibi, yetenekleri ve bilgisi çok sınırlı bir kimse olarak tanınmıştı.

Dohturof gibi Konovnitsin de hiçbir zaman savaş planları yapmazdı, ama her zaman durumun çok zor olduğu yerde bulunurdu; nöbetçi generali olarak atandığından beri kapısı açık olarak uyuyordu hep, kurye gelirse de uyandırılmasını buyurmuştu. Savaş sırasında hep düşman ateşinin altındaydı, öyle ki, Kutuzof, bu yüzden onu azarlar ve bir yere yollamaktan çekinirdi; Dohturof gibi, tıkırdamaksızın, gürültü etmeksizin makinenin en temel bölümünü oluşturan görünmez çarklardan biriydi o da.

Köy evinden çıkıp da kendini nemli, karanlık gecenin ortasında bulan Konovnitsin, artan baş

ağrısından ve ayrıca bütün karargâhın, bu nüfuzlu adamlar yuvasının, özellikle Tarutino'dan sonra Kutuzof'la kanlı bıçaklı olan Beningsen'in şimdi bu haberi alınca nasıl heyecanlanacağını düşünerek yüzünü ekşitti; kim bilir nasıl öneriler ileri sürülecek, tartışılacak, buyruklar verilecek ve geri alınacaktı. Bu önsezi, başka türlü olmayacağını bilmekle birlikte, hoşuna gitmiyordu hiç.

Gerçekten de yeni haberi bildirmek için yanına girdiği Tolly, birlikte kaldığı generale hemen kendi düşüncelerini açıklamaya koyuldu; sessizce vs yorgun yorgun dinleyen Konovnitsin, başkomutanın yanına gitmek gerektiğini anımsattı ona.

XVII

Kutuzof, bütün yaşlılar gibi, geceleri az uyuyordu. Gündüzleri sık sık ve ansızın uyuklamaya başlardı; ama geceleri soyunmadan yatağına uzanır; uyumaz, düşünürdü çoğu zaman.

Şimdi gene karyolasında yatıyor, ağır, kocaman yara izleriyle biçimi bozulmuş başını tombul eline dayamış, açık, tek gözünü karanlığa dikmiş düşünüyordu.

Kutuzof, çarla mektuplaşan ve kurmay kurulunda herkesten çok nüfuz ve yetkeye sahip olan Beningsen, kendisiyle yüz yüze gelmekten çekinmeye başladığından beri, ordusuyla yararsız saldırı eylemlerine girişmeye zorlanmayacağı için rahattı. 'Tarutino Savaşı'nın ve belleğinde acı bir iz bırakan bir gün önceki olaylardan alınan dersin de etkisini göstermesi gerekirdi,' diye düşünüyordu.

'Saldırıya girişmekle, yitirmekten başka elimize bir şey geçmeyeceğini anlamaları gerek. Sabır ve zaman: işte benim bahadır askerlerim!' diye geçiriyordu içinden. Elmayı olgunlaşmadan koparmamak gerektiğini biliyordu. 'Olgunlaşınca o kendi kendine düşecektir; ham koparırsan elmayı da, ağacı da berbat edersin, üstelik dişlerin de kamaşır!' Görmüş geçirmiş bir avcı olarak, canavarın yaralı olduğunu biliyordu; ama bu yaranın öldürücü olup olmadığı daha çözülmemiş bir sorundu. Şimdi Lauriston ve Berthier'nin mektuplarından ve çetelerin raporlarından, onun öldürücü bir yara aldığını, aşağı yukarı biliyordu Kutuzof. Ama daha çok kanıt gerekti, beklemek gerekti.

'Koşup onu nasıl vurduklarını görmek istiyorlar! Durun, görürsünüz. Hep harekât, hep saldırı!' diye düşünüyordu. 'Ne gereği var? Hep sivrilmek için! Sanki dövüşmek eğlenceli bir şey! Tıpkı, işin nasıl olup bittiği konusunda kendilerinden bir şey öğrenilemeyen çocuklar gibi, hepsi de nasıl iyi dövüştüklerini kanıtlamak isterler. Ama şimdi sorun bu değil.'

'Bana amma da manevralar öneriyorlar. Bir iki olasılık göz önüne getirdiler mi (Petersburg'dan gelen genel planı anımsadı.) her şeyi düşündüklerini sanıyorlar. Oysa bu olasılıklar sonsuz!'

Borodino'da açılan yaranın öldürücü olup olmadığı sorusu Kutuzof'un aklını kurcalayıp duruyordu bir aydır. Bir yandan Fransızlar Moskova'yı işgal etmişlerdi. Diğer yandan Kutuzof, bütün Ruslar'la birlikte var gücüyle indirdiği müthiş darbenin öldürücü olması gerektiğini bütün varlığıyla duyumsuyordu. Ama herhalde gene kanıtlar gerekti ve bunları bir ay beklemişti; zaman geçtikçe sabırsızlığı artıyordu. Uykusuz gecelerinde yatağında uyanırken bütün bu genç generallerin yaptığı şeyi, onları uyarmasına neden olan şeyi yapıyordu. Onlar gibi bütün olasılıkları aklına getiriyordu, yalnız şu farkla ki, bir şey kurmuyordu bu varsayımlar üzerine; bunların birini, ikisini değil, binlercesini görüyordu o. Düşündükçe olasılıklar artıyordu. Bütün Napolyon ordusunun ya da bu ordunun bir kısmının her çeşit hareketini, Petersburg'a, kendi üzerine yürümesini, çevrilmesini ve (en çok korktuğu da buydu) Napolyon'un ona kendi silahıyla savaşıma kalkarak Moskova'da kalıp onu beklemesi olasılığını düşünüyordu. Napolyon ordusunun geriye, Medin ve Yuhnof üzerine doğru bir eylemini bile düşünüyordu; ama onun önceden göremediği tek şey, gerçekleşen şeydi. Yani Napolyon ordusunun Moskova'dan çekilişini izleyen ilk on bir gün içinde kendini yerden yere vurarak çılgınca atılışı, o zaman Kutuzof'un daha ne de olsa düşünmeyi göze alamadığı şeydi. Fransızların toptan yok edilmesini olanaklı kılan bozgundu. Broussier'nin tümeni konusunda Dohturof'un raporu, Napolyon ordusunun uğradığı felaketlere ilişkin, çetelerden gelen haberler, Moskova'yı boşaltma hazırlıklarına ilişkin söylentiler, Fransız ordusunun bozguna uğradığı, kaçmaya hazırlandığı varsayımını

doğruluyordu. Ama bunlar Kutuzof için değil, ancak gençler için önemli görünen varsayımlardı. Altmış yıllık deneyimiyle o, söylentilere ne derece önem vermek gerektiğini, bir şey isteyen insanların, bütün haberleri istedikleri şeyi doğrulayacak biçimde yorumlamaya eğilimli olduklarını, burada da istediklerine uygun düşmeyen her şeye seve seve göz yumduklarını biliyordu. Kutuzof bunu ne kadar çok istiyorsa, o kadar az inanıyordu. Onun bütün ruhsal varlığını kaplıyordu bu soru. Geri kalan her şey onun için yaşamın alışılmış şeylerini yerine getirmekti. Kurmaylarla konuşmaları, Bayan de Stael'e Tarutino'dan mektuplar yazma, roman okuma, ödül dağıtma, Petersburg'la haberleşme, vb. gibi işlerdi bunlar. Ama Fransızların, yalnızca onun önceden gördüğü felaketi, biricik ve candan isteğiydi.

On bir ekim gecesi elini başına dayamış yatıyor ve bunu düşünüyordu işte.

Bitişik odada bir hareketlenme oldu. Tolly'nin, Konovnitsin'in, Bolhovitsin'in ayak sesleri duyuldu.

"Hey, kim var orada? Giriniz, gir! Yeni bir haber mi?" diye sordu feldmareşal.

Uşak, mumu yakarken, Tolly, haberin özünü anlattı.

Mum yanınca, Tolly'yi şaşkınlığa düşüren soğuk ve sert bir yüzle sordu Kutuzof:

"Kim getirdi haberi?"

"Kuşku edilemez, Altes!"

"Çağır, çağır onu buraya!"

Kutuzof, bir ayağını karyoladan indirip kocaman karnıyla öteki bükük ayağının üstüne çökmüş oturmuştu. Gelen görevliyi iyi görmek için gören gözünü kırpıştırıyor, sanki yüzünün çizgilerinde, kendisini ilgilendiren şeyi okumak istiyordu.

Göğsünden açılan gömleğini örterek yavaş, yaşlı sesiyle Bolhovitinof'a:

"Söyle, söyle dostum," dedi. "Yaklaş, daha yaklaş. Nasıl haberler getirdin bana bakalım? Ha? Napolyon, Moskova'dan çıktı öyle mi? Gerçek mi? Ha?"

Bolhovitinof, ilkin, söylenmesi buyrulan şeyleri kapsamıyla anlatmaya başladı.

Kutuzof:

"Söyle, çabuk söyle, üzme beni!" diyerek onun sözünü kesti.

Tolly, bir şey söylemek için söze başlamıştı ama Kutuzof, fırsat vermedi. Bir şey söylemek istedi, ne var ki Napolyon'un Moskova'dan çıktığına artık iyice kanı getirince birdenbire yüzünün derisi titredi, buruştu, Tolly'ye elini salladı, öbür yandan köy evinin, kutsal resimlerden kararmış gibi duran ikonlara doğru döndü.

Ellerini kavuşturarak, titreyen bir sesle:

"Tanrım, Tanrım! Dualarımızı kabul ettin," dedi. "Rusya kurtuldu. Sana şükürler olsun, Tanrım!"

Ve ağladı.

XVIII

Fransızların Moskova'yı boşaltmaları haberi alındığı andan savaşın sonuna kadar Kutuzof'un bütün etkinliği yetke, kurnazlık, rica yoluyla ordusunu gereksiz saldırılardan, manevralardan alıkoymak ve mahvolan bir düşmanla çatışmayı önlemekle sınırlı kaldı.

Dohturof, Maloyaroslavets'e gidiyor, ama Kutuzof, bütün orduyla birlikte yavaş ilerliyor; Kaluga'nın arkasından geri çekilmeyi çok olası görerek bu kentin boşaltılmasını buyuruyordu.

Kutuzof, her yerde geri çekiliyor, ama düşman onun çekilmesini beklemeyerek ters yönde gerisingeri kaçıyordu.

Napolyon'un tarihçileri bize onun Tarutino ve Maloyaroslavets'te-ki ustaca manevralarını betimlerler. Napolyon, zengin güney illerine girmeyi başarsaydı ne olurdu diye varsayımlar kurarlar.

Ama Napolyon'un, bu güney illerine gitmesine hiçbir engelin olmadığını bir yana bırakalım (çünkü Rus ordusu ona yol vermişti), tarihçiler unutuyorlar ki, Napolyon ordusunu hiçbir şey kurtaramazdı; çünkü felaketin kaçınılmaz olasılıklarını daha o zaman kendi içinde taşıyordu. Moskova'da bol erzak bulan ve onu korumayarak ayak altlarında çiğneyen, Smolensk'e geldiği zaman erzakı toplayacak yerde yağma eden bu ordu, Moskova'daki Rusların özdeşi olan Rusların yaşadığı ve her şeyi yutan aynı ateşin bulunduğu Kaluga ilinde kendini nasıl toplayacaktı?

Bu ordu hiçbir yerde kendini toplayamadı. Borodino Savaşı'ndan, Moskova'nın yağmasından beri, kendi çözülüşünün kimyasal koşullarını kendi içinde taşıyordu sanki.

Bu eski ordunun askerleri başbuğlarıyla birlikte, nereye gittiklerini kendileri de bilmeksizin (Napolyon'dan sıra erlerine kadar) bir tek istekle, bulanık da olsa algıladıkları bu içinden çıkılmaz durumdan kendilerini elden geldiğince çabuk kurtarmak isteğiyle kaçıyorlardı.

Ancak bunun içindir ki, Maloyaroslavets'teki kurultayda generaller, kendilerine aralarında görüşüyorlarmış süsü vererek türlü düşünceler ileri sürdükleri sırada basıp gitmek, elden geldiğince çabuk gitmek gerektiğini söyleyerek herkesin düşündüğü şeyi dile getiren saf yürekli er Mouton'un görüşü bütün ağızları kaplamıştı; hiç kimse, dahası Napolyon bile herkesin kabul ettiği bu gerçeğe karşı bir şey söyleyememişti.

Basıp gitmek gerektiğini gerçi herkes biliyordu, ama bir de kaçmak gerektiğini kabul etmenin utancı vardı. Bu utancı yenecek bir dış atılım gerekti. Bu atılım gereken anda kendini gösterdi. Fransızların, 'İmparatora hurra!' dedikleri şeydi bu.

Kurultay'dan bir gün sonra erkenden, orduyu, geçmiş ve gelecek savaş alanlarını denetlemek bahanesiyle, yaver mareşalleri ve muhafız müfrezesiyle birlikte, Napolyon, mevziler arasından geçiyordu. Ganimetlerin çevresinde dört dönen Kazaklar, imparatorla burun buruna geldiler; onu az kalsın yakalıyorlardı. Kazaklar, Napolyon'u bu kez tutsak etmedilerse, onu, Fransızları mahveden şey kurtardı: ganimet! Kazaklar'ın Tarutino'da da, burada da insanları bırakıp üstüne üşüştükleri ganimet... Kazaklar, Napolyon'a bakmayarak ganimetin üstüne atıldılar, Napolyon, kaçmaya fırsat buldu.

"Don çocukları," imparatoru kendi ordusunun içinde nerdeyse yakalayabileceklerdi; böyle olunca

bilinen en yakın yoldan elden geldiğince hızla kaçmaktan başka yapılacak bir şey olmadığı apaçıktı. Napolyon, kırk yıllık göbeğiyle, kendinde eski çevikliği, yürekliliği artık bulmuyor, bu uyarıyı anlıyordu. Kazaklar'ın verdiği korkunun etkisiyle hemen Mouton'un önerisini kabul etti ve tarihçilerin dediği gibi, Smolensk yoluna çekilme buyruğunu verdi.

Mouton'un düşüncesini kabul etmesi ve ordunun geri dönmesi, Napolyon'un bunu buyurduğunu değil, ama bütün orduyu -onu Mojaisk yoluna yöneltmekle- etkileyen güçlerin aynı zamanda Napolyon'u da etkilediğini kanıtlar.

XIX

İnsan hareket halinde bulunduğu zaman, bu hareketine her zaman bir amaç yükler. Bin beş yüz kilometre gitmesi için, bin beş yüz kilometrenin sonunda iyi bir şey olduğunu düşünmesi gerekir insanın. Kendinde yürümeye güç bulabilmesi için, insanın, adanmış toprağa ulaşma umudu taşıması gerekir.

Adanmış toprak, Fransızların saldırısı sırasında Moskova'ydı, geri çekilme sırasında anayurttu. Ama anayurt çok uzaktı; bin beş yüz kilometre giden bir adamın, son amacı unutarak kendi kendine kesinlikle, 'Bugün elli kilometre gidip dinlenme yerine, konaklama yerine varacağım,' demesi gerekir; ilk aşamada bu dinlenme yeri son amacı örter, bütün istekleri, beklentileri kendi üzerinde toplar. Tek kişilerde görülen istekler kalabalıkta hep artar.

Eski Smolensk yolundan geri dönen Fransızlar için son amaç anayurt, çok uzaktaydı; kalabalıkta, bütün isteklerin, beklentilerin büyük ölçüde şiddetlenip yöneldiği en yakın amaç, Smolensk'ti. Smolensk'te pek çok erzak ya da yeni birlikler bulunduğu onlara böyle söylendiği için değil (tersine, ordunun yüksek rütbeli subayları ve Napolyon'un kendisi orada az erzak bulunduğunu biliyorlardı.) ama ilerlemek ve yoksunluklara katlanmak gücünü onlara, yalnız bu verebildiği için böyleydi. Bilenler de, bilmeyenler de aynı biçimde kendilerini aldatarak, adanmış toprağa gider gibi Smolensk'e ulaşmaya çabalıyorlardı var güçleriyle.

Büyük yola çıkınca Fransızlar, şaşılacak bir güçle, görülmemiş bir hızla, tasarladıkları hedefe doğru koşmaya başladılar. Fransız yığınlarını bir bütüne bağlayan ve onlara güç veren ortak çabanın bu nedeninden başka, onları birbirine bağlayan başka bir neden daha vardı. Bu neden onların sayısıydı. Bu dev kitle, fizikteki çekim yasasında olduğu gibi, ayrı ayrı insan atomlarını kendine çekiyordu. Yüz bin kişilik bir kitle durumunda, bütün bir devlet gibi ilerliyorlardı.

Hepsi de yalnız bir şey istiyordu. Teslim olmak, bütün bu korkunç şeylerden, felaketlerden kurtulmak. Ama bir yandan Smolensk'e doğru yapılan yeni atılımın gücü herkesi aynı yöne çekerken, öbür yandan bir kolordu bir bölüğe teslim olamazdı; birbirinden ayrılmak, en küçük ve uygun bir bahaneyle teslim olmak için Fransızların her fırsattan yararlanmalarına karşın, bu nedenler her zaman ortaya çıkmıyordu. Sayılarının çokluğu sıkışık olmaları, hızlı yürüyüş, onları bu olanaktan yoksun kılıyor ve Fransız kitlelerinin bütün güçlerini verdikleri bu eylemini durdurmayı Ruslar için yalnız zorlaştırmıyor, olanaksızlaştırıyordu da. Cismin mekanik biçimde parçalanması, gerçekleşen çözülmeyi, belli bir ölçünün ötesinde hızlandıramazdı.

Kartopunu bir anda eritmek olanaksızdır. Belli bir zaman süresi vardır ki, ne kadar yüksek olursa olsun hiçbir ısı ondan önce karı eritemez. Tersine, ısı ne kadar çok olursa kalan kar o kadar sertleşir.

Rus asker şefleri arasında Kutuzof'tan başka kimse bunu anlamamıştı. Smolensk yolu üzerinde Fransız ordusunun kaçış yönü belli olunca, on bir ekim gecesi Konovnitsin'in önceden varsaydığı şey gerçekleşmeye başladı. Ordunun bütün yüksek rütbeli subayları sivrilmek, Fransızların geri çekilme çizgisini kesmek, onları çevirmek, tutsak almak, tepelemek isteğini duyuyor, besliyor, hepsi saldırı istiyordu.

Yalnız Kutuzof, bütün gücünü (bu güç, bir başkomutanda çok sınırlıdır.) saldırı düşüncesine direnmek için harcıyordu.

Bizim şimdi söylediklerimizi o onlara söylemiyordu. Savaşmak, yolları tıkamak, asker kaybına olanak vermek, felakete uğramış kimseleri insanlığa sığmayacak bir biçimde öldürmek niye? Moskova'dan Vyazma'ya kadar bu ordunun üçte biri savaşsız erimişken bütün bunlara ne gerek var? Ama o, yaşlılara özgü bir anlayışla, onlara anlayabilecekleri şeyi söylüyordu; onlara bir altın köprüden söz ediyordu; onlar kendisiyle alay ediyor, ona kara çalıyor ve yaralı hayvan karşısında taşkın bir heyecanla itişerek ileri atılıyorlardı.

Vyazma önlerinde Yermolof, Milarodoviç, Platof ve başkaları, Fransızlara yakın olduklarından iki Fransız kolordusunun geri çekilme yolunu kesmek, onu tepelemek isteğinden kendilerini alamıyorlardı. Tasarılarını Kutuzof'a bildirmek için ona bir zarf içinde rapor diye beyaz bir tabaka kâğıt gönderdiler.

Orduyu tutmak için Kutuzof'un harcadığı bütün çabaya karşın askerlerimiz, düşmanın çekilme yollarını kesmek için saldırıya geçtiler. Piyade alayları anlatıldığına göre, bandoyla, trampetlerle saldırıya kalktılar; binlerce kayıp verdirip, kayıp verdiler.

Ama geri çekilme yolunu kesmeye gelince kimsenin yolunu kesemediler ve kimseyi tepeleyemediler. Tehlikenin daha da birleştirdiği Fransız ordusu, düzenli bir biçimde eriyerek, Smolensk'e doğru uğursuz yolunda sürdürdü ilerlemeyi.

ALTINCI BÖLÜM

I

Borodino Savaşı, ardından Moskova'nın işgali ve Fransızların yeni savaşlar vermeksizin kaçışı, tarihin en fazla ders çıkarılacak olaylarından biridir.

Bütün tarihçiler şunda birleşirler ki, devletlerin ve ulusların dış etkinlikleri aralarındaki anlaşmazlıklarda savaş biçiminde kendini gösterir, büyük ya da küçük askeri başarılar sonunda devletlerin ve ulusların siyasal gücü doğrudan doğruya artar ya da azalır.

Başka bir imparator ya da kralla bozuşan herhangi bir imparator ya da kralın asker toplayıp düşman ordusuyla savaşması, zafer kazanması, iki bin, üç bin, on bin kişi öldürmesi ve sonunda bir devlete ya da birkaç milyonluk bir ulusa boyun eğdirmesi üzerine yapılan tarihsel açıklamalar ne denli tuhaf görünürse görünsün; bir ordunun, yani ulusun tüm gücünün yüzde birinin yenilgiye uğramasının bu ulusu niçin boyun eğmeye zorladığı anlaşılmaz bir şey olursa olsun; tarihin bütün olayları (bizce bilindikleri ölçüde) şu gerçeği doğrular: Bir ulusun ordusunun başka bir ulusun ordusuna karşı elde ettiği büyük ya da küçük başarılar, ulusların güçlenmesi ya da zayıflamasının ya da hiç değilse, önemli belirtileridir. Ordu zafer kazanır ve hemen, yenen ulusun hakları yenilen ulusun zararına olarak çoğalır. Ordu yenilgiye uğrar ve hemen, yenilginin derecesine göre ulus, haklarından yoksun kılınır, ordusunun uğradığı yenilgi tam bir yenilgiyse, büsbütün boyun eğer.

Eski zamanlardan (tarihe göre) bugüne bu böyle olmuştur. Napolyon'un bütün savaşları bu kuralı doğruluyor. Avusturya, ordusunun yengisi oranında haklarından yoksun ediliyor; Fransa'nın hakları ve gücü artıyor. Fransızların Lena ve Auerstaedt zaferleri Prusya'nın bağımsız varlığını yok ediyor.

Ama 1812 yılında, birdenbire, Fransızlar, Moskova önlerinde zafer kazanıyorlar, Moskova işgal ediliyor; sonra yeni savaşlar olmadan, Rusya'nın değil, altı yüz bin kişilik bir ordunun ve sonrada Napolyon Fransası'nın varlığı sona eriyor. Olayları, tarihin yasalarına uydurmak, Borodino'da savaş alanının Rusların arkasında kaldığını, Moskova'dan sonra Napolyon ordusunu yok eden savaşlar geçtiğini söylemek olanaksız bir şeydir.

Fransızların Borodino zaferinden sonra bir meydan savaşı şöyle dursun, önemli bir çarpışma bile olmadı, ama Fransız ordusu mahvoldu. Bu ne demektir? Eğer bu, Çin tarihinden bir örnek olsaydı, tarihsel bir olay olmadığını (bir şey işlerine gelmediği zaman tarihçiler için kaçamak yoludur bu) söyleyebilirdik; eğer olay, az sayıda askerin katıldığı süreksiz bir çarpışmayla sınırlı olsaydı, bu olayı bir ayrıksılık olarak kabul edebilirdik; ama bu olay, o zaman yurtlarının ölümü dirimi söz konusu olan babalarımızın gözleri önünde geçti; bu savaş da, bilinen bütün savaşların en büyüğüydü.

1812 yılı seferinin, Borodino Savaşı'ndan Fransızların kovulmasına kadar olan dönemi kanıtlamıştır ki, kazanılan bir savaş, bir ülkenin fetih nedeni olmak şöyle dursun, fethin yanılmaz bir belirtisi bile değildir; ulusların yazgısını belirleyen güç, fatihlerde, dahası ordularda ve savaşlarda

değil, başka bir şeydedir.

Fransız tarihçileri, Fransız ordusunun Moskova'dan çıkmadan önceki durumunu anlatırken, Büyük Ordu'da süvariden, topçudan, ağırlık kollarından başka her şeyin düzeninde olduğunu, ama atlar, büyükbaş hayvanlar için de yem bulunmadığını söylüyorlar. Bu afetin hiçbir çaresi yoktu, çünkü yöredeki bütün köylüler otlarını yakmışlar, Fransızlara vermemişlerdi.

Kazanılan savaş, her zamanki sonuçları vermedi, çünkü Fransızlar çıktıktan sonra kenti yağma etmek için arabalarla Moskova'ya gelen ve genellikle kahramanlık duygusundan yoksun olan Karp ve Vlas gibi köylüler ve bütün öteki milyonlarca köylü, önerilen bol para karşılığında Moskova'ya ot getirmemiş, otları yakmışlardı.

Eskrim sanatının bütün kurallarına uygun olarak meçlerle düelloya çıkan iki kişi düşünelim: Düello epey uzun sürüyor, hasımlardan biri kendini ansızın yaralı görebiliyor; bunun şakaya gelir bir iş olmadığını, yaşamını ilgilendirdiğini anlayarak meçi atıyor, eline ilk geçirdiği bir sopayı savurmaya başlıyor. Amaca ulaşmak için en iyi, en basit bir aracı akıllıca kullanan bu adamın aynı zamanda şövalyelik duygularıyla heyecana gelerek işin içyüzünü örtmek istediğini ve meçte, sanatın bütün kurallarına uygun olarak hasmını yendiğinde üstelediğini de düşünelim. Yapılan düellonun böyle bir betimlemesinden, nasıl bir karışıklık, belirsizlik ortaya çıkacağını kolayca görebiliriz.

Düellonun sanatın kurallarına göre yapılmasını isteyen eskrimci, Fransızlar'dır; kılıcı atarak sopaya sarılanlar da Ruslar'dır. Her şeyi eskrim kurallarına göre açıklamaya çalışanlar, bu olayı yazan tarihçilerdir.

Smolensk yangınından sonra eski savaş geleneklerine uymayan bir savaş başladı. Kentlerin ve köylerin yakılması, savaşlardan sonra geri çekilme, Borodino darbesi, gene geri çekilme, Moskova yangını, çapulcu avı, taşıtlara baskın verme, çete savaşı, bütün bunlar geleneksel savaş kurallarına aykırı şeylerdi.

Napolyon, bunu biliyor ve Moskova'da doğru bir eskrim duruşu olarak durduğu, hasmının meçi yerine, başının üstüne kaldırılmış bir sopa gördüğü andan beri savaşın bütün kurallarına aykırı bir biçimde yapıldığını (sanki insanları öldürmek için bir kural olurmuş gibi!) Kutuzof'a ve Çar Aleksandr'a yakınıp duruyordu. Kurala uyulmadığından Fransızların yakınmasına, sopayla dövüşmek, yüksek görevlerdeki Rus ileri gelenlerine nedense ayıp gelmesine ve bunların bütün kurallara uygun olarak savunma ya da saldırı konumunda durup ustaca bir parlak hamle falan yapmak istemelerine karşın, halk savaşının sopası bütün amansızlığı ve dehşetiyle, kimseden beğenisini ve kuralları sormadan, kabaca bir saflıkla, ama amaca uygun bir biçimde sağını solunu gözetmeden kalkıp inmiş, bütün işgal hareketi yok oluncaya kadar Fransızları dövmüştü.

Ne mutlu o ulusa ki, 1813 yılında, Fransızların eylemi gibi eylemde bulunmaz, yani sanatın bütün kurallarına uygun bir biçimde hasmını selamlayarak kılıcının kabzasını çevirip zarifçe ve nezaketle yüce ruhlu yengi sahibine sunmaz; ne mutlu o ulusa ki, bir felaket anında, başkalarının, benzeri durumlarda kurallara göre nasıl hareket ettiklerini sormadan, eline ilk geçen bir sopayı sıradan ve ustaca kaldırıp ruhundaki kin ve öç duygusunun yerini, küçümseme ve acıma duygusuyla vurur, vurur, vurur.

II

Savaş kuralları denen şeylerin en göze batar, en verimli farklılıklarından biri, dağınık insanların sıkı bir kitle oluşturanlara karşı hareketidir. Bu çeşit hareketler ulusal bir nitelik alan savaşlarda her zaman görülür. İnsanlar, kitleye karşı kitle olarak duracak yerde çevreye dağılır, ayrı ayrı saldırırlar, kendilerine büyük güçlerle karşı çıkıldığı vakit hemen kaçarlar, sonra fırsat bulunca gene saldırırlar. İspanya'da gerillacılar böyle yapmışlardı; Kafkas dağlıları böyle yapmışlardı; 1812'de Ruslar böyle yapmışlardı.

Böyle savaşa çete savaşı adı veriliyor; bu ad verildiği için de anlamının açıklandığı sanılıyordu. Oysa bu çeşit savaş, hiçbir kurala uymadığı gibi yanılmaz kabul edilen o ünlü taktik kurala da büsbütün aykırıdır. Bu kurala göre, saldıranın savaşta hasmından daha güçlü olması için güçlerini bir yere toplaması gerekir.

Çete savaşı, (başarıya ulaştığını her zaman tarih göstermiştir.) bu kurala büsbütün aykırıdır.

Bu aykırılık, savaş biliminin ordunun gücünü askerlerinin sayısıyla özdeş kabul etmesinden ileri gelir, asker ne kadar çoksa güç o kadar üstündür, der. Büyük birlikler her zaman ağır basar.

Savaş bilimi bunu söylemekle, güçleri ancak oylumlarına göre inceleyen mekanik gibi: güçlerin kendi aralarında eşit olup olmaması kitlelerinin eşit olup olmamasına bağlıdır, demiş olur. Güç (devinimin niceliği) kitlenin hıza çarpımıdır. Savaş işinde ordunun gücü, kitlenin başka bir yere, bilinmeyene, x'e çarpımıdır.

Savaş bilimi bir ordunun oylumunun, gücüne orantılı olmadığının, küçük birliklerin büyükleri yenmesinin, tarihte sayısız örneklerini görerek bu bilinmeyen çarpanın varlığını belli belirsiz bir biçimde kabul eder ve onu geometrik bir düzenlemede, silahların üstünlüğünde ve hepsinden çok komutanların dehasında bulmaya çalışır. Ama bütün bu çarpanların vardığı sonuçlar, tarih olaylarına uygun olmaktan uzaktır.

Bununla birlikte, yüksek komutanların savaş sırasındaki buyruklarına, kahramanların hatırı için önem veren yanlış görüşten vazgeçmek, bu bilinmeyen x'i bulmak için yeterlidir.

Bu, ordunun moral gücüdür, dâhilerin ya da dâhi olmayanların komutası altında, üç ya da iki cephede, sopalarla ya da dakikada otuz mermi atan tüfeklerle yapılıp yapılmamasından bağımsız olarak, savaşta, orduyu oluşturan bütün insanların, dövüşme, canını ortaya koyma konusunda şu ya da bu ölçüde duyduğu istektir. Dövüşmeye en çok istekli olanlar, her zaman dövüş için en elverişli yerleri tutarlar.

Ordu moralin önemini, bu bilinmeyen çarpanı, saptamak ve tanımlamak bir bilim işidir.

Bu işe ancak gücü doğuran koşulları yani komutanın buyruklarını, donanım ve benzerlerini çarpan diye alarak keyfi bir biçimde bilinmeyen x'in yerine koymaktan vazgeçtiğimiz ve bu bilinmeyeni tam olarak, yani dövüşmeye, kendini tehlikeye atmaya karşı duyulan çok ya da az bir istek diye kabul ettiğimiz takdirde olanaklıdır. Bilinen tarih olaylarını denklemlerle göstererek bu bilinmeyenin görece değerinin karşılaştırılmasından bilinmeyenin saptanabileceğini ancak o vakit umabiliriz.

On kişi, on tabur ya da on tümen, on beş kişi, on beş tabur, ya da on beş tümenle savaşarak yeniyor,

yani ayrımsız hepsini öldürüyor ya da tutsak ediyor, kendileri de dört kayıp veriyor; şu halde bir yanın dört, öbür yanın on beş yitiği vardır. Öyleyse dört, on beşe eşittir ve 4x=15 y ise y=15:4 olur. Bu denklem, bilinmeyenin değerini vermiyor, ama iki bilinmeyen arasındaki oranı veriyor. Ayrı ayrı alınan tarih birimlerinin (savaşların, seferlerin, savaş devrelerinin) kurulacak bu denklemlerinden, içlerinde yasalar bulunması gereken ve yasalar bulgulanılabilen bir sürü sayı elde edilir.

Saldırıda kitlelerle, geri çekilmede dağınık olarak eylemde bulunmak gerektiği yolundaki taktik kural, ordunun gücünün, morale bağlı olduğu gerçeğini bilinçsizce doğrular. İnsanları ateş altına sürmek için, ancak kitlelerle hareket durumunda sağlanabilir bir disipline, saldırandan kendini savunmak için gerekenden daha sıkı bir disipline gerek var. Ama ordunun moralini gözden uzak tutan bu kural her zaman yanlış çıkar ve özellikle güçlü bir moral yüksekliği ya da bozukluğu olduğu yerde bütün halk savaşlarında gerçeklik ile şaşırtıcı bir karşıtlık oluşturur.

Fransızlar 1812 yılında geri çekilirken, taktik kurala göre ayrı ayrı korunmaları gerektiği halde, bir yere sıkışıp bir yığın oluşturuyorlardı; çünkü askerlerin morali o kadar bozulmuştu ki, ancak kitle onları birlikte tutabiliyordu. Ruslarınsa tersine, taktik kurala göre kitle durumunda saldırmaları gerekirdi. Oysa Ruslar dağıldılar, moralleri yüksekti, öyle yüksekti ki ayrı ayrı kimseler buyruk almadan Fransızlara saldırıyordu ve zorluklara katlanmak, kendilerini tehlikeye atmak, hiç zorlanmadan, kendiliğinden yaptıkları bir işti onların.

III

Çete savaşı denilen şey, düşmanın Smolensk'e girmesiyle başladı.

Çete savaşı, hükümetimizce resmen kabul edilmeden önce düşman ordusundan binlerce insan - geride kalanlar, çapulcular, yem sağlayıcıları- kudurmuş, azgın bir köpeği boğan köpekler gibi bilinçsizce saldıran Kazaklar'ca tepelenmiş bulunuyordu zaten. Deniş Davidof, Ruslara özgü sezişiyle, savaş kurallarını sormadan Fransızları yok eden bu müthiş silahın önemini ilk olarak anlamıştı; bu çeşit savaşın yasallaşması yönünde ilk adımı atma onuru onundur.

Yirmi dört ağustosta Davidof'un ilk çete birliği oluşturuldu; bunu başka çetelerin oluşturulması izledi. Harekât ilerledikçe çetelerin sayısı artıyordu.

Çeteler, Büyük Ordu'yu parça parça yok ediyordu. Kuruyan ağaçtan -Fransız ordusundan- kendiliğinden dökülen yaprakları topluyor, ara sıra da bu ağacı silkeliyorlardı. Ekim ayında Fransızlar Smolensk'e doğru kaçarken, türlü büyüklük ve nitelikte olan bu çetelerin sayısı yüzlere varıyordu. Düzenli ordunun bütün savaş yöntemleri benimsenmiş; piyadesi, topçusu, kurmayları ve yeterince kaynakları olan çeteler vardı; yalnız Kazaklar'dan, süvarilerden oluşan gruplar; piyade ve süvariyle karışık küçük birlikler, köylülerden ve eşraftan oluşmuş, kimsenin bilmediği çeteler vardı. Bir ay içinde birkaç yüz tutsak alan bir diyakos çetebaşı vardı. Yüzlerce Fransız öldüren Vasilisa adında bir muhtar karısı vardı.

Ekim ayının son günlerinde çete savaşları doruk noktasına ulaşmıştı. Çetecilerin, kendi gözü karalıklarına kendilerinin de şaşarak her an Fransızlara yakalanmaktan, kuşatılmaktan korktukları, eyerleri çıkarmadan ve hemen hemen atlarından inmeden ormanlarda saklanarak her an izlenmeyi bekledikleri dönem, yani ilk dönem geçmişti artık. Artık savaş belli olmuştu. Fransızlara karşı ne yapılabileceği, ne yapılamayacağı herkesçe apaçıktı. Daha birçok şeyi olanaksız sayanlar, artık yalnız kurmaylarıyla birlikte savaş kurallarına uygun olarak, Fransızlardan uzakta duran birlik komutanlarıydı. İşlerine çoktan başlamış olan ve Fransızları yakından gözetleyen küçük çetelerse, büyük bölük komutanlarının düşünmeyi göze alamadıkları şeyleri bile olanaklı sayıyorlardı. Fransızların içine sokulan Kazaklar ile köylüler de her şeyi olanaklı görüyorlardı şimdi.

Çetecilerden biri olan Denisof, yirmi iki ekimde arkadaşlarıyla birlikte savaşkanlığın en ateşli temsilcisiydi. Çetenin başında, sabahtan beri yürüyüş durumundaydı. Bütün gün büyük yola yakın ormanlarda süvari donanımı yüklü bir taşıt koluyla, diğer birliklerden ayrılan ve casuslar ile tutsaklardan öğrenildiğine göre, güçlü bir koruma altında Smolensk'e giden Rus tutsaklarını gözetliyordu. Bu taşıt kolunu haber alan Denisof ve (gene başında bulunduğu küçük bir çeteyle) onun yakınlarında etkinlik gösteren Dolohof değildi yalnız; hepsi bu taşıt kolunu biliyor, Denisof'un dediği gibi ona diş biliyorlardı. Büyük birliklerden ikisinin komutanı -biri Polonyalı, öbürü Alman'dı.- taşıt koluna saldırmak için, aşağı yukarı aynı anda Denisof'a çağrılar yollayıp her biri kendi birliğiyle birleşmesini istedi.

Denisof, bu kâğıtları okuyarak 'Yok dostum, ben kendi işimi bilirim!' dedi ve böyle kahraman ve önemli bir generalin komutası altında hizmet etmek için duyduğu içten isteğe karşın bu onurdan yoksun kalmak zorunda olduğunu, çünkü daha önceden Polonyalı generalin komutası altına girdiğini yazdı Alman'a. Polonyalı generale de aynı şeyi yazarak Alman generalin komutası altına girmiş

olduğunu bildirdi.

Aslında Denisof, yüksek komutanlığa haber vermeden Dolohof'la birlikte kendi küçük güçleriyle taşıt koluna saldırıp onu ele geçirmek tasarısındaydı. Yirmi iki ekimde taşıt kolu Mikulino köyünden Şamşevo köyüne doğru ilerliyordu. Mikulino'dan Şamşevo'ya giden yolun solunda, yer yer yola yaklaşan, yer yer yoldan bir buçuk kilometre ve daha fazla ayrılan bir orman uzanıyordu. Denisof, bu ormanda, bir onun derinliklerine dalarak, bir kenarına çıkarak, geçen Fransızları gözden kaçırmaksızın, çetesiyle bütün gün boyunca ilerlemişti. Sabahleyin Mikulino yakınında ormanın yola yaklaştığı yerde Denisof çetesi Kazaklar'ı, eyer yüklü, çamura gömülmüş iki furgon ele geçirerek ormana götürmüşlerdi. Ondan sonra ta akşam oluncaya değin çete hiç saldırmadan Fransızların hareketini izlemişti. Onları ürkütmemek, Şamşevo'ya değin rahatça gitmelerine izin vermek, sonra akşama doğru görüşmek üzere toplanma yerine gelecek olan Dolohof'la ormanda (Şamşevo'dan bir buçuk kilometre uzakta) buluşarak şafakla birlikte iki yandan ansızın başlarına üşüşüp hepsini birden tepelemek, ele geçirmek gerekiyordu.

Geride, Mikulino'dan üç kilometre uzakta, ormanın tam yola yaklaştığı yerde altı Kazak bırakılmıştı. Yeni Fransız kolları görünür görünmez, hemen haber vermekle görevliydi bunlar.

Şamşevo'nun ilerisinde Dolohof'un da aynı biçimde daha başka Fransız birliklerinin ne kadar uzakta olduğunu öğrenmek için yolu gözden geçirmesi gerekiyordu. Taşıt kolunda bin beş yüz kişi olduğu varsayılıyordu. Denisof'un iki yüz adamı vardı, Dolohof'un gücü de olsa olsa o kadardı. Ama Denisof'u sayı üstünlüğü durdurmadı. Yalnız bir şeyi daha bilmesi gerekiyordu, o da bu kıtaların hangi kıtalar olduğuydu; bu amaç için Denisof'un bir dil (yani düşman kollarından bir adam) ele geçirmesi gerekiyordu. Furgonlara yapılan sabahki baskında iş o kadar hızlı olmuştu ki, furgonlarda bulunan Fransızların hepsi öldürülmüş, diri olarak yalnız bir döküntü olan ve kolda hangi birliklerin bulunduğu konusunda işe yarar bir şey söyleyemeyen trampetçi bir genç çocuk ele geçirilmişti.

Bütün çeteyi telaşa vermek istemiyor ve ikinci bir baskını tehlikeli buluyordu Denisof; işte bundan ötürüdür ki olabilirse, Şamşevo'da bulunan öncü konakçılardan hiç olmazsa birini ele geçirmek için çetecilerden bir köylüyü, Tihon Şçerbatıy'ı önden oraya yolladı.

IV

Ilık, yağmurlu bir güz günüydü. Gökyüzü ve ufuk aynı renkte, bulanık bir su rengindeydi. Bazen bir sis çöker gibi oluyor, bazen iri damlalı eğri bir yağmur bütün şiddetiyle boşanıyordu.

Sırılsıklam yamçısı ve kalpağıyla, kaburga kemikleri çıkmış, zayıf bir cins at üzerinde ilerliyordu Denisof. Başı yana eğilmiş, kulakları kısılmıştı; atı gibi o da, serpilen yağmurdan yüzünü buruşturarak kaygıyla ve dikkatle ileriye bakıyordu. Sık, kısa ve siyah bir sakalın kapladığı zayıflamış yüzünde belirgin bir öfke dalgalanıyordu.

Denisof'un yanında, besili kocaman bir Don atıyla gene yamçılı ve kalpaklı bir Kazak Yasavul olan arkadaşı ilerliyordu.

Üçüncüsü, Yasavul Lovayski de yamçılı ve kalpaklıydı. Uzun boylu, tahta gibi düz beyaz yüzlü, sarışın bir adamdı; küçücük, parlak gözleri dikkati çekiyordu; yüzünde ve at üstünde duruşunda sakin, kendinden hoşnut bir hava vardı. Gerçi atın ve binicinin özelliğinin ne olduğu söylenemezdi, ama Yasavul ile Denisof'a ilk bakışta hem ıslak olan, hem rahatsızmış gibi duran Denisof'un, ata rastgele binmiş biri olduğu anlaşılıyordu; oysa Yasavul'un, her zamanki gibi rahat ve sakin olduğu, ata binmiş bir adam değil, atla birlikte gücü iki kat artan, onunla bir tek varlık oluşturan bir adam olduğu belliydi apaçık.

Onların biraz ilerisinden, iliklerine kadar ıslanmış, boz kaftanlı, beyaz kalpaklı bir köylü kılavuz gidiyordu.

Kuyruğu ince, yelesi kocaman, gemden yırtılan dudakları kanlı, zayıf ve ince bir Kırgız atı üstünde mavi bir Fransız kaputu giymiş genç bir subay geliyordu arkadan.

Onun yanından, atının sağrısında yırtık pırtık bir Fransız üniforması giymiş, mavi kalpaklı genç bir çocuk taşıyan bir süvari ilerliyordu. Genç çocuk soğuktan kızarmış elleriyle süvariye tutunmuş, çıplak ayaklarını ısıtmaya çalışarak oynatıyor ve kaşlarını kaldırıp şaşkın şaşkın çevresine bakınıyordu. Sabahleyin ele geçirilen Fransız trampetçisiydi bu.

Arkadan süvariler, sonra Kazaklar, kimi yamçılı, kimi Fransız kaputuyla, kimi başına sardığı bir çulla; çamurlu, çiğnenmiş dar orman yolunda üçer üçer, dörder dörder ilerliyorlardı. Bütün atlar, al atlar da, dorular da, üzerlerinden sızan yağmurdan ötürü yağız gibi görünüyorlardı. Yelelerinin ıslaklığı, atların boyunlarını şaşılacak derecede ince gösteriyordu; atlardan buğu çıkıyordu. Giysiler, eyerler, dizginler, her şey; yer gibi, yolu kaplayan dökülmüş yapraklar gibi ıslak, vıcık vıcık ve yumuşaktı. Askerler omuzlarını kaldırıp büzülerek, içlerine işleyen suyu yeni soğuk suyun içlerine sızmasını engellemeye çalışıyorlardı. Uzayıp giden Kazaklar'ın ortasında Fransız atları ve ek olarak Kazak atları koşulu iki furgon, ağaç kökleri ve kuru dallar üzerinde gürüldüyor, su dolu eski tekerlek izleri içinde şapırtılar çıkarıyordu.

Denisof'un atı yol üstündeki bir su birikintisini dolaşırken yana düştü, o da dizini bir ağaca çarptı.

Öfkeyle:

"Hay Tanrı kahretsin!" diye bağırdı.

Sonra da dişlerini gıcırdatıp atına üç kamçı çalarak kendi kendini ve arkadaşlarını zifosladı. Denisof'un keyfi yerinde değildi; yağmurdan sırılsıklamdı, açtı (sabahtan beri kimse bir şey yememişti), en önemlisi Dolohoftan hâlâ bir haber yoktu, dil yakalamaya giden de dönmemişti.

Denisof, beklenen haberciyi görmek umuduyla, durmadan ileri bakıyor ve düşünüyordu:

Taşıt koluna saldırmak için bugünkü gibi bir fırsat zor ele geçer. Yalnız başına saldırmak biraz fazla tehlikeli; başka bir güne bıraksan, burnumuzun dibindeki avı büyük çetelerden biri kapacak.

Sağda uzakları görmeye olanak sağlayan bir açıklık görünce durdu.

"Birisi geliyor!" dedi.

Yasavul, Denisof'un işaret ettiği yöne baktı:

"İki kişi geliyor. Bir subay ile bir Kazak. Ama yarbayın kendisi olması olası değildir."

Yasavul, Kazaklar'ın bilmediği sözcükleri kullanmayı severdi.

Gelen atlılar sırttan aşağı inince gözden kayboldular, birkaç dakika sonra yeniden göründüler. Önden yorgun bir dörtnalla, üstü başı perişan, sırılsıklam, pantolon paçaları dizden yukarı kalkmış bir subay, atını kırbaçlayarak geliyordu. Arkasından, üzengilere kalkmış bir Kazak, tırıs gidiyordu. Ablak, kırmızı yüzlü, neşeli gözleri pırıl pırıl çok genç bir çocuk olan bu subay, atını Denisof'a doğru sürdü, ona ıslak bir zarf uzattı:

"Generalden," dedi. "Kusura bakmayınız biraz ıslak."

Denisof, kaşlarını çatarak zarfı aldı, açmaya koyuldu. O, kâğıdı okurken, subay, Yasavul'a döndü:

"Bak, herkes bu işin tehlikeli, çok tehlikeli bir iş olduğunu söylüyordu," dedi. "Ama biz Komarof'la, -Kazak'ı gösterdi- önlemimizi aldık. Her birimizde iki tabanca... A, bu ne?" diye Fransız trampetçisini göstererek sordu. "Tutsak mı? Savaş mı yaptınız? Konuşabilir miyim onunla?"

Bu sırada Denisof, mektubu çarçabuk okuyarak:

"Rostof! Petya!" diye bağırdı. "Niçin kim olduğunu söylemedin yahu?"

Denisof, gülümseyerek dönüp elini subaya uzatmıştı.

Bu subay, Petya Rostof'tu.

Bütün yol boyunca Denisof'un karşısında bir büyüğe, bir subaya yaraşır biçimde, eski tanışıklığı anımsatmadan alacağı tavra hazırlanmıştı Petya. Ama Denisof, kendisine gülümser gülümsemez Petya'nın yüzü birdenbire sevinçle aydınlandı, kızardı, hazırlandığı resmiliği unutarak Fransızların yanından nasıl geçtiğini, kendisine böyle bir görevin verilmesine nasıl sevindiğini, Vyazma önlerindeki savaşta bulunduğunu, orada bir süvarinin nasıl kendini gösterdiğini anlatmaya başladı.

Denisof:

"Peki, seni gördüğüme sevindim," diye sözünü kesti onun.

Yüzü kaygılı bir havayla Yasavul'a dönerek:

"Mihail Feoklitiç!" dedi. "Bu gene Alman'dan yahu! Bu da onun yanında."

Mektupta yazılı olanları Yasavul'a anlatarak Alman generalin taşıt koluna saldırmak için kendisine katılması yolundaki isteğini bununla yinelediğini söyledi Denisof.

"Eğer yarın ele geçirmezsek, onu burnumuzun dibinden kapar!" diyerek sözünü bitirdi.

Denisof Yasavul'a konuşurken, onun soğuk tavrı karşısında bozulan ve buna da kendi paçaları kalkık pantolunun neden olduğunu sanan Petya, kaputunun altında pantolununu düzelterek olabildiğince bir savaşçı tavrı takınmaya çalışıyordu.

Elini şapkasının siperine götürüp general ile yaver oyununa, kendi hazırlamış olduğu oyuna yeniden dönüp:

"Efendim buyruğunuz nedir?" dedi "Yoksa yanınızda mı kalmam gerek?"

Denisof:

"Buyruk mu?" diye sordu dalgın bir sesle. "Peki, yarına kalabilir misin?"

Petya:

"Ah, buyurursanız... Yanınızda kalmam olanaklı mı?" diye bağırdı.

Denisof:

"Peki, generalin sana verdiği buyruk ne? Hemen dönmen mi?" diye sordu.

Petya, bunun üzerine kızardı.

Soru sorar gibi konuştu:

"Hayır, o bir şey söylemedi. Kalabilirim, sanıyorum!"

Denisof:

"İyi ya," dedi.

Astlarına dönerek, çetenin ormanda belirlenen toplantı yerine dinlenmeye gitmesi; Kırgız atı üstündeki subayın (bu subay yaver hizmetini görüyordu.) Dolohof'u aramaya çıkması; nerede olduğunu, akşama gelip gelmeyeceğini öğrenmesi için buyruk verdi. Kendisi de Yasavul ve Petya ile birlikte, ertesi günü saldırılacak yeri, Fransızların konak yerini görmek üzere ormanın Şamşevoy'a bakan yanına gitmeye karar verdi.

Sonra kılavuza döndü:

"Hadi bakalım, sakallı," dedi. "Şamşevoy'a götür bizi."

Denisof, Petya ve Yasavul, yanlarında birkaç Kazak ve tutsağı taşıyan süvari olduğu halde sola, sel çukurundan orman kıyısına doğru yollandılar.

V

Yağmur dinmişti, ortalığa sis çöküyor ve ağaç dallarından yalnızca damlalar düşüyordu. Denisof, Yasavul ve Petya, çarıklı ayaklarıyla köklerin ve ıslak yaprakların üzerinden sessiz adımlarla yürüyerek kendilerini orman kenarına götüren kalpaklı köylünün arkasından sessizce ilerliyorlardı.

Köylü, bir inişe gelince durdu, çevresine bakındı, seyrekleşmiş ağaçların oluşturduğu bir sete doğru yöneldi. Yapraklarını henüz dökmemiş büyük bir meşenin dibinde durdu, gizemli bir biçimde işaret ederek, öteki yanına çağırdı.

Denisof ile Petya, atlarını ona doğru sürdüler. Köylünün durduğu yerden Fransızlar görünüyordu. Ormanın hemen ötesinde, aşağıda, yarım höyük oluşturan yazlık bir ekin tarlası vardı. Sarp bir sel çukurunun ötesinde küçük bir köy ve damı çökmüş bir bey konağı görünüyordu sağda. Bu köycükte, bey konağında, höyüğün her yanında, bahçelerde, kuyu ve göl başlarında, köprüden köye çıkan yokuşta, bütün yol boyunca, beş yüz metreden fazla olmayan bir uzaklıkta, titreyen sisin içinde yığın yığın insanlar seçiliyordu. Onların, yokuşa tırmanan araba atlarına yabancı bir dille bağırmaları, birbirlerine seslenmeleri iyice işitiliyordu.

Denisof, yavaşça, gözlerini Fransızlardan ayırmadan:

"Tutsağı getirin buraya!" dedi.

Kazak, attan indi, genç Fransız'ı indirdi ve alıp Denisof'un yanına yaklaştı. Denisof, Fransızları göstererek hangi kıtalar olduklarını sordu. Üşümüş ellerini ceplerine sokmuş olan çocuk kaşlarını çatarak ürkek ürkek yanıt verirken şaşırıyor, yalnızca Denisof'un sorduklarına evet diyordu. Denisof, kaşlarını çatarak öteye döndü, düşüncelerini Yasavul'a bildirdi.

Petya, önemli bir şey kaçırmamak için başını hızla çevirerek bir trampetçiye, bir Denisof'a, bir Yasavul'a, bir köydeki ve yoldaki Fransızlara bakıyordu bu arada.

Denisof, gözleri neşeyle parlayarak:

"Dolohof gelsin gelmesin saldırmak gerekiyor," dedi. "Sen ne dersin?"

"Yer elverişli," diye yanıt verdi Yasavul.

Denisof, devam etti:

"Piyadeyi aşağıdan, bataklıklardan gönderelim. Bahçeye sokulsunlar; siz Kazaklarla şuradan gelirsiniz, -köyün arkasındaki ormanı işaret etti.- ben de süvarilerimle buradan. İşaret tüfek sesi."

"Dereden olmaz, bataklık orası," dedi Yasavul. "Atlar batar, daha soldan dolaşmak gerek."

Onlar kısık sesle böyle konuşurlarken aşağıda, derede, göl yanından bir silah sesi, sonra bir silah sesi daha yükseldi, beyaz bir duman belirdi; sırttaki Fransızların, yüzlerce ağızdan bir anda yükselen bayağı şen bağırtıları duyuldu. İlk anda Denisof da, Yasavul da irkildiler. O kadar yakındaydılar ki, silah atışlarının ve bağırtıların nedeninin kendileri olduğunu sandılar. Oysa silah atışlarının, bağırtıların kesinlikle onlarla ilgisi yoktu. Aşağıda, bataklıklarda, kırmızı bir şeyler giymiş bir adam kaçıyordu. Anlaşılan Fransızlar ona ateş ediyor, ona çağırıyorlardı.

Yasavul:

"Bu bizim Tihon, yahu," dedi.

"O, evet, ta kendisi!"

"Bak hayduta!" dedi Denisof.

Yasavul, gözlerini küçülterek:

"Sıyrılır," diye mırıldandı.

Onların Tihon dedikleri adam ırmağa değin koştu, içine daldı, sular çevreye sıçradı; bir an gözden kayboldu. Sonra dört ayak üstüne simsiyah bir durumda sudan çıktı, gene kaçmaya başladı. Fransızlar durdular.

"Yaman adam!" dedi Yasavul.

Denisof, can sıkıntısı anlatan aynı tavırla:

"Hay it herif," dedi. "Şimdiye kadar ne halt etti yani bu?"

Petya:

"Kim bu adam?" diye sordu.

"Bizden bir piyade Kazak. Onu, bir dil yakalamaya yollamıştım."

Petya, Denisof'un ağzından çıkan ilk sözcükle her şeyi anlamış gibi başını sallayarak:

"Ha, evet, evet," dedi çabucak.

Oysa tek bir sözcük anlamamıştı.

Tihon Şerbatıy, birlikte en gerekli adamlardan biriydi. Giat yakınındaki Pokrovskoye'den bir köylüydü. Denisof, etkinliğinin başında, Pokrovskoye'ye geldiği ve her zamanki gibi, muhtarı çağırtıp, Fransızlar konusunda neler bildiklerini sorduğu zaman muhtar, bütün muhtarlar gibi, kendini savunmak için, hiçbir şey bilmediğini söylemişti. Ama Denisof ona, amacının Fransızlara saldırmak olduğunu açıklayıp da, köylerine gelip gelmediklerini sorunca muhtar, çapulcuların geldiğini, ama köylerinde bu işlerle yalnız Tişka Şçerbatıy'ın uğraştığını söyledi. Denisof, Tihon'u çağırttı, yaptıklarından ötürü onu övdü ve çara, yurda bağlılık, ülke oğullarının Fransızlara karşı beslemeleri gereken kin üzerine, muhtarın yanında birkaç söz etti ona.

Tihon, Denisof'un bu sözlerinden korkmuş gibi: "Biz Fransızlara bir kötülük yapmıyoruz," dedi. "Yalnız çocuklarla hani ya şöyle bir eğleniverecektik. Tam yirmi çapulcu öldürdük, yoksa kötü bir şey yapmadık."

Ertesi gün Denisof, bu köylüyü büsbütün unutup da Pokrovs-koye'den ayrıldığı sırada Tihon'un birliğe katıldığını, kendileriyle kalmasına izin verilmesini istediğini bildirdiler ona. Su getirmek, beygirleri yüzmek gibi kaba işler yapan Tihon, çok geçmeden çete savaşı için büyük bir istek ve yetenek gösterdi. Geceleri ganimet avına çıkar ve her defasında Fransız giysileri ve silahlarıyla dönerdi. Buyruk verildiği zaman tutsak da getirirdi. Denisof, Tihon'u kaba işlerden almış, keşiflerde

onu yanında götürmeye başlamış ve Kazak yapmıştı.

Tihon, ata binmeyi sevmezdi; her zaman yaya gider, hiçbir zaman da süvarilerden geri kalmazdı. Silahı, daha çok gülünç olsun diye taşıdığı bir süvari çakmaklısı ile bir kargıdan ve kıllardan pireleri ayıklarken, iri kemikleri kemirirken bir kurdun dişlerini kullandığı gibi ustalıkla kullandığı bir baltayla sınırlıydı. Baltasını alabildiğine sallayarak kütükleri aynı düzlükte yarar, tersinden tutup ince değnekler yontar, kaşıklar oyardı. Denisof'un çetesinde ayrıcalıklı bir yeri vardı. Çok zor ve berbat bir iş yapmak, -taşıt arabasını omuzlayıp çamurdan çıkarmak, atları kuyruğundan çekip bataklıktan kurtarmak, yüzmek, Fransızların içlerine sokulmak, günde yetmiş kilometre yol aşmak- gerektiği zaman gülerek Tihon'u gösterirdi herkes:

"Bir şey olmaz iblise, ayı gibi sağlam!" diyordu. Bir kez, yakaladığı bir Fransız, Tihon'a, tabancayla ateş etmiş ve kurşun arkadan kaba etine girmişti. Dıştan ve içten yalnız votkayla sağaltılan bu yara, bütün birlikte Tihon'un hoş karşıladığı çok eğlenceli şakalara konu olmuştu. Kazaklar, ona gülerek:

"Ne o, kardeş, artık gitmiyorsun, ha? Çarpıldın mı, ne oldu?" diyorlardı.

Bu tür şakalar karşısında özellikle belini büküp yüzünü asar, kızmış gibi yaparak Fransızlara komik sövgüler savururdu. Bu olayın Tihon üzerindeki etkisi, bu yaradan sonra seyrek tutsak getirmesi olmuştu yalnızca.

Çetenin en yararlı, en yürekli adamıydı. Kimse onun kadar baskın verme fırsatı bulmaz, kimse onun kadar Fransız yakalamaz, Fransız öldürmezdi; bundan ötürü de bütün Kazaklar'ın, süvarilerin eğlencesiydi; kendisi de bu rütbeyi severek kabul etmişti. Tihon'u daha geceden Şamşevoy'a dil yakalamaya göndermişti Denisof. Ama bir Fransız'la yetinmediğinden mi, yoksa gece uyuyakaldığından mı nedir, Tihon, gündüzden çalılığa, Fransızların ortalarına sokulmuş ve Denisof'un sırttan gördüğü Fransızlar tarafından fark edilmişti.

VI

Denisof, Fransızların yakınlığına bakarak kesin olarak karar verdiği bir gün sonraki baskın üzerine Yasavul'la bir süre daha konuştuktan sonra atını çevirdi, geriye döndü.

Petya'ya:

"Hadi kardeşim, şimdi gidip kurunalım!" dedi.

Ormandaki toplanma yerine gelip durdu sonra, çevresini dikkatle gözden geçirdi. Ormanda, ağaçların arasından gömlekli, çarıklı, Kazak kalpağı giymiş, tüfeği omzuna asılı, baltası belinde uzun bacaklı bir adam, geniş, hafif adımlarla ve ellerini sallayarak geliyordu. Denisof'u görünce bu adam, hemen çalılıklara bir şey fırlattı; kenarları sarkan ıslak kalpağını çıkararak komutanına yaklaştı. Tihon'du bu çopur ve kırışık yüzü, küçücük gözleri mutluluk saçan bir neşeyle parlıyordu. Başını yukarı kaldırdı, gülmemek için kendini tutuyormuş gibi gözlerini Denisof'a dikti.

"Yahu nereye kayboldun?.." diye sordu Denisof.

"Nereye mi yittim? Fransız yakalamaya gittim!" diye korkusuzca ve hızlı hızlı yanıt verdi.

"Güpegündüz niçin içlerine sokuldun, hayvan? E, ne oldu, yakaladın mı?"

"Yakalamasına yakaladım," dedi Tihon.

"Nerede peki?"

Tihon, kıkırdadı:

"İlkin daha gün ağarırken birini yakalamıştım," dedi ve çarıklı yassı ayaklarını daha genişçe açarak devam etti, "ormana götürdüm. Baktım iyi değil. Gidip şunun bir iyisini getireyim dedim."

Denisof, Yasavul'a:

"Bak hele hayduta, demek öyle!.." dedi. "Niçin onu getirmedin?"

Tihon, hemen öfkeyle sözünü kesti onun:

"Niçin getireyim, bir şeye yaramazdı ki! Size ne türlüsü gerek bilmez miyim ben?"

"Bak hınzıra, ee?"

Tihon, devamla:

"Başkasını aramaya gittim," dedi. "Şöyle sürünerek ormana sokuldum ve yattım." Tihon, nasıl yaptığını göstermek için ansızın ve çevik bir hareketle karnı üstüne yattı. "Biri göründü, şöyle üstüne atıldım." Tihon, hızla ve çevik bir hareketle sıçradı. "Yürü dedim, yürü, yarbayın yanına. Çığlığı bastı. Orada dört kişiydiler. Kasaturalarla üstüme atıldılar. Ben de baltayı şöyle bir çektim." Tihon, ellerini sallayıp kaşlarını gözdağı verici bir tavırla ve göğsünü gererek bağırdı. "Ne var dedim, yanaşmayın!"

Yasavul, parlayan gözlerini küçülterek:

"Evet, su birikintisinden nasıl tabanları yağlayıp kaçtığını gördük!" dedi.

Petya, şiddetli bir gülme isteği duyuyor, ama herkesin gülmemek için kendini tuttuğunu görüyordu. Bütün bunların ne demek olduğunu anlamaksızın gözlerini hızla Tihon'un yüzünden Yasavul'un ve Denisof'un yüzüne kaydırıyordu.

Denisof, öfkeyle öksürerek:

"İşi aptallığa vurma," dedi. "İlk yakaladığını niçin getirmedin?"

Tihon, bir eliyle sırtını, öbürüyle başını kaşımaya başladı; ve birdenbire, eksik dişini ortaya çıkaran (bu yüzden onu çentikli anlamına gelen Şçerbatıy diye çağırıyorlardı.) neşeli bir aptal gülümseyiş kapladı yüzünü. Denisof, gülümsedi. Petya, Tihon'un da katıldığı şen bir kahkaha koyuverdi.

"Ama canım, ele gelir yanı yoktu," dedi Tihon "Giysisi kötüydü, nereye götürecektim onu? Hem terbiyesizin biriydi, efendim! 'Nasıl olur, ben anaral oğluyum, gitmem' dedi bana,"

Denisof:

"A, hayvan herif!" dedi. "Onu sorguya çekecektim."

"Ben sorguya çektim onu," dedi Tihon. "Çok bir şey bilmiyorum dedi. Bizimkiler sayıca fazla ama işe yaramazlar, dedi. Bunların yalnızca adı asker, dedi. Bir bağırın her şeyi ele geçirirsiniz, dedi."

Tihon, neşeyle, kararlı bir tavırla Denisof'un gözlerine bakarak bitirdi sözünü.

Denisof, sert bir sesle:

"Şimdi yüz kırbacı yedin miydi aptallığa vurmayı görürsün!" dedi.

"Kızacak ne var?" dedi Tihon. "Sizin bu Fransızlarınızı ben hiç mi görmedim sanki? Bak şimdi ortalık kararsın, sana istediğini getireyim, istersen üçünü birden."

Denisof:

"E, haydi gidelim!" dedi.

Toplanma yerine kaşları öfkeyle çatık, hiç konuşmadan gitti.

Tihon, arkadan geliyordu, çalılıklara attığı bir çift çizmenin sözünü ederek Kazaklar'ın onunla gülüştüğünü, ona güldüklerini duyuyordu Petya.

Tihon'un sözleri ve gülümsemesi karşısında tutulduğu gülme nöbeti geçip de onun bir adam öldürdüğünü birdenbire anlayınca Petya fena oldu. Tutsak trampetçiye dönüp baktı; yüreğinin sızladığını duydu. Ama bu duygu ancak bir an sürdü. Başını daha dik tutmak, yürekli olmak ve bulunduğu çevreye yakışan bir kimse olmak için ciddi bir tavırla, Yasavul'a ertesi günkü eylem üzerine sorular sormak gereğini duydu.

Gönderilmiş olan subay Denisof'la karşılaştı yolda. Dolohof'un geleceğini, onun orada her şeyin yolunda gittiğini bildirdi.

Denisof, birdenbire neşelendi. Petya'yı yanına çağırdı.

"E, biraz kendinden söz et bakalım," dedi.

VII

Petya, ailesinden ayrılıp Moskova'dan çıktıktan sonra alayına katılmış, çok geçmeden de büyük bir güce komuta eden bir generalin yaveri olmuştu. Subaylığa yükseleli ve özellikle seferi orduya girip Vyazma savaşına katılalı beri, Petya, artık büyüdüğü, adam olduğu için, tatlı bir sevincin coşkunluğu içindeydi. Gerçek bir kahramanlık fırsatını kaçırmak korkusuyla sürekli bir heyecan ve telaş duyuyordu. Orduda gördüğü, denediği şeylerden çok memnundu. Bununla birlikte, asıl kahramanca işler, şimdi onun bulunmadığı yerlerde oluyormuş gibi geliyordu ona. Şimdi, bulunmadığı yerlere ulaşmak için içi içine sığmıyordu.

Yirmi bir ekimde, general, Denisof'un müfrezesine birini göndermek istediğini söyleyince, Petya, kendisinin gönderilmesini o denli acıklı bir biçimde istedi ki, general hayır diyemedi. Ama onu gönderirken, Vyazma savaşındaki çılgınca eylemini, gönderdiği yere yolu izleyerek gidecek yerde, atını savaş çizgisine, Fransız ateşi altına sürerek, orada, tabancasıyla iki el ateş etmesini anımsayarak, Denisof'un herhangi bir hareketine katılmasını yasakladı. Denisof, ona kalıp kalamayacağını sorduğu zaman, Petya, bundan ötürü kızarmış, şaşırmıştı. Orman kenarına gelince Petya, görevini eksiksiz yerine getirerek hemen dönmek düşüncesindeydi. Ama Fransızları, Tihon'u görüp de gece kesinlikle baskın verileceğini öğrenince, çok saygı gösterdiği generalin değersiz bir adam, bir Alman olduğuna, Denisof'un, Yasavul'un, Tihon'un birer kahraman olduklarına, zor bir anda onları bırakıp gitmenin ayıp olacağına, bir görüşten diğerine geçişte gençlere özgü bir hızla karar verdi içinden.

Denisof, Petya ve Yasavul'la toplanma yerine vardığı zaman, ortalık artık kararıyordu. Yarı karanlıkta eyerli atlar, alanda kulübecikler kuran ve (Fransızlar dumanı görmesin diye) ormanın sel çukurunda kor durumuna gelmiş ateşler yakan Kazaklar, süvariler görünüyordu. Küçük bir kulübenin sofasında bir Kazak, kollarını sıvamış koyun eti doğruyordu. Kulübenin içinde Denisof birliğinden üç subay vardı, bir kapıyı masa haline getirmeye çalışıyorlardı. Islak giysilerini çıkarıp kurutmaya verdi ve hemen yemek masası kurma işinde subaylara yardıma koyuldu Petya.

On dakika sonra masa hazırlanmış, üstü sofra beziyle örtülmüştü; masada votka, bir matara rom, beyaz ekmek, kavrulmuş koyun eti ve tuz vardı.

Petya, subaylarla birlikte sofraya oturup her yerinden yağlar akan elleriyle, güzel kokulu, yağlı koyun etini parçalarken, herkese karşı derin ve çocukça bir sevginin yüreğinde heyecanını duyuyor, bunun için başkalarının da kendisine karşı aynı duyguyu beslediğine inanıyordu.

Denisof'a seslenerek:

"E, ne dersiniz, Vasili Fedoroviç?" dedi. "Sizinle bir gün kalırsam bir şey olur mu?" Yanıtını kendisi verdi: "Öğrenmem buyurulmuştu, işte ben de öğreniyorum... Bırakın beni... Ödül istemiyorum... Şunu istiyorum ki..." Dişlerini sıktı, dik tuttuğu başını sarsıp elini sallayarak çevresine bakındı.

Denisof, gülümseyerek:

"En önemli yere," diye yineledi.

Petya:

"Yalnız, rica ederim, bana birtakım veriniz, ben komuta edeyim," diye devam etti. "Ne olursunuz! Ah, bıçak mı?"

Eti kesmek isteyen bir subaya döndü, çakısını ona uzattı.

Subay, çakıyı beğendiğini söyledi. Petya, kızararak:

"Sizde kalsın, efendim. Bende bundan çok var," dedi. "Ay, büsbütün unutmuşum be yahu," diye birdenbire bağırdı. "Bende kuru üzüm var, çok güzel, çekirdeksiz. Bizim kantinci yenidir, çok iyi malları var. Yarım kilo aldım. Tatlısız yapamam. İster misiniz?"

Petya, sofaya, Kazak'ın yanına koştu, içinde yarım kilo değin kuru üzüm bulunan bir çıkın getirdi:

"Yiyiniz, baylar, yiyiniz."

Yasavul'a dönerek:

"Kahve cezvesi gerekmez mi?" dedi. "Bizim kantinciden güzel bir cezve satın aldım. Çok güzel şeyler var onda. Hem de çok namuslu bir adam. İşin başı bu. Size kesinlikle göndereceğim. Hem belki de çakmaktaşlarınız tükenmiştir. Olur ya. Yanıma aldım, işte burada." Çıkınını gösterdi.

"Yüz tane çakmaktaşı var. Çok ucuza aldım. Ne gerekliyse alın, lütfen, yoksa hepsi..."

Fazla gevezelik ettiğini düşünerek birdenbire sustu ve kızardı.

Başka budalalıklar edip etmediğini anımsamaya çalıştı. O gün olup bitenleri anımsayarak trampetçi Fransız'la ilgili izlenimleri üzerinde durdu. 'Bizim için çok iyi ama onun için? Onu nereye soktular? Karnını doyurdular mı? Bir kötülük ettiler mi ona?' diye düşündü. Ama çakmaktaşları konusunda fazla gevezelik ettiğini düşünerek konuşmaktan çekiniyordu artık.

'Sorsam mı acaba? Kendisi çocuk olduğu için çocuğa acıdı diyecekler. Ne biçim çocuk olduğumu yarın onlara gösteririm; sonra... ayıp mı olur acaba? Eh, hepsi bir!'

Kızararak, yüzlerinde alay ifadesi belirip belirmediğini görmek için ürkek ürkek subaylara bakıp şöyle dedi:

"Tutsak alınan şu çocuğu çağırmak ayıp mı olur? Yemek için ona bir şey vermek... belki..."

Denisof, bu anımsatmada ayıp bir şey görmeyerek:

"Yaa, zavallı çocukcağız," dedi. "Çağırın buraya. Adı Vincent Bosse. Çağırın."

"Ben çağırırım," dedi Petya.

Denisof:

"Çağır, çağır! Zavallı çocuk," diye yineledi.

Denisof, bunları söylerken, Petya, kapıda duruyordu. Subayların arasından geçti, Denisof'un yanına sokuldu:

"İzin verin sizi öpeyim, dostum," dedi. "Ah, ne güzel, ne güzel!"

Denisof'u öptü ve dışarıya koştu.

Kapının önünde durarak bağırdı:

"Bosse! Vincent!"

Karanlıkta bir ses:

"Kimi arıyorsunuz, bayım?" diye sordu.

Petya, bugün tutsak alınan genç Fransız'ı aradığını söyledi.

Kazak:

"Ha! Vesioni'yi mi?" dedi.

Vincent adını Kazaklar Vesioni, köylüler ve askerler Visenia biçimine sokmuşlardı. Her iki biçimde de baharın akla gelmesi genç Fransız'ın durumuna uygun düşüyordu.

Karanlıkta ağızdan ağza geçerek giden sesler ve gülüşmeler duyuldu.

"Şurada ateşin yanında ısınıyordu. Hey Visenia! Visenia! Visenni."

Petya'nın yanında duran bir Kazak:

"Oğlan açıkgöz!" dedi. "Biraz önce karnını doyurduk. Çok acıkmıştı."

Karanlıkta ayak sesleri duyuldu, çıplak ayaklarını çamurda şaplatarak kapıya yaklaştı trampetçi.

Petya:

"Ah, siz misiniz! Yemek ister misiniz? Korkmayın, size bir kötülük yapmayacaklar. Girin, girin."

Ürkek ürkek ve sevecenlikle koluna dokunarak ekledi:

"Girin, girin!"

"Teşekkür ederim, efendim," diye yanıt verdi çocuk ve çamurlu ayaklarını kapının eşiğine silmeye başladı.

Petya, trampetçiye çok şeyler söylemek istiyor, ama göze alamıyordu. Sofada, onun yanında ayak değiştirip duruyordu. Sonunda, karanlıkta elini tutup sıktı.

Sevecen bir fısıltıyla:

"Girin, girin!" diye yineledi.

Kendi kendine, 'Ah, ona ne iyilik etsem acaba?' dedi ve kapıyı açarak genç çocuğa yanından yol verdi.

Trampetçi, kulübeye girince Petya, dikkati üzerine çekmeyi onur kırıcı sayarak ondan uzakta oturdu. Cebindeki paraları yokluyor, onları trampetçiye vermenin ayıp olup olmayacağını kestirmeye

çalışıyordu.

VIII

Petya'nın dikkati, Denisof'un buyruğuyla kendisine votka, koyun eti verilen, çetede alıkonulması ve diğer tutsaklarla karıştırılmaması için Rus kaftanı giydirilmesi buyurulan trampetçiden, Dolohof'un gelmesiyle ayrılmıştı. Dolohof'un olağanüstü yiğitliğine, Fransızlara karşı acımasızlığına ilişkin orduda birçok öykü dinlemişti. Bu nedenle Dolohof kulübeye girdiği andan beri gözlerini ayırmadan ona bakıyor; Dolohof'un meclisine yakışmayan bir insan olmamak için dik tuttuğu başını sarsarak daha yiğit görünmeye çalışıyordu.

Petya, Dolohof'un kılığı, sadeliği karşısında şaşkınlığa düşmüştü.

Denisof, çekmen giyiyordu, sakal bırakmıştı, göğsünde Ermiş Nikolay'ın kutsal tasvirini taşıyor, konuşmasında ve bütün tavırlarında makamının özelliğini belli ediyordu. Eskiden Moskova'da İran giysisi giyen Dolohof'ta, şimdi, tersine, en titiz bir muhafız subayının kılığı vardı. Temizce tıraş olmuştu, düğme iliğine Georgiyef nişanı ilişik pamuklu bir muhafız ceketi giyiyordu, başında düz giydiği bir şapka vardı. Islak yamçısını köşede çıkardı. Denisof'a yaklaşarak, kimseyle hoşbeş etmeden hemen durum üzerine sorular sormaya başladı. Denisof, taşıt kolu konusunda büyük birliklerin kurdukları tasarıları, Petya'yla gelen mektubu, iki generale verdiği yanıtı bildirdi ona. Sonra da Fransız birliği konusunda bütün bildiklerini anlattı.

Dolohof:

"Bu böyle, ama sayılarını ve hangi birlikler olduklarını bilmek gerek," dedi. "Gidip görmeli. Ne kadar olduklarını bilmeden işe girişilmez. Ben sağlam iş görmeyi severim. Baylardan biri benimle onların karargâhına gelmek istemez mi? Yanımda üniformam da var."

Petya, atıldı:

"Ben, ben... Ben gelirim sizinle!" diye bağırdı.

Denisof, Dolohof'a döndü:

"Gitmene gerek yok," dedi. "Hele buna gelince hiç bırakmam onu."

Petya:

"İyi doğrusu!" diye bağırdı. "Niçin gitmeyecekmişim?"

"Gerek yok da ondan."

"Ama bağışlayınız beni, çünkü... çünkü... Gideceğim, işte bu!"

Dolohof'a dönerek sordu:

"Alıyor musunuz beni yanınıza?"

Dolohof, Fransız trampetçisinin yüzüne dikkatle bakarak dalgın dalgın:

"Niçin almayayım?" diye yanıt verdi.

Denisof'a dönerek sordu sonra:

"Bu delikanlı çoktan mı yanınızda?"

"Bugün yakaladılar, ama bir şey bilmiyor. Yanımda alıkoydum onu."

Dolohof:

"Peki öbürlerini ne yapıyorsun?" diye sordu.

Denisof, birdenbire kızararak:

"Ne mi yapıyorum? Makbuz karşılığında gönderiyorum," diye bağırdı. "Ve çekinmeden söyleyebilirim ki, sorumluluğunu vicdanımda taşığım tek bir kimse yok. Otuz ya da yüz kişiyi muhafızların gözetimi altında kente göndermek, açık söyleyeyim, askerliğin onurunu lekelemekten daha mı zor yani?"

Dolohof, soğuk bir gülümsemeyle:

"Bak, on altı yaşındaki küçük konta bu çeşit tatlı sözleri söylemek yakışır," dedi. "Ama sen bunları artık bir yana bırakmalısın."

Petya, sıkılganlıkla:

"Ben bir şey söylemiyorum ki, yalnız sizinle kesinlikle geleceğim, diyorum," dedi.

Dolohof, Denisof'u kızdıran bu konudan özel bir haz duyuyormuş gibi.

"Senin ve benim için, dost, bütün bu çeşit nezaketleri bir yana bırakma zamanı geldi artık," diye devam etti. "Peki bunu niçin yanında tutuyorsun?" diyerek başını salladı. "Ona acıdığın için mi? Senin o makbuzlarını biz biliriz. Yüz kişi gönderirsin, ama oraya otuz kişi varır. Yolda açlıktan ölürler ya da öldürülürler. Tutsak almamak da aynı şey değil mi?"

Yasavul, ışıklı gözlerini küçülterek doğru der gibi başını salladı.

"Hepsi bir, sözü uzatmaya gerek yok. Ahlaki sorumluluğu üzerime almak istemem. Ölecekler diyorsun. İyi ya. Benim elimde ölmesinler de."

Dolohof, güldü:

"Beni yakalamaları onlara yirmi kez buyrulmadı, inanır mısın? Yakalasalar beni de, şövalyeliğine bakmadan seni de akkavak dalında sallandırırlar. -Sustu- Ama işe gelelim biz. Kazak'ımı eşyaları aramaya göndermeli. Bende iki Fransız üniforması var. E, birlikte gidelim mi?" diye Petya'ya sordu.

Petya, kulaklarına değin kızardı:

"Ben mi? Evet, evet, kesinlikle!" diye bağırdı Denisof'a bakarak.

Dolohof, tutsaklara yapılacak işlem üzerinde Denisof'la tartışırken Petya, gene bir tedirginlik, bir telaş duyumsadı; ama onların neden söz ettiklerini iyice anlayamadı gene. 'Büyükler, tanınmış kimseler böyle düşünüyorlarsa demek böyle gerekli, demek böylesi iyi,' diye düşündü. 'Asıl sorun, kendine boyun eğdiğimi, bana buyurabildiğini Denisof'un aklına getirmemesidir. Kesinlikle

Dolohof'la Fransız karargâhına gideceğim. Bu işi o yapabiliyorsa ben de yaparım.'

Gitmemesi konusunda Denisof'un bütün söylediklerine Petya, her şeyi kendisinin de gelişigüzel değil, titizlikle yapmaya alışık olduğunu, tehlikeyi hiç düşünmediğini söyleyerek yanıt verdi.

"Çünkü, şunu kabul ediniz ki, ne kadar oldukları doğru bilinmezse... Belki yüzlerce kişinin yaşamı buna bağlı, oysa biz iki kişiyiz," dedi. "Sonra ben bunu çok istiyorum, kesinlikle, kesinlikle gideceğim, beni alıkoyarsanız daha kötü olur."

IX

Fransız kaputları ile şapkalarını giymiş olan Dolohof ile Petya, atlarını, Denisof'un ordugâhı gözetlediği açıklığa doğru sürdüler; zifiri bir karanlığa gömülmüş olan ormanı geçerek dereye indiler. Aşağıya vardıklarında, Dolohof, yanlarındaki Kazaklar'a orada beklemelerini söyledi, sonra da atını hızlı tırısa kaldırıp köprüye doğru yollandı.

Petya, heyecandan boğulacak bir durumda, onun yanında ilerliyordu. Fısıltılı bir sesle:

"Eğer yakalanırsak canlı teslim olmam!" dedi.

Hemen ekledi:

"Üzerimde tabanca var!"

Dolohof, hızlı hızlı ve yavaşça uyardı:

"Rusça konuşma!"

Tam o sırada karanlığın içinden bir ses yükseldi:

"Kim var orada?"

Soruyu bir silah şakırtısı izlemişti.

Yüzüne bir anda kan basan Petya, hemen tabancasına sarılmıştı.

Dolohof'sa atını hep aynı hızla sürerek:

"Altıncı Alay Uhlanlar'ı," diye yanıt verdi.

Köprünün üzerinde bir nöbetçinin siyah görüntüsü seçiliyordu. Adam sordu:

"Parola?"

Dolohof, atını yavaşlatıp adım adım ilerlemeye başlamıştı:

"Söyler misin, Albay Gerard burada mı?" diye sordu.

Nöbetçi, yanıt vermedi, yolu kesip yineledi:

"Parola?"

Dolohof, birden parladı, atını nöbetçinin üzerine sürerken:

"Devriye gezen bir subaya nöbetçiler parola sormaz!" diye bağırdı. "Albay Gerard'ın burada olup olmadığını soruyorum?"

Yana çekilen nöbetçinin yanıtını beklemeden atını sırta doğru sürdü.

Dolohof, birden, yolun bir kıyısından öbür kıyısına geçen bir insan karaltısı görmüştü. Onu durdurup komutan ve subayların nerede olduğunu sordu.

Omzunda bir torba taşıyan ve asker olduğu anlaşılan adam, Dolohof'un atına yaklaşıp hayvanı okşadı; sonra da içten, dostça bir tavırla, komutan ve subayların sırtın yukarısında, sağda, bir çiftliğin (bey malikânesini çiftlik diye adlandırıyordu.) avlusunda olduklarını söyledi ve uzaklaştı.

Her iki kıyısında da çoban ateşleri yanan ve Fransızca konuşmalar yükselen yolu izleyerek bey konağının avlusuna yöneldi Dolohof. Avlu kapısından girince attan indi. Yakınında birkaç kişinin yüksek sesle söyleşerek oturduğu bir ateşe yaklaştı. Ateş, büyük ve harlı alevlerle yanıyordu.

Kenarda bir kazanda bir şeyler pişiyordu. Kalpaklı, mavi kaputlu bir asker de diz çökmüş, harbiyle kazanı karıştırıyordu. Yüzü, alevin parlak ışığıyla aydınlanıyordu.

Ateşin öte yanında gölgede oturan subaylardan biri, kendini iyice koyulaşan söyleşiye kaptırmıştı:

"Katır gibi dayanıklıdır hergele!" diye gülerek.

Öbürü de gülüyordu.

"Kök söktürür insana!" diye yanıt verdi neşeyle gülmesini sürdürerek.

Karanlıkta atlarıyla ateşe yaklaşan Dolohof ile Petya'nın ayak seslerini işitir işitmez sustular ve o yana doğru bakmaya başladılar.

Dolohof, yüksek sesle ve sözcüklerin üzerine basarak selamladı:

"Günaydın, beyler!"

Subaylar hemen kımıldanmıştı. Uzun boylu olanı ateşin yanından dolanarak Dolohof'a yaklaştı:

"Siz misiniz?" dedi. "Hangi rüzgâr attı?"

Yanıldığını hemen anlamış, sözünü bitirmemişti. Hafifçe başını eğip Dolohof'u bir yabancıyı selamlar gibi selamladı ve ona ne gibi bir hizmeti dokunabileceğini sordu.

Dolohof, arkadaşıyla birlikte alayına yetişmek istediğini söyledi; ve ortaya konuşarak, Altıncı Alay üzerine bir şey bilip bilmediklerini sordu. Kimse bir şey bilmiyordu.

Birkaç saniye herkes sustu. Subaylar, kendisine ve Dolohof'a düşmancalığa varan bir kuşkuyla bakıyorlarmış gibi geldi Petya'ya.

O sırada ateşin ötesinden doğru çekingen ama gene de kıkırdayan bir ses yükseldi:

"Akşam yemeği gibi bir umudunuz varsa biraz fazla geç kaldınız!"

Dolohof, karınlarının tok olduğunu, gece yollarına devam etmeleri gerektiğini söyledi.

Atları, kazanı karıştıran askere teslim ettikten sonra ilerleyip ateşin önündeki uzun boylu subayın yanına çömeldi. Bu subay, gözlerini hiç ayırmaksızın ona bakıyordu. Hangi alaydan olduğunu yeniden sordu. Dolohof, soruyu duymamazlıktan geldi. Ve cebinden çıkardığı bir Fransız piposunu yaktıktan sonra, o gece alacakları yolun Kazaklar'a karşı ne kadar güvenlik altında olup olmadığını sordu subaylara.

Ateşin önündeki subay:

"Bütün her yerde haydutlar kol geziyor!" diye yanıt verdi.

Dolohof, Kazaklar'ın ancak kendisi ve yol arkadaşı gibi gecikmiş olanlar için bir tehlike oluşturduğunu söyledi. Sözlerine, büyük birliklere herhalde saldırmayı göze alamayacaklarını ekledi. Ama kimse yanıt vermedi.

Petya, ateşin önünde durmuş onun konuşmasını dinlerken, her an, 'Şimdi herhalde ayrılır artık!' diyordu içinden.

Ama Dolohof, yeniden başladı kesintiye uğrayan konuşmasına. Taburlarında kaç kişi bulunduğunu ve tutsakların sayısını açık açık sordu. Ayrıca birliklerindeki Rus tutsaklarına ilişkin sorular da sorarak şöyle dedi:

"Çok pis bir iş bu leşleri yedekte taşıyıp durmak! Aslında alçakları kurşuna dizmek gerekir!"

Bu sözlerin ardından da öyle bir kahkaha savurdu ki, Petya, Fransızların durumun gerçeğini hemen kavrayacaklarını sandı ve elinde olmayarak bir adım geriye çekildi.

Dolohof'un sözlerine gene kimse yanıt vermemişti. Yüzü görünmeyen bir subay (kaputuna sarınmış yatıyordu.) doğruldu yalnız ve arkadaşına kısık sesle bir şeyler söyledi. Dolohof, kalktı, atları tutan askere hayvanları getirmesini söyledi.

Petya, elinde olmaksızın Dolohof'a yaklaştı. 'Acaba atları verirler mi?' diye düşünüyordu.

Atları verdiler.

"İyi akşamlar, beyler!" dedi Dolohof.

Petya, 'İyi akşamlar,' diyecekti ama bitiremedi sözünü. Subaylar kendi aralarında kısık sesle konuşuyorlardı. Dolohof, yerinde duramayan atına binmek için uzun süre uğraştı; sonra bayağı sürerek avlu kapısından çıktı. Petya da onun yanı sıra ilerliyordu. Fransızların arkalarından koşup koşmadıklarına bakmak istiyor ama bir türlü göze alamıyordu.

Dolohof, yola çıkınca, geldikleri yönde uzanan kırlara doğru değil de köy boyunca ilerlemeye koyulmuştu. Bir yerde dönüp kulak verdi. Sonra da Petya'ya:

"İşitiyor musun?" dedi. "Dinle bak!"

Petya, Rusça konuşmalar duydu. Ateşlerin yanında Rus tutsakların karartılarını gördü. Daha sonra aşağıya, köprüye yöneldiler ve hiçbir şey söylemeksizin üzgün üzgün dolaşan nöbetçiyi geçip Kazaklar'ın onları beklediği dereye indiler.

"Hadi hoşça kal," dedi Dolohof, Petya'ya. "Denisof'a söyle şafak sökerken ilk silah sesiyle işe girişiyoruz."

Ayrılıp gitmek istedi ama Petya, birden koluna yapıştı.

"Durun!" diye bağırdı. "Büyük bir kahramansınız siz! Ne güzel bir şey bu. Bilseniz ne çok seviyorum sizi!"

"Peki, peki," dedi Dolohof.

Ama Petya, onu bırakmıyordu. Dolohof, karanlıkta delikanlının kendisine doğru eğildiğini gördü. Kucaklaşmak istediğini anladı ve uzanıp öptü onu. Sonra da atını çevirip mahmuzlayarak, karanlığın içinde kaybolup gitti.

X

Toplanma yerine dönen Petya, sofada Denisof'la karşılaştı. Denisof, Petya'yı bıraktığı için kendi kendine kızıyordu, heyecan ve telaşla onu bekliyordu.

"Çok şükür!" diye bağırdı. "Eh, çok şükür!" Petya'nın heyecanlı öyküsünü dinleyerek yineledi. "Tanrı cezanı versin, senin yüzünden uyuyamadım. Eh, çok şükür, artık yatmalı! Sabaha kadar iyi bir uyku çekebiliriz."

"Hayır," dedi Petya. "Benim daha uykum gelmedi. Hem ben kendimi bilirim, uyursam tamamdır. Hem ben savaştan önce uyumamaya da alışkınım."

Petya, gezinin ayrıntılarını anımsayarak ve ertesi gün olacak olan şeyleri açıkça gözlerinin önünde canlandırarak kulübede bir süre oturdu. Sonra, Denisof'un uyuduğunu görüp dışarıya çıktı.

Dışarısı zifiri karanlıktı. Yağmur dinmişti, ama ağaçlardan hâlâ damlalar düşüyordu. Toplanma yerinin yakınında Kazak kulübeciklerinin ve birlikte bağlı atların karartıları görünüyordu. Kulübenin arkasında, yanlarında atlar olan iki furgonun karartısı seçiliyor, sel çukurunda sönmeye yüz tutmuş ateşlerin son kızıllıkları beliriyordu. Kazaklar'ın ve süvarilerin hepsi uyumuyorlardı; şurada burada, düşen yağmur damlalarından ve atların yem çiğnemesinden çıkan seslerle karışık hafif, fısıldar gibi konuşmalar duyuluyordu.

Petya, sofadan çıktı, karanlıkta çevresine bakındı, furgonlara yaklaştı. Furgonların altında biri horluyor, çevrelerinde eyerli atlar yulaf yiyordu. Petya Küçük Rusya soylularından olmakla birlikte Karabah diye çağırdığı atını karanlıkta tanıdı, ona yaklaştı.

Burun deliklerini koklayıp onu öperek:

"E, Karabah, yarın iş göreceğiz," dedi.

Furgonun altındaki Kazak sordu:

"Ne o, bey, uyumuyor musun?"

"Hayır, şey... Adın sanırım Lihaçof'tu değil mi? Ben yeni geldim. Fransızlara gitmiştik."

Petya, yalnız geziye çıkışını değil, niçin geziye çıktığını ve yaşamını ortaya koymayı, körükörüne iş görmeye niçin yeğlediğini de anlattı uzun uzun.

Kazak:

"Artık şöyle güzel bir uyku çektirseniz?" dedi.

Petya:

"Hayır, alışkınım ben," diye yanıt verdi. "Tabancalarınızdaki çakmaktaşlarınız tükendi mi? Ben getirdim, istersen vereyim."

Kazak, Petya'yı yakından görebilmek için, furgonun altından başını çıkardı.

"Çünkü ben her şeyi düzenli bir biçimde yapmaya alışmışımdır," dedi Petya. "Kimileri rastlantıya bırakır, hazırlık yapmazlar, sonra da sızlanırlar. Ben böyle şeyi sevmem."

"Bu doğru!"

"Ha, sonra, kuzum, kılıcımı lütfen biler misin, körlen... (Petya, yalan söylemekten korktu birden.) Hiç bilenmemiştir. Yapar mısın?"

"Niçin yapmayayım, olur."

Lihaçof, kalktı, eşyalarını karıştırdı; Petya, çeliğin ve bileyitaşının sesini duydu çok geçmeden ve furgonun üstüne çıkıp oturdu.

Kazak, furgonun altında kılıcı biliyordu.

"E, nasıl, yiğitler uyuyorlar mı?" dedi Petya.

"Kimi uyuyor, kimi uyumuyor."

"Ya oğlan ne yapıyor?"

"Veseniy mi? Sofada bir yere çöküverdi. Yaşadığı korkudan sonra sanırım artık memnundur."

Bundan sonra Petya, uzun süre susarak seslere kulak verdi. Karanlıkta ayak sesleri duyuldu; bir Kazak göründü.

Birisi, furgona yaklaşarak sordu:

"Ne biliyorsun?"

"Beyin kılıcını biliyorum."

Petya'nın süvari sandığı adam:

"Çok iyi yapıyorsun," dedi. "Tas sizde mi kaldı?"

"İşte şurada, tekerleğin yanında."

Süvari, tası aldı:

"Herhalde, nerdeyse gün ağaracak!" dedi.

Esnedi ve uzaklaştı.

Ormanda, Denisof'un birliğinde, anayoldan bir buçuk kilometre uzakta olduğunu; Fransızlardan alınmış, yanı başında atlar bağlı bir furgonun üstünde oturduğunu, altında Kazak Lihaçof'un kendi kılıcını bilediğini, sağdaki büyük karartının toplanma yeri, aşağıda, soldaki kızıl parlak beneğin sönmekte olan ateş, tası almaya gelen adamın susayan bir süvari olduğunu Petya'nın bilmesi gerekti; ama o bir şey bilmiyor, bilmek istemiyordu şimdi. İçinde gerçeğe benzeyen hiçbir şey olmayan gizemli bir dünyadaydı o. Büyük karartı belki de gerçekten toplanma yeriydi, ama belki yeraltına açılan bir mağaraydı. Kızıl benek belki ateşti, ama belki de kocaman bir devin gözüydü. Belki şimdi o, gerçekten de bir furgonun üstünde oturuyordu, belki de furgonun üstünde değil, üzerinden düşse bütün gün, bütün bir ay ve hiçbir zaman yere ulaşamayacağı korkunç biçimde yüksek bir kuleydi kim

bilir! Furgonun altında oturan belki sıradan bir Kazak olan Lihaçof'tu, belki de kimsenin bilmediği dünyanın en iyi, en yiğit, en olağanüstü, en kusursuz adamıydı. Belki su almak için oraya gelip dereye inen, gerçekten de bir süvariydi, belki de daha şimdi gözden yitmiş, büsbütün yok olmuştu; yoktu o.

Petya'yı, gördüğü hiçbir şey şaşkınlığa düşürmüyordu şimdi. Her şeyin olası olduğu gizemli bir dünyada yaşıyordu.

Gökyüzüne baktı. Gökyüzü de yeryüzü gibi gizemliydi. Gökyüzü berraklaşıyordu; ağaçların tepeleri üzerinden yıldızları ortaya çıkararak hızla çekiliyordu bulutlar. Kimi vakit ortalık açılır gibi oluyor, siyah, temiz bir gök görünüyordu. Kimi vakit siyah lekeler tam bir bulut halini alıyordu. Yüksek, çok yüksek görünüyordu kimi vakit gök; kimi vakit de büsbütün açılıyor, bayağı elle ulaşılacak gibi oluyordu.

Petya, gözlerini kapadı, sallanmaya başladı. Damlalar düşüyordu. Yavaştan bir konuşma duyuluyordu. Atlar kişneyip tepişiyorlardı. İlerde birisi horluyordu.

Bilenen kılıç, 'çink, çink, çink, çink' diye gıcırdıyordu. Birdenbire bilinmeyen, tatlı ve parlak bir marş çalan bir orkestra sesi duyuldu. Nataşa gibi Petya da müziğe Nikolay'dan daha çok yatkındı; ama hiçbir zaman müzik öğrenmemiş, müziği düşünmemişti; bundan ötürü ansızın içine doğan ezgiler, ona çok yeni ve çekici geliyordu. Müzik gittikçe daha iyi duyuluyordu. Melodi yükseliyor, sazlardan birinden öbürüne geçiyordu. Füg denen şey oluyordu, ama Petya'nın füg konusunda en küçük bir fikri yoktu. Bir kemana, bir trampete benzeyen -ama kemandan ve trampetten daha iyi ve daha temiz ses çıkaran- sazların her biri kendi havasını çalıyor, daha onu bitirmeden, hemen hemen aynı şeye başlamış olan bir diğeriyle, bir üçüncüsüyle ve dördüncüsüyle karışıp sonra hepsi birleşiyor ve gene yüce bir ilahide, ya da parlak bir utku marşında birleşiyordu.

Petya, sallanarak, "Ah, düş görüyormuşum," dedi. "Bu ses benim kulaklarımda. Belki benim orkestram bu. Haydi, devam orkestra. Haydi!"

Gözlerini kapadı. Her yandan ve sanki uzaktan gelen sesler titreşmeye başladı ve gene aynı tatlı ve yüce marşta birleşti bütün her şey. Petya, kendi kendine, 'Ah, bu olağanüstü! Ne çok istiyorum ve nasıl istiyorum!' dedi.

Bir an bu koca orkestrayı yönetmeyi denedi.

'Ey, susss, suss, kesin soluğunuzu şimdi, ve sesler ona boyun eğdiler. 'Haydi şimdi daha güçlü, daha canlı, daha, daha neşeli,' ve niçin böyle olduğunu bilinmez derinliklerden gittikçe yükselen ağırbaşlı sesler duydu. 'Haydi, sesler, katılın!' diye buyurdu.

İlkin erkek sesleri, sonra kadın sesleri duyuldu uzaktan. Onların olağanüstü güzelliğini içmek Petya için hem korkunç, hem de müthiş haz verici bir işti.

Parlak zafer marşına bir tek şarkı karıştı; damlalar damlıyordu; kılıç, çink, çink, çink diye gıcırdıyordu; koroyu bozmadan ve ona uyarak tepişip kişniyordu atlar.

Petya, bunun ne kadar sürdüğünü bilmiyordu. Bir haz duyuyor, haz duyuşuna şaşıyor ve bunu kimseyle paylaşamayışına üzülüyordu. Lihaçof'un sevecen sesi uyandırdı onu:

"Tamam, efendimiz! Fransız'ı ikiye biçebilirsiniz artık!"

Petya, ayıldı:

"Ortalık ağarıyor, gerçekten ortalık ağarıyor!" diye bağırdı hemen.

Daha önce görünmeyen atlar şimdi kuyruklarına kadar seçiliyor, çıplak dalların arasından nemli bir aydınlık yükseliyordu.

Petya, silkinip furgondan aşağı atladı. Cebinden gümüş bir ruble çıkarıp Lihaçof'a verdi; kılıcı sallayarak denedikten sonra kınına soktu. Kazaklar, atları çözdüler, kolanları sıkıştırdılar.

"İşte komutan!" dedi Lihaçof.

Denisof, toplanma yerinden çıktı, Petya'ya seslendi. Hazırlanma buyruğunu veriyordu.

XI

Alacakaranlıkta, herkes atını çabucak bulmuş, kolanlar sıkıştırılmış ve komutla yerini almıştı. Denisof, toplanma yerinin yanında duruyor, son buyrukları veriyordu şimdi. Birliğin piyadesi, çamurda şıpırdayan yüzlerce ayakla, önden yol boyunca ilerledi, ağaçlar arasında sabahın sisi içinde bir anda kayboldu. Yasavul, Kazaklar'a bir dizi buyruk verdi. At bin buyruğunu sabırsızlıkla bekleyerek atını dizginlerinden tutuyordu Petya. Soğuk suyla yıkanmış yüzü, özellikle gözleri ateş gibi yanıyordu; sırtında soğuk bir ürperme, bütün bedeninde hızlı ve ölçülü bir titreme vardı.

Denisof:

"Her şey hazır mı?" dedi. "Atları getirin!"

Atlar getirildi. Denisof, kolanlar gevşek olduğu için Kazak'ına çıkıştı; atına binmeden onu azarladı. Petya, ayağını üzengiye geçirdi. At, her zamanki gibi bacağını ısırma oyunu yapıyordu. Petya, kendi ağırlığını duymaksızın eyere sıçradı, arkadan karanlıkta yola koyulan süvarilere dönerek Denisof'a yaklaştı.

"Vasili Fedoroviç, bana bir görev veremez misiniz? Lütfen... Tanrı aşkına," dedi.

Denisof, Petya'nın varlığını unutmuşa benziyordu. Ona baktı. Sert bir sesle:

"Yalnız bir koşulla," dedi. "Komutumdan çıkmayacaksın ve hiçbir yere burnunu sokmayacaksın."

Denisof, bütün yürüyüş süresince Petya'yla bir daha hiç konuşmadı, sessizce ilerledi. Orman kenarına vardıkları vakit ortalık iyice ağarmıştı. Denisof, Yasavul'la yavaşça bir şeyler konuştu; Kazaklar, Petya ile Denisof'un yanından geçmeye başladılar. Hepsi geçince Denisof, atını sürdü, sırtın eteğine doğru yollandı. Atlar, beden ağırlıklarını arkaya doğru vererek ve kayarak süvarileriyle dereye indiler. Petya, Denisof'la yan yana gidiyordu. Titreme bütün bedeninde giderek artıyordu. Ortalık daha da ağarıyor, yalnız uzakları sis örtüyordu. Denisof, aşağıya inince arkaya dönüp baktı; yanında duran Kazak'a başını salladı ve:

"İşaret!" dedi.

Kazak, elini kaldırdı, bir silah sesi duyuldu. İlerden dörtnala kalkan atların nal sesleri, her yandan bağırtılar ve yeniden silah sesleri işitildi bir anda.

İlk nal sesleri ve bağırtıların duyulmasıyla birlikte Petya, atını kamçılayıp dizginleri koyvererek, kendisine bağıran Denisof'u dinlemeksizin dörtnala ileri atıldı. Silah sesi duyulunca, ortalık birdenbire, gün ortasında olduğu gibi, parlak bir ışıkla aydınlanmış gibi geldi Petya'ya. Atını köprüye sürdü. Önde, yol üzerinde atlarını dörtnala kaldırmış Kazaklar vardı. Köprünün üstünde geride kalmış bir Kazak'a çarptı ve dörtnala yoluna devam etti: İlerde birtakım adamlar -herhalde Fransızlar'dı- yolun sağ yanından sol yanına doğru koşuyorlardı. Biri Petya'nın atının ayaklarına dolanarak çamura yuvarlandı.

Bir kulübenin önünde Kazaklar toplanmışlardı, bir şey yapıyorlardı. Kalabalığın içinden korkunç bir bağırtı duyuldu. Petya, atını bu kalabalığa doğru sürdü. İlk gördüğü şey göğsüne doğrulan mızrağın sapına sarılmış, yüzü sapsarı, alt çenesi titreyen bir Fransız oldu.

Petya:

"Hurra... Çocuklar... Bizimkiler..." diye bağırdı ve kızışan atına dizginlerle vurarak köy sokağından ileriye atıldı.

İlerde silah sesleri işitiliyordu. Yolun iki yanından koşan Kazaklar, süvariler ve üstleri başları yırtık Rus tutsakları bağırıp çağırarak anlaşılmaz bir şeyler söylüyorlardı. Mavi kaputu, şapkasız, kırmızı yüzlü, kaşları çatılmış genç bir Fransız, kendini süngüsüyle süvarilerden korumaya çalışıyordu. Petya yetiştiği zaman Fransız yıkılmıştı. Petya'nın kafasında 'gene geç kaldım' diye bir düşünce şimşek gibi çakıp söndü. Atını, sürekli silah seslerinin geldiği yana sürdü. Silah sesleri, bir gün önce Dolohof'la gittikleri yerden, bey konağının avlusundan geliyordu şimdi. Fransızlar orada çitin arkasında, sık otların bürüdüğü bahçede saklanmış, avlu kapısının önünde toplanmış olan Kazaklar'a ateş ediyorlardı. Petya, kapıya yaklaşınca barut dumanı içinde Dolohof'u gördü; solgun, yeşilimsi bir yüzü vardı, adamlarına bağırarak bir şeyler söylüyordu. Petya kendisine yaklaşınca bağırdı:

"Arkadan! Piyadeyi bekleyin!"

Petya:

"Beklemek mi? Hurra," diye bağırdı ve bir dakika yitirmeden tüfek seslerinin geldiği yana, barut dumanlarının en yoğun olduğu yere doğru atını dörtnala sürdü. Bir yaylımateş duyuldu, boşa giden kurşunlar vızıldıyor ve bir yerlere çarpıyordu. Kazaklar ve Dolohof, Petya'nın arkasından atlarını konağın avlu kapısından içeri sürdüler. Dalgalanan koyu dumanların ortasında Fransızların bir kısmı silahlarını atarak otların içinden fırlayıp Kazaklar'a doğru koşuyor, diğer bir kısmı sırttan aşağı, göle kaçıyordu. Petya, atını avlu boyunca dörtnala sürüyor ve dizginleri tutacak yerde her iki elini tuhaf bir biçimde ve hızla sallıyor, eyerden gittikçe biraz daha kaykılıyordu. Hayvan, sabah aydınlığında görünmeyen, kül bağlamış bir ateşe basarak birdenbire durdu ve Petya, bir külçe gibi bütün ağırlığıyla ıslak toprağa yuvarlandı. Kazaklar, başı kımıldamadığı halde, kollarının ve bacaklarının nasıl hızla sarsıldığını gördüler. Başını delip geçmişti kurşun.

Dolohof, kılıcına bağlı bir mendille evden çıkıp yanına gelen ve teslim olduklarını bildiren Fransız komutanıyla konuştuktan sonra atından indi, kımıltısız ve kolları açık yatan Petya'ya yaklaştı.

Kaşlarını çatarak:

"İş bitti" dedi ve avlu kapısına, karşıdan gelen Denisof'a doğru yürüdü.

Denisof, Petya'nın yere serilme durumunu, pek iyi bildiği bu kesin ölüm durumunu uzaktan görmüştü.

"Öldü mü?" diye bağırdı.

Dolohof:

"İşi bitti," diye yineledi. Bu sözü söylemek ona zevk veriyordu sanki; yetişen Kazaklar'ın aldıkları tutsaklara doğru hızla yürüdü.

"Tutsak almak yok!" diye Denisof'a bağırdı.

Denisof, yanıt vermedi; Petya'nın yanına geldi, attan indi, titreyen elleriyle Petya'nın kana, çamura bulanmış ve sararmış yüzünü kendine doğru çevirdi.

"Tatlısız yapamam... Çok güzel bir üzüm, hepsini alın..." sözlerini anımsadı. Kazaklar, şaşkınlık içinde dönüp köpek havlamasını andıran hıçkırıkların geldiği yana baktılar. Denisof, hızla başını çevirdi, çite yaklaştı, tutunup üzerine yığıldı birden.

Piyer Bezuhof, Denisof ile Dolohof'un kurtardığı Rus tutsakları arasındaydı.

XII

Piyer'in bulunduğu tutsak kafilesi konusunda, Moskova'dan çıktığından beri Fransız komutanlığına yeni bir buyruk gelmemişti. Yirmi iki ekimde, Moskova'dan hep birlikte çıktığı kıtalar ve ağırlıklarla birlikte değildi artık bu kafile. İlk aşamalarda arkalarından gelen peksimet yüklü araba konvoyunun yarısı Kazaklar tarafından ele geçirilmiş, öbür yarısı ilerleyebilmişti; önden giden yaya süvarilerden kimse kalmamıştı artık. Hepsi ortadan kaybolmuştu. İlk aşamalarda önde görünen topçunun yerini Mareşal Junot'nun Vestfalyalı muhafızlarca korunan dev yük arabaları konvoyu tutmuştu şimdi. Tutsakların arkasından süvari donanım ağırlıkları geliyordu.

Önceden üç kol durumunda ilerleyen Fransız birlikleri, Vyazma'dan bu yana, tek bir yığın durumunda gidiyorlardı. Moskova'dan sonraki ilk molada Piyer'in fark ettiği düzensizlik belirtileri, artık açıkça görülüyordu.

Geçtikleri yolun iki yanı at leşleriyle doluydu; türlü kıtalardan artakalmış, üstleri başlan yırtık pırtık askerler görülüyordu ortada. Bir geçen kola katılıyor, bir geri kalıyorlardı.

Yürüyüş sırasında birkaç kez yalancıktan tehlike işareti verildi; muhafız erleri silahlarını kaldırdılar, havaya ateş ettiler, birbirlerini ezerek alabildiklerine kaçtılar ama gene toparlanarak birbirlerini azarladılar boşuna ürkü yarattıkları için.

Birlikte giden üç topluluk -süvari deposu, tutsaklar ve Junot'nun araba konvoyu- hâlâ başlı başına birer bütün oluşturuyordu; ama her üçü de hızla eriyordu artık.

Başlangıçta yüz yirmi yük arabası bulunan depoda şimdi ancak altmış araba kalmıştı; ötekiler çetecilerce ele geçirilmiş ya da atılmışlardı. Junot'nun konvoyundan birkaç araba terk edilmiş ya da ele geçirilmişti. Üç araba Davout'nun kolordusundan geri kalan askerlerce soyulmuştu. Piyer, bu konvoya, muhafızlardan daha çok tutsaklardan nöbetçi dikildiğini, yanında, mareşalin gümüş kaşıklarından biri bulundu diye arkadaşlarından bir Alman erin, mareşalin buyruğuyla kurşuna dizildiğini Almanlar kendi aralarında konuşurken duymuştu.

Bu üç toplulukta en çok eriyenler tutsaklardı. Moskova'dan çıkan üç yüz elli kişiden geri kalanlar, şimdi yüz kişiden azdı. Tutsaklar, muhafızlık eden askerleri, eyer deposundan ve Junot'nun konvoyundan daha çok sıkıyordu. Eyerlerin, Junot'nun kaşıklarının bir şeye yarayabileceklerini biliyorlardı; ama aç ve ölen ya da yolda kalırlarsa öldürülmeleri buyrulan Rusları muhafaza etmek için nöbet tutulması anlaşılmaz değil, ayrıca insanın gücüne de giden bir şeydi. Kendilerinin de içinde bulundukları bu acıklı durumda, tutsaklara karşı duydukları acımaya kapılmaktan ve böylelikle kendi durumlarını kötüleştirmekten korkar gibi onlara çok soğuk ve sert davranıyordu muhafızlar.

Dorogobuj'da muhafız erler, tutsakları bir at ahırına kapayıp kendi mağazalarını yağmalamaya gittikleri sırada tutsak askerlerden birkaçı duvarın altını delerek kaçtı; ama yakalanıp kurşuna dizildiler.

Tutsak subayların erlerden ayrı gitmesi için, Moskova'dan çıkarken konulan kural, çoktan kalkmıştı; yürüyebilen herkes birlikte gidiyordu; üçüncü aşamadan sonra Piyer de Karatayef'le ve Karatayef'i kendisine sahip seçen eğri bacaklı boz köpekle gene birleşti.

Moskova'dan ayrılışın üçüncü günü, Karatayef'in Moskova hastanesinde sağaltılan sıtması tutmuştu; Karatayef ne kadar zayıflarsa Piyer ondan o kadar uzaklaşıyordu. Nedenini bilmiyordu, ama Karatayef, zayıflamaya başladığından beri ona yaklaşmak için çaba harcaması gerekiyordu. Ona yaklaşıp da molada yatarken her zaman çıkardığı iniltiyi, bedeninden yayılan ve şimdi de ağırlaşan kokuyu duyunca Piyer, ondan uzaklaşıyor, onu düşünmüyordu.

Tutsaklıkta, barakada akıl ve düşünceyle değil, bütün varlığıyla ve yaşantısıyla, insanın mutluluk için yaratılmış olduğunu, bu mutluluğun insanın kendisinde, doğal ve insani ihtiyaçlarının giderilmesinde olduğunu öğrenmişti. Bütün mutsuzluklar yokluktan değil, çokluktan ileri gelir; ama şimdi, yürüyüşünün bu son üç haftasında ortaya yeni, avutucu bir gerçek daha çıkıyordu. Bu, dünyada korkunç bir şeyin olmadığıydı. İnsanın tam mutlu ve özgür olacağı bir durum nasıl yoksa, tam mutsuz ve tutsak olacağı bir durum da yoktu bu dünyada. Bir acı sınırının, bir de özgürlük sınırının varolduğunu ve bu sınırların çok yakın olduğunu öğrenmişti. Kuş tüyü yatağında bir tüy eğrildiği için acı çeken adam, tıpkı şimdi çıplak ve nemli toprak üzerinde uyurken bir yanı üşüyüp öbür yanı ısınan adamın çektiği acıyı çekiyordu. Dar balo ayakkabılarını giydiği zamanlar, tıpkı şimdi yara bere içinde ve artık büsbütün çıplak olan ayaklarıyla (ayakkabıları çoktan parçalanmıştı.) yürürken çektiği acıyı çekiyordu o da. Karısıyla, sandığı gibi kendi özgür iradesiyle evlendiği zaman, geceyi geçirmek için at ahırına kapatıldığı şu andan daha özgür olmadığını öğrenmişti. Sonraları kendinin de acı dediği, ama o zaman hemen hemen duymadığı şeylerin başlıcası, açılmış ve kabuk bağlamış yaralarla dolu çıplak ayaklarından çektikleriydi (At eti lezzetli ve besleyiciydi, tuz yerine kullanılan baruttaki güherçilenin tadı da hoştu; şiddetli soğuklar yoktu, gündüzleri yolda hava hep sıcaktı, geceleri çoban ateşleri yanıyordu; kendisini yiyen bitler bedenini ısıtıyorlardı). İlk zamanlar feci olan bir şey vardı: Ayakları.

Yürüyüşün ikinci gününde ateşin başında yaralarını inceleyerek yürümenin olanaksız olduğunu düşündü ama herkes kalkınca, o da topallayarak yola koyuldu. Isındıktan sonra da artık sızı duymadı. Akşama doğruysa ayakları daha korkunç bir hal alıyordu. Ama Piyer, onlara bakmıyordu. Başka şeyler düşünüyordu.

İnsandaki bütün yaşam gücünü; yoğunluğu belli bir ölçüyü aşınca fazla buharı serbest bırakan buhar kazanlarındaki güvenlik sübapını andıran insan beyninin özel etkinliğinin, yani dikkatin yer değiştirmesinin kurtarıcı gücünü ancak şimdi anlıyordu.

Geride kalan tutsakların ateş edilerek nasıl öldürüldüğünü, yüzden fazla tutsak böyle öldürüldüğü halde görmemiş, işitmemişti. Günden güne güçten düşen ve yakında aynı sona uğrayacak olan Karatayef'i düşünmüyordu. Kendiniyse daha da az düşünüyordu. Durumu kötüleştikçe, gelecek daha korkunç bir biçim aldıkça içinde bulunduğu durumla o oranda ilişkisiz ve avutucu, sevinçli düşünceler, anılar, sahneler gelip geçiyordu zihninden.

XIII

Piyer ayın yirmi ikisinde, öğle üzeri çamurlu, kaygan bir yoldan ayaklarına ve yolun çukur ve tümseklerine bakarak yokuş yukarı çıkıyordu. Ara sıra başını kaldırıp çevresindeki kalabalığa ve ayaklarına bakıyordu. Kalabalık da, ayakları da aynı derecede kendisinin olan, yabancı olmayan şeylerdi. Eğri bacaklı boz Seriy, yolun kenarında neşeli neşeli koşuyor, arada bir çevikliğini göstermek için arka ayağını büküp üç ayak üzerinde, sonra gene dört ayak üzerinde sıçrıyor ve havlayarak, leşlere konan kargaların üzerine atılıyordu. Moskova'da olduğundan daha keyifli, daha canlıydı Seriy. Her yanda insan etinden hayvan etine türlü bozulma derecelerinde etler vardı; geçen askerler kurtların yanaşmasına engel olduğu için, Seriy bol bol et yiyebiliyordu.

Sabahtan beri yağmur yağıyordu. Neredeyse dinecek, hava açacak gibi olurken kısa bir aradan sonra daha şiddetle başlıyordu. Yağmura doyan yol artık su çekmiyor, tekerlek izlerinden derecikler akıyordu.

Piyer, sağa sola bakıp adımlarını üçer üçer sayarak ilerliyor ve aldıkları yolu parmaklarıyla hesaplıyordu. Yağmura seslenerek, 'Hadi bakalım, hadi, daha yağ, daha!' diyordu için için.

Ona, hiçbir şey düşünmüyormuş gibi geliyordu; ama aslında ruhu uzak ve derin bir yerde önemli, avutucu bir şey düşünüyordu. Karatayef'le bir gün önceki konuşmasından çıkan derin bir anlamdı bu.

Piyer, bir gün önce gece molasında sönmüş bir ateşin yanından üşüyerek kalkmış, yakındaki daha iyi yanan bir ateşin başına gitmişti. Yaklaştığı bu ateşin yanında Platon, bir harmani giyer gibi başına çektiği kaputuna sarınmış, tatlı, hoş, ama zayıf ve hasta sesiyle, askerlere, Piyer'in bildiği bir öyküyü anlatıyordu. Vakit gece yarısını geçmişti. Karatayef'in her zaman sıtma nöbetinden kurtularak dirildiği ve özellikle canlı olduğu bir andı. Ateşe yaklaşıp da Platon'un zayıf, hasta sesini duyunca ve ateşin parlak ışığıyla aydınlanan acıklı yüzünü görünce yüreğinin sızladığını duyumsadı. Bu adama karşı duyduğu acımadan ürkerek uzaklaşmak istedi, ama başka ateş yoktu; Platon'a bakmamaya çalışarak ateşin yanına oturdu:

"Sağlığın nasıl?" diye sordu.

Karatayef:

"Sağlığım mı? Hastalığa ağlamakla ölüme çare bulunmaz!" dedi.

Hemen öyküsüne geri döndü:

"İşte kardeşim..." Zayıf, solgun yüzünde bir gülümseme, gözlerinde, sevinçli bir pırıltıyla devam etti. "İşte kardeşim..."

Piyer, bu öyküyü biliyordu. Karatayef, yalnız ona ilk kez ve hep ayrı bir zevkle anlatmıştı. Ama bu öyküyü iyi bildiği halde yeni bir şey dinler gibi dikkatle dinliyordu; anlatırken Karatayef'in, görünüşe göre, duyduğu sessiz heyecan Piyer'e de bulaşmıştı. Ailesiyle birlikte namuslu bir biçimde yüreğinde Tanrı korkusuyla yaşayan ve bir gün zengin bir tüccar arkadaşıyla Makari panayırına giden yaşlı bir tüccara ilişkindi bu öykü.

Öykü şöyleydi:

Bir hana inen iki arkadaş yatıp uyurlar, ertesi gün tüccarın arkadaşı soyulmuş ve boğazlanmış olarak bulunur. Kanlı bıçak yaşlı tüccarın yastığı altından çıkar. Tüccar yargılanır, kırbaçlanır, -o zamanın düzenine göre diyor Karatayef- kürek cezasıyla sürgüne gönderilir:

İşte kardeşim (Piyer, öykünün burasında gelmişti), aradan on yıl ya da daha fazla bir zaman geçer. Zavallı yaşlı adam sürgünde kürek yaşamı yaşamaktadır hep. Gerektiği üzere buna katlanıyor, kötü bir şey yapmıyor ve yalnız ölümünü istiyor. Ne güzel, öyle değil mi? Bir gece kürek mahkûmları işe gitmek için, şuradaki bizler gibi toplanıyorlar, yaşlı da onlarla birlikte. Kimin niye mahkûm olduğundan, Tanrı karşısındaki suçundan söz açılıyor. Kimi bir, kimi iki cana kıydığını, kimi kundakçılık ettiğini, kimi kaçak bir toprak kölesi olduğunu, yani hiç yüzünden acı çektiğini söylüyor. Yaşlıya soruyorlar: 'Ya sen, büyükbaba, sen niçin çekiyorsun?' Yaşlı, 'Aziz kardeşler,' diyor, 'kendi günahımızı, insanların günahını çekiyorum. Ben kimsenin canına kıymadım, kimsenin bir şeyini almadım. Tersine, yoksul kardeşlere verirdim. Ben, aziz kardeşler, tüccarım, büyük servetim vardı. Bu böyle diyor,' ve onlara, efendime söyleyeyim, bütün olan bitenleri bir bir anlatıyor. 'Ben, kendi çektiğime yanmıyorum' diyor. 'Beni, efendime söyleyeyim, Tanrı seçti. Yalnız yaşlı karıma ve çocuklarıma acıyorum' diyor ve yaşlıcağız ağlamaya başlıyor. Rastlantı bu ya, tüccarı öldüren bu adam da, efendime söyleyeyim, aralarındaymış. 'Büyükbaba, bu iş nerde oldu?' diye soruyor. 'Ne zaman, hangi ayda?' Her şeyi sorup öğreniyor. Yüreği sızlıyor. Yaşlıya şöylece yaklaşıp pat diye ayaklarına kapanıyor. 'Benim yüzümden yandın, zavallı yaşlıcık' diyor. 'Gerçek mi gerçek; bu adam suçsuz olarak, yok yere acı çekiyor, çocuklar. O işi ben yaptım ve bıçağı uyurken başının altına soktum. Beni bağışla, büyükbaba, İsa aşkına' diyor.

Karatayef, tatlı tatlı gülümseyip ateşe bakarak sustu; odunları düzeltti:

"Yaşlı, ona, Tanrı seni bağışlar diyor; biz hepimiz Tanrı'ya karşı suçluyuz, ben kendi günahımı çekiyorum. Yaşlı adam acı gözyaşlarıyla ağlıyor. Ne dersin, şahinciğim..." Öykünün asıl güzelliği ve bütün önemi şimdi anlatacağı şeyde saklıymış gibi, yüzü heyecanlı bir gülümsemeyle gittikçe daha aydınlanarak devam ediyordu. "... Bu cani, yönetime ne söylüyor dersin? 'Ben, diyor, altı kişi öldürdüm. Berbat herifin tekiydi zaten. Ama en çok acıdığım bu yaşlıcağızdır. Benim yüzümden ağlamasın,' diyor. Yazıp çiziyorlar, tutanağı gereken yere yolluyorlar. Yer uzak, mahkeme işi bitirinceye, hükümet makamları arasında gerektiği üzere yazışmalar yapılıncaya kadar zaman geçiyor. Sonunda iş çara dayanıyor. Tüccarın serbest bırakılması, kendisine, giydiği hükme göre tazminat verilmesi konusunda çarın buyruğu gelinceye kadar aradan zaman geçiyor. Kâğıt geliyor, zavallı yaşlıcığı aramaya koyuluyorlar; suçsuz olarak yok yere acı çeken yaşlı nerede? Çardan kâğıt gelmiş, arıyorlar -Karatayef'in alt çenesi titriyordu.- Oysa o, Tanrı suçlarını bağışlasın, ölmüş bile. İşte böyle, şahinciğim," diyerek sözünü bitirdi ve uzun süre sessizce gülümseyerek önüne baktı Karatayef. Öykünün kendisi değil, gizemli anlamı, bu öyküyü anlatırken Karatayef'in yüzünde parlayan tatlı heyecan ve bu heyecanın gizemli anlamıdır ki, Piyer'in ruhunu şimdi belirsiz ve tatlı bir duyguyla dolduruyordu.

XIV

"Herkes yerine!" diye bir ses duyuldu birden. Tutsaklar ile muhafızlar arasında, mutlu, önemli bir olayı beklemekten gelen sevinçli bir telaş başgöstermişti. Her yerden komut sesleri yükseldi; sol yandan tutsakları dolaşarak gelen, giyimleri ve atları kusursuz, tırısa kalkmış süvariler göründü. Bütün yüzlerden, önemli kimseler yaklaşırken insanlarda genellikle görülen heyecan okunuyordu. Tutsaklar bir yere yığıldılar, itilerek yoldan çıkarıldılar; muhafızlar sıraya dizildiler.

"İmparator! İmparator! Mareşal! Dük!" bağırtıları yükseldi.

Besili muhafızlar geçer geçmez çift sıra koşumlu, kıratlı bir kupa arabasının gürültüsü duyuldu. Üç köşeli şapka giyen bir adamın sakin, güzel, tombul ve beyaz yüzü Piyer'in gözüne ilişti. Mareşallerden biriydi bu. Mareşalin bakışları Piyer'in kocaman, göze batan gövdesi üzerinde durdu; kaşlarını çatışında, yüzünü öteye çevirişinde bir acıma ve bunu gizleme isteği görür gibi oldu Piyer.

Depoyu yöneten general, kızarmış, ürkek bir yüzle, zayıf atını sürerek kupa arabasını dörtnala izliyordu. Birkaç subay toplanmış, askerler onların çevresini sarmışlardı. Herkesin yüzü heyecanlı, telaşlıydı.

Piyer, şu sözleri duydu:

"Ne dedi? Ne dedi?"

Mareşal geçerken tutsaklar yığın durumunda toplanmışlardı; Piyer, bu sabah henüz görmediği Karatayef'i gördü. Karatayef, kaputuna sarılmış, bir kayın ağacına sırtını dayamış oturuyordu. Bir gün önce suçsuz yaşlı tüccarın öyküsünü anlatırken yüzünün tatlı dikkatine ayrıca bir ağırbaşlılık da eklenmişti.

Karatayef, gözyaşlarıyla şimdi buğulanmış olan sevimli, yuvarlak gözleriyle Piyer'e baktı; belli ki onu yanına çağırıyordu, ona bir şey söylemek istiyordu. Ama Piyer, kendisi için çekiniyordu. Onun bakışlarını görmemezlikten geldi ve hızlı adımlarla uzaklaştı.

Tutsaklar gene yola düzülünce Piyer dönüp geriye baktı. Karatayef yolun kenarında, kayın ağacının dibinde oturuyordu; iki Fransız, başında, ona bir şeyler söylüyorlardı. Piyer, bir daha dönüp bakmadı. Topallayarak yamaca tırmandı.

Arkadan, Karatayef'in oturduğu yerden bir silah sesi geldi. Piyer, bu silah sesini açıkça duymuştu, ama hemen o anda, Smolensk'e kadar kaç durak kaldığını kestirmek için mareşal geçmeden önce başlamış olduğu hesabı daha bitirmediğini anımsadı. Saymaya başladı. İki Fransız askeri koşarak onun yanından geçti; biri, namlusundan hâlâ duman çıkan tüfeğini elinde tutuyordu. İkisi de sararmıştı, yüzlerinde -biri ürkek ürkek Piyer'e baktı.- kundakçıların idamında genç askerin yüzünde gördüğüne benzer bir şey vardı. Piyer, askere baktı, önceki gün bu askerin gömleğini ateşte kuruturken yaktığını ve onunla alay edildiğini anımsadı.

Arkada, Karatayef'in oturduğu yerde bir köpek uluyordu. Piyer, 'Hay aptal, ne diye bağırıyor?' diye düşündü.

Onun gibi yanı başında giden asker arkadaşları da silah sesinin, sonra da köpek ulumasının geldiği

yana dönüp bakmadılar, ama bütün yüzlerde sert ve ciddi bir ifade okunuyordu.

XV

Depo, tutsaklar ve yük arabaları, Şamşevo köyünde durdular. Herkes ateşlerin çevresinde toplandı. Piyer, bir ateşe yanaştı, bir parça kızarmış et yedi ve sırtını ateşe vererek yattı, hemen de uyudu. Borodino'dan sonra Mojaisk'te uyuduğu uykuyu uyuyordu gene.

Gene gerçek olaylar düşlerle karıştı; birisi -kendisi mi, başkası mı, her kimse- ona birtakım düşünceler, dahası Mojaisk'te kendisine söylenen düşüncelerin aynını yineledi yeniden.

'Yaşam her şeydir. Yaşam Tanrı'dır. Yaşam varoldukça Tanrı'yı tanımak zevki verir. Yaşamı sevmek Tanrı'yı sevmektir. Asıl güç ve kutsal olan şey de bu yaşamı acılarıyla, günahsız çekilen acılarıyla sevmektir.'

Piyer, Karatayef'i anımsadı.

İsviçre'de kendisine coğrafya dersi vermiş olan çoktan unuttuğu yumuşak davranışlı yaşlı öğretmen birden bütün canlılığıyla gözünün önüne geldi. 'Dur bakalım,' diyordu yaşlı öğretmen. Piyer'e küreyi gösteriyordu. Bu küre belli çevresi olmayan canlı, titreyen bir küreydi. Bütün yüzü sıkıca birbirine bitişmiş damlalarla sınırlıydı kürenin. Bu damlalar durmadan depreşiyor, yer değiştiriyordu. Birkaçı birleşip tek bir damla durumuna geliyor, ya da biri bölünüp birkaç damla oluyordu. Her damla yayılmaya, fazla yer kaplamaya çalışıyor, ama aynı çabayı gösteren diğer damlalar onu sıkıştırıyor, kimi vakit onu yok ediyor, kimi vakit birleşiyorlardı.

Yaşlı öğretmen:

"İşte yaşam!" dedi.

Piyer, 'Ne kadar sade ve açık,' diye düşündü. 'Eskiden bunu niçin bilmiyordum?'

"Tanrı oradadır; her damla onu elden gelen en büyük ölçülerde yansıtmak için genişletmeye çalışır. Yükselir, başka damlalarla karışır, sıkışır, yüzeyde yiter, derine gömülür, sonra gene yüzeye çıkar. Karatayef akıp gitti işte anladınız mı, çocuğum?" dedi öğretmen.

"Anladınız mı, hay Tanrı'nın cezası!" diye bağırdı biri ve Piyer uyandı.

Doğrulup oturdu. Ateşin önünde, biraz önce bir Rus askerini yerinden iten bir Fransız çömelmiş, et kızartıyordu. Sıvanmış kıllı kolları, damarlı, kısa parmaklı, kırmızı elleri beceriyle çeviriyordu harbiyi. Kaşları çatıktı, korların ışığında kahverengi, asık yüzü seçiliyordu.

Arkasında ayakta duran bir askere dönerek belirgin bir biçimde hızlı hızlı:

"Ona göre hepsi bir... Haydut!.. Geç!" diye homurdandı.

Asker, harbiyi çevirerek, Piyer'e somurtkanca bir göz attı. Piyer, öteye dönerek gölgeli yere baktı. Bir Rus askeri, Fransız'ın itip yerinden attığı tutsak ateşin yanında oturmuş eliyle bir şeyi sıvazlıyordu. Piyer, daha yakından bakınca, askerin yanında kuyruğunu sallayarak oturan boz köpeği tanıdı.

Piyer:

"A, geldi mi?" dedi. "Ya Pla..."

Sözünü bitiremedi. Birdenbire ağacın dibinde oturarak Platon'un kendisine bakışı, duyulan silah sesi, köpek uluması, yanından koşarak geçen Fransızların katil yüzleri, namlusundan duman çıkan tüfek, bu molada Karatayef'in yokluğu, hepsi bir anda, birbirine bağlanarak canlandı zihinde. Karatayef'in öldürüldüğünü anlamaya artık hazırdı, ama o anda, nereden ortaya çıkmışsa, bir yaz mevsiminde Polonyalı bir dilberle Kiev'deki evinin balkonunda geçirdiği gecenin anısı canlanıverdi içinde. Piyer, bu anıları bugünkü izlenimleriyle bağlamaksızın, onlar üzerine bir yargı vermeksizin gözlerini kapadı. Yaz tablosu bir soğuk su banyosunun, titreyen bir mavi kürenin anısıyla karıştı, kendini suya doğru attı ve su boyunu aştı.

Güneş doğmadan gürültülü bağırışlarla ve sürekli tüfek sesleriyle uyandı. Yanından Fransızlar kaçışıyordu.

"Kazaklar!" diye bağırdı.

Bir dakika sonra Piyer'in çevresini bir dizi Rus yüzü sarmıştı.

Piyer, uzun süre ne olduğunu anlayamadı. Her yandan arkadaşlarının sevinç çığlıklarını duyuyordu.

Yaşlı askerler, Kazaklar'ı ve süvarileri kucaklayıp ağlayarak:

"Kardeşlerim! Dostlarım! Yavrularım!" diye bağırıyorlardı.

Süvariler ve Kazaklar, tutsakların çevresini almışlar, telaşla onlara kimi giysi, kimi çizme, kimi ekmek veriyordu. Piyer, ortalarına oturmuş hüngür hüngür ağlıyor, tek sözcük söylemiyordu; yanına ilk yaklaşan askeri kucakladı ve ağlayarak öptü.

Dolohof, harap evin kapısında duruyor, silahsızlandırılmış Fransız kafilelerinin önünden geçiriyordu. Olup bitenler karşısında şaşkına dönen Fransızlar yüksek sesle konuşuyorlardı, ama kamçıyla usulca çizmesine vurarak soğuk, cansız, iyi bir şey uyandırmayan bakışlarla kendilerine bakan Dolohof'un önünden geçerken konuşmaları kesiliyordu.

Öbür yanda Dolohof'un Kazak'ı duruyor; tutsakları sayarak her üç sayıda bir avlu kapısına tebeşirle bir çizgi çekiyordu.

Dolohof, ona sordu:

"Kaç kişi?"

Kazak, yanıt verdi:

"İki yüzdeyim."

Dolohof, Fransızlardan öğrendiği bir deyimle:

"Geçin, geçin!" dedi.

Geçen tutsakların gözleriyle karşılaşan bakışları müthiş bir pırıltıyla yanıyordu.

Denisof'sa kalpağını çıkarmış, Petya Rostof'un cesedini bahçede kazılan bir çukura götüren Kazaklar'ı çatık kaşlı gözlerle izliyordu.

XVI

Fransızların kaçışı, yirmi sekiz ekimde donlar başlayınca daha trajik bir durum aldı: Bir kısım insanlar soğuktan donuyor ya da çoban ateşlerinin başında ölesiye kavruluyorlardı. Ötekilerse, yani kaleskalar içinde kürklere bürünmüş imparator, krallar, dükler, yağma mallarıyla yollarına devam ediyorlardı. Ama işin içyüzü, kaçış, Fransız ordusunun çözülüşü, Moskova'dan çıktığından beri hiç değişmemişti.

Moskova'dan Vyazma'ya, yetmiş üç bin kişilik bir Fransız ordusundan (bütün savaş süresince çapulculuktan başka bir şey yapmayan muhafız alayını saymaksızın) otuz altı bin kişi kalmıştı (savaşlarda kırılanlar beş bin kişiden fazla değildi). İşte sonra gelen oranları matematik bir kesinlikle belirlemeye yarayan dizinin ilk oranı budur. Fransız ordusu Moskova'dan Vyazma'ya, Vyazma'dan Smolensk'e, Smolensk'ten Berezina'ya, Berezina'dan Vilno'ya, soğuğun, izlenmenin, yolda karşılaşılan engellerin derecesine ve ayrı ele alınacak bütün diğer koşullara bağlı olmaksızın, aynı oran içinde eriyip yok oldu. Üç kol durumunda ilerleyen Fransız birlikleri, Vyazma'dan sonra birleşip bir yığın durumuna geldiler ve sonuna kadar böyle gittiler. Berthier, imparatora, durumu bildirdi (ordunun durumunu yazarken ordu şeflerinin gerçekten nasıl uzaklaştıklarını herkes bilir). Berthier, şöyle yazıyordu:

"Çeşitli kolordulardaki birliklerin bu son iki üç gün içinde türlü denetimlerde gözlemlediğim durumlarını majestelerinize bildirmeyi görev sayarım. Bunlar darmadağınık denecek durumdadırlar. Hemen hemen bütün olaylarda bayrakları izleyen askerlerin sayısı ancak dörtte bir, diğerleri yiyecek bulmak ve disiplinden kurtulmak umuduyla türlü yönlerde gidiyorlar. Hepsi Smolensk'e rahat edilecek bir yer olarak bakıyor. Bu son günlerde birçok askerin mermilerini, silahlarını fırlatıp attıkları görüldü. Bu durum karşısında, ilerdeki tasarılarınız ne olursa olsun, majestelerine hizmet etme görevi, kıtaları Smolensk'te toplamayı, işe yaramayanları, yani atlarını yitirmiş süvarileri, silahsızları, gereksiz bagajları ve bugünkü güçlerle artık oranlı olmayan bir kısım topçuyu ayırmayı gerekli kılıyor. Bundan başka açlıktan ve yorgunluktan bitkin bir duruma gelmiş olan askerler için birkaç günlük dinlenme ve erzak da gerekli. Son günlerde birçok kimse, yolda ve ordugâhlarda öldü. Bu durum giderek daha da kötüleşiyor, buna hemen bir çözüm bulunmadığı takdirde, bir savaşta birlikleri denetim altında tutamamaktan korkmak için nedenler ortaya çıkacaktır.

Dokuz kasım, Smolensk'ten kırk beş kilometre uzakta."

Kendilerine adanmış toprak gibi görünen Smolensk'ten içeri dalınca Fransızlar yiyecek yüzünden birbirlerini öldürdüler. Kendi depolarını yağmaladılar; her şey yağma edilince de daha ötelere kaçıp gittiler.

Nereye, niçin gittiklerini bilmeden herkes gidiyordu. Kendisine kimse buyruk vermediğine göre, Napolyon, dehasıyla, bunu başkalarından daha az biliyordu. Ama gene de o ve çevresindekiler, eski alışkanlıklarını koruyorlardı. Buyruklar, mektuplar ve raporlar, günlük buyruk yazılıyordu; birbirlerini, efendim, kuzenim, d'Eckmühl Prensi, Napoli Kralı, vb. diye çağırıyorlardı. Ama buyruklar ve raporlar kâğıt üstünde kalıyor, hiçbiri uygulanmıyordu. Birbirlerini soylular gibi pohpohlamalarına, şimdi acısını çektikleri bir sürü kötülük yapmış zavallı, düşkün insanlar olduklarını biliyorlardı hepsi. Orduyu düşünüyorlarmış gibi tavırlar takınmalarına karşın herkes yalnız kendini, elden geldiğince çabuk kaçıp kurtulmayı düşünüyordu.

XVII

Moskova'dan Niemen'e, olan çekilme sırasında Rus ve Fransız ordularının eylemi bir körebe oyununa benzer; bir oyun ki her iki oyuncunun gözleri bağlanır. Biri, kovalayan oyuncuya kendini haber vermek için arada bir elindeki çıngırağı sallar. İlkin, kovalayan oyuncu hasmından korkmadan çıngırağı sallar, ama kötü duruma düştü mü sessizce sıyrılmaya çalışarak hasmından kaçar ve çoğu zaman kaçmayı düşünürken onun kollarına düşer.

Başlangıçta Napolyon orduları kendilerini haber veriyorlardı. Kaluga yolu üzerinde harekâtın ilk döneminde böyle yapıyorlardı. Ama sonra, Smolensk yoluna çıkınca çıngırağın topunu elle tutarak kaçıyor ve çoğu zaman arayı açtıklarını sanarak doğruca Rusların kucağına düşüyorlardı.

Fransızların kaçış hızı, Rusların aynı hızla onları izlemesi ve bu yüzden atların bitkin bir duruma gelmesi, düşmanın durumunu yaklaşık olarak öğrenmek için başlıca araç olan süvari keşiflerine olanak vermiyordu. Bundan başka, her iki orduda durum sık sık ve hızla değişiyor, dolayısıyla eldeki bilgi de, vaktinde yetişmiyordu. Düşman ordusunun ayın birinde bilmem nerede olduğu konusunda ayın ikisinde bir haber gelirse, üçünde bir önlem alınacakken, bu ordu artık iki uğrak aşmış oluyor ve büsbütün başka bir yerde bulunuyordu.

Bir ordu kaçıyor, öbürü kovalıyordu. Smolensk'ten başlayarak Fransızların önüne çeşitli birçok yol açıldı; öyle sanılır ki, orada dört gün kaldıktan sonra Fransızlar düşmanın nerede olduğunu öğrenebilirler, iyi bir şey düşünebilirler, yeni bir önlem alabilirlerdi. Ama dört günlük bir duraklamadan sonra, sürü durumunda gene sağa sola değil, hiçbir manevraya başvurmaksızın ve bir hedef gözetmeksizin eski berbat yoldan, ayak izlerini gözleyerek Krasnoye'ye ve Orşa'ya kaçıyorlardı.

Düşmanı önden değil arkadan bekleyen Fransızlar, yayılmış ve birbirinden yirmi dört saatlik bir uzaklıkla ayrılmış olarak kaçıyorlardı. En önde imparator, sonra krallar, dükler kaçıyordu. Napolyon'un Dinyeper'i aşarak sağı tutacağını -doğru olan tek yol buydu-düşünerek sağı izledi Rus ordusu ve Krasnoye'ye giden büyük yola çıktı. Orada, körebe oyununda olduğu gibi, Fransızlar öncülerimizle burun buruna geldiler. Fransızlar, karşılarında apansız düşmanı görünce şaşırdı ve korkuyla duraladılar; ama sonra, arkadan gelen arkadaşlarını bırakarak gene kaçmaya başladılar. Öyle ki Rus ordusunun bayağı safları arasından üç gün birbiri ardından ayrı ayrı Fransız birlikleri -kral naibinin, sonra Davout'nun ve Ney'in birlikleri- geçti. Bütün bunlar birbirine kendi talihlerine bırakmışlar, bütün ağırlıklarını, topçularını, askerlerinin yarısını bırakmışlardı; Rusların çevresinde sağdan yarım daire çizerek yalnız geceleri kaçıyorlardı.

Ney, kimseye zararı dokunmayan Smolensk duvarlarını havaya uçurmakla uğraştığı için (durumlarının felaketli olmasına karşın ya da özellikle bundan ötürü canlarını acıtan yeri çocuklar gibi döverek öç almak istiyorlardı.) on bin kişilik kolordusuyla, en son hareket eden bütün askerlerini, bütün toplarını bırakıp gece ormandan gizlice Dinyeper'i aşarak ancak bin kişiyle Orşa'ya, Napolyon'un yanına koştu.

Kendilerini izleyen orduyla körebe oynayarak Orşa'dan Vilno'ya doğru daha gerilere kaçtılar. Berejina'da bir daha karşılaştı. Birçoğu boğuldu, birçoğu teslim oldu, ama ırmağı geçenler kaçarak yollarına devam ettiler. Başkomutanları kürkünü giymiş, kızağa binip arkadaşlarını bırakarak tek

başına dörtnala kaçmıştı. Kaçabilenler böylece kaçtı, kaçamayanlar teslim oldu veya öldü.

XVIII

Fransızların bu kaçışında, mahvolmak için ellerinden gelen ne varsa yaptıkları, Kaluga yoluna sapıştan, komutanın ordudan kaçışına kadar bu kalabalığın hiçbir eyleminin bir anlamı olmadığı bu dönemde -seferin bu döneminde- kitlelerin eylemini bir kişinin istencine bağlayan tarihçilerin bu çekilmeyi kendi görüşlerine göre açıklamaları olanaksız gibi görünür. Ama böyle olmadı. Tarihçilerce, bu sefere ilişkin yığınlarla kitap yazıldı ve her yerde Napolyon'un buyrukları, planlarının, manevralarının inceliği, mareşallerinin dehası anlatıldı.

Her şeyi bol bir yöreden geçmek için kendisine yol verildiği bir sırada Napolyon'un, Maloyaroslavets'ten çekilmesi ve sonraları Kutuzof'un, onu kovaladığı koşut yol kendisine açıkken, kötü bir yoldan yapılan kesinlikle gereksiz bir çekilme, bize türlü türlü derin düşüncelerle açıklanır. Smolensk'ten Orşa'ya çekilmesi de aynı biçimde açıklanmıştı. Savaşı kabul ve orduya kendisinin komuta etmeye hazırlandığı yerdeki, Krasnoye'deki kahramanlığı betimleniyor sonra; burada bir kayın ağacı sopasıyla dolaşarak şöyle diyor:

"Yeter derecede imparatorluk yaptım, şimdi artık generallik yapma zamanı."

Buna karşın hemen ordunun arkada kalan dağınık birliklerini kendi yazgılarıyla baş başa bırakıp kaçarak yoluna devam ediyor.

Sonra bize, mareşallerin, özellikle Ney'in geceleyin ormanı yandan dolaşıp Dinyeper'i aşarak, sancaksız, topçusuz, askerlerinin onda dokuzunu yitirmiş olarak Orşa'ya kaçmaktan başka şey olmayan mertliğini anlatıyorlar.

Sonunda büyük imparatorun kahraman ordudan son ayrılışını tarihçiler bize büyük ve dâhice bir iş diye gösteriyorlar. İnsanoğlunun dilinde alçaklığın son kertesi diye adlandırılan ve her çocuğa yüz kızartıcı bir şey diye öğretilen kaçış bile, tarihçilerin dilinde bir özür buluyor.

Tarihi açıklamalarında esnek olan ipliklerini daha çok germek artık olanaksızlaştığı ve bütün insanlığın iyilik, dahası doğruluk dediği şeye artık açıkça aykırı düştüğü vakit, büyüklük kavramı cankurtaranına sarılır tarihçiler. Büyüklük, iyilik ve kötülük ölçüsünü böylece dışarda bırakır. Büyük için kötü yoktur. Suçu bir büyüğe yüklenecek bir felaket olamaz.

Tarihçiler, bir kez, bu büyüktür dedi mi, o zaman artık iyi ve kötü yok, büyük ve büyük olmayan vardır. Büyük iyi, büyük olmayan kötüdür. Onlara göre büyük, kahraman adını verdikleri birtakım özel varlıkların sıfatıdır. Napolyon, sıcak kürkleri içinde yalnız arkadaşlarını değil (açıkladığı gibi) kendisinin buraya getirdiği insanları ölümle baş başa bırakarak ülkesine çekilip giderken bu büyüktür diye iç rahatlığı duyuyor.

"Yücelik (kendisinde yüce bir şey görüyor.) yüce ile gülünç arasında, ancak bir adımlık uzaklık vardır," diyor. Bütün dünya elli yıl yineliyor: 'Yüce! Büyük! Napolyon büyüktür! Yüce ile gülünç arasında, ancak bir adımlık uzaklık vardır.'

Kimsenin aklına gelmiyor ki, büyüklüğü, iyi ve kötü ölçüleri dışında benimsemek ancak kendi hiçliğini ve ölçüsüz küçüklüğünü kabul etmektir.

Ellerinde İsa'nın verdiği iyi ve kötü ölçüsü bulunan bizler için ölçülmez hiçbir şey yoktur. Yalınlık,

iyilik ve doğruluk olmayan yerde de büyüklük yoktur.

XIX

Hangi Rus, 1812 yılı seferinin son dönemine ilişkin yazıları okurken acı bir keder, bir doyumsuzluk ve bir şaşkınlık duymamıştır? Üç ordu sayıca üstün bir güçle Fransızları sarmışken, bozguna uğrayan Fransızlar açlıktan ve soğuktan kırılıp kitle halinde teslim olurlarken ve Rusların hedefi (tarihin bize anlattığına göre) bütün Fransızları durdurmak, yollarını kesmek ve onları tutsak almaktan başka şey değilken, niçin tutsak edilmedikleri, yok edilmedikleri sorusunu kim kendi kendine sormamıştır?

Borodino Savaşı'nı sayıca Fransızlardan daha az bir güçle veren Rus ordusu nasıl olup da Fransızları üç yandan sardığı ve onları tutsak etmek amacını güttüğü halde bunu başaramadı? Fransızların bize üstünlükleri mi vardı ki onları kıskıvrak kuşattığımız halde tepeleyemedik? Bu nasıl böyle oldu?

Tarih (bu adla anılan tarih) bu sorulara yanıt vererek bunun Kutuzof'un, Tormasof'un, Çiçagof'un, falan filanın bu ya da şu manevraları yapmamasından ileri geldiğini söylüyor.

Ama niçin onlar, bütün bu manevraları yapmadılar? Saptanan hedefe ulaşılmamasından onlar suçluysa niçin onları yargılamadılar ve idam etmediler? Rusların başarısızlığından suçlu Kutuzof, Çiçagof ve başkaları olduğu varsayılsa bile Krasnoye ve Berejina önlerinde Rus birliklerinin içinde bulunduğu koşullarda (her ikisinde de Ruslar üstün durumdaydılar.) Fransız ordusunun mareşallerle, krallarla, imparatorla birlikte -Rusların amacı bu olduğu halde- niçin tutsak edilmediğini anlamak gene olanaksızdır.

Bu tuhaf olayın (Rus savaş tarihçilerinin yaptığı gibi) Kutuzof'un saldırıya engel olmasıyla açıklanması yersizdir; çünkü biliyorsunuz ki Kutuzof'un istenci orduyu Vyazma ve Tarutino önlerinde saldırıdan alıkoyamamıştır.

Borodino'da zayıf güçlerle tam ve üstün güçte bir düşmanı yenen Rus ordusu, Krasnoye'de, Berejina'da düzensiz Fransız sürülerine niçin yenildi?

Rusların hedefi çekilme çizgisini kesip Napolyon'u ve mareşallerini tutsak etmek idiyse ve bu hedefe ulaşmak şöyle dursun, bu yolda yapılan bütün girişimler en yüz kızartıcı bir biçimde suya düştüyse, seferin son dönemi de büsbütün haklı olarak Fransızlarca bir sıra utku biçiminde yorumlanıyor; büsbütün haksız olarak da, Rus tarihçilerine bir utku gibi görünüyordu.

Rus savaş tarihçileri, mantığı kendileri için zorunlu saydıkları oranda istemeyerek bu yargıya varıyorlar; yiğitlik, özveri, vb. gibi heyecanlı sözlere karşın istemeyerek kabul etmeleri gerekiyor ki, Fransızların Moskova'dan çekilişi Napolyon'un bir dizi zafer ve Kutuzof'un yenilgisidir.

Ama ulusal onur bir yana bırakılırsa bu yargının kendi içinde bir karşıtlık taşıdığı duyumsanılır. Çünkü Fransızların bir dizi zaferi onları tam bir felakete sürüklemiş, Rusların bir dizi yenilgisiyse onları düşmanı toptan yok etmeye, yurdu kurtarmaya götürmüştür.

Bu karşıtlığın kaynağı, olayları, hükümdarların, generallerin mektuplarından, bildirilerinden, raporlarından falan inceleyen tarihçilerin 1812 savaşının son dönemi için yanlış, hiçbir zaman var olmayan ve özü sözüm ona çekilme çizgisini keserek Napolyon'u mareşalleriyle birlikte, tüm ordusuyla tutsak etmekten başka şey olmayan bir amacın bulunduğunu varsaymaları ve

kabullenmeleridir.

Böyle bir amaç hiçbir zaman yoktu ve olamazdı, çünkü anlamı yoktu; erişilmesi büsbütün olanaksız bir şeydi.

Böyle bir amacın hiçbir anlamı yoktu; çünkü bozgun durumunda olan Napolyon ordusu var gücüyle kaçıyor, yani tam da bir Rus'un isteyebileceği şeyi yapıyordu. Ellerinden geldiğince hızla kaçan Fransızlara karşı bu türlü harekete girişmeye ne gerek vardı ki? İkincisi, bütün çabalarını kaçmaya yöneltmiş insanların yolu üzerinde durmak anlamsızdı.

Üçüncüsü, Fransız ordularını yok etmek için asker yitirmek anlamsızdı, çünkü bunlar dış nedenler olmadan da zaten yok oluyorlardı; o derecede ki, yollarında hiçbir engel olmadığı halde aralık ayında sınırdan öteye geçirdikleri güçten, yani bütün ordunun yüzde birinden fazlasını geçirmemişlerdi.

Dördüncüsü, imparatoru, kralları, dükleri falan tutsak etmeyi istemek anlamsızdı, çünkü bu, zamanın en usta diplomatlarının da (J. Maistre ve başkaları) kabul ettiği gibi, Rusların işini epey zorlaştıracaktı. Fransız birliklerini tutsak etmek isteği daha anlamsızdı; çünkü kendi ordularımız, Krasnoye'ye kadar yarı yarıya erimişti, oysa tutsak birliklerine muhafız tümenleri ayırmak gerekirdi, kendi askerlerimiz tam tayın alamıyor ve eldeki tutsaklar açlıktan ölüyordu.

Napolyon'un yolunu kesip ordusuyla birlikte ele geçirilmesine ilişkin derin düşünülmüş plan, evleklerini çiğneyen hayvanı bostandan kovalarken avlu kapısına koşup bu hayvanın kafasına vurmaya koyulacak bir bahçıvanın planına benziyordu. Bahçıvanın çok kızmış olması, onu haklı göstermek için ileri sürülebilirdi. Ama planı hazırlayanlar için bu da söylenemez, çünkü evleklerin çiğnenmesinden zarar gören onlar değildir.

Ama bundan başka, Napolyon'un orduyla ilintisini kesmek anlamsızdı, hem de olanaksızdı.

Olanaksızdı çünkü, ilkin, bir savaşta kolların yedi kilometre uzaktaki bir harekâtın hiçbir zaman plana uymadığını deneyim gösterdiğine göre, Çiçagof'un, Kutuzof'un, Wittgenstein'in belirlenen yerde zamanında buluşmaları olasılığı o kadar azdı ki, olanaksızdı denebilir; daha planı alırken, büyük uzaklıklarda şaşırtma hareketlerinin istenen sonucu vermediklerini söyleyen Kutuzof da böyle düşünüyordu.

İkincisi, olanaksızdı; çünkü Napolyon'un ordusunu geri çeken durağanlık gücünü felce uğratmak için Rusların elindeki güçlerle karşılaştırılamayacak derecede büyük güçler gerekiyordu.

Üçüncüsü, olanaksızdı, çünkü askeri bir terim olan "bir ordunun önünü kesmek" sözünün hiçbir anlamı yoktur. Ekmekten bir parça kesilebilir, ama ordu kesilemez. Ordunun çekilme çizgisini kesmek -yolunu kapamak- hiç olanaklı değildir; çünkü çevrede her zaman geçilecek bir yer bulunur; sonra gece de var, o zaman hiçbir şey görünmez. Savaş bilginleri Krasnoye ve Berejina örnekleriyle olsun bu kanıya varabilirler. Tutsak almaksa, tutsak alınacak kimsenin onayı olmadan hiç olanaklı değildir; nasıl ki kırlangıcı da yakalamak olanaksızdır, ama elinize konarsa onu yakalayabilirsiniz. Almanlar gibi strateji ve taktik kurallarına göre teslim olanlar tutsak edilebilir. Ama Fransız askerleri, büsbütün haklı olarak, bunu uygun bulmuyorlardı; çünkü kaçmakta da, tutsaklıkta da onları açlığın ve soğuğun getirdiği aynı ölüm bekliyordu.

Dördüncüsü ve başlıcası, olanaksızdı; dünya kurulalı beri 1812 yılı savaşının geçtiği koşullar içinde bir savaş hiçbir zaman olmamıştı; Rus orduları Fransızların izlemesinde var güçleriyle

çalışmışlar, kendileri yok olmadan daha fazlasını yapamamışlardı çünkü!

Rus ordusunun Tarutino'dan Krasnoye'ye geçişi sırasında elli bin hasta ve döküntü asker, yani büyük bir il nüfusuna eşit bir güç savaş dışı kalmıştı. Ordunun yarısı savaş vermeden yok oldu.

Seferin bu dönemi konusunda -askerin çizmesiz, gocuksuz, votkasız, yetersiz erzakla aylarca geceyi sıfırın altında on beş derece soğukta kar üstünde geçirdiği; gündüzlerin ancak yedi sekiz saat sürdüğü, geri kalan zamanlarda etkili bir disipline olanak vermeyen gecelerin egemen olduğu; savaşta olduğu gibi askerlerin, disiplinden uzak bir ölüm alanına yalnız birkaç saat için girmeyip açlığın ve soğuğun getirdiği ölümle cebelleşerek aylarca yaşadıkları; bir ayda ordunun yarısının kırıldığı bir dönem üzerine- tarihçiler bize Miloradoviç'in falan yönde, Tormasof'unsa filan yönde doğru bir yan yürüyüşü yapması, Çiçagof'unsa falan yere doğru kayması (diz boyu bir karda yer değiştirmek) gerektiğini, falancanın düşmanı tepelediği, iletişimi kestiğini anlattılar.

Yarı yarıya ölen Ruslar yapılması olanaklı olan ve ulusa yaraşır bir sona ulaşmak için yapılması gereken her şeyi yaptılar; sıcak odalarda oturan diğer Ruslar, yapılması olanaksız şeyler önermişlerse, bunlar kesinlikle suçlu değillerdir.

Olaylar ile tarih açıklamaları arasındaki şimdi anlaşılmayan bu tuhaf karşıtlık, salt olayı yazan tarihçilerin, olanların tarihini değil, kimi generallerin güzel duygularını ve sözlerinin tarihini yazmış olmalarından ileri gelir.

Miloradoviç'in sözleri, şu ya da bu generalin aldığı ödüller, ileri sürdüğü varsayımlar, onlara çok ilginç geliyor; hastanelerde, mezarlarda kalan elli bin kişi onları ilgilendirmiyor bile, çünkü bu sorun onların inceleme konusu değildir.

Oysa, raporların, dâhice planların incelenmesinden vazgeçilse de olaylara doğrudan doğruya ve hemen katılan yüz binlerin hareketi kavranabilse, daha önce çözülmez görünen bütün sorunlar birdenbire olağanüstü bir kolaylıkla ve çok basit bir biçimde çözülecektir.

Napolyon ve ordusunun çekilme çizgisini kesme amacı, beş on kişinin düşünden başka bir yerde hiç olmamıştı. Var olamazdı, çünkü saçmaydı, erişilmesi olanaksız bir şeydi.

Halkın bir tek amacı vardı: topraklarını işgalden kurtarmak. Bu amaca, önce kendiliğinden varıldı; çünkü Fransızlar kaçıyordu, gereken şey yalnızca bu hareketi durdurmamaktı. İkincisi, bu amaca, Fransızları yok eden halk savaşı eylemleriyle, üçüncüsü, büyük Rus ordusu, Fransızların harekâtını durduğu takdirde güç kullanmaya hazır bir konumda onların ardından gittiği için varıldı.

Rus ordusunun, kaçan hayvan üzerinde bir kırbaç etkisi yapması gerekiyordu. Deneyimli sürücü, gözdağı vererek kırbacı havada kalkık tutmanın, onu koşan hayvanın başına indirmekten daha iyi olduğunu biliyordu elbette.

YEDİNCİ BÖLÜM

I

Can çekişen bir hayvan gördüğü vakit insanın bütün varlığını bir dehşet duygusu kaplar. Çünkü hayvanın bedenini oluşturan, varlığının özü olan bir şey, bir canlı, gözlerinin önünde apaçık bir biçimde silinip yok olmaktadır. Ama ölen bir insansa, hele sevilen bir kişiyse o zaman onun yok oluşu, yaşamının sona erişi karşısında dehşetten başka içten bir parçalanma duygusu uyanır ve yürek yarası açılır. Öyle bir yara ki, tıpkı bedende açılan bir yara gibi, kimi vakit insanı öldürür, kimi vakit de kendiliğinden kapanır, ama öyle de olsa böyle de olsa, her zaman, için için sızlar ve dışarıdan biri ona dokunur da yarayı yeniden deşer diye bir korku duyulur hep.

Prens Andrey'in ölümünden sonra Nataşa da, Prenses Maria da aynı duygular içindeydiler. İkisi de, başlarının üstünde asılı duran gözdağı verici ölüm bulutunun altında büzülmüş, gözlerini sımsıkı kapamışlardı. Onları yeni baştan yaşama çevirmeyi göze alamıyorlardı. Henüz açık olan yaralarını deşecek, onlara acı çektirecek dokunuşlardan dikkatle korunuyorlardı. Sokaktan hızlı hızlı geçen bir fayton, yemeğin hazır olduğunu anımsatış, bir hizmetçinin hazırlanması, gerekli bir giysi konusunda sorulan bir soru ve en kötüsü yürekten gelmeyen küçük bir ilgi gösterisi, yarayı acı duyulacak biçimde deşiyor, ve o vazgeçilmez derin sessizlik içinde benliklerinde canlandırdıkları o müthiş ve ciddi bir anlam taşıyan koroya kulak vermelerine engel oluyor; bir an için gözlerinin önüne serilen o sonsuz, o gizemli derinliklere dalmaktan onları alıkoyuyordu.

Ancak baş başa oldukları vakit, hiçbir şey onlarda kırgınlık yaratmıyor, acı duyurmuyordu. Aralarında pek az konuşuyorlardı. Konuştukları vakit de, en önemsiz konulardan söz ediyorlardı. İkisi de, birbirlerine gelecekle ilgisi olan herhangi bir şeyi anımsatmaktan aynı biçimde kaçınıyorlardı.

Onlara, ileride bir yaşamları olabileceğini kabul etmek, Prens Andrey'in anısını aşağılamak gibi görünüyordu. Ölenle ilgisi olan herhangi bir konudan söz etmemek için daha büyük bir dikkat gösteriyorlardı. Onlara, yaşadıkları, gördükleri duydukları şeyler sözle anlatılmaz gibi geliyordu. Sanıyorlardı ki, onlara yaşamın herhangi bir ayrıntısını anımsatan her söz, gözlerinin önünde olup biten yüce olayın kutsallığını gölgeleyip bozacaktır.

Konuşmaktan sürekli olarak kaçınma, onları Prens Andrey'den söz etmeye yöneltecek bir konuya hiç değinmemek için gösterdikleri çaba, yasak konuların sınırı üzerindeki bütün bu sakınmalar, hayallerinde yaşattıklarını daha belirgin, daha kesin olarak canlandırıyordu.

Ne var ki, duru, eksiksiz bir sevinç olamayacağı gibi, katıksız ve bütünsel bir hüzün de olanaksız bir şeydi. Önce Prenses Maria, kendi yazgısı konusunda bağımsız bir söz sahibi, bir vasi ve yeğenini yetiştiren bir eğitmen olarak ilk iki hafta içinde yaşadığı bu hüzün dünyasından günlük yaşantıya yeniden döndü: Akrabalarından karşılık verilmesi gereken bir mektup almıştı! Nikolenka'ya yaptırdıkları oda rutubetliydi, çocuk öksürmeye başlamıştı. Alpatiç, işlerin ne durumda olduğunu

bildirmek ve yıkılmamış olarak duran ancak biraz onarım gerektiren Moskova'da Vozdivijenskiy'deki eve taşınmak önerisiyle Yaroslavl'a gelmişti. Yaşam durmuyordu; yaşamak gerekiyordu.

İçinde yüzdüğü yalnızlıktan ve derin düşünceler dünyasından ayrılmak Prenses Maria'ya ne kadar zor gelirse gelsin, Nataşa'yı tek başına bırakmak için de ne derece acıma ve utanca benzer bir duygu uyandırırsa uyandırsın, günlük sorunlarla ilgilenmesi gerekiyordu. Bu yüzden elinde olmayarak kendini onlara kaptırdı. Alpatiç'le birlikte hesap yapıyor, yeğeni için Dessales'le tartışıyor ve Moskova'ya dönüş hazırlıkları konusunda buyruklar veriyordu.

Nataşa, tek başına kalmıştı; Prenses Maria, yola koyulmak için uğraşıp didinmeye başladığından bu yana ondan da uzaklaşmaya başlamıştı.

Sonra da kontesten, Nataşa'nın da onunla birlikte Moskova'ya gitmesine izin vermelerini rica etti; bunun üzerine Nataşa'nın annesi ile babası, kızlarının her gün biraz daha zayıf düştüğünü fark ederek hem değişikliğin, hem de Moskova'daki doktorların ona yararlı olacağını düşünerek öneriyi sevinçle kabul ettiler.

Öneri kendisine iletildiğinde, Nataşa:

"Ben bir yere gitmem! Lütfen beni rahat bırakın," diye yanıt verdi.

Sonra, acı çektiği için değil de öfkelendiğinden ötürü gözyaşlarını güç tutarak odadan çıktı.

Prenses Maria'nın onu böyle acı çekerken tek başına bıraktığını duyumsadığından bu yana, zamanının büyük kısmını odasında ayaklarını divanın üzerine çekip bir köşeye büzülerek, gergin parmaklarıyla bir şeyler yırtarak ya da ayıklayarak geçiriyor; gözleri nereye takılırsa, oraya donuk, kımıltısız, gizemli bir bakışla bakıp duruyordu. Yalnızlık onu için için kemirip bitiriyordu.

Biri yanına girince hemen ayağa kalkıyor, duruşunu ve bakışlarındaki ifadeyi değiştiriyor, eline bir kitap ya da dikilecek bir şey alıyor, açıkça belli ettiği bir sabırsızlıkla kendisini rahatsız etmiş olanın gitmesini bekliyordu.

Biraz daha beklese, ruhunun yöneldiği ama çözmeye gücünün yetmediği o korkunç sorunu hemen çözüverecekmiş gibi geliyordu ona.

Aralık ayının sonundaydı: Nataşa, üzerinde siyah, yünlü bir giysiyle, saçları rastgele örülüp bağlanmış, zayıflamış ve yüzü solmuş olarak divana çıkıp ayaklarını altına alıyor, köşeye oturup gergin bir tavırla kuşağının ucunu çekiştiriyor, aşağıya sarkıtıyor, düzeltiyor, sonra gözlerini gene kapının köşesine dikip öyle kalıyordu hep.

Baktığı yer, Prens Andrey'in gittiği, yaşam çizgisinin ötesindeki yerdi ve yaşamın öbür yanı, şimdiye bu kadar uzak, bu kadar inanılmaz görünen bu bölge, yaşamını bir boşluk, yıkıntı, baştan başa acı ve hakaret olarak gördüğü bir sırada daha kolay anlaşılır, daha yakın, daha rahatça benimseyeceği bir dünya gibi görünüyordu.

Prens Andrey'in bulunduğunu bildiği bir noktaya bakıp duruyordu; ama bu dünyada olduğundan daha değişik bir hava içinde görmüyordu onu. Prens Andrey gözünün önünde gene Mitişi'de, Troitsa'da ve Yaroslavl'da olduğu gibi canlanıyordu. Yüzünü görüyor, sesini işitiyor, onun sözlerini ve kendi söylediklerini yineliyor, kimi vakit de o zamanlar ona söyleyebileceği daha başka sözler uyduruyordu kendi kendine.

İşte Prens Andrey, sırtında kadife kürklü ropdöşambrıyla koltuğunda, dirseğini dayamış, başını da zayıf, solgun elinin üzerine bırakmış olarak oturuyor. Göğsü korkunç bir biçimde içeriye çökmüş; omuzları yukarı kalkmış, dudakları sımsıkı kapalı. Gözleri pırıl pırıl, solgun alnı ikide bir kırışıp sonra gene düzeliyor. Bir ayağı belirsiz bir titreyişle hızlı hızlı sarsılıp duruyor. Nataşa, biliyor ki, o anda Prens Andrey korkunç bir acıyla savaşıyordur. Kendi kendine 'Ama nedir bu acı? Nedir? Niçin böyle acı çekiyor? Ne duyumsuyor? Duyduğu acı nasıl bir şey?' diye soruyor. Prens Andrey, onun kendisine dikkatle baktığını görüyor, gözlerini kaldırıyor ve hiç gülümsemeden konuşmaya başlıyor:

"Dünyada bir tek şey korkunçtur: İnsanın, ömrünün sonuna kadar acı çeken birine bağlanması! Bu, sonu olmayan bir işkencedir!"

Bunu söylerken, genç kızın ne düşündüğünü anlamak ister gibi keskin bir bakışla ona bakıyordu.

Nataşa, o anda prensin bu bakışını aynı canlılıkla gene görüyor. Prens Andrey, gözlerini ona çevirmiş bakıyor, Nataşa da her zaman olduğu gibi bir daha ne yanıt vereceğini bile düşünmeye fırsat bulamadan, o anda aynı karşılığı veriyor:

"Bu böyle sürüp gitmez! Artık böyle olmayacak! Göreceksiniz, siz de iyileşeceksiniz. Hiçbir şeyiniz kalmayacak!"

Karşısında onu, o zamanki haliyle görüyordu şimdi, o vakit duyduklarını yaşıyordu. Prens Andrey'in bunu söylerken ona uzun uzun, hüzünlü ve ciddi ciddi baktığını anımsadı. Bu sürekli bakıştaki anlamı, sitemi, umutsuzluğu derinden derine sezmişti.

Şimdi kendi kendine şöyle diyordu:

'Kabul ediyorum, sağ kalıp ömrünün sonuna kadar acı çekseydi, feci bir şey olacaktı! O zaman, onu düşünerek, kendisi için feci bir şey olacağını belirtmek amacıyla bunu söylemiştim. Oysa o bunu bambaşka bir biçimde anladı. Kendimi düşünerek benim için feci bir şey olacağını anıştırdım sandı. Daha o zaman yaşamak istiyor, ölümden korkuyordu. Oysa ona ne kaba, ne budalaca sözler söylemiştim! Ama düşüncem bu değildi ki! Ben bambaşka bir şey düşünüyordum! Düşündüğüm şeyi söylemiş olsaydım: Ölmesi daha iyi olur, diyecektim. Zaten her an gözlerimin önünde can çekişiyordu. Ona duygumu anlatabilseydim, ne mutlu olacaktım! Şimdiyse... artık hiçbir şey, hiç kimse yok! Acaba kendisi bunu biliyor muydu? Hayır, bilmiyordu. Artık hiçbir zaman da öğrenemeyecek. Şimdi de, hiçbir zaman da! Evet, olup bitenleri artık hiç düzeltemeyeceğim, hiç, ama hiç!'

Sonra Prens Andrey ona gene aynı sözleri söylüyordu. Ama Nataşa, hayalinde bambaşka karşılıklar veriyordu bu sefer. Onu susturuyor ve, 'Bu sizin için feci bir şey! Benim için hiç öyle değil! Biliyorsunuz, benim için sizsiz bir yaşamın hiçbir anlamı olmaz! Sizinle birlikte acı çekmek benim için en büyük mutluluktur!' diyordu.

Prens Andrey de onun elini tutuyor, tıpkı ölümünden dört gün önce, o korkunç günün akşamı olduğu gibi parmakları arasında sıkıyordu! Nataşa da hayalinde ona daha değişik, daha tatlı, sevgi dolu sözler söylüyordu. Bunları Prens Andrey'e o zaman da söyleyebilirdi. Ama ancak şimdi söylüyordu. Parmaklarını sinirli sinirli büküyor, dişlerini öfkeyle sıkıyor, kendini zorlayarak:

"Seni seviyorum... seni... seviyorum, seviyorum!" diyordu.

O zaman bütün varlığını tatlı bir hüzün sarıyor, gözleri doluveriyordu. Sonra, birden kendi kendine, 'İyi ama bunu kime söylüyorum? O nerede? Nasıl bir varlık oldu şimdi?' diye soruyordu. Sonra her şey kupkuru donuk bir belirsizlikle örtülüyor, Nataşa gergin bir tavırla kaşlarını çatarak gözlerini onun daha önce bulunduğu yere dikiyor, oraya bakıp duruyordu. Ona öyle geliyordu ki, şimdi, evet, hemen şimdi o gizi çözecekti.

Ama o eskiden bir türlü kavrayamadığı şeyin, neredeyse açıklanacağını sandığı anda, kapının tokmağının gürültüyle çevrilmesi kulağını fena halde rahatsız etti. Hizmetçi Dunyaşa, telaşla, dikkatsizce ve yüzünde onda hiç görülmeyen korkulu bir anlatımla içeriye girdi. Tuhaf, bambaşka heyecanlı bir tavırla:

"Lütfen, babanızın yanına gidin! Çabuk olun!" dedi.

Sonra da birden hıçkırdı:

"Felaket! Piyotr İlyiç'le ilgili bir mektup gelmiş."

II

Nataşa, bu süre içinde genel olarak bütün insanlara karşı bir yabancılık duymaktan başka, kendi ailesine karşı da bambaşka bir uzaklaşma duyuyordu. Ailede bulunan herkes, babası, annesi, Sonya, her gün karşılaştığı kişilerdi ki, söyledikleri bütün sözler, açıkladıkları bütün duygular Nataşa'ya son günlerde içinde yaşadığı dünyaya bir hakaret olarak görünüyor, bu yüzden Nataşa, onların sözlerine aldırmaz kalmak şöyle dursun, bunları söyledikleri için onlara düşmanca bakıyordu. Dunyaşa'nın Piyotr İlyiç için söylediklerini, felaketten söz ettiğini işitiyordu, ama hizmetçinin söylediği sözlerin anlamını bir türlü kavrayamıyordu.

Kendi kendine, 'Başlarına nasıl bir felaket gelebilir ki? Nedir felaket saydıkları şey? Onların derdi hep eski, alışılmış bir derttir!' diye düşünüyordu.

Salona girdiği anda, babası, kontesin odasından çıkıyordu. Kırış kırış olan yüzü, gözyaşlarından ıpıslaktı. Boğazını yakan, soluğunu tıkayan gözyaşlarını rahatça dökmek, hıçkıra hıçkıra ağlayabilmek için koşarak çıkmıştı o odadan. Nataşa'yı görür görmez umutsuzca kollarını salladı ve birden o yuvarlak, o yumuşak yüzünü çirkinleştiren, bütün bedenini hastalığa tutulmuş gibi titreten hıçkırıklarla tıkana tıkana ağlamaya başladı.

"Pet... Petya... Yanına git! Yanına! Annen... Annen seni istiyor..."

Sonra bir çocuk gibi hıçkırıklarını tutamayarak, artık gücünü yitirmiş ayaklarını, hızla hareket ettirerek iskemleye yaklaştı; üstüne yığılarak elleriyle yüzünü kapadı.

Nataşa'nın bütün bedeninden bir elektrik akımı geçmiş gibiydi birden. Ne olduğunu bilmediği bir şey dayanılamayacak acı veren bir darbe indirdi yüreğine. Korkunç bir acı duyuyordu. İçinde bir şey kopuyormuş, ölüyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Ama bu acıdan sonra, yaşama dönmesini yasaklayan duygudan bir anda kurtuluverdi. Babasını görüp, kapının arkasından annesinin korkunç çığlığını duyar duymaz, kendini, kendi derdini unuttuğu bir anda, babasına doğru koştu. Ama babası, gücü kalmamış elini sallayarak, annesinin odasını gösteriyordu. Kapı açıldı; yüzü sapsarı olmuş, çenesi titreyen Prenses Maria çıktı dışarıya, bir şeyler söyleyerek Nataşa'nın elini tuttu. Ama Nataşa onu görmüyor, söylediklerini duymuyordu. Hızlı hızlı kapıya yaklaştı, bir an duygularıyla cebelleşiyormuş gibi durdu, sonra annesinin yanına koştu.

Kontes, koltuğun üzerinde tuhaf, beceriksiz bir biçimde bedenini gererek yatıyor, başını duvara çarpıp duruyordu. Sonya ile hizmetçi kızlar iki elini tutuyorlardı. Kontes:

"Nataşa'yı çağırın. Nataşa'yı!" diye bağırıyor, çevresinde bulunanları itiyordu.

"Yalan, yalan, yalan söylüyor... Nataşa'yı çağırın! Hepiniz gidin buradan! Yalan! Öldürmüşler! Ha ha ha! Yalan!"

Nataşa, dizini koltuğa dayadı, annesine doğru eğildi, onu kucakladı, sonra kendisinden beklenmeyecek bir güçle kaldırdı, yüzünü kendisine çevirerek yanağını yanağına yapıştırdı. Bir saniye olsun susmadan:

"Anneciğim! Canım anneciğim! Geldim işte! Bak, buradayım işte! Sevgili anneciğim! Biricik anneciğim!" diye fısıldamaya koyuldu.

Annesini hiç bırakmadan, ona sevecenlikle eğildi; yastık ve su getirilmesini buyurdu, annesinin düğmelerini çözdü, giysilerini yırttı rahatlasın diye. Başını, ellerini, yüzünü öpmeye ve hiç durmadan:

"Biricik anneciğim, canım... Sevgili anneciğim... Ruhum benim," diye devam etti fısıldamaya.

Gözyaşlarının, elinde olmadan burnunu, yanaklarını ıslatarak sel gibi yanaklarından süzüldüğünü görüyordu.

Kontes, kızının elini tuttu, gözlerini kapadı, bir an böyle kımıltısız durdu. Sonra birden beklenmedik bir hızla doğrularak, anlamsız bir tavırla çevresine bakındı. Nataşa'yı görünce var gücüyle genç kızın başını kavradı, onu sımsıkı tuttu. Sonra kızının acıdan kırışmış yüzünü kendisine doğru çevirdi, ona uzun uzun baktı. İnanamıyor gibi usul bir fısıltıyla sordu:

"Nataşa, beni seviyorsun değil mi? Nataşa, sen beni aldatmazsın değil mi? Bana gerçeği olduğu gibi söyleyeceksin değil mi?"

Nataşa, dolu dolu olmuş gözleriyle bakıyordu annesine. Yüzünde yalnız bağışlanmak için bir yalvarış, bir sevgi okunuyordu şimdi. Annesinin varlığını ezen acının hiç değilse birazını alabilmek, onu bu yükten kurtarmak için sevgisinin var gücünü seferber etmişti.

"Biricik anneciğim benim!" diye yineledi.

O zaman annesi, gerçekle yüz yüze geldi; ve güçlerin eşit olmadığı, kendisini zayıf duyumsattığı bu çatışmada, yaşam dolu sevgili oğlunun öldürüldüğü halde, kendisinin hâlâ sağ olabileceğine inanmayı içinden attı, çılgınlıklar dünyasına dalıp kurtuldu gerçekler dünyasından.

O günün, o gecenin, ertesi günün ve ondan sonraki gecenin nasıl geçtiğini anımsamıyordu Nataşa. Uyumuyor, annesinin yanından hiç ayrılmıyordu. İnancı, sabrı ve sevgisi, olayın nedenini aydınlatan bir etki ya da bir avuntu gibi değil de, annesini yeniden yaşama döndüren bir çağrı gibi, her an, her yönden kucaklıyordu kontesi. Üçüncü gece, kontesi, birkaç dakika için yatıştırdı. Nataşa da başını koltuğun koluna dayadı, gözlerini kapadı. Karyola gıcırdadı, Nataşa, gözünü açtı. Kontes, yatağında oturmuş, alçak sesle biriyle konuşuyordu:

"Geldiğine nasıl sevindim, oğlum!" diyordu. "Yorulmuşsundur, çay ister misin?"

Nataşa, kalkıp annesine yaklaştı. Kontes, kızının elini tuttu:

"Yakışıklı olmuşsun!" dedi. "Olgunlaşmışsın!"

"Anneciğim, neler söylüyorsunuz?.."

Kontes:

"Nataşa! O yok artık! Yok! Yok artık!" diyerek kızını kucakladı.

Ve ilk kez ağlamaya başladı.

III

Prenses Maria, gidişini ertelemişti. Sonya ile prenses, Nataşa'nın yerini almak istiyor, ama bunu yapamıyorlardı. Kontesi çılgınca bir umutsuzluğa kapılmaktan bir tek Nataşa koruyabiliyordu. Genç kız üç hafta süreyle annesinin yanından hiç ayrılmadan, onun odasında yaşadı. Orada bir koltuğun üzerinde yatıyor, annesini yediriyor, içiriyor, hiç durmadan onunla konuşuyordu, konuşuyordu, çünkü yalnız onun sevgi dolu sesi yatıştırabiliyordu kontesi.

Annesinin ruhundaki yara bir türlü kapanmıyordu. Petya'nın ölümü yaşamını parçalamış, yarısını alıp götürmüştü! Petya'nın ölüm haberi geldiği sırada, hâlâ dingin ve yaşam dolu, elli yaşlarında bir kadın olan kontes, aradan bir ay geçtikten sonra odasından artık yaşama karşı hiçbir ilgi duymayan, yarı ölü yaşlı bir kadın olarak çıktı. Ama kontesi yarı yarıya öldüren o yara, o yeni açılan yara, Nataşa'yı yeniden yaşama döndürmüştü.

Ne kadar tuhaf görünürse görünsün, insanın ruhunu parçalamasından ileri gelen yara, bedensel bir yara gibi yavaş yavaş kapanır. Tıpkı bedensel yara gibi ruhsal bir yara da ancak içerden dışarıya doğru fışkıran bir yaşama gücüyle kapanabilir.

Nataşa'nın yarası da işte böyle kapanmıştı. Daha önce yaşamın artık kendisi için bittiğini sanıyordu. Ama annesine karşı duyduğu sevgi, yaşayışının özü olan sevme gücünün içinde hâlâ canlı olarak kaldığını göstermişti ona. Sevgi uyanınca, yaşama gücü de uyanıvermişti.

Prens Andrey'in son günleri, Nataşa ile Prenses Maria arasında zaten bir bağ kurmuştu. Yeni felaketse onları birbirine büsbütün yaklaştırdı. Prenses Maria, gidişini erteledi ve son üç hafta boyunca Nataşa'ya hasta bir çocuğa bakar gibi baktı. Onun annesinin odasında geçirdiği son haftalar, bedeninin direnme gücünü iyice azaltmıştı.

Bir gün Prenses Maria, gün ortasında Nataşa'nın sıtmaya tutulmuş gibi titrediğini gördü. Onu hemen kendi odasına götürüp yatağına yatırdı. Nataşa, yattı ama Prenses Maria perdeleri kapayıp dışarı çıkmaya davrandığı vakit, onu yanına çağırdı: "Uyumak istemiyorum," dedi. "Maria, biraz yanımda otursana!"

"Yorgunsun, uyumaya çalış!"

"Hayır, hayır, niçin beni alıp getirdin oradan? Beni arar o!"

Prenses Maria:

"Şimdi durumu daha iyi!" dedi. "Biraz önce öyle güzel konuşuyordu ki!"

Nataşa, yattığı yataktan odanın loşluğunda Prenses Maria'nın yüzünü dikkatle inceliyor, 'Mari ona benziyor mu?' diye düşünüyordu. 'Evet, hem benziyor, hem de benzemiyor. Ama Mari bambaşka. Yabancı, daha doğrusu benim için yepyeni, hiç bilmediğim biri.Öyleyken beni seviyor. Ne biçim bir yüreği var onun? Bu yürekte yalnız iyilik var. Ama nasıl bir iyilik? Acaba ne düşünüyor? Acaba beni nasıl bir insan olarak görüyor? Evet, Mari gerçekten olağanüstü bir insan.'

Prenses Maria'nın elini çekinerek tutup kendisine doğru çekti:

"Maşa," dedi. "Maşa, ben kötü yürekli değilim! Öyle olduğumu sanma. Benim için kötü şeyler

düşünmüyorsun, değil mi? Maşa, Maşa, sevgili Maşa'cığım! Seni o kadar seviyorum ki! Seninle tam anlamıyla gerçek iki dost olalım."

Bunu söyledikten sonra Prenses Maria'yı kucakladı, elini yüzünü öpmeye başladı. Prenses Maria, Nataşa'nın duygularını böyle açıklamasından hem utanç, hem de mutluluk duyuyordu o anda.

O andan başlayarak Prenses Maria ile Nataşa arasında ancak kadınlar arasında olabilen ve tutku derecesine varan derin bir dostluk kuruldu. Sık sık öpüşüyor, birbirlerine tatlı sözler söylüyor, zamanlarının büyük kısmını birlikte geçiriyorlardı. Biri dışarı çıktı mı öbürü huzursuzluk duyuyor, bir an önce ona kavuşmak için acele ediyordu. Birlikte oldukları zaman kendi başlarına kaldıkları zamandan çok daha fazla anlaştıklarını anlıyorlardı. Aralarında sade dostluktan çok daha güçlü bir duygu gelişmişti; ancak birlikte oldukları zaman yaşadıklarını hissettiren olağanüstü, bambaşka bir bağlılıktı bu.

Kimi vakit saatlerce hiç konuşmadan duruyorlardı; kimi vakit de yatağa yattıktan sonra söze başlıyor, sabaha kadar konuşuyorlardı. Artık tümüyle geçmişe gömülmüş uzak çocukluğunu, annesini, babasını, kurduğu hayalleri anlatıyor; eskiden onun bir Hıristiyan olarak özveri duygusuna dayanan romantikliğini, yazgıya boyun eğişini, dine bu derece bağlılığını, aldırmaz bir anlayışsızlıkla karşılayan, bunlardan yüz çeviren Nataşa, şimdi Prenses Maria'ya sevgiyle bağlandığını duyumsuyordu. Bu yüzden onun geçmişteki yaşamını, kendisine anlaşılmaz görünen yönlerini bile sevmeye başlamıştı. Prenses Maria'nın bu uysallığını ve kendinden özveride bulunma eğilimini öykünerek, kendi yaşantısına uygulamayı düşünmüyordu; yaşamda daha başka mutluluklar, sevinçler aramaya alışmıştı çünkü. Ama daha önce ona anlaşılmaz görünen bu iyilik etme eğiliminin bir başkasında içtenlikle bulunabileceğini anlamış, dahası bu duygudan hoşlanmaya başlamıştı. Nataşa'nın ilk gençlik yıllarıyla çocukluğuna ilişkin öyküleri dinleyen Prenses Maria da yaşamın daha önce hiç anlayamadığı bir yönünü keşfetmişti. Yaşama inanmanın, yaşamaktan zevk almanın ne demek olduğunu anlamıştı o da. İkisi de, içlerinde hâlâ yaşayan duygunun yüceliğine sözlerle gölge düşürecekleri korkusuyla, ondan söz etmiyorlardı. Ama ondan söz etmemeleri yavaş yavaş ve kendileri buna hiç inanmadıkları halde, onu unutmalarına yol açıyordu.

Nataşa, zayıflamış, sararmış, bedence gücünü yitirmişti. Çevresindeki herkes sağlık durumuna değiniyor, bu ilgi de onun hoşuna gidiyordu. Yalnız kimi vakit, birdenbire içinde yalnız bir ölüm korkusu değil, bir hastalık, gücünü büsbütün yitirme ya da güzelliğinin birden yok oluverme korkusu uyanıyor; o zaman istençdışı bir dikkatle çıplak elini inceliyor, parmaklarının zayıflığına şaşıyor; kimi vakit de sabahları aynada kendisine zavallı görünen uzamış yüzünü seyrediyordu. Zaten öyle olması gerekiyormuş gibi geliyordu ona; ama bundan ötürü bir korku, bir hüzün duymaktan da kendini alamıyordu.

Bir gün hızlı hızlı yukarı çıkmış, soluk soluğa kalmıştı. Bunun üzerine kendine özellikle aşağıda yapılacak bir iş bulmuş, inmiş, sonra, gene koşarak yukarı çıkıp gücünü deneyerek gene incelemişti durumunu.

Bir başka sefer de, Dunyaşa'yı çağırırken sesinin titrediğini fark etmişti. Hizmetçi kızın geldiğini ayak seslerinden anladığı halde gene seslenmişti sınamak için. Yalnız bir zamanlar şarkı söylediği gibi göğüsten gelen dolgun sesiyle bağırmıştı bu sefer ve kendi sesine kulak vermişti.

Kendisi henüz bilmiyordu (dahası böyle bir şey kendisine söylense, buna herhalde inanmayacaktı), ama ruhunu örten, parçalanamaz iş duygusu veren o kalın, buzlu örtünün altından incecik, körpe

filizler fışkırmaya başlamıştı yavaş yavaş. Bunlar zamanla kök salacak; canlı, yaşam dolu dallarıyla Nataşa'yı ağırlığı altında ezen acıyı tüm olarak örtecekti. Kısa bir zaman sonra bu acı, hemen hemen duyulmaz olacaktı. Ruhundaki yara da içten ve derinden derine iyileşmeye başlamıştı.

Prenses Maria, ocak ayının sonunda Moskova'ya gidecekti. Kont, orada doktorlarla sağlık durumu konusunda görüşüp düşüncelerini öğrenmek üzere Nataşa'nın da onunla birlikte gitmesi için üsteledi ve sözünü geçirdi.

IV

Rus ordularının, Fransızları bozguna uğratmak, yollarını kesmek ve buna benzer şeyler yapmak isteğine Kutuzof'un engel olmadığı Vyazma'daki çarpışmadan sonra, Fransızların geri çekilişiyle onların ardını bırakmayan Rusların harekâtı Krasnoye'ye kadar hiç savaşılmadan sürüp gitti. Kaçış o kadar hızlı oluyordu ki Fransızların arkasından koşan Rus ordusu, onlara yetişemiyor, topçu birliklerinde de, süvari birliklerinde de atlar artık yürüyemeyecek duruma geliyordu. Fransızların yürüyüşü konusunda alınan haberler hiçbir zaman birbirini tutmuyordu.

Rus ordusunun erleri kırk sekiz saatte altmış kilometrelik yol alınmasını gerektiren bu duraksız ilerleyişten öyle bitkin duruma gelmişlerdi ki, artık daha hızlı ilerleyemiyorlardı.

Ordunun ne derece bitkin duruma geldiğini anlamak için, Tarutino'dan sonraki çarpışmalarda yaralı ve ölü olarak beş binden fazla insan yitirmediği, tutsak olarak da yüzlerce insan verdiği halde, oradan yüz bin kişiyle çıkıp Krasnoye'ye yalnız elli bin kişiyle ulaşabildiğini belirtmek ve bunun ne anlam taşıdığını kavramak yeter de artar bile.

Rusların, Fransızları kovalarken hızla ilerleyişleri, tıpkı, düşman birlikleri üzerinde kaçışın yarattığı yıkıcı etki gibi mahvedici bir etki yapıyordu ordumuz üzerinde. Tek ayrım şuydu: Rus ordusu, Fransızların başları üzerinde duran yok olma tehditi altında olmadan ilerliyordu; ordularına ayak uyduramayan hasta Fransızlar, düşman eline bırakılıyorlardı; oysa aynı durumdaki Rusların kaldığı yer, kendi yurtlarıydı. Napolyon ordusunun azalmasının en önemli nedeni, hareketin aşırı bir hızla yapılmasıydı. Rus ordularının da aynı oranda azalması en kesin kanıtıydı bunun.

Kutuzof'un bütün yaptığı, Tarutino ve Vyazma'da olduğu gibi, yalnızca Fransızlar için mahvedici olan bu harekâtı elinden geldiği o oranda durdurmamakla (Petersburg'dakilerin ve Rus ordusundaki generallerin tek isteği buydu), tersine buna yardım etmekle, kendi ordusunun hareketini de kolaylaştırmakla sınırlıydı.

Ama Kutuzof'u harekâtı yavaşlatmaya ve zaman kazanmaya iten, orduda yorgunluk belirtileri görüldüğünden ve harekâtın hızı dolayısıyla büyük kayıplar başgösterdiğinden beri başka bir neden daha çıkmıştı ortaya. Rus ordularının amacı Fransızları kovalamaktı. Fransızların tutacağı yol önceden bilinmiyordu. Bu yüzden, bizim birlikler, onları izlerken, Fransızlara ne kadar yaklaşırlarsa, o kadar fazla yol almış oluyorlardı. Fransızların izlediği zikzaklı yol, en kısa yoldan gitmekle kesilebilirdi ancak. Generallerin önerdikleri bütün ustaca manevralar, orduların bir yerden bir başka yere gidiş ve oradan oraya geçişlerinin artırılması amacını güdüyordu. Akla uygun tek amaç, bu oradan oraya gidişleri elden geldiğince azaltmaktı oysa. Moskova'dan Vilno'ya, bütün sefer boyunca Kutuzof'un tüm gücü bu amaca yöneliyordu; hem de bu amaca yönelişi, geçici bir süre için rastgele değil, öylesine düşünüp taşınılarak düzenlenmişti ki, kendine çizmiş olduğu bu yoldan bir an olsun ayrılmadı.

Kutuzof, aklıyla ya da bilimle değil, bir Rus olarak tüm varlığıyla tek tek her Rus erinin duyumsadığı şeyi biliyor; ve aynı şeyi aynı derecede duyumsuyordu. Anlıyordu ki Fransızlar yenilmişlerdir. Yani düşman kaçmaktadır ve gereken şey, onu yurttan kovmaktır. Bunu kesinlikle biliyordu; ama yılın bu mevsiminde görülmedik bir hızla yapılan ve geçmişte eşi görülmemiş olan seferin tüm ağırlığını erlerle birlikte o da duyumsuyordu. Oysa generallere, özellikle Rus olmayan ve

başarı göstermek ya da falancayı şaşkınlık içinde bırakmak için herhangi bir dükü ya da kralı tutsak etmek isteyen generallere öyle geliyordu ki, asıl şimdi, yani her türlü savaşın çirkin, bayağı, dahası anlamsız bir şey olacağı sırada çarpışmaya girişmek ve ne olursa olsun birini yenmek gerekiyordur. Kutuzof, bu yüzden ayaklarında yırtık postallar, sırtlarındaysa kürksüz kaputlar bulunan yarı aç yarı tok ve bir aydır hiç savaş vermeden sayıları yarıya inmiş erlerle, en iyi koşullar altında yapılan kovalama bile zorken, kendisine sınıra olan uzaklığın çok daha fazlasının yürünülmesini gerektiren manevra planlarının birbiri ardına sunulması karşısında omuzlarını silkiyordu yalnızca.

Bu, nasıl ve ne pahasına olursa olsun, kesinlikle yararlılık göstermek, manevralar yapmak, düşmanı bozguna uğratmak ya da yolunu kesmek eğilimi, özellikle Rus orduları, Fransız ordularıyla burun buruna geldikleri sırada kendini gösteriyordu.

Üç Fransız kolordusunu bulacaklarını sandıkları Krasnoye'nin altında da öyle oldu. Bu kolorduları bulacaklarını düşünürken, yanında on altı bin kişilik bir güçle Napolyon'un kendisini buldular! Kutuzof'un mahvedici bir çarpışmadan kaçınmak ve kendi ordularını korumak için gösterdiği bütün çabaya karşın, bitkin durumdaki Rus erlerinin Krasnoye dolaylarında bozguna uğramış ayrı ayrı Fransız gruplarını yok edinceye kadar savaşması üç gün sürdü.

Tolly, savaşın planını: 'İkinci kol yürüyor, vb.' diye kaleme almıştı. Ama her zaman olduğu gibi, hiçbir şey plana göre yapılmadı. Prens Eugene Wurtenburg, bulunduğu tepeden, kaçan Fransızları ateşe tutuyor, destek güçlerinin gelmesini üsteleyerek istiyor, ama bu güçler bir türlü gelmiyordu. Fransızlar, geceleri Rusların bulunduğu yerlerin dolayından kaçarken dağılıyor, ormanlarda saklanıyor ve hepsi ellerinden geldiğince nerede olanak bulurlarsa, oradan ilerlemeye çalışıyorlardı.

Ordunun günlük besin konusunda kendisine hiçbir şey söylenmesini istemediğini açıklayan, gerektiğinde hiç yerinde bulunamayan, Fransızlarla görüşme heveslisi ve kendi kendine 'korkusuz ve kusursuz şövalye' adını veren Milarodoviç Fransızların teslim olmaları için temsilciler gönderiyor, durmadan vakit yitiriyor, kendisine buyrulanın tam tersini yapıyordu.

Atını ordulara doğru sürerek Fransızları işaret ediyor ve süvarilere şöyle bağırıyordu:

"Bu yürüyüş kolunu size armağan ediyorum, çocuklar!"

Zayıf, üstü başı yırtık pırtık, güçlükle yürüyen atlara binmiş süvariler, hayvanları mahmuzla, kılıçlarla dürte dürte koşturmak için büyük çaba gösterdikten sonra, önünde sonunda kendilerine 'armağan edilen' asker koluna, daha doğrusu soğuktan donmuş; kaskatı kesilmiş aç Fransız kalabalığına yaklaşıyor, 'armağan edilen' kolordu da silahlarını atıyor, zaten çoktandır istediği şeyi yerine getirerek teslim oluyordu.

Krasnoye'de yirmi altı bin tutsak, ganimet olarak da yüzlerce top ve bir mareşal asası olduğu söylenen bir baston alındı. Ondan sonra da bu çarpışmada kim, nasıl kahramanlık yaptı diye uzun uzun tartışmalar yapıldı.

Herkes olanlara sevinmişti; ama Napolyon'u ya da hiç değilse herhangi bir kahramanı, örneğin bir mareşali tutsak etmiş olmamalarına çok üzülüyor, bu yüzden birbirlerini, özellikle de Kutuzof'u çok suçluyorlardı.

Tutkularıyla sürüklenen bütün bu insanlar, aslında en hazin zorunluluk yasasını körükörüne yerine getiren insanlardan başka bir şey değildiler; ama kendilerini kahraman sayıyor, yaptıklarının da çok

değerli, çok soylu işler olduğuna inanıyorlardı. Kutuzof'u suçluyor; seferin başlangıcından bu yana Napolyon'u yenmelerine engel olduğunu, kendi tutkularını dindirmekten başka hiçbir şey düşünmediğini, keten fabrikaları bölgesinde rahat ettiği için oradan bir türlü çıkmak istemediğini, Krasnoye'de çarpışmaları, yalnızca orada Napolyon'un olduğunu öğrenir öğrenmez ne yapacağını şaşırdığı için durdurduğunu, dahası bunu yaptığı için Napolyon'la anlaştığının bile varsayılabileceğini, satılmış olduğunu ileri sürüyor, bunlara benzer birçok şeyler söylüyorlardı.

Çağdaşlarının kendi tutkularının sürükleyişine göre yaptıkları bu konuşmalar bir yana, sonraki kuşaklar ve tarih de Napolyon'u büyük, Kutuzof'u da -yabancılar- kurnaz, ahlaksız, istençsiz, saraya körükörüne bağlı bir yaşlı ya da -Ruslar- ne idüğü belirsiz bir insan, bir kukla, dahası yalnızca bir Rus adı taşıdığı için yararlı bir kukla saymışlardı.

V

1812 ile 1813 yıllarında herkes, bir sürü yanlış yaptığını ileri sürerek Kutuzof'u açıktan açığa suçluyorlardı. Çar, ondan hoşnut değildi, dahası daha kısa bir süre önce 'çok yüksek bir makamın buyruğu üzerine' yazılmış bir tarih kitabında Kutuzof, Napolyon'un adından bile korkan ve Krasnoye ile Berezina'da Rus ordusunu, Fransızlara karşı tam bir zafer kazanma onurundan yoksun bırakmış, kurnaz, yalancı bir saraylı olarak gösterilmişti.

Rus aklının yüce kişi saymadığı, olup bitenlerde Tanrı'nın istencini sezen ve kendi istençlerini onun buyruğuna veren o çok seyrek ve her zaman da yapayalnız insanların yazgısı işte budur. Halk yığınları, bu insanlara karşı, üstün yasaları kavradıkları için kin ve nefret besler ve böylece onları cezalandırmış olur.

Rus tarihçileri için Napolyon, hiçbir zaman ve hiçbir yerde, dahası sürgünde bile insan onuruna yaraşmayan bir davranışta bulunmayan ve tarihin tanıdığı en önemsiz araçlardan biri olarak, (hem tuhaf, hem de korkunç bir şey bunu söylemek) bir hayranlık ve coşku konusudur. Büyüktür o. 1812 yılındaki eylemin başından sonuna, Borodino'dan Vilno'ya, sözle de, davranışla da bir kez bile kendi özkişiliğine ihanet etmeyen Kutuzof'a (gerek özveri, gerek o sırada olup bitenlerin ilerisi için nasıl bir anlam taşıdığını sezmek bakımından tarihte olağanüstü bir örnek değeri taşıyan Kutuzof'sa) ne idüğü belirsiz zavallı bir kişi olarak görünür onlara. Dahası 1812'de ondan söz ederken, biraz utanç duyuyor gibiydiler.

Oysa eylemi hiç değişmeden hep aynı kalmış, hep tek amaca yönelmiş bir başka tarihsel kişi düşünmek bile zordur. Bütün bir halkın isteğine de uygun, daha çok yakışan ve daha soylu bir amaç tasarlamak da zordur. Tarihte Kutuzof'un 1812'deki tüm eylemlerinin yöneldiği amaç gibi, tarihsel bir kişinin yönelip de şaşmaz bir biçimde gerçekleştirebildiği bir başka amaç örneği bulmak büsbütün zordur!

Kutuzof, piramitlerin tepesinden bizleri seyretmekte olan dört bin yıldan, yurt için katlandığı özveriden, yapmayı tasarladıklarından ya da başardıklarından hiçbir zaman söz etmedi. Zaten kendisinden hiçbir zaman söz etmez, hiç rol yapmaya kalkışmaz, her zaman en sade ve en sıradan insan olarak görünür, en yalın ve en sıradan şeyleri söylerdi. Kızlarına ve Bayan de Stael'e mektuplar yazar, roman okur; güzel bir kadınla birlikte olmaktan hoşlanır; generallerle, subaylarla, erlerle şakalaşır ve kendisine herhangi bir şeyi kanıtlamaya kalkışanları terslemezdi. Kont Rostopçin, Yauza Köprüsü'nden atını dörtnala sürüp yanına gelerek, Moskova'nın düşüşü konusunda kişisel suçlamalara girişerek, 'Nasıl oluyor da Moskova'yı hiçbir çarpışmaya girişmeden bırakmayı uygun bulabildiniz?' diye sorduğu vakit, Kutuzof, o sırada Moskova çoktan düşmana bırakılmış olduğu halde, 'Onu çarpışmadan bırakan kim?' karşılığını vermişti.

Çarın temsilcisi Arakçeyef, ona gelip de topçu birliklerinin başına komutan olarak Yermolof'un getirilmesini söylediği vakit, Kutuzof, 'Ya! Ya! Evet, ben de biraz önce bunu söylüyordum,' demişti. Oysa o anda bambaşka bir şey düşünüyordu. Çevresindeki budala alayının ortasında, olup bitenlerin yüce anlamını kavrayan tek insan o olduğuna göre, Kont Rostopçin'in başkentin başına gelen felaketten ötürü şunu ya da bunu sorumlu tutması umurunda olabilir miydi? Topçu birliklerinin başına kimin getirileceğiyse daha az umurundaydı herhalde!

Engin yaşam deneyimi sayesinde, insanları eyleme sürükleyen şeyin, düşünceler ve bu düşüncelerdeki şeyleri dile getirmeye yarayan sözcükler olmadığı kanısına varan bu yaşlı adam, yalnız bu olaylar olup biterken değil, sürekli olarak, büsbütün anlamsız ve ilk aklına gelen şeyleri rahatça söyleyebiliyordu.

Kendi sözlerine hiç mi hiç önem vermeyen bu aynı adam, giriştiği bütün eylemlerde savaşın başından sonuna değin, yöneldiği amaca aykırı düşecek tek sözcük etmemiştir. Düşüncesini de, çeşitli nedenlerle ve her seferinde anlaşılmayacağına inanarak ve bundan da acı duyarak açıklamıştır. Daha Borodino Savaşı'ndan başlayacak olursak (ki çevresindekilerin ters düşmesi oradan başlar.) Borodino'nun bir zafer olduğunu yalnız o söylemiş, ölümüne kadar bunu yinelemiş, bütün raporlarında ve bütün mesajlarında da yazmıştır. Moskova'nın düşüşünün Rusya'nın yıkılışı demek olmadığını da yalnız o söylemişti. Kendisine barış öneren Lauriston'a karşılık verirken, 'Barış olamaz, çünkü halkın istenci böyle' diyen de oydu. Fransızların geri çekilişi sırasında yaptığımız bütün manevraların gereksiz olduğunu, her şeyin zaten kendiliğinden, hem de bizim istediğimizden çok daha iyi bir biçimde olup bittiğini, düşmana gitmesi için elimizden gelse altından köprü döşemek gerektiğini, Tarutino'nun da, Vyazma'nın da gereksiz olduğunu, elimizde yeterli bir asker gücüyle sınıra ulaşmak zorunda bulunduğumuzu ve bir Rus askerini on Fransız için bile gözden çıkarmayacağını da yalnız oydu söyleyen.

Bize dalkavuk bir saraylı olarak tanıtılan, Arakçayef'e yalnız çarın gözüne girmek amacıyla yalan söylediği ileri sürülen o adam, çarın hışmını üzerine çekmeyi göze alarak, Vilno'da, 'Savaşı sınır dışına taşırmak hem zararlı, hem de boşunadır!' diyebilmişti.

Ama olup bitenlerin anlamını daha o zaman kavradığını kanıtlamaya yalnız sözler yetmeyebilir.

Bütün eylemleri en küçük bir sapma görülmeden hep aynı amaca, başlıca üç noktada toplanan bir amaca yönelmiştir.

1) Fransızlarla çarpışmak için elde olan ne kadar güç varsa, hepsini bir yere toplayıp, aynı noktaya yöneltmek;

2) Fransızları yenmek;

3) Onları ulusun ve ordunun uğradığı felaketleri elden geldiğince hafifleştirerek Rusya'dan kovmak.

O yavaş hareket eden, sabrı ve her zaman kazanmayı ilke edinen, hemen alınmış kararların düşmanı Kutuzof, Borodino'yu yapmış ve bu savaş için girişilen hazırlıklara eşsiz bir coşkunluk havası vermiştir. Austerlitz'den önce bu savaşın yitirileceğini ileri süren aynı Kutuzof, Borodino'da generaller kesin olarak savaşın yitirileceğini ileri sürerken ve kazanılan bir savaştan sonra yenilen ordunun çekilmesi gerekirken, tarihte duyulmamış bir şey olarak tam tersi olurken, yalnız o herkese kafa tutup Borodino'nun bir zafer olduğunda üstelemiş ve ölünceye değin hep aynı şeyleri söylemiştir. Bir tek o, Fransızların geri çekilişi sırasında yeniden savaş verilmemesini istemiş, çarpışmanın artık gereksiz olduğunu, yeni bir savaşa tutuşmanın da, Rusya'nın sınırlarının öbür yanına geçmenin de yararsız olduğunu ileri sürmüştü. Şimdi, o zamanlar yüzlerce insanın zekâsında beliren amaçlara yönelen eylemler hesaba katılmazsa, ortaya çıkan tarihsel olayın anlamını kavramak kolaydır; çünkü bütün o tarihsel olay, sonuçlarıyla birlikte gözlerimizin önündedir.

Ama o zaman nasıl oluyor da yalnız o yaşlı adam, herkesin düşüncelerine tümden aykırı olarak,

ortaya çıkan tarihsel olayın ulusal bakımdan taşıdığı anlamı hem de böylesine doğru bir biçimde sezinleyebilmiş ve başından sonuna bütün eylemlerinde bir kez olsun ona ihanet etmemiş oluyor?

Olup biten olayların anlamını kavramaktaki bu olağanüstü gücün kaynağı, halktan alıp içinde taşıdığı o katıksız, tertemiz ve var gücüyle koruduğu ulusal duygudur.

İşte halk onda bu duygunun varlığını anladığı içindir ki, çarın istencine karşın, böylesine tuhaf bir yoldan, bu gözden düşmüş yaşlıyı ulusal savaşın temsilcisi olarak seçmişti. Onu insan olarak çok yüce bir mertebeye ulaştıran da gene bu duygudur ve o bir komutan olarak bütün gücünü, insanları öldürmek, onları yok etmek için değil; onları kurtarmak, onlara acımak için kullanmıştır.

Bu törenleri sevmeyen, gösterişsiz, yalın, dolayısıyla da gerçekten yüce insan, tarihin uydurduğu hani şu insanları yöneten Avrupalı kahraman kalıbına, o aldatıcı kalıba elbette dökülemezdi.

Hiçbir insan kendi uşağının gözünde büyük olamaz; çünkü uşağın da kendine özgü bir büyüklük anlayışı vardır.

VI

Beş ekim, Krasnenskiy adı verilen savaşın birinci günüdür. O gün akşama doğru, bunca tartışmalardan ve gidilmesi gereken asıl mevzilerden bambaşka bölgelere ulaşmış olan generallerin yaptığı bunca yanlış manevradan, verilen buyruklarla hiç ilgisi olmayan yerlere yaverler gönderildikten, düşmanın cephenin her yerinde kaçtığı ve savaşın sürdürülmesine olanak kalmadığı, böylece artık çarpışma yapılmayacağı apaçık olarak anlaşıldıktan sonra Kutuzof, Krasnoye'den çıkıp o gün için karargâhının taşındığı Dobroye'ye gitti.

Hava açıktı, ama ayaz vardı. Kutuzof, kendisinden hiç hoşnut olmayan ve artık açıktan açığa arkasından fısıldaşıp duran koca bir topluluğun ortasında, besili beyaz kısrağına binmiş, Dobroye'ye doğru yol alıyordu. Bütün yol boyunca o gün tutsak alınmış Fransızlar grup grup çoban ateşlerinin çevresinde toplanmış, ısınmaya çalışıyorlardı. O gün yedi bin tutsak alınmıştı. Dobroye'ye yakın bir yerde, üstleri başları yırtık pırtık, bedenleri ve yaraları rastgele türlü türlü bezlere sarılmış, büyük bir tutsak kalabalığı, atları çözülmüş, uzun bir dizi topun başına üşüşmüş, konuşuyor, sesleri bir uğultu gibi yükseliyordu. Başkomutan yaklaşınca konuşmaları birden kesildi ve bütün gözler, başında kırmızı şeritli beyaz şapkası, hafifçe kambur omuzlarının üzerinde kabaran pamuklu kaputuyla yolda ağır ağır ilerleyen Kutuzof'a doğru çevrildi. Generallerden biri Kutuzof'a toplar ve tutsakların nereden alındığını rapor ediyordu.

Kutuzof'un kafası başka bir şeyle meşgul görünüyordu. Generalin sözlerini dinlemiyor gibiydi. Hoşnutsuzlukla gözlerini kısıyor, dikkatle, tutsakların içinde en acınacak durumda görünenlere uzun uzun bakıyordu. Fransızların birçoğu, burunları, yüzleri ve yanakları donduğu için, müthiş çirkinleşmişti ve hemen hepsinin gözleri kızarmış, şişmiş, iltihaplanmıştı.

Yolun yakınında küçük bir grup Fransız duruyor, bunlardan iki er de (birinin yüzü yara içindeydi.) elleriyle çiğ bir et parçasını koparıyorlardı. Yanlarından geçenlere çevirdikleri ürkek bakışlarında ve o yüzü yaralı erin Kutuzof'a şöyle bir göz attıktan sonra başını öbür yana çevirip işine devam etmesinde, kin dolu, korkunç, dahası hayvani bir anlam vardı.

Kutuzof, iki ere uzun uzun baktı; yüzünü daha da çok buruşturdu, gözlerini kıstı ve düşünceli bir tavırla başını salladı. Bir başka yerde bir Rus erinin bir Fransız'ın omzuna usulca vurarak, yumuşak bir gülüşle bir şeyler söylediğini gördü. O zaman da aynı tavırla başını salladı.

Kendisine rapor vermeyi sürdüren ve başkomutanın dikkatini Preobrajenski Alayı'nın önünde duran Fransızlardan alınmış sancaklar üzerine çekmeye çalışan generale:

"Ne dedin? Ne?" diye sordu.

Sonra herhalde o kafasını uğraştıran konudan güçlükle sıyrılarak:

"Ha! Anladım, sancakları!" dedi.

Dalgın dalgın döndü. Her yandan, söyleyeceklerini bekleyen binlerce göz ona bakıyordu.

Preobrajenski Alayı'nın önünde durdu, derin derin içini çekerek gözlerini kapadı. Yanında bulunanlardan biri, sancakları tutan erlerin yaklaşmasını, onları başkomutanın çevresinde, baş aşağıya dizmelerini işaret etti. Kutuzof, birkaç saniye sustu, sonra durumunun gerektirdiği zorunluluğa

isteksiz olarak uyduğunu belirten bir tavırla başını kaldırdı ve konuşmaya başladı. Çevresini yığınla subay almıştı. Kutuzof, dikkatle onlara göz gezdirdi; birkaçını tanımıştı. Erlere:

"Hepinize teşekkür ederim!" dedi ve gene subaylara döndü.

Çevresine egemen olan derin sessizlikte söylediği sözler tek tek iyice duyuluyordu:

"Bu zor görevi yurda sadık olarak yerine getirdiğiniz için teşekkür ederim. Zaferimiz tamdır ve yurdumuz sizi unutmayacaktır. Adınız yüzyıllar boyu unutulmayacaktır!"

Sustu, çevresine bakınarak Fransız kartalını tutan ve onu farkında olmadan Preobrajenski Alayı'nın önünde indirmiş olan ere:

"Kafasını indir, indirsene kafasını! Daha aşağıya, daha aşağıya! Hah şöyle!" dedi.

Sonra sert bir hareketle çenesini erlere doğru çevirdi:

"Hurra delikanlılarım!"

Binlerce ses gürledi:

"Hurra!"

Kutuzof, erlere bağırırken, eyerinin üzerinde başını öne eğmiş, hafifçe eğik oturuyor, gözlerinde de için için eğleniyormuş gibi yumuşak bir ışık parıldıyordu.

Birden sesi de, yüzü de değişmişti. Artık bir başkomutan olarak konuşmuyordu. Yalnız yalın, sıradan, yaşlı bir insandı şimdi. Anlaşılan en önemli şeyi arkadaşlarına o anda söylemek istiyordu.

Subaylar ve erlerin dizilerinde, sözlerini daha iyi işitmek için bir kıpırdanma, bir dalgalanma oldu. Hepsi 'acaba şimdi ne söyleyecek?' diye merak ediyordu.

"Söyleyeceklerim şu kardeşler. Biliyorum, zor durumdasınız, ama hepiniz kendi yurdunuzdasınız, öyle değil mi ya? Konuklarımızı bir uğurlayalım ondan sonra dinleniriz. Hizmetinizi, çar unutmayacaktır. Bir de şunlara bakın. Ne hallere düştüler. (bunu söylerken tutsakları gösteriyordu.) Bizim en kötü dilencimizden de daha kötü duruma düştüler. Onlar güçlüyken canımızı sakınmadık, şimdiyse onlara acımak büyüklüğünü gösterebiliriz: Onlar da insan, öyle değilmi, delikanlılar?"

Çevresine bakındı ve kendisine kararsızlık içinde saygıyla bakan o kımıltısız bakışlarda sözlerini destekleyen bir anlam gördü. Yüzü, dudaklarının ucunda ve gözlerinin çevresinde yıldız yıldız, mini mini kırışıklıklar ortaya çıkaran yumuşak, yaşlı bir insana özgü sevecen bir gülümseyişle gittikçe daha çok aydınlanıyordu. Bir an sustu, ama kararsızlık içinde kalmış gibi başını eğdi.

"İyi ama onları buralara biz çağırmadık ki? Madem geldiler hak ettiler bunları! Defolup gitsinler, cehennemin dibine kadar yolları var." dedi.

Başını kaldırdı ve kırbacını havada sallayarak bütün sefer boyunca ilk kez sevinç içinde, kahkahalarla gülerek, "Hurra!" diye bağıra bağıra sıralarını bozan erlerin yanından dörtnala uzaklaştı.

Birliklerdeki bütün erlerin Kutuzof'un söylediklerini anlayıp anlamadıkları pek belli değildi. Hiç kimse başlangıçta çok resmi bir hava taşıyan, sonundaysa yaşlılara özgü, içten, yürekten gelen bir konuşma halini alan feldmareşalin söylevinin bir özetini yapamazdı. Ama yalnız özündeki anlamı

değil, aynı zamanda asıl o yaşlılığa özgü ve hiç çekinmeden savrulan sövgülerde zafer kazanmış olmaktan ileri gelen coşkunlukla, düşmana acıma duygusu da anlaşılmış ve her yerde haklılığını kavramaktan kaynaklanan bir bilinç uyanmıştı. O sövgüdeki duygu her erin ruhunda yansımış ve bu yankı uzun süre kesilmeyen coşkun bağırışlarla kendini belli etmişti. Ama sonra generallerden biri faytonun getirilmesi için buyruk verip vermeyeceğini başkomutana sorduğunda, Kutuzof, ona yanıt verirken, birden, beklenmedik bir davranışla, hıçkırarak ağlamaya başladı; çok heyecanlandığı belliydi.

VII

Krasnoye Savaşı'nın son günüydü. Ordular gece konaklayacakları yere çekildikleri vakit, hava artık kararmaya yüz tutmuştu. Bütün gün hiç rüzgâr esmemiş, ortalık ayazlamış ve arada bir biraz kar serpilmişti. Akşama doğru hava açılmaya başladı. Kar tanelerinin arasında, eflatuna çalan siyah, yıldızlı gök görünüyordu; soğuk daha da şiddetlenmişti.

Tarutino'dan üç bin kişiyle çıkan silahlı alayı, şimdi dokuz yüz kişi olarak konaklamak için önceden kararlaştırılan yere, büyük yolun üzerindeki köye varmıştı. Alayı karşılayan ve birliklere yatacak yer bulmakla görevli erler, bütün köy evlerinin hastalar, ölü Fransızlar, süvariler ve Fransız genelkurmayına bağlı kişilerle dolu olduğunu bildirdiler. Alay komutanı için boş kalan bir tek yer vardı.

Alay komutanı, atını kendisine ayrılan eve doğru sürdü. Alay, köyün içinden geçti ve kenar evlerin yanı başında, yolun üzerinde tüfek çattı.

Kocaman, sayısız ayakları olan bir hayvan gibi, kendine yatacak yer hazırlamak ve yiyecek bulmak işine girişti alay. Erlerin bir kısmı dizlerine kadar kara batarak köyün sağındaki akkavak ormanına dalmıştı. Hemen sonra ormandan balta vuruşlarıyla kırılan kütüklerin çatırtıları ve neşeli sesler duyuldu. Bir başka grup köyün ortasında alay arabalarının ve atların bulunduğu yerde kazanları çıkarmak, kuru peksimet bulmak ve atlara yem vermek işleriyle uğraşıyordu. Üçüncü grup köye dağılmış, kurmaydakilere yatacak yer bulmaya, köydeki evlerden ölmüş Fransızları çıkarmaya çalışıyor, damları örten çoban ateşlerini rüzgârdan korumak için dallardan örülmüş çitlerin yerlerini değiştiriyorlardı durmadan.

Evlerin arkasında, köyün ucunda on beş civarında er, neşeli neşeli bağrışarak zaten damı alınmış olan ambarın yüksek çitini oradan oraya çekiştiriyordu.

"Haydi çocuklar, hep birlikte çökün üzerine," diye çağrışmalar duyuluyordu.

Üzeri karla kaplı kocaman dikenli çitin çatırdayarak sallandığı işitiliyordu gecenin karanlığında. Alttaki dallar daha sıcak çatırdıyordu. Sonunda çit, üzerine abanan erlerle birlikte yıkıldı. Sevinçli çığlıklar ve kahkahalar duyuldu.

"İkişer ikişer tutun! Çiti buraya ver! Hah şöyle! Nereye sokuyorsun burnunu?"

"Hadi hep birlikte... durun çocuklar! Biri bağırsın ona uyalım!"

Herkes sustu, sonra gür olmayan, kadife gibi hoş bir ses, bir şarkı tutturdu. İkinci dizenin sonunda son notayla birlikte yirmi kişi hep bir ağızdan:

"Haydaaa! Kımıldadı! Hep birden! Abanın kardeşler!" diye bağırdı.

Ama hep birlikte gösterilen çabaya karşın, çit, pek az yerinden oynamıştı, bir an yaygınlaşan derin sessizlikte zorlukla soluk alındığı duyuluyordu:

"Hey, buraya baksanıza! Altıncı Manga! Keratalar, açıkgözler! Yardım edin azıcık. Günü gelir biz de sizin işinize yararız."

Altıncı Manga'dan köye doğru yürüyen yirmi kadar er, çiti çekenlere katıldılar. O zaman çit eğilerek, derin soluk alan erlerin omuzlarını eze eze, kese kese köyün anayolunda ilerlemeye başladı.

"Yürüsene be! Hay Tanrı'nın cezası! Bunu tutsana! Ne biçim... ne diye durdun? Hah şöyle..."

Yakası açılmadık neşeli sövgüler birbirini izliyordu. Tam o sırada, çiti taşıyan erlere rastlayan birinin komut verir gibi sert sesi yükseldi birden:

"Bana baksanıza siz, ne yapıyorsunuz öyle?"

Sonra bir çavuşa bağırdı:

"Burada beyler oturuyor! Şu evde de generallerin kendisi! Siz ise neler yapıyorsunuz! Kör olasıcalar, itoğlu itler, alçaklar! Bir dayak atayım da görün!"

Elini var gücüyle savurarak ilk rastladığı erin sırtına vurdu:

"Gürültü etmeseniz olmaz mı?"

Erler sustular. Çavuşun vurduğu er, ah, of ederek, çite takıldığı için çizilen, kanayan yüzünü silmeye başladı. Uzaklaşınca da çekingen bir sesle söylendi:

"Hay Tanrım! Kör olası! Amma da vuruyor ha! Kan içinde bıraktı yüzümü!"

Gülen bir ses:

"Ne o, hoşlanmadın mı yoksa?" diye sordu.

Sonra erler, seslerini alçaltarak ileriye doğru yürüdüler.

Köyün dışına çıkar çıkmaz, biraz önceki gibi yüksek sesle ve sözlerine aynı yersiz sövgüleri katarak tekrar konuşmaya başladılar.

Erlerin biraz önce yanından geçtikleri köy evinde ordunun üst rütbeli komutanları toplanmıştı. Bir yandan çay içiliyor, o gün olup bitenlerle, bir gün sonraki manevralar konusunda heyecanlı konuşmalar yapılıyordu. Sol kanadın sola doğru ilerlemesi ve kral naibinin yolu kesilerek onun ele geçirilmesi tasarlanıyordu.

Erler çiti sürükleye sürükleye geldikleri vakit çeşitli yerlerde sahra mutfaklarının ateşleri yanmıştı. Odunlar çıtır çıtır yanıyor, kar eriyor, erlerin siyah karartıları, işgal edilen ve karları ayaklar altında ezilmiş düzlüğün her yerinde oradan oraya dolaşıp duruyorlardı.

Baltaların, keserlerin vuruşları duyuluyordu dört bir yandan. Her şey hiç buyruk alınmadan yapılıyordu. Geceyi geçirmek için yedek odun getiriliyor, komutanlara çadırlar kuruluyor, çevreleri kapatılıyor, kazanlarda aş pişiyor, tüfekler ve cephane gözden geçiriliyordu.

Sekizinci Manga'nın sürükleye sürükleye ve kuzeye bakan yönde, direklerle destekleyip getirdiği çit, yarı yuvarlak biçimde gerilmiş, önünde de bir çoban ateşi yakılmıştı. Yat boruları çalmış, hesaplar verilmiş, erler akşam yemeğini yemiş, geceyi geçirmek için çoban ateşlerinin çevresinde yerleşmişlerdi; kimi postallarını onarıyor, kimi çubuk tüttürüyor, kimi giysilerini çıkarmış, çıplak bedenini ateşe vermiş, bitlerini buğuya tutmaya çalışıyordu.

VIII

Sanılabilir ki o sırada Rus erlerinin içinde bulundukları akıl almaz derecedeki ağır koşullar altında, ayaklarını sıcak tutacak çizmeleri, içi kürklü gocukları, dahası sıfırın altında on sekiz derece soğukta karın ortasında başlarını sokacak bir dam altı yokken, yeterince besin alamadıkları bir sırada, durmadan kaçan bir orduya kimi vakit yetişemeyen birliklerle erlerin çok acı verici ve dahası bezgin bir görünüşü olması gerekir.

Oysa tam tersine, ordu maddi bakımdan en iyi koşullar içinde bulunduğu sıralarda bile hiçbir zaman bundan daha neşeli, bundan daha hareketli olmamıştı erler. Moral bozucu olan ya da gücünü yitiren her şeyin ve herkesin hemen ordudan atılmasından ileri geliyordu bu. Gerçekten de fizik bakımdan olsun, ruhsal bakımdan olsun çürük ve zayıf olanların hepsi çoktan dıştalanmıştı. Yalnız ve yalnız hem bedence, hem de ruhsal bakımdan sağlam ve güçlü, ordunun anakaynağı sayılan birlikler kalmıştı ortada.

En büyük kalabalık Sekizinci Manga'nın yanında toplanmıştı. Yaktıkları çoban ateşi ötekilerden daha parlak ışıklar saçarak yanıyordu. İki de çavuş gelmişti yanlarına. Odun getirme karşılığında, ateşin başında oturmak için izin istiyordu.

Kırmızı yüzlü, kızıl saçlı er, durmadan gözlerini kısıp kırpıştırıyordu; ama gene de ateşin başından bir adım geriye çekilmiyordu.

"Hey Makayef, nerede kaldın?" diye seslendi. "Kayıplara mı karıştın? Yoksa kurtlar mı kaptı seni? Odun getirsene şuraya!"

Aynı er, sonra bir başkasına bağırdı:

"Hiç değilse sen de git! Git de sen odun getir!"

Bu kızıl saçlı er, ne asteğmen, ne de onbaşıydı. Yalnız gücü kuvveti yerinde bir erdi. Buna güvenerek kendinden zayıf gördüklerine buyruk yağdırıyordu.

'Karga' adını taktıkları zayıf, kısa boylu, ucu sivri burunlu er, uysal bir tavırla ayağa kalktı; verilen buyruğu yerine getirmeye davrandı. Ama tam o sırada, çoban ateşinden yayılan aydınlığın içinde, yakışıklı genç bir erin karartısı belirdi; kucağında ağır bir odun yükü getiriyordu.

"Aferin sana! Buraya getir onları!"

Odunları, kırıp iteleyerek ateşin içine soktular. Ağızlarıyla üfleyip, kaputlarının eteğiyle yelleyerek harlandırdılar. Alev, odunları çatırdatarak yükseldi.

Erler yaklaşıp çubuklarını tellendirmişlerdi. Odunları getirmiş olan yakışıklı genç er, iki elini beline dayayıp neredeyse donmuş ayaklarını çeviklikle hızlı hızlı yere vurmaya koyulmuştu. Aynı zamanda bir şarkı tutturmuştu:

"Ah, anacığım, anacığım! Her yere yağmış kırağı."

Her dörtlükte hıçkırığa benzer bir ses çıkararak söylüyordu. Oynayan erin postalının topuğunun kopmakta olduğunu ve sallanıp durduğunu fark eden kızıl saçlı er:

"Hey baksana," diye bağırdı. "Postalının altı uçup gitmek üzere. Oyuna dayanır mı hiç bu bizim çarıklar."

Yakışıklı er, durdu, ayağını kaldırıp sarkmış köseleyi kopardı ve ateşin ortasına attı:

"Haklısın, ağabey!" dedi.

Sonra da oturup çantasından bir parça Fransız keteni çıkardı ve ayağını sarmaya girişti. Bacaklarını ateşe doğru uzatırken de gülümseyerek:

"Buhardan tutkalı koyverdi herhalde," dedi.

Bir başkası konuştu:

"Yeni postallar vereceklermiş yakında. Diyorlar ki, heriflerin hepsinin kökünü kazıyacakmışız. Ondan sonra hepimize her şeyden ikişer pay verilecekmiş."

Onbaşı:

"O hergele Petrof, gene geride kaldı!" diye girdi söze.

Bir başkası karıştı:

"Ben bu işin çoktan farkına varmıştım zaten!"

"Canım o da asker mi yani?"

"Üçüncü Manga'da dediklerine bakılırsa dün akşama değin yoklamadan dokuz kişi eksilmiş!"

"Kimi suçlayabilirsin ki? Ayakların donmayagörsün, nereye gidebilirsin!"

Onbaşı onu tersledi:

"Eeee!.. Boş boş konuşma bakalım!"

Yaşlı erlerden biri, ayaklarının donduğunu söyleyerek onu azarlar gibi:

"Ne o?" dedi. "Yoksa sen de mi aynı şeyi istiyorsun?"

'Karga' dedikleri sivri burunlu, birden çoban ateşinin başından sıçrayıp kalktı:

"Ne sanıyorsun ya!" dedi, tiz ve titrek bir sesle. "Direnemeyen zayıf düşer, zayıf olanı da ecel bekliyor, yalan mı! Beni ele alalım örneğin..."

Burada birden onbaşıya doğru dönmüştü. Konuşmasını kararlı bir tavırla sürdürdü:

"Gücüm kalmadı artık! Buyur da sahra hastanesine yollasınlar beni! Her yerim sızlıyor... Bu durumda gitsem de gitmesem de bir... Nasıl olsa ayak uyduramam, geri kalırım."

Onbaşı:

"Hadi canım, gücenme!" dedi sakin bir tavırla.

'Karga' sustu. Ama konuşmalar sürüp gidiyordu. Genç erlerden biri, yeni bir konu attı ortaya.

"Az mı tutsak aldılar bugün o Fransızlardan! Gelgelelim hiçbirinin ayağında doğru dürüst bir çizme bile yok! Hani sanki laf olsun diye adını çizme koymuşlar,"

"Ne yapsın adamlar? Kazaklar, hepsinin ayağındakileri çıkarıp almış! Albay için evi temizlerken bütün ölülerin hepsini dışarı taşımışlar."

Biraz önce oynayan er:

"Görseniz," diye başladı. "Öyle acınacak durumdaydılar ki! Adamları şöyle bir dürtüp kımıldattılar, bir de baktılar... İnanır mısınız? Aralarında yalnız bir tek canlı kalmış! Kendi dilinde bir şeyler söyleyip duruyordu."

İlk konuşan:

"Ama kim ne derse desin temiz ulus, çocuklar!" diye girdi söze. "Bembeyaz tenleri var, nah şu akkavaklar gibi tıpkı... Sonra kahramanlar, soylular da var aralarında."

"Ne sandın. Her cinsten adam almışlar ordularına!"

Biraz önce oyun oynayan er:

"Bizim dilimizden de bir şey çaktıkları yok," dedi, safça gülümseyerek. "Ben tutmuş, 'Siz hangi kralın adamısınız?' diyorum ona. Oysa kendi kendine bir şeyler söyleyip duruyor hep. Tuhaf ulus doğrusu."

Fransızların beyazlılığı karşısında şaşırmış olan er, yeniden söze başladı:

"İşin bir de başka şaşılacak yanı var be kardeşim! Mojaiskli köylüler anlatıyordu geçende, çarpışmaların olduğu yerdeki ölüleri toplamaya başladıkları vakit ne görmüşler, bilir misiniz? Orada, bir ay kalmış olanlar da varmış aralarında. Ama gene de, köylülerin dediğine göre, onların ölüleri kâğıt gibi bembeyaz ve de tertemiz yatıyorlarmış... Balık kokusu gibi bir koku bile yayılmıyormuş bedenlerinden!"

Biri sordu:

"O neden ki? Soğuktan mı acaba?"

"Aferin sana! Soğuktanmış! Ne soğuğu oğlum, sıcak vardı o sıralarda. Soğuktan olsa bizim ölüler de çürümezdi, merak etme! Oysa köylüler açık açık anlatıyorlar. Diyorlar ki, bizimkilere yanaşmayagör, bir de bakıyorsun tepeden tırnağa çürümüş, kurtlanmış. 'O kadar ki,' diyorlardı, 'burnumuzu mendille sardıktan başka yüzümüzü de öbür yana çeviriyorduk... Başka türlü kesinlikle dayanılmıyordu,' diyorlardı. Buna karşılık onların ölüleri kâğıt gibi bembeyazmış ve hiç kokmuyormuş!"

Bir sessizlik oldu. Sonra onbaşı:

"Aldıkları besindendir herhalde!" dedi. "Beylere ayrılan besinleri yedikleri içindir!"

Buna hiç kimse karşı çıkmadı.

"O köylü, Mojaisk altında, savaşların yapıldığı yerde, on köyden sürüp çıkardıklarını anlattı onlara. Tam yirmi gün boyunca arabalarla taşıyıp götürmüşler hepsini ve hepsi ölüymüş. Kurt gibi adamlar

inanın!"

Yaşlı er:

"Gerçek savaşlar onlardı işte," dedi. "Sonradan anılacak şeyler oldu o çarpışmada. Ondan sonra geçenlere gelince... Boş ver! Dostlar alışverişte görsün diye. Halka acı çektirmek için hepsi."

"Güzel söyledin, amca... Önceki gün atıldık üzerlerine. Ama gel de sokul sokulabilirsen! Yanlarına bile yaklaştırmadılar bizi, tüfeklerini fırlatıp atıverdiler hemen. Sonra da diz çöküp 'pardon' dediler. Bir görsen! Baştan aşağıya numara! Söylendiğine göre bizim Platof, düpedüz Polyon'un kendisini bile az kalsın tutsak ediyormuş. Hem de iki kez üstüste... Ona sorsan tek sözcük bile bilmez. Hırsından nerdeyse ağlayacakmış bizim Platof. Elini uzatsa yakalayıverecekmiş gibi yakınmış çünkü! Gelgelelim o da kuş gibi gözüküyormuş. Elini uzattın mı kuş gibi uçup gidiyormuş elinden. Öldürmek için de bir türlü punduna getiremiyormuş."

"Coştun gene, Kisilef! Gene tuttu palavracılığın."

"Ne palavrası! Gerçeği söylüyorum ben burada, arkadaş! Bal gibi gerçeği!"

Yaşlı er, esniyordu:

"Nasıl olsa işin sonunu getirdik," dedi. "Bir adım bile ileri gidemez artık..."

Konuşma böylece sona ermiş gibi görünüyordu. Erler, uyumak için hazırlanmaya başlamışlardı. İçlerinden biri samanyoluna hayran hayran bakarak:

"Şu yıldızlara bak!" dedi. "Amma da ışıldıyorlar! Sanırsın kadınlar sırmayla nakış işlemiş."

"Demek bu yıl iyi ürün alacağız?"

"Biraz daha odun getirmek gerek."

"Sırtın ısınıyor, karnın buz gibi. Gel de şaşırma!"

"Şöyle dur biraz."

"Ne istiyorsun, arkadaş? Yalnız senin için mi yanıyor sanki bu ateş! Tarlada gibi yayılmışsın."

Yavaş yavaş ortaya çöken sessizliğin içinde uykuya dalmış erlerden birkaçının horladığı işitildi. Ötekilerse yattıkları yerlerde bir yandan bir yana dönüyor, arada bir bedenlerini ısıtarak alçak sesle söyleşiyorlardı. Hemen yüz adım ilerde yanan çoban ateşinin oradan kahkahalar yükseliyordu.

Erlerden biri, orayı işaret ederek:

"Görüyor musunuz şunları," dedi. "Ne gürültücü mangadır! Oraya doluşmuş sanki herkes..."

Erlerden biri kalkıp Beşinci Manga'nın oraya doğru yürüdü. Çok geçmeden döndüğünde:

"Öyle bir güldük ki," diye anlattı. "İki Fransız var orada. Biri sanki buz kesmiş, ama öbürü öylesine cingöz bir şey ki! Üstelik şarkılar çalıp söylüyor."

"Yapma yahu? Hadi gidip şunlara bir göz atalım!"

Birkaç er kalkıp oraya doğru gittiler.

IX

Beşinci Manga tam ormanın kıyısındaydı. Ortada kocaman bir çoban ateşi ağaçların karlarla ağırlaşmış dallarını aydınlatıyor, alev alev yanıyordu.

Gece yarısı aynı manganın erleri, ormanda karların üzerinde ayak sesleri altında; ağaç köklerinin, dalların çatırtısını işitmişlerdi.

Erlerden biri:

"Çocuklar, ayı var!" dedi.

Herkes başını kaldırıp kulak kabarttı. Ormandan çoban ateşinin parlak ışığında el ele tutmuş, tuhaf giysiler içinde çıkan iki insan karartısı göründü birden.

Bunlar ormanda saklanan iki Fransız'dı. Erlerin anlamadığı dilde bir şeyler söyleyerek çoban ateşine yaklaştılar. Biri biraz daha uzun boyluydu, başında bir subay şapkası vardı. Bütün gücünü yitirmiş görünüyordu. Çoban ateşine yaklaşınca oturmak istedi ama birden yere yığılıverdi. Öbürü kısa boyluydu, tıknaz ve yanakları mendille bağlanmış olup daha güçlüydü. Arkadaşını kaldırdı, ağzını işaret ederek bir şeyler söyledi. Erler, hemen Fransızların çevresini aldılar, bitkin olanının altına bir kaput serdiler. Sonra ikisine de lapa ile votka getirdiler.

Gücünü yitirmiş olan Fransız subayı Ramballe, yanakları bağlı olanıysa hizmeteri Morel'di.

Morel, votkayı içip çanaktaki lapayı bitirdikten sonra, hastalara özgü bir neşeye kapıldı birden, dilinden anlamayan erlere hiç durmadan bir şeyler anlatmaya başladı. Ramballe, yemeği istememişti, hiç konuşmadan çoban ateşinin başında dirseğini dayamış olarak yatıyor; anlamsız, kızarmış gözleriyle Rus erlerine bakıyordu. Ara sıra uzun uzun inliyor, sonra gene susuyordu. Morel, onun omuzlarını işaret ederek, subay olduğunu, çok üşüdüğünü, sıcak bir yere götürülmesi gerektiğini anlatmaya çalışıyordu. Ateşe yaklaşan bir Rus subayı, tutsak bir Fransız subayının ısınabilmesi için yanına gelmesine izin verip vermeyeceğini öğrenmek için albaya adam gönderdi. Albayın yanından dönenler, Fransız subayının getirilmesini buyurduğunu söyledikleri vakit, bunu Ramballe'e bildirdiler ve oraya gitmesini söylediler. Ramballe, kalkıp yürümek istedi, ama olduğu yerde sallandı; yanındaki er tutmasaydı herhalde yere düşecekti. Erlerden biri, Ramballe'e alaylı alaylı göz kırptı: "Ne oldu? Saldırganlık ederseniz işte böyle olur!" Her yandan, eri, şakadan azarlayan sesler duyuldu: "Ee, aptal! Ne saçmalayıp duruyorsun! Köylü! Ne olacak! Başka ne beklenir bir köylüden!"

Ramballe'in çevresini almışlardı. İki kişi, onu ellerinden ve ayaklarından tutup köyevine doğru götürdüler. Erler onu götürmek üzere yola koyuldukları sırada, birden boyunlarına sarılıp ve acınacak bir tavırla:

"Ah, yiğitler! Ah, benim sevgili dostlarım! İşte erkek diye buna derler! Benim yiğit, benim sevgili dostlarım!" diye coşmaya başladı.

Çocuk gibi, başını erlerden birinin omzuna dayamıştı. Bu arada Morel, en iyi yere yerleşmiş, çevresini erler almıştı. Gözlerinden arada bir irin sızan kısa boylu, tıknaz ve şapkasının üzerinden mendil bağlamış Fransız erinin sırtında bir kadın kürkü vardı. Sarhoş olduğu belliydi. Yanında oturan ere sarılmış, kısık bir sesle, kesik kesik bir Fransız şarkısı tutturmuştu. Erler, ellerini bellerine

dayayarak onu seyrediyor, kahkahalarla gülüyorlardı.

Morel'in sarıldığı, şakadan hoşlanan şarkıcı er: "Nasıldı, nasıldı? Bana da öğretsene, nasıldı? Ben hemen öğrenirim, nasıldı?" diyordu. Sonra:

"Yaşasın dördüncü Henri

Yaşasın o kahraman kral,"

diye göz kırparak şarkıyı yineledi.

"Bu şeytan gibi herif!"

Gerçekten şarkının havasını kapmıştı, ellerini sallayarak, Rusça:

"Vira rika! Vif seruvaru! Sidya Bilaka..." diye yineledi. Her yandan coşkun ve neşeli kahkahalar yükseldi: "Aslan, aferin sana! Ho ho ho ho!" Morel de gülüyor, gülerken de yüzü kırışıyordu. "Haydi döktür bakalım, biraz daha, biraz daha!"

Üç yeteneği vardı onun İçmek, dövmek ve çapkınlık etmek."

"Doğrusu iyi de oluyor! Haydi bakalım! Haydi bakalım, Karatayef!"

Karatayef, çaba göstererek:

"Kü..." dedi. "Kü yü yü..."

Dudaklarını güçlükle büzerek heceyi uzatıyordu. Gene şarkıya başladı:

"Letrip lala, de bu de ba ve detrevalaga..."

"Aman ne güzel! Baksana bizimkine! Tam Fransız kesildi! Hay Tanrım! Ho ho ho! Bana bak, sen biraz daha yemek ister misin?"

"Şuna biraz lapa versene. Açlık çektikten sonra karnı çabuk doymaz."

Morel'e gene lapa verdiler, o da gülerek bu üçüncü çanağı kaşıklamaya koyuldu. Morel'i seyreden bütün genç erler neşeyle gülümsüyorlardı. Böyle saçmalıklarla uğraşmayı uygunsuz bulan yaşlı erler, çoban ateşinin öbür yanında yatıyor, ama onlar da ara sıra doğrulup dirseklerine dayanıp gülerek Morel'e bakıyorlardı. Aralarından biri kaputuna sarındı:

"Ne de olsa bunlar da insan," dedi. "Aman Tanrım! Gökte ne de çok yıldız var! Anlaşılan ayaz çıkacak."

Artık hiç kimsenin kendilerini görmeyeceğini biliyorlarmış gibi, siyah gökyüzünde daha çok parlamaya başlamıştı yıldızlar. Kimi vakit de titreşerek, kendi aralarında sevinçli ama gizemli bir konuda harıl harıl fısıldaşıp duruyorlardı.

X

Fransız ordusu matematik bir kesinlikle uzayan bir çizgi üzerinde ilerliyor ve gene matematik bir kesinlikle eriyordu. Bu kadar çok yazıya konu olan Berezina Savaşı yalnız biriydi çatışmaların; seferin sonucunu sağlayan bir bölüm değildi üstelik. Berezina konusunda, Fransızların çok yazı yazmalarının, daha da yazmayı sürdürmelerinin nedeni, Fransız ordusu ilerledikçe, adım adım başına gelen felaketlerin burada, bu köprünün üstünde bir araya toplanması ve herkesin aklında yer eden trajik bir görüntü halini almasıydı yalnız, hepsi bu.

Rusların, Berezina konusunda çok konuşup yazmalarının nedeni, savaşların olup bittiği sahnelerin uzağında, Petersburg'da, Napolyon'un Berezina Irmağı üzerinde yakalanmasını, tuzağa düşmesini gerçekleştirecek stratejik bir planın hazırlanmış olmasıydı (Planı Pfuhl hazırlatmıştı). Her şeyin plana uygun olarak gerçekleşeceğine bütün herkes inanıyordu. Bu yüzden Fransızları felakete sürükleyen asıl nedenin Berezina Irmağı'nın öbür kıyısına geçiş olduğunu üsteleyerek söyleyip duruyorlardı. Oysa doğru söylemek gerekirse Berezina üzerinden geçiş, Fransızlar için top ve tutsak yitiği bakımından sayılarının da gösterdiği gibi Krasnoye'deki savaştan daha az mahvedici olmuştur.

Orduların Berezina üzerinden öbür kıyıya geçirilmesinin tek önemi, artık kuşku götürmez bir kesinlikle, apaçık olarak kaçan ordunun yolunu kesmek için yapılan bütün planların yanlışlığını, Kutuzof'un da tüm olarak orduların da istedikleri şeyin, izlenilebilecek tek yol olduğu konusundaki görüşün; yani düşmanı kovalamaktan başka hiçbir şey yapılmaması gerektiği görüşünün doğruluğunu göstermesidir. Fransız ordusu kalabalık bir durumda, gittikçe artan bir hızla, tüm gücüyle yöneldiği amaca doğru koşuyordu. Yaralı bir canavar gibi kaçıyordu, yolunu hiçbir şey kesemezdi. Kıyıdan kıyıya geçişi sağlayan önlemlerden çok, köprülerin üzerindeki hareket kanıtlamıştı bunu. Köprüler yıkılınca, silahsız kalan erlerle Fransızların konvoylarında bulunan kadınlar, çocuklar ve Moskovalılar arkadan bastıran itişin etkisiyle, teslim olacak yerde yalnız ileriye, buz tutmuş suyun içindeki kayıklara doğru koştular.

Bu telaşı anlamak zor değildi. Kaçanların da, onları izleyenlerin de durumu aynıydı. Kendi arkadaşlarının arasında kalan her insan, felaket gelip çatınca, onların yardımına, onların arasında kendisine verilen belirli makama güveniyordu; Ruslara teslim olursa aynı felaketlere düşecek, üstelik yaşamak için karşılanması gerekli ihtiyaçları bakımından en alt basamağa inmiş olacaktı. Fransızların, Rusların eline düşen ve kurtarmak için duydukları bütün isteğe karşın ne yapacaklarını bilemedikleri tutsaklardan yarısının soğuktan ve açlıktan öldüklerini güvenilir kaynaklardan öğrenmelerine gerek yoktu. Başka türlü olmayacağını biliyorlardı.

Acıma duygusu yüksek olan Rus komutanları ve Rus ordusunda hizmet gören Fransızlar bile, sevdikleri halde, tutsaklar için hiçbir şey yapamıyorlardı. Fransızları mahveden şey Rus ordusunun felaket denecek derecede kötü durumda olmasıydı. Ekmeği, giysileri, aç ve yaralı erlerin elinden zorla alıp, bunları kin duyulmayan, zararsız, suçsuz, ama hiçbir işe yaramayan, orada bulunmaları gereksiz Fransızlara vermek, yersiz bir şey olacaktı. Gerçi kimileri bunu da yapıyorlardı. Ama yalnız birkaç olaydı bu.

Geride tam anlamıyla kaçınılmaz bir felaket bekliyordu. İlerdeyse umut vardı. Bütün gemiler yakılmıştı. Hep birlikte kaçmaktan başka hiçbir kurtuluş yoktu. Fransızların bütün gücü de bu genel kaçıştan ileri geliyordu.

Fransızlar daha ileriye doğru kaçarak geride gittikçe daha da acınacak durumda bulunan kalıntılar bıraktıkça, büyük umutların bağlandığı Petersburg planı sonunda ortaya çıkan Berezina geçişinden sonra birbirlerini suçlayarak tüm sorumluluğu özellikle Kutuzof'un üzerine yükleyen Rus komutanlarının hırsları daha çok alevleniyordu. Berezina'yla ilgili Petersburg planının başarısızlığından Kutuzof'un sorumlu olduğu varsayıldığı için, ona karşı duyulan hoşnutsuzluk, küçümseyiş ve onunla içten içe alay etme eğilimi, giderek daha çok belirginlik kazanıyordu. Bu alaylar, bu küçümseyişler, elbette bir saygı perdesi altında yapılıyordu. Ama bu tutum öylesine kendini hissettiriyordu ki, Kutuzof, onu niçin suçladıklarını sormaya bile olanak bulamıyordu. Kimse onunla ciddi konuşmuyor, herkes ona rapor verir ya da ondan herhangi bir iş için izin isterken can sıkıcı bir görevi yerine getiriyormuş gibi davranıyor, arkasından da birbirine göz kırpıyor, dahası her fırsatta onu aldatmaya çalışıyordu.

Bütün bu insanlar, özellikle yaşlı adamı anlayamadıkları için onunla hiçbir konuda konuşulmayacağını, yaptıkları planın derin anlamını hiçbir zaman kavrayamayacağını ileri sürüyor, kendisine ne söylense onun gene aynı anlamsız, boş sözleri yineleyerek karşılık vereceğini, (onlara göre bütün o sözler boş sözlerden başka bir şey değildi.) altın köprüden, sınıra bir yığın serseriyle varmanın doğru olmayacağından ve buna benzer şeylerden söz edeceğini söylüyorlardı. Gerçekten de bütün bunları ondan, daha önce işitmişlerdi. Kutuzof'un bütün sözleri (örneğin besini beklemek gerektiğini, erlerin ayağında çizme bulunmadığı gibi) o kadar yalın, kendilerinin önerdikleri planlarsa o kadar karışık, o kadar zekice hazırlanmış şeylerdi ki, onlara göre onun artık bunamış bir yaşlı, kendilerininse deha sahibi, nüfuzlu komutanlar oldukları apaçık bir gerçekti.

Özellikle ordunun dillere destan olan Petersburg, kahramanı Amiral Wittgenstein'in güçleriyle birleşmesinden sonra genel karargâhtaki bu hava ve dedikodu bütün sınırları aştı. Kutuzof, bunu görüyor, ama içini çekerek omuzlarını silkmekten başka bir şey yapmıyordu. Yalnız bir kez Berezina'dan sonra ve çara aynı raporu gönderen Beningsen'e şu mektubu yazdı:

"Hastalık yüzünden geçirdiğiniz krizler dolayısıyla, lütfen bu mektubu alır almaz, Kaluga'ya gidiniz ve orada yeni buyruklarla majeste çardan gelecek atanmayı bekleyiniz general hazretleri."

Ama Beningsen, ordudan uzaklaştırılınca yerine, seferin başlangıcına komuta etmiş ve Kutuzof tarafından görevden alınmış olan büyük Prens Konstantin Bayloviç atandı. Büyük prens gelir gelmez, Kutuzof'a çarın, ordularımızın gösterdiği zayıf başarılardan ve harekâtın yavaş gelişmesinden hoşnutsuzluk duyduğunu bildirdi. Çar hazretlerinin kendileri o günlerde orduya gelmek düşüncesindeydiler.

Askerlik işinde olduğu gibi, saray işlerinde de deneyimler geçirmiş yaşlı bir adam olan Kutuzof, aynı yılın ağustos ayında çarın isteğine karşı başkomutan olarak seçilen, veliaht ile büyük prensi ordudan uzaklaştıran, sonra gene çarın istencine aykırı olarak yalnız kendi nüfuzuna dayanıp Moskova'nın bırakılmasını öğütleyen Kutuzof, kendisi için artık her şeyin bittiğini, rolünü oynamış olduğunu ve nüfuzlu göründüğü halde elinde artık hiçbir güç kalmadığını anlamıştı. Oysa bunu belirten şey de yalnız saraylıların kendisine karşı olan tutumu değildi. Bir yandan da görüyordu ki, içinde bir belirli rol oynadığı askeri harekât artık sona ermişti. Görevini artık yerine getirmişti. Öbür yandan yaşlanmış bedeninde fiziksel bir yorgunluk duyuyordu. Dinlenmeye çekilmesinin zorunlu bir şey olduğunu duyumsuyordu.

Yirmi dokuz kasım günü Kutuzof, Vilno'ya, kendi deyimiyle, 'o eski güzel Vilno'suna' gitti. Meslek

yaşamında Vilno'da iki kez valilik yapmıştı. O zengin, sağlam kalmış Vilno'da çoktandır yoksun kaldığı günlük yaşantı konforundan başka eski dostları ile eski anılarına kavuşmuştu. Böylece, askerlik ve devlet işleriyle ilgili bütün uğraşmaları bir yana bırakarak çevresinde kaynaşıp duran tutkuların kendisine huzur verdikleri oranda eskiden alıştığı o düzenli yaşantıya o kadar gömüldü ki, artık olup bitenler, dahası daha sonra da dünyada ortaya çıkabilecek tarihsel olaylar onu hiç ilgilendirmiyor gibiydi.

Kutuzof, Vilno'ya geldiği sırada onu, kalacağı önceden kararlaştırılan şatonun kapısında Fransızların yolunu kesip onları mahvetmenin en ateşli yandaşlarından biri olan Çiçagof karşıladı.

Çiçgaf, düşmanı oyalamak için önce Yunanistan'a, sonra da Varşova'ya doğru manevra yapmak isteyen, ama asıl buyrulan yere gitmeye bir türlü razı olmayan biriydi. Bununla birlikte, çarla konuşmalarında gösterdiği yüreklilikle ün kazanmış ve 1811 yılında barış anlaşması yapmak için Türkiye'ye gönderildiği vakit (daha önce oraya Kutuzof gönderildiği halde) barışın zaten yapılmış olduğu kanısına varan, çarın karşısında da bu anlaşmayı yapma onurunun Kutuzof'un olduğunu açıkça belirttiğinden ötürü kendisini 'ona iyilik etmiş biri' olarak görüyordu.

Çiçagof, sırtında denizci üniforması, şapkasını koltuğunun altına sıkıştırmış olarak Kutuzof'a denetleme raporu ile kentin anahtarını verdi. Daha önce Kutuzof'a yöneltilen suçlamalardan haberi vardı, bu yüzden her durumunda gençlerin artık bunak saydıkları yaşlılara karşı gösterdikleri saygılı ama aynı zamanda alaylı ve küçümseyen ifade, hemen göze çarpacak şekilde kendini belli ediyordu.

Kutuzof, Çiçagof'la konuşurken, söz arasında, ona Borisof'ta elinden alınmış olan sofra takımlarıyla dolu faytonların gene ele geçirildiğini ve kendisine geri verileceğini bildirdi.

Haklı olduğunu her sözüyle kanıtlamak isteyen, bu yüzden de Kutuzof'un aynı kuşku içinde olduğunu sanan Çiçagof kıpkırmızı kesildi ve hemen:

"Bunu, üzerinde yemek yiyeceğim hiçbir şey kalmadığı belirtmek için söylüyorsunuz. Tam tersine ben, şölen vermek istediğiniz takdirde size her şeyi sağlayabilecek durumdayım."

Kutuzof, insanı hemen etkileyen ince gülümseyişiyle omuzlarını kaldırıp yanıt verdi:

"Bunu yalnız size söylediğimi belirtmek için söyledim, hepsi bul"

Kutuzof, çarın isteğine büsbütün aykırı olarak orduların büyük kısmını Vilno'da durdurmuştu. Yakınlarının söylediğine göre Vilno'da bulunduğu bu süre fizik ve ruh gücü bakımından olağanüstü denecek ölçüde çökmüştü. Orduyla ilgili işlerle isteksizce uğraşıyor, her şeyi generallerine bırakıyor, çarı bekliyorum gerekçesiyle kendini dağınık bir yaşantıya bırakıyordu.

Çar, yedi aralık günü, Petersburg'dan yanına yaverlerini alarak, Kont Tolstoy, Prens Volkonski, Arakçeyef ve daha başkalarıyla birlikte yola çıkmış, on bir aralık günü Vilno'ya varmış, kızaklı arabadan hiç inmeden doğrudan doğruya şatonun önüne gelmişti. Şatonun önünde şiddetli ayaza karşın, sırtlarında tören üniformalarıyla yüz civarında general ile kurmay subay duruyordu. Ayrıca Semyonovski Alayı'ndan bir de onur kıtası vardı.

Kan ter içinde kalmış, bir troykayla şatoya çardan önce varan bir kurye:

"Geliyor!" diye bağırmıştı.

Konovnitzin, gelen haberi kapıcılara ayrılan küçük odada bekleyen Kutuzof'a iletmek için sofaya koştu.

Bir dakika sonra, yaşlının şişman, iriyarı bedenini gördü. Sırtında tam bir tören giysisi vardı. Göğsüne bütün nişanlarını takmıştı. Göbeğinin üzerinden gergince bağlanmış ve yanda fiyongla düğmelenen nişan kurdelesi vardı. Sallana sallana kapıya çıkmıştı. Şapkasını düz olarak başına geçirip eldivenini aldı, basamaklardan yan yan inip çara sunmak için yazdığı raporu cebinden çıkardı.

Bir konuşma, bir fısıldaşma oldu. Müthiş bir hızla uçar gibi giden bir troyka daha geçti, sonra bütün gözler içinde artık çar ile Bolkonski'nin iyice göründüğü kızaklı arabaya çevrildi.

Bütün bunlar, elli yıldır böyle şeylere alıştığı halde yaşlı generalin üzerinde önemli bir etki yaptı; kuşkuyla çabuk çabuk kendine çekidüzen verdi, başındaki şapkayı düzeltti, gözlerini tam o sırada kızaktan inen çara doğru kaldırdı, güç bulup dimdik konum aldı, raporu sundu. Sonra karşısındakinin gözüne girmek istiyormuş duygusunu veren, ölçülü sesiyle konuşmaya başladı.

Çar, Kutuzof'u tepeden tırnağa süzdü. Birden kaşlarını çattı, ama hemen sonra duygularına egemen oldu, yaklaştı ve kollarını açarak yaşlı generali kucakladı. Bu kucaklaşma Kutuzof üzerinde her zamanki etkiyi yapmıştı. Ruhunda gizlenen düşünceler yüzüne yansıdı ve bir anda gözlerinden yaşlar boşandı.

Çar, subaylarla selamlaştı, Semyonovski buyruk kıtasını selamladı, sonra bir kez daha yaşlının elini sıkarak, onunla birlikte şatoya girdi.

Feldmareşal ile baş başa kaldıkları vakit, çar, ona, Fransızları izlemede yavaş davranılmasından ve Krasnoye ile Berezina'da yapılmış olan yanlışlar yüzünden duyduğu bütün hoşnutsuzluğu açığa vurdu. Sonra ona sınırın öte yanında yapılacak savaşlar konusundaki düşüncelerini anlattı. Kutuzof, ne karşı çıktı, ne de herhangi bir düşünce ileri sürdü. Tıpkı yedi yıl önce çarın Austerlitz alanında kendisine verdiği buyrukları dinlerken olduğu gibi, uysal, donuk bir ifade vardı yüzünde.

Kutuzof, çalışma odasından çıkıp, o hantal, salıntılı yürüyüşüyle başını önüne eğmiş olarak salondan geçerken arkasından birinin sesini işitince durdu.

"Ekselans!"

Başını kaldırdı, sonra üzerinde küçücük bir nesne bulunan gümüş tepsiyle karşısında duran Kont Tolstoy'un gözlerinin içine uzun uzun baktı. Kendisinden ne istediğini anlamıyor gibiydi.

Birden anımsar gibi oldu. Tombul yüzü belirsiz bir gülümseyişle aydınlandı, saygıyla eğilerek tepsinin üzerinde duranı aldı. Birinci dereceden Georgiy nişanıydı bu.

XI

Ertesi gün feldmareşalin evinde çarın da onurlandırdığı bir şölen, bir de balo verilmişti; çar, ona en yüksek saygıyı göstermişti. Ama feldmareşalden hoşnut olmadığını bilmeyen kimse kalmamıştı. Herkes ayıp olmasın diye gerektiği gibi davranıyor ve herkesten önce buna çarın kendisi örnek oluyordu. Ama herkes biliyordu ki, yaşlı general suçluydu ve artık hiçbir işe yaramıyordu.

Kutuzof, baloda Katerina devrinde yetişmiş olanlara özgü eski bir alışkanlıkla, çar, balo salonuna girer girmez, ganimet olarak alınmış sancakların onun ayakları dibine çevrilmesini buyurunca, çar, hoşnutsuz bir tavırla yüzünü buruşturdu ve yakınındakilerin duyabileceği bir sesle:

"Yaşlı aktör," dedi.

Çarın, Kutuzof'a karşı duyduğu hoşnutsuzluk, özellikle Vilno'da arttı. Çünkü Kutuzof'un yapılacak seferin önemini anlayamadığı ya da anlamak istemediği apaçıktı.

Ertesi sabah, çar, çevresinde toplanan subaylara:

"Siz yalnız Rusya'yı değil, Avrupa'yı da kurtardınız," dedi.

Savaşın daha bitmemiş olduğunu herkes işte o zaman anladı.

Yalnız Kutuzof bunu anlamak istemiyor, yeni bir savaşın Rusya'nın durumunu iyileştiremeyeceği gibi, ün bakımından da ona bir şey kalamayacağını, yalnızca içinde bulunulan koşulları kötüleştireceğini, kendisine kalırsa, Prusya'nın bulunduğu o yüksek düzenden düşüp o dillere destan ününü azaltacağını açıkça söylüyordu. Çara, yeniden asker toplamanın olanaksızlığını kanıtlamaya çalışıyor, başarısızlık olabileceğini ileri sürüyor, buna benzer şeylerden söz ediyordu.

Bu tür bir ruh hali içinde bulunan feldmareşal, doğal olarak, yapılacak savaş için yalnız bir engel ve harekâtı durmadan geciktirecek bir fren olarak görülüyordu.

Doğrudan doğruya onunla çatışmaktan kaçınmak için, kendiliğinden bir çare bulundu; bu çare de tıpkı Austerlitz'de, seferin başlangıcında Barclay sağken olduğu gibi, başkomutanı kuruntuya düşürmeden, onu tedirgin etmeden, dahası ona bunu bildirmeden elindeki nüfuzu yavaşça alıp, onu çarın kendisine devretmekti.

Genelkurmay, bu amaçla yavaş yavaş baştan sona değiştirildi. Kutuzof'un kurmaydaki gerçek nüfuzu sıfira indirildi, bütün güç çara verildi. Tolly, Konovnitzin, Yermolof, hep başka görevlere atandılar. Feldmareşalin gücünü çok yitirmiş olduğunu, sağlık durumunun sarsıldığını açıktan açığa herkes söylüyordu.Yerini kendisinden sonra gelecek olana verebilmesi için sağlık bakımından zayıf olması gerekliydi. Gerçekten de sağlığı sarsılmıştı. Kutuzof, gönüllü asker toplamak üzere Türkiye'den Petersburg'a nasıl doğal olarak kendiliğinden sessizce gelmiş, sonradan da vazgeçilmez bir komutan olduğu anlaşıldığı sırada nasıl ordunun başına geçmişse, şimdi de artık rolünü oynadıktan sonra, onun yerine doğal olarak gürültüsüz patırtısız, gösterişsiz bir davranışla herkesin istediği bir lider ortaya çıkmıştı.

1812 savaşı, Rus ulusunun gönlüne göre, değerli, ulusal bir anlam taşımaktan başka, Avrupalı gözüyle bakılınca da ortaya çıkan apayrı bir anlam taşıyordu.

Halklar batıdan doğuya doğru akın ettikten sonra, bu akını bir başka akının izlemesi gerekiyordu şimdi. Bu yeni savaş için bir lider, Kutuzof'tan ayrı özelliklere sahip, ayrı bir bakış açısı olan ve bambaşka duygularla davranacak yeni bir lider gerekliydi. Rusların kurtulması ve onurunun korunması için Kutuzof nasıl vazgeçilmez bir insandıysa, Birinci Aleksandr da halkların doğudan batıya doğru akınını ve sınırların yeniden çizilmesini sağlamak için, aynı anlamda vazgeçilmez bir kişiydi.

'Avrupa', 'uluslararası denge', 'Napolyon' gibi kavramları Kutuzof anlamıyordu. Onları anlayamazdı. Düşman yurttan kovulduktan, Rusya kurtarıldıktan, Rusya'nın onuru yüce basamağa ulaştırıldıktan sonra Rus ulusunun temsilcisi olarak, bir Rus olarak, daha doğrusu Rus yüreği taşıyan bir kişi olarak, kendisi için yapılacak bir iş kalmıyordu. Halk savaşının simgesine ölmekten başka yapılacak hiçbir iş kalmamıştı artık. O da öldü.

XII

Piyer, tutsakken çektiği sıkıntıların ve fizik olarak katlandığı yoksunlukların bütün ağırlığını, çoğu zaman olduğu gibi, ancak bu sıkıntılar bu yoksunluklar sona erdikten sonra anladı. Tutsaklıktan kurtulduktan sonra Orel'e geldiği vakit, gelişinin üçüncü günü Kiev'e gitmeye hazırlanırken hastalandı. Orel'de tam üç ay hasta yattı. Doktorların söylediğine göre sarılık olmuştu. Doktorların onu iyileştirmeleri, kanını almaları ve ona verdikleri ilaçlar sonucu iyi oldu.

Kurtuluşundan hastalanmasına kadar olup biten şeylerden hiçbiri Piyer'in üzerinde hemen hiçbir iz bırakmamıştı. Zaman zaman yağmurlu, zaman zaman karlı, kül renkli, can sıkıcı havayı, fizik bir ağrı halini alan üzüntüsünü ve ayakları ile belindeki ağrıyı anımsıyordu yalnız. Genel olarak herkesin uğradığı felaketlerden edindiği izlenimler, insanların çektiği acılar da aklındaydı. Subayların tedirgin edici merakını, ona çeşit çeşit sorular soran generallerin, bir fayton ve at bulabilmek için uğraşmalarını ve en önemlisi, o sırada düşünme ve duyma yeteneğinden yoksun kalışını anımsıyordu. Kurtulduğu gün, Petya Rostof'un cesedini görmüştü. Prens Andrey'in Borodino'dan sonra daha üç ay yaşadığını, ancak kısa bir süre önce Yaroslavl'da, Rostoflar'ın evinde öldüğünü de öğrenmişti aynı gün. Aynı gün bu bilgileri ona veren Denisof, (Piyer'in bunu çoktandır bildiğini sanarak) Helen'in de öldüğünü söylemişti söz arasında.

Piyer'e bütün bunlar o zamanlar yalnızca tuhaf görünmüştü. Bütün bu bilgileri iyice kavramasına olanak yoktu. O sırada insanların birbirlerini öldürmekle uğraştıkları bu yerlerden uzaklaşıp bir an önce sığınabileceği sakin bir yere gitmek ve orada bir süre içinde öğrendiği bütün bu tuhaf, bu yeni şeyleri başından sonuna kadar iyice düşünebilmek için telaşlanıyordu yalnız. Ama Orel'e varır varmaz hastalandı. Kendine geldiği vakit, çevresinde Moskova'dan gelmiş iki uşağını gördü. Bunlar Trentiy ile Vaska'ydı. Eltz'de, Piyer'in çiftliğinde oturan büyük kontes de Piyer'in tutsaklıktan kurtulduğunu, sonra da hastalandığını işitince ona bakmak için hemen gelmişti.

Piyer, ancak iyileşmeye başlayınca, son aylarda kendisi için artık alışılmış hale gelen izlenimlerden, yavaş yavaş kurtulmaya başladı. Artık hiç kimseyi ertesi günü bir yere gönderemeyeceğini, kimsenin sıcacık yatağını altından alamayacağını, o gün kesinlikle öğle yemeği yiyeceğini düşünüyor, bu düşüncelere kendini alıştırıyordu. Ama daha uzun bir süre düşlerinde tutsaklıktaki koşulların içinde yaşadığını gördü. Kurtulduktan sonra aldığı bilgileri de yavaş yavaş kavrayabiliyordu artık. Prens Andrey'in, karısının ölümlerini ve Fransızların yok edilişini bu arada öğrendi.

Mutlu özgürlük duygusunun, o derin ve insana özgü ve yürekten kopup gelen özgürlük duygusunun bilincine, ilk kez Moskova'dan çıkışındaki ilk mola yerinde varmıştı; sağlığına gene kavuşurken bu duygu derinliklerine kadar bütün varlığını doldurmuştu. Dış koşullara bağlı olmayan, yüreğine özgü, ruhsal bir şey olan bu özgürlüğün şimdi ayrıca bir de dış özgürlükle süslenişine, bir lüks durumuna gelişine şaşırıp kalıyordu. Yabancı bir kentte tek başınaydı. Hiç tanıdığı yoktu. Hiç kimse ondan bir şey istemiyordu; kimse onu hiçbir yere göndermiyordu. İstediği her şey elindeydi. Eskiden karısının yüzünden ona hep üzüntü veren düşünceler yok olmuştu. Çünkü karısı da yaşamıyordu artık.

Kendisine temiz bir örtünün yayıldığı sofrada, nefis kokan et suyu ikram ettikleri ya da geceleri temiz, yumuşak bir yatağa yattığı ve artık karısının da, Fransızların da yok olduğunu anımsadığı zaman, hep kendi kendine:

"Ah, ne kadar iyi! Ne hoş şey!" diyordu durmadan. "Ah, ne kadar iyi! Ne değin hoş!"

Sonra eski alışkanlığına uyarak, kendi kendine hemen 'Peki bundan sonra ne olacak? Bundan sonra ne olacağım?' diye soruyor, hemen sonra da kendi kendine yanıt veriyordu: 'Hiçbir şey yapmayacağım! Yalnız yaşayacağım! Ah, ne hoş şey!'

Eskiden kendisine acı veren ve sürekli arayıp durduğu şey, yani amaç, hedef denilen şey, artık onun için yoktu. O arayıp durduğu amacın, şimdi kendisi için yok olması, yalnız o sırada rastgele hissettiği bir şey değildi. Zaten ortada böyle bir amaç yoktu, olamazdı da! Hem ona bu eksiksiz, bu sevinç dolu özgürlük duygusunu veren, bütün bu süre içinde onu mutlu eden de bu amaç yokluğuydu.

Artık bir amacı olamazdı. Çünkü şimdi inancı vardı. Kimi kurallara, sözlere ya da düşüncelere değil de yaşayan ve her an varlığı duyulan Tanrı'ya inanıyordu. Tanrı'yı, kendi kendine uydurduğu amaçlarda anardı eskiden. Kendine bir amaç arayışı, Tanrı'yı arayıştan başka bir şey değildi. Sonra birden tutsak olarak tutulduğu yerde aklıyla değil doğrudan doğruya duygularıyla, dadısının kendisine yıllar önce söylediklerinin doğru olduğunu, Tanrı'nın işte orada, burada, her yerde karşısında olduğunu anlamıştı. Tutsaklıkta öğrenmişti ki Karatayef'in yüreğindeki Tanrı, Masonlar'ın Evrenin Ulu Mimarı'ndan daha sonsuz, daha yüce, daha zor kavranılır bir varlıktı. Gözlerini zorlayarak uzaklara dikkatle bakarken aradığını ayaklarının dibinde bulan bir insanın ruh hali içindeydi. Ömrü boyunca uzaklara, çevresindeki insanların başları üzerinden ilerilere bakıp durmuştu; oysa gözlerini zorlamasına hiç gerek yoktu.Yalnız önüne bakması yeterliydi.

Hiçbir şeyde yüce, ulaşılmaz, sınırsız, sonsuz bir şey görmesini bilememişti daha önce. Yalnız öyle olması gerektiğini, bu yüceliğin bir yerlerde bulunduğunu düşünüyor, onu arıyordu. Kendisine yakın olan, anlaşılabilecek her şeyde yalnız sınırlı, alçalmış, günlük yaşantıya dönük, anlamsız bir yön görüyordu. Sonunda eline bir dürbün aldığını canlandırıyor, uzaklara, bayağı, o günlük yaşantıya dönük şeylerin ötesinde, uzak sislerin arkasında gizlenenlere bakıyor, bunların kendisine yalnız iyi görülemedikleri için, belirsiz oldukları için, yüce ve sonsuz duygusunu verdiklerini sanıyordu. Avrupa'daki yaşantı, politika, Masonluk, felsefe, iyilikseverlik, ona böyle görünüyordu hep. Ama kendisini, kişiliğine yakıştıramadığı bu duygulara kaptırdığı anlarda bile, aklı o uzaklara gidiyor, oralarda da aynı günlük yaşantıya dönük, sıradan, anlamsız şeyler görüyordu.

Şimdiyse her şeyden önce, ölümsüz ve sonsuz bir yön görmeyi öğrenmişti. Onu görebilmek, onu seyretmekten zevk alabilmek için, insanların başları üzerinden uzaklara doğru bakmak için kullandığı o dürbünü elinden fırlatıp atmış, sevinçle çevresinde, sonsuzluğa uzanan, insan aklının alamayacağı, ucu bucağı olmayan yaşamın akışını seyrediyordu. Ne kadar yakından baksa, o kadar mutlu ve huzurlu oluyordu bütün her şey. Gerçi daha önce aklının bütün yapıtlarını yok eden o korkunç 'niçin' sorusu, şimdi de vardı. Ama şimdi bu 'niçin?' sorusuna her zaman, içinde, basit bir karşılık buluyordu:

"Çünkü Tanrı vardır. O Tanrı ki, istenci dışında bir insanın başından bir tek saç bile düşmez!"

XIII

Piyer, davranışları bakımından hemen hemen hiç değişmemişti. Dış görünüşü bile eskisi gibiydi. Eskisi gibi dalgın görünüyordu ve her zaman zihni, gözlerinin önünde olanla değil de bambaşka, özel bir konuyla uğraşıyordu sanki. Eski davranışıyla şimdiki durumu arasındaki ayrım şuydu. Önünde olanı unuttuğu, kendisine söyleneni fark etmediği vakit, yaşlılara özgü bir tavırla alnını kırıştırarak, kendisinden çok uzakta duran bir şeyi görmeye çabalıyormuş, ama onu bir türlü göremiyormuş gibiydi eskiden. Şimdi gene kendisine söyleneni ve karşısında olanı unutuyordu, ama dudaklarında hemen hemen belirsiz, alaylı bir gülümseyişle, önünde durana dikkatle bakıyor, kendisine söyleneni dikkatle dinliyordu. Buna rağmen o anda gördüğü, işittiği şeyler bambaşkaydı. Eskiden iyi yürekli ama mutsuz bir insan olarak görünüyordu; bu yüzden insanlar ellerinde olmayarak ondan uzaklaşıyordu. Şimdiyse dudağında hep yaşamaktan doğan sevinçli bir gülümseyiş titriyor, gözlerinde de insanların durumlarıyla ilgili olduğunu belirten bir ışık parlıyordu. Kendisi gibi yaşamaktan hoşnut olup olmadıklarını soruyordu sanki onlara. İnsanlar da onun yanında olmaktan zevk alıyorlardı.

Eskiden çok konuşur, öfkelenir, konuştuğu zaman da başkalarını çok az dinlerdi. Şimdiyse kendini seyrek olarak konuşmaya kaptırıyordu; ve insanları dinlemesini öyle biliyordu ki, herkes ona ruhunun derinliklerinde sakladığı en özel gizlerini bile seve seve açıyordu.

Onu hiçbir zaman sevmemiş olan, dahası özellikle kontun ölümünden sonra ona karşı minnet borcu altında kaldığından ötürü özel bir düşmanlık duyan prenses, Piyer'in nankörlüğüne karşın yalnız ona bakmayı görev saydığını belirtmek için gelmiş; ama yanında kısa bir süre kaldıktan sonra acı ve şaşkınlıkla onu sevmeye başladığını sezmişti. Piyer, hiçbir zaman prensesin kendisi için iyi duygular beslemesini sağlayacak dalkavukluk gösterilerinde bulunmuyordu; onu yalnız kişiliğini merak ederek inceleyip duruyordu. Eskiden prenses onun kendisine çevrilen bakışlarında bir aldırmazlık, bir alay sezer; bu yüzden de başka insanların karşısında olduğu gibi onun karşısında da kasılır, yalnız yaşama kafa tutan yönlerini gösterirdi. Şimdiyse tam tersine, Piyer'in, ruhunda en gizli tuttuğu yönleri ortaya çıkarmaya çalıştığını hissediyor gibiydi; bu yüzden önce pek güvenmeden ama sonradan bir minnet duygusuyla, karakterinin gizli kalan en iyi yönlerini açıklamaktan çekinmiyordu.

En kurnaz insan bile prensesin hayalinde gençliğinin en güzel anılarını yeniden canlandırarak, o anıların sevincini, mutluluğunu onunla paylaşarak, daha ustaca güvenini kazanıp, gizlice iç dünyasına sokulamazdı. Oysa Piyer'in bütün kurnazlığı, yalnız o yaşama küskün, o soğuk ve kendine özgü gururu olan prensesin ruhunda insancıl duyguları uyandırmak zevkini tatma olanaklarını aramaktan başka bir şey değildi.

'Evet, kötü insanların etkisi altında değil de, benim gibi insanların etkisi altında olduğu zaman gerçekten çok iyi yürekli bir insan oluyor,' diyordu prenses kendi kendine.

Piyer'deki değişikliği, uşakları Trentiy ve Vaska da kendilerine özgü bir biçimde fark etmişti. Onlara göre, efendileri çok sade bir insan olmuştu. Trentiy, sık sık, efendisinin sırtından giysilerini aldıktan sonra, elinde giysiler ve Piyer'in çizmeleriyle iyi geceler diledikten sonra, 'acaba bey, kendisiyle konuşmaya girişir mi?' diye, gitmek için telaşlanmıyordu hiç. Çoğu zaman Piyer de, Trentiy'in kendisiyle konuşmak istediğini görüp onu durduruyor:

"E, anlat bakalım, kendinize nasıl yiyecek buluyorsunuz?" diye soruyordu.

O zaman Trentiy, Moskova'nın nasıl soyulduğunu anlatmaya koyuluyor, ölen konttan söz ediyor, elinde giysiler, uzun uzun öyküler anlatarak ayakta duruyor, kimi vakit de Piyer'in anlattıklarını dinliyor, yanından ayrılıp sofaya giderken, içinde efendisine yakın olduğunu sezmekten doğan bir sevinç, dostça bir sevgi duyuyordu.

Onu tedavi eden ve her gün ziyarete gelen doktor, mesleğinin gereği olarak, her zaman hastasının karşısında her dakikası değerli olan bir insan tavrı takınmayı görev saydığı halde onun yanında saatlerce oturuyor, ona hastalarının, özellikle de bayan hastalarının huyları konusundaki izlenimlerini ve en çok sevdiği öyküleri anlatıyordu.

"İşte böyle bir insanla konuşmak, insana zevk veriyor," diyordu. "Bizim taşrada böyle insan nerede?"

Otelde, Napolyon ordusundan birkaç tutsak subay vardı. Doktor, bunlardan birini, genç bir İtalyan subayını getirdi Piyer'e.

Sık sık görüşmeye başladılar. Prenses, İtalyan'ın Piyer'e karşı gösterdiği sevgiye bakarak durmadan gülümsüyordu.

Anlaşılan Piyer'e gelip onunla konuşabildiği, ona geçmişte başından geçenleri, geçmişteki aile yaşamını, aşkını anlattığı ve Fransızlara, özellikle Napolyon'a karşı duyduğu öfkeyi açığa vurduğu vakit mutlu olabiliyordu.

Şöyle diyordu Piyer'e:

"Bütün Ruslar size benziyorlarsa, sizin gibi bir ulusa karşı savaş açmak günahtır. Siz ki Fransızların elinde bu kadar acı çektiniz, onlara karşı kin bile duymuyorsunuz."

Piyer, İtalyan'ın ruhunda uyandırdığı bu tutkuya varan sevgiyi de onun ruhunda en iyi duyguları uyandırarak bu duyguları gözlemekten zevk aldığı için hak etmişti.

Orel'de kaldığı son günlerde, eskiden tanıdığı yaşlı bir Mason geldi Piyer'e. Bu, Kont Villarski'ydi. 1807'de onun Mason Locası'na girmesini sağlayan Villarski, Orel'de büyük çiftlikleri olan zengin bir Rus kadınıyla evliydi. Kentte, geçici olarak, besin işleriyle görevlendirilmişti.

Bezuhof'un Orel'de olduğunu öğrenince, aralarında öyle yakın dostluk olmadığı halde, genel olarak çölde karşılaşan iki insanın birbirlerine gösterecekleri dostluk türünden bir yakınlık gösterisinde bulunmak için onu ziyaret etmişti, Orel'de sıkılıyordu. Kendisiyle aynı çevreden olan ve sandığı gibi çıkarları aynı olan bir insanla karşılaşmaktan ötürü mutluluk duyuyordu.

Ama hemen şaşkınlıkla Piyer'in gerçek yaşantıdan çok çok geri kaldığını, dahası ona kalırsa büyük bir uyuşukluk ve bencillik içine düştüğünü fark etti. Ona:

"Paslanıyoruz, dostum," diyordu.

Buna karşılık, ona, şimdi Piyer'in yanında bulunmak eskisinden daha çok zevk veriyordu. Bu nedenle ona her gün geliyordu. Piyer'se şimdi Villarski'ye bakarken ya da onu dinlerken, herhalde çok kısa bir süre önce kendisinin de onun gibi olduğunu düşünüyor ve bunu düşünmek bile ona tuhaf, dahası dayanılmaz bir şey olarak görünüyordu.

Villarski, evliydi, bir aile babasıydı. Karısının çiftliğiyle, kendi işleriyle, mesleğiyle ve ailesiyle uğraşıp duruyordu. Bütün bu uğraşmalarını yaşamın özüne inmesine birer engel sayıyor, hepsinin küçümsenecek şeyler olduğunu sanıyordu; çünkü hepsi yalnız kişisel olarak kendisinin ve ailesinin mutluluğunu sağlamak amacına yöneliyordu. Bütün dikkati askerlikle, yönetsel işlerle, siyasayla ve Masonluk'la ilgili konular üzerinde toplanıyordu. Piyer'se şimdi onun bu görüşünü değiştirmeye çalışmadan, onu suçlamadan, sürekli olarak sessiz, sevinç dolu ve içinden eğleniyormuş gibi, biraz alaylı bir tavırla, onun bu tuhaf ama kendisine hiç de yabancı gelmeyen bu halini zevkle seyrediyordu.

Villarski'yle, prensesle, doktorla ve genel olarak şimdi rastladığı bütün insanlarla olan ilişkilerinde, hepsinin kendisine karşı iyi duygular beslemesini sağlayan, bunu hak ettiren yeni bir özellik vardı. Bu da Piyer'in her insanın ayrı ayrı düşünebileceğini, ayrı ayrı duyguları olabileceğini ve olaylara değişik açılardan bakabileceğini, aynı zamanda bir insanın sözlerle kanılarından caydırılamayacağını kabul etmesiydi. Aslında her insanda bir hak olan bu özellik, eskiden Piyer'i huzursuzluk içinde bıraktığı ve sinirlendirdiği halde, şimdi insanlara karşı ilgi göstermesinin ve yardım etme eğiliminde olmasının asıl nedeni durumuna gelmişti. İnsanlar arasındaki ayrılık, dahası kimi vakit kendisinin yaşam konusundaki bakış açısına büsbütün aykırı görüşler ve insanların kendi aralarındaki ayrılıklar Piyer'e zevk veriyor, onlarla yumuşak bir tavırla için için eğlenmesine yol açıyordu artık.

Piyer, şimdi pratik işlerde de kendisinde beklenmedik bir beceriklilik, eskiden sahip olmadığı bir ciddilik görüyordu. Eskiden bir para sorunu, özellikle kendisinden para yardımı istenmesi (ki çok zengin bir insan olduğu için bu sık sık başına geliyordu) onu çözümlenmez bir heyecan, bir şaşkınlık içinde bırakırdı. 'Vereyim mi, vermeyeyim mi?' diye kendi kendine sorar dururdu hep. 'Bende para var, oysa o paradan yoksun. Acaba en yoksun olduğu hangisi? Belki ikisi de beni aldatıyorlar, kim bilir?'

Bütün bu varsayımlara eskiden hiçbir çözüm yolu bulamaz, elinde para varken herkese istediğini verirdi. Servetiyle ilgili olan her sorunun karşısında da, biri kendisine falanca biçimde davranmasını söyler, öbürüyse bambaşka bir çareye başvurmasını öğütlerken aynı şaşkınlık içinde kalırdı.

Bütün bu sorunlar karşısında artık hiçbir kuşku duymuyor, hiç şaşırmıyordu. Şimdi içinde sakin, kendisinin de bilmediği kimi yasalara göre yapılması gereken ve gerekmeyen konularda karar veren bir yargıç vardı.

Şimdi de eskisi gibi para işlerine karşı aldırmazdı; ama şimdi ne yapılacağını, daha doğrusu, neyi yapmamak gerektiğini kararsızlığa düşmeden kesin olarak biliyordu. İçindeki o yeni yargıcın ilk karar uygulaması Piyer'i ziyarete gelen ve ona kahramanlıkları konusunda uzun uzun pek çok şey anlattıktan sonra, hemen hemen buyururcasına, karısına ve çocuklarına göndermek üzere dört bin frank vermesini isteyen tutsak Fransız albayının isteğine verdiği yanıt oldu. Piyer, hiç zorluk çekmeden ve gerginliğe kapılmadan, dahası sonradan bunun kendisi için ne kadar basit ve kolay olduğuna kendisi de şaşarak, Fransız'ın isteğini geri çevirdi; oysa eskiden böyle bir şey, ona çözümlenemeyecek derecede zor görünürdü. Bununla birlikte albaya olmaz yanıtını verirken, kendi kendine Orel'den gideceği sırada o Fransız subayının ihtiyacı olan parayı bulabilmesi için kurnazca bir çare yaratmak gerektiğine karar verdi. Piyer'in pratik işler konusundaki yeni görüşünü ve bu bakımdan ne kadar değiştiğini, karısının borçlarıyla Moskova'daki evlerin ve sayfiyedeki köşklerin yeniden onarılmaması gibi işlerde verdiği kararlar da yansıtıyordu.

Orel'deyken çiftliklerin genel müdürü gelmiş, onunla genellikle değişmiş olan gelir kaynakları konusunda görüşmüş, hesap vermişti. Yaptığı hesaplara göre, Moskova yangını Piyer'e hemen hemen iki milyona patlamıştı.

Genel müdür, onu avutmak için bu yitiklere karşın, gelirinin hiç azalmayacağını, tersine artacağını belirtmişti; ancak böyle olabilmesi, büyük kontesin ölümünden sonra ona geçmiş olan borçları ödemekten vazgeçmesine bağlıydı. Bunları ödemeye onu zorlayamazlardı. Ayrıca Moskova'da ve dolaylarında her yıl seksen bin rubleye mal oldukları halde, hiç gelir getirmeyen evlerden de vazgeçmeliydi.

Piyer, neşeyle gülümseyerek:

"Evet, evet, doğru söylüyorsunuz," diyordu. "Evet, evet! Hiçbir şeye ihtiyacımız yok. Demek Moskova'nın yanmasından ötürü çok daha zengin oldum!"

Ama ocak ayında Moskova'dan Savelyiç geldi ve durumu anlatarak mimarın oradaki evlerle dolaylarındaki köşkler için hazırladığı planı Piyer'e sunup, bu işlerden artık kararlaştırılmış şeyler olarak söz etti. Aynı sırada Piyer, Prens Vasili'yle başka dostlarından mektuplar aldı. Bu mektuplarda karısının borçlarından söz ediliyordu. O zaman Piyer, genel müdürün ballandırdığı planın doğru olmadığına, karısıyla ilgili işleri bitirmek için Petersburg'a gitmesinin, sonra da Moskova'daki evleri onartmasının gerekli olduğuna karar verdi. Niçin gerekli olduğunu da bilmiyordu, bunu yapmanın zorunlu olduğunu biliyordu yalnız. Bu kararı yüzünden, gelirinin dörtte üçünü yitirmiş olacaktı. Ama gene de bunu yapmalıydı; öyle hissediyordu.

Villarski de Moskova'ya gidiyordu. Dolayısıyla da birlikte gitmeye karar verdiler. Orel'de sağlık durumu düzelirken içinde bir sevinç, bir özgürlük, bir yaşama tutkusu duymuştu. Ama yola çıkıp da kendisini artık hiçbir şeyin sınırlamadığı bir dünyada bulduğu, çevresinde yüzlerce yeni yüz gördüğü vakit, bu duygusu daha da şiddetlendi. Bütün yolculuk boyunca tatile çıkmış bir öğrenci gibi hissetti kendini. Karşılaştığı bütün kişiler, arabacı da, handaki bakıcı da, yol üstünde rastladığı ya da köyde gördüğü köylülerde; hepsinin kendisi için yepyeni bir anlamı vardı. Durmadan yoksulluktan ve Avrupa'ya göre geri kalmışlıktan, Rusya'daki cahillikten yakınan Villarski'nin sözleri, duyduğu bu sevinci güçlendiriyordu üstelik. Villarski'nin cansız gördüğü şeylerde, her şeyi yapabilecek olağanüstü bir yaşam gücü görüyordu; karların ortasında, bu uçsuz bucaksız boşlukta kendine özgü bir yaradılışı olan parçalanmaz bir bütün olarak yaşayan halkın sağ kalmasını sağlayan, ona destek olan işte bu güçtü. Piyer, Villarski'ye karşı çıkmıyor, onu dinlerken düşüncelerini sözüm ona kabul ediyormuş gibi (çünkü bir sonuca varılamayacak gereksiz tartışmalara girişmemelerinin en kısa yolu, bu, görünüşteki kabul edişti) sevinçle gülümsemekle yetiniyordu hep.

XIV

Karıncaların, bozulmuş bir karınca yuvasına niçin telaşla üşüştüklerini, niçin biri yuvadan çöp, karınca yumurtası ve ölü karıncalar taşıyarak oradan uzaklaşırken, başka karıncaların gene yuvaya döndüklerini, niçin birbirlerine çarptıklarını, niçin dövüştüklerini açıklamak ne kadar zorsa, Fransızların çıkışından sonra Rusları eskiden Moskova adı verilen kentte toplanmaya zorlayan nedenleri inceleyip açıklamak da aynı derecede zordur. Yalnız bozulmuş karınca yuvasının çevresine dağılan karıncalara bakarken, yuvanın büsbütün yok olmasına karşın, karıncaların birbirlerine zincirlenmiş gibi birlikte davranmalarından, gösterdikleri güçten, çevrede kıpır kıpır dolaşıp duran sayısız böceklerin çokluğundan, bu bir avuç karıncada bulunan maddeye aykırı ve yok edilemeyecek bir güçten başka her şeyin yok olduğu nasıl görülürse, Moskova'nın da o ekim ayında, içinde hükümet konağı da, kutsal yerler de olmak üzere tıpkı ağustos ayındaki Moskova gibi olduğu görülüyordu. Her şey yok olmuştu; yalnız elle tutulmaz, ama güçlü ve parçalanmaz bir şey ayakta duruyordu daha.

Moskova düşmandan temizlendikten sonra, her yandan oraya akın eden insanları sürükleyen nedenler türlü türlü ve kişiseldi. Dahası başlangıçta yabanıl, hayvani nedenlerdi. Yalnız bir tek duygu, herkeste aynı biçimde kendini gösteriyordu. Eskiden Moskova adı verilen yerde kendine bir hareket, bir iş alanı bulmak, gücünü orada uygulamak eğilimiydi o da.

Bir hafta sonra Moskova'da yaşayanların sayısı on beş bini, iki hafta sonra da yirmi beş bini bulmuş, sonradan da nüfus artışı aynı hızla sürüp gitmişti. Gittikçe artarak 1813 yılı güzünde, 1812 yılındaki nüfusu aşan bir sayıya ulaşmıştı. Moskova'ya ilk giren, Wintzengerode'nin birliğindeki Kazaklar, komşu köylerden gelen köylüler ve Moskova'dan kaçıp da etrafta saklanan Moskovalılardı. Yağma edilmiş Moskova'ya giren Ruslar onu bu halde görünce bir kez de kendileri yağmaya kalkıştılar. Onlar da Fransızların yaptıklarını yineliyorlardı. Köylü arabaları Moskova'ya, yağmalanmış evlerde, sokaklarda bırakılmış ne varsa hepsini toplayıp köylere götürmek amacıyla geliyorlardı. Kazaklar, ellerine geçirdikleri her şeyi köylerine götürüyor, ev sahibi olanlar başka evlerde bulunanları bunların kendilerinin olduğunu ileri sürerek evlerine taşıyorlardı.

Ama ilk soygunculardan sonra, daha başkaları geliyor, onları üçüncü grup soyguncular izliyor ve böylece soyguncuların sayısı gittikçe artıyor; durum giderek zorlaşıyor; daha belirli, daha kesin bir biçim alıyordu.

Fransızlar Moskova'yı boş bulmuşlardı ama, Moskova o sırada bütün organları olağan işleyen, çeşitli dallarıyla, gönderilen malları, çeşit çeşit meslek kolları, lüks yerleri, hükümet daireleri ve dinsel yerleriyle olağan yaşayan bir kentti. Gerçi bütün bu biçimsel örgütler cansızdı, ama henüz yok olmamışlardı. Dizi dizi dükkânlar, mağazalar, işporta tezgâhları, pazarlar vardı. Çoğunda mal da bulunuyordu. Fabrikalar, atölyeler, saraylar, zengin köşkler vardı; hepsi de lüks eşyayla doluydu. Hastaneler, cezaevleri, halka ilişkin olan bu biçimsel görüntüler günlük yaşantıya ilişkin olan bu biçimsel görüntüler de aynı oranda yok oluyorlardı. Eninde sonunda da her şey cansız bir yağma alanına döndü bütünüyle.

Fransızların yağmacılığı sürdükçe Moskova'nın zenginlikleri bu yağmacılıkla aynı oranda yok oluyor, dahası yağmacıların gücü de aynı oranda gittikçe azalıyordu. Oysa Rusların başkente dolmasıyla başlayan yağmaları sürdükçe ve bu yağmaya katılanların sayısı arttıkça, Moskova'nın zenginliği aynı hızla yeniden ortaya getiriliyor ve kent yeniden olağan bir yaşantıya kavuşuyordu.

Yağmacılardan başka, halkın içinden çeşit çeşit insan, kimi meraktan, kimi bir görev duygusuyla, kimi bir çıkar düşündüğü için (ev sahipleri, din adamları, büyük küçük memurlar, tüccarlar, zanaatçılar, köylüler...) her yandan tıpkı kalbe doğru akan kan gibi Moskova'ya akın ediyorlardı.

Daha bir hafta geçtikten sonra Moskova'dan eşya toparlayıp götürmek için boş arabalarla gelen köylüleri yolda hükümet adamları durduruyor; onları, zorla, kentten cesetleri alıp götürmekle görevlendiriyordu. Arkadaşlarının başarısızlığa uğradıklarını işiten başka köylüler kente ekmek, buğday, saman getirip birbirlerinin fiyatlarını kırıyor ve mallarını eskisinden de daha ucuza satıyorlardı. Marangoz atölyelerinde çalışmış olanlar, büyük kazanç umuduyla her gün Moskova'ya geliyor, her yerde yeni evler yapılıyor, yanmış olanlar da hızla onarılıyordu. Satıcılar tenteli işportaların başında mallarını satmaya çalışıyorlardı. Yanmış evlerde, aşevleri, yolcu hanları açılıyordu. Din adamları yanmış kiliselerin birçoğunda yeniden dinsel görevlerine başlamışlardı. Bağışta bulunanlar kiliseden çalınıp götürülen eşyaları geri getiriyorlardı. Memurlar, üzeri çuha kaplı masaları ile belge dolaplarını küçük odalara taşıyor, yerleştiriyorlardı. Hükümet adamları ile polis, Fransızlardan kalan malları dağıtma işiyle uğraşıyorlardı. Başka evlerden taşınıp getirilmiş pek çok şeyin bırakıldığı evlerin sahipleri bütün eşyanın Granit Saray'a toplanmasının haksızlığını ileri sürerek yakınıyorlardı. Kimileri de Fransızların o eşyaları çeşit çeşit evlerden toplayıp bir yere yığdıklarını ileri sürüyor, bu yüzden herhangi bir evde bulunan eşyayı o evin sahibine vermenin adalete aykırı bir iş olacağını söylüyorlardı üsteleyerek. Polise sövüyor, rüşvet yediriyor, yanmış beylik eşyalar konusunda sayısız raporlar düzenliyor, her şeyin yerli yerine konulmasını isteyip duruyorlardı. Bu arada Kont Rostopçin, bildirilerini yazmakla uğraşıyordu.

XV

Piyer, ocak ayının sonunda Moskova'ya geldi ve sağlam kalmış olan ek daireye yerleşti. Sonra Moskova'ya dönmüş olan bir dostuyla Kont Rostopçin'i ziyaret etti. Üçüncü günü de Petersburg'a gitmek üzere hazırlıklara girişti. Herkes zaferi kutluyordu. Yağma edilmiş ama yeniden yaşamaya başlayan kentte, her şey yeniden canlanıyor ve yeniden neşeyle kaynaşıyordu.

Piyer'le karşılaşan herkes ona rastladığına seviniyordu; herkes onunla görüşmek istiyor, başından geçenleri sorup duruyordu. Piyer, karşılaştığı bütün insanlara karşı içinde bambaşka bir dostluk duygusunun uyandığını hissediyordu; ama elinde olmayarak herhangi bir bakımdan vereceği bir sözle hemen kendini bağlamamak için, onların karşısında önlemli davranıyordu. Kendisine sorulan bütün sorulara, bunlar ister önemli, ister önemsiz olsun, hep aynı belirsiz karşılıkları veriyordu. 'Bundan böyle nerede oturacaksınız? Evlerinizi onartacak mısınız? Petersburg'a ne zaman geleceksiniz? Oraya giderken size küçük bir sandık verilse bunu götürür müsünüz?' diye sordukları vakit:

"Evet, belki, öyle sanıyorum!" gibi yanıtlar veriyordu hep.

Rostoflar'ın Kostroma'da olduklarını biliyordu ve Nataşa'yı seyrek anımsıyordu. Onu düşündüğü vakit de, bu, onda çoktandır geçmişe gömülmüş tatlı bir anı etkisi yapıyordu. Yalnız günlük yaşantının koşullarından değil, aynı zamanda içinde kasıtlı olarak uyandığına inandığı o duygudan da kurtulduğunu sanıyordu.

Moskova'ya gelişinin ertesi günü Drubetskoylar'dan, Prenses Maria'nın Moskova'da olduğunu öğrendi. Prens Andrey'in ölümü, prensin çektiği acılar ve yaşadığı son günler, zihnine sık sık takılıp kalıyordu. Şimdiyse, bütün bunlar zihninde daha çok yer etmeye başlamıştı. Bir yemekte, Prenses Maria'nın Moskova'da olduğunu işitince, hemen o akşam onu ziyarete gitti.

Prenses Maria'yı ziyarete giderken, yolda hep Prens Andrey'i, onunla olan arkadaşlığını, çeşitli karşılaşmalarını ve özellikle ona son olarak Borodino'da rastlayışını düşünüyordu.

'Acaba o sırada içinde olduğu öfkeli ruh haliyle mi öldü? Acaba ölmeden önce yaşamın anlamı ona da açıldı mı?' diye geçiriyordu aklından.

Birden Karatayef'i andı, ölümü aklına geldi ve birbirinden bu kadar ayrı, bununla birlikte birbirine bu kadar benzeyen iki insanı karşılaştırmaya başladı. İkisini de seviyordu, ikisi de sağken birbirlerine benziyorlardı ve şimdi ikisi de ölmüşlerdi.

Arabası yaşlı prensin evinin kapısına yaklaştığı sırada çok düşünceli bir ruh haliyleydi. Ev ayakta kalmıştı. Harap olduğu dış görünüşündeki kimi şeylerden belli oluyorsa da yapısı bozulmamıştı. Piyer'i karşılayan yaşlı uşak, gelen konuğa yaşlı prensin artık olmayışına karşın, evdeki düzenin aynı biçimde sürdüğünü duyumsattırmak istiyormuş gibi sert bir yüzle prenses hazretlerinin kendi dairelerine çekildiklerini, ancak pazar günü ziyaretçi kabul ettiğini söyledi.

Piyer:

"Sen haber ver, bakalım, belki kabul ederler," dedi.

Uşak:

"Başüstüne efendim," dedi. "Tabloların bulunduğu salona buyrun!"

Birkaç dakika sonra, bir uşak ile Dessales geldi Piyer'in yanına. Dessales, Piyer'e, prensesin konuğun gelişine çok sevindiğini, eğer göreneklere aykırı olan bu tutumu hoşgörülürse, lütfen yukarı, prensesin odasına çıkmasını rica ettiğini bildirdi.

Prenses, tavanı pek yüksek olmayan ve bir tek şamdanla aydınlanan odada oturuyordu; yanında biri vardı. Bu, siyahlar giyinmiş bir kadındı. Piyer, prensesin yanında her zaman ona arkadaşlık etmekle görevli kadınların bulunduğunu anımsadı. Kimdi bu kadınlar? Nasıl kadınlardı? Ne tip arkadaşlardı? Bunu bilmiyor, dahası, anımsamıyordu. Siyah giysili kadına bakarak, 'Bu da nedimelerden birisi olacak!' diye düşündü.

Onu karşılamak için çevik bir hareketle ayağa kalktı prenses, elini uzattı.

Piyer, elini öptükten sonra, prenses, onun değişmiş yüzüne dikkatle bakarak:

"İşte böyle, bakın sizinle gene karşılaşıyoruz," dedi. "Son günlerde sizden sık sık söz ediyordum."

Bunu Piyer'i bir an için şaşırtan bir çekingenlikle, gözlerini onun yanındaki nedimeye çevirerek söylemişti.

"Kurtuluşunuzu öğrendiğime o denli sevindim ki! Uzun zamandır aldığımız tek sevinçli haber bu oldu."

Bunu söyledikten sonra, daha da huzursuz bir tavırla, yanındaki nedimeye bir şey söylemek istedi. Ama Piyer, buna fırsat vermeden:

"Düşünün bir kez! Ondan hiçbir haber alamamıştım," dedi. "Öldüğünü sanıyordum. Ne öğrendimse, hepsini başkalarından, üçüncü kişilerden öğrendim. Bildiğimiz tek şey varsa, o da rastlantıyla Rostoflar'a geldiğidir. Ne tuhaf yazgı!"

Hızlı hızlı ve heyecanla konuşuyordu. Bir ara nedimenin yüzüne baktı ve söyleşi sırasında sık sık olduğu gibi, onun da sevgi dolu, dikkatli bakışını yavaş yavaş kendisine doğru çevirdiğini fark etti. Birden nedense bu siyah giysili nedimenin sevimli, iyi yürekli, cana yakın bir varlık olduğunu ve Prenses Maria'yla açıkça konuşmasına engel olmayacağını anladı.

Ama Rostoflar konusunda son sözlerini söylediği sırada Prenses Maria'nın yüzündeki şaşkınlık daha belirginleşti. Prenses, gözlerini gene Piyer'den nedimeye doğru çevirdi.

"Yoksa tanımadınız mı?" diye sordu.

Piyer, bunun üzerine ilk kez nedimenin tuhaf biçimli dudaklarına, solgun, ince yüzüne, siyah gözlerine baktı. Bu dikkatli gözlerin içinden ona doğru sevimli olmaktan öteye, çok daha yakın ve çoktandır unuttuğu bir şey bakıyordu.

'Hayır, bu 'o' olamaz!' diye düşündü. 'Bu ciddi, zayıf, solgun ve yaşlanmış yüz, onun yüzü olamaz! Bu kadın o olamaz. Bu yalnız onu andıran biri, hepsi bu!'

Ama tam o sırada Prenses Maria:

"Nataşa!" dedi.

O zaman dikkatle bakan yüzde, paslanmış bir kapı nasıl zorla açılırsa, aynı zorlayışla bir gülümseme belirdi ve o açılmış kapıdan Piyer'e doğru çoktandır unuttuğu, özellikle o sırada aklına bile getirmediği bir mutluluk rüzgârı esti birdenbire. Ona doğru esen bu mutluluk rüzgârının kokusu bütün varlığını sarmış, Piyer, bu duyguya bütün varlığıyla gömülüvermişti. Genç kadının gülümseyişini gördükten sonra, artık hiç kuşkusu kalamazdı! Bu Nataşa'ydı ve Piyer onu seviyordu.

Böylece ona da, Prenses Maria'ya da ve en önemlisi kendi kendine o zamana değin hiç bilmediği bir gizi açıklamış oluyordu daha ilk anda. Sevinç içinde ama acı çekiyormuş gibi, hastaymış gibi kıpkırmızı oldu. Heyecanını gizlemek istiyordu. Ama gizlemeye çalıştıkça duyduğu bu heyecan daha açık, daha belirgin olarak ortaya çıkıyordu; en kesin sözlerle bile ona da, Prenses Maria'ya da, kendisine de onu sevdiğini bu derece açık olarak anlatamazdı.

'Ama bunda bir şey yok ki, yalnız beklenmedik bir anda oldu da ondan!' diye düşündü. Prenses Maria'yla biraz önce başladığı söyleşiye gene başlayacağı sırada, Nataşa'ya gene bir göz attı. O zaman daha çok kızardı ve bütün varlığını bir heyecan, bir sevinç, bir korku duygusu sardı; söyleyeceği sözleri şaşırdı, konuşmanın ortasında susuverdi.

Piyer, odaya girdiğinde Nataşa'yı fark etmemişti, çünkü onu orada bulacağını hiç düşünmemişti. Onu tanımamasına gelince, bunun nedeni Nataşa'yı son görüşünden bu yana genç kızda büyük bir değişikliğin ortaya çıkmış olmasıydı. Nataşa, zayıflamış, sararmıştı. Ama onu tanınmaz hale sokan bu değildi. Gerçekten tanınmazdı, çünkü eskiden dudaklarında hep yaşama sevinci yansıtarak yüzünü aydınlatan bir gülümseyiş titrerdi. Piyer, ona ilk kez baktığı andaysa böyle bir gülümseyişin en küçük bir belirtisi bile yoktu; yalnız dikkatle bakan sevgi dolu, ama hüzünlü, soran gözler vardı.

Piyer'in utancı Nataşa'da aynı duyguyu uyandırmadı; yalnız belirsiz olarak bütün yüzünü biraz ışıklandıran bir hoşlanma olarak yansıdı gözlerine.

XVI

"Benim konuğum oldu," demişti Prenses Maria. "Kont ile kontes de gelecek bugünlerde. Kontes bayağı kötü durumda. Ama asıl Nataşa'nın doktora görünmesi gerekiyordu. Zorla gönderdiler onu benimle."

Piyer, Nataşa'ya doğru döndü:

"Demek öyle," dedi. "Derdi olmayan aile kızı mı kaldı şimdi!"

Bir an sustuktan sonra:

"Biliyor musunuz?" diye devam etti. "Tam bizi kurtardıkları gün ölmüş meğer! Gördüm onu. Ne sevimli bir çocuktu Tanrım!"

Nataşa, ona bakıyordu. Söylediklerine karşılık olarak yalnız, gözleri biraz daha açılmış, irileşmiş ve ışıldamıştı.

Piyer:

"Size biraz olsun avuntu verecek ne söyleyebilirim?" diye sordu. "Ne söyleyebilirim? Hiçbir şey söyleyemem, hayır! O sevimli, o yaşam dolu bir çocuk nasıl ölüp gider ki?"

Prenses Maria:

"Gerçekten de! İnsanın inancı olmasa bu çağda yaşamak çok zor bir şey olurdu," diye başladı konuşmaya.

Piyer, hemen onun sözünü kesti:

"Evet öyle. Bakın, bunu çok doğru söylediniz, prenses!"

Nataşa, dikkatle Piyer'in gözlerinin içine baktı ve sordu:

"Niçin?"

Prenses Maria:

"Ne demek niçin," diye atıldı. "İnsanın öbür dünyada kendisini bekleyen şeyleri şöyle bir düşünmesi bile..."

Prensesi sonuna değin dinlemeden soru sorar gibi Piyer'e baktı Nataşa ve Piyer, devam etti:

"Çünkü yalnız Tanrı'nın varlığına ve yazgımızı onun yönettiğine inanan bir insan dayanabilir böyle bir yitirişin acısına."

Nataşa, bir şey söylemek ister gibiydi. Ama söylemedi, susmayı sürdürdü gene.

Piyer, başını çabucak öbür yana çevirmişti. Prenses Maria'ya dönmüş, arkadaşının son günleri üzerine ona sorular yöneltmeye koyulmuştu. Başlangıçta duyduğu utanç hemen hemen büsbütün ortadan kalkmıştı. Ama buna karşılık bütün o eski özgürlüğünün de ortadan kalktığını hissediyordu.

Şimdi artık her sözünü, her davranışını yargılayan bir yargıcı bulunduğunu ve bu yargıcın onun gözünde dünyadaki bütün öbür insanlardan daha değerli olduğunu anlıyordu. Bir yandan konuşuyor, bir yandan da sözlerinin Nataşa üzerinde nasıl bir etki yapabileceğini düşünüyordu. Nataşa'nın hoşuna gidebilecek şeyleri bile isteyerek söylemiyordu, hayır; ama o sırada ne söylerse söylesin, bütün hepsine Nataşa'nın açısından bakıyor ve kendini ona göre eleştirip değerlendiriyordu.

Prens Andrey'i ne halde bulduğunu anlatmaya koyulmuştu prenses şimdi. Bunu anlatırken her vakit yaptığı gibi, isteksiz bir tavra bürünmüştü. Ne var ki Piyer'in soruları, canlı ama huzursuz bakışı, heyecandan titreyen yüzü, yavaş yavaş, daha önce eski duygularını uyandırmaktan korktuğu için hayalinde yeniden canlandırmak istemediği ayrıntılara girmeye yöneltti prensesi.

Piyer, bedeninin olanca iriliğiyle Prenses Maria'ya doğru eğilmiş, onun bir tek sözünü kaçırmamak için tüm dikkatini toplamış, anlattıklarını dinliyor; arada bir de:

"Ya? Yaa?" diyordu. "Demek öyle! Demek öyle!.."

Sonrada ekliyordu:

"Evet, evet, demek huzura kavuşmuştu büsbütün? Yumuşamıştı öyle mi? O huzuru ruhunun var gücüyle öylesine arıyor ve o kadar çok istiyordu ki tam anlamıyla iyi bir insan olmayı, ölümden korkması kesinlikle söz konusu olamazdı! Bir kusuru olsa bile bu kusur kendisinden doğan bir şeyden ileri gelemezdi! Sonunda yumuşadı demek, öyle mi?"

Birden Nataşa'ya döndü ve dolu dolu genç kızın gözlerine baktı:

"Sizinle karşılaşıp görüşmüş olması ne büyük mutluluk!" dedi.

Nataşa'nın yüzünde bir ürperme oldu. Kaşlarını çattı ve bakışlarını bir an için yere indirdi. Bir dakika kadar kararsızlık içinde kaldı. Bocaladığı belliydi. Konuşmalı, yoksa konuşmamalı mıydı?

Sonunda göğsünden yükselip gelen dolgun ve hafif bir sesle:

"Mutluluktu, evet," dedi. "Benim için herhalde mutluluktu!"

Bir an sustuktan sonra:

"O da... o da bunu istediğini söylemişti," diye devam etti. "Yanına geldiğim anda söylemişti bunu."

Sesi titremişti birden. Kızardı ve dizlerinin üzerine koymuş olduğu ellerini birbirine kenetleyerek sıktı. Kendini zorladığını açığa vuran bir tavırla başını kaldırdı sonra ve hızlı hızlı anlatmaya başladı:

"Biz Moskova'dan çıkarken hiçbir şey bilmiyorduk. Sormayı bile göze alamıyordum. Sonra beklenmedik bir anda onun bizimle birlikte olduğunu söylediler. Bense hiçbir şey düşünmüyor, onun ne durumda olduğunu aklımdan bile geçiremiyordum. Onu görmek, onunla birlikte olmak arzusu duyuyordum yalnız."

Nataşa, titreyerek, soluk soluğa konuşuyordu. Sözünü kesmelerine fırsat vermeden, hiç kimseye hiçbir zaman anlatmadığı şeyi de anlattı. Yolculuklarının sürdüğü o üç hafta boyunca ve Yaroslavl'da kaldıkları sırada neler olup bittiğini söyledi bir bir.

Piyer, nemlenen gözlerini genç kızdan ayırmaksızın, onu, ağzı açık dinliyordu. Dinlerken de ne Prens Andrey'i, ne ölümü, ne de Nataşa'nın anlattıklarını düşünüyordu. Yalnız onun sesini dinliyor, daha önce çektiği ve şimdi de bütün bunları anlatırken yeniden yaşadığını gördüğü acılardan ötürü yalnız ona karşı acıma duyuyordu.

Gözyaşlarını tutabilmek için yüzünü kırıştırarak Nataşa'nın yanında oturan Prenses Maria, genç kızla ağabeyi arasındaki aşkın son günlerinin öyküsünü ilk kez dinliyordu.

Yer yer acılı, yer yer sevinçli anılarla dolu olan bu öyküyü anlatmak, Nataşa için gerçek bir ihtiyaçtı. Hiçbir önem taşımayan ayrıntıları ruhunun derinliklerinde saklı gizlerle karıştırarak anlatıyor ve sözünü de bir türlü bitiremiyormuş gibi görünüyordu.

Şu sözleri söyledi birkaç kez:

"Hepsi bu kadar işte! Hepsi bu kadar!"

Sonra da Nikoluşka içeri girerken, hızla yerinden fırladı, nerdeyse koşarak kapıya gitti. Başını paravanalı kapının kenarına çarptı ve acıdan mı, yoksa üzüntüden mi bilinmez, inleyerek kendini dışarı attı.

Piyer, Nataşa'nın biraz önce firlayıp çıktığı kapıya bakıyor ve durup dururken şu koskoca dünyada niçin kendini böyle yapayalnız hissettiğini anlamıyordu. Dikkatini odaya giren yeğeninin üzerine çevirerek düşünceye daldı, onu bu derin düşüncelerden, Prenses Maria ayırdı.

Nikoluşka'nın, babasının yüzüne çok benzeyen yüzü, ruhsal bakımdan bu derece duygulandığı bir sırada Piyer'i öylesine derinden etkiledi ki çocuğu öptükten sonra hemen kalktı ve pencereye doğru yürüdü mendilini çıkararak. Vedalaşmak istiyordu Prenses Maria'yla, ama prenses onu bırakmadı:

"Hayır, ben ve Nataşa saat üçlere kadar oturuyoruz kimi vakit," dedi. "Lütfen kalın. Şimdi söylerim akşam yemeğini hazırlarlar. Siz inin aşağıya, biz de hemen geliyoruz."

Piyer odadan çıkmak üzereyken Maria seslendi;

Andrey konusunda bunları ilk kez anlattı Nataşa

XVII

Piyer'i ışıklar içinde yüzen bir yemek odasına götürdüler. Birkaç dakika sonra ayak sesleri duyuldu ve prenses ile Nataşa, odaya girdiler. Nataşa, suskundu; bununla birlikte yüzünde ciddi, gülümseyişten yoksun bir ifade vardı. Prenses Maria, Piyer ve Nataşa, üçü de çoğu zaman en saklı duyguların açıklandığı ciddi bir konuşmanın doğurduğu tuhaf bir utanç içindeydiler. Biraz önceki konuşmayı sürdürmek olanaksızdı, önemsiz şeylerden söz açmak da onlara ayıp görünüyordu. Susmaksa, tatsız bir şey olacaktı; çünkü konuşma isteği duyuyorlardı; susunca rol yapıyormuş gibi bir tavır takınmış olacaklardı. Hiç konuşmadan sofraya yaklaştılar. Uşaklar, iskemleleri çekip yeniden ittiler. Piyer, peçetesini açtı, sonra sessizliği bozmaya karar vererek bir Nataşa'ya, bir Prenses Maria'ya baktı. Belli ki, onlar da aynı anda, aynı kararı vermişlerdi. İkisinin de gözlerinde yaşamdan memnun olmanın verdiği ve dünyada acıdan başka sevinçlerin de olduğunu kabul ettiklerini belirten bir ışık yanıyordu.

Prenses Maria:

"Votka içer misiniz, kont?" diye sordu.

Bu sözler, birden, biraz önce olup bitenlerin ortaya çıkardığı huzursuzluğu yok ediverdi.

"Bize kendinizden söz ediniz, ne olur!" dedi sonra. "Sizin için öyle inanılmaz şeyler anlatıyorlar ki!"

Piyer, artık alışkanlık edindiği yumuşak, için için eğleniyormuş duygusu veren gülümseyişiyle:

"Evet, bana da düşlerimde bile görmediğim şeyler anlatıyorlar!" dedi. "Maria Abramovna, beni evine davet etti ve başımdan geçen ya da geçmesi gereken şeyleri bir bir anlattı. Stepan Stepaniç de bana neler anlatmam gerektiğini öğretti. Genel olarak fark ettim ki, ilgi çekici bir insan olmak, çok rahat şeymiş. Ben de şimdi ilgi çekici bir insan oldum. Herkes beni evine çağırıyor, herkes bana bir şeyler anlatıp duruyor!"

Nataşa gülümsedi ve bir şey söylemek istedi. Ama konuşmasına Prenses Maria fırsat vermedi:

"Bize anlattıklarına göre, Moskova'da iki milyon zararınız olmuş, doğru mu?" diye sordu.

Piyer:

"Oysa eskisinden üç kat daha zenginim!" dedi.

Karısının borçları ile onarım işleri, durumunu değiştirdiği halde, sözünü sürdürerek üç kat daha zengin olduğu konusunda üsteledi.

"Bütün bunlardan kesin olarak bir şey kazandım! O da özgürlüğüm," diye ciddi ciddi söze başladı.

Ama hemen sonra bunun aşırı derecede kişisel bir konu olduğunu anlayarak sustu.

"Evlerinizi onarttırıyormuşsunuz, öyle mi?"

"Evet, Savelyiç öyle istiyor."

Prenses Maria:

"Siz Moskova'dayken, kontesin öldüğünü bilmiyor muydunuz?" diye sordu.

Sorar sormaz da, Piyer, özgürlüğe kavuştuğunu söyledikten hemen sonra ona böyle bir soru sormakla sözlerine belki de aslında hiç taşımadıkları bir anlam vermiş olduğunu düşünerek kızardı.

Piyer, Prenses Maria'nın özgürlük konusunda, söylediği olduğu sözlere verdiği anlamı, hiç de utandırıcı bir şey saymadığını belli eden bir tavırla:

"Hayır!" diye karşılık verdi. "Onun ölümünü Orel'de öğrendim, öğrendiğim vakit de ne çok şaşırdığımı anlatamam!"

Nataşa'ya yan gözle baktı ve karısı için neler söyleyeceğini merak ettiğini yüzünden fark ederek hemen:

"Örnek sayılacak iki eş değildik," dedi. "Ama bu ölüm beni gerçekten sarstı. İki kişi kavga ettiği vakit, her zaman ikisinde de suç vardır. İnsan artık dünyada olmayan bir başka insana karşı suçunun birden korkunç derecede ağırlaştığını duyumsar. Hem de bu ölüm öyle bir ölüm ki... dostsuz, avuntusuz..."

Sözlerini:

"Ona çok acıyorum!" diye bitirdi Piyer ve memnunlukla Nataşa'nın yüzünde sevinçli bir beğeni fark etti.

Prenses Maria:

"Evet... Şimdi gene bekârsınız, gene evlenebilirsiniz!" dedi.

Piyer, birden kıpkırmızı oldu; ve uzun bir süre Nataşa'ya hiç bakmamaya çalıştı. Ama göze alıp da ona baktığı vakit, yüzünde soğuk, ciddi, dahası nefret dolu bir ifade gördü ya da ona öyle geldi.

Prenses Maria:

"Ama gerçekten Napolyon'u gördünüz ve onunla konuştunuz değil mi? Bize öyle anlattılar," dedi.

Piyer güldü:

"Bir kez bile görmedim. Hiç görüşmedim onunla. Herkes sanıyor ki tutsak düşmek, Napolyon'un evinde konuk olmaktır. Oysa ben onu görmek şöyle dursun, ondan söz edildiğini bile duymadım. Çok kötü bir ortamda bulunuyordum."

Yemek bitmişti ve Piyer, daha önce, tutsakken başından geçenleri anlatmaya yanaşmadığı halde, yavaş yavaş konuşmanın heyecanına kaptırmıştı kendini.

Nataşa, usulca gülümseyerek:

"Ama Moskova'da gerçekten Napolyon'u öldürmek için kalmıştınız değil mi?" diye sordu. "Bunu daha Suhareva Kalesi'nin orada size rastladığımız vakit anlamıştım; karşılaşmamızı anımsıyor musunuz?"

Piyer, söylediğinin doğru olduğunu kabul etti ve bu sorudan sonra Prenses Maria'yla özellikle Nataşa'nın kendisine yöneltiği sorulara yanıt vere vere, farkında olmadan yavaş yavaş başından geçenleri bütün ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu.

Önce artık bütün insanlara ve özellikle kendi kendine takındığı yumuşak, biraz alaylı bir tavırla konuşmaya başlamıştı; ama sıra gözlerinin önünde olup bitenleri anlatmaya gelince kendi de elinde olmayarak anlattıklarının heyecanına kapıldı ve hayalinde canlandırdığı şiddetli anıların etkisi altında duygularını bastırmaya çalışan bir insan gibi konuşmaya başladı.

Prenses Maria, yumuşak bir gülümseyişle bir Piyer'e, bir Nata-şa'ya bakıyordu. Yalnız Piyer'in kişiliğini ve yüceliğini görüyordu anlatılan bütün öykülerde. Nataşa, dirseğini masaya dayamış, yüzünde öykünün akışına uyarak durmadan değişen bir anlatımla, dikkati bir an olsun dağılmadan izliyordu Piyer'i ve belli ki anlattıklarını onunla birlikte yaşıyordu. Yalnız bakışı değil, arada bir usulca bağırması ve yumuşak bir tavırla sorduğu sorular Piyer'in anlattığı şeyler arasında onlara belirtmek istediklerini kavradığını gösteriyordu. Yalnız onun anlattıklarını değil, aynı zamanda anlatmak isteyip de sözlerle açıklayamadığı şeyleri de anlatıyordu. Kadın ile çocuğu savunmak isterken yakalanışını şöyle anlattı:

"Feci bir görüntüydü! Çocuklar, tek başlarına bırakılmış, kimileri de alevler arasında kalmıştı. Gözümün önünde bir çocuğu alevlerin içinden çıkardılar. Üzerlerinden her şeyi sökülüp alınan... Küpeleri kulaklarının ucuyla birlikte koparılıp alınan kadınlar..."

Birden kızararak güldü:

"O sırada oradan bir devriye geçiyordu; soyguna katılmayan herkesi, bütün erkekleri yakalayıp götürdüler. Elbette beni de."

Nataşa:

"Herhalde her şeyi olduğu gibi anlatmıyorsunuz siz; kesin olarak inanıyorum ki, siz orada bir şey yapmışsınızdır," dedi.

Bir an sustu, sonra:

"İyi bir davranışta bulunmuşsunuzdur," diye tamamladı sözünü.

Piyer, gene anlatmaya koyuldu. Sıra idamlara gelince, korkunç ayrıntıları aktarmak istemedi; ama Nataşa, her şeyi olduğu gibi hiçbir şeyi atlamadan anlatmasını istiyordu.

Piyer, bir ara, Karatayef'ten söz edecek oldu (Artık sofradan kalkmış, bir aşağı bir yukarı adımlamaya başlamıştı. Nataşa da onu gözleriyle izliyordu). Birden durakladı:

"Hayır! O, okuması yazması olmayan adamdan, o saf, o aptal görünen adamdan neler öğrendiğimi dünyada anlayamazsınız!"

Nataşa:

"Olsun, olsun, siz anlatın," dedi.

"Öldürdüler onu! Hem de hemen hemen gözümün önünde."

Bunu söyledikten sonra geri çekiliş sırasındaki son günlerini, Karatayef'in hastalığını (bunları anlatırken sesi hep titriyordu.) ve ölümünü anlatmaya başladı.

Başından geçenleri o zamana kadar hiç kimseye, hiçbir zaman anlatmadığı biçimde anlatıyordu; kendi kendine bile hiçbir zaman olup bitenleri böyle anımsadığı olmamıştı. Şimdi başından geçen her şeyde, saklı olan yeni bir anlam görüyor gibiydi. Bütün bunları Nataşa'ya anlatırken, konuşurken, sözünü can kulağıyla dinleyen bulunduğunu gören erkeğin duyduğu o seyrek zevki tadıyordu. Ama söz konusu olan zevk, erkeği dinlerken kendine söylenenleri kültürlerini genişletmek, zekâlarını bilemek, olumlu bir fırsat ortaya çıkınca bunu yinelemek ya da kendi sözlerine katabilmek için, belleklerine iyice yerleştirmeye çalışarak onları tam zamanında anımsayan ve küçük zekâ dağarcıklarına kattıkları o akıllıca sözleri bir an önce başkalarına aktarmaya çalışan 'zeki' kadınların verebilecekleri bir şey değildi; ancak bir erkeğin eylemlerinde en iyi yönleri seçme, onları benimseme ve bu iyi yönleri kendi benliklerine katma yeteneğine sahip gerçek anlamdaki kadınların tattırdıkları bir zevkti. Nataşa, farkında olmadan dikkat kesilmişti. Piyer'in bir tek sözünü, bir tek bakışını, sesinde beliren en küçük bir kararsızlığı, yüzündeki kasların bir tek titreyişini, bir tek el hareketini kaçırmıyordu. Daha tamamlanmamış, daha söylenmemiş sözü havadayken yakalıyor, Piyer'in ruhunda gerçekleşen oluşumu sezerek belirtilerini içine sindiriyordu.

Prenses Maria da anlatılanları kavrıyor, Piyer'in acılarını paylaşıyordu. Ama şimdi bütün dikkatini bir başka şey çekiyor gibi görünüyordu. Nataşa ile Piyer arasında bir sevgi doğabilir, bir mutluluk başlayabilirdi. İlk kez aklına takılan bu düşünce benliğini sevinçle dolduruyordu.

Saat gecenin üçü olmuştu. Uşaklar sıkıntılı ve sert yüzlerle şamdanlarda yanan mumları gelip değiştiriyor, ama kimse gelip gittiklerini fark etmiyordu.

Piyer, öyküsünü bitirdi. Nataşa, parlak, heyecanlı gözleriyle belki de onun dile getirmediği geri kalan şeyleri de anlamak istiyormuş gibi, hep üsteleyerek, dikkatle bakıyordu ona. Piyer de utangaç, mutlu bir çekingenlikle arada bir Nataşa'ya bakıyor, şimdi konuşmayı başka bir konuya yöneltmek için nasıl bir şey söylemek gerektiğini düşünüyordu. Prenses Maria, susuyordu. Saatin üçü çaldığı ve artık yatma vakti olduğu akıllarına gelmiyordu. Piyer:

"Felaketler oldu, acılar çekildi," diye sözünü sürdürdü. "Ama şimdi, şu anda bana, 'tutsak düşmeden önce olduğun gibi kalmak mı istersin, yoksa her şeyi yeniden yaşamak mı?' diye sorsalar; 'gene tutsak düşeyim, gene at eti yiyeyim,' derim. Sanırız ki, herhangi bir şey bizi alıştığımız yoldan ayırdı mı, her şey mahvolur; oysa ancak o zaman yepyeni ve iyi bir şey başlıyor. Yaşam var oldukça mutluluk da oluyor. İleride daha çok yaşanılacak şeyler var. Çok... Pek çok!"

Nataşa'ya döndü:

"Bunu size söylüyorum!" dedi.

Nataşa, bambaşka bir sözle karşılık verdi:

"Öyle öyle, ben de her şeyi yeni baştan yaşamaktan başka bir şey istemezdim!"

Piyer, ona dikkatle baktı.

Nataşa:

"Evet, başka hiçbir şey istemezdim!" diye yineledi.

Piyer, birden:

"Doğru! Doğru," diye bağırdı. "Ben sağ kaldıysam, yaşamak istiyorsam, suç bende değil ki, sizin için de durum öyle."

Nataşa, eğildi, başını ellerinin üzerine koyarak ağlamaya başladı.

Prenses Maria:

"Ne oluyorsun, Nataşa?" diye sordu.

Nataşa, gözyaşları arasında gülümsedi. Piyer'e:

"Bir şeyim yok," dedi. "Hiçbir şeyim yok! İyi geceler, artık yatma vakti geldi."

Piyer, ayağa kalkarak vedalaştı.

Prenses Maria ile Nataşa, her zaman yaptıkları gibi yatak odasında baş başa kalmışlardı. Piyer'in anlattıklarını konuşuyorlardı. Ama Prenses Maria, Piyer için ne düşündüğünü söylemiyordu. Nataşa da Piyer'den söz açmıyordu.

"İyi geceler, Mari! Biliyor musun, sık sık bir korku duyarım. Ondan (Prens Andrey'den demek istiyordu), duygularımızı ayağa düşürmekten korktuğumuz için söz etmemeye, onu unutmaya başlıyoruz diye."

Prenses Maria derin derin içini çekti. Bu derin iç çekişle Nataşa'nın söylediğini kabul etmiş oldu; ama sözle onunla aynı düşüncede olmadığını belirtme gereğini duydu:

"İnsan onu unutabilir mi hiç?"

Nataşa:

"Demin her şeyi anlatmak bana öyle huzur verdi ki; hem ağır geliyor, hem acı veriyor, hem de içimi hafifletiyordu," dedi. "Bana çok çok iyi geldi o konuşma! Hem kesin olarak biliyorum ki, Piyer de onu benim gibi seviyordu. Bütün bunları ona bu yüzden anlattım. Bunu ona anlatmamda hiçbir kötülük yok değil mi?" diye sordu.

Prenses Maria:

"Piyer'e mi? Niçin olsun?" dedi. "Ne üstün bir insandır o."

Nataşa'nın dudaklarında, yüzünde çapkınca bir gülümseyiş belirdi birden:

"Biliyor musun, Mari? Piyer, tertemiz, pürüzsüz, taptaze olmuş, tıpkı hamamdan çıkmış gibi. Anlıyor musun? Sanki ruhu yıkanmış gibi, öyle değil mi?"

Prenses Maria, çoktandır Nataşa'nın yüzünde böyle bir gülümseyiş görmemişti.

"Evet, Piyer, iyiye doğru çok değişmiş, çok şey kazanmış!" dedi.

"O kısacık ceket, o kesilmiş saçlar, evet... Tıpkı hamamdan çıkmış gibi. Babam da kimi vakit..."

Prenses Maria:

"Onun (Prens Andrey'in demek istiyordu.) niçin hiç kimseyi Piyer kadar sevmediğini şimdi anlıyorum."

"Evet, üstelik Piyer ondan apayrı bir insan. Erkekler ancak tüm anlamıyla birbirine benzemedikleri zaman dost olurlarmış. Herhalde doğrudur. Piyer, ona hiçbir bakımdan, hiçbir yönden benzemiyor değil mi?"

Mari:

"Evet, eşi bulunmaz bir insan o!" dedi. "İyi geceler!" diye karşılık verdi Nataşa. O çapkın gülüş, dudaklarında unutulmuş kalmış gibi uzun bir süre silinmedi.

XVIII

Piyer, o gece bir türlü uyuyamadı; odasında kimi vakit kaşlarını çatarak çözümlenmesi zor bir şeyler düşünüyor, birden omuzlarını silkerek irkiliyor, kimi vakit de mutlulukla gülümsüyordu.

Prens Andrey ile Nataşa'yı, aralarındaki aşkı düşünüyor, kimi vakit Nataşa'yı geçmişte olup bitenlerden kıskanıyor, bu kıskançlığı duyduğu için kimi vakit kendini kınıyor, kimi vakit de içinde böyle bir duygu uyandığı için kendisini bağışlıyordu. Artık saat sabahın altısı olmuştu. Piyer hâlâ odasında kararsızlık içinde dikiliyordu.

Kendi kendine, 'Ne yapalım yani? Madem artık bu iş olmadan olmuyor, ne yapalım! Demek öyle gerekiyor!' diyerek hemen soyundu, yattı. Mutlu ve heyecanlıydı ama artık kuşkusu, kararsızlığı kalmamıştı. 'Bu mutluluk ne kadar tuhaf ve olanaksız görünürse görünsün, onunla evlenmemiz için elimden geleni yapmalıyım!' diye mırıldandı.

Piyer, birkaç gün sonra Savelyiç yanına gelip de, yola koyulmak üzere eşyaların toplanması konusunda buyruklarını beklediğini söylediği vakit, kendi kendine:

"Petersburg'a mı? Petersburg da neymiş? Kim gidecekmiş Petersburg'a?" diye söylendi. "Ha, evet, bu eskidendi, eskidendi. Daha önceleriydi, bütün bunlardan daha önce. Petersburg'a gitmeye karar vermiştim, ama niçin bilmiyorum," diyerek anımsadı. "Eh, madem öyle, niçin gitmeyeyim? Gerçekten de belki giderim, kim bilir?"

Savelyiç'in yaşlı yüzüne bakarak, 'Ne kadar iyi yürekli, ne kadar dikkatli adam! Nasıl da her şeyi anımsıyor! Gülümseyişi bile ne tatlı!' diye düşündü.

"E, söyle bakalım, hâlâ, özgür olmak istemiyor musun Savelyiç?" diye sordu.

"Özgür olup da ne olacak, Ekselans? Nur içinde yatsınlar, eski kontumuzun yanında yaşadık ya, sizin yanınızda da bir kötülük görmeden yaşıyoruz."

"Peki ya çocuklar?"

"Çocuklarda yaşarlar, Ekselans! Sizin gibi efendilerin yanında insan yaşayabilir."

Piyer, yeniden sordu:

"Peki, ya benim mirasçılarım olursa? Ya günün birinde evlenirsem? Olmayacak şey değil ya!"

Bunu söylerken elinde olmayarak gülümsemişti.

"O da olursa iyi olur! Kötü olmaz ya, Ekselans!"

Piyer, 'Nasıl oluyor da bu işin bu kadar kolay olduğunu düşünebiliyor? Bunun ne korkunç, ne tehlikeli olduğunu bilmiyor. Çok erken mi davranmış olacağım, yoksa artık çok geç mi? Ne korkunç şey?' diye geçirdi içinden.

"Buyruğunuz efendim? Yarın yola çıkacak mısınız?" diye sordu uşak.

"Hayır, gidişimi biraz erteleyeceğim, sonra sana söylerim. Seni uğraştırdığım için beni bağışla,"

dedi ve Savelyiç'in dudaklarındaki gülümseyişe baktı. Tuhaf, artık Petersburg'a gidiş gibi şeylerin önemi kalmadığını, her şeyden önce o işi çözmek gerektiğini bilmiyor. Her neyse. Belki biliyor da bilmiyormuş gibi davranıyor, onunla konuşsam mı? Acaba ne düşünüyor bu konuda? Hayır, olmaz, başka gün fırsat çıkarsa konuşuruz.'

Piyer, öğleyin kontese bir gece önce Prenses Maria'ya gittiğini ve orada 'Bilin bakalım kiminle karşılaştım?' diyerek Natali Rostova'yı görmüş olduğunu söyledi.

Kontes, bunda Piyer'in, örneğin Anna Semyonovna'yla karşılaşmasından daha önemli bir şey görmüyordu.

Piyer:

"Siz Anna Semyonovna'yı tanıyor musunuz?" diye sordu.

Kontes:

"Prensesi ben de gördüm," diye yanıt verdi. "Duyduğuma göre onu genç Rostof için istemişler. Öyle bir şey olsa, Rostoflar için çok iyi olur. Söylediklerine göre bütün servetlerini yitirmişler."

"Siz Rostova'yı tanıyor musunuz?"

"Yalnız o öyküyü duydum o zamanlar. Çok yazık oldu!"

Piyer, 'Acaba durumu anlamıyor mu, yoksa bilerek mi öyle davranıyor? İyisi mi ona bir şey söylemeyeyim,' dedi kendi kendine.

Kontes de Piyer'e yolluk hazırlamıştı. Piyer, 'Hepsi ne iyi yürekli, şimdi artık böyle işler onlara hiç ilginç görünmüyordur. Öyleyken bunlarla uğraşıp duruyorlar. Hem de hepsi benim için. Asıl şaşılacak olan bu!' diye düşünüyordu.

Aynı gün Piyer'e polis müdürü geldi, Kremlin'de Granit Salonda sahiplerine dağıtılacak malları teslim almak için güvenilir birini göndermesini rica etti.

Piyer, polis müdürünün yüzüne baktı. 'Bu da öyle! Ne sevimli, ne yakışıklı! Ne iyi yürekli! Böyle bir zamanda bu saçma işlerle uğraşıyor. Oysa namuslu olmadığını, nüfuzundan yararlandığını söylüyorlar. Ne saçma şey! Hem niçin yararlanmasın sanki! Bir kez aldığı terbiye bunu gerektiriyor. Zaten herkes öyle yapıyor. Öyle hoş, öyle anlamlı bir yüzü var ki! Bana bakarken de hep gülüyordu!' diye düşündü.

O gün Piyer, öğle yemeğine Prenses Maria'ya gitti. Caddeden, yanmış evlerin arasından geçerken bu yıkıntıların güzelliğine şaşırıyordu. Evlerin bacaları, yıkılmış duvarları, Rein'i ve Coliseum'u anımsatıyor, birbirlerini saklayarak, yanmış yıkılmış semtler boyunca güzel görünen biçimlerde uzayıp gidiyorlardı hep. Piyer'in yolda karşılaştığı arabacılar, faytondaki yolcular, tahtaları keserleyen marangozlar, satıcı kadınlar ve esnaflar hepsi neşeli yüzlerle Piyer'e bakıyor, sanki birbirlerine, 'Ha, işte geldi! Bakalım o da ne olacak!' diye konuşuyorlardı.

Piyer, Prenses Maria'nın evine giderken bir akşam önce Nata-şa'yla gerçekten görüştüğüne, onunla konuştuğuna inanamıyormuş gibi oldu birden. 'Belki de bunu kendi kendime uydurdum. Belki de şimdi içeri girdiğimde orada hiç kimseyi görmeyeceğim,' diye düşündü. Ama daha odaya girer girmez,

biraz önceki özgürlük duygusunun yavaş yavaş yok oluşunu bütün varlığıyla duyumsadı Nataşa'nın orada olduğunu. Nataşa'nın üzerinde gene aynı pileli, siyah giysi vardı ve saçları gene o akşamki gibi taranmıştı. Öyleyken bambaşka görünüyordu. İlk akşam da öyle görünseydi, onu tanımakta bir an olsun kararsızlık göstermezdi.

Nataşa, tıpkı Piyer onu henüz çocuk sayılabilecek bir çağdayken tanıdığı, sonradan da Prens Andrey'le nişanlandığı vakit olduğu gibiydi. Gözlerinde neşeli, soran bir parıltı, yüzünde de yumuşak, tuhaf, çapkınca bir hava vardı.

Yemek yendi, Piyer'e kalsa o akşam oturacaktı. Ama, Prenses Maria, o gece yapılacak ayine gidiyordu. Bu yüzden Piyer, onlarla birlikte çıkmak zorunda kaldı.

Ertesi gün Piyer, erkenden geldi. Yemek yedi ve o akşamı orada geçirdi. Prenses Maria ile Nataşa, konuklarının gelmesine candan seviniyorlardı. Piyer için de yaşamın bütün anlamı artık bu evdeydi; öyleyken akşama doğru artık her şeyi konuşmuşlardı ve söz hep önemsiz bir konudan başka bir konuya geçiyor, sık sık kesiliyordu. Piyer, o akşam öyle geç vakte kadar oturdu ki, Prenses Maria ile Nataşa, herhalde ne zaman gideceğini merak ederek bakışmaya başlamışlardı. Piyer, bunu fark ediyordu ama gene de onlardan bir türlü ayrılamıyordu. Kendini zor bir durumda görüyor, utanıyor, öyleyken hep oturuyordu. Çünkü canı bir türlü oradan kalkıp gitmek istemiyordu.

Prenses Maria, bunun sonunun gelmeyeceğini düşünerek, herkesten önce kalktı, başının ağrıdığından yakınarak, iyi akşamlar diledi, sonra:

"Demek yarın Petersburg'a gidiyorsunuz, öyle mi?" diye sordu.

Piyer, bu sözden alınmış gibi telaşla:

"Hayır, gitmiyorum!" dedi. "Petersburg'a mı? Yok canım. Yarın uğrarım, onun için size şimdi veda etmiyorum. Petersburg'dan istediğiniz bir şey varsa söylersiniz, sormak için geleceğim."

Konuşurken Prenses Maria'nın karşısında, ayakta duruyor, kızarıp bozarıyor, ama gene de gitmiyordu.

Nataşa, Piyer'e elini uzattı, sonra dışarı çıktı. Prenses Maria'ysa gidecek yerde, kendini bir koltuğa bıraktı ve o ışıklı gözleriyle dikkatle ciddi ciddi, derin derin baktı Piyer'e. Biraz önce sözünü ettiği yorgunluk herhalde şimdi büsbütün geçmişti. Sürekli bir konuşmaya hazırlanır gibi, derin derin, uzun uzun içini çekti.

Nataşa gidince, Piyer'in biraz önce duyduğu çekingenlik, utangaçlık birden yok olmuş, yerini derin bir heyecan almıştı. Koltuğunu hızla Prenses Maria'nın yanına çekti. Sonra sanki prenses ona bunu soruyormuş gibi, bakışındaki ifadeye karşılık vererek:

"Evet, ben de size bunu söylemek istiyordum," dedi. "Bana yardım edin, prenses; söyleyin ne yapayım? Benim için bir umut olabilir mi? Sevgili Prenses Maria! Beni dinleyin! Her şeyi biliyorum, biliyorum, onun dengi değilim, biliyorum. Şimdi söylemenin sırası değil. Ama ona bir ağabey olmak istiyorum. Hayır, bunu demek istemiyorum. Anlatamıyorum."

Sustu, elleriyle yüzünü, gözlerini ovdu saçmalamamak için çabaladığını belli eden bir tavırla:

"İşte bakın," diye gene söze başladı. "Onu ne zamandır seviyorum, bilemiyorum. Ama ömrümce

yalnız onu sevdim. Öyle seviyorum ki, onsuz bir yaşamı düşünemiyorum bile. Ona şimdi evlenmeyi önermek yürekliliğini bulamıyorum; ama onun belki de... Benim olabileceğini, bu olanağı kaçırabileceğimi... Bu olanağın yok olabileceğini düşünmek bile bana korkunç görünüyor. Söyleyin benim için bir umut olabilir mi? Söyleyin, ne yapayım?"

Kısa bir süre sustu, sonra Prenses Maria karşılık vermediği için yavaşça yanına sokuldu:

"Sevgili prenses," dedi.

Prenses Maria:

"Bana söylediklerinizi düşünüyorum," dedi. "Bakın, şimdi ona sevgiden söz etmenin sırası değil dediğiniz vakit haklıydınız."

Prenses bir an sustu. Demek istiyordu ki, Nataşa'ya şimdi sevgiden söz edilemezdi. Ama sustu, çünkü üçüncü gündür Nataşa'nın değişmiş tutumundan anlıyordu ki, Piyer, ona sevgisini açıklayacak olsa Nataşa bundan ötürü alınmayacaktı, dahası belki de bunu bekliyordu. Gene de:

"Şimdilik ona bundan söz edilemez," dedi.

"Peki ama ne yapmalı?"

Prenses Maria:

"Siz bu işi bana bırakın," dedi. "Ben ne yapacağımı bilirim."

Piyer, Prenses Maria'nın gözlerinin içine baktı.

"Ama... ama..."

Prenses Maria, hemen sözünü düzeltti:

"Onun sizi sevdiğini... daha doğrusu seveceğini biliyorum."

Prenses Maria bu sözleri söyler söylemez, Piyer, yüzünde derin bir heyecanla ayağa fırladı, genç kızın ellerini yakalayarak:

"Bunu nereden anladınız?" diye sordu. "Sizce benim için bir umut olabilir mi? Gerçekten öyle mi düşünüyorsunuz?"

Prenses Maria, gülümsemişti:

"Evet, öyle düşünüyorum," dedi. "Yakınlarınıza yazın ve işi bana bırakın. Ben gerektiği vakit ona söylerim. Zaten böyle olmasını ben de istiyorum ve yürekten duyumsuyorum ki, bu iş olacak!"

Piyer, Prenses Maria'nın ellerini öptü:

"İnanamıyorum, nasıl olur? Öyle mutluyum ki! Ama nasıl olabilir! Çok mutluyum! Hayır, inanamıyorum."

"Siz şimdi Petersburg'a gidin, öyle yaparsanız daha iyi olur. Sonradan ben size yazarım."

"Petersburg'a mı? Gideyim mi? Peki, öyle olsun, giderim. Ama yarın size gelebilir miyim?"

Ertesi gün Piyer, vedalaşmaya geldi. Nataşa, önceki günlere oranla daha az heyecanlıydı. Ama o gün Piyer, ara sıra Nataşa'nın gözlerine bakarken eridiğini, yok olduğunu duyumsuyordu; artık ne o, ne Nataşa vardı. Ortada yalnız bir mutluluk vardı. Nataşa'nın ruhunu sevinçle dolduran her bakışında, her eylemde, her sözünde 'gerçekten öyle mi? Hayır, öyle bir şey olamaz!' diye yineleyip duruyordu kendi kendine.

Ona veda ederken Nataşa'nın ince, zayıf elini farkında olmadan, uzunca bir süre tuttu. 'Demek bu el, bu gözler bana yabancı olan bütün o kadınca güzelliği bütün bu özellikler ölünceye kadar benim olacak; benim için tıpkı sanki kendi bedenimmiş gibi, alışılmış şeyler olacak öyle mi? Hayır, inanamıyorum, öyle şey olmaz!'

Nataşa, yüksek sesle:

"Güle güle, kont!" dedi. "Sizi çok bekleyeceğim," diye fısıldadı sonra da.

İşte bu sade sözler, bu bakış ve Nataşa bunları söylerken yüzünde beliren ifade, tam iki ay, Piyer için sonsuz bir anılar dizisi, bir düşünceler dizisi ve mutlu hayaller zinciri oldu. Kendi kendine, sizi çok bekleyeceğim, demişti. Evet, evet, nasıl da söylemişti? Evet, sizi çok, çok bekleyeceğim, demişti. Ah, mutluyum, diye yineliyordu hep.

XIX

O sırada Piyer'in ruhunda olup bitenlerin, Helen'e talip olduğu sırada uyanan duygularla hiç ilgisi yoktu.

Şimdi, o zaman olduğu gibi, utançla ikide bir, 'Ah, niçin söyledim ona bunu? Niçin, niçin ona o zaman seni seviyorum dedim' diye kınanmıyor, söylediği her sözü, bütün ayrıntılarıyla hayalinde o anda yüzlerinde beliren anlatımlarla, dahası o andaki gülümseyişlerle birlikte gene canlandırıyor, ondan hiçbir şey eksiltmek istemediği gibi, bu sözlere hiçbir şey eklemek de istemiyordu, istediği tek şey onları yalnız yinelemekti. Şimdi artık gerçekleştirmeye çalıştığı şeyin iyi mi kötü mü olduğu konusunda hiçbir kuşku duymuyordu. Kimi vakit içinde yalnız bir korku uyanıyordu. Bütün bunları düşünde mi görmüştü yoksa? Prenses Maria, fazla gurur duymuştu. 'İnanıyorum,' demişti Prenses Maria. Ama, ya ona bu işi açtığı vakit, o, gülümser de, 'Ne tuhaf şey! Herhalde yanıldı adamcağız. Sanki kendisi bilmiyor mu ki o yalnız bir insan, sıradan bir insandır. Oysa ben, ben bambaşka bir varlığım, üstün bir varlık! Bunu bilmiyor mu?' diye karşılık verirse... O zaman ne olacak?

Piyer, sık sık bu kuşkuya kapılıyordu. Şimdi hiçbir plan da yapmıyordu. Kavuşacağı mutluluk, ona inanılmaz görünüyordu. Ona kavuşur kavuşmaz artık başka bir şey olmayacakmış gibi geliyordu. Ondan sonra her şey bitecekti sanki.

Piyer'in varlığını, hiçbir zaman duyamayacağını sandığı, hiç beklemediği çılgınca bir sevinç sarmıştı. Sanki yalnız kendisi için değil, bütün evren için yaşamın tek anlamı, yalnız duyduğu sevgide ve Nataşa'nın onu sevebilmesindeymiş gibi bir duygu içindeydi. Kimi vakit bütün insanlar yalnız bir tek şeyle uğraşıyorlarmış gibi geliyordu ona. İleride kavuşacağı mutlulukla sanki bütün insanlar, tıpkı onun gibi buna seviniyor, onun gibi sözde başka işlerle uğraşıyormuş gibi davranıyor, duydukları sevinci onun gibi gizlemeye çalışıyorlardı. Her sözde, her harekette kendi mutluluğunu anıştıran bir anlam buluyordu. Rastladığı insanları sözde onlarla gizli bir anlaşma içindeymiş gibi anlamlı, mutlu bakışları ve gülümseyişleriyle şaşkınlık içinde bıraktığı oluyor; bununla birlikte, insanların, onun duyduğu mutluluğu bilmelerinin olanaksız olduğunu anladığı vakit, onlara yürekten acıyor, uğraştıkları işler ne olursa olsun hepsinin saçma, boş, dahası dikkate değmez şeyler olduğunu anlatma isteği duyuyordu.

Kendine bir görev almasını önerdikleri, genel olarak devlet işlerine ya da savaşa dair herhangi bir konudan söz açtıkları vakit, Piyer, kendisine söylenenleri, konuşanların düşüncesini paylaştığını belli eden yumuşak bir tavırla gülümseyerek dinliyor, karşısındakileri tuhaf sözleriyle şaşırtıyordu. Ama bu dönemde karşılaştığı bütün insanlar, ister sandığı gibi yaşamın anlamını kavramış, yani asıl özün duyguda olduğunu anlamış kişiler olsun, ister bunu kavramamış mutsuz kişiler olsun hepsi, içinde yanan sevginin parlak ışığında, Piyer'e o kadar aydınlık görünüyordu ki, her birinde en iyi, en çok sevgiye değer özelliğin ne olduğunu hem de hiçbir çaba göstermeden hemen anlıyordu.

Ölmüş karısının işleri ve belgeleriyle uğraşırken nasıl bir kadın olduğunu anlıyor, ama ona karşı içinde, o sırada kendisinin tattığı mutluluğu hiç tatmamış olmasından ötürü acımadan başka hiçbir duygu uyanmıyordu. Şimdi kendisine verilen yeni görev ile aldığı nişanlardan ötürü bambaşka bir gurur gösteren Prens Vasili, ona, dokunaklı, iyi yürekli, zavallı bir yaşlı olarak görünüyordu.

Piyer, sonradan bu çılgınca mutluluk günlerini sık sık anacaktı. Yaşamının bu döneminde insanlar

ile koşullar üzerine yürüttüğü düşünceler ömrünün sonuna kadar; kendi ölçüsüne göre doğru düşünceler olarak kalacaktı. Sonradan insanlar için olsun, genellikle başka şeyler için olsun beslediği bu görüşlerden vazgeçmek şöyle dursun, tersine kendi iç çatışmalarında bir çözüm yolu bulmak gerekince her zaman bu çılgınlık dönemindeki yargılarına dönecek ve bunların her zaman geçerli, her zaman doğru olduklarını görecekti.

'Belki başkalarına tuhaf ve gülünç görünüyordu ama, o zamanlar, sanıldığı gibi çılgın değildim. Tersine her zamankinden daha akıllı, daha engin görüşlüydüm. O zaman dünyada anlamaya değer ne varsa, hepsini anlıyordum, çünkü mutluydum,' diyecekti kendi kendine.

Piyer'in çılgınlığı, insanları sevebilmek için onlarda 'erdemler' adını verdiği kişisel nedenler bulmayı beklememesiydi; yüreğini yalnız sevgi dolduruyordu. İnsanları hiçbir şey beklemeden sevdiği için, sevilmeye değer olduklarını gösteren kesin nedenler bulabiliyordu hep.

XX

Nataşa, o akşam Piyer gittikten sonra, uzun zamandır ilk kez dudaklarında sevinçli ve biraz alaylı bir gülüşle, onun tıpkı biraz önce banyodan çıkmış bir insanı andırdığını, ceketinin ve yeni kesilmiş saçlarının ona böyle bir hava verdiğini Prenses Maria'ya söylediği an, birden içinde gizli ve ürperti veren bir durum belirmişti.

Bir anda her şeyi değişmişti. Yüzü, yürüyüşü, bakışı, sesi bir anda bambaşka olmuştu. Bu olan kendisi için de beklenmedik bir şeydi. Bir yaşama gücü, bir mutluluk umudu yüzeye çıkmıştı.

Bu güç ve bu umut, ne olursa olsun doyurulmayı bekliyordu.

Nataşa, daha o ilk akşam, başından geçen bütün her şeyi unutmuş gibi oldu. Ondan sonra da bir kez olsun durumundan yakınmadı, geçmişi bir sözcükle olsun anmadı ve artık sevinç içinde ileriye ilişkin tasarlamalar kurmaktan korkup çekinmedi.

Piyer'den çok az söz ediyordu. Ama Prenses Maria, ondan söz açınca, Nataşa'nın gözlerindeki o çoktandır sönmüş olan pırıltı birden gene beliriyor ve tuhaf bir gülümseyişle kıvrılıyordu dudakları.

Nataşa'daki bu değişiklik Prenses Maria'yı önce şaşırttı. Ama değişikliğin nedenini ve anlamını kavrayınca üzüldü prenses. Bu olguyu çözümlerken, 'Bu değin çabuk unuttuğuna göre, demek ki ağabeyimi bu değin az seviyordu' diye düşünüyordu. Ama Nataşa'nın yanındayken ona kızmıyordu, sitem de etmiyordu. Genç kızın tüm varlığını saran bu yaşama isteğine karşı durulmaz, dahası Nataşa'nın ta kendisi için de beklenmedik bir şey olduğu öylesine belliydi ki, onu, değil açıkça, kendi içinde bile suçlamaya hakkı olmadığını derinden derine seziyordu.

Nataşa'ysa bu yeni duyguya kendini bütün varlığıyla kaptırmış ve sınırsız bir içtenlikle ona bağlanmış olduğundan, artık üzüntü duymadığını, tam tersine, sevinç ve mutluluk içinde yüzdüğünü saklamaya çalışıyordu şimdi.

Prenses Maria, o gece Piyer'le konuştuktan sonra odasına döndüğünde, Nataşa, onu eşikte karşıladı:

"Söyledi mi? Söyledi mi? Söyledi mi?" diye yeniden yeniden sordu.

Hem sevinçli, hem de bu sevinci duyduğundan ötürü bağışlanmasını dilediğini belli eden dokunaklı bir yalvarış ifadesi belirmişti yüzünde.

"Kapıdan dinlemek istedim ama senin gelip bana söyleyeceğini biliyordum," dedi.

Nataşa'nın o andaki bakışı ne denli anlayışla karşılanmaya değer, ne denli dokunaklı olursa olsun ve heyecan içinde çalkandığını görmek Prenses Maria'da ne denli bir acıma duygusu uyandırırsa uyandırsın, söylediği sözler ilk anda prensesin gururunu yaraladı. Ağabeyini ve onun Nataşa'ya beslediği aşkı anımsamıştı acı acı.

Sonra da, 'Madem başka türlü yaşayamıyor, yapılacak bir şey yok!' diye düşündü ve yüzünde hüzünlü, biraz da sert bir havayla Piyer'in kendisine söylediklerini bir tamam aktardı ona.

Nataşa, Piyer'in Petersburg'a gideceğini işitince şaşırıp kalmıştı. Bunun anlamını kavrayamamış gibiydi.

"Petersburg'a mı dedin?" diye sordu.

Sonra, Prenses Maria'nın yüzündeki hüzne dikkatle baktı, neye üzüldüğünü anladı ve birdenbire ağlamaya koyuldu. Bir yandan hıçkırıyor, bir yandan da:

"Mari, ne yapayım, söyle? Ne yapmam gerekiyor? Bana öğüt ver, ne olursun! Yanlış davranmaktan korkuyorum. Mari... Sen ne dersen onu yaparım ben! Öğüt ver bana," diye yalvarıyordu.

Prenses Maria, titreyen bir sesle sordu:

"Onu seviyor musun?"

Nataşa:

"Evet," diye fısıldadı.

Prenses Maria, onun döktüğü gözyaşlarını görünce onu artık büsbütün bağışlamıştı:

"Öyleyse niçin ağlıyorsun?" dedi. "Bak ben senin adına mutluluk duyuyorum."

Nataşa, ağlamayı bırakmıştı.

"Kuşkusuz ki bu iş hemen olmayacak!" dedi. "Vakti gelince olur... Düşün bir kez, ben onun eşi olduğum vakit, sen de Nikola'yla evlenince ne değin mutlu olacağız!"

"Nataşa, bundan söz etmemeni istemiştim! Senin durumundan konuşalım çok daha iyi..."

Bir an sustular. Sonra Nataşa, birden sordu:

"Peki ama bu Petersburg işi de nereden çıktı?"

Hemen sonra da telaşla kendi sorusuna kendi yanıt verdi.

"Hayır, hayır!.. Böylesi daha yerinde olur... Gitmesi gerekir, öyle değil mi, Mari?"

SEKİZİNCİ BÖLÜM

I

1812 yılının üzerinden yedi yıl geçti. Avrupa tarihinin fırtınalı okyanusu yatışıp kendi kıyılarına çekildi. Öfkesi dinmiş görünüyordu; ama insanlığı harekete geçiren o gizli güçler (gizlidirler, çünkü bu güçlerin hareketlerini yöneten yasalar bizim için bilinmeyen şeylerdir), etkilerini sürdürüyorlardı. Tarih denizinin yüzeyi kımıltısız göründüğü halde, insanlık, tıpkı zamanın akışı gibi kesintisiz ve ara vermeden sürdürüyordu hareketini. İnsanların arasında ayrı ayrı gruplar ortaya çıkıyor, bunlar birbirine kenetleniyor ya da parçalanıyorlardı; yeni yeni devletlerin kurulması ya da yıkılmasına ve halkların göç etmesine yol açan türlü nedenler başgösteriyordu.

Tarih denizi eskisi gibi dalga dalga bir kıyıdan öbür kıyıya çarpmıyor ama dipten dibe kaynayıp duruyordu. Tarihsel kişiler de eskisi gibi akıntıya kapılıp bir kıyıdan öbür kıyıya atılmıyordu artık. Eskiden savaşları, seferleri, çarpışmaları, kitlelerin oradan oraya geçişlerini verdikleri buyruklarda yansıtan tarihsel kişiler, şimdi içten içe kaynaşıp duran eylemi siyasal ve diplomatik düşüncelerle, yasalarla, bildirilerle yansıtıyorlardı. Tarihsel kişilerin bu eylemini tarihçiler tepki olarak adlandırırlar. Bu olayın sorumlusu olarak gösterdikleri tarihsel kişilerin eylemlerini anlatırken de onları sert bir dille eleştirirler. Aleksandr'dan Napolyon'a, Photius'tan Schelling'e, Ficte'den Chateaubriand'a ve benzerlerine, o çağın bütün tanınmış kişilerini amansız mahkemelerinde yargılayıp ilerleme ya da tepkime için çalışmış olduklarına karar verirler ve buna göre suçlandırır ya da aklandırırlar.

Tarihçilerin anlattıklarına göre, bu dönemde, Rusya'da da bir tepkime hareketi ortaya çıkmıştı ve bunun başlıca sorumlusu Aleksandr'dı. Oysa daha önce, tahta çıkışından hemen sonra aynı Aleksandr l. Liberal akımlara önayak olmuş ve Rusya'nın kurtuluşunu sağlamıştı. Bir lise öğrencisinden bir bilim adamı olan tarihçiye kadar saltanatının bu dönemindeki yanlışları yüzünden ona taş atmayacak tek kişi yoktu.

'Falan filan biçimde hareket etmesi gerekiyordu. Şu olayda iyi davrandı, şu olayda kötü. Çarlığının başında olsun, 1812'de olsun, çok iyi davranmıştı. Ama Polonya'ya bir Anayasa vermekle, 'Kutsal İttifakı' kurmakla, Arakçeyef'e nüfuz kazandırmakla, Golitsin'le mistisizm eylemlerini desteklemek, sonra da Şişkof ile Photius'u tutmakla yanlış davrandı. Ordunun ön saflarındaki birliklerle uğraşması, Semyonovski Alayı'nın hazinesini boşaltması kötü oldu.' gibi şeyler ileri sürülenlerden belli başlı birkaçı.

Tarihçilerin, insanların iyiliği konusunda kendi bilgilerine dayanarak, kendi anlayışlarına göre çara yönelttikleri bütün suçlamaları tek tek sıralamak için onlarca sayfa yazı yazmak gerekir.

Bütün bu suçlamaların anlamı nedir? Birinci Aleksandr'ın tarihçiler tarafından beğenilen davranışları da (örneğin, çarlığının başlarında liberal akımları ortaya atması, Napolyon'la yaptığı

savaş, 1812'de gösterdiği kararlılık ve 1813 yılındaki sefer gibi yerilen ve kötülenen davranışları örneğin Kutsal ittifak'a katılma, Polonya'nın yeniden kurulması ve 1820 yılındaki tepkime hareketleri gibi) aynı nedenlerden, aynı koşullardan, Aleksandr'ın kişiliğini ortaya çıkaran etkilerden, damarlarındaki kandan, aldığı terbiyeden, yaşamını çerçeveleyen ortamdan ileri gelmiyor mu?

O halde bu suçlamaların özü nedir?

Bunların nedeni Birinci Aleksandr gibi iktidarın en yüksek basamağında olan ve sahneye çıkmış bir sihirbaz gibi, tarihin göz kamaştırıcı ışıklarının üzerinde toplandığı bu insanın, dünyanın en büyük entrikalarının, aldatmacalarının ve dalkavuklarının cirit attığı bir ortamda, nüfuz sahibi bir insanın, kişiliğiyle kopmaz bir bütün oluşturan etkilerin altında bulunması, yaşamının her anında Avrupa'da olup biten her şeyden ötürü sorumluluk duyması, ayrıca hayali bir varlık olmayıp gerçek bir insan olarak kişisel kimi alışkanlıklara, tutkulara bağlı kalması ve iyilik, güzellik, doğruluk gibi kavramlar konusunda elli yıl önce yaşamış insanlara özgü düşünceler beslemesi, yani yalnız erdemlilik eğilimi içinde olmamasıydı (Zaten tarihçiler de böyle olduğunda birleşerek onu suçlamıyorlar). Aleksandr, insanlığın iyiliği konusunda bugün, gençliğinden beri bilimle uğraşan, yani kitaplar okuyun, kürsülerden ders veren aldıkları notları bir deftere geçiren profesörlerle aynı görüşte değildi.

Ama Birinci Aleksandr'ın, elli yıl önce halkların iyiliği konusundaki görüşlerinde yanıldığı kabul edilse bile, elinde olmayarak onu yargılayan tarihçilerin de aradan zaman geçtiğinden, o dönemde bütün insanlık için iyiliğin ne olduğu konusundaki görüşlerinde haksız olabileceklerini kabul etmek gerekir. Tarihin gelişimini incelerken, her yıl, her yeni yazarla birlikte insanlığın iyiliği konusundaki görüşün değiştiğini gördüğümüze göre, böyle bir düşünce yürütmek daha da doğal, dahası zorunludur; çünkü bir zaman iyilik olarak görülen şey, on yıl sonra kötülük olarak gösteriliyor. Bunun tersi de oluyor. Yalnız bu kadar da değil, tarihte iyilik ve kötülük konusunda aynı çağda birbirine karşıt görüşler buluyoruz. Kimileri Polonya'ya verilen Anayasa ile Kutsal ittifakı Aleksandr'ın bir başarısı, kimileriyse yerilecek bir davranış olarak kabul ediyorlar örneğin.

Aleksandr ile Napolyon'un eylemleri konusunda yararlı ya da zararlı yargısında bulunamayız. Çünkü neye yaradığını, ya da neye zararı dokunduğunu söyleyemeyiz. Bir eylemin, herhangi bir insanın hoşuna gitmemesinin tek nedeni, o kişinin mutluluğunun ne olduğu konusunda belirli, sınırlı bir anlayışa sahip olmasıdır. Bana göre 1812'de babamın Moskova'daki evinin sağlam kalması mı, Rus ordularının üne kavuşması mı, Petersburg üniversiteleri ile başka üniversitelerin gelişmesi mi, Polonya'nın özgürlüğe kavuşması mı, Rusya'nın güçlü bir devlet olması mı, Avrupa'da bir denge kurulması, ya da Avrupa'nın kültür alanında belirli yönde ilerlemesi mi iyi bir şeydir? Bunlara peşin bir karşılık veremesem, şunu kabul etmem gerekir ki; tarihsel kişinin bu amaçlardan başka apayrı, daha genel ve benim kavrayamayacağım amaçları vardır.

Varsayalım ki, bilim dedikleri şeyin elinde bütün bu aykırılıkları bağdaştıracak ve değişmez olarak bütün tarihsel kişiler ile tarihsel olaylara uygulanabilecek iyilik ve kötülük ölçüsü vardır. Diyelim ki, Aleksandr, her şeyi bambaşka biçimde yapabilirdi. Diyelim ki, bugün kendisini suçlayanların ve insanlığın ilerlemesinde varılacak son amacın ne olduğunu bildiklerini ileri süren kişilerin öğüt verdikleri gibi davranabilir, bugün sorumlulukları onda bulanların ileri sürdükleri ulusçuluk, özgürlük, eşitlik ve ilericilik programına göre (herhalde bunlar dışında, başka bir kimse başka bir program ileri sürmemiştir.) devinebilirdi. Diyelim ki, böyle bir program oluşturuldu ve ortaya konulduktan sonra Aleksandr, ona göre devinmişti. O takdirde hükümetin o zamanki tutumuna karşı koyan bütün insanların eylemleri, yani tarihçilerin görüşlerine göre iyi ve yararlı olan bütün o

eylemler ne olacaktı? Bu soruya ancak 'O zaman ne eylem ne de başka bir şey olur...' diye karşılık vermek gerekir.

İnsan yaşamının akılla yönetilebileceği kabul edilirse, yaşam olanağı ortadan kaldırılmış olur.

II

Tarihçilerin yaptığı gibi kimi büyük insanların bütün insanlığı belirli amaçlara, örneğin Rusya'yı, Fransa'yı yüceltmek, Avrupa'da dengeyi kurmak, devrim düşüncelerini yaymak, genel bir ilerleme sağlamak ya da herhangi bir başka amaca yönelttikleri kabul edilirse tarihsel olayın rastlantıyla ortaya çıkan bir şey olduğu söylenemez ve bir dehanın varlığı ileri sürülmeden açıklanamaz.

Bu yüzyılın başlangıcında, Avrupa'da yapılan bütün savaşların amacı Rusya'yı yüceltmek olsaydı, bu amaca daha önceki bütün.savaşlar yapılmadan ve işgale fırsat vermeden de ulaşılabilirdi. Aynı biçimde amaç Fransa'nın yücelmesi olsaydı, bu amaca devrim olmadan da, imparatorluk kurulmadan da varılabilirdi. Amaç kimi düşüncelerin yayılması olsaydı, basılan kitaplar bunu askerlerin yaptığından çok daha iyi gerçekleştirebilirdi. Amaç uygarlığın ilerlemesi olsaydı, buna ulaşmak için herhalde insanların ve sahip oldukları bütün zenginliklerin yok edilmesinden daha başka, daha akla uygun yolların bulunabileceği kolayca düşünülebilir.

O halde, olaylar niçin böyle oldu da başka türlü olmadı?

Tarih: 'Rastlantıyla ortaya çıkan olay bu koşulları oluşturmuş, dâhi de ondan yararlanmıştır,' der.

Ama rastlantıyla ortaya çıkan olay nedir? Dâhi ne demektir.

Rastlantı ve deha sözleri gerçek anlamda var olan bir şeyi belirtmezler. Bu yüzden bunların kesin bir tanımı yapılamaz. Bu sözler yalnız kimi olayların belirli bir biçimde yorumlanması anlamına gelirler. Örneğin falanca olayın neden ileri geldiğini bilmiyorum; bu yüzden de buna rastlantı diyor ve bu olayı insanlara özgü ölçülerle ölçülemeyecek, etki yapan bir güç olarak görüyorum; bu gücün nerden ileri geldiğini anlamıyorum, böyle olunca da deha diyorum.

Bu anda ele alınırsa bir koyun sürüsü için, çobanın özel bir ağıla, yemliğin başına götürdüğü, bu yüzden sonunda öbür koyunlardan daha iri bir duruma gelen bir koyun, sürüde kalan öbür koyunlara dâhi olarak görünmeli. Bu koyunun her akşam bütün koyunların kapatıldığı ağıla değil de, başka bir bölmeye, bol yem bulunan yemliğe düşmesi, sonra da yağ bağlamış etinden yararlanmak amacıyla koyunun kesilmesi, herhalde bir dizi olağanüstü rastlantıyla şaşılacak bir deha birleşimi olarak görünüyordu onlara.

Ama koyunlar başlarına gelen her şeyin, yalnız birer koyun olarak gütmeleri gereken amaçların yerine getirilmesi gerektiğinden ötürü ortaya çıktığını düşünür düşünmez, bunların kavrayamayacakları kimi amaçların gerçekleşmesi uğruna olduklarını anlar anlamaz, hemen besiye çekilen o koyunun başına gelen şeylerde bir mantık zinciri ve birlik görürler. Koyunun hangi amaçla besiye çekildiğini bilmeseler bile, hiç değilse, başına gelen her şeyin rastlantıyla ortaya çıktığını düşünürler. O zaman da rastlantı ve deha gibi kavramlara gerek kalmaz.

Ancak en yakın amacı bildiğimizi ve en son amacın bizim için ulaşılmaz bir şey olduğunu kabul edersek, tarihsel kişilerin yaşamlarında belirli bir mantık, bir bütünleşme görürüz; ancak o zaman tarihsel kişilerin insanlığın elindeki ölçülerle ölçülemeyecek etkilere yol açan eylemlerinin nedenini açığa çıkarmış oluruz, böylece rastlantı ve deha sözleri bizim için artık gereksiz kavramlar haline gelir.

Avrupa halklarının dalgalanmalarında amacın ne olduğunu bilmediğimizi kabul edersek, yalnız önce Fransa'da, sonra İtalya'da, sonra Afrika'da, sonra Prusya'da, sonra Avusturya'da, sonra İspanya'da, sonra Rusya'da işlenen cinayetler olarak görünen tek tek bireysel olayları bildiğimiz ve bu olayların amacının temelinde Batı'dan Doğu'ya ve Doğu'dan Batı'ya doğru bir hareket bulunduğunu kabul edersek, hemen kavrarız ki, Napolyon ile Aleksandr'ın karakterlerinde bir özellik, bir deha görmemize gerek yoktur. Dahası onların da bütün insanlar gibi birer insan olduklarını düşünmekten başka bir yol olmadığını anlarız. O zaman bu insanları o dönemde bulundukları duruma getiren küçük küçük olayları birer rastlantı olarak nitelemek zorunluluğu duyulmaz, tersine bütün bu küçük olayların zorunlu olarak ortaya çıktıkları kendiliğinden anlaşılmış olur.

Son amacın ne olduğunu anlayıp bilmekten vazgeçer geçmez açıkça kavrarız ki, bir bitki için yapısına sahip olduğundan daha uygun bir renk ya da bir tohum bulmak nasıl olanaksızsa, yerine getirmiş oldukları göreve en küçük ayrıntılarına varıncaya değin bütün geçmişleriyle böylesine denk düşen iki başka insan bulmak da bir o değin olanaksızdır.

III

Bu yüzyılın başlarında Avrupa'daki olayların temelinde, özünde yatan şey, Avrupa halklarının kitle durumunda Batı'dan Doğu'ya, sonra da ters yönlere doğru yaptıkları askeri harekettir. Bu devinimin ilk adımı Batı'dan Doğu'ya doğru olmuştur. Batı halklarının Moskova'ya kadar yaptıkları askeri hareketi başarmaları için şunlar zorunluydu:

1) Doğu'daki askeri güçle çatışmaya dayanabilecek kadar güçlü bir askeri topluluk durumuna gelme.

2) Yerleşik olan bütün eski gelenek ve alışkanlıklardan sıyrılma.

3) Bu askeri çatışmaya girişirken ileride bu harekete koşut olarak yapılacak olan sahtecilikleri, soygunları ve işlenecek cinayetleri kendine karşı olsun, onların adına olsun savunabilecek bir insanın bulunması.

Olanlara bakalım: Fransız Devrimi'nden başlayarak gerektiği değin büyük olmayan eski askeri güç parçalanıyor; eski alışkanlıklar, eski gelenekler parçalanıp çöküyor ve ileride yapılacak olan askeri hareketin başına geçerek ortaya çıkacakların bütün sorumluluğunu yüklenen bir insan bu iş için hazırlanıyor.

Hiçbir ideolojisi, hiçbir ilkesi olmayan, hiçbir geleneğe bağlı olmayan, adı sanı bilinmeyen, dahası Fransız bile olmayan bir insan, en tuhaf görünen rastlantıların sonucu olarak Fransa'yı sarsan partilerin arasında yükselip bunlardan hiçbirine girmeden en öne, en gözde yere geçiyor.

Aynı meslekteki arkadaşlarının cahilliği, düşmanlarının güçsüzlüğü ve önemsizliği, yalanlarındaki içtenlik ve göz kamaştırıcı bir kendine güven duygusu içinde bulunan sınırlı kişiliği, bir insanı orduların başına geçiriyor. Ordusunun parlak kadrosu, düşmanlarının dövüş isteksizliği, çocukça bir aşırılık ve kendine güven, bu adama askeri alanda ün sağlıyor. Rastlantı adı verilen sayısız olaylar ona her yerde yardımcı oluyor. Fransız hükümdarlarının kendisine karşı hoşnutsuzluk beslemeleri onun yararına oluyor. Önceden yazgının kendisi için çizdiği yolu değiştirmek için yaptığı bütün girişimleri hiçbir sonuç vermiyor. Rusya'da görev alamıyor, Türkiye'ye atanmasını sağlayamıyor, İtalya'daki savaşlar sırasında birkaç kez mahvolma tehlikesiyle karşı karşıya geliyor, her seferinde de beklenmedik biçimde kurtuluyor. Sonradan onu, ününü, onurunu yitirecek durumlara düşürecek olan şey de olmuyor, yani Rus orduları kimi diplomatik düşüncelerle Avrupa'ya, Napolyon oraya gelinceye değin ayak basmıyorlar.

Kendisiyse İtalya'dan dönüşte, Paris'teki hükümeti öyle bir dağılma içinde buluyor ki, hükümete giren insanlar kaçınılmaz olarak yıpranıyor, siliniyor, yok oluyorlar. Böylece onu bu tehlikeli durumdan kurtarmak için kendiliğinden bir çıkar yol bulunuyor, bu da Afrika'ya yapılan nedensiz, anlamsız seferdir. Rastlantı denilen olaylar burada gene ona yardımcı oluyor. Ele geçirilemeyecek bir kale olan Malta, bir tek silah sesi duyulmadan teslim oluyor ve önlemsiz buyruklar hep başarıyla sonuçlanıyor. Sonradan bir tek kayığı bile geçirmeyen düşman filosu kocaman bir ordunun geçmesine fırsat veriyor, Afrika'da hemen hemen silahsız olan sivil halka birçok canavarlık yapılıyor; üstelik bu canavarlıkları yapan insanlar, dahası, özellikle başlarında bulunan lider, bunların Sezar'a ve Makedonyalı İskender'e yakışacak çok iyi şeyler olduğuna kendi kendilerini inandırıyorlar.

Kendisi için hiçbir şeyi kötü saymamasına, tersine her davranışıyla gururlanmasına yol açan ve ona anlaşılmaz, doğaüstü bir önem kazandıran onur ve yücelik ülküsü, daha doğrusu sonradan bu adamı da ona bağlı insanları da yönetecek olan bu ülkü anlayışı, Afrika çöllerinde zihninde işlene işlene yer ediyor. Ne yaparsa hepsi başarıyla sonuçlanıyor. Vebaya yakalanmıyor. Çocukça bir önlemsizlik göstererek, hiçbir nedene dayanmadan ve soylu bir insana yakışmayan bir davranışla felaket içinde bulunan arkadaşlarını yüzüstü bırakarak Afrika'dan çekilip gitmesi bile bir başarı olarak kabul ediliyor ve düşman filosu onu gene iki kez elinden kaçırıyor. Başarıyla sonuçlanan cinayetlerinin etkisi altında, tam anlamıyla başarılarının sarhoşluğuyla başı dönmüş halde, oynayacağı rolü alabilecek bir durumda, hiçbir nedeni yokken Paris'e geldiği vakit, daha iki yıl önce onu mahvedebilecek olan cumhuriyet hükümetinin dağılması son raddesini bulmuştu; hiçbir partiye bağlanmamış yepyeni bir insan olarak ortaya çıkması o sırada daha da yükselmesine yol açıyordu yalnız.

Elinde hiçbir plan yoktu; her şeyden korku duyuyordu. Ama partiler ona dört elle sarılarak aralarına katılmasını istiyorlardı.

Yalnız o, İtalya'da, Mısır'da kendi aklının yarattığı onur ve yücelik kavramlarını ülkü durumuna getirmiş, kendi kendine çılgınca tapan ve gözünü budaktan esirgemeyen bir atılganlıkla cinayetler işleyebilen yalnız o adam, içten bir tavırla söylediği yalanlarla içeride ortaya çıkacak kaçınılmaz olayları savunabilirdi.

Kendisine yükleyebilecekleri görev için ona ihtiyaçları vardı; bu yüzden hemen hemen onun isteği dışında ve kararsızlığına, dahası elinde hiçbir plan olmamasına karşın yaptığı bütün yanlışlara göz yumarak, onu, iktidarı ele geçirmek amacıyla kurulan bir düzenin içine sürüklüyorlar; bu düzen de başarıyla sonuçlanıyor!

Onu nerdeyse ite kaka liderlik toplantısına sokuyorlar. Birden korkuya kapılıyor, mahvolduğunu düşünerek kaçmak istiyor, sözüm ona bayılmış gibi bir tavır takınıyor. Kendisini felakete sürükleyebilecek anlamsız şeyler söylüyor, öyleyken Fransa'nın daha önce her şeyi çabucak kavrayan gururlu yöneticileri şimdi artık rollerinin bittiğini sezerek onun duyumsattırdığı çekingenlikten daha büyük bir çekingenliğe kapılıyor, iktidarı koruyabilmek ve onu mahvetmeleri için söylemeleri gereken sözleri değil de hiç ilgisi olmayan bambaşka şeyleri söylüyorlar.

Rastlantı, daha doğrusu milyonlarca rastlantı, ona iktidarı kazandırıyor ve bütün insanlar arasında sözbirliği etmiş gibi bu iktidarı sağlamlaştırmaya çalışıyorlardı. Fransa'nın o zamanki yöneticilerini ona boyun eğecek insanlar durumuna getiren, rastlantılardı; iktidara geldiği vakit onu tanıyan Birinci Pavel'i o karakterde bir insan yapan gene o rastlantılardı; kendisine karşı kurulan bir düzeni ona zarar vermek şöyle dursun, iktidarını sağlamlaştırmaya yarayan bir olay yapan da rastlantılardır. Rastlantılar, Enghien Dükü'nü eline düşürüyor, elinde olmayarak onu öldürmesine yol açıyor ve bu da başvurulan bütün başka çarelerden çok daha etkili olarak haklı olduğuna, daha doğrusu güçlü olduğu için haklı olduğuna herkesi inandırıyor. Rastlantı sayesinde, kendisini mahvedeceği apaçık belli olan İngiltere seferine hazırlandığı bu amaçla bütün güçlerini savaşacak duruma getirdiği halde, bu tasarısını hiçbir zaman gerçekleştirmiyor, bunu yapacak yerde zaten hiç çarpışmadan teslim olan Mack'la Avusturyalılar'a saldırıyor. Austerlitz'de zaferi kazanmasına yol açan da gene rastlantılar ile dehasıdır. Ortaya çıkacak olaylara katılmayan İngiltere dışında yalnız Fransızlar değil, bütün Avrupa, bütün insanlık, işlediği cinayetlere karşı eskiden duydukları dehşete karşın, şimdi gücünü kabul ederek, onun anladığı anlamda yücelik ve onur ülkülerini benimsiyorlar; ve bütün bunlar şimdi onlara

çok akıllıca yapılmış, çok güzel şeyler olarak görünüyor.

Batıdaki güçler, sanki kendilerini sınamak istiyorlarmış gibi yapılacak olan sefere hazırlanarak 1805'te, 1806'da, 1807'de ve 1809'da olmak üzere birkaç kez doğuya doğru yönelmiş, giderek güçlenmiş, giderek büyümüştü. 1811 yılında Fransa'da ortaya çıkan bir grup insan, Orta Avrupa'daki halklarla birleşerek koca bir kitle oluşturuyorlar, grup büyüdükçe de onunla birlikte harekâtın başına geçen insanın haklı olduğunu belirtme gücü artıyor. Harekâtın başına geçen adam, büyük seferden önceki on yıllık hazırlanma dönemi içinde Avrupa'daki bütün taçlı kişilerle birleşiyor.

Dünyanın, maskesi düşmüş taçlı kişileri, Napolyon'un onur ve yücelik ülküsüne, hiçbir anlam taşımayan, akla uygun olmayan bu ülküsüne karşı koyamıyorlar. Her biri ardı ardına ona kendi güçlüklerini göstermek için birbirleriyle yarış ediyorlar.

Prusya Kralı, o yüce adamın gözüne girmek için, dalkavukluk etsin diye kendi karısını ona gönderiyor. Avusturya İmparatoru, bu adamın, kendi kızını, imparator kızı olmasına bakmayarak odasına almasını bir lütuf sayıyor; halkların kutsal saydığı şeyleri koruyan para, dinsel nüfuzuyla o yüce insanın daha da yükselmesine yardım ediyor. Napolyon'un kendisinden çok, çevresinde bulunan herkes, onu olup bitenlerde ve olacak şeylerde bütün sorumluluğu üzerine almaya ve rolünü oynamaya hazırlıyor. Hiçbir davranışı, hiçbir kötülüğü ve söylediği hiçbir bayağı yalan yok ki, hemen çevresindekilerin sözlerinde yüce bir eylem biçimini almasın. Almanlar'ın onun için düşünebilecekleri en iyi bayram, Auerstaed'de Jena'nın kullanmasıdır. Yalnız kendisi değil, dedeleri, kardeşleri, çocuğu saydıkları ve damatları da yüce oluyor. Aklın son gücünü de yok etmek ve onu oynayacağı korkunç role hazırlamak için ne varsa hepsi yapılıyor, o hazır olunca çevresindeki güçler de hazır duruma geliyorlar.

Akın doğuya doğru yöneliyor ve son hedef olan Moskova'ya ulaşıyor. Başkent ele geçiriliyor; Rus ordusu hiçbir dönemde, hiçbir düşman ordusunun karşısında olmadığı derecede mahvolmuştur. Austerlitz'den Wagram'a kadar yapılan bütün eski savaşlarda böylesine bozguna uğradığı, yok edildiği görülmemiştir bu ordunun. Napolyon'u art arda gelen bir dizi başarıyla daha önce kestirilen amaca götüren rastlantılarla, dehasının yerine, birden tam tersini yaratacak sayıda başka rastlantılar ortaya çıkıyor. Borodino'da nezle oluşundan, dondurucu soğuklara ve Moskova'yı yakan ilk kıvılcıma uzanan sayısız rastlantılar oluyor ve dehanın yerini bir eşi daha bulunmayan bir budalalık, bir bayağılık alıyor bu sefer.

Akıncı güç geri çekiliyor, gene ileri atılıyor, sonra gene kaçıyor. Şimdi artık bütün rastlantılar Napolyon'un iyiliğine değil, zararına çalışıyordu.

Bu sefer tam tersine, doğudan batıya doğru bir hareket başgösteriyor ve bu hareketin, daha önce batıdan doğuya doğru yapılan harekete, özellikle üzerinde durulacak oranda benziyordu. 1805'te, 1807'de ve 1809'da asıl büyük zaferden önce doğudan batıya doğru aynı akın denemeleri, gruplar arasında da aynı zincirlemeler oluyor; Orta Avrupa'daki halklar aynı biçimde harekâta katılıyorlardı. Sonradan seferin ortasında da aynı kararsızlık ve amaca yaklaştıkça aynı hızlanma görülüyordu.

Ancak son amaç olan Paris'e ulaşılmıştır. Napolyon da, Napolyon'un hükümeti de, ordusu da parçalanmıştır. Napolyon'un kendisiyse artık bir anlam taşımıyor; bütün eylemlerinin zavallıca, bayağıca şeyler olduğu apaçık ortadaydı artık. Öyleyken gene anlaşılmaz bir rastlantı oluyor; müttefikleri başlarına gelen felaketin sorumluluğunu Napolyon'da buluyorlar; gücü ve nüfuzu elinden alınmıştır; canavarlıklarda, zalimce davranışlarda bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumda, on yıl

önce ya da bir yıl sonraki gibi, onlara yasa dışına çıkmış bir haydut olarak görünmeliydi Napolyon. Oysa hiç kimse onu öyle görmüyordu. Çünkü rolü daha bitmemişti. Bu yüzden, on yıl önce ve bir yıl sonra yasa dışına çıkmış biri, bir haydut sayılan adam Fransa'dan iki günlük uzaklıkta bulunan ve cömertçe kendisine bağışlanan adaya bin kişilik bir muhafız kıtası ve niçin ödendiği bilinmeyen milyonlarla birlikte gönderiliyordu.

IV

Ulusların fırtınalı denizi duruluyor ve yavaş yavaş kıyılar boyunca yatışıyordu. Dalgaları artık dinmiş, yatışmış denizin üzerinde dhareketin yavaşlamasında oradan oraya mekik dokuyarak çizdikleri halkalar ortaya çıkıyordu.

Ama yatışmış görünen deniz gene kabardı birden. Diplomatlar sanıyorlardı ki, güçlerin bu yeni baskısı, aralarındaki anlaşmazlıktan ileri geliyordur ve hükümdarları arasında bir savaş çıkmasını bekliyorlar. Durum onlara çözülmez bir karışıklık içinde görünüyor. Oysa yükseldiğini duyumsadıkları dalga aynı hareket noktasından, Paris'ten geliyor. Bu, batıdan gelen akının geriye çekilirken kıyılara son kez çarpmasından başka bir şey değildir; ve bu son çarpış, çözülemeyecekmiş gibi görünen diplomatik güçlükleri çözecek, bu dönemin askeri çatışmalarını sona erdirecektir.

Fransa'nın elinde avucunda hiçbir şey bırakmayan adam, hiçbir düzenin yardımı olmadan tek başına, hem de yanında asker bulunmadan Fransa'ya dönüyor. Kendisini her bekçi yakalayabilirdi; öyleyken tuhaf bir rastlantı sonucu hiç kimse onu yakalamıyor, tersine herkes bir gün önce lanetlediği, bir ay sonra da gene lanetle anacağı adamı coşkuyla karşılıyor.

Çünkü son bir atılış eylemini haklı göstermek için ona ihtiyaç vardır.

Eylem olup bitiyor. Son koz artık oynanmıştır. Aktöre, giysilerini çıkarıp yüzünden allıkları ve sürmeyi yıkayarak temizlemesi buyruluyor. Bundan böyle ona ihtiyaç yoktur artık.

Aradan birkaç yıl geçiyor ve adam tek başına oynuyor, bunu yapmasına hiç gerek olmadığı halde, eylemlerini haklı göstermek için bayağıca entrikalar çeviriyor, yalan söylüyor, böylece bütün dünyaya, insanların güç sandıkları şeyin gerçek yüzünü gösteriyor; onu bütün dönemler boyunca görünmez bir el yönetmişti oysa.

Sahne yöneticisi dramı bitirip, aktörü soyduktan sonra onu göstererek:

"Bakın, inandığınız işte budur! İşte o adam budur! Şimdi sizi harekete geçirenin o adam olmadığı, sizi benim yönettiğimi görüyor musunuz?" diyor bize.

Bu böyleyken, eylemin gücüyle gözleri kamaşmış insanlar, bunu bir türlü anlayamamışlardır uzun bir süre.

Birinci Aleksandr için, yani doğudan batıya, ters yönde yapılan harekâtın başında bulunan kişi için gerekli olan neydi?

Gerekli olan, adalet duygusu ve Avrupa işlerine ilgiydi. Ama uzaktan uzağa ve kimi küçük hesaplarla gölgelenen bir ilgi olmamalıydı bu. Aynı durumda bulunan arkadaşlarına, yani o çağdaki hükümdarlara oranla ahlak bakımından daha yüksek olması gerekliydi. Yumuşak, cana yakın bir kişiliği olmalıydı. Napolyon'a karşı kullanılmak üzere hakarete uğramış bir insanın kişisel duygusu gerekliydi. Bütün bunlar Birinci Aleksandr'da vardı. Hepsi bütün geçmişini dolduran, rastlantı adı verilen sayısız olaylarla daha önceden hazırlanmıştı. Bu hazırlıkta yetiştirilişinin, aldığı terbiyenin, liberal düşünceler beslemeye başlamasının, çevresinde ona öğüt veren danışmanlar bulunmasının, Austerlitz'in, Tilsit'in ve Erfurt'un rolü olmuştu bunda.

Halk savaşı olup biterken tarihsel kişiliği olan bu insanın hiçbir eylemi yoktur. Çünkü eylemde bulunması gerekli değildir.

Ama Avrupa'da genel büyük bir savaş zorunluluğu ortaya çıkınca, aynı insan belirli bir anda hemen kendisine ayrılan yere geçiyor ve Avrupa ordularını birleştirip amaca götürüyor onları.

Amaca ulaşılmıştır. 1815 yılının son savaşından sonra bir insanın sahip olabileceği nüfuzun en yüksek basamağına varmıştır Birinci Aleksandr. Peki, bu nüfuzu nasıl kullanıyor?

Avrupa'yı barışa kavuşturan adam, gençliğinden bu yana, yönetimi altındaki halkların iyiliği için çırpınan, kendi yurdunda ilk kez liberal kuramlar ortaya atan Birinci Aleksandr, şimdi daha da büyük bir nüfuza kavuştuğu, bu yüzden halkının mutluluğunu sağlayabilecek bir duruma geldiği bir sırada (sürgünde bulunan Napolyon insanlığı asıl kendisinin mutluluğa eriştirebileceğini düşünerek çocuksu, yalan yanlış planlar tasarlayıp dururken) kendisine düşen görevi yaptıktan sonra üzerinde Tanrı'nın elini duyumsayınca, birden nüfuz denilen şeyin önemsizliğini kavrıyor, ondan yüz çeviriyor ve onu nefret ettiği, küçümsediği, gerçekten bayağı insanların eline teslim ederek:

"Bu bize göre değil! Bize göre değil! Ancak size yakışan bir şey! Ben de insanım, ben de sizin gibi bir insanım. Bırakın beni, ben de bir insan gibi yaşayayım ve ruhumun kurtuluşu ile Tanrı'yı düşüneyim!" diyor.

Güneş ile evrendeki her atom nasıl kendi kendini tamamlayan birer yuvarlaksa, her atom nasıl parçalanmaz bir bütün olarak insanın, özüne varamayacağı bir şeyse, kişilik de aynı biçimde, kendine özgü amaçlar taşıyan bir şeydir. Bunun nedeni insan zekâsının kavrayamayacağı genel anlamlı bir amaca yönelmiş olması, ona hizmet etmesidir.

Çiçeğin üzerinde bulunan arı, bir çocuğu sokar. Çocuk arıdan korkar ve arının amacının insanları sokmak olduğunu söyler. Şair, çiçeğin tacına yapışan arıyı zevkle seyreder ve arının amacı çiçeğin kokusunu emmektir, der. Arı yetiştiren adam, arının çiçeklerin polenini aldığını, sonra da onu kovana getirdiğini görür ve arının amacı bal toplamaktır, der. Arı yetiştiren bir başka insan, kovandaki yaşayışı daha yakından inceledikten sonra, arının amacı arıbeyini ve yavruları beslemek, daha doğrusu arı soyunun sürekliliğini sağlamaktır, der. Botanik bilgini, arının katmerli bir çiçekten ayrılıp ayaklarında polen tozuyla bir başka bitkiye konduğunu, orada bir birleşme oluştuğunu görür ve arının amacı budur, der. Bir başkası bitkilerin oradan oraya yayıldığını incelerken, arının buna yardım ettiğini görür ve bu yeni gözlemci belki arının asıl amacının bu olduğunu ileri sürer. Ama arının en son amacına ne birinci, ne ikinci, ne de üçüncü amaçlar (insanın aklı ancak bu amaçları kavrayabilecek niteliktedir.) varmış olur. İnsan aklı bu amaçlar dizisini araştıra araştıra yükselirken kendisi için en son amacın kavranılamayacak bir şey olduğunu daha büyük bir kesinlikle anlar.

İnsan, arının yaşamdaki başka olaylara uyan özelliklerini gözleyebilir ancak. Tarihsel kişilerin ve tarihte rol oynamış halkların amaçları konusunda da durum aynıdır.

V

Nataşa'nın 1813 yılında Bezuhof'la evlenmesi eski Rostof ailesinde sevinçli en son olaydı. Kont İlya Andreyeviç, aynı yıl öldü ve onun ölümüyle de, hemen her zaman olduğu gibi, eski aile dağılıverdi. Son yılın olayları: Moskova'nın yanışı, oradan kaçış, Prens Andrey'in ölümü, kontesin çektiği acı, bütün bunlar art arda gelen darbeler gibi yaşlı kontun başına inmişti hep. Bütün bu olanların anlamını kavrayamıyormuş, dahası bunları kavramaya gücü yetmiyormuş, üzüntüden yıpranmış yaşlı başını eğerek kendisini öldürecek yeni darbeler bekliyormuş gibi davranmıştı. Kimi vakit korkuya kapılıp şaşkın şaşkın dolaşıyor, kimi vakit olağandışı ölçüde devingen oluyor, yeni birtakım işler yapmaya hazır görünüyordu.

Nataşa'nın düğünü görünüşte onu bir süre için avutur gibi oldu. Şölenler, yemekler veriyordu. Neşeli görünmek istediği belliydi. Ama neşesi eskiden olduğu gibi herkese bulaşmıyor onu tanıyan, onu seven insanlarda bir acıma uyandırıyordu tam tersine.

Piyer karısını alıp gittikten sonra kont, sessiz bir adam olmuş, hep canının sıkıldığından yakınmaya başlamıştı. Birkaç gün sonra, hastalanıp yatağa düştü. Daha hastalığının ilk günlerinde, doktorların avuntusuna karşın artık bir daha ayağa kalkamayacağını anlamıştı. Kontes, hiç soyunmadan tam iki hafta kocasının baş ucundaki koltuktan ayrılmadı. Kocasına her ilaç verişinde, kont hafif hafif ağlayarak hiçbir şey söylemeden onun elini öpüyordu. Son günse hıçkıra hıçkıra ağlayarak karısından ve o anda yanında olmayan oğlundan çiftliği har vurup harman savurduğu için özür diledi. Bu konuda en büyük suçun kendisinde olduğunu düşünüyordu. Kutsal ekmeği yedikten ve son dinsel töreni de yaptırdıktan sonra gürültüsüz patırtısız gözlerini yumdu yaşama. Ertesi gün ölene karşı son görevlerini yapmak üzere bir tanış ve dost kalabalığı, Rostoflar'ın kirayla tuttukları evi doldurdu. Kaç kez evinde yemek yemiş, dans etmiş, kaç kez onunla için için eğlenmiş olan insanların hepsi içten gelen aynı duygularla, aynı sitem dolu ve duygulu tavırla, kendilerini birine karşı savunmak istiyorlarmış gibi:

"Ne olursa olsun çok iyi bir insandı. Böyle insanlar tarihe karıştı. Hem kimin kusuru yok ki," diyorlardı.

Kont, her şey daha böyle sürüp giderse, sonunun ne olacağını kestiremeyecek işleri karıştırdığı sırada beklenmedik bir anda ölmüştü.

Nikolay, babasının ölüm haberi kendisine ulaştığı vakit, Rus ordularıyla birlikte Paris'teydi. Hemen ordudan istifa etti ve terhis edilmeden, izin alarak Moskova'ya döndü. Kontun ölümünden bir ay sonra, servetinin ne olduğu bütün ayrıntılarıyla ortaya çıktı. Kimsenin bilmediği küçük küçük, çeşit çeşit borçların varlığı herkesi şaşırtmıştı. Borçlar varlıkların iki katıydı.

Yakınları, dostları, Nikolay'a mirastan vazgeçmesini öğütlediler. Ama Nikolay, mirastan vazgeçmesinin sözünün edilmesini bile istemiyordu. Bunu, babasının kendisi için kutsal olan anısına karşı hakaret sayıyordu. Mirası, bütün borçları ödemek zorunluluğuyla birlikte kabul etti.

Kont sağken o belirsiz, ama üzerlerinde büyük etki yapan sınırsız iyi yürekliliği nedeniyle uzun bir süre ses çıkarmayan alacaklıların hepsi birden icraya başvurmuşlardı. Her zaman olduğu gibi aralarında kim alacağını daha önce alacak diye bir yarış başladı. Bir vakitler Mitenka gibi ellerinde paraya çevrilmeyecek senetler, bağışlar bulunanlar, şimdi en büyük isteklerde bulunan inatçı

alacaklılar arasına girmişlerdi. Nikolay'a ne erteleme olanağı, ne de başını dinleyecek bir zaman veriyorlardı. Görünüşte yaşlıya acıyanlar bile onun yüzünden kayıplara uğradıklarını söylüyorlar (Eğer gerçekten böyle kayıpları olmuşsa). Şimdi karşılarına çıkarak hiçbir suçu olmadığı açıkça bilindiği halde, borçları seve seve üzerine alan genç varisin üzerine acımadan çullanıyorlardı.

Nikolay'ın önerdiği anlaşma koşullarından hiçbiri gerçekleşmedi; çiftlik icrayla yarı fiyatına satıldı; hem de bununla borçların yarısı bile ödenmedi. Nikolay, borçlar arasında gerçek borç kabul ettiği, para olarak alınmış bir kısmını ödemek için eniştesi Bezuhof'un önerdiği otuz bin rubleyi aldı. Geriye kalan borçları yüzünden tutuklanmamak için de (alacaklılar ona böyle gözdağı verip duruyorlardı.) gene göreve başladı.

Alay komutanı olarak birinci dereceye ulaştığı orduya artık dönemezdi. Çünkü şimdi annesi kendisini yaşama bağlayan son dal olarak ona dört elle sarılıyordu. Bu yüzden, Moskova'da kendisini eskiden tanıyan insanların çevresinde kalmak istemediği ve sivil olarak çalışmaktan nefret ettiği halde, orada memur olarak görev aldı. Çok sevdiği üniformasını çıkardı, annesi ve Sonya'yla birlikte Sivtzev düzlüğünde kiralık bir eve yerleşti.

Nataşa ile Piyer, o sırada Nikolay'ın durumundan hiç habersiz, Petersburg'da oturuyorlardı. Nikolay, eniştesinden para aldıktan sonra, içinde bulunduğu sıkıntılı durumu ondan gizlemeye çalışıyordu. Aldığı bin iki yüz rublelik aylığıyla düşündüğünden de kötü bir duruma düşmüştü. Çünkü bu parayla yalnız annesini, Sonya'yı ve kendisini geçindirmekle yetinmiyordu. Aynı zamanda annesini yoksul olduklarını sezdirmeyecek bir havada yaşatması gerekiyordu. Çocukluğundan bu yana alıştığı lüksten yoksun olarak yaşanabileceğini anlayamazdı kontes. Bu yüzden durmadan oğlu için ne kadar zor olduğunu kavrayamayacak, kimi vakit bir dostunu göndermek üzere fayton ısmarlamasını (kendi arabaları yoktu), kimi vakit kendisi için pahalı bir yiyecek, oğlu için şarap, kimi vakit de Nataşa'ya Sonya'ya, dahası Nikolay'ın kendisine sürpriz yapması için armağan parası istiyordu.

Sonya, ev işlerine bakıyor, teyzesine hizmet ediyor, ona yüksek sesle kitap okuyor, kaprislerine, açığa vurmadığı gizli düşmanlık duygularına boyun eğiyor, Nikolay'ın içinde bulundukları yoksulluğu yaşlı kontesten saklamasına yardım ediyordu. Nikolay, Sonya'nın, annesi için yaptıklarından ötürü ödenemeyecek bir minnet borcu duyuyor; onun sabrına, bağlılığına hayranlık besliyor; ama gene de ondan uzaklaşmaya çalışıyordu.

Nikolay, Sonya'yı aşırı derecede iyi yürekli, tam anlamıyla kusursuz olduğu ve yerilecek hiçbir yönü, hiçbir suçu olmadığı için kınıyor gibiydi. Sonya'da, insanlara değer verdiren her şey vardı, ama başkalarını onu sevmeye yönlendirecek özellikler azdı. Nikolay, biliyordu ki, Sonya'ya ne çok değer verirse onu o kadar az seviyordu. Sonya'nın kendisine yazdığı mektupta sözünü geri aldığını, onu serbest bıraktığını açıklamasından hemen yararlanmıştı. Onun karşısında sanki aralarında olup bitenler çoktan unutulmuş ve hiçbir zaman yeniden alevlenemezmiş gibi bir tavır takınıyordu şimdi.

Nikolay'ın içinde bulunduğu durum gittikçe kötüleşiyordu. Aylığından para artırmak konusundaki düşüncelerinin gerçekleşemeyecek bir hayal olduğu anlaşılmıştı artık. Para artırmak şöyle dursun, annesinin isteklerini yerine getirirken küçük küçük şeyler için borca giriyordu. Bu durumda hiçbir kurtuluş göremiyordu. Akrabalarının mirasa konmuş zengin biriyle evlenmesi için yaptıkları önerilere tiksinerek bakıyordu. Durumun bir başka çıkar yolu olarak annesinin ölümü kesinlikle aklına gelmiyordu. Hiçbir şey istemiyor, hiçbir şeyden umut beklemiyordu. Ruhunun derinliklerinde durumunun çaresizliğinden ötürü karanlık ve ciddi bir anlam bir memnunluk duyuyor gibiydi üstelik.

Üzüntülerini paylaştıklarını söyleyen ve gurur kırıcı yardım önerilerinde bulunan eski tanıdıklarıyla karşılaşmamaya çalışıyor, dikkatini dağıtacak, onu eğlendirecek her şeyden kaçınıyor, dahası evde de annesiyle pasyans açmaktan, hiç konuşmadan odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaktan ve arka arkaya çubuk tellendirmekten başka hiçbir iş yapmıyordu. Bu duruma dayanabilmek için bu kötü ruh halini sürdürmek gerektiğini düşünüyor, elinden geleni yapmaya çalışıyor gibiydi.

VI

Kışın başında, Prenses Maria, Moskova'ya geldi. Rostoflar'ın ne durumda olduklarını dolaşan söylentilerden öğrenmiş, 'Nikolay'ın, annesi uğruna kendisini zora soktuğunu' duymuştu.

Kendi kendine, 'Zaten ondan başka türlü davranmasını beklemezdim!' diyor, bunu söylerken de sevilmeye değer bir insanı sevdiği için göneniyordu. Rostoflar'ın bütün ailesine karşı beslediği dostça duyguları, hemen hemen akrabalığa varan ilişkilerini düşünerek, onları ziyaret etmeyi görev sayıyordu. Ama Voronej'deyken Nikolay'la aralarında ortaya çıkan ilişkilerden korkuyordu. Gene de kendisini zorlayarak kente gelişinden bir hafta sonra Rostoflar'a gitti.

Kontesin odasına ancak kendi odasından geçebildiği için Prenses Maria'yı önce Nikolay karşıladı. Daha prenses bakar bakmaz, genç kadının beklediği sevinç yerine, o zamana kadar prensesin onda hiç görmediği soğuk, kupkuru, gururlu bir hava belirdi yüzünde. Nikolay, hatırını sordu, onu annesine götürdü ve yanında beş dakika oturduktan sonra odasına çekildi.

Prenses, kontesin yanından ayrılırken gene karşısına Nikolay çıktı. Bambaşka, resmi ve soğuk bir tavırla sofaya götürdü. Prensesin, kontesin sağlık durumu konusunda söylediği sözlere de hiç karşılık vermedi. Bakışıyla, 'Size ne? Beni rahat bırakın!' der gibiydi.

Prensesin arabası evden uzaklaştıktan sonra, Nikolay, Sonya'nın yanında, öfkesini bastırmaya gücünün yetmediğini dışavuran bir tavırla ve yüksek sesle:

"Ne gelip duruyor buralara? Ne istiyor yani? Bu bayanlardan, bütün bu nazik davranışlardan bıktım usandım!" dedi.

Sonya, memnunluğunu saklamayı zorlukla başardı:

"A, öyle şey söylenir mi, Nikolay? Prenses o kadar iyi yürekli ki? Hem, annen onu öyle seviyor ki!" dedi.

Nikolay, karşılık vermedi; artık prensesten hiç söz etmek istemiyordu. Ama prensesin gelişinden sonra, yaşlı kontes, her gün ondan birkaç kez söz açmaya başladı.

Prensesi övüyor, oğlunun onu ziyaret etmesini de üsteliyor, prensesi daha sık görmek istediğini söylüyor, bununla birlikte ondan söz ettiğinde her zaman öfkeli oluyordu.

Nikolay, annesi ondan söz ederken susmaya çalışıyor, ama onun bu susuşu kontesi kızdırıyordu.

"Prenses çok değerli, çok iyi bir genç kız!" diyordu. "Sen de onu ziyaret etmelisin. Hiç değilse biriyle görüşmüş olursun; bizimle herhalde canın sıkılıyordur."

"Canım, ben öyle bir şey istemiyorum ki, anneciğim!"

"Bir vakitler istiyordun; şimdi, 'istemiyorum' diyorsun. İnan seni anlamıyorum, yavrum. Bir yandan sıkılıyorsun, bir yandan kimselerle görüşmek istemiyorsun."

"Ben sıkıldığımı söylemedim ki size."

"Nasıl söylemedin: Artık onu görmek istemediğini söyledin. Prenses, çok değerli bir genç kızdır,

her zaman da ondan hoşlanmışsındır; şimdi durup durup bir sürü nedenler öne sürüyorsun, zaten herkes benden her şeyi saklıyor."

"Hiç de değil, anneciğim."

"Senden, hoşlanmadığın bir şey isteseydim hadi neyse. Oysa ben senden yapılan bir ziyaretin karşılığını vermeni istiyorum. Hem bana öyle geliyor ki, bu ziyaretin karşılığını vermeni basit bir nezaket kuralı buyuruyor. Senden bunu dilemiştim, ama şimdi artık karışmıyorum. Madem annenden gizlediğin şeyler var!.."

Nikolay, içini çekiyor, bıyığının ucunu çiğniyor, annesinin dikkatini başka şeye çekmeye çalışıyordu. Sonunda:

"Madem istiyorsunuz, giderim," dedi.

"Ben kendim için istemiyorum bunu, senin için istiyorum."

İkinci, üçüncü, dördüncü gün aynı konuşmalar yinelendi.

Prenses Maria, Rostoflar'ı ziyaret edip de Nikolay onu böyle beklenmedik bir tavırla karşıladıktan sonra, ilk adımı atıp Rostoflar'a gitmeyi istememekte haklı olduğunu düşünmek zorunda kalmıştı.

Kendini avutmak için gururundan yararlandı; 'Zaten başka bir şey beklemiyordum ki,' dedi kendi kendine. 'Benim onunla bir ilgim yok. Benim istediğim yalnız bana her zaman iyilik etmiş ve kendisine pek çok şey borçlu olduğum yaşlı kadını görmekten başka bir şey değildi.'

Ama bu düşüncelerle bir türlü sakinleşemiyordu. Ziyaretini anımsadıkça pişmanlığa benzeyen bir duyguyla üzülüp durdu bir süre. Artık Rostoflar'a gitmemek ve bütün bunları unutmak için kesin bir karar verdiği halde, hep belirsiz bir huzursuzluk duyuyor, kendi kendine içine üzüntü veren şeyi sorduğu vakit, bunun Rostof'la ilişkileri olduğunu kabul etmek zorunda kalıyordu. Rostof'un soğuk, nazik tavrı prensese karşı beslediği duygulardan ileri gelmiyordu (Prenses bunu biliyordu). Bu tavır aslında bir şeyi örtbas ediyordu. İşte bu örtbas edilen şeyin ne olduğunu ortaya çıkarmalıydı. Bunu ortaya çıkarıncaya kadar huzura kavuşamayacağını biliyordu.

Kışın ortasında, bir gün prenses, yeğeninin derslerini denetlemek için onunla birlikte çocuğun çalışma odasında otururken, ona Kont Rostof'un geldiğini haber verdiler. Prenses Maria, gizini belli etmemek, heyecanını göstermemek için kesin bir kararla Bayan Bourienne'i çağırttı, konuk odasına onunla birlikte gitti.

Daha Nikolay'ın yüzüne bakar bakmaz, yalnız bir nezaket borcunu yerine getirmeye gelmiş olduğunu anladı. Hemen, Nikolay kendisine karşı nasıl davranırsa o da öyle davranmaya karar verdi.

Kontesin sağlık durumundan, ikisinin de tanıdığı kişilerden ve savaşla ilgili son haberlerden söz ettiler. Nezaketin gerektirdiği on dakika geçtikten sonra, artık konuğun kalkıp gidebileceği an gelince Nikolay, ayağa kalkarak veda etti.

Prenses, Bayan Bourienne'in yardımıyla, konuşmaya çok iyi dayanmış, ama Nikolay ayağa kalkarken hiç ilgilenmediği şeylerden konuşmaktan yorulmuştu; o sırada kendi kendine niçin yaşamda ona, yalnız ona bu kadar az mutluluk payı düştüğünü soruyordu ve bu düşünce zihnini öyle uğraştırıyordu ki, dalgındı. Nikolay'ın kalktığını bile fark etmeden o ışıklı gözlerini önüne dikmiş, hiç

kımıldamadan oturuyordu.

Nikolay, ona baktı ve dalgınlığını fark etmemiş gibi davranmaya çalışarak Bayan Bourienne'e birkaç söz söyledi, sonra gene prensese baktı. Prenses, gene aynı duruşla kımıltısız oturuyordu ve yumuşak yüzünde derin bir acı ifadesi belirmişti. Nikolay, birden ona karşı bir acıma duydu. Zihninde belirsiz bir düşünce vardı; belki prensesin yüzünde görünen bu hüznün nedeni oydu. Prensese yardım etmek, ona tatlı bir şey söylemek istiyordu. Ama ne söyleyeceğini bir türlü bulamıyordu.

"Hoşça kalın, prenses!" dedi.

Prenses Maria, kendine gelerek kızardı ve içini çekti. Uykudan uyanmış gibiydi:

"Oh, özür dilerim," dedi. "Ne o, gidiyor musunuz, kont? Güle güle... Peki ama... Kontesin yastığı ne olacak?"

Bayan Bourienne:

"Durun, hemen gidip getireyim onu!" diyerek odadan çıktı.

Nikolay da, Prenses Maria da susuyor, arada bir bakışıyorlardı.

Sonunda Nikolay, hüzünlü bir havada gülümsedi:

"İşte böyle, prenses," dedi. "Daha geçenlerde olmuş gibi görünüyor ama, ilk kez Boguçarovo'da görüştüğümüzden bu yana köprülerin altından çok sular aktı! O zaman hepimiz nasıl da felaket içinde görünüyorduk. Oysa ben o günleri gene geri getirmek için neler vermezdim! Ama ne yapalım ki onlar artık geri getirilemez."

Prenses, Nikolay bunları kendisine söylerken o ışıklı bakışını gözlerinin içine dikmişti. Onun kendisine karşı nasıl bir duygu içinde bulunduğunu belirten bu sözlerdeki gizli anlamı kavramaya çalışıyor gibiydi:

"Evet, evet," dedi. "Ama sizin geçmişe üzülmenize hiç gerek yok, kont. Benim anladığıma göre şimdiki yaşantınız ileride zevkle anımsayacağınız bir şey olacak. Çünkü şimdi yaşamınızı dolduran özverili davranışınız..."

Nikolay, hemen prensesin sözünü kesti:

"Övgülerinizi kabul etmiyorum!" dedi. "Tersine kendi kendimi suçlayıp duruyorum. Her neyse, bu hiç de ilgi çekici ve neşeli olmayan bir konu."

Bakışında gene o eski, soğuk ve kuru ifade belirmişti. Ama prenses, onda tanıdığı ve sevdiği insanı görmüş ve artık yalnız o insanla konuşmaya başlamıştı.

"Öyle sanıyorum ki size bunu söylememe izin verirsiniz. Sizinle öyle birbirimize yaklaştık ki... Hem sizinle, hem ailenizle... Ve üzüntünüzü paylaşmamı yersiz saymayacağınızı sanıyordum. Ama görüyorum ki yanılmışım."

Bunu söylerken sesi birden titremişti. Hemen kendini toplayarak devam etmeye çalıştı:

"Nedenini bilmiyorum ama, siz eskiden bambaşkaydınız ve..."

Nikolay, yavaşça:

"Bunun binlerce nedeni (nedeni derken özellikle bu söz üzerinde durmuştu.) vardır," dedi. "Teşekkür ederim, prenses. Kimi vakit o kadar ağırlık hissediyorum ki içimde..."

Prenses Maria'nın içinden bir ses, 'Demek bundan ötürü!' diyordu. Kendi kendine, 'Evet, ben, yalnız onun bu neşeli, iyilik dolu, apaçık bakışını, yalnız yakışıklılığını sevmekle yetinmedim. Onun soylu, sağlam karakterli ve özverili bir insan olduğunu varsaymıştım. Evet, şimdi o yoksul, bense zenginim... Evet, yalnız bundan ötürü... Evet, öyle olmasaydı,' diyordu. Sonra onun eski yumuşaklığını anımsayarak, o iyilik dolu ama hüzünlü yüzüne bakarken birden niçin soğuk davrandığını anladı. Elinde olmayarak ona yaklaştı, nerdeyse bağırarak:

"Ama niçin, kont?" dedi. "Niçin? Söyleyin? Niçin? Bana bunu söylemelisiniz."

Nikolay, susuyordu. Prenses:

"Biliyorum, kont, sizin nedeninizi biliyorum," diye sözüne devam etti. "Ama öyle acı duyuyorum ki... Size bunu açıklayabilirim. Bilmediğim bir nedenle eski dostluğumuzdan beni yoksun etmek istiyorsunuz. Bu da bana acı geliyor."

Gözleri dolu dolu olmuştu, sesi ağlamaklıydı:

"Yaşamımda çok az mutluluk duydum. Her kayıp bana çok acı veriyor... Özür dilerim... Güle güle..."

Birden, dışarı çıkmak için ağlayarak kapıya doğru yürümüştü.

Nikolay, onu durdurmaya çalıştı.

"Prenses, Tanrı aşkına durun! Prenses!" diye seslendi.

Prenses Maria, durdu. Birkaç saniye hiç konuşmadan bakıştılar. O uzak, o hiç olamayacakmış gibi görünen şey, birden olanaklı, dahası kaçınılmaz bir hale geldi.

VII

1814 yılı güzünde Nikolay, Prenses Maria'yla evlendi; karısını, annesini ve Sonya'yı yanına alarak Lisi Gori'ye taşındı.

Üç yıl içinde, karısının çiftliklerini satmadan, kalan borçların hepsini ödedi. Ölen bir kuzeninden büyükçe bir mirasa konunca da Piyer'den almış olduğu parayı geri verdi.

Üç yıl daha geçti. 1820 yılına doğru Nikolay, para işlerini öyle düzenlemişti ki, Lisi Gori çiftliğinin yakınlarında, küçük bir çiftlik satın aldı ve babasının çiftliği Otradnoye çiftliğini geri almak için girişimlere başladı. Her zaman hayalinde yaşattığı ve en çok istediği şeydi bu.

Önce zorunluluk yüzünden çiftlik işleriyle uğraşa uğraşa, kısa süre içinde çiftliğe öyle merak sarmıştı ki, bu iş onun için, en çok sevdiği, hemen hemen bütün zamanını verdiği bir uğraş oldu. Nikolay, basit bir çiftlik sahibiydi; yeniliklerden, özellikle o zamanlar yaygınlaşan İngiliz usulü tarım yöntemlerinden hoşlanmıyordu. Çiftlik konusunda yazılmış kuramsal kitaplarla alay ediyor, fabrikalardan, pahalıya mal olan ürünlerden, çok harcama gerektiren buğday çeşitleri yetiştirmekten hoşlanmıyor, çiftliğinin herhangi bir dalıyla ayrıca uğraşmıyordu.

Çiftliği her zaman gözlerinin önünde bir bütün olarak görüyordu. Bu bütünde herhangi bir ayrı bölüm yoktu. Çiftlikte en önemli olan ne toprak, ne de havada bulunan oksijen, ne azot, ne özel bir yapısı olan bir saban, ne de gübreydi. En önemli silah, azotun da, oksijenin de, gübrenin de, sabanın da etkilerini göstermeleri için kullanılan en önemli araç, toprakta çalışan köylüydü. Nikolay, çiftçiliğe başlayıp da bu işin ayrı ayrı bölümlerini öğrenmeye koyulduğu vakit dikkati özellikle köylü üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştı. Köylü yalnız bir ağaç değildi onun gözünde; aynı zamanda yargıçtı. Başlangıçta köylüyü dikkatle inceliyor, yalnızca ona buyruk veriyormuş, onu yönetiyormuş gibi bir tavır takınıyordu. Oysa aslında yalnız köylülerin kullandıkları yöntemleri öğreniyor, onların sözlerini dinliyor, neyin iyi, neyin kötü olduğu konusundaki yargılarına kulak veriyordu. Ancak zevklerini, eğilimlerini öğrendikten, onun dilini kullanmaya koyulduktan, yani köylüyle hemen hemen akraba olduktan sonra, onu yüreklilikle yönetmeye, köylülerin kendisinden beklediklerini yerine getirmeye başlamıştı. Çiftlikteki çalışması çok parlak sonuçlar veriyordu bu sayede.

Çiftliğin yönetimini üzerine aldıktan sonra kâtip, kâhya, temsilci olarak yaptığı atamalarda tuhaf bir sezişle hemen hemen hiç yanılmıyordu. Seçme olanaklarını kullanıp köylülerin seçebilecekleri kişileri görev başına getiriyor, bu yüzden atadığı yöneticiler hiçbir zaman değişmiyorlardı. Gübrenin kimyasal yapısını incelemeden, gelir ve gider hanesini incelemeden (kendisi alaylı alaylı böyle söylemeyi severdi.) köylülerin elinde ne kadar hayvan bulunduğunu öğreniyor ve elindeki bütün olanaklarla bu sayıyı çoğaltmaya bakıyordu. Köylü ailelerin en kalabalık olanlarını destekliyor, ailelerin parçalanmasına izin vermiyordu. Tembel, ahlaksız ve zayıf karakterli olanları aynı derecede izlettiriyor, toplumdan dışlamaya çalışıyordu.

Buğday ekiminde olsun, hasat zamanı ve samanların toplanma zamanı olsun, kendi tarlaları ile köylülerin tarlalarına hiç ayrılık gözetmeden aynı derecede bakıyordu. Aynı zamanda pek az çiftçinin tarlaları bu denli erken, böyle iyi ekilmiş, sonra da toplanmış olur; pek azı onun gibi çok gelir sağlardı.

Sahibi olduğu uşaklarla herhangi bir ilişki kurmaktan hoşlanmazdı. Onlara hep, 'boş gezenin boş

kalfası' der ve herkesin söylediğine göre, onları fazla özgür bırakır, şımarmalarına yol açardı. Herhangi bir kölesi için buyruk vermek, özellikle onu cezaya çarptırmak gerektiği vakit kararsızlık gösterir, evde bulunan herkese danışırdı. Ancak bir köylüyü yerine, bir uşağı askere göndermek fırsatı çıkınca, hemen en küçük bir duraksama göstermeden yapardı bunu. Köylülerle ilgili buyruklarındaysa hiçbir zaman kararsızlığa kapılmazdı. Biliyordu; verdiği buyruk bir kişiye ya da birkaç kişiye karşı herkesçe onaylanacaktı.

Bir insanı yalnız keyfi isteğinden zora sokmaz, cezalandırmak gibi bir işi yapmaz, yalnız içinden geldiği için bir adamın görevini hafifletmez ya da ona ödül vermezdi. Yapılması ve yapılmaması gereken işler konusunda nasıl bir ölçüye dayandığını da açıklayamazdı, ama bu ölçü onun ruhunda sağlam, sarsılmaz bir temele dayanıyordu.

Herhangi bir başarısızlık ya da karışıklık karşısında sık sık: 'Bizim Rus halkı işte böyledir!' diye söylenir, köylüden nefret ettiğini sanırdı.

Oysa, 'Bizim Rus halkı' dediğini yüreğinin bütün gücüyle sever, onun yaşayışından hoşlanırdı ve çiftlikte iyi sonuçlar veren tek yöntemi, tek yolu bu sayede anlamış, onu bu sayede benimsemişti.

Prenses Maria, kocasını, duyduğu bu sevgiden kıskanıyor, kendisi onu paylaşmadığı için üzülüyordu. Ancak kendisine yabancı gelen, ona apayrı görünen bu dünyanın Nikolay'a tattırdığı sevinçleri de, üzüntüleri de anlamasına olanak yoktu. Nikolay'ın güneş doğarken yatağından kalkıp bütün sabahını tarlada ya da harman yerinde geçirdikten, ekim, hasat ya da tarlaların otlardan temizlenmesi gibi işlerle uğraştıktan sonra çay içmeye döndüğü vakit, niçin bambaşka bir heyecan, bir mutluluk içinde olduğunu anlayamıyordu. Nikolay'ın zengin bir çiftlik sahibi olan köylü Matvey Yerminiş'in bütün gece ailesiyle birlikte tarlalardan demet demet buğdayları taşıdığını, oysa henüz hiç kimsenin tarlalarının toplanmamış olduğunu, buna karşılık kendi tarlalarında demetlerin bağlanıp yan yana dizildiğini anlatırken niçin heyecanlandığını, bütün bunlardan niçin hayranlıkla söz ettiğini kavrayamıyordu bir türlü.

Kurumaya yüz tutmuş yulaf başaklarının üzerine hızlı hızlı ılık bir yağmur yağdığı vakit niçin pencereden balkona geçerek bıyıkaltından gülümseyip göz kırptığını, biçilen buğdayın ya da toplanmış demetlerin dizildiği tarlayı tehdit eden bir bulutu rüzgâr sürükleyip götürünce yüzü kızarmış, teni güneşte yanmış, pelin ve nane kokuları içinde eve dönerek ellerini ovuştura ovuştura: 'Eh, böyle bir günümüz olsun, ondan sonra benim ürünlerim de, köylülerinki de toplanmış, ambarlara doldurulmuş olacak!' diye niçin coşkuyla söylendiğini hiç anlamıyordu.

İsteklerini her zaman yerine getirmeye hazır olan iyi yürekli Nikolay'ın görevlerini bırakmalarına izin vermesi için kendisine başvuran kimi köylü kadınları ile köylülerin ricalarını ona bildirdiği vakit, 'onu ilgilendirmeyen işe burnunu sokmaması gerektiğini' söyleyerek niçin bu istekleri üsteleyerek, öfkeyle geri çevirdiğini daha da az anlıyordu. Nikolay'ın kendine özgü ve tutkuyla sevdiği bambaşka bir dünyası olduğunu duyumsuyordu. Ama bu dünyanın bağlı olduğu kuralları anlayamıyordu.

Prenses Maria, onu anlamaya çalışarak kendi adamlarının iyiliği için uğraşmakla ne sevap işlediğini söylüyor, ama o vakit Nikolay, kızıyor:

"Hiç de değil!" diyordu. "Öyle bir şey aklıma bile gelmez! Onların iyiliği için parmağımı bile oynatmam. İnsan kardeşlerimizin iyiliği için uğraşmak falan filan!.. Bunlar hep romantik şeyler!

Kadınca sözler! Benim en başta düşündüğüm çocuklarımızın günün birinde yoksul kalmalarını önlemektir; varlığımızı sağken gerektiği biçimde düzenlemeliyim. Bütün sorunum bu!"

Güçlü, devingen bir insan olduğunu belli eden yumruğunu sıkıyordu:

"Elbette herkesin hakkını da vermeli. Çünkü eğer köylü çıplaksa, açsa ve bir tek atı varsa ne kendisine, ne de bana yararı dokunacak iş görebilir."

Nikolay, herhalde bu yüzden, yani herhangi bir şeyi yalnız başkalarının hatırı için, salt iyilik etmek amacıyla yaptığını düşünmeyi doğru bulmadığı, her yaptığıyla bir şeyler yarattığına inandığı için serveti gittikçe artıyordu; komşu köylüler bile kendilerini satın alması için gelip yalvarıyorlardı. O öldükten sonra da çiftlikleri nasıl yönettiğini anlatan öyküler köylüler arasında kutsal bir anı olarak uzun süre yaşadı:

"Tam bir çiftlik sahibiydi. Önce köylüleri sonra kendini düşünüyordu. Rüşvet de yedirmezdi. İşte tam anlamıyla bir çiftlik sahibiydi. Başka ne denir!" diyorlardı onun için hep.

VIII

Çiftlik yönetimi konusunda Nikolay'ı üzen tek şey çabuk öfkelenmesi ve eski bir süvari olarak hemen pata küte girişmeye alışkın olmasıydı. Bunda, başlangıçta bir suç göremiyordu. Ama evliliğinin ikinci yılında bu çeşit cezalar konusunda beslediği düşünceler birden değişti.

Bir yaz sabahı Boguçarovo'dan artık ölmüş olan Drun'un yerine gelen ve çeşit çeşit dalaverelerle, görevini kötüye kullanmakla suçlanan muhtar çağrıldı. Nikolay, onu kapıda karşıladı, sorduğu sorulara muhtarın verdiği ilk yanıtlardan hemen sonra, sofadan çığlıklarla dayak sesleri duyuldu. Öğle vakti Nikolay, yemeğe dönünce başını gergefinin üzerine eğmiş olan karısının yanına geldi ve her zaman yaptığı gibi, o sabah uğraştığı işlerden konuşurken söz arasında Boguçarovo'dan gelen muhtarı anlattı. Kontes Maria, hep aynı duruşta başını eğmiş, dudaklarını kısmış olarak oturuyor, kızarıp bozarıyor, kocasının sözlerine karşılık vermiyordu.

Nikolay, olup bitenleri anımsadığında bile öfkeyle:

"Ne bayağı, ne namussuz herif," diyordu. "Hiç değilse sarhoş olduğunu, olup bitenleri görmediğini söyleseydi bana."

Birden:

"Ne oluyorsun, Mari?" diye sordu.

Prenses Maria, başını kaldırdı, bir şey söylemek istedi, ama hemen kaşlarını çatarak dudaklarını kıstı.

"Ne var? Ne oluyorsun, yavrucuğum?" diye yineledi. Nikolay.

Aslında çirkin olan Prenses Maria ağladığı vakit güzelleşirdi. Ama hiçbir zaman acıdan ya da bir şeye canı sıkılınca ağlamazdı; yalnız üzüldüğü ya da birine acıdığı vakit ağlardı. Gözyaşı döktüğünde o ışıklı gözleri anlatılmaz bir güzellikte olurdu. Nikolay, elini tutar tutmaz Prenses Maria, artık kendisini tutamadı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı:

"Nikolay! Olup bitenleri gördüm. Gerçekten suçlu. Ama niçin sen, niçin sen... Nikolay!" diye elleriyle yüzünü kapadı.

Nikolay sustu. Kıpkırmızı olmuştu. Karısının yanından uzaklaşarak hiç konuşmadan odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Karısının niçin ağladığını anlamıştı. Ama ilk anda, çocukluğundan bu yana alıştığı, en basit şey saydığı bu davranışın kötü olduğu konusunda onunla aynı düşüncede olmayacağını, bunu kabul edemeyeceğini anladı. 'Nedir bu? Gereksiz bir duygusallık mı? Kadınca bir yufka yüreklilik gösterisi mi? Yoksa bu sözlerinde gerçekten haklı mı?' diye soruyordu kendi kendine. Bu sorunu çözemeyince, bir kez daha karısının üzüntülü ama gene de onu sevdiğini vurgulayan yüzüne baktı ve birden onun haklı olduğunu, kendisininse çoktandır kendi vicdanına karşı suç işleyip durduğunu anladı. Karısına yaklaştı, yavaşça:

"Mari! Bir daha böyle bir şey olmayacak! Sana söz veriyorum!" dedi.

Sonra da özür dileyen bir çocuk sesiyle:

"Hiçbir zaman olmayacak!" diye yineledi.

Kontesin gözünden dökülen yaşlar hızlandı. Birden kocasının elini tutup öptü. Konuyu değiştirmek için Nikolay'ın parmağında Laokon taşı bulunan yüzüğüne bakarak:

"Nikolay, yüzüğünün taşını ne zaman kırdın?" diye sordu.

"Bugün işte! Hep o işten ötürü... Ah Mari! Ne olursun bana gene onu anımsatma," dedi ve gene kızardı:

"Sana onurum üzerine söz veriyorum, bir daha kesinlikle böyle bir şey olmayacak. Bu da bana hep bu işi anımsatan bir anı olarak kalsın!"

O günden sonra, Nikolay, muhtarlarla ya da ustabaşılarla konuşurken öfkelenip de kan yüzüne saldırdığı ve elinde olmayarak yumruklarını sıktığı vakit hep parmağındaki kırık yüzüğe dokunuyor, dokunur dokunmaz da öfkelendiği adamın karşısında gözlerini yere indiriyordu. Bununla birlikte, yılda bir iki kez gene kendini unutuyor, o zaman da karısına gelip yaptığını açıklıyor, bunun son olduğunu, bir daha böyle bir şey yapmayacağını söyleyerek gene söz veriyordu.

Böyle anlarda kırılmış yüzüğünü işaret ediyor ve:

"Herhalde benden nefret ediyorsun, Mari, değil mi?" diyordu. "Bunu hak ettim!"

Kontes Maria, kocasını avutmaya çalışarak, hüzünle:

"Böyle bir şey olup da kendini tutamayacağını anlayınca hemen çekilip gitsene! Hemen uzaklaşıver oradan!" diyordu.

Nikolay, ildeki aristokratlar arasında saygı duyulan ama sevilmeyen bir insandı. Aristokratların çıkarları onu ilgilendirmiyordu. Bu yüzden kimileri onu kibirli, kimileri de budala sayıyorlardı. Bahar ekiminden başlayarak, hasada değin yazın bütün zamanını çiftlik işleriyle geçiriyordu. Güzün de çiftlik işleriyle uğraşırken olduğu gibi, aynı ciddiyetle başlıyor, avcılarla birlikte bir ay için sürek avına gidiyordu. Kışınsa başka köylere gidiyor, okuyarak vakit geçiriyordu. Okuduklarının çoğu her yıl, belirli bir para karşılığında getirttiği tarih kitaplarıydı. Ciddi kitaplardan kendine bir kitaplık oluşturmaya çalışıyor ve satın aldığı bütün kitapları okumayı görev sayıyordu. Önemli bir iş yapıyormuş inancıyla çalışma odasına kapanıyor ve okuyordu saatlerce; bu işi, üzerine aldığı bir görev sayıyordu. Ama sonradan bu okuma ona belirli bir zevk kazandıran, ona ciddi bir işle uğraştığını duyumsattıran alışılmış bir iş olmuştu. Arabayla herhangi bir iş için dışarı çıktığı zamanların dışında, kışın bütün vaktini evde geçiriyor, ailesiyle birlikte oturuyor, annesi ile çocuklar arasındaki ilişkilerin en küçük ayrıntılarına kadar iniyordu. Karısına karşı gittikçe daha büyük bir yakınlık duyuyor, her gün onda yeni bir duygu hazinesi buluyordu.

Nikolay evlendiğinden bu yana Sonya da onun evinde oturuyordu. Daha evlenmeden önce, kendini suçlayıp onu överek nişanlısına Sonya ile kendisi arasında olup bitenleri anlatmıştı Nikolay. O zaman Prenses Maria, kuzenine karşı yumuşak ve iyi davranmasını istemişti, şimdiyse kocasının suçluluğunu tam anlamıyla duyumsuyor; dahası Sonya'ya karşı, kendisinin de suçlu olduğunu düşünüyordu. Nikolay'ın bu seçimi yapmış olmasında servetinin rol oynadığını sanıyor, Sonya'da hiçbir suç bulamıyor, onu yürekten sevmek istiyordu; öyleyken içinde ona karşı bir sevgi duymak şöyle dursun, sık sık kötü duyguların uyandığını hissediyor ve bunlara bir türlü karşı duramıyordu.

Bir gün arkadaşı Nataşa'ya, Sonya'dan söz ederek kendisinin ona karşı haksızlık ettiğini dile getirdi.

Nataşa:

"Biliyor musun?" dedi. "Bak, İncil'i okudum, orada doğrudan doğruya Sonya'yla ilgili bir yer var."

Kontes Maria, şaşırıp kalmıştı:

"Ne diyorsun?"

"Orada, 'sahip olana verilecek, sahip olmayandan alınacaktır!' denildiğini anımsıyor musun? İşte Sonya, sahip olmayandır. Niçin hep böyle oluyor? Bilmiyorum. Belki de onda yeteri kadar bencillik yok da ondan. Ama biliyorum ki sahip olduğu elinden alınacaktır. Hem alındı işte. Kimi vakit ona müthiş acıyorum; eskiden Nikolay'ın onunla evlenmesini isterdim. Ama her zaman içimde sanki bu iş hiçbir zaman olmayacakmış gibi bir duygu vardı. Sonya, renksiz, kokusuz, kısır bir çiçek. Anlıyor musun? Hani çileğin çiçeği gibi. Kimi vakit onun için üzülüyorum, kimi vakit de düşünüyorum ki, biz onun yerinde olsaydık, o bizim için bunları duymazdı. O bizim gibi hissetmiyor."

Kontes Maria, Nataşa'ya, İncil'deki sözleri başka türlü anlamak gerektiğini anlatıyor, ama Sonya'ya bakarken Nataşa'nın yorumunun doğru olduğunu kabul ediyordu. Gerçekten de Sonya, durumu kendisine hiç acı gelmiyormuş gibi davranıyordu. Renksiz, kokusuz çiçek tanımlaması gittikçe daha çok yaraşıyordu ona. Ayrı ayrı insanlardan çok bütün aileye değer veriyor gibiydi. Bir kedi gibi, insanlara değil, eve alışmıştı. Yaşlı kontese hizmet ediyor, çocukları okşuyor, şımartıyordu. Elinden gelen küçük, önemsiz hizmetleri her zaman yapmaya hazırdı. Ama nedense bütün bu yaptıkları, elde olmayarak, pek az minnetle karşılanıyordu.

Lisi Gori, baştan başa onarımdan geçmişti. Ama ölen prensin zamanında olduğu gibi görkemli değildi artık.

Yoksulluk zamanında yapımına başlanan ek binalara sade bile denemezdi. Eski taş temellerin üzerinde kocaman ev ahşaptı ve yalnız içerden sıvanmıştı. Birçok insanı alabilen, tahtaları boyanmamış, koca ev, çiftliğin ak kavaklarından ve kendi marangozlarının elinden çıkmış en sıradan eşyalarla, oturma yerleri sert divanlar, koltuklar, masalar, iskemlelerle döşenmişti. Evde herkese ve her şeye yer vardı. Uşaklar için ayrı odalar, konuklar için de ayrı daireler yapılmıştı. Rostoflar ile Bolkonskiler'in yakınları kimi vakit on altı at koşulu arabalarla, düzineleri bulan uşaklarıyla birlikte Lisi Gori'ye gelir ve orada aylaca kalırlardı. Bundan başka, yılda dört kez, ev sahiplerinin doğum günlerinde evde bir iki gün için yüz civarında konuk toplanırdı. Yılın geri kalan zamanındaysa alışılmış günlük uğraşlar, çiftliğin kendi ürünlerinden yapılmış yiyeceklerin sunulduğu çaylar, kahvaltılar, öğle ve akşam yemekleriyle düzeni hiç sarsılmayan bir yaşantı sürüp gidiyordu.

IX

1820 kışının beş aralığında, Aziz Nikola yortusunun arifesindeydi. Nataşa, çocukları ve kocasıyla birlikte ağabeyine konuk gelmişti. Söylediğine göre Piyer, üç haftalığına Petersburg'a gitmişti iş için. Ama orada kalışı artık neredeyse yedinci haftayı bulmak üzereydi. Her an gelmesi bekleniyordu.

Beş aralık günü, Rostoflar'da, Bezuhoflar'dan başka, Nikolay'ın eski dostu, Emekli General Vasili Fiyodoroviç Denisof da konuktu.

Nikolay, biliyordu ki, ayın altısında yani konukların bir araya geleceği yortu günü, sırtından köylü kaftanını çıkarıp ceket ve dar çizmeler giymek, kendi eliyle yaptırdığı kiliseye gidip tören bittikten sonra kutlamaları kabul etmek, konuklara içki ve meze sunarak, soylu kişilerin seçiminden ve o yılki ürünlerden söz açmak zorunda kalacaktı; ama arife gününü, her zamanki hava içinde geçirme hakkına sahip olduğunu düşünüyordu. Onun için o gün öğleden önce karısının yeğenine ait olan Ryazan köyünün kâhyasının hesaplarını denetledi, iki iş mektubu yazdı ve gidip harman yerine baktıktan sonra sığırlar ile atların bulunduğu avluya yöneldi. Ertesi günü büyük yortu olduğu için herkesin içeceğini düşünerek gereken önlemleri aldı, öğle vakti eve döndü ama karısıyla baş başa kalıp konuşmaya bile vakit bulamadan bütün evdekilerin toplandığı yirmi kişilik sofranın başına oturdu. Annesi, annesinin yanında oturan Bezuhova adında yaşlı bir kadın, karısı, üç çocuğu, dadılar, Prensin Lisi Gori'de sakin bir yaşam süren mimarı yaşlı Mihail İvanoviç vardı sofrada.

Kontes Maria, sofranın öbür başında oturuyordu. Ama daha kocası yerine oturur oturmaz, onun peçeteyi kaldırışından, önünde duran bardak ile kadehi kendine doğru çekişinden, çiftlikle uğraştıktan sonra doğrudan doğruya sofraya oturup çorbasını içmeyişinden, gene fena halde canının sıkıldığını anlamıştı. Kontes Maria, onun bu ruh halini çok iyi bilir, kendisi neşeli olduğu vakit sakin sakin kocasının çorbasını içmesini bekler, ancak ondan sonra konuşmaya başlar, sıkıntısının hiçbir nedene dayanmadığını kabul ettirirdi; ama bu sefer gözlemlerinden yararlanmayı büsbütün aklından çıkarmıştı; Nikolay'ın hiçbir neden olmadığı halde durup dururken onu öfkelendirdiğini düşünüyor, buna üzülüyor, mutsuz oluyordu. Kocasına bu vakte kadar nerede olduğunu sordu. Nikolay, yanıt verdi. Kontes Maria, gene çiftlikte her şeyin yolunda olup olmadığını sordu. Karısının sesinin tonunda bir olağandışılık sezdiği için, hoşnutsuzlukla yüzünü buruşturarak baştan savma bir karşılık verdi Nikolay.

Kontes Maria, 'Demek yanılmamışım, iyi ama bana niçin kızıyor?' diye düşündü. Nikolay kendisine yanıt verirken, onun kendisine karşı hoşnutsuzluk duyduğunu, dahası konuşmayı bir an önce kesmek istediğini anlamıştı sesinin tonundan. Kendi sözlerinin de doğal olmadığını biliyordu, ama birkaç soru daha sormaktan kendini alamadı.

Sofrada konuşmalar, Denisof sayesinde, kısa bir süre sonra herkesin katıldığı devingen bir söyleşiye dönüştü. Dolayısıyla da Kontes Maria, kocasıyla konuşmadı. Sofradan kalkıp da herkes yaşlı kontese teşekkür etmeye giderken, Kontes Maria, kocasına elini uzatarak onu öptü ve kendisine niçin kırgın olduğunu sordu. Nikolay:

"Her zaman tuhaf tuhaf düşüncelere kapılırsın! Sana darılmak aklımdan bile geçmez," dedi.

Ama Nikolay'ın 'her zaman' sözü Kontes Maria'nın sorusuna beklediği yanıtı vermişti. "Evet, kırgınım, nedenini söylemek istemiyorum!" anlamına geliyordu bu söz.

Nikolay, karısıyla o kadar iyi bir yaşam sürüyordu ki kıskançlıktan ötürü aralarında anlaşmazlık baş göstermesini isteyen Sonya ile yaşlı kontes bile onları suçlamak için bir neden bulamıyorlardı. Bununla birlikte aralarında düşmanlık anları da oluyordu. Kimi vakit özellikle en mutlu dönemlerinden sonra birden, birbirlerine karşı bir yabancılık ve düşmanlık uyanıyordu içlerinde. Bu duygu en çok Kontes Maria hamile olduğu zamanlar kendini gösterirdi. O sırada da hamileydi.

Nikolay, yüksek sesle, sözüm ona neşeliymiş gibi:

"E, baylar ve bayanlar," dedi.

Kontes Maria'ya Nikolay'ın, bunu, kasıtlı olarak kendisini gücendirmek için söylüyormuş gibi geliyordu.

"Yarın saat altıda kalkmamız gerekiyor. Yarın epey didineceğiz. Şimdi gidip dinlenmeli biraz."

Sonra Kontes Maria'ya başka hiçbir şey söylemeden gidip küçük oturma odasındaki divanın üzerine uzandı.

Kontes Maria, 'İşte hep böyle yapıyor,' diye düşündü. 'Herkesle konuşuyor, yalnız benimle konuşmuyor! Anlıyorum! Anlıyorum benden tiksiniyor, özellikle hamile olduğum için!'

Aynada iyice şişmiş karnına, zayıflamış, sarı, beyaz yüzüne ve her zamankinden daha iri görünen gözlerine baktı. Her şey ona tatsız göründü. Denisof'un bağırışları ile gülüşü, Nataşa'nın konuşmaları ve özellikle Sonya'nın ona yan yan, gözetler gibi bakıp durması...

Zaten Sonya, Prenses Maria'nın öfkeli olduğu sıralarda hırsını almak için aklına ilk gelen bahane oluyordu. Nelerden söz ettiklerini anlamayarak konuklarla birlikte bir süre oturduktan sonra yavaşça çıktı, çocukların odasına gitti.

Dizili iskemlelere oturmuş, Moskova'ya gidiyordu çocuklar, onu kendileriyle birlikte gelmeye davet ettiler. Kontes Maria da oturup, onlarla bir süre oynadı. Ama kocasının o hiçbir nedene dayanmayan öfkesi aklından çıkmıyor, içine acı veriyordu. Kalktı, güçlükle parmaklarının ucuna basarak küçük oturma odasına gitti.

'Belki de uyumuyordur, uyumuyorsa, onunla açıkça konuşurum' diyordu kendi kendine. Büyük oğlu Andriyuşa, annesinin davranışlarını izleyerek, parmaklarının ucuna basa basa arkasından gidiyordu. Kontes Maria, onu görmedi.

Büyük oturma odasına girdiği vakit, Sonya:

"Sevgili Maria, herhalde uyuyor, öyle yorgun ki," dedi. "Andriyuşa, onu uyandırmasın."

Her gittiği yerde karşısına Sonya çıkıyormuş gibi geliyordu Kontes Maria'ya.

Arkasına baktı. Andriyuşa'nın geldiğini gördü. Sonya'nın haklı olduğunu anladı ve asıl bu yüzden kıpkırmızı oldu; kendini onu azarlamaktan zorla alıkoyuyordu. Hiçbir şey söylemedi ve yalnız Sonya'nın sözünü dinlemiş olmamak için eliyle Andriyuşa'ya arkasından gürültü etmeden, sessizce gelmesini işaret etti, kapıya yaklaştı. Sonya, öbür kapıdan çıktı.

Nikolay'ın yattığı odadan, karısının en küçük ayrıntılarına kadar tanıdığı düzenli soluk alışı duyuluyordu. Bu sesi duyuyor, karşısında kocasının kusursuz, güzel alnını, bıyıklarını ve gecenin

karanlığında sık sık, uzun uzun seyrettiği yüzünü görüyordu. Nikolay, birden usulca kımıldanarak boğazını temizledi. Aynı anda, kapının oradan Andriyuşa:

"Babacığım! Annem burada duruyor!" diye bağırdı.

Kontes Maria, korkudan sarardı ve oğluna işaretler yapmaya başladı. Çocuk sustu, kontese korkunç görünen sessizlik bir dakika sürdü. Nikolay'ın, kendini uyandırmalarından ne denli hoşlanmadığını biliyordu. Birden usulca bir hırıltı işitildi ve bir kımıldanma oldu, sonra Nikolay'ın tedirgin sesi duyuldu.

"İnsana bir dakika rahat vermezler! Mari! Sen misin? Niçin getirdin onu buraya?"

"Ben yalnızca nasılsın diye bakmaya geldim, onun peşimden geldiğini görmemiştim. Özür dilerim."

Nikolay, hafifçe öksürdü, sonra sustu. Kontes Maria, kapının önünden çekilip, oğlunu çocuklara ayrılan odaya götürdü. Beş dakika sonra, Nikolay'ın sevgilisi üç yaşındaki kara gözlü Nataşa, ağabeyinden babasının küçük oturma odasında uyuduğunu öğrenince, annesine belli etmeden koşarak onun yanına gitti. Kara gözlü küçük kız, hiç korkmadan kapıyı gıcırdatarak açtı, tombul, dolgun, küçük ayaklarıyla tok adımlar atarak divana yaklaştı, sırtını dönmüş yatan babasının duruşunu inceledikten sonra, parmaklarının ucunda kalkarak uzandı. Nikolay'ın başının altına soktuğu elini öptü. Nikolay, ona, dudaklarında yumuşak bir gülümseyişle döndü.

Kapının öbür yanından Prenses Maria'nın ürkek fısıltısı duyuluyordu:

"Nataşa! Nataşa! Babacığın uyumak istiyor."

Küçük Nataşa, üsteleyen bir tavırla:

"Hayır anne! Uyumak istemiyor! Gülüyor!" dedi.

Nikolay, doğrulup ayaklarını aşağı indirerek kızını kucağına aldı.

"Gelsene Maşa," dedi sonra karısına.

Kontes Maria, içeri girerek, kocasının yanına oturdu. Çekingen bir tavırla:

"Oğlanın arkamdan koştuğunu görmemiştim," dedi. "Ben yalnız..."

Nikolay, bir eliyle kızını tutarak karısına baktı ve kontesin yüzünde bir suçluluk fark edince, öbür elini uzatıp ona da sarıldı ve onu saçlarından öptü. Sonra da Nataşa'ya:

"Anneni öpmeme izin veriyor musun?" diye sordu.

Nataşa, utana utana gülümsedi. Eliyle, Nikolay'ın karısını öptüğü yeri işaret ederek fısıldadı:

"Bir daha!"

Nikolay, karısının zihninde bir şeyin kıvrıldığını biliyordu; ona karşılık vererek:

"Canımın sıkıldığını da nereden çıkardın, bilmiyorum," dedi.

"Sen böyle bir tavır takındığın vakit, kendimi ne çok mutsuz, ne çok yalnız duyumsuyorum, bir bilsen! Anlatamam sana. Bana öyle geliyor ki..."

Nikolay, neşeyle:

"Yeter Mari!" dedi. "Bunlar budalalık, başka bir şey değil. Utanmıyor musun sen?"

"Bana öyle geliyor ki... Senin beni sevmen olanaksız bir şey... O kadar çirkinim ki... Zaten her zaman öyleyimdir... Hele şimdi... Bu durumda..."

"Ah, ne tuhaf kadınsın sen! Gönül kimi severse güzel odur! İnsan örneğin Malvina'yı ya da bir başkasını güzel olduğu için sevebilir. Karıma gelince... Onu seviyor muyum diye sorsam kendi kendime... Ne derim? Sevmek mi?.. Ben... Söz işte... Nasıl anlatayım sana? Bak yanımda olmadığın vakit, bir de aramızdan kara kedi geçmiş gibi bir durum oldu mu, kendimi mahvolmuş duyumsuyorum. Artık hiçbir şey yapamıyorum! Şimdi söyle bakayım bana! Kendi parmağımı seviyor muyum ben? Sevmiyorum! Ama gel de onu kesmeye kalk bakalım."

"Hayır, öyle demek istemiyorum! Ama seni anlıyorum. Demek bana kırılmadın, öyle mi?"

Nikolay, gülümsedi:

"Kırılmak söz mü?" dedi ve ayağa kalkarak saçlarını düzeltip odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya koyuldu.

Aralarında her barışmadan sonra olduğu gibi, onun yanında yüksek sesle düşünür gibi konuşmaya başlamıştı gene:

"Bak dinle, aklıma ne geldi, biliyor musun, Mari?"

Kendisini dinlemeye hazır olup olmadığını soruyordu aslında ona. Kontes Maria dinlese de dinlemese de birdi. Madem aklına bir düşünce gelmişti, bu düşünceyi onunla paylaşmalıydı. Bunun üzerine, Piyer'i bahara kadar yanlarında kalması için kandırmak tasarısında olduğunu anlattı ona.

Kontes Maria, onu dinliyor, arada bir kendisi de bir şey söylüyor, ya da aklından geçen düşünceleri açıklamaya girişiyordu. Kontesin düşüncesi çocuklardı. Nataşa'yı işaret ederek Fransızca:

"Bak, dişilliği şimdiden nasıl belli oluyor!" dedi. "Siz erkekler, biz kadınları mantıksızlıkla suçlarsınız. Oysa bizim mantığımız öyle. Ben ona, baban uyumak istiyor diyorum, o, bana, hayır gülüyor, diyor. Haklı olan da o!"

Nikolay, mutlu bir gülümseyişle konuşuyordu:

"Öyle! Öyle." dedi.

Güçlü elleriyle kızını tutarak onu yukarlara kaldırıp omzuna oturttu, sonra da ayaklarından tutup onunla birlikte odada dolaşmaya başladı.

Babanın da, kızın da yüzünde aynı anlamsız mutluluk vardı. Kontes Maria, Fransızca olarak:

"Biliyor musun, bana öyle geliyor ki, haksızlık ediyorsun. Bunu fazla seviyorsun," diye fısıldadı.

"Ne yapayım yani! Gene de belli etmemeye çalışıyorum."

Bir ara sofa ile ön odadan, kapıya bir araba geldiğini belirten gürültüler ve ayak sesleri duyuldu.

"Biri gelmiş!"

Kontes Maria:

"Herhalde Piyer'dir. Gidip öğreneyim bakayım," diyerek dışarı çıktı.

Nikolay, Kontes Maria gidince, kızını odanın içinde fırıl fırıl döndürmekte hiç sakınca görmedi. Soluk soluğa kalınca, hızlı bir hareketle gülen küçük kızı yere indirip göğsüne bastırdı. Zıplayışları ona dansları anımsattı ve o çocuksu yuvarlak, mutlu küçük yüze bakarken, yaşlanınca onu sosyetede nasıl tanıtacağını düşündü. Babası, kızı ile birlikte Danilo Kupor'u nasıl oynamışsa, o da kendi kızıyla mazurka oynayarak şöyle bir dolaşacaktı salonda.

Birkaç dakika sonra Prenses Maria, odaya dönmüştü:

"Gerçekten gelen oymuş, Nikolay!" dedi. "Şimdi bizim Nataşa canlanır artık! Ah bir görseydin, geç kaldı diye nasıl azar işitti. Haydi çabuk yanlarına gidelim! Haydi gidelim canım! Birbirinizi bıraksanız artık!"

Bu son sözü, babasına sokulup duran küçük kıza gülümseyerek söylemişti. Nikolay, kızını elinden tutarak yukarı çıktı. Ama Kontes Maria, oturma odasında kalmıştı. Kendi kendine:

"Hiçbir zaman, hiçbir zaman... Bir insanın bu derece mutlu olabileceğine inanmazdım! Hiçbir zaman!" diye fısıldadı.

Dudaklarındaki gülümseyişle yüzü aydınlanmıştı. Ama birden içini çekti ve o derin bakışında biraz hüzün belirdi. Sanki o duyduğu mutluluktan başka o anda elinde olmayarak anımsadığı bir dünyada ulaşılmaz bir mutluluk varmış gibi.

X

Nataşa, 1813 yılında evlenmişti. 1820 yılında artık üç kızı ve doğmasını büyük bir tutkuyla beklediği, şimdi de emzirdiği bir oğlu olmuştu. Şişmanlamıştı. Bu etli, canlı, güçlü anaya bakarken, onun o eski incecik ve devingen Nataşa olduğunu anlamak çok zordu. Yüzünün çizgileri kesinleşmiş, bir yumuşaklık, bir açık yüreklilik ifadesi kazanmıştı.

Eskisi gibi durmadan yanan ve asıl çekici yönü olan heyecan ateşi yoktu yüzünde. Şimdi çoğu zaman yalnız yüzü ve bedeni göze çarpıyor, iç dünyası hiç belli olmuyordu. Güçlü, güzel ve doğrudan bir dişi olarak görünüyordu yalnız. Şimdi içinde o heyecan ateşi çok seyrek alevleniyordu. Bu, tıpkı şimdi olduğu gibi, kocası bir yolculuktan dönünce, çocuğu hastalıktan kurtulunca, Kontes Maria'yla birlikte Prens Andrey'i anımsadığı anlarda, (kocasının onu Prens Andrey'in anısından kıskandığını sanarak, Piyer'le konuşurken Prens Andrey'den hiç söz etmiyordu.) ya da herhangi bir rastlantı sonucu evlendikten sonra büsbütün bıraktığı şana gene döndüğü vakit oluyordu ancak. O gelişmiş, alımlı bedeninde bu eski ateş yanmaya başladığı seyrek anlarda da, eskisinden çok daha çekici bir kadın oluyordu.

Nataşa, evlendikten sonra, kocasıyla birlikte kimi vakit Moskova'da, kimi vakit Petersburg'da, kimi vakit Moskova dolaylarındaki köyde, kimi vakit de annesinde, yani Nikolay'da oturuyordu. Genç Kontes Bezuhova, sosyetede pek seyrek görünürdü. Ona, oralarda rastlayanlar Nataşa'dan pek hoşlanmamışlardı. Nataşa, ne nazik, ne de sevimliydi. Yalnızlıktan hoşlanır denilemezdi (Kendisi yalnızlıktan hoşlanıp hoşlanmadığını bile bilmiyor, dahası bundan hoşlanmadığını sanıyordu). Ama ikide bir gebe kaldığı, doğurduğu, çocukları emzirdiği ve kocasının yaşantısının her anına katıldığı için, bu yaşantının gerektirdiği şeyleri ancak sosyeteden vazgeçerek karşılayabiliyordu. Nataşa'yı evlenmeden önce tanıyan herkes, onda dışavuran değişikliğe olağanüstü bir şeymiş gibi şaşırıp kalıyordu. Yalnız yaşlı kontes, Nataşa'nın bütün eğilimlerinin tek bir amaca yöneldiğini, bunun da bir aile, bir eş sahibi olmak olduğunu ve bunu Otradnoye'de bağırarak söylediği vakit, sözlerinde şakadan çok gerçek payı bulunduğunu anlıyordu anne olmanın verdiği bir sezişle. Annesi, Nataşa'yı anlamayan insanların şaşkınlığına şaşıyor ve her zaman onun ileride örnek bir eş, örnek bir ana olacağını bildiğini yineleyip duruyordu.

"Yalnız kocasına ve çocuklarına karşı duyduğu sevgide öyle aşırılığa kaçıyor ki, yaptıkları neredeyse budalaca şeyler olarak görünüyor."

Akıllı insanların, özellikle Fransızların verdikleri altın değerindeki öğütlere bir genç kızın evlendikten sonra kendisini bırakmaması, yeteneklerini körletmemesi, dahası genç kızlığında olduğundan daha çok giyimine dikkat etmesi ve kocasını kendisine bağlamak için evlenmeden önce çekici görünmesi gerektiği konusundaki öğütlere uymuyordu. Tersine, eskiden herkesi büyüleyen yeteneklerini bırakmıştı; oysa hiç değilse yeteneklerin biri olağanüstü denecek güçteydi. Zaten bunları bırakmasının nedeni bu yeteneklerinin ona gerçekten güçlü bir çekicilik kazandırmasıydı. Başkalarının dediği gibi, kendisini koyvermişti. Ne davranışlarına, ne sözlerinin inceliğine, ne kocasını ikide bir ileri sürdüğü isteklerle rahatsız etmemeye dikkat ediyordu. Bu kurallara aykırı ne varsa hepsini yapıyordu. Eskiden içgüdüsünün ona kullanmayı öğrettiği bütün o çekici yeteneklerini şimdi de kullanacak olsa, daha ilk anda içinde en küçük bir gizli nokta bırakmadan bütün varlığıyla, ruhunun bütünlüğüyle bağlandığı, teslim olduğu kocasına gülünç görüneceğini düşünüyordu. Onu

kocasına bağlayan bağın, daha doğrusu Piyer'i ona doğru sürükleyen şeyin, romantik duygulara değil, bambaşka, tıpkı kendi ruhunu bedenine bağlayan bağlar gibi sağlam bir şeye dayandığını hissediyordu. Belirsiz ama sağlam bir bağdı bu.

Saçlarını kabartmak, krinolinler giymek ve kocasını kendine bağlamak için romanslar söylemek, ona kendi kendini kıvandırmak için süslenmek tuhaf görünecekti. Başkalarının beğenmesi için süslenmeye gelince, bu belki de hoşuna gidecekti; kesin olarak bilmiyordu, ama bu işler için tam anlamıyla vakit bulamıyordu. Şarkı söylemek, giyimiyle uğraşmak ya da konuşurken söyleyeceği sözleri önceden tasarlamak için fazla uğraşmamasının asıl nedeni, hiçbir zaman buna yetecek vakit bulamamasıydı gerçekten.

İnsanın bütün varlığıyla ancak bir konu üzerinde durabildiği, bilinen bir şeydir; bu konu ne denli önemsiz görünürse görünsün. Aynı zamanda dünyada hiçbir önemsiz konu yoktur ki, insanın bütün dikkati üzerinde toplanınca, sonsuzluğa kadar büyümesin. Bu da bilinen bir şeydir.

Nataşa'nın kendini tam olarak verdiği, içine gömüldüğü tek konu, ailesi, daha doğrusu kocasıydı; kocasını öyle yönetmeliydi ki, o başka hiçbir şeye yakınlık duymayacak derecede kendisine, eve ve çocuklara, evet karnında taşımak, doğurmak, beslemek, yetiştirmek zorunda olduğu çocuklara bağlı kalsın!

Kendisini uğraştıran bu konuya yalnız aklıyla değil bütün ruhuyla, bütün varlığıyla bağlandığı için, bu konu gözünde gittikçe büyüyor, gücünün gittikçe daha az, daha önemsiz olduğu duygusuna kapılıyor, bu yüzden bütün gücünü aynı noktaya toplamaya çalışıyor, öyleyken yapması gerektiğini sandığı bütün şeyleri yapmaya vakit bulamıyordu.

Kadının hakları, eşler arasındaki ilişkiler, eşlerin özgürlüğü ve karşılıklı olarak görevleri gibi konular, henüz bunlara şimdiki gibi 'sorun' adı verilmediği halde, bugünkü gibi tartışılıyordu o çağda da. Bütün bu sorunlar Nataşa'yı ilgilendirmek şöyle dursun, o, bunlardan hiçbir şey anlamıyordu.

Bunlar o zaman da (şimdi olduğu gibi) evliliği yalnızca eşlerin birbirlerinden aldıkları zevk olarak ele alan, yani evliliğin yalnız başlangıcına değer veren, aile kurmak amacını bir yana bırakan insanlar için var olan sorunlardı.

Bu konudaki tartışmalar ve bugün aynı konuda ortaya atılan sorular tıpkı 'yemekte en çok nasıl zevk alınabilir?' sorusu gibi tek amacın beslenme evliliğin, tek amacının da aile kurmak olduğuna inanan insanlar için düşünülemeyecek şeylerdi.

Yemek yemenin amacı yalnız bedenin beslenmesiyse, iki kez yemek yiyen belki de daha fazla zevk alır ama amacına ulaşmış olmaz, çünkü mide iki yemeği birden sindiremez.

Evlenmenin amacı aile kurmaksa, birçok kadınla ya da birçok erkekle evlenmek isteyen bir insan, belki de bu tür yaşamaktan zevk alır ama, hiçbir zaman bir aileye sahip olamaz.

Yemek yemenin amacı beslenme, evlenmenin amacı da aile kurmaksa, bütün sorun, yalnız bir insanın midesinin sindirebileceği kadar yemek yemesinden ve aile kurmak için de gereğinden fazla eş almamasından, yani bir tek kişiyle evlenmesinden başka bir şey değildir. Nataşa'nın bir kocaya ihtiyacı vardı. Bu kocaya da kavuşmuştu. Kocası ona bir aile kazandırmıştı. Bu bakımdan daha başka ve daha iyi bir koca aramayı gerekli bulmak şöyle dursun, bütün ruhsal gücü, bütün yetenekleriyle kocasına ve ailesine hizmet etmeye o denli yönelmişti ki, eğer bir başkasıyla evli olmuş olsaydı

durumunun ne olacağını hayalinden bile geçirmiyor, bunu düşünmekte ilgi çekici bir yön bile bulamıyordu.

Nataşa, zaten sosyeteden hoşlanmıyordu; buna karşılık kendi yakınlarının, Kontes Maria'nın, ağabeyinin, annesinin ve Sonya'nın yanında bulunmaktan zevk duyuyor, buna büyük değer veriyordu. Saçları karmakarışık olarak, sırtında sabahlıkla çocuğun odasından çıkıp, sevinçle, üzerinde yeşil yerine sarı renkte bir leke bulunan çocuk bezini çekinmeden gösterebileceği, sağlık durumunun artık düzeldiğinden söz edebileceği, kendisini avutabilecek insanların yakınlığına değer veriyordu, hepsi bu.

Nataşa, o denli kendini bırakmıştı ki, giysileri, saçlarının biçimi, rastgele söylediği sözler ve kıskançlığı (kocasını Sonya'dan, dadıdan ve güzel olsun çirkin olsun, her kadından kıskanıyordu.) yakınları için her zaman şaka konusuydu artık. Herkes, Piyer'in kılıbık olduğu kanısındaydı. Gerçekten de öyleydi. Nataşa, daha ilk günlerde kendi isteklerini ileri sürmüştü. Piyer, karısında gördüğü ve kendisi için yepyeni olan bu tutuma ve yaşantısının her dakikasını eşine, ailesine ayırmak zorunda bulunduğu konusundaki görüşüne çok şaşmıştı; bu istekler onu şaşkınlık içinde bırakıyordu. Ama aynı zamanda bu tutum gururunu okşamış, bu yüzden de boyun eğmişti.

Piyer, bu boyun eğiş yüzünden bir kadını övmek şöyle dursun, gülümseyerek herhangi bir kadınla konuşmayı bile göze alamazdı. Kulübe ve yalnızca vakit geçirmek için bile şölenlere gidemezdi. İçinden geldi diye savurganca para harcayamazdı. Kendi işleri dışında (Nataşa bu işlerden hiçbir şey anlamadığı halde onlara büyük önem verirdi ve bilim dallarındaki uğraşlarını da bu işlerden sayardı), uzun bir süre için evden ayrılıp başka bir kente gidemezdi. Buna karşılık, Piyer, evinde her şeyin üzerinde hak sahibiydi. Keyfinin istediği gibi davranabilirdi. Nataşa, evde, kocasına kölesi gibi hizmet ederdi. Piyer, çalışma odasında okuduğu ya da yazdığı vakit bütün ev halkı parmaklarının ucuna basarak dolaşırdı. Bir konuda herhangi bir dileği olduğunu söyler söylemez, neden hoşlanıyorsa, hemen yapılırdı. Herhangi bir isteğini açıklar açıklamaz, Nataşa, fırlar, onu yerine getirirdi.

Bütün ev halkı, kocasının buyruklarına göre, daha doğrusu Nataşa'nın varsaymaya çalıştığı isteklerine uyarak yönetiliyordu. Ailenin yaşantısının biçimi, oturduğu yer, dostları, ilişkileri, Nataşa'nın uğraştığı işler, çocukların terbiyesi, hepsi Piyer'in isteklerine göre olurdu. Nataşa, bununla da kalmaz, onun bir konuşma sırasında söylediği sözlerden bile düşündüklerini anlamaya çalışırdı. Gerçekten de Piyer'in asıl isteğinin ne olduğunu çok doğru varsayar, bir kez bunu anladıktan sonra artık onu yerine getirmek için seçtiği yoldan Nataşa'yı kimse döndüremezdi. Piyer bile, artık bu isteğinden cayıp başka bir şey isteyecek olsa, ona karşı da gene onun silahlarıyla savaşırdı.

Piyer'in hiç unutamadığı ilk zor dönemlerinde öyle olmuştu. Nataşa, zayıf, çelimsiz olarak doğan ilk çocuklarını dünyaya getirip, üç sütanne değiştirmek zorunda kalıp da üzüntüsünden yatağa düşecek durumlara gelince, Piyer, ona, Rousseau'nun sütanne kullanmanın doğaya aykırı, zararlı bir şey olduğu konusundaki düşüncelerini bildirmiş, bu konuda ünlü yazarla aynı düşüncede olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Nataşa, ondan sonraki çocuk dünyaya geldiği vakit, annesine bile karşı gelmiş, doktorlar, dahası kocası da çocuğunu emzirmesini doğru bulmadıkları halde bunun duyulmamış, dahası zararlı bir şey olduğunu ileri sürerek kendi düşüncesinde üstelemiş, ondan sonraki bütün çocuklarını da kendisi emzirmişti.

Karı koca sinirli oldukları zaman sık sık aralarında tartışıyor, ama bu tartışmadan sonra Piyer,

sevinç ve şaşkınlıkla karısının yalnız sözlerinde değil davranışlarında da onun karşı koyduğu kendi düşüncesinin etkisini görüyordu. Üstelik bu düşünce Nataşa'nın davranışlarında Piyer'in tartışma sırasında heyecanla konuşurken yaptığı gereksiz şeylerden büsbütün arınmış oluyordu.

Piyer, yedi yıllık bir evlilik yaşamından sonra sevinerek, kötü bir insan olmadığını duyumsuyordu. Bunu duyumsamasının nedeni de kendisini eşinde yansımış olarak görmesiydi. Kendisinde iyi ve kötü olanı karışık ve birbirini gölgeler biçimde duyumsuyordu. Ama karısına yalnız gerçekten iyi olan yönleri yansıyordu. Tam anlamıyla iyi olmayan ne varsa hepsi karısına yansıyan imge de bir yana bırakılmış oluyordu. Bu yansıma mantıklı bir düşüncenin sonucu da değildi; bambaşka, gizemli, kendiliğinden, doğrudan doğruya oluşan bir yansımaydı.

XI

Piyer, iki ay önce Rostoflar'a konuk geldikten sonra, Prens Fedor'dan, kendisinin en önemli kurucu üyeler arasında yer aldığı bir derneğe ilişkin kimi konuların tartışılması için onu Petersburg'a çağıran mektubu aldı.

Nataşa, kocasının bütün mektuplarını okuduğu gibi bu mektubunu da okuduktan sonra, yokluğunun kendisine zor gelmesine karşın, ona, Petersburg'a gitmesini önerdi. Piyer'in ailevi işlerinin dışında kalan, entelektüel çalışma ve etkinliklerinin hiçbirini anlamadığı halde onlara büyük önem veriyor ve onun bu tür çalışmalarına belki de engel olduğu düşüncesiyle kaygıya kapılıyordu.

Piyer, mektubu okuduktan sonra ona ürkek gözlerle bakıp da gitmesinde herhangi bir sakınca olup olmadığını sorunca, Nataşa, Petersburg'a elbet gidebileceğini ama dönüş tarihini kesinlikle belirleyip bildirmesini diledi. Böylece Piyer'e dört haftalık bir izin verilmiş oldu.

Oysa şimdi Piyer'in bildirdiği dönüş tarihinin üzerinden tam iki hafta geçmişti. Bundan ötürü Nataşa, sürekli bir üzüntü, korku ve sinirlilik içindeydi.

Yeni durumundan hoşnut kalmadığı için kendi isteğiyle generallikten emekliye ayrılan Denisof, vaktiyle sevilmiş bir insanın şimdi ona hiç benzemeyen bir resmine bakar gibi üzüntü ve şaşkınlık içinde bakıyordu Nataşa'ya. Eskiden onu bayağı büyüleyen varlıkta şimdi somurtkan bir yüz, sıkıntı ve kaygıyla yüklü donuk bakışlar görüyor; kendisine yöneltilen sorulara kesinlikle denk düşmeyen yanıtlardan ve yalnız çocukların odasında olup bitenlere ilişkin konuşmalardan başka bir şey bulamıyordu.

Gerçekten de Nataşa, bütün bu süre boyunca üzgün ve sinirli oldu. Özellikle de annesi, ağabeyi ya da Kontes Maria, Piyer'i hoşgörmesi için onun gecikmesine birtakım bahaneler bulup hafifletici nedenler ileri sürerek onu avutmaya giriştikleri zamanlar hırçınlaşıyordu:

"Saçma sapan şeyler bunların hepsi," diyordu. "Hepsi boş,"

Daha düne kadar çok önemli olduğuna inandığı o konulardan bayağı öfkeyle söz edip:

"Hiçbir vakit, hiçbir sonuç vermeyen tartışmalar, incir çekirdeği doldurmayan düşünce çatışmaları, birer miskinlik tekkesinden farksız dernekler!" diye yakınıyordu şimdi.

Sonra da biricik oğlu Petya'ya meme vermek için çocukların odasına gidiyordu.

Dünyada hiç kimse ve hiçbir şey, göğsünün ucuna iştahla yapışan ve ağzının oynayışıyla minik burnunun soluk alıp verişini işittiği bu henüz üç aylık varlık değin yatıştırıcı ye zekice şeyler söyleyemezdi ona, 'öfkeleniyor, kıskanıyorsun! Öç almak istiyorsun! Korkuyorsun! Oysa bak işte ben buradayım, yanındayım senin!' Evet, işte bunları söylüyordu Nataşa'ya o küçücük varlık ve bunlara verilecek hiçbir karşılık olamazdı. Gerçek olanı da aşan bir şeydi bu.

Nataşa, kuşku içinde geçirdiği bu son iki hafta boyunca avunmak ve rahatlamak için, çocuğun yanına sıklıkla koşup gelmiş ve onunla uğraşıp didinmişti sonunda gereğinden fazla süt vererek çocuğu hasta etmişti.

Çocuğun hastalığı ona büyük bir korku yaşattı. Oysa o sırada en çok gerek duyduğu şey buydu.

Çocuğuyla haşır neşir olurken, kocası için duyduğu kaygıya daha kolay katlanabiliyordu.

Piyer'in arabası büyük bir gürültüyle evin önünde durduğu zaman, Nataşa, çocuğu emziriyordu. Hanımını sevinçli görmeye bayılan dadı, sessiz ama hızlı adımlarla girdi içeri.

Uykuya dalmak üzere olan çocuğu tedirgin etmemek için kımıldamaksızın duran Nataşa, dadının yüzünde dalgalanan ışıltıyı görür görmez fısıldayarak sordu hemen:

"Geldi mi?"

Dadı da fısıldayarak:

"Geldiler efendim!" dedi.

Yüreği birden hopladı Nataşa'nın, kıpkırmızı kesildi ve kendini denetlemeyi yitirip ayaklarını kımıldattı. Ama fırlayıp kocasının yanına koşamazdı. Çocuk gözlerini açmış ona bakıyordu çünkü. 'Buradasın, yanımdasın değil mi?' diye sorar gibiydi. Bir zaman öyle baktıktan sonra tembel tembel ağzını şaplatmaya koyuldu gene.

Nataşa, memesini yavaşça çekip çocuğu salladı, sonra onu dadısına verdi ve uçar gibi kapıya koştu. Ama kapıya gelince, duyduğu sevincin yanı sıra, çocuğu bıraktığı için vicdan azabı duyar gibi oldu. Dönüp geriye baktı. Dirseklerini kaldırmış olan dadı, bebeği, karyolanın parmaklığı üzerinden yatağa yatırmak üzereydi. Hanımıyla kendisi arasındaki senli benliliğe varan içtenliğine güvenerek gülümsedi dadı ve fısıldadı:

"Siz gidin, hanımcığım! Gidin canım, üzülmeyin hiç! İçiniz rahat olsun!"

Nataşa, koşarak sofaya girdiğinde, sırtında kürklü palto bulunan iri bir karaltının atkısını çözmeye çalıştığını gördü.

"O, evet o!.." diye mırıldandı kendi kendine. "Gelmiş, gerçekten gelmiş! Karşımda duruyor işte!"

Sonra ona doğru atıldı, sımsıkı sarılıp Piyer'i kendine çekti, başını göğsüne yasladı. Hemen ardından da onu usulca itip kendinden uzaklaştırdı ve kocasının birazcık buz tutmuş ve kızarmış mutlu yüzüne baktı. 'Evet, gerçekten o!' dedi içinden. 'Hem de mutlu ve sevinçli...'

Nataşa, birdenbire, tam iki hafta süren acılı bekleyiş dönemini anımsadı. Yüzünü aydınlatan ışık söndü. Ve Piyer'in üzerine bir sitem çağlayanı boşandı.

"Sen elbette mutlusun! Gezip tozdun, eğlendin çünkü! Peki, ben ne durumdayım düşündün mü hiç! Hiç değilse çocuklara acısaydın! Çocuğu emzirirken üzüntüden sütüm bozuldu! Petya az daha ölüyordu. Sense karşımda çok iyi işler görmüş gibi duruyorsun! Öyle ya, sana ne bizim durumumuzdan! Sen mutlu ve sevinçlisin."

Piyer, hiçbir suçu olmadığını biliyordu; çünkü daha önce gelmesi olanaksızdı. Karısının bu apansız patlayışının ayıp bir şey olduğunu da biliyordu. Gene biliyordu ki bir iki dakika sonra bu öfke yatışmış olacaktı. Hepsinden önemlisi, gerçekten neşeli ve sevinçliydi o anda. İçinden gülümsemek geliyordu ama bunu göze alamıyordu. Ürkek, acınılası bir tavır takınıp durduğu yerde bayağı büzülerek:

"İnan ki gelemezdim." dedi.

Yeni bir patlamaya fırsat vermemek için de sordu hemen:

"İyi ama, Petya'ya ne oldu, kuzum?"

"Artık bir şeyi yok, geçti. Haydi gidelim! Hiç sıkılmıyorsun değil mi? Oysa sen yokken ben neler çektim! Bilsen ne çok üzüldüm."

"Sen iyisin ya?"

Nataşa, Piyer'in ellerini bir türlü bırakmıyordu:

"Gel odamıza gidelim! Haydi gidelim!" dedi üsteleyerek.

Bunun üzerine el ele odalarına gittiler.

Nikolay ile karısı, Piyer'i aramaya çıkmışlardı. Piyer, çocukların odasındaydı; yeni uyanmış olan süt çocuğu oğlunu sağ eline almış durmadan sallıyordu; yüzünde neşeli bir gülümseyiş dalgalanıyordu; ve bu gülümseyiş, dişleri eksik olduğundan, ağzını iyice geriyordu.

Fırtına çoktan dinmişti; ve şimdi yüzünde neşeli bir gülümseyiş yayılan Nataşa, duygulu gözlerle kocası ile oğluna bakıyordu.

Nataşa, sordu bu arada:

"Prens Fedor'la bütün her şeyi güzelce konuştunuz mu peki?"

"Evet, bütün her şey yolunda yürüdü!"

"Bak bak, tutabiliyor (Çocuğun başını tutmasını kast ediyordu). Beni ne kadar korkuttuğunu bilemezsin! Prensesi de gördün mü peki? Gerçekten âşık mıymış yani o adama?"

"Gerçekten, evet! Düşünebiliyor musun!"

Kontes Maria ile Nikolay, içeri girdiler tam o sırada. Piyer, oğlunu kucağından indirmeksizin eğilip onlarla öpüştü ve sordukları sorulara yanıtlar verdi.

Anlatılacak bir yığın ilginç öykü olduğu ve konuşulacak birçok sorun bulunduğu halde, durmadan başını sallayan kukuletalı bebeğin üzerinde yoğunlaşmıştı bütün ilgisi.

Kontes Maria, bebeğe oyunlar yaparak:

"Ne sevimli şey!" dedi.

Sonra kocasına döndü:

"Bak, Nikolay," dedi. "Senin bu mucize denilecek cici şeylere ilgi göstermemeni kesinlikle anlayamıyorum!"

Nikolay, çocuğa soğuk bir tavırla baktı:

"Gösteremiyorum işte! Elimden ne gelir?" dedi.

Sonra da hemen ekledi:

"Bu bence şu anda küçücük bir et parçası, başka bir şey değil. Hadi gidelim Piyer!"

Kontes Maria, kocasını savunmaya girişti:

"Siz bakmayın onun böyle konuştuğuna, aslında öyle sevecen bir babadır ki o! Yalnız onun sevmesi için çocuğun bir yaşına basması gerek."

Nataşa:

"Oysa Piyer hiç öyle değildir!" diye atıldı, "istese kusursuz bir dadı olabilir. Zaten hep, benim elim tam bebeğin kıçına göre yaratılmış, der. Baksanıza!"

Piyer, gülerek:

"Ama bu bebeğinkine göre değil," dedi.

Sonra da çocuğu Maria'dan alıp dadısına uzattı.

XII

Her gerçek ailede olduğu gibi, birbirlerinden ayrı birkaç dünya vardı Lisi Gori'deki evde de. Bunların her biri kendi özelliğini koruyor, biri diğerinin hatırı için özveride bulunuyor ve hepsi birden büyük, uyumlu bir bütün durumuna geliyordu. Evde ortaya çıkan herhangi bir olay bu dünyalarda yaşayan insanlar için aynı biçimde sevinçli, hüzünlü ya da önemliydi; ama her biri, başka dünyalarda yaşayanlara bağlı olmadan, kendine özgü nedenlere dayanarak herhangi bir olaya seviniyor ya da üzülüyordu.

Piyer'in gelişi de böyle sevinçli, önemli bir olaydı ve aynı biçimde herkesin üzerinde bir etki bıraktı.

Uşaklar (bunlar efendileri konusunda en doğru yargıda bulunan insanlardır, çünkü onların konuşmalarına, davranışlarına ya da yaşantılarının biçimine bakarak yargıda bulunurlar.) Piyer'in gelişine sevinmişlerdi. Piyer oradayken kont, her gün çiftliği dolaşmayı boşlayarak daha neşeli, daha iyi yürekli olacaktı. Sevinmelerinin bir nedeni daha vardı. Biliyorlardı ki, bayramda herkese pahalı armağanlar verilecekti.

Çocuklar ile dadılar da Bezuhof'un gelişine sevinmişlerdi. Hiç kimse onların evdeki yaşantıya katılmalarını Piyer gibi iyice sağlayacak çareler bulamazdı çünkü. Müziğe uyarak akla gelebilecek her türlü dansların yapılabileceğini ileri sürdüğü ekosezi (bildiği tek parça da buydu.) klavsende çalmasını bir tek o biliyordu, herhalde herkese armağanlar da getirmişti.

Şimdi artık dalgalı, kızıl saçlı, zayıf, güzel gözlü, hasta görünüşlü, zeki, on beş yaşlarında bir çocuk olan Nikolenka da sevinçliydi. 'Piyer amcası' büyük bir hayranlık, dahası tutkuya varan bir sevgi duyduğu insandı çünkü.

Piyer'e özel bir sevgi göstermesi için hiç kimse Nikolenka'ya etkide bulunmuyordu ve onu ancak seyrek olarak görüyordu çocuk. Bundan başka onu yetiştiren Kontes Maria kocasına karşı kendisinin beslediği gibi derin bir sevgi duysun diye Nikolenka'yı elinden geldiğince zorlamaya çalışıyordu. Nikolenka da eniştesini seviyordu, ama bu sevgide belirsiz bir küçümseme vardı.

Piyer'i taparcasına seviyordu. Ne eniştesi gibi bir süvari subayı, ne de onun gibi Georgiy nişanı almış bir şövalye olmak istiyordu. Piyer gibi bilgili, akıllı, iyi yürekli olmaktı onun isteği. Piyer'in yanındayken, yüzünde sevinçli bir aydınlık beliriyor, Piyer kendisine bir şey söyleyince, kızararak soluk alamıyormuş gibi oluyordu. Onun söylediklerinin tek sözcüğünü kaçırmıyor, sonradan Dessales'le baş başa ya da kendi başına kalınca, Piyer'in sözlerini bir bir anımsamaya, anlamını kavramaya çalışıyordu.

Piyer'in geçmişteki yaşantısı, 1812 yılına kadar yaşadığı mutsuzluklar (bunlar kulaktan dolma sözlerle çocuğun zihninde romantik hayaller durumuna geliyordu), Moskova'da başından geçen serüvenler, tutsaklığı, Platon Karatayef (onu da Piyer'den dinlemişti), Nataşa'ya olan sevgisi (çocuk ona karşı da bambaşka, özel bir sevgi duyuyordu) ve en önemlisi Nikolenka'nın anımsamadığı babasıyla arkadaşlığı, bütün bunlar... Bir kahraman, dahası Piyer'i kutsal bir varlık durumuna getirmişti onun gözünde.

Başkalarının, babası ile Nataşa'dan söz ederken ağızlarından kaçırdıkları tek tük sözlerden, Piyer'in

ölen prensten heyecanla söz edişinden ve Nataşa'nın onu anarken acı vermekten sakınıyormuş gibi kutsal bir sevecenlik göstermesinden, aşkın ne olduğunu henüz yeni kavramaya başlayan çocuk, kendisine göre bir sonuç çıkarmış, kendi kendisini babasının Nataşa'yı sevdiğine ve ölürken onu arkadaşına emanet ettiğine inandırmıştı. Anımsamadığı babası kendisine hayalinde bile canlandıramayacağı kadar büyük, dahası üstün bir varlık olarak görünüyordu. Onu, yüreğinde derin bir heyecan duymadan, gözleri hüzün ve hayranlık gözyaşlarıyla dolmadan düşünemiyordu bile. Piyer'in gelişi bütün bunlardan ötürü onda da mutluluk uyandırmıştı.

Piyer'in gelişine, her girdiği topluluğa her zaman bir hareket getiren ve herkesi bir araya toplayan bir insan olduğu için sevinmişti konuklar. Evdeki büyüklerin hepsi (Nataşa sayılmasa bile) onu yaşamı daha kolay yaşanır, daha sakin bir duruma getiren bir dost olarak karşılamış, gelişinden sevinç duymuşlardı. Yaşlılarsa hem Piyer'in getireceği armağanlara, hem de daha önemlisi Nataşa'nın yeniden canlanacağına seviniyorlardı.

Ayrı ayrı dünyalarda yaşayan bu insanların kendisi üzerine birbirine benzemeyen görüşlerini duyuyor, herkese kendisinden bekleneni vermek için telaşlanıyordu Piyer.

İnsanların en dalgını, en unutkanı olan Piyer; şimdi karısının daha önce kendisine verdiği listeye bakarak her şeyi satın almış, kaynanası ile Nikolay'ın istediklerini ve Belova'ya armağan edilecek giysi ve yeğenlerine vereceği armağanları bile unutmamıştı. Evliliğin ilk zamanlarında, satın almayı üzerine aldığı hiçbir şeyi unutmadan, hepsini eksiksiz alıp getirmesi üzerinde üsteleyerek durması ona tuhaf görünmüş, kente ilk olarak inip de eve döndüğü vakit her şeyi unuttuğu anlaşılınca karısının büyük bir üzüntü duymasına gerçekten şaşıp kalmıştı. Ama sonradan buna alışmıştı. Nataşa'nın kendisi için hiçbir şey istemediğini, başkaları adına da ancak Piyer bunu daha önce istediğini söylediği için dileklerde bulunduğunu bildiğinden, şimdi bütün ev halkına armağanlar almaktan beklenmedik, çocuksu bir zevk duyuyor, hiçbir şeyi unutmuyordu. Nataşa'dan şimdi yalnız gereğinden fazla ya da aşırı derecede pahalı şeyler aldığı için sitemler işitiyordu. Nataşa'nın, başkalarının kusur, Piyer'inse iyilik olarak kabul ettiği dağınıklığına, kendisini bırakmışlığına şimdi bir de cimrilik eklenmişti.

Büyük bir evde, büyük harcama gerektiren bir aileyle yaşamaya başladıktan sonra şaşkınlıkla eskisinden iki kat daha az para harcadığını ve son zamanlarda özellikle ilk karısının borçları yüzünden bozulan işlerinin yavaş yavaş düzelmeye başladığını fark etmişti Piyer.

Yaşantısı daha az masraflıydı, çünkü kimi kurallara bağlıydı. O her an değiştirilebilen, bu yüzden de pahalıya mal olan savurgan yaşama düzeninin Piyer için olanağı yoktu artık, zaten sahip olduğundan daha fazlasını da istemiyordu. Yaşam düzeni artık ilk ve son olarak kesinlikle saptanmıştı. Ölünceye değin değiştiremezdi. Bu yüzden de yaşam masraflı olmuyordu.

Piyer, gülümseyen neşeli bir yüzle, getirdiği armağanlara göz gezdiriyordu.

Büyük kızını kucağında tutan ve pırıl pırıl gözlerini bir kocasına, bir onun gösterdiği şeye doğru çeviren Nataşa, tam karşısına oturmuştu.

"Bu Belova için mi?" diye sordu. "Çok güzel!"

Eliyle basma bir kumaşı yokluyordu.

"Bunu bir rubleye aldın değil mi?"

Piyer, kumaşın fiyatını söyledi. Nataşa:

"Pahalı almışsın!" dedi. "Her neyse, çocuklar da, anne de çok sevinecekler! Ama bunu alman gerekmezdi."

Bunu söylerken yeni moda olmaya başlayan üstü elmas işlenmiş altın tarağı hayran hayran seyrediyor, gülümsediğini belli etmemeye çalışıyordu.

Nataşa, tarağı örülü saçına taktı.

"Peki ne zaman takacağım bunu? Maşenka'yı sosyeteye tanıtmak için, oraya buraya götürmeye başlayınca herhalde. Belki o zaman gene moda olur. Her neyse! Haydi gidelim."

Armağanlarını almıştı. Hep birlikte önce çocukların, sonra kontesin odasına gittiler.

Kontes artık altmışını geçmişti. Saçları bembayazdı ve başına yüzünü çepeçevre petek biçimi büzgüyle çevreleyen bir başlık takıyordu. Yüzü buruş kırıştı. Üst dudağı içeriye çökmüş, gözleri donuklaşmıştı.

Kısa bir zaman içinde, kocasının ve oğlunun birbirini izleyen ölümlerinden sonra kendisi bu dünyada bir rastlantıyla unutulmuş, hiçbir amacı, hiçbir anlamı olmayan bir varlık sayıyordu. Yemek yiyor, su içiyor, uyuyor, bedenini dinç tutmaya çalışıyordu ama yaşamıyordu. Yaşam onun içinde hiçbir izlenim bırakmıyordu. Artık iç huzurundan başka beklediği hiçbir şey yoktu. Huzuruysa ancak ölümde bulabilirdi. Ama ölüm henüz gelmiyordu; bu yüzden yaşamak, daha doğrusu zamanını ve gücünü yaşamak için harcamak zorundaydı. Konteste, çok küçük çocuklarda ya da çok yaşlı insanlarda rastlanan şeyler daha belirgin olarak göze çarpıyordu. Yaşantısında hiçbir amaç yoktu. Yalnız değişik eğilimlerini, yeteneklerini bir düzene sokma ihtiyacı kendini gösteriyordu. Yemeli, uyumalı, düşünmeli, konuşmalı, ağlamalı, çalışmalı, kızmalı ve buna benzer şeyler yapmalıydı. Yalnız bir midesi, bir beyni, kaşları, sinirleri ve karaciğeri olduğu için yapmalıydı bunları. Ama bütün bunları yaşama gücü eksiksiz başka insanlar gibi, herhangi bir dış etkiyle yapamıyordu; onlarda kendi güçlerini kullanmak amacını güttükleri belli bile olmazdı. Kontes yalnız fizik olarak, akciğeri ile dilinin devinmesi gerektiği için konuşuyordu. Burnunu temizlemesi gerektiği için bir çocuk gibi ağlıyordu. Güçleri iyice yerinde olan insanlara bir amaç olarak görünen şey, onun için yalnız bir bahaneydi. Böylece özellikle bir akşam önce yağlı bir yemek yediyse, içinde öfkelenme arzusu duyuyor, o zaman da en yakın, en kolay bulunan bahaneden yararlanıyordu. Bu da Belova'nın sağırlığıydı.

Belova'ya odanın öbür ucundan alçak sesle bir şeyler söylemeye başlıyordu. Fısıldar gibi:

"Bence, hava şimdi biraz daha ılık," diyordu. Belova da:

"Elbet ya, gidilir," diye yanıt verince, öfkeyle: "Hay Tanrım! Ne sağır! Ne aptal kadın! Hay Tanrım!" diyordu kontes hemen.

Bir başka bahane de kontese kimi vakit kuru, kimi vakit nemli, kimi vakit iyice ezilmemiş görünen enfiyeydi. Böyle sinirlilik anlarından sonra safrası kabarıyor, yüzü sararıyordu ve hizmetçi kızlar artık kesin belirtilerden Belova'nın ne zaman sağ ulaşacağını, enfiye kutusunun ne vakit gene nemli olacağını, kontesin yüzünün ne zaman sapsarı kesileceğini önceden kestirebilir durumdaydılar. Kimi vakit safra kesesini çalıştırması gerektiği gibi, kimi vakit de henüz bozulmamış olan düşünme

yeteneğini kullanması gerekiyor, buna da pasyans açması olanak veriyordu. Ağlaması gerektiği vakit başvurduğu çare kontla uğraşmaktı. Kaygılanması gerektiği vakit, bahane olarak Nikolay'ı ya da onun sağlık durumunu buluyordu. Birini inciterek korumak arzusu duyunca, hemen Kontes Maria'yı ele alıyordu. Ses tellerini çalıştırması gerektiği vakit (ki bu çoğu zaman karanlık odada sindirimi sağlayan bir dinlenmeden sonra, saat yediye doğru olurdu) hep aynı öyküleri dinleyicilere anlatmak çaresine başvuruyordu.

Yaşlı kadının bu durumunu herkes anlıyordu; ama hiç kimse bundan söz etmiyor, herkes onun bu yeteneklerini kullanmak için elden gelen çabayı gösteriyordu. Kadının bu durumunu anladıklarını belli eden tek şey, Nikolay'ın, Piyer'in, Nataşa'nın ve Maria'nın seyrek olarak hüzünle, hafifçe gülümseyerek bakışmalarıydı. Ama bu bakışmalar yalnız bunu belirtmiyor bir başka şeye de işaret ediyordu. Kontes artık yaşamda kendisine düşen görevi yerine getirmişti. Artık bütün varlığı bir görüntüden başka bir şey değildi. Bu bakışlar, 'Günün birinde biz de onun gibi olacağız! Onun isteklerine boyun eğmek, bir vakitler çok değerli ve bizim gibi yaşam dolu olan ama şimdi zavallı bir varlık durumuna gelen bir insanı incitmemek, kendi tepkilerimizi bastırmak kıvanç verici bir şeydir' diyordu. Bakışlarının tek anlamı vardı: 'Ölümü bekleyiş!'

Yalnız ev halkı içindeki kötü ve aptal insanlar, bir de küçük çocuklar bunu anlamıyor ve bu yüzden kontesten uzak duruyorlardı.

XIII

Piyer'in karısı, konuk odasına girdikleri vakit, kontes, her zamanki gibi, büyük pasyans açarak zihnini çalıştırmak ihtiyacını duyuyordu. Bu yüzden Piyer, ya da Nikolay, eve döndüğü vakit, her zaman yaptığı gibi: 'Zamanı gelmişti, zamanı gelmişti oğlum. Gözlerim yollarda kaldı! Her neyse çok şükür!' dediği ve kendisine armağanlar verilince, gene alıştığı gibi: 'Önemli olan armağan değil, anmadır oğlum! Benim gibi bir yaşlıyı anıp armağan verdiğin için teşekkür ederim!' karşılığını verdiği halde, o anda memnun olmamıştı Piyer'in gelişine. Çünkü Piyer, onun büyük pasyansı bitirmesine engel olmuştu. Kontes, pasyansı bitirdi ve ancak ondan sonra armağanları açmaya koyuldu. Armağanlar, ince bir işçiliği olan, iskambil konulacak bir kutu, üzerinde çoban kızları resmi bulunan parlak, lacivert renkli Sevr porseleninden yapılmış, kapaklı bir çay fincanı, bir de Piyer'in Petersburg'da bir minyatürcüye ısmarladığı ve üzerinde ölen kontun resmi olan altın bir enfiye kutusuydu (Kontes, bunu çoktandır istiyordu). O sırada içinden ağlamak geliyordu! Bu yüzden resme aldırmaz bir tavırla baktıktan sonra daha çok iskambil kutusuyla ilgilendi:

"Tanrı senden razı olsun, oğlum! Beni sevindirdin! Derdimi unutturdun (Hep de böyle söylerdi). Ama en çok gelmene sevindim! Sen yokken burası ne hale geliyor bilemezsin! Hiç olmazsa karının kulağını çeksen! Nedir bu böyle? Sen yokken hırçınlaşıyor! Gözü hiçbir şeyi görmüyor."

Hep aynı alışılmış sözleri yineleyip duruyordu.

"Bak Timofeyevna, oğlum bize nasıl bir kutu getirmiş!"

Belova, armağanları övüyor, kendi basmasından da hayranlıkla söz ediyordu. Gerçi Piyer, Nataşa, Nikolay, Maria ve Denisof, kontesin yanında konuşulmaması gereken birçok şeyden söz edeceklerdi ama dilleri varmıyordu. Bunlardan onun yanında söz etmemelerinin nedeni, kontesten bir şey gizlemeyi istemeleri değildi; konuşmak istemiyorlardı, çünkü her şeyin o kadar gerisinde kalmıştı ki kontes, onun yanında herhangi bir şeyden söz açıldı mı, artık yerli yersiz bütün sorularına karşılık vermek, birkaç kez yinelenmiş olanları söylemek, falancanın öldüğünü, filancanın evlendiğini yeni baştan anlatmak gerekiyordu. Oysa bütün bunlar söylense de o gene aklında tutamazdı. Her zamanki gibi hepsi konuk odasında, semaverin başında oturuyorlardı ve Piyer, kontesin kendisi için de gereksiz ve hiç kimseyi ilgilendirmeyen sorularını yanıtlayarak, Prens Vasili'nin yaşlandığını, Kontes Maria Alekseyevna'nın selam söylediğini, kendisini unutmamasını istediğini ve buna benzer şeyleri anlatıyordu.

Hiç kimseyi ilgilendirmeyen ama kaçınılmaz olan bu konuşma çay saatinin sonuna kadar sürdü. Çay saatinde, semaverin durduğu ve Sonya'nın oturduğu yuvarlak masanın başına ailenin bütün büyükleri toplanırdı. Çocuklar, öğretmenleri, dadılar artık çaylarını içmişlerdi. Sesleri, yandaki oturma odasından geliyordu. Çay sofrasının başında, herkes yerinde oturuyordu; Nikolay, sobanın yanında küçük bir masanın başındaydı, çayını oraya getirmişlerdi; oturduğu koltuğun yanında, yerde Milka'nın yaşlanmış, yüzünün tüyleri büsbütün ağarmış, bu yüzden kara gözleri dışarıya fırlamış gibi görünen dişi yavrusu yatıyordu.

Kıvırcık saçları yarı yarıya ağarmış, bıyıkları ve favorileri beyazlaşmış olan Denisof, sırtında düğmeleri çözük general ceketi; Kontes Maria'nın yanında oturuyordu. Piyer, karısı ile yaşlı kontesin arasındaydı. Onun ilgi duyacağı ve anlayabileceği şeyleri anlatıyordu. Bir vakitler yaşlı kontesin

yaşıtları olan insanlardan ve genellikle herkesin ilgilendiği olaylardan söz ediyordu; bütün bunlar bir vakitler gerçekten var olan, canlı bir çevreye ilişkin olan şeylerdi ama şimdi o çevredeki insanların çoğu dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış, tıpkı kontes gibi yaşamları boyunca ektikleri tohumların meyvelerini toplayarak ömürlerinin son günlerini onun gibi geçirmeye çalışıyorlardı. Ama işte yaşıtları olan insanlar kontese olağanüstü denecek ciddi ve gerçek bir dünya gibi görünüyordu. Piyer'in heyecanlı heyecanlı konuşmasından, yaptığı yolculuğun ilgi çekici olduğunu, birçok şey anlatmak istediğini, ama kontesin yanında konuşmayı göze alamadığını anlıyordu Nataşa. Aile bireylerinden olmayan, bu yüzden de Piyer'in niçin böyle konuşmaktan kaçındığını anlamayan ve böyle konuşmasından hoşnut olmayan Denisof, Petersburg'da olup bitenlerle çok daha ilgileniyor, durup durup Piyer'i, ya kısa bir süre önce Semyonovski Alayı'nda geçen olayı, ya Arakçeyef'i ya da Kutsal Kitap Derneği konusunda bir şeyler anlatmaya zorluyordu, Piyer, kimi vakit onun bu baskısına boyun eğiyor, bir şeyler anlatmaya çalışıyordu ama, Nikolay ile Nataşa, her seferinde, Prens İvan ile Kontes Maria Antonova'nın sağlık durumundan söz açıyor, onu önceki konuya döndürüyorlardı.

Denisof:

"Nedir bu çılgınlıklar? Gosner ile Tatarinova gene aynı biçimde sürüp gidiyor mu?" diye sordu.

Piyer:

"Sürüp gidiyor ne demek?" diye bağırdı. "Hem de her zamankinden daha aşırı. Şimdi bütün hükümet, Kutsal Kitap Derneği'nden oldu."

Çayını içmiş olan ve herhalde yemekten sonra öfkelenmek için uygun bir bahane bulmak isteyen kontes:

"Ne demek bu, dostum?" diye sordu. "Nasıl oluyor da 'bütün hükümet öyle diyebiliyorsun,' anlamıyorum!"

Konuyu annesinin anlayabileceği bir dile nasıl çevireceğini bilen Nikolay, söze karıştı:

"Canım biliyorsunuz, anne, Prens Aleksandr Nikolayeviç Golitsin bir dernek kurmuştu. İşte söylediğine göre bu dernek, şimdi büyük bir güç durumuna gelmiş."

Piyer, önlemli davranmayı unutmuştu:

"Zaten Arakçeyef, bir de Golitsin! Şimdi bütün hükümet bunlar! Hem de ne hükümet! Her şeyin altında bir düzen görüyorlar, her şeyden korkuyorlar!"

Kontes, kırgın bir tavırla:

"İyi ama, Prens Aleksandr Nikolayeviç'in suçu ne? O çok saygıdeğer bir insandır! Kendisine daha Maria Antonovna'dayken rastlamıştım," dedi.

Herkes susunca daha da gücenmiş bir tavırla:

"Şimdi herkesi suçlamaya başladılar! İncil Derneği de olsa, bunda ne kötülük var?" diye sürdürdü sözünü.

Sonra ayağa kalktı (herkes hemen aynı şeyi yaptı.) ve sert bir tavırla kayar gibi yürüyerek oturma odasından kendi masasının başına gitti.

Egemen olan hüzünlü sessizlikte yandaki odadan gelen çocuk kahkahaları ve çocuk sesleri duyuldu. Çocuklar neşeli bir heyecan içindeydiler. Bütün seslerin arasından küçük Nataşa'nın sevinçle:

"Hayır, hayır," diye bağırdığı duyuldu birden.

Piyer, Kontes Maria ve Nikolay'la bakıştı (Nataşa'ya bakmayı gerekli bulmuyordu, çünkü onu zaten her zaman görüyordu). Mutlulukla gülümsedi:

"Ne güzel bir müzik bu!"

Kontes Maria:

"Herhalde Anna Makarovna çorabı bitirmiştir!" dedi.

Piyer, yerinden fırladı:

"Aman bir de ben gidip bakayım!"

Kapıda bir an durdu:

"Bu müziğe karşı niçin özel bir sevgi duyuyorum, biliyor musunuz? Bu sesler bana evin içinde her şeyin yerli yerinde olduğunu, düzenli gittiğini, herkesten önce haber verir. Ama sofaya girer girmez Andriyuşa'nın bir şeye kahkahalarla güldüğünü işittim. 'Eh madem öyle demek her şey iyi gidiyor' dedim kendi kendime."

Nikolay, Piyer'i destekledi:

"Ben de bu duyguyu bilirim! Şimdi benim oraya gitmem doğru olmaz. O çoraplar bana sürpriz olarak örülüyor."

Piyer, çocukların yanına gitti. O zaman kahkahalar, çığlıklar daha da şiddetlendi. İçeriden Piyer'in sesi duyuldu:

"Hadi bakalım! Anna Makarovna, buraya gelin! Ortaya! Ben komutu vereceğim. Bir, iki, üç dedim mi, hemen buraya gelip duracaksın. Seni kucağıma alacağım. Haydi bakalım, bir, iki..."

Bir sessizlik oldu.

"Üç!"

O zaman odadan çocukların azgın bir heyecanla inler gibi bağırdıkları duyuldu:

"İki, iki!" diye bağırıyorlardı.

Söz ettikleri şey iki çoraptı; bunları Anna Makarovna, şişle yalnız kendisinin bildiği bir yönteme göre örer ve her zaman örgü biter bitmez çocukların yanında çoraplardan birini öbüründen törensel bir hava içinde çıkarırdı.

XIV

Bu olaydan sonra çocuklar iyi geceler dilemeye geldiler. Herkesle öpüştüler. Dadılara, öğretmenlere, herkese iyi geceler dilediler, sonra dışarı çıktılar. İçerde yalnız Dessales ile öğrencisi kalmıştı. Dessales, fısıldayarak, öğrencisine üsteleyerek aşağıya inmesini söylüyordu.

Nikolenka Bolkonski, fısıldayarak:

"Hayır, Bay Dessales, kalmak için halamdan izin isteyeceğim," diye yanıt verdi.

Halasına yaklaştı:

"Halacığım! İzin verirseniz kalayım," dedi.

Bu yalvarışta bir heyecan ve coşkunluk vardı. Kontes Maria, ona baktı, sonra Piyer'e döndü:

"Burada olduğunuz zamanlar bir türlü ayrılamıyor."

Piyer, İsviçreli'ye elini uzattı:

"Size onu biraz sonra getireceğim, Bay Dessales, iyi geceler!" dedi ve gülümseyerek Nikolenka'ya döndü:

"Seninle hiç görüşmedik."

Sonra Kontes Maria'ya:

"Mari! Ne kadar ona benzemeye başladı." dedi.

Çocuk, kıpkırmızı oldu ve pırıl pırıl gözleriyle Piyer'e baktı:

"Babama mı?" diye sordu.

Piyer, başını salladı. Çocuklar yüzünden ara verdiği öyküye devam etti sonra.

Kontes Maria, kanaviçe işliyordu. Nataşa, gözlerini dikmiş kocasına bakıyordu. Nikolay ile Denisof, yerlerinden kalkıyor, çubuk getirilmesini istiyor, onları tellendiriyor; herkes semaverin arkasında, canının sıkıldığını belli eden bir tavırla, hiç yerinden kımıldamadan oturan Sonya'nın elinden çay alıyor, Nikolay'a sorular sorup duruyorlardı. Saçları kıvır kıvır, zayıf, çelimsiz çocuk, hiç kimsenin dikkatini çekmeden bir köşede oturmuş, zaman zaman, takma bir yakanın içinden uzanan incecik boynu üzerindeki başını çevirerek, o parlak gözleriyle Piyer'in bulunduğu yere bakmaktan başka bir şey yapmıyor, arada bir irkiliyor, sonra herhalde bambaşka, güçlü bir duygunun etkisiyle bir şeyler fısıldayıp duruyordu kendi kendine.

Konuşma, çok kimsenin iç siyasanın en ilgi çekici konusu saydığı, iktidarın en üst basamağındaki insanlara dair o günlerde ağızdan ağıza dolaşan dedikodular üzerinde dönüp duruyordu. Meslekteki başarısızlıkları düşüncesine göre aptallık saydıkları işleri öğreniyor ve Piyer'in sözleri üzerine öfkeli sert bir dille açıklıyordu düşüncelerini:

"Eskiden insanın bir şey yapabilmesi için Alman olması gerekiyordu, şimdiyse Tatarinova'yla dans

etmek ve Bayan Kulugney'e... Hechayd Ganzen ile ortaklarının kitaplarını okumak gerekiyor! Ah, elimde olsa, gene bizim aslan Napolyon'u bir salardım ki üzerlerine! Bütün o budalalıkları kafalarından silip atardı, inanın! Canım, asker olan Schwarz'a Semyonovski Alayı nasıl verilir? Bu ne biçim iş?" diye bağırıyordu.

Nikolay, Denisof gibi her şeyde bir kötülük aramak eğiliminde değildi; ama o da hükümet konusunda yargılarda bulunmayı çok önemli, çok ciddi bir şey sayıyor ve öyle sanıyordu ki, A'nın filanca bakanlığa, B'nin filanca ile genel vali atanması, çarın falanca, bakanın filanca şeyi söylemesi gibi işler çok önemliydi. Bu yüzden bunlarla ilgilenmeyi gerekli buluyor ve Piyer'e durmadan sorular soruyordu. Bu iki dinleyicinin sordukları sorular yüzünden konuşma bir türlü hükümetin üst tabakalarındaki insanlar konusunda dolaşan dedikodudan öteye geçmiyordu.

Ama kocasının bütün düşüncelerini ve konuşurken ne demek istediğini bilen Nataşa, Piyer'in çoktandır konuşmayı bir başka konuya yöneltmeye, içindeki saklı düşmanlığı açıklamaya çalıştığını, ama bunu bir türlü beceremediğini sezmişti. Oysa Petersburg'a bunun için, bu konuda yeni arkadaşı Prens Fedor'la tartışmak için gitmişti. Bu yüzden kocasına:

"Prens Fedor'la o iş ne oldu?" diye sorarak yardım etti.

Nikolay:

"Nedir o iş?" diye sordu.

Piyer, çevresine bakındı:

"Hep aynı şey! Hep aynı şey!" dedi. "Herkese göre, işler o değin kötü gidiyordu ki! Durumu öyle olduğu gibi bırakmak doğru değil. Bütün namuslu insanlar, ellerinden geldiğince bunlara karşı koymalı."

Nikolay, usulca kaşlarını çattı.

"Namuslu insanlar ne yapabilir ki?" dedi. "Zaten ne yapılabilir?"

"Ne mi yapılır? Söyleyeyim."

Nikolay:

"Çalışma odasına gidelim!" dedi.

Çoktandır çocuğa mama vermek için çağrılacağını varsayan Nataşa, dadının ona seslendiğini duyunca çocukların odasına gitti. Kontes Maria da onunla birlikte çıktı. Erkekler çalışma odasına gittiler. Nikolenka Bolkonski de, eniştesinin dikkatini çekmeden gitti oraya, kendisine pencerenin ve yazı masasının yanında gölgede bir yer bulup yavaşça oturdu.

Denisof:

"Peki sen olsan ne yaparsın?" diye sordu.

Nikolay:

"Hep hayal kurarlar böyle!" dedi.

Piyer, hiç oturmadan odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Arada bir duraklayarak, heceleri yuta yuta, hızlı el hareketleriyle:

"Bak şöyle yapmalı!" diyerek söze başladı. "Şöyle yapmalı! Petersburg'da durum şu: Çar, hiçbir işe karışmıyor. Kendisini bütün varlığıyla mistisizme kaptırmış (Şimdilerde hiç kimse mistisizmi hoşgörmüyordu). Onun tek aradığı şey, huzur! Huzuruysa o astığı astık kestiği kestik olan inanç ve yasa tanımaz insanlar verebilir. Yani Magnitski, Arakçeyef ve aynı türden olanlar. Şunu da kabul et ki eğer çiftliğin yönetimiyle kendin uğraşmayıp da yalnız huzurunu ararsan, kâhyan ne kadar zalim bir adam olursa amacına o kadar çabuk ulaşırsın, öyle değil mi?"

Bunu Nikolay'a dönerek söylemişti.

"Orası öyle, ama bunu niçin söylüyorsun?"

"Her şey mahvolur da ondan. Mahkemelerde rüşvet almış yürümüş. Orduda yalnız dayak geçerli; ispiyon, sürgün, hepsi var. Halkı eziyorlar, aydınları eziyorlar. Genç ve namuslu kim varsa hepsini mahvediyorlar! Bütün herkes işlerin artık böyle yürümeyeceğini görüyor. İlişkiler artık aşırı derecede gerilmiş. Günün birinde kesinlikle bir kopma olacak!"

Piyer, hükümetler kuruldu kurulalı her birinin işlemlerini dikkatle eleştiren insanların her zaman yaptıkları gibi konuşuyordu.

"Petersburg'da onlara bir tek şey söyledim."

Denisof:

"Kime söyledin?" diye sordu.

Piyer, ona, anlamlı bir tavırla kaşlarının altından baktı.

"Kime söylediğimi çok iyi biliyorsun. Prens Fedor ile bütün ötekilere! Kültüre hizmet etmek, toplumsal yardım işlerini dengelemek elbette yararlı şeyler. Böyle bir amaç çok güzel şey. Öbürleri de öyle; ama bugün içinde bulunduğumuz koşullarda başka şeylere gerek var."

Tam bu sırada Nikolay, içeride Nikolenka'nın olduğunu fark etti. Hemen asık bir yüzle çocuğa yaklaştı.

"Sen burada ne arıyorsun?"

Piyer, Nikolay'ı kolundan tuttu:

"Niçin üzerine varıyorsun, bırak kalsın!" dedi.

Sonra sözünü sürdürdü:

"Bunlar yetmez, dedim onlara. Şimdi başka şeylere gerek var dedim! Şimdi o gerilmiş tel neredeyse kopacak diye beklediğimiz bir sırada, hep bugünkü düzenin kesinlikle altüst olmasını beklerken, genel bir felakete karşı koyabilmek için, elden geldiğince safları sıklaştırmalı, omuz omuza vermeli! Bütün gençler, bütün güçler Petersburg'a yöneliyorlar, orada da ahlakları bozuluyor. Birini kadınlar baştan çıkarıyorlar, öbürünü pohpohlama, üçüncüsünü üne düşkünlük ve para. Bunları bulunca hepsi karşı saflara geçiyorlar. Sizin gibi benim gibi bağımsız özgür insanlar artık hiç kalmadı. Parola yalnız

iyilik etmek olmasın, bağımsızlık ve eylem olsun."

Nikolay, karısının yeğenini bıraktıktan sonra öfkeli öfkeli koltuğunu başka bir yere çekerek oturmuştu. Piyer'i dinlerken hoşnutsuzlukla kaşlarını çatarak öksürüyordu arada bir.

"Peki ama bu eylemin amacı ne olacak?" diye bağırdı. "Sonra hükümetle ilişkilerimiz ne olacak?"

"Onu da söyleyeyim! Bir yardımcı durumunda olacağız. Eğer hükümet izin verirse dediğim dernek gizli de olmayabilir. Hem de hükümete karşı olmak şöyle dursun, gerçek gelenekçilerden oluşmuş bir dernek olmalı. Tam anlamıyla bir centilmenler derneği durumuna gelmeli. Bunu, yalnız yarın Pugaçef gelip benim çocuklarımı da, senin çocuklarını da kesmesin ve Arakçeyef beni bir askeri bölgeye sürgün göndermesin diye yapıyoruz. El ele vermenin tek amacı herkesin iyiliğini ve herkesin güvenliğini sağlamaktır."

Nikolay, sesini yükselterek:

"İyi ama, şimdi, gizli bir dernek olduğuna göre, düşmanca ve zararlı tutumda bir dernektir. Bu bakımdan ancak kötü bir sonuç yaratabilir!" dedi.

"Niçin? Avrupa'yı kurtaran Tugend Bund'un (o zamanlar Avrupa'yı kurtaranın Rusya olduğunu düşünmeye bile yeltenemiyordu.) herhangi bir zararlı eğilimi oldu mu? Tugend Bund, iyilik etmek için kurulmuş bir birliktir; temeli sevgi ve karşılıklı yardımlaşmadır. Zaten İsa da çarmıhtayken bunu öğütlememiş miydi?"

Konuşmanın ortasında odaya giren Nataşa, kocasına sevinçle bakıyordu. Sevinci, onun söylediklerinden ileri gelmiyordu. Dahası sözleri onda bir ilgi uyandırmıyordu. Bütün bunlar ona aşırı derecede sıradan ve çoktandır bildiği şeyler olarak görünüyordu çünkü (Bunların nereden doğduğunu ve Piyer'in iç dünyasını bildiği için öyle sanıyordu). İçinde sevinç uyandıran, karşısında kocasının düşüncelerini herkese kabul ettiren yüzünü görmekti, hepsi bu.

Takma yakanın içinde uzanan incecik boyunlu, herkesin unuttuğu çocuk da sevinçle ve coşkun bir heyecanla bakıyordu Piyer'e. Onun her sözü yüreğine ateş düşürüyor, çocuk sinirli bir hareketle, kendisi de farkında olmadan eniştesinin masasında bulunan tüylü kalemlerle, balmumu parçalarını ufalayıp duruyordu.

"Durum hiç de senin düşündüğün gibi değil! Alman Tugend Bund'u da, benim önerdiğim dernek de şöyle."

Denisof'un, gür, kararlı sesi duyuldu:

"Ama kardeşim! Tugend Bund falan, bunlar Alman patatesçiliğine göre şeyler. Ben anlamam! Zaten adını bile doğru dürüst söyleyemem. Her şeyin berbat olduğunu, her şeyin sıradanlaştığını ben de kabul ediyorum. Yalnız Tugend Bund'u anlamıyorum. Eğer durumu beğenmiyorsanız, ayaklanma olsun. İşte bu! Bu olursa sizinle birlikteyim!"

Piyer gülümsedi. Nataşa güldü, ama Nikolay kaşlarını daha çok çattı ve Piyer'e hiçbir düzen değişikliğinin söz konusu olmayacağını, ileri sürdüğü bütün tehlikenin ancak hayalinde var olduğunu kanıtlamaya girişti. Piyer'se bunun tam tersini göstermeye çalışıyordu ve yetenekleri daha güçlü olduğu, daha kolay dönüştüğü için, Nikolay çıkmaza girdiğini anladı. Bu da onu çok öfkelendirdi. Çünkü, düşünceler yürüterek değil, bir mantık zincirinden daha güçlü bir sezişle kendi görüşünün

haklı olduğunu biliyordu. Gizemli bir hareketle ayağa kalkıp, çubuğu yerine yerleştirmeye çalıştı, sonradan bunu yapmayıp elinde tutarak:

"Ben sana bir şey söyleyeceğim!" dedi. "Sana bunu kanıtlayamam. Bir değişiklik olacak diyorsun. Ben bunu görmüyorum. 'Bu koşullara bağlı bir iş!' diyorsun. Sen en iyi dostumsun, bunu da biliyorum, ama sizler gizli bir dernek kurar, hükümete karşı eyleme geçerseniz, baştaki hükümet ne olursa olsun, biliyorum ki, görevim onun buyruklarına uymak olacaktır. Arakçeyef bana şu anda birliklerinizin üstüne yürüyüp kılıçtan geçirmemi buyursa bir saniye bile duraksamam, hemen işe girişirim! Ondan sonra sen beni istediğin gibi yargıla!"

Bu sözlerden sonra tedirginlik dolu bir sessizlik oldu. Önce Nataşa konuşmaya başladı; kocasını savunuyor, kardeşine saldırıyordu. Savunması güçsüz ve beceriksizceydi. Ama güttüğü amaca ulaştı. Konuşma yeniden başladı. Nikolay'ın son sözlerini söylediği düşmanca ve tatsız hava içinde konuşulmuyordu artık.

Herkes akşam yemeği için ayağa kalkınca Nikolenka Bolkonski, Piyer'e yaklaştı; solgundu. Aydınlık gözleri pırıl pırıldı:

"Piyer amca... siz... hayır... babam sağ olsaydı... düşüncelerinizi kabul eder miydi?" diye sordu.

Birden o konuşma sırasında çocuğun içinde duygu ve düşünce bakımından güçlü, karışık, kendine özgü ve hiçbir şeye bağlı olmayan bir duygu oluşumunun ortaya çıktığını anladı Piyer; ve bütün söylenenleri anımsayınca, çocuk bunları işittiği için canı sıkıldı. Bununla birlikte ona yanıt vermemeliydi. İsteksiz bir tavırla:

"Öyle sanıyorum ki, evet," diyerek çalışma odasından dışarı çıktı.

Çocuk başını eğdi ve işte o zaman ilk kez masanın üzerinde yaptıklarını fark etti. Kıpkırmızı oldu, Nikolay'a yaklaştı. Kırılmış balmumu ile tüylü kalemleri gösterdi:

"Enişte! Özür dilerim! Beni bağışla! Bunu istemeyerek yaptım."

Nikolay, öfkeyle irkildi. Balmumu ile kalem parçalarını masanın altına attı:

"Peki peki," dedi.

Sonra içinde uyanan öfkeyi güçlükle bastırarak çocuğa arkasını döndü:

"Zaten senin burada olman doğru değildi!"

XV

Akşam yemeğinde artık siyasetten, derneklerden konuşulmadı. Tersine, Nikolay'ın çok hoşlandığı bir konudan, 1812 yılı anılarından söz açıldı. Konuşmayı Denisof başlatmış, Piyer de çok tatlı, çok hoş konuşmuştu. Aralarında yakınlık bağları olan bu kişiler birbirlerinden çok dostça duygular içinde ayrılmış oldular böylece.

Nikolay, yemekten sonra soyunup çalışma odasında bekleyerek geç vakte kadar oyalanmış olan kâhyaya buyruklarını bildirdi, sırtında ropdöşambrla yatak odasına geldiği vakit, karısını yazı masasının başında buldu. Maria, bir şeyler yazıyordu.

Nikolay:

"Ne yazıyorsunuz, Mari?" diye sordu.

Prenses Maria, kızardı. Yazdıklarını kocası anlamayacak ya da hoş karşılamayacak diye korkuyor, ondan saklamak istiyordu. Bununla birlikte, kocası onu yazarken gördüğü ve açıklamak zorunda olduğu için memnun olmuştu. Kalemi bastıra bastıra, irice yazısıyla doldurduğu lacivert defteri ona uzattı:

"Bu benim güncem!" dedi.

Nikolay:

"Güncen mi?" diye sordu, biraz alaylı bir tavırla.

Defteri eline aldı.

Yazı Fransızca'ydı:

"Dört aralık. Biraz önce büyük oğlum Andriyuşa uyanmış. Ama giyinmek istememiş. Bu yüzden Bayan Louise, beni çağırttı. Andriyuşa, ayak diriyordu. Bayan Louise, onu korkutmaya çalışmış, onu bu Andriyuşa'yı daha çok kızdırmaktan başka bir işe yaramamış. O zaman işe karıştım. Onu bıraktım ve dadıyla birlikte öbür çocukları yataktan kaldırmaya başladım. Ona da kendisini sevmediğimi söyledim. Andriyuşa, uzun süre sustu. Bu işe şaşmış gibiydi. Sonra sırtında bir tek gömlekle fırladı, yanıma geldi ve hıçkıra hıçkıra öyle ağladı ki, uzun bir süre susturamadım. En çok beni üzdüğüne üzülüyordu; ama akşam olunca ona bir bilet verdiğim vakit, gene duygulandı ve ağlaya ağlaya beni öptü. Ona iyilikle her şey yaptırılabilir!"

Nikolay:

"O bilet dediğin şey ne?" diye sordu.

"Çocuklara her akşam, o gün büyüklere nasıl davrandıklarını belirten küçük küçük pusulalar vermeye başladım da."

Nikolay, o ışıklı gözlere şöyle bir baktıktan sonra, yaprakları karıştırmaya ve okumaya devam etti. Güncede çocukların yaşantısında, anneleri için dikkate değer ne varsa, hepsi çocukların karakterleri belirtilerek ya da terbiye konusunda genel düşünceler verecek biçimde anlatılıyordu. Aslında

önemsiz şeylerdi, anneye de, bu çocuklarla ilgili günceyi ilk kez okuyan babaya da hiç böyle görünmüyordu ama! Beş ekim günü şöyle yazılıydı:

"Mitya, sofrada yaramazlık etti. Babası, ona pasta verilmemesini söyledi. Pastayı vermediler. Ama Mitya, kendi pastalarını yerken onlara öyle zavallı, o değin açgözlü bir tavırla bakıyordu ki! Bence çocukları tatlıdan yoksun bırakarak cezalandırmak onlarda açgözlülük uyandırıyor. Nikolay'a söyledim."

Nikolay, defteri bırakarak karısına baktı. O ışıklı gözler, kendisine soru sorar gibi bakıyordu. (Günceyi olumlu bulmuş muydu, bulmamış mıydı?) Ama Nikolay'ın yalnız günceyi beğenmekle kalmayıp karısına hayranlık duyduğu konusunda en küçük bir kuşku olamazdı.

Nikolay, 'Belki de bunu böyle bilmişçesine yapmamak gerekirdi; belki de hiç gerekli olmayan bir şey,' diye düşünüyordu. Ama yalnız çocukların ahlak bakımından iyiliğini amaç edinen bu yürekli çaba, bu sonsuz ruhsal gerginlik, onda hayranlık uyandırıyordu. Nikolay, duygusunun bilincine varabilseydi, karısına beslediği o sarsılmaz, o sevecen ve gurur dolu sevginin temelinde, karısının yaşadığı o yüksek ahlak dünyasının, ulaşılmaz saydığı ve o duygu dünyasının uyandırdığı bir şaşkınlık bulunduğunu anlardı.

Karısının bu kadar akıllı, bu kadar iyi olmasıyla gururlanıyor, kendi iç dünyasının onunla karşılaştırılamayacak oranda alt düzeyde bulunduğunu anlıyor, bundan ötürü de derin bir sevinç duyuyordu.

Önem verdiğini belirten bir tavırla:

"Çok, çok beğendim, yavrum!" dedi.

Kısa bir süre sustu, sonra sözünü tamamladı:

"Ama ben demin kötü davrandım. Sen çalışma odasında yoktun. O arada Piyer'le tartıştık, durup dururken fazla heyecana kapıldım. İnsan kimi vakit kendini tutamıyor. Piyer öyle çocuksu ki. Eğer Nataşa, dizginlerini sıkı tutmasa, kim bilir başına neler gelir! Petersburg'a niçin gitti, düşünebilir misin? Meğer orada çalışmalarda bulunmuşlar."

Kontes Maria:

"Biliyorum canım, Nataşa bana anlattı," dedi.

Nikolay, tartışmayı düşününce gene alevlendi:

"Canım, ne biliyorsun? Her namuslu insanın görevi hükümete karşı gelmekmiş! Beni buna inandırmak istiyor. Çünkü ortada bir yemin ve görev sorunu var. Sen orada bulunmadığın için öyle üzülüyorum ki! Hepsi üstüme vardılar. Denisof da, Nataşa da. Nataşa adamı çileden çıkarır. Aslına bakarsan Piyer'i avcunun içinde tutuyor. Ama iş tartışmaya geldi mi, kendine özgü sözler bulamıyor. Piyer'in sözlerini yineleyip duruyor hep."

Nikolay, bu son sözü kimi vakit kendisine en yakın olanları, en çok sevdiklerini bile yargılamaya yönelten bir içgüdüye kapılarak söylemişti. Nataşa için söylediklerini sözcüğü sözcüğüne karısı üzerine de söyleyebileceğini unutuyordu o anda.

Kontes Maria:

"Evet, ben de fark ettim bunu," dedi.

"Ben ona görevin ve yeminin her şeyden üstün olduğunu söyleyince, bana neler kanıtlamaya kalkıştı bilemezsin! Ne yazık ki orada bulunamadın! Orada olsaydın ne derdin?"

"Bence bu konuda tam anlamıyla haklısın. Nataşa'ya da öyle söyledim. Herkesin acı çektiğini, acılar içinde kıvrandığını, ahlaksızlığa düştüğünü, görevimizin insan kardeşlerimize yardım etmek olduğunu söylüyor Piyer. Elbette haklı. Ama unutuyor ki bizim, Tanrı'nın gösterdiği daha önde gelen kimi görevlerimiz var; kendimizi sakınmayabiliriz ama çocukları tehlikeye atamayız!"

Nikolay:

"Tamam tamam! Ben de ona aynı şeyleri söyledim!" dedi.

Gerçekten, aynı şeyi söylediğini sanıyordu.

"Ama o hep kendi düşüncesinde üsteledi. İnsan kardeşlerinize sevgiden, Hıristiyanlıktan söz etti. Üstelik bunları çalışma odasına gizlice giren ve orada her şeyi kıran Nikolenka'nın yanında söyledi."

Kontes Maria:

"Ah, biliyor musun, Nikolay, Nikolenka beni çoğu zaman öyle üzüyor ki!" dedi. "Eşi az bulunur bir çocuk. Kimi vakit kendi çocuklarıma bakarken onu unutuyorum diye korkuya kapılıyorum. Hepimiz çoluk çocuk sahibiyiz. Hepimizin, herkesin yakını var; ama onun hiç kimsesi yok. O her zaman yapayalnız, her zaman kendi düşünceleriyle baş başa..."

"Yok canım! Onun yüzünden kendini suçlamaya hakkın yok sanıyorum. En sevecen anne, kendi çocuğu için bile senin ona eskiden de, bugün de yaptıklarını yapamaz. Ben bu bakımdan memnunum elbette! Nikolenka, tatlı, hoş bir çocuk. Biraz önce, Piyer'i kendini yitirmiş gibi dinliyordu. Sonra akşam dışarı çıktığımız sırada bir de baktım ki, masamda ne varsa hepsini paramparça etmiş! Düşünebiliyor musun? Ama hemen bunları kendisinin yaptığını açıkladı. Yalan söylediğini hiç görmedim zaten. Tatlı, hoş bir çocuk!"

Gerçekte Nikolenka'dan pek hoşlanmıyor, öyleyken her fırsatta her zaman sevimli bir çocuk olduğunu söyleme isteğini duyuyordu.

Kontes Maria:

"Ne yapsam annesinin yerini tutamam," dedi. "Bunu duyumsuyorum. Arada fark var, o da bunu duyumsuyor ve bu beni üzüyor. Nikolenka olağanüstü bir çocuk; ama gene de onun için çok korkuyorum. Arkadaşları olsaydı, kendisi için çok zararlı olurdu."

Nikolay:

"Eh, pek uzun süre beklemen gerekmeyecek, bu yaz onu Petersburg'a götüreceğim," dedi.

İstemeden yarıda bıraktığı o çalışma odasındaki konuşmayı anlatmaya koyuldu sonra gene, heyecanla:

"Evet, Piyer zaten her zaman fazla hayale kapılan bir insandı. Şimdi de öyle. Canım, Arakçeyef iyi

bir insan değilmiş, falan filan. Bana ne? Evlendiğim sırada borcum gırtlağıma değinken ve bundan ötürü beni neredeyse hapse atacakları sırada, üstelik annem de bunları görebilecek, anlayabilecek durumda değilken bütün bu işler beni ne kadar ilgilendirirdi? Hem sonra sen varsın... çocuklar var... işlerim var. Yani ben sabahtan akşama iş peşinde uğraşıp didiniyorsam, bunu kendi keyfim için mi yapıyorum? Hayır, biliyorum ki, annemin huzur içinde olması için, çocukları benim gibi yoksul bırakmamak için bunu yapmak zorundayım."

Kontes Maria, ona, insanın yalnız ekmekle doymayacağını, o işlere aşırı önem verdiğini söylemek istiyordu, ama biliyordu ki bunu söylemek gereksiz, yararsız bir şey olacaktı. Yalnız kocasının elini tutup öptü. Nikolay, karısının bu davranışını, bir destekleme ve düşüncelerini bir kabul ediş saydı. Bir süre hiç konuşmadan düşündükten sonra düşüncelerini yüksek sesle belirtmeye başladı:

"Biliyor musun, Mari! Biraz önce İlya Mitrofaniç (bu, bütün işleri yöneten kâhyaydı), Tambovskaya köyünden geldi; anlattığına göre orman için şimdi seksen bin veriyorlarmış."

Heyecanlı bir yüzle, kısa bir süre sonra Otradnoye çiftliğini geri alabileceğinden söz etmeye başladı.

Kontes Maria, kocasını dinliyor, kendisine söylediği her şeyi anlıyordu. Nikolay, böyle yüksek sesle düşünür gibi konuşurken, bir ara durup ona biraz önce ne dediğini sorarsa, o anda başka şeyler düşündüğünü sezerse kızardı. Ama onu dinlemek için büyük bir çaba göstermek zorunda kalıyordu. Çünkü anlattıkları kendisini ilgilendirmiyordu. Gözlerini kocasından ayırmıyor ve bir şey düşünmekten çok, başka şeyler duyumsuyordu. Kendisinin duyumsadıklarını anlaması mümkün olmayan bu adama karşı, ondan çok daha fazla şeyler kavradığı için kendisinden daha zayıf durumda gördüğü erkeğe karşı, uysal, sevecen ve hemen hemen tutkuyla karışık bir sevgi duyuyordu. Bütün varlığını saran ve kocasının tasarladığı planların ayrıntılarına girmesine engel olan bu duygudan başka, Nikolay'ın o sırada anlattıklarıyla hiç ilgisi olmayan düşünceler de vardı aklında. Yeğenini düşünüyordu; Nikolay'ın, Piyer'in konuşması sırasında çocuğun heyecana kapıldığı konusunda anlattıkları onu çok şaşırtmıştı. Nikolenka'nın yumuşak ve duygulu karakterinin ayrı ayrı yönlerini düşünüyor, bu sırada aklına kendi çocukları geliyordu. Yeğenini kendi çocuklarıyla karşılaştırıyordu. Nikolenka'ya karşı duygularında eksik bir şey olduğunu hüzünle anlıyordu.

Bu farklılığın, kimi vakit, çocuğun yaşından ileri geldiğini düşünüyordu; ama gene de ona karşı suçlu olduğunu hissediyor, içinden, davranışlarını düzelteceğine ve olanaksız bir şeyi yapacağına, yani hem kocasını, hem çocuklarını, hem Nikolenka'yı, hem de dünyadaki bütün insanları, tıpkı İsa'nın bütün insanlığı sevdiği gibi seveceğine söz veriyordu. Hep sonsuz, ölümsüz ve iyi olana yönelikti ruhu Kontes Maria'nın. Hiçbir zaman huzur bulamamasının nedeni buydu. Yüzünde, gizlemeye çalıştığı bir duygu, bedenin ağırlığı altında ezilen bir ruhun derin acısını yansıtan bir anlam belirmişti. Nikolay, ona baktı. Tanrım o ölürse ne olacağız? Yüzü böyle olduğu vakit, hep bunu düşünürüm!' diye geçirdi aklından. Sonra gidip tasvirin önünde durdu ve akşam duasına başladı.

XVI

Kocasıyla baş başa kalan Nataşa da, Piyer'le, genellikle her kadının konuştuğu gibi, yani olağanüstü bir açıklıkla konuşmaya başlamıştı gene. Birbirlerinin düşüncelerini telaşla, hem de mantığın bütün ilkelerine aykırı olarak, yargıların ve akıldan çıkarılan sonuçlarla bir düşünce zincirinin aracılığı olmadan, bambaşka, kendilerine özgü biçimde açıklıyorlardı. Kocasıyla böyle konuşmaya öyle alışmıştı ki, aralarında her şeyin yolunda gitmediğini, en kesin bir biçimde belirten şey, Piyer'in düşüncelerini bir mantık zinciri içinde açıklamaya başlaması oluyordu. Nataşa, Piyer bir şeyler kanıtlamaya, akıllı uslu ve sakince konuşmaya başlar, kendisi de ona uyarsa bu tür konuşmanın eninde sonunda onları bir dargınlığa götüreceğini biliyordu kesinlikle.

Daha baş başa kaldıkları anda Nataşa, mutluluk dolu gözlerini iri iri açarak yavaşça kocasına sokulmuş, birden başını tutarak göğsüne bastırmıştı:

"Şimdi artık benimsin! Bütün varlığınla benimsin! Benimsin! Artık bir yere gidemezsin!" demişti.

Aralarında bütün mantık ilkelerine aykırı olan konuşma o anda başlamıştı. Mantığa aykırıydı, çünkü aynı anda bambaşka, birbiriyle hiç ilgisi olmayan konulardan söz ediyorlardı, ama aynı anda birçok şeyleri tartışma, anlayışlarını azaltmak şöyle dursun, birbirlerini tam anlamıyla anladıklarını gösteren en kesin işaretti. Bir düşte, o düşü yöneten duygudan başka her şey nasıl gerçeğe aykırı, anlamsız ve birbirine karışmış görünürse, aklın bütün ilkelerine aykırı olan bu konuşmada da sözler değildi anlamlı ve açık olan; bu sözleri yöneten duyguydu.

Piyer'e, kardeşlerinin yaşantılarını anlatıyor, Piyer yokken ne kadar acı çektiğini, Mari'ye karşıysa daha da derin bir sevgi beslemeye başladığını ve onun her bakımdan kendisinden çok da iyi olduğunu söylüyordu. Nataşa, içtenlikle Mari'nin kendisinden üstün olduğunu söylüyor, öyleyken Piyer'den her şeye karşın özellikle Petersburg'da çok kadın gördükten sonra, Mari'ye de, başka türlü kadınlara da, onu yeğlediğini yinelemesini üsteleyerek istiyordu.

Piyer, Nataşa'nın sözlerine karşılık, kendisi için Petersburg'da suarelere katılmanın, bayanların da bulunduğu şölenlere gitmenin zor katlanılır bir şey olduğunu anlattı.

"Meğer bayanlarla konuşmayı büsbütün unutmuşum. Açıkçası yanlarında canım sıkılıyor. Kaldı ki, yapacak pek çok işim vardı."

Nataşa, ona, üsteleyerek bakıyor:

"Mari öyle tatlı kadın ki," diyordu. "Çocukları çok iyi anlıyor. Onların içini okur gibi. Örneğin dün, Mitenka şımarıklık etmeye başlamıştı..."

Piyer, sözünü kesti:

"Ah, babasına öyle benziyor ki!"

Mitenka'nın Nikolay'a benzediğine Piyer'in niçin değindiğini Nataşa anlıyordu. Kaynıyla yaptığı tartışmayı anımsamak tedirginlik veriyordu ona. Bu konuda Nataşa'nın düşüncesini öğrenmek istiyordu.

Nataşa, Piyer'in sözlerini yineleyerek:

"Nikolay'ın çok zayıf bir yönü var; eğer bir şey genel kabul görmüyorsa kendisi ona dünyada onay vermez. Bense anlıyorum, sen bu konuya kariyer açmak için önem veriyorsun."

Piyer:

"Hayır, Nikolay için en önemli şey, düşünce yürütmek, bunlardan sonuçlar çıkarmak," dedi. "Bu, ona göre bir eğlence, hemen hemen yalnız vakit geçirmek için bir şey. Bak, şimdi bir kitaplık kuruyor. Kendi kendine de ortaya bir kural koymuş. Satın aldığı bir kitabı okumadan bir yenisini almıyor. Sismondi'yi, Rousseau'yu, Montesquiu'yü okuyor."

Bu sözleri gülerek söylemişti. Sonra biçemini yumuşatmaya çalıştı:

"Onu ne değin sev..." diyecek oldu.

Ama Nataşa, ona, bunu söylemesinin gereksiz olduğunu duyumsattırarak sözünü hemen kesti:

"Yani sence, onun gözünde düşünce yürütmek yalnız bir eğlence?"

"Evet, oysa benim açımdan onlardan başka her şey eğlence. Ben Petersburg'dayken herkesi düşte görüyor gibiydim. Aklıma bir düşünce saplandı mı artık geriye kalan her şey bana yalnız bir eğlence oluyor..."

"Ah; ne yazık! Çocuklarla nasıl selamlaştığını görmedim. En çok hangisi sevindi? Herhalde Liz, değil mi?"

Piyer:

"Evet," dedi.

Zihnini uğraştıran konuya döndü sonra:

"Nikolay, düşünmemiz gerekiyor, diyor. Ama ben bunu yapamıyorum. Daha Petersburg'dayken (Bunu sana açıklayabilirim.) ben olmasam her şeyin parçalanacağını düşünüyordum. Her biri bir yana çekiyordu. Ama hepsini birleştirmeyi başardım ben. Hem sonra benim düşüncem o kadar sade, o kadar açık ki... filancaya, falancaya karşı koyalım demiyorum ki ben! Biz de yanılabiliriz. Ben, iyilik yapmayı sevenlerle el ele tutuşalım diyorum, hepsi bu! Varsın bir tek sancağımız olsun. O da iyilik etmeye yönelik eylem olsun. Prens Sergey sevimli, akıllı bir adamdır."

Nataşa, Piyer'in yüce bir düşünce ardında olduğundan kuşkusu yoktu. Yalnız bir şey onda çekingenlik uyandırıyordu. Piyer'in kocası olmasıydı, bu da, 'Bu değin önemli ve toplum için bu kadar gerekli insan, aynı zamanda benim kocam! Öyle şey olur mu?' diyordu kendi kendine. 'Nasıl oldu bu?'

İçindeki bu kuşkuyu ona açmak istiyordu. Kendi kendine, 'Acaba onun gerçekten herkesten daha akıllı olduğuna karar verebilecek olanlar kimlerdi?' diye soruyor, Piyer'in çok saygı duyduğu kişileri hayalinde bir bir canlandırıyordu. Kocasının anlattığına göre bütün bu insanlar arasında hiç kimseye Platon Karatayef'e duyduğu kadar saygı duymamıştı.

"Ne düşünüyorum, biliyor musun?" dedi. "Platon Karatayef aklıma geldi. Bu durumda o ne yapardı? Senin bu tutumunu doğru bulur muydu?"

Piyer, bu soruya hiç şaşmadı. Karısının aklından geçenleri anlıyordu.

"Platon Karatayef mi?" diye sordu.

Sonra içtenlikle, 'Acaba Karatayef, bu konuda nasıl bir yargıda bulunurdu?' sorusunun yanıtını bulmak istiyormuş gibi düşündü bir an:

"O, bu işleri hiç anlamazdı," dedi. "Bununla birlikte gene de sanıyorum ki desteklerdi beni."

Nataşa:

"Seni deli gibi seviyorum!" dedi birden. "Deli gibi! Deli gibi!"

Piyer, gene biraz düşündü, sonra:

"Hayır, bu işi doğru bulmazdı!" dedi. "O, daha çok bizim aile yaşantımızı doğru bulurdu. Her şeyde bir düzen, bir mutluluk, bir huzur görmek isterdi. Ona yaşantımızı gururla göstermek isterdim. Bak sen ayrılıktan söz ediyorsun. Oysa inanmazsın, ayrıldıktan sonra kavuşunca sana karşı bambaşka bir şey duyuyorum."

Nataşa:

"Bak hele," diye söze başlayacak oldu.

"Hayır, anlatamadım. İçimizdeki sevgi hiçbir zaman sönmüyor, insan bundan daha fazla sevemez; ama ayrıldıktan sonra kavuşunca bambaşka bir şey oluyor... evet... dediğim gibi."

Sözünü bitirmedi, çünkü karısıyla göz göze gelmişti. Bu bakış geri kalan her şeyi Nataşa'ya anlatmış oldu. Nataşa, birden:

"Bir de balayından söz ederler, asıl mutluluğun evliliğin ilk evresinde olduğunu ileri sürerler. Ne saçma şey! Tersine bizim iyi zamanımız şimdi. Yalnız sen gitmeden önce, nasıl tartıştığımızı anımsar mısın? Her zaman da ben haksız çıkardım. Her zaman ben! Ama niçin tartışırdık, anımsamıyorum bile."

Piyer, gülümsedi:

Nataşa, bayağı bağırdı:

"Söyleme, bundan nefret ediyorum!"

Gözlerinde soğuk, öfkeli bir kıvılcım parladı. Bir an sustu, sonra:

"Onu gördün mü?" diye sordu.

"Hayır, görmedim! Zaten görsem de tanımazdım."

Sustular, Nataşa, üzerindeki bulutlu havayı dağıtmak istediğini belli ederek:

"Ah, biliyor musun?" dedi. "Demin çalışma odasında konuştuğun vakit sana bakıyordum da, inan, oğlan sana tıpatıp benziyor. Hık demiş burnundan düşmüş. (Oğlundan 'oğlan' diye söz ederdi.) Eyvah, zamanı geldi... yanına gitmeliyim... geldi ya... Oysa gitmek zorunda oluşum üzüyor beni."

Birkaç saniye sustular. Birden aynı anda birbirlerine döndüler ve gene bir ağızdan konuşmaya başladılar. Piyer, kendisinden memnunluk duyduğunu belirten bir heyecanla, Nataşa'ysa sessiz bir

gülümseyişle konuşuyordu. Giderken çarpıştılar, birbirlerine yol vererek bir an durakladılar:

"Hayır, önce sen söyle! Neydi? Bu, Petersburg'da başarılı olduğu konusunda kendisinden hoşnutluğunu belirten bir sözdü. Ona öyle geliyordu ki, bütün Rus ulusuna, dahası bütün dünyaya yeni bir yön vermek kendisine düşüyordu o anda.

"Demek istiyordum ki, çok büyük sonuçlar doğuran bütün düşünceler, her zaman, sıradan şeylerdir. Bütün düşüncem şu: eğer kötü insanlar birbirine bağlıysa ve birleşince bir güç oluşturuyorlarsa, dürüst insanların da aynı şeyi yapmaları gerekir. Bu kadar basit işte."

"Anladım."

"Peki sen ne söylemek istiyordun?"

"Benim söyleyeceklerim saçmaydı."

"Zararı yok, gene de söyle!"

Nataşa'nın gülümseyişi yüzünü daha da aydınlatmıştı:

"Bir şey değil, canım, saçma sapan şeyler işte! Yalnız sana Petya'yı anlatmak istiyordum. Biraz önce dadı onu benden almaya gelmişti. Güldü, gözlerini yumdu ve bana iyice sokuldu. Herhalde öyle yaparak ondan saklandığını sanıyordu. Öyle tatlı şey ki! İşte bak, ağlıyor. Neyse, şimdilik gideyim!"

Bunu söyledikten sonra odadan çıktı.

O sırada Nikolenka Bolkonski'nin dairesinde, yatak odasında her zamanki gibi kandil yanıyordu (Çocuk karanlıktan korkuyordu. Bu huyundan bir türlü vazgeçirememişlerdi). Dessales, dört yastık üzerinde yüksekçe yatıyor, bir Romalı burnunu andıran burnundan hep aynı düzende sürüp giden horultular geliyordu. Biraz önce soğuk terler dökerek uyanan Nikolenka, gözlerini iri iri açmış, yatağında oturuyor, önüne bakıyordu. Onu korkunç bir düş uyandırmıştı. Kendisini ve Piyer'i, Plütark'ın kitabında resimlerini gördüğü miğferlerden giymiş olarak görmüştü düşünde. Piyer amcayla birlikte koca bir ordunun önünde yürüyorlardı. Bu ordu, Dessales'in Bakirenin Oğlu, İsa, dediği, güzün de havayı dolduran örümcek ağları gibi beyaz, eğri çizgilerden oluşmuştu. Tıpkı bu incecik teller gibi, yalnız biraz daha sık, bir şey vardı önde. O da 'ün'dü. Piyer amcayla birlikte hafif adımlarla kıvanç içinde gittikçe amaçlarına yaklaşıyorlardı. Birden onları yürüten eller, güçlerini yitirmeye, karışmaya başlamıştı; bir ağırlık duygusu uyanmıştı içlerinde.

Sonra Nikolay İlyiç enişte, gözdağı verici, sert bir tavırla, karşılarına dikilmişti. Kırılmış balmumu ve kalem uçlarını göstererek:

"Bunu siz mi yaptınız?" diye sormuştu. "Ben sizi severim ama Arakçeyef, bana buyurdu, bu yüzden kim bir adım atarsa onu öldüreceğim!"

Nikolenka, arkaya, Piyer'e bakmıştı; ama artık Piyer yoktu. Babası Prens Andrey olmuştu Piyer ve babası bir yüz, bir biçim olarak görünmüyordu. Ama oradaydı ve Nikolenka ona bakarken sevgisinin çok zayıf olduğunu duyumsuyordu. Gücü tükenmiş gibiydi. Sanki kemikleri yoktu. Bedeni de sıvı hale gelmişti. Babası onu okşuyor, ona acıyordu. Ama Nikolay İlyiç enişte, gittikçe daha çok üzerlerine geliyordu. Nikolenka içinde bir dehşet duygusu duymuş ve birden uyanmıştı.

Kendi kendine, 'babamdı, babamdı!' diye düşündü. (Evde, babasının kendisine çok benzeyen iki resmi bulunduğu halde, hiçbir zaman Prens Andrey'i bir insan olarak göremiyordu Nikolenka.) Yanımda olan babamdı ve beni okşuyordu. Yaptığımı doğru buluyordu. Piyer amcayı da destekliyordu. "Ben Piyer amcam ne derse onu yapacağım. Azize Mutziy Szelova elini yakmıştı! Benim de niçin onun gibi bir yaşamım olmasın sanki! Biliyorum, onlar okumamı istiyorlar. Okuyacağım. Ama bir gün okumayı bırakacağım, o zaman bu işleri yapacağım. Tanrı'dan bir tek şey diliyorum. Benim başıma da Plütark'ın adamlarının başına gelen şeyler gelsin; ben de onlar gibi davranayım. Dahası onlardan daha iyi davranacağım. O zaman herkes, benim nasıl bir insan olduğumu öğrenecek! Herkes beni sevecek! Herkes bana hayran kalacak!"

Nikolenka, birden göğsünün sıkıştığını duyumsadı, hıçkırıklarla ağlamaya başladı.

Dessales'in sesi duyuldu:

"Rahatsız mısınız?"

Nikolenka:

"Hayır," diye karşılık verdi.

Kendini yastığın üzerine bıraktı. Dessales'i düşünerek içinden, 'O iyi yürekli, sevecen bir insan, onu seviyorum,' dedi. 'Ama Piyer Amca! O ne büyük, ne müthiş bir insan! Ya babam? Babam! Babam! Evet, öyle şeyler yapacağım ki babam bile benden hoşnut olacak.'

DOKUZUNCU BÖLÜM

I

Tarihin konusu, halkların ve insanlığın yaşamıdır. Ama değil bütün insanlığın, bir tek halkın bile yaşamını doğrudan doğruya kavramak ve sözle anlatmak olanaksız gibidir.

Bir ulusun, kavranması olanaksız görünen yaşamının özüne inmek, onu tanımlamak için, eski çağlardaki bütün tarihçiler hep aynı yöntemi kullanmışlardır. Hepsi, ulusları yöneten tek tek insanların eylemlerini anlatmışlardır; bu eylemler, onlara göre, bir halkın bütün eylemini yansıtmaktadır.

Bu tek tek insanların nasıl olup da halkları kendi istençlerine göre hareket etmeye zorladıkları ve bu tek tek insanların istençlerini yöneten şeyin ne olduğu sorusuna da yanıt vermiştir eski tarihçiler. Birinci soruya verdikleri yanıta göre, tanrısal bir varlığın istencini kabul ediyorlar ve o istenç halkların yazgısını, insanların içinden seçilmiş bir tek insanın istencine bağlıyorlar. İkinci sorunun yanıtına göre, kabul edilen tanrısal varlık, insanların arasından seçtiği bireyi halkın istencini daha önceden saptanmış bir amaca doğru yöneltmekle görevlendirilmiştir.

Eskilere göre bu, tanrısal varlığın insanların eylemlerine doğrudan doğruya katıldığı inancıyla çözümlenmiş oluyor.

Yeni tarih kuramı bütün bu anlayışları bir yana bırakmıştır. Öyle sanılır ki yeni tarih, eskilerin, tanrısal bir varlığa boyun eğdikleri ve ulusların belirli bir amaca yöneltildikleri konusundaki inanışlarını yadsıdıktan sonra, iktidarın belirtilerini değil de onu doğuran nedenleri araştırmalıydı. Ama yeni tarih bunu yapmamıştır; eskilerin görüşlerini yadsıdıktan sonra onların izinden yürümekten başka bir şey yapmamıştır gerçekte.

Yeni tarih, tanrısal bir güce sahip ve doğrudan doğruya tanrısal bir varlığın istenciyle yönetilen insanların yerine ya olağanüstü, insanüstü yetenekleri olan kahramanları ya da hükümdarlardan gazetecilere, çeşit çeşit özellikleri bulunan kişileri koymuş, kitleleri yönetenlerin bunlar olduğunu ileri sürmüştür.

Eski tarihçilerin, halkların Tanrı'nın istencine uygun amaçları olarak kabul ettikleri, dahası bütün insanlığın amacı olarak gösterdikleri İbraniler'in, Romalılar'ın ve Yunanlılar'ın güttükleri amaçlar yerine, yeni tarih kendisinin ortaya attığı amacı koymuş, sonra da bunun, Fransız, Alman ve İngiliz uluslarının mutluluğu, dahası en yüce anlamıyla bütün uygarlığın iyiliği için ortaya atıldığını ileri sürmüştür. Bununla da, çoğu zaman, büyük kıtanın yalnız kuzeybatısında küçük bir köşeyi kaplayan halklar kast edilmiştir elbet.

Eskilerin inanışlarını yadsıdıktan sonra, onların bu inancı yerine yeni bir görüş ortaya koymamıştır yeni tarih; tersine, mantık durumu inceleyerek, çarların sözüm ona tanrısal gücünü ve eskilerin yanlış

inanışlarını yadsıyan tarihçileri başka bir yoldan aynı noktaya götürmüştür: 1) Halkların tek tek insanlarca yönetildiğine ve, 2) Halkların ve bütün insanlığın yönetildiği belirli bir amacın bulunduğuna inanmak.

Gibbon'dan Buckle'a, en yeni tarihçilerin bütün yapıtlarında varmış gibi görünen çelişkiye karşın ve görüşleri yeni olduğu halde, hepsinin temelinde bu iki eski ilke yer almaktadır.

Bu kez tarihçi, insanlığı yöneten ayrı ayrı kişilerin eylemlerini kendi görüşlerine göre anlatır. Bir tarihçiye göre, insanlığı yönetenler, hükümdarlar, komutanlar, bakanlardır; bir başkasına göreyse hükümdarlar ve konuşmacılardan başka bilginler, reform savunucuları, filozoflar ve şairlerdir, ikincisi: İnsanlığın yöneldiği amacı bildiğini ileri süren tarihçi. Oysa birine göre bu amaç, Roma, İspanya ya da Fransa devletlerinin yücelmesi, bir başkasına göreyse özgürlük, eşitlik ya da Avrupa adı verilen ve dünyanın küçücük bir yerini kaplayan bölgede belirli bir uygarlığın oluşturulmasıdır.

1789'da Paris'te bir ayaklanma başlıyor; bu ayaklanma büyüyor, taşıyor, dalgalanıyor ve kendi halklarını batıdan doğuya doğru akınlarıyla somutlaştırıyor. Bu eylem birkaç kez doğuya yöneliyor ve orada doğudan batıya yönelen karşı eylemle çatışıyor; 1812 yılında bu çatışma en son sınırına, yani Moskova'ya kadar sürüp gidiyor; sonra da doğudan batıya, şaşılacak bir simetriyle ona büsbütün karşıt bir eylem ortaya çıkıyor ve gene tıpkı birincisi gibi, bu da peşinden orada bulunan halkları sürüp götürüyor. Sonunda karşıt olan eylem, batıdan gelen eylem doğduğu noktaya, Paris'e varıyor ve orada duruluyor.

Bu yirmi yıllık dönem içinde, sayısız denecek kadar çok tarla sürülmemiş durumda bırakılıyor, evler yakılıyor; ticaret yönünü değiştiriyor; milyonlarca insan yoksullaşıyor, milyonlarca insan zenginleşiyor ya da oradan oraya taşınıyor ve insan kardeşlerine karşı sevgi duymayı bir yasa sayan milyonlarca Hıristiyan birbirlerini öldürüyorlar.

Ne anlama geliyor peki bunlar? Bütün bunlar niçin ortaya çıkmıştır? İnsanları, evleri yakmaya ve insan kardeşlerini öldürmeye sürükleyen nedir? Bu olayların nedenleri ne olmuştur? Nedir insanları böyle davranışlarda bulunmaya zorlayan güç? İnsan, geçmiş çağlarda olup bitenleri anlatan yapıtlarla, kuşaktan kuşağa geçen öykülerle, anıtlarla karşı karşıya geldikçe elinde olmayarak bu soruları sorar ve sormakta da haklıdır. Bunlara yanıt bulabilmek için de insanlığın sağduyusuyla, amacı insanlığı ve halkları incelemek olan tarih bilimine başvurur.

Eski çağlarda yaşamış insanların görüşünü benimsemiş olsaydı, tanrısal varlığın kendi ulusuna bir ödül ya da ceza vermek için Napolyon'a iktidarı kazandırdığını, kendi tanrısal amaçlarına varmak için, onun istencini kullandığını söylerdi tarih. Bu yanıt da yerinde ve apaçık olurdu. İnsan, Napolyon'un tanrısal bir anlam taşıdığına inanabilir ya da inanmayabilir. Ama onun böyle bir anlam taşıdığına inanan bir kimseye, o dönemin bütün tarihini kapsayan zamanda olup biten her şey, kolaylıkla anlaşılabilir şeyler olarak görünecek ve o kişiye göre olaylarda bir aykırılık bulunmayacaktır.

Oysa yeni tarih bu sorulara böyle bir karşılık veremez. Bilim, tanrısal bir varlığın, hiçbir araca başvurmadan doğrudan doğruya insanlığın işleriyle uğraştığı konusunda eskilerin görüşünü kabul etmiyor; bu yüzden de bu sorulara başka yanıt bulmak zorundadır.

Yeni tarih, bu sorulara yanıt verirken diyor ki: Bu hareketin ne anlama geldiğini, niçin olup bittiğini mi öğrenmek istiyorsunuz? O halde dinleyiniz:

"XIV. Louis, çok gururlu ve kendine güvenen bir insandı; falan falan sevgilileri, filan filan bakanları vardı ve Fransa'yı çok kötü yönetiyordu. Louis'in mirasçıları da zayıf iradeli insanlardı ve onlar da Fransa'yı kötü yönettiler. Onların da falan falan sevgilileri vardı. Ayrıca kimi insanlar o zamanlar da kitap yazıyorlardı. On sekizinci yüzyılın sonunda Paris'te yirmi civarında insan toplandı; bunlar bütün insanların eşit ve özgür olduklarını ileri sürüyorlardı. Bu yüzden bütün Fransa'da insanlar birbirlerini kesmeye ve boğazlamaya başladılar. Bu insanlar, kralı ve daha birçok insanı öldürdüler.

"Aynı çağda Fransa'da bir dâhi yaşıyordu. Bu, Napolyon'du. O herkesi yeniyor, yani ötekilerden daha çok insanı öldürüyordu. Çünkü büyük bir dehaydı. Bilinmeyen bir nedenle Afrikalılar'ı öldürmeye gitmişti bu dâhi. Onları o kadar güzel öldürdü, kendisi, de o kadar kurnaz ve akıllıydı ki Fransa'ya gelir gelmez, herkesin kendisine boyun eğmesini buyurdu. Herkes de boyun eğdi. Sonra imparator olunca gene oralardaki halkı da öldürmek için İtalya, Avusturya ve Prusya üzerine atıldı. Oralarda da çok insan öldürdü.

"Rusya'ya gelince, orada Çar Aleksandr vardı. Aleksandr, Avrupa'da bozulan düzeni yeniden kurmaya karar vermişti. Bu yüzden Napolyon'la savaşa girişti. Ama 1807 yılında onunla dost oldu birden. 1811'deyse gene darıldı. Sonra ikisi de halkın büyük kısmını öldürmeye başladılar. Napolyon, Rusya'ya altı yüz bin kişiyle gelerek Moskova'yı ele geçirdi; sonra birden, nedense Moskova'dan kaçtı. O zaman Çar Aleksandr, Stein'ın ve başkalarının öğütlerine uyarak huzuru bozan bu adama karşı bir gönüllü ordusu toplamak için Avrupa'yı birleştirdi. Napolyon'un bütün müttefikleri ona birden düşman kesildi. Bu gönüllü ordusu, yeni güçler toplayan Napolyon'a karşı harekete geçti. Müttefikler Napolyon'u yendiler, Paris'e girdiler, Napolyon'u tahtından vazgeçmeye zorladılar, sonra da imparator sanını geri almadan, üstelik her türlü saygı gösterileriyle onu Elbe Adası'na sürdüler; oysa onu daha beş yıl önce yasadışına çıkmış bir haydut saymışlardı, bir yıl sonra da aynı biçimde düşüneceklerdi. Tahttaysa o güne değin hem Fransızların, hem de müttefiklerin yalnız alay ettikleri XVIII. Louis çıktı ve hükümdarlık etmeye başladı. Napolyon'sa tahtından eski hassa alayının karşısında gözyaşları dökerek vazgeçmiş, sürgüne gitmişti.

"Sonra diplomatlar ile devlet adamları (özellikle herkesten önce davranıp belirli bir koltuğa geçen ve bu sayede Fransa'nın sınırlarını genişleten Talleyrand) Viyana'da kendi aralarında konuşmalar yapıyor, bu konuşmalarıyla halkları mutlu ya da mutsuz kılıyorlardı. Diplomatlar ile hükümdarlar az kalsın birdenbire darılıyorlardı; neredeyse ordularına birbirlerini öldürmeleri için komut vereceklerdi; ama bu sırada Napolyon, yalnızca bir birlikle Fransa'ya girdi. Ondan nefret eden Fransızlar hemen boyun eğdiler. Ama müttefikleri olan hükümdarlar, bunu yaptıkları için öfkeye kapıldılar ve gene Fransızlara savaş açtılar. Böylece dâhi Napolyon'u yendiler ve onu Saint Helen Adası'na sürgün ve haydutluğunu açıkladılar. Sürgün edilen bu adam orada, yakınlarında ve çok sevdiği Fransa'dan ayrı düşmüş olarak, kayalıkların arasında yavaş yavaş yaşama gözlerini yummadan önce, sonraki kuşaklara kalacak yüce davranışlarını anlatan anılarını yazıyordu. Avrupa'ya gelince, orada artık karşı devrim olmuş ve bütün hükümdarlar gene kendi halklarını ezmeye başlamıştı."

Bunun tarihsel olayların bir karikatürü ya da onlarla bir alay olduğunu düşünmek yanlış olur. Tersine, kendi anılarını yazanlardan başlayarak, ayrı ayrı devletlerin tarihlerini, dahası genel tarihi ve yeni çeşit bir tarih olan 'Uygarlık Tarihi'nin o bölümlerini yazanlara, bütün tarihçilerin bu sorulara hiç de yanıt vermeyen, birbirine karşıt açıklamalarının en yumuşak bir anlatımıdır bu.

Bu yanıtların tuhaflığı ve gülünçlüğü, yani tarihin, aslında hiç kimsenin sormadığı sorulara karşılık vermeye çalışmasından ileri geliyor. Tıpkı sağır bir insan gibi.

Eğer tarihin amacı insanlığın ve bütün halkların yüzyıllar boyunca sürüp giden hareketlerini anlatmaksa, o zaman: 'Halkları harekete geçiren güç nedir?' sorusuna bir yanıt vermelidir; bu yapılmazsa geriye kalan hiçbir şey anlaşılamaz. Bu soruya uzun uzun düşünceler yürüterek yanıt verirken, ya Napolyon'un büyük bir dâhi, ya XIV. Louis'nin çok gururlu bir kişi olduğunu ya da filan yazarların filan kitapları yazdığını ileri sürüyor yeni tarih.

Bütün bunlar doğru olabilir; bütün insanlık bunları kabul etmeye hazırdır. Ama sorduğu şey bu değildir. Gücünü yalnız kendinden alan, hiçbir zaman değişmeden hep aynı kalan ve Napolyonlar, Louisler, yazarlar aracılığıyla halkları yöneten Tanrı istencini kabul etmiş olsaydık eğer, bütün bunlar ilgi çekici olabilirdi. Ama biz bu istenci kabul etmiyoruz; Napolyonlar, Louisler ve yazarlardan söz etmeden önce, bu kişiler ile halkların eylemleri arasındaki ilişkiyi göstermek zorunlu oluyor bu yüzden.

Tanrı istencinin yerini bir başka güç almışsa, bu yeni gücün ne olduğunu açıklamak gerekir; tarihin bütün anlamı bu güçtedir çünkü.

Tarih, o gücün herkesçe kendiliğinden anlaşıldığını, herkesçe bilindiğini kabul ediyormuş gibi bir tutum içindedir. Oysa bu yeni gücün herkesçe bilindiğini kabul etmek için duyulan bütün isteğe karşın, ayrı ayrı birçok tarih kitabı okuyan bir kişi, elinde olmayarak, tarihçilerin ayrı biçimlerde anladıkları bu yeni gücün herkesçe bilinip bilinmediğinden kuşku duymaya başlar.

II

Nedir halkları yöneten güç?

Biyografiler yazan özel tarihçilerle ayrı ayrı halkların tarihini yazanlar, kahramanca ve hükümdarlara özgü bir güç biçiminde anlarlar bu gücü. İleri sürdüklerine göre olaylar yalnız Napolyonlar'ın, Aleksandrlar'ın, daha doğrusu özel bir bölümü ele alan tarihçinin anlattığı kişilerin istençleriyle ortaya çıkar. Bu tarihçilerin, olayları yaratan gücün ne olduğu konusundaki soruya verdikleri yanıt doyurucudur; ama her olayı bir tek tarihçi anlattıkça!

Ayrı ayrı halklardan, ayrı görüşlere sahip tarihçiler aynı olayı anlatmaya kalkışınca, bu soruya verdikleri yanıt hemen anlamını yitirir. Çünkü her birinin bu gücün ne olduğu konusundaki anlayışları yalnız değişik olmakla kalmaz, çoğu zaman birbirine kökten karşıttır. Tarihçilerden biri olayın Napolyon'un istenciyle, ikincisi Aleksandr'ın istenciyle, üçüncüsü herhangi başka üçüncü kişinin istenciyle ortaya çıktığını ileri sürer. Daha başka tarihçiler aynı kişiyi ele alsalar bile, istencinin gücünü nereden aldığı konusunda birbiriyle çelişkiye düşerler. Bonapart'ı tutan Thiers diyor ki, Napolyon'un gücü, iyilik etmesinde, dehasındadır! Cumhuriyetçi olan Lamfrey'se, Napolyon'un bu gücünün sahteciliğe ve halkı aldatmasına dayandığını söyler. Böylece aynı ulustan olan tarihçiler bile birbirlerinin görüşlerine karşı çıkarak bu davranışlarıyla olayları ortaya çıkaran güç kavramını yok ediyor ve tarihin özüyle ilgili hiçbir soruya yanıt veremez duruma düşüyorlar.

Tarihsel olayları genel olarak ele alan ve bütün halkla ilgilenen tarihçiler, yalnız özel olayları ele alan tarihçilerin görüşlerinde yanıldıklarını kabul ediyor gibiydiler. Söz konusu güç, kahramanlara ve hükümdarlara özgü bir güç değildir, ayrı ayrı yönlere çevrilmiş birçok güçlerin içinde birleştiği bir sonuçtur onlara göre. Savaşı ya da bir halkın boyun eğdirilmesini anlatan, yani olayları genel olarak ele alan bir tarihçi, olayların nedenini bir tek kişinin istencinde görmez, olayla ilişkili birçok kişinin birbirlerine etkilerinde görür.

Bu görüşe göre, tarihsel kişilerin istenci, birçok güçlerin bir sonucudur. Bu bakımdan olayları kendi kendine ortaya çıkaran bir güç olarak kabul edilemez gibi görünür. Oysa olayları genel olarak ele alan bu tarihçiler, çoğu zaman istenci gene kendi kendine olaylar ortaya çıkaran bir etken, yani o olaylara bir neden olarak kullanırlar, ileri sürdüklerine göre tarihsel bir kişi, kendi çağının bir yaratığıdır ve istenci yalnız ayrı ayrı güçlerin bir eseridir; böyle olunca da tarihsel kişinin istenci olayları ortaya çıkaran bir güç oluyor. Örneğin Gervinus, Schlosser ve başkaları, Napolyon'u kimi vakit devrimin doğurduğu bir tip, kimi vakit 1789 yılında ortaya atılan düşüncelerin doğurduğu bir tarihsel kişi kabul ediyor; kimi vakit 1812 seferinin ve hoşlarına gitmeyen başka olayların yalnız Napolyon'un istencinin yanlış bir yöne doğru çevrilmesinden ileri geldiğini ve 1789'da ortaya atılan düşüncelerin gelişmesine Napolyon'un keyfi davranışlarının engel olduğunu ileri sürüyorlar. Napolyon'u iktidara getiren, devrimde ileri sürülen düşüncelerle genel olarak halkın bulunduğu ruhsal ortamdır. Napolyon'sa devrim düşüncelerini de, genel olarak halkın eğilimini de kendi istenciyle ezmiştir onlara göre.

Burada göze çarpan aykırılık yalnız bir rastlantı sonucu değildir. Bu karşıtlığa yalnız tarihçilerin yazdıklarında rastlanmıyor; olayları genel olarak ele alan bu tarihçilerin tanımlamaları zaten birbirini izleyen bu tür aykırılıklar, karşıtlıklar dizisinden başka bir şey değildir. Bu karşıtlık tarihçilerin olayları çözümlemeye giriştikten sonra ilerleyecek yerde, yarı yolda durmalarından ileri geliyor.

Sonuca eşit ve sonuçla aynı etkiyi yapacak güçlerin bulunabilmesi için, 'ortaya çıkaran' yani 'yaratan' güçlerin toplamının bu güçlerin ortaya çıkardıkları şeylerin toplamına eşit olması gerekir. Oysa olayları genel olarak ele alan tarihçiler, bu koşula hiçbir zaman uymazlar; bu yüzden aynı etkiyi yapabilecek bir gücü anlatabilmek için, zorunlu olarak olayı ortaya çıkaran güçler arasında eksik olanların yerine bir de anlatılması, belirtilmesi olanaksız ama sonuca etkili bir başka güç daha kabul etmek zorunda kalırlar.

Özel bir dönemi ele alan tarihçi 1813 seferini ya da Bourbonlar'ın yeniden tahta geçmesini anlatırken, olayların doğrudan doğruya Aleksandr'ın istencinden ileri geldiğini söylerler. Olayları genel olarak ele alan tarihçiyse, örneğin Gervinus, bunları özel bir açıdan ele alan tarihçiye karşı çıkarak 1812 seferi ile Bourbonlar'ın yeniden tahta geçmesini, Aleksandr'ın istencinden başka Stein'in, Metternich'in, Bayan de Stael'in, Talleyrand'ın, Fichte'nin, Chateaubriand'ın ve onlar gibi ünlü kişilerin eylemlerinin bir sonucu olarak gösterir. Belli ki tarihçi, Aleksandr'ın gücünü ayrı ayrı parçalara bölmüştür. Talleyrand, Chateaubriand ve benzerleri gibi.

Oysa olayları ortaya çıkaran bu ayrı ayrı parçalar ile Chateaubriand, Talleyrand, Bayan de Stael'in ve diğerlerinin birbirlerine olan etkisinin toplamının sonuçla aynı derecede olması gerekir. Oysa yukarıda adları sayılan güçlerin, milyonlarca Fransız'ın Bourbonlar'a boyun eğmesiyle eşit olmadığı apaçık görülüyor. Chateaubriand'ın, Bayan de Stael'in ve başkalarının birbirlerine falan filan sözleri söylemelerinden ancak kendi aralarındaki ilişkiler ortaya çıkar, milyonlarca insanın boyun eğişi çıkmaz. Bu yüzden aralarındaki bu ilişkilerden bir sonuç çıkarıldığını, yani bir A'ya eşit olan ayrı ayrı parçalardan nasıl olup da binlerce A'ya eşit bir sonucun çıkarıldığını anlatabilmek için, tarihçi zorunlu olarak gene yadsıdığı iktidar gücünü kabul etmek ve onu birçok gücün bir sonucu olarak ortaya koymak zorundadır. Yani sonuca etkisi olan açıklanmamış bir gücün varlığını kabul etmek zorunluluğundadır. Aynı şeyi tarihi genel olarak ele alanlar da yapıyorlar. Bu yüzden de yalnız tarihin özel bölümlerini ele alan başka tarihçilerle değil, kendi kendileriyle de çelişkiye düşerler.

Köylüler, yağmur mu rüzgâr mı istediklerine bakarak ve yağmurun nedenleri konusunda açık bir bilgiye sahip olmadan 'rüzgar bulutları dağıttı' ya da 'rüzgâr bulutları getirdi' derler. Tarihi genel olarak ele alan tarihçiler de onlar gibi davranıyorlar. Kimi vakit bunu istediklerinde, daha doğrusu böyle bir şey kendi kuramlarına uygun düşünce iktidarın birçok olayın sonucu olduğunu, kimi vakit de başka bir şeyi kanıtlamaları gerektiği vakit olayları iktidarın yarattığını ileri sürerler.

Halkları hangi güç harekete geçiriyor?

Uygarlığın tarihçileri adı verilen üçüncü tip tarihçiler, kimi vakit yazarlar ile bayanların olayları yaratan birer neden olduklarını kabul eden evrensel tarihçilerin izinden yürüyerek, bu gücü bambaşka bir biçimde ortaya atarlar. Onlara göre bu güç, kültürün, yani aklın yarattığı düşüncelerdir.

Bu bakımdan öncülerinin, tarihi genel olarak ele alan tarihçilerin izinden hiç ayrılmıyor uygarlık tarihçileri. Çünkü eğer tarihsel olayların filan filan kişilerin birbirlerine karşı şöyle şöyle davrandıkları için ortaya çıktıkları ileri sürülebilirse, aynı olayların falan falan kişilerin, şu şu kitapları yazdıkları için ortaya çıktıkları niçin ileri sürülmesin? Bu tarihçiler, her hareketle birlikte ortaya çıkan sayısız belirtiler arasında aklın eyleme dönüşmüş belirtilerini ele alıyorlar. Olayı yaratan nedenin bu olduğunu kanıtlamak için gösterdikleri bütün çabaya karşın, ancak büyük bir hoşgörüyle, aklın eyleme dönüşmüş düşünceleri ve halkların hareketi arasında bir bağ bulunduğu yadsınamaz. Ama insanların eylemlerini yöneten şeyin, aklın bu eylemleri olduğunu kabul etmeye hiç

olanak yoktur. Çünkü insanların eşit olduğu konusunda verilen vaazlardan doğan Fransız Devrimi'nin yabanıl cinayetleri ve insanların birbirini sevmesi konusunda öğütlenenlerden ötürü ortaya çıkan en kanlı savaş ile en korkunç cezalar bu düşünceyi doğrulamıyor.

Ama diyelim ki tarihleri dolduran o kurnazca örülmüş düşünce zincirinin hepsi doğrudur; diyelim ki uluslar 'ide' adı verilen belirsiz bir güçle yönetiliyor, o zaman bile, tarihin özüne değinen soru gene yanıtsız kalıyor. Ya da bu soruya yanıt vermek için, tarihi genel olarak ele alan tarihçilerin yaptıkları gibi hükümdarların gücünden söz etmek ve hükümdarlar üzerinde danışmanlar ile başka kişilerin etkisi gibi nedenler ileri sürerek bunlara yeni bir güç, bir düşünce gücü katmak, sonra da genel gücün kitlelerle olan bağlantısını açıklamak gerekir. İktidarın Napolyon'un elinde olduğu ve tarihsel olayın bu yüzden ortaya çıktığı anlaşılabilir bir şeydir. Dahası biraz daha ödün vererek gene Napolyon'un kimi başka etmenlerle birlikte tarihsel olayı ortaya çıkaran bir neden olduğu akla daha uygun görünebilir. Ama Toplumsal Sözleşme adlı kitabın nasıl olup da Fransızları birbirini boğazlamaya sürüklediği, bu yeni gücün ortaya çıkan tarihsel olayla bir neden-sonuç ilişkisi içinde bulunduğu belirtilmeden anlaşılamaz.

Şurası kesinlikle kabul edilmelidir. Aynı çağda yaşamış bütün varlıkların arasında bir bağlantı vardır. Bu yüzden insanların akıllarının yarattığı düşüncelerle bu insanların tarih içindeki eylemleri arasında kimi bağlantılar bulunabilir; tıpkı insanlığın ilerlemesiyle ticaretin, zanaatların, bağ bahçe işletmenin ve istenilen her şeyin arasında bir bağlantı bulunabileceği gibi. Ama uygarlığı inceleyen tarihçiler nasıl oluyor da insan aklının yarattığı eyleme dönüşmüş düşünceleri bütün tarihsel devinimlere bir neden olarak görüyor ve bu hareketleri o düşüncelerin dışa vuruluşu olarak kabul ediyorlar? İşte bunu anlamak zordur. Tarihçileri bu sonucu çıkarmaya götüren şey, ancak şöyle bir akıl yürütme olabilirdi.

1) Tarihi; bilim adamları yazıyorlar. Bu yüzden bütün insanların hareketlerinin temelinde kendi niteliklerinde olan kişilerin eylemlerinin bulunduğunu düşünmek, onlara esenlik veriyor; nasıl ki böyle bir şeyi düşünmek tüccarlara, toprak sahiplerine ve erlere de aynı bakımdan doğal ve esenlik verici görünürse (Yalnız, bunu açıklamazlar, çünkü tarihi yazanlar tüccarlar ve erler değildirler).

2) Bu ruhsal değerler, yani kültür, uygarlık, eğitim vb. ise; bütün bunlar açık seçik olmayan, belirsiz kavramlardır; bu kavramların etiketi altında her çeşit kuram kolaylıkla, rahatlıkla uygulanabilir ve anlamları daha da belirsiz her çeşit söz kullanılabilir.

Ama bu tip tarihlerde sözü edilenlerin gerçek değeri bir yana bırakılsa bile (belki de bu tarihler kimi kişiler ya da kimi amaçlar için gereklidir de) tarihsel olayları genel olarak ele alan bütün tarihlerin giderek daha çok bağlandığı uygarlık tarihlerinde göze çarpan en belirli özellik, çeşitli dinsel, felsefi ve siyasal akımları tarihsel olayların birer nedeni olarak ciddi bir biçimde incelerken, örneğin 1812 seferi gibi bir hareketi, gerçek bir tarihsel olayı anlatmak zorunda kaldıkları vakit ellerinde olmayarak, iktidarın bir eseri olarak anlamaları, dahası açıktan açığa bu seferin Napolyon'un istencinin bir sonucu olduğunu söylemeleridir. Böylece konu olarak uygarlığı ele alan tarihçiler ellerinde olmayarak kendi düşünceleriyle çelişiyor ya da keşfettikleri bu yeni gücün tarihsel olayı yansıtmadığını anlamanın tek çaresinin sözüm ona yadsıdıkları o iktidar gücünü kabul etmek olduğunu kanıtlamış oluyorlar.

III

Tren gidiyor, 'Nasıl devinebiliyor?' diye soruyorlar. Köylünün biri 'Onu devindiren şeytandır,' diyor. Trenin altındaki tekerlekler hareket ettiği için katarın yol aldığını ileri sürüyor bir ikincisi. Bir üçüncü köylüyse, hareketin rüzgârla savrulan dumandan ortaya çıktığını savunuyor üsteleyerek.

Köylüye düşüncesinin tersi kabul ettirilemez. Köylünün böyle bir şeyi kabul edebilmesi için birinin çıkıp şeytan diye bir şeyin var olmadığını ya da başka bir köylünün treni hareket ettirenin şeytan olmayıp Alman kafası olduğunu açıklaması ve kanıtlaması gerekir o köylüye. Ancak o vakit görürler, birbirlerine aykırı olan o düşüncelerden ikisinin de doğru olmadığını.

Zaten asıl nedenin tekerleklerin hareketi olduğunu üsteleyerek savunan köylü, kendi düşüncesine aykırı düşen bir düşünce ileri sürmüş olur; çünkü eğer çözümleme yolunu seçmişse, daha da ileri gitmesi ve bu sefer de tekerleklerin niçin hareket ettiğini açıklaması gerekir. Böylece trenin hareketini sağlayan en son neden, yani pistonun içinde sıkışmış buhara varıncaya değin, sırayla bütün nedenleri araştırıp ortaya koymak zorundadır o köylü.

Trenin geriye püskürttüğü duman sayesinde hareket ettiğini ileri süren ve bu hareketin sağlanması için tekerleklerinin dönmesinin yeterli bir neden olmayacağını ileri süren köylüyse gözüne çarpan ilk belirtiyi yakalamıştır ancak ve ona sığınmıştır.

Oysa trenin hareketini açıklayabilecek biricik şey, görünen harekete eşit bir güç kavramından başka bir şey değildir.

Tıpkı bunun gibi, halkların hareketini açıklayabilmek için yararlanılabilecek biricik kavram da gene o halkların hareketine eşit bir güç kavramıdır.

Gelgelelim çeşitli tarihçiler bu kavramı kullanırken, birbirlerine büsbütün aykırı ve hiçbir görünen harekete eşit olmayan birtakım güçleri anlamışlardır. Örneğin kimi tarihçiler bunu, tıpkı köylünün trenin hareket nedeni olarak şeytanı görmesi gibi, doğrudan doğruya kahramanlara özgü bir güç olarak görmektedir; kimi başka tarihçiler bunu başka etkenlerin, örneğin tekerleğin dönmesi gibi etkenin yarattığı bir güç diye kabul eder; üçüncü bir grupsa, tıpkı rüzgârın savurduğu duman gibi, aklın yarattığı bir sonuç diye alır.

Tek tek kişilerin tarihleri yazıldığı sürece (bu kişiler ister Sezarlar, ister İskenderler, ister Lutherler ya da ister Voltaireler olsun); tarih, olaya katılmış bütün insanların tarihi olarak kabul edilip o açıdan kaleme alınmadıkça, insanlığın eylemleri, herkesi aynı amaca doğru sürükleyip zorlayan bir güç kavramının yardımı olmaksızın anlatılamaz. Böyle bir kavramsa, tarihçilerin pek iyi bildikleri gibi, iktidar olabilir ancak.

Bugün ortada bulunan tarihsel malzemeye sahip çıkma olanağını sağlayan biricik yaklaşım, işte bu anlayıştır. Tarihsel malzemeyi kullanmanın bir başka yolunu öğrenmemiş olan kimse, tıpkı Buckle'ın yaptığı gibi kullanmak zorundadır bu aracı. İktidar kavramını kullanmanın kaçınılmaz bir şey olduğunu, en iyi biçimde, tarihsel olayları genel olarak ele alan tarihçilerle sözüm ona iktidar kavramını yadsıyan ama her an bu kavramı kullanmaktan geri durmayan uygarlık tarihçilerinin ortaya koyduğu örnek gösteriyor.

İnsanlığın sorunlarına karşı olan tutumunda tıpkı piyasada dönen para gibidir, yani senet ve nakit gibidir tarih bilimi. Biyografik yapıtlarla halkların özel tarihleri de tıpkı senet gibidirler. Kullanılabilir, başka bir şeye çevrilebilir ve böylece kimseye zarar vermeden, dahası yarar sağlayarak elden ele geçerler ve: 'Bu senetlerin karşılığı nedir?' sorusu ortaya atılıncaya değin hizmet edebilirler. 'Nasıl oluyor da kahramanların istenci tarihsel olayları ortaya çıkarıyor?' sorusu bir yana bırakılınca, Thiersler'in yazdıkları tarihler ilginç ve öğretici olur; şiirsel havaya da bürünür dahası.

Ama kolaylıkla ortaya çıkarıldıkları için, sayılarının gittikçe çoğalacağı ya da günün birinde onlara karşılık altın istenebileceği düşüncesinden ötürü senetlerden nasıl kuşku duyulursa, bu tip tarihlerin önemi konusunda da: 'Ya bunlardan bir alay yazılır da günün birinde ortaya bir adam çıkıp, açık yüreklilikle, iyi güzel ama Napolyon bütün bunları nasıl bir güçle yaptı? sorusunu ortaya atar, böylece de piyasada elden ele dolaşan bir kâğıt parçasını gerçek bir kavramın katıksız altınına çevirmenin olanaksızlığı ortaya çıkarsa...' diye gene de kuşku uyandırırlar.

Genel tarihi yazan tarihçiler ve uygarlık tarihçileri, senetlerin rahatça kullanılmadığını kabul ederek, kâğıt yerine madeni bir ses çıkaran ama altının yoğunluğuna sahip olmayan bir maddeden para yapmaya çabalayan insanlara benzerler. Elde edilecek para gerçekten ses çıkaran bir para olacaktı; ama tüm özelliği yalnız bu olacaktı. Bu konuda henüz bilgisi olmayan kimseleri aldatabilirdi kâğıt; ama madeni bir ses verdiği halde değeri olmayan bir madeni para hiç kimseyi aldatamaz. Altın yalnız bir değiş-tokuş için değil, bir iş için kullanıldığı vakit değerini bulursa nasıl, genel tarih yazarları da ancak 'iktidar nedir?' sorusuna doğru yanıtı bulup getirdikleri vakittir ki ürünleri altın değerinde olur.

Tarihi genel olarak ele alan tarihçiler, birbirleriyle çelişen yanıtlar veriyorlar bu soruya. Uygarlık tarihini yazanlarsa bu soruyu büsbütün bir yana bırakıp bambaşka soruların yanıtını vermeye özeniyorlar. Böylece, altına benzeyen jötonlar nasıl ki, orada yaşayan ve o jetonları altın değerinde sayan ve aynı zamanda altının gerçek özelliklerini bilmeyen insanlar arasında kullanılabilirse, genel tarih yazarları ile uygarlık tarihi yazarlarının düşünceleri de, insanlığın temel sorunlarına yanıt vermeksizin, yalnız kendi amaçlarına hizmet ederek gerek üniversite çevrelerinde, gerek de onları ciddi sayan ve bundan ötürü kitaplarını okumaya düşkün olan okur yığınları arasında geçerli olurlar.

IV

Tanrısal istençle seçilmiş tek bir kişiye halkın bağımlılığı, seçilen kişininse tanrısallığın istencine bağımlılığı yolunda, eskilerce ileri sürülmüş olan görüşü yadsıyan tarihçi, şu iki yoldan birine sapmadan, çelişkisiz tek bir adım atamaz. Ya, Tanrı'nın insanlığın işlerine karıştığı konusunda eski inançlara dönmek ya da tarihsel olayları ortaya çıkaran ve iktidar denilen gücün anlamını kesin olarak açıklamak zorundadır.

Bunlardan birincisine artık dönülemez. O inanç artık yıkılmıştır. Bu yüzden iktidarın anlamını açıklama zorunluluğu vardır.

Napolyon, orduların toplanmasını ve savaş açılmasını buyuruyor! Bu sahne bizim için o derece alışılmış bir şeydir, bu görüşe o değin bağlanmışız ki 'Napolyon, falan sözleri söyledi diye nasıl olup da altı yüz bin kişi savaşa girişiyor?' sorusu bize saçma görünür. Napolyon, iktidarı elinde bulunduruyordu. Buyruğu bu yüzden gerçekleştirilmiştir.

Eğer bu iktidar gücünü Napolyon'a Tanrı'nın verdiğine inanırsak, bu yanıt bizi tam anlamıyla doyuracaktır. Ama çok kısa süre sonra şunu da kabul etmek zorunda kalırız ki, bir insanın başkaları üzerindeki bu etkisinin ne olduğunu kesin olarak ortaya koymak zorunluluğu da vardır. Beden bakımından zayıf bir insandan daha üstün bir durumda olanın doğrudan doğruya kullandığı fizik bir güç, daha doğrusu fizik gücünü kullanma gözdağı ya da gerçekten böyle bir gücü kullanma yeteneğine dayanan, (örneğin Herkül'ün sahip olduğu gibi bir üstünlük olamaz bu); tinsel bir üstünlük, yani kimi tarihçilerin çocukça, tarihsel olaylarda eyleme girişen kahramanların sahip olduklarını ileri sürdükleri türden ve deha adı verilen özel bir ruhsal yeteneği olan insanların tinsel gücü de olamaz. Böyle bir güç, tinsel üstünlüğüne dayanamaz. Çünkü Napolyon gibi, tinsel bakımdan ne nitelikte oldukları konusunda çeşitli görüşlerin ileri sürüldüğü kişilerden söz edilmese bile, tarih bize gösteriyor ki, milyonlarca insanı yöneten On Dördüncü Louisler, Metternichler de, ahlak bakımından hiçbir özelliğe sahip değildiler. Tersine, ahlak bakımından yönettikleri milyonlarca insanın her birinden daha zayıf bir durumdaydılar çoğu zaman.

Bu gücün çıkış noktası, ona sahip olan insanın fizik ve tinsel nitelikleri değilse, bu gücü doğuran şeyin o insanın dışında bulunduğu ve onunla kitleler arasındaki ilişkide olduğu açıkça bellidir.

Tarihsel kavramlarının som altınla değiştirilmesini vaat eden ve dolayısıyla tarihin bir çeşit sarraf kasası demek olan hukuk bilimi, iktidarı işte böyle anlıyor ve anlatıyor.

Yığınların bir araya toplanan ve yoğunlaşan istençlerinin açıklanan ya da açıklanmayan sessiz bir kabul edişle, seçilen yöneticilerin üzerinde toplanmasıdır iktidar.

Devleti ve iktidarı nasıl düzenlemek gerektiği konusundaki düşüncelerden ortaya çıkan hukuk biliminin bu görüşü, her şey, onun ileri sürdüğü gibi düzenlenebilseydi, açıkça anlaşılabilirdi; ama hukukun bu anlayışı tarihe uygulanınca, iktidarın bu tanımlamasını açıklama gereği ortaya çıkar.

Hukuk bilimi, devleti ve iktidarı, eskilerin ateşi incelerken yaptıkları gibi kesinlikle var olan bir şey gibi inceliyor. Tarihe göreyse, devlet de, iktidar da yalnızca bir olayın belirtisidir. Çağdaş fiziğe göre ateşin doğal bir element olmayıp yalnız bir olay, bir belirti olması gibi tıpkı.

Tarih ile hukuk bilimi arasında bulunan ayrımdan ötürü, hukuk bilimi, kendi açısından devinerek zamanın dışında ve hiç değişmeden kalan iktidarın ne olduğundan, onu nasıl düzenlemek gerektiğinden ayrıntılı olarak söz edebilir, ama zamanın akışı içinde biçimi durmadan değişen iktidar konusunda tarihsel bakımdan sorulan sorulara hiçbir yanıt veremez.

İktidar birçok istencin tek bir liderin üzerinde toplanması ve yoğunlaşmasıysa, Pugaçef'i de kitle istencinin bir temsilcisi diye kabul etmek gerekir. Pugaçef, böyle bir lider olarak kabul edilmiyorsa; Birinci Napolyon, niçin öyle bir temsilci olarak kabul edilsin? Üçüncü Napolyon, Boulogne ormanında yakalandığı vakit niçin suç işlemiş bir adamdı? Niçin suçlu sayıldı? Daha sonra onun yakaladığı kişiler.

Saraylarda ortaya çıkan kimi vakit yalnız iki üç kişinin katıldığı darbelerde kitle istenci hep aynı bir lider üzerinde mi toplanır? Halk kitlelerinin istenci yurtlarını işgal eden liderlerin üzerinde mi toplanır uluslararası ilişkilerde? 1808 yılında, Ren birliğinin istenci Napolyon üzerinde mi toplanmıştı? Ordularımızın Fransızlarla bağlaşık olarak Avusturya'ya karşı savaşa giriştiği 1809 yılında Rus halkının istenci Napolyon'da mı toplanmış oluyordu gene?

Bu sorulara üç biçimde yanıt verilebilir:

1) Kitle istençlerinin gene kitlelerin seçtikleri falan ya da filan liderlerin üzerinde kesin olarak toplandığı kabul edilir; böylece her yeni iktidarın eski iktidara karşı verdiği savaşım, ancak belirli bir dönemde geçerli bir iktidarı sarsan hareket olarak kabul edilir.

2) Kitle istençlerinin liderler üzerinde koşullara bağlı olarak toplandığı kabul edilir, ama bu koşulların bilinmeyen, kesin olmayan şeyler olduğu, sonradan birçok güçlerin ortaya çıktığı, bunların aralarında çatıştığı, bu güçlerin yok edilmesi gibi olayların, yalnız iktidarın kitle istençlerini üzerinde toplayan kişiden başka kişilere geçmesini sağladığı ve bilinmeyen koşullara az ya da çok uyulmasından ortaya çıktığı ileri sürülür.

3) Kitle istençlerinin ancak belirli ve bilinen koşullar altında liderlerin üzerinde toplandığı kabul edilir; bütün baskıların, çatışmaların, dahası iktidarların yok edilmesi gibi hareketlerin liderlerin iktidarı teslim aldıkları sıradaki koşullara uygun davranmamalarından ileri geldiği söylenir.

Tarihçiler, kitlelerin liderlerle olan ilişkilerini işte bu üç biçimde anlatırlar.

Kimi tarihçiler, saf bir tutumla, iktidarın anlamı konusunda ortaya atılan soruyu anlamıyorlar. Daha önce yukarıda sözü geçen ve özel konuları ele alarak biyografiler yazan bu tarihçiler, kitlelerin istençlerinin yoğunlaşarak bir tarihsel kişiden öbürüne geçmesinin kayıtsız şartsız bir biçimde ortaya çıktığını kabul ediyor, bu yüzden de herhangi bir iktidarı tanımlarken, yalnız gerçek ve saltıktır, gerçek iktidara karşı gelen her çeşit güç bir iktidar olmayıp, gerçek iktidarı bozan bir saldırıdır diyorlar. Onların bu kuramları yalnız tarihin ilkel ve barış içindeki dönemleri için geçerlidir; bu kuramın halkların karışık ve fırtınalı dönemlerine, yani ayrı ayrı iktidarların aynı zamanda ortaya çıktığı ve birbirleriyle çatıştığı dönemlere uygulanmasının bir sakıncası vardır. Çünkü Lejitimist olan bir tarihçi, Konvanciyon'un, Direktuuar'ın ve Bonapart'ın yalnız daha önce var olan iktidarı sarsan etkenler olduğunu kanıtlamaya kalkışacaktır; cumhuriyetçiler ya da Bonapart'ı tutan tarihçilerse şu düşünceleri kanıtlamaya kalkışırlar: Biri Konvansiyon'un, öbürü de imparatorluğun gerçek iktidar olduğunu, geriye kalan her şeyin iktidarı sarsan davranışlardan başka bir şey olmadığını söylerler. Açıkça görülüyor ki, bu tarihçilerin birbirlerine karşı çıkarak iktidarı böyle tanımlamaları küçük

çocukların kabul edebilecekleri bir tanımlamadır ancak. Tarih konusundaki bu görüşün yanlışlığını kabul eden kimi tarihçilerse iktidarın kitlelerin yoğunlaşmış istencinin liderlere, koşullara bağlı olarak verilmesine dayandığını, ancak halk istencine sessiz bir boyun eğişle kendilerine yüklenen programa, yani koşullara uygun davranırlarsa tarihsel kişilerin iktidar sahibi olabileceklerini söylerler. Ama ne olduğunu söylemezler bu koşulların, söyleseler bile hep birbirleriyle çelişkiye düşerler.

Söz konusu koşullar her tarihçinin halkın eğilimi, daha doğrusu amacı konusundaki görüşüne göre değişir; kimine göre yücelme, kimine göre zenginlik, kimine göre özgürlük, kimine göre Fransa'nın ya da bir başka devletin yurttaşlarının aydın olarak yetiştirilmiş oluşudur. Ama tarihçilerin, bu koşulların neler olduğu konusunda birbirleriyle çelişkiye düştüklerinden söz edilmese, dahası bu koşulları içine alan, herkesçe kabul edilebilecek bir tek programın bulunduğu kabul edilse bile, görürüz ki tarihsel olaylar hemen hep bir kurama aykırı düşer. İktidarın zenginlere teslim edilmesinin koşulları zenginlikte, özgürlükte ve halkın eğitilmesindeyse, o zaman nasıl oluyor da XIV. Louis ile IV. İvan, hükümdarlıklarının sonuna değin sakin bir yaşam sürüyor; XVI. Louis ile I. Charles'se halkın eliyle idam ediliyorlar? Bu sorulara tarihçiler, XIV. Louis'nin programa aykırı davranışlarının sonradan XVI. Louis'de yansıdığını söyleyerek yanıt verirler. Ama bu davranışlarının XVI. Louis'ye yansıdığını niçin kabul etmek gerekiyor? Hem bu yansımanın süresi nedir? Bu sorulara bir yanıt yoktur ve olamaz.

Gene bu görüşe bağlı kalırsak: 'Halkların birkaç yüzyıl boyunca yoğunlaşan istençleri nasıl olup da liderler ile liderlerin varislerine yansımıyor da aradan elli yıllık bir süre geçtikten sonra Konvanciyon'un, Direktuuar'ın, Napolyon'un, Aleksandr'ın, XVIII. Louis'nin, sonra gene Napolyon'un, X. Charles'ın, Louis Philippe ile sonraları cumhuriyet hükümetinin ve III. Napolyon'un üzerinde yoğunlaşıyor?' sorusunu sorabiliriz.

Tarihçilere göre, bu istenç belirtisi hızla bir tarihsel kişiden bir başkasına geçmişse, özellikle uluslararası ilişkilerde, ülkelerin ele geçirilişi, anlaşmaların yapılması gibi durumlarda, artık halk istencinin doğrudan doğruya kendisini belli etmesi diye bir şey söz konusu olamaz, bunlar yalnız bir diplomatın, bir hükümdarın, bir parti liderinin kimi vakit kurnazlığından, kimi vakit yanlışından, kimi vakit katı yürekliliğinden ya da zayıf bir kişiliği olmasından ileri gelen rastlantılardır. Böylece akınlar, devrimler, ülkelerin işgal edilmesi gibi tarihsel olayların büyük bir bölümü, tarihçilerce artık özgür bir halk istencinin belirtisinden doğan sonuçlar olarak değil de bir tek ya da birkaç kişinin istencinin yanlış yöne doğru çevrilmesinden ileri gelen bir şey, yani gene iktidarı sarsan bir durum olarak görülebilir. Bu yüzden bu tip tarihçiler de bu tarihsel olayları kurama aykırı düşen olaylar olarak belirtirler.

Kimi bitkilerin döl taşıyıcı iki yaprakta bulunan tohumdan yetiştiğini fark ederek, tohumdan çıkan her bitkinin ancak iki yaprağa bölünerek boy attığında üsteleyen ve palmiye, mantar, dahası meşe gibi bitkilerin olanca güçleriyle boy atarak artık hiç de iki yaprağa benzemedikleri için bu kurama aykırı düştüklerini savunan bitkibilimcilere benzer bunlar.

Üçüncü tip tarihçilere gelince, bunlar kitle istencinin tarihsel kişilerin üzerinde kimi koşullar altında toplandığını, ama bu koşulları bizim bilemeyeceğimizi ileri sürerler. Savladıklarına göre, tarihsel kişilerin iktidar sahibi olmaları, ancak halk istencinin onların üzerinde toplanmasından ve ona uygun davranmalarından ileri gelir.

Halkları harekete geçiren güç, tarihsel kişilerin kendilerinde olmayıp halkların elindeyse, bu tarihsel kişilerin taşıdıkları anlam nedir?

Bu düşünce kabul edilirse, ortaya bir sorun çıkıyor: Acaba tarihsel kişilerin bütün eylemleri mi kitlenin istencini belli ediyor, yoksa bu eylemler istencin yalnız bilinen bir yönü müdür? Tarihsel kişilerin bütün eylemleri kitlelerin istencini yansıtıyorsa (kimileri bunun böyle olduğunu düşünürler.) o zaman Napolyon'un, Katerina'nın ayrıntılara varıncaya değin saray dedikodusuyla dolu biyografilerinin halkın istencini yansıttığını söylemek gerekir ki, bunun saçma bir şey olduğu besbellidir. Tarihsel kişinin eylemlerinin yalnız bir bölümü halkın istencini yansıtmaya hizmet ediyorsa, (kendilerine filozof tarihçi havası veren kimi tarihçiler öyle düşünüyorlar.) o zaman bu kişinin eylemlerinden hangilerinin halkın istencini yansıttığını saptamak için, bu istencin ne olduğunu öğrenmek gerekir.

Böyle bir güçlükle karşılaşan bu tarihçiler, akla gelebilecek en belirsiz, kavranılması en olanaksız ve etiketi altında en fazla sayıda olayın toplanabileceği genel bir kavram ortaya atarlar, sonra da insanlığın bütün eylemlerinin yöneldiği amacın bu kavramda olduğunu ileri sürerler.

Hemen hemen bütün tarihçilerce kabul edilen en olağan, en soyut genel kavramlar: Özgürlük, eşitlik, kültür, kalkınma, uygarlıktır. Tarihçiler bir kez insanlığın hareketine amaç olarak böyle soyut bir kavram ortaya attıktan sonra arkalarında en çok anıt bırakmış insanları, yani kendi anlayışlarına göre, bilinen soyut kavramın gerçekleştirilmesine yardım etmiş ya da ona karşı gelmiş çarların, papaların ve gazetecilerin durmadan yaşamlarını incelerler.

Ama insanlığın amacına yöneldiği düşüncesi, kitleler ile liderler, daha doğrusu insanlığa ışık tutan kişiler arasındaki ilişkiler açısından, kitlelerin yoğunlaşmış istençlerinin keyfi olarak her zaman yalnız gözümüze ilişen kişiler ürerinde toplandığı kanısına dayandığı için, oradan oraya göç eden, evleri yakan, toprağı tarımı bırakan, birbirlerini yok eden insanların bu davranışlarının nedenlerini aydınlatmaz ve hiçbir zaman evlerini yakmayan, toprakla ilişiği olmayan, kendi benzerlerini öldürmeyen bir avuç insanların eylemlerinde yansıtılamaz.

Tarih, her adımda bunun böyle olduğunu kanıtlamaktadır. Batı uluslarının geçen yüzyılın sonunda kaynaşmaya başlamaları ve doğrudan doğruya akın eğilimi XIV., XV. ve XVI. Louisler'in sevgililerinin, bakanlarının, Napoiyon'un, Rousseau'nun, Diderot'nun, Beaumarchais'nin ve başka insanların eylemleriyle açıklanabilir mi?

Rus halkının, doğuya, Kazan'a ve Sibirya'ya doğru yaptığı akınları, IV. İvan'ın hastalıklı karakterinin özellikleri, ya da onun Kurbski'yle mektuplaşması açıklamış olur mu?

Haçlı Seferleri sırasında ulusun hareketi Godfriedler'in, Louisler'in ya da gözdelerinin yaşamlarının incelenmesiyle açıklanmış olur mu acaba? Bizim için halkların hiçbir amaçları olmadan, başlarında bir yönetici bulunmadan, bir yığın serseriyle ve 'çöl gezgini Pyotr'la doğuya doğru gitmeleri, anlaşılmaz bir şey olarak kalıyor. Hele bu hareketin, eylemlere katılan ve tarihe adı geçen kişilerin, kendilerine, mantığa uygun olarak seferlerini yöneltecekleri Kudüs'ün kurtarılması gibi bir amaç ortaya attıktan sonra yarıda kalması, daha da anlaşılmaz bir şey oluyor. Papalar, krallar, şövalyeler, halkı, kutsal toprakları kurtarmaya kışkırtıyordu. Ama halk daha önce kendisini devinime sürükleyen bilinmeyen neden henüz ortaya çıkmadığı için böyle bir işe kalkışmıyordu. Açıkça anlaşılıyordu ki, Godfriedler'in ve Minne Zengerler'in tarihi, bütün halkların yaşamını içine alacak bir tarih değildir. Bu yüzden yalnız Godfriedler'le Minne Zenger'in tarihi olarak kaldı. Halkların yaşamını yansıtan

tarihte Godfriedler ile Minne Zengerler'i harekete geçiren nedenler bilinmeyen şeyler olarak kalmıştır.

Yazarların ve devrim yapanların tarihi bize halkların yaşamı üzerinde de pek az şey anlatır.

Uygarlık tarihi bize yazarın ya da devrimcinin düşüncelerini, yaşam koşullarını ve eğilimlerini açıklayabilir. Örneğin Luther'in çabuk öfkelenen karakterde olduğunu, falan söylevleri verdiğini, Rousseau'nun kimseye kolay kolay güvenen bir kişi olmadığını ve belirli birtakım kitapları yazmış olduğunu öğreniyoruz; ama Reform ertesinde halkların niçin kılıçtan geçirildiğini, Fransız Devrimi sırasında insanları niçin boğazladıklarını bilemiyoruz.

Bu iki tarihi, yeni tarihçilerin yaptıkları gibi birleştirecek olursak, yalnız hükümdarların ve yazarların tarihi çıkar ortaya, halkların yaşamını anlatan bir tarih çıkmaz.

V

Halkların yaşamı birkaç kişinin yaşamı içine sığdırılamaz, çünkü bu bir avuç insanla halklar arasındaki ilişkinin ne olduğu çözümlenmemiştir henüz. Bu ilişkinin kitlelerin istençlerinin belirli tarihsel kişiler üzerinde yoğunlaştığına dayandığı kuramı, tarihsel deneyimin doğrulamadığı bir kuramdır.

Kitlelerin istençlerinin tarihsel kişiler üzerinde yoğunlaştığını ileri süren kuram, hukuk biliminde pek çok şeyi açıklayabilir; belki de hukukun güttüğü amaçlar için de zorunlu bir şeydir; ama bu kuramın tarihe uygulanması, hele devrimler, ülkelerin ele geçirilmesi, ulusların aralarında yaptıkları anlaşmalar söz konusu olunca, yani tarih dediğimiz şey başlar başlamaz, görülür ki, hiçbir şey bu kuramla açıklanamaz.

Bu kuramın bize bu derece kesin görünmesi, halk istencinin bir kişi üzerinde yoğunlaşması denilen olayın gerçekten ortaya çıkıp çıkmadığını denetlemenin olanaksızlığından kaynaklanıyor aslında. Çünkü böyle bir olay hiçbir zaman ortaya çıkmamıştır.

Hangi tarihsel olay ortaya çıkarsa çıksın ve bu tarihsel olayın başına kim geçerse geçsin, söz konusu kuram ileri sürülerek her zaman kitle istencinin falanca kişinin üzerinde yoğunlaştığı ve bu yüzden onun, tarihsel olayın başına geçmiş olduğu rahatça söylenebilir.

Bu kuramın tarihsel olaylara verdiği yanıtlar, tıpkı bir sürüye bakarak, otlağın çeşitli yerlerindeki otun iyi ya da kötü olduğuna ve sürüyü çobanın güttüğüne dikkat etmeden, sürünün filanca ya da falanca yönde ilerlemesinin, en baştaki hayvanın tutturduğu yoldan ileri geldiğini söyleyen bir insanın yanıtlarına benzer.

'Sürü falanca yöne doğru gidiyor, çünkü onu en öndeki hayvan götürüyor, yani bütün öbür hayvanların istenci bu sürüyü götürenin, yönetenin üzerinde yoğunlaşmıştır.'

İktidarın kayıtsız şartsız falan ya da filan kişiye geçtiğini kabul eden birinci tip tarihçilerin verdikleri yanıt budur işte.

'Sürünün başında giden hayvanlar değişiyorlarsa, bu da bütün öbür hayvanların istençlerinin, sürünün geçmiş olduğu yönde ilerleyip ilerlemediği göz önünde tutularak bir liderden başka lidere geçip onun üzerinde yoğunlaşmasından ileri geliyor.'

İşte kitle istençlerinin bildiklerini sandıkları koşullar altında liderlerin üzerinde toplandığını kabul eden tarihçiler de sorulara böyle yanıt veriyorlar (Oysa sık sık görülüyor ki, gözlemci, kitlelerin yönlerini değiştirmeleri yüzünden, hiç de önde yürüyenleri değil, yanlarda olanları, dahası kimi vakit en arkada kalanları lider diye kabul ediyorlar).

'Sürünün başındaki hayvanlar da, sürünün ilerlediği yön de durmadan değişiyorsa, bizce bunun nedeni belli bir yere ulaşabilmek için bütün hayvanların kendi istençlerini gözümüze çarpan hayvanların üzerinde yoğunlaştırmalarıdır. Bu bakımdan sürünün hareketini inceleyebilmek için, önce sürünün her yanından ilerleyen ve gözümüze çarpan hayvanları incelememiz gerekir.'

Hükümdarlardan gazetecilere değin, bütün tarihsel kişilerin kendi çağlarını yansıttıklarını kabul eden üçüncü tarihçiler böyle der.

Oysa kitlelerin istençlerinin tarihsel kişiler üzerinde yoğunlaşması bir sözcük oyunudur ve sorunun başka sözcüklerle söylenmesinden başka bir şey değildir.

Tarihsel olayların temelindeki neden nedir? iktidar istençlerin bir tek kişi üzerinde yoğunlaşmasıdır. Kitlelerin istenci hangi koşullar altında bir tek kişi üzerinde toplanır? Tarihsel kişinin bütün insanların istençlerini dile getirdiği koşullar altında. İktidar ancak bu anlamda iktidardır. Böyle olunca da iktidar, anlamını kavrayamadığımız bir sözden başka bir şey değildir.

İnsanların bilim alanı yalnız soyut düşüncelerle sınırlanmış olsaydı, bilimin iktidar tanımlaması eleştirilince, iktidarın yalnız bir söz ve gerçekte var olmayan bir şey olduğu sonucuna varılırdı. Ama insanın olayları kavramak için soyut düşünceden başka bir de 'deney' adı verilen bir silahı vardır. İnsan, düşüncelerinin sonuçlarını onunla denetler. Oysa denemeler gösteriyor ki, iktidar yalnız bir sözcük değildir, iktidar gerçekten var olan bir olaydır.

İktidar kavramı anlaşılmadan insanların eylemlerinin bir tek nokta üzerinde nasıl toplandığını anlatabilecek bir tek açıklamanın bile söz konusu olamayacağı bir yana, hem tarih, hem de çağdaş tarihsel olayların gözlemleriyle kanıtlanıyor iktidarın gerçekte var olduğu.

Her tarihsel olayın ortaya çıkışında, bu olayın istençlerine göre ortaya çıktığı bir ya da birkaç kişi ortaya çıkar. Üçüncü Napolyon bir öğütte bulunuyor, bunun üzerine Fransızlar Meksika'ya gidiyorlar. Prusya Kralı ve Bismarck, öğütte bulunuyorlar, ordular hemen Bohemya üzerine yürüyor. Birinci Napolyon, buyuruyor, bunun üzerine ordular Rusya'ya yürüyorlar. I. Aleksandr, buyuruyor, Fransızlar Bourbonlar'a boyun eğiyorlar. Böylece deneme, tarihsel olayın olayla ilgili konuda buyruk vermiş bir insanın ya da birkaç kişinin istencine bağlılığını gösteriyor.

Tarihçiler, insanlığın işlerine tanrısal bir varlığın el koyduğu görüşünü benimseyen eski alışkanlığa uyarak, tarihsel olayın nedenini, iktidarı omuzlarına almış bir insanın istencinin belirleniminde görmek istiyorlar; ama çıkardıkları bu sonuç ne mantığa, ne de gerçekteki denemelere uymuyor. Bir yandan düşüncelerimiz gösteriyor ki, insan istencinin belirtisi olan sözler genel eylemin temelini oluşturan şeylerin bir bölümüdür yalnızca. Örneğin savaşta ya da devrim gibi bir tarihsel olayın içinde ortaya çıkan genel eylemin temelindeki nedenlerin ancak bir parçasıdır. Bu bakımdan olağanüstü bir güç ya da bir tansığın varlığı kabul edilmeden herhangi bir insanın söylediği sözlerin, milyonlarca insanı doğrudan doğruya devinime geçiren bir neden olduğu kabul edilemez; öbür yandan sözlerin tarihsel olayı doğurabilecek birer neden oldukları kabul edilse bile, adları tarihe geçmiş kişilerin istençlerinin olayların çoğunda hiçbir eylem yaratmadığını doğrudan doğruya tarih bize gösteriyor. Yani bu tarihsel kişilerin buyrukları sık sık, yalnız yerine getirilmemekle kalmıyor, kimi vakit bu tarihsel kişilerin buyurdukları şeylerin tam tersi yapılıyor.

Tanrısal bir varlığın insanların işlerine el koyduğunu kabul etmeden, tarihsel olayları iktidarın yarattığını öngöremeyiz.

Denemeler açısından iktidar, bir kişinin açıklanan istenciyle başka insanların bu istenci yerine getirmeleri arasında bulunan bağımlılıktan başka bir şey değildir.

Bu bağımlılığın koşullarını anlayabilmemiz için her şeyden önce 'istencin belirimi' kavramını tanrısal bir varlığa değil de bir insana bağlayarak eski yerine yerleştirmemiz gerekir.

Eski tarihçilerin ileri sürdükleri gibi eğer tanrısal varlık, buyruk veriyorsa ve böylece istencini

belirtiyorsa, bu istencin belirtisi zamana bağlı olmaz, aynı zamanda hiçbir şeyin sonucu olarak ortaya çıkmaz. Çünkü tanrısal varlık, tarihsel olayla hiçbir bakımdan bağlı değildir. Oysa insanların istencini belirten, belirli bir süre içinde geçerli olan ve aynı zamanda birbirlerine bağlı bu buyruklardan söz edilirken, bu buyruklarla tarihsel olaylar arasındaki bağları açıklamak için şunları ortaya koymak zorundayız:

1) Olayın içinde ortaya çıktığı koşul; yani olayın kendisinin olsun, buyruk vermiş tarihsel kişinin olsun, zaman içindeki kesintisiz hareketi gösterilmelidir.

2) Buyruk veren kişinin, vermiş olduğu buyruğu yerine getiren insanlarla kaçınılmaz bağının ne olduğu belirtilmelidir.

VI

Yalnızca tanrısal varlığın kayıtlı olmayan istenci, birkaç yıl yada yüzyıl sonra ortaya çıkacak bir dizi olaya etki yapabilir ve yalnız hiçbir şeyin ortaya çıkarmadığı tanrısal bir varlık, kendi istencine dayanarak insanlığın hareketine bir yön verebilir ancak; insansa zaman içinde eylemde bulunup, tarihsel olayda rol oynar.

Hesaba katılmayan ilk koşulu, yani 'zaman' koşulunu gene eski yerine koyarsak, görürüz ki, hiçbir buyruk, kendisinden daha önce verilmiş ve yerine getirilmesine olanak hazırlanmış bir başka buyruk olmadan gerçekleşemez.

Hiçbir buyruk kendiliğinden gerçekleşemez ve içine bir dizi olay almaz; her buyruk bir başka buyruktan çıkar ve hiçbir zaman bir dizi olaya bağlı değildir, tarihsel olayın ancak belirli bir anıyla ilgilidir.

Örneğin, 'Napolyon, ordulara savaş buyruğunu verdi,' dediğimiz zaman, bu buyrukta onunla aynı zamanda verilmiş birbirini izleyen ve birbirine bağlı bir dizi buyruğu birleştirmiş oluruz. Napolyon, Rusya'ya sefer yapılması için buyruk veremezdi. Hiçbir zaman böyle bir buyruk vermemişti. O yalnız bugün filan filan belgelerin yazılıp Viyana'ya, Berlin'e, Petersburg'a gönderilmesini buyurmuş, ertesi gün de falan falan kararnameleri çıkartmış, orduyla, deniz güçleriyle, yönetimiyle ilgili buyrukları vermişti. Bu milyonlarca buyruk arasında da tarihsel olaylara uyan ve Fransız ordularını Rusya'ya kadar götüren bir dizi buyruk ortaya çıkmıştır.

Eğer Napolyon, bütün hükümdarlığı sırasında hep İngiltere'ye sefer yapılması için buyruklar vermişse, hiçbir amaç için bu kadar çaba göstermemiş, bu kadar zaman harcamamışsa ve bunlara karşın hükümdarlığı boyunca bir kez olsun bu tasarısını gerçekleştirmek için bir denemede bulunmamışsa, bunu yapacak yerde daha önce çok kez açıkladığı gibi dostlukta yarar gördüğü Rusya'ya bir sefer yapıyorsa, bunun nedeni, ilk buyruklarının olaylara uymaması, sonraki buyruklarınınsa bir dizi olaya uymasıdır.

Bir buyruğun kesin olarak yerine getirilmesi için, birinin gerçekleşebilecek bir buyruk vermiş olması gerekir. Hangi buyruğun gerçekleşeceği, hangilerinin gerçekleşmeyeceğini, yalnız Napolyon'un başlattığı ve milyonlarca insanın katıldığı Rusya seferi gibi bir konuda değil, en sıradan bir olayda da söylemeye olanak yoktur. Çünkü şu ya da bu buyruğun gerçekleşmesinde her zaman milyonlarca engelle karşılaşılabilir. Her gerçekleşen buyruk, gerçekleşmemiş sayısız buyruktan yalnız bir tanesidir.

Gerçekleşmesi olanaksız buyruklar tarihsel olayla bağdaşmazlar ve bu yüzden gerçekleşemezler. Ancak olanağı olan, daha önceki zincirleme buyruklarla bağdaşan, o buyruklara bağlı olarak ortaya çıkan olaylara uyan buyruklar gerçekleşir.

Olaydan önceki buyruğun olayı doğurduğu konusundaki yanlış düşüncemiz, olay ortaya çıktıktan ve o binlerce buyruk arasından yalnız olayla bağdaşan buyruklar gerçekleştikten sonra, gerçekleşmeleri olanaksız olduğu için yerine getirilmeyen buyrukları unutmamızdan ileri geliyor.

Bundan başka, bir konuda yanılmamızın nedeni, örneğin Fransız ordularını Rusya'ya sürükleyen bütün olaylar gibi çeşit çeşit, küçük küçük, sayısız olayları bir araya getirip bunları bir tek sonuç

olarak yalnız bir olay içinde birleştirmemiz ve bu genellemeye uyup zincirleme olarak verilen bütün buyrukları bir tek istencin belirimi saymamızdır.

'Napolyon istedi ve Rusya'ya bir sefer yaptı.' Gerçekteyse Napol-yon'un bütün eylemlerinde istencinin bu olduğunu gösterecek bir tek belirti bulamayız. Yalnız zincirleme olarak verdiği buyrukları ya da çeşit çeşit ve kesinlikten uzak biçimde ayrı ayrı konulara yönelmiş istenç belirimlerini görürüz. Napolyon'un vermiş olduğu sayısız ve birbirini izleyen buyruklardan 1812 seferinin yapılmasını sağlayan bir dizi buyruğun çıkmasının nedeni, o vermiş olduğu buyrukların yerine getirilmemiş birçok başka buyruktan ayrı olmalarından ileri gelmiyor. Bu buyruk dizisinin Fransız ordularını Rusya'ya getiren olaylar dizisiyle bağdaşmalarından ileri geliyor. Bu bakımdan belirli bir zaman ölçüsünde, buyruklar ile olaylar arasındaki ilişkiyi incelerken buyruğun hiçbir bakımdan olayın tek nedeni olamayacağını, ikisi arasında bilinen bir bağlılık bulunduğunu görürüz ancak. İşte iktidar, buyruk veren ile buyruk verdiği kişi arasındaki ilişkiden başka bir şey değildir. Bu ilişki şöyle ortaya çıkar:

İnsanlar genel bir eylem için, her zaman bilinen topluluklar oluştururlar. Bu topluluklarda yoğunlaşan bir ortamda, ortaya konan amaçlar değişik de olsa, eyleme katılan insanlar arasındaki ilişkiler her zaman aynı kalır. Yani insanlar bu toplulukları oluştururken aralarında öyle ilişkiler kurarlar ki, büyük bir kısmı olaya doğrudan doğruya katkıda bulunurken küçük bir kısmınınsa hepsinin gerçekleştirilmesi için birleştirildiği, yoğunlaştığı eyleme doğrudan doğruya az katkısı olur.

İnsanların belirli amaca yönelmiş bir eylemi gerçekleştirmek için ortaya çıkardıkları topluluklar arasında en belirli, en kesin biçime sahip olanı, ordudur.

Her ordu, rütbesi küçük olanlardan, sayıları her zaman fazla olan erlerden, onlardan biraz daha üst rütbeli onbaşılardan, asteğmenlerden (bunların sayısı daha alt rütbede bulunanlardan azdır.) bir de üst rütbelerden oluşur ve bu üst rütbelilerin sayıları daha da azdır. Rütbeler en üst askeri güce kadar böylece birbirini izler. En üst askeri güç de, bir tek kişide toplanmıştır. Bir ordunun yapısı tam anlamıyla konidir. Tabanda en geniş çizgide erler bulunur. Onların üzerinde üst rütbelilerden daha kısa olanların çizgisi vardır. Ordunun daha üst rütbeleri de böylece koninin tepesine gider. En üstte bulunan komutandır.

En büyük sayıda olan erler koninin en altındaki noktalardır ve koninin tabanını oluştururlar. Er, doğrudan doğruya kılıçtan geçirir, süngüler, yakar, yağmalar ve bu eylemleri için her zaman kendisinden daha üst rütbelilerden buyruk alır; kendisi hiçbir buyruk vermez. Asteğmen (bunların sayısı erlerden daha azdır.) bir erden daha seyrek eyleme geçer; ama artık buyruk vermeye başlamıştır. Subay, seyrek olarak doğrudan doğruya eyleme katılır, ama daha sık buyruk verir. Generalse, yalnız ordulara hedef göstererek buyruk verir, kendisi hemen hemen hiçbir zaman silah kullanmaz. Komutana gelince, o yalnız kitlelerin devinimi konusunda genel anlam taşıyan buyruklar verir. Genellikle herhangi bir eylemin ortaya çıkabilmesi için, tarımda, ticarette ya da herhangi bir başka kurumda hep birleşen insanların arasında aynı çeşitlilikte ilişkiler kurulur.

Böylece koninin birbirine bitişen bütün noktalarında, ayrım yapmadan, yapay olarak, örneğin ordudaki gibi rütbe sahibi kişiler, değişik sanlara sahip olanlar, herhangi bir kurumda değişik toplumsal durumda bulunanlar ya da genel bir amaç için en küçükten en büyüğe kadar birleşmiş insanlar arasında bir yasa ortaya çıkar. Buna göre insanlar bir noktaya yönelmiş bir eylemin amacına ulaşması için birleşince, eyleme doğrudan doğruya katılırlarsa o derece az buyruk verebilirler,

sayıları o derece fazla olur. Buna karşılık eylemin kendisine doğrudan doğruya ne kadar az katılırlarsa o kadar çok buyruk verirler, sayıları o derece azdır. Bu böylece en alt tabakalardan yukarı doğru eyleme doğrudan doğruya en az katılandan bütün eylemini yalnız buyruk vermeye yönelten kişiye kadar sürüp gider.

Demek ki 'iktidar' kavramı, buyruk verenler ile buyruk verdikleri kişiler arasında ilişkidir.

Bütün tarihsel olayların, ortaya çıktıkları zaman koşulunu yerinde kullanınca, bir buyruğun ancak kendisine koşut bir dizi tarihsel olayla bağdaştığı vakit gerçekleştiğini görürüz. Buyruk verenler ile o buyrukları gerçekleştirenler arasında ortaya konulması zorunlu ilişkiler koşulunu yerinde kullanınca da, buyruk verenlerin sahip oldukları özellikler nedeniyle eyleme en az katkıda bulunduklarını, dahası bütün eylemlerinin yalnız buyruk vermeye yönelik olduğunu ortaya çıkarmış oluruz.

VII

Herhangi bir tarihsel olay ortaya çıktığı vakit, insanlar o tarihsel olay konusundaki düşüncelerini, dileklerini, belirtirler. Olay, birçok insanın eylemlerinin bir noktaya yönelmesinden ileri geldiğine göre, ortaya atılmış düşüncelerden ya da isteklerden biri kaçınılmaz olarak gerçekleşir; bu gerçekleşme yaklaşık olsa bile. Ortaya atılan düşüncelerden biri gerçekleşince de sanki olaya bu düşünce yol açmış gibi, bir buyruk sayılır ve tarihsel olaya bağlanır. Diyelim ki, birkaç kişi bir keresteyi sürüklüyorlar, her biri keresteyi şuraya ya da buraya götürmek gerektiği konusunda kendi kişisel düşüncelerini ortaya atıyor. Sonunda keresteyi çekip çıkarıyorlar. O zaman görülüyor ki, bu iş aralarından birinin söylediği biçimde yapılmıştır. Bunun üzerine bunu söyleyen kişi 'buyruk veren' oluyor. İşte 'buyruk' ile 'iktidar'ın ilkel yapısı budur.

Elleriyle daha çok çalışan, yaptığı işin bütün ayrıntılarını daha az düşünebilir, genel olarak bütün eylemin sonucunun ne olacağını daha az varsayar ve daha az buyruk verebilecek durumdadır. Daha çok buyruk verenin eylemleriyse daha çok sözle sayılacağı için, elleriyle daha az iş yapabileceği açıktır. Eylemlerini tek bir hedefe götüren büyük bir insan topluluğunda, eyleme doğrudan doğruya ne değin az katkıda bulunurlarsa o değin çok buyruk vermeye yönelmiş insanların kategorisi kesinlikle ortaya çıkar.

Bir insan tek başına hareket ettiği vakit, her zaman bunu belirli bir düşünce dizisine göre yapar; yani daha önceki davranışlarını şimdiki eylemini savunmak için kullanır ve sonradan girişeceği eylemlerde kendisini yönetecek bir düşünce dizisi bulur.

Büyük bir topluluk oluşturan insanlar da tastamam aynı biçimde davranırlar; düşünce yürütme, bahane bulma ve varsayımlar yürütme işini eylemlere katılmayanlara bırakırlar.

Fransızlar, bizce bilinen ya da bilinmeyen nedenlerden ötürü birbirlerini boğazlıyorlar ve kesmeye başlıyorlar. Bu tarihsel olayı temize çıkarmak için, Fransa'nın iyiliği uğruna, özgürlük, eşitlik uğruna kaçınılmazlığını savunan kişilerin istenç belirimi olarak ortaya çıktığı ileri sürülür bu olayın.

İnsanlar birbirlerini kesmekten vazgeçiyorlar; o zaman bu olaya da iktidarın tek bir elde toplanması, Avrupa'nın karşı tepkide bulunması ve buna benzer şeylerin yarattığı zorunluluk gerekçe gösteriliyor. İnsanlar batıdan doğuya doğru gidiyor, insan kardeşlerini öldürüyorlar; bunun üzerine olup bitenlere gerekçe olarak Fransa'nın ünü, onuru ve İngiltere'nin ikiyüzlülüğü gibi ilerici sözler öne sürülüyor. Tarih bize gösteriyor ki, tarihsel olaya gerekçe olarak gösterilen bütün bu savunmaların hiçbir anlamı yoktur. Bunlar tıpkı insan haklarının kabul edilmesinin bir sonucu olarak cinayet işlenmesi ya da İngiltere'nin küçük düşürülmesi için Rusya'da milyonlarca insanın öldürülmesi gibi birbirine büsbütün aykırı şeylerdir. Ama bu savunmaların çağdaş anlamda zorunlu olarak kabul edilen bir önemi vardır.

Bu tür savunmalar, eylemleri ortaya çıkaran insanların üzerinden ruhsal sorumluluğu kaldırırlar. Belirli bir süre için ileri sürülen bu amaçlar, tıpkı lokomotifin önünde, rayların üzerindeki pürüzleri yana kaydıran çelik tampon gibidirler. İnsanların ruhsal sorumluluğunu ortadan kaldırmak için yolu temizlerler. Bu savunmalar olmasa, her olayın incelenmesinde: 'Nasıl oluyor da milyonlarca insan elbirliğiyle cinayetler işliyor, savaşıyor, insanları öldürüyor ve buna benzer şeyler yapıyorlar?' sorusu hiç aydınlığa kavuşturulamaz.

Bugünkü yerleşmiş devlet biçimlerinde ve Avrupa'daki toplumsal yapıda daha önce hükümdarların, bakanların, meclislerin ve gazetelerin öğüt vermediği, göstermediği, buyurmadığı bir tek olay düşünülebilir mi? Elbirliğiyle yapılan bir tek olay var mıdır ki, savunmasını devletin, halkın birliğinde, Avrupa'nın dengesinde ya da uygarlıkta bulmasın? Bu bakımdan ortaya çıkmış her tarihsel olay, kaçınılmaz biçimde açıklanmış herhangi bir istekle aynı zamanda ortaya çıkıyor, açıklanan istek ona bir bahane, bir savunma oluyor, bunun sonucunda tarihsel olay, bir tek ya da birkaç insanın istenciyle gerçekleşmiş gibi görünüyor.

Ancak her an, bu akımı geminin devinimiyle karşılaştırarak yakından incelediğimiz zaman, akıntının her anının geminin devinimiyle yansıdığı ve bizi yanıltan şeyin belirsiz olarak ortaya çıkan devinimimiz olduğu kanısına varırız.

Tarihsel kişilerin eylemlerini, onları her an izleyerek, yani bütün olup bitenleri incelemek için zorunlu olarak yerine oturtulması gereken koşulu, 'devinimin belirli bir süre içinde kesintisiz olarak sürüp gitmesi!' koşulunu ve tarihsel kişilerin kitlelerle olan vazgeçilmez ilişkilerini göz önünde bulundurarak incelersek, gene aynı şeyi görürüz.

Gemi bir yönde ilerlerken önünde hep aynı akıntı vardır, gemi yönünü sık sık değiştirirse önünde akıp giden suların da yönü sık sık değişir. Ama gemi nereye doğru dönerse dönsün, her yerde geminin deviniminden önce var olan bir su akıntısı vardır.

Hangi olay söz konusu olursa olsun, bu olayın her zaman önceden sezinlendiği, sonra da bir buyrukla ortaya çıktığı kabul edilir. Gemi nereye giderse gitsin, sular onu yönetmeden, devinimini hızlandırmadan, önünde kaynaşıp dururlar. Ama uzaktan bakılınca bize yalnız sular kendi kendine deviniyormuş gibi görünmez, aynı zamanda geminin devinimini yönetiyormuş gibi gelir.

Tarihsel kişilerin istençlerinin belirtileri arasında yalnız olaylar karşısında bir buyruk niteliğinde görüneni ele alarak tarihsel olayların buyruklara bağlı olduğunu sanıyordu tarihçiler. Oysa biz, aynı tarihsel olayları ve tarihsel kişiler ile kitleler arasında bulunan ilişkileri incelerken, tarihsel kişilerin de onların verdikleri buyrukların da tarihsel olaya bağlı olduğunu ortaya çıkarmış bulunuyoruz. Bu sonucun doğru olduğunu kuşkusuz ortaya koyan şey şudur. Verilmiş olan buyrukların sayısı ne olursa olsun, olay gene de ortaya çıkmayabilir. Meğerki, ortaya çıkması için başka nedenler bulunmaya!.. Öyleyken olay ortaya çıkar çıkmaz (niteliği ne olursa olsun) ayrı ayrı kişilerin sürekli olarak açıklanan çeşit çeşit istençleri sırasında anlam bakımından buyruk niteliği kazananlar hemen bulunur. Böylece bir sonuca varınca kesin olarak tarihin özüyle ilgili iki soruya yanıt verebiliriz.

1) İktidar nedir?

2) Halkları harekete geçiren hangi güçtür?

1) İktidar, belirli bir kişinin birtakım başka kişilerle öyle bir ilişkisidir ki, dolayısıyla eylemde ne değin daha az bir pay alırsa elbirliğiyle oluşan ortak eylemi o oranda açıklar ve doğrular.

2) Halkların hareketini ortaya çıkaran şey, ne iktidar, ne aklın yapıtı olan düşünceler, ne de tarihçilerin sandıkları gibi ikisinin birleşimi değildir; bu hareketi oluşturan şey, tarihsel olayda rol alan, ona katılan bütün insanların eylemleridir ve bu insanlar her zaman doğrudan doğruya en çok rol alanların üzerlerine en az, en az rol alanların üzerlerine de en çok sorumluluk düşecek biçimde birleşirler.

Tarihsel olayın ruhsal nedeni iktidar, fizik nedeniyse o iktidara boyun eğenlermiş gibi görünür. Oysa, ruhsal bir eylemin fizik bir eylem olmadan ortaya çıkması düşünülemeyeceğine göre, olayın asıl nedeni ne birinde, ne öbüründedir; ikisinin birleşmesindedir. Başka bir deyişle, incelediğimiz herhangi bir olayda 'iktidar' kavramı 'neden' olarak kullanılamaz ve olaya uydurulamaz.

Son çözümlemede aklın ele aldığı konuyla oynamaması koşuluyla, her alanda düşünce zincirini izleye izleye, en son sınıra, ölümsüzlük çemberine yaklaşmış oluruz. Elektrik ısı verir, ısıda elektrik oluşturur. Atomlar birbirlerini çekerler ya da birbirlerini iterler. Isı ile elektrik arasındaki karşılıklı etkilerden ve atomlardan söz ettiğimiz vakit, bunların niçin oluştuğunu söyleyebiliyoruz ve başka türlü düşünemediğimiz için, daha doğrusu böyle olması gerektiği için, 'Bu bir kuraldır' diyoruz. Tarihsel olayda da aynı şey geçerlidir. Savaş ya da devrim niçin oluyor? Bunu bilemeyiz. Yalnız şunu biliyoruz ki, şu ya da bu çeşit eylemler için birleşerek belirli bir topluluk oluşturur insanlar ve bu toplulukta hepsi rol alırlar. Başka türlüsü düşünülemediği için de bunun bir yasa olduğunu ileri sürüyoruz.

VIII

Eğer tarih, dış görünüşü ortaya çıkaran olaylarla ilgilenseydi, bu sıradan ve apaçık anlaşılan yasanın ortaya konulması yeterli olurdu. Biz de burada düşünce zincirini sona erdirirdik. Ama tarihin yasaları insanla ilgilidir. Maddenin bir parçacığı ortaya çıkıp hiç de benzerini çekme ya da itme gereğini duymadığını, bu yüzden bunun yalan olduğunu söyleyemez. Ama tarihin konusu olan insan, açıkça, 'Ben özgürüm, niçin yasalara bağlı olayım.' diyor.

Tarihin her yerinde, açıklanmasa bile, insan özgürlüğü konusunda bir soru her an duyumsanır. Ciddi ciddi düşünce yürüten tarihçilerin hepsi ellerinde olmayarak bu noktaya varmışlardır. Tarihteki bütün aykırılıklar ve tarih biliminin izlediği yanlış yol, yalnız bu sorunun çözümlenmemiş olmasından ileri geliyor.

Her insanın istenci özgürse, her insan istediği gibi davranabilirdi; ama bu böyle olsaydı bütün tarih birbirleriyle bağlantısız bir rastlantılar dizisinden başka bir şey olamazdı.

Bin yıllık bir süre içinde, milyonlarca insan arasında biri olsun tam anlamıyla özgür, yani keyfinin istediği gibi davranabilseydi, yasa diye bir şey olmayacaktı; çünkü açıkça bellidir ki, bu insanın bir tek özgür ve yasalara aykırı davranışı bile, bütün insanlık için geçerli yasaların bulunmadığını göstermiş olur.

İnsanların eylemlerini yöneten tek bir yasa bile varsa, istencin özgür olması olanaksızdır. Çünkü o zaman bütün insanların istenci zorunlu olarak bu yasaya bağlı kalacaktır.

Demek ki istencin özgürlüğü denilen ve en eski çağlardan bu yana insanlığın yetiştirdiği en büyük zekâları uğraştıran, en eski çağlardan bu yana daha bütün önemini koruyan sorun bu çelişkidedir.

Sorunu ortaya çıkaran şey şudur: insanı herhangi bir bakımdan, yani ister tanrıbilim, ister tarih, ister ahlak, ister felsefe açısından ele alalım, onu incelediğimiz vakit görürüz ki, o da tıpkı dünyada var olan her şey gibi zorunlu olarak bir yasaya bağlıdır. Oysa kendi kendimize, bilincine vardığımız bir varlık olarak baktığımızda, özgür olduğumuzu duyumsarız.

Büsbütün tikel ve akıldan bağımsız olarak işleyen bir kendi kendimizi tanıma kaynağıdır bilinç. İnsan, aklıyla, kendi üzerinde gözlemler yapabilir. Ama kendisini bilinç yoluyla öğrenebilir. Kendi kendini tanımadan herhangi bir gözlem yapmak ya da aklın ilkelerini uygulamak düşünülemez.

İnsan, anlamak, gözlem yapmak, aklıyla bir sonuca varmak için her şeyden önce yaşayan bir varlık olarak, kendinin bilincine varmak zorundadır. İnsan ancak isteklerini, yani istencini duyumsayan bir varlık olarak yaşadığını anlar. İnsan yaşamının özünü oluşturan istencinin bilincine varır; ama onu ancak bağımsız, özgür bir şey olarak kavrayabilir.

Kendini incelerken, istencinin hep aynı yasaya bağlı olduğunu görür insan; (bu ister besin almak zorunluluğu, ister aklının işlemesi, ister başka konuda yapılmış bir gözlem olsun) onun her zaman, hep aynı yöne doğru çevrilmesini ancak sınırlandırılma olarak anlayabilir. Oysa özgür olan, aynı zamanda sınırlı olamaz. Bu durumda insan istencinin sınırlandırılmış olmasının nedeni de ancak özgür, bağımsız olarak kendinin bilincine varmasıdır.

'Sen, özgürüm diyorsun' dediğinizde elimi kaldırıp bırakıyorum. Herkes anlar ki, yeni mantığa göre

bu yanıt, bilincin akla bağlı olmadığını gösteren bir belirtidir.

Özgür bilinç, kendini tanıma konusunda akla bağlı kalmayan apayrı bir kaynak olmasaydı, o da aklın ilkelerine ve denemelere bağlı olurdu; oysa gerçekte böyle bir bağımlılık hiçbir zaman olmuyor; dahası düşünülemez de.

Birçok deneme aracılığıyla, her insana kendisinin incelenen bir konu olarak, belirli yasalara bağlı olduğunu gösterir düşünce; ve insan bu yasalara uyar. Bir kez öğrendiği yerçekimi yasalarını öğrendikten sonra hiçbir zaman onlara karşı gelmez. Aynı denemeler ile düşünceler insana kendisinde bilincine vardığı tüm özgürlüğün olanaksız bir şey olduğunu ve her davranışın organizmasının yapısından, karakterinden, ona etki eden birçok nedenden ileri geldiğini gösterir. Öyleyken insan hiçbir zaman bu denemelerin de, düşüncenin de ortaya çıkardığı sonuca boyun eğmez.

Denemeyle ve akıl yoluyla taşın aşağıya düştüğünü öğrenen insan, buna kuşkusuz olarak inanır ve bütün olaylarda bu öğrendiği yasanın gereğini bekler.

Ama aynı derecede kesinlikle, istencinin de yasalara bağlı olduğunu öğrenince bunu kabul etmiyor; daha doğrusu buna inanmıyor.

Deneme ile aklın yarattığı düşünceler insana, aynı koşullar altında aynı karakterlerle, aynı davranışlarda bulunacağını kaç kez gösterirse göstersin, o insan bilinci de, aynı koşullar altında, aynı karakterle her zaman aynı biçimde sonuçlanacağı belli bir eyleme girişirken, kuşkusuz olarak içinde denemeden önce olduğu gibi keyfince değinmekte özgür olduğu güvenini taşır. İster yabanıl, ister büyük bir düşünür olsun, akıllı deneme ona, aynı koşullar altında iki ayrı olay ortaya çıkaramayacağını ne değin kesinlikle gösterirse göstersin, hiçbir zaman yaşamı bu saçma anlayıştan (özgürlük kavramından) ayrı olarak düşünmeyeceğini duyumsar. Duyumsar ki, özgürlük ne değin olanaksız olursa olsun, onsuz bir yaşam düşünülemez; çünkü yaşam denilen şeyin anlamını kavramak şöyle dursun, onsuz bir an bile yaşanamaz.

Yaşanamaz, çünkü insanların bütün yönelişleri, daha doğrusu onları yaşama bağlayan şeylerin özü, özgürlüğü güçlendirme eğiliminden başka bir şey değildir. Zenginlik-yoksulluk, ünlülük-ünsüzlük, eğitim-cahillik, çalışma-dinlenme, doymuşluk-açlık, iyilik-kusur; hepsinin özü az ya da çok tutarda özgürlükten başka bir şey değildir.

Özgürlükten yoksun bir insan, ancak yaşamdan yoksun bir insan olarak düşünülebilir.

Özgürlük anlayışının, zamanın aynı bölümü içinde ortaya çıkan iki ayrı olay ya da bir nedene dayanmayan bir eylem olarak ele alınması, aklın ilkelerine göre saçma bir ayrılık olarak görünmesi şunu kanıtlar: Bilinç, sağduyuya bağlı değildir.

Özgürlük üzerine, sarsılmaz, karşı konulmaz, denemeye uymayan ve aklın ilkelerine aykırı düşen, ama bütün düşüncelerin kabullendiği, hiç farksız bütün insanların duyumsadığı bu bilinç, insanın ondan yoksun olarak hiçbir biçimde bir yaşam düşünemeyeceği bu bilinç, sorunun öbür yönünü oluşturuyor.

İnsan, her şeyi yapabilen, bütün iyiliklerin kaynağı ve her şeyi yöneten Tanrı'nın bir yaratığıdır. Böyle olunca insan özgürlüğünün bilincinden çıkan bir anlayış olarak 'günah' nedir? İşte tanrıbilimin sorunu budur.

İnsanların eylemleri, istatistiklerle açıklanan değişmez genel yasalara bağlıdır. O halde özgürlüğün bilincinden çıkan bir anlayış olarak, insanın 'toplum karşısındaki sorumluluğu' nedir? İşte hukukun sorunu budur.

İnsanın davranışları, doğuştan sahip olduğu karakterin ve ona etki eden dış nedenlerin sonucudur. O halde özgürlüğün bilincinden çıkan sonuç olarak 'vicdan, iyi ve kötü davranışlar' nedir? işte ahlakın sorunu budur.

İnsan, genel olarak bütün insanlığın yaşayışına bağlıdır ve bu yaşayışı yöneten yasalara boyun eğer. Öyleyken aynı insan, kendini hiçbir bağla bağlanmamış, yani özgür duyumsar. Böyle olunca halkların, dahası bütün insanlığın geçmişteki yaşamı nasıl ele alınmalı? İnsanların özgür oldukları bir eylemler bütünü olarak mı, yoksa bağımlı oldukları eylemler bütünü olarak mı? İşte tarihin sorunu budur.

Yalnız, bilimin halka indirdiği, kendine güvenen çağımızda cahilliğin en güçlü silahı olan kitap basımının yaygınlaşması sayesinde, özgürlük sorunu öyle bir temele oturtulmuştur ki, bu konuda hiçbir soru sorulmaz artık. Çağımızda sözüm ona ileri gelen insanların çoğu, yani bir yığın cahil, sorunun yalnız bir tek yönünü inceleyen doğabilimlerinin çalışmalarını bir çözüm olarak kabul etmişlerdir.

İnsanların ruhu ve özgürlüğü diye bir şey yoktur; çünkü insanların yaşamı kaslarının hareketiyle kendini gösterir. Kaslarının hareketleri ise sinirlerinin çalışmasına bağlıdır. İnsanların ruhu ve özgürlüğü diye bir şey yoktur, çünkü biz çağların belirli bir kesiminde maymunlardan ortaya çıkmış bulunuyoruz, işte bu kişiler öyle yazıyor ve kitaplarında bu tür düşünceleri yayınlıyorlar. Zorunluluk altında, fizyolojik ve karşılaştırmalı jeoloji bilimlerinin yardımıyla bunca çaba göstererek kanıtlamaya çalıştıkları yasayı daha binlerce yıl önce bütün dinlerin ve bütün düşüncelerin yalnız kabul etmekle kalmayıp, hiçbir zaman ona aykırı bir şey ileri sürmediklerini akıllarına bile getirmiyorlar.

Görüyorlar ki, doğa bilimlerinin bu sorunu çözmekteki rolü yalnız, onun bir yönünü aydınlatan bir silah olmaktan öteye gitmiyor. Çünkü gözlem açısından, aklın ve istencin yalnız beynin çıkardığı bir sıvı, bir salgı olduğunu, insanın da genel yasaya uygun olarak, en alt basamakta bulunan hayvanlardan çıkıp bilinmeyen bir zaman kesimi içinde geliştiğini kabul etmek, yalnız binlerce yıl önce, bütün dinlerin ve felsefe kuramlarının kabul ettikleri bir gerçeği yani, akıl açısından insanın karşı konulamayacak yasalarla zorunlu olarak bağlı olduğu gerçeğini yeni bir ışık altında göstermekten başka bir şey değildir. Sorunun buna büsbütün karşı ve özgürlüğün bilincine dayanan öbür yönünü aydınlatmak konusunda bir adım bile ileri atılmış olmuyor.

Eğer insanlar bilinmeyen bir zaman kesimi içinde maymunlardan çıkmışlarsa, tıpkı insanların belirli bir zaman kesimi içinde bir avuç topraktan çıkmaları gibi bir olaydır bu. Birinci olayda bilinmeyen, zamandır. İkincisindeyse, yol yöntemdir. Ama insan özgürlüğü kavramının nasıl olup da karşı konulmaz bir yasaya, insanın boyun eğmek zorunda bulunduğu bir yasaya bağlı olduğunu, ne karşılaştırmalı fizyoloji, ne de jeoloji açıklar. Çünkü kurbağada ve tavşanda ve maymunda yalnız kaslar ile sinirlerin devinimini görebiliyoruz. İnsandaysa hem kaslar, hem sinirler deviniyor, hem de bilinç var.

Doğabilimiyle uğraşan bilimadamları ve onları tutanlar, yani bir sorunu çözmeyi düşünenler, tıpkı kilisenin bir yanını sıvamakla görevlendirilen ve ustabaşıların yanlarında olmamasını fırsat bilerek aşırı bir çabayla hem pencereleri, hem tasvirleri, hem de bütün tahta kısımları, hem de daha

sıvanmamış duvarları badanalayan ve her yanın dümdüz, pürüzsüz durum almasına kendi açılarından sevinen sıvacılara benzerler.

IX

Özgürlük sorununun çözümlenmesiyle uğraşan başka bilim dalları karşısında, tarihinde bu sorunu ele alması ona bir üstünlük veriyor. Çünkü tarihte bu sorun, insan istenci denen sorunun özüne bağlı değildir, bu istencin bilinen koşullar altında geçmişteki belirimleriyle ilgilidir.

Tarih, bu sorunu çözümlemek bakımından başka bilim dalları karşısında denemelerden geçmiş olan ve olayları akıl süzgecinden geçiren bir bilim dalı durumuna geliyor.

Tarihin konusu insanın istenci değil, bizim o istenci anlayış biçimimizdir.

Bu yüzden tarih için, tanrıbilim, ahlak ve felsefe için olduğu üzere özgürlük ile zorunluluğun, yani birbirine aykırı iki kavramın birleştirilmesi gibi çözümlenemez bir giz yoktur. Tarih, insan yaşamını kimi vakit bu birbirine aykırı iki kavramın birleştiği bir şey olarak ele alınıyor.

Gerçek yaşamda her tarihsel olay ve insanın her davranışı açık, kesin biçimde anlaşılır; çoğu zaman ortaya çıkan olay bir bakıma özgür, bir bakıma da zorunlu olarak ortaya çıkmış görünür, öyle olduğu halde en küçük bir aykırılık duyumsanmaz.

Özgürlük ile zorunluluğun nasıl birleştiğini göstermek, bu iki kavramın özünü ortaya çıkaranların ne olduğunu çözümlemek için, başka bilim dallarının tuttukları yola büsbütün ters bir yoldan gidebilir felsefe tarihi; dahası bunu yapmalıdır da. Bir kez tarih, özgürlük ve zorunluluk kavramlarını kendi nitelikleri içinde ortaya attıktan sonra bütün yaşamın olaylarını, ortaya çıkarılan belirli tanımlamaların etiketi altında birleştirmektense, kendi alanına giren ve her zaman bir bakıma özgürlük, bir bakıma zorunluluk içinde ortaya çıkmış gibi görünen olayları ele alabilir, onların içinden bir sonuç çıkararak özgürlük ve zorunluluk kavramlarının başka bir tanımlamasını yapabilir.

İster bir tek, ister birçok insanın eylemleri konusundaki düşüncelerimizi ele alalım, bu eylemleri, bir oranda insanın kendi özgürlüğünün bir bakıma da insanın boyun eğmek zorunda bulunduğu yasaların bir sonucu olarak görebiliriz ancak.

Halkların göç etmesinden mi, barbarların akınlarından mı, III. Napolyon'un buyruklarından mı, yoksa bir saat önce yaptığı bir gezinti sırasında tutabileceği birkaç yoldan birini seçmiş olmasından mı söz ediyoruz? Bunların hiçbirinde en küçük bir aykırılığa düşmeyiz. Bu insanların davranışlarını yöneten özgürlük ve zorunluluk ölçüsü bizim için kesinlikle ortaya konmuştur.

Çoğu zaman özgürlüğün az mı, çok mu olduğu konusundaki düşüncelerimiz, olayı ele aldığımız açıya göre değildir. Yalnız bir tek şey değişmez; o da insanın her deviniminin, özgürlüğün ve zorunluluğun belirli oranda birleştiği bir olay olarak göründüğüdür. Ele alınan her davranışta belirli bir özgürlük payı ile bilinen belirli bir zorunluluk payı görürüz. Bu davranışta özgürlüğün ne değin çok rol oynadığını görürsek, o değin az zorunluluk görürüz; ne değin çok zorunluluk varsa özgürlük de bir o değin az vardır.

Özgürlük ile zorunluluk arasındaki orantı, olayı ele aldığımız açıya göre azalıp çoğalır, ama bu oranın tersi de hep aynı ölçülerdedir.

Suda boğulurken başkasına sarılan ve onun suda boğulmasına yol açan insan, çocuğunu emzirdiği için bitkin duruma gelen ve yiyecek çalan bir anne ya da disiplin altında bulunan ve birliğindeki

yerinde aldığı buyruğa uyarak kendini savunacak durumda olmayan bir insanı öldüren erin durumu, bütün bu kişilerin bulundukları koşulları bilen insanlara göre değişir; hepsi ya özgürlük ya da zorunluluk yasalarına daha çok bağlı görünür.

Yirmi yıl önce cinayet işlemiş ve ondan sonra toplumda kimseye bir zarar vermeden sakince yaşamış insan daha az suçlu görünür; işlediği suç onu yirmi yıl sonra inceleyen bir insana, daha çok zorunluluk yasasına bağlı görünür; oysa aynı suç, onu işlediğinin hemen ertesi gün inceleyen bir insana göre daha özgürce bir davranıştır. Gene aynı açıdan ele alınırsa bir delinin, bir sarhoşun, ya da çok heyecanlı bir insanın davranışı, onun ruhsal durumunu bilen bir kişiye daha az özgür ve daha zorunlu, içinde bulunduğu durumu bilmeyen bir insana daha az zorunlu görünür. Bütün bu olaylarda özgürlük payı, zorunluluğun az ya da çok olduğuna ve davranışın hangi açıdan ele alındığına göre azalıp çoğalır. Böylece bir davranışta ne değin büyük bir zorunluluk varsa o değin az özgürlük payı vardır, buna karşılık ne değin çok özgürlük payı varsa o değin az zorunluluk payı vardır.

Sakin akıl, hukuk bilimi ve dahası tarihin kendisi bile zorunluluk ile özgürlük arasındaki ilişkiyi hep aynı açıdan ele alırlar.

Özgürlük ve zorunluluk konusundaki düşüncemizin, bütün olayların dayandığı üç temeli vardır:

1) Söz konusu davranışta bulunan insanın dış dünyayla ilişkisi.

2) Zamanla ilişkisi.

3) Davranışını ortaya çıkaran nedenlerle ilişkisi.

1) Birinci temel, söz konusu insanın dış dünyayla olan ve bizim az çok gördüğümüz ilişkisidir. Burada yalnız her insanın bulunduğu düzeye ve kendisiyle aynı zamanda var olan her şeye bağlılığı söz konusudur. Bu konuda az çok açık bir anlayışa sahip oluyoruz. Suda boğulmak üzere olan bir insanın, karada duran bir insana oranla daha az özgür ve zorunluluğa daha çok bağlı görünmesinin nedeni budur. Nüfusu yoğun olan bir bölgede başka insanlarla sıkı bir ilişki sürdüren ve ailesi, mesleği, işteki girişimleriyle bağlı bulunan bir insanın davranışları, yapayalnız bir insanın davranışlarından daha az özgür ve daha çok zorunluluğa bağlı görünür elbette!

Bir insanın çevresinde olup biten her şeyle ilişkilerini göz önünde bulundurmazsak her davranış bize özgür olarak görünür. Ama çevresinde bulunan herhangi bir şeyle ilişkisi olduğunu görürsek, onunla konuşan bir insanın, okuduğu kitabın, yaptığı bir işin, çevresindeki havanın, dahası çevresinde bulunan eşyaların üzerine düşen ışığın etkisi altında olduğunu görürsek, bütün bu koşulların onun üzerindeki etkilerini, bunların hiç değilse onun eylemlerinin bir kısmını yönettiğini anlarız. Bu etkileri gördüğümüz oranda da, o insanın özgürlüğü bize daha çok kısıtlanmış görünür, boyun eğmek zorunda olduğu zorunluluk çoğalmış gibi olur.

2) İkinci temel, söz konusu olan insanın zamanla olan ve çok görülen ilişkisidir. O insanın belirli bir süre içindeki eylemlerinin olup bittiği yer konusunda az çok kesin bir anlayışımız vardır. İşte bu nedenle canlılar zincirinin bir halkası olarak ortaya çıkan insan, bize örneğin, çağdaş bir insanın evlenmesinden daha az özgür görünür. Gene bu nedenle, bir yüzyıl önce yaşamış insanların eylemleri, belirli bir zamana bağlı olan yaşantılar sonucu, benim için bilinmeyen çağdaş bir insanın yaşamı kadar özgür görünemez bana.

Az ya da çok özgürlük ile az ya da çok zorunluluk konusundaki düşüncemiz, bu bakımdan eylemin

ortaya çıkışıyla, o eylem konusunda yargıda bulunma süreleri arasında az ya da çok zaman geçmiş olmasına bağlıdır.

Bir dakika önce gerçekleştirdiğim bir davranışı şu anda, o davranışta bulunduğum sıradaki koşullarla aynı koşullar altında incelersem, bu davranış bana özgür olarak görünür hiç kuşkusuz. Ama bambaşka koşullar altında bulunduğum şu sırada, örneğin bir ay önceki bir davranışımı incelersem, elimde olmayarak, o davranışta bulunmasaydım birçok yararlı, hoş, dahası zorunlu sonuçların ortaya çıkmamış olacağını kabul etmek zorunda kalırım. Anıların yardımıyla çok daha önceki bir davranışa, örneğin on yıl ya da ondan daha uzun bir süre önce yapmış olduğum bir devinime dönersem, davranışımın sonuçları bana daha da belirli görünür ve artık o davranışta bulunmamış olsaydım, neler olacağını düşünmek bile benim için zorlaşır. Anılarda ne kadar geriye dönersem ya da ne kadar ileriye yönelik yargıda bulunursam söz konusunda yürüteceğim düşüncelerin ve yargıların doğruluğu bana o derece kuşkulu gelmeye başlar.

İnsanlığı genel olarak ilgilendiren konularda özgür bir istencin katkıda bulunduğu düşüncesi, tarihte aynı biçimde az çok kesinlik kazanır. Ortaya çıkan çağdaş bir olay bize hiç kuşkusuz, bildiğimiz bütün insanların bir yapıtı olarak görünür. Ama daha eskiden olmuş bir olayda artık kaçınılmaz sonuçları görürüz; bu sonuçlardan başkasını aklımızdan geçiremeyiz. Olayları incelemeden ne kadar geriye dönersek, bu olaylar insanların keyfine o kadar daha az bağlı görünür bize.

Avusturya-Prusya Savaşı bize hiç kuşkusuz kurnaz Bismarck'ın eylemlerinin bir sonucu gibi gelir; benzeri olaylar da böyledir.

Napolyon'un yaptığı savaşlara gelince, bunlar da gerçi biraz kuşku götürür biçimde ama gene de kahramanların istençleriyle ortaya çıkmış olaylar olarak görünür. Ama Haçlı Seferleri bizim için artık belirli yerini almış bir olaydır; bu olay olmadan yeni Avrupa tarihinin yazılması, düşünülmesi bile olanaksız bir şeydir; oysa Haçlı Seferleri sırasında yaşamış ve el yazısıyla tarih yazmış kişilere, birkaç kişinin istencinin bir sonucu olarak görünürdü bu olay. Ulusların göçleri konusunda, çağımızda Avrupa dünyasını yenilemenin, Atilla'nın keyfine bağlı bir iş olduğu artık hiç kimsenin aklına gelmez. İncelediğimiz konuyu tarihte ne kadar eski çağlardan alırsak, o çağdaki olayları ortaya çıkaran insanların özgürlüğü bize o kadar belirsiz, zorunluluk yasasına boyun eğişleriyse o kadar açık görünür.

3) Üçüncü temel, aklın kaçınılmaz olarak ortaya konmasını buyurduğu sayısız nedenler dizisini ortaya koyuyor. Kavrayabileceğimiz her olayın, dolayısıyla her insan eyleminin belirli bir yeri olması gerektiğini belirten kurala göre, her olay kendisinden sonraki olaylar için bir nedendir. Kendisinden önceki olaylar için de bir sonuç olması gerekir. Bu bakımdan olayları kavramamız; nedenler sonuçlar zincirlemesini az çok kavramış olmamıza bağlıdır.

Gerek kendi davranışlarımızı, gerek başkalarının davranışlarını değerlendirmemiz, gözlemlerden çıkardığımız fizyolojik, ruhsal ve tarihsel yasaları, yani insanın genel olarak bağlı olduğu yasaları bilmemize bağlıdır ve olayın fizyolojik, ruhsal ya da tarihsel nedenlerini az ya da çok bilmemize göre söz konusu davranışlar bize daha özgür, bir zorunluluğa daha az bağlı görünür; ama değerlendirme, gözlenen olayı gerçekleştiren insanın ahlak ve karakter bakımından ne ölçüde karmaşık bir yapıda olduğuna da bağlıdır.

Bir olayın nedenini anlamadığımız vakit: Bu olay ister işlenen bir suç, bir iyilik ya da iyilik ve kötülükle hiçbir ilgisi olmayan bir olay olsun, daha çok özgürlük payı içerdiğini kabul ederiz onun.

Bir kötülük yapılmışsa, her şeyden önce bir ceza isteriz. Bir iyilikse önce ona büyük değer veririz. İyilik ya da kötülükle hiç ilgisi olmayan bir olaydaysa bir kişilik belirtisi, bir özgünlük, bir özgürlük görürüz. Ama daha önce söz ettiğimiz sayısız nedenden birini olsun biliyorsak, artık ortada belirli bir zorunluluk olduğunu düşünürüz hemen.

Bir suçlunun caniler arasında yetişmesi, suçunu hafifleştiren bir şey olur. Bir babanın, bir annenin, ödül almak umuduyla yaptıkları özveri, hiçbir nedene dayanmayan bir özveriden daha kolay anlaşılır. Bu yüzden daha az değerlidir, aynı zamanda daha az özgür görünür.

Yaptıklarını hazırlayan nedenleri bilirsek bir tarikatın, bir partinin kurucusu, bir kâşif, bizim için daha az şaşkınlık uyandıran insanlar olurlar. Birbiri arkasına gelen sayısız denemelerden geçmişsek ve gözlerimizi her zaman insanların eylemlerine neden-sonuç ilişkisini ortaya koyacak biçimde yöneltiyorsak, bu neden-sonuç ilişkisini ne kadar doğru ortaya koyarsak, söz konusu insanların davranışları bize o derece zorunluluğa bağlı ve o derece az özgür görünür, incelediğimiz olaylar sıradansa daha önceki gözlemlerimiz arasında bu tip sayısız olaylar olmuşsa, bu olayların zorunluluğa bağlı olduklarını daha tam bir biçimde görürüz. Namuslu olmayan bir babanın oğlunun namussuzca bir davranışı, belirli bir çevreye düşmüş bir kadının kötü gidişi, bir ayyaşın gene içkiye düşüşü ve buna benzer olaylar, nedenlerini ne değin çok kavrarsak o derece az özgür görünür bize. Eğer incelediğimiz insanın kendisi bir çocuk, bir deli, bir aptal gibi henüz aklın gelişmesi bakımından en alt basamakta bulunuyorsa, o zaman eylemlerinin nedenlerini ve karakteri ile aklının sıradanlığını bildiğimiz için, davranışını öğrenir öğrenmez, hemen onda daha önceden rol oynamış etkenler sıralayıp söyleyebiliriz.

Suçların değişmezliğini gösteren ve cezayı hafifleştirici koşullar altında ortaya koyan bütün yasalar yalnız bu üç nedene bağlıdır. Hafifleştirici neden, suçlanan insanın içinde bulunduğu koşulların az ya da çok bilinmesine, suçun işlenmesiyle yargılama arasında az ya da çok zaman geçmiş olmasına ve nedenlerin az çok anlaşılmasına sıkı sıkıya bağlıdır.

X

Böylece özgürlük ve zorunluluk konusundaki anlayışımız dış dünyayla olan ilişkilerin az ya da çok olmasına, incelediğimiz insanın varoluşunu ortaya çıkaran nedenlere bağlı olduğunu az çok kavramamıza bağlıdır.

Bu bakımdan eğer bir insanın durumunu incelerken bu durumun dış dünyayla ilişkisini göz önünde tutarsak, davranışlarının yargılandığı zamanla, davranışının ortaya çıktığı zaman üzerinde durursak, davranışın nedenlerinden çoğunu kavrayabilirsek söz konusu insanın o derece büyük bir zorunluluk altında bulunduğunu ve o derece az özgürlüğe sahip olduğunu anlarız.

İnsanı dış koşullara daha az bağlı bir varlık olarak ele alırsak ve davranışta bulunduğu zaman, bizim içinde bulunduğumuz zamana çok yakınsa, ayrıca davranışlarının nedenlerini kavrayabilecek durumda değilsek, söz konusu insanın daha az zorunluluk altında bulunduğunu ve daha çok özgürlüğe sahip olduğunu düşünürüz. Ama gerek birinci, gerek ikinci örnekte görüş açımızı hangi biçimde değiştirirsek değiştirelim, insanın dış dünyayla ilişkisini nasıl açıklarsak açıklayalım, bu ilişki bize ne kadar kolay kavranabilecek bir şey olarak görünürse görünsün, davranışın ortaya çıktığı zaman ile yargılama zamanı arasında geçen süre ne kadar uzun ya da ne kadar kısa olursa olsun davranışı ortaya çıkaran nedenler ne derece anlaşılmaz görünürse görünsün, ne tam bir özgürlüğü, ne de tam bir zorunluluğu kesinlikle kavrayamayız.

1) İnsanın iç dünyanın etkilerinden ne kadar ayrı bir varlık olduğunu düşünürsek düşünelim, hiçbir zaman 'boşluk içinde özgürlük' kavramını elde edemeyiz. İnsanın her davranışı, kaçınılmaz olarak hem çevresinde bulunanlarla, hem de söz konusu insanın bedeniyle ilgilidir. Elimi kaldırıp indiriyorum: Hareketin özgür görünüyor. Ama kendi kendime, 'elimi her yöne doğru kaldırabilir miyim?' diye sorduğum vakit, görürüm ki elimi ancak gerek çevremde, gerek kendi bedenimde hareketimi engelleyecek en az etkenin bulunduğu yönde kaldırmış oluyorumdur. Yönelebileceğim bütün yönler arasında yalnız bu yönü seçtiysem, bunun nedeni o yönde daha az engelle karşılaşmış olmamdır. Oysa hareketimin, özgür olabilmesi için, hiçbir engelle karşılaşmamış olması zorunludur. İnsanı tam anlamıyla özgür olarak düşünebilmek için, uzamın dışında ele almak zorundayız. Böyle bir şeyin olamayacağı da açıkça bellidir.

2) Davranış konusundaki yargılama zamanı ile davranışın ortaya çıktığı zamanı birbirine ne değin yaklaştırırsak yaklaştıralım, o zaman içinde özgürlük kavramına varamayız. Bir saniye önce ortaya çıkmış bir davranışı incelesem bile gene bu davranışın özgür olmadığını kabul etmek zorundayımdır. Zira bu davranış belirli bir zaman içinde, belirli bir ana zincirlenmiştir. 'Elimi kaldırabilir miyim?' diyor ve elimi kaldırıyorum; ama, 'Elimi artık geçmiş olan o an içinde kaldırabilir miyim?' diye kendi kendime sorduğum vakit, bu konuda bir kanıya varmak için ondan sonra gelen ilk anda kaldırıyorum. Gelgelelim bunu yaparken kendime özgürlük konusunda soru sorduğum an geçmiş oluyor. Bu bakımdan elimi soruyu sorduğum an kaldırmış oluyorum. Aradan, durdurma gücünde olmadığım bir zaman geçmiştir. İkinci kez kaldırdığım elle, o hareketi yaparken çevremde olan hava da, artık, birinci hareketi yaptığım sıradaki el ve o sırada çevremde bulunan hava değildir. Birinci devinimin ortaya çıktığı an geçmiştir, geri döndürülemez. O anda ancak bir tek hareket yapabilirim ve hangi hareketimi yaparsam yapayım, bu devinim tek kalmak zorundaydı. Ondan sonraki dakikada elimi kaldırmamış olmam, daha önce onu kaldırmamın elimde olduğunu kanıtlamamıştır. Zaman içinde

ancak bir tek hareket ortaya çıkabileceğine göre, o, yapmış olduğum devinimden bir başkası olamazdı. Devinimi büsbütün özgür düşünebilmek için, onun geçmiş ile gelecek arasındaki sınır üzerinde, yani zamanın etkisi dışında ve her an 'şimdiki zaman' olan bir süre içinde ortaya çıktığını düşünmek gerekir ki, bu da olanaklı değildir.

3) Nedenlerin kavranması konusunda ne kadar büyük bir zorlukla karşılaşırsak karşılaşalım, hiçbir zaman salt bir özgürlüğe, yani tam bir neden yokluğuna varamayız. Kendi davranışımızda da, yabancı bir insanın davranışında da, istencin kendini belirtmesine yol açan neden ne değin kavranılması olanaksız bir şey olursa olsun, akıl, her şeyden önce, hiçbir olay nedensiz ortaya çıkmayacağına göre, nedeninin araştırılmasını buyurun. Herhangi bir nedene bağlı olmayan bir eylem yapmak için elimi kaldırıyorum. Ama bunu yaparken, gene de davranışımın bir nedeni vardır, o da 'nedensiz bir eylem' yapmak istemiş olmamdır.

İnsanı bütün etkilerden büsbütün sıyrılmış olarak ele alsaydık, yalnız hiçbir nedene dayanmayan ve her an 'şimdiki zaman' sayılan bir sürede ortaya çıkan bir hareketini inceleseydik, gene de sıfıra eşit, sonsuz denecek derecede küçük bir zorunluluk kabul etmiş olurduk. Çünkü dış dünyanın hiçbir etkisini kabul etmeyen, zamanın dışında bulunan ve nedenlere bağlı olmayan bir varlık, insan değildir artık.

Aynı biçimde insanın davranışlarını, yalnız zorunluluğa bağlı ve hiçbir özgürlük katkısı bulunmayan bir davranış olarak da düşünemeyiz.

1) Uzamdaki insanın içinde bulunduğu koşullar konusundaki bilgimiz ne kadar artarsa artsın, bu bilgi hiçbir zaman tam olamaz. Uzam ne kadar sonsuzsa bu koşulların sayısı da o kadar sonsuzdur çünkü. Bu yüzden bu etkilerin bütünü, yani eksiksiz hepsi belirtilmezse saltık bir zorunluluktan söz edilemez; tersine hep belirli bir özgürlük payı vardır.

2) İncelediğim olayın ortaya çıkış zamanı ile olay üzerine yargıda bulunduğumuz zaman arasındaki süreyi ne kadar uzatırsak uzatalım, bu süre gene de sınırlı olacaktır; oysa zaman sınırsızdır. Bu yüzden de bu konuda hiçbir vakit tam anlamıyla bir zorunluluktan söz edemeyiz.

3) Herhangi bir davranışı ortaya çıkaran nedenler zinciri ne kadar kolay kavrayabileceğimiz bir şey olursa olsun, bu zincirin bütününü hiçbir zaman bilemeyiz. Çünkü bu zincir sonsuzluğa kadar sürüp gider, böyle olunca da gene mutlak zorunluluk dediğimiz şeyi kavrayamayız.

Herhangi bir olayda sıfıra eşit bir özgürlük payı kaldığını kabul etsek bile, örneğin, ölmek üzere olan bir insanda, bir ceninde, bir budalada, özgürlüğün tam anlamıyla yok olduğunu söylemek bile, bunu söylemekle, incelediğimiz insanda, 'insan' kavramının kendisini ortadan kaldırmış oluruz. Bu yüzden yalnız zorunluluk yasasına bağlı olan, hiçbir özgürlük payına sahip olmayan bir davranış düşünmemiz, tıpkı tam anlamıyla özgür bir davranışı düşünmek gibi olanaksız bir şeydir.

Anlaşılıyor ki bir insanın yaptığı eylemi özgürlükten yoksun ve yalnız zorunluluk yasasına bağlı bir davranış olarak düşünebilmeniz için uzamda sonsuz koşulların, sonsuz bir sürenin ve sonsuz bir dizi nedenin bulunduğunu kabul etmek zorundayız.

Zorunluluk yasasına bağlı olmayan, tam anlamıyla 'özgür' bir insan düşünebilmemiz için onu uzamın, zamanın ve nedenlere bağlılığın dışında düşünmemiz gerekiyor.

Birinci örnekte, eğer özgürlük olmadan zorunluluk olabilseydi, zorunluluk yasasını gene aynı

zorunlulukla tanımlamak zorunda kalacaktır, yani içi boş ve yalnız biçimle sınırlı sözüm ona içeriğe varmış olacaktır.

İkinci örnekteyse, zorunluluk olmadan özgürlük olabilseydi uzamın, zamanın ve nedenin dışında olduğu için kesin ve hiçbir sınırı olmayan mutlak bir özgürlük anlayışına varırdık; bu da biçimi olmayan bir içerikten başka bir şey olamazdı.

Böylece insanın dünya görüşünün dayandığı iki temele varmış olacaktır: Yaşamın kavranılması olanaksız özü ve bu özü belirleyen yasalar!

Akıl diyor ki:

1) Görünümünü ortaya çıkaran maddenin bütün biçimleriyle uzam sonsuzdur ve başka türlü düşünülmesi olanaksızdı.

2) Zaman bir an olsun durmadan sürüp giden sonsuz bir harekettir ve başka türlü düşünülmesi olanaksızdır.

3) Nedenler ile sonuçlar arasındaki bağın başlangıcı yoktur, sonu da olamaz!

Bilinç diyor ki:

1) Ben tek başınayım ve yalnız ben varım; böyle olunca uzamı ben belirtiyorum.

2) Akıp giden zamanı, içinde yaşadığımı kavradığım şimdiki zamanın hareketsiz bir anıyla ölçen benim; böyle olunca ben zamanın dışındayım.

3) Ben 'neden'lerin dışındayım, çünkü kendi yaşamımın her olayının bir nedeni olduğunu duyumsuyorum.

Akıl, zorunluluğun yasalarını belirtir. Bilinçse özgürlüğün özünü ortaya koyar. Hiçbir sınırı olmayan zorunluluksa, üç boyutuyla insan aklıdır. Özgürlük incelenen şeydir. Zorunluluk inceleyendir. Özgürlük içeriktir. Zorunluluk biçimdir. Ancak içerik ve biçim ilişkileri içinde bulunan iki bilgi kaynağını birbirinden ayıracaktır ki birbirini iten ve kavranılması olanaksız saltık bir özgürlük ve saltık bir zorunluluk kavramı elde edilir. İnsan yaşamının apaçık bir görünümü ancak bunları birleştirince ortaya çıkar.

İçerik ile biçim gibi birleşerek birbirini belirleyen kavramlar olmadan yaşam anlaşılamaz.

İnsanların yaşamı konusunda bildiğimiz her şey, yalnız özgürlüğün zorunlulukla olan belirli bir ortaklığından, yani bilinç ile aklın yasaları arasındaki ilişkiden başka bir şey değildir.

Dışımızdaki doğa konusunda bildiğimiz her şey, yalnız doğadaki güçler ile özgürlük arasında, yani yaşamın özü ile aklın yasaları arasında bilinen ilişkilerle sınırlıdır.

Doğadaki yaşam güçleri bizim dışımızda, bilincimizin dışındadır ve biz onlara, 'yerçekimi', 'statik', 'elektrik', 'beygir gücü' ve benzeri adlar veriyoruz. Oysa insan gücü bilincimizin sınırları içindedir ve biz ona özgürlük diyoruz.

Ama yerçekimi nasıl kavrayamadığımız, öyleyken her insanın hissettiği bir güçse ve nasıl onu ancak bağlı bulunduğu zorunluluk yasalarını (bütün cisimlerin ağır olduğu konusundaki ilk bilgiden Newton

yasasına değin) bildiğimiz oranda anlayabiliyorsak, özü kavranılamayan ama her insanın bilincinde bulunan özgürlük de ancak bağlı olduğu (her insanın bir gün öleceğinden başlayarak en karmaşık ekonomik ya da tarihsel yasalara değin) bütün zorunluluk yasalarını bildiğimiz oranda anlaşılabilen bir şeydir.

Her bilgi, yaşamın özünü ortaya çıkaran şeylerin akıl yasalarına uygulanmasıdır.

İnsan özgürlüğü denilen güç başka türlü güçlerden, insanın bilincine girmesiyle ayrılır; ama akıl açısından, bu gücün herhangi bir başka güçten ayrılığı yoktur.

Yerçekimi, elektrik ya da kimyasal bir maddenin gücü, birbirlerinden, ancak bu güçler akılca ayrı ayrı saptandığı için ayrılırlar. Aynı biçimde insan özgürlüğü denilen güç de, akıl açısından, ancak aklın onu tanımlamasıyla doğadaki başka güçlerden ayrılır. Zorunluluk olmadan olan, yani kendisini tanımlayan, ona belirli bir yer veren akıl yasalarından yoksun bir özgürlükse yerçekiminden, ısıdan ya da bitkideki güçlerden ayrılamaz hiçbir bakımdan. Aklın ilkelerine göre, böyle bir güç yaşamın ancak bir an içinde olup biten bir duyumundan başka bir şey değildir.

Gökteki yıldızları hareket ettiren güç, ısı gücü, elektrik gücü, kimyasal bir maddenin içindeki güç ya da doğanın güçleri nasıl astronominin, fiziğin, kimyanın, botaniğin, jeolojinin ve buna benzer bilimlerin konusuysa, aynı biçimde özgürlük denilen güç de tarihin konusunu oluşturur. Bu güçlerin belirimleri nasıl bir bilim dalının konusunu oluşturuyor ve bu güçlerdeki özü nasıl ancak metafizik konu olarak ele alabiliyorsa, aynı biçimde insan özgürlüğü gücünün uzam ve zaman içindeki belirimi tarihin konusudur; bu özgürlüğün kendisiyse metafiziğin konusuna giriyor.

Denemelere dayanan bilimlerden bildiğimiz şeylere 'zorunluluk yasaları', bilmediğimiz şeylereyse 'yaşam gücü' adını veririz. Yaşam gücü, yaşamın özü konusundaki bilgimizin bilinmeyen bir kalıntısının açıklanmasından başka bir şey değildir. Tarihte de aynı şeyler vardır: Bildiğimiz şeylere 'zorunluluk yasaları' adını veririz; bilgimizi aşan şeylereyse 'özgürlük' deriz. Tarih bakımından özgürlük, insan yaşamını yöneten yasalar konusundaki bilinmeyen bir yanın belirtilmesinden başka bir şey değildir.

XI

İnsan özgürlüğünün belirtileri nedenlere bağlı olarak, zaman içinde dış dünyayla olan bağlantısıyla birlikte inceliyor tarih; yani bu özgürlüğü akıl yasalarıyla saptıyor ve bu yüzden tarih ancak bu özgürlük bu yasalarla saptandığı oranda bir bilimdir.

Tarih için, insanların özgürlüğünü, tarihsel olayları etkileyebilecek, yani yasalara bağlı olmayan bir güç kabul etmek, tıpkı astronomların gökyüzündeki cisimlerin özgür devindiklerini kabul edişleri gibidir. Bunu kabul etmek, yasaların, yani herhangi bir bilginin varolabilmesi olanağını yok ediyor. Eğer özgür hareket edebilen bir tek yıldız varsa, o zaman ne Kepler, ne de Newton yasaları vardır ve gökyüzündeki cisimlerin hareketi konusunda artık hiçbir düşünce var olamaz. Eğer insanın, özgürlüğüne dayanan bir tek davranışı varsa, o zaman hiçbir tarihsel yasa yoktur ve tarihsel olayların hiçbiri düşünülemez.

Tarih için insan istençlerinin hareketini gösteren çizgiler vardır, bunların bir ucu bilinmeyendedir. Öbür ucundaysa uzam ve zamanda, nedenlere bağlı olarak 'şimdiki zaman' içinde hareket eden özgürlüğün bilinci vardır.

Gözlerimizin önünde olup biten bu hareket alanının sınırları ne kadar genişlerse bu hareketi ortaya çıkaran yasalar bize o kadar belirli görünür. Tarihin amacı da işte bu yasaları bulup saptamaktır.

Eylemlerin nedenini insanların özgür istencinde bulmak için bilimin izlediği yola göre, bilim için başka yasalar ileri sürmek olanaksızdır. Çünkü insanların özgürlüğünü ne kadar çok sınırlandırırsak sınırlandıralım, onu yasalara bağlı olmayan bir güç kabul ettiğimiz anda yasalar yok olur.

Ancak bu özgürlüğü sonsuzluğa kadar sınırlandırdıktan sonra, yani onu sonsuzluğa kadar küçültülmüş bir birim olarak ele aldığımız vakit, nedenlerin mutlak olarak özüne varmanın olanaksız olduğu kanısına varır ve o zaman nedenleri aramak yerine yasaları araştırırız. Tarihin de bunu yapması gerekir.

Bu yasaların aranmasına çoktandır başlanmıştır ve tarihin, benimsemesi gereken yeni düşünce yöntemi eski tip tarihin yaptığı gibi olayların nedenlerini parçalaya parçalaya ilerlediği için, daha ortaya atıldıkları anda kendi kendini yok eder bu yasalar.

Bütün bilimler bu yolda ilerlemişlerdir. Bilimler arasında en kesin olanı matematik, sonsuz denecek derecede küçük olana varınca parçalama işlemini durdurup yeni bir işleme, bilinmeyenlerin sonsuz derecede küçük olanlarını araştırma işlemine girişir. Matematik 'neden' adı verilen kavramdan uzaklaşarak 'yasa'yı, yani sonsuz derecede küçük öğelerin genellikle bağlı oldukları özellikleri araştırmaya girişiyor böylece.

Gerçi başka biçimde de ama gene aynı yoldan ilerleyen düşünceler ve başka bilim dalları olmuştur. Newton, yerçekimi yasasını ortaya attığı vakit, güneşin ya da dünyanın cisimleri çekmek gibi bir özelliği olduğunu söylemiş, böylece cisimlerin hareketini doğuran nedenle ilgili sorunu bir yana bırakarak en büyüğünden sonsuz derecede küçük olanına, bütün cisimlere özgü bir özelliği açıklamıştı. Doğa bilimleri de aynı şeyi yapıyor, 'neden' sorununu bir yana bırakarak yasaları araştırıyor. Tarih de aynı yol üzerindedir ve eğer tarihin konusu halkların, daha doğrusu, insanlığın gelişimini incelemekse, insanların yaşamındaki kimi bölümlerin anlatımı değilse, o zaman da

'nedenleri' anlamayı bir yana bırakıp, eşit olanların hepsini içine alacak genel ve sonsuz küçük özgürlük öğeleriyle parçalanmaz bir biçimde birbirine bağlı genel yasaları aramalıdır.

XII

Kopernik yasayı bulup kanıtladıktan sonra, yalnız güneşin değil de dünyanın hareketini kabul etmek bile eskilerin kozmografyasını tüm olarak ortadan kaldırmıştır. Yasayı altüst ettikten sonra yıldızların hareketi konusunda eski görüş olduğu gibi bırakılabilir. Ama onu altüst etmeyince, Ptoleme'nin dünyalarını incelemeye devam etmek olanaksız görünüyordu. Kopernik, yasaları bulduktan sonra da daha uzun süre Ptoleme'nin dünyaları incelenmiştir oysa.

Doğum ya da cinayet sayısının matematik yasalara göre ortaya çıktığını, belirli coğrafi ve sosyoekonomik koşulların devlet yaşamında şu ya da bu yönetim biçimini saptadığını, halkların eylemini dünyada yaşayan halkların arasındaki belirli kişilerin ortaya çıkardığını söyleyen, dahası bunu kanıtlayan ilk insanın bunları öne sürmesinden bu yana eski tarihin temelleri yıkılmıştır.

Yeni yasaları yadsıyarak, eski görüşler olduğu gibi alıkonulabilirdi; ama onları yadsımadan, insanların istençlerinin bir ürünü olarak incelenemezdi artık tarihsel olaylar. Çünkü eğer falan yönetim biçiminin ortaya çıkması ya da filanca halkın eyleme kalkışması, falanca coğrafyaya ilişkin etnografik ya da ekonomik koşullara bağlı olarak ortaya çıkıyorsa, o zaman falan yönetim biçimini ortaya attığı ya da halkı kışkırttığı söylenen insanların istenci tarihsel olaya bir 'neden' olarak incelenemez artık.

Bununla birlikte eski tarih, olayları gene istatistik, coğrafya, siyasal ekonomi, karşılaştırmalı fizyoloji ve ideoloji gibi bilimlerin tarihsel olaylarla çelişen yasalarıyla inceliyor.

Fizik ile felsefede eski ve yeni görüş arasındaki çatışma uzun bir süre inatla sürüp gitmiştir. Tanrıbilim eski görüşleri koruyor, direniyor ve yeni görüşü açıldığı, içtenliği yok etmekle suçluyordu. Ama gerçek kazanınca, tanrıbilim aynı sertlikle yeni bir temel üzerinde kuruldu.

Tarih konusunda yeni ve eski görüşün zamanımızdaki çatışması aynı biçimde uzun zaman inatla sürmüştü ve tıpkı tanrıbilim gibi tarih de eski görüşü korumakta direniyor ve yeni görüşü içtenliği yok etmekle suçluyordu.

Her iki durumda da çatışma, tutkuları kışkırtıyor ve gerçeğin sesini boğuyor. Bir yanda yüzyıllar boyunca yapılandırılmış olan bina yıkılacak diye bir korku ve acıma duygusu, öbür yanda da yok etmek için savaşım tutkusu var.

Fizikte, felsefenin yeni ortaya atılan gerçekleriyle savaşım veren insanlar öyle sanıyorlar ki gerçekleri kabul ederlerse Tanrı'ya olan inanç da, onun cisimleri yarattığı inancı da, İsa'nın tansığına olan inanç da yok edilmiş olur. Kopernik'in ve Newton'un yasalarını savunanlara, örneğin Voltaire'e, öyle geliyordu ki astronomi yasaları, dini ortadan kaldıracaktı ve yerçekimi yasalarını bu yüzden dine karşı silah olarak kullanmıştı o.

Şimdi de sanılıyor ki, zorunluluk yasası kabul edilir edilmez, ruh, iyilik ve kötülük gibi kavramlar ve bu anlayışlar üzerinde kurulmuş bütün Devlet ve Kilise kurumları yıkılacaktır.

Şimdi de tıpkı Voltaire'in kendi zamanında yaptığı gibi zorunluluk yasasını savunanlar onu dine karşı silah olarak kullanıyorlar; oysa tıpkı Kopernik yasasının astronomide yaptığı gibi, zorunluluk yasası tarihte kurulmakta olan Devlet ve Kilise kurumlarını yıkmak şöyle dursun, üzerinde durdukları

temeli sağlamlaştırıyorlar.

O zamanlar astronomide olduğu gibi, bugün de tarihte, çeşitli görüşlerin temelinde gözle görülen olaylarda ölçü olarak kullanılan mutlak bir birimin kabul edilmesi ya da edilmemesi görüşleri vardır. Bu, astronomide dünyanın hareketsiz olduğu düşüncesiydi, tarihteyse kişisel bağımsızlık, yani özgürlüktür.

Dünyanın hareket ettiğini kabul etmek, astronomiye nasıl zor gelmişse ve bu nasıl dünyanın hareketsiz olduğunu ve gezegenlerin hiçbir şeye dayanmadan hareket ettikleri duygusunu yadsımak gereğinden doğmuşsa, tarih içinde insanın uzam, zaman ve nedenler yasasına bağlı olduğunu kabul etmek zordur; çünkü bu görüş insanın kendini bağımsız duyumsadığı halde bundan vazgeçmesini istiyor. Astronomide yeni görüşün belirttiği şuydu: 'Gerçi biz dünyanın hareket ettiğini algılamıyoruz. Ama onun hareketsiz olduğunu kabul ettiğimiz takdirde, hiçbir anlamı olmayan bir sonuca varıyoruz; dünyanın algılamadığımız hareketini kabul ettiğimiz zamansa yasalara varmış oluyoruz.' Tarihte yeni görüşse diyor ki: 'Gerçi kendimizi bağımlı duyumsamıyoruz, ama özgürlüğümüzü kabul ettiğimiz vakit, hiçbir anlamı olmayan bir sonuca varıyoruz; dış dünyaya, zaman ve nedenlere bağlı olduğumuzu kabul ettiğimizdeyse yasalara varıyoruz.'

Birinci görüşe göre uzamda var olmayan hareketsizlik bilincinden vazgeçip, algıladığımız hareketi kabul etmek zorundayız. İkinci görüşe göreyse, aynı biçimde, var olmayan özgürlüğü kabulden vazgeçip, gene algılamadığımız bağımlılığı kabul etmemiz gerekiyor.

[1] O devirde Fransa'da oynanan bir oyun.